

CLEMENTIS

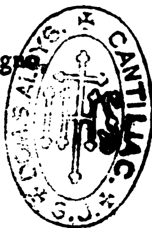
ALEXANDRINI VIRI LONGE DOCTISSIMI, QVI PANTENI QVIdem martyris fuit discipulus, praeceptor verò Origenis, omnia quae quidem extant opera, à paucis iam annis inuenta, & nunc denuò accurratius excusa, Gentiano Herueto Aureliano interprete.

Addita sunt scholia, obscuriora quaedam loca illustrantia, cum rerum toto opere memorabilium Indice satis locuplete.

Lib. rerum nomenclaturam & ordinem, sequens pagella indicabit.

PARISIIS,
Apud Gulielmum Iulianum, sub amicitiae signo, ad collegium Cameracense.
1566.

Liber adhortatorius aduersus Gentes, qui Protrepticus inscribitur.

ibri tres.

tromatum siue Commentariorum de varia multiplicique literatura, ad instituendum Christianum Philosophum, Libri octo.

Multi infinita prope librorum multitudine de virtutibus & vitiis scripserunt, quibus illarum efferendæ dignitati horum cõtra improbandæ turpitudini insudarunt, vt illas sequendi studio omnium animos inflammarẽt, ob his autem neminem non reuocarent. Quos ego nec iniuria laudo, sed affirmare ausim non tantum illis debere posteros, quantum iis qui historiis conscribendis & nocturnos & diurnos labores consecrarunt. Non *enim argumentorum subtilitate aut disputandi acumine tam potanter & bene quid virtus sit, intelligitur, quam rerum gestarũ narratione declaratur. Quis de hac re vel minimum dubitabit: si eorum, quæ Fabius Quintilianus scripsit recordetur? hunc ergo sic loquentem audiamus: An fortitudinem, fidẽ, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris, ac mortis melius alij docebunt: quam Fabricii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, & alii innumerabiles? Quantum etiam græci præceptis valent, tantum etiam Romani quod maius est exemplis. Eadem quoque sunt quæ Cicero scripsit in libro qui orator inscribitur. Cum commemoratio autem, inquit, antiquitatis, exemplorúmque prolatio, summa cũ delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem. Quoniam igitur exemplorum adiectione, quam disputatione melius virtutum cognitio comparatur, plus laboris est conferendum historiis, ex quibus exemplorum vis suppetit, quã philosophorum disputationibus legendis. Quæ Ciceroni virtutes tradendi ratio fuit: quemadmodum ex ipsis verbis docemur cum primo paradoxo. Sed hæc, inquit, videri possunt obscuriora, cum sine exemplorum appositione lentius disputantur, vita atque factis illustranda summorum vi-*

rorum hæc: quæ verbis subtilius quàm satis est, disputari videntur. Sed quoniam exemplorum, quæ ab historiis petuntur, par non est autoritas, sed quo antiquiora eo sunt potentiora: consulo vt historiographorum vnus maxime eligatur legendus Clemens Alexandrinus, tantæ antiquitatis vt non procul à temporibus Apostolorum abfuerit. Floruit enim Antonino & Seuero imperatoribus, & magni illius Origenis præceptor fuit, qui præterquam quod, variã texit historiam varia etiam dogmata græca, Latina, Barbara, dici hæreticos arguit. Sed quid in eius commẽdatione diutius elaboro, Quem Eusebius, sanctus Hieronymus, Volateranus, tantopere commendarunt? Quisquis ergo & [illegible] multæ eruditionis consequendæ appetens fuerit Clementis lectioni, se totum addicat.

Vale.

SENTENTIÆ DECLARATÆ EX SACRIS LITERIS ET CITATÆ in oratione adhortatoria aduersus gentes.

Prouerb.

Ecclesiastici.

Esaia.

Hieremiæ.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN PROTREPTICO.

A

LOCI SACRÆ SCRIPTVRÆ A CLEMENTE in pædagogo vel explicati, vel citati.

Genesis.

FACIAMVS hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Gene.1. 157

Omnia erunt vobis in cibũ Genes.1. 176

Hoc nũc os ex ossibus meis & caro ex carne mea Genes.2. 225

Ego sum domin' deus tuus gratus esto coram me Genes. 17. 131

Ecce ego tecum custodiens te in vniuersa via quocũque ambulaueris & reducam te in terrã hanc, quoniam non derelinquam te donec fecerim quæcũque locutus sum tibi. Genes.28. 132

Et pullum alligauit vineæ Genes.46. 106

Qui lauat in vino vestem suam & in sanguine vuæ indumentũ suum. Genes. 49. 126

Exodi.

Inducam vos in terram bonam lacte & melle manãtem. Exod.3. 118

Vade & dic Pharaoni vt emittat populum. Ego noui quod nõ emittat populum. Ego noui quod non emittet ipsos. Exo.3. 143

Qui reddit peccata patrũ in filios, iis qui oderũt: & faciẽs misericordiã, iis qui diligunt. Exod.20. 140

Non assumes nomen domini in vano Exo.20. 294

Quem-

Ad Galatas.

RERVM AC VERBVM INDEX IN Pædagogo.

D

le duein

N

O

S

Verbum

LOCA VETERIS TESTAMENTI EX Stromatis.

Genesis.

Exodi

Ioannis.

Actuum.

Corinthiorum.

Ad Titum.

Ad Hebræos.

Petri.

Ioannis Epist.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIUM IN STROMATIS INDEX.

A

B

Cognitio-

Hirundi-

Philo-

T

FINIS.

RODOLPHO CARPENSI SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ TIT. SANctæ Mariæ Transtiberinæ amplissimo Cardinali Gentianus Heruetus. S. D. P.

VM nihil sit pulchrius, nihil præclarius, nihil ad laudem & gloriam illustrius, quàm vitam ita instituere, vt ad publicam vtilitatẽ omnes rationes, omnia consilia, & omnes denique actiones conferantur: nulli certè mihi reipublicæ magis videntur prodesse, iis qui egregia veterum monimenta, qui virtute & doctrina cæteris antecelluere, è tenebris eruta in claram lucem proferunt. Qui meo quidem iudicio longè in hoc cæteros sua superant beneficentia, quòd quantumuis magna sint aliorum beneficia, illi certè de iis tantum, qui viuunt bene merentur: horum verò insignia merita, sibi non solum viuos, sed eos etiam qui è viuis excessere deuinciunt. Nam & apud veteres qui hanc vitam reliquere scriptores, magna initur gratia, cum, quæ ad publicam vtilitatem diuinè scripserunt communicantur omnibus, & qui sunt studiosi, ex eorum lucubrationibus magnum fructum percipientes, tum ipsis auctoribus, tum iis quoque quorũ opera auctores in lucem prodierunt, agnoscunt se debere plurimum. Quòd si vllus vnquam scriptor antiquus diu planè sepultus tandem exiit in lucem, à quo maxima in pu-

blicum redundauit vtilitas: Clemens certè Alexandrinus qui fuit Pantani Martyris discipulus & magister Origenis, propter admirabilem eius eruditionem sit necesse est omnibus longè vtilissimus. Ac de eius quidem insigni doctrina cum Eusebii Cæsariensis, Theodoriti Episcopi Cyrensis, Diui Hieronymi Stridonensis & aliquot aliorum virorũ illustrium possim proferre testimonia, mihi in præsentia vnus suffecerit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui de eo ita scribit aduersus Iulianum. Ἔφη δὲ καὶ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ μέν τοι καὶ πολυΐστωρ, περί τε θεῶν καὶ ναῶν ὡδί· οὐ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σιωπήσομεν, πρὸς δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐλέγξομεν νεὼς μὲν εὐφήμως ὀνομαζομένους, τάφους δὲ γενομένους τούτους καὶ τάφους νεὼς ἐπικεκλημένους. Quod est. De Diis autem & templis sic dixit Clemens, vir disertus & plurimarum rerum cognitione præditus. Neque enim hoc celabimus, atque adeò hoc conuincemus specioso quidem nomine dici templa, fuisse autem sepulchra ea quæ templa sunt appellata. Et rursus. ταύτης τῆς ἰδίᾳ μέμνηται ἱστορίας ἐν τοῖς στρωματεῦσι ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθὴς καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. Huius, inquit, historiæ separatim meminit Clemens in Stromatibus, vir disertus & in primis studiosus, & qui eorũ quę apud Grecos legũtur altitudinẽ ea cura ac studio perscrutatus est, quo pauci vtiq; ex iis qui eũ præcessere. Quã is aũt sit vtilis futurus, hinc potest euidenter perspici. Sunt ne aliqui qui priscis & ex alto petitis delectantur historiis? Ii legant Clementem; qui omnes antiquas ita tenuit historias, vt nihil eorũ quæ in vniuerso terrarum orbe gesta sunt, eum latuisse videatur. Sunt qui veterum Poëtarum carmina perinde venerãtur ac quædam diuina oraculorum respõsa? Ii Clemẽtẽ magni

faciant necesse est, qui plurimorum Poetarum citat testimonia, quorum opera hodie funditus interiere. Sunt qui priscos in Deorum sacrificiis velint scire ritus & ceremonias? Ii adeant Clementem, qui omnia veterum Deorum orgia & nefanda mysteria ita aperit, vt si quis adhuc inter Christianos ἑλληνίζει, & veteres Gentium mores & instituta laudat & admiratur, atque vtinam nullus esset, is lecto Clemente, si non sit vel lapide stupidior, omnem de falsis Diis falsam abiiciat opinionem, & eorum qui olim Deos colebant amentiæ eum pudeat necesse est. Sunt qui veterum Philosophorum velint decreta cognoscere? Ii videant Clementem qui Philosophiæ totius originem, Philosophorum omniũ familias, sectas, successiones & scita ita tradit & describit, vt cum vir tam insigniter doctus Christianam philosophiam omnibus prætulerit, eam esse plane diuinam, & à Deo re vera inspiratam & promulgatam, quantũuis increduli vel inuiti fateantur oportet. Sunt qui veterũ Hæreticorum, qui Dei ecclesiam in eius nascentis initio perturbarunt, dogmata cupiunt cognoscere? Ii ea à Clemente explicata audient & confutata. Sunt qui aduersus nostri tẽporis Lutheranos & cæteros hæreticos desiderãt veterũ auctoritates? Eos quoq; suo testimonio pulchrè instructos in plurimis dimittet Clemẽs. Sũt qui prauos ac corruptos mores corrigi cupiunt? Is nemo est qui vitia acrius insectetur, nemo qui ad virtutes melius adhortetur, nemo qui rectè instituẽdæ vitæ viã melius demõstret. Sunt qui optant in integrũ lapsam restitui disciplinam? Ii cum Clemẽtis doctrinã & vitæ sanctitatẽ vt par est, laudauerint, qui cum esset solũmodo presbyter, talis fuit quales si essent permulti nostris temporib'

Episcopi, praeclarè ageretur cũ Christiana republica. Ii, inquam, Christum rogabunt, vt iis qui hodie sibi cõmisso gregi praesunt, sancto suo Spiritu sanctam mentẽ inspiret. Cum itaque reip. Christianae tam vtilis sit futurus Clemens Alexandrinus, iis plurimum deberi agnoscatur, magnaeque gratiae habeantur & agantur aequũ est, quorũ opera effectum est vt vir tantus in publicum exiret. Cuius Stromata quidem & Paedagogus ex Medicea bibliotheca, ea suppeditante clarissimo virtutísque & doctrinae amantissimo Principe Cosmo Florẽtiae duce, in apertum prodiere. A te autem amplissime Cardinalis benignè est suppeditatus is liber qui dicitur προτρεπτικός. Is est autem oratio qua dehortatur Gẽtes à cultu simulachrorum, & ad veram hortatur religionem. Qui cum nuper editus esset, & aliquot meis amicis visum esset facturum me operae pretium si eum Latine verterem, eam ego prouinciam eo suscepi confidentius, quòd à tuo exemplari antiquissimo & permultis in eo adiectis Scholiis illustrato adiutus sim. Quo nomine cũ & ego & ii qui ex meo labore aliquam accipient vtilitatem, tibi multum debeant, id & his meis ad te literis testatum relinquere, & hoc Clementis opusculum quidẽ sed varia & multiplici doctrina refertum, tibi dedicare & offerre constitui. Quod vt grato animo accipias, te etiam atque etiam oratum velim. Vale Cardinalis amplissime. Romae Pridie Cal. Ianuar. 1550.

CLEMENTIS ALEXANDRINI ORATIO ADHORTATORIA AD GRÆCOS, SEV AD GENTES.

AMPHION Thebanus, & Arion Methymnæus, fuerunt quidem ambo arte canendi præditi, Græcorum autem in choro, & fabula & canticum de ambobus hucvsque canitur, quòd hic quidem piscem inescauerit, ille verò Thebas ædificauerit. Thracius autẽ alius Sophista (alia est hæc Græca fabula) solo cantu feras reddebat mansuetas, quinetiam & cæteras arbores, & fagos, suis locis motas musica transplantabat. Possum tibi aliam quoque narrare fabulam, huic non minus quàm fratri frater est similis similem, & Cantorem Eunomum Locrensem, & Cicadam Pythicam. Dies festus maximo Græcorum conuentu Pythone celebrabatur propter Draconem mortuum, Eunomo canente serpẽtis epitaphiũ, nescio an hymnus an lamentatio serpẽtis esset canticum: erat autem certamen constitutum, & æstus tempore cithara canebat Eunomus, quando cicadæ quæ Sole incalescebant, sub ramis canebant in montibus. Canebant autem non Draconi mortuo, sed Deo sapientissimo verè liberum canticum, modis Eunomi præstantius. Locro chorda rumpitur, in citharæ iugum aduolat cicada, & super instrumentum tanquam super ramũ personat, & citharæ cantico apta harmonia cõueniens citharœdus, chordã suppleuit deficientem. Cicada ergo Eunomi cantu ducitur, vt vult fabula, quæ æneũ Eunomũ in Pythone posuit cũ ipsa cithara, & Locri sociũ certaminis. Ea autẽ & sua spõte aduolat, & sua spõte canit. Græcis autẽ visus est fuisse histrio & imitator musicæ. Quanã ergo ratione credidistis inanibus fabulis, existimantes animantia demulceri musica: lætus autem ac speciosus vultus veritatis, solus, vt est verisimile, videtur vobis esse simulatus, &

infidelitatis oculis subiicitur. Cithæron autem, & Helicō, & Odrysii montes, & Thracū quæ errori initiant mysteria, diuinis honorib⁹ affecta, hymnisque & laudib⁹ sunt celebrata. Ego quidem, & si mera sit fabula, ægre fero tot & tantas quæ à Tragœdis referūtur calamitates. Vobis autem malorum quoque descriptiones act⁹ Poëtarū euaserunt. Sed actus quidē, & Lenæū celebrātes, & iā planè debacchantes Poëtas, hedera vtique redimitos, mysteriis Bacchicis præter modū desipiētes cū ipsis Satyris, & insano Thyaso, & alio choro dæmonū, in Helicone & Cythærone qui cōsenuerūt includamus, supernè autem è cœlis deducamus veritatē, vnà cū clarissima prudētia, in mōtē Dei sanctū, & sanctū chorū propheticū. Illa autē vel lōgè clarissima luce emicans, vndiquaque illuminet eos qui volutātur in tenebris, & homines liberet ab errore, supernā dexterā, nēpe intelligentiā, porrigens ad salutem. Ii verò ad se reuersi, Heliconem quidem & Cithæronem renuentes deserant, Siō autē habitent. Ex Siō

Esa. 2. enim egredietur Lex, & Verbū Domini ex Hierusalē. Verbū cœleste, ver⁹ germanusq; decertator, qui in toti⁹ mūdi theatro coronatur. Canit autē me⁹ quidē certè Eunomus, non Terpādri modū, neque modū Capitonis, sed neq; Phrygiū, vel Lydiū, vel Doriū, sed nouæ harmoniæ æternum modum, qui à Deo accipit denominationem, Canticum nouum, Leuiticum,

Hom. Od. 4. *Luctu itaque carens, grauiumque obliuia ducens.*
Cunctorum. Iucūdum quoddam & verum persuasionis medicamētum est cantico contemperatum. Mihi itaque videntur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus & Methymnæus, viri quidam, nō viri fuisse deceptores, qui prætextu musicæ vitæ perni-

ἐκθειάζοντες ciem afferentes, artificiosis quibusdā præstigiis ad corruptelas dæmoniacè incitantes, probra orgiis celebrātes, luctus in Deorū cātica traducētes, primi deduxere homines ad simulachra, atque adeò lapidibus & lignis, hoc est, imaginibus & adumbrationibus, agrestē gentis excitauere consuetudinē: illam verè pulchrā libertatem, eorum qui sub cœlo vitam egerūt, cāticis &

carminibus in extremam redigentes seruitutem. Sed non talis est meus cantor, sed venit paulò post dissoluturus acerbam seruitutem dæmonum tyrannidem obtinentium: ad suaue autem & benignum religionis & pietatis in Deum iugum nos traducens, in cœlum rursus euocat eos qui humi sunt abiecti. Solus quidem certè ex iis qui vnquam fuerũt, difficillimas feras, homines mãsuefecit. Volucres quidem, eós qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi, & ad iram concitati: sues autem, eos qui sunt voluptati dediti: lupos autẽ, eos qui sunt rapaces, lapides autem & ligna sunt insipientes. Præterea autem lapidibus quoque est insensilior homo qui est tinctus ignorantia. Testis nobis accedat vox prophetica, veritati concinens, quæ miseretur eorũ qui sunt contriti in ignorantia & amentia. POTENS est enim Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ, qui miseratus multam inscitiam & cordis duritiẽ eorum qui lapiduerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutẽ sentiens, ex lapidibus illis, nempe Gẽtibus quæ crediderunt lapidibus. Rursus ergo quosdã virulentos impostorésque ac simulatores, iustitiæ insidiãtes, appellauit genimina viperarum. Sed horum quoque serpentium si quis pœnitentia ductus fuerit, Verbum iubẽs ac sua sponte sequens, homo Dei efficitur. Alios autẽ allegoricè dicit lupos pellibus ouiũ indutos, eos innuẽs *qui in forma* hominũ sunt rapaces. Has ergo omnes imanissimas feras & tales lapides, ipse cœlestis cãtus in mãsuetos homines transformauit. ERAMVS enim, eramus nos quoque aliquãdo insipiẽtes, inobediẽtes, errãtes, seruiẽtes voluptatibus, & cupiditatibus variis, in malitia & inuidia degẽtes, odibiles, nos inuicẽ odio habẽtes, vt ait scriptura Apostolica. Quãdo autem benignitas & humanitas apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos, sed secundũ suã misericordiam nos saluos fecit. Vide quantũ potuerit nouũ canticũ. Homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris. Ij autem qui erant

Matth. 3. *Luc. 3.* *Matth. 7.* *Ad Tit. 3.*

alioqui vt mortui, qui eius quæ verè est Vita nō erāt participes, postquam cantici solùm fuerūt auditores, reuixerunt. Hoc tibi & vniuersum numerosè concinnéque exornauit, & elementorum dissensioné in ordinem redegit consonantiæ, vt ei totus mūdus fieret harmonia. & mare quidem dimisit solutum, ei autem vt terrā inuaderet prohibuit, terram auté rursus stabilem & solidā effecit, quæ ferebatur, & ei mare terminū præfixit. Iam verò ignis quoque vehementiā aëre emolliit, veluti Doricā harmoniā Lydia attéperans, & sæuā aëris frigiditatem ignis amplexu leniit, hos extremos vniuersorū sonos numerosè & concinnè contemperans. Atque incorruptum quidem hoc canticum, vniuersorū firmamētum, & harmonia omniū, à mediis ad fines, & ab extremis extésum ad media, concinnauit hoc vniuersum non ex musica Thracia, quæ est Tubal musicæ similis, sed ex paterna Dei voluntate, quam Dauid admiratus est. Qui auté ex Dauid ortus est, & ante ipsum fuit, Dei Verbum, lyram quidem & citharam instrumēta inanima despiciens, cum hunc mundum, atque etiam paruū mundum, népe hominem, & eius animā corpus sancto Spiritu cōcinnasset, psallit Deo per instrumentum multarum vocum, & huic instrumento, nempe homini, canit. Tu enim es cithara, & tibia, & templum meum, cithara propter harmoniam, tibia propter spiritum, templum propter verbum, vt illa quidem resonet, hæc verò inspirent, templum autem contineat Dominum, Dauid certè Rex citharœdus, cuius paulò antè meminimus, qui adhortabatur ad veritatem, dehortabatur autem ab idolis, longè quidem aberat vt ipse laudaret dæmones, qui vera musica ab ipso expellebantur, qua Saule à dæmone vexato, ille solummodo canés eū curauit. Pulchrū spirās instrumentū, Dominus hominem fecit ad suam imaginem. Certè ipse quoque est Dei concinnū & aptum instrumentū & sanctum, Sapientia supermundana, verbum cœleste. Quidnam ergo vult instrumentū, Dei verbū, Dominus, & nouū canticū? Patefacere oculos cæcorū, &

Gene. 4

1. Regum 8. ἐνεργουμένῳ.

Cautè legendum.

aperire aures surdorũ,& qui pedibus claudicãt vel errãt,ad iustitiã deducere,Deũ insipiẽtibus hominibus ostẽdere,interitũ cõpescere,mortẽ vincere,inobediẽtes filios patri reconciliare. Benignũ Dei instrumentũ Dominus,miseretur,castigat, hortatur, admonet, conseruat,custodit,& doctrinæ mercedem ex redundanti quadã copia, nobis regnum cœlorum promittit,hunc solum fructum percipiens ex nobis, quòd salui sumus. Vitium enim hominum pascitur interitu, veritas autem,sicut apis,nulli ex iis quæ sunt detrimentum afferens, propter solam salutem hominũ exultat. Habes ergo promissionem, habes benignitatem,euade gratiæ particeps,& meum salutare canticum ne ita existimes esse nouũ, vt vas, vel domum: erat enim ante Luciferum,& in principio erat verbũ, *Ioan. 1.* & verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum. Est autem vetus error,res noua verò apparet veritas. Siue ergo veteres Phryges docent fabulosæ capræ, siue rursus Arcades,qui eos ante Lunam fuisse describunt poëtæ. Siue rursus Ægyptios,ij qui hanc primã apparuisse terram, Deósque & homines somniant. Sed nullus eorum fuit ante hunc mundum. Nos autẽ *Herodotus.* sumus ante mundi constitutionem, qui eo quòd esse oporteret,in ipso prius Deo sumus geniti. Dei verbi sumus nos figmẽta ratione prædita, per quem prisci sumus,quoniam in principio erat Verbum. Sed quoniam Verbum quidem erat ab alto petita origine,diuinum vniuersoruum principium & fuit & est. Quia autem nunc nomen accepit olim sanctificatum, potestate dignum, Christus, nouum mihi vocatum est canticum. Hic ergo Verbum Christus, & vt nos olim essemus,erat enim in Deo,& vt bene essemus,causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic ipse Verbum,qui solus est ambo,Deus & homo, & est nobis omnium causa bonorum, à quo edocti rectè viuere, ad vitam æternam transmittimur. Nam vt ait diuinus ille Domini Apostolus, Gratia Dei salutaris *Ad Tit. 2.* omnibus hominibus apparuit, docens nos vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, moderatè

& iustè & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi. Hoc est cãticum nouum, aduentus qui nunc refulsit in nobis, verbi qui erat in principio & prius fuit. Apparuit autẽ nuper, qui prius erat Seruator, apparuit qui est, in eo qui est, quoniam Verbum qui erat apud Deum, Doctor apparuit, per quem omnia sunt fabricata. Verbũ, qui cum eo quod finxit, vitam simul præbuit in principio, vt opifex, bene viuere docuit, cum apparuisset vt magister, vt postea semper viuere suppeditaret vt Deus. Ille autem nõ nunc quidẽ primũ misertus est nostri erroris, sed ab ipso altè petito principio, nũc autem cum iã perirẽmus, apparẽs cõseruauit. Maligna enim & serpẽs belua, oculos præstringẽs redigit in seruitutem, & in hodiernũ vsque diẽ homines affligit, barbarorũ ritu, vt mihi videtur, puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cũ ipsis quoque putrescant. Hic ergo malus tyrannus & draco, quoscunque ab ortu sibi potuerit vendicare, lapidibus & lignis & imaginibus, & aliquibus eiusmodi simulachris, misero superstitionis vinculo, viuos, vt dicitur, adducẽs, vnà cum eis sepelit, donec vnà cum eis interierint. Quamobrẽ, vnus enim est seductor, qui ab initio quidem Euam, nunc autem alios quoque iam homines ad mortem adducit, vnus & idem est nobis adiutor & opitulator Dominus, à principio quidem prophetice præsignificans, nunc autem iam etiam apertè ad salutem adhortans. Fugiamus ergo, præcepto parentes Apostolico, principem potestatis aeris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, & ad Seruatorẽ Dominũ accuramus, qui & nũc & semper adhortatur ad salutẽ, per prodigia & signa, in Ægypto, in deserto, & per rubũ, & per eã quæ humanitatis gratia, Hebræos ancillæ instar sequebatur, nubẽ. Atque hoc quidem metu adhortabatur eos qui erant duro corde. Iam verò etiã per Mosen omnibus sapiẽtiæ numeris absolutũ, & veri amatorẽ Esaiã, & omnẽ chorũ propheticum, magis ex ratione, ad rationẽ seu Verbũ cõuertit eos qui ha-

Ephe. 2. ἀπειθείας incredulitatis

bent aures,& alicubi quidẽ maledictis incessit, alicubi verò etiã minatur,& nonnullos quidẽ deflet homines,nõnullis verò canit,quemadmodũ bonus Medicus,corporũ ægrotantium alia quidem effingens cataplasmatibus,alia verò leuigans,alia autẽ exhauriẽs, alia autẽ ferro quoque diuidẽs,alia autẽ vrens,& nõnunquam etiã secãs,si qua ratione fieri possit vt præter partẽ vel mẽbrum possit homo sanari. Multiplices quidẽ habet Seruator voces & modos ad salutem hominũ,minãs admonet,maledicens conuertit, deflens miseretur,psallẽs per rubũ loquitur,quoniã illi signis egebant & prodigiis,& igne terret homines,ex colũna [b] flãmam accẽdens,quod est simul gratiæ & timoris indiciũ: si obedieris,lucẽ. Si non obedieris,ignem. Quoniam autẽ & colũna & rubo caro est pretiosior, Prophetæ post illa loquũtur. Ipse est Domin9 loquẽs in Esaia,ipse in Helia,ipse in ore Prophetarũ. Quòd si tu nõ credis Prophetis,fabulã autẽ esse existimas,& viros,& ignẽ,ipse tibi loquetur Dominus. Qui cũ in forma Dei esset,nõ rapinã arbitratus est esse æqualẽ Deo. Seipsum autẽ exinaniit misericors Domin9,hominẽ seruare cupiẽs.& ipse iã tibi Verbũ euidenter loquitur,ægrè ferẽs incredulitatẽ. Ego certè loquor,Dei Verbũ factus homo , vt tu quoque discas ab homine quanã tandẽ ratione homo efficiatur Deus. Deinde an nõ absurdũ,ô amici Deũ quidẽ semper nos adhortari ad virtutẽ,nos autem recusare vtilitatẽ,& differre salutẽ? an nõ Ioãnes quoque adhortatur ad salutem, & est vniuersum vox exhortatoria! Eũ ergo rogemus, quisnã tu es ex hominibus? Heliam quidẽ se non esse dicet: Christũ autẽ esse negabit,vocem autem esse fatebitur clamantem in deserto. Quis est ergo Ioãnes? Vt eum vtcunque exprimam,liceat dicere, vox Verbi adhortatoria,clamans in deserto . Quid clamas? ô vox? dic nobis quoque. Rectas facite vias Domini. præcursor Ioannes , & vox Verbum præcurrit, vox adhortatoria , præparans ad salutem , vox adhortans ad hæreditatem cœlorum , per quam sterilis & deserta non est amplius infertilis. Hanc mihi fœ-

Ad Phili. 2.
Esa. 40.
Ioan. 1.

tus conceptionem prædixit vox Angeli. Illa quoque vox præcurrebat Dominum, sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam. Per hanc ergo verbi vocem, sterilis multos habet filios, & deserta fert fructum. Hæ duæ voces Dominum præcurrẽtes, Angeli & Ioannis, mihi quidem significant salutem repositã, nempe quòd cum hoc Verbum apparuerit, bonæ prolis fructum recepturi simus, vitam æternam. Has ambas itaque voces simul scriptura colligens, totum aperit. AVDIAT quæ non parit, erumpat vocẽ quæ non parturit, quòd sunt plures filij desertæ, quàm eius quæ habet virum. Virum nobis annunciabat Angelus, nos adhortabatur Ioannes vt agricolã cogitaremus, virum quæreremus. Est enim hic vnus & idẽ vir sterilis mulieris agricola desertę, qui diuina impleuit virtute & sterilẽ & desertã. Quia enim ingenuę multi sunt filij, carebat autem liberis propter incredulitatem, quæ multos ab initio habuit filios, mulier Hebrea: sterilis accipit virum, & deserta agricolam. Deinde illa quidem, fructuum, hæc verò fidelium, ambæ autem matres per Verbum. Infidelibus autem in hodiernum vsque diem & sterilis & deserta relinquitur. Ioannes quidem præco Verbi, ea vtique ratione adhortabatur, paratos esse ad Dei Christi aduentum, & id erat quod tacitè significabat Zachariæ silentiũ, expectans fructum Christi pręcursorem, vt Verbum lux veritatis, Propheticorum ęnigmatum mysticũ absoluat silentium, factus Euangelium. Tu autem si Deũ verè videre desideras, sis particeps piaculorum quæ Deo conueniunt, non ramorum lauri, & quorundam sertorum factorum ex lana & purpura, sed iustitia redimitus, & continentiæ folijs contectus, sedulo Christum quæras: EGO, inquit, sum ostium, quod discere oportet iis qui voluerint Deum intelligere, vt nobis omnes simul portas cœlorum aperiat. Sunt enim rationales rationis seu verbi portæ, quę aperiũtur claue fidei. Deũ nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Bene autem scio quòd qui clausam portam tũc aperit, reuelat postea ea quæ sunt intus, & ostendit ea

Esa. 14.

Luc. 1.

Ioan. 11.

Matth. 11.

quæ nec prius poterant cognosci, nisi ab iis qui per Christum ambulassent, per quem solum Deus cernitur. Impia ergo adyta ne inuestigetis, ne barathrorum ora præstigijs plena, aut lebetem Thesprotæum, aut tripodem Cirrhæum, aut æs Dodonæum. Gerandryon autem arenis desertis honoratum, & quod illic est oraculum, quod cum ipsa quercu emarcuit, anilibus fabulis relinquatis. Silentio quidem certè mandatus est fons Castalius, & alius fons Colophonis, & alia similiter perierunt fluēta diuinatoria, quæ certè fastu plena, sero quidem, tandem tamen conuicta sunt, vt quæ vnà cum suis effluxere fabulis. Narra nobis aliûs quoque diuinationis, vel insanæ potius vanitatis oracula; Clarium, Pythiū, Didymeum, Amphiaraū, Apollinem Amphilochum. Quòd si velis, & mōstrorum inspectores, augures, & aruspices, & somniorum coniectores vnà cum eis consecra. Ad Pythium autem adductos simul statue aleuromantes & crithomantes, & eos qui apud multos sunt in honore, ventriloquos. Iam verò adyta Aegyptiorum, & necromantiæ Ethruscorum, demandentur tenebris. Sunt hæc verè insana hominum infidelium commenta. Ad harum præstigiarum mercaturæ societatem adducūtur capræ, quæ sunt ad diuinationem exercitatæ: & corui, qui ab hominibus docentur dare responsa. Quid tibi recenseam mysteria? Non propalabo quidem, vt aiunt olim Alcibiadem, sed per verbum veritatis, præstigias quæ in eis latent, rectè aperiam, & eos qui vestri Dii vocātur, quorum sunt sacra mystica, tanquam in vitæ scena, veritatis contemplatoribus in medium proferam & euoluam. Dionysium Mænolen orgijs Bacchi celebrant, crudarum carnium esu sacram agentes insaniam, & cæsarum carnium peragunt diuisionem, coronati serpentibus, vlulantes Euam, Euam illam per quam error est consecutus; & signum Bacchicorum orgiorum est serpens mysterijs initiatus. Iam verò si accurata vox inspectetur Hebraica, nomen Heuia aspiratum, exponitur serpens fœmina. Ceres autem & filia Proserpina iam in sce-

na actus factæ sunt, erroremque, & raptum, & earum luctum Eleusis illustrat facibus. Mihi autem videtur oportere dare etymologiam horum vocabulorum orgia, & mysteria. Orgia quidem dicuntur ἀπὸ τῆς ὀργῆς, hoc est ab ira Cereris in Iouem. Mysteria autem ἀπὸ τ μύσους hoc est ab execratione & abominatione quę accidit circa Dionysum. Quòd si etiam à Mæonte quodam Attico, quem dicit Apollodorus interiisse in venatione, nulla est inuidia vestra mysteria sepulchri honore esse affecta. Possunt autem aliter quoque intelligi μυστήρια quasi μυθήρια, literis ex aduerso sibi respondentibus, θηρεύουσι, id est, venantur enim, si vllæ aliæ, huiusmodi quoque fabulæ, ex Thracibus, maximè barbaros: ex Phrygibus, amentissimos: ex Græcis, superstitiosos. Pereat ergo qui huius fraudis fuit princeps & auctor hominibus, siue [d] Dardanus, qui matris Deorum ostendit mysteria, siue Eetion, qui Samothracum suggessit Orgia & sacra mystica, siue Phryx ille Midas, qui didicit ab [e] Odryso, deinde iis qui eius parebant ditioni, fraudem tradidit artificiosam. Non enim Cyprius insularis Cinyras mihi vnquam persuaserit, libidinosa quæ circa Venerem fiebant orgia, ausus ex nocte diei tradere, dum meretricem ciuem vellet in Deos referre. Melampodem autem filium Amythaonis, alii dicunt ex Aegypto in Græciam transtulisse festum Cereris, luctum qui laudibus celebratur. Hos ego dixerim fuisse principes & auctores impiarum fabularum, & patres perniciosæ superstitionis, qui vitij & corruptelæ semē in vita seminarunt, mysteria. Iam verò, tempus enim est, conuincā hęc vestra orgia esse plena fraude & præstigiis, & si mysteriis estis initiati, has vestras fabulas quæ in honore habētur, magis ridebitis. Apertè aūt dico quæ sunt occulta, nō erubescens dicere ea quæ non pudet vos adorare. Quæ ergo ex spuma & in Cypro est genita, Cinyræ amica, Venerē dico, quæ φιλομμειδὴς dicitur, quòd exorta sit ἐκ μηδέων hoc est ex genitalibus, ex salacibus, inquā, illis genitalibus, quę cœlo abscissa sunt, quæ post abscissionē fluctui vim attulerunt, tanquam

Cynyras fuit Rex Cypri.

libidinosis vestris partibus dignus, fructus sit Venus in sacris mysticis. Marinæ huius voluptatis gneratio- nis indiciū, salis pugillus &[f] Phallus traditur iis qui in hac mœchandi arte sunt initiati. Nummum autem ei afferunt ij qui initiantur, vt amicæ amatores. Cereris autem mysteria, sunt Iouis cum matre venerei congressus, & ira, nescio quid deinceps dicam, matris an vxoris Cereris, qua de causa dicitur appellata esse[g] Primo, Iouis preces, & potus bilis, & cordis euulsiones, & dictu nefandæ operationes. Hæc mystica sacra peragunt Phryges Attidi &[h] Cybelæ & Corybantibus. Hoc quoque iactarunt, quòd cum Iupiter ab ariete geminos euulsisset coleos, iecit in medium sinum Cereris, de violento congressu falsum pē dens supplicium, vt qui seipsum vtique excidisset. Hæc symbola huius initiationis satis superque adaucta, satis scio vobis risum esse motura, etiam si vobis non veniat in mentem ridere, eo quòd refellamini. Ex tympano comedi, ex cymbalo bibi, temperatum attuli, ingressa sum thalamum, an non probra sunt hæc symbola? non ridicula mysteria? Quid autem si etiam reliqua adiecerim? Vterum quidem gerit Ceres, nutritur autem Proserpina. rursus autem hic Iupiter qui genuit, coit cū Proserpina sua filia post matrē Cererem, oblitus prioris sceleris. Pater & corruptor puellæ Iupiter, & coit factus Draco, conuictus quisnam esset.[i] Sabaziorum certè mysteriorum signum est iis qui initiantur, Deus qui sinum peruadit. Est autem iis Draco qui extrahitur à sinu eorū qui initiantur, euidens argumentum Iouis incontinentiæ. Parit autem Proserpina quoque filium taurina specie. Certè, ait quidem Poëta cultui idolorum deditus, taurus pater Draconis, & pater tauri Draco. In monte occultum bubulcus stimulum. Bubulci, vt existimo, stimulum, ferulam illam pulchram efficiens, quam Bacchi circumagunt. Vis etiam tibi narrem quomodo flores collegerit[k] Proserpina, eiusque calathum & raptum à Plutone, & hiatum terræ, & sues Eubulei quæ deuoratæ fuerunt à Deabus? Propter quam causam,

Veneris mysteria.

ἰδωλικός

in Thesmophoriis sacrificantes, expellunt porcos. Huius fabulæ diem festum mulieres variè concelebrant, Thesmophoria, Scirophoria, multis modis raptum Proserpinæ tragicè decantantes. Dionysi enim mysteria sunt planè inhumana, quem cum esset adhuc puer, motu qui fit in armis, Curetibus choream ducentibus, dolo autem subeuntibus Titanibus, puerilibus quibusdam ludis deceptum hi discerpserunt Titanes, cum adhuc esset infans, vt mysterij Poëta dicit Orpheus Thracius.

μεγαρίζοντες

l *Pinea nux, trochus, & qui flectunt membra mouentque*
Ludi, & quæ Hesperides miserunt aurea mala.

Inutilia autem huius mysterij symbola non fuerit inutile ad ea condemnanda adducere, talus, sphera, nux pinea, mala, trochus, speculũ, vellus. Atque Minerua quidem quæ Dionysi cor sustulit, appellata est Pallas ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est à vibrando seu torquẽdo, eo quòd cor vibret ac torqueat. Titanes autem qui ipsum etiã discerpserant, cum quendam lebetem tripodi imposuissent, Dionysi membra inijcientes, ea prius coxerunt, deinde confixa verubus Vulcano imposita tenebant: Iupiter autem cum postea apparuisset, siquidem Deus erat, vt qui assarum carnium nidorem forte sensisset, cuius præmij se esse participes vestri Dij confitentur, Titan punit fulmine, & membra Dionysi filio Apollini sepelire præcipit. Ille autem, non fuit enim Ioui inobediens, deferens in Parnassum, deposuit illic cadauer laceratum. Quòd si etiam Corybantum velis Orgia considerare, Ii cum tertium fratrem occidissent, caput mortui purpura contexerunt, & coronatum sepelierant, ferentes in clypeo æneo ad radicem montis Olympi. Et hæc sunt, vt in summa dicam, mysteria, cædes & sepulchra. Horum autem Sacerdotes quos Anactotelestas vocant ii quibus vocare curæ est, ad calamitatem quędam monstra afferũt, prohibentes apium cum totis radicibus in mensa apponere. Putant enim ex Corybantico qui effluxit sanguine, enatum esse apium. Sicut certè mulieres etiam quæ m Thesmophoria celebrant, à mali Punici granorum

norum esu se abstinent, existimantes ex guttis sanguinis Dionysi germinasse mala Punica. Cabeiros autem appellantes Corybantes, mortem quoque Cabriciam annunciant. Hi enim duo fratricidæ, cum cistam sustulissent in qua repositum erat pudendum Dionysi, eam vexerunt in Ethuriam, egregiarum mercium mercatores, & ibi habitarunt cum essent exules, venerabilem pietatis doctrinam, pudenda & cistam colendam commendantes Ethruscis, propter quam causam non improbabiliter volunt non nulli Dionysium vocari Atim, vt qui sit priuatus pudendis. Et quid mirum si Ethrusci barbari in tam turpes incidant affectiones, cum etiam Atheniensibus & aliis Græciæ, pudet me vel dicere, probro ac dedecore plena sit Cereris fabula. Cum enim erraret Ceres ad quærendam filiam Proserpinam, circa Eleusinam (is est aũt locus Atticæ) defatigatu, & mœrore affecta sedet super [a] puteum. Hoc in hodiernum vsque diem prohibetur iis qui initiantur, ne videantur ii qui sunt initiati mysteriis, imitari eam quæ lugebat. Tunc autem habitant Eleusinem Terrigenæ, seu terræ filij, Eorum nomina sunt Baubo & Dysaules & Triptolemus. Præterea autem Eumolpus & Eubuleus. Triptolemus erat bubulcus: pastor autem Eumolpus: vpilio autem Eubuleus, à quibus, Eumolpidarum, & hoc sacra enuncians Præconum genus, Athenis effloruit. Baubo autem (neque enim me cõtinebo quin dicam) cum Cererem hospitio excepisset, ei confectum potum porrigit. Cum ea autem recusaret accipere, & non vellet bibere, vt quæ lugeret, ægrè ferens Baubo vt quæ fuisset despecta, pudenda aperit, & ea Deæ ostendit. Ceres autem delectatur visione, & vix tãdem potum accipit, exhilarata spectaculo. Hæc sunt arcana Atheniensium mysteria. Hæc etiam describit Orpheus. Adducam autem tibi ipsos versus Orphei, vt habeas illum ipsum mystagogum testem impudentiæ.

Sic dixit, vestes tollens figuram
Corporis ostendit turpem, puerilique Iacchus

Tunc ætate fuit, gremio à quo est dextera Baubus
Ridente immissa, ipsa hilari sed tunc Dea mente
Subrisit, varium vas quòd potumque tenebat
In cista accepit.

Eleusiniorum mysteriorum signum est, Ieiunaui, potum confectum bibi, ex cista accepi. postquam feci, deposui in calathum, & ex calatho in cistam. pulchra quidem hæc sunt spectacula & Deæ conuenientia. Digna quidem certè nocte mysteria & igne, & qui magno, vel potius vano est animo, populo Erechthidarum, atque etiam aliis Græcis, quos quidem vita functos ea manent quæ ne sperant quidem. His quidem vaticinatur Heraclitus Ephesius, his, inquam, noctiuagis, Magis Bacchis, Mystis, his post mortem minatur, his ignem vaticinatur. Iis enim quæ ex hominum sententia mysteria existimantur, prophanè initiantur, sunt enim ea lex vana & opinio, & sunt Draconis mysteria, fraus quædam, quæ verè prophana colit sacra, & ad execranda sacramenta adulterina exhortatur religione. Quales autem sunt cistæ eorum mysticæ? Oportet enim sancta eorum reuelate, & arcana enunciare. An non ea sunt sesamides & pyramides, & lana bene laborata, libáque multis distincta vmbilicis, salisque pugilli, & Draco orgium Dionysi ô Bassari? An non mala Punica, atque etiam corda, ferulæ, & hederæ, & præterea placentæ, & papauera? Hæc sunt eorum sancta. Quinetiam Themidis arcana symbola, origanum, lucerna, ensis, pecten muliebris, quē honestè & mysticè licet dicere, pudendum muliebre. O euidentem impudentiam. Olim quidem moderatis hominibus voluptatis integumentum erat nox silens. Nunc autem iis qui initiantur est incontinentiæ sacra nox loquens, & ignis qui lucet in facibus, vitia & animi perturbationes arguit. Extingue ignem ô Sacerdos. Reuerere lampades ò tu qui faces geris, tuum Iacchum lux arguit. Conuertere, cela nocte mysteria, & orgia honorentur tenebris. Ignis non dissimulat, & arguit, & punit quæ iubetur. Hæc sunt impiorum, & qui sunt planè sine Deo,

mysteria. Impios autem eos & sine Deo iure voco, qui eum quidem qui est verè Deus ignorauerunt, puerum autem qui discerpitur à Titanibus, & lugentem muliérculam, & partes re vera præ pudore minimè dicendas impudenter colunt. Dupliciq́ue tenentur impietate, priore quidem, qua eum qui est Deus ignorant, eum qui verè est Deus non agnóscentes. Altera & secunda, qua per eum errorem eos qui non sunt vt qui sint existimant, & eos Deos nominant qui verè non sunt; imò verò qui ne sunt quidem, sed solum nomen obtinent. Propterea certè nos quoque arguit Apostolus: ET eratis, dicens, alieni à testamentis promissionis, spem non habentes, & sine Deo in mundo. Multa bona Regi Scytharum eueniant, quicúque fuerit Anacharsis. Is ciuem suum, qui matris Deorum sacra quæ fiunt apud Cyzicenos in Scythia imitabatur, & tympanum perstrepens, & cymbalum resonans, vt [p] Menagyrtes aliquis, colo appensum habebat, sagittis confodit, vt qui & ipse effœminatus euasisset apud Græcos, & [q] fœmininum morbum alios Græcos doceret. Qua de causa, nullo enim modo celandum est, venit mihi in mentem admirari, quónam modo [r] Euemerum Agrigentinum, & Nicanorem Cyprium, & [s] Diagoram, & Hipponem Melium, & illum pòst hos Cyrenæum, cui nomen erat Theodorus, & multos alios qui moderatè ac continẽter vixerũt, & reliquis hominibus acrius hũc de diis istis errorẽ perspexerunt, impios & ἀθέους hoc est absque Deo, cognominarunt, etiamsi veritatem ipsam non considerauerint, sed errorem quidem certè suspicati sint, quod quidẽ non paruum exoritur semen ad excitandam scintillam intelligentiæ veritatis. Ex quibus, vnus quidem præcipit Aegyptiis, si existimatis Deos, ne ipsos lugeatis, neque plangatis. SI autem lugetis, ne eos Deos esse putetis. Alter verò cum Herculem ex ligno cepisset efformatum, aliquid autem domi forte coquebat, vt est verisimile, Age ò Hercules, inquit, nunc iam tempus est, vt sicut Eurystheo, nobis quoque in hoc tertiodecimo

Ephe. 2.

decertando certamine inseruias, idque Diagoræ patres,& ipsum tanquam lignum in ignem iniecit. Extrema itaque ignorantiæ,sunt impietas & superstitio, extra quæ studendum est manere. Non vides Mosem, sacrum veritatis interpretem iubentem vt Eunuchus, & cui sunt execta virilia,nō ingrediatur in ecclesiam? & præterea is qui natus est ex meretrice? Significat autem per priores quidem mores impios,diuina virtute & genitali priuatos,per reliquum autem tertium, eū qui pro vno solo qui est Deus, multos falso nomine Deos sibi adscribit,sicut is qui natus est ex meretrice, multos adscribit sibi patres,propter veri patris ignorationem. Erat autem quædam antiqua, naturaliter hominibus ingenerata,cum cœlo societas,ignoratione quidem obscurata,sed quæ tamen repente ex tenebris exilit & emicat,vt illud ab aliquo dictum est.

Deute. 23.

Huncne vides qui supra infinitum æthera,
Vlnis suis terram humidisque continet,
Cui terra currus, & ædes terrestria.
Quisnam tu sis conijcere est difficile.

Et quæcunque huiusmodi alia canunt Poëtæ. Peruersæ autem sententiæ, & quæ declinarunt à recta, verè perniciosæ, hominem, qui est planta cœlestis diuerterunt à cœlesti videndi ratione, & humi prostrauerunt, persuadentes humanis figmentis attendere. Alij enim statim in cœlo contemplando decepti,& soli visui credentes, motus astrorum contemplantes, admirati sunt, & Deos esse censuerunt, astra Deos, nempe θεοὺς ἀπὸ τοῦ θεῖν hoc est à cursu nominantes, & Solem adorarunt, vt Indi. & Lunam, vt Phryges. Alij autem, eorum quæ ex terris nascuntur mites fructus carpentes, Cererem frumentum, vt Athenienses: & Dionysium vitem, vt Thebani, appellauerunt. Alij cum considerassent vitij pœnas, eas in Deos referunt, adorantes pœnas & calamitates. Hinc Furias & Eumenidas, & quos παλαμναίους προστροπαίους vocant, ceu auerruncatores & malorum depulsores,& præterea ἀλάστορας id est cacodæmones seu malos genios, finxerunt Poëtæ scenici

Iam verò quidam ex Philosophis ipsi quoque poëticos, earũ, quę sunt in nobis affectionũ, figuras & simulachra cõstituunt, nempe metum, & amoré & gaudiũ & spem, sicut certè priscus quoque [u] Epimenides, qui contumeliæ & impudẽtiæ Athenis erexit altaria. Alij autẽ ex iisdem rebus impulsi, ab hominibus in Deos referuntur, & instar corporis effingũtur, Iustitia quędam, & Clotho, & Lachesis, & Atropos, & Parca, & Auxo & Thallo, Atticæ. Sextus est modus introducendæ & acquirendæ Deorum deceptionis, quo Deos numerant duodecim. Quorum etiam Theogoniam, seu deorum ortum, canit Hesiodus, & quæcunque de diis Theologicè differit Homerus. Restat postremus (sunt enim hi omnes septem modi) qui proficiscitur à diuino in homines beneficio. Nam cum beneficio afficientem Deum non intelligerent, effinxerũt quosdam Seruatores, Castorem & Pollucem, & Herculem ἀλεξίκακον id est, in malis adiutorem, & medicum Aesculapium. Hæ quidem sunt lubricæ & exitiosæ à veritate digressiones, quæ hominem à cœlo detrahunt, & in barathrum pessundant. Volo autem vobis quales essent ipsi Dii, & quinam essent, [a] ad viuum ostendere, vt tandem ab errore cessetis, rursus autem in cœlum reuertamini. Eramus enim nos quoque aliquando filii iræ, sicut etiam reliqui. Deus autem cum diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cùm iam essemus mortui delictis, cum Christo cõuiuificauit. Viuens enim verbum, & vnà cum Christo sepultum, vnà cum Deo extollitur. Qui autem adhuc sunt infideles, iræ filii nominantur, vt qui ira nutriantur. Nos non sumus amplius iræ alumni, qui sumus auulsi ab errore, tendimus autem ad veritatem. Ea ratione nos qui aliquando fuimus filii iniquitatis, per Verbi clementiam nunc facti sumus filii Dei. Vos autem vester quoque incesit poëta Agrigentinus Empedocles.

αὔξω ab augendo. θάλλω à germinando.

Ephe. 2.

Difficilis nàm quos cruciat scelerataque vita,
Non erit à misero vobis cessare dolore.

Ac plurima quidẽ vobis de diis ficta & fabulosè sunt tradita. Quæcunque autem facta esse reputatũ est, ea de hominibus turpibus, & qui petulãter ac flagitiosè vixerunt, scripta sunt. Cum fastu quodã & furore inceditis, & recta via relicta, per spinas & vepres abitis.

Cur erratis? ab humanis desistite rebus.
Et missis noctis tenebris, apprendite lucem.

Hæc vobis præcipit Prophetica & Poëtica Sibylla, præcipit etiam Veritas, quæ harum terribilium, & stuporem incutientium personarum, aperit Deorum turbam, falsò susceptas opiniones synonymis arguens. Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Ioues, vnum quidem Aetheris filium in Arcadia, reliquos autem, filios Saturni. Eorum autem, vnum quidem in Creta, alterum verò rursus in Arcadia. Sunt autem qui ponunt quinque Mineruas, vnam quidem Vulcani filiam, Atheniensem: alteram verò Nili, Aegyptiam: tertiam, Saturni, belli inuentricem: quartam, Iouis, quam Messenij Coryphasiam à matre cognominarunt. Postremam filiam Pallantis & Titanidis filiæ Oceani, quæ patre impiè ab ipsa sacrificato, ornata fuit patris pelle, tanquam vellere. Iam verò Apollinem Aristoteles quidem primum Vulcani & Mineruæ. Non est hic amplius virgo Minerua. Secundum in Creta, filium Corybantis. Tertium Iouis, & quartum Arcadem, Sileni. Is apud Arcadas appellatus est Nomius. Post hos recẽset Libyn Ammonis. Didymus autem Grammaticus sextũ his subiungit, filium Magnetis. Quot autem nunc quoque sunt Apollines innumerabiles, mortales homines, opem ferentes, qui similiter vocati sunt atque illi prædicti? Quid autem si tibi multos dixerim Aesculapios, vel qui enumerantur Mercurios, vel Vulcanos qui traduntur in fabulis? Num superflua quædam vobis afferre videbor, qui aures vestras his multis nominibus obruam? Sed ipsos quidem patriæ, & artes, & vitæ, & præterea sepulchra, eos homines fuisse cõuincunt. Mars quidem certè, qui à Poëtis fuit vt potuit, honoratus.

Mars Mars pernicies hominum, qui mœnia quassas, Il. ε.

Hic trāsfuga, qui nunc has, nunc illas partes sequitur & insurgit in hostes, vt dicit quidem Epicharmus: erat Spartanus. Sophocles autem eum nouit esse Thracem. Alii autem Arcadem. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim mensibus,

Et Mars sustinuit, cum Otus fortisque Epialtes ἀλλοπρόσαλλος αἰ ἄρσιος
Hunc nati rigido vinxerunt vinculo Aloi.
Mensibus is dolio tredenis vinctus aheno est.

Multis augeantur bonis Cares, qui canes ei sacrificāt. Scythæ autem non cessent mactare asinos, vt dicit Apollodorus & Callimachus.

Phœbus hyperboreis asino placatur in oris.

Idem autem alibi.

Phœbum mactati cædes delectat aselli.

Vulcanus autem quem iecit Iupiter ex Olympo à limine dio, cum in Lemnum cecidisset, fuit faber æris, vt qui mutilatus esset pedibus.

Graciles illi tibiæque fluebant.

Habes etiam Medicum, non solùm æris fabrum inter Deos. Medicus autē erat auarus, nomē est ei Aesculapius. Tibi autem tuū adducā poëtā Bœotiū Pindarū,

Illum quoque subuertit præclara mercede,
Aurum quod in manibus apparuit.
Manus autem Saturnius iaculatus per ambas,
Respirationem pectoris abstulit ocyus.
Ardens autem fulmen illi mortem attulit.

Et Euripides.

Nam Iuppiter meum peremit filium,
Cui torsit ignem in pectus, Aesculapium.

Hic ergo ictus fulmine iacet in finibus Cynosuridis. Philochorus autem dicit Medicum in Teno coli Neptunum, Saturnum autem situm esse in Sicilia, & eum illic fuisse sepultum. Patrocles Thurius & iunior Sophocles scribūt de Castore et Polluce, eos fuisse quosdam homines morti fatisque obnoxios. Quòd si cui possit fidem facere Homerus, audiatur quod scriptum est. *Tenos, vna ex cycladibus*

Hos autem gremio iam terra tenebat. Il. γ.

In Lacedæmone, eis qua chara est patria tellus,
Accedat autem is quoque qui scripsit poëmata Cypriaca.
Mortalis Castor, mortémque huic fata pararunt
Immortalis erat sed Pollux, Martia proles.
Hoc quidem effinxit poëticè. Homerus autem est eo fide dignior, qui dixit de vtroque Castore & Polluce, & qui præterea Herculem arguit esse hominem:
Nanque virum Alcidem qui insignia facta sciebat.
Herculem ergo ipse quoque Homerus nouit mortalem hominē. Hieronymus autem philosophus ipsius quoque corporis narrat habitum, paruum, crispo capillo, bona firmaque valetudine. Dicæarchus autem gracilem, neruosum, nigrū, naso aquilino, oculis sublætis, fuso capillo. Hic ergo Hercules, cum duos & quinquaginta annos vixisset, è vita excessit, per eam quæ fuit in Oeta pyram, iustis illi factis exequiis. Musæ autem, quas Alcander ait genus ducere à Ioue & Memoria, & reliqui poëtę, & scriptores vt Deas habēt & colūt, quin & totæ ciuitates Musis musæa extruūt: eas, cum essent seruæ, emit Megacle filia Macaris, Macar autem erat quidem Rex Lesbiorum: semper autem contendebat cum vxore. Matris autem vicem dolebat Megaclo. Quid ni enim doleret? & Musas has ancillas tot emit numero, & Mysas vocat lingua Aeolica. Has docuit canere, vetera facta numerosè ad citharam cantare. Illæ verò cum cithara assiduè sonarent, & pulchrè incantarent, Macara demulcebant, & eius iram sedabāt. Qua de causa, Megaclo, vt pro matre eis referret gratias, posuit columnas æneas, & per omnia iussit sacra honorari. Et sunt Musæ quidem tales. Est autem historia apud Myrsilum Lesbium. Audite ergo eorum qui sunt apud vos Deorum amores, & quæ sunt præter fidē fabulas intemperantiæ, & eorum vulnera, & vincula, & risus & pugnas, & præterea seruitutes & conuiuia, & rursus complexus, & lachrymas, & affectiones, & impudicas voluptates. Voca mihi Neptunum, & chorum qui fuit

Odyss. γ

ab ipso corruptus, Amphitritem, Amymonem, Alopen, Melanippem, Alcyonem, Hippothoem, Chionem, & alias innumerabiles, in quibus quidem cum tot essent, vestri Neptuni affectiones in arctum cogebantur. Voca mihi etiam Apollinem. Is est Phœbus, & vates castus, & bonus consiliarius. Sed non hæc dicit Sterope, nec Arethusa, nec Arsinoë, nec Zeuxippe, nec Prothoë, nec Marpissa, nec Hypsipyle. Effugit enim sol. Daphne & vatem & vitium. Et post omnes veniat ipse Iupiter, vestra sententia hominum pater atque Deorum, qui in Venerem adeo fuit profusus, vt omnes quidem desideraret, suam autem in omnes expleret libidinem. Explebatur itaque mulieribus, non minus quàm hircus Thmuitarum capris. Atque tua quidem ô Homere admiror poëmata. *Legitur Aethusa.*

Annuit & ciliis glaucis Saturnius ipse, *Il. α.*
Fusique ambrosii Regis fluxere capilli
Vertice de sacro, magnum & tremefecit olympum.

Grauem ac venerabilem ô Homere effingis Iouem, & ei nutum tribuis honorandum. Sed si solum ei cestũ ô homo ostẽderis, & & Iupiter arguitur, coma dedecore afficitur. In quantã libidinẽ processit ille Iupiter, qui tot noctes cũ Alcumena transegit in deliciis? Neque enim nouẽ noctes longæ sunt intẽperãti. Rursus autẽ vniuersa vita erat breuis intẽperantiæ, vt illũ nobis Malorũ propulsatorẽ sereret. Iouis filius Hercules, verè Iouis, qui ex lõga nocte gignitur, qui duodecim quidem certamina longo tempore fortiter sustinuit, quinquaginta autem filias Thestiæ vna nocte vitiauit, vt qui simul & adulter & sponsus fuerit tot virginum. Non abs re ergo eum vocant poëtæ miserum & αἰσυλόεργον, id est perpetratorem rerum nefariarum. Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria & stupra pueris illata recensere. Nam nec à pueris quidem Dii vestri abstinuere: vnus quidem Hylam, alius vero Hyacinthum, alius Pelopem, alius Chrysippum, alius autem Gany-

medem, amantes. Hos Deos vestræ vxores adorent, tales autem suos esse maritos vota faciant, adeò temperantes, vt sint Diis similes, similia consectantes. Tales filii vestri consuescant colere. Vt etiam vir fiant, sacra fornicationis imaginem, Deos accipientes. Sed ex Diis forte quidem soli masculi feruntur in Venerem: Deæ autem fœminæ domi quælibet harum, ait Homerus, erubescentes Deæ propter honestatem videre Venerem adulteratam. Illæ autem se gerunt impudicè, in adulterio vehementius implicitæ, Aurora propter Tithonum, Luna Endymionem, Nereis propter Aeacum, & propter Peleum Thetis, propter Iasonem autem Ceres, & propter Adonidem Proserpina, Venus verò propter Martem est probro & dedecore affecta: transiit ad Cinyram, & nupsit Anchisæ, & Phaëthonti parauit insidias, & amauit Adonidem, contendit autem cum Iunone quæ βοῶπις dicitur, hoc est, bouinis oculis, & cum se propter malum Deæ vestibus exuissent, se permiserunt Pastori, iudicaturo quænam esset ex eis pulchra. Age verò paucis quoque obeamus certamina, & panegyricos illos sepulchrales conuentus dissoluamus, Isthmia & Nemea & Pythia, & quæ ea sequūtur Olympia. In Pythone quidem Pythius Draco colitur, & frequens serpentis cōuentus appellatur Pythia. In Isthmo miserabile excremētum mare expuit, & Melicertam deflent Isthmia. Nemeæ alii puero Archemoro iusta facta sunt, & funebris pueri oratio appellatur Nemea. Pisa autem vobis, ò Græci, est sepulchrum aurigæ Phrygis, & Pelopis inferiæ. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidiæ. λόγια. Erant ergo mysteria, vt videtur, certamina, quæ suscipiebantur propter mortuos, sicut etiā oraculi respōsa, & facta sunt ambo publica. Sed quę sunt quidē in [f] Sagra mysteria, & que in Alimunte Atticæ, circumscripta sunt Athenis, mūdi autem sunt probrum ac dedecus, & certamina & Phalli Dionyso consecrati, qui vitam malè occuparunt. Dionysus enim cum cuperet descendere ad inferos, viam ignorabat. Pollicetur autem se ei esse dicturum quidam Prosymnus nomine,

sed non sine mercede. Merces autem non pulchra, sed pulchra Dionyso. erat autem venerea gratia, merces, quam postulabatur Dionysus. A Deo autem volente hoc postulatum est, idque ei daturum pollicetur, si redierit, iureiurando promisso confirmato. Cum viam didicisset, abiit, rursus rediit, non offendit Prosymnū, erat enim mortuus Amatori iusta faciens Dionysus, proficiscitur ad monimentum, & muliebria patiendi vehementi tenetur desiderio. Cum ergo ficus ramum vt cōtigit, excidisset, instar virilis membri eum efformat, & ei insidet ramo, faciēs promissum mortuo. Mysticum huius quod accidit monimentum, per vrbes Phalli excitantur Dionyso. Nisi enim pompam facerent Dionyso, & canticum canerent, pudendis, inquit Heraclitus, fierent impudentissima. Hic est autem Orcus, & Dionysus seu Bacchus cui insaniunt, & cui bacchantur: non tantū propter ebrietatem corporis, vt opinor, quàm propter probrosam sacrorū libidinis interpretationē. Sunt ergo iure vestri Dii tales, qui serui fuere vitiorum. Quinetiam eorum qui [g] Ilotes vocātur à Lacedęmoniis. Iugū seruile subiit Apollo Admeto Phæris. Hercules Sardibus Omphalæ. Laomedōti autem fuit mercenarius Neptunus & Apollo, sicut seruus inutilis, qui nec libertatē quidē potuit cōsequi à priori Domino. Tunc etiam muros Troiæ Phrygi ædificarunt. Non pudet autem Homerum dicere Mineruam Vlyssi præluxisse, aureum lychnum tenentem in manibus. Legimus autem Venerem, tanquam immodestam aliquam ancillulam, lecticam Veneri apposuisse ex aduerso adulteri, vt eum induceret ad coitum. Panyassis autem, præter hos, alios quoque plurimos Deos refert seruiisse hominibus, sic scribens:

Passa Ceres, passusque insignis Mulciber, estque
Passus Neptunus, passusque est Phœbus Apollo
Mortali ipse suas operas mercede locare.
Passus Marsque ferox, irato à Patre coactus.

Et quæ deinceps sequuntur. Est ergo his meritò consequēs, hos vestros Deos, qui & amore lāguēt, & animi

vexantur perturbationibus, omnino inducere obnoxios humanis affectionibus. Nam mortale illis est corpus. Rectè autem admodum coniicit Homerus, introducés Venerem propter vulnus acuta & magna voce clamantem, & narrans bellicosissimum Martem fuisse à Diomede in vẽtre sauciatum. Polemo autem dicit etiam Mineruam fuisse vulneratam ab Ornyto. Quinetiam dicit Homerus Plutonem fuisse vulneratum ab Hercule, & Eleum Augeam. Iam verò Iunonem quoque coniugalem refert idem Panyassis fuisse vulneratam ab eodem Hercule in Pylo arenoso. Sosibius autem dicit etiam Herculem fuisse in manu sauciatum ab Hippocoontidis. Quòd si sunt vulnera, est etiam sanguis. Sanies verò poëtica quam ἰχῶρα vocant, est etiam sanguine turpior. Putrefactio enim sanguinis sanies intelligitur. Et curationes ergo & nutrimenta quibus indigent, eis necesse est inducere. Quare & mẽsæ, & ebrietates, & risus & coit⁹, vtpote quòd homines venereis rebus nõ vterẽtur, nec darent operã liberis, sed nec dormituri essent, si essent immortales, nullius egeni, & expertes senij. Fuit autẽ humanæ quoque mensæ particeps apud Æthiopes, inhumanæ autem & nefariæ: conuiuio à Lycaone exceptus ipse Iupiter, humanis certè carnibus impletus non lubens. Nesciebat enim Deus, quòd Lycaon Arcas eum conuiuio excipiebat, interfectum suum filiũ ei epulandum apponeret, Nyctimo ei nomen erat. Egregius verò Iupiter, qui est diuinator, hospitalis, supplices exaudiens, clemens, panomphæus seu voces ac linguas omnium excipiens, depulsor & auersor malorum. potius autem iniustus, sceleratus, iniquus, impius, inhumanus, violẽtus, stuprator, adulter, amator. Sed tunc quidem fuit cum esset talis, nempe quando erat homo, nunc autem mihi videntur vobis quoque consenuisse fabulæ. Iupiter non est amplius Draco, non cygnus, non aquila, non homo amori deditus, non volat Deus, puerorum amore non tenetur, non osculatur, non affert vim, etsi adhuc multæ sint pulchræ mulieres & Leda venustiores, & Semele formo-

ſiores: adoleſcentes autem ſpecioſiores & ciuiliores Phryge bubulco. Vbi nunc eſt illa aquila, vbi verò cygnus, vbi autẽ ipſe Iupiter? vnà cum penna cõſenuit. Non enim quòd amoribus operam dederit eum pœnitet, nec docetur eſſe moderatus & temperans. Vobis autem fabula aperitur, mortua eſt Leda, mortuus eſt cygnus, mortua eſt aquila. Quære tuum Iouem, ne ſcruteris cœlum, ſed terram. Narrabit tibi Cretenſis apud quem eſt ſepultus. Callimachus in hymnis: Sepulchrum enim, inquit, tuum ô rex, Cretes ſunt fabricati. Mortuus eſt enim Iupiter, ne ægrè feras, vt Leda, vt cygnus, vt aquila, vt homo amori deditus, vt draco. Iam verò videntur ipſi quoque qui praua imbuti ſunt ſuperſtitione, inuiti quidem, ſed tamen de Diis errorem intelligere.

Annoſa haud geniti ſunt ex quercúve petráve.

Sed ſunt ex genere hominum.

Paulò poſt autem inuenientur eſſe & quercus & petræ. Agamemnonem certè quendam Iouem in Sparta coli refert Staphylus. Phanocles autem, in pulchris colebat Heroibus Agamemnonem Græcorum Regẽ. Argynnæ ſtare templum Veneris propter Argennum dilectum. Dianam quæ vocantur ἀπαγχομένη, hoc eſt ſuffocata, colunt Arcades, vt inquit Callimachus in Cauſis. Culta eſt etiam in Methymna alia Diana Cõdylitis ſic appellata à pugno. Eſt etiam podagræ alterius Dianæ templum in Laconica, vt ait Soſibius. Polemo autem nouit imaginem hiantis Apollinis, & obſonatoris rurſus Apollinis, aliam quæ colitur in Elide. Hic Elei Ioui ἀπομυίῳ ſacrificant. Romani autẽ ſacrificãt ἀπομυίῳ Herculi, id eſt, muſcarum depulſori, & febri & pauori, quos ipſos quoque adſcribunt in numerum eorum qui erant cum Hercule. Mitto autem Argiuos qui colũt Venerem τυμβωρύχον id eſt quæ ſepulchra effodit. Argiui, & Lacones, & etiam Spartani, Dianam colunt Chelytidem, quoniam tuſſire ab eis vocatur χελύττειν. Vnde nam putas hæc tibi adſcripta ſunt? Afferũtur ea quæ adducuntur à vobis, ne tuos quidem videris agnoſcere ſcriptores, quos e-

go testes cito ad tuam incredulitatem? O miseri, qui omnem vestram vitam re vera minimè vitalem impia impleuistis ludificatione. An non caluus quidem Iupiter Argis, alius autẽ vltor, honorati sunt in Cypro? An non Veneri quidem [i] περιβασίῃ, Argiui. ἑταίρᾳ autẽ, id est amicæ seu meretrici Athenienses, καλλιπύγῳ autem, id est pulchras habenti nates, sacrificant Syracusani, quam Nicãder Poëta alicubi vocauit καλλίγλουτον, id est pulchris clunibus. Dionysum autem iam taceo [k] χοιροψάλην, id est, cunni contrectatorem. Eum adorant Sicyonij, Dionysum præficientes membris muliebribus, vt curam gerat turpitudinis, colentes eum qui est auctor & princeps probri ac petulantiæ. Tales quidem sunt ipsis Dei. tales autem sunt ipsi quoque, in Diis ludentes, vel potius seipsos ludificantes, probróque & ignominia seipsos afficientes. Et quanto melius Ægyptij, qui vicatim & per oppida bruta coluerunt animantia quàm Græci, qui tales Deos adorant. Illa enim, & si sint feræ, non sunt tamen adultera, nec stupro ac fornicationi dedita. Hi autem quales sint quid opus est amplius dicere, cum satis eos cõuicerimus? Porrò autem Ægyptij, quorum nunc feci mentionem, dispersi sunt in varios cultus ac religiones. Ex his Euenitæ quidem colũt piscem Phagrum. Mæoten autem, (est verò hic quoque alius piscis) colunt qui habitãt Elephantinam. Oxyrinchitæ autem piscem similiter, à quo eorum denominatur regio. Præterea autem Ichneumonem Heracleopolitæ. Saitæ autem & Thebani ouem. Lupum autem Lycopolitani. Canem verò Cynopolitani. Apim Memphitani. Hircum Mendesij. Vos autem qui estis Ægyptiis omnino meliores, vereor autẽ dicere deteriores, qui nõ cessatis Ægyptios ridere quotidie, quales vos quoque estis in bruta animantia? Ex vobis quidem [l] ciconias honore affecerunt Thessali, propter consuetudinem. Thebani autem mustelas, propter ortum Herculis. Quid verò, Thessali rursus dicuntur colere formicas, quoniam didicerunt Iouem assimilatum formicæ, coiisse cum Eurymedusa filia Cletoris, & ge-

nuisse Myrmidonem? Polemo auté refert eos qui habitãt circa Troadem, colere mures qui sunt in his regionibus quos ipsi appellant[m] σμίνθους: quoniam arrodebant chordas arcuum bellicorum, & Sminthium Apollinem ab illis muribus appellarunt. Heraclides autem dicit in ædificationibus templorũ in Acarnania, vbi est Actium promontorium, & templum Actij Apollinis, bouem prius sacrificari muscis. Neque verò obliuiscar Samiorum, qui ouem colunt, vt dicit Euphorion. Sed nec eorum qui colunt Phœniciam Syrorum, quorum alij quidem columbas, alij verò pisces tam impensè colunt quàm Elei Iouem. Age verò, quoniam non sunt Dij quos colitis, mihi rursus videtur considerandum, an sint re vera dæmones, relati in hunc secundum ordinem, vt vos dicitis. Si sunt itaque dæmones liguritores & scelerati: possunt etiã apertè inueniri in ciuitatibus dæmones indigenæ, qui honores decerpunt, apud Cythnios quidem Edemus, apud Tenios Callistagoras, apud Eleos autem Anius, apud Lacones Astrabacus. Colitur autem quidam quoque heros[n] Phalereis in puppi. Et Pythia constituit vt sacrificarent Platæẽsibus Androcrati & Democrati & Cyclæo & Leuconi, cum vel maximè tunc vigerent Medica certamina. Possunt alij quoque permulti cerni dæmones, ei qui potest vel parum perspicere.

Cythnos vna ex insulis cycladibus.

Dæmonium decies ter habet nam millia tellus.
Immortalia, queis hominum custodia cessa est.

Hesiodus.

Qui nam sunt hi custodes?[o] O Bœotie, non te pigeat dicere? num clarum est quòd hi sunt & qui sunt his honoratiores, magni dæmones, Apollo, Diana, Latona, Ceres, Proserpina, Pluto, Hercules, ipse Iupiter. Sed ne fugiamus nos custodiũt ô Ascræe, ne fortasse peccemus, qui peccatis non sunt vtique affines. Hic licet eloqui id quod habet instar prouerbij, Pater qui non potest corrigi, corrigit filium. Si autem sunt hi quoque custodes, non sunt propter eam qua sunt in nos affecti beneuolentiam: sed nostrum vrgẽtes exitium, instar adulatorum adhærescunt vitæ fumo inescati.

Ipsi certè dæmones fatentur suam ingluuiem libaminis & nidoris, vt qui dicant, sortiti sumus hoc munus. Quamnam aliam vocem ederent, si vocem acciperent Dij Ægyptiorũ, nempe feles & mustelæ, quàm Homericam & Poëticam, cui placet nidor & condimentum obsoniorum? Tales quidem sunt apud vos & dæmones & Dei, & si qui semidei tanquam semiasini muli vocati sunt. Neq; eni est vobis nominũ egestas ad impietatis compositiones. Age verò hoc quoque adiiciamus, quòd inhumani & homines odio habẽtes dæmones sunt vestri Dij, & non solùm lætitiã ex eo capiunt quòd hominum mentes offendant, sed etiam ex hominum cæde fruuntur voluptate, nũc quidem armatas in stadiis contentiones, nunc autem innumerabiles de laude in bellis decertatiões, sibi præbentes materiam voluptatis, vt vel maximè possint humanis affatim expleri cędibus. Iam verò cum ciuitates & gentes tanquam pestes inuasissent, sæua postularunt libamina. Et Aristomenes quidem Messenius [p] Ithometæ Ioui trecentos mactauit, se tot & tales hecatombas ritè sacrificare existimans, in quibus etiam Theopompus Rex Lacedæmoniorum erat præclara victima. Tauri autem populi qui habitant circa Tauricam Chersonesum, quoscunque hospites apud se ceperint, ex iis qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos statim sacrificant. Hæc tua sacrificia Euripides in scena tragicè decantat. Monimus autem in Collectione rerum mirabilium, refert in Pella Thessaliæ Achæum hominem sacrificari Peleo & Chironi. Lycios autem (sunt hi verò gens Cretensium) pronunciat itidem Anticlides in reditibus, Ioui mactare homines & Lesbios [q] Dionyso simile offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autem (neque enim eos præteribo) eos scribit Pythocles in tertio de Concordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ: Erechtheus autem Atticus, & Marius Romanus sacrificarunt suas filias. Quorum ille quidem Persephone, vt Demaratus in primo Rerum tragicarum: hic autem, nẽpe Marius, Diis Auerruncanis seu

malorum

malorum depulsoribus, vt Dorotheus scribit in quarto Rerum Italicarum. Hominibus quidem bene velle ex his rebus ostenduntur dæmones. Quomodo ergo non sunt sancti qui sunt cultui dæmonum ac superstitioni deditiꝰ alii quidem dæmones vt seruatores bonis verbis prosequentes, alij verò petentes salutem à salutis insidiatoribus. Dum ergo existimant se eis ritè sacrificare, non animaduertunt se homines occidere. Non enim ex loco fit cædes hostia. neque si quis Dianæ & Ioui in sacro loco, magis quàm iræ & auaritiæ & aliis similibus dæmonibus in altaribus vel in viis hominem occiderit, sacram appellans hostiam, id sacrum est, sed est cædes & homicidiũ tale sacrificium. Quid ergo ô homines aliorum hominum sapientissimi, alias quidẽ feras fugimus, & sicubi in vrsum vel leonem inciderimus, diuertimus? Il. 3.

Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem, Verg. 2.
Pressit humi nitens, trepidúsque repente refugit.

Perniciosos autẽ & exitiales, insidiatores, hominúmque hostes & prædones cũ dęmones esse prius senseritis & intelligatis, nõ declinatis, nõ auersamini? Quidnã autẽ veri dixerint improbi, vel quamnã attulerint vtilitatem? Iam ego possum tibi ostendere hominem vestris istis Diis, nempe dæmonibus, meliorem, Apolline vate Cyrum & Solonem. Munera diligit vester Phœbus, nõ homines. Prodidit Crœsum amicũ, & mercedis oblitus adeo erat gloriæ cupidus, Crœsum ad rogum deduxit per Halym. Sic amantes dæmones deducunt ad ignem. Sed tu ô homo, qui es Apolline hominum amantior & verior, miserere eius qui est vinctus supra pyram. Et tu quidem Solon vaticinare veritatem. Tu autem Cyre iube pyram extingui. Tu postremò ô Crœse fac vt sapias, cum tuo malo id didiceris. Est ingratus is quem adoras. Capit mercedem, & auro accepto mentitur. O Solon vide rursus finem, nunquid non dæmon, sed homo tibi dicit? Non obliqua vaticinatur Solon, eum bene intelliges, verum solùm ô Barbare responsum hoc in pyra experieris. Vnde mihi venit in mentem admirari,

quibusnam tandem visis abducti homines qui sunt decepti, superstitionem & dæmonum cultum annunciarunt hominibus, sceleratos dæmones colere lege lata iubentes. Seu fuerit ille [f] Phoroneus, seu Merops, seu aliquis alius, qui eis posuerunt templa & altaria, & præterea sacrificio eis primi obtulisse fabulosè dicti sunt. Nam posterioribus quidem certè temporibus, finxerunt Deos quos adorarent. Hunc certè Amorem vel Cupidinem, qui dicitur esse inter Deos antiquissimos, nemo prius colebat, quàm adolescentulus quispiam Charmam ceperit, & aram elegantiorem posuerit in Academia, postquam fuit expleta cupiditas, & morbi intemperantiam appellarunt amorem, intemperantem cupiditatem in Deorum numerum referentes. Athenienses autem nec quis esset quidem Pan nouerāt, priusquam eis diceret [u] Philippides. Merito ergo dæmonum cultus cum alicunde cœpisset principium, fons fuit stolidi vitij. Deinde cū non fuisset rescissus, sed accepisset augmētum & magno fluxisset alueo, multos dæmones constituit, sacrificans hecatombas, & conuentus celebrans, & imagines erigens, & templa ædificans. Quæ quidem nec ipsa silentio prætermittam, atque adeò ipsa conuincam specioso quidem nomine nominari tēpla, fuisse autem sepulchra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa. Vos autem vel nunc saltem dæmonum cultus & superstitionis obliuiscamini, sepulchra colere erubescentes. In templo Mineruæ, Larissæ, in arce est sepulchrum Acrisij. Athenis autem in arce, Cecropis, vt ait Antiochus in nono Historiarum. Quid verò Erichthonius, non fuit sepultus in templo Poliadis? Immarus autem filius Eumolpi & Dairæ, non fuit sepultus in ambitu Eleusinij, quod est sub arce? Filiæ autem Celei non sunt sepultæ in Eleusine? Quid tibi enumerem vxores Hyperboreorum? Hyperoche & Laodice sepultæ sunt in Artemisio in Delo. Id autem est in templo Delij Apollinis. Leandrius autem dicit Clearcum fuisse Mileti sepultum in [x] Didymæo. Hîc [y] Leucophrynes monimentum par est non præ-

termittere, sequendo Zenonem z Myndium, quæ in templo Dianæ sepulta est Magnesiæ. Sed neque Apollinis aram quæ est in Telmesso, quam ipsam quoque scribunt esse monimentum Telmissis vatis: Ptolemæus autem filius Agesarchæ, in primo eorum quos scribit de Philopatre, dicit in papho in templo Veneris sepultum esse Cyniram & eius nepotes. Sed mihi quidem persequēti sepulchra quæ adorantur, ne vniuersum quidem tempus suffecerit. Vos autem, si non eorū quæ audetis aliquis vos pudor subeat, planè mortui verè mortuis credentes circumcursatis? O miseri, cur nam hoc malum toleratis? nocte quidem capita vobis sunt inuoluta. Quòd si præter hæc ipsas vobis imagines subiecero considerandas, verè persequētes, inuenietis nugas esse consuetudinem, vt qui manuum hominum opera colatis insensilia. Et Scythæ quidem antiquitus adorabant acinacem. Arabes autē lapidē. Persæ verò fluuiū, & ex aliis hominibus ij qui erāt adhuc antiquiores, ligna erigebāt insignia, & columnas ponebāt ex lapidibus, quæ etiā appellabantur ξόανα eo ꝙ eraderētur & expolirētur ex meteria. In Icaro certè, imago Dianæ lignū erat nō laboratum, & Citheronię Iunonis Thespiæ trūcus excisus, & Samię Iunonis, vt ait Aethli⁹, prius quidē erat asser. Postea autē, cū esset Archō Procleus, efficta est in formā statuæ. Postquam autē ceperunt statuæ formari hominibus, βρέτη quod idem est quod statuæ, cœperunt denominationem, ἐκ τῶν βροτῶν id est ex hominibus. Romæ autem antiquitus statuam Martis, fuisse hastā dicit scriptor Varro, cum nondum peruenissent artifices ad hoc speciosum quidem sed improbum artificium. Postquam autem ars floruit, auctus est error. Quod itaque lapides & ligna, & vt semel dicam, materiam, fecerint imagines hominibus similes, quibus pietatis formam præ vobis fertis, calumniantes veritatem, iam quidem ex hoc patet. Verū enimuero cùm locus indigeat aliqua demonstratione, non est id recusandum. Ac Iouem quidem Olympicum, & Poliadem Athenis, ex auro & ebore effecisse Phidiam, cuiuis est euidens. Iunonis

Thespia locus in Bœotia sacer Iunoni.

autem Samiæ statuam factam esse Euclidis cælo, refert Olympicus in Samiacis. Ne ergo dubitetis, si Sæuerarum, quæ Athenis vocantur Dearum duas quidē fecit Scopas ex lapide qui vocatur λυχνεύς. Calos autē eam quam narrantur habere mediam, Polemonem ostendere in quarto eorum quæ scripsit ad Timæum, nec eas quæ sunt in Pataris Lyciæ statuas, Iouis & Apollinis, quas rursus Phidias imagines, sicut leones qui cum eis dedicatæ sunt, effecit. Quòd si vt nonnulli dicunt, erat ars Bryaxis, non contendo, habes eum quoque statuarium. Vtrum eorum velis adscribe. Quinetiam Telesij Atheniensis, vt ait Philochorus, opus sunt imagines in Neapecha, Neptuni & Amphitrites, quæ adorantur Teni. Demetrius autem in secundo Argolicorum, statuæ Iunonis Tirynthiæ, & materiam, pirum, & effectorem fuisse scribit Argum. Multi autem fortasse admirabuntur si didicerint Palladium quod appellatur Diopetes, vt quod à Ioue deuolârit, quod Diomedes quidem & Vlysses feruntur Troia abstulisse, deposuisse autem apud Demophoōtem, fuisse constitutum ex ossibus Pelopis, quemadmodum Olympium ex aliis ossibus beluæ Indicæ. Atqui adduco Dyonysium hæc referentem in quinta parte circuli. Appellas autem in Delphicis dicit duo fuisse Palladia, ambo autem fabricata esse ab hominibus. Sed ne quis existimet me propter ignorationem prætermisisse, hæc quoque adducam, Morychi Dionysi statuam fuisse quidem factam ex lapide qui vocatur [aa] Phellata, esse autem opus Siconis cognomine Eupalami, vt dicit Polemo in quadam epistola. Fuerunt autem etiam quidem duo alij, Cretenses, vt arbitror, statuarij, Ecyles & Dipœnus hi nominabātur. Fecerunt autem imagines Castoris & Pollucis quæ sunt Argis, & effigiem Herculis quæ est Tyrinthe, & statuam Dianæ [bb] Munychiæ in Sicyone. Et quid in his immoror, cum liceat vobis magnum illum dæmonem ostendere quisnam fuerit, quem per excellentiam audimus cultu & veneratione dignū ab omnibus esse habitum? Eum non esse manu factum

Locus hic est corruptus.

Quasi diceret, siue fuerit ars Bryaxis, siue Phidiæ.

Morychus vnum ex Bacchi cognominibus.

ausi sunt dicere, Ægyptium Sarapim. Alij enim scribunt eum fuisse munus missum à Sinopensibus ad Ptolemæum Philadelphum, qui eos fame laborãtes misso ex Ægypto frumẽto recreauit. esse autem hanc statuam effigiem Plutonis, qui acceptam statuam posuit in promontorio quod nunc appellant Racotim, vbi etiam est honore affectum templum Serapidis. est autem prædium locis vicinum. Blistichem autem pellicem mortuam Canopi, trãslatam Ptolemæus sepeliit sub prius dicto templo. Alij autem Ponticam imaginem dicunt esse Sarapim, translatam autem fuisse honorificè Alexandriam à frequenti hominum cõuentu. Isidorus solus, à Seleucensibus, qui sunt propter Antiochiam, statuam fuisse traductam, qui ipsi quoque penuria frumenti laborauerãt, & nutriti fuerant à Ptolemæo. Cæterum Athenodorus quidem filius Sandonis, cum vellet Sarapidis ostendere antiquitatem, nescio quomodo eo lapsus est vt eũ argueret factam fuisse statuam. Sesostrim dicit Regem Ægyptium, cum plurimas Græcorum gentes sibi subiũxisset, reuersum in Ægyptum, multos adduxisse artifices. Osirim itaque à quo genus duxerat, iussit magnificè affabreque variatum effingi. Eum autem construit Bryaxes opifex, non Atheniensis, sed aliquis alius qui eodem appellabatur nomine quo Bryaxes, qui ad opus faciendum mixta & varia vsus est materia. Habebat enim ramẽtum auri & argenti & æris & ferri & plũbi, nec ei vllus lapis deerat Ægyptius, nec Sapphiri & hæmatitis fragmenta, sed nec smaragdi & Topazij. Hæc ergo omnia leuigata tritaque ac commixta illiuit colore cœruleo. Qua de causa nigrior est color imaginis. & cum pharmaco relicto ex sepultura Osiridis & Apis, omnia permiscuisset, duplicauit Sarapim, cuius nomen quoque significat & funeris societatem, & opus quod factum est ex sepultura, vt quod compositum ex Osiride & Api, factum sit Osirapis. Nouum autem alium in Ægypto, & qui vel ab ipsis propemodum colitur Græcis, retulit in numerũ Deorum, Imperator Romanorum, dilectum, & qui

fuit formosissimus, Antinoum: quem ita consecrauit, vt Ganymedem Iupiter. Non enim facile arcetur cupiditas quæ caret metu: Et sacras Antinoi noctes nūc adorant homines, quas turpes sciebat amator qui simul vigilauerat. Quid mihi refers in numerum Deorum, eum qui stupro fuit honoratus? Quid verò iussisti etiam lugeri tanquam filium? Quid verò eius quoque narras pulchritudinem? Turpis est pulchritudo quæ per contumeliam & probrum emarcuit. Ne tyrannydem exerceas ô homo in pulchritudinem, ne probrum afferas, florenti adolescenti. Ipsam mundam conserua vt sit pulchra. Pulchritudinis rex efficere, nō Tyrannus, liber maneat. Tunc tuam agnoscam pulchritudinem, quoniam mundam conseruasti imaginem, tunc veram adorabo pulchritudinem, quæ est exemplar pulchrorum. Iam verò dilecti sepulchrum, est templum Antinoi, & oppidum. Sicut autem tēpla, ita etiam sepulchra habentur in admiratione, Pyramydes, & Mausolea, & Labyrinthi, alia templa mortuorum, vt illa sepulchra Deorum. Vobis autem magistram adducam vatem Sibyllam.

Non sunt responsa hæc Phœbi mendacia, stulti
Quém que Deum dixere homines, falsóque vocarunt
Vatem, sed vox ista Dei, simi'em simulachris,
Quem haud fecere manus hominum, sermonis egenis.

Hæc quidem tibi prædicit ruinas templorum, significans quidem fore, vt templum Dianæ Ephesiæ terræ hiatibus & motibus absorbeatur, his verbis.

Abiecti autem Ephesus tristisque in littore flebit,
Et templum quærens, quod tunc non incolet vllus.

Templum autem Isidis & Sarapidis in Ægypto diruendum dicit & exurendum.

Isi Dea in Nili tu vndis infausta manebis.
Sola, & voce carens, Manásque Acherontis arenis,

Deinde subiicit.

Túque Sarapi erecta ingens cui saxea moles.
Magnus in Aegypto, misera impendet tibi casus.

Sed si tu nō audis Prophetissam, at tuum audi philosophum Heraclitū Ephesium, quod sint insensiles exprobrantē imaginibus. Et his vota faciūt imaginibus,

perinde ac siquis loquatur cum ædibus. An enim sunt prodigiosi qui lapides adorant? Deinde verò eos etiam statuentes ante fores, perinde ac viuos ac efficaces. Mercurium tanquam Deum adorant, eum etiã ἀγυιέα hoc est, viæ viciniæúe præfectum, ianitoré statuentes. Si enim tanquam insensiles iniuria afficiunt: cur adorant vt Deos? Si verò existimant eos esse sensus participes, cur eos ianitores constituunt? Romani autem qui res maximas & præclarè gestas Fortunæ attribuunt, & eam esse Deam maximam existimant, posuerunt eam in sterquilinio, dignum Deæ templũ, secessum tribuentes. Verùm enimuero insensili lapidi & ligno & diuiti auro nihil penitus curę est nec nidor, nec sanguis, nec fumus, quo dum honorantur & suffumigantur nigrescunt. Sed neque honori nec iniuria. Sunt autem hæ imagines quouis animali viliores, & quomodo quæ sunt insensilia, diuino sint honore affecta, mihi venit in mẽtem dubitare, & errantium vtpote miserorũ misereri amentiæ. Nam si quędam animalia non habent omnes sensus, vt vermes σκωλήκες & erucæ, & quæcunque statim à primo ortu mãca & mutila apparent, sicut talpæ & mus araneus, quam dicit Nicander cæcam & surdam: sunt tamen meliores his statuis & imaginibus quę sunt surdæ penitus. Habent enim vnum quidẽ certè sensum, verbigratia auditum vel tactum, vel qui habet proportionem ac cõuenientiam cum odoratu vel gustu. Simulachra autẽ nullum sensum participant. Sunt autem multa animantia, quæ nec visum habẽt nec auditum neque vocem, cuiusmodi est genus ostreorum, viuunt tamẽ & augentur, & præterea vnà cum Luna afficiuntur. Statuæ autem ociosæ, inefficaces, inutiles, & insensiles, alligantur, & clauis cõfinguntur, & compingũtur, funduntur, limantur, secantur, eradũtur, & cælantur. Surdam quidem terram vexant & contumeliosè tractant statuarij, eam à natura propria arte dimouentes, & adorare persuadentes. Adorant autem ij qui Deos faciunt, non Deos & dæmones, mea quidem sententia, sed terram & artem, quod quidem est ima-

gines. Verè est imago, mortua materia, formata manu artificis. Nobis autem non est sensilis, imago materiæ sensilis, sed quæ percipitur intelligentia. Deus; qui solus verè est Deus, intelligentia percipitur, non sensu. Ac cursus cum in ipsis casibus & infortuniis, re ipsa didicerint superstitiosi lapidum adoratores, insensilem non colere materiam; ab ipso vsu victi pereunt præ superstitione: & tamen simulachra contemnentes, nec volentes omnino videri contemnere, ab ipsis Diis conuincuntur, quibus sunt dedicatæ imagines. Dionysius enim Tyrannus iunior, cum auream vestem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, facetè dicens eam esse aurea meliorem, vt quæ esset & æstate leuior, & hyeme calidior. Antiochus autem Cyzicenus cum egeret pecuniis, Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inauratam, rursus reponi. Hirundines autem, & multæ aues sæpe aduolantes, inquinăt imagines, nullam curam gerentes nec Olympii Iouis, nec Aesculapii Epidaurij. Sed nec Mineruæ " Poliadis, vel Sarapidis Aegyptij, à quibus nec ipsas quidem imagines esse insensiles discitis. Sed sunt quidem improbi aliqui prædones, vel hostes, qui facta irruptione, turpis lucri gratia, sacra sunt depopulati, & diripuere donaria, vel ipsas etiam fuderunt statuas. Et si Cambyses aliquis, vel Darius, vel alius insaniens, quædam eiusmodi fecerit, & si Aegyptium quis Apim occiderit, rideo quidem quòd Deũ ipsorum occiderit, indignor autem, si propter lucrum peccauit. Lubens autem obliuiscar huius maleficij, auaritiam non idolorum imbecillitatem conuinci existimans. Sed non ignis nec terribiles terræmotus pertimescunt aut reuerentur dæmones aut imagines, non magis quàm calculos qui sunt ad littora accumulati fluctibus. Scio ego ignem posse conuincere, & mederi superstitioni, si velis cessare ab amentia. Ignis te ad lucem deducet. Hic ignis, & templum quod erat Argis, combussit vnà cum Sacerdote

Epidaurus est oppidum Argorum sacrũ Apollini.

Chryside,& id quod erat Ephesi,Dianę,secũdum post Amazones, & Romæ sæpe depopulatus est Capitolium. Sed nec abstinuit à templo Sarapidis Alexandriæ.[dd] Liberalis autem Dionisi Athenis templum diruit,& templum Delphici prius rapuit procella,deinde ignis sapiens temperãsque deleuit. Hoc tibi ostenditur procemium eorũ quæ pollicetur ignis. Qui autem fabricantur statuas,non eos admonent qui ex vobis sapiunt, vt materiam contemnatis? Atheniensis quidem Phidias, qui scripsit in[ee] Iouis Olympij digito, παντάρκης καλὸς Pulcher omnes adiuuans.Non erat enim ei pulcher Iupiter, sed is qui ab eo amabatur. Praxiteles autem vt declarat Posidippus in libro de Cnidio,Veneris Cnidiæ construens imaginem,fecit eam formæ similem Cratinæ quam amabat,vt adorarent miseri amicam Praxitelis. Cum floreret autem Phryne meretrix Thespiaca, pictores omnes imitabãtur Veneris imagines ad Phrynes pulchritudinem. Sicut rursus lapicidæ quoque Mercurios effingebant Athenis ad[ff] Alcibiadem.Restat nunc tuum adhibere iudicium,si velis etiam adorare meretrices. Hinc puto moti Reges veteres,has fabulas despicientes, liberè,propterea quòd ab hominibus nullum impedêret periculum, seipsos Deos pronunciarunt: ea ratione docentes illos quoque per gloriam factos esse immortales. Ceyx quidem filius Aeoli, appellatur Iupiter ab vxore Alcyone. Rursus autem Alcyone Iuno appellatur à marito. Ptolemæus autem quartus vocabatur Dionysus, & Mithridates Ponticus ipse quoque Dionysus. Volebat autem Alexander quoque videri filius esse Ammonis, & cornutus effingi à statuariis,pulchrum hominis vultum cornu studens ignominia probróque afficere. Neque verò solùm Reges, sed etiam priuati se iactant de diuinis appellationibus,vt Menecrates Medicus,qui fuit cognominatus Iupiter.Quid opus est vt referam Alexarchum? Is cũ fuisset scientia Grammaticus,vt scribit Aristus Salaminius,seipsum effinxit in Solis effigiem.Quid opus est etiam meminisse Nicagoræ? Erat Zelites genere,

Quidam dicunt hoc fecisse Phidiam.

natus tempore Alexandri, Mercurius appellabatur Nicagoras,& vsus est mercurij veste: cum etiam integræ gentes & cum ipsis viris vrbes, adulatione vtentes, de Diis fabulas viles & contemptas reddant, homines seipsos efficientes, Diis æquales, inflati à gloria, sibi qui modum superant honores decernentes. Nunc quidem Macedonem Pellæum, Amyntoris filium Philippum in Cynosarge adorandum decernentes, cui & fractus erat iugulus, & fracta tibia, cui fuerat exectus oculus: & rursus [gg]Demetrium ipsum quoque Deum vocantes, & vbi ex equo quidem descendit Athenas ingrediens. est templum Demetrij καταιβάτου hoc est Descensoris. Vbique autem aræ & nuptiæ Mineruæ ei parabantur ab Atheniensibus. Ille autem Deum quidem despiciebat, cum non posset nubere imagini: habens autem [hh] Lamiam meretricem ascendit in arcē, & in mineruæ thalamo volutabatur, veteri virgini meretricis iuuenis figuras & habitus ostendens. Neque est ergo [ii]Hipponi inuidendū mortem suam efficienti immortalē. Is enim Hippo iussit suo inscribi monimēto hunc versum elegiacū.

Cynosarges Attica gymnasium.

Hic est Hipponis tumulus, quem lumine cassum
Aeternis fecit parca parem esse Deis.

Rectè quidem, ô Hippo, humanum errorem nobis ostendis. Si enim tibi vel loquenti non crediderunt, fiant mortui discipuli. Hoc est oraculum Hipponis, ipsum intelligamus. Qui à vobis adorantur, cum fuerint aliquando homines, deinde quidem mortem obierūt: affecit autem ipsos honore & fabula & tempus. Solent enim, nescio quomodo, ea quidem quæ sunt præsentia, despici, propter consuetudinem: quæ autem sunt præterita, separata ab ea quæ tunc erat præsens probatione, propter incertitudinem temporis, in honore esse propter figmentum: & alia quidem nō credi, alia verò etiam haberi in admiratione. Iam verò veteres mortui longo erroris tempore se venditantes, à posteris existimantur esse Dij. Harum rerum fidem vobis faciunt vestra mysteria, celebres conuētus, vincula & vulnera, & Dij lachrimantes.

Hei mihi, quòd qui hominum est mihi vel charißimus vnus,
A Patroclo statuunt Sarpedona fata domari.

Superata est Iouis voluntas, & vobis victus Iupiter lu get propter Sarpedonem. Meritò ergò vos ipsi idola & dæmones eos vocatis, cum & Mineruam ipsam & alios Deos, qui eos improbè honorauit, Homerus, appellauit dæmones.

Illa ast conscendit Olympum,
Ad Iouis Aegiferi, aliosque ad dæmonas ædes.

Quomodo ergo sunt adhuc Dii simulachra & dęmones, verè abominandi & immundi spiritus, quos fatētur omnes esse terrenos & luculentos, qui circa sepulchra & monimenta ipso pondere depressi versantur & volutantur: circa quæ etiam exiliter & euanide apparent spectra vmbris similia. Hi sunt vęstri Dij, simulachra, vmbræ, & præter hos claudę illæ & rugosæ & strabis oculis litæ, quæ sunt potius filiæ Thersitis quàm Iouis. Quare mihi videtur Dion facetè dixisse, quomodo homines bonam prolem iure petierint à Ioue, quā ipse sibi præbere non potuit? O impietatem puram & ab interitu alienam essentiam, quoad eius à vobis fieri pōt, defoditis, & id quod est intemeratum & sanctum eius quæ verè est essentiæ, obruistis, Deum depredantes? Quid ergo iis qui non sunt Dij munera tribuistis? Cur verò relicto cœlo terram honorastis? Quid est autem aliud aurum vel argentum, vel adamas, vel ferrum, vel æs, vel ebur, vel lapides pretiosi? an non terra, & ex terra? An non autem vnius matris terræ sunt fœtus hæc cuncta quæ vides? Cur ergo, ô stolidi, & inanium rerum dediti cogitationi (rursus enim reuertar ad institutum) cœlestem locum maledictis incessentes, pietatem ac religionem in solum detraxistis? terrestres Deos vobis fingentes, & hæc genita ante Deum ingenitum persequentes, in profundiorem incidistis caliginem? Pulcher est lapis Parius, sed nondum est neptunus. Pulchrum est ebur, sed nondum est Olympius. Materia semper arte indiget. Deus autem est nullius indigus. Præcessit ars, adiecta est figura. Materia,

Lapis Parius qui est mirū in modum albus.

& essentiæ opes, ad lucrum quidem deducunt, sola autem sunt figuræ venerandæ. Aurum est tua statua, est lignum, est lapis, est terra, quæ si ab initio consideraueris, formam accepit ab artifice. Ego autem terram calcare didici, non adorare. Non est enim mihi fas vnquam rebus inanimatis credere spes animæ. Eundum est ergo quàm proximè fieri potest ad imagines. Nam qui est proprius earum error, vel ex aspectu conuincitur. Dæmonum enim affectionem imagines vel apertissimè exprimunt. Si quis ergo picturas & imagines obiens contempletur, ex turpibus ignominiaque ac dedecore plenis figuris, vestros Deos statim agnoscet. Dionysum, ex amictu. Vulcanum, ex arte. Cererē, ex calamitate. Inò ex vitta. Neptunum ex tridente. Iouem, ex cygno. Herculem autem ostendit pyra. & si quis nudam viderit depictam mulierem, auream Venerem intelligit. Sic Pygmalion ille Cyprius eburneam amauit statuam, erat ea simulachrum Veneris, & erat nudum. Vincitur figura Cyprius, & coit cum imagine. Id autem scribit Philostephanus. Venus autem alia in Cnido erat lapis, & erat pulchra, alius eam amauit, & cum lapide Veneris habet consuetudinem, vt refert Posidippus, prior quidem in opere de Cypro, alter verò in opere de Cnido, tantum ars valuit ad decipiendum, quæ homines amori deditos illexit in [kk] barathrum. Vim quidem efficacem habet ars opificis, sed eum qui est ratione præditus non potest decipere, nec eos qui vixerunt ex ratione. Per picturam enim, propter adumbratam similitudinem, columbi aduolarunt ad columbas, & equabus rectè pictis equi adhinnierunt. Adolescentem aiunt amasse imaginem, & pulchrum iuuenem simulachrum Cnidium. Sed spectatorum visum ars deceperat. Neque enim cum Dea congressus esset aliquis, neq; esset aliquis sepultus cū mortua, neque dæmonē amasset & lapidē aliquis qui fuisset sanæ mētis. Vos autem ars decipit aliis præstigiis, etiam si non inducens ad amandum, verùm ad colendum & adorandum simulachra & picturas. Similis quidem est pictura, lau-

detur ars, non decipiat autem hominem ac si esset veritas. Quietè stetit equus: columba minimè est perturbata, & penna stetit otiosa. Vacca Dędali, quę ex ligno confecta fuerat, cepit taurum agrestem, & coëgit bestiam ars, quæ eam deceperat, amantem inire mulierem. Tantum œstrum artes quæ improbo vtuntur artificio, attulerunt insipientibus. Sed qui simias quidem nutriunt & exercent, quòd nec cereę, nec luteæ, nec virginalium mundorum similitudiens, eas aliquid fallant mirantur. Vos autem vel simiis euadetis deteriores, dum lapideis & ligneis & aureis & eburneis imagunculis & picturis animum adhibetis. Tot vobis perniciosorum ludibriorum opifices; lapicidæ, & statuarii, pictoresque, & fabri, & Poëtæ, multam & talem turbam inducunt, in agris quidem Satyros, per syluas autē, nymphas Oreades, & Hamadryades. Quinetiam in aquis & fluuiis & fontibus Naiades, & in mari Nereides. Magi autem se iam suæ impietatis gloriantur ministros habere dęmones, vt qui eos in suorum famulorum numerum adscripserint, & necessitate adactos seruos fecerint suis carminibus. Deorum itaque nuptiæ, & liberorum procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à Comicis recitantur, & risus qui in potu inducuntur, incitant me vt vociferer, & si velim tacere. O impietatem, scenam cœlum fecistis, & Deus vobis factus est actus, & quod sanctum est, dæmoniorum personis in Comœdia ludificati estis, verum Dei cultum ac religionem, dæmonum superstitione libidinosè & obscenè inquinantes. ἐθυρίζοντες

Sed pulsans citharam pulchrè is præludere cœpit.

Cane nobis, ò Homere, pulchram aliquam cantilenam.

Furtiuum pulchræ Venerisque & Martis amorem. ἰδυ θ.
Vulcani in tecto vt fuerit congressus amantum
Primum, & per multa incestarit dona cubile
Vulcani Regis.

Desine canticum ò Homere, non est pulchrum. Do-

cet adulterium. Nos autem ne aures quidem stupris ac fornicationibus inquinare volumus. Sumus enim nos, sumus, qui Dei imaginem circumferimus, in hoc viuo, & quod mouetur, simulachro, homine, simul habitantem imaginem, consulentem, colloquentem, cōtubernalem, & quæ nostris mouetur affectionibus, & est affectionibus omnibus superior. Nos Deo donati & dedicati sumus pro Christo. Nos genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, qui aliquādo non populus, nunc autem populus Dei, qui, vt ait Ionnes, non sumus ex iis qui sunt inferius, sed ab eo qui venit supernè, vniuersum didicimus, qui Dei œconomiam seu carnis susceptæ dispensationem mente comprehendimus, qui vt in vitæ nouitate ambularemus nos exercuimus. Sed hæc non cogitat vulgi magna pars, sed pudore & metu omni abiecto, domi depingunt turpes dæmonum in Venerem pruritus & titillationes. Depictis enim quibusdam tabellis, sublimè appensis, mentem adhibentes, thalamos ornarunt impudicitia, intemperantiam existimantes pietatem, & in cubili decumbentes, in ipsis amplexibus Venerem illam nudam respiciunt, quæ vincta est propter complexus, & ad Ledam aduolātem auem, quòd sit mulierum amans, probantes & admittentes, in annuli palla imprimunt picturam, vtentes signaculo cōueniente Iouis impudicitiæ. Hæc sunt mollis & delicatæ vitæ vestræ exemplaria. Hæ sunt Theologiæ probri & petulantiæ plenæ. Hæ sunt doctrinæ Deorum, qui vnà vobiscum fornicantur. Nam quod quilibet vult, hoc etiam putat, vt ait orator Atheniensis. Cuiusmodi autem sunt aliæ quoque vobis imagines? Panisci quidam, & nudæ puellæ, & ebrii Satyri, & mēbrorum erectiones, quæ picturis nudantur, conuictæ proficisci ab intemperantia. Iam verò totius libidinis & impudicitiæ figuras apertè descriptas publiè intuentes, non erubescitis, sed potius positas erectasque custoditis, perinde ac si Deorum vestrorum imagines impudentiæ columnas domi consecraueritis, figuras gestusque Philænidis æquè depingentes, atque certa-

2. Petri. 2. Exod. 19. *Ioan. 6.* *παχυνασμός.*

mina Herculis. Horũ non solũ vsus, sed etiã aspectus, & auditus, deponendam esse memoriã vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati su·t oculi, & quod est magis nouum, ante complexum vestri adulterium admiserunt aspectus. O qui homini vim attulistis, & diuinitatem, figmenti confutatione conuellistis, omnino increduli estis, vt vestras sequentes animi perturbationes, vacetis deliciis, & creditis quidem simulachris, eorum quærentes intemperantiam: Deo autem non creditis, moderationem non ferentes, & continentiam: & quæ sunt quidem præstantiora odio habuistis, quæ verò deteriora, honore affecistis, vt qui virtutis quidem sitis effecti contemplatores, vitii autem decertatores. Beati ergo vno, vt semel dicam, consensu sunt soli illi ex Sibylæ sententia, quicunque Græcè ita puto legendum, καὶ τὸ ἔνθεον τῷ πλάσματος ἐλέγχῳ ἀναράξαντες.

A se visa Deúm qui omnino templa negabunt,
Surdorum & lapidum quæ sunt altaria, sedes.
Ex lapide & manibus simulachra affecta virorum,
Cæsorum quæ sunt animato infecta cruore
Quadrupedum, bipedum, volucrúmque, & cæde ferarum.

Nobis enim est apertè vetitum artem fallacem exercere. Non facies enim, inquit Propheta, cuiusuis rei similitudinem eorum quæ sunt in cœlo, & quæcunque sunt in terra infrà. Exod. 20. Reuera enim Cererem Praxitelis, & Proserpinam, & Iacchum mysticum Deos existimaremus, vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ diuinæ existimationis figuram præbuere materiæ. Sed vos quidem vt statua fabricetur quàm pulcherrima valde adlaboratis, ne autem propter insensilitatem efficiamini imaginibus similes, non curatis. Valde certè dilucide & breuiter arguit Propheticus sermo consuetudinem, dicens quod omnes Dii gentium sunt idola dæmoniorum. Deus autem cœlos fecit, & ea quæ sunt in cœlo. Hinc itaque factum est, vt quidam errantes nescio quomodo, diuinam quidem artem, sed non Deum adorent, Solem & Lunam & alium chorum astrorum, eos præter rationem

Deos existimantes, cum sint instrumenta temporis.
Psa. 32. Verbo enim eius firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Sed ars quidem humana, & domos, & naues, & vrbes, & picturas fabricatur. Deus autem quomodo dixerim quæcunque facit? Vide vniuersum mundum. Illius est opus & cœlum & Sol, & Angeli & homines sunt opera digitorum eius. Quanta est autem Dei potentia? Ipsius Dei solum voluntas, est mundi creatio. Solus enim Deus fecit, quoniam ipse quoque est solus verè Deus. Sola voluntate operatur, & eius solum velle factum esse consequitur. Hinc euertitur chorus Philosophorum, qui factum quidem esse hominem ad cœlum contemplandum pulcherrimè confitentur, sed quæ in cœlo cernuntur & visu comprehenduntur adorant. Etsi enim humana opera nō sunt ea quæ sunt in cœlo, at hominibus tamen sunt fabricata. Nec adoret quis vestrum Solem, sed Solis effectorem desideret: neque mundum Deum esse censeat & vt Deum colat, sed mundi quærat opificem. Ei ergo qui ad portas venturus est salutares, solum restat, vt videtur, refugium diuina sapientia. Hinc tanquam ex sacro aliquo asylo, nullus homo potest amplius educi, qui magno studio contendit ad salutem. Persequamur autem, si vis, sententias quoque Philosophorum quas de Diis iactitant, si forte ipsam quoque inuenerimus philosophiam, propter inanem gloriā, ex materia idola constituentem, si etiam dæmonia quædam diuino honore afficientem, persequendo ostendere possimus somniare veritatem. Principia itaque à se laudata reliquerunt, Thales Milesius aquam, & Anaximenes, qui ipse quoque fuit Milesius, aërem, quem Diogenes Apolloniates est postea consecutus. Parmenides autem Eleates introduxit Deos ignem & terram. Ex his autem alterum solum Deum existimarūt ignē, Hippasus Metapontinus & Ephesius Heraclitus. Empedocles autem Agrigentinus, cum incidisset in multitudinem, præter hæc quatuor elementa, contentionē enumerat & amicitiam. Sunt autem hi quoque impii, qui insipida quadam sapientia adorarunt

runt materiam: & lapides quidem vel ligna non honorarunt, terram autem eorum matrem vt Deam esse colendam putarunt, & Neptunum quidem non effingunt, ipsam autem aquam colunt. Quid est enim aliud Neptunus quàm humida quædam substãtia, quæ ἀπὸ τῆς πόσεως hoc est, à potu Græcè vocata ποσειδῶν, sicut certè Mars bellicus ἄρης Græcè dictus est ἀπὸ τῆς ἄρσεως καὶ ἀναιρέσεως, id est ab insurrectione & interfectione. Qua ratione mihi videntur quoque valde multi, cum solum ensem fixerint, tanquam Marti sacrificare. Est autem hoc Scytharum, sicut dicit Eudoxus in secundo de Ambitu. Ex Scythis autem Sarmatæ, vt dicit Icesius in opere de Mysteriis, adorant acinacem. Hoc etiam vsu venit Heraclito & eius sectatoribus, qui ignem colunt tanquam ortus rerum principium. Hunc enim ignem alii nominarunt, ἥφαιστον id est Vulcanum. Persarum autem Magi ignem coluerunt, & multi ex iis qui Asiam incolunt. Quinetiam Macedones, vt ait Diogenes in primo Persicorum. Quid mihi opus est recensere Sarmatas, quos refert Nymphodorus in libro de Legibus Barbaricis, ignem colere, aut Persas & Medos & Magos? Hos autem dicit Dinon sacrificare sub dio, solas Deorum imagines ignem & aquam esse putantes. Neque verò eorum celauerim inscitiam. Nam & si se maximè existimant fugere ab errore, in alium tamen labuntur errorem. Deorum quidem imagines ligna & lapides non existimarunt, vt Græci. Sed nec Ichneumonas & Ibides, vt Aegyptii, sed ignem & aquam, vt philosophi. Multis tamem postea decursis annorum curriculis, eos imagines hominum formæ similes coluisse ostendit Berosus in tertio Chaldaicorum, cum hoc introduxisset Artaxerxes Darii filius, filii Ochi, qui cũ primus Veneris Tanaidis imaginẽ erexisset Babylone, & Susis, & Ecbatanis, & Persis & Bactris, & Damasco, & Sardibus eã ostẽdit esse colẽdã. Fateãtur ergo philosophi suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel Magos, à quibus didicerũt impietatẽ venerabiliũ sibi principiorũ, principem omnium effectorem & ipsorum princi-

Hic Berosus fuit Sibyllæ pater, vt refert Iustinus Matyr.

le duing.

piorum opificem ignorantes, Deum, qui caret principio: hæc autẽ egena & infirma, vt ait Apostolus; quæ ad vsum hominum ministeriumque facta sunt elementa adorantes. Ex aliis autem philosophis, qui elementis præteritis, quid excelsius & præstantius indagarunt, alii quidem ex ipsis laudarunt infinitum, ex quibus fuit Anaximander Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Atheniensis Archelaus. Atque hi quidem ambo præfecerunt mentem infinitati. Leucippus autem Milesius & Chius Metrodorus, ipsi quoque, vt videtur, duplicia reliquere principia, plenum & inane. His autem duobus assumpta adiecit simulachra, seu rerum species, Democritus Abderitanus. Alcmæom verò Crotoniata astra Deos esse putabat, vt quæ sint animata. Sed nec eorum silebo impudentiam, Xenocrates (fuit hic Carthaginiensis) septem quidem Deos Planetas, octauum verò, qui ex his omnibus constat, mundum tacitè significat. Sed nec prætermittam Stoicos, qui omnem quantumuis vilem & abiectam materiam dicunt Deum peruadere, qui apertè suam philosophiam afficiunt dedecore. Sed nec molestum fuerit, vt arbitror, cum ad hunc locum peruenerim, meminisse etiam Peripateticorum. Et qui est quidem pater huius hæresis, cum non intellexisset patrem, eum qui vocatur supremus, putat esse animam vniuersi, hoc est mundi animam Deum esse existimans, ipse à seipso confoditur. Qui enim vsque ad Lunam eius definit prouidentiam, deinde mundum Deum esse existimat, euertitur, vt qui eum qui est Dei expers Deum esse arbitretur. Eresius autem ille Theophrastus, familiaris Aristotelis, alicubi quidem cœlum, alicubi verò spiritum Deum esse existimat. Nam Epicuri quidem solius vel lubens obliuiscar, qui Deo dicit non esse curæ res humanas, impiè se gerẽs per omnia. Quid verò Heraclides Põticus? nõ ipse quoque alicubi detrahitur ad simulachra? Magna mihi affluit huiusmodi turba, inducens veluti quãdã laruam dæmoniorum, absurdas exterorum fabulas, nu-

Gala. 4.

gis anilibus adumbratas. Longè abest vt viris permittamus audire eiusmodi fabulas, qui ne lachrymantes quidem, vt dicitur, filios narrando fabulas solari assuescimus, timentes ne vnà cum eis nutriamus impietatem, quæ annunciatur quidem ab his qui sibi videntur sapientes: qui quidem veritatem non magis nouerunt quàm pueri. Quid enim, ô per veritatẽ, eos qui tibi crediderũt, fluxui & interitui grauibus & inordinatis efficis obnoxios? Cur verò mihi vitã reples simulachris, ventos vel aërẽ, vel ignẽ, vel terrã, vel lapides, vel ligna, vel hũc mundũ Deos effingẽs? & de Diis etiam stellis errantibus, hominibus qui verè aberrauerunt, per hanc vulgo iactatã astrologiã, non astronomiã, sublime loquẽs & nugans. Desidero Dominum spirituum Dominũ ignis, mundi opificem Deũ quæro, qui præbet Soli lumen, non autẽ Dei opera. Quemnã autẽ à te inquisitionis accipiã adiutorẽ? Nõ enim Platonẽ, si velis, omnino repudiamus. Quánã ergo ratione est Deus perscrutandus, ô Plato? Vniuersi enim huius patrem & effectorem & inuenire est difficile, & cũ inueneris, fieri non potest vt eum enunciès. Cur nam verò ô per ipsum? Nequaquam enim est dicendus. Rectè ô Plato attigisti veritatem, sed ne te pigeat laboris, vnà mecum suscipe boni inquisitionẽ. Omnibus enim, vt semel dicam, hominibus, maximè autem iis qui versantur in doctrina & literis, instillatus est quidã diuinus influxus. Qua de causa vel inuiti fatentur quidem vnum esse Deum, ab interitu alienum & ingenitum, eumque in cœli vertice, in sua propria specula verè semper esse. Dic autem quisnam Deus est mihi cogitandus?

Plato in Timæo.

Per ipsum videlicet Deum dic ô Plato.

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur,

Ait Euripides. Mihi ergo videtur Menander errasse, cum dicit:

O Sol, Deorum nam te adorarè decet
Primum, Dei per quem videntur cæteri.

Neque enim Sol vnquam ostendet verum Deum. Neque verum Verbum, qui est Sol animæ, quem, si solum intus sit exortus, in profundo mentis, ipsius

quoque mentis illustratur oculus. Vnde non improbabiliter Democritus ait paucos ex doctis hominibus manus sustulisse, hic quem nunc Græci vocamus aërem, totum oppleri fabulis, quòd ipse omnia norit & det & auferat, & is sit Rex omnium. Hac ergo ratione Plato quoque de Deo cogitans, Regem omnium significat, & est ille causa omnium bonorum. Quisnam ergo Rex est Deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura veritatis. Sicut enim ea in quæ cadit dimensio, mensura comprehenduntur: ita etiam eo quòd Deum cogitemus, venit in dimensionem & comprehenditur v.ritas. Verè autem sacer Moses: NON erit, inquit, in tuo marsupio statera magna vel parua, sed statera vera & æqua. stateram & mensuram & numerum omnium Deum esse existimans. Iniusta enim & iniqua simulachra domi in marsupio, & in sordida, vt semel dicam, anim. sunt absconsa. Quæ est autem sola iusta mensura? qui solus est verè Deus, semper æqualis, & semper eodem modo se habens, omnia metitur & ponderat, ta: quam trutina iusta, vniuersorum naturam in æquilibrio continens & sustinens. Deus quidem certè, sicut vetus est oratio, omnium quæ sunt, principium & finem & media continens, rectà semper secundum naturam circumcirca ingreditur. Illum autem semper consequitur iustitia, quæ de eis pœnas sumit, qui à Lege diuina deficiunt. Vndenam ô Plato, veritatem coniicis? Vndenam abundè suppeditata rationum copia pietatem & verum Dei cultum vaticinatur? His, inquit, sunt sapientiora barbarorum genera. Noui tuos magistros, etsi eos celare velis. Geometriam discis ab Aegyptiis, Astronomiam à Babyloniis: rectas & sanas incantationes accipis à Thracibus. Te etiam multa docuerunt Assyrii. Leges autem quæcunque veræ sunt, & de Deo opinio, suppeditata tibi sunt ab Hebræis, qui non vanis erroribus, nec hominum opera aurea ænea & argentea, & eburnea, lignea & lapidea hominũ qui mortui sunt adorant simulachra, quę inani cõsilio adoràtur ab hominibus, sed sanctas

vlnas tollunt ad cœlum, mane à cubili ſemper corpus aquis mundantes, & immortalem qui ſemper regnat colunt. Nec mihi ô Philoſophia vnum hunc Platonem, ſed multos etiam alios cura vt in medium adducas, qui vnum vere Deum, ſolum loquuntur Deum, ſicubi per eius inſpirationem veritatem apprehenderint. Antiſthenes enim non hóc quidem Cynicum cogitauit, ſed vt qui eſſet Socratis familiaris, dicit Deum nulli eſſe ſimilem. Quare nemo eum poteſt diſcere ex imagine. Xenophon autem Athenienſis ipſe quoque apertè ſcribit de veritate, teſtimoniũ dicturus vt ſocrates, niſi ipſe timuiſſet pharmacum. Sed nihilo ſecius tacite ſignificat. QVI, inquit, omnia mouet & quieta efficit, magnus quidem eſt & apertè potens: ſed cuiuſmodinam ſit forma non aparet. Sed nec Sol qui omni ex parte videtur eſſe lucidus & conſpicuus, ipſe ſeipſum videre permittit: ſed ſi quis ipſum impudenter fuerit contemplatus, viſu oculorum priuatur. Vndenam igitur eruditur Grylli filius? num ab Hebræorum prophetiſſa ſcilicet, quæ hoc modo vaticinatur?

Xeno. de Memor. dict. & fa Soc.

Quæ caro cæleſtem poterit verumque tueri,
Humana ſortis qui expers in vertice cæli
Eſt Deus. Aduerſos radios neque cernere Solis
Mortales poſſunt homines, lucémque micantem.

Cleanthes autem Piſadeus, Stoicus Philoſophus, qui non poeticam Theogoniam, ſed veram oſtẽdit Theologiam, non celauit quidnam de Deo ſentiret. Si bonum quale ſit me rogas, audi: ordinatum, iuſtum, ſanctum, pium, ſeipſum continens, pulchrum, decorum, ſeuerum, conſtans, ſemper conferens, metus curæ & doloris expers, iucundum, tutum, amicum, honoratum, quod omnes fatentur glorioſum, à faſtu alienũ, curam gerens, moderatum, vehemens, diuturnum, reprehenſioni minimè affine, ſemper permanens. Is eſt ſordidus & illiberalis, quiſquis reſpicit ad opinionẽ, tanquã ab illa quid boni conſecuturus. Hic, vt exiſtimo, apertè docet qualiſnam ſit Deus; & quòd com-

munis opinio & consuetudo, eos qui ipsas sequuntur, sed non eos qui Deum quærunt, in seruitutem redigunt. Nec est silendus Pythagoras, qui dicit: Deus quidem est vnus. Is autem non est, vt quidam existimant, extra mundi administrationem: sed est totus in ipsa, in toto circulo speculator totius generationis, vniuersorum contemperatio, qui semper est, & suas facultates deducit ad opus, omnium operum in cœlo illustrator, pater omnium, mens & animatio toti circulo, omnium motus. Atque hæc quidem sufficiunt ad Dei agnitionem, quæ ab ipsis quidem Deo inspirante scripta, à nobis autem selecta sunt, ei qui vel parum potest perspicere veritatem. Accedat autem (non sufficit enim philosophia) ipsa quoque poëtica, quæ est quidem omnino in falso occupata, sed vix tandem aliquando testatur veritatem, vel potius Deo confitetur fabulosam digressionem. Accedat autem quicunque velit poëta. Ac primus quidem Aratus intelligit Dei potestatem omnia peruadere.

Atque vt sint omnia firma,
Primo & postremo præbent huic sacra precesque.
O mirande pater, salue, valde vtilis orbi.

Ascræus quoque Hesiodus Deum itidem tacitè significat.

Ipse suo regno ditioneque continet omnes.
Nec tenet imperium hoc ex immortalibus vllus.

Iam verò in scena quóque veritatem aperiunt. Vnus quidem,

In ætherem & cælum cum tu suspexeris,
Eum vide tu censeas esse Deum,

Ait Euripides. Sophilli verò filius Sophocles,

In veritate est vnus, est vnus Deus:
Qui machinam cæli solque condidit,
Lætos maresque fluctus, & vehementiam
Ventorum, aberrantes lucro nos homines
Sed recreantes qui incidunt casus graues,
Imagines & æneas & ligneas
Et lapideas posuimus atque eburneas.
Diisque sacra offerentes, & festos dies

His celebrantes, esse dicimus pios.

Hic quidem tam audacter & tam confidenter veritatem auditoribus introduxit in scenam. Thracius autem sacrorum simul interpres & poëta, Oeagri filius Orpheus, postquam Orgiorum sacra fuit effatus, & simulachrorum exposuit Theologiam, veritatis inducit recantationem, verè sacram, sed serò tamen canens orationem.

Effabor quis fas est, aures claude prophanæ
Quisquis es, illustri Musæi, sed edi e Luna,
Audi, vera loquar, nec quæ olim visa fuere
Pectoribus, charæ te priuent lumine vitæ,
Verbum ast aspiciens diuinum, assistere nunquam
Huic cessa, mentémque tuam & cor dirige rectè
Atque vias ingredere, mundi autem respice Regem
Solum immortalem.

Deinde inferius subiungens, dicit dilucidè.

Ex se vnus genitus, genita & sunt omnia ab vno.
Versatúrque in eis ipse, ex mortalibus vllus
Nec videt hunc, contrà sed cunctos aspicit ipse.

Sic quidē Orpheus: & cū aberrasset, tandē intellexit.

Ast bono consilio ne tu cunctare sagaci,
Sed propera placare Deum mox ipse reuersus.

Si enim cum vel maximè Græci quasdam Verbi diuini accepissent illuminationes, veritatis pauca quædam sunt elocuti, attestantur quidem eius vim non occultam, seipsos autem arguunt, vt qui imbecilli finem non attigerint. Iam enim existimo cuiuis euasisse manifestum, quòd qui absque Verbo veritatis operantur aliquid vel loquuntur, sunt similes iis qui conantur ingredi absque pedibus. Te quoque pudore quodam moueant ad salutem, Deorum vestrorum reprehensiones, quibus à veritate coacti poëtæ vestri, eos insectantur in comœdiis. Menander certè Comicus in Auriga in actu qui dicitur Supposititius,

Nullus, inquit, mihi placet Deus foris ambulans
Cum vetula, neque in domos ingrediens
In tabula Metragyrtes.

Tales enim erāt Metragyrtæ. Vnde eis mendicātibus

meritò dicebat Antisthenes. Non alo matrem Deorū quam Dij alunt. Rursus autem idem Comicus in actu qui dicitur Sacerdos, ægrè ferens consuetudinem, impiam erroris arrogantiam conatur refellere, sapienter eloquens:

Nam si trahit Deum
Ad quod cupit quisquam homo cymbalis,
Hoc qui facit, certè is Deo est potentior.
Audaciæ sed vitæque hæc reperta sunt
Hominibus instrumenta.

Neque verò solus Menander, sed etiam Homerus & Euripides, & alij permulti poëtæ Deos vestros arguunt, nec eos verentur insequi maledictis vel tātillum. Iam Mineruam κυνομύιαν, id est muscam caninam, & Vulcanum ἀμφιγυῆ id est vtroque pede claudum appellant. Veneri autem dicit Helena:

Atque tuis pedibus reditus tibi non sit Olympo.

De Dionyso autem seu Baccho apertè dicit Homerus:

Et qui nutrices Bacchi quandoque furentes
In dium immisit Dionysum, quæ simul omnes
Thyrsum iecerunt sæuo impellente Lycurgo.

Socratica schola verè dignus est Euripides, respiciens ad veritatem, & spectatores despiciens, aliquādo quidem Apollinem, qui medias habitat sedes, in os apertissimè respondens hominibus, arguens.

Parens eius suam parentem cecidit,
Eum putate vos impium & occidite,
Peccauit ille, non ego, minus sciens
Erim qui honesti & ipsius iustitiæ.

Aliquando autem Herculem inducens furiosum, & alicubi ebrium & insatiabilem. Quomodo enim non erat eiusmodi, qui in conuiuio virides ficus comedebat cum carnibus, latrans tam ineptè, vt id sciret vel barbarus? Iam verò in actu cui nomen est Ion, capite nudo Deos theatro aperit.

Aequum esse qui potest, delictis qui hominibus
Leges, dei vos sitis iniustitiæ?
Quod si (nam erit nunquam id, & absque re loquor)

Supplicium ob raptas luatis fœminas.
Neptune tu, & cœlum tenet qui Iuppiter,
Scelera luendo, templa exinanibitis.

Tempus est itaque aliis prius ordine peractis, venire ad scripturas propheticas. Prophetarum enim responsa, materiam nobis apertè præbentia ad Dei cultum & religionem, veritati fundamentum subiiciunt. Diuinæ autem scripturæ, honestæque & moderatæ vitæ institutiones, quæ sunt viæ compendiosæ, nudæ à verborum fucis & ornamentis blanditiisque & illecebris, erigunt hominem qui suffocatur à vitio, casus eorum quæ ad victum pertinent contemnentes, vna & eadem voce multa remedia afferentes, à damnosa quidem fraude nos dehortantes, ad præuisam autem salutem apertè adhortãtes. Prophetissa itaque Sibylla nobis prima canat canticum salutare.

Omnino en clarus, nulloque errore vagatur.
Dimissu tandem nebulas tenebrisque venite,
Solis lux grata aspectu clarissima fulget.
Figaturque animis præstans sapientia vestris.
Est mittens imbres Deus vnus, fulgura, motus,
Fulmina, pestes atque fames, & tristia cuncta,
Et glaciem, atque niues. Quid opus tibi singula dicam?
Est cœli princeps, Dominus terræ, is quoque verè est.

Diuinè profectò errorem quidem tenebris assimilãs: Soli autem & Dei luci, cognitionem. Vtrumque autem adducens in comparationem, docet electionem. Falsum enim non per solam veri allationem exterminatur, sed per vsum veritatis per vim eiectum fugatur. Hieremias autem Propheta sapientissimus, vel in Hieremia potius sanctus Spiritus, Deum ostẽdit: DEVS appropinquans ego sum, inquit, & non Deus procul. Si fuerit homo aliquis in occulto, & ego non videbo ipsum? An non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. Rursum autem per Esaiam: QVIS metietur, inquit, cœlum palmo, & terram omnem pugillo? Vide Dei magnitudinem, & admirare. Eum adoremus de quo dicit Propheta: A FACIE tua montes liquescent, sicut cera à facie ignis. Is

c. 23.
c. 40.
Ibidem. 63.

est inquit Deus, cuius cœlum est thronus, terra autē scabellum pedum eius. qui. qui si cœlum aperuerit, te teror apprehendet. Vis autem etiam audire quid hic Propheta dicat de simulachris? TRADVCENTVR, inquit, coram Sole, & erunt eorum morticinia escæ volucribus cœli & bestiis terræ, & putrefient à Sole & Luna. Ipsi amauerunt ea quibus ipsi etiam seruierunt, & ciuitas eorum incendetur. Dicit autem fore vt etiam elemēta & mundus cum eis pereant: TERRA, inquit, veterascet, & cœlum præteribit: Verbum autē Domini manet in æternum. Quid verò quādo Deus rursus voluerit seipsum per Mosen ostendere? VIDETE, videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam, percutiam & ego medebor, & non est qui eripiet è meis manibus. Sed vís ne adhuc audire alium responsa dantem? Habes vniuersum chorum Propheticum, eos qui vnà cum Mose cōcinunt. Quid eis dicit Spiritus sanctus? Non verebor dicere per Osee Prophetam: ECCE ego firmans tonitru, & creans spiritum, cuius manus cœli quoque fundarunt militiam. Præterea autem per Esaiam hanc quoque tibi vocem redigam in memoriam: EGO sum, inquit, Dominus, ego sum qui loquor iustitiam, & annuntio veritatem, congregamini & venite. Simul consultate qui seruamini à Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt lignum, sculpturam eorum, & Deos orantes qui eos non seruabunt. Deinde paulò inferius: EGO, inquit, Deus, & non est præter me iustus, & Seruator non est excepto me. Conuertimini ad me, & salui estote qui estis ex finibus terræ: EGO sum Deus, & non est alius, per meipsum iuro. Idololatris autem indignatur dicens: CVI assimilastis Dominum, aut cui similitudini assimilastis ipsum? Num imaginem fecit faber, aut aurifex auro fuso ipsum auro illiuit? & quæ deinceps cōsequuntur. Non amplius ergo ò vos idololatræ, sed nunc quoque minas cauete. Eiulabunt enim sculptilia, & quæ manu facta sunt, vel ij potius qui fiduciam in eis habuerunt: est enim materia in-

Ibidem. 66.
Deut. 32.
Esa. 45.
Esa. 40.

sensilis. Præterea, inquit, Dominus cōcutiet vrbes quæ habitantur, & manu comprehendet vniuersum orbem terræ, tanquam nidum. Quid tibi annunciem sapientiæ mysteria & verba ex erudito quodam Hebræo? DOMINVS creauit me initium viarum suarū ad opera sua, & Dominus dat sapientiam, & à facie eius cognitio & intelligentia. Quousque piger iaces? Quando autem ex somno excitaberis? Si autem fueris impiger, veniet tanquam fons messis tua, verbum paternum, bonus lychnus, Dominus qui inducit lucē fidem omnibus & salutem. Dominus enim qui fecit terram in virtute sua, vt ait Hieremias, erexit orbem terræ in sapientia sua. Nos enim qui procideramus ad simulachra, sapientia, quæ est Verbum eius, erigit ad veritatem, & hæc est prima à lapsu resurrectio. Vnde ab omni idololatria dehortans diuinus Moses, pulcherrimè clamauit. AVDI Israël, Domin⁹ Deus tuus, Dominus vnus est, & Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Nunc ò homines intelligite, ex sententia beati illius Psalmographi Dauid, apprehēdite disciplinam, ne aliquando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta, quando exarserit velociter furor eius. Beati omnes qui confidunt in ipso. Iā verò nostri mirandū in modū miserēs Dominus, nobis tradit modum salutarē, veluti numerum quem vocant ἐμβατήριον quòd hortetur ad ingrediendum: Filij hominum, vsquequo graui corde? Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Quænam est ergo vanitas, & quid est mendacium, Sanctus Domini Apostolus, Græcos reprehendens tibi exponet, quòd cum Deum cognouissent, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quàm Creatori. Atqui hic est Deus qui in principio fecit cœlum & terram. Tu autem Deum quidem non intelligis, cœlum autem adoras, & quomodo non te impiè geris? Audi rursus Prophetam qui dicit: DEFICIET quidem Sol, & cœlū obscurabitur, resplen-

Prouerb. 8. — c. 29. — Deut. 6. — Matth. 4. — Psal. 2. — Ibidem. 4. — Rom. 1.

debit autem omnipotens in æternum, & mouebuntur cœlorum virtutes, & cœli conuoluentur vt pellis, vt qui extendantur & contrahantur (hæ enim sunt voces Propheticę) & terra fugiet à facie Domini. Possim tibi scripturas afferre innumerabiles, quarũ ne apex quidem vnus præteribit, qui non euaserit perfectus. Os enim Domini, Spiritus sanctus, ea est elocutũ: NE amplius ergo, inquit, fili mi negligas disciplinam Domini, neque defatigeris cũ ab eo corriperis. O insignẽ humanitatem. Non vt magister discipulos, neque vt ministros Dominus, nec vt homines Deus: sed vt pater q̃ benignè admonet filios? Deinde fatetur quidem Moses se timere ac tremere cum de verbo audiret. Tu autem Verbum diuinum audiens, non times? non es anxius? non simul & reuereris & studes discere, hoc est, festinas ad salutem, timens iram, diligens gratiam, spem amplectens & admirans, vt declines iudicium? Venite, venite ô meorum iuuenum cœtus. Nisi enim efficiamini rursus vt pueri, & regeneremini, vt ait Scriptura, eum qui verè est Pater non recipietis, neque vnquam in regnum cœlorum intrabitis. Quomodo enim hospiti permissum est ingredi? Sed quando, vt puto, inscriptus fuerit, & ciuis effectus, & patrem acceperit, tunc erit in numero filiorũ patris, tunc dignus habebitur qui sit heres, tunc germano & dilecto regnum paternum impertiet. Hæc est enim primogenita ecclesia, quæ constat ex multis bonis pueris. Hi sunt primogeniti, qui descripti sunt in cœlis, & vna cum tot Angelorum milibus diem festum celebrant. Primogeniti autem nos filij, qui sumus Dei alumni, qui primogeniti sumus germani amici, qui primi ex aliis hominibus Deum intelleximus, qui primi à peccatis auulsi, qui à Diabolo primi sumus separati. Nunc autem sunt tanto quidam magis impij, quãto est benignior Deus ac humanior. Deus enim ex seruis vult nos fieri filios. Illi aũt etiam effici filii contempserunt. O magnam arrogantiam. Dominũ pudore afficitis. Libertatem pollicetur: vos autem aufugitis in seruitutem. Salutẽ gratis largitur:

Heb. 12.

vos autem ad hominem descenditis. Vitam donat æternam: vos autem supplicium expectatis, & ignem præstolamini, quem parauit Dominus diabolo & angelis eius. Propterea beatus Apostolus: TESTOR, inquit, in Domino ne amplius ambuletis sicut & Gētes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati cogitatione, & alienati à vita Dei, propter ignorantiam quę est in ipsis, propter cęcitatem cordis ipsorum. qui quidem seipsos tradiderunt indurati impudicitiæ ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Tali teste refellente hominum ignorantiam, & Deum inuocante, quidnam restat aliud incredulis quàm iudicium & condemnatio? Non negligit autem Dominus suadens, terrens, adhortans, excitans, admonens. A somno quidem certè excitat, & ab ipsis tenebris eos qui aberrauerunt facit, surgere: EXPERGISCERE, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis. & illuminabit te Christus Dominus, Sol resurrectionis. qui ante Luciferum gignitur, qui largitus est vitam propriis radiis. Ne quis ergo Verbum despiciat, ne seipsum imprudens despicetur. Dicit enim alicubi Scriptura. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundū diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri in probatione. Quænam est autem probatio? Si velis discere, exponet tibi sanctus Spiritus: ET viderūt, inquit, opera mea quadraginta annis. Quare proximus fui generationi huic & dixi, semper errant corde. Ipsi vero non cognouerunt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Videte minas, videte adhortationem, videte honorem. Cur ergo gratiam adhuc mutamus in iram, & non patentibus auribus Verbum suscipientes in castis animis Deum hospitio excipimus? Est enim magna gratia eius promissionis, si hodie vocem eius audierimus. Illud autem Hodie, augetur in vnoquoque eius die, donec nominatur hodie. Vsque ad consummationē & hodie & doctrina permanet, & tunc quæ verè est hodie, quæ non deficit dies Dei, vnà cum seculis ex-

Ephe. 4.

Ibidem. 5.

Psal. 94.

tenditur. Semper ergo audiamus vocem Verbi diuini. Hodie enim est imago æterni sæculi, lucis verò signum ac symbolum est dies. Lux verò est Verbum hominibus, per quod Deum contemplamur. Meritò ergo iis qui crediderunt & obediunt, superabundauit gratia. Iis autem qui non crediderunt & errant corde, & vias Domini non cognouerunt, quas rectas facere & parare iussit Ioannes, iis proximus fuit Dominus & minatur. Atque minarum quoque finem acceperunt ænigmaticè veteres Hebræorum errones. Non dicuntur enim ingredi in requiem propter infidelitatem, priusquam ipsi Mosis successorem consecuti, serò tandem discant se non posse aliter esse saluos, quã si Iesu crediderint. Dominus autem cũ sit benignus, adhortatur omnes homines ad agnitionem veritatis, qui mittit paracletũ. Quęnam est ergo agnitio? pietas

1. Timo. 4. ac Dei cultus. Est autem pietas ad omnia vtilis ex Pauli sententia, habens promissionẽ vitę pręsentis & futuræ. Quanti ô homines profiteremini vos esse empturos, si salus æterna venderetur? Ne si Pactolum quidẽ, qui totus aureo, vt est in fabulis, fluit fluento, quis dederit, pro salute iustum pretium numerauerit. Ne vos ergo laborasse pigeat, licet vobis si velitis, pretiosissimam salutẽ emere proprio thesauro, charitate, & fide vitæ, quod quidem est iustum pretiũ. hoc pretiũ Deus lubẽter accipit. Sperauimus enim in Deo viuo, qui est Seruator omnium hominum, maximè autem fidelium. Alii autem homines, qui mundo adhærent, vt pisciculi quidã qui vocantur φύκαι petris marinis, cõtẽnunt immortalitatem, sicut senex Ithacensis, qui non Veritatem & cœlestem patriam, & eam etiam quæ verè est lucem desiderabat, sed fumum. Pietas autem, quæ Deo hominem, quoad eius fieri potest assimilat, conuenientem sibi magistrum adscribit, nempe Deum, qui vel solus potest pro dignitate hominem Deo assimilare. Hanc doctrinam Apostolus cum sciret

2. Timo. 3. verè esse diuinam, T V autem, inquit, ô Timothee, ab infantia sacras literas nosti quę te possunt instruere ad salutem, per fidem in Christum. sunt enim verè

sacræ literæ quæ sacros faciunt & deificant. Ex quibus literis & sacris syllabis compositas scripturas & opera, idem consequenter Apostolus appellat diuinitus inspiratas, vt quæ sint vtiles ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad instruendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne bonũ opus instructus. Non adeò autem admirabitur quispiam aliorum sanctorum adhortationes, vt ipsum Dominum, qui est benignus ac humanus. Nullum enim aliud est ei præterquam hoc solum opus, vt homo saluus fiat. Clamat ergo ipse vrgens ad salutem: Appropinquauit regnum cœlorum. Conuertit homines timori appropinquantes. Ea ratione Apostolus quoque Domini, adhortans Macedones, fit diuinæ vocis interpres, dicens: Appropinquauit Dominus, cauete ne deprehendamur vacui. Vos autem qui estis adeò egeni, vel potius increduli, neque ipsi Domino credentes, neque Paulo, & maximè roganti pro Christo, gustate & videte quòd Christus est Deus, fides introducet, experientia docebit, Scriptura instituet. Venite, dicens, ô filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Deinde vt iis qui iam crediderunt, breuiter subiungit. QVIS est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Nos sumus, inquiemus, qui sumus boni adoratores, qui bonorum æmulatores ac sectatores. Audite ergo qui estis longè, audite qui propè. Nullis celatum est Verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus. Nullus est in verbo Cimmerius, festinemus ad salutem, ad regenerationem. Multi in vnam cogi dilectionẽ per monadicæ essentiæ vnionem festinemus. Beneficio affecti, conuenienter persequamur vnionem, bonam exquirentes vnitatem. Quæ est autem ex multis vnio: cum ex vocum multitudine, & dispersione diuinam ceperit harmoniam, fit vnus conuentus, vnum chori ducem sequens & magistrum Verbum, in eadem acquiescens veritate, dicens Abba pater. Hanc Deus veram vocem amplectitur, eam primam à suis filiis percipiens. At, inquitis, non est fas nobis euertere consuetudinem

Philip. 4.

Psal. 33.

traditam à patribus. Quid verò, an non primo alimento lacte vtimur, cui certè in lucem editos nutrices nos assuefecere? Cur verò paternas facultates augemus aut diminuimus, & non æquales, vt accepimus, conseruamus? Cur autem non amplius in sinu paterno singultimus, vel etiam alia, quæ dum vt infantes faceremus, & aleremur à matribus, risum mouimus, non amplius facimus? sed nos ipsos, etiam si Pædagogos minimè habuimus, correximus. Deinde in affectionibus quidem excessus, etsi sint damnosi & periculosi, dulces tamen, excidunt. In vita autem, nō improbam relinquentes consuetudinem, vitiosámque & impiam, & si patres ægrè ferant, declinabimus ad veritatem, & eum qui verè Pater est inquiremus, tanquam letifero aliquo veneno reiecta consuetudine? Hoc ipsum enim est pulcherrimum argumētum ad vobis ostendendum, quòd ex insania & hac longè infelicissima consuetudine odio habita est pietas & Dei cultus. Nunquam enim esset odio habitum vel prohibitum tantum bonum, quo generi hominum nullum à Deo datum est præstantius, nisi abrepti à consuetudine, deinde nobis occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes, & ore frenū mordentes, fugeretis rationes, vestræ quidem vitæ aurigas nos excutere cupientes, sed vos ipsos præ inscitia præcipites dantes in exitium, sanctum Dei Verbum ducitis execrandum. Vestræ itaque electionis vos consequuntur præmia, ex Sophoclis sententia.

ἀναπεξύζομένη.

Mens vana, inutiles aures, curæ irritæ.

Et nescitis hoc esse longè omnium verissimū, ꝙ boni quidē & pii bonā consequentur remunerationem, vt qui bonū honorarint: qui autē cōtra sunt mali, supplicium cōueniēs. Ac etiā vitii principi imminet suppliciū. Ei certè minatur Zacharias forte vt puniatur: IN TE est qui elegit Hierusalem, nō ecce hoc est torris euulsus ex igne? Quænam ergo adhuc inest hominibus appetitio mortis voluntariæ? Cur verò ad mortiferum hunc torrem confugerunt, cum quo comburentur, cum liceat rectè ex Deo viuere, non ex consuetudine

dine? Deus enim vitam largitur. Mala autem consuetudo post excessum ex hac vita, vanam pœnitentiam affert cum supplicio. Passus nouit quoque stultus, quod perdit dæmonum superstitio, & salutem dat verus Dei cultus. Videat vestrum aliquis eos qui adorant simulachra, sordida coma, veste sensa & lacera deformatos, à lauacris quidem omnino abstinentes, excrescentibus autem vnguibus efferatos, & multos etiam pudendis priuatos, re ipsa ostendentes templa idolorum esse quædam sepulchra vel carceres. Ii certe mihi videntur lugere, non Deos colere, & qui ea passi sint, quæ sunt potius misericordia digna, quam Dei cultu ac religione. Et hæc videntes vos adhuc cæcutitis, & ad vniuersorum Dominum non respicietis? Non autem ex iis qui hic sunt carceribus fugientes, confugietis ad eam quæ est ex cœlis misericordiam? Deus enim ex multa benignitate & clementia hominem retinet & complectitur, sicut cum pullus è nido excidit, mater auis è nido aduolat. Si quando autem serpens pullo deuoraturus inhiet, mater circumuolat, natos charissima pignora deflens. Deus autem pater & suum quærit figmentum, & ei quod lapsum est medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidum recipit, vt rursus aduolet in cœlis. Deinde canes quidem qui iam aberrauerunt, sagacibus naribus quærentes, Dominum inuestigant. Nouit autem, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non cognouit. Quid ergo Dominus? Iniuriæ acceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat pœnitentiam. Volo autem vos rogare, an non vobis videtur absurdum, vos ipsos qui estis Dei figmentum, & ab ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alii seruire Domino, & præterea colere quidem pro rege tyrannum, pro bono autem malum? Quis enim, ô per veritatem, sanæ mentis, bonum relinquens versatur cum vitio? Quis est autē, qui Deum fugiens, viuit vnà cum dæmoniis? Quis autē cùm possit esse Dei filius, delectatur seruitute? Aut quis cum cœli possit esse ciuis, erebum per-

Hesiodus.

Esa. 1.

sequitur, cum ei liceat colere paradisum, & cœlum circũcirca obire, vitalisque & puri esse fontis particeps, per lucidam illam in aëre suis vestigiis ambulando nebulam, & contemplando vt Helias salutatem pluuiam? Illi autem, instar vermiũ, in cœno & voraginibus, nẽpe voluptatis fluctis volutati, inutilibus & stultis pascũtur delitiis, suilli quidã homines. Sues enim, inquit, cœno magis delectantur, quàm aqua munda: & in congestæ paleæ versari cumulo est quædam insana eis delectatio, vt ait Democritus. Ne ergo, ne euadamus mancipia, neque porcis efficiamur similes, sed vt germani filij lucis, intueamur lucem & sursum aspiciamus, ne nos esse adulterinos deprehendat Dominus, quemadmodum Sol aquilas. Ducamur ergo pœnitentia, & ex ignoratione traducamur ad scientiam, ex imprudentia ad prudentiam, ex intemperantia ad temperantiam, ex iniustitia ad iustitiam, ex impietate & nulla religione ad Deũ, pulchrũ est periculũ ad Deũ transfugere. Multa alia possumus bona cõsequi nos iustitiæ amatores, qui ęternã salutẽ persequimur. Quinetiã eorum quæ Deus ipse tacitè significat loquens per Esaiã, est hæreditas iis qui colunt Dominũ. Est pulchra quidem certè & amabilis hęreditas, nõ aurũ, nõ argẽtum, non vestis, in qua sunt tineę: nec res terrenæ quas subit latro in diuitiis terrestribus cæcutiens, sed thesaurus ille salutis, ad quẽ oportet eos cõtendere qui verbi fuerint amatores. Hinc autem nobiscum abeunt bona opera, & veritatis pennis simul euolãt. Hanc nobis hæreditatem æternum Dei tradit testamentum, donum æternum suppeditans. Hic autem amore nostri præditus noster pater, verè pater, non cessat adhortari, admonere, docere, diligere. Neque enim cessat dare salutem. Consulit autem ea quæ sunt optima: EFFICIAMINI iusti, ait Dominus. Qui sititis, ite ad aquam, & quicunque non habetis pecuniam, ite, & emite, & bibite absque pecunia. Adhortatur ad lauacrum, ad salutem, ad illuminationem, propemodum clamans & dicens: Do tibi ô fili, terram, & mare, & cœlum, & quæ in eis sunt

[Margin notes: 3. Reg. 17. — ἐπὶ φορυτῷ μαργαίνειν — φιλόλογοι — Esa. 55.]

tibi omnia largior animantia. Solummodo ô fili patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur. Non cauponatur veritas. Dat tibi & volucria & natatilia & terrestria animantia. Hæc tuis cum gratiarum actione sumendis nutrimentis pater est fabricatus, quæ pecunia quidem emet qui est adulterinus, & filius perditionis, cuius institutum est seruire mammonæ. Tibi autem tua permittit. Germano dicit filio qui amat patrem, per quem adhuc operatur, cui etiam soli promittit, dicens: Et extendetur terra ad cõfirmationem. Interitui enim seu corruptioni non cõfirmatur. Mea est enim vniuersa terra: ea autem tua quoque est, si Deum receperis. Vnde iis qui crediderunt meritò annunciat Scriptura: Sancti autem Domini erunt hæredes Dei gloriæ & potentiæ. Quænam est, dic mihi, ô beate, gloria? Quam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & lætabuntur in regno domini sui in æternum, amen. Habetis ô homines diuinam gratiæ promissionem, audiuistis etiã alias supplicij minas, per quæ dat salutem dominus, & gratia & metu hominem instituens. Quid cunctamur? cur non supplicium effugimus? Cur non donum suscipimus? Cur non eligimus ea quę sunt pręstantiora, Deum malo, & idololatrię pręferentes sapientiam, & vitam morte commutantes? Ecce, inquit, ante faciem vestram posui mortem & vitam: tentat te dominus vt vitam eligas. Consulit tibi vt pater, Deo obedite. Si enim me, inquit, audieritis & volueritis, bona terræ comedetis. Obedientiæ est gratia. Sin autem mihi non obedieritis, neque volueritis: gladius vos & ignis deuorabit. Inobedientiæ autem est iudiciũ. Os enim domini hæc locutum est, Lex veritatis, Verbum domini. Vultis ego sim vobis bonus cõsiliarius? Sed vos quidem audite. Ego autem, si fieri possit, ostẽdam. Vos quidem oportebat, ô homines, de ipso bono cogitantes, testem à natura ingeneratum & cũ fide dignum adducere, nempe fidem, quæ ex se & ex sua domo apertè eligit id quod est optimum ac pręstãtissimũ, nec quęrere aut laborare an ea sit persequenda,

[Margin notes: εὐχαρίστως τροφαῖς — Esa. 64. — 1. Corin. 2. — Eccl. 15. — Esa. 1.]

Etenim an aliquem inebriari oporteat, verbi gratia, dubitare oportet. Vos autem inebriamini, priusquam consideraueritis. Et an iniuria sit facienda, non valde estis solliciti, sed quàm primum iniuriam facitis. Solum autem an Deus sit colendus quæritis, & an sapiens, hoc est Deus & Christus sit sequēdus, hoc consultandum & considerandum esse censetis. Credite nobis si vos inuaserit ebrietas; vt sobrii & moderati sitis. Credite si affecti estis iniuria, vt viuatis. Si autē vultis credere, euidentem virtutum fidem suscipientes, ex redundanti quadam copia vobis adducam de Verbo persuasionem. Vos autem (patrij enim mores adhuc vos præoccupatos abducunt à veritate) iam audietis quomodo se habet id quod sequitur. Neque verò vos huius nominis pudor occupet, qui viris affert damnum maximum. In veritatis ergo stadio nos apertè exuentes, germanè ac legitimè certemus, designatore quidem Verbo sancto: certamen autem ac præmium certaminis, agonotheta proponente Domino vniuersorum. Non proponitur enim nobis paruum certaminis præmium immortalitas. Non curetis ergo nec si vobis detrahant quidam forensium rabularum quisquiliæ, dæmonum superstitionis impium ducentes chorum, amentia & insania in ipsum deturbati barathrum simulachrorum factores, & adoratores, & adoratores lapidum. Illi enim ausi sunt homines in deos referre, tertiumdecimum Macedonem Alexandrum in deorum numerum adscribentes, quē Babylon arguit mortuum. Diuinum itaque admiror Sophistam, ei nomen erat Theocritus. Irridens & Theocritus vanas hominum opiniones quas de diis habebant, dixit ad ciues: O viri, inquit, bono estote animo, donec videtis deos mori ante homines. Hos autem deos qui sub aspectum cadunt, & horum qui sunt geniti, promiscuā qui adorat colluuiem, eisque assentatur, is est dæmonibus illis longè infelicior. Deus enim nullo modo est iniustus vt dæmones; sed quàm fieri potest iustissimus, neque est illi quidquam similius, quàm qui ex nobis fuerit quàm iustissimus

Qui pudor scilicet, eos qui sunt magno & forti animo solet valde lædere. Tales enim viros appellat.

Ite in viam omnes qui illiberalem manuum artem exercent populus, qui Mineruam Iouis filiam Ergopin & Ergatin statutis ventilabris colitis: stulti lapidum opifices iidemque adoratores veniant, Phidias vester & Polycletus, & rursus Praxiteles & Apelles, & quicunque illiberales & sordidas tractant artes, qui sunt terreni terræ operarij. Tunc enim, inquit quædam Prophetia, res hic se habebunt infeliciter, quando crediderint statuis. Veniant ergo rursus (non enim desinam vocare) viles abiectique artifices. Nullus vtique ex his spirantem fabricatus est imaginem. Sed neque ex terra mollem carnem effecit. Quis liquefecit medullam? aut quis fecit vt ossa concrescerent? Quis neruos distendit? Quis venas inflauit? Quis in ipsis sanguinem infudit? aut quis cutem extendit? Vbinam autem quis eorum oculos fecit vidẽtes? Quis inspirauit animam? Quis donauit iustitiã? Quis promisit immortalitatem? Solus vniuersorum opifex Pater, cuius est ars longè optima ac præstantissima. Talem animatam imaginem, nos, nempe hominem fecit. Olympus autem vester, imago imaginis lõgè à veritate discrepans, est surdum opus manuum Atticarum. Est enim Dei imago eius Verbum & filius, mentis germanum diuinum illud Verbum, lucis lux exemplaris & archetypa. Verbi autem imago est homo, vera mens quæ est in homine, qui ad Dei imaginem & similitudinem propterea factus esse dicitur, prudentia quæ est corde, diuino Verbo assimilatus, & ea ratione Verbi rationisque particeps. Hominis autem terrigenæ, qui videtur, terrena imago, sunt quæ viri similitudinem referunt effigies. Procul à veritate cernitur id quod est ad tẽpus expressum ac efformatum. Nihil ergo mihi videtur fuisse aliud vita nisi furore plena, quæ tanto studio versabatur in materia. Permissa est autem à vana opinione consuetudo, quæ nos quidem fecit gustare seruitutem, curámque superuacaneam & à ratione alienam. Legum autem iniquarum & fallacium imitationum causa est ignoratio, quę quidẽ hominum generi comparata, cum par-

μικροτέχναι

ἀνοχρίσιων

carum exitialiũ & abominandorum simulachrorum dęmonum multas formas excogitasset, iis qui eam sequuntur longæ mortis impresit maculã. Rationalẽ ergo aquã seu Verbi accipite. Lauamini, qui estis polluti. Vos veris aspergite guttis, & emundate à consuetudine. Mundos homines cœlum oportet conscendere. Homo es, quære id quod est maximè cõmune, eum qui te est fabricatus. Filius es, id quod est maximè propriũ, agnosce patrẽ. Tu autem adhuc permanes in peccatis, extabescens & liquescens voluptatibus. Cui loquetur dominus? Vestrum est regnum cœlorũ, si velitis, qui liberam animi voluntatem ad Deũ direxeritis. Vestrum est, si tantũ volueritis credere, & cõpendium sequi prædicationis. Quam cum exaudissent Nineuitæ, expectatam euersionẽ, per germanam & synceram pœnitentiã, egregia salute commutauere. Quomodo ergo, inquit, cœlos conscendã? Via est Dominus, angusta quidem, sed ex coelis: angusta quidem, sed quæ mittit ad cœlos, angusta, quæ despicitur in terra: lata, quæ adoratur in cœlis. Deinde qui Verbum quidem non accepit auditione, ei venia datur propter ignorantiam. Qui autem haurit auribus, & animæ sua sponte infert incredulitatem, quo videbitur quidem esse prudentior, eo maiori eo malo fuerit, quoniã accusatrice vsus est prudentia, id quod est optimũ non eligẽs. Est enim alioqui homini à natura ingeneratũ, vt ei quædam intercedat cum Deo coniunctio. Quemadmodum ergo equum non cogimus arare, neque taurum venari, ad id autem quod natura aptũ est animal vnumquodque trahimus: sic certè hominem qui natus est ad cœli contemplationẽ, & verè est planta cœlestis, adhortamur ad Dei cognitionẽ, id quod est eius proprium, eximiũ, & peculiare cõprehendentes, vt sufficiens seculorũ viaticum, pietatẽ & Dei cultum cõparet, consulẽtes. Terram cole, dicimus, si es agricola; sed cognosce Deũ, terram colens: & nauiga qui teneris amore nauigationis, sed cœlestem assumens gubernatorem. Te militantem deprehẽdit cognitio, audi imperatorẽ qui tibi iusta signifi-

Matth. 7.

cat. Vt qui ergo sitis crapula grauati & ebrietate, redite ad sobrietatem, & cum parum perspexeritis, cum animis vestris cogitate quidnam sibi velint qui à vobis adorãtur lapides, & quæ vano studio in materiam expenditis. In ignoratione & facultates & opes, sicut etiam vestram vitam in morte consumitis, cum vanæ vestræ spei hũc solum finem inueneritis, nec vestrûm possitis misereri. Sed nec vt iis qui miserentur vestri erroris, apti estis vt credatis mancipati malæ consuetudini, à qua dependentes, vestra sponte vsque ad extremum spiritum passum itis ad interitum. Lux enim venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, cum liceat ea amouere quæ saluti impedimentum afferũt, fastum, diuitias, & timorem, proferendo hoc poëticum: Ioan. 3.

Quò ferò hanc magnam vim pecuniæ?
Vbi nam autem ipse quoque aberro? Home. in Od.

Si vultis ergo, his inanibus abiectis visis ac phantasiis, renunciare ipsi consuetudini: dic vanæ gloriæ, Falsa valete somnia, eratis ergo nihil. Quid enim ô homines existimatis Typhonem, & Andocidem, & Mercurium, & Amyetum? num est cuilibet vtique manifestum eos esse lapides, sicut etiam Mercurium? Vt autem non est Deus area, & vt non est Deus iris, sed sunt aërum & nubium quædã affectiones: & quemadmodum dies non est Deus, neque mẽsis, nec annus: sic neque Sol, nec Luna, quibus definitur vnumquodque eorum quæ prædicta sunt. Quis itaque sanæ mentis, pœnam, supplicium, iustitiam, & Nemesin Deos esse putauerit? Nam neque Furiæ, nec Parcæ, nec fatum, quoniam nec respublica, nec gloria, nec Plutus, id est diuitiæ, quẽ vel pictores cæcum depingunt. Si autem Verecundiam & Amorem & Venerem in Deos refertis: eos consequantur pudor, & appetitio, & pulchritudo, & coitus. Non ergo amplius iure apud vos Dij gemelli existimabuntur somnus & mors, cum ea sint affectiones quæ naturaliter animalibus eueniant. Sed neque Fatum nec Parcas Deos meritò dicetis, Si autem lis & pugna nõ sunt ἀμύντοι. ἄλως

Dii: nec Deus est Mars, nec Enyo: præterea autẽ fulgura & fulmina & imbres nõ sunt Dii: quomodo sunt Dii ignis & aqua? Quomodo autem quæ διαΐσσοντες hoc est, aërẽ percurrentes dicuntur, & Cometæ, qui prouenerunt ex affectione aëris? Qui deam autem dixit Fortunam, deam quoque dicat actionem. Si ergo nullum ex his censetur esse Deus, sed nec ex illis insensilibus & manu factis figmentis: cernitur autem quædam in nos diuinæ potentiæ prouidentia: restat vt nihil aliud quàm hoc confiteamur, quòd solus verè sit & consistit, qui verè est solus Deus. Verum enimuero *Demosthenicum.* hominibus qui mãdragorã vel aliquod aliud pharmacũ biberunt, stulti euasere similes. Deus autem vobis cõcedat vt ex hoc somno aliquando excitemini, & Deũ intelligatis, neque aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionem, vel affectionem, vel morbum, vel timorem, vt Deum affingatis. Verè enim sunt in alma terra *Ex Hesiodo.* tres dæmonum myriades, non immortalium, sed neque mortalium: nam neque sunt sensu præditi, vt mortis sint quoque participes, sed lapidei & lignei hominum domini, qui vitam hominum violant & iniuria afficiunt per consuetudinem: Domini, autem, inquit, est terra, & plenitudo eius. Deinde cur in iis quæ sunt Domini, voluptati & deliciis indulgẽs, audes ignorare Dominum? Relinque meam terram, inquiet tibi Dominus, ne tangas aquam quam tibi dono, ne sis particeps fructuum quos ego colo. Alimenta ô homo refer Deo accepta, agnosce tuum Dominum, propriũ es Dei figmentum. Quod autẽ est eius propriũ, quomodo huic fiat alienum? Quod est enim abalienatum, cum priuetur proprietate, priuatur veritate. An non enim quodammodo vt Niobe, vel vt magis mysticè ad vos loquar, instar vxoris viri Hebræi, (eum Loth appellabant veteres) euasistis omni sensu vacui? Hanc mulierem accepimus effectam esse lapidem, propterea quòd amaret Sodoma. Sodomitæ autem impii, & qui versabantur adhuc in impietate, duro erant corde & stolidi. Has tibi existima voces dici diuinitus. Ne existimes enim lapides quidem esse sacra & ligna & a-

ues & serpentes, non autem homines, sed contra verè quidé sacros homines existima, feras autem & lapides id quod sunt. Miseri enim & infelices homines, per coruum quidem & graculum existimant Deum clamare, per hominem autem tacere: & honore quidem affecerunt coruum vt Dei nuncium: Dei autem hominem persequuntur, non crocitantem, nec glocitantem, sed, proh dolor, è ratione loquentem, benignisque & humanis vocibus resonando instituentem, inhumanè conantur occidere, dum vocat ad iustitiam: neque quæ supernè descendit gratiam excipientes, neque supplicium declinantes. Deo enim non credunt, neque eius ediscunt potentiam. Cuius autem est humanitas quæ verbis dici non potest, eius est improbitatis odium, quod capi non potest. Alit autem ira quidem supplicium propter peccatum: bene facit autem humanitas propter pœnitentiam. Dei autem priuari auxilio est lõge miserrimum. Oculorum quidem orbitas, & aurium surditas, maiori dolore afficiunt, quàm cætera [a] maligni commoda. Illa enim aspectu cœlesti est priuata: hæc verò orbata est cœlesti doctrina. Vos autem, qui quod ad veritatem quidem attinet, estis manci, & mente quidem cæci, surdi autem intelligentia, non doletis, non ægrè fertis, non cœlum videre & cœli effectorem desiderastis, nec vniuersorum opificem & patrem audire & discere quæsiistis, institutum & liberam animi voluntatem saluti coniungentes. Nullum enim obsistit impedimentum ei qui contendit ad Dei cognitionem, non liberorum orbitas, non paupertas, non ignominia, non egestas possessionum. Nemo eam quæ vera verè est sapientiam optat excindere, & ære ferróve commutare. Id enim elegit potius quàm quiduis aliud. Christus est vbique salutaris. Qui enim iusti est æmulator, vt qui est amator eius qui nullius est egenus, paucis indiget, vt qui non in aliquo alio, quã in ipso & Deo, beatitudinis thesaurum reposuerit, vbi non est tinea, non fur, non pirata, sed bonorum æternus dator. Meritò ergo assimilati estis illis serpentibus, qui clausas

κηπχῶτα.

A spectu cœlesti, id est spectaculo diuinæ pulchritudinis,

Bonum doctrinæ præfert cuiuis alii bono.

In ipso, bono scilicet doctrinæ.

ſus habent aures incantatoribus. Ira enim eis, inquit Scriptura, eſt ad ſimilitudinē ſerpentis, tanquā ſurdæ aſpidis, & aures ſuas obturantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Sed vos quidem reueremini ſanctitatem, miréque noſtrum verbum ſuſcipite, & virus letale expuite, vt vobis quoque interitum ſicut illis ſenium exuere concedatur. Audite me, nec aures obſtruite, nec auditū obſepite, ſed menti ea quæ dicuntur imprimite. Immortalitatis pulchrum eſt medicamentum, reptiles ac ſerpentinas tandem conuerſiones ſiſtite. Inimici enim Domini terram lingent, inquit Scriptura. à terra in ætherem extollamini, reſpicite in cœlum, admiremini, deſinite inſidiari calcaneo iuſtorum, & viam veritatis impedire. Eſtote prudentes & innoxij, fortaſſe Dominus vtique vobis dabit pennam ſimplicitatis (vult pennis induere terrigenas) vt relictis luſtris cœlos habitetis. Solummodo ex toto corde ducamur pœnitentia, vt poſſimus capere Dominum ex toto corde. Sperate in ipſum, inquit, tota populi congregatio, effundite coram ipſo omnia corda veſtra: iis dicit, qui ſunt recentes ab improbitate. miſeretur, & implet iuſtitia. Crede homo homini & Deo. Crede homo Deo viuenti, qui paſſus eſt & adoratur. Credite ſerui mortuo, omnes homines credite ei qui ſolus eſt Deus ex omnibus hominibus. Credite, & mercedem accipite ſalutem. Quærite Deum, & viuet anima veſtra. Qui quærit Deum, eſt de propria ſalute ſolicitus. Inueniſti Deum, habes vitam. Quæramus ergo, vt etiam viuamus. Merces inuentionis, vita eſt apud Deum. Exultent & lætentur in te omnes qui te quærūt, & dicant perpetuò, magnificetur Deus. Pulcher hymnus Dei homo immortalis, qui iuſtitia ædificatur, in quo ſunt inſculpta eloquia veritatis. Vbi enim eſt alibi inſcribenda iuſtitia, quàm in anima temperāti ac moderata? vbi charitas? vbi autem pudor? & vbi manſuetudo? Oportet, vt exiſtimo, vt qui his diuinis ſunt ſcripturis obſignati, exiſtiment eas eſſe optimos carceres à quibus emittatur ſapiéntia, ad quamcunque vitæ

partem ii conuersi fuerint: & eundem salutis portum nullis agitatum fluctibus, putent sapientiam, per quã sunt quidem boni patres filiorum, qui ad patrem confugerunt. Boni autem sunt filii in parentes, qui filium intellexerunt Boni autem mariti vxorum, qui sponsi meminerunt. Boni autem sunt famulorum Domini, qui sunt ab extrema seruitute liberati. O errore qui est in hominibus, bestiæ beatiores, quæ possident quidem vt vos ignorationem, veritatem autem nequaquam falso imitantur ac simulant. Non sunt apud eas genera adulatorum. Pisces nequaquam dæmones colunt superstitiosè, aues non adorant simulachra. Vnum cœlum solum stupent, quoniam Deum nõ possunt intelligentia apprehendere, vt quibus nõ sit concessa ratio. Deinde non erubescitis, quòd vos ipsos feceritis piscibus minus participes rationis, qui per tot ætates contriti estis in impietate? Fuistis infantes, deinde pueri, deinde puberes, deinde viri, boni aũt nũquã. Senectutẽ saltẽ reueremini. Cũ in vitę sitis occasu, resipiscite, moderatique ac temperantes euadite, vel in fine vitæ Deum agnoscite, vt vobis vitæ finis suscipiat initium salutis. Consenuistis in falsa dæmonum religione, venite iuuenes ac recentes ad Dei cultum verámque religionẽ, vos referet Deus in numerum puerorum simplicium. Leges quidẽ Solonis sequatur Atheniẽsis, & Arginus leges Phoronei, & Spartanus Lycurgi. Si autem teipsum Deo adscribis, cœlum quidem tibi est patria, Deus autẽ legislator. Quęnam autem sunt leges? Non occides, adulterium non committes, puero stuprum non inferes, non furaberis, non dices falsum testimonium. Diliges Dominum Deum tuum. Horum autem sunt etiam implementa leges rationales, & verba sancta, si in ipsis inscribantur cordibus, Diliges proximum tuum sicut teipsum. &, Tibi percutienti maxillam, præbe etiam alteram. Non concupisces. sola enim concupiscentia admisisti adulterium. Quanto est melius hominibus, ab initio ea quæ non oportet nolle concupiscere, quàm assequi ea quæ concupieris? Sed

vos quidem non potestis sustinere salutis acrimo niam. Quemadmodum autem cibis dulcibus delectamur, eos pluris facientes propter leuitatem voluptatis: nos autem curant & sanant amara, quæ sensum exasperant, sed eos qui sunt imbecillo stomacho, confirmat medicamentorum acrimonia, sic delectat & iucundo quidem sensu titillat consuetudo. Sed illa quidem in barathrum deturbat cõsuetudo, in cœlum autem deducit veritas, quæ aspera quidem primum est; sed bona puerorum educatrix, & honestus quidem ac venerandus est mulierum cœtus, prudens autem moderatúsque senatus. Neque verò ea est aditu difficilis; neque eiusmodi, vt sit eam accipere difficile, sed est proximè in nostris domibus, vt dicit tacitè significãs Moses longè sapientissimus, in tribus nostris degens partibus, manibus, ore, & corde. Hoc quidem verum est ac germanum signum veritatis, quæ in summa tribus completur, consilio, & actione, & verbo. Neque verò verearis, ne multa eaque iucunda, te visis pulsum ac phantasiis abducant à sapientia. transiliet ipse lubens nugas consuetudinis, sicut etiam pueri, cum ad virilem ætatem peruenerint, abiiciunt ludibria. Celeritate quidem inexuperabili, & quæ facilem aditum præbet beneuolentia, diuina quæ terræ illuxit potentia, impleuit vniuersum salutari semine. Non enim tãtum opus in tam paruo tempore absque diuina cura & prouidentia perfecit Dominus, qui visu est despectus, re ipsa autem adoratur, qui expurgans, & salutaris, benignúsque & clemẽs est, Verbum diuinum, qui reuera est Deus manifestissimus, qui est vniuersorum domino exæquatus, quoniam erat eius filius, & Verbum erat in Deo, neque quando est primum prædicatus non creditus, neque quando suscepit personã hominis, nec quando carne effictus egit salutarẽ actũ humanitatis, ignoratus. Fuit enim verus ac germanus decertator, & sui figmenti propugnator. Celerrimè autem omnibus hominibus traditus, cum Sole celerius ortus esset ex ipsa paterna volũtate, facillimè fecit vt Deus nobis illucesceret, vndenam ipse esset, &

quis esset, per ea quæ docuit & demonstrauit, ostendens, fœderis initor & reconciliator, & Seruator noster, Verbum fons viuificus, pacificus, qui per vniuersam terræ faciem diffunditur, per quem, vt semel dicam, effecta sunt omnia, pelagus bonorum. Parumper autem si velis ab alto repetens, intuere diuinum beneficium. Primus homo quando in paradiso erat, ludebat solutus, quoniam erat Dei puer. Quando autem subiecit se voluptati, (Serpens allegoricè dicitur voluptas, super ventrem repens, vitio terreno innutrita materiis) illectus est puer cupiditatibus, vir effect⁹ per inobedientiam, & cum patrem non audiisset, Deũ affecit ignominia. Quantum virium habet voluptas? Homo qui erat solutus propter simplicitatem, inuentus est alligatus peccatis. Eum voluit rursus Dominus soluere à vinculis & carne illigatus. O diuinum mysterium. hunc serpentem subegit, & tyrannum redegit in seruitutem, nempe mortem, & quod est maximè præter opinionem, illum hominem qui seductus fuerat à voluptate, qui alligatus erat interitui & corruptioni, extensis manibus ostendit solutum. O mysticum miraculum. Inclinatus quidem est Dominus; homo autem surrexit, & qui cecidit ex paradiso, maius obedientiæ præmium cœlos accipit. Quamobrem, vt mihi videtur, quoniam ipsum Verbũ ad nos venit cœlitus, non est nobis amplius eundum ad humanam doctrinam, Athenas, & aliam Græciam, quinetiam Ioniam, quærendo curiosè. Si est enim nobis ille magister, qui impleuit omnia sanctis potestatibus, opificio, salute, beneficio, legislatione, prophetia, doctrina, magister omnia nunc resonat, & vniuersum iam Athenæ & Græcia factum est Verbo. Non enim poëticæ quidem fabulæ credidistis, quæ Minoëm scribit Cretensem visum esse familiari Iouis consuetudine: nobis autem nõ credetis qui Dei fuimus discipuli, qui eam philosophiã quæ re vera est vera, suscepimus? Quam autem summi tantum obscurè significarunt Philosophi, Christi etiam comprehendere & prædicauere discipuli. Atque vniuersus quidem, vt semel di-

Extensis manibus in cruce

cam, Christus non diuiditur. Neque est Barbarus, nec Iudæus, nec Græcus, nec masculus, nec fœmina. Est autem nouus homo Dei sancto Spiritu transformatus. Deinde alia quidem consilia & admonitiones & molesta sunt, & sunt de iis quæ sunt singularia, an ducenda sit vxor, an sit gerenda respublica, an procreādi filij. Generalis autē sola adhortatio, & quæ ad totā scilicet vitā in omni tēpore, in omni euentu, vitā dirigit ad id quod est præcipuū, est pietas ac Dei cultus. Qua ratione solū quoque viuere necesse est, vt semperviuamus. Philosophia autē, vt dicunt veteres, est diuturnū Sapiētiæ consiliū, quod æternū ambit amorē. Præceptū autē Domini lucidum illuminans oculos. Suscipe Christū, suscipe visum, suscipe lucē, vt rectè cognoscas Deumque virumque, dulce Verbum, quod nos illuminauit. super aurum & lapidem pretiosum est, desiderabile super mel & fauum. Quomodo enim nō est desiderabile, quod mentem in tenebris defossam, operantem effecerit & efficacem, & animæ luciferos acuerit oculos? Quemadmodum enim si Sol non esset, quod ad alia quidem astra attinet, nox essent omnia: ita nisi Verbum cognouissemus, & eo illuminati essemus, nihil differremus ab auibus quæ pascuntur, vt qui pinguescamus in tenebris, & morte nutriamur. Capiamus lucem, vt Deum capiamus. Capiamus lucē, vt simus Domini discipuli. Hoc certè Patri quoque est pollicitus: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Lauda, & narrabo tibi patrem tuum Deum. Saluum faciūt tuæ narrationes. Docebit me canticum, quòd huc vsque erraui quærēs Deum. Quoniam autem ad lucem me deducis Domine, & Deum inuenio per te, & Patrem accipio abs te, fio tuus cohæres, quoniam fratris te non puduit. Auferamus ergo, auferamus obliuionem veritatis, ignorantia amota & tenebris, quæ sunt impedimento oculis perinde ac caligo. eum qui verè est Deus contēplemur, hanc ei primùm vocem in hymno acclamantes: Salue lux, quoniam lux nobis è cœlo exorta est, qui defossi eramus in tenebris, & inclusi in vmbra

mortis, lux inquam Sole purior, & vita quæ hic est iucundior. Illa lux vita est æterna, & viuunt quæcunque eam participant. Nox autem veretur lucem, & propter timorem occidens, cedit diei Domini. Fiunt omnia lux quæ sopiri non potest, & occasus credidit orienti. Hoc noua voluit creatura. Qui omnia enim obequitat Sol iustitiæ, æquè obit humanitatem, imitans Patrem, qui æquè super omnes facit oriri solem suũ, & rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientẽ, & mortẽ in vitã cruci affixit: ab exitio autem abreptũ hominẽ, in æthere suspendit, transplãtans interitũ, & corruptionẽ in interitus & corruptionis vacuitatem: & terrã mutat in cœlũ Dei agricola, dextera significãs, populos autẽ ad bonũ opus excitans, verã vitam in memoriam redigens, & verè magnam, & diuinam, & quæ auferri non potest nobis hæreditatem largiens, cœlesti doctrina hominem Deum faciens, dans legem in mentem ipsorum, & eas scribẽs in corde. Quasnam scribit Leges? Quòd omnes scient Deũ à magno vsque ad paruum. Et propitius, inquit Deus, ero ipsis, & peccatorum eorum non recordabor. Suscipiamus leges vitæ, pareamus Deo exhortanti. Discamus ipsum, vt sit propitius. Reddamus illi licet non egenti gratam mercedem, affectus bene compositos, & velut inhabitatæ domus mercedem, pro nostra quę est hîc inhabitatione, demus Deo pietatẽ ac eius cultum. Aes pro auro, pondúsque nouem pro pondere centum taurorum. Pro modica fide dat tibi tantã terram, quam colas: aquam, vt bibas, & aliam vt nauiges: aërem, vt respires: ignem, vt opereris: mundum, vt inhabites. Hinc tibi concessit in cœlos mittere coloniam. Hæc tot & tam magna opera & munera modica fide locauit. Deinde qui crediderunt quidem præstigiatoribus, amuleta & incantationes accipiunt vt salutares. Vos autẽ ne ipsum quidẽ Verbũ cœleste, qui est Seruator, alligare vobis vultis, & Dei credẽtes incãtationi, liberari quidẽ à vitiis & perturbationib', quæ sunt morbi animi: auelli autem à peccato. Est enim peccatum mors æterna. Estis planè edentuli, &

Locauit, id est tradidit, largitus est.

caeci sicut talpae, & nihil aliud quàm comedentes, degitis in tenebris, circumfluētes interitu & corruptione. Sed est veritas quae clamat: Ex tenebris lux lucebit. Luceat ergo lux in occulto hominis, nempe in corde, & exoriantur radij cognitionis, eum qui intus est occultus, hominem manifestantes & illustrantes, discipulum lucis, qui est Christi familiaris & cohaeres: maximè quando pio & bono filio maximè honorandū & colendum boni Patris nomen venerit ad cognitionem, imperantis lenia, & filio iubentis ea quae sunt salutaria. Qui autem ei paret, in omnibus magna commoda percipit, sequitur Deum, paret Patri, se errare cognoscit, Deum diligit, diligit proximum, implet mādatum, quaerit praemium, postulat promissum. Deo autem semper est propositum seruare gregem hominum, & ideo Pastorem bonum bonus misit Deus. Verbum autem explicatā veritate ostendit hominibus altitudinem salutis, vt vel salui fierent ducti poenitentia, vel iudicarentur, si non obedissent. Haec est praedicatio iustitiae, iis quidem qui parent, euangeliū, seu bonus nuncius: iis autem qui non obedierint, iudicium. Sed terrifica quidem tuba classicum canens, congregauit milites, & bellum denunciauit. Christus autem qui pacificum modum in fines terrę inspirauit, non congregabit suos milites pacificos? Collegit quidem, ô homo Sanguine & Verbo incruentum exercitum, & regnum coelorū eis tradidit. Tuba est Christi, eius Euangelium. Is quidem tuba cecinit, nos autem audiuimus. Armemur pacificè, induentes thoracem iustitiae, & fidei clypeum assumentes, & galeam salutaris imponentes, & acuamus gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Ita nos Apostolus ordinat pacificè. Haec sunt arma nostra inuulnerabilia: His armati, confligamus instructa acie aduersus malū, ignita mali iacula extinguamus, aqueis à Verbo tinctis cuspidibus, beneficia remunerantes gratis benedictionibus, & Deum verbo diuino honorantes. Adhuc
Esa. 58. enim loquente te, dicet, inquit, Ecce adsum. O sanctā & beatam hanc potentiam, per quam Deus versatur

vnà

vnà cũ hominibus. Melius est ergo & præstãtius imitatorem simul fieri & cultorem optimæ ac præstantissimæ eorum quæ sunt essentiæ. Non poterit enim quis Deum imitari, nisi eo quòd sanctè colat, neque colere ac venerari, nisi eum imitetur. Qui est enim cœlestis amor & verè diuinus, hac ratione accedit hominibus, quando in ipsa anima id quod verè est honestum, à Verbo diuino excitatum, potuerit effulgere. Et quod est maximum, cum germana ac sincera voluntate vnà concurrit salus, simul, vt semel dicam, coniugatis libera animi electione & vita. Proinde hæc sola veritatis adhortatio assimilata est fidelissimis amicis, permanens vsque ad extremum spiritum, & bona dux ac comes toto ac perfecto spiritu animæ, iis qui tendunt ad cœlum. Quid autem te adhortor? Vrgeo vt saluus fias. Hoc vult Christus, vno verbo tibi vitam largitur. Et quod nã est hoc? Disce paucis: Verbũ veritatis, Verbũ incorruptionis, qui hominem regenerat, ipsum reducens ad veritatẽ, stimulus salutis, qui abigit interitũ, qui mortem persequitur, qui ædificauit templũ in hominibus vt in hominibus Deũ collocet. Fac vt templum sit castum ac mundum, & voluptates & delicias, tanquam caducum & breuem florem relinque vento & igni. Temperantiæ autem ac moderationis sapiẽter fructus cole, & Deo teipsum consecra primitias, vt non solùm sit opus, sed etiam Dei gratia. Decet autem vtrunque, & Christo familiarem videri & dignum regno, & regno esse dignatum. Fugiamus ergo consuetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut charybdis minas, aut fabulosas Sirenes, suffocat hominem, à veritate auertit, abducit à vita, est laqueus, est barathrum, est malum ventilabrum consuetudo. Ait quidem ille: *Hom. in Od.*

Nauem inter fumum saxumq́ fluctũmque coerce.

Fugiamus, fugiamus ô socij, hæc vnda ignem eructat, *Circe innuit.* mala est insula, accumulata ossibus & cadaueribus. In ea autem canit formosa meretricula, voluptas, quæ publica oblectat musica.

Gloria Græcorum veni age huc illustris Vlysses, *Sirenes hac dicunt Vlyssi.*

Coniugatis, id est conuenientibus.

Sistere tem, diuina audire vt carmina possis.

Laudat te ô nauta, & celebrem te dicit & illustrem, & Græcorum gloriam sibi vendicat meretrix. Sine eam possidere cadauera, fert tibi opem diuinus spiritus. Prætergredere voluptatem, abige:

Atque caue meretrix te fœmina fallere compta
Possit, dulce loquens, quærens te vertere nido.

Hesiodus. Præternauiga canticum, mortem operatur. Si solum velis, vicisti interitum, & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cœlorum te adducet Spiritus sanctus. Tunc meum deum intueberis, & sanctis illis initiabere mysteriis, & frueris iis quæ sunt occulta in cœlis, quæ mihi sunt seruata, quæ neque auris audiuit, nec in cor alicuius ascenderunt. Soles mihi duos videre en videor: Et duplices Thebas, dicebat quidam bacchans idolis, mera ebrius ignorantia. Ego verò eius misertus fuerim debacchantis, & eum qui sic desipit, adhortatus fuerim ad moderatam temperantémque salutē, quoniam dominus quoque pœnitentiam peccatoris, & non mortem desiderat. Veni ô vesane, non thyrso innixus, neque hedera redimitus. Abiice mitram, abiice nebridem, sis temperans ac moderatus. Ostēdam tibi Verbum, & Verbi mysteria narrans conuenienter tuæ similitudini. Hic est mons Deo dilectus, qui non tragœdiis subiicitur, vt Cytharon: sed est dedicatus veritatis actibus, mons sobrius, castis vmbrosus materiis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores Mænades, quæ in incesta [b] visceratione carnium initiantur, sed Dei filiæ, pulchræ agnæ quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti. Canticum est hymnus Regis omnium; psallunt puellæ, gloria afficiunt Angeli, Prophetæ loquuntur, editur sonus musicæ, cursu Thiasum persequuntur, magno studio festinant qui sunt vocati, patrem cupientes recipere. Veni tu quoque mihi ô senex relictis Athenis, & diuinatione abiecta & arte Bacchica, deducere ad veritatem. Ecce do tibi lignum quo innitaris. Festina Tiresia, crede. Christus illuminabit visum Sole splen-

didius, per quem cæcorum oculi respiciunt, nox te fugiet, ignis perterrebitur, mors peribit. Videbis cœlos ô senex, qui Thebas non aspicis. O verè sancta mysteria. O puram lucem, præferuntur mihi faces: cum cœlos & Deum aspexero, sanctus fio initiatus. Sacrorum autem interpres est dominus & mystam obsignat illuminans, & Patri co... man lat eum qu credidit, qui seruatur seculis. Hæ sunt debacchationes meorum mysteriorum. Si velis tu quoque initiare, & chorum duces cum Angelis circa eum qui est ingenitus, & ab interitu alienus, & qui solus est verè Deus; vnà hymnum nobiscum canente Deo Verbo. Æternus hic est Iesus vnus, qui magnus pontifex & vnius Dei, qui idem quoque est pater, orat pro hominibus, & hortatur homines. Audite gentes innumerabiles, vel potius quicunque ex hominibus estis ratione præditi, & Barbari & Græci, voco omne genus hominũ, quorũ ego sum opifex volũtate Patris. Venite ad me sub vno Deo collocãdi, & vno Dei verbo, nec sola ratione superate expertia ratiõis animãtia: sed etiã ex vniuersis mortalibus dofruendã vobis imortalitatẽ. Volo enim volo vos hac quoq; impertiri gratia, plenũ & integrũ præbens beneficium: Interitus ac corruptionis vacuitatem & rationem seu Verbum vobis largior, Dei cognitionem. Perfectum meipsum largior. Hoc sum ego, hoc vult Deus. Hoc est consensio, hoc est concentus & harmonia Patris. Hoc Filius, hoc Christus, hoc Verbum Dei, brachium domini, potestas vniuersorum, voluntas Patris. Quorum olim quidem imagines: sed non omnes similes. volo vos corrigere ad exemplar, vt sitis mihi quoque similes: vngã vos vnguẽto fidei, per quod interitũ exuitis & corruptionẽ & iustitiæ nudam ostendã figurã, per quam ad Deum ascenditis. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugũ meũ super vos, & discite à me quod ego sum mitis & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum est suaue, & onus meũ leue. Festinemus, curramus ô religiosæ & Dei Verbi similes, ô homines, i... a- Matth. 11.

gines, festinemus, curramus, tollamus iugum eius, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem iugum, & iūcta hominum biga, currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, vt euidenter impleat quod tacitè significauerat: prius quidem in Hierusalem, nunc autem agens in cœlos. Pulcherrimum est Patri spectaculum, filius æternus, victor. Magno ergo studio & contentione feramur ad honesta, & efficiamur homines pij ac religiosi, & maxima eorum quæ sunt aliena ab affectionibus & perturbationibus, Deum & vitam acquiramus. Est autem Verbum adiutor, bono animo simus, & in eo ponamus fiduciam. Nec nos vnquam tantum auri & argenti & gloriæ subeat desiderium, quantum ipsius Verbi veritatis. Neque enim Deo gratum est, si nos ea quidem quæ sunt maximi pretij, minimi facimus: amentias autem, & ignorantias, & socordias, ac voluptates, & cultus simulachrorum, manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam pluris faciamus. Non abs re enim Philosophi, quæcunque stulti faciunt, ea impiè gerere & impios esse existimāt. Quin etiam ipsam præterea ignorantiam insaniæ genus describentes, nihil aliud quàm multos fatentur insanire. Non est ergo dubitandum, inquiet verbum, vtrū sit eorum melius, sapere ac moderatum esse, an insanire. Oportet autem Veritati fortiter adhærentes, Deum sequi totis viribus, moderatè se gerentes, & existimare omnia eius esse sicut sunt. præterea autem nos quoque, cum didicerimus esse rem pulcherrimam eius possessionem, seipsos Deo permittere, Dominum Deum diligentes, & hoc nostrum esse munus per totam vitam existimantes. Si autem sunt communia ea quæ sunt amicorum: est autem homo religiosus & Dei amicus Verbo intercedente: Fiunt itaque omnia hominis, quia sunt Dei omnia, & sunt omnia amborum amicorum communia, Dei & hominis. Nobis ergo hoc nunc restat vt dicamus eum solum qui est pius ac religiosus, esse Christianum, & diuitem, &

temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine & dicere & credere iustum est & sanctũ, vt qui à Christo Iesu factus sit cum prudentia, atque adeò iam quoque Deo similis. Nõn celãt itaque Propheta gratiã, dicẽs, Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Nos enĩ nos adoptauit, & noster tantũ vult esse pater, non eorũ qui fidẽ non habent. Res ergo nostrę ita se habẽt qui sum⁹ Dei ministri. Qualia autẽ sunt consilia, tales quoque sunt sermones, Quales autem sunt sermones tales etiã actiões, & qualia sunt opera, vita talis. Bona est vniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt. Satis, vt puto, verborum fecimus, etiam si longius processi, propter humanitatem & beneuolentiam, quod de Deo habui effundẽs; vtpote qui ad maximum omnium bonorum hortarer, nempe salutem. De ea enim vita quæ nullum habet finem & intermissionem, nec volunt quidem vnquam intermitti orationes, sacra enuntiantes. Vobis autem adhuc hic restat finis, vt eligamus id quod est vtile, vel iudicium, vel gratiam. Nam ego ne puto quidem esse dubitandum, vtrum eorum sit melius. Sed nec fas est comparare vitam cum interitu.

SCHOLIA PRIMI
Alphabeti.

a. Adæ est error vetus, res autem noua est salus per Christum.
b. De columna ignis loquitur, quæ Israëlitis exeuntibus ex Ægipto duce Mose apparuit.
c. ἀλευρομάντις in farina, κριθομάντις in hordeo diuinat.
d. Dardanus Iouis quidem filius, Phrygum auté Rex, primus dicitur incepisse mysteria Cereris.
e. Odrysus Rex Thracum, cum quo gens habet idem nomen.
f. φαλλὸς lignum efformatum in speciem membri virilis.
g. βριμὼ ἀπὸ τοῦ βριμᾶν quod est fremere & irasci.
h. Rhea dicitur Cybele, Cybela enim sunt montes Phrygiæ, in quibus ea colitur.
i. Sabazia mysteria quæ fiebãt Dionyso, quem ex Ioue suscepit Proserpina, quem nominabant Sabazium & Zagreum.
k. Proserpina Zagream Dionysum Tauri formam seu Taurina specie appellauit, propterea quòd esset valde agrestis.
l. κῶνος καὶ ῥόμβος quæ & nucem pineam & trochum significant: sunt etiam genera saltationis.
m. Thesmophoria est festus dies Cereris, sic appellatus, quoniam vnà cum inuentione fructuum Cereris, excogitatæ sunt leges, quæ θεσμοὶ dicuntur, cùm prius ferarum instar viuerent.
n. Hunc puteum Veteres appellabant καλλίχορον. Dicit enim Callimachus καλλιχόρῳ ἐπὶ φρέατι καθίζεο παιδὸς ἄπαυστος.
o. Bassara dicitur indumentum Bacchicum.
p. Menagyrtæ vocabantur Rheæ Sacerdotes, quòd pecunias singulis mensibus colligebant, pagos vrbes & domos obeuntes ac mendicantes, & simulachra ferentes in humeris. Hi etiam vocantur μητραγύρται, quòd matrem Deorum ferentes humeris, colligerent pecunias.

q. Fœmininum vt puto, morbum dicit, qui conuenit fœminis: vel voluptatem, vt quæ emolliat & effœminet corda virorum fortium.

r. Euemerus est hic quem quidam dicunt Messenium, cuius meminit Callimachus in Choriambis, dicens, γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει, qui male audiebat vt ἄθεοι.

ſ. Diagoras Philosophus fuit Melius genere, qui cum esse pius à principio, conuersus est postea ad impietatem. Hac de causa, cum is qui depositum acceperat, esset inficiatus, dixit id quod est præstantius non respicere res humanas, neque enim tam improbum hominem fuisse passuros. Huius meminit Aristophanes, cum dicit Socratem Melium, idest Diagoram. Hipponis autem, qui ipse quoque fuit impius, meminit Cratinus.

t. Græcè est ἀμφώτεροι, id est, coniectu & comprehensu difficilis. Deriuatur autem à τόπος quòd est locus, alludit verò ad id quod dixerat, continet.

v. Is Epimenides purgauit Athenas, erat autẽ Cretensis, sapientissimus, cuius meminit Menander in Cozeanomenis.

Secundi.

a. Ad viuum, ἀγχιστῶ in cute, id est propè vel verè. Sic Hieremias, Deus appropinquãs ego sum, id est, verus.

b. Dolium Græcè κέραμος. fuit autem κέραμος carcer. Sic enim vocatur lingua Cypriorum.

c. Cypriaca poëmata sunt quæ dicuntur cyclica. Continent autem raptum Helenæ. Ignoratur autem scriptor horum Cyclicorum. Cyclici autem dicuntur quæ sunt circa Iliadem, vel priora vel posteriora, ex ipsis conscripserunt Homericis.

d. σχίνιας gracilis apud Atticos, vt ait Diogenes, seu tenuis ac subtilis.

e. Meminit etiam Macaris Homerus, cum dicit ὅσσον λέσβος ἄνω μάκαρος ἕδος ἐντὸς ἐέργει.

f. Sagra vrbs Italie, à qua etiam prouerbium, Veriora iis quæ in Sagra.

g. εἵλωτες vocatur Messenij, vel à palude quę sita est prope Lacedæmonẽ, vel à verbo ἑλεῖν Lacedæmonij enim

cum eos cepissent, condemnarũt eos colere paludem, quod est vile & seruile officium, sicut Penestæ apud Thessalos, & Thetes, id est mercenarij, apud Athenienses: sic apud Lacedæmonios Ilotes.
h. Petra, vt ex qua natos esse homines sit in fabulis.
i. ἐπιβασία forte leg. ἐπιβασίῃ Venus quæ facit ascẽdere. Scholia interpretantur ἀσχημονίῳ id est quæ turpes efficit figuras.
k. χοιροψάλας Dionysus colitur in Cicyone Bœotiæ, vt dicit Polemo in epistola ad Attalum. Accipitur autẽ χοιροψάλων pro τίλλον Est autem χοῖρος pudendum muliebre, vt testatur Aristoph. in Achar. dicens, χοῖρε χοῖρε κόκοι, τρώγοισαν ἐρέβινθον.
l. Continet historia quod cũ in partu laboraret Alcumena, accessit mustela, & statim peperit Herculem, & ideo eum colunt, Thebani.
m. Cum Cretenses expeditionem fecissent aduersus Troianos, & castrametati essent prope Troadem, mures noctu arrodebant lora clypeorum. Hinc factum est vt templum extruerent, Apolini, sua autem Cretensium lingua eum vocarunt Smynthium, Mures enim Cretenses appellant mynthos.
n. Phalereus erat portus Atticæ. Qui autem in proris erat Heros is erat Androgeus filius Minois, sic nominatus, quoniam collocabatur in proris nauium. Et Callimachus meminit in quarto Causarum.
o. Bœotie, id est. ô Hesiode, erat enim Bœotius genere.
p. Ithome est vrbs Lacedęmonię, quam etiam dicunt, esse Messenem, vel potius vbi est arx Messenæ, sicut olim arx Argorum dicebatur Larissa.
q. Hæc est libri inscriptio; qui continet reditum eorũ qui reuersi sunt ex Troia.
r. Super piram enim cum esset Crœsus, sic dixit, vt ait Herodotus. Quæ autem mihi acciderunt, ingrata quidem, sed docuerunt verum esse quod dicit Homerus, παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω passus autem stultus cognouit.
s. Phoroneus erat genere argiuus. Merops autẽ Cous. Oraculum circa Lebadiam Bœotiæ fuisse primum à Phoroneo inuentum, cum iis qui dij censentur sacri-

ficasset, scribitur similiter etiam à Merope.
t. Antiquissimum deorum amorem cum Chao & terra fuisse natum dicit Hesiodus, cum dicit ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ᾽ αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ᾽ εὐρύστερνος, ἠδ᾽ ἔρως.
v. Hic Philippides erat ἡμεροδρόμος id est tabellarius seu veredarius, vt dicit Herodotus. Deinde cùm Xerxes in Græciam fecisset expeditionem, is profectus ad annunciandum Laconibus aduentum Xerxis, in mõte Parthenio videt spectrum Panis in eo loco, & audit cuiusnam dæmonis est esset visum, & quod veniret laturus opem Græcis, & ab eo tempore Pan est existimatus Deus ab Atheniensibus, & cum speluncam quę est super Areopagum ei ædificassent, coleatum hircũ ei quotannis sacrificabant.
x. Didymæus enim apollo Mileti colitur, vel propterea quòd simul cũ sorore Diana natus sit, vel quòd sint illic duplicia eius sacrificia.
y. Leucophryne vocatur Diana in Magnesia.
z. Mindius, Mindus est vrbs Cariæ, Telmissus vrbs Cariæ, quæ optimos habuit Vates. Vñ erat Aristãder, qui cũ Alexãdro versabatur, quãdo ædificauit Alexãdriã.
aa. Phellatas lapides vocant quidam à mõte Phelleo, lapides asperos, vt Aristophanes Comicus αἶγας ἐκ φελλέως capras ex Phelleo, vtpote loco aspero.
bb. Munichia Diana colitur in Piræo. Vnde etiam pars portus vocata est Munichion.
cc. Dolias Minerua colitur Athenis, quę etiam πολιοῦχος id est præses ciuitatis. est autem posita in arce.
dd. Liberalis Dionysus, qui colebatur Liberis, est autem is locus Bœotiæ.
ee. Alij dicunt in digito Mineruæ, ex quibus est etiam Gregorius Theologus, cum dicit, καὶ φειδίας τὰ παιδικὰ ἐν τῷ δακτύλῳ τῆς παρθένου γράφοντα πανταρκης καλός. Et Phidias qui pusionem pingit in digito Pãtarces pulcher. Libanius autem Sophista dicit Phidiam pinxisse in digito Veneris.
ff. Alcibiades dux exercitus Atheniensium, vir & forma elegans & ætate iuuenis, adeò vt multæ fœminæ eum insanè amauerint.

gg. Demetrius fuit Rex Macedonū & Græcorū. Quodam autem à ratione alieno œſtro incitatus Mineruā vxorem ambiit.

hh. Lamia quidem hæc fuit, propter quam laruæ quæ ſiunt appellantur lamiæ, quæ fuerit terribilis infantibus, nam cum ſuos perdidiſſet filios, veluti quodam inuidiæ œſtro percita ferebatur in cædem alienorum.

ii. Hippo quidā fuit ex veteribus ſapiētibus, exiſtimauit aūt non eſſe deos, ſed exiſtimari ſolū ab hominibus.

kk. Barathrum eſt locus Athenis profundiſſimus, in quem iniiciebantur damnati, quorū ne corpora quidem apparebant amplius. Erant autem alibi quoque loca ſupplicio deputata, quemadmodum Ceatas Lacedæmone, carcer autem Romæ.

Tertij

a. Abdera eſt oppidum Thraciæ, ſic appellatum ab Abdero vno ex ſociis Herculis, qui fuit illic deuoratus ab equis Diomedis, quos quidem equos interfecit Hercules, & Abdero qui ab eo amabatur, vocauit oppidum. Eadem etiam ſcribuntur de Perithoo, qui fuit etiam amatus ab Hercule, & ab illo illic mortuo & ſepulto ab Hercule, nominata eſt vrbs Perinthus.

b. Antiquiſſimi enim apud Græcos, ſi audiendus eſt Herodotus Haliacarnaſſeus, ex Aegypto comparata fabula, octo primum in Deos relati ſunt. Deinde cum in nimiam Græci redacti eſſent ſuperſtitionem, duodecim omnes ſunt exiſtimati.

c. γοργῶπις & ἐργάνη epitheta Mineruæ, quorum primū ſignificat oculis trucem, ſecundum quæ delectatur operibus.

Quarti.

a. Maligni commoda dicit cæteros ſenſus, quoniam ingrediens per ſenſus hominem afficit iniuria.

b. Incruētum. Non eſt enim, inquit, nobis pugna aduerſus carnem & ſanguinē, ſed aduerſus principatus, poteſtates tenebrarū, & aduerſus ſpiritualia nequitię.

c. Viſceratione, Crudas enim carnes comedebant, qui Dionyſo initiabātur, hoc peragentes inditium dilaniationis Dioniſi, quæ facta eſt à Mænadibus.

ILLVSTRI AC REVERENDO IOANNI AB HANGESTO NOVIODVNENSI EPISCOcopo & comiti, Regni Franciæ pari, Gentianus Heruetus. S. D. P.

CVM Clementis Alexandrini Pædagogus nuper à me Latinè versus, esset in lucem exiturus, diúque apud me cogitassem, quémnam ex omnibus potissimum deligerem, cuius felicibus auspiciis fretus, tutò posset multiplex ac variũ Doctorum virorum subire iudicium: tu mihi in primis occurristi, ad quem & ipse Clemens meritò mitti magnopere cuperet, & à quo eũ benignè excipiendum, amanter amplectendum, fortitérque defendendũ, ego iustis, vt existimo, de causis mihi persuaderem. Cum enim ad conciliandam retinendámque amicitiam plurimum valeat eorũdem morũ ac studiorum similitudo: Clementis autẽ tanta sit doctrina, tam insignis & propè incredibilis rerũ variarũ cognitio, vt vir longè doctissimus Theodoretus cum virum sacrum, & maxima rerũ experientia & doctrina præditum, in suo de Diuinis dogmatibus libello, vocare minimè dubitarit: ad quem potius fuerit is mittendus, quã ad eum qui in omni literarũ genere est ita versatus, vt in singulis excellat? Neque *verò vereor, ne aliquo adulandi studio adductus, plura tibi quã par sit tribuere existimer, cum sit mihi magis pertimescẽdũ, ne viri docti, qui & antea in Gallia, & nũc in Italia pro summa tua humanitate te familiariter vsi sunt, & in dies vtũtur, me nimis esse in laudando parcũ, & malignũ arguãt: quã metuendũ ne in tuis laudibus modũ*

excessisse videar. Quas quidem ego fusè ac prolixè in præsentia persequerer, nisi mihi interim esset habenda ratio tuæ verecundiæ, qui cũ sis ab omnibus longè celebrari dignissimus, à nullo tamen lubenter in os laudari pateris. Hoc tantùm dicam, quod mihi Clementem ad te mittendi quodammodo necesse est, & te clementem, & Clemente te esse dignissimum. Nec dubito, quin, vbi familiaris aliqua inter vos intercesserit consuetudo, vtrique, nempe vt & tu illum, & ille te vicissim admiretur, vsu sit venturum. Nam cum præter Sacrarum literarum peritiam, in quibus eius præcipua laborauit industria, omnium bonarum artium totiúsque humanitatis, maximè autem philosophiæ, & in primis Platonicæ, qua tu, quòd à Christiana in permultis nõ ita multum dissidere videatur, admodum delectaris, non dubito quin vir magnus & maximè suspiciendus à te sit existimandus. Sed cum ille hæc omnia esse tibi secum communia intellexerit, tibi autem hoc præterea accedere cognouerit, quòd ille pulcherrimam quidem illam, sed vnam tamen tantũ linguam, nempe Græcam, teneat: Tu autem Græcam, Latinam, Hebræam, Chaldæam, vt omittam Arabicam, quam satis feliciter attigisti, & Gallicã quam ab infantia, & Italicam quam adolescens obiter didicisti, pulchrè calleas, & liberalibus omnibus disciplinis Philosophiæq; ac medicinæ cognitioni, iuris Ciuilis ac pontificij scientiam adiunxeris, administrãdæq; reip. iurisq; dicendi rationem tam diuturno rerũ vsu & experientia, quam veterum exemplorum & monimentorum recordatione comparatam comprehenderis, non dubito quin ille tibi summa sit omnia tribu-

turus, & quòd ad tantum virũ missus sit, magnas gratias acturus. Sed quid ago, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurram? cum mihi magis laborandũ sit vt tu Clementem clementer accipias, quàm committendũ vt dum vtrunque inter se confero, alteri fortasse videar nimium detrahere. Vt eum autem tibi gratum futurum mihi persuadeam, tua facit humanitas, ad quem cum viris omnibus doctis facilis pateat aditus, multũ abest vt virum lõgè doctißimum & optimum à te putem excludendum. Qui quidem cum Græcè & Latinè nunc in lucem exeat, si natiua eius lingua te magis delectet, poteris eum Græcè perlegere. Sin autem velis eũ quandoque audire loquentem paulò familiarius, Latino eũ sermone non tam ornato quidem illo & eleganti, sed qui tamen eius cogitata fideliter exprimat, differentem audies. Interpretis enim fidem, si nihil aliud, me satis præstitisse existimo. Quod cum tu, vt spero, facilè animaduerteris, restabit vt à te petam ac postulem, vt cum hunc Pedagogum grata manu acceperis, me, imo verò nostrum Clemẽtem tuo patrocinio à malignorum & improborum hominum calumniis defendas: qui cum ipsi nullam Christianæ reip. vtilem nauent operam, in hoc tamen sibi valde placent, si securè aliorum detrahant laboribus. Quorum ego maledicta me posse facilè repellere, imò verò despicere, existimo, si tu eum qua spero beneuolentia exceperis, & summa tui nominis auctoritate defenderis. Vale, & me in clientulorum tuorum numerum digneris adscribere.

Bononiæ VI. Idus Iul. M D. XXXXVIIII.

SCHOLIA QVAEDAM IN PAEDAGOGVM.

EA quæ in humana constitutione considerantur, mores præcedūt, vt qui sint veluti materia & incitamentum bonorum & malorum motuum. Quoniam autem ex motibus alii quidem sunt actiones, alii verò passiones: actiones quidem, quoniam sunt in eo quod in nobis imperium obtinet, sunt diuiniores: passiones verò in eo quod est imbecillum & materiale; nunc merito primo quidem loco ponuntur mores, vt qui sint fundamentum actionum: subiiciuntur autem actiones & animi affectiones, vt quibus sit ingeneratum vt componantur à ratione.

Vos ô pueri attendite, ἐλλειπτικῶς enim seu per defectum dictum est, vt adolescentes scilicet redderet attētiores ad audiendam grauitatem eorum quæ dicuntur. Constituta est nobis seu à nobis, basis veritatis, seu basis sancti templi magni Dei. Quænam est autem basis, nisi infractum fundamentum cognitionis? pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ; æterna appetitio, deiecta scilicet in prædium intelligēs.

Quoniam sermo exhortatorius, qui versatur in moribus, tenet locum fundamenti vel carinæ ad pietatis superædificationem: habet adiutorem ad actiones, sermonem qui versatur in tradendis præceptis, ad affectiones autem seu animi perturbationes, sermonem consolatorium.

Nam cum tria in homine considerentur, mores, actiones, animi perturbationes: sermo pædagogus vnus & idem, horum vnicuique conformatus, vt corrigat &

SCHOLIA QVÆDAM IN PÆDAGOGVM.

EA quæ in humana constitutione considerantur, mores præcedūt, vt qui sint veluti materia & incitamentum bonorum & malorum motuum. Quoniam autem ex motibus alii quidem sunt actiones, alii verò passiones: actiones quidem, quoniam sunt in eo quod in nobis imperium obtinet, sunt diuiniores: passiones verò in eo quod est imbecillum & materiale: nunc merito primo quidem loco ponuntur mores, vt qui sint fundamentum actionum: subiiciuntur autem actiones & animi affectiones, vt quibus sit ingeneratum vt componantur à ratione.

Vos ô pueri attendite, ἐλλειπτικῶς enim seu per defectum dictum est, vt adolescentes scilicet redderet attētiores ad audiendam grauitatem eorum quæ dicuntur. Constituta est nobis seu à nobis, basis veritatis, seu basis sancti templi magni Dei. Quænam est autem basis, nisi infractum fundamentum cognitionis? pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ, æterna appetitio, deiecta scilicet in prædium intelligēs.

Quoniam sermo exhortatorius, qui versatur in moribus, tenet locum fundamenti vel carinæ ad pietatis superædificationem: habet adiutorem ad actiones, sermonem qui versatur in tradendis præceptis, ad affectiones autem seu animi perturbationes, sermonem consolatorium.

Nam cum tria in homine considerentur, mores, actiones, animi perturbationes: sermo pædagogus vnus & idem, horum vnicuique conformatus, vt corrigat &

meliores reddat, applicatur tribus congruè & conuenienter: Moribus quidem, adhortando, actionibus verò, præcepta suppeditãdo: rursus autem perturbationibus animi, consolando. Quare quando salutem quidem procurãdo versatur in moribus, adhortatorius nominatur sermo vel suasorius. Quando autem in actionibus, dicitur, ὑποθετικὸς, id est, præcepta tradens, & θεραπευτικὸς, id est, medens seu curans. Quando autem affectiones animi transmutat, consolatorius. Quando autem ad hæc aggredienda incitat, tunc subit Pædagogi officium, vt sint meliores incitans. Per adhortationem quidem incitat ad mores componendos. Per eum autem qui tradit præcepta, themata similitudinaria inducit, per euidentem explicationem, ea quæ ab aliis errata sunt posteris pulchre suggerẽs. Vnde etiam dicitur curans siue medens. Per consolatorium autem, reditum per pœnitentiam, vt restituatur pristino statui sibi conuenienti. Nonnunquam autem procedit etiam per viam doctrinæ de qua non est tempus dicendi in præsentia, est autem cum dogmatibus.

CLEMENTIS ALEXANDRINI PAEDAGOGI,

LIBER PRIMVS.

Quid profitetur Pædagogus Cap. I.

ONSTITVTA est basis veritatis, ô vos pueri, nobis ipsis sancti templi magni Dei, infractum fundamētum cognitionis, pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ, ęterna appetitio deiecta in prædium intelligens. Cum hæc quidem certè tria sint in homine, mores, actiones, animíque affectiones seu perturbationes: mores sortitus est sermo exhortatorius, pietatis dux ac religionis, qui instar carinæ subiectus est ad fidei ædificationem: quo quidē nos valde exultantes, & opiniones veteres abiurantes, ad salutem capessendam iuuenes alacrésque reddimur, cum psallente prophetia concinentes: Quam bonus Israel Deus iis qui recto sunt corde. Omnibus verò actionibus præest sermo qui versatur in tradēdis præceptis: animi autē motibus ac perturbationibus medetur sermo consolatorius. Hic ipse idem quiuis sermo, cum vnus sit, à mundana, in qua eductus & coalitus est, consuetudine hominem abripiens, & in simplici vniusque modi fidei in Deum salute instituens, dux scilicet cœlestis sermo, quando ad salutem quidem adhortatus est, ei impositum est nomen Exhortatorij. & hic sermo propriè incitatorius (ex parte scilicet totum) appellatus est. Est enim exhortatoria vniuersa religio, piúsque Dei cultus, vt qui & vitæ hic rectè degendæ, & futuræ desiderium menti cognatæ ingeneret. Nunc autem cum & in medendo & in pręceptis tradendis versetur, & ad vtrunque simul, eum Psal. 72.

quem admonet, ipse seipsum sequens, adhortetur, qui in nobis sunt animi morborum curationē in summā promittens, hic à nobis appositè vno appelletur nomine, Pædagogus: cum in actione, non in accuratè tradēda disciplinæ ratione, verſetur Pædagogus, quatenus eius quoque finis eſt animam meliorem reddere, non docere, & in vita moderata ac temperata, non quæ ſit ſcientia prædita, inſtituere. Quanquam hic ipſe quoque ſermo ad docendum aptus eſt: ſed eo in præſentia nō vtitur. Qui enim quæ ad dogmata pertinent declarat & reuelat, is ſermo eſt qui in docendo verſatur. Cùm autem in actione verſetur Pædagogus, poſtquam ad componendos mores prius adhortatus eſt, tum ad ea quæ oportet agenda adhortatur, pura ac ſyncera præcepta tradens, & eorum quæ prius admiſſa ſunt, erratorum imagines ac ſimilitudines poſteris oſtendens. Sunt autem ambo vtiliſſima. Adhortatorium quidem genus, ad parendum: quod autem inſtar imaginis ac ſimilitudinis aſſumitur, (quod eſt ipſum quoque duplex, ſicut prior coniugatio) partim quidem in eo conſiſtit, vt bonum eligētes imitemur, partim autem, vt malū repudiantes auerſemur. Morborum itaque animi hinc curatio ſequitur, cum adhibitis imaginum ac ſimilitudinum ſolatiis, animos confirmat Pædagogus, humanis præceptis, tanquam lenibus medicamentis, ad perfectam veritatis cognitionem eos qui laborant deducens. Inter ſanitatem autem & cognitionem permultum intereſt. Nam hæc quidem diſciplina, illa verò curatione comparatur. Qui itaque laborat, non prius aliquid eorum quę ad doctrinam pertinent didicerit, quàm perfectè ſanus fuerit. Neque enim diſcentibus ac laborantibus vnūquodque præceptum ſimiliter traditur: ſed illis quidem ad cognitionem, his verò ad medelam. Quemadmodum ergo, quorum corpus ægrotat, iis medico opus eſt: ita quorum æger eſt animus, ij pædagogo opus habēt, vt animi noſtri morbis medeatur: Deinde verò doctore, qui purā deducat animam ad cognitionis aptitudinem, vt poſſit reuelationem ſermonis

percipere. Porrò autem dum gradu salutari nobis cõuenienti in efficaci disciplina nos stud.t perfectos & cõsummatos reddere, pulchra vtitur œconomia, omni ex parte benignus & hominum amans Verbum, è supernis adhortans, deinde fungens Pædagogi officio in omnibus, & nos edocens.

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. Cap. II.

PÆdagogus autem noster, ô vos pueri, est Deo Patri suo similis, cui' est filius, in quem nullum omnino cadit peccatum, éstque nulli reprehẽsioni affinis, & animo impatibilis: Deus in figura hominis, impollutus, paternæ voluntati seruiens, Deus verbũ, qui est in patre, qui est à dexteris patris, & cũ a figura Deus est. Hic nobis est imago in qua nulla est macula. Ei omnibus viribus tentãdum est animam similem efficere. Sed ille quidem liber est ab omnibus humanis animi perturbationib'. Propterea enim vel solus est iudex, quòd solus sit in quem peccatũ non cadit: nos autem conemur quoad eius fieri poterit vt quàm minimum peccemus. Nihil enim maiori curæ ac studio esse debet, quã vt ab animi perturbationibus morbísque primùm liberemur: deinde verò vt prohibeamus ne in peccatorum consuetudinem facilè prolabamur. Atque optimum quidem est nullo modo peccare penitus, quod quidem Dei esse dicimus. Secundum autem, nullum ex voluntariis attingere maleficiis, quod est proprium sapientis, & in inuoluntariorum non adeò multa incidere. Tertium autem, quod est proprium eorum qui bene educti & à Pædagogo rectè instituti fuere, in peccatis non diutissimè immorari, vltimo loco ponatur. Sed ei quoque salutare fuerit, si iis qui vocant ad pœnitentiam minimè repugnauerit. Atque mihi quidem per Mosen videtur pulcherrimè dicere Pædagogus. Si quis in eo fuerit repentè mor-

Christ' Deus in figura hominis.

Ioan. 5.

1. Petr. 2.

Num. 6.

tuus, statim polluetur caput voti eius, & radetur. peccatum inuoluntarium, mortem repētinam appellans. Eam autem dicit polluere, vt quæ animam macula respergat: & ideo quàm citissimè ei adhibet medicinam, consulens vt statim ei caput radatur, nempe ignorantiæ comas, quæ vmbram rationi offundunt, amouere & abstergere suadens: vt à densa vitij materia nuda relicta ratio ([b] ea autem sedem suam collocat in cerebro) quàm ocyssimè redeat ad pœnitētiam. Deinde cum pauca adiecisset, subiungit: Priores autem dies irrationales. Per quæ clarum est significari peccata quæ non facta sunt per rationem. Et inuolūtarium quidem appellauit repentinum: peccare autem, irrationale. Quamobrem sermo Pædagogus sortitus est moderationem ad prohibendum irrationale peccatum. Id autem hinc ex Scriptura considera. Propterea hæc dicit Dominus. Quod prius fuerit peccatum, arguendo ostenditur per sequentem dictionem, propterea, quod iustum iudicium sequitur. Idque per Prophetas apertè ostenditur, dum dicunt. Si non peccasses, non hæc esset minatus. & propterea sic dicit Dominus. Propterea quòd hos sermones nō audiistis, ideo hæc dicit Dominus. &, Ecce propterea dicit Dominus. Propterea enim est Prophetia, propter obedientiam scilicet & inobedientiam. Propter illam quidem, vt seruemur: propter hanc autem, vt castigemur. Est autem Pædagogus noster, Verbum, qui præter naturales animæ affectiones curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium, propriè vocatur Medicina, quę docetur humana sapientia. Verbum autem paternum, solus est humanarū ægritudinū Pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Saluum fac seruum tuum, inquit, Deus meus sperantem in te. Miserere mei Domine, quia ad te clamabo toto die. Medicina enim, vt ait Democritus, medetur morbis corporis, sapientia autem liberat animam à perturbationibus. Bonus autem pædagogus, qui est sapientia, qui verbum Patris, qui fabricatus est cœlum, vniuersi figmenti cu-

Esaia.66. Hierem.7. Ezech.33.

Psal.85.

ram gerit, Eiusque corpori & animæ medetur, qui est omni ex parte sufficiés medicus humanæ naturæ, seruator. Surge, inquit Paralytico, & sublato in quo iaces grabato, vade domum. & qui prius erat infirmus, extemplo sanus & firmus euasit. & mortuo, Lazare, dixit, egrere. Ille verò mortuus ex sepulchro exiit qualis erat antequam moreretur, meditatus resurrectionem. Quinetiam ipsi quoque medetur animæ præceptis donisque ac gratiis. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: Donis autem ac gratiis diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. Nos autem simul ac ipse cogitauit, facti sumus infantes, optimum ac stabilissimum locum ab optima & præclarè ordinata eius moderatione adepti: quæ primum quidé in mundi & cœli solisque ambitibus circumagitur, in cæterorúmque astrorú motibus versatur, propter hominem: deinde verò in ipso homine, in quem omne eius studium confertur, eúmque maximum ac pulcherrimum esse opus existimans, prudentia quidem ac moderatione & temperantia animam eius direxit; corpus verò pulchritudine iustáque & commoderata membrorú proportione temperauit; in humanæ autem naturæ actionibus, quod in eis rectè & ex virtute geritur, pulchrúmque qui est in eis ordinem, ex suo eis inspirauit.

Marc. 2.

Ioan. 11.

Quòd sit benignus, & hominum amans Pædagogus. Cap. III.

IN omnibus prodest, & in omnibus iuuat Dominus, & tanquã homo, & tanquam Deus: peccata quidem remittés, vt Deus, nec peccemus autem, Pædagogi ritu instituens, vt homo. Iure ergo homo est Deo charus, quoniam eius figmentum homo est, & alia quidem solo iussu fecit: hominem autem per se manu fabricatus est, & quid ei proprium, inspirauit. Quod ergo ab ipso & ad eius imaginé factum est: vel tanquam propter se Deo eligendum ab

Gen. 1.

ipso Deo fabricatum est, vel tanquam propter aliud eligendum effectum est. [a] Si ergo homo est propter se res eligenda, cum bonus sit, bonum amauit, & intus est in homine id amatorium, quod Dei inspiratio seu insufflatio dicitur. Si autem homo res propter alias eligenda factus est, non alia fuit Deo causa cur hunc faceret, quàm quòd absque eo neque Deus poterat esse bonus opifex: neque homo peruenire ad Dei cognitionem. Non enim aliter id cuius causa homo factus est Deus fecisset, si non homo factus esset: & quā habuit absconsam volendo potentiam, per externam impleuit faciendi potestatem Deus ab homine acceptam, qui fecit hominem: & vidit quem habuit, & factum est quod voluit. nihil est autē quod Deus non possit. Homo ergo quem fecit Deus, res est per se eligenda. Quæ res autem per se est eligenda, ei est propria ac familiaris, cui per se est eligenda. Ea autem res est expetenda & diligenda. Sed & si quid est diligendum, non potest id ab ipso non diligi. Diligendum autem esse hominem ostēsum est. Homo ergo à Deo diligitur. Quî enim fieri potest vt non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu Patris demittitur, [b] verbum fidei: fides ex superabundantia, ipse Dominus? qui apertè confitetur, & dicit: Ipse enim pater vos diligit, quia vos me dilexistis. Et ipse rursus: Et dilexisti ipsos, quemadmodum me dilexisti. Quidnam ergo vult Pædagogus, & quid profitetur, & quomodo & factis & dictis affectus sit, & in iis quæ sunt agenda præcipiendis, & prohibendis iis quæ sunt contraria, iam vtique clarum est. Manifestum est autem esse alterum genus sermonis, cuius est institutum docere, quod quidē est subtile & spiritale, & accuratā tractādi rationem sequitur, & in arcanis cōtemplandis mysteriis versatur. Id autem in præsentia differatur. Par est autem eum nos redamare, qui pro suo in nos amore dux est nobis vitæ optimæ degendæ: ex eius autē voluntatis iussis viuere, nō ea solùm quæ iubentur exequētes, vel quæ prohibētur cauentes, sed etiā has quidem imagines auersantes, illas verò, quoad eius fieri

Ioan. 16.
Idem. 17.

poterit, imitãtes: Pædagogi factorum similitudinem operãdo referre, vt impleat id quod dictũ est, Ad imaginem & similitudinẽ. In vita enim tanquam in profundis errantes tenebris, optimo, & qui nunquam abberret ac offendat duce opus habemus. Optimus autẽ dux est, non cæcus, vt dicit Scriptura, cæcos in foueas ducens, sed verbum, cuius est visus perspicacissimus, & qui cordis intima peruidet. Quemadmodum ergo nõ est lux quæ non illuminat, neque mouens quod non mouet, ita nec diligens quod non diligit, nec bonum quod nõ prodest, & ad salutem deducit. Faciamus ergo præcepta per opera & facta domini. Verbum enim ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam ostendens, atque adeò eius sermonem, præcepta, & monita legem existimantes, cognoscamus quæ sunt breues & directæ viæ ad æternitatem. Persuasione enim sunt plena præcepta, non timore.

Matth. 15.

Ioan. 1.

Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sermo sit. Cap. IIII.

HANC ergo bonam obedientiam magis magisque amplectentes, nos ipsos domino tradamus, firmissimum eius fidei rudentem appendentes, cogitãtes eandem esse virtutem viri & mulieris. Si enim vtrisque vnus Deus est, vtrisque etiam vnus est Pædagogus, vna ecclesia, vna moderatio ac temperantia, vna verecundia, alimentũ commune, coniugales nuptiæ, respiratio, visus, auditus, cognitio, spes, obediẽtia, charitas, omnia similia. Quorum autẽ est vita quidem cõmunis, cõmunis autẽ gratia, & salus communis, eorum quoque communis est dilectio & educatio. In hoc enim, inquit, seculo vxores ducũt & nubũt; in quo solo fœmininũ à masculo discernitur: In illo autẽ nõ amplius, vbi socialis & sanctæ hui⁹ vitæ, quæ ex cõiunctione proficiscitur,

Gal. 3.

Matth. 22.
Luc. 20.

præmia non masculo ac fœminæ, sed homini proponuntur, cum eum qui est separatus seiūgat cupiditas. Viris itaque & mulieribus commune nomen homo est. Ea ratione mihi videntur Attici παιδάριον communiter non solùm masculum, sed etiam fœminam vocasse, si cui fide dignus videtur esse Comicus Mænander in Rapizomena, qui sic dicit. Filiola mea, admodum enim natura humanum est ac benignum παιδάριον. Iam verò ἄρνες quoque, quod agnos significat, est epicœnum nomē simplicitatis, animalis masculini & fœminini. Ipse autem dominus nos pascit in secula seculorum Amen. Sine pastore autem, nec oues, nec quidquam potest aliud viuere, neque pueri sine pædagogo, nec ministri sine domino.

παιδάριον: Puellus tā masculus quā fœmina.

Quod omnes qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri. Cap. V.

QVOD itaque Pædagogia quidem sit παίδων ἀγωγή, hoc est, puerorum eductio, ex ipso nomine clarum est. Restat autem vt pueros quos Scriptura significat consideremus, deinde Pædagogum eis præficiamus. Nos pueri sumus. Multifariam autem nos celebrat, multisque modis variis nominibus allegoricè vtitur Scriptura, simplicitatem fidei diuersis rationibus immutans. In Euangelio itaque. Cum in littore, inquit, stet isset dominus, discipulos (erant autem piscantes) alloquutus est: Puelli, nunquid obsonium habetis? eos pueros appellans, quos vsu & diuturna consuetudine habebat familiares. Et adduxerunt ei, inquit, pueros ad impositionem manuū benedictionis. Cum autem eius noti ac familiares prohiberent, dixit Iesus: Sinite puellos, & ne prohibete eos venire ad me. Taliū enim est regnum cœlorum. Quid autem sibi vult quod dictum est, ipse declarabit Dominus, dicens: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut hi puelli, non intrabitis in regnum cœlorum. non regenerationem alle-

Ioan. vlt. Matth 19. Mar. 10.

Matth. 18.

goricè hic significans, sed quæ in pueris inest simplicitatem, vt eius similitudinem referamus, commendans. Pueros quoque nos eligit spiritus Propheticus. Cum carpsissent, inquit, pueri ramos oleæ vel palmarum, exierunt obuiā domino, & clamarunt dicentes, Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini: Lux & gloria & laus cū supplicatione domino. Hoc enim significat Osanna, si Latinè explicetur. Mihi autem videtur Scriptura hanc propheciā proferēs, tacitè eam quæ prædicta fuerat probri loco obiicere. Nunquam legistis. Ex ore infantium & lactātium perfecisti laudem? Hac itidem ratione Dominus suos familiares stimulat, vt ipsum diligenter attenderent incitans, vt qui iam ad patrem properaret: auditores, vt maiores desiderio eum audirent præparans, fore vt paulò post abesset præsignificans: oportere eos veritate vberius ac profusius frui innuens, cū Verbum mox se in cœlum reciperet. Rursus ergo eos vocat puellos. Ait enim: Puelli adhuc modicum sum vobiscum. Et rursus assimilat regnum cœlorum puellis in foro sedentibus, & dicentibus, Tibia vobis cecinimus, & non saltastis: lamentati sumus, & non planxistis: & quæcunque alia subiunxit his consentanea.[a] Neque verò ita solùm sentit Euangelium, sed prophetia quoque est eiusdem sententiæ. Dicit itaque Dauid: Laudate pueri Dominum, laudate nomen domini. Porrò autem dicit etiam per Esaiā: Ecce ego, & pueri quos dedit mihi Deus. Miraris, dū audis viros qui sunt in Gentibus, à domino vocari pueros: nō mihi vocem videris audire Atticam, à qua disci potest eas, quæ sunt elegātes & speciosæ adolescentulæ, & præterea ingenuæ, appellari παιδίσκας. ancillas autem παιδισκάρια. & ipsas adolescentulas propter ætatis puerilis vigorem diminutiue puellarum nomine honorari. Iam verò cum dicit,[b] Agnelli stent à dextris, simplices pueros significat, tanquam agni & oues sint genere, non viri. Agnellos autem priuilegio dignos censuit, eā quæ est in hominibus facilitatem ac teneritudinē morumque simplicitatē & animi in-

Matth. 21. Osanna. Psal. 8. Ioan. 13. Matth. 11. Psal. 112. Esa. 8. Matth. 25.

Hier.46. nocentiam præferens. Et rursus quando dicit: tanquam
Deut.14. vituli lactãtes, nos rursus allegoricè significat, & quã-
Num.6. do, Tanquã columbã simplicem & felle carentem: &
cum rursus nos iubet per Mosen duos pullos colũba-
rum vel par turturum pro peccato offerre, eorũ quæ
sunt tenera, nullam quæ eis inest, cum peccato affi-
nitatem, pullorũque innocentiam, & acceptæ iniuriæ
nullam recordationem dicens esse Deo acceptam, &
simile simili expiari exponens. Quinetiam turturum
timiditas, quæ ne peccetur adhibenda est, cautionem
significat. Quòd autẽ nos pullos dicat, testis est Scri-
ptura: Quemadmodum gallina congregat pullos sub
Mat.23. alis suis. Ita nos sumus pulli domini, sanè quàm admi
rabiliter & mysticè animæ simplicitatem ex puerili
ætate describente sermone. Alicubi enim nos vocat
pueros, alicubi verò pullos, nonnunquam autem in-
Es.56.&65. fantes, alicubi autem filiolos, & sæpe filios, & populũ
recentẽ, & populum nouũ. Seruis autem meis, inquit,
imponetur nomen nouũ. Nomen nouũ dicit, quod
est recens, æternum, impollutum, simplex, & infanti-
le, & verum, quod benedicetur in terra. Per allegoriã
autem nos rursus pullos vocat, qui vitij iugũ nõ sub-
Pullus equinus. imus, qui ab improbitate minime domiti sumus, sed
sumus simplices, & ad ipsum solum Patrem exilimus,
non equos subiugales, qui ad propinquorum vxores
hinniunt, & fœminarum insano amore tenentur, sed
liberos, & recẽter genitos; qui propter fidem, exultãt:
qui celeriter currunt ad veritatem: qui sunt veloces ad
salutem: qui mundana proterunt & cõculcãt. Lætare
Zach.9. valde filia Sion: annuntia filia Hierusalem: Ecce Rex
Matth.21. tuus venit tibi iustus, mãsuetus, & seruans, & ipse mi-
tis, & qui ascendit subiugalem, & pullum nouũ. Non
satis habuit solum dixisse pullum, sed etiam nouum
ei adiecit, humanitatis quæ in Christo vnita est no-
uitatem, & senij expertem cum simplicitate æterni-
tatem ostendens. Tales autẽ nos nouos pullos qui in-
fantes sumus, diuinus noster alit pullorum domitor.
Genes.49. Quòd si asinus quoque nouus est in Scriptura, pullus
tamẽ est hic quoque asinus. Et pullũ, inquit, alligauit.

vineæ. hunc simpliciem & infantem populũ sermoni alligans, quem vocat allegoricè vitẽ: Fert enim vinũ vitis, sicut Verbũ sanguinẽ. Est autẽ vtrũque poculentũ hominibus ad salutẽ: vinũ quidem corpori, sanguis verò spiritui. Quòd autẽ nos quoque agnos dicit, fide dignus testis est spiritus loquẽs p Esaiã: Sicut pastor pascet gregẽ suũ, & brachio suo colliget agnos, per id quod est in ouib' tenerrimũ agnos scilicet, simplicitatẽ allegoricè significãs. Atque adeò nos quidẽ certè earũ quæ sunt in vita lõgè pulcherrimas & perfectissimas possessiones appellatione puerili honorantes, disciplinam Græcè παιδίαν & παιδαγωγίαν vocauimus. Pædagogiam autem esse confitemur bonam à pueris in virtute institutionem. Nobis itaque Dominus apertius ac euidentius reuelans quid ex appellatione puerorum significetur, cum orta esset quæstio inter Apostolos quisnam ex eis maior esset, statuit Iesus puellum in medio, dicens: Qui se humiliauerit vt hic puellus, is maior est in regno cœlorum. Non ergo puerorũ appellatione vsus est, tanquã qui per ætatem essent incõsiderati, & ratione minime vti possent, quẽadmodum nonnulli sensere: neque si dixerit, Nisi fueritis sicut hi puelli, non intrabitis in Regnum Dei, id ineruditè accipiendũ est. Qui itaque infantes sumus, humi non amplius volutamur: neque vt anteà serpẽtum more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus prouolui, sed mente sursum erecti, mundoque & peccatis renunciantes, suspẽso pede eatenus terram tangentes, quatenus in mundo esse videamur, sanctã persequimur sapientiam. Hæc autem videtur esse stultitia iis qui se ad calliditatem & versutiam exacuerũt. Iure ergo sunt pueri, qui Deum solũ patrem nouerũt, simplices, infantes, integri ac innocẽtes, qui sunt vnico vnius cornuũ amatores. Iis itaque qui in sermone processerũt, hãc vocẽ annũtiauit, rerũ ac negotiorũ q̃ hic sunt iubẽs curã abiicere, & suadẽs solũ patrẽ attẽdere, puellos imitãtes. Et ideo dicit in iis q̃ consequũtur. Ne sitis solliciti de crastino. Sufficit enim diei malitia sua. Ita curis de victu depositis, soli Patri ad-

Esa. 40.
Matth. 18.
Matth. 8.

hærere cœpit. Qui autē hoc implet præceptū, reuera infans ac puer Deo est & mundo: huic quidē, tanquā se ductus ac errabundus: illi verò, tanquā dilectus. Iā
Matth. 23 verò si vnus est, vt dicit Scriptura, magister in cœlis: in confesso est qui in terra sunt omnes appellari discipulos. Ita enim habet veritas, id quidem quod est perfectum esse apud dominum qui semper docet: quod pueriile autem est & infantile, apud nos qui semper discimus. Porrò autem itidem Prophetia id quod perfe-
Psal. 6. ctum est honorauit viri appellatione. Et per Dauid quidem de diabolo, Virum, inquit, sanguinum abominatur dominus. Virum vocat, vt qui sit perfectus in vitio. Dicitur vir quoque dominus, vt qui sit perfectus in iustitia. Iam enim Apostolus ad Corinthios
2. Corin. 11. scribens, dicit: Despondi enim vos vni viro virginem
Ephe. 4. castam exibere Christo. sive tanquam infantes & sanctos, veruntamen soli domino. Ad Ephesios autem scribens, apertissimè reuelauit quod quæritur, dicens hoc modo: Donec occuramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt non simus amplius infantes qui fluctibus agitemur & circunferamur omni vento doctrinæ, in præstigiis hominum, in versutia ad insidias erroris: vera autem dicentes in dilectione, augeamus in ipsum omnia. Hæc dicens ad ædificationē corporis Christi, qui est caput & vir, qui solus in iustitia perfectus. nos autem infantes, qui ad inflationem perflantes hæresum ventos vitantes, & iis non fidem habentes qui nos aliter docent quàm patres, tunc perfecti efficimur quando sumus ecclesia, capite, Christo scilicet, recepto. Hic autem par est attendere appellationem huius vocabuli νήπιος, quod infantem significat, vt intelligatur τὸ νήπιον non dici de insipientibus. Qui est enim insipiēs, dicitur νηπύτιος. νήπιος autem qui est νεήπιος, vt ἤπιος qui est leni ac molli animo. Quò fit, vt is dicatur νήπιος, qui moribus mitis ac mansuetus recenter euasit. Hoc autem manifestissimè significauit beatus Paulus, dicens: Cum
1. Thessa. 2. possemus oneri esse sicut Christi Apostoli, fuimus mi-

tes in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Mitis ergo ac mansuetus est infans, nempe νήπιος & ea ratione magis tener ac mollis. & tener mollisque est, qui est simplex, doli ac fraudis expers, & remotus à simulatione, rectóque & erecto animo. Hoc est autẽ fundamentum simplicitatis & veritatis. Super Quem enim, inquit, respiciam, nisi super mãsuetum & quietum? Talis enim est sermo virginalis, tener ac mollis, & fictioni non affinis. Vnde etiam virginem tenerã sponsam, & puerum ἀπαλόφρονα, hoc est, teneri ac mollis animi, vocare consueuimus. Sumus autem nos teneri ac molles, qui persuasioni non reluctamur, & à bonitate non difficiliter colimur, biléque vacui, & malitia & peruersitate minime permixti sumus. Vetus enim generatio peruersa est, & duro corde. Chorus autem infantium, nos inquam, qui sumus nouus populus, mollis est & delicatus vt puer. Propter simplicium autem & innocentum corda, fatetur se gaudere Apostolus in epistola ad Romanos, & quandam, vt ita dicam, infantium definitionem tradit, dicens: Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Neque enim nomen τοῦ νηπίου à nobis intelligitur per priuationem, quoniam à Grãmaticis statuitur νὴ esse priuatiuam particulam. Si qui enim infantiam insectantur, nos vocant insipientes: videte quomodo Dominum blasphemiis & maledictis impetunt, dum eos existimant insipientes, qui ad Deum confugerunt. Sin autem, quod magis quoque audiendum est, ipsi de simplicibus infantes acceperint, gaudemus appellatione. Infantes enim sunt mẽtes nouæ in veteri insipientia, quæ nuper prudentes, quæ in Nouo testamento exortæ sunt. Nuper certe Deus per Christi aduentũ fuit cognitus. Deum enim nemo nouit nisi filius, & cui Filius reuelauerit. Iuuenes ergo populus nouus, vt distinguatur à veteri populo, ii sunt, qui noua bona didicerunt: & est nobis vber ætatis ipsa iuuentus expers senii, in qua semper vigemus ad intelligentiam & mentis agitationem, semper iuuenes, & semper mansueti, & semper recen-

Esa. 66.

ἀπαλοὶ, ἀταλοί.

Rom. vlt.

Matth. 11. Luc. 10.

tes ac noui. Oportet enim nouos esse sermones, qui noui verbi fuerunt participes. Quod autem fuit æternitatis particeps, ei quod est ab interitu alienum solet assimilari: vt puerilis ætatis appellatio sit nobis ver totius vitæ, propterea quòd sit senij expers, quæ est in nobis veritas, & mores nostri; qui sunt veritate perfusi. Sapientia autem semper germinans, quæ semper similiter & eodem modo se habet, & nunquam mutatur, Puelli, inquit, eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient. perinde ac si mater aliquem consoletur, ita ego quoque vos consolabor. Mater quidem ad se pueros adducit: & nos matrem quærimus ecclesiam. Quidquid itaque est imbecillum & tenerum, vt quod propter imbecillitatem auxilio egeat, gratum est, iucundum & delectabile, animosa animę parte ei quod est tantillum auxilium ferente. Quemadmodum enim patres & matres lubentius vident, equorum quidem pullos, boum verò paruos vitulos, & leonum leunculum, & cerui hinnulum, & hominis puellum: ita etiam vniuersorum Pater eos qui ad ipsum confugiunt recipit, & in filiorum adoptionem spiritu regeneratos nouit mansuetos, & eos solos diligit, eisque fert auxilium, & pro eis pugnat, eosque defendit: & ideo puellum nominat. Ego verò Isaac quoque ad puerum refero. Isaac risus exponitur. Eum vidit ludentem cum vxore & auxiliatrice Rebecca rex curiosus. Rex autem, cui nomen erat Abimelech, mihi videtur esse quædam supramundana sapientia, quæ puerilis ludi ac disciplinę considerat mysterium. Interpretantur autem Rebeccam tolerantiam. O prudentem ludum ac disciplinã. Risus & à tolerantia adiuuatur, & Rex, qui ea attendit, stupet & admiratur spiritum eorum qui sunt puelli in Christo, qui in tolerantia vitam agunt. Et hic est diuinus ludus ac disciplina. Talem ludum ludere suũ Iouem dicit Heraclitus. Quid enim aliud viro sapienti & perfecto magis conuenit, quàm ludere & collætari: per honestarum rerum tolerantiam, & bonorum administrationem, dies festos cum Deo celebrantem.

Esa. 49. & 66.

Genes. 26.

παιδεία

Poteſt etiam aliter accipi quòd à Prophetia ſignificatur, nos ſcilicet lætari & ridere propter ſalutem, quemadmodum Iſaac. Riſit autem ille quoque à morte ſolutus, ludens & exultans cum ſponſa, quæ noſtra eſt ad ſalutem auxiliatrix Eccleſia, cui firmum ac ſolidum nomen impoſitum eſt, Tolerantia: vel quoniã ea manet in ſecula, ſemper gaudens: vel quòd conſtet ex tolerãtia credentium, qui ſumus memẽbra Chriſti, & eorum qui ad finem ſuſtinuerunt teſtimonium, & quæ fit propterea gratiarum actio. Hic eſt ludus & diſciplina myſtica, & ſalus quæ cum graui ac honeſto ſolatio fert auxilium. Rex itaque Chriſtus è ſuperis riſum noſtrum ſpeculatur, & cum è feneſtra, vt dicit Scriptura, proſpexiſſet gratiarum actionem, & benedictionem, exultationem & lætitiam, & ſimul etiam cum iis operantem tolerantiam, & eorum coniũctionem, ſolam ſuam reſpicit eccleſiam: oſtendens faciem ſuam quæ deerat eccleſiæ, quæ regali capite perfecta efficitur. Vbi erat autem feneſtra, per quam oſtendebatur Dominus? Caro, per quã fuit manifeſtatus. Ipſe eſt Iſaac (aliter enim accipere poſſumus) qui eſt typus ac figura domini. Puer quidem vt filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Chriſtus Dei: hoſtia autem ſicut dominus. Sed non oblatus eſt vt dominus. ligna ſolùm ſacrificij portauit Iſaac, vt lignum dominus. Myſticè autem riſit, prædicens fore vt dominus nos riſu impleret, qui ſanguine domini ab interitu & corruptione redẽpti ſumus. Solummodo autem iure Iſaac nõ paſſus eſt, qui primas paſſionis partes Verbo ceſſerit. Quinetiã ſignificat domini diuinitatẽ, dum non fuit occiſus. Surrexit enim poſt iuſta facta funeris Ieſus, nõ paſſus, quemadmodũ Iſaac demiſſus eſt è ſacrificio. Porrò autem ad eius quod propoſitum eſt defenſionem, maximum quoque aliud afferam, Ipſum dominum puellum nominat, id per Eſaiã prædicens ſpiritus: Ecce puellus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius principatus ſuper humerũ eius, & vocatum eſt nomen eius, magni conſilij Angelus. Quid eſt ergo puellus? Infans, ad cuius imagi- Eſa. 9.

ne nos infantes sumus. Per eundem Prophetam narrat eius magnitudinem. Admirabilis consiliarius, Deus potens, pater æternus, princeps pacis, eo quòd ludum ac disciplinam impleat: Et pacis eius non est finis. O magnum Deum. O perfectum puerum. Filius in Patre, & Pater in Filio. Et quomodo non est perfecta huius pueri puerilis disciplina & institutio, quæ nos omnes pueros peruadit, Pædagogi ritu nos instituens, qui sumus eius infantes? Is manus in nos expandit, quæ apertè & euidenter fuere creditæ. De hoc puello fert quoque testimonium Ioannes, qui est maior Propheta inter natos mulierum: Ecce agnus Dei. Quoniam enim scriptura pueros ac infantes agnos nominat, deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.

Ioan. 1.

Aduersus eos qui existimant puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Cap. VI.

Licet autem nobis veluti ex quadam redundanti copia eos aggredi, qui in reprehendendis aliis delectantur. Non enim nos pueri & infantes appellati sumus, quòd sit puerilis & contemnanda nostra disciplina, vt nos calũniati sunt qui sunt inflati scientia. Statim itaq; regenerati recepimus perfectionẽ, cuius causa festinabamus. Fuimus enim illuminati. id autem est deum agnoscere. Non est ergo imperfectus, qui quod perfectum est cognouit. Nec me reprehenderitis quòd fatear me deum nosse. Verbo enim ita dicere visum est: is verò liber est. Iam enim dum tingeretur dominus, vox è cœlis testis dilecti resonuit: Tu es filius meus dilectus, ego hodie genui te. Sapientes ergo rogemus. Christus hodie regeneratus, iámne est perfectus, an, quod est absurdissimum, ei aliquid deest? Sed si ita est, vt aliquid

Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3.

quid

quid disceret opus fuit, sed eum cum Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneum. Neque enim quis Verbo maior fuerit: sed neq; magister ac doctor est eius, qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur Verbũ perfectũ ex perfecto Patre natum, ex œconomica præordinatione esse perfectè regeneratum? Et si erat perfectus, cur qui erat perfectus tingebatur? Oportebat, inquiunt, implere humanã professionem. Pulcherrimè. Ita enim dico. Simul hac ergo à Ioãne tingitur, fit perfectus, scilicet. Nihil ergo ab eo didicit. Nequaquã. Solo autem lauacro perficitur, & spiritus aduentu sanctificatur. Ita habet. Hoc ipsum nobis quoque euenit, quorum fuit exemplar dominus. Tincti illuminamur. Illuminati, in filios adoptamur. Adoptati, perficimur. perfecti, immortales reddimur. Ego, inquit, dixi, Dij estis & filij excelsi omnes. Multis aũt modis vocatur hoc opus,[a] Gratia, Illuminatio, Perfectũ, & Lauacrum. lauacrũ quidẽ, per quod peccata abstergimus. Gratia aũt, qua remittuntur pœne quę peccatis debentur. Illuminatio aũt, per quam sanctã illã & salutarem lucẽ intuemur, hoc est, per quã id quod est diuinum perspicimus. Perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit qui Deum nouit? Est enim reuera absurdum Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta & vndequaque plena. Qui est autem perfectus, perfecta vtique largietur. Quemadmodum autem simul ac ipse iussit fiunt omnia: ita sequitur vt eo quòd solum gratificari voluerit, plena fuerit gratia. Quod enim futurum est temporis, id per voluntatem potentiæ anticipatur. Accedit iis, quòd liberatio à malis est initiũ salutis. Soli ergo qui primũ vitæ fines attigitimus, iã perfecti sumus. Iam autẽ viuimus, qui sumus à morte separati. Christum ergo sequi, salus est. Quod enim factum est, in ipso vita est. Amen amen dico vobis, inquit, qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitã æternã, & in iudiciũ non venit, sed transiit à morte ad vitam. Ita solum credidisse & regeneratum esse, est in vita perfectio. Nunquam est enim Deus imbecillus. Quẽadmodũ enim

Psal. 81.

Ioan. 1.
Ibidem. 5.

eius voluntas est opus, & id Mundus nominatur: ita etiam eius volũtas est hominũ salus, & ea vocata est
Rom. 8. ecclesia. Nouit ergo quos vocauit, quos seruauit: Simul autem vocauit, & seruauit.[b] Ipsi enim vos, inquit
1. Thes. 3. Apostolus, à Deo docti estis. Nefas est ergo imperfectum sentire quod ab ipso docetur. Quod autem ab eo discitur, est æterni Seruatoris æterna salus, Cui gratia in secula seculorum amen. Et qui est solũmodo regeneratus, quemadmodũ etiam illuminatus dicitur, illuminatus quidẽ protinus à tenebris liberatur, & ab eo tempore lucem accepit. Quemadmodũ ergo qui somnum excusserunt, ab eo tempore protinus intus vigilant: vel potius quemadmodũ qui oculorum suffusionem conantur amouere, non extrinsecus eis lucem suppeditant quam non habent: sed quod oculis impedimentum afferebat depellentes, liberam relinquunt pupillam: ita etiam qui tingimur, abstersis peccatis, quæ diuino spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum, ab omníque impedimento vacuum & lucidum habemus spiritus oculum: quo quidem solo quod diuinũ est intuemur, cœlitus influente nobis sancto spiritu. Hæc est æterna splendoris temperatura, qui videre potest æternam lucem: quandoquidem quod simile est, est amicum simili. Quod sanctũ est autem, amicũ est ei ex quo sanctum est, quod
Ephes. 4. lux propriè appellatum est. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Hinc puto ab antiquis Græcis hominem vocatum esse φῶτα, id est lucem. At nondum, inquiunt, perfectum donum accepit. Ego quoque assentior. Sed est in luce, & tenebræ ipsum non comprehendunt. Inter lucem autem & tenebras nihil est intermedium. In resurrectione autẽ credentium, finis est repositus. Is autem non est aliquid aliud adipisci, quàm promissum prius conuentũ assequi. Non enim eodem tempore ambo simul consistere dicimus, nempe & accessum ad finẽ, & accessus
αἰών anticipationẽ. Non est enim idem æuum & tẽpus. Sed neque idem est appetitio qua ad aliquid impellimur, & finis ad quẽ tendimus. Circa vnum autem ambo, &

vnus circa ambo versatur. Est auté, vt ita dicam, incitans quidé appetitio, fides quę in tempore generatur: finis autem, promissum assequi, qui est firmus ac stabilis in secula. Ipse auté Dominus salutis æqualitaté apertissime reuelauit, cùm dixit: Hæc est enim volun- *Ioan.8.*
tas patris mei, vt omnis qui contéplatur filium, & credit in ipsum, habeat vitam ęternam, & resuscitabo ipsum in nouissimo die. Quatenus ergo fieri potest, in hoc mundo, quem per nouissimum diem significauit, qui eousque seruatur dũ cessauerit, nos perfectos factos esse credimus. Fides enim est doctrinæ perfectio: & ideo dicit, Qui credit in filium, habet vitam æter- *Ibidem.3.*
nam. Si ergo qui credidimus, habemus vitam æternã: quid reliqui est vltra vitæ æternæ possessionem? Fidei autem quæ ex se perfecta & plena est, nihil deest. Sin autem ei aliquid deest: non est vndequaque perfecta: neque fides est in vlla re claudicans: neque postquã ex hoc loco excesserint, expectat eos qui crediderunt, cũ absq; vllo discrimine hic arrã acceperint. Sed cũ illud quod futurũ est credere præcepimus, post resurrectionem quod factũ est recipimus: vt illud impleatur *Matth.9.*
quod dictũ est: Fiat secũdũ fidem tuam. Vbi autem fides, hic promissio. Promissionis autem perfectio est requies. Quapropter cognitio quidem est in illuminatione: finis auté cognitionis, requies, quod quidem extremũ expetendũ intelligitur. Quemadmodũ ergo imperitia peritia soluitur, & inuenta certa via, dubitatio: ita illuminatione tenebras deleri necesse est. Tenebræ autem sunt ignoratio, per quam in peccata incidimus circa veritaté hallucinãtes. Cognitio ergo est illuminatio, quæ delet ignorationem, & perspicacem videndi facultatem inserit. Quin etiã eorum quę sunt deteriora relectio, est meliorum reuelatio. Quę enim malè colligauit ignoratio, ea pulchrè resoluit agnitio. Hæc auté vincula quã celerrimè remittuntur, humana quidem fide, diuina verò gratia, cũ remittuntur peccata vno medicamento Pęonio, nempe verbali baptismo. Omnia ergo peccata eluimus, & euestigio mali non sumus amplius. Vna est hæc grata illumina-

tionis, quòd non sint iidem mores qui erant antequã lauaremur. Quoniam autem cognitio vnà oritur cũ illuminatione circa mentem refulgens, & qui prius rudes & ignari eramus, protinus vocamur discipuli: vtrũmne id factũ est cum aliquando aduentasset disciplina? nõ enim poteris tẽpus dicere. Catechesis enim, seu quæ per auditum suscipitur institutio, ad fidẽ deducit. Fides autem simul cum baptismo docetur à diuino spiritu. Quòd enim fides vna sit vniuersa salus humanæ naturæ; eadem sit autem iusti & benigni Dei erga omnes æqualitas & communicatio, Paulus manifestissime exposuit, sic dicẽs: Priusquam autem veniret fides, custodiebamur sub lege, conclusi sub fide quæ erat reuelanda. Quare lex fuit noster Pædagogus in Christo, vt ex fide iustificemur. Postquã autem venit fides, non sumus amplius sub pædagogo. Nõ auditis nos nõ esse amplius sub illa lege, quæ erat cum timore, sed sub Verbo, qui est Pædagogus liberi arbitrij? Deinde subiunxit vocem quæ est remota ab omni personarum acceptione. Omnes enim filij estis per fidem D.i in Christo Iesu. Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudęus, nec Gręcus, nõ est seruus nec liber, non est masculus & fœmina. Oẽs enim vos vnus estis in christo Iesu. Nõ ergo hi quidem sunt cognitione præditi, hi autem animales in eodem verbo: sed omnes qui cõcupiscentias carnales deposuerunt, sunt æquales & spiritales apud dominum. Et rursus alibi scribit: Etenim vno spiritu oẽs nos in vnum corpus babtizati sumus, siue Iudęi, siue Gręci, siue serui, siue liberi: & oẽs ex vno poculo bibimus. Neque verò absurdum fuerit illorum quoque ipsorum, vnà cum eis, verbis vti, qui spiritus quidem percolationem dicunt esse meliorum memoriam. Percolationem autem intelligunt, quæ ex meliorum fit recordatione, eorum, quæ peiora sunt separationem. Ei itaque qui meliora reuocauit in memoriam, necessario sequitur pœnitentia propter deteriora. Ipsum ergo spiritum pœnitentia adductum recurrisse fatentur. Eodẽ modo nos quo-

λογικῷ βαπτίσματι

Gal. 3.

Ibidem.

1. Corin. 12.

que nostrorum peccatorum moti pœnitentia, ipsorum detrimentis renunciantes, baptismo percolati ad æternam quoque lucem recurrimus, filij ad patrẽ. Exultans itaque in spiritu Iesus, Confiteor tibi pater, inquit, Deus cœli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. *Matth. 11.*
Infantes nos ac paruulos Pædagogus & magister appellans, qui sapientibus qui sunt in mundo sumus aptiores ad salutem, qui sapientes seipsos existimantes, superbia inflati sunt; & exclamat exultans & mirandum in modum lætus, tanquam vnà cum infantibus balbutiens. Næ ô pater, quia sic complacuit ante te. Propterea quæ absconsa sunt à sapientibus & intelligentibus huius quod nũc est seculi, reuelata sunt infantibus. Meritò ergo Dei pueri, qui veterem quidem hominem deposuerunt, & vitij tunicam exuerunt, Dei autem incorruptionem induerunt: vt nouus facti populus sanctus regenerati impollutum hominem custodiamus: & infans quidem est tanquam Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est expurgatus. Manifestissimè itaque beatus Paulus nos ab hac quæstione liberauit in priore epistola ad Corinthios, sic scribens: Fratres ne pueri efficiamini mẽtibus, sed sitis vitio infantes, mentibus autẽ esse perfecti. Illud autem, Quando eram paruulus, cogitabã vt paruulus, loquebar vt paruulus, quã sub lege egit vitam significat, in qua non vt iam simplex, sed vt adhuc insipiens, puerilia quidem animo agitans, persequebatur, pueridia autem loquens, blasphemiis & maledictis Verbum incessebat. Duo enim significat τὸ νή- πιον, infantem videlicet, & stultum. Postquam factus sum, inquit, vir: rursus dicit Paulus, feci vt cessarent ea quæ erant infantis. Non ætatis imperfectam magnitudinem, sed nec temporis prefinitam mensuram, neque virilium & pe fectiorum disciplinas, arcanas scilicet alias doctrinas significat, infantiam extra fines amandans, qui se eam annunciare profitetur Apostolus, sed infantes quidem dicit eos qui sunt in lege, qui non secus ac laruis pueri, timore perturbantur. Viros

c. 14.
1. Corin. 12.

autem, qui Verbo paremus, nostrique sumus iuris & arbitrii, vocauit, qui credidimus spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi. De hac re testimonium feret ipse Apostolus, Iudæos secundũ prius testamentum dicens hæredes, nos autem secundũ promissionem. Dico autẽ, inquit, quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, cũ sit dominus omniũ: sed est sub tutoribus & curatoribus vsque ad patris præfinitum tẽpus: ita & nos quando eramus redacti in seruitutem sub elementis mundi. Quando autẽ venit plenitudo temporis, misit Deus filium suũ factum ex muliere, factũ sub lege, vt eos qui erãt sub lege redimeret, vt adoptionem filiorum per ipsum reciperemus. Vide quomodo confessus est esse infantes, qui timori & peccatis subiecti sunt: eos autem qui sub fide sunt filios vocans, viros effecit, tanquam vt eos distingueret ab infantibus qui sunt in lege. Non es enim, inquit, amplius seruus, sed filius. Sin autem filius, & hæres per Deum. Quid ergo filio deest post hæreditatem? Eleganter ergo sic exponi potest illud, Quando eram infans, hoc est quãdo erã Iudæus (erat enim à prima sua origine Hebræus) cogitabam vt infans, quoniã sequebar legẽ. postquã autem factus sum vir, non amplius quę sunt infantis, hoc est quę sunt legis, sed quæ sunt viri cogito, hoc est, quæ sunt Christi, quem solũ virũ Scriptura vocat, vt antè diximus. Cessare feci quæ sunt infantis. Quæ est autem in Christo infantia, est perfectio, si cũ lege conferatur. Cũ hic sumus, suscipiẽda est defensio infantię. Est præterea interpretãdum id quoque quod ab Apostolo dictũ est: Lac vobis potum dedi tanquã infantibus in Christo, non cibũ. nondum enim poteratis, sed neque adhuc nunc potestis. Non enim mihi videtur dictũ Iudaicè accipiẽdum quod dicit. Nam illã quoque scripturã ei ex hoc aduerso adducam. Inducam vos in terram bonam lacte & melle fluentem. Exoritur itaque maxima dubitatio in harum scripturarum collatione cogitantibus. Si enim fidei in Christum principium est quæ per lac designatur infantia, ea aũt tanquã pueri-

Gal. 4.

Ibidem.

1. Corint. 3.

Exod 3.

lis & imperfecta vilipéditur: quomodo eius quod est perfectum, & scientia præditum, post cibum requies, infantili rursus lacte honorata est? Nũquid ergo hoc, quod veluti quãdam similitudinem indicat, tale quid significat? & est vtique hoc dictum ita legendum: Lac vobis potum dedi in Christo. & paruo interiecto spatio subiungamus, Tanquam infantibus. vt per lectionis distinctionem, talem sensum accipiamus: Catechizaui vos, hoc est, per auditum in Christo institui, simplici vero & ex se naturali alimento spiritali. Talis est enim lactis, quæ est altrix animalium, substantia, ex amantibus vberibus scaturiens; ita vt vniuersum sic intelligatur. Quemadmodum nutrices recenter natos infantes lacte nutriunt: ita ego Christi lacte, nempe vobis spiritale nutrimentum instillans. Ita ergo perfectum est alimentum lac perfectum, & ad finem qui nunquam cessaturus est deducit. Quocirca in quiete quoque idem ipsum lac & mel promittitur. Iure enim rursus iustis lac Dominus pollicetur, vt apertè Verbum esse vtrunque ostendatur, Alpha & ω, principium & finis, Verbum inquam quod lac allegoricè dicitur. Tale quid Homerus vel inuitus diuinat, iustos homines γαλακτοφάγους, hoc est, qui lacte vescuntur, appellans. Potest etiam ita Scriptura accipi. Et ego, fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquam infantibus in Christo vt possint carnales intelligi, qui recenter instituebantur, erántque catechumeni, & adhuc infantes in Christo, Spiritales enim eos qui sancto spiritui iam crediderunt, appellauit. Carnales autem, eos qui per auditionem recenter instituti sunt, nec adhuc sunt expurgati, quos merito adhuc carnales dicit, vt qui æquè ac Gentes ea quæ erãt carnis cogitabant. Vbi enim inter vos æmulatio & lis, an non carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quocirca dicit etiam, Lac vobis, inquit, potum dedi, cognitionem dicens vobis infudi, quæ ex catechesi, idest per auditum institutione data est, quæ nutrit in vitam æternam. Quinetiam hoc ver-

1.Corint.3.

νεοκατήχητοι.

1.Corint.3.

bum, Potum dedi, est symbolum ac signum perfectæ participationis. Qui enim perfecti sunt, dicuntur bibere: infantes autem sugere. Sanguis enim meus, inquit Dominus, verus est potus. Nunquid ergo cum dixit, Lac potum dedi, significauit perfectam in Verbo lacte lætitiam, veritatis scilicet cognitionem? Quod autem deinceps subiungitur, Non cibum, nōdum enim pdteratis, euidentem quæ erit in futuro seculo reuelationem, instar cibi, facie ad faciem potest significare. Videmus enim nunc tāquam per speculum, dicit idem Apostolus, tunc autem facie ad faciem. Quocirca illud quoque subiunxit. Sed neque nunc potestis: Adhuc enim carnales estis, quæ sunt carnis cogitantes, concupiscentes, amantes, æmulantes, irascentes, inuidentes. Non enim in carne amplius sumus, vt quidam existimarunt. Cum ea enim, faciem Angelis æqualem habentes, promissum facie ad faciem videbimus. Quomodo autem si verè est il-
1.Corinth.2. lud promissum postquam hinc excesserimus: quod oculus non vidit, neque in mentem hominis ascēdit, se id nouisse dicunt, cum spiritu non intellexerint, sed ex disciplina acceperint, quod auris nunquam audiuit, præterquam illa sola quæ in tertium cœlum rapta
2.Corint.12. est, sed illud quoque arcano silentio obtegere iussus est. Sin autem humana sapientia, quod quidem restat, potest intelligi, est cognitionis gloriatio. Audi
Hier.9. legem scripturæ. Ne glorietur sapiēs in sapientia sua:
1.Corint.1. & non glorietur fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur in Domino glorietur. Nos autem à Deo docti sumus, & in Christi nomine gloriamur. Quomodo ergo nō est existimandum Apostolum hoc modo intelligere lac infantium, si quidem pastores sumus qui ecclesiis præsumus ad imaginem boni pastoris, vos autem oues? an non eum qui lac quoque gregis dicit Dominum seruare consequentiam, vtentem allegoria? Iam verò dictum rursus menti est applicandum, lac vobis potum dedi, non cibum, nondū enim poteratis: non aliquid aliud quàm lac cibum existimantes, sed idem substantia. Similiter enim idem ip-

ſum quoque Verbum vel eſt remiſſum laxúmque & mite vt lac: vel concretum & coactum vt cibus. Verum enimuero ſi ſic acceperimus, poteſt à nobis lac intelligi prædicatio, quæ plurimum diffuſa eſt: cibus autem, fides quæ à catecheſi in fundamentum coacta & conuerſa eſt. quæ cum ſit auditione ſolidior, cibo aſſimilatur in ipſa anima corpus effecta. Tale alimentum alibi quoque Dominus in Euangelio ſecundum Ioannem aliter per ſymbola ac ſigna expoſuit cum dixit, Comedite carnes meas, & bibite meum ſanguinem, euidenter fidei & promiſſionis quod eſt eſculentum & poculentum dicens allegoricè, per quæ eccleſia, tanquam homo, ex multis conſtans membris irrigatur & augetur, & ex vtriſque conflatur & coaleſcit, corpore quidem, fide, anima verò, ſpe quẽadmodum Dominus quoque ex carne & ſanguine. Reuera enim ſanguis fidei eſt ſpes, in qua continetur, quemadmodum fides ab anima. cum autem ſpes expirauerit, perinde ac ſi ſanguis effluxerit, vitalis fidei facultas diſſoluitur. Quòd ſi velint nonnulli cõtendere, dicentes lac primas ſignificare diſciplinas tanquam prima nutrimenta, cibum autem ſpiritales cognitiones, ad quas ſeipſos propter ſcientiam erigunt, ſciant quòd cum vtique cibum dicant nutrimẽtum ſolidum, & carnem & ſanguinem Ieſu gloriabunda ſua ſapientia deducunt ad veram ſimplicitatẽ. Sanguis enim inuenitur primùm genitus in homine, quem nonnulli dicere auſi ſunt ſubſtantiam animæ. Hic autem ſanguis naturali conuerſus concoctione, poſtquam mater concepit & vterum gerit, charitate conſentiente & vnà quodammodo patiente effloreſcit, & ſeneſcit, vt ſit infans abſque metu: & quod carnis quidem eſt humidius, eſt ſanguis, vt qui ſit veluti quædam caro humida: ſanguinis autem lac eſt id quod eſt iucundius & ſubtilius. Siue enim eſt ſanguis qui fœtui qui eſt in vtero ſuppeditatur, & per maternum prius vmbilicum mittitur: ſiue ipſa menſtrua à proprio motu excluſa, naturali diffuſione ab almo & generationis auctore Deo ad vbera iam turgentia

Ioan. 6.

se conferre iubentur, sanguis mutatus infanti efficitur iucundum & suaue nutrimentum. ex omnibus enim membris maximum habent consensum vbera cum matrice. Vbi enim in partu vas abscissum fuerit, per quod sanguis ad fœtum deferebatur, obstruitur quidem meatus, sanguis autem ad vbera impellitur, & cum illuc permultum defluxerit, extenduntur, & sanguis in lac mutatur, non secus ac mutatur sanguis in pus in vlceratione: siue à venis apertis, quæ sitæ sunt in mamillis, per fœtus distensiones, in naturales mamillarum cauernas sanguis transfunditur: ei autem commixtus qui ex vicinis arteriis emittitur spiritus, manente integra quę subiicitur sanguinis substantia, vndæ instar agitatus albescit, & tali interruptione ritu spumæ mutatur affectione quadam ei quæ mari euenit non absimili, quod quidem Poetæ dicunt ventorum concitum insultibus, salis quisquilias expuere. ἁλὸς ἄχνην.
Veruntamen adhuc habet sanguinis substantiam. Eodem modo fluuij quoque dum magno feruntur impetu, circumfusi aëris interceptione lancinati spumam cum murmure exprimunt: & quod in ore nostro est humidum, spiritu exalbescit. Quàm est ergo absurdum, non fateri sanguinem in eum fulgorem eámque albedinem à spiritu conuerti, eámque suscipere mutationem in qualitate, non autem in substantia? Nihil certè quod melius nutriat, neque quod sit dulcius, nec lacte candidius inueneris. Est id itaque omni ex parte spiritali nutrimento simile, quod est quidem dulce propter gratiam, nutriens autem tanquam vita, candidum autem vt dies Christi: & sanguinem Verbi ostensum est esse tanquam lac. Ea ergo ratione in puerperio dispensatum lac infanti subministratur, & vbera quæ interim rectà virum respiciebant, iam ad puellum inclinantur, quod à natura elaboratum est nutrimentum, vt ad capiendum facilè exhibeant edocta, ad salutis educationem. Non enim tanquam fontes sunt vbera influente parato lacte plena, sed alimentum mutantia, lac in seipsis efficiunt, & exhalant. Alimentum autem, quod est ip-

ſum conueniens ac vtile puello recenter compacto & nato, à Deo altore & patre eorũ qui generantur & regenerantur elaboratur: quemadmodũ veteribus Hebræis manna cœlitus defluebat, ſupercœleſte Angelorum nutrimentum. Certè nunc quoque nutrices id lactis quod primum ad potum effunditur, eodem quo illud nutrimentum nomine manna appellauerũt. Cęterum mulieres quidem prægnantes, cum matres factæ fuerint, lac emittunt. Dominus autem Chriſtus fructus Virginis, non beata duxit vbera fœminea, nec ea ad nutrimentum delegit: ſed cum amans & benignus Pater Verbum impluiſſet, ipſum iam ſpiritale alimẽtum factum eſt bonis & moderatis hominibus. O miraculum myſticum. Vnus quidem eſt vniuerſorum pater. Vnum eſt etiam Verbum vniuerſorum, & Spiritus ſanctus vnus, & ipſe eſt vbique. Vna autem ſola eſt mater virgo: mihi autem placet eam vocare Eccleſiam. Lac non habuit mater hæc ſola, quoniam ſola non fuit mulier. Virgo eſt autem ſimul & mater, integra quidem & inuiolata vt virgo, amans autem vt mater: & ſuos acceſſens infantulos, ſancto lacte, nempe verbo infantili enutrit. Ideo autem lac non habuit, quòd lac eſſet hic infantulus pulcher & appoſitus, ſcilicet corpus Chriſti, nouum cœtum verbo nutriens, quem ipſe Dominus carnali labore peperit: quem ipſe faſciis alligauit Dominus, precioſo ſanguine. O ſanctas ſecundinas, & partum ſanctum. O ſanctas faſcias. Verbum eſt omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. Comedite, inquit, meam carnem, & bibite meum ſanguinem. Hæc appoſita & conuenientia alimenta nobis ſuppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit ſanguinem: & ad incrementum nihil deeſt infantulis. O admirabile myſterium. Veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum: alius autem nouæ Christi diætæ effectos participes, illum, ſi fieri poſſit, recipientes, in nobis ipſis reponere, & Seruatorem intra pectus comprehendere, vt carnis no-

Exod.16. Deut.8. Ioan.6.

ſtræ affectiones integras perfectáſque reddamus. At non vis ſic intelligere, ſed fortaſſe communius. Hoc quoque modo audias: Carnem nobis allegoricè ſanctus ſignificat Spiritus. Ab ipſo enim caro fabricata eſt. ſanguis Verbum nobis deſignat: tanquã enim diues ſanguis, Verbum vitæ infuſum eſt. Amborum autem eſt temperatura Dominus. Alimẽtum infantium eſt dominus, qui eſt ſpiritus & Verbum. Alimentum, id eſt dominus Ieſus, hoc eſt, verbum Dei, eſt ſpiritus incarnatus, caro cœleſtis ſanctificata. Nutrimentum eſt lac Patris, quo ſolo aluntur infantuli. Ipſe itaque qui eſt dilectus, & altor noſter, Verbum, effudit pro nobis ſuum ſanguinem, ſalutem humanæ naturæ afferens, per quem qui in Deum credidimus, ad mamillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nempe Verbum, confugimus. Ille autem ſolus, vt eſt conſentaneum, nobis lac dilectionis infantibus ſuppeditat. Iique ſunt verè beati, qui hanc lactẽt mamillam. Et ideo Petrus quoque dicit: Depoſito ergo
1. Pet. 2.
omni vitio, & omni dolo, & ſimulatiõe, & inuidia, & detractione, tanquã nuper nati infantes verbale lac cõ cupiiſtis, vt in ipſo creſcatis in ſalutem, ſi guſtaſtis quòd Chriſtus dominus. Quod ſi quiſpiã etiam eis cõ conceſſerit cibum aliquid aliud eſſe præter lac: deinde quomodo non à ſeipſis configentur, vt qui naturam non conſiderauerint? Etenim alimentum, cum condẽſans hyems continet, & intus concluſo calido non præbet exitum, concoctum & in ſanguinem verſum fluit in venas. Illæ autem cum eis non detur perſpiratio, impletæ maximè intenduntur, & pulſant. Quocirca nutrices quoque lacte tunc maximè plenæ ſunt. A nobis autem paulò antè oſtenſum eſt, ſanguinẽ prægnãtibus in lac deduci, mutatum quidem, ſed nequaquam conuerſa ſubſtantia, quemadmodum ſcilicet ſeneſcentibus pili flaui mutantur in canos. Æſtate autem rurſus corpus cum ſit rarius, vt alimentum facilius differatur efficit: & lac minime abundat, quoniã neque ſanguis, neque enim vniuerſum continetur nutrimentum. Si ergo cibi quidem confectio ſanguifi-

catur, sanguis verò lactescit, sanguis est lactis præparatio, sicut sanguis hominis, & acinus vineæ. Lacte ergo, Dominico scilicet nutrimento, statim quidem postquam editi sumus alimur: simul ac autem regenerati fuimus, honore affecti sumus, dum spes quietis annunciatur, superna Hierusalem, in qua & mel & lac pluere scriptum est, dum per materiale sanctum nobis alimentum despondetur. Cibi enim, sicut ait Apostolus, abolentur. Quod per lac autem est nutrimentum, deducit in cœlos, ciues cœlorum & cum Angelis choreas ducturos enutriens. Quoniam autem Verbũ est fons vitæ scaturiens, & flumen olei dictũ est, meritò Paulus allegoricè loquens, & ipsum lac nominans, subiungit. Potum dedi. Verbum enim bibitur alimentum veritatis. Certè potus quoque vocatur humidum nutrimentum. Potest autem res eadem esse & cibus, si aliquo modo affecta sit, & potus, si alio & alio modo consideretur: quemadmodum caseus quoque est lactis concretio, vel lac concretum: neque enim dictiones aucupari mihi in præsentia curæ est, præterquam quòd vtrunque nutrimentum vna subministrat substantia. Cæterum pueris quoque lactentibus lac solum sufficit vt sit & potus & alimentum. Ego, inquit Dominus, habeo manducare cibum quem vos nescitis. Cibus meus est vt faciã voluntatem eius qui misit me. Videte alium cibum, qui quemadmodum lac, allegoricè dictus est, nempe voluntas Dei. Quin etiam propriæ passionis complementum abusiuè poculum appellauit, quando eam ebibere ac exhaurire & perficere ipsum solum oportebat. Ita Christo quidem nutrimentum erat Paternæ voluntatis adimpletio: Nobis autem ipse Christus infantibus est alimentum, qui Verbum cœlorum exugimus. Hinc quærere Græcè dicitur μαστεῦσαι, quòd infantibus qui Verbum quærunt, paterna benignitatis vbera lac suppeditant. Præterea autem seipsum quoque panem cœlorum Verbum fatetur. Non enim Moses, inquit, dedit vobis panem de cœlo: sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim ex Deo est qui de cœlo des-

1. Cor. 6.
Ibidem. 3.
Ioan. 4.
Matt. 20. & 26.
Ioan. 6.

scendit,& vitam dat mundo,& panis quem ego dabo, caro mea est,quam ego dabo pro mundi vita. Hic panis notandum est mysterium, quod ipsum dicat carnem, vt quæ per ignem resurgat, quemadmodum ex corruptione & satione frumentum resurgit, atque adeò quæ etiam per ignem consistat,in gaudium ecclesiæ,vt panis qui pinsitur. Sed hoc rursus à nobis dicetur apertius in libro de Resurrectione. Quoniam autem dixit,Et panis quem ego dabo,caro mea est:caro autem sanguine irrigatur: sanguis autem vinum allegoricè dicitur: sciendum est quòd panis in vinum temperatum minutatim coniectus, vinum arripit, quod est aqueum autem relinquit: ita etiam caro Domini quæ est panis cœlorum, ebibit sanguinem,eos qui ex hominibus sunt cœlestes,ad incorruptionem enutriens: solas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens. Ita Verbum multis modis allegoricè dicitur,& cibus,& caro,& nutrimentum,& panis,& sanguis,& lac. Omnia est Dominus,vt nos eo fruamur,qui in ipsum credidimus. Ne quis verò alienum existimet, quòd nos sanguinem Domini lac allegoricè dicamus. An non enim vinum quoque allegoricè dicitur? Qui lauat, inquit,in vino vestem suam,& in sanguine vuæ indumentum suum. In spiritu suo dicit se ornaturum corpus verbi,quemadmodum scilicet suo spiritu enutriet eos qui Verbum esuriunt. Quòd autem sanguis sit Verbum, Abel iusti sanguis fert testimonium, qui Deum interpellat. Sanguis enim vocem nunquam emittet, nisi sanguis Verbum intelligatur. Vetus enim iustus,typus est noui iusti: & sanguis vetus qui interpellat,pro nouo sanguine interpellat. Deum autem alloquitur sanguis qui est Verbum, quoniam significauit Verbum, qui erat passurus. Cæterum caro quoque ipsa, & sanguis qui est in ipsa, veluti per quandam remunerationem lacte irrigatur & augetur. Porrò autem eius quod conceptum est formatio,fit semine cōmixto ac contemperato cum puro quod relictum est excremento menstruæ purgationis. Quæ est enim in

μαστίζει à μαστός, quod significat mamillum.

Genes.49.

Ibidem.4.

& facultas, sanguinis naturam conglobans, quemadmodum coagulum facit lac concrescere, formationis efficit substantiam. Facilè enim producit bona temperatura: quæ autem sunt extrema, propensa sunt ad filiorum sterilitatem. Iam enim in ipsa terra quod nimiis imbribus inundatur semen abstrahitur: propter humoris autem siccitatem desiccatur. Quiest autem viscosus succus, semen continet & producit. Iam verò nõnulli quoque animalis semen statuunt esse spumam sanguinis in substantia, qui innato masculi calore in coniunctione turbatus, vẽtilatus spumescit, & deponitur in venis seminariis. Hinc Diogenes Apolloniates vult Venerem Græcè esse dictam ἀφροδίσια. Ex his omnibus clarum est sanguinem esse humani corporis substantiam. Quinetiam qui est in vtero, primum quidem est lactea humidi coagulatio: deinde hæc coagulatio in sanguinem conuersa caro efficitur: concreta autem in vtero à naturali & calido spiritu, à quo effingitur fœtus, viuificatur. Sed etiam postquam est in lucem editus puellus, eodem sanguine alitur. Natura enim sanguinis est fluxus lactis, & fons nutrimenti lac est, quo etiam mulier ostenditur & verè peperisse, & esse mater: per quod etiam beneuolentiæ amatorium accipit. Propterea ergo qui in Apostolo erat Sanctus spiritus, Domini voce vtens, dicit mysticè: Lac vobis potum dedi. Si enim in Christo regenerati sumus, qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit, nempe Verbo. Quidquid enim generauit, ei quod generatur, protinus alimentum præbere est consentaneum. Quemadmodum autem regeneratio conuenienter, ita etiam nutrimentum fuit homini spiritale. Omni ergo ratione nos in omnibus Christo coniungimur & familiares reddimur, & in cognatione per sanguinem eius quo redimimur, & in consensione per nutritioné quæ ex verbo efficitur, & in incorruptione per eius ipsius institutionem, & vitæ agendæ rationé. Aluisse autem inter homines sæpe affert plura amoris incitamenta, quàm procreasse liberos. Idem ergo sanguis & lac est symbolum ac signum passionis & do-

ἀφροδίσια venus aut coitus ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ.

1. Cor. 3.

ctrinæ. Vnicuique ergo nostrum, qui infantes sumus, licet Domino gloriari, & eloqui: Patre bono, æquè bono me sanguine glorior esse. Quòd autem lac ex sanguine fiat per mutationem, iam quidem clarum est, verùm id etiā & ex pecoribus & ex bobus licet cognoscere. Hæc enim animalia tempore anni, quod ver vocamus, cum sit id quod ambit humidius, herbæque & pascua sint melioris succi & magis roscida, sanguine prius implentur, vt ex venarum quæ incuruantur vasorum extensione licet cognoscere, ex sanguine autem lac funditur vberius: contrà autem æstate, ab æstu adustus & arefactus sistit sanguis mutationem: & ideo minus mulgentur. Quinetiam lac quoque habet maximè naturalem cum aqua cognationē, quemadmodum scilicet cum nutrimento spiritali lauacrum spiritale. Qui itaque in prædicto lacte frigidæ aquæ parum exorbent, statim iuuantur. Non sinit enim lac acescere quæ est illi cum aqua societas, dum non per repugnantiam aliquam, sed per coniunctam illi affectionem maturatur: & quam habet verbum cum baptismo societatem, eandem habet lac cum aqua conuentionem. Hoc enim solum ex humidis suscipit cum aqua mixtionem, recipiēs expurgationem, quemadmodum baptismus propter remissionem peccatorum. Aptè etiam & appositè melle miscetur, idque rursus propter purgationem, cum dulci nutrimento. Verbum enim benignitate commixtum simul & animi medetur affectionibus, & expurgat peccata. illúdque, Melle dulcior emanat sermo, mihi videtur dictū esse de verbo, qui est mel. Multis autem in locis Prophetia eum extollit super mel & fauum. Porrò autem miscetur quoque lac vino dulci: est autem vtilis mixtio: veluti cōtemperata affectione ad incorruptionē. Lac enim à vino serescit, & finditur, & quidquid est eius adulterinum, id tanquam per aquæductum educitur. Eodem autem modo spiritalis fidei societas se habet in hominem patibilem. Serescere enim faciens carnales concupiscentias, hominem ad æternitatem contrahit, diuinis immortalem efficiens. Sed & multi adipe

Ibidem 3.
2. Cor. 10.
Psal. 118.

adipe lactis, quod butyrum vocant, vtuntur ad lucernam multiplicem Verbi misericordiam per hoc ænigma apertè significantes, vt quod solum iure nutriat, & augeat, & infantes illuminet. Propterea enim Scriptura quoque dicit de Domino. Cibarunt eos germina agrorum: suxerunt mel de petra, & oleum ex petra solida, butyrum boum & lac ouium cum adipe agnorum, & quæ sequuntur, dedit eis. Quinetiam prędicēs Propheta pueri generationem: Butyrū, inquit, & mel comedet. Mihi autem venit etiam in mentem admirari quomodo audent quidam seipsos vocare perfectos & gnosticos, hoc est, cognitione præditos, plus de se quàm Apostolus sentientes, inflati, & exultātes, cum ipse Paulus de se fateatur: Nō quod iam cepi, vel iam perfectus sum: persequor autem si etiam comprehendam propter quod & comprehensus sum à Christo. Fratres, ego meipsum nondum existimo comprehendisse. Vnum autem, eorum quæ retro sunt obliuiscens, ad ea autem quæ ante sunt me extendens, secundum scopum persequor brauium supernæ vocationis in Christo Iesu. Et seipsum quidem perfectum existimat, quòd à priore vita liberatus sit: meliorem autem persequitur, non tāquam in cognitione perfectus, sed tanquam id quod est perfectum desiderans. Et ideo subiungit: Quicunque ergo perfecti, hoc sentimus, perfectionem scilicet dicens renunciasse peccatis, & in fidem eius qui est perfectus esse regeneratos, posteriorum peccatorum oblitos.

Allusio est in ἔλαιον & ἔλεος.

Deut. 32.

Philip. 3.

Quis est Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. VII.

QVONIAM ergo ostendimus, pueros nos omnes qui à Scriptura vocamur, nec id solùm, sed etiam qui Christū secuti sumus, nos infantes dictos esse allegoricè: solum autem esse perfectū Patrem vniuersorum: in ipso enim Filius, & in Filio Pater, restat vt nos ordinem sequentes, dicamus quis sit noster Pædagogus. Vocatur au-

tem Iesus. Nonnunquam ergo seipsum Pastorem vocat, & dicit: Ego sum pastor bonus, per metaphoram sumptam à pastoribus, qui ducunt oues. Qui puellos ducit intellectus pædagogus, qui est pastor curam gerens infantium. Infantes enim, simplices tanquam oues dicuntur allegoricè. Et erunt, inquit, omnes, vnus grex, & vnus pastor. Pædagogus ergo iure Verbum dicitur, qui pueros nos ducit ad salutem. Euidentissimè ergo Verbum dicit de seipso per Oseam. Ego autem sum præceptor vester. Pædagogia autem est diuina religio, quæ est doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequendam veritatis agnitionem, & recta institutio, vitæque agendæ ratio, quæ in cœlum deducit. Pædagogia autem multis modis appellatur Est enim pædagogia eius qui ducitur & discit: & pædagogia eius qui ducit & docet: & tertio pædagogia est ipsa deductio & institutio: & quarto pædagogia est ea quæ docētur, vt præcepta. Est autē quæ est ex Deo pædagogia, veritatis directio ad Dei contemplationem, & sanctarum actionum aperta ac euidens descriptio in æterna perseuerantia. Quemadmodum ergo phalangem dirigit dux exercitus, militum salutis curam gerens: & gubernator nauis clauum regit, volens seruare vectores: ita etiam pædagogus ducit pueros ad salutarem vitæ agendæ rationem, vt nostri ipsorum curam gerat. Et in summa quæcunque à Deo iustè nobis fieri petierimus, ea nobis aderunt si pædagogo paruerimus. Quemadmodū ergo gubernator non semper cedit ventis, sed contrà proram obuertēs, vniuersis resistit tempestatibus: ita pædagogus legibus quæ sunt in hoc mundo nunquam cedit, nec eis puellum, tanquam cymbam, in beluinam & libidinosam viuēdi rationem impellere permittit: sed solo secundo veritatis spiritu in altum sublatus, clauum pueri, aures inquam, fortiter tenet, donec inoffensum puellum in portum cœlorum perduxerit. Patrius enim, qui ab eis vocatur mos, momento temporis præterit: diuina autem vitæ institutio est in æternum permanens possessio. Achillis quidem pædagogum dicunt fuisse Phœ-

Ioan. 10.

Ibidem. 2.

Præceptor, græcè παιδευτής: & est allusio ad *παῖδας & παιδαγωγόν*

nicem,& Crœsi filiorum Adrastum, Alexandri autem Leonide ,& Philippi Nausithoon. Sed Phœnix quidem insano mulierum amore tenebatur: erat autem exul Adrastus, Leonides verò Macedonis fastum non resecuit, nec Nausithous ebrietatis Pellæi curauit vitium. Neque verò Alcibiadis scortationem Thrax Zopyrus reprimere potuit. Sed erat emptitium mancipium Zopyrus: & Themistoclis liberorum pædagogus Sicinnus fuit ignauus famulus. Eum dicunt saltasse,& genus saltationis, quòd Sicinnis Græcè dicitur, inuenisse. Non nos latuerunt qui apud Persas Regij vocantur pædagogi, quos numero quatuor ex omnibus Persis optimatim deligentes Reges Persarum suis præficiebant liberis. Sed solam sagittandi artem discũt eorum filij: postquam autẽ ad pubertatem peruenerint, cum sororibus & matribus, mulieribusque tam vxoribus quàm concubinis innumerabilibus coëunt, tanquam capri ad venereum congressum exercitati. Noster autem pædagogus sanctus Deus Iesus, qui est dux omnis humanæ naturæ Verbum, ipse benignus & clemens Deus est pædagogus. De ipso quidem alicubi dicit Spiritus sanctus in cantico: Populo in deserto sufficienter suppeditauit in siti æstus, in inaquoso ipsum circundedit, & eum erudiit, & custodiit tanquam pupillam oculi, sicut aquila protegit nidum suum,& in pullis suis desiderauit: expansis alis suscepit ipsos, & super dorsum eos recepit: Dominus solus duxit ipsos, & non erat cum eis Deus alienus. Apertè, vt mihi quidem videtur, Scriptura ostendit pædagogum, eius ductum enarrans. Rursus autẽ quãdo dicit per propriam personam, seipsum fatetur pædagogũ. Ego Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti. Quis ergo habet potestatem inducendi & educendi? an non pædagogus? Is apparuit Abrahæ,& dixit: Ego sum Deus tuus, gratus esto coram me. Eum autem tãquam optimus pædagogus, vt sit fidelis puer instruit dicens: Et sis irreprehẽsibilis. Et ponam testamentum meum inter me & te & semen tuũ. Amicitiæ q̃ præest & curã gerit, hic est societas & cõmunicatio.

Pellæus Philippus à Pella vrbe Macedoniæ.

Deut. 32.

Mich. 6.

Gene. 17.

εὐαρέστει.

Iacob autem pædagogus videtur esse euidétissimè. Ei itaq; dicit. Ecce ego tecũ custodiés te in vniuersa via, quocunque ambulaueris, & redúcã te in terram hanc, quoniam non te derelinquam donec fecerim quæcũque locutus sum tibi. Cum eo autem colluctari quoque dicitur. Remansit autem, inquit, Iacob solus, & luctabatur cum eo homo, nempe pædagogus, vsque ad matutinum. Hic erat homo qui agebat & ferebat, qui vnà exercebatur, & exercitatorem Iacob aduersum malignum inungebat. Quòd autem Verbum esset, qui erat vnà cũ Iacob aliptes & inũctor, & pædagogus humanæ naturæ, ex hoc sciri potest: Interrogauit, inquit, ipsum, & dixit ei: Enuntia mihi quod sit nomen tuum. Et dixit: Cur interrogas nomen meum? Nomen enim nouum nouo populo reseruabat, nempe infanti. Adhuc autem erat innominatus Deus dominus, vt qui nondum homo factus fuerat. Vocauit tamen Iacob nomen loci illius, Speciem Dei. Aspexi enim, inquit, Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Facies autem Dei, est Verbum, quo Deus illuminatur & cognoscitur. Tunc etiam nominatus est Israël quãdo vidit Deum dominum. Hic est Deus, qui est Verbum, qui pædagogus, qui ei postea rursus dixit: Ne timeas descendere in Ægyptum. Vide quomodo iustum sequitur pædagogus, & quomodo eum qui exercetur inungit, docens supplantare áduersariũ. Hic ipse Mosen quoque docet fungi pædagogi officio. Dicit enim dominus: Siquis peccauit coram me, deleo eum de libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc in lòcum quem dixi tibi. Hoc in loco est magister pædagogiæ. Re vera enim erat Dominus per Mosen pædagogus veteris populi, per seipsum autem, populi noui dux, facie ad faciem. Ecce enim dixit Mosi: Angelus meus præcedit te, Euangelicam & principalem Verbi potestatem repræsentans: dominicam autem authoritatem ac dignitatem conseruans. Quo die, inquit, visitauero, inducam super ipsos peccatum ipsorum. Hoc est: Quo die iudex fuero constitutus, reddam quæ eorum peccatis respondeant. Idem

Ibid. 28. Ibid. 32. Ibidem. εἶδος εἶδον. Ibidem. Ibid. 46. Exo. 32. Ibidem.

enim pædagogus & iudex eos qui nõ obedierũt iudicat. Eorum autem peccatum benignum Verbum nequam silentio præterit. Arguit autem, vt ducantur pœnitentia. Mauult enim dominus pœnitentiam peccatoris quàm mortem, Nos autem, cum tanquam infantes aliorum peccata auditione acceperimus, minarum metu ne similia patiamur, ab eiusmodi delictis abstinemus. Quidnam fuit ergo quod peccarunt? Quòd in ira sua homines occiderunt, & sua cupiditate tauro neruos præciderunt: Execranda est ira ipsoru m. Quis ergo nos eo benignius & humanius erudierit? Prius itaque veteri populo vetus erat testamentum, & lex cũ metu populum erudiebat, & Verbum erat Angelus: nouo autem & recenti populo nouum ac recens testamẽtum datum est, & Verbum fuit genitum, & metus in dilectionem conuersus est, & mysticus ille Angelus Iesus paritur. Hic enim ipse pædagogus, tunc quidem, dominum Deum timebis, dicebat: nobis autem per hoc suasit, Diliges dominum Deum tuum, & nobis præcipit: Cessate ab operibus vestris peccatorũ veterum, discite bene facere: Declina à malo, & fac bonum. Dilexisti iustitiam: odio habuisti iniquitatem. Hoc est meum nouum testamentum veteri litera impressum. Non est ergo exprobranda Verbi nouitas. Sed Dominus quoque dicit in Hieremia. Ne dicas ꝙ sum iunior. Antequam te formarim in vtero noui te, & antequã egredereris è matrice, sanctificaui te. Hęc apud nos potest prophetia significare eos qui ante mundi constitutionem Deo ad fidem sunt cogniti: nomine autem sunt infantes propter impletam nuper Dei voluntatem, quatenus ad vocationem & salutem recenter nati sumus. Quocirca etiam subiungit: Prophetam ad gentes posui te, dicens eum oportere prædicere non videri esse probro recentioris appellationem iis qui vidẽtur infantes. Lex autem est vetus gratia per Mosen à verbo data. Quocirca dicit quoque Scriptura: Lex per Mosen data est: Non à Mose: sed à Verbo quidem, verum per Mosen seruum suum. Et ideo fuit ad tempus. Æterna autem gratia & veritas

Ezech. 18.
Rom. 8.
Deut. 6.
Matth. 22.
Esa. 1.
Psal. 36.
Ibidem. 44.
Hier. 1.
Ibidem.
Ioan. 1.

per Iesum Christum facta est. Videte verba scripturæ, De lege quidem, Data est, inquit, tantum. Veritas autem, quæ est gratia Patris, est æternum Verbi opus: & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Iam verò Moses Propheticè perfecto cedens pædagogo, nempe Verbo, & nomen, & pædagogiam prædicit, & populo commendat pædagogum, præceptis ei obedientiæ traditis: Prophetam vobis suscitabit, inquit, Deus tanquam me de fratribus vestris. per Iesum Naue filium Iesum Dei significans. Nomen enim Iesu, quod in Lege prædicabatur, erat adumbratio Domini. subiungit itaque, quod populo vtile futurum erat consulens: Ipsum audietis, dicẽs. Et homo qui non audierit Prophetam hunc, ei minatur. Tale nobis prædicit nomen salutaris pædagogi. Propterea ei virgam adiungit Prophetia, Virgam disciplinæ, imperij, & potestatis: vt quibus Verbum suadens & admonens non medetur, eis minæ medeantur. Quibus autem nõ medentur minæ, eis virga medebitur. Quibus verò virga non medetur, eos ignis depascit. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse. Vide pædagogi curam, sapientiam, & potestatem: Non secundum opinionem, inquit, iudicabit, neque secundum loquelam arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet peccatores terræ. Et per Dauid: Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. A Domino enim castigari, & tanquam à pædagogo erudiri, est à morte liberari. Et dicit per eundem Prophetam: In virga ferrea pasces eos. Ea quoque motus Apostolus in epistola ad Corinthios, Quid vultis, inquit, in virga veniam ad vos, an in dilectione & spiritu lenitatis? Sed etiam virgam potentiæ emittet Dominus ex Sion, dicit per alium Prophetam. Pædagogica autem hæc virga tua & baculus tuus me consolata sunt, dixit aliquis alius. Hæc est Pædagogi potestas, veneranda & grauis, consolatoria, salutaris.

Deut. 18. *Esa. 11.* *Psal. 117.* *Ibidem. 2.* *1. Cor. 4.* *Psal. 119.* *Ibidem. 22.*

Aduersus eos qui existimant non esse bonum eum qui iustus est. Cap. VIII.

Hic exoriuntur aliqui, qui dicunt non esse bonũ dominũ, propter virgam, & minas, & timorem: neque scripturam audientes quæ sic dicit: Et qui timet dominum, conuertetur ad cor suum. & obliti, quod est maximum, eius benignitatis, quòd propter nos homo factus sit. Atqui Propheta eũ familiarius precatur per hæc verba: Memento nostri, quoniam puluis sumus. Hoc est, Miserere nostri quoniam carnis imbecillitatem tu ipse eã passus, expertus es. Ea ergo ratione optimus & nulli reprehẽsioni obnoxius Pædagogus est dominus, qui propter insignem benignitatẽ & clementiam vniuscuiusque hominum naturæ miseretur. Nihil enim esset, quod odio habet Dominus: non enim aliquid quidem odit, vult autem id esse quod odit. Neque verò vult aliquid non esse: est autem causa vt sit id quod vult non esse. Sed neque non vult quidem aliquid non esse: id verò est. Si quid ergo odio habet Verbũ, id vult non esse. Nihil est autem, cuius non causam Deus quòd id sit præbeat. Nihil ergo odio habet Deus, Sed neque Verbum. Vtrunque enim vnum est, nempe Deus. Dixit enim: In principio erat Verbum, & Verbum erat in Deo: & Deus erat verbum. Quòd si nihil odio habet eorum quæ ab ipso facta sunt: restat vt id diligat. Longè autem plus quàm alia iure hominem diliget, qui est pulcherrimum animal eorum quæ ab ipso effecta sunt, pietatéque ac religione præditum. Hominem ergo diligit Deus, Ergo Verbũ etiã hominem diligit. Qui autẽ aliquid amat, ei vult prodesse. Quod aũt prodest, eo quod nõ prodest vtique fuerit præstantius. Præstantius autem bono nihil est. Prodest ergo quod bonũ est. Deum autem esse bonũ in confesso est. Deus ergo prodest. Bonum autem quatenus bonũ est, nihil aliud facit quã prodest. Deus ergo prodest in omnibus. Et non homini qui-

Eccle. 21. *Iob. 10.* *Psal. 102.* *Sapien. 11.* *Ioan 1.*

dem in aliqua re prodest: non autem eius curã gerit. Neque curam quidem eius gerit: non autẽ est etiam de eo sollicitus. Est enim præstantius quod sua sponte prodest, quã quod non sua sponte. Deo autem nihil est prę̨stantius. Nec est aliud sua sponte prodesse, quàm esse de homine sollicitum. Deus ergo curã gerit hominis, & de eo est sollicitus. Id autẽ re ipsa ostẽdit, cum verbo eũ erudiat, qui est verus ac germanus coadiutor Dei in homines beneuolentię. Bonum autem esse dicitur, non eo quòd virtutem habeat: quandoquidẽ iustitia quoque bonũ esse dicitur, non quòd habeat virtutẽ: ipsa enim est virtus: sed quòd ipsa ex se & per se bona sit. Dicitur etiam alio modo bonũ, id quod est vtile non eo quòd delectet, sed eo quòd prosit. Quæ quidẽ omnia est iustitia, & vt virtus, & vt per se eligenda bonum, & vt quæ nõ delectet. Non enim iudicat ad gratiã, sed pro vniuscuiusque meritis distribuit. Id autem quod est vtile, sequitur id quod prodest. Per omnes ergo partes per quas bonum diiudicatur, iustitia quoque boni figuram ac characterem suscipit, sunt inter se æqualia & similia. Bonum est ergo iustitia. Quomodo ergo, inquiunt, si dominus homines diligit, & bonus est, irascitur, & punit? Necesse est ergo de iis quã fieri poterit breuissimè differere: est enim hæc tractatio aliqua ex parte cõducibilis, ad rectam puerorum eductionem necessarij auxilij locum tenens. Multæ enim animi affectiones curantur supplicio, & præceptorum acerbiorum iussu, atque etiam per doctrinam nonnullarum speculationum. Est autem reprehensio veluti quædam chirurgia affectionum animæ. Abscessus autẽ, veritatis affectiones, quas sectione diuidentẽ oportet coarguere. Medicamentorum autem potioni aut applicationi est similis probri insimulatio, quę resoluit affectiões quę iam occalluerunt, impudicæque & libidinosæ vitæ sordes expurgat, fastusque ac superbię carnes quę excreuerunt exæquat, sanum ac verum hominem reparans ac restituẽs. Iam verò admonitio est veluti quędam diæta ægrotantis animæ, quæ sunt sumenda con

Matth. 6.

Abscessus Græcè est ἀπόστασις hoc est apostema, hoc est, humorum abscessus.

ſulit,& quæ non ſunt,)prohibet. Hæc autem omnia tendunt ad ſalutem & ſanitatem æternam. Quinetiã dux exercitus,cum in eos qui maleficium admiſerũt, & mulctis pecuniariis,& pœnis quæ cum vinculis & extrema ignominia ad corpus vſque peruadunt,animaduertit,& nõnullos etiam nõnunquam morte punit,finem habet id quod bonum eſt,vt qui eius imperio parent duces admoneantur: Ita etiam magnus ille Imperator vniuerſorum dux Verbum,eos qui præter ſuam legem effrenatiori impetu efferuntur,& aurigæ non parent,vt à ſeruitute,& errore, & ab aduerſarij captiuitate liberentur, vt animi perturbationes coërceant admonens, ad ſacram reipublicæ concordiã eos pacificè deducit. Quemadmodum ergo orationi ſuaſoriæ adiunctum eſt genus exhortatorium & conſolatorium : ita etiam laudatorio vituperatorium & exprobratorium. Eſt autem hoc genus ars quædam abſterſoria. Beneuolentiæ autem non odij ſignum eſt,reprehẽdere. Ambo enim probrum obijciunt, & amicus, & inimicus: ſed inimicus quidem irridens: amicus autem bene volens. Non ergo propter odium dominus homines maledictis inceſſit, quos cum propter noſtra ipſorum ſcelera licuiſſet perdere, ipſe pro nobis paſſus eſt. Pædagogus enim, vt qui ſit bonus, admodum artificioſæ vel per maledictum ad vituperandum irrepit, maledicto tanquam flagello mentis ſocordiam excitans. Ruſus autem eoſdem viciſſim conatur adhortari. Quos enim laus non mouit,eos incitauit vituperatio: & quos tãquam mortuos vituperatio non excitauit ad ſalutem, eos ad veritatem expergefacit maledictum. Flagella enim & maledicta in omni tempore Sapientiæ. Qui teſtam conglutinat, & ſtultum docet: ad ſenſum, inquit, terram ducit, & eum qui eſt deſperatus, acuit ad prudentiam. Propterea apertè ſubiunxit: Excitans dormientem è profundo ſomno, qui eſt ex aliis maximè morti ſimilis. Porrò autem ipſe de ſeipſo aper tiſsimè exponit, multiplicem multiſque modis vtilẽ culturã allegoricè ſignificans, quando dixit: Ego ſum

Hebre. 12.

Eccleſi. 22.

Ioan. 15.

vitis vera, & Pater meus Agricola est. Deinde rursus subiunxit: Omnis palmes in me non ferens fructum, tollit ipsum, & quidquid fructum fert expurgat, vt amplius fructus ferat. Sylueſçit enim vitis nisi putetur: ita etiam homo. Luxuriantes autem adnatasque propagines, Verbum, qui est gladius, expurgat, cogẽs appetitiones ne fructum ferre desiderẽt. Eorum autẽ qui peccant increpatio habet scopum salutem, Verbo se concinnè applicante pro propriis vniuscuiusque moribus, & alicubi quidem vehementi ac intenso, alicubi autem laxo ac remisso. Apertissimè itaque
Deute. 8. per Mosen dictum est: Bono este animo: vt vos tẽtet accessit Deus: vt sit timor eius in vobis, vt non peccetis. Hinc pulchrè quoque Plato cũ didicisset: Omnibus enim, inquit, re vera bene fit qui dant pœnas. Iuuantur enim dum eis punitis melior euadit anima. Si qui autem corriguntur, iis à iusto bene fit. etiã ex sententia Platonis in confesso est bonũ esse quod iustum est. Ipse ergo timor prodest: & vt hominibus bono esset, inuentus est: quoniam spiritus timens dominũ viuet. Spes enim est in eum qui ipsos saluos facit. Hic ipse autem, Verbum inquam, qui penas imponit, est
Esa. 43. Iudex: de quo dicit etiam Esaias: Dominus tradidit ipsum peccatis nostris, Peccatorum scilicet correctorem & directorem: & ideo solus hic potest peccata remittere, noster à Patre vniuersorum constitutus Pædagogus, qui solus ab obedientia potest discernere inobedientiam. Qui autem minatur, apertè ostendit se nihil mali velle facere, neque ea quæ minatur exequi, sed incusso timore impetum ad peccata reprimit, & suam in homines beneuolentiam ostendit, adhuc differens, & ostendens qualia sunt passuri si peccatores permaneant. Non autem sicut serpens statim infixus momordit. Bonus est ergo Deus. Atque ipse quidem dominus sermone ante factum sæpe vtitur:
Deute. 32. Sagittę, inquit, meę conficient ipsos, consumpti fame & morsu auium, & neruorum in ceruicem conuulsio immedicabilis. Dentes beluarum immittam in ipsos cum ira serpentium super terram, foris filiis eos orba-

bit gladius,& ex prōptuariis metus. Non enim Deus irascitur, vt nōnullis visum est, sed per suam in homines beneuolentiam, à plurimis quidem abstinere hortatus est, omnia aūt quæ sunt agenda indicauit. Bona aūt est hæc ars, terrere ne peccemus. Timor enim domini peccata extrudit. Qui est aūt sine timore, nō poterit iustificari, inquit scriptura. Deus autem nō ex ira irrogat suppliciū, sed quod iustum est cōsiderat, nēpe quòd propter nos expediat prætermitti quod iustum. Vnusquisque autem nostrū suppliciūm eligit, cū sponte peccat, culpa est autem eius qui eligit, in Deum aūt culpa conferri nequit. Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commēdat, quid dicemus? Nūquid est Deus iniustus qui infert irā? Absit. Dicit itaq; minans: Acuā gladium meum,& apprehēdet iudicium manus mea, & ipse retribuam ius inimicis,& iis qui oderunt retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus comedet carnes à sanguine vulneratorum. Hîc ergo apertum est quòd qui non sunt inimici veritati, neque Verbū oderūt, suā ipsorum salutem odio non habuerint, inimicitiarum autē pœnas effugerint. Corona itaque sapientiæ, inquit Sapientia, timor domini. Apertissimè autem per Amos Prophetam sui consilij rationem Verbum significauit: Euerti vos, dicēs, sicut Deus euertit Sodomam & Gomorram,& fuistis sicut torris extractus ab igne,& ne sic quidem ad me conuersi estis, dicit dominus. Videte quomodo Deus propter suam bonitatem requirit pœnitentiam:& in ipsa minarum intentione tacitè ostendit suā in homines beneuolentiam. Auertam, inquit, faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis. Vbi enim domini facies respicit, illic est pax & exultatio. Vbi autem faciem auertit, ingreditur vitium. Non vult ergo mala intueri: bonus enim est. sed cum ipse oculos auertit, sua sponte propter humanam infidelitatem ortum habet vitium. Vide ergo, inquit, Paulus, bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: In te autem bonitatem, si permanseris in bonitate, hoc est, Fide

Ecclesi. 1.
Rom. 3.
Deute. 32.
Ecclesi. 1.
Amos. 4.
Rom. 11.

in Christum. Eum autem qui bonus est, quatenus bonus est, sequitur odium vitij. Et ideo fatebor quidem eum castigare infideles. Castigatio enim est bono & vtilitati eius qui castigatur. Est enim eius qui resistit correctio: vlcisci autem non vult. Est autem Vltio, retributio mali quod emittitur ad vtilitatem eius quod vlciscitur. Vlcisci autem non desiderauerit, qui pro iis qui nobis faciunt iniuriam nos orare docuit. Atqui quòd bonus sit Deus, omnes cōfitentur. Quòd autem idem quoque Deus iustus sit, non est mihi pluribus verbis opus, si Euangelicam Domini vocem adduxero: Vnum quidem ipsum dicit: Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint: vt etiam mundus credat quòd tu me miseris. Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt vnum sint, sicut nos vnum sumus, ego in ipsis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum. Vnum autē est Deus, & vltra vnum, & supra ipsam vnitatem. Et ideo particula illa: Tu, demonstratiuam habens emphasim, eum qui verè solus est, qui fuit, & est, & erit Deum ostendit. In quibus tribus temporibus ponitur vnum nomen, nempe Ens. Quod autem is ipse qui solus Deus est, ipse quoque solus & verè iustus sit, in ipso testabitur Dominus Euangelio, dicens: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, illi quoque mecum sint, vt contemplentur gloriam meam quam dededisti mihi, quòd dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, & mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui, & illi cognouerūt quòd tu me miseris, & notum eis feci nomen tuum, & notum faciam. Hic est qui reddit peccata patrum in filios iis qui oderunt, & faciens misericordiam iis qui diligūt. Qui enim hos quidem statuit à dextris, illos verò à sinistris, quatenus quidem pater qui bonus est mente cōcipitur, id solum quod est bonus appellatus est: quatenus verò qui filius est verbum eius in patre est, iustus appellatur ex mutua quæ est inter se relatione & habitudine, vt sit dilectionis æqualitate dimensum nomen potentiæ: Virum, inquit, secundum opera sua

[Margin notes: τιμωρεῖσθαι (beside "no & vtilitati…"); Matth. 5. (beside "quod vlciscitur"); Ioan. 17. (beside "duxero"); ὁ ὤν (beside "nomen, nempe Ens"); Ibidem. (beside "Deus est, ipse quoque"); Exod. 20. (beside "seris, & notum"); Prouerb. 31. Sapien. 6. (beside last lines)]

iudicabit, cum bonę statere iustitiæ faciem Deus nobis Iesum notum fecerit, per quem, tãquam ex æquali trutina, Deum cognouimus. De eo quoque apertè dicit sapiẽtia, Misericordia enim & ira cum ipso. Dominus enim his vtrisque solus est potens, iram effundens ad propitiationem ex magna sua misericordia. Ita etiam eius reprehensio. Misericordiæ enim & reprehensionis scopus salus est eorum qui reprehendũtur. Iam verò quòd bonus sit idem Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, idem Verbum rursus confitebitur, dicens eum esse bonum in ingratos & in improbos. & prætere a dum dicit: Estote misericordes, sicut pater vester est misericors: quinetiam quando apertè dicit: Nemo bonus nisi pater meus qui est in cœlis. Deinde rursus: Pater, inquit, Solem suum splẽdere facit super omnes. Hic notandum est, quòd patrem suum, qui bonus est, opificem quoque & creatorem esse fatetur. Quòd autẽ iustus sit creator, nulla est controuersia. Et rursus: Pater meus, inquit, pluit super iustos & iniustos, & quatenus quidem pluit, est aquarum & nubium opifex: quatenus autem super omnes, iustè est & cum virtute eius ęquilibrium. Tanquam bonus autem, super iustos & iniustos similiter. Apertissimè ergo vnum & eundem esse Deum ratiocinatione colligimus hoc modo: Videbo cœlos opera digitorum tuorum &: Qui creauit cœlos, in cœlis habitat, &: Cœlum sedes tua, Spiritus sanctus cecinit. Dominus autem dicit in precatione: Pater noster, qui es in cœlis. Cœli autem sunt eius qui mundum creauit. Contradici ergo non potest quin Dominus sit filius opificis. Quòd si apud omnes in confesso est iustum esse creatorem: opificis autem filius est Dominus: eius ergo qui est iustus, filius est Dominus. Quocirca Paulus quoque dicit: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. Et rursus vt magis Deũ censeas: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes credentes. Non est enim distinctio. Et præterea ferens testimonium veritati paulopost subiungit: In tolerantia Dei ad ostensionem quòd sit idem iu-

Eccl. 5.18. *Matth. 5.* *Mar. 10.* *Matth. 5.* *Ibidem.* *Psal. 8.* *Ibidem. 2.* *Ibid. 10.* *Ibidem. 102.* *Esa. 62.* *Matth. 6.* *Rom. 3.*

stus, & iustificans eum qui est ex fide, Iesus. Quod autem iustum est, id bonum esse nosse videtur qui dicit: Quare lex quidem sancta, & præceptum sanctum, & iustum, & bonum. in eadẽ potestate vtrunque nomen collocans. Atqui nullus est etiam bonus nisi pater eius. Idem est ergo pater eius, qui cum vnum sit, multis significatur potestatibus. Et hoc sibi volebat illud, Nemo nouit Patrem, qui quidem erat ipse omnia, priusquàm veniret filius, vt sit veritate apertum quòd qui est vniuersorum Deus, vnus solus sit bonus, iustus, opifex, filius in patre. Cui gloria in secula seculorum. Amen. Sed neque à salutari verbo est alienum, dum cura aliquorum ab eo geritur, maledicere. etenim hoc quoque est medicamentum diuinæ benignitatis, ex quo efflorescit rubor pudoris, & ad peccandum subit verecundia. Si enim oportet vituperare, oportet etiam maledicere. Quo in loco animam quæ dolere desiit, tempus est non lætaliter sauciare, sed salubriter, exiguo dolore lucrantem à morte ęterna liberationem. In pædagogia autem eius magna est sapientia, & varia est eius administrationis ratio ad salutem. Bonis enim fert testimonium pædagogus. Vocatos autem ad meliora euocat, & eos qui ad iniuriam faciendam properant, ab impetu auertit. Iubet autem ad vitam meliorem traduci. Non est enim alterum, quod est absque testimonio, ab eo cui fertur testimonium: & gratia est maxima, quæ proficiscitur ex testimonio. Porrò autem iræ quoque affectio, si ira vocanda sit eius admonitio, est benignitatis & beneuolentiæ in homines, cum Deus ad affectiones descẽdat propter hominem, propter quem Verbum Dei homo factus est.

Ibidem. 7.

Matth. 11.

Quòd eiusdem est potestatis & benefacere, & iustè punire: In quo etiam dicitur quis sit modus verbi pædagogiæ. Cap. IX.

OMnibus ergo viribus, humanæ naturæ pædagogus, diuinum nostrum Verbum, vtens omnibus

sapientię machinis, infantes conseruare aggressus est, admonens, reprehendens, increpans, arguens, minās, sanans, promittens, gratificans, multis quibusdā veluti frenis à ratione alienas humanæ naturæ appetitiones alligans. Vt ergo paucis dicam, in nos ita se gerit Dominus, vt nos in nostros filios. Sunt tibi filij? Castiga eos, suadet Sapientia, & inflecte eos à iuuentute sua. Sunt tibi filiæ? attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilaraueris. Atqui liberos nostros, filios & filias, valde & supra quodcunque aliud amamus. Quoniam autem qui ad gratiam quidem loquũtur, parum diligunt id quod molestia non afficiunt: qui autem ad vtilitatem acerbi sunt, etsi in præsentia molesti sint, in futurum postea seculũ beneficio afficiunt: non præsentem voluptatem Dominus, sed futuram spectauit delectationem. Benigne autem eius pædagogiæ modum persequamur cum Prophetico testimonio. Est ergo admonitio, curam gerens vituperatio, mentem inserens. Talis est Pædagogus admonitor, vt quando dicit in Euangelio: Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, & noluistis. Et rursus Scriptura admonet: Et mœchati sunt, dicens, in lignum & lapidem, & suffumigarunt Baal. Maximum autem signum est eius benignitatis, quòd licet apertè sciret impudentiam populi qui recalcitrabat & resiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per Ezechiel: Fili hominis, in medio scorpiorum tu habitas. Veruntamen loquere ipsis si forte audierint. Quinetiam Mosi dicit: Vade & dic Pharaoni vt emittat populum: ego autem noui quòd non emittet ipsos. Vtrunque enim apertè ostendit, & Deum præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pœnitentiæ. Admonet etiam per Esaiam, populi curam gerens, quando dicit: Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Hoc est vituperatio arguens: Frustra autem me colunt, docentes doctrinas mandata hominum. Hic curatio, quæ pecca-

Sapien. 7. *Matth. 23.* *Hier. 3. 32.* *cap. 2.* *Exod. 3.* *cap. 29.* *Matth. 15.*

ἐκ παραλλή- λου. tum manifestauit, eadem ratione salutem ostendit. Increpatio autem est propter turpia vituperatio, iis quæ sunt honesta coniungens. Hoc ostenditur per

cap. 5. Hieremiam: Equi in fœminas insanientes facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Nunquid propter hæc non visitabo, dicit Dominus, vel in populo tali nō vindicabit anima mea? Cōiungit autem vbique timorem, quòd timor Domini

cap. 4. sit principium sensus, Et rursus per Osee: Non visitabo, inquit, ipsos? quoniam ipsi cum meretricibus cōmiscebantur, & cum initiatis sacrificabant, & populus qui intelligebat, coniungebatur cum meretrice. Eorum peccatū ostendit apertius, eos intelligere profitens, vt qui sua sponte & consulto peccarent. Intelligentia autem est animæ oculus. Et ideo Israël est, qui Deum videt: hoc est, qui Deum intelligit. Querela autem est vituperatio, vtpote eorum qui contēnunt vel negligunt. Hoc modo Pædagogiæ vsus est

cap. 1. per Esaiam, dicens: Audi cœlum, & ausculta terra, quoniam Dominus locutus est. Filios genui, & extuli: ipsi verò me nihili duxerunt: Nouit bos possessorem, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognouit. Quomodo enim non est indignum, si qui nouit Deum, non cognoscat Dominum? sed bos quidem & asinus, quæ sunt inertia & stulta animalia, nouerint eum qui ipsa alit: Israël autem iis à

Hie. 1. & 2 ratione alienior inueniatur? Et cum per Hieremiam

ἐπίπληξις pluribus de populo questus esset, subiungit: Et me re-

Esa. 30. liquerunt, dicit Dominus. Insectatio autem est inuectiua increpatio, vel inuehens vituperatio. Hoc etiam medicamento vsus est Pædagogus per Esaiam, dicēs: Væ filij defectores. Hæc dicit Dominus. Fecistis consilium non per me, & pacta conuenta non per spiritum meum. Acerbissimo autem constipamento in singulis vtitur, nempe metu, per ipsum simul aperiens & conuertens populum ad salutem. quemadmodum lanæ quoque quæ tinguntur, solent constringi ac constipari, dum parantur vt colorem melius suscipiant. Redargutio autem est peccati prolatio, id in medium

medium afferens. Eo tanquam maximè necessario pædagogiæ modo vtitur, propterea quòd eneruata & soluta sit permultorum fides. Dicit enim per Esaiam: Dereliquistis Dominum, & ad indignationem concitauistis sanctum Israëlis. Dicit etiam per Hieremiã: Stupuit cœlũ propter hoc, & terra multo magis horruit. Quoniam duo mala fecit hic populus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Et rursus per eundem. Peccatum peccauit Hierusalem, propterea in commotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt ipsam, quoniam viderunt eius turpitudinem. Redargutionis autem acerbitatem & vehementiam per Solomonem consolans, dicit, tacitè significans pædagogiæ in filios amorem: Fili mi, disciplinam Domini ne despicias, neque ęgrè feras cum ab ipso corriperis. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit: quoniam homo peccator fugit reprehensionem. Consequenter ergo dicit Scriptura: Increpet me iustus, & castiget, oleum autem peccatoris non impinget caput meum. Castigatio autem est vituperatio, quæ affert intelligentiam, nec ab hoc quidem pædagogiæ modo abstinuit: sed dicit per Hieremiam. Quousque clamabo, & non exaudient? ecce aures incircuncisæ eorum. O beatam tolerentiam. Et rursus per eundem. Incircuncisæ omnes gentes: hic autem populus est incircũcisus corde, quoniam populus est inobediens. Filij, inquit, quibus non est fides. Visitatio autem est vehemens redargutio. Vsa est hoc genere in Euangelio: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidit Prophetas, & lapidat eos qui ad ipsam missi sunt. Nominis autem conduplicatio effecit vt esset grauis reprehensio. Qui enim Deum nouit, quomodo Dei ministros persequitur? Propterea, inquit, relinquitur domus vestra deserta. Dico enim vobis: Deinceps non videbitis me donec dixeritis, Benedictus qui venit in nomine Domini. Si enim non suscipitis benignitatem, cognoscetis potẽtiam. Maledictum autem

Es. 30. & 63. *Hier. 2.* *Prouerb. 3.* *Psal. 140.* φρένωσις *cap. 11.* *cap. 9.* ἐπισκοπή *Matth. 23.* *Ibidem.*

est intensa & vehemens oratio. Pro medicamēto autem vsa est maledicto, dicens per Esaiam: Væ gens peccatrix: filij iniqui, populus plenus iniquitatibus: semen malum. Et in Euangelio per Ioannem: Serpentes, inquit, genimina viperarum. Accusatio autem est vituperatio eorum qui faciunt iniuriam. Hac pædagogiæ ratione per Dauid vsus est, dicens: Populus quem non cognoui, seruijt mihi, & in auditu auris obediit mihi. Filij alieni mētiti sunt mihi, & claudicauerunt à viis suis. Et per Hieremiam: Et dedi ei libellum repudij, & non timuit incompositus Iuda. Et rursus: Et me nihili fecit domus Israël, & domus Iudæ mentita est Domino. Expostulatio autem est, quæ artificiali auxilio clam fit vituperatio, quæ ipsa quoque saluti prouidet sub integumento. Ea autem vsa est per Hieremiam. Quomodo sedit sola ciuitas, quæ fuerat plena populis? facta est tanquam vidua, quæ imperabat regionib⁹: facta est sub tributo. Flens fleuit in nocte. Obtrectatio autem est obtrectans vituperatio. Et eo vsus est auxilio diuinus pædagogus, dicens per Hieremiam: Fuit tibi aspectus meretricis: impudens fuisti erga omnes, & non in domum vocauisti me & patrem & principem virginitatis tuæ, & pulchra meretrix & iucunda, dux venenorum. Artificiosè admodum cum virgini sub nomine meretricio insultasset, rursus ad honestatem eam adhortans euocat. Indignatio autem est legitima increpatio, seu increpatio filiorum qui plus quàm oportet extolluntur. Ea pædagogia per Mosen vtitur, dicens: Filij reprehensibiles, generatio praua, & peruersa, hæc Domino retribuistis? Hic populus stultus, & nō sapiens: non hic ipse Pater possedit te? Et per Esaiā dicit: Principes tui non obediunt, socij furum, diligentes munera, persequentes retributionem, orphanis non iudicantes. Et vt in summa dicam, Eius in incutiendo timore artificium, est fons salutis. Boni est autem, dare salutem. Misericordia autem Domini est super omnem carnem, dum arguit, castigat, & docet, sicut pastor gregem suum. Eorum qui disciplinam suscipiūt,

Marginal notes: Esa. 1. — Matth. 3. — Psal. 17. — Hie. 17. — Ibidem. 2. 8. — μεμψιμοιρία. — Thren. 1. — Hier. 3. — Deut. 32. — Esa. 1.

miseretur, & eos qui sunt ardenti studio sibi conglutinat: & hac ducendi ratione sexcenta millia peditũ, qui coacti erant, in ea quam habebant cordis duritiæ flagellans, miserans, verberans, medens, in miseratione & disciplina custodiit. Prout enim eius est multa misericordia, ita etiam eius reprehēsio. Pulchrũ enim quidem certè est non peccare. Bonum est etiam vt & qui peccat, ducatur pœnitentia: quemadmodũ optimum quidem est semper esse sanum: bonum autem est etiam à morbo conualescere. Hac etiam ratione per Solomonem præcipit: Tu quidem virga percute filium tuum: animam autem eius à morte libera. Et rursus. Ne parseris castigare puerum: virga autem ipsum corrige: non enim morietur. Reprehensio enim & increpatio, sicut vel ipsum Grçcum nomen, nempe, ἐπίπληξις significat, sunt ipsi ictus animæ, qui peccata castigãt, & mortem prohibent: ad moderationem autem & temperantiam deducunt eos qui feruntur ad intemperantiam. Hac quidem certè ratione Plato cũ sciret reprehensionem maximas esse vires correctioctionis, & præcipuam purgationem, conuenienter ei quod dictum est, eum qui est maximè impurus, vult ineruditum & turpem euasisse, propterea quòd reprehendi non posset, quemadmodum purissimum & pulcherrimũ eum esse conueniebat qui futurus esset beatus. Si enim magistratus ac principes non sunt timori bono operi: quomodo qui natura bonus est Deus ei qui non peccat, erit timori? Si autem malum facias, time, vt dicit Apostolus. Et ideo ipse quoque Apostolus ad similitudinem Domini sigillatim ecclesias peracriter incessit, suæ conscius libertatis, & imbecillitatis eorum qui audiebant. Galatis itaque dicit. Inimicus vobis factus sum, vera vobis dicens? Quemadmodum autem qui sani sunt, non opus habent medico, quatenus sunt valentes: Qui autem ægrotant, arte indigent: ita nos quoque qui in vita laboram[us] probrosis cupiditatibus, vituperandísque intemperãtiis, ac libidinibus, aliorúmque vitiorum inflammationibus, Seruatore opus habemus. Is autem non so-

Prouer. 23.
Ibidem.
ἐπίπληξις à πλήττω quod est percutio.
Rom. 13.
Ibidem.
Gala. 4.

lùm lenia ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem certe proserpentes corrosiones, sistunt amare metus radices. Quamobrem salutaris est metus, licet amarus. Iure ergo qui ægrotamus, Seruatore opus habemus: qui autem aberrauimus, eo qui nos est deducturus, & qui cæci sumus, eo qui nos ad lucem deducat: & qui sitimus, fonte vitali, cuius qui sunt participes, non amplius sitient: & qui mortui sumus, vita egemus: & qui oues, pastore: & qui pueri, Pædagogo: quinetiam vniuersa humana natura, Iesu: ne qui insolentes & peccatores sumus, incidamus in finem condemnationis: à paleis autem

Matth. 3. segregemur, & in apothecam paternam recondamur.

Luc. 3. Ventilabrum enim in manu Domini, quo palea quæ igni debetur, à frumento secernitur. Licet autem, si vultis, sanctissimi pastoris & pædagogi, omnipotentis & paterni Verbi summam nobis sapiētiam ediscere, vbi allegoria vtitur, seipsum dicens Pastorē ouiū. Est autem pædagogus infantium. Dicit ergo per Eze-

Ezech. 34. chielem, orationem dirigens ad Presbyteros, & eis quandam salutarem iustæ sollicitudinis descriptionem exponēs: Et quod claudum est alligabo, & quod ægrum est curabo, & quod aberrat, reducam: & pascam ipsos ego ad montem sanctum meum. Hæc sunt præcepta boni pastoris. Pasce nos infantes sicut oues. Etiam Domine imple tuis iustitiæ pascuis. Etiam pædagoge pasce nos ad sanctum tuum montem, ad ecclesiam: quæ in alto est, quæ superat nubes, quæ cœ-

Ibidem. los tangit: Et ero, inquit, pastor ipsorum, & ero prope ipsos, sicut tunica prope corpus ipsorum. Vult carni meæ dare salutem, me tunica incorruptionis in-

Zach. 13. duens, & corpus meum inunxit: Vocabunt me, inquit, & dicam, Ecce adsum. Celerius exaudiisti quàm

Esa. 58. ego expectaui Domine: Et si traiiciant, non cadent, dicit Dominus. Non cademus enim in corruptionē, qui ad incorruptionem traiicimus: quoniam ipse nos tenebit. Dixit enim ipse, & voluit ipse. Talis est noster Pædagogus, optimo iure bonus: Non veni, in-

Mar. 20. quit, vt mihi ministraretur, sed vt ipse ministrarem.

Propterea in Euangelio fessus introducitur, qui pro nobis defatigatur, & suam ipsius animam pretium redemptionis pro multis date pollicens. Hunc enim solum esse fatetur bonum pastorem. Liberalis ergo est ac magnificus, qui quod maximum est suam pro nobis dat animam. Valdéque est hominibus vtilis, & in eos benignus, quòd homo voluit esse frater, cum posset esse Dominus. Ille verò etiam vsque adeò bonus fuit, vt pro nobis moreretur. Quinetiam eius clamauit iustitia: Si recti ad me veniatis, & ego rectus ad vos. Si obliqui ambuletis, & ego obliquus, dicit Dominus exercituum. peccatorum increpationes per vias obliquas significans. Recta enim & secundum naturam, quæ per Iesu Iliteram significatur, est eius bonitas, quæ erga eos qui ex auditu crediderunt, firma est & immobilis: Quoniam vocaui, & non exaudiistis, dicit Dominus, sed mea irrita fecistis consilia: meas autem reprehensiones non attendistis. Ita est maximè vtilis Domini reprehensio. De his Dauid quoque dicit: Generatio peruersa & exacerbans, generatio quæ non direxit cor suum, & non fuit fidelis cum Deo spiritus eius: & Dei testamentum non custodierunt, & in Lege eius noluerunt ambulare. Hæ sunt causæ exacerbationis, propter quas venit Iudex pœnas irrogaturus iis qui bonam vitam noluerunt eligere: & ideo cum eis paulo hic egit crassius, si ab eo quo ad mortem feruntur impetu aliquo modo eos retardauerit. Dicit itaque per Dauid minarum causam apertissimam: Non crediderunt in mirabilibus eius. Quando occidebat ipsos, requirirebant ipsum, & conuertebantur, & mane ad Deum vigilabāt, & recordati sunt quòd Deus est adiutor eorū, & Deus altissimus redemptor eorum est. Ita cognouit eos cōuerti propter metum, contempsisse autem eius benignitatem. Bonum enim, vt quod sit semper beneficum generaliter cōntemnitur, colitur autem qui beneuolo iustitiæ metu admonet. [a] Duplex est autē genus metus, quorum alterum quidem est cum pudore: quo vtuntur ciues erga bonos Principes, & nos erga

Ioan.4.

Hier.7.17.18.

Mal.2.

Prouerb.1.

Psal.77.

Ibidem.

Deum; quemadmodum vtuntur boni ac moderati filij in parentes: Equus, enim inquit, indomitus euadit durus, & filius remissus euadit petulans. Aliud autem metus genus est cum odio, quo serui vtuntur erga Dominos difficiles, & Hebræi, qui Deum Dominum fecere, non patrem. Multum autem atque adeò omnino differt id quod est spontaneum, liberum, ac volũtarium, ab eo quod fit per necessitatem, quod ad religionem & pietatem attinet: Ipse enim, inquit, est misericors, medebitur peccatis eorum, & non perdet, & implebit vt auertat iram suam, & non incendet omnem indignationem suam. Vide quomodo Pædagogi quod iustum est ostenditur in increpationibus, & Dei quod bonum est, in miserationibus. Quocirca Dauid, hoc est, Spiritus qui per eum loquitur, vtrunque complectens de eodem Deo psallit: Iustitia & iucium præparatio sedis tuæ. Misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Fatetur esse eiusdem potestatis & iudicare & benefacere. Simul enim est vtrorunque potestas, iudicium iusti quod discernit, & idẽ iustus & bonus qui est verè Deus; qui est ipse omnia, & omnia ipse, quoniam ipse Deus, qui est solus Deus. Quemadmodum enim speculum non est malum deformi, eo quòd ipsum ostendat qualis sit: & quemadmodum medicus non est ægrotanti malus, quòd ei febrem annunciet: non enim medicus febris causa est, sed ipse febrem arguit; ita nec is qui reprehendit, ei male vult qui laborat animo. neque enim ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata ostendit, ad hoc vt auertat ab eiusmodi studiis. Quamobrem Deus quidem bonus est per seipsum, iustus autẽ propter nos, & ideo etiam bonus. Quod iustum est autem, nobis per suum ipsius Verbum ostendit, illinc è superis vnde ipse fuit Pater. Priusquã enim esset creator, Deus erat, bonus erat: & propterea & opifex esse & Pater voluit, & illius amoris habitudo ac relatio fuit iustitiæ principium, cũ & Solem suum lucere faceret, & filiũ suũ mitteret. Isque primus è cœlis bonã annuntiauit iustitiam, cũ diceret: Nemo nouit filium

Eccles.30. *Psal.84.* *Osee.14.* *Psal.88.*

nisi pater, neque patrẽ nisi filius. Hæc reciproca quæ ex æquo repẽditur cognitio est antiquæ iustitiæ symbolum. Deinde ad homines descendit iustitia, & scripto & corpore, Verbo & Lege, humanam naturam ad salutarem vrgens pœnitentiam. Bona enim erat. At Deo non obedis? Eius rei culpam tibi adscribe, qui Iudicem attrahas. Matth. 24.

Quòd idem Deus per idem Verbum & à peccatis arcet minans, & humanæ naturæ dat salutem, adhortans. *Cap. X.*

SI itaque quæ in astringenda humana natura versatur administrationem, bonam esse & salutarem, & à Verbo necessario assumi ostẽdimus vsque & ad pœnitentiam, & ad peccatorum prohibitionem accomodata fuerit, consideranda deinceps fuerit Verbi mansuetudo & lenitas. Eum enim iustum esse ostensum est: proprias autem exponit sententias quæ ad salutem hortantur, per quas id quod bonum est & conducibile, vult ex paterna volũtate significare. Hæc autem considera. Honestũ quidem est encomiastici, vtile verò suasorij. Enimuero Suasorij quidem relatio & habitudo est hortatorium & dehortatorium: encomiastici verò laudatorium & vituperatorium. Aliquo enim modo affecta sententia suasoria, efficitur hortatoria, & aliquo modo dehortatoria. Similiter etiam genus encomiasticum aliquo quidem modo affectum, est vituperatorium: aliquo verò laudatorium, in quibus maximè versatur iustus pædagogus, qui quod nobis est vtile sibi tanquã scopum proposuit. Verùm enimuerò genus quidem vituperatorium & dehortatorium nobis prius ostensum est, nunc autem hortatorium & laudatorium rursus nobis aggrediendum est, & tanquam in trutina in æquilibrio stantes iusti lances expendamus. Ad ea ergo quæ sunt vtilia adhortatione vtitur pædagog⁹, hoc modo per Solomonẽ: Ego vos, ô homines, Prouer. 4. 5

adhortor, & meã vocem edo filiis hominum, audite me. Præclara enim dicam, & quæ sequuntur. Quæ sunt autem salutaria consulit: quoniam consilium ad eligendum & vitandum aptum est, quemadmodum
Psal. 1. facit per Dauid, dicens: Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum nõ stetit, & supra cathedram pestilentiarum non sedit: sed in Lege Domini voluntas eius. Consilij autem dãdi tres sunt partes; Vnà quidem quæ sumit exempla ex tem-
Exod. 32. pore præterito, vt verbi gratia quid Hebræis euenerit, qui aurum per Idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & quid passi sunt cũ fornicati essent, & quæ sunt similia. Altera verò quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendatur, sicut illud quod dictum est iis qui dominum rogarunt: An ipse es
Matth. 11. Christus, aliúmne expectamus? Abite, & dicite Ioãni, Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Hoc ergo fuit quod prædicens dicebat Dauid:
Psal. 47. Sicut audiuimus, ita & vidimus. Ex futuris autem cõstat tertia pars dandi consilij, qua quæ sunt euentura iubet caueri, quemadmodum illud quoque dictũ est:
Matth. 8. 22 Luc. 13. Qui autem in peccata inciderint, eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus, & stridor dentium, & quæ sunt similia, adeò vt ex his omnibus clarum sit dominum per omnem medendi rationem procedentem, humanam naturam euocare ad salutem. Consolatione autem peccata solatur, minuens quidem cupiditatem, simul autem spem præbens ad salutem. Dicit
Ezech. 18. enim per Ezechielem: Si cõuersi fueritis ex toto corde vestro, & dixeritis[a] Pater: audiam vos tanquam po-
Matth. 11. pulum sanctum. Et rursus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, & ea quæ sequuntur ex sua persona dicit dominus. Apertissimè autem ad bonitatem vocat per Solomonem, di-
Prouer. 3. cens: Beatus homo qui inuenit sapientiam: & mortalis qui inuenit prudentiam. Quod bonum est enim à quærente inuenitur, & solet videri ab eo qui inuenit. Iam verò per Hieremiam quoque enarrat prudentiã:

Beati sumus Israël,dicens,quòd quæ Deo grata sunt, *Hier.31.*
à nobis cognosci possint. Cognosci autem possunt *Verbum.*
per Verbũ,per quẽ sumus beati & prudentes.Pruden- *λόγον ratio.*
tia enim & cognitio significatur per eundem Prophe- *Hier.11.*
tam dicentem:Audi Israël mandata vitæ, ausculta vt *Baruch.3.*
cognoscas prudẽtiam.Per Mosem autem propter suã *Luc.11.*
in homines beneuolentiam donum quoque pollicetur iis qui contendunt ad salutem. Dicit enim: Et introducam vos in terram bonam, quam iurauit dominus patribus vestris: Et præterea: introducam vos in *Deut.4.8.*
montem sanctum,& vos lætitia afficiam, dicit per E- *Esa.56.*
saiam.Iam verò est aliud quoque genus pædagogiæ, nempe beatificatio:Beatus ille est,per Dauid dicit,qui non peccauit:Et erit tanquam lignum quod plantatũ
est secus decursus aquarum, quod fructum suum da- *Psal.1.*
bit in tempore suo,& folium eius nõ defluet. Per hoc etiam tacitè significauit resurrectionem. Et omnia quæcunque faciet,ei rectè succedent.Nos vult esse tales,vt simus beati. Rursus autem ostendens id quòd ex aduerso respondet iustitiæ trutinæ: At non sic impij,inquit,non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Cum peccatorum pœnas,& facilem & tanquam ventis perflabilem eorum dissipationem ostendisset pædagogus, per pœnam à causa dehortatus est, & cum supplicium pro meritis intentasset,beneficentiæ suæ benignitatem ostendit, vt bona nobis paremus, iisque fruamur, per eam summo nos artificio excitans.Quinetiam ad cognitionẽ nos per
Hieremiam hortatur,dicẽs.Via Dei si ambulasses,ha- *Hie.6.*
bitasses in pace in seculum.Cognitionis enim eis mercedem ostendens,prudentes ad eius amorem excitat.
Et ei qui aberrauit dans veniam:Conuertere,conuer- *Ibidem.*
tere enim,inquit,sicut qui vindemiat ad canistrũ suũ.
Vides bonum iustitiæ, quæ consulit moueri pœnitentia.Præterea per Hieremiam illuminat eos qui à ve- *Ibidem.*
ritate aberrant:Hæc autem dicit dominus. State in viis,& videte, & rogate semitas domini æternas,quænam est semita bona,& ambulate in ea, & inuenietis sanctificationem animabus vestris. Ducit autem ad

Hier. 18.
Ezech. 18. 33. 36.

pœnitentiam causa salutis nostræ. Propterea dicit: Si te pœnituerit, expurgabit dominus cor tuum, & cor seminis tui. Poteram quidem ad huius quæstionis defensionem, adducere Philosophos, qui dicunt eum solum qui est perfectus, esse laudabilem, qui malus est autem, vituperabilem. Sed quoniam nonnulli quod beatum est calumniantur, vt quod neque ipsum aliquid negotij habeat, neque alij exhibeat, cum beneuolentiam in homines non intelligant, propter hos, & propter eos etiam qui bono quod iustum est non tribuunt, id quod à nobis dictum fuit adiectum est. Consequens enim esset vt diceremus increpatorium ac vituperatorium pædagogiæ genus conuenire hominibus, quoniam omnes homines stultos dicunt, sapiens autem solus Deus est, à quo sapientia, & perfectus solus, & ideo solus quoque laudabilis. Sed hac oratione non vtor. Dico ergo laudem & vituperationem, vel quod laudi & vituperationi est assimile, esse medicamenta hominibus maximè necessaria. Qui sunt itaque curatu difficiles, ab igne, malleo, incude, hoc est, minis, reprehensione, increpatione, tanquam ferrum aguntur. Qui autem ipsam fidem attendunt, tanquam per se docti, & libero animi arbitrio impulsi, laude augētur. Laudata enim virtus non secus ac arbor crescit. Hoc cum intelligeret, mihi videtur Sami⁹ præcepisse Pythagoras.

Quæ mala sunt faciens reprehendere, sed bona, gaude.

Reprehendere autem dicitur etiam admonere, quod Græcè est νουθετεῖν. Admonitionis autem, quæ Græcè est νουθέτησις, etymologia est νοῦ ἐνθηματισμός, hoc est mentis immissio, quòd sit increpatorium genus quod mentem pariat. Cæterum alia innumerabilia inueniri possunt præcepta de parandis bonis, & malis fugiendis: Non est pax impiis, dicit dominus. Propterea per Solomonem præcipit infantibus: Fili, ne te in errorem abducāt peccatores, neque in viis cum eis ambulaueris, si te hortati fuerint, dicētes: Veni nobiscum, sis socius innocentis sanguinis, in terra autem virū iustum iniustè abscondamus, de medio eum tollamus, sicut

Esa. 48.
Prouerb. 1.

infernus viuentem. Hoc itaque de Domini quoque passione prædicitur. Porrò per Ezechielem etiam vita nobis mandata suppeditat. Anima quæ peccat, morietur: homo autem erit iustus, qui facit iustitiam. Nō comedet in montibus, & oculos suos non coniecit in cogitata domus Israël, & vxorem proximi sui nō polluerit, & ad mulierem quæ est in puerperio non appropinquabit, & hominem potentia nō opprimet, & pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet, panē suum dabit esurienti, & nudum induet. Pecuniam suā non dabit ad vsuram, & commodum non accipiet, & ab iniquitate auertet manum suam, & iustum iudiciū faciet inter virum & inter proximum suum. In præceptis meis ambulauit, & iustificationes meas seruauit, vt faceret eas. Iustus hic est, vita viuet, dicit dominus. Hæc cōtinent descriptionem institutionis vitæ Christianorum, & conuenientem adhortationem ad beatam vitam, præmium vitæ, vitam æternam. Ezech. 18.

Quòd per legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio. Cap. XI.

EIVS quidem in homines beneuolētiæ & pædagogiæ modus, vt à nobis geri potuit, ostensus est. Quocirca ipse seipsum pulcherrimè exponens, grano sinapis assimilauit, & verbi quod seminatur, quod in eo inest spiritale, naturámque multiplicem, verbalísque seu rationalis potestatis magnificentiam simul & sanctitatem, & præterea reprehensionis mordacitatem, & repurgandi facultatem esse vtilem propter acrimoniam significans. Per exiguum itaque granum, quod allegoricè dicitur, vniuersæ humanæ naturæ plurimam salutem largitur. Atque mel quidem, cum sit dulcissimum, bilem generat, quemadmodum quod bonum est, contemptum: quod quidem causa est peccandi. Sinapi autē & bilem diminuit, hoc est, iram: & phlegma excindit, hoc est, fastum ac superbiam. Ex quo verbo vera animæ Matth. 13. λογικῆς δυνάμεως.

sanitas æternáque bona temperatura accedit. Olim itaque per Mosen, Verbum Pædagogi fungebatur officio, deinde etiam per prophetas. Est autem Moses quoque Propheta. Est enim Lex Pædagogia puerorum insolentium, qui habenis non facilè retinentur. Saturati ergo, inquit, surrexerunt ludere. Saturati autem Græcè est, χορτασθέντες quasi dicas, fœno repleti, nempe qui à ratione alienam alimenti plenitudinem χόρτασμα hoc est, fœni repletionem, non autem cibum dixerit. Quoniam autem absque ratione satiati, absque ratione ludebant, propterea ipsos & Lex & timor sequebatur, vt & peccata rescinderet, & ad res honestas rectè & ex virtute gerendas adhortaretur, aures præparans vt vero Pædagogo obedirent, qui est vnum & idem Verbum, Legi quæ vrgebat cōueniens. Datum enim dicit Paulus Pædagogum ad Christum, adeò vt ex hoc apertum sit vnum solum verum, bonum, iustum, ad imaginem & similitudinem Patris Filium, Iesum, Verbum Dei, esse nostrum Pædagogum: cui nos tradidit Deus tanquam Pater beneuolus vero & germano Pædagogo committens & commendans filios, vt qui nobis dilucidè præceperit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Fide dignus est diuinus Pędagogus, tribus rebus pulcherrimis ornatus, scientia, beneuolentia, dicendi libertate. Scientia quidem, quoniam est paterna sapientia. Omnis enim sapiētia est à domino, & cum eo est in æuum. Dicendi autem fiducia, quoniam Deus est & opifex: Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Beneuolentia autem, quoniam solus pro nobis seipsum hostiam tradidit. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis, atque adeò eam posuit. Beneuolentia autem nihil est aliud, quam voluntas boni proximi sui propter illlum.

Exod. 32.
1. Corin. 10.
Gala. 3.
Matth. 17.
Ephe. 5.
Ioan. 10.

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectioni seueritate & benignitate vsus sit. Cap. XII.

HIs iam peractis, consequens fuerit vt Pædagogus noster Iesus vitam nobis veram describat,

& qui in Christo est hominem instituat. Est autem forma eius ac character neque admodum difficilis, nec præ benignitate vsque adeò dissolutus. Simul autem mandat, & mandatorum characteres ita imprimit vt ea possint perficere. Atque mihi quidem is ipse videtur hominem finxisse ex puluere: aqua autem regenerasse: spiritu verò auxisse, Verbo autem, Pædagogi instar, instituisse, ad filiorum adoptionem & salutem sanctis præceptis dirigens, vt cum terra genitum in sanctum & supercœlestem hominem suo aduentu transformasset, diuinam illam vocem maximè impleret: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Atque fuit quidem Christus hoc plenum quod dixit Deus. Alius autem homo intelligitur per solam imaginem. Nos autem, ô boni Patris filij, alumni boni Pædagogi, Patris voluntatem impleamus. Verbum audiamus, & verè salutarem Seruatoris nostri vitam exprimamus, hic iam meditantes cœlestem vitæ agendæ formam, per quam effecti Dij, semper germinante lætitiæ, & incorrupto boni odoris vnguẽto inungamur, euidẽs incorruptionis indicium habentes vitæ domini formam, & Dei vestigia persequentes: cui soli conuenit considerare, atque adeò cui curæ est, quomodo & quanam ratione futura sit vita hominũ sanior. Quin etiam ad hoc vt victu facili contenti simus, & quæ sunt superuacanea negligamus, accinctique & expediti & ad bonæ vitæ æternitatem parati simus, nos præparat, vnunquenque nostrum esse ipsum suipsius pœnum docens. Ne soliciti, enim inquit, sitis, de crastino, dicens oportere eum qui in Christi numerum relatus est, sua sorte cõtentum, sibi per se seruientem, & qui in diem satis sit victum deligere. Non enim in bello sed in pace instituimur. Ac bello quidem magno apparatu opus est, magnóque & profuso sumptu egent deliciæ. Pax autem & dilectio, simplices, & quę lites ac negocia fugiunt, sorores, non armis, neque profuso apparatu indigent. Nutrimentum eis verbũ est. Verbum autem is est cui & demonstrandi & do-

ῥήματα

Genes. 1.

Matth. 6.

cendi principatus obtigit, à quo frugalitatem, simplicitatem, à fastuque alienationem, libertatis amorem, benignitatem, & honesti studium ediscimus. Id, & si vno verbo cum virtutis coniunctione Deo similes reddimur, non ad socordiam ac negligentiam oportet traducere, sed elabora, & ne defatigeris. Eris enim qualis non speras, neque verò coniicere potueris. Quemadmodum autem Philosophorum quidem est alia viuendi ratio, alia verò oratorum, alia autem luctatorum: ita est generosa ac liberalis affectio liberæ animi voluntati, quæ honesti est studiosa, conueniẽs, quæ accessit ex Christi Pædagogia, & qui operari docti sunt honesti & graues incessus & accubitus, nutritio & somnus, cubitusq; & viuendi ratio, & reliqua disciplina. Non est enim nimis intensa ac vehemens eiusmodi Verbi eductio, sed moderata, & quæ iusto ac recto tenore consistat. Hac etiam ratione Seruator Verbum dictus est, qui hæc hominibus verbalia & rationalia medicamenta ad salutem, vt bono ac integro sensu præditi essemus, inuenit. Opportunitatem quidem obseruans, detrimentum autem & offensionem arguens, & affectionum animi causas exponens, & à ratione alienarũ cupiditatum radices excindens, à quibus quidem abstinere oporteat præcipiẽs, omnia autem salutis antidota ægrotantibus exhibẽs. Hoc est enim maximũ, & maximè regium Dei opus, humanã seruare naturam. At medico quidem, qui nihil quod ad salutem faciat consulit, ægroti succensent: Diuino autem Pædagogo, quomodo non maximas se habere gratias fatebuntur, qui minimè taceat, nec animi penetralibus contineat minas quæ ferunt ad exitium? Sed & eas arguat, & quæ ad eas tendunt appetitiones excindat, & quæ ad rectam reipub. administrationem pertinent edoceat. Magnæ ergo illi sunt agendæ gratiæ. Ratione enim præditum animal, hominem inquam, aliquídne aliud dicimus quàm oportere id quod est diuinum contemplari? Porrò autem humanam quoque naturam dico eum oportere considerare, & ita viuere, vt iubet

& dictat veritas, & ipsum Pædagogum & eius præcepta mirandum in modum admirantes, vt quæ inter se congruant & conueniant. Cui cõuenienter imagini ac similitudini oportet nos quoque, cum nos ipsos Pædagogo adaptauerimus, ita viuere vt factis oratio reuera conueniat.

Quòd quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, fit ex recta ratione, ita rursus peccatum præter rationem. Cap. XIII.

VIDQVID est præter rectam rationem, id est peccatũ. Iam enim generales animi affectiones seu perturbationes hoc modo definiendas censent Philosophi. Cupiditatem quidem, appetitionem quæ non paret rationi: Metum autem, dissolutionem quæ non paret rationi. Voluptatem autem elationem animæ, quæ nõ paret rationi. Si ergo quæ in rationem est inobediẽtia, peccatum generat: quomodo non necessariò rationis obedientia, quam quidem fidem dicimus, parit ac procreat id quod vocatur honestum ac decorũ? Ipsa enim virtus, est animæ concinna & congrua affectio, quę rationi subiicitur per totam vitam. Quinetiam, quod est supremum omnium, ipsam Philosophiam definiunt, Studium rectæ rationis, adeò vt sit necessariò delictum, quicquid fit propter errorem rationis, & meritò Græcè vocetur ἁμάρτημα, hoc est erratum, quod etiam peccatum significat. Iam enim quando primus homo peccauit, & deo non obediit: Et iumentis, inquit, assimilatus est homo, qui præter rationem aberrasset, meritò rationis expers existimatus comparatur iumentis. Hinc etiam dicit Sapiẽtia: Equus ad coitũ, libidinosus, & adulter irrationali iũmento assimilatus. Et ideo subiungit: Quocunque super eum sedẽte hinnit. Non amplius, inquit, homo loquitur. Nõ est enim amplius particeps rationis, qui peccat præter rationem, Est autem expers rationis be

λόγος ratio, pro filio Dei necessariò vertitur hoc in loco.

Hiere. 5.

lua, dedita cupiditatibus, cui omnes voluptates insident. Quod ex rationis autem obedientia rectè & ex virtute geritur, προσῆκον & καθῆκον, hoc est, quod congruit & conuenit, nempe officium vocant Stoici. Quod itaque decet & congruit, nempe officium, id etiam conuenit. Obedientia autem fundatur mandatis. Eæ autem monitionibus, quæ cum sint eædem, veritatem sibi scopum proponẽtes, ad extremum expetendum, quod finis intelligitur, instituunt. Pietatis autẽ ac religionis finis est æterna in Deo requies. Aeui autem seu æternitatis principium est noster finis. Quod est itaque pietatis honestum rectéque & ex virtute factum, id quod decet ac conuenit, nempe officium operibus efficit. Vnde officia meritò consistunt in actionibus, non autem in dictionibus. Et est Christiani quidem actio, rationalis animæ operatio, ex syncero ac prudenti iudicio & appetitione veritatis, quæ per coniunctum auxiliumque simul ferens corpus peragitur. Quod decet autem ac conuenit, officium inquam, est quę in vita Deum & Christum sequitur voluntas vna, quæ se propter vitam æternam rectè & ex virtute gerit. Etenim Christianorum vita, quam nunc instituimus, est quidam conuentus ac congregatio actionum rationalium: hoc est eorũm quæ à ratione docentur, quæ non labitur operatio, quam quidem fidem appellauimus. Conuentus autẽ ac congregatio, mandata domini, quæ cum sint diuinæ sententiæ, monita spiritalia, nobis ipsis scriptæ sunt, vt quæ & nobis ipsis & proximis bene possint quadrare. Quin etiam ipsæ quoque ad nos reuertuntur, sicut globus qui propter repecussionem ad eum qui iacit recurrit. Vnde etiam sunt ea quæ decent ac conueniunt, nempe officia ad diuinam Pædagogiam necessaria, vt quæ à Deo præcepta & ad salutem tradita sunt. Et quoniam eorum quę sunt necessaria, alia quidem solùm ad vitam hic agendam pertinent, alia verò hic vt illic bene viuamus erigunt & extollunt: cõuenienter quoq; officiorum hæc quidem ad viuendum, illa verò ad rectè viuendum ordinantur. Quæcunque

cunque ergo ad gentiliter viuendum præcipiuntur, ea vulgo apud multos publicata sunt. Quæ autem ad bene viuendum conueniunt, ex quibus æterna illa vita acquiritur, ea hic veluti adumbrata ex ipsis scripturis colligentibus licebit considerare.

SCHOLIA.

Cap. II.

a. IN FIGVRA. Illud, in figura, non est accipiendũ, vt volebant qui inducebant phãtasiam seu visionem, sed vt Paulus, qui ipse quoque dicẽs: Habitu inuentus vt homo, liberat nos ab errore Docitarum, seu phantasticum corpus in Chisto statuentium. Significat autem Paulus vt verus fuit homo, veram quoque formam hominis suscepisse.

b. Ratiocinandi facultas locata est in cerebro, ira in corde, cupiditas in iecore.

Cap. III.

a. SI VERO. Quoniam enim sua qui comprehendi non potest sapientia, præuidit hunc mundum declinare ad interitum, & necessariò opus habere vt corrigatur, ne tantum opus frustra constituisset: censuit id non aliter futurum, nisi per suę vnius creaturæ tractationem, ea veluti instrumento vsus vt id quod lapsum erat corrigeret. Prius ergo hominem cõstituit, opus dignum sua reformatione, per quem eius quæ rationem superat œconomiæ peracta est voluntas.

b. VERBVM FIDEI. id est eorum quæ dicuntur confirmatio dominus.

Cap. V.

a. NON sic habet Euangelium, dicit enim: Generationem hanc cui assimilabo, & subiungit Parabolam puerorum ludentium in foro.

b. NEC hoc sic habet liber domini, non dicit enim Agnellos stetisse à dextris, sed Oues.

Areth. Arcb.

c. LIGANS ad vitem pullum suum, & ad vineæ ca-

preolum pullum asinæ suę. Pullum vocat nouum populum Christianæ reipub. Vitem, Genté, quæ ex Lege Mosaica, & illius plantatione, se iactabat de Dei cognitione. Et quod ita sit, Esaias filius amos, & Dauid filius Iesse possunt esse testes fide digni. Ex quibus alter Milech dicit, Vites domini domus Israël: Dauid autem Iesse filius, Vineam ex Ægypto transtulisti. Ad hanc vitem pullum suum ligare dicit id quod est in manibus eloquium, illum ipsum qui deficientibus iis quibus ex tribus Iuda obtingebat imperare, ipse erat præfuturus, futurus quidem expectatio Gentium, nec tamen eum esse expectationem Gentium, quæ veteris testamenti confirmatam gloriam alienet & abroget, sed quia gentilem superstitionem sperans fore vt comprimeret, Legalium rituum nullum abrogauit. Vnde primi quidem prædicatores fidei in Christum, vt qui adhuc dicerentur esse Mosaitæ Pædagogiæ, existimabant nihil oportere aboleri Veteris testamenti à Nouo, non Circũcisionem, non Sabbatismum, nõ ab aliquibus cibis abstinentiam. illud ipsum præ se ferentes esse pullum ad vitem alligandum. Et hæc quidem ita se habuerunt, donec Iacobus frater domini secundum carnem, & Paulus diuinus Apostolus, Legi quidem nimiam purgationem, & nimis anxiam de cibis curam resecauerunt, Gentilem autem nauem paucissimis agitari permiserunt, nempe vt se abstinerent à fornicatione, immolatis & suffocato, quando qui prædictus esset ad vitis capreolos alligandus, pullus venit ad opus, & qui ex vno ex Mosaicis præceptis, nempe de diuinitate colligabatur viti, & ex Mosaicis institutionibus veluti ab obstetrice primò eductus fuerat, ex meliori rursus, nempe Apostolica quæ est in Christo cognitione scilicet, prodit in lucem, liberatus à iugo Legis, & in liberam adductus rempublicam. Ac de vite quidem & ad vitis capreolum alligato pullo quod adducit eloquium, satis aptam, vt existimo, habuit contemplationem.

Cap. VI.

a. Ex his tractandi ratione sumpsit Gregorius cogno

mine Theologus in Oratiõe, quæ inscribitur. εἰς φῶτα.
b. Hoc quoque congruit cum prophetia Hieremiæ quæ dicit, Omnes me noscent à paruo vsque ad magnum eorum.
c. SED ILLVD QVOQVE. Quod dictum est ab Apostolo de verbis quæ non licet homini loqui, non ita accipiendũest, quòd quæ dixit sint tacenda. Quomodo enim, cum ipse in suis multa proferat Epistolis? Qui enim non erat Apostolus cum Christus in hac nostra vita ageret? quomodo dicit: Ego accepi à domino, quod & tradidi vobis? Et rursus: de Virginibus præceptum domini non habeo? Non significat itaque non esse enunciandum, sed, Non licet, significat cum tanta auctoritate & dignitate ea dicta esse, quanta assequi nequeat humana natura. Huius rei fides fit ex iis quæ dicuntur in Euangelio de doctrina Christi quòd docebat turbas cum potestate, sed non vt Scribæ & Pharisæi, scilicet cum adulatione.

Cap. IX.

a. DVPLEX EST METVS. Vnus quidem qui inchoat, qui etiam cõuertit, vt est metus eorum qui metu suppliciorũ conuertuntur à peccatis. Alter verò perficiens, de quo etiam dicit Dauid: Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest metuentibus eum.

Cap. X.

a. PATER. Et quomodo Grægorius Nyssenus in expositione orationis dominicæ, dicit eos qui tenentur peccatis, si dicant Pater noster, non bonum Deum vocare patrem, sed aduersarium? Quod vel non conuertantur labiis, vt vocent Patrem, vel nõ ex toto corde.

Hæc insunt in secundo Libro Pædagogi.

CLEMENTIS

PÆDAGOGI LIBER SECVNDVS.

Quomodo in alimentis versari oporteat. Cap. I.

PROPOSITVM itaque institutum ac scopum sequentibus, & scripturas ad eam Pædagogiæ partem, quæ vitæ vtilis futura est deligentibus, qualem esse in tota vita eum qui Christianus dicitur, oporteat, summatim describendũ est. Nobis igitur à nobis ipsis incipiẽdum est, & quomodo nos componere ac moderari oporteat. Compositi itaque proportionem & commoderationem coniectantibus, quemadmodum vnunquenque no-

ſtrum ſe in ſuum corpus gerere, vel potius quomodo id dirigere oporteat, dicendum eſt. Quando enim quis à rebus externis, & ab ipſa præterea eductione corporis ad mentem à ratione deductus, eorum quæ in homine ſecundum naturam eueniunt contemplationem accuratè perfectéque didicerit, ſciet non eſſe ſtudium in res externas conferendum: hominis autem eſſe proprium, animæ expurgare oculum, caſtamque & ſanctam carnem ſuam tueri. Qui enim ab illis purè emundatus exoltusque fuerit per quæ eſt adhuc puluis, quidnam aliud ſeipſo habuerit conducibilius ad hoc vt recta via ingrediatur ad Dei cõprehenſionem? Atque alij quidem homines viuunt vt comedant, quod certè etiam rationis expertibus euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita eſt: nobis autem Pædagogus præcipit comeſſe vt viuamus. neque enim noſtrum nutritio munus eſt, neque inſtitutum ſcopúſve noſter voluptas: ſed ea nutritio eſt propter noſtram hic manſionem, quam ad incorruptionem ratio inſtituit. Et ideo ſecernitur ac ſeligitur alimẽtum: Eſt autem ipſum ſimplex, & non nimio ſtudio comparanda nimiſve curioſa, ſed ſimplicibus & minimè curioſis puellis apta & appoſita veritas, vt pote quod ad viuendum, non ad lautitias deliciaſque aptum ſit. Ipſum autem viuere, ex duobus, ſanitate ſcilicet & viribus, conſtituitur, quibus maximè conuenit alimenti facilitas: vt quod & ad digeſtionem & corporis leuitatem ſit vtile. Ex quibus incrementum, ſanitas, & iuſtæ vires, non autem iniuſtæ, lubricæ, & miſeræ: quales ſunt quæ Athletis ex illa ſua edendi neceſſitate obueniunt. Sunt itaque multiplices qualitates reſpuendæ quæ varia detrimẽta pariunt: malas corporum habitudines, ſtomachorum ſubuerſiones, cum corruptus & conſtupratus ſit guſtus, miſera & infauſta quadam condiendi arte, & inani in faciendis bellariis artificio. Audent enim appellare nutritionem, delitiarum exercitationẽ, quæ in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes aũt Delius medicus vel vnam hãc dixit eſſe morborũ

ἀνηχοφασία

causam,ciborum varietatem,cum qui veritatē ægre-
ferant,multiplici nescio qua vana gloria frugalem &
moderatum victum abiurent, & transmarinas escas
anxiè perquirunt. Ac mihi quidem venit in men-
tem eorum morbi misereri:ipsos autem non pudet
suas decantare delicias,cumque in freto sunt Siculo,
murenas anxio & solicito animo perquirāt, & Mæā-
dri anguillas, & qui in Melo sunt hædos, & qui in
Sciatho mugiles,Pelori conchas,& Abydena ostrea,
nec mœnas quæ sunt in Lypara prætermittāt,nec bo-
lum Mantinicum,nec betas quæ sunt apud Ascræos:
& pectines exquirāt Methymnæos,& psettas Atticas
& turdos Daphnios,& caricas Chelidonias, propter
quas in Græciam cū quinquies mille millibus infelix
Persa profectus est: Phaidis aues præterea coëmant:
attagenas Aegyptias:Medicum pauonem. Hæc con-
dimentis immutantes,ij qui sunt gulæ dediti, obso-
niis inhiant: Quæcunque tellus, & profunda Ponti,
immensaque alit latitudo aëris,ingluuiei ea suæ com
parantes. Videntur reuera hi insatiabiles,& solliciti
ac anxij ciborū indagatores,ad delicias ac voluptates
suas mundum irretire, sibilantibus sartaginibus vn-
dique circunstrepentes, & circa cochlear & morta-
riū totam vitā suam consumentes,edaces,atque adeò
omniuori homines, materiam ignis instar appre-
hendentes.Quinetiam facilem & parabilem cibum,
nempe panē effœminant,quod frumenti est nutriens
excribrātes,vt quod est alimenti necessarium,sit pro-
brum voluptatis. Apud homines autē nullum habet
terminū delicata ingluuies.In liba enim placentas &
bellaria prouecta est,merendarum & cœnæ appendi-
cum multitudinē inueniens,omnes qualitates aucu-
pās.At mihi quidē videtur homo qui est eiusmodi,ni
hil esse aliud quā bucca aut maxilla. Ne desideres au-
tē,inquit Scriptura,cibos diuitū.Ij enim vitæ non ve
ræ & turpi cōiuncti sunt.Illi enim dant operā obso-
niis quæ fimus paulopost excipit: nobis autē cibū cœ
lestem venantibus necesse est ventri qui est sub cœlo
imperare, & multo magis iis quæ ei amica & grata

ψῆτται ἀτταγεὶ piscis genus, De quibus vide Athenæum & Aristotelem.

Prouerb. 23.

ſunt. Quæ Deus abolebit, inquit Apoſtolus, voraces gulæ cupiditates iure execrans: Eſſe enim ventri, ex quibus hæc carnalis, & quæ interitum affert, vita dependet, quam audent nonnulli vocare charitatem, effrenata lingua vtentes, nempe quædam prandiola nidorem & ius redolentia pulchro & ſalutari verbi opere appellantes, ſanctificatam charitatem ollulis & iuris fluento iniuria afficientes, potúque deliciis & fumo illud nomen maledicto perſequentes: falluntur exiſtimatione, vt qui Dei promiſſum prandiolis ſe poſſe emere expectauerint. Quæ enim lætitiæ cauſa fiunt congregationes, ipſi quoque recenſentes & cœnulas, & prandia, & epulas, hunc cœtum iure vocauerimus, rationem ſequentes. Has autem epulas, ἀγάπας, ideſt charitates, non vocauit Dominus. Dicit itaque alicubi quidem: Quando fueris inuitatus ad nuptias, ne primo loco accumbas: ſed quando vocatus fueris, accumbe in vltimo loco. alicubi autem: Quando feceris prandium aut cœnam. Et rurſus: Sed quando feceris epulum, voca mendicos. Propter quod cœna maximè facienda eſt. Et præterea: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Sed ſentio vndénam effluxerit ſpecioſa cœnarum appellatio. Nempe ex gutturibus. Inſaniæ merendarum venditator, ait Comicus. Reuera enim multis multa ſunt cœnæ gratia. Nondum enim didicerunt Deum paraſſe ſuo opificio, homini inquam, cibum & potum, vt conſeruetur, non autem vt voluptate afficiatur. Nam nec corporibus quidem natura inſitum eſt, vt ex multiplici ciborum varietate iubentur. Contrà enim omnino qui eſcis vtuntur viliſſimis, ſunt robuſtiores, ſaniores, & generoſiores: vt famuli Dominis, & agricolæ poſſeſſoribus, & non ſolùm fortiores, ſed etiam prudentiores, vt Philoſophi diuitibus. Neque enim mentem nutrimentis obruerunt; neque ipſam voluptatibus deceperunt. Charitas autem reuera eſt cœleſte nutrimentum, rationale epulum: Omnia ſuſtinet, omnia ſuffert, omnia ſperat, charitas nũquam excidit. Beat⁹ qui comedit prandiũ in regno Dei. [a] Ca-

1. Corin. 6.

Vocabãt Clementis tempore nónnulli prandia ac conuiuia, ἀγάπας hoc eſt, charitates.

Luc. 14.

Ibidem.

1. Corin. 13.

ſus eſt autem omnium grauiſſimus, ſi quæ charitas non poteſt excidere, ſupernè è cœlis ad iuſcula humi abiiciatur. Et tu me eam exiſtimas putare cœnam quę aboletur? Si facultates inquit, meas diſtribuero, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Ab vniuerſa hac charitate dependet Lex & Verbum, ſi Dominum Deum tuum & proximum dilexeris. In cœlis autem eſt hoc cœleſte conuiuium, quod à bona ſeſſione Εὐωχία Græcè dicitur: Terreſtre autem, cœna dictum eſt, vt ex Scriptura oſtenſum eſt, & fit quidem cœna propter charitatem: ſed non eſt cœna charitas, verùm ſocialis beneuolētiæ & quæ ſua lubenter impertit, iudicium. Ne quod ergo noſtrum bonum eſt, maledictis laceſſatur: Non eſt enim regnum Dei eſca & potus, dicit Apoſtolus, vt fluxum & momentaneum prādium intelligatur: Sed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. De hoc qui prandio comederit, is eorum quæ ſunt, optimum, nempe regnum Dei poſſidebit, ſanctum charitatis conuentum hic meditatus, nempe cœleſtem Eccleſiam. Charitas ergo res eſt pura, & Deo digna: officium verò eius eſt communicatio. Cura autem diſciplinæ eſt charitas, quam dicit Sapientia: Charitas verò obſeruatio legum eius. Hæ autem lætitiæ habent quoddam charitatis incitamētum ex nutrimento publico, quod ad æternam aſſuefacit oblectationem. Charitas ergo cœna nō eſt. Epulum autem à charitate pendeat. Diſcant enim, inquit, filij tui quos dilexiſti Domine, quòd non generationes fructuum nutriant hominem, ſed verbum tuum eos qui tibi credunt conſeruat: non enim in pane viuet iuſtus. Sed ſit nobis cœna tenuis & expedita, apta ad vigilias, impermixta diuerſis qualitatibus, & quæ à Pædagogi diſciplina minimè ſit aliena. Bona enim nutrix ad ſocietatem & communicationem eſt charitas, quæ copioſum habet viaticum, nempe ſufficientiam, quæ quidem dimenſo iuſta quantitate alimento præfecta, ſalubriter corpus adminiſtrans, etiam proximis ex eo aliquid diſtribuit. Victus autē qui inundat & obruit ſufficientiam, homini multum officit:

Ibidem. *Matth. 22.* *Rom. 14.* *Sapien. 6.* *Deut. 8.*

animam quidem segnem & inertẽ reddit, corpus verò valetudinarium, & quod in morbos facilè prolabitur, efficiens. Quinetiam voluptates quæ in aromatibus conditis diiudicandis dapibus sunt anxię & difficiles, probra & maledicta inurunt, vtpote liguritionem, ingluuiem, edacitatem, voracitatem, insatiabilitatem, & huiusmodi alia. Muscæ quoque iis nominibus aptissimè respondentes, & viuerræ, & adulatores, & gladiatores, & immane genus parasitorum: ventris voluptate hi quidem rationem, illi verò amicitiam, alij autem vitam ipsam vendentes: super ventrem serpentes: beluæ hominibus similes, ad imaginem patris sui, edacis voracísque beluæ, & qui eos prodigos, quod Græce est ἀσώτους appellarunt, bene mihi videntur eorum finem significasse. vt qui eos ἀσώστους, hoc est à salute alienos, per elisionem elementi σ, intellexerint. An nõ enim sunt eiusmodi qui in ollis versantur, multiplicibúsque exquisitorum condimentorum varietatibus, qui sunt humilis & abiecti animi, terræ planè filij, qui victum in dies persequuntur perinde ac non victuri? Eos miseros pronunciat per Esaiam sanctus Spiritus, cum nomen Charitatis sensim nescio quomodo ab eis sustulisset, quoniam nouerat epulum rationi consentaneum: Ipsi autem fecerunt lætitiam, *Esa.22.* occidentes vitulos, & oues sacrificantes, dicentes: Comedamus & bibam⁹, cras enim morimur. Et quòd eiusmodi delicias peccatum existimet, subiungit: Et non dimittetur hoc vestrum peccatum, donec mortui fueritis. Non dicens peccati remissionem mortem insensilem: sed retributionem peccati, quæ quidem mors est, à salute secernens: Ne lætaris autem pro- *Prou.4.20.* pter execrandas delicias, dicit Sapientia. Hic autem *Eccle.2.* de idolothytis quoque, hoc est, de iis quæ idolis immolantur, mentio facienda est, quonam modo præcipiat ab iis esse abstinendum. Illa mihi videntur execrãda & abominanda, quorum sanguinem superuolant,

Subter sunt herebum quæ animæ hoc nunc lumine cassæ.

Nolo enim vos fieri participes dæmoniorum, dicit *1.Corin.10.*

Apostolus. Eorum enim qui seruantur, & eorum qui pereunt, separata sunt nutrimenta. Ab his ergo abstinendum est, non quòd pertimescamus (non est enim in eis aliqua potentia) sed quòd propter nostram cõsciẽtiam quæ sancta est, eapropter dæmonum odium quibus illa sunt dedicata, auersemur. & præterea propter eorum qui multa procliuiter discernũt ac verentur imbecillitatem, quibus infirma polluitur conscientia. Cibus enim nos non commendabit Deo. neque Quæ intrant in os coinquinant hominem, sed quæ ex ore, inquit, exeunt. Vsus enim nutrimenti est indifferẽs. Neque enim si comedamus, inquit, plus habemus: nec si non comedamus, deficimus. Sed non est consentaneum, vt simus mensæ dæmoniorũ participes, qui diuino ac spiritali nutrimento digni sumus habiti: An non habemus potestatem comedendi & bibendi, dicit Apostolus, & mulieres circunducendi? Sed voluptatibus, scilicet imperãtes, arcemus cupiditates. Videte ergo ne hęc nostra potestas offensionem afferat imbecillis. Non oportet ergo nos veluti prodigè & profusè viuentes, quemadmodum est in Euãgelio similitudo filij diuitis, abuti donis patris, sed eis vti, vt qui ipsis constanter imperemus. Vt in cibos enim regnum & dominatum obtineamus, non vt eis seruiamus, ordinati fuimus. Res est ergo præclara & maximè expetenda, id quod verum est suspicientes, supernum alimentum persequi, & eius quod verè est inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili, & pura voluptate fruentes. Hanc enim charitatem oportere nos suscipere ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienum & inutile, & nequaquam humanũ, pecudum more pinguefactum morti nutriri: deorsum in terram respicientes, & è terra semper in mẽsas procumbentes, lautam ac delicatam vitam persequentes, id quod bonum est, hic vtique in vita quæ non est futura infodientes, soli cibi deuorationi blandientes, propter quam in maiori pretio sint coqui quàm agricolæ. Non enim ferculorum circumlationem tollimus, sed consuetudinis prolapsionem, tanquam ca-

1. Corint. 8.
Matth. 15.
1. Corint. 8.
Ibidem. 9.
Ibidem. 8.
Luc. 15.

lamitatem, suspectam habemus. Quocirca vitandus est luxus pauca quædam & quæ sunt necessaria sumẽtibus,& si quis nos inuitat in fidelium,& accedere statuamus (bonum est enim cum insolentibus hominibus nõ versari) quidquid apponitur, iubet nos comedere, nihil interrogantes propter conscientiam. Similiter autem iussit nos ea quæ sunt in macello citra vllum scrupulum vlamúe curiosam indagationem emere. Non est ergo omnino à variis cibis abstinendum: sed in eis non est studium ponendum. Ea autem quæ apponũtur, sumenda sunt,vt decet Christianum, eum quidem qui nos inuitauit honorantes innoxia & quæ satietatem non afferat sermonis & congressionis societate: sumptuosas quæ inferuntur dapes indifferentes esse existimantes, obsonia despiciẽtes,vt quæ non sint paulopost. Qui comedit,eum qui non comedit,non spernat. Qui autem non comedit, eum qui comedit, non iudicet. Cum autem parũ fuerit progressus, præcepti quoque causam exponet. Qui comedit, inquiens, Domino comedit, & Deo agit gratias. Et qui non comedit, Domino non comedit, & Deo agit gratias. Vt sit iustum nutrimentum gratiarum actio. Porrò autem qui semper agit gratias, is in voluptatibus non versatur. Quòd si etiam propter virtutem conuiuas aliquot inuitemus, eo magis à lautis & delicatis his cibis abstinendum est, euidens virtutis exemplar nos ipsos exhibentes,sicut ipsi Christũ exemplar habuimus. Si quid, enim eiusmodi ciborũ fratrem offendit, non comedam, inquit,in æternum, ne fratrem meum offendam. Exigua continentia hominem lucrifacio. An non habemus potestatẽ comedendi & bibendi? Et veritatem cognouimus, inquit, quòd nihil est simulachrum in mundo,sed solus reuera & vnus noster Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus. Sed tua, inquit, cognitione perit frater imbecillus, propter quem Christus mortuus est. Qui autem imbecillorum fratrum conscientiam verberant, in Christum peccant. Hac quidem certè ratione Apostolus de nobis cautionem adhibens, cœ

1. Corint. 10 · *Rom. 14.* · *1. Corint. 8.* · *Ibidem. 19.* · *Ibidem. 8.* · *Ibidem. 5.*

nas discernit: Non commisceri iubens, si quis frater inueniatur qui dicitur esse fornicator, vel adulter, vel idololatra, cum eo nec comedere quidem, vel sermonem, vel obsonium, quod illinc procedit inquinamentum habens suspectum, quemadmodum etiam mensas dæmoniorum. Bonum ergo esse nec carnem comedere, nec vinum bibere vt ipse fatetur, & Pythagorici. Hoc enim est potius feræ, & quæ ex eis ascendit, exhalatio, cum sit crassior & turbidior, offundit animæ tenebras. Quòd si quis ea quoque sumat, non peccat, modo ea moderatè ac temperatè sumat, non eis nimium deditus, neque ab eis dependens, neque obsonia deuorans ac deglutiens. Ei enim vox personabit, dicens: Ne cibi gratia dissolue opus Dei. Est enim insipientis, ea quæ publicis epulis apponuntur, valde mirari ac stupere, postquam quæ ex verbo percipiuntur delitias senseris, multo est autem insipientius, visum, seruire pulmẽtis, adeò vt eorum, vt ita dicam, intemperantia vnà cum eis feratur à ministris. Quomodo autem non est inutile è sedibus surgere, propemodum faciem in ollas iniicientes, è sedibus tanquam è nido prospiciẽtes: vt quod vulgo dicitur, vaporem errãtem excipiant per respirationem? Quomodo autem non est à ratione alienum, manus condimẽtis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium se immoderatè & indecorè implentes? Licet enim videre eos qui sunt eiusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assimilari, potius quàm hominibus: qui adeò festinant vt saturentur, vt ambæ maxillæ simul inflẽtur, elatis vasis quæ sunt in facie: quinetiam sudorem præterea diffundi, dum propter insatiabilitatem arctè comprimuntur, & propter intemperantiam anhelant, festinatione indecora & ab honesta consuetudine aliena, intruso in ventrem nutrimento, & tanquam ad viaticum, non ad digestionem edulia reponunt. Atque cum semper malum sit immoderatio, ea in nutrimentis maximè reprobãtur. Ingluuies itaque, quæ græcè ὀψοφαγία dicitur, nihil est aliud quàm in obsonij

Rom. 14.

vſu immoderatio. Dicitur etiam λαιμαργία, quæ quidem eſt circa guttur inſania, & γαστριμαργία, quæ eſt in alimento intemperantia, & vt ipſum nomen indicat, in ventrẽ inſania. Inſanus enim Græcè μαργός dicitur. Eos itaque qui in epulis iniuriã facere meditabantur Apoſtolus increpãs, dicit: Vnuſquiſque eni propriã cœnã præcipit in comedẽdo, & alius quidem eſurit, alius verò eſt ebrius. An nõ domos habetis ad comedẽdũ & bibendũ? aut Dei eccleſiã contẽnitis, & pudore afficitis eos qui nõ habent? Apud eos autẽ qui habẽt, inſatiabiles qui citra vllum pudorem comedunt, ſeipſos dedecore afficiunt. Ambo autem male faciunt, hi quidem qui eos qui non habebant grauarunt: illi verò qui ſuam intemperantiam apud eos qui habent aperuerunt. Neceſſariò ergo aduerſus eos qui pudorem exuerunt, & inſatiabiles, quibus nihil ſufficit, cœnis impudentius vtentes, ſecundò rurſus Apoſtolus in vocem erupit indignantem: Quamobrem fratres mei conuenientes ad comedendum, alter alterum expectate. Si quis autem eſurit, domi comedat, ne in iudicium conueniatis. Ab omni ergo ſeruili & illiberali actione & intemperantia abſtinendum eſt, quæ apponuntur honeſtè tangendo, & manum, & lectum, & barbam ſeruãdo impollutam, faciei decorem immobilem, & non ſe huc & illuc verſantem cuſtodiendo, nec inter comedendum ſe indecorè gerendo, ſed manum quidem ordinatè certis interuallis adhibitis porrigendo. Eſt etiam cauendum ne inter comedendum loquaris. Fit enim vox indecora, & non ſatis expreſſa ac ſignificans, vt quæ plenis maxillis in anguſtum coërcetur: & lingua quæ nutrimento premitur, à naturali operatione præpedita, oppreſſam edit prolationẽ. Sed nec ſimul edere & bibere conuenit: eſt enim maximæ intemperantiæ, tempora confundere, quorum vſus non ſimul conueniunt. Et ſiue comeditis, inquit, ſiue bibitis, omnia in gloriam Dei facite, veram frugalitatem ac tenuitatem tanquam ſcopum proponẽtes. Quam mihi Dominus quoque videtur ſignificaſſe, cùm panes benedixit & aſſos piſces, cum quibus

1.Cor.11.

Ibidem.

1.Cor.10.

Ioan.vlt.

suos Discipulos conuiuio excepit, cibi non nimis exquisiti pulchrum exẽplar inducens. Ille itaque piscis, quem quum iussisset dominus, Petrus cepit, ipse quoque facilè, diuinitus donatum, frugaléque ac moderatum alimentum significat. Per eos autem qui ex aqua ascendunt ad escam iustitiæ, monet auferre luxuriam & auaritiam, tanquam piscis numisma: vt separet vanam gloriam, & dato statere publicanis, redditis Cæsari quæ sunt Cæsaris, Deo seruet quæ Dei sunt. Habet autem stater alias quoque solutiones quæ minimè ignorantur. Sed ea tractare non est huius temporis, sufficit autem admonitio, ea nobis ad præsens institutum vtentibus, cum à Verbi [b] floribus minimè discrepet. Quod quidem iam sæpe fecimus, ad eam de qua agitur quæstionem fontem lõgè vtilissimum attrahentes, vt irrigentur quæ à Verbo plantantur. Etsi enim omnium mihi licet esse participi, non omnia tamen expediunt. Cito enim adducuntur vt ea faciant quæ non licet, qui faciunt omnia quæ licent. Quemadmodum autem non aduenit iustitia per auaritiam, & plura habendi cupiditatem: neque temperantia per intemperantiam: ita nec victus Christiani ratio lautitiis paratur & delitiis. A cibis enim titillantibus & ad venerem incitantibus procul est mensa veritatis. Et si enim maximè propter homines omnia facta sunt, nõ tamen omnibus vti bonum est: sed neque semper. Nã tempus, occasio, modus, & ad aliquid relatio, non paruum ei qui instituitur momentum afferũt ad id quod sibi est vtile. Atque hoc quidem aptum est & magnã vim habet ad abolendam vitam quæ est ventri dedita, ad quam quidem diuitiæ incitant, non eæ quæ sunt acribus oculis, sed nimiæ quæ circa gulæ insaniam excutiunt copiæ. Nemo autem ad res necessarias pauper est, neque homo vnquam despicitur. Qui enim & pẽnata & natatilia, & vt semel dicam, à ratione aliena nutrit animantia, vnus est Deus, eis autem nihil deest, etsi nullam de victu curam gerant. Nos autem eis sumus eo præstantiores, quòd & Domini: & Deo eò familiariores, quòd & temperantiores. Facti autẽ sumus

Matth. 17.

1. Cor. 10.

Diuitiæ πλοῦτος Plutus autem cæcus fingitur.

Matth. 6.

non vt comedamus & bibamus, sed facti sumus vt essemus ad Dei agnitionem: Iustus enim, inquit, comedens, impletur animo. *Prouer.13.* Ventres autem impiorum egeni, vt qui nunquam cessaturas cupedias appetant. Magnificentia autem non ad solum vsum, sed etiam ad socialem communicationem apta est. Quocirca ij cibi cauēdi sunt, qui non esurientes nos cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdā præstigiis fallentes. An non est enim vel in moderata frugalitate multiplex ciborum varietas? bulbi, oliuæ, aliquot olera, lac, caseus, fructus, & quæcūque absque iure coquuntur, & si assa carne vel elixa opus fuerit, ea est quoque impertienda: Habetis hic aliquid esculētum? dixit Dominus discipulis suis post resurrectionē. *Luc.24.* Illi verò vt qui frugalitatem exercere ab eo didicerant, ei assi piscis partem dederunt: Et cum coram eis comedisset, dixit eis, inquit Lucas, quæcunque dixit. Ad hæc autem ne bellariorum quidem, nempe fauorū, expertes esse oportet eos qui rationi conuenienter cœnant. Ex cibis enim ij sunt aptissimi, quibus ex se vti licet absque igne, quoniam sunt paratiores, secundi autem qui sunt frugaliores ac viliores, vt antè diximus. Iis autem qui ad luxum mensarum propensi sunt, & suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare Ventridæmonem, *Græcè est allusio τ̄ δαίμονα & εὐδαίμονα.* dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Is autem est re vera similis ei qui dicitur Ventriloquus. Melius est autem esse felicem quàm habere cohabitantem dæmonem. *Matth.3.* In vsu autem virtutis esse censetur felicitas. Matthæus itaque Apostolus seminibus, baccis & oleribus absque carnib⁹ vtebatur: Ioannes autem continentiam vlterius extendens, locustas & mel aggreste comedebat. Porrò autem Petrus quoque abstinebat à suibus. Sed ei persuasit quæ ineū cæcidit extasis: vt in Actibus Apostolorum scriptum est: *Actuum 10.* Et videt cœlū apertum, & vas quoddam quatuor initiis alligatum super terram, omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cœli in ipso. Et vox ad ipsum facta est: Surge, & occide, & comede. Petrus

autem dixit: Nequaquam domine, quoniã omne cõmune & immundum nunquam comedi. Et vox rursus ad eum secundò facta est: Quæ Deus mundauit, ne communia dixeris. Ergo nobis quoque vsus est indifferens: Non enim quæ intrant in os, coinquinãt

Gene.1.& 9. hominem, sed in intẽperãtia inanis exercitatio. Deus enim qui finxit hominem, Omnia vobis, inquit, erũt in cibum: Olera autem cum charitate meliora quàm vitulus cum fraude. Hoc nobis rectè in memoriam reuocat id quod ante dictum est, quòd non sunt olera charitas, sed secundæ sunt cœnæ cum charitate, in quibus bona quidem est media constitutio, in omnibus quidem, sed vel maximè in apparatu conuiuij. Nã sunt extrema quidem periculosa: media autem bona sunt, medium est autem quidquid non eget rebus necessariis. Quæ sunt enim secundum naturam appetitiones, circunscribuntur sufficientia. Porrò autem Iudæis per Legem summo consilio annuntiatur frugalitas. Innumerabilium quippe rerum vsum per Mosen abstulit Pædagogus, causas illis adiungens, occultas quidem, quæ erant spiritales: apertas autem, quæ carnales, quibus etiam crediderunt: iis quidem, quòd vngulam non habeant bifidam: illis verò, quòd cibum non ruminent: aliis verò, quòd ex aquatilibus sola

Leuit.11. squammas non habeant, adeò vt eis omnino pauca restarent apta ad alimentum. Quæ autem permisit tãgere, eorum rursus prohibuit morticina, & quæ simulachris immolata, & quæ suffocata fuerant. nanque ne hæc quidem licet tractare. Quoniam enim fieri non potest, vt qui iucundis vtitur, ab eis suscipiendis abstineat: ei contrariam vitæ rationem opposuit, donec qui ex more proficiscitur ad voluptatem ac delectationem impetum dissolueret. Hominibus autem sæpenumero quidem damnum & molestiam procreauit voluptas. Graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam in anima parit nimia alimenti copia. Iam verò dicunt etiam puerorum corpora rectè crescere in longitudinem, si desit nutrimentum. neque enim prohibetur spiritus recurrens ad incrementum, cum

cum commodam cursus respirationem multum nutrimentum obsepiat. Vnde luxuriosam deliciisque affluentem vitam, qui sectatus est veritatem Philosophorum Plato scintillam Hebraicè veritatis suscitãs: Mihi autem, inquit, cum venissem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis & Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit. Bis die saturum viuere, & noctu nunquam solum dormire, & quæcunque studia hanc vitã cõsequũtur. Ex his enim nullus homo ex iis qui sunt sub cœlo potest esse prudẽs, qui hæc à iuuentute exercet, nec sic admirabilis natura superabitur. Neque enim Plato de Dauide non audierat, qui in sua ciuitate in medio tabernaculo sanctam arcam collocans, facta omnibus qui eius ditioni parebant lætitia, coram domino distribuit omnibus Israëlis copiis, à viro vsque ad mulierem, vnicuique tortam panis, & subcinericium panem, & laganum ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum & Israëliticum: Gentile autem quod est superuacaneum. Qui autem eo vtitur, nunquam vt sit sapiens laborauerit, vt qui mentem in ventre infoderit, admodũ similis pisci qui græcè ὄνος, hoc est, asinus dicitur: quem quidem dicit Aristoteles solũ ex aliis animalibus habere cor in ventre. Hunc Epicharmus Comicus vocat ἐκτραπελόγαστρον hoc est, qui à communi ventris consuetudine discedit. Tales sunt ij homines, qui in ventrem crediderunt, Quorum Deus venter est, & gloria in ignominia ipsorum, qui ea quæ sunt terrena cogitant. Eis non bona prædixit Apostolus, dicens: Quorum finis est interitus.

1. Para. 16.

Philip. 3.

Quomodo in potu se gerere oporteat. Cap. II.

VINO autẽ modico vtere, aquam bibẽti Timotheo, propter stomachum tuum, dicit Apostolus, pulchrè admodum ægrotanti & languenti corpori conueniens, quod ipsum confirmet ac corroboret auxilium adhibens: modicum autem id decer-

1. Tim. 5.

nens, ne eum lateret, hoc auxilium propter multitudinẽ alia egere curatione. Naturalis itaque & sobrius potus sitientibus necessarius, est aqua. Eam ex prærupta petra manantem, veteribus Hebræis vnicum ac simplicem temperantiæ potum suppeditauit Dominus. Oportebat autem eos, vtpote errantes, esse maximè sobrios. Postea sancta vitis botrum germinauit Propheticum. Hoc signum est iis qui ad quietem ex errore instituti sunt magnus botrus, nempe Verbum pro nobis expressum, cum sanguis vuæ, Verbum scilicet, aqua temperari voluerit. Sic etiam sanguis eius salute temperatur. Duplex est autem sanguis domini. Alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu: alter verò spiritalis, quo scilicet vncti sumus. Et hoc est bibere Iesu sanguinem, esse participem incorruptionis domini. Verbi autem virtus est spiritus, quemadmodum sanguis carnis. Cõmoderata itaque proportione & conuenientia, vinum quidem aquæ, homini verò spiritus admiscetur. Ac tẽperatum quidẽ vinum ad fidem conuiuio excipit: Spiritus autem deducit ad incorruptionem. Amborum autem temperatura, potus scilicet & verbi, dicitur Eucharistia, quæ & laudatur & bona est gratia, cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur & corpore & anima: cum diuinum temperamentum, hominem scilicet, diuina voluntas Spiritu & verbo mysticè contemperauerit. Etenim verè quidem spiritus animæ quæ ab ipso fertur coniungitur & familiaris efficitur: caro autem Verbo, propter quam Verbum caro factum est. Eos itaque laudo & admiror, qui vitam austeram delegerunt, & moderatæ vitæ medicamentum aquam appetunt: vinum autem, tanquam ignis minas, quàm longissimè fugiunt. Placet ergo vt pueri & puellæ ab hoc medicamento plurimum abstineant. Non enim feruenti ætati, quod est omnium humidorum calidissimum, vinum infundere conuenit, perinde ac si quis ignem in ignem deriuet, ex quo agrestes immanésque appetitiones, ardentésque cupiditates, & mores ignei incenduntur, excalefacti autem intus adolescentes eua-

Exod. 18.

Nume. 20.

dunt propensi ad libidines, adeò vt præuisum eorum damnum per corpus comprobetur, celerius quàm oportuit maturatis membris cupiditatis. Vino itaque efferuescente luxuriant ac intumescunt vbera & pudenda fornicationis imaginem iam prænunciantia, & corpus cogit vulnus animæ inflammari, & pulsus impudentes anxiam superuacaneam persequuntur diligentiam, temperantiam ac moderationem ad iniquitatem prouocantes. Hinc autem fit, vt mustum iuuentutis fines pudoris trãsiliat. Oportet autem quàm maximè fieri potest iuuenum appetitiones conari extinguere, minarum quidem bacchicum fomitem auferentes, feruori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentem animam cohibebit, & membra intumescentia retinebit, & quæ iam agitatur cupiditatis incitamentum sopiet. Qui autem sunt in ipso flore ac vigore ætatis, cum interdiu quidem prandium sumpserint quibus conuenit prandiũ, pane solo gustato à potu omnino abstineant, vt ebibatur eorum superflua humiditas, aridorum esu veluti quadam spongia exhausta. Assiduè enim spuere, & emungi, & ad excernendum properare, sunt signum intemperantiæ ex immoderata exhibitione humidorum, quæ plus quàm par sit in corpus infunduntur. Quòd si etiam sitis accesserit, curetur aqua non multa hæc affectio. Neque enim aqua nimium profusè impleri conuenit, ne obruatur nutrimentum. Comminuatur autem ad faciendam concoctionem, dum cibi quidem assurgunt in molem, pauca sunt autem quæ ad excretionem procedãt. Quanquã etiã alioqui cõuenit diuinis cogitationib⁹ vino minimè grauari. Perpauca nã cogit, sicut ait Comicus, merũ comprehendere, tantum abest vt temperantem eum possit efficere. Vespere autem tẽpore cœnæ vino vtendum est. Quoniã enim paulò magis sobriis ac feriis lectionib⁹ nõ amplius operã damus, tunc fit frigidius quod ambit interdiu, vt introductitio calore fouẽdus sit tepor ĩnatus qui deficit. Sed hic quoq; vino est exiguo vtẽdum, neq; enim vsq; ad contumeliç crateras acceden-

dum est. Iis autem qui iam sunt prouectioris ætatis, hilarius potu vti permittendum est, ætatis refrigerationem, quæ tempore quodammodo emarcescit, vitis medicamento citra noxam suscitantes. Neque enim seniorum appetitiones circa ebrietatis naufragia amplius magna ex parte fluctuant. Ratione enim ac tempore, veluti quibusdam anchoris, in portu fundati, cupiditatum tempestatem, quæ ex ebrietate excitatur, ferunt facilius. Quibus etiam in conuiuiis licet aliquid vrbanè dicere ac lepide. Cæterum iis quoque sit potationis eò vsque terminus, dum & illabefactatam rationem, & suo officio fungentem memoriam, corpúsque vino immotum & inconcussum conseruent, ἀκροθώρακας hoc est, qui suum pectus vino insigniter armauit, vocant qui sunt eorum periti. Melius est ergo ne labaris, antea desinere. Artorius autem quidam in libro de Longa vita (sic enim commemini) existimat oportere eò vsque potum solummodo præberi, donec cibi humectentur, vt nobis vitam paremus longiorē. Conuenit ergo vt vinum alij quidem loco medicinæ propter solam sanitatem adhibeant: alij verò vt se relaxent & exhilarent. Vinum enim primum quidem facit eū, qui plus quàm antè bibit, ipsum esse sibiipsi æquum & clementem, & conuiuis suauem, & famulis mitiorem, & amicis iucundiorem: contumelia autem affectum par pari refert. Cum enim sit calidum, & habet suaues succos moderatè temperatos, turpia quidē excrementa liquefacit caliditate: acres autem & malos succos bono odore contemperat. Illud ergo bene dictum est: Exultatio animæ & cordis, vinum creatū est ab initio, si quantum satis est bibatur. Optimum est autem aqua plurima vinum miscere, & non ipsum tanquam aquam requirere, hebésque & obtusum reddere ad temulentiam: neque tanquam aquam infundere propter vinositatem. Sunt enim ambo Dei opera, & ea ratione conducit ad sanitatē vtriusque mixtura, aquæ scilicet & vini: quoniam ex eo quod est necessarium, & eo quod est vtile, vita consistit. Ei itaque quod est necessarium, nempe aquæ plurimæ, ex vtili

Psal. 103. Ecclesiast. 13.

etiam aliquid immiſcendum eſt. Vino autem immodico lingua quidem præpeditur: labra verò ſoluuntur: oculi autem detorquentur ac diuertuntur, cũ præ humiditatis multitudine viſus tãquam in piſcina natitet, & mentiri coacti exiſtimant quidem omnia in orbem circumagi, numerare autem non poſſunt quæ procul ſunt tanquam ſint vnica. Atqui duos Soles videre mi videor, ebrius dicebat Thebanus ſenex. Motus enim viſus à vini caliditate ſæpius eius quod vnũ eſt multiplicem apprehendit ſubſtantiam. nihil autẽ differt an viſum moueat, an id quod videtur. Idem enim viſui ex vtriſque accidit, qui propter fluctuationẽ non poteſt ſubiectum perfectè comprehendere. Iam vero greſſus tanquam fluctu impellẽte ſubſidunt, nec poſſunt locũ tenere, ructúſque ac ſingultus, vomitúſque & deſipientiæ pro ludo & delectamento ſubeunt. Quiſquis enim eſt temulentus, vt dicit tragœdia.

Eum ira vincit, caret ſapientia.
Solétque lingua cum permulta fuderit,
Inuitus audire quæ volens dixit malè.

Atque ante tragœdiam quidem clamauit Sapientia. Vinum quod bibitur multum, in irritatione, & omni lapſu replet. Quocirca plurimi quidem dicunt oportere in conuiuio ſe relaxare, & quæ ſunt ſeria in auroram differre. Ego autem tũç maximè cenſeo rationem eſſe in conuiuium vnà introducendam, quæ inſtar Pædagogi corrigat temulentiam: ne nobis imprudentibus conuiuium dilabatur ad ebrietatem. Quẽadmodum enim nemo qui ſapit, æquũ cenſuerit claudere oculos, priuſquam eat dormitum: ita nec rationẽ abeſſe à conuiuio quis rectè voluerit, neque ante res gerendas eam præſopire rectè inſtituerit. Sed neque poterit vnquam ratio à ſuo munere deſiſtere, nec ſi dormiamus quidem. Ea enim ad ſomnum eſt inuitanda. Perfecta enim ſapientia, quæ eſt diuinarum & humanarum rerum ſcientia, quæ vniuerſa complectitur ac continet, quatenus gregis hominum curam gerit, ars vitæ efficitur, & ea ratione quandiu viuimus ſimul

Prouer. 2.
Eccle. 19, 31.

adest perpetuò, proprium semper munus, nempe bonam vitam, obiens. Miseri autem qui è conuiuio temperantiam exigunt, quæ in compotationibus versatur intemperantiam vitam esse beatam existimant. Quorum vita quidem nihil est aliud quàm comessatio, crapula, balnea, temetum, matulæ otium, potus. Videre ergo licet aliquos eorum semimortuos, cespitantes, in collis coronas habentes: non secus ac amphoras inter se inuicem merum fundentes sub nomine beneuolētiæ: alios autem plenos crapula, sordidatos, in vultu pallentes, & liuidos, & hesternæ temulentiæ adhuc aliam infundentes temulentiam. Bonum, bonum est, ô amici, vt cum hanc imaginem simul ridiculam & miserabilem quàm longissimè ab ea didicerimus, nos ipsos ad id quod est melius componamus & effingamus, timentes ne forte nos quoque aliis simile spectaculum fiamus, & ridiculi euadamus. Lepidè profectô dictum est: Fornacem quidem inter tingendum probare ferri aciem: vinum autem cor superborum. Et est quidem ebrietas, vsus vini vehementior. Debacchatio verò, quæ Græcè est παροινία quod ex huius vsu præter decorum loquēdo, suscipitur dedecus. Crapula autem quæ propter ebrietatem accipitur molestia & fastidiū, quæ κραιπάλη Græcè dicta est, eo quòd caput vibret & exagitet. Hanc vitam, siquidem vita est appellanda, quæ est ignaua & otiosa, libidini & voluptati dedita, temulentiam admirans & suspiciens, diuina despiciens Sapientia, præcipit suis filiis. Ne sis vini potor, nec stipem extendas ad emptiones carniū. Omnis enim ebriosus & fornicator mēdicabit, & induetur laceris & pānosis omnis somnolentus. Sōnolentus enī est quisquis ad sapientiā non vigilat, sed ab ebrietate in somnū demergitur. Et laceris, inquit, induetur debacchator, & per ebrietatem pudore afficietur propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea, quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quę dedec⁹ intra animā cernitur, nempe peccatum, propter quod non facile seruabitur vestis, quæ vndicunque diuulsa est & dilaniata, multis

Prouerb. 23.
Ecclef. 19.

marescens cupiditatibus, à solute separata ac discissa. Et ea ratione ad mouendum aptissimè subiungit. Cui vę: cui tumultus, cui iudicia, cui iniucundę loquelæ, cui contritiones superuacuæ? Videte vinosum totum dilaceratum, qui ipsam quidem rationem despicit, seipsum autem tradidit & permisit ebrietati, & quot & quanta ei Scriptura minata est. Minis autem rursus subiungit: Cuius sunt liuidi oculi, an non eorum qui in vinis tempus consumunt? annon eorum qui inuestigant vbi fiant potationes? Hîc quidem eum qui potu nimio delectatur vel iam rationi mortuum esse ostendit per liuentes oculos, quod est signum mortis, eam quæ est in domino mortem ei annuncians. Obliuio enim eorum, quæ ad veram vitam pertinent, vergit ad interitum. Iure ergo Pædagogus vehementissimè prohibet, nostræ salutis curam gerens. Ne bibite, inquit, vinum propter ebrietatem. Quamobrem, rogabis. Quoniam, inquit, os tuum tunc loquetur peruersa, Iaces autem tanquam in corde maris, & tanquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poëtica.

Ibidem. 23.

Prouerb. 23.
Esa. 28.

Vinum hominum veniens, velut ignis corda furore
Pellit, ceu Libyci fluctuat vnda maris,
Quam Notus aut Boreas agitant. Et rursus.
Arcanáque cuncta
Vinum errans aperit, tumulentis noxia, vinum,
Vinum quod mentes fallit.

Et quæ sequuntur. Videtis naufragij periculum. Cor quidem multo potu obruitur. vini autem tumulentiam, maris nimis comparauit, in qua corpus tãquam nauis demersum, turpitudinis profundum subiit ac dedecoris, decumanis vini fluctibus obrutum. Gubernator autem, mens scilicet humana, supereminentis ebrietatis fluctu circumagitur: & in mari versans caligat, & propter procellæ tenebras à portu veritatis aberrat, donec in saxa mari latentia irruens, seipsum in voluptates impactũ perdiderit. Meritò ergo Apostolus quoque præcipit: Ne inebriamini vino, in quo est multa luxuria. Luxuria autem Græcè est ἀσωτία nõ

Ephe. 5.

posse seruari ebrietatem, per ἀοινίαν significans. Nam & si aquam vinum in nuptiis fecerit, non tamen permisit inebriari: quod erat autem aqueum sensus legis viuificauit, operatorem scilicet ex Adam, cum vniuersum mundum repleuit sanguine, & potum vitis veritatis, temperamentum Veteris Legis & Verbi noui, ad præstituti temporis complementum, pietati ac Dei cultui præbuit. Mysticum ergo signũ sancti sanguinis vinum Scriptura nominauit. Temulentiæ autem incommoda reprehendens. Intemperans, inquit, res est vinum, & iniuriosa res ebrietas. Placet ergo rectæ rationi, hyeme quidem propter rigorem eousque bibere dum non rigeas, iis qui sunt ad rigorem procliues: alio autem tempore propter medelam intestinorum. Quemadmodum enim cibo, vt non esurias, ita etiam potu ne sitias, vtendum est, deligenter cauendo ne labamur. Res est enim admodum lubrica & periculosa vini ingressus. Ita autem fuerit anima nostra pura sicca, & luminosa. Ipsa autem sicca anima est sapientissima & optima, ea autem ratione etiam contemplatiua, nec ex iis quæ ex vino ascendunt exhalationibus male facta, instar nubis in molem corpoream coacta est. Non est ergo vinum Chium magna cura requirendum, si absit: nec Arethusium, si non adsit. Sitis enim est alicuius indigentiæ affectio, & ad eam explendam quærit conueniens auxilium, non autem vinum ardens ac fumosum. Languescentis autem & imbecillæ propter intemperantiam appetitionis sunt transmarinæ vini importationes, desipiente in desideriis animo vel ante ebrietatem. Nam & Thasium odoriferum, & bene spirans Lesbium, & quoddam suaue Creticum, & dulce Syracusium, & Mendesium quoddam Ægyptiacum, & insulare Naxium, & aliquod aliud flagrans ex Italia. Multa quidem hæc nomina. Moderato conuiuæ vinum vnum, quod ex vnius Dei agricultura prouenit. Quid enim, annon vinum in sua patria natum cuique sufficit ad suam explendam cupiditatem? Nisi forte etiam aquam sunt importa-

Allusio est in ἄποτος & ἄοινος
Ioan. 2.
Prouerb. 20.

turi, quemadmodum stulti Reges. Choaspes qui sic dicitur, est fluuius Indiæ, cuius est ad potum optima aqua Choaspia. Quemadmodum autem vinum vinosos, ita quæ inuehitur aqua diuites miseros efficit in delitiis. Et hic Spiritus sanctus per amos elocutus: Qui bibunt vinum percolatum, & super lectum, inquit, sedent eburneum: & quæcunque ea consequuntur, probri loco subiunxit. Decoris autem cura est maximè gerenda, cuius etiam Mineruam, quæcunque ea fuerit, curam gerentē dicit fabula tibiarū abiecisse delectationē, propterea quòd id esset aspectu indecorū: vt pote vt vultu stabili nec se huc & illuc flectēte bibamus, non nimis auidè attrahētes, nec antequam a biberimus, oculos indecorè se gerere cogētes, præ intēperantia inconuenienter haurientes, vt mentum non conspergamus, nec vestē madefaciamus, dū potus simul totus infunditur, faciem nostram phialis proluentes atque adeo propemodū obruētes. Etenim susurrus dū potus magno impetu fertur, & plurimo spiritu attrahitur, perinde ac si in vas fictile infundatur, guttur autem resonat propter rapidā ingurgitationem, turpe est & indecorum intēperantiæ spectaculum. Accedit his quod ei quoque est damnosum qui illo vtitur potus studium. Ne ad id quod tibi damnum affert, ô amice, festinaueris. A te non rapitur potus, tibi datus est, & te expectat, ne disrumpi festinaueris, ingeniti hiatu attrahens. Impletur tua sitis, & si tardius biberis, honestè ac decorè te gerens, dum potus vt decet, per partes diuiditur. Non enim tēpore aufertur, quod præripitur ab intemperantia. In vino, inquit, ne te virum fortē præbeas. Multos enim vinum reddidit inutiles. Ebrietate autē maxime vtūtur Scythæ, Celtæ, Iberi, & Thraces, quæ vniuersæ sunt bellicosæ gentes: pulchrumque ac beatum vitæ studium se exercere putant. Nos autem qui sumus genus pacificum, ad vsum non ad petulantiam & contumeliam conuiuantes, sobriis haustibus amicitiæ ergò bibimus, vt verò & conuenienti nomine appellentur pocula amicitiæ. Quomodo dominum bibis-

Hoc de Regibus Persarum scribit Herodotus & multi alij.

Amos. 6.

Ibidem. 7.

Ecclesia. 31.

Esa. 5.

se existimatis, quando propter nos homo factus est? adeóne impudenter vt nos? annon honestè ac temperatatè, annon consideratè? Rectè enim scitote. Ipse quoque vino vsus est, nam ipse quoque homo, & vinum benedixit, cum dixit: Accipite bibite, hoc est sanguis meus, Sanguis vitis, Verbũ, quod pro multis
Matth. 26. effunditur in remissionem peccatorum, sanctum lætitiæ fluentum allegoricè significat. Et quod sobrium quidem ac moderatum esse oportet eum qui bibit, per ea quæ in conuiuiis docuit apertè ostẽdit. Neque enim ebrius docuit. Quòd autem vinum esset quod
Ibidem. benedictum est, ostendit rursus, dicens discipulis: Nõ bibam ex fructu vitis huius, donec bibero ipsum vobiscum in regno patris mei. Cęterum quòd vinũ quidem esset quod bibebatur à domino, rursus ipse de se
Luc. 7. ipso dicit, Iudęorum cordis duritiem exprobrans: Venit, enim, inquit, filius hominis, & dicunt: Ecce homo vorax, & potor vini, publicanorum amicus. Hæc quidem nobis firma & fixa sint aduersus eos qui dicuntur Encratitæ. Porrò autem mulieres, id quod honestum est ac decorum vtique suscipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore disrumpantur, admodum angustis in ore alabastris indecorè bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem, non vt mihi quidem videtur honestè denudant, & iugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuiis ea quæ possunt veluti denudãtès, virilesque eructationes vel potius seruiles attrahentes, in luxu & in delitiis tempus consumunt. Nihil enim quod probrum affert & vituperationẽ, viro, qui ratione est præditus, cõuenit, multo autem minus mulieri: cui vel ipsum tantùm scire ipsam quænam sit, ei affert pudorem: Ira autem,
Eccle. 26. inquit, magna, est mulier ebria, tanquam ira Dei mulier temulenta. Quamobrem? Quoniam suam non cælat turpitudinem. Facile enim mulier ad inhonestè se gerendum attrahitur, si liberam suã animi electionem voluptatibus solummodo permiserit. Neque verò alabastris bibere, prohibuerimus, sed studere in iis solùm bibere, vt superbum & arrogans resecamus; eis

quæ inciderint, circa vllam animi affectionem vti illis consulentes, ad quas prolabuntur appetitiones eis longè antè eminus resecantes. Iam verò aëris impulsus, qui redeunte quadam fluctuatione incitat ad eructandum, est sensim transmittendus. Nullo autē modo permittendum est mulieribus, vt appareāt aliquid corporis denudantes, ne ambo prolabantur: hi quidē, vt qui ad videndum incitentur: illæ verò, vt quę in se virorum intuitum attrahant. Semper autē, tanquā præsente domino, honestè versandum est, ne nobis quoque sicut Corinthiis succensens dicat Apostolus: Conuenientibus vobis non licet dominicam cœnam cōmedere. Mihi videtur is qui à Mathematicis dicitur Acephalus, qui ante stellā errantem enumeratur, capite in pectus cōpresso, significare helluones, homines & voluptuarios, & ad ebrietatem propēsos. Nam in his quoque ratiocinādi facultas, non in capite, sed in intestinis collocatur, iræ & cupiditati seruiens. Quamobrē quemadmodū Elpenor fregit calcaneū, cum cecidisset propter ebrietatem: ita eorum cerebrū prę ebrietate caligine offusum, ad cor & iecur, hoc est ad voluptatem & iram maiori casu decidit quàm dicunt Poëtæ Vulcanum cœlitus à Ioue in terram fuisse deiectum: Labor autem, vigiliæ, inquit, & bilis, & tormentum est cū homine insatiabili. Quocirca Noë quoque indecora vinolētia ascripta est, vt ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestam scriptisq́ue mandatam lapsus imaginem habentes: propter quòd qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à domino. Breuissimè itaque comprehendens Scriptura, vno verbo omnia dixit. Quod homini erudito satis est vinum, & in eius cubili requiescet.

1. Corint. 11.

Genes. 9.

Quòd in sumptuosam vasorum supellectilem non sit studium conferendum. Cap. III.

ARGENTORVM itaque & aureorum gēmeorum q́ue poculorum irritus & inutilis est vsus vt qui sit visus solū deceptio. Nam siue eis calidū mixtū

liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est damnosus diues potus. Valeant ergo [a] Therideì calices, Antigonides, canthari Labronij, & Lepastæ, & poculorũ genera innumerabilia, trullæ præterea & psycteres, & œnochoæ. Aurum enim & argentum, & priuatim & publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit, rara ad acquirendum, difficilis ad custodiendum, & non apta ad vtendũ. Quinetiam curiosa ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quæ simul docet & timere & bibere, est à bonis nostris institutis & legibus exterminanda. Sellæ autem argenteæ, pelues & acetabula, scutellæ & catini, & præterea vasa aurea & argentea, nonnulla quidem ad ciborum ministerium, alia verò ad alios vsus quos me pudet dicere, ex sectili cedro, thuris virgulto, ebenóq; & ebore instructi tripodes, lectíque argenti pedes & ex ebore compacti, auróque interspersæ & testudine variatæ cubilis valuæ, & stragulæ vestes purpureæ, & aliorum colorum paratu difficilium, insolentum delitiarum argumenta, inuidiæ mollísque ignauiæ insidiosa commoda, sunt omnia amandanda, vt quæ nihil habeant propter quod sit iure in eis multum studij ponẽdum: Tempus enim cõtractum est, vt dicit Apostolus. Hoc ergo restat ne habitum ac figuram quampiam præ nobis ridicule feramus: quemadmodum in pompis videntur nonnulli extrinsecus ita vncti & obliti ad grauitatem, vt stuporem & admirationem afferant, intus autem sunt planè miseri. Hoc itaque explicans accuratius subiunxit. Reliquum est vt & qui habent vxores, sint tanquam non habentes, & qui emunt, tanquã non possidentes. Quòd si hæc dixit in coniugio, in quo dixit Deus, Crescite & multiplicamini, quomodo putatis arrogantiam ac superbiam non esse ex auctoritate Domini exterminandam? Quocirca dicit etiam Dominus: Vende quæ habes, & da pauperibus, & huc me sequere. Sequere Deum nudus ab ar-

De his Athenæus lib. xi.

1. Corin. 7.

Ibidem.

Genes. 1.

Matth. 19.
Mar. 10.

rogantia, nudus à pompa momentanea, quod tuũ est, quod bonum est, quod auferri non potest, in Deum fidem, in passum confessionem, beneficentiam in homines possidens, quod quidem est possessio pretiosissima. Ego autem admitto etiam Platonem, qui lege lata apertè decerni, quòd neque vt opes aureas & argenteas habeas laborare oportet, neque vas inutile, quod non cum vsu necessario moderatum quoque sit, vt sit idem ad multa accommodatum, multiplex autem & varia possessio expurgetur. Pulcherrimè itaque alicubi dicit diuina Scriptura, ad eos qui sunt sui amãtes & arrogantes verba dirigens: Vbi sunt qui gentibus imperabant, & qui dominabantur feris, quæ sunt super terram? qui in cœli auibus illudebant, qui argenti & auri thesauros congregabant, in quibus homines habebant fiduciam, & non est finis acquisitionis eorum? qui aurum & argentum fabricabantur, & erant solliciti? Non est inuentio verborum eorum: euanuerunt, & ad inferos descenderunt. Hæc est merces arrogantis superbiæ. Si nobis enim agrum colentibus ligone & aratro opus est: ligonem autem argẽteum, falcémque auream nemo fuerit fabricatus: & materia quæ apta sit ad opus faciundum, non quæ sit diues in agricultura, vtimur: quid vetat quominus in vasis quoque domesticis idem sentiant, qui quod est simile considerant? quorum modus sit vsus, non sumptus ac magnificentia. Quid enim, dic queso, qui in mensa ponitur gladiolus, si clauos non habuerit argenteos, vel non fuerit factus ex ebore capulus, non scindit? An ad carnem diuidendam Indicum ferrum nobis fabricandum est, auxilium veluti quoddã euocantibus? Quid verò si fuerit peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipiet? & vas fictile quo pedes lauamus, pedum sordes? Ergóne etiam indignabitur mẽsa, quæ est pedibus eburneis instructa, si panem vnius oboli portauerit? neque verò lumẽ lucerna ministrabit, quòd sit figuli opus, nõ aurificis? Ego autem dico vel humile grabatum nihilo meliorẽ præbere accubitum quàm lectum eburneum. Cum autem

Baruch. 3.

ad substernendum sit satis ouinarum caprinarúmve pellium, adeò vt purpureis aut puniceis non sit opus, propter primarum, quæ exitium attulerunt, delitiarum stultitiam, nihilo secius condemnare frugalitatem, quis tantus error & vana honesti pulchríque persuasio? Videte, Christus in vili catino cibum sumpsit, & fecit Discipulos super herbam accumbere: & pedes eorum lauit linteo accinctus, Deus à fastu alienus, & Dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cœlo deferens? Et à Samaritana potum petiit, quæ aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurũ regale non requirens, sitim autem docens facilè extinguere. Scopum enim constituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificentiam. In conuiuiis autem comedebat & bibebat, non terræ metalla effodiens: neque auri & argenti, hoc est, rubiginem redolentibus vasculis vtens: Quodammodo enim spirat incensæ rubigo materiæ. In summa enim & alimenta, & vestes, vasa & supellectilem, & quæcũque in domo sunt, atque ipsam, vt semel dicam vitam, oportet esse cõsentaneam rectæ Christiani hominis institutioni, prout conducibile fuerit accommodatam, personæ, ætati, studio, ac tempori. Cum enim simus vnius Dei ministri, oportet & possessiones, & quæ est in eis suppellectilem, vnius honestæ vitæ signa ostẽdere, & vnũquemque hominem indistincta & non differenti fide, huic vniformi institutioni ea quæ consequuntur consentanea & conuenientia, per hanc vnicam affectionem videri facere. Quæ autem nec difficiliter acquirimus, & eis facile vtimur, laudamus, & facile custodimus & facile communicamus: meliora autem sunt quæ vtilia. Quæ viliora autem sunt ac frugaliora, sunt meliora diuitibus. In summa diuitiæ, quæ non rectè administrantur, sunt arx vitij ac sceleris, in quibus multi cæcutientes cœlorum regnum nũquam ingredi poterunt, in rebus quidem mundanis ægrotãtes: superbè autẽ & arroganter propter delitias viuentes. Oportet autem eos, qui contendunt ad salutem, hoc animo anteà anticipasse, quòd vsus quidem causa, nobis sit

Εὐβάτῳ. Matth. 14. Mar. 6. Ioan. 13. Ibidem. 4.

vniuersa possessio: sufficientiæ autem gratia possessio, quam etiam ex paucis quispiam parauerit. Vani autem sunt, qui propter insatiabilitatem repositis rebus pretiosis delectantur. Qui autem cogit, inquit, merces, coëgit in nodum perforatum. Is autem est qui cogit, & se mentem excludit, & detrimento afficitur, qui nulli impertitur. Res est autem planè ridicula, & digna maximè quæ ludibrio habeatur, argentea vrinæ receptacula, & vitreas matulas viros inferre, quẽadmodum suos introducunt consiliarios, & has, quæ sine ratione sunt diuites mulieres, ex auro excrementorum facere receptacula, vt ne egerere quidem eis liceat absque superbia. Vellem quidem eos per totam vitam aurum stercora existimare: Nunc autem arx vitij inuenta est pecuniæ cupiditas, quam Apostolus dicit esse radicem omnium malorum. Quam quidem appetentes, à fide aberrarunt, & seipsos confixerunt multis doloribus. Veræ autem diuitiæ sunt paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo est, non propter diuitias sibi placere, & magnos spiritus sumere, sed eas despicere. De suppellectile autem & vasis se iactare est perquam turpe: non enim in eis studium suum ponere æquum est, quæ volenti licet vel è foro emere. Sapientia autem emi non potest terreno numismate, nec in foro, sed in cœlo venditur: & iusto nummo venditur, nempe Verbo immortali, regali, aureo. 1. Timoth. 6

Quomodo in conuiuiis se recreare oportet. Cap. IIII.

Onuiuio autẽ rationali absit comessatio & lasciuia iuuenilis. Quinetiam inanes vigiliæ, quæ de petulãtia & turpibus conuitiis & maledictis sibi placent. Est enim hæc comessatio tibia inebrians, extemporalis amatorij pontis impotentiæ catena. Amor autem & ebrietas, & quæ ratione carẽt affectiones, à nostro choro procul amãdentur. Vnà autem cum petulantia in comessatione κῶμος,

versatur cantilena. In potu verò vigiliæ ebrietatẽ accersunt, & excitant libidinem, quæ sunt rebus turpibus faciendis dedita audacia. Sin autem in tibiis, & psalteriis, choris & saltationibus & plausibus Ægyptiorum, & dissolutis eiusmodi otiis studiosè versentur, immodesti, insolentes, valdéque à bona disciplina alieni euaserint, vtpote quos cymbala & tympana circumsonent, & fraudis instrumenta circunstrepant. Reuera enim vt mihi videtur, eiusmodi conuiuium est ebrietatis theatrum. Cum enim tenebrarum opera exuerimus, induere arma lucis vult Apostolus, vt in die decore ambulantes: non in comessationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus & in impudicitiis versantes. Fistula itaque tribuatur Pastoribus: tibia autem superstitiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt. Reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio cõuiuio amandanda, quæ magis bestiis quàm hominibus conueniunt, & iis hominibus qui à ratione sunt alieniores. Ceruas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandum cantu duci à venatoribus. Equis autem coëuntibus, veluti quidam hymenæus, tibia carmen canitur. Id autẽ ab incitandis equis Musici appellarunt, ἱππόθορον. Omne autem turpe spectaculum, omnémque turpem auditionem, & vt semel dicam, turpem omnem sensum intemperantię, quòd quidem est vera sensus priuatio, maximè oportet nos excindere, quæ in oculis & in auribus titillat, & effœminat, voluptatem cauentes. Fractorum enim cantuum, & flebilium Caricæ Musæ modorum varia veneficia, intemperanti & prauo musicæ artificio mores corrumpunt, ad huius comessationis affectionem trahentes. Diuinum autem ministerium separãs psallit spiritus: Laudate eum in sono tubæ. In sono enim tubæ suscitabit mortuos: Laudate eum in psalterio, quoniam lingua est psalterium Domini: Et in cithara laudate eum. Per citharam os intelligatur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur: In tympano & choro Laudate eum. Dicit Ecclesiam quæ meditata est carnis resurrectionem in pelle resonante:

[Margin notes: ἀφαδία. — Rom. 13. — Psal. 150.]

nante: In chordis & organo laudate eum. Organum dicit corpus nostrũ, & chordas eius neruos, per quos numerosè & cõcinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas: Laudate eum in cymbalis iubilationis. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humanæ naturæ acclamauit: Omnis spiritus laudet Dominum. Quoniam omnis spiritus quem fecit, curam gessit. Verè enim pacificū instrumentum homo est. Alia autem siquis curiosius inquirat, inueniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendentia, vel animũ irámque irritantia. In bellis itaque suis tubá vtuntur Ethrusci: fistula Arcades. Siculi autem instrumentis quæ appellant πήκτιδας. Cretenses lyra. Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Ægyptij, & Arabes cymbalo. Vno ergo instrumento, Verbo solo pacifico nos vtimur, quo Deum honoramus, non amplius veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus mos erat iis qui in bello se exercebant. Deique metum contempserunt, & simul congregatis concionibus in choris vti, vt per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur animus. Duplex autem sit nostra in potu beneuolẽtiæ ergò inuitatio, ex Lege. Si enim diliges Dominum Deum tuum: Deinde proximum tuum. Prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem & Psalmodiam. Secunda autem, quæ est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem: Verbum enim Domini inhabitet in vobis copiosè, dicit Apostolus. Hoc autem verbum se accommodat & reddit conforme temporibus, personis, locis. Atque adeò nunc quoque in conuiuio versatur. Rursus enim subiungit Apostolus: In omni sapientia docentes, & admonentes vos ipsos, Psalmis, Hymnis, & canticis spiritalibus in gratia canentes in corde vestro Deo. Et rursus: Quidquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine Domini Iesu, gratias agentes Deo & Patri eius. Hæc est gratiosa ac iucunda nostra comessatio. Et si ad lyram vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te ca-

Colossen. 3.

Ibidem.

det reprehensio. Hebræum iustum Regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus: Exultate iusti in Domino: rectos decet laudatio, dicit Prophetia: Cōfitemini Domino, in cithara in psalterio decachordo ei psallite. Cantate ei canticum nouum. Nunquid autem decachordum psalterium Verbum Iesum significat, qui manifestatur elemento decadis? Quemadmodum autem antequam sumamus alimentum, laudare nos conuenit factorem vniuersorum: ita etiam in potu nos ei decet psallere, cum eius creaturarum efficimur participes. Est enim psalmus numerosa & modesta laudatio. Canticum spiritale psalmum dixit Apostolus. Postremo autem antequam nos somnus inuadat, pium & sanctum est Deo gratias agere, vt qui eius benignitatem & gratiam fuerimus consecuti, ita vt, cum diuino quodam afflatu nos ad somnum conferamus: & confiteri ei, inquit, in canticis labiorum, quòd in eius iussu fiat quidquid ei visum est, & ad eius salutare nihil est mancum ac diminutum. Cæterum apud Græcos quoque veteres, in conuiuiis ad compotandum comparatis, & distillantibus poculis, ad Hebraicorum psalmorum similitudinem, canticum quod appellabatur σκολιόν, id est obliquū, canebatur, communiter omnibus voce simul pæana clamantibus, & nōnunquam etiam per cantici vices propinationem circumagentibus. Qui autem erant ex eis musicæ paulò peritiores, etiam ad lyram canebant. Verum amatoria quidem procul absint cantica. Sint autem cantica Dei laudes: Laudent, inquit, nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Et quis est chorus qui psallit? Ipse tibi narrabit spiritus: Laudatio eius in ecclsia sanctorum. Exultent propter Regem ipsorum. Et rursus subiūgit: Quoniam bene placitum est Domino in populo suo. Sunt enim admittendæ modestæ & pudicæ harmoniæ, à forti & neruosa nostra cogitatione verè molles & eneruatas harmonias amandando quàm longissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio vtentes, ad delicatā & ignauam vitæ agēdæ rationem deducunt. Graues autem, & quæ ad tem-

Psal. 32.
Litera I dec& apud Græcos significat.
Ad Colos. 3.
Psal. 62. & 118.
Ibidem. 149.

perantiam pertinét modulationes, ebrietati proteruæ valedicunt. Chromaticæ igitur harmoniæ, impudenti in vino proteruiæ, floribúsque redimitæ & meretriciæ musicæ sunt relinquendæ.

De risu. *Cap. V.*

Erum autem ridicularum, vel ridendarum potius actionum imitatores, exigendi sunt à nostra Republica. Cùm enim verba omnia à cogitatione & moribus emanent, fieri non potest vt verba aliqua emittantur ridicula, quæ nō procedant à moribus ridiculis. Illud enim: Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala quæ facit fructus bonos, hic quoque applicandū est. Sermo enim fructus est cogitationis. Si ergo qui risum mouent sunt exterminandi à nostra Republica, longè abest vt nobis permittat risum mouere. Absurdum enim esset, quorum auditores esse prohibitum est, inueniri eorum imitatores. Multò autem esset absurdius studere vt ipse sis ridiculus, hoc est, probris incessendus & irridendus. Si enim ridiculam figuram suscipere, quemadmodum in pompis videntur nonnulli, in animum minimè induxerimus: quomodo internum hominem magis ridiculam sustinere figuram iure passi fuerimus? & si personam nostram non nostra quidem sponte in magis ridiculosam vnquam conuerterimus: quomodo in verbis studuerimus esse & videri ridiculi, id quod est omnium quæ sunt in homine longè pretiosissimū, nempe sermonem ac rationem ludibrio haberes? Ridiculum est ergo hæc exercere, quandoquidem nec huiusmodi ridiculorum hominum oratio digna est quæ audiatur: per hæc nomina ad turpia facta cōsuefaciens. Vrbanè ergo & lepidè loquendum est, non risus autem mouendus. Quinetiam ipse risus est cōprimendus. Nam ipse quoque, si quo modo oportet proferatur, præ se *Matth. 7.*

fert decorem & honestatem: Sin aliter prodeat, indicat intemperantiam. Nam, vt semel dicam, quæcunque sunt naturalia hominibus, ea ab illis minimè tollenda sunt: sed eis potius modus & conueniens tempus adhibendum est. Non enim quoniam homo est animal vi ridendi præditum, ideo perpetuò ridendum est, quandoquidem nec equus cuius est proprius hinnitus, semper hinnit. Tanquam autem animalia ratione prædita, oportet nos temperatè componere, studij nostri acrimoniam & nimium intensam vehementiam moderatè remittentes, non autem inconcinnè dissoluentes. Quæ vultus enim tanquam alicuius instrumenti fit per harmoniam decora remissio, appellata est Græcè μειδίαμα hoc est, subrisio. Ita appellata est diffusio, & exhilaratio, & risus eorum in quorum vultu residet modestia. Immoderata autem & inconcinna vultus dissolutio, si sit quidem in mulierib⁹, appellatur Græcè κιχλισμός hoc est, risus immodestus & lasciuus, is est autem risus meretricius. Si autem in viris, καγχασμός hoc est, Cachinnatio. Est autem hic procorum risus insolens & proteruus. Stultus autem in risu extollit vocem suã, inquit, Scriptura. Vir autem astutus vix sensim subridebit. Astutum antem nunc dicit prudentem, qui contrario modo quàm stultus affectus est. Sed neque rursus oportet esse tristem, sed grauem & cogitátem. Illum enim magis admitto subridentem, qui seuera visus est facie subridere quàm qui non seuera. Minus enim fuerit risus ille irridendus. Oportet autem ipsum quoque subrisum doceri & castigari: & si de rebus quidẽ turpibus fuerit, erubescere potius videri quam subridere, ne videamur per consensum collætari. Si autem de rebus molestis, cõuenit potius tristiores videri quàm lætari. Illud enim est considerationis humanæ indicium: hoc autem exhibet crudelitatis existimationẽ. Neque enim est semper ridendum, est enim immoderatum: neque si adsint seniores, vel aliqui quos æquũ est reuereri: nisi forte ipsi quoque vt nos exhilarẽt vrbanè aliquid & lepidè dixerint. Sed neque apud quos-

Eccles. 21.

libet ridendum est: neque in omni loco, sed neque omnibus: neque propter omnia. Maximè enim adolescentulis & mulieribus risus est procliuis ad calumniam. Terribile autem aliquid & rigidum præ se ferre eminus, eos qui circunstant expellit. Potest enim vel solo aspectu grauitas petulantiæ irruptiones frangere ac reprimere.

Omnes autem stultos, vt uno verbo dicam, vinum
Et ridere iubet molle, & saltare lubenter.

Mores effœminatos conuertens ad mollitiem. Est autem considerandum quomodo hinc profecta dicendi licentia turpitudinem vsque adeò auget & amplificat, vt eam deducat ad turpiloquium.

Edidit, & quod erat melius non dicere, verbum.

Improborum itaque hominum mores in vino maximè perspici contingit, vt qui sint omni simulatione nudati propter illiberalem vini petulantiæ in dicendo licentiam, per quam sopitur quidem ratio, quæ in ipsa anima ebrietate oppressa est & grauata: agrestes autẽ & omni vrbanitate carẽtes excitãtur affectiones, quæ in animi imbecillitatẽ facile dominatũ occupãt.

De turpiloquio. Cap. VI.

Turpiloquio autẽ & nos omnino abstinere oportet, & eis qui illo vtuntur os obstruere, & aspectu seueriore, & vultus auersione, & ea, quæ vocatur, subsannatione, & sæpe etiam asperiori oratione. Quæ enim inquit, ex ore exeunt, coinquinant hominem. Communem, & gẽtilem, & indoctum, intemperantémque & petulãtem eum ostendunt: non autem proprium, modestum, honestum & temperantem. Cum autem turpia æquè in audiendo versentur, & in spectãdo, diuinus Pædagogus eadem ratione pueris luctãtibus, ne aures eorum offendantur, pudicos & modestos sermones, veluti quędã aurium munimenta adhibet, ne possit ad frangẽdam animã peruadere pulsatio fornicationis: ocu-

Matth. 15.

Coinquinant Græce κοινοῦ hoc est cõmunem reddunt.

los autē dirigit ad rerū honestarū spectaculū: melius esse dicēs labi pedibus quàm oculis. Hoc turpiloquiū propulsans Apostol⁹: Omnis, inquit, malus sermo ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus. Et rursus: Sicut decet sanctos, non nominetur in vobis turpitudo, & stultiloquium, vel scurrilis vrbanitas, quæ ad rem non pertinent: sed potius gratiarum actio. Si autem qui stultum dixit fratrem, obnoxius, est iudicio, quid de eo qui stulta loquitur pronūtiabimus? Annon etiam de eo scriptum est: Qui locutus verbum fuerit otiosum reddet rationem Domino in die iudicij? Et rursus: Ex sermone tuo iustificaberis, inquit, & ex sermone tuo cōdemnaberis. Quænam sunt ergo salutares aurium defensiones, & quænam sunt lubricorum oculorum disciplinæ? Quæ cum iustis sunt conuersationes, auresque præoccupant, & eis prius obstruunt, qui volūt abducere à veritate. Bonos mores perdunt malæ cōsuetudines, inquit Poëtica. Præclarius autem Apostolus: Estote, inquit, odio habentes malum, adhærentes bono. Qui enim cum sanctis versatur, sanctificabitur. Omnino ergo abstinēdum est à turpibus auditionibus, & verbis, & spectaculis: sed multo magis à factis turpibus mundos esse oportet: partim quidem in ostendendis & nudandis aliquibus partibus corporis quas non decet: partim autem in contemplandis secretioribus partibus. Neque enim turpem iusti denudationem in animum induxit aspicere modestus filius: sed texit modestia quod nudarat ebrietas, spectandum lapsum inscientiæ. Mundos autem nihilo secius esse oportet & à vocum prolationibus, quibus nullum esse oportet aditum ad aures eorum qui in Christo crediderunt. Hac ratione mihi videtur Pædagogus nihil quod sit indecorum & inhonestum nobis loqui permittere, longè antè nos præmuniēns aduersus incontinentiam. Præclarè enim & mira arte solet vitiorum radices excindere, quemadmodum, Non mœchaberis, per illud: Non concupisces. Adulterium enim fructus & cōcupiscentiæ, quæ quidē est mala radix. Similiter ergo hic quoque Pæ-

Ephe. 4. Ibidem. 5. Matth. 5. Ibidem. 12. Ibidem. Rom. 12. Genes. 9. Exod. 20. Matth. 5.

dagogus securam nominum licentiam, tanquā vsum reprehendit, securam intemperantiæ cōgressionē amputans: Se enim in nominibus insolenter gerere, facit vt meditemur inhonestè facere. In voce autem esse modestum, est seipsum exercere ad fortiter sustinendam libidinis impressionem. Profundiori autem oratione tractauimus, quòd neque in nominibus, sed neque in partibus ad coitum pertinentibus, & nuptiali congressione, in quibus imposita sunt nomina quæ vsu minimè trita sunt, eius quod vere turpe est ponitur appellatio. Nam neque genu & tibia, & huiusmodi membra, & quæ eis imposita sunt nomina, sunt turpia, nec quæ per ea fit actio: membra autem & hominis verenda verecundia quidem plena, non autem turpia censenda sunt. Turpis autē res est, quæ fit præter leges eorum operatio, ideoque probro digna & supplicio. Turpe enim solum reuera est vitiū, & quæ per ipsum aguntur. His ergo consequenter iure vocetur turpiloquium quæ de vitiosis factis habetur oratio: cuiusmodi est si de adulterio vel de puerorum amore disseratur, & quæ sunt huiusmodi. Quanquam ineptæ quoque nugæ sunt silentio prætermittendæ. Ex multiloquio, enim inquit, non effugies peccatum. Luet ergo pœnas linguæ vitium. Est enim tacens qui inuenitur sapiēs, & est qui odio habetur propter multam loquacitatem: Quinetiam ipse nugator affert sibiipsi fastidium ac satietatem. Qui enim multiplicat sermonem, odit animam suam.

Prouerb. 10. *Ecclesi. 10.* *Ibidem. 10.*

Quæ non obseruare oporteat eos qui honestè simul viuunt. Cap. VII.

NOBIS autem absit quoque irridere, à quo primum incipit contumelia, ex quibus lites, pugnæ, & inimicitiæ erumpunt. Diximus autem contumeliam esse ebrietatis ministram. Non ex solis autem factis, sed etiam ex verbis homo iudicatur. In conuiuio autem, inquit, ne argueris proximum, & ei opprobrij

Ibidem. 31.

sermonem ne dixeris. Si enim vel maximè cũ sanctis conuersari præcipitur, sanctum irridere peccatum est.

Prouerb. 20. Ex ore enim insipientium, inquit Scriptura, baculus contumeliæ. Baculum dicens, fundamentum contumeliæ, cui innititur ei super quam requiescit, contumelia. Vnde admiror Apostolũ, quî hic quoq; suadet,

Ephe. 5. neque scurrilia, nequæ quæ nihil ad rem pertinent, verba effundere. Si enim propter charitatem conuenitur ad conuiuia: conuiuij autem finis est, in eos qui simul sunt beneuolentia: charitatem autem consequũtur cibus & potus: quomodo non est vt ratio postulat conuersandum, & nec propter charitatem dubitandum? Si enim conuenimus, vt quæ inter nos est beneuolentiam augeamus: quomodo inimicitias irridendo prouocamus? Satius est tacere quã contradicere, peccatum peccato adducentes. Beatus

Ecclesi. 14. re vera vir ille est, qui non est lapsus in ore suo, vel nõ compunctus est in molestia peccati; vel ductus pœnitentia propter ea quæ locutus peccauit: vel ideo quod locutus neminem molestia affecerit. In summa ergo adolescentes & adolescentulæ ab eiusmodi conuiuiis omnino abstineant, ne labantur in iis quæ non conueniebant. Insuitatæ enim auditiones, & indecora spectacula, dum in eis adhuc fides fluctuat, mentem eorum euentilant. Ætatis autem instabilitas eas adiu-

Ibidem. 9. uat, vt ad cupiditates ferantur præcipites. Quinetiam nonnunquam aliis causæ sunt offensionum, dum florem ætatis, qui est maximè lubricus & periculosus, ostentant. Rectè enim videtur præcipere Sapientia. Cum muliere quæ viro subiecta est ne omnino sedeas, & ne super cubitum cum ea accubueris: Hoc est: Ne cum ea frequentius cœnes, neque cum ea comedas. Et ideo subiungit, Neque cum ea in vino congrediaris: nequando incliuet cor tuum in ipsam, & sanguine tuo labatur ad interitum. Lubrica enim res est quæ est in vino libertas, quæ potest efflorescere. Viro autem subiectam nominauit, quod maius sit periculum ei qui vitæ societatis vinculum conatur dissoluere. Quòd si aliqua necessitas euenerit quæ eas iu-

beat accedere: illæ quidem exterius amictu pulchrè tegantur: intus autem pudore. Quæcunque autem nō sunt viro subiectæ, iis est extremum probrum interesse conuiuio virorum, idque vinolentorum. Qui in tabernaculum autem oculos fixerint, immobiles, innixi cubitis adsint solis auribus. Quòd si etiam sederint, ne pedes sæpe permutent, nec alterum fœmur alteri superponant, nec manum mento sustentent. Illiberale enim est & indecorum seipsum non ferre: idque datur vitio adolescenti. Sæpe autem moueri, habitumque & figuram mutare, signum est leuitatis. Iā verò modesti est & honesti, & in cibo & in potu quod minus est eligere, idque tardius & non procliuius, tā in principio quàm etiam in interuallis. Quinetiam priorem desinere, & ab affectione se alienum ostendere: Comede, inquit vt homo, quæ apponuntur: cessa autem primus disciplinæ gratia. Et si in medio plurium sederis, ne ante ipsos manum porrigas. Non est ergo vnquam prosiliendum ab ingluuie persuasis? sed nec quamuis cupientes non nisi aliquanto post porrigere oportet, longa mora intemperantiam fatentes. Sed neque interim videri tanquam feras cibo hærere, eumque auidè arripere. Porrò autē nec obsonij multum ingerēdum est. Neque enim vt obsonium deuoret, sed vt frumento vescatur homini innatum est. Ante multos autem surgere, & conuiuio excedere, est valde modesti hominis. Cum est, inquit, tempus surgendi, ne sis postremus, & reuertere in domum tuam. Quinetiam dicebant duodecim, cum euocassent Discipulorum multitudinem: Non est bonum nos relicto verbo Dei ministrare mensis. Quòd si hoc diligēter cauerunt, multo magis vitabant ingluuiem. Hi autem ipsi Apostoli scribentes fratribus qui erant in Antiochia, Syria, & Cicilia: Visum est dixerunt spiritui sancto & nobis, nullum vobis maius onus imponere, præterquam necessitatem abstinendi ab imolatis & sanguine, & suffocatis & fornicatione, à quibus vos ipsos custodientes rectè facietis. Oportet autem in vino petulantiam non secus fugere quàm cicutam.

Eccle. 31. *Actuum. 6.* *Ibidem. 15.*

Ambo enim ad mortem attrahunt. Oportet verò & profusum risum arcere, & immodicas lachrymas. Sæpe enim temulenti cum maximum cachinnum sustulerint, deinde rursus nescio qua persuasi vini insolentia, descendunt ad lachrymas. A ratione enim alienũ est, & esse effœminatum, & esse petulantem. Senes autem adolescentes tanquam filios respicientes, rarissimè quidem, sed aliquando tamen cum eis luserint, falsum aliquod dictum in eos torquentes quod eos decorum doceat. Cum taciturno & verecundo facetè & vrbanè potest hoc modo agere: Meus autem filius (de eo loquens qui tacet) non cessat loqui. Adolescentis enim verecundiam auget talis ludificatio, lepidè ostendens bona quæ in eo insunt per falsam insimulationem malorum quæ ei non insunt. Est enim hæc quædam Magistri docentis inuctio, per id quod non adest, id quod adest confirmans. Certè tale quid etiã facere constituit, qui eum qui aquam bibit, & est sobrius ac temperans temulentum dicit esse & petulantem. Quòd si sint etiam nonnulli qui alios lubenter irrideant, nobis quidem tacendum est, & verba superflua sunt tanquam plena pocula à nobis transmittenda. Lubricus enim & periculosus est eiusmodi ludus. Os autem temerarij appropinquat contritioni. Non suscipies autem inanem auditionem: Neque vnà cum iniusto sedebis vt sis falsus testis, neque in calumnijs, neque in maledictis, sed neque in improbitate. Atque ego quidem mihi videor modestorum voci posse modum imponere, quibus permittitur, vt is qui cum alio disserit loquatur. Silentium enim est virtus mulierum, à periculo autem remotum adolescentum munus est: probata autem iam ætate bona est oratio. Senior loquere in cõuiuio, te enim decet sed citra impedimentum loquere, & in perfecta scientia. Adolescens, tibi quoque permittit Sapientia, loquere, si te opus sit, vix cum bis interrogatus fueris. Sermonem autem tuum paucis in summam redige. Vterque autem qui disserit, vocem suam metiatur iusta proportione & commoderatione. Elatus enim clamor pronuntiationis est res

Ecclesi. 32.

insanissima, cum proximis autem ita loqui vt non audiaris, eius est qui nullo est sensu prædicus. Neque enim audient: & est hoc quidem pusilli & abiecti animi indicium: illud verò arrogantiæ. Absit etiam vehemens contentio pro inani verborum victoria. Nobis enim finis est esse à tumultu & perturbatione alienos, & hoc sibi vult illud: Pax tibi. Priusquam autem audieris, ne verbum responde. Iam verò vox quoque fracta & eneruata est fœminæ: modesti autem est in voce moderatio, à magnitudine simul & prolixitate celeritateque & multitudine arcentis suam orationem. Neque enim prolixo est vnquam sermone vtendum: neque multum loquendum: nec nugandum. Sed neque volubiliter & præcipitanter colloquendum est. Ipsi enim voci, vt ita dicam, ius suum tribuendum est, importunisque vociferatoribus & exclamatoribus ora sunt obstruenda. Ea enim de causa Thersitem plagis castigauit moderatus Vlysses.

Immodicis verbis turbabat nam omnia solus.
Plurima mente sua temere is confusa tenebat.
Sed certo nihil ordine.

Terribilis enim in interitu suo vir linguosus. Nugatorum itaque, non secus ac veterum calceorum, alia quidem vitio detrita sunt, Sola autem lingua reliqua est ad damnum. Ea de causa quæ sunt vitæ vtilissima præcipit Sapientia; Ne nugeris in multitudine seniorum. Quinetiam nugas nostras radicitus excindens, à Deo incipiens, & vt moderatè nos geramus constituens, dicit: Sermonem ne iteraueris in oratione tua. *Ibidem.* *Ibidem. 7.*
Poppysmata autem, & sibili, & digitis expressi soni, quibus accersuntur famuli, cùm sint rationis expertes significationes, ratione præditis hominibus vitandi sunt. Frequenter etiam spuere, & violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio vitandum est. Conuiuarum enim habenda est vtique ratio, ne præ nausea talem auersentur turpitudinem, quæ arguit intemperantiam. Non enim sicut bobus & asinis simul est præsepe & sterquilinium. Multi enim eodē tēpore se emungūt, spuunt, & cœnāt. Sternutatio autē

si cui euenerit, sicut etiam ructus, non oportebit sono proximos ciere, qui de mala educatione ferant testimonium. Sed ructus quidem cum expirato aëræ est transmittendus, ore decorè composito, nec instar personatum tragicarum diducto & hiante. Sternutationis autem qui conturbat strepitus, respiratione leniter repressa ac retenta auferendus est. Hac enim ratiõe quã honestissimè fieri poterit cõglobatæ spiritus minæ intus sunt exiguendæ, prouidendo vt ita transeat, vt etiam cæteros latere conetur, si vi expressus aër aliquod secum excrementum eduxerit. Arrogantiæ autem & insolentiæ signum est, ipsis velle sonis aliquid addere, non autem detrahere. Iam verò qui dentes scalpunt, & vlcera cruentant, tum sibiipsis molesti sunt, & tum inuisi proximis. Porrò autem aurium quoque fricationes, & sternutamẽtorum irritationes, sunt suili pruritus & cõfricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Fugiende quoque sunt turpitudines quæ sub aspectum cadunt, & turpes qui de eis fiunt sermones. Sit autem grauis quoque aspectus, colliq́ue conuersio ac motus honestus & decorus, & manuum quoque in loquendo gestus. In summa enim, quies, pax, & tranquillitas est Christiani propria.

An vnguentis & coronis vtendum sit. Cap. VIII.

ORONARVM autem & vnguentorum vsus non est nobis necessarius. Ad libidines enim & voluptates impellũt, maximè cum nox propè est. Scio quòd cum vnguenti alabastrum ad sanctam cœnam mulier attulisset, vnxit pedes domini, & eum delectauit. Scio etiam veteres Hebræorum Reges auro & lapide pretioso ornata gestasse diademata. Sed mulier quidem Verbi nondum fuerat particeps, erat enim adhuc peccatrix, eo autem quod apud se esse pulcherrimum existimabat, nempe vnguento, honorauit dominũ, atque etiã ornamẽto corporis, nẽpe capillis suis, abstersit vnguẽtũ quod

Luc. 7.

redundabat, libās domino lachrimas pœnitētiæ. Propterea eius peccata remissa sunt. Potest autem hoc esse signū ac symbolū doctrinę dominicę & eius passiōis. Pedes enim qui vngūtur vnguēto odorifero, doctrinā diuinam significāt, quę cum insigni gloria orbē terrę peruadit. Exiit enim sonus eorum in fines terræ, atque adeò, si non nimium importunus videor, pedes domini sunt Apostoli Prophetia delibuti, qui suaueolentis vnguenti scilicet sancti sunt spiritus participes. Itaque Apstoli, qui vniuersum orbem terræ obierunt, & Euangelium prædicarunt, per allegoriam dicūtur pedes domini. De quibus per Psalmographū quoq; prędicit dominus. Adoremus in loco vbi steterunt pedes eius. Hoc est, quo pedes eius peruenerunt. Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ, Lachrimæ autem sunt pœnitentia: & soluti capilli prædicabant liberationem à nimio amore superflui ornatus, & quæ cum prædicatione propter dominum suscipienda erat afflictionem in tolerantia, veteri illa per nouam fidem soluta vana gloria. Quinetiam significat passionem domini. Mysticè sic intelligentibus, oleum est ipse dominus, à quo ad nos peruenit misericordia. Vnguentum autem, adulterinum inquam oleum, est Iudas Proditor, quo pedes vnctus est dominus, dum à conuersatione in mundo liberabatur. Vnguntur enim mortui. Lachrymæ autem sumus peccatores, qui in ipsum credidimus, quibus peccata remisit. Et capilli soluti flēs est Hierusalem, quæ inuncta fuerat, propter quàm Propheticæ fuerunt lamentationes. Nos autem docebit ipse dominus Iudam esse falsum & adulterinum: Qui intexerit mecum dicens, in catinum, hic me tradet. Vides conuiuam dolosum. Hic ipse Iudas osculo prodidit dominum. Fuit enim idem hypocrita & simulator, fraudulentumque ac dolosum habens osculum, alium veterem imitans hypocritam, & populum illum arguens propter quem dictum est: Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Est ergo satis probabile eum quidem oleum significare, vt disci-

Psal. 18. Rom. 10. Ibidem. 131. Matth. 26. Esa. 29.

pulum qui consecutus fuit misericordiam. Fraudulentum autem vt pote proditorem, oleum infectũ ac venenatum. Hoc ergo erat quod prædicebant pedes vnguento delibuti, Iudæ nempe proditionem, cùm dominus peregeret ad passionem. Quinetiam ipse Seruator lauans pedes discipulorum, mittens ipsos ad honestas actiones, eorum ingressum ad beneficia gentiũ significauit, quę decora & pura erant propria potestate præparans. Iis flagrauit vnguentum, & suauis odoris opus ad omnes perueniens ab iis celebratum est. Domini enim passio nos quidẽ bono odore repleuit: Hebræos verò peccato. Hoc apertissimè ostẽdit Apo-

2. Corin. 2. stolus, dicẽs: Deo gratia qui nos semper facit triũphare in Christo, & odorẽ suæ cognitionis per nos manifestat in omni loco, quoniam domini bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt & in iis qui pereũt. His quidem odor ex morte in mortem: illis verò odor ex vita in vitam. Porrò autem reges Iudæorum, auro & gemmis & composita ac varia corona vtentes, Christi Christum in capite symbolicè gestantes, imprudentes capite domini ornabantur. Lapis quidem certè pretiosus vel margarita vel smaragdus ipsum Verbũ significat. Aurum autem rursus est ipsum Verbum ab interitu alienum, qui corruptionis virus minimè re-

Matth. 2. cipit. Atque ipsi quidem nato aurum obtulerunt Magi, quod est regni symbolum, manet autem hæc corona immortalis ad imaginem domini: non enim veluti flos flaccessit. Iam verò noui etiam Aristippum Cyrenæum. Molli ac luxuriosæ vitæ erat deditus Aristippus, is eiusmodi Sophisticam proponebat orationem. Equus qui vnguento vngitur, in viri virtute non læditur, nec vnctus canis in virtute canis. Subiunxit, Ergo nec homo, & ita conclusit syllogismum. Atqui equo quidem & cani nulla est vnguentum cognoscendum ratio. Quibus autem sensus est ratione magis præditus, iis illorum vsus est magis vituperandus, vt qui pueriles odores exhibeant. Horum autem vnguentorum sunt infinitæ differentiæ. *Brenthium, Metalliũ, & Regium, Plangonium, & Psagdæ Ægy-

ptiæ. Simonides autem in Iambis non veretur dicere. Vngebar vnguentis & thimiamatibus, & [b] baccari: nam quidam mercator aderat. Porrò autem vtuntur etiam vnguento ex liliis, & vnguento cyprio, & nardus apud eos est in maximo pretio, vnguentum quoque ex rosis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida, & sicca, & quę asperguntur vnguenta, & quibus fiunt suffitus. Indies enim ab eis noua excogitantur, vt inexplebilem cupiditatem boni odoris insatiabilitate expleant. Quocirca nimiam quandam decori pulchrique curam redolent. Atque eæ quidem & sua vestimenta, & vestes stragulas, domosque suas suffumigant & aspergunt, atque adeò vel ipsas propemodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ. Quamobrem rectè mihi videtur nonnulli, cum ægrè ferrant tantum studij in vnguenta conferri, vt vel virilitatem ipsam effœminarent, & eorum artifices, nempe vnguentarios, à ciuitatibus quæ bonis legibus & institutis reguntur expellere, atque adeò ipsos etiam floridarum lanarum infectores. Nefas est enim vestes dolosas & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi. Oportet autem viros in primis apud nos vnguenta non olere, sed vitæ probitatem. Spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio, non vnguẽta & diapasmata, diuina autem semper vngatur pudicitiæ vnctione, sancto delectata vnguento, nempe spiritu. Hanc suauis odoris vnctionem hominibus notis suis Christus comparat, ex aromatibus cœlestibus hoc vnguentum componens. Hoc autem vnguento ipse quoque dominus vngitur, sicut per Dauid meminit: Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ participibus tuis. Myrra, & stacte, & casia à vestimẽtis tuis. Cæterum ne fortè sicut vultures vnguenta abhorreamus, aut sicut scarabæi: Hos enim rosaceo vnguento delibutos mori inquiunt: pauca quædam ex his vnguentis sunt eligenda fœminis, quæ virum minimè torpefaciunt. Nimiæ enim vnguentorum vnctiones, iusta quæ fiunt mortuis, potius quàm familiarem vitæ consuetudinem redolent.

ἀπειροκαλία

Psal. 44.

Quanquam ipsum quoque oleum apibus & insectis est inimicum, verùm id prodest nonnullis hominibus: nonnullos autem ad pugnã excitat, & qui prius erant amici, id vnctos in stadiis eo deducit, vt omni contentione omnibusque viribus in certamine depugneut: vnguentum autem, cum molle sit oleum, non existimatis generosos mores posse effœminare? Quẽadmodum autem delitias à gustu amouimus, ità certè à visu & odoratu sensus titillantem voluptatem amandamus, ne quam fugauimus intemperãtiam, per sensus, tanquam per portas quibus desunt custodes, in animam aditũ patefaciamus. Quòd si suauis odoris suffitum, pontificem magnum, nempe dominum, dicant Deo offerre, ne id esse sacrificiũ & suauis odoris suffitum intelligant, sed gratam & acceptam charitatem, spiritalem scilicet odoris suauitatem, dominum altari offerre accipiant. Sufficit itaque ipsum oleum & ad superficiem cutis pinguefaciendam, neruosque relaxandos, & ad corporis grauiorem reprimẽdum odorẽ, si etiam oleo ad hoc opus habeamus. Suauis autem odoris studium, est esca otij & mollitiei, quæ ad libidinosam & intemperantem cupiditatem paulatim attrahit. Qui est enim intemperans, vndiquaque ducitur ac trahitur, & à cibo, & à strato, & à conuersatione, & ab oculis, & ab auribus, & à maxillis, atque adeò etiam in naribus. Et sicut boues annulis & funibus: ita etiam intemperans suffitibus, & vnguentis, & suaue olentibus coronarum odoribus trahitur. Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus, quæ ad nullum vsum qui vitę conferat fuerit cõposita, age hîc quoque eas distinguamus, id quod est vtile eligentes. Sunt enim suaues quidam odores, qui neque torporem afferunt, neque ad amores impellunt, neque impudicam coniunctionem ac meretricium contubernium redolent, sed sunt vnà cum temperantia salubres, & cerebrum quidem alunt quando malè affectus fuerit, & ventriculum corroborant. Multùm ergo abest vt oporteat refrigerare floribus, quando quis vult neruos leues agilesque reddere.

reddere. Non est enim vsus eorum omnino ablegandus, sed vnguento tanquam medicamento & auxilio vtendum est, & ad vires languentes excitandas, & ad catarhos, & ad refrigeratiões, & ad fastidium. Quemadmodum alicubi quoque dicit Comicus: Vnguentis manus vngitur, quod est pars sanitatis maxima, vt cerebri bonos odores faciat. Quinetiam pedum, per eorum quæ calefaciunt aut refrigerant vnctionem; fricatio exercetur vtilitatis gratia: vt scilicet iis qui sunt repleti in capite fiat quædam attractatio & diuersio ad corporis partes quæ sunt minus principales. Voluptas autem, cui nulla accedit vtilitas, meretriciorum est morum opprobrium, & medicamentum ad prouocandum. Omnino autem multum differt μυραλοιφεῖν: hoc est, esse vnguento delibutum, ab eo quod est vngi vnguẽto. Illud enim est effœminatum. Vnguento autem vngi nonnunquam est vtile. Aristippus itaque Philosophus cum vnguento vnctus esset, dicebat malos malè perdendos esse Cinædos, qui vt vnguenti vtilitas malè audiret effecerant: Honora autem Medicum propter eius vtilitatem, inquit Scriptura. Ipsum enim creauit altissimus. A domino autem est medicina, deinde subiungit: Et vnguentarius faciet mixtiõnem. Videlicet quòd data essent vnguenta ad vtilitatem, non autem ad suauem sensuum titillationem. In vnguentorum enim incitamentis nequaquam ponendum est studium: sed est id quod est in eis vtile eligendum, cum etiam Deus hominibus oleum nasci permiserit ad leuandos labores. Desipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem vngunt, celerius canescunt propter aromata desiccatoria. Quocirca sunt etiam qui vnguntur ficciores: facit autem ficcitas caniores. Siue enim canicies est pilorum exiccatio: siue calidi defectus, siccitate proprium pilorum nutrimentum ebibente humidum, & efficiente canos: Quomodo vnguenta adhuc amauerimus propter quæ cani fiunt, qui canos fugimus? Quemadmodum autem qui naribus sunt sagacibus canes, feras odore inuestigant

Eccle. 38.

ita ex nimis curiosa vnguentorum fragantia, qui moderati sunt & temperantes, venantur intemperantes. Porrò autem talis quoque vsus coronarum ad comessationem & in vino proteruiam comparatus effluxit. Ne caput mihi corona cinxeris, Ver est. In roscidis pratis & mollibus variisque germinantibus floribus degere pulchrum est, natiua & sincera odoris suauitate apum ritu fruentes, ex puro autem prato contextā coronam pro ornamento domi circumferre, non est moderatorum hominum. Non enim rosarum baccis, vel violis, vel liliis, vel aliquibus aliis eiusmodi floribus comam quæ se parat ad vinolentam petulantiam, eam herbis ac floribus variegantes, contegere conuenit. Alioqui enim etiam comam refrigerat circumposita corona, tum propter humiditatem, tum propter frigiditatem. Ea de causa medici cum cerebrum esse frigidum per diligentem naturæ contemplationem cognoscant, pectora esse vngenda sentiunt & supremas nasi partes, vt sensim transiens calida exhalatio eius frigiditatem possit rectè fouere. Longè ergo abest vt is sit floribus refrigerandus. Accedit his quòd florum quoque delectationem perdunt ij qui sunt coronati. Visu enim non fruuntur qui habent coronam supra oculos reuinctam. Sed neque odoris suauitate, cum instrumentis respiratoriis sint flores eis superiores. Cum enim odor secundum naturam sursum emittatur & exhaletur, supra caput respiratio nulla delectatione fruitur, cum suauitas odoris abripiatur. Sicut ergo pulchritudo, ita etiam flos delectat dum videtur, & oportet nos eorum quæ pulchra sunt aspectu fruentes, laude & gloria afficere Opificem. Vsus autem eorum est noxius, & celeriter præterit, pœnitentiæ supplicio affectus. Statim autem probatur eorum vitæ breuitas. Ambo enim flaccescunt, & flos, & pulchritudo. Cæterum eos quidem qui ea contrectant, ille quidem refrigerat, hæc verò incendit & inflammat. Vt vno autem verbo absoluā, qui præter aspectum vsus eorum fruendo percipitur, petulantia est & iniuria, non autem delectatio. Oble-

ſtare autem nos honeſtè oportet tanquam in paradiſo, Scripturam verè ſequentes. Mulieris quidem corona vir eſt exiſtimandus. Viri autem, matrimonium. Matrimonij autem flores, amborum liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola. Senum autem coronæ ſunt filiorum filij. Filijs autem gloria, inquit, ſunt patres. Nobis autem Pater vniuerſorum & vniuerſæ eccleſiæ corona Chriſtus eſt. Quemadmodum autem radices & herbæ, ita etiam flores proprias habent qualitates: & has quidem vtiles, illas verò noxias, alias autem periculoſas. Hedera itaque refrigerat. Nux autem emittit ſpiritum qui torporem & veternum immittit, vt vel ipſa oſtendit nominis etymologia. Narciſſus verò flos eſt grauis odoris: Id autem arguit nominis appellatio, vt qui neruis νάρκην hoc eſt, torporem afferat. Roſarum autem & violarum qui emittuntur odores, cum ſint modicè frigidi, grauedines capitis comprimunt & coërcent. Nobis autem nullo modo non ſolùm vnà inebriari, ſed nec mero quidem vti permiſſum eſt. Quinetiam crocus & flos liguſtri in ſomnum minimè moleſtum deducunt. Porrò autem multa ex iis cerebrum quod eſt natura frigidum ſuis fouent odoribus, dum excrementa cerebri ſubtilia & minuta efficiunt. Hinc etiam dicunt roſam Græcè ῥόδον fuiſſe nominatam quòd odoris plurimum fluxum emittat & ideo cito marceſcit. Cæterum nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarum vſus. Neque enim Proci, nec qui luxurioſam vitam agebant, Pheaces eis vſi ſunt. In certaminibus autem primò fuit donum Athletarum, ſecundò autem plauſus & excitatio, tertio foliorum coniectio. Vltimò autem fuit corona, cum Græciæ poſt tempora Medica magna ad delitias facta eſſet acceſſio. Qui à Verbo itaque ſeu ratione inſtituuntur, à coronis arcentur, nec exiſtimant rationem eſſe à ſe alligandã quæ in cerebro ſita eſt: non, quòd conuiualis per vinum petulantiæ ſit corona ſynbolum, ſed quòd ea ſit dedicata ſimulachris. Sophocles certè Narciſſum antiquam magnorum deorum coronã

1. Corin. 11.

Prouerb. 17.

Matth. 23.

Nux κάρυα Græcè, ἀπὸ τοῦ κάρου hoc eſt à torpore aut grauedine.

οἰνάνθη ῥόδον ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς hoc eſt à fluxu odoris.

δόσις ἐπεγερμός φυλλοβολία

appellauit, id dicens de terrestribus: Sapho autem coronat musas rosa. Non est rosarum Pieriarum particeps. Iunonem autem dicunt delectari lilio, & Dianam myrsine. Et si enim flores quidem maximè propter hominem facti sunt, eos tamen cum stulti accepissent, non ad proprium vsum quo grato animo vti poterant, sed in ingratum dæmonum ministerium abusi sunt. Ab eis ergo abstinendum est propter conscientiam. A turba autem & negocio remotæ segnitiæ corona signum est. Qua de causa mortuos quoque coronāt, quo nomine re ipsa suo testimonio idola mortua esse asserunt, qui enim bacchantur, nec absque coronis orgia sua celebrant. Postquam autem flores circumposuerint, postremo mirandum in modum incenduntur. Cum dæmonibus nullo modo communicandum est. Sed nec viua Dei imago mortuorum simulachorum ritu est coronanda. Pulchra enim amaranti corona ei est reposita qui se rectè gesserit. Hunc florem terra ferre non potest: cœlum solummodo eũ potest producere. Accedit his quòd à ratione alienum est, vt qui audierimus dominum spinis fuisse coronatum, ipsi venerabili domini passioni per ludum insultantes, hebeamus capita redimita floribus. Domini enim corona nos Propheticè significabat, qui fuimus aliquando infrugiferi, qui circa illum positi fuimus per ecclesiam, cuius ipse est caput. Quinetiam est typus fidei. Vitæ quidem, propter ligni substantiam. Lætitiæ autem, propter coronæ appellationem. Periculi verò propter spinam, neque enim citra sanguinem licet ad Verbum accedere. Contexta autem corona marescit, & prauitatis perplexum sertum dissoluitur, & flos exiccatur. Marescit enim gloria eorum qui domino minimè crediderunt. In altum aũt elatũ Iesum coronauerunt, suam testantes inscitiam. Hæc enim ipsa de causa cum duro corde sint, sapiẽter profatam non intelligunt Prophetiam, quàm ipsi appellant domini probrum & contumeliam. Non cognouit dominum populus qui aberrauit, ratione ac consideratione minimè fuit circuncisus, nõ fuerunt eius

1. Corin. 6. ἀμάραντος & amarantum florem, & immarcescibilem significat. Matth. 27.

illuminatæ tenebræ, non nouit deum, negauit dominum. Verum esse Israëlem perdidit: deum persecutus est: Verbum sperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam Regem coronauit. Quapropter in quem hominem non crediderunt, eum benignum Deum dominum agnoscent, & iustum. Quem exacerbauerunt vt se dominum ostenderet, hoc de eo in altum sublato testati sunt, diadema iustitiæ ei supra omne nomen exaltato tribuentes, per spinam semper florentem. Hoc diadema est inimicum iis qui insidiantur, iis autem qui in ecclesia simul versantur amicum, eos circumsepsit ac muniit. Hæc corona flos est eorum qui crediderunt in eum qui glorificatus est, cruentat autem & castigat eos qui non crediderunt. Porrò autem hoc quoque signum est rei à domino bene gestæ, cum ipse suo capite & principali parte corporis omnia mala nostra portauerit, propter quæ pungebamur. Cum ipse enim ab offensionibus & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberasset, Diabolumque infirmasset & aboleuisset, orans merito dixit: Vbi tuus ô mors stimulus. Atque nos quidem vuas ex spinis colligimus, & ficus ex rubis: Illi autem consauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit, nempe ad popolum infidelem & infrugiferum. Possem aliud quoque tibi mysticum dicere. Nam cum omnipotens vniuersorum dominus, quando cœpit per Verbum Legem ferre, & Mosi suam potentiam voluit manifestare, ei diuina visio ostenditur formatæ lucis in rubro ardente. Spinosa autem planta est rubus. Postquam Verbum Legem ferre & cum hominibus conuersari desiit, mysticè rursus dominus corona coronatur, hinc illuc vnde descenderat abiés, veteris descensus principium instaurans, ac deintegro veluti in summam redigens, vt quod primũ per rubũ Verbum visum fuerat, per spinã rursus assumptum ostenderet omnia esse vnius potentiæ, cum sit vnus, & Patris qui vnus est, Filius principium & finis seculi. Sed digressus sum à specie Pædagogica ad genus orationis quod versatur in do-

Heb. 2.
1. Corin. 15.
Exod. 3.
Lucis Gracè est φωτός quod & lucem significat & hominẽ.
ἀνακεφαλαιωσάμενος

cendis dogmatibus: Rursus ergo reuertor ad propositum. Quòd ergo loco medicamenti, curationis gratia, & nonnunquam etiam moderatæ recreationis, non sit reiicienda quę ex floribus sentitur oblectatio, & quæ ex vnguentis & suffitibus accipitur vtilitas, ostendimus. Quòd si dixerint aliqui, quænam est ergo amplius florum gratia iis qui eis non vtuntur? Sciant ex eis quoque componi vnguenta, eaque esse admodum vtilia. Susinum quidem componitur ex liliis & lirinis. Est autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abstergens, subtilium tenuiúmque partium, bilem mouens, molliens. Narcissinum autem, quod componitur ex Narcisso, æquè iuuat ac Susinum. Myrsinum verò, quod ex myrtis & myrsine constat, est constipans: qui ex corpore autem emittuntur odores, coërcet ac continet. Quod est ex rosis autem, est refrigerans. In summa enim vt eis bene vtamur ea fabricata sunt. Exaudite me, inquit, & tanquam rosa plantata in fluentis aquarum germinate. Tanquam libanus suauem odorem emittite, & benedicite Dominum super opera eius. De his autem multa dici possent, cum nos flores & aromata ad necessarias vtilitates, non ad delitiarum insolentiam facta esse dicamus. Quòd si est etiam aliquid concedendum, odore florum vti sufficit: nequaquam autem coronentur. Hominis enim curam gerit Pater, & ei soli suam præbet artem propriam. Dicit itaque Scriptura: Aqua & ignis, & ferrum, & lac, similia frumenti, & mel, sanguis vuæ, & oleum, & vestis. Hæc omnia piis ad bona sunt.

[Margin: μύρ σε μύρι; Eccle. 39.; Ibidem.]

Quomodo se in somno gerere oporteat. Cap. IX.

QVOMODO autem deinceps nos ad somnum conferemus modestię pręceptorum memores, iam dicendum est. Postquam enim finito conuiuio Deo benedixerimus eumque laudauerimus,

quod quę erant nostro vsui necessaria suppeditauerit, & eum diem transmitteremus concesserit, nobis conuertenda est ad somnum oratio: stratorum magnificentiam, puluinos auro intertextos, auróque variegatas glabras vestes, stragulas, puniceásque xystidas, & pretiosissimos gaunacas, & Poëtica purpurea Rhegea, vestésque supernè molles ac delicatas, & cubilia vel ipso somno molliora valere iubétibus. Nam prætérquam quòd vituperanda est hæc mollis & sensum titillans voluptas, in lanuginosis plumis dormire est noxium, corporibus tanquam in vastum quendam hiatum cadétibus, propter stratorum mollitiem. Neque enim eos qui in eis versantes dormiunt cótinent, propterea quòd ex vtraque parte corporis cubile aggeris instar assurgat: neque vt cibi cócoquantur permittunt, sed potius incendunt: quod quidem nutrimentum corrumpit. In planis autem & æquatis cubilibus decubit⁹, qui sunt somni veluti naturale gymnasium, ad nutrimentum digerendum conferunt. Qui autem possunt in aliis volutari cubilibus, somni veluti naturale hoc habentes gymnasium, alimenta facilius digerunt, & se ad omnes casus aptiores efficiút. Præterea autem lecticæ, quæ pedes habent argenteos, magnam arrogantiam arguunt, & ebur quod est in lectulis, cum elephanti corpus reliquit animam, non est vsque adeò licitum sanctis hominibus, vt quod iners & ignauum sit quietis artificium. Non est ergo studium in ea conferendum. Non est enim possessoribus eorum vsus prohibitus, sed quod in eis ponitur studium est prohibitum. Non est enim sita in eis felicitas. Rursus autem est vanæ gloriæ Cynicæ, ad dormiendum quemadmodum Diomedes se exercere, Agrestísque bouis constrarat tergora subtus, nisi forte cogat casus aliquis. Vlysses autem quod lecti sponsæ claudicabat, supposito lapide corrigebat. Tanta frugalitas, & natiua nec extrinsecus petita operis simplicitas, non solum apud priuatos, sed etiam apud veterum Græcorum præfectos exercebatur. Quanquam quid de iis mihi dicere opus est? Iacob humi dormie-

ξυςίδες γαύνακες ῥήγεα.

Genes. 28 bat: & lapis erat ei puluinus. Atque quidem visum videre dignus est habitus, quod captũ hominis superabat. Nobis autem vt rationi conuenit, simplici cubili & frugali vtẽdum est, quod habeat id quod nos iuuet commoderatum & conueniens. Si æstus sit, quod protegat. Si sit frigus, quod foueat. Sit autem lectus non affabrè & curiosè factus, pedésque habeat planos ac leues. Nimis enim curiosæ & exquisitæ tornaturæ sunt sæpe reptilium semitæ animantium, dum in incisuris artis circumaguntur, & minimè dilabuntur. In primis autem cubilis mollitiem commoderatè & conuenienter virilem esse oportet & masculam. Non oportet enim somnum esse perfectam corporis solutionem, sed tantùm remissionem. Et ideo eum dico esse assumendum non ad otium & socordiam, sed ad negotiorum & actionum quietem. Ita ergo dormitãdum est vt facile excitemur: *Luc. 12.* Sint, enim inquit, vestri lumbi præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus Dominum suum expectantibus, quando redibit à nuptiis, vt cum venerit & pulsauerit statim illi aperiant. Beati serui illi quos veniens Dominus inuenerit vigilantes. Dormientis enim hominis nullus vsus, quemadmodũ nec mortui. Quocirca sæpe etiam noctu è lecto surgendum est, Deúsque est laudandus. Beati enim qui in ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes Angelis, quos nos ἐγρηγόρους hoc est vigilantes vocamus. Dormiens autem homo nullus vllius est pretij, non magis quàm qui non viuit. Qui autem lucem habet, vigilat, & tenebræ eum non cõprehendunt, nec itaque somnus, quoniam non tenebræ. Ad Deũ ergo vigilauit qui fuit illuminatus. Qui autem talis est, viuit. *Ioan. 1.* Quod enim factum est in ipso, vita erat. *Prouer. 8.* Beatus homo, inquit Sapientia, qui me audiet, & homo qui vias meas custodit, vigilans in foribus meis, interdiu obseruans stationem mei ingressus. *1. ad Thes. 5.* Ne ergo dormiamus vt cæteri, sed: Vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui ebrij sunt, noctu ebrij sunt: hoc est, In tenebris ignorantiæ. Nos autem qui diei sumus, sobrij si-

mus. Omnes enim vos estis filij lucis, & filij diei. Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed qui vt verè viuamus, rectéque ac sincerè sentiamus, nostri maximè curam gerit, plurimo tempore vigilauit, id solum sibi reseruans quod erat ad suam sanitatem vtile. Id autẽ non vsque adeò est vsitatum, sed exercitationis meditatio perpetuas vigilias gignit ex laboribus. Ne cibi ergo nos grauent, sed alleuent, vt quam maximè fieri poterit somno minimè lædamur, vt grauantur natãtes quibus appenduntur onera. Rursus autem veluti ex abysso infernè nos alleuabit sobrietas ad paratam vigiliæ stationem. Est enim somnus qui nos deprimit morti similis, eo deducens per ignorationem vt sensu careamus: & clausis à ciliis oculis lucem abscindit. Hanc ergo lucem, qui sumus veræ lucis filij, ne foras excludamus, intus autem ad nos conuersi, absconsi hominis visum illuminantes, & ipsam veritatem cõtemplantes, & eius fluxionum effecti participes, vera somnia euidenter prudentérque reuelemus. Eorũ auautem qui crapula grauantur ructus, & eorum qui nimio cibo onusti sunt oscitationes, stragulísque inuolutum stertere, ventrúmque in arctum compressorũ murmura, oculum animæ perspicacem obruuñt, impleta cogitatione variis visionibus. Causa autem est alimẽtum superuacaneum, quod ratiocinatiuam animæ faculcatẽ eò trahit vt sensu priuetur penitus. Immodicus enim somnus, nec corporibus, nec animis nostris vllam affert vtilitatem, nec iis quæ circa veritatem versantur omnino conuenit actionibus, & si sit secundum naturam. Loth autem iustus (regeneratio- *Genes. 19.* nis enim œconomiæ in præsentia mitto expositionẽ) non ad illum nefarium inductus esset coitum, nisi inebriatus fuisset à filiabus, somnóque oppressus & gra uatus. Si ergo causas quæ ad multum ac profundum somnum nos impellunt præciderimus, magis sobriè dormiemus. Non enim oportet eos, qui inhabitantem & vigilantem intus habent rationem tota nocte dormire. Noctu autem maximè expergiscendum est quando dies desinunt, & huic quidem danda est ope-

ra literis, illi verò ars sua est inchoanda. Fœminas autem oportet aggredi lanificium. Nobis autem, vt semel dicam, omnibus aduersus somnum decertandum est, nos paulatim accessione facta assuefacientibus, vt maiori parte temporis per vigiliam simus vitæ participes. Somnus enim, non secus ac publicanus, dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit. Longè autem abest vt permittatur interdiu dormire iis, qui maximā noctis partem ad vigilias resecant. Tedia autē & dormitationes, pandiculationes, & oscitationes, sunt instabilia animæ fastidia. Postremo autem hoc sciendū est non esse animam quæ somno indiget: Ipsa enim est semper mobilis: sed corpus, quod quieti traditur, resoluitur, dum anima nō amplius corporaliter operatur, sed per seipsam mente versat. Quo fit vt quæ sunt vera somnia, rectè reputanti sint sobriæ animæ cogitata, vt quæ ad corporis affectiones per consensum non trahatur, & ipsa sibiipsi quę sunt optima cōsulat: animæ autem est interitus, si ipsa apud se omnino quiescat. Et ideo Deum mente semper versans, per continuam consuetudinem corpori vigiliam inserēs, exæquat hominem angelicæ gratiæ: vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens.

Quænam de procreatione liberorum tractanda sint. Cap. X.

TEmpus autem coniunctionis considerandum iis solis relinquitur, qui iuncti sunt matrimonio. Qui autem matrimonio iuncti sunt, iis scopus est & institutum, liberorū susceptio. Finis autem, vt boni sint liberi, quemadmodū agricolæ seminis quidem deiectionis causa est, quòd nutrimenti habēdi curam gerat. Ei autem agriculturę finis est, fructuum perceptio. Multo autem melior est agricola, qui terram colit animatam. Ille enim ad tēpus alimentum expetens: hic verò vt vniuersum permaneat curam gerēs, agricolæ officio fungitur, & ille

quidem propter se, hic verò propter Deum plantat ac seminat. Dixit enim: Crescite & multiplicemini, & subaudiendum est: Et ea ratione fit homo Dei imago, quatenus homo cooperatur ad generationem hominis. Non est quælibet terra apta ad suscipienda semina. Quòd si etiam sit quælibet, non tamen eidem agricolæ. Neque verò seminandum est supra petram, neque semen iniuria afficiendum, quod quidem dux est & princeps generationis, éstque substantia quæ simul habet insitas naturæ rationes. Quæ sunt autem secundum naturam rationes, absque ratione præter naturalibus mandando meatibus, ignominia & probro afficere valde est nefarium & impium. Videte itaque quomodo sapiëtissimus Moses infrugiferam aliquando sationem symbolicè repulit. Non comedes, inquiens, leporem, nec hyænam. Non vult homines esse qualitatis eorum participes, neque eis æqualem gustare libidinem. Hęc enim animalia ad explendum coitum venereum feruntur insano quodam stupore. Ac leporem quidem dicunt quotannis multiplicare venerem, pro numero annorum quos vixit habentem foramina, & ea ratione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari puerorum amorem. Hyænam autem vicissim singulis annis masculinum sexum mutare in fœmininum. Significare autem non esse ad adulteria prorumpendum, eum qui ab hyæna abstinet. Sed non oportere quidem his assimilari animalibus, per propositam prohibitionem sapientissimum Mosem citra vllam dubitationẽ significare, ego quoque assentior: non tamen eorum quæ symbolicè dicta sunt expositioni consentio. Nunquam enim naturæ vis potest afferri vt mutetur. Quod autem semel in ipsa effictum est, nefas est affectione in contrarium refingi. Affectio enim est, non natura. Eius enim quod formatum est adulterare characterem, non autem ipsam formam potest transformare affectio. Et si enim multæ aues dicuntur temporũ vicibus mutare & vocem & colorem; quemadmodũ merula ex nigra quidẽ flaua, ex ea autem quæ suauiter canebat, obstrepera

Genes. 1.

Leuit. 11.
Deut. 14.

κόττυφος. & turbulentum ſonum edens fieri dicitur. Itidem etiã luſcinia & colorem & vocem, cum Solis fiunt conuerſiones, mutare aſſeritur: cæterum nō mutant ipſam naturam, vt figura mutata fiat mas ex fœmina: ſed recẽs quidẽ pennarum productio, nouæ veſtis inſtar, quandam pennarum tincturam, tanquam flores emittit: ſed ea paulo poſt minis hybernis exhalatur, ſicut flos, dũ color flacceſcit. Ipſa quoque vox ſimiliter frigore malè vexata, marceſcit. Cum enim exterior cutis ab aëre ambiente denſatur, quæ in collo ſunt arteriæ compreſſæ & conſtipatæ, ſpiritum quoque comprimunt. Is autem in arctum valde coactus, ſuffocatum & oppreſſum edit ſonum. Rurſus itaque ambientî aëri aſſimilatur, & vere relaxatus ex anguſtiis liberatur ſpiritus, qui fertur per dilatatas, quæ tunc clauſæ erant, arterias. Non profert itaque amplius cantum flaccidum & languidum, ſed iam emittit canorũ, etiam vox eorum latius diffunditur, etiam auium vocis exiſtit cantus, ver. Nequaquam ergo credendum eſt hyænam vnquam mutare naturam. Idem enim animal nō habet ſimul ambo pudẽda maſculini & fœminini, ſicut nōnulli exiſtimarunt, Hermaphroditos prodigioſè narrantes, & inter maſculum & fœminam, hanc ex viro & fœmina conſtantem naturam innouantes. Valde autem falluntur vt qui non animaduerterint quàm ſit filiorum amans omnium mater & genitrix natura. Quoniam enim hoc animal, hyæna, inquam, eſt ſalaciſſimum, ſub cauda ante excrementi meatum, adnatum eſt ei quoddam carneum tuberculum, fœminino pudendo figura perſimile. Nullum autem meatum habet hæc figura carnis in vllum vſum deſinens, vel in matricem inquam, vel in rectum inteſtinum. Solam autem habet multam concauitatem, quæ inanem excipiat libidinem, quando auerſi fuerint meatus qui in concipiendo fœtu occupati ſunt. Hoc ipſum autem & maſculo & fœminæ hyænæ adnatũ eſt, quòd ſit inſigniter pathyca. Maſculus enim viciſſim & agit & patitur. Vnde etiam rariſſimè inueniri poteſt hyæna fœmina. Non enim frequenter concipit hoc

animal, cum in eis tuto redundet satio præter naturã. Hac etiam ratione mihi videtur Plato in Phædro amorem puerorum repellens, eum appellare bestiam, quòd frenum mordentes, qui se voluptatibus dedunt, libidinosi, quadrupedum more ingrediuntur, & filios seminare conantur. Impios autem tradidit Deus, vt ait Apostolus, in passiones ignominiæ. Nam & fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum in eum qui est præter naturam. Similiter autem & masculi eorum, relicto vsu naturali exarserunt id desiderio sui inter se inuicem: masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in se recipientes. Atqui ne libidinosissimis quidem animantibus cõcessit natura excrementi meatum superfluum. Vrina enim in vesicam excernitur, humefactũ alimentum in ventrem: lachryma verò in oculum: sanguis in venas, sordes in aures, muccus in nares defertur: Recti autem intestini fimi sedes cohæret, per quam excrementa expuuntur. Sola ergo varia in hyænis natura superfluo coitui superfluam hanc partem excogitauit, & ideo est etiam aliquantisper cõcauum, vt prurientibus partibus inseruiat, exinde autem excæcatur concauitas: non fuit enim fabricata ad generationem. Hinc nobis manifestum atque adeo in confesso est vitandos esse cum masculis concubitus, & infrugiferas sationes, & venerem præposteram, & quæ natura cohærere non possunt, Androgynorum, id est, qui viri sunt simul & mulieres, coniunctiones, ipsam naturam sequentibus, quæ per partium prohibet constitutionem, vt quæ masculum non ad semẽ suscipiẽdum; sed ad id effundendum virum fecerit. Hieremias autem quando dicit, hoc est per ipsum loquens Spiritus: Spelunca hyænæ facta est domus mea, quod erat ex mortuis corporibus alimentum abhorrens. Sapiẽti allegoria reprehendit cultum simulachrorum. Verè enim oportet ab idolis esse puram domum Dei viuẽtis. Rursus Moses lepore quoque vesci prohibet. Omni enim tempore coit lepus, & salit assidente fœmina eam à tergo aggrediens, est enim ex iis quæ retro in-

Rom. 1.
ἐπιϕορεῖν.
c. 12.

siliunt. Concipit autem singulis mensibus, & superfœtat. Init autem & parit. Postquam autem peperit, statim initur in quocũque fuerit leporario, neque enim vno contenta est matrimonio, & rursus concipit adhuc lactans, habet enim matricem cui sunt duo sinus, & non vnus solus matricis vacuus sinus, est ei sufficiẽs sedes ad receptaculum coitus. Quidquid enim est vacuum, desiderat repleri. Accidit autem vt cum vterum gerunt, altera pars matricis desiderio teneatur, & libidine furiat. Quocirca fiunt eis superfœtationes. A vehementibus ergo appetitiouibus, mutuisque congressionibus, & cum prægnantibus fœminis coniunctionibus alternisque initibus puerorumque stupris; adulteriis, & libidine abstinere, huius nos ænigmatis prohibitio adhortata est. Idcirco apertè & non per ænigmata Moses adhuc nudo capite prohibuit: Non fornicaberis, non mœchaberis, pueris stuprum non afferes, inquiens. Verbi itaque iussus est omni ratione obseruandus: neque quidquam contra leges vllo modo faciendum est: neque sunt mandata infirmanda. Malæ enim cupiditati nomen est, petulans iniuria & equum cupiditatis, petulantem ac insolentem vocauit Plato, cum legisset: Facti estis mihi equi furentes in fœminas. Probro autem petulantique iniuria supplicium significabunt Angeli, qui Sodomam accesserũt. Ij eos qui probro & ignominia illos afficere voluerũt vnà cum ipsa ciuitate combusserunt, euidenti hoc indicio ignẽ qui est fructus libidinis describentes. Quæ enim veteribus acciderunt, sicut antè diximus, ad nos admonendos scripta sunt, ne eisdem teneamur vitiis, & caueamus ne in pœnas similes incidamus. Oportet autem filios quidem existimare pueros: vxores autem alienas intueri tanquam proprias filias. Voluptates autem continere, ventrique & iis quæ sunt infra ventrem dominari, est maximi imperij. Si enim ne digitũ quidem temere mouere permittit sapienti ratio, vt cõfitentur Stoici: quomodo non multo magis iis qui sapientiam persequuntur, in eam qua coitur particulam dominatus est obtinendus? Atque hac mihi quidem

Exod. 20.
Hie. 5.
Ezech. 23.
Genes. 19.

de causa videtur esse nominatum pudendum, quòd hac corporis parte magis quā qualibet alia cū pudore vtendum sit. Natura enim sicut alimentis, ita etiam legitimis nuptiis quantum conuenit, confert, & decet, nobis vti permisit. Permisit autem appetere liberorū procreationem. Quicunque autem quod modum excedit persequuntur, labuntur in eo quod est secundū naturam, per congressus qui sunt præter leges seipsos lædentes. Omnino enim rectè habet nunquam cum adolescentibus, perinde ac cum fœminis, veneris vti consuetudine. Et ideo non esse in petris & lapidibus seminādum, dicit qui à Mose factus est Philosophus, quoniam nunquam actis radicibus genitalem fit semen naturam suscepturum. Verbum itaque per Mosen apertissimè præcepit: Et cum masculo non dormies fœminino concubitu, est enim abominatio. Accedit his quòd ab omni quoque aruo fœminino, præterquam à proprio, ex diuinis scripturis colligēs, præclarus Plato consuluit, lege illinc accepta: Et vxori proximi tui non dabis cōcubitum seminis, vt polluaris apud ipsam. Irrita autem sunt & adulterina concubinarum semina. Ne semina vbi non vis tibi nasci quod seminatum est. Neque vllam omnino tange mulierem præterquam tuam ipsius vxorem, ex qua sola tibi licet carnis voluptates percipere ad suscipiendam legitimam successionem. Hæc enim rationi sola sunt legitima. Eis quidem certè qui diuini muneris, nempe opificialis sunt participes, semen non est abiiciendum, neque iniuria afficiendum, neque tanquam si cornibus semen mandes seminandum est. Hic ipse ergo Moses cum ipsis quoque prohibet vxoribus congredi, si forte eas detineant purgationes menstruæ. Non enim purgamento corporis, id quod est maximè genitale seminis, & quod mox homo futurum est, polluere est consentaneum, nec sordido materiæ profluuio; & quæ expurgantur inquinamentis inundare ac obruere. Semen autem generationis degenerat ineptúmque redditur, si matricis sulcis priuetur. Neque verò vllum vir-

Leuit. 18.

Ibidem.

κερασβόλα.

Ibidem.

quam induxit veterum Hebræorum coeuntem cum sua vxore prægnante. Sola enim voluptas si quis ea etiam vtatur in coniugio, est præter leges, & iniusta, & à ratione aliena. Rursus autem Moses abducit viros à prægnantibus, quousque pepererint. Reuera enim matrix sub vesica quidem collocata, super intestinum autem quod Rectum appellatur posita, extendit collũ inter humeros in vesica: & os colli, in quod venit semen, impletum occluditur, rursusque inane redditur partu purgato: fructu autem deposito, deinde semen suscipit. Neque verò nobis turpe est ad auditorum vtilitatem nominare partes in quibus fit fœtus conceptio, quæ quidem Deum fabricari non puduit. Matrix itaque sitiens filiorum procreationem semen suscipit, probrosumque & vituperandũ negat coitum, post sationem ore clauso omnino iam libidinem excludẽs. Eius autem appetitiones, quæ prius in amantibus versabantur complexibus, intro conuersæ, in procreatione sobolis occupatæ, operantur vnà cum opifice. Nefas est ergo operantem iam naturam adhuc molestia afficere, superfluè prorumpendo ad petulantem iniuriam. Petulans autem iniuria, & multa habet nomina, & est multiplex. Postquam autem ad hanc veneream conuersa fuerit immoderationem, Græcè λαγνεία id est, lasciuia dicitur, quo nomine significatur libidinosa, popularis, & incesta in coitum propensio. Quæ cum aucta fuerit, magna simul morborũ conueuit multitudo, videndi desiderium, vinolentia, & amor in mulieres, luxus quoq;, & simul vniuersum voluptatum studium. In quæ omnia tyrannidem obtinet cupiditas. His autem cognatæ innumerabiles augentur affectiones, ex quibus mores intemperãtes ad summum prouehuntur. Dicit autem Scriptura: Parantur intemperantibus flagella, & supplicia humeris insipientum, vim intẽperantiæ, constantémque tolerantiam vocans humeros insipientum. Quocirca Amoue à seruis tuis spes inanes, & indecoras inquit, cupiditates auerrè à me. Ventris appetitio, & coitus ne me apprehendant. Longè ergo sunt arcenda plurima insi-

Prouerb. 3.

Ecclesiast. 23.

insidiatorum maleficia. Non ad solam enim Cratetis peram, sed etiam ad nostram ciuitatem non nauigat stultus parasitus, nec scortator libidinosus qui clune valde exultat, non dolosa meretrix, nec vlla eiusmodi alia voluptatis belua. Multa ergo nobis per totam vitam seminetur, quæ bona sit & honesta, occupatio. In summa ergo vel iungi matrimonio, vel omnino à matrimonio purum & mundum esse oportet. In quæstione enim id versatur, & hoc à nobis declaratum est in libro de continentia. Quòd si hoc ipsum, An ducenda sit vxor, veniat in considerationem: quomodo liberè permittetur, quemadmodum nutrimento, ita etiam coitu semper vti, tanquam necessario? Ex eo ergo videri possunt nerui tanquam stamina differri, & in vehementi congressus intensione dirumpi. Iam verò offundit etiam caliginem sensibus. Robur quoque interrumpit. Patet hoc & in animantibus rationis expertibus, & in iis quæ in exercitatione versantur corporibus. Quorum hi quidem qui abstinent, in certaminibus superant aduersarios: illa verò à coitu abducuntur, atque adeò vix circumaguntur & trahuntur, omnibus viribus & omni animi impetu perfectè exinanita. Paruam epilepsiam dicebat coitum Sophista Abderites, existimans morbum immedicabilem. Annon enim consequuntur resolutiones, quæ exinanitionis eiusque quod abscedit magnitudini ascribũtur? Homo enim ex homine enascitur & euellitur. Vide damni magnitudinem. Totus homo per exinanitiónem coitus abstrahitur. Dicit enim: Hoc nũc os ex ossibus meis: & caro ex carne mea. Homo ergo tantũ exinanitur semine, quantus videtur corpore, est enim generationis initium id quòd recedit. Quinetiam cõturbat ebullitio materiæ, & compagem corporis labefactat & commouet. Lepidè ergo dixit ille, qui interroganti quomodo adhuc rebus vteretur venereis, respondens: Bona verba, quæso. Ego verò lubentissime isthinc, tãquam ab agresti & insano domino profugi. Cæterum introducatur quidem & eligatur matrimonium. Vult enim dominus humanum genus re-

Genes. 2.

pleri, sed non dicit: Estote libidinosi: nec vos tãquam ad coitum natos voluit dedere voluptati. Pudore audem nos afficiat Pædagogus clamans per Ezechielem: Circuncidamini fornicationem vestram. Aliquod tẽpus ad seminandum opportunum habent quoque rationis expertia animantia. Non coire autem ad liberorum procreationem, est facere iniuriam naturę, quã quidem oportet magistram asciscentes, quas prudenter introducit temporis considerationes diligenter obseruare, senectutem, inquam, & puerilem ætatem. His enim nondum concessit: Illos autem non vult amplius vxores ducere. Sed non vult homines semper dare operam matrimonio. Matrimonium autem est filiorum procreationis appetitio, non nullo ac incerto ordine seminis excretio quæ est & præter Leges, & à ratione aliena. Secundum naturam autem nobis vita vniuersa processerit, si & ab initio cupiditates contineamus, & hominum genus, quod ex diuina prouidentia nascitur, improbis & malitiosis machinationibus non interficiamus. Eæ enim sub prætextu fornicationis, vtentes medicamentis quæ omnino ad exitium attrahunt, simul cum fœtu omnem humanitatem consumunt. Cæterum quibus vxores ducere concessum est, iis Pædagogo opus fuerit, vt non interdiu mystica naturæ celebrentur orgia, nec ex ecclesia, verbi gratia, aut ex foro mane rediens, galli more coëat, quando orationis, & lectionis, & efficacium quæ interdiu fiunt operum tempus est. Vespere autem oportet post conuiuium quiescere, & post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ percepimus. Nõ semper autem concedit tempus natura, vt peragatur congressus matrimonij: est enim eo desiderabilior coniunctio quo diuturnior. Neque verò noctu, tanquam in tenebris, se immodestè & intemperanter gerendũ est, sed verecundia, tanquam lux rationis, in animo includenda est. Nihil enim à Penelope telam texente differemus, si interdiu quidem texamus dogmata temperantiæ; noctu autem ea resoluamus, cum in cubile venerimus. Si enim honestatem exercere opor-

Ezech. 43.
Osee. 2.

tet, multo magis tuæ vxori honestas est ostendenda, inhonestas vitando coniunctiones: & quòd castè cũ proximis verseris fide dignum è domo adsit testimonium. Non est enim, non est aliquid honestum apud eam reputandum, apud quam honestas non est testata ac probata in acribus illis voluptatibus. Beneuolẽtia autem, quæ fatetur se præcipitem ferri ad congressionem, exiguo tempore floret, & cum corpore consenescit: nonnunquam autem etiam præsenescit, flaccessente iam & marcescente libidine, quando matrimonialem moderationem ac temperãtiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amãtium enim corda sunt volucria, amorísque irritamenta extinguuntur sæpe pœnitentia, amorque sæpe vertitur in odium, quando reprehensionem senserit satietas. Impudicorum verò verborum, & turpium figurarum, meretriciorumque osculorum, & huiusmodi lasciuiarum nomina, ne sunt quidem memoria tenenda, beatum sequentibus Apostolum, qui apertè dicit: Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel plura habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos. Rectè ergo videtur dixisse quispiam. Nulli quidem profuit coitus, rectè autem cum eo agitur si non læserit. Qui enim ex lege est, est periculosus, nisi quatenus in liberorum procreatione versatur. De eo autem qui est præter leges dicit Scriptura: Mulier meretrix apro similis reputabitur. Quæ autem viro subiecta est, turris est mortis iis qui ea vtũtur. Capro vel apro meretriciam comparauit affectionem. Mortem autem dixit petitam, adulterium quod committitur in meretrice quæ custoditur: Domum autem & vrbẽ, in qua suam exercent intemperantiam. Quinetiam quæ est apud vos Poëtica, quodammodo ea exprobrans, scribit.

Ephe. 5. Hoc Epicurus, & similia dicit in sententiis quas vocauit κυρίας id est principales. Eccl. 24. 25. μισθία mercenaria. Prou. 5. 7. 23

Mœchus es, illicitus coitus v[illegible] nefandus
Fœmineúsque virum tecum est, ô maxima pestis.

Rursus autem pudicos & continentes admiratur.

Quos desiderium tenuit nec turpe cubilis

Alterius, nec terra inuisáque stupra tulerunt,
Ulla vnquam maribus.

Quando quidem multi hæc sua peccata non esse præter naturam voluptates existimant. Qui autem sunt his paulò meliores, esse hæc quidem peccata agnoscunt: vincuntur autem à voluptatibus, & sunt eis tenebræ vitiorum integumétum, suum enim adulterio violat matrimoniũ, qui id habet pro meretrice, & nõ audit Pædagogum clamantem: Homo qui ascendit super lectum suum, qui dicit in animo: Quis me videt? Circa me sunt tenebræ, & parietes sunt teguméta mea, & nemo aspicit peccata mea. Quid vereor ne meminerit altissimus? Is quidem est miserrimus, qui solos veretur hominum oculos, existimat autem fore vt Deum lateat: nescit enim Scripturam dicere: Oculi Domini altissimi, dici non potest quanto sint Sole splendidiores. Qui respiciunt omnes vias hominum, & partes occultas intelligunt. Itidem rursus Pædagogus eis minatur per Esaiam, dicens: Væ iis qui in occulto consilium capiunt, & dicunt. Quis nos videt? Sẽsilem enim lucem latebit fortasse quispiam, sed eam quæ intelligentia apprehenditur minimè latere potest. An vt ait Heraclitus, id quod nunquam occidit, possit latere quispiam? Tenebras ergo minimè obtegamus, etenim lux in nobis habitat: Et tenebræ, inquit, ipsum non comprehendunt: Ipsa autem noctem illustrat honesta ac pudica cogitatio. Bonorũ autem virorum cogitationes lucernas quæ dormire nõ possunt appellauit Scriptura. Quanquam ipsum quidem conari latere propter ea quæ facit quispiam, peccare est citra vllam controuersiam. Quicũque autem peccat, statim quoque facit iniuriam, non tam proximo, si mœchetur, quàm sibiipsi quòd mœchatus fuerit, quin & seipsum omnino reddit deteriorem, suæque famę detrahit. Qui enim peccat, quatenus peccat, ipse est seipso deterior, & ignominiosior. Omnino autem iam ei vtique adest intemperãtia, vt qui vincatur à turpi voluptate. Quamobrem qui fornicatur, Deo est omnino mortuus, & à ratione tanquam à spiritu vt ca-

Eccles. 23. *Ibidem.* *c. 29.* *Iohan. 1.* *Psal. 17.* *Prouerb. 31.* *λόγος ratio, & verbum.*

dauer relictus est. Quod enim sanctũ est, vt est cõsentaneum, pollui auersatur. Puro autem purum semper fas est tangere. Ne simul ac exuitur tunica, pudorem quoque exuamus. Nam iusto temperantiam nunquã fas est exuere. Ecce enim hoc corruptibile induit incorruptionem, quando cupiditas insatiabilis, quæ fluxu quodã fertur in libidinem, castigata à cõtinentia, & à corruptionis amore aliena, æternæ tẽperantiæ hominem tradiderit. In hoc enim sæculo vxores ducũt, & nubũt: abolitis autem carnis operibus, ipsa pura carne induti incorruptionẽ, id quod est Angelis proportione commoderatũ persequimur. Hac ratione Plato quoque in Philebo, qui fuerat barbaræ disciplulus Philosophiæ, impios & à Deo alienos eos mysticè vocauit, qui Deũ in ipsis habitãtem, nempe rationẽ, corrũpunt, & quãtum in se est, vitiorum suorũ coniũctione polluũt. Nõ est ergo iis vnquam mortaliter viuendũ, qui Deo sanctificãtur, neque vt dicit Paulus, membra Christi facienda sunt mẽbra meretricis, nec Dei templũ, faciendum est tẽplum turpium affectionum. Recordemini quatuor & viginti millia fuisse propter fornicationem extrusa. Ea autẽ quæ euenerunt iis qui fornicati sunt, vt iam à me dictum est, sunt figuræ quę nostras libidines corrigũt. Porrò autem Pædagogus monet apertissimè. Post tua desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinũ enim & mulieres facient sapiẽtes deficere, & qui adhæret meretricibus, euadet audacior. Putredo & vermis erũt eius hæredes, & efferetur in maiori ludibrio. Et rursus: Nõ cessat enim iuuare: Qui autem voluptatẽ aduersis oculis intuetur, coronat vitam suam. Non est ergo iustum vinci à rebus venereis, nec libidinib⁹ stolidè inhiare, nec à ratione alienis appetitionibus moueri, nec desiderare pollui. Ei autem soli qui vxorem duxit, vt qui tũc sit agricola, serere permissum est, quando tempus sementem admittit. Aduersus aliam autem intemperantiam optimum quidem est medicamentum, ratio. Fert etiam auxilium penuria satietatis, per quam accensæ libidines, prosiliunt ad voluptates. Ergo nec

Herodotus dicit mulieres simul cum tunica pudorem exuere.

Matth. 22. Luc. 20.

λόγος verbum & ratio.

1. Corint. 6

Nume. 25. 1. Corin. 10.

Ecclesi. 18. 19. Luc. 12.

παράδειγμα - πορνός.

Ad Gal. 5.

ſumptuoſa veſtis eſt aſſumenda, ſicut nec cibus varius.
Ipſe certè dominus in animum, & corpus, & tertio loco in ea quæ externa ſunt præcepta diuidens, propter corpus quidam externa comparare conſulit: corpus autem adminiſtrat per animam, animam autem erudit: Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, inquiens, quid comedatis, neque corpori veſtro quid induamini. Anima enim plus eſt quàm cibus, & corpus quàm veſtimentum. Et ſubiungit apertum doctrinæ indicium: Conſiderate coruos quòd neque ſeminãt, neque metunt, quibus nõ eſt pœnus, nec horreum, & Deus nutrit ipſos. Non vos præſtatis volucribus? Et hæc quidem de nutrimento. Similiter autem de veſte quoque præcipit, quæ rerum externarum tertium locum obtinet: Conſiderate, inquiens, lilia quomodo neque nent, neque texunt. Dico autem vobis, quòd neque Solomon induebatur vt vnum ex his. De diuitiis autem valde ſe iactabat Rex Solomon. Quid eſt itaque floribus pulchrius & floridius? Quid eſt autem liliis vel roſis delectabilius? Si autem fœnum quod hodie eſt in agro, & cras in clybanum mittitur, Deus ſic veſtit: quanto vos magis modicæ fidei? Et vos ne quærite quid comedatis aut quid bibatis. Hic hæc particula: Quid, cibi varietatem expulit. Id enim ſignificatur ex Scriptura. Ne ſoliciti ſitis quænam comedatis aut quænam bibatis. De his enim eſſe ſolicitum, eſt nimia plura habẽdi cupiditas, & delitias arguit. Sed ſi comedere per ſe ſolum cogitetur, eſt argumentum neceſſitatis, & defectus repletio, vt diximus. Quod eſt autem amplius, eſt ex ſuperfluo. Quod eſt autem ex ſuperfluo, eſſe à diabolo declarauit Scriptura. Senſum autẽ planum facit quæ ſequitur dictio: Cum enim dixiſſet: Ne quærite quid comedatis & quid bibatis, ſubiunxit: Et ne ſublimes efferamini. A veritate autem ſublimes efferunt arrogantia & delitiæ, & quæ in rebus ſuperuacaneis verſatur delectatio, abducit à veritate. Quocirca pulcherrimè quoque dicit: Hæc autem omnia gentes mundi quærunt. Qui immoderati ſunt & inſipientes, gentes ſunt. Quænam autem

Matth. 6.

Ibidem.

hæc dicit? Delitias, delectationem, cupedias, obsoniorum voracitatem, & ingluuiem. Hæc sunt illud: Quid. De solo autem nutrimento, sicco scilicet & humido, vt quæ sint necessaria: Scit, inquit, pater vester quid vobis opus sit. Quòd si nobis omnino innatum est vt quæramuus, ne quęrẽdi facultatẽ in delitiis perdamus, sed eã ad veritatẽ inquirendã excitemus. Quęrite enim, inquit, regnũ Dei & quæ alimentum pertinent adiicientur vobis. Si ergo de veste, & delitiis, rebusque superuacaneis, tan quam non necessariam omnino, curam tollit, quid censendum est eum dicere de nimio ornatus studio: de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarum, auri elaboratione: capillis artificiosis, & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulsionibus, purpurissi ac cerussæ fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiusmodi artificiorum fraudibus? Annon hoc quoque rectè coiiciendum est, id quod de fœno paulò antè dictum est, de his ornamentorum amatoribus, qui à temperantia & verò animi ornatu alieni sunt, optimè posse dici? Ager enim est mundus, & nos herba, qui sumus Dei gratia irrigati. Tonsi autem rursus exorimur, vt pluribus ostendetur in libro de resurrectione. Fœnum autem turba promiscua allegoricè dicitur, quæ se ad momentaneam lætitiam applicat: quæ floret paruo tempore, quæ superflua ornamenta, quæ gloriam quæ quiduis potius quàm veritatem sectatur, quæ non ad aliud apta est quàm ad ignis incendium. Homo quidam, dicit narrans dominus, erat valde diues, qui induebatur purpura & bysso, qui oblectabatur quotidie splendide. Hic erat fœnum. Mendicus autem quidam nomine Lazarus, abiectus erat in vestibulo diuitis, vlceratus, cupiens repleri iis quæ cadebant de mensa diuitis. Hic est herba: sed ille quidem diues puniebatur ad inferos, vt qui esset ignis particeps. Hic autem rursus germinauit in sinu Patris. Laudo ergo & admiror veterem Lacedæmoniorum ciuitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes & aurum *Luc. 15*

mundum gestare permisit, à probris mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare concederet. Contrà autem Atheniensium Principes, qui ciuilem vitæ formam expulerant, togæ virilis obliti aurum gestabant, & talaribus tunicis amiciebantur: [a] Crobulo, quod est vestimenti genus, aureo induebantur, adiunctis cicadis ornati, ortum suũ re vera terrestrem, Cynedico quodam fastu & arrogãtia monstrantes. Horum autem Principium æmulatio ad alios quoque Ionas peruasit, quos Homerus esse effœminatos ostendens, vocat ἑλκεχίτωνας hoc est, vestimenta trahentes. Ij ergo qui pulchri simulachrũ, nimium scilicet ornatus studium, non autem ipsum pulchrum & honestum attendunt, specioso nomine, simulachrorum cultum rursus inducentes, à veritate longè sunt relegandi: cum opinione non scientia pulchri naturam somnient, & est vita quæ ab eis hîc agitur profundus somnus ignorantiæ. Annon oportet nos excitatos, ad id quod verè pulchrum est & ornatum contendere? & id solum assequi desiderare, relinquentes quæ hic sunt mundana, ipso [b] mundo, hoc est vero ornatu gaudentes, priusquam perfectè abdormiamus? Dico ergo hominem non alia de causa opus habere vestimentis, quàm vt tegatur corpus, ad maxima frigora & vehementes æstus propulsandos, ne nos lædat ambientis aëris immoderatio. Quòd si hic est vestis scopus, vide ne non alia quidem viris, alia verò fœminis vestis tribuenda sit. Tegi enim vtrisque commune est, quemadmodum comedere & bibere. Cum vsus itaque sit communis, constructionem similem comprobamus. Quemadmodum enim vtrisque commune est vt egeant iis quę tegant, ita à quibus tegendi sunt esse oportet similia, & si oporteat huiusmodi tegumentum assumere, quo sunt fœminarũ celandi oculi. Et si enim fœmina propter imbecillitatẽ longè plura concupiscat, id male educationis cõsuetudini tribuendũ est, per quam sæpenumero viri in malis vitæ institutis educati euaserunt, mulieribus magis effœminati. Non est igitur eis hac in re cedendũ.

Sumptum ex tragœdia Euripidis Hecubæ.

Quòd si se eis aliquantulum accommodare oporteat, vestibus quidem paulò mollioribus eis vti concedendum est, dummodo nimis subtiliter per summam stultitiam laborata opera, curiosæque in texturis plicaturæ longissimè amandentur: auri fila, & Indicos seres., & operosos bombyces valere iubentibus. Est autem bombyx primum vermis, deinde aspera ex eo nascitur eruca, post quam in tertia metamorphosi innouatur papilio, quem nonnulli Græcè appellant νεκύδαλον Ex quo longum stamen nascitur, quemadmodum ex aranea tela araneæ. Superflua enim hæc & perspicua mentẽ minimè constantẽ arguunt, quæ exiguo expanso velo, tanquã quodã lenocinio, probrum corporis illiciunt. Non est enim amplius tegumentũ mollis ac delicata vestis quę nudã figuram non potest occulere. Eiusmodi enim vestis in corpus incidẽs, mollius ipsi corpori imprimitur & applicatur, figuræ carnis instar adhærens: & mulieris typum ita exprimit, vt vel non videnti manifesta sit tota constitutio corporis. Reiiciendæ quoq; sunt vestimenti tincturæ. Ipsæ enim & ab vsu & à veritate longè remotę sunt, præter id quod ex eis morũ oritur reprehensio. Neque enim est earum vsus vtilis: Nã nec ad frigus propulsandum est aptus, neque ad tegumentũ habet aliquid amplius quàm alia vestis, nisi solum vituperium. Coloris autem delectans suauitas malè habet auidos, eos ad stultam impellens lippitudinem. Atque eos quidem qui sunt candidi, & non intus adulterini, candidis & minimè curiosis ac operosis vestibus vti est conuenientissimum. Apertè certè & purè Daniel Propheta: Po- c. 7.
siti sunt, inquit, throni, & sedit super ipsos, tanquam vetus dierum, & eius vestimentum album sicut nix. Tali veste vtentem dominum, in visione se vidisse dicit Apocalypsis: Vidi animas eorum qui testes fuerãt c. 6.
sub altari, & data est vnicuique vestis candida. Quòd si opporteat etiam aliquem alium colorem quærere, naturalis veritatis per se tinctura sufficit. Vestes autẽ, quæ sunt floribus similes, Bacchicis nugis & initiorũ mysteriis relinquendæ sunt. Deinde verò purpura, &

vasa argentea, sunt, vt dicit Comicus, Tragœdis & nō vitæ vtilia. Vita autem nostra quiduis potius quàm pompa est existimanda. Tinctura itaque Sardiniaca, & alia Omphacina seu oleagina, & alia viridis, rosacea & coccina, & aliæ innumerabiles tincturę, excogitatæ sunt à perniciosis delectationibus. Quò fit vt visus iam sit vestis non autem integumenti. Quæ autem ex auro affabrè facta, & quæ purpura tincta sunt, & hæ animalium quæ vento feruntur delitiæ, & ille vnguentis delibutus Crocotus, & suspiciendarum mēbranularum pretia ingentia, & variegatæ vestes, quę in purpura habent animalia, cum ipsa arte valere iubenda sunt. Quid enim prudenter ac præclarè fecerint mulieres, quæ, vt ait comœdia, floribus tinctæ,
Ecclesi. 11. Crocotum gestantes, atque fucatæ sedent? Apertè itaque suadet Pædagogus: In amictu vestis ne glorieris, neque in omni gloria quæ est præter leges efferaris. Eos certè irridens qui mollibus vestibus induti
Math. 11. sunt, dicit in Euangelio: Ecce qui in vestitu glorioso & delitiis degunt, sunt in terrenis regiis. Regias dicit terrenas mortales ac corruptibiles, vbi est vana honesti opinio, inanis gloriæ ambitio, error, & adulatio. Qui aulam autem cœlestem obseruant quæ est circa omnium Regem, incorruptibilem animæ vestem nempe carnem, sanctificant, & per eam induunt
1. Corin. 7. incorruptionem. Queadmodum ergo quæ non nubit, soli Deo dat operam, & eius cura non diuiditur: Pudica autem quæ nupsit, vitam cum Deo & cum marito diuidit: quę autem aliter fertur, tota cōiugij, hoc est, vitij efficitur. Eodem modo pudica mulier, vt ego quidem sentio, quæ marito dat operam, pia est & religiosa citra vllam fictionem: Quæ autem immoderato ornatus studio tenetur, & à Deo & à pudico coniugio excidit, vt quæ maritum ornamento permutet. Quemadmodum Argiua illa meretrix, Eriphile inquam. Auri quæ pretium sumpsit pro coniuge charo. Quocirca Cæum Sophistam iure approbo, qui virtutis & improbitatis aptas describit imagines. Quarum hanc quidem fecit simpliciter stantem, candida veste

indutam & puram, nempe virtutem, sola verecundia ornatã. Talem esse oporteret fidelem mulieré, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem cõtrà inducit, nempe improbitatem, superflua quidé & varia veste iudutam, alieno autem colore exultãtem: motus eius & habitus comparatus ad delectationem describitur, non secus ac meretrices. Qui ergo rationem seu Verbum sequitur, nulli turpi voluptati adhærebit. Et ideo quod in veste vsum affert præferédũ est: & si Verbũ hoc canit, per Dauid dicés de domino: Delectauerũt te filiæ Regum in honore. Astitit regina à dexteris tuis in vestitu deaurato & fimbriis aureis circũamicta: non luxuriosas ac delicatas vestes, sed integrũ ac incorruptum, ex fide cõtextum ornatũ eorum qui consecuti sunt misericordiam, nempe ecclesiæ, significauit. In qua Iesus à dolo alienus splendet vt aurũ, & fimbriæ aureæ sunt electi. Quòd si etiã propter fœminas sit aliquid relaxandum, texenda quidem est suauis vestis & tactu mollis: sed non sicut picturæ, est ad visus delectationem colorũ varieganda floribus. Pictura enim tépore euanescit: Ablutiones aũt, extersiones, ac cõstipationes, quę venenatis tincturæ succis lanas inficiũt, imbecillas vestiũ texturas efficiũt. Hoc autem nec ab bonã quidé domus administrationé aptũ est. Est autem maximè ineptum & indecorum, pepla, *Xylstides, ephaptides, lenasq; ac tunicas stupere & admirari: & quæ, vt ait Homerus, Velant circumquaque pudoré. Pudet me, vt verè dicam, cum videã tantum opũ effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradiso, ramis & foliis dimetiebatur tegumentum pudoris. Nunc autem cũ nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu verbo instituti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes: Estis pili ouium. Etiamsi se iactet Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum nonnulli insano amore tenentur: nobis quidem certè nullum est studium in ea conferendum. Beatus autem Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delitias redo-

λόγος

Psal. 44.

Genes. 3.

Matth.3. lent, pilos camelorum elegit, & eis se vestiit, simplicẽ vitam & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat & locustas, dulcem & spiritalem cibum: à fastu alienas & moderatas vias Domini preparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cum in solitudinum quietis, tranquillè cum Deo versaturus se recepisset, 4. Reg.1. ab omni inani studio, vanáque boni specie, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, & ouinã pellem stringebat zona facta ex pilis. Esaias verò alius Propheta, Esa.20. nudus erat, & nullis vtebatur calceis. Sæpe autem sacco quoque vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiam, is cingulum Hier.13. solum habuit lineum. Quemadmodum autem bene nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorem apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum, si ineptis nugis non inuoluatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. [d] Trahere autem vestes ad summos vsque pedes demissas, valde est arrogans & superbum, quod ambulandi actionem impedit, cum vestis instar verriculi, quæ in soli sunt superficie sordes secum attrahat: ne fractis quidem & eneruatis his saltatoribus, qui Cynedicam turpitudinem mutam in scenam transferunt, vestem cum tanto dedecore diffluentem despicantibus: quibus exquisitæ vestes, fimbriarúmque dilatationes, & curiosi figurarũ numeri, illiberalem ac sordidam syrmatũ mollitiem indicant. Quòd si quis [e] talarem Domini vestem adducit, variegata illa tunica ostendit flores Sapientiæ, varias, & quæ non flaccescunt Scripturas, eloquia Domini, quę veritatis splendoribus refulgent. Eiusmodi alia veste Psal.103. Spirit9 dominum per Dauid induit, sic psallens, Confessionem & decorem indutus es. Inducens lucem, sicut vestimentum. Quemadmodum ergo vestium cõpositionem, honestam, & ab eo quod est indecorum mundam esse oportet: ita etiam vitanda est vsus immoderatio. Neque enim, sicut [f] Lacænas virgines, supra genu vestiri honestum est. Nullam enim partem

fœminæ nudari decorum est. Atqui posset quidē honestè dici vrbana & faceta illa vox quę dicta est ei qui dixerat, Pulcher [g] cubitus: At non publicus: & tibi pulchræ sunt tibiæ dicendo, sed sunt solius mei mariti. & speciosa facies, sed est eius tantū qui me vxorem duxit. Ego autem nolo pudicas fœminas præbere talium laudum causam iis, qui per eiusmodi laudes vt probrum eis afferant venantur. Nec verò solum calcaneum nudare est prohibitum, sed etiam caput tegere, & vultum adumbrare iussum est. Neque enim honestum est corporis pulchritudinem esse hominum aucupium nec par est vt purpureo vtens velo, fœmina velit aspici. Atque vtinam posset etiam à veste eximi purpura, vt non in vtentium faciem spectatores conuerteret. Atque illæ quidem cum reliquæ vestes admodum parum texant, fecerunt quidquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem his stolidis & mollibus purpuris impēsè delectantur, eas, vt sunt verba Poëtæ. Purpurea arripuit mors. Propter hanc itaque purpuram, & Tyrus, & Sidon, & quæ regio est mari propinqua Laconico maximè desiderantur. Quinetiam earum tinctores & purpuræ infectores, & ipsa cōchylia in magno pretio habentur, propterea quòd eorum sanguis producat purpuram. At etiam auidis pannis admiscentes dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, fraudulentas dolosásque tincturas, insano quodam amore feruntur in immoderationē, nō amplius lintea ex Ægypto, sed quędam alia ex terra Hebræorum & Cilicum comparantes. Amorgina autem taceo & byssina: Delitiæ iam eorum appellationem immodicè ludificando transmiserunt. Porrò autem oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere, se esse eo melius: vt templo imaginem, & corpore animam, & veste corpus. Nunc autem contrà omnino, si corpus quidem earū venundetur, nunquam mille drachmas atticas inuenerit, vnam autem vestem mille talētis emētes, se esse vestibus vtiliores & viliores arguūt. Cur ergo quæ sunt rara & prætiosa plus quàm ea quæ

ὑφεκκαί-σαικαν

sunt in medio sita & vilia persequimini? Quoniam quod verè pulchrum, & quod verè bonum est ignoratis, & pro iis quæ sunt, ea quæ esse videntur, à stultis magno studio quæruntur, qui perinde ac insani quæ alba sunt tanquam nigra visione apprehendunt.

De calceamentis. Cap. XI.

Imiliter autem in calceamentis superbę arrogantésque fœminæ magnam quoque ostẽdunt mollitiem. Verè ergo turpia sunt illa sandalia, in quibus sunt aurea veluti donaria. Quinetiam circumcirca clauos soleis infigere æquum censent. Multæ autem eis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel per terram numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant. Valere ergo iubendum est aureorum & gemmeorum sandaliorũ vanis artificis, & crepidis Atticis & Sicyoniis cothurnísque Persicis & Hethruscis. Recto autem scopo, vt veritati nostræ mos est, proposito, id quod est secundum naturam eligendum est. Calceorum enim vsus hic quidem est ad tegẽdos pedes: Alius autem ad propulsandas offensiones, & à montanis asperitatibus plantam pedis conseruans. Sunt itaque mulieribus albi concedendi calcei, nisi iter ineant, tunc autem eis vnctis vtendum est. Neque enim fœminam decet pedem ostendere: & alioqui mulieri tener est sensus vt facile lædatur. Viro autem pulchrè conuenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatũ enim esse, non paruam habet affinitatẽ cum eo quod est, esse ligatum. Optimum quidem est excitationis genus nudis vti pedibus, & ad sanitatem & ad expeditam facilitatem, vbi non prohibeat necessitas. Quòd si iter nõ ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis vtendum est. Eas autem Attici vocabant κονίποδας quòd pedes, quantum ego coniicio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui dicebat se nõ esse dignum solue-

ὑποδέδεσθαι non multum distat ab eo quod est, δεδέσθαι.

κονίποδες à puluere & pedibus componitur.

re corrigiam calceorum Domini. Non enim curiosos aut superfluos is habebat calceos qui veræ Philosophiæ typum Hebræis ostendebat. Hoc autem num quid aliud significet, alibi ostendetur. *Luc. 3.*

Quòd non oporteat gemmas & aureum ornatum stupere & admirari. Cap. XII.

Emmas autẽ fuscas aut virides, & quæ ab externi maris æstu expelluntur, & quæ ex terræ ramentis deteruntur, admirari & stupere est puerile. In perlucidos enim lapillos, propriósque ac peculiares colores, atque vitra varia magno ferri studio, nihil est aliud quàm stultorum hominum, qui trahuntur ab iis quibus inest pellens visio. Ita etiam pueri cum ignem aspexerint, splendore adducti ad eum feruntur, cùm quàm sit eum tangere periculosum propter ignorationem minimè animaduerterint. Tales stultis sunt mulieribus gemmę monilibus alligatę, & inclusæ torquib⁹, amethysi, & Ceraunitæ, & Iaspides, & topaziõ, & smaragd⁹ milesia, merces pretiosissima. Maximi autẽ precij margarita mũdum muliebrem per summam lasciuiam mirandum in modum inuasit. Ea autem nascitur in quodã ostreo pinnis non absimili. Magnitudo autem eius est quãtus per magnus piscis oculus, nec pudet miseras totũ suum studium in hoc ostreo ponere, cùm eis liceat sancta ornari gemma, nempe Verbo Dei, quod vtrique Scriptura appellauit Margaritam, qui est pellucidus & purus Iesus, qui est in carne contemplator oculus, qui est ratio, qui perspicuus, per quem caro est pretiosa quę aqua regeneratur. Illud enim ostreũ in aqua natum carnem contegit, ex ea autem margarita concipitur. Ex sanctis autem lapidibus supernam Hierusalem, fuisse constructam accepimus: & duodecim portas cœlestis ciuitatis, lapidibus pretiosis assimilatas, suscipiendam Apostolicæ vocis gratiam significare admittimus. In pretiosis enim lapidibus collocati *Apoca. 21.*

sunt colores, sunt autem ij pretiosi, alia verò remanet terrestris materia. Meritò ergo symbolicè sanctorum ex his ædificatur ciuitas. Ex inimitabili itaque illo flore lapidum, florem spiritus, ab interitu scilicet alienam & sanctam substantiam, intellexere.[b] Quæ ergo quid sit in scripturis symbolicum non intelligunt, totæ lapidibus inhiant, admirabilem illam defensionem afferentes: Quæ ostendit Dominus, cur eis non vtamur? &, adsunt mihi, cur non eis me oblectabo? &, quibusnam ergo facta sunt, si non nobis? Eorum qui Dei vocem plane ignorauerunt sunt eiusmodi voces. Primum enim quæ sunt necessaria, sicut aquam & aërem, apertè omnibus suppeditat. Quæcunque autem non sunt necessaria, terra & aqua abscondit. Et ideo aurum formicæ fodiunt: aurum Gryphes custodiunt: à mari teguntur margaritæ. Vos autem curam superuacaneam ponitis in iis quæ nō oportet. Ecce totum cœlum apertum est, & Deum non quæritis: absconsum autem aurum & lapides ij apud nos scrutantur, qui sunt damnati capitis. Quinetiam scripturæ repugnat, cum illa apertè clamet: Quærite primum regnum cœlorũ, & hæc omnia adiicientur vobis. Quòd si etiam vobis omnia donata sunt, & si vobis omnia concessa sunt, & si omnia vobis licent, ait Apostolus: Sed non omnia expediũt. Produxit autem genus nostrum Deus ipse ad cōmunicationem, cum ipse prior suum filium impertiit, & suum Verbũ omnibus commune subministrauit, & fecit omnia pro omnibus, sunt ergo omnia communia, ne plura quàm alij sibi vendicent diuites. Hoc ergo: adsunt mihi, & supersunt, cur non meis oblectabo? non est humanum, nec ad societatem pertinens. Illud autem magis charitatem arguit. Adsunt mihi, cur non impartiar pauperibus? Qui enim talis est, est perfectus, qui hoc impleuit: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Hæ sunt veræ delitiæ, hic est pretiosus thesaurus. Quæ autẽ fiunt in cupiditates impensæ, interitus non sumptus locum obtinent. Scio enim Deum potestatem vsus nobis dedisse, verum eum vsque ad id quod est necessarium,

Matth. 6. 1. Corin. 10. Rom. 13. Ad Gal. 5.

necessarium, & vsum communem esse statuit. Absurdum est autem & turpe vnum lautè & luxuriosè viuere, cum multi esuriant. Quanto est enim gloriosius multis benefacere, quàm magnificè habitare? Quanto autem prudentius, in homines quàm in lapides & in aurum impendere? Quanto autem est vtilius ornatos habere amicos, quàm ornamenta inanima? Cuinã autem agri tantum profuerint quantum gratificari? Restat ergo nobis vt illud quoque quod obiicitur dissoluamus. Quinã ergo habebunt quæ sunt sumptuosa & magnifica, si omnes quę sunt vilia & frugalia deligunt? Homines, dixerimus: si absque vlla vehementi affectione & discrimine eis vtamur. Sin autem fieri non potest vt sint omnes frugi & temperantes. At propter vsum rerum necessarium, ea quæ facile parari possunt sunt persequenda, hæc superuacanea multum valere iubentes. In summa ergo ornamenta, vt quæ ornatus satietatem afferunt, ipsum etiam mũdum recusantibus sunt omnino exterminãda. Oportet enim eos intus esse, ornatos, & pulchram mulierem internam ostendere. In sola enim anima pulchritudo apparet & turpitudo, & ideo is solus qui est virtute præditus, is verè est pulcher, bonus & honestus, & solum quod pulchrum est & honestum, bonum esse statuitur. Sola autem virtus vel per pulchrum corpus apparet, & in carne efflorescit, moderationis speciem amabilem ostendens, quando mores tanquam lux quædã in forma resplenduerint. Vniuscuiusque enim plantæ & animalis pulchritudinem, in vniuscuiusque virtute esse euenit. Hominis autem virtus est iustitia, temperãtia, animi magnitudo, & pietas. Pulcher ergo & honestus homo est qui est iustus & moderatus, & vt semel dicam, qui bonus est, non qui diues. Iam verò milites quoque volunt auro ornari, vt qui nec illud legerint Poëticum.

Quique aurum gestans, in bellum, vt stulta puella, Home. Iliad.
Ibat.

Cæterum ornatus quidem studium, quod virtutis minimè curam gerit, sed corpus sibi vẽdicat, boni & ho-

nesti studio cõuerso ad vanam gloriam, funditus expellendum est. Quæ enim corpori non conueniunt, perinde ac si ei conueniant, adiungens, mendacij meditationem, & consuetudinis fraudem progenerauit; non honestatem, simplicitatem, & à simulatione alienationem, & verè pueritiam; sed fastum, arrogantiã, mollitiem & luxuriam ostendés. Istæ verò veram pulchritudinem obscurant, auro eam adumbrantes, nec intelligunt quantum in se delictum admittunt, se innumerabilius vinculis alligantes, quemadmodum dicunt apud barbaros, sceleltos & maleficos homines auro vinciri. Captiuos hos vinctósque diuites videntur esse æmulatæ mulieres. Annon enim colli vinculum est torques aureus, moniliáque & quæ καθετῆρες vocantur catenarum locum obtinent? quæ etiam Attica lingua eodem nomine, nempe ἁλύσεις hoc est, catenæ appellantur. Talares autem compedes, indecorum in pedibus fœminarum ornamentum vocauit Philæmon in synephebo.

Pellucidas vestes, quendámque compedem
Aureum.

Cur ergo hic à vobis tantopere expetitur ornatus, nisi quòd vos velitis, ô fœminæ, videri esse compedibus astrictas? Si materia enim probrum eluit, est hoc quidem vitium quod minimè interit. Ac mihi quidé videntur sua sponte vinculis alligatæ, gloriari de suis magnis calamitatibus. Ac fortasse etiam Poëtica fabula adulterium committentem Venerem dicit fuisse comprehensam eiusmodi vinculis, nihil aliud quàm hæc ornamenta, adulterij esse signa significans. Illa enim aurea quoque fuisse dixit Homerus. Iam verò vel apertissima maligni signa nequaquam pudet eas induere. Quemadmodum enim Euam Serpens decepit, ita etiam mulieres alias mundus aureus, esca vtés serpentis figura, in probra furiosè impulit, nempe murænulas quasdam aureas & serpentes ad decorem effingens. Dicit itaque Comicus Nicostratus, Catenas, monilia, annulos, armillas, serpentes, periscelides, elleborum. Summa autem cum earum ignomi-

μυραίνη ὄφις ornamenta muliebria.

nia omnem mundum muliebrem recensens Aristophanes ostendit in Thesmophoria Zusis. Adducam autem ipsa verba Comici, quæ importunum vestræ insolentiæ fastum apertè arguunt. Mitræ, redimicula, nitrum, & acus. Pumex strophium, quæ post locatur funda, & posterius operculum, fucus, torques, cōponendorúmque oculorum instrumenta, subtilis vestis linea, vita, zona, instita, prætexta, multitia, cythō, barathrum, eucyclon, tunica. Quæ sunt autem horum non dixi maxima, inaures, gemmæ, plastra, Botrylidon, fibulæ amphileæ, monilia, pedicæ, sigilla, catenæ, annuli, cataplasmata, ampullæ, capitis ligamina, olisbi, sardia, vētilabra, clincteres. Ego quidem defessus sum, & indignor, dicendo tot earum ornamentorum multitudinem. Mihi autem in mentem venit admirari, quòd eæ non enecentur, dum tantum onus baiulant. O curam valde inanem. O vanam & insanam gloriæ cupiditatem. Ritu meretricio opes effundunt in probra ac dedecora, suáque improba & arroganti stoliditate Dei dona corrumpunt & adulterant, artem maligni imitantes. Dominus autem in Euangelio eum diuitem qui in horreis & apothecis recondebat, & apud se dicebat, Habes multa bona in multos annos reposita, comede, bibe, lætare, apertè stultum vocauit. Hac enim nocte animam tuam accipiunt. Quæ ergo parasti, cuius erunt? Apelles pictor cum vidisset quendam ex suis Discipulis pinxisse Helenam multo auro ornatam. O adolescens, inquit, cum non posses pingere pulchram, fecisti diuitem. Tales sunt Helenæ, quæ nunc sunt mulieres, non verè pulchræ, sed multis efficta & ornatæ diuitiis. Eis prædicit spiritus per Sophoniam, argētum & aurum ipsarum non posse eas eximere in die iræ Domini. Eis autem quæ à Pædagogo Christo erudiuntur, non auro sed ratione ac Verbo exornari conuenit, per quod solum apparet aurum. Beati quidem fuissent Hebræi veteres, si mundum mulierum abstulissent, & abiecissent, vel solummodo fudissent, nunc autem cum aureum bouem conflassent, & in eo adorando

Luc. 12. *c. 1.* *Exod. 32.*

idololatriæ peccatum admisissent, ipsi quidem nec ex arte, nec ex suo instituto commodi quidquam ceperunt: expressissima autẽ figura nostras mulieres docuerunt, vt ab ornamentis abstineant. Quæ itaque cupiditas in aurum fornicatur, fit idolum quod igne examinatur. Cui quidem soli reseruantur delitiæ, vt quæ sint simulachrum, non veritas. Hinc Verbũ per Prophetam Hebræos probris insectans: Argentea & aurea, inquit, fecerũt Baal ornamẽta scilicet. Et apertè comminans: Et vindicabo, inquit, super ipsam dies Baalim, in quibus ei sacrificauit, & in aures ei apposuit, & torques suos. Et ornatus causam subiungit, dicens: Et ambulauit post amatores suos, mei autem oblita est, dicit Dominus. Ipsi ergo improbo Sophistæ, Diabolo scilicet, nugis dimissis, ne sint huius meretricij ornatus participes, nec per speciosum prætextum, Idololatriæ crimen admittant. Admodum ergo pulchrè dixit beatus Paulus: Mulieres, inquit, similiter, non in plicaturis, vel auro, vel margaritis, vel veste sumptuosa, sed quæ decet mulieres profitentes pietatem, per bona opera seipsas ornantes. Earum enim ornatum iure abesse iubet. [d] Si sunt enim pulchræ, sufficit natura, non contendat ars contra naturam. Hoc est, fraus minimè litiget cum veritate. Sin autem sunt natura turpes, ex iis quæ sibi applicant, quod non habent arguunt. Eas ergo quæ Christo seruiunt conuenit amplecti frugalitatẽ. Frugalitas enim re vera curã gerit sanctitatis, vt quæ ea quæ redundãt, & sunt immoderata, exæquet, & per quælibet, qui ex superuacaneis capitur vsum percipiat. Quod enim frugale est ac tenue, vt ipsum etiam nomen indicat, non eminet, neque vlla in re in molem assurgit aut intumescit, sed est vniuersum planum, lene, equale, & minimè superfluum, & ea de causa sufficiens. Est autem sufficientia habitus quidam qui ad suum finem peruenit, ita vt neque quid desit, neque redundet. Eorum autem mater est iustitia. Nutrix autem, virtus ea quæ Græcè dicitur αὐτάρκεια quæ est per quam contenti sumus. Ea igitur est, habitus iis quæ oportet conten-

Osee. 2. 13.

Osee. 2.

1. ad Cor. 2.

λιτὸς frugalis & tenuis.

ἱκανός sufficiens, ab ἱκνέομαι quod significat peruenio.

tus, & qui per se ea acquirit quæ ad beatam vitám cõferunt. Sit ergo in vestrarum manuum carpis sanctus ornatus, quem facile impertitur communicatio, & familiæ administrandæ opera. Qui enim dat pauperi, fœneratur Deo, & manus fortium ditescunt. Fortes vocat eos qui pecunias contemnunt,& qui sunt ad communicandum & largiendum faciles. In pedibus autem appareat impigra alacritas ad benefaciendum, & ingressus ad iustitiam. Torques autem & catenæ sunt pudor & modestia: Talia Deus fundit monilia, Beatus homo qui inuenit sapientiam: & mortalis qui *Prouerb.3.* vidit prudentiam, dicit spiritus per Solomonem. Eius enim est melior mercatura quàm thesauri auri & argenti, est autem pretiosis gemmis pretiosior. Hæc est enim verum ornamentum. Eis autem non perforentur aures præter naturam, vt aureæ ab eis inaures depẽdeant. Neque enim fas est vim afferre naturæ præter id quod voluit. Non alius autem fuerit melior aurium ornatus, descendens ad meatus qui sunt secundum naturam, quàm vera Catechesis, hoc est, quæ per auditũ suscipitur institutio. Oculi autẽ Verbo inuncti, & aures ad sensum perforatæ, diuinarum rerum auditorem & sanctarum rerum contemplatorem efficiunt, Verbo verè veram ostendente pulchritudinem: quam oculus non vidit, nec auris prius audiuit.

SCHOLIA.

Cap. Primum.

[a] SIcut indigna res est charitatem è cœlo detrahere, ita etiam sumptuosam cœnam in charitatem, nẽpe agapen conuertere.

[b] FLORIBVS. Florum non meminit intempestiuè, sed quia paulò post & plãtarum & fontis & irrigationis erat vsum adducturus, iure prius accepit florem qui nascitur ex plantis.

Cap. III.

THERACLEI CALICES. Sunt hæc genera poculorum. Theracleum est quod fundo sphærico impo-

situm habet instar infundibuli, ex quo est facile bibere. Antigonium, quod absque fundo sphærico desinit in acutum. Cantharus autem est peluis quidem simile, supernè autem tectum operculo, cuius os in medio iusta patet symmetria & in extrema parte circumferentiæ ostiolum, ex quo bibere potest qui id aperit: Labronium est poculum factum in formam aspidis, ex quo pleno haustu potest ingurgitare qui bibit. Lepaste est in formam ollæ, & vna ansa apprehenditur. Psycter est figuræ cylindricæ segmẽtum, quod sectionis cylindricæ innititur columellæ, qua & stare & apprehendi potest. Prochois quæ etiam dicitur œnochoe est vas quoddam sphæricum ansa vna, & vno saliente instructum, ex quibus ansa quidem apprehenditur, saliente verò humidum quod est intus reconditum effunditur.

Cap. VI.

ᵃ PER hæc videtur talè quid significare, quòd nec in nominibus membrorum consideratur turpitudo, neque enim tibia, nec genu, verbi gratia, turpe quid significant, vt neque os nec lingua, sic nec verendum, sed si rem accuratè oportet perpendere, honestas quædam nomini tribuitur, significans verendũ id de quo dicitur. sic etiam patrem & superiorem aliquem verendum dicimus, vt etiam Helena apud Homerum suum Socerum.

Cap. VII.

ᵃ ET quomodo Samuelis Anna eadẽ sæpe in sua oratione reperit, & nos sæpe repetentes Kyrie. eleeson, minimè improbamur? Sed existimo eloquium minimè hoc dicere, sed quòd quæ Deo nouerimus ea esse Deo statim reddenda, nec expectandum vt idem rursus promittas, perinde ac si putaremus verbis adimpleri gratiam, & accessione præstiti promissi vellemus nostrorum morum ostentare insolentiam.

Cap. VIII.

ᵃ BRENTHIVM. A quodam suaui genere floris sic dictum. Metallium, à quodam Metallo qui inuenit.

b. Plangonium ab inuentrice Plagone.
c. Baccari genus unguenti Barbarici

Cap. X.

a. Huius Crobuli meminit etiam Thucydides in proœmio quarti Peloponesiaci. Erat genus reticuli crobylus, ab extremis crines extendens ad verticem, deinde eos deducens in acutum, qui perforata aurea cicada constringebantur ne deorsum diffluerent.

b. κόσμος mūdum & ornatum significat, sicut etiam muliebris mundus latinè dicitur.

c. Xystis est genus vestis admodum subtile, vnde etiã dictum est ἀπὸ τοῦ ξέσθαι quòd sit veluti rasum propter tenuitatem. Ephaptis autem idem est quod lena. Est enim vtrunque genus vestis penulæ simile, quod indutis vestibus imponitur. Est autem ephaptis lena pretiosior.

d. Vt insani Nicolaitæ qui ipsum cacodæmonem ducem imitantur.

e. TALAREM. legis dicit vestem sacerdotalem: sed hoc erat signũ mysticum, significat enim vt arbitror, nihil esse diuinorum mysteriorum prophanis euulgandum, siquidem pedes significant transitum actionum, sicut etiam Dauid dicit obseruari calcaneum ab improbis, & alibi dicit: in malo die se timere iniquitatem calcanei.

f. LAGÆNAS. Quæ eo quòd fœmora ostenderent vocabantur φαινομηρίδες.

g. CVBITVS. Hoc dixit quispiam intuitus cubitum mulieris Lacedæmoniæ, quæ respondet: sed non publicus. nam & sine manicis saltabant, adeò vt ab humeris videretur & brachium & corpus, idque adhuc videtur in veteribus statuis. Quæ manicis autem non vtebantur, dicebantur δωρίζειν: erant enim Dorienses Lacedæmonij. Qui autem vtebantur, ἰωνίζειν vt vxores Atheniensium. Vocabantur autem Athenienses Iones ob missam coloniam. Hoc autem faciebant Lacedæmonij, vt viriles efficerent mulieres. Atheniẽses verò vt effœminarent.

Cap. XII.

a. Fuscus color dicitur qui non est admodum albus,

tales autem sunt qui vocantur Sardonychi, qui quidẽ sunt naturales, non habent enim album valde lucidũ, si nõ sint artificiales. Quinetia addãtur his Sapphiri, nã illi quoque ad albũ cum fusco vergunt. Sunt autẽ multi quoq; virides, iaspides, & smaragdi, & alij multi. Quæ ab externi autẽ maris æstu expellitur, sunt quę di cũtur margaritę. enascũtur enĩ ex ostreis sinus Persici. Terræ autem ramenta sunt omnes gemmæ. Tales enim sunt lychnitæ, & carbunculi, & amethysi. Præterea autem berilli & smaragdi, & hyacynthi & omnes ferè gemmæ, Topazij autem, si credendum est Agatharchidi, qui scripsit de rubro mari, inueniuntur in mediis quæ in eo sunt cautibus.

b. Hoc referendum est ad id quod superius dictũ est, vt sit. Et non erubescunt non intelligentes spiritaliter ea quæ symbolicè dicta sunt, vtpote quòd mulieres adducerent ea quæ dicta sunt, creaturas, gemmas, & gemmarum colores.

c. Sunt hæc nomina ornamentorum mulierum apud Aristophanem, quæ & cuiusmodi fuerint ignorantur, nec possunt reddi latinè.

d. Si sint pulchræ, sufficit natura, ne contendat ars cũ natura. Sin autem sint natura turpes, seipsas arguunt, ex eo quòd applicant quod non habent.

Hæc insunt in tertio libro Pædagogi.

CLEMENTIS
PÆDAGOGI LIBER TERTIVS.

De vera pulchritudine. *Cap. I.*

ST ergo, vt videtur, disciplinarum omnium pulcherrima ac maxima, seipsum nosse. Siquis enim seipsum norit, Deum cognoscit. Quòd si Deum cognoscet, ei assimilabitur: non aurum gestans, nec talarem vestem ferens, sed benefaciens, & quam paucissimis fieri poterit indigens. Solus autem Deus nulla re omnino indiget, & maximè quidem gaudet, quando videt nos mentis ornatu mundos: deinde & eo qui castam corporis vestem, nempe moderationem & temperantiam complectitur. Cum sit itaque anima triplex genere: intelligentia, quæ raliocinandi facultas appellatur, internus homo est, qui huic homini qui videtur imperat, eum ipsum autem alioqui Deus agit. Ira autem, quæ est fera & immanis, haud ita procul à furore habitat. In varias autem formas se mutans tertia est cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus Dæmon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, & ad libidines, stupra, & adulteria allicit.

Efficitúrque leo primum, cui barba decora est.

Cultum & ornatum adhuc ferens. Virum autem esse barbæ pili ostendunt.

Sed post illa draco, vel pardus, sus quoque magnus.

Prolapsum est nimium cultus studium ad intemperantiam: Valentem itaque feram homo non præ se fert amplius.

Humida lymphæ, arbos ramísque fit alta proceris.

Effunduntur affectiones: obruuntur voluptates: flaccessit pulchritudo, & citius quàm folia humi deci-

dit, quando amatoriæ eius petulantiæ procellæ expirauerint, & priusquam venerit autumnus, marcessit & interit. Omnia enim fit cupiditas, & omnia effingit, & vult fucum facere, vt occultet hominem. Homo autem ille, cui ratio Verbúmve cohabitat, non variatur, non fingitur, formam habet rationis. Deo assimilatur. Pulcher est, non vt pulcher videatur colitur. Vera est pulchritudo: est enim Deus. Deus autem ille fit homo, quoniam Deus vult. Rectè ergo dixit Heraclitus: Homines Dij. Dij homines. Ratio enim hæc est euidens mysterium. Deus in homine, & homo Deus: & voluntatem Patris intercessor efficit. Intercessor enim est ratio seu Verbum, quæ est communis ambobus. Dei quidem filius, seruator autem hominum: & illius quidem minister, noster autem Pædagogus. Atque cum caro quidem serua sit, quemadmodum testatur Paulus: quomodo quis iure ancillam lenonis instar exornauerit? Quòd enim id quod carneum est, sit serui forma, dicit de Domino Apostolus, cum seipsum exinaniisse serui forma accepta, externum hominem seruum appellans priusquam seruiisset, & carnem suscepisset Dominus. Misericors autem Deus, ipse carnem effecit liberam, cumque ab interitu acerbaque & letifera seruitute liberasset, incorruptionem ei adiunxit, sanctum hoc & æternitatis ornamentum carni, immortalitatem videlicet, apponens. Est autem alia quoque hominum pulchritudo, charitas: Charitas autem, vt ait Apostolus, est patiens, benigna, non æmulatur, non agit perperam non inflatur. Perperam enim agere dicitur cultus, qui superfluitatem & inutilitatem apertè indicat. Et ideo subiungit: Non indecore se gerit. Indecora enim est aliena, & q̃ nõ est secundũ naturã, figura: Quæ autẽ ficta est, est aliena. Quod quidem apertè explicat, dum dicit: Non quærit quæ sua sunt. Quod enim propriũ est eius, est veritas. Vocat itaque quod suum est. Quod alienum est autem quærit nimium ornatus studium, vt quod sit remotum à Deo, ratione, & charitate. Ipsum autem Domi-

Ad Philip. 2 *Ad Gal. 4.* *Hebr. 2.* *1. Cor. 13.*

num fuisse aspectu deformem, testatur spiritus per Esaiam: & vidimus ipsum, & non habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis, diminuta præ hominibus. Quis est autem Domino præstantior? Sed non carnis pulchritudinem, quæ visione apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulchritudinem, animæ quidem beneficentiam, carnis verò immortalitatem. c.53.

Quòd non sit cultu vtendum. Cap. II.

ON externi ergo hominis aspectus, sed animus probitatis ornamento ornandus est. Dici potest ornandam quoque esse carnem ornamento continentiæ. Istæ autem non animaduertunt, dum colunt, id quod est extrinsecus, quæ intus in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida & sterilia, cuiusmodi sunt etiam ornamenta Ægyptiorum, apud quos templa, eorumque porticus, vestibula ac luci magnificè instructi: eorumque atria multis columnis cincta sunt: parietes autem lapidibus externis & artificiosè depictis resplendent ita vt nihil desit: ædes autem auro, argento, & electro collucent, & ex India ac Æthiopia variis fulgentibus lapillis, adyta verò intextis auro obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectaculum properans, imaginem quæ templum habitat quæsieris: sacerdos quispiam ex iis qui in templo sacrificant, graui & venerando vultu aspiciens, & Ægyptiorum lingua Pæanem concinens, cum veli aliquantum contraxerit tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis. Neque enim intus inuenietur Deus qui quærebatur, ad quem festinabamus, sed felis, vel Crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua eiusmodi belua, quę templo quidem est indigna, sed antro, speluncæ, ac cœno magis congruit. Apparet Deus Ægyptiorum, belua, quæ

super vestem stragulam purpuream volutatur. Ita etiam mihi videntur fœminæ quæ aurum gestant,& in crispandis crinibus exercentur,& in genis vnguendis, oculisque pinguendis,& pilis tingendis versantur,& aliam mollitiem arte improba persequuntur, carnalem ambitum ornantes, & verè Ægyptios imitantes, infelices amatores attrahere. Sed si quis velit templum aperuerit, vitam inquam, vestem, aurum, fucum, tincturam,& quæ eis intrita & incrustata sunt, hoc est velamentum, quod ex eis contextum est, tanquam illuc veram inuenturus pulchritudinem, rectè scio eum esse abominaturũ. Neque enim Dei imaginem intus inueniet habitantem, quam est consentaneum, sed loco eius fornicatrix & adultera animę occupauit adytum,& vera esse bestia conuincetur fuco scilicet intrita & incrustata simia: & seductor ille serpens, mentis excedens intelligentiam, per gloriæ cupiditatem pro spelunca habet animam, & cum omnia exitialibus venenis impleuerit,& erroris sui virus eructauerit, mulieres in meretrices transformat hic Draco, fungens lenonis officio. Non est enim mulieris sed meretricis illud nimium sui ornandi studiũ. Quæ quidem mulieres, domus apud maritos seruandæ, administrandæque familiæ curam gerunt exiguam: sed soluta mariti crumena, quæ eis suppeditantur conuertunt in suas cupiditates, vt quòd pulchræ videantur multos testes habeant:& ornandi artificio toto die assidentes vacant, ære emptis mancipiis. Carnem ergo, vt quæ sit visu iniucunda, mollem & suauem reddunt: & interdiu quidem in thalamis versantes, arti ornandi affixæ sunt, ne floridis coloribus depictæ deprehendantur: vespere autem tanquam ex antro ad lucernam prorepit hæc adulterina pulchritudo. Nam & ebrietas,& lux exilior & paulò obscurior incrustationi earum opem ferunt. Atque eam quidem, quæ suos pilos flauos reddebat, Mænander Comicus domo arcet.

At nunc recede ab his ædibus, nam fœminam
Pudicam non decet facere flauos pilos.

Sed neque genas fucare nec oculos depingere. Non intelligunt autem miseræ se propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducũt. Summo itaque maue se lacerantes, & extendentes, variisque ac confusis mixtionibus effingentes, viuum quidem cutis colorem refrigerant, carnem autem venenis effodiunt, curiosisque ac superfluis abstersionibus proprium decoris florem corrumpunt, & marcidum efficiũt. Quocirca ex cataplasmatibus quidem cernuntur pallidæ: à morbis autem facile arripiuntur, vt quæ adumbratam carnem, venenis iam liquefactam habeant: hominum opificem contumelia afficientes, tanquam qui pro meritis non fuerit eis largitus pulchritudinẽ. Iure ergo quod ad domum seruandam, & administrandam familiam attinet, sunt otiosæ, vt quæ sedeant, veluti depictæ ad spectaculum, non natæ ad domus custodiam familiæue administrationem. Et ideo apud Comicum dicit considerata mulier.

Quid prouidi fecerimus nos fœminæ,
Vel splendidi, quæ tot colorum floribus
Sparsæ sedemus, liberarum mulierum
Typum ac figuram destruentes funditus,
Perniciem domorum, & coniugum exitium,
Et filiorum mendicantes dedecus.

Hac etiam ratione Antiphanes Comicus in Malthaca irridet meretriciam mulierum consuetudinem, dicẽs verba omnibus communia aduersus illam earum fricationem & intritionem. Venit ipsa, transit, accedit, non transit, venit, adest abstergitur, accedit, smegmate saponéue purgatur, pectitur, eiecit, teritur, lauatur, se cõtemplatur, componitur, vnguentis perfunditur, ornatur, vngitur, & si quid non habeat, enecatur. Ter enim non semel dignæ sunt quæ pereant, quæ Crocodilorum excrementis vtuntur, & spuma sepiarum vnguntur, & supercilia fuligine illinunt, & fuco genas terunt. Quæ ergo vel Poëtis ethnicis erant odio propter mores, cur non magis à veritate reiiciendæ fuerint? Alius itaque Comicus eas reprehendens, Alexis, eius enim verba afferam, quę curiosa & superuacaneá · *ἀπαιδόχεῖ*

rerum explicatione, propter perpetuam & immutabilem earum impudentiam pudore eum affici ostendunt, neque enim erat quantum par fuisset curiosus, me autem pudet fœminas ita in Comœdiis rideri, si eis possem aliquid afferre auxilii. Deinde verò marito quoque affert exitium. Primum quidem in lucro, & in spoliandis proximis. Omnia alia opera ab eis fiunt obiter. Est aliqua parua, suber in calceis insuitur. Longa est aliqua, tenuem gestat scalam, caput in humerum demittens egreditur, hoc ei detrahit de longitudine. Depressiores coxæ & fœmora sunt alicui, eis aliquid assuit, vt qui ingrediuntur eam pulchras habere nates exclament. Mollem ac prominentem habet ventrem, vt Comicorum nutrices, appositis nonnullis eum erigit. [a] Depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis efficit vt is anterius procedat. Supercilia flaua habet aliqua, depingunt fuligine. Alicui vt ea nigra sint contigit, tollit cerusâ nigrorem: sunt alicui nimis alba, farinæ deterit alborẽ. Habet aliquam corporis partem candidam, eam nudam ostendit. Bellos habet dentes: rideat necesse est. Vt præsentes videant quàm sit ei os venustum, & quãuis læta non sit, toto tamen die ridet. In labris hẽbẽs tenuem myrsinæ tabellam, vt velit nolit ea tandem cogatur diducere. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium ex mundana adduxi Sapientia, cum velit Verbum nos omni ratione conseruare. Mox autem diuinis quoque Scripturis id munio. Solet autẽ qui non latet, propter reprehensionum dedecus abstinere à peccatis. Quemadmodum autem cui impositum est cataplasma, & cui inũcti sunt oculi, vel ipso aspectu præbet morbi suspitionem: ita fuci, tincturæ, & colores illiti, animam intrinsecus ægrotare significant. Ne ad alienũ autem fluuium accedamus, nobis suadet Pædagogus. per alienum fluuium, alienã vxorem libidini deditam allegoricé significans, vt quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effundatur. Ab aliena, inquit, aqua abstine, & ex fonte alieno ne biberis, vtil-

Prouerb. 9.
Eccle. 25.

lantis sensum delectationis fluentum: nos vitare admonens, vt longo tempore viuamus. Adiecti autem nobis fuerint anni vitæ siue alienam voluptatem non venantibus, siue etiam hæreses declinantibus. Atque Ebriosum quidem esse & Vinosum, & si sint magna vitia, non tamen tanta quantum est nimium sui ornandi studium. Mensa plena, & frequentes calices satis sunt ad implendam ingluuiem. At qui auri, purpuræ, & gemmarum nimio studio tenetur, iis nec quod super terram, nec quod sub terra est, aurum suffecerit: neque mare Tyrium, nec quæ ab Indis & Æthiopibus deportantur onera: sed nec pactolus, cuius sunt fluenta aurea. Sed nec si quis eorum Midas fortè euaserit, is impleri potest, sed est adhuc pauper, alias opes desiderans: Vnà autem cum auro vel commori parati sunt. Quod si cæcæ sunt opes, vt reuera cæcæ sunt: quomodo non cæcæ sunt quæ eas stupent, & admirãtur, & in eas affectæ sunt? Dum ergo cupiditatis limites sibi non constituunt, in impudentiam impingũt. Eis enim opus est & theatro, & pompa, & spectatorũ multitudine, & errore in sacris, & diuturna mora in triuiis, vt eæ sint manifestę omnibus. Ornantur enim vt aliis placeant, quæ in facie non in corde gloriãtur. Sicut enim notæ iniustæ fugitiuum: ita etiam floridi colores adulteram indicant. Nam etsi coccino induaris, & aureo ornamento orneris, & oculos tuos vngas stibio, frustra est pulchritudo tua, dicit Verbum per Heremiam. An verò non absurdum est equos quidem, & aues, & alia animantia, ex herba & pratis surgere ac euolare proprio ornaméto lætantia, iubis, & colore naturali, & pennis variis: mulierem verò perinde ac si sit bestiis inferior, se esse adeò deformẽ existimare, vt externa emptitia & adumbrata pulchritudine egeat? Vitæ certè, & earum permultæ differentiæ, & curiosę ac superuacaneę capillorum plicaturæ, & crinium innumerabiles figuræ, & pretiosæ speculorũ structuræ, quibus se componunt, dum eas venantur qui puerorum more, insipientium formas admirantur, sunt feminarum quæ omnem pudorem exue-

Margin notes: αλῦτος (beside "bus deportantur onera... pactolus"); Hiere. 4. (beside "colores adulteram indicant"); 2. Corin. 4. (beside "tur qui puerorum more"); ὀρσεινάτιον [reading uncertain] (beside last line)

runt: quas qui meretrices vocauerit, is non aberrauerit, quæ ex vultibus suis personas faciunt. Nobis autem suadet Sermo non ea considerare quæ videntur, sed ea quæ non videntur. Quæ enim videntur sunt temporalia. Quæ autem non videntur, æterna. Quo autẽ nihil dici aut fingi potest absurdius, fictæ istius suæ formæ, perinde ac si res ab eis bene gesta vel correcta sit, specula excogitarunt, cum huic fraudi esset
Exod. 20. potius admouendum operculum. Neque verò, vt est
Deute. 5. in Græcorum fabulis, formoso Narcisso rectè successit, quòd suæ fuerit contemplator imaginis. Quòd si Moses pręcipit hominibus nullam facere imaginem, quæ Deum arte repræsentet: quomodo hæ rectè fecerint mulieres, quę fallaci personę fictione suas per reuerbationem imitantur imagines? Cæterum Prophetæ quoque Samueli, cum mitteretur vt vngeret in Regem vnum ex filiis Iesse, & vidisset eius filium natu maximum pulchrum & magnum, quando eo lætatus
1. Regum. 4. Samuel chrisma protulit, dixit, inquit, ei dominus: Ne respexeris ad aspectum eius, & altitudinem magnitudinis eius, quoniã repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, & dominus ad cor. Et non vnxit eũ qui erat pulcher corpore, sed eum qui pulcher erat animo. Si ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quàm pulchritudinem animæ æstimat dominus:
2. Corin. 13. quid sentit de adulterina, qui quidquid falsum est omnino expulit? Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Apertissimè ergo docet dominus per Abraham, & patriam, & cognatos, & possessiones, & omnes diuitias cõtemnere eum qui Deum sequitur, cum eum fecit aduenam. Et ideo eum appellauit Amicum, vt qui suas facultates habuisset contemptui, erat enim honesto loco natus, & valde diues. Trecentis itaque
Genes. 14. & octodecim suis famulis quatuor Reges subegit, qui
Hester. 5. Loth captiuum abduxerant. Solam Hesther iustè inuenimus ornatam. Mysticè ornabatur mulier Regi suo, sed eius pulchritudo pretium inuenitur, quo liberatus fuit populus qui interficiebatur. Quòd autẽ cultus faciat mulieres meretrices, viros autem androgynos

gynos seu effœminatos & adulteros, testis est nobis Tragicus, sic narrans.

Venisset ast hic ex Phrygibus cum qui Deas
Diiudicauit, sunt vt Argis fabulæ,
Lacedæmona, ornatu superbo vestium
Barbarico luxuque & auro splendidus,
Amans amantem vi recessit auferens
Helenem ad Idæ caulas, abesset cum domo
Menelaus.

O ad adulteria incitantem pulchritudinem. Græciam euertit barbarum sui ornandi studium, & effœminatę delitiæ. Laconicam pudicitiam corrupit vestis, & luxus, & pulchra species, barbaricum sui ornandi studiũ meretricem probauit Iouis filiam. Non erat eis Pædagogus qui rescinderet libidines: nec qui diceret. Non mœchaberis, nec qui diceret: Non concupisces, nec ad adulterium iter ingredieris per concupiscentiam, sed neque appetitiones inflammabis per immoderatum tui ornandi studium. Sed hæc cuiusmodi consecutus est exitus, & quot mala senserunt qui nimium sui amorem prohibuere noluerunt? Propter effrenatas voluptates Græcia & Asia commotæ sunt. A barbaro adolescentulo omnia agitantur. Tota Græcia nauigat, mare in arctum cogitur, terras ferés, longum bellum excitatur, & vehementia erumpunt prælia, campique implentur cadaueribus, classi insultat Barbarus, dominatum obtinet iniquitas, & ficti illius Iouis oculus Thraces respicit, & fluuiorum fluenta sistuntur mortuis corporibus, pectora pulsantur planctibus, & luctus terram possidet. Idæ autem multis fontibus irriguæ omnes concutiuntur pedes, & omnia cacumina, Troianorum vrbes & Achiuorum naues. Quo fugiemus, ô Homere, & vbi consistemus? Ostende nobis terram quæ minimè mota sit.

Puer ne habenas tetigeris cui es insciens,
Currumque regendi ignarus, haud ascenderis.

Duobus Aurigis cœlum lætatur, quibus solis ignis agitur. Mens enim à voluptate abducitur, & rationis integritas, quæ Verbo Pædagogo non vtitur, labitur in libidinem: lapsus autem mercedem recipit, quòd

excidat. Harum rerum tibi sunt indicio Angeli, qui Dei reliquerunt pulchritudinem, propter pulchritudinem quæ flaccessit, atque adeò è cœlis in terrm ceciderunt. Quinetiam Sicimitæ puniuntur, qui lapsi sunt, sanctæ virgini probrum inferentes. Sepulchrum, eis est supplicium, & pœnę monimentum nos ducit ad salutem.

Esa. 14.
Eze. 28.

Aduersus viros qui se colunt. Cap. III.

EO VSQVE ergo processit luxus, vt non solum fœminæ inani hoc studio laborent, sed etiam viri hoc vitium sequantur. Qui enim à corporis cultu minimè puri sunt, ij nequaquam sani sunt: ad mollitiem autem declinantes, planè effœminantur, illiberali quidem tonsu ac meretricio se tondentes, subtilibus autem ac perspicuis vestibus induti, gloriosè vndiquaque obeuntes: [a] Masttichen rodentes, & vnguenta olentes. Quid de iis dixerit quispiam, qui tanquam[b] Metoposcopus, ex figura diuinat, cum eos viderit, adulteros, Androgynos atque effœminatos, vtranque venerem persequentes, pilis infestos, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus ac mulieres ornantes? In nefariis autem & audacibus ceptis improbi ac scelerati viuentes: Stolida admittunt atque improba facta, ait Sybilla. Propter eos plenæ sunt ciuitates iis quos effœminatos picant, radunt, & vellũt. Officinæ autem vbique constructæ & apertæ sunt, & huius meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur ab iis qui seipsos pice oblinunt, & pilos vulsoribus quoquomodo præbent vellendos; quos nec eorum qui vident, nec eorum qui accedunt, nec suiipsorum qui viri sunt pudet. Tales sunt qui turpes & illiberales persequuntur affectiones, & quorum corpus violentis picis vulsionibus totum glabrũ est & læue. Nihil est certè quo possit vlterius progredi talis impudentia. Si enim nihil ab eis infectum relinquitur, nec silentio est à me prętereundum. Quendam ex

iis qui verè sunt ignaui ac degeneres, Pædagogi ritu increpans Diogenes, cum venderetur, magno & forti animo dixit: Veni adolescens, eme tibi virum ancipiti oratione fornicatorium eius vitæ institutum corrigens. Eos enim qui viri sunt radi ac leuigari, quomodo non est turpè ac planè illiberale? Pilos autem tingere, & canos vngere ac coloribus oblinere, quibus perditi Androgyni effœminatíque homines vtuntur, muliebresque pexus omnino dimittendi sunt. Putant enim se sicut serpés posse senium capitis exuere, dum seipsos pingentes transformant ac renouant. Sed & si pillos callidè circunscribant, rugas tamen non effugient, sed neque mortem latebuut, etsi tempus per artem ementiantur. Quo magis homo festinat ad finẽ, tanto est verè venerabilior, vt qui deum solũ habeat se seniorem. Nam ille quoque est æternus senex, qui est iis quæ sunt antiquior. Antiquum dierum illum vocauit Prophetia. Et capilli capitis eius tanquam lana pura, ait Propheta. Nullus autem alius, inquit dominus, potest album pilum facere, vel nigrum. Quomodo ergo opus Deo contrarium fabricantur, vel potius ei per vim aduersantur impij, qui pilum transmutant, qui ab eo canus factus est? Senum autem corona, inquit Scriptura, est multa experientia, & vultus eius canicies, flos est multæ experientiæ. Illi verò canorum tinctorem, qui est ætatis munus præcipuum dedecore afficiunt. Fieri autem non potest, inquam, fieri, vt verã ostendat animam, qui caput habet adulterinum. vos autem non sic, inquit, Christum didicistis, si quidem ipsum audiistis, & in ipso docti estis, sicut est veritas in Iesu, vt vos deponatis secundũ priorem conuersationem veterem hominem. Non canũ: sed eum qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouemini autem. Non tincturis & cultibus: spiritu mentis vestrę, & induite nouum hominẽ, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eum autem qui vir est pecti, & tonderi, crines componentem ad speculum, genasque radi, velli ac deglabrari, quomodo non est planè mu-

Dani. 7.
Matth. 5.
Eccle. 25.
Ephe. 4.

liebre? Et certè nisi quis eos nudos viderit, mulieres esse putauerit. Etsi enim eis aurum gestare non sit permissum, per muliebrem tamen libidinem, quasdam auri fimbrias & quædam fila foliis circumplectentes, vel ex eadem materia sphæricas nescio quas figuras facientes, talis appendunt, & erecto collo gestant. Hoc est inuentum fractorum hominum, qui trahuntur in gynecæum, ancipitis vitæ & ad libidinem propensarum bestiarum. Hæc est fornicatoria & impia insidiarium ratio. Deus enim voluit fœminam quidem esse glabram ac leuem, sola coma sicut equum iuba sponte naturæ exultantem: Virum autem cum sicut Leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris & imperii indicium. Ita etiam Gallos qui pro gallinis decertant cristis tanquam galeis ornauit. Hos autem pilos Deus tanti facit, vt eos simul cum prudentia iubeat adesse hominibus atque adeo honestate delectatus, grauitatem honorauit veneranda canitiæ. Prudentia autem, & accuratæ exactéque rationes, canæ intelligentiæ, vnà cum tempore ad summum suum vigorem perueniunt, & intensis multæ experientiæ viribus senium confirmant ac corroborant, amabilem venerandæ prudentiæ florem ad fidem iure faciendam proferentes, scilicet caniciem. Hoc viri signum, barba scilicet, per quod vir apparet, est Eua antiquius, & signum melioris naturæ. Eum Deus æquũ censuit hirtum esse oportere, & per totum viri corpus pilos disseminauit: quidquid autem eius erat læue ac molle, à latere abstulit, ad seminis susceptionem tractabilem fœminam fabricatus, vt & generationis & domus custodiæ esset opitulatrix. Ille autem (quod læue enim erat proiecerat) & vir mansit, & virum ostendit, & ei agere, quemadmodum illi pati, concessum est. Sunt enim natura sicciora & calidiora, quæ sunt hirsuta, lænibus. Quocirca & masculina fœminis. & coleata exectis, & perfecta imperfectis, & hirsutiora sunt & calidiora. In eo ergo violando, quod est virilis naturæ signum, eo scilicet quod est hirsutum,

contra legem facere est impium. Læuoris autem aut glabritiei ornamentum (à Verbo enim inflammor) si in viros quidem, est mulierculę, si in fœminas autem, adulteri. Vtrunque autem est à nostra republica longissimè relegandum. Quinetiam vestri quoque capitis omnes capilli numerati sunt, ait dominus. Sunt autem etiam pili in barba numerati atque adeò etiam quæ sunt in toto corpore. Non est ergo aliquid velẽdum præter Dei institutũ, quod in voluntate eius annumeratum est. Nisi vtique vos ipsos non agnoscitis, inquit, dominus, quòd Christus Iesus est in vobis. Quem si inhabitantem sciuissemus, nescio quomodo ipsum probro afficerere in animum induxissemus. Picari autem ac velli vereor dicere quàm sit indecorum & turpe factu. Auersos, incuruatos, & arcana naturæ apertè denudantes, exilientes, & [c] coxarum vertebras propemodum luxantes, & cũ erubescendę sint eorum figuræ ipsi non erubescentes, in ipso iuuenũ cœtu & medio gymnasio vbi virtus virorũ exercetur se indecorè gerentes, hoc pręter naturam persequi exercitiũ, quomodo non est extremæ intẽperantiæ? Qui enim in aperto hæc faciunt, vix vllos domi fuerint reueriti. Quæ in publico autẽ est intemperantia, testatur eam quæ est in obscuro in summa licentia libidinẽ. Qui enim sub Solis radiis virũ abnegat, clarũ est eum noctu conuinci mulierem: Non erit autem, dixit Verbũ per Mosen, meretrix ex filiabus Israël, & nõ erit scortum ex filiis Israël. At pix iuuat, inquiũt, imò verò facit vt quis malè audiat. Nemo aũt qui sapit voluerit scortum videri, si eo morbo non laboret, & studere vt pulchra imago vituperetur. Si eos enim qui sunt vocati secundũ propositum Deus præsciuit conformes imagini filij sui propter quos, vt vult Apostolus, præfiniit ac prędestinauit beatitudinẽ. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quomodo non sunt impij, qui conforme domino corpus iniuria probróque afficiũt? Ei autem qui pulcher esse velit, quod est in homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens, quam oportet quotidie pulchriorem & magis deco-

Matth. 10.

Ioan. 14.

Deute. 23.

Rom. 8.

ram ostendere. Vellendi autem sunt non pili, sed cupiditates. Ego verò eorum etiam qui ab iis qui mancipia venundant, veneunt, pusionum misereor. Atqui probro & iniuria non à seipsis afficiuntur, sed iussi misceri ad turpem quæstum faciendum ornantur. Qui autem sua sponte lubentesque ac volentes ea faciunt, quæ qui iubent capite punirentur, si viri essent, quomodo non execrandi? At nunc quidem vita eo processit intemperantiæ, insultante & lasciuiente iniquitate, & quidquid est impudicum & libidinosum, diffusum est in ciuitatibus, & iam pro lege habetur. In eis stant in fornice mulieres, carnem suam ad probrũ voluptatis venundantes, & pueri docti abnegare naturam, mulieres simulant. Omnia immutauit luxus: hominem probro ac dedecore affecit: mollis & luxuriosa superflua curiositas quærit omnia, omnia aggreditur, naturam coërcet, homines patiuntur [d] muliebria, & fœminæ præter naturam viros agunt, & nubunt vxoresque ducunt fœminæ: nullus est meatus ad quem non pateat aditus impudicitiæ. Iam verò eis quoque communis venus publicatur, conuiuiorum delitiæ. O miserandum spectaculum. O nefandũ studium. Hæc ciuilis nostræ intemperantiæ ostenduntur trophæa. Flagitia arguunt, quæ prostant in fornicibus. O quanta est hæc iniquitas. Sed neque intelligunt miseri quanta sæpe tragœdias excitet incertus coitus. Cũ meritorio filio & meretricibus filiabus sæpe patres coëunt, expositorũ filiorũ minimè recordantes, & viros esse eos qui genuerunt ostendit nimia libidinis licentia. Hæc sapientes leges permittunt: licet autẽ eis peccare ex lege, & nefandã voluptatem appellant facilitatẽ. Se esse ab adulterio liberos existimãt, qui naturã adulterant. Eos aũt consequitur, eorũ, quæ flagitiosè ab eis perpetrata sunt, vltrix iustitia, & in seipsos ineuitabilẽ attrahentes calamitatẽ paruo nũmo mortem emunt. Harum mercum miseri mercatores, nauigant, tanquam frumentum, tanquam vinum, fornicationem importantes. Alii autem longè miseriores, tanquam panem, tanquam obsonium,

voluptates comparant. Et nec illud quidem Mosis eis venit in mentem. Non prophanabis filiam tuam, vt eam facias meretricem, & non fornicabitur terra, & terra implebitur iniquitate. Hæc olim prophetice dicta sunt, est autem manifestus exitus. Omnis iam terra & fornicatione & iniquitate plena est. Suspicio autem & admiror veteres Romanorum legislatores. Ii muliebre & effœminatum vitæ studium odio habuerunt, & corporis cum fœmina consuetudinem præter naturæ Legē, vt in terra infoderetur ex Lege iustitiæ æquum existimarunt. Nefas est enim barbam vellere, quæ est pulchritudo cōgenita, pulchritudo generosa & ingenua. *Leuit.9.*

Primum lanugo est, qua fit gratissima pubes.

Procedens autem iam inungitur, dum barba delectatur, in quam vnguentum descendit Propheticum, dū Aaron honoratur. Oportet autem eum qui à Pædagogo rectè instituitur, super quem pax habitauit, etiam cum pilis suis pacem agere. Quid non igitur admiserint fœminæ ad libidinem propensæ, dum vident viros talia audere? Imò verò ij non viri, sed Batali & fœminelli dicendi sunt, quorum voces sunt cōpressæ & graciles, vestis autem cum tactu tunc tinctura ipsa est effœminata. Ex moribus autem externis apertè arguuntur hi homines, ex amictu, calceatu, figura & habitu, tonsu, aspectu: Ex aspectu enim vir cognoscetur, inquit Scriptura, & ex occursu hominis homo agnoscetur. Vestitus viri, & gressus pedis, & risus dentium de ipso annuntiabit. Ij enim & si aliis pilis maximè cani sint, eorum qui sunt in capite solummodo curam gerunt, vittis, non secus ac fœminæ, comas propemodum alligantes. Atque leones quidem de hirtis suis pilis se iactant, sed in pugna eis armantur. Capri quoque ipsi gloriantur de suis cristis, sed eos pilis inhorrescentes pertimescunt venatores. *Psal.132.* *Batalus fuit vir effœminatissimus.* *Ecclef.18.* *Ibidem.19.*

Lanigeræ quoque oues denso sunt vellere onustæ.

Atqui eorum quoque pilos multiplicauit benignus Pater in tuum, ô homo, vsum, dum te vellera tondere docuit. Et ex gētibus quidem Galli & Scythæ comam

nutriunt, ſed non ſe immodicè colũt, & terribile quidem quid præ ſe fert denſum barbari capillitium, & flauus ille color bellum minatur, vt qui videatur cognationem habere cum ſanguine. Ambo hi Barbari luxum odio habuere. Apertos teſtes proferent Germanus quidem Rhenum, Scytha verò plauſtrũ. Nonnunquam autem euenit vt Scytha plauſtrum quoque contemnat. Diuitiæ barbaro eius eſſe videtur magnitudo, & relictis delitiis vitam agit frugalem. Domum ſufficientem, & equo agiliorem, equum ſcilicet, acceptum conſcendens Scytha, eum ducit quo vult. Fame autem laborans, petit ab equo alimentum. Ille verò præbet venas, & quem ſolum poſſidet ſanguinem Domino ſuppeditat. Porrò autem equus quoque Nomadi eſt & vehiculum & cibus. Arabiorum autem (ſunt hi alij Nomades) ad pugnandum apta ætas camelos conſcendit: Prægnantes hi camelos educunt. Illæ verò ſimul & paſcuntur & currunt. Dominos ſuſcipientes vnà quoque cum eis domum ferunt. Quòd ſi potus quoque barbaris defecerit, lac mulgent: exinanito autem nutrimento ne ſanguini quidem parcunt, vt fertur de lupis rabie agitatis. Illæ verò Barbaris manſuetiores, etiam iniuria affectæ, mali accepti non recordantur: ſed ſolitudinem confidenter percurrunt, Dominos ſimul portantes & alentes. Pereant ergo immanes beluæ, quibus eſt cibus ſanguis. Neque enim hominibus fas eſt tangere ſanguinem, quibus corpus nihil eſt aliud quàm caro exculta ſanguine. Verbi particeps fuit humanus ſanguis, & gratiæ per ſpiritum habet communionem. Siquis eum iniuria affecerit, non latebit: licet ei, etiam ſi ſit nudatus figura ipſum alloqui Dominum. Barbarorum autem probo frugalitatem. Expeditam vitæ rationem diligentes Barbari, reliquerunt delitias. Tales nos vocat Dominus nudos à faſtu & arrogantia, nudos à vana gloria, auulſos à peccatis, ſolum vitæ lignum ferentes, ſolam ſalutem obtinentes.

Cum quibusnam habēda sit consuetudo. Cap. IIII.

Erum enimvero imprudēs transilij spiritu cōsequentiam, ad quam rursus est reuertendū, & reprehendenda est multorum seruorum possessio. Per se enim operari, & per se ministrare fugientes, ad famulos confugiunt, obsonatorum, & mensæ structorum, eorúmque qui carnes in frusta artificiosè, dissecant, magnam emētes multitudinem. In multas autem & varias partes eis sunt diuisi mercenarij. Ac nonnulli quidem eorum laborant in iis quę ad explendam gulæ ingluuiem pertinent, structores, & ciborum conditores, & alij quidem bellariorū, alij verò, liborum ac placentarum, & alij pulmētorum ac sorbitionum sunt compositores & architecti. Alij verò ponunt operam in vestibus superfluis. Alij autem aurum custodiunt, vt Gryphes. Alij argentum seruāt, & abstergunt pocula, & conuiuiorum apparatus pręparant. Alij fricant iumenta, & ab eis exercetur turba pocillatorum, formosorúmque adolescentū greges tanquam pecorum, à quibus emulgent pulchritudinē. Ornatores autem & ornatrices mulieribus ornandis deseruiunt, & hæ quidem speculis: illæ autem vitis: aliæ verò præsunt pictinibus. Eunuchi multi, iique lenones: propterea quòd sit probabile eos libibini non posse operam dare, iis qui volunt vacare voluptati inseruientes citra vllam suspitionem. Eunuchus autem verus est, non qui non potest, sed qui non vult dare operam voluptati. Transgressis itaque Iudæis per Samuelem Prophetam Verbum protestans, petenti Regem populo nō humanum pollicetur Dominum, sed quendam se insolentem daturum eis minatur Tyrannum, libidini & voluptati deditum: Qui vestras, inquit, filias accipiet in vnguentarias, coquas, & pa ificas, vt qui belli lege eas inuaserit, non autem sequatur pacificam reipublicæ administrationem. Et qui mulierum quidem lecticas in altū tollant, & perniciter eas ferant multi Galli sunt: lanificium autem, 1. Regum. 8.

telæque texende artificium, muliebréque opus ac domus administratio & custodia, nusquam est: sed qui mulieribus quidem falsa narrãt, toto die cum eis versantur, amatorias fabulas nugaciter referẽtes, earúmque corpus & animas falsis factis & verbis mendacibus enecantes. Non eris autem, inquit, cũ multis propter vitium, nec adiicieris cum multitudine: quoniã sapientia in paucis. Confusio autem & immoderatio in multis cernitur. Atque illæ quidem non propter honestatem quòd nolint aspici, qui lecticas earum portent conducunt. Rectè enim ageretur, si huic affectioni hunc afferrent prætextum: sed per summas delitias vehuntur à famulis, per pompam traduci cupientes. Aperto itaque velo eos qui ipsas respiciunt acrius intuentes, mores suos ostendunt. Sæpe autem etiam extra prospiciunt, qui est extrinsecus honestatẽ hac nimis lubrica & superuacanea cura probro afficientes: Ne respicias autem, inquit, in vicis ciuitatis: nec erres in eius solitudinibus. Est enim verè solitudo etiam si sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus. Hæ verò circũferuntur per templa sacrificantes, & diuinãtes, cũ præstigiatoribus,[a] & circulatoribus, & cum sceleratis vetulis, quæ domibus exitium afferunt, quotidie vnà pompam transmittentes: & aniles susurros ad pocula sustinentes, quædã amatoria & carmina in matrimonij perniciem composita à præstigiatoribus ediscentes: & hos quidem viros habent, illis verò adhærescũt: alios autem eis vates pollicentur, se autem falli nesciunt, & seipsas quidẽ, tanquam vas voluptatis, iis tradentes qui volunt explere libidinem: suam autẽ pudicitiam probro turpissimo permutantes, vituperandum imprimis exitiũ pro magno lucro ducunt. Multi autem sunt meretriciæ impudicitiæ ministri, vnus hinc, alius aliunde subeũtes. Facile enim ad libidinem feruntur intemperantes, sicut porci ad eam aluei partem quæ deprimitur. Vnde Scriptura cõstantissimè admonet: Ne introducas quẽuis hominem in domum tuam. Dolosi enim hominis multæ sunt insidiæ. Alibi autem: Viri iusti, inquit sint

Ecclesi. 7.
Esa. 17.
Eccles. 9.
Ibidem. 11.

tui cõiuiuæ, & in timore Domini tua permanebit glo- *Ibidem.9.*
riatio. Abeat in malam rem fornicatio. Hoc enim
scitote, inquit Apostolus, quòd omnis fornicator, vel *Ephe.5.*
immundus, vel auarus, qui est cultor idolorum, non
habet hæreditatẽ in regno Christi & Dei. Istæ verò
effœminatorum virorum delectantur congressibus:
intro autem confluunt cinædorum turbæ lingua effrenatæ, scelerati quidem corpore, & scelerati oratione, ad ministeria impudica viriles, adulterio deseruientes: impudicè ridentes, & susurrantes & fornicatorium ac cinædicum ad lasciuiam sonum per nares edentes: impudicis verbis & figuris delectare conãtes, & ad risum qui est fornicationis prçcursor prouocantes. Nonnunquam autem vel qualibet ira incẽsi, vel ipsi qui scorta sunt, vel qui etiam cinædorum turbam tanquam fœlix quid ac beatum in suam perniciem sectantur, naribus non secus ac ranæ plausum edunt, vt qui in naso bilem veluti inhabitantem habeant. Quinetiam quæ sunt ex eis paulò ciuiliores, aues Indicas pauonésque Medicos nutriunt: & accũbunt quidem vnà cum acuto capite monstris, sicinnis portentis letantes, & rident quidem cum Thersiten audiunt: ipsæ verò Thersitas maximi pretij ementes, non de coniugibus, sed de illis quæ sunt terræ pondus se iactant, & modestam quidem & continentẽ viduã, [b] Melitæo catello longè præstantiorem despiciunt, & iustum senem negligunt, qui est, vt puto, monstro ære empto magis decorus & honestus. Puerum autem orphanum non admittunt, quæ Psittacos, & gracculos enutriunt, sed filios quidem dominatos exponunt: gallinarum autem pullos excipiunt: & quæ sunt expertia rationis, iis quæ ratione sunt prædita præferũt: cum oporteret senes alere, qui moderationem profitentur & temperantiam, & sunt, vt ego quidem existimo, simiis formosiores, & loqui possunt melius lusciniis, & illud in medium adducere: Fœneratur Deo qui miseretur pauperis, & hoc: Quatenus autem, inquit, vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Eæ autem contrà, intemperantiam præ-

σκιρτοί satyri & genus satyricæ saltationis.

χαράδριος

Prouerb.19.
Matht.25.

tulerunt temperantiæ, vt quæ suas facultates in lapides conuerterint, margaritas scilicet & smaragdos Indicos. Quinetiam in futilibus & euanidis tincturis, & in emptitiis mancipiis temere profundunt, & pecunias abiiciunt, non secus ac gallinæ satiatæ, vitæ stercora fodientes: Paupertas autem, inquit, virum humiliat. Per paupertatem volunt dicere parsimoniam, per quam pauperes sunt ij qui sunt diuites, vt qui bona non communicent.

Quomodo in Balneis se gerere oporteat. Cap. V.

CVIVSMODI autem sunt eis lauacra? Domus artificiosè compactæ, perspicuæ quæque circumferri possunt, tegũtur sindone, & cathedræ aureæ, argenteæ, & vasa innumerabilia aurea & argentea, quorum hæc quidem ad propinandum: illa verò ad vescendum: alia autem ad lauãdum circumferuntur: quinetiam carbonum craticulę. Eò enim veniunt intemperantiæ vt cœnent & sint ebriæ dum lauantur, & argenteam suppellectilem, cum qua pompam transmittunt, arrogãter in balneis proferunt: atque adeò fortasse etiam diuitias propter immodicam superbiam. Maximè autem volũtariam insolentiam, per quam viros pusilli & effœminati animi arguunt, vt qui victi sint à fœminis, ostentant: & quomodocunque seipsas non posse conuenire, nec sine multis vasis posse sudare comprobant. Etenim quæ sunt pauperes, cum pompæ non sint participes, lauacris ex æquo fruuntur. Habent itaque sordes diuitiarum, opes nimias maledictorum. Hac veluti esca irretiunt miseros, auri splẽdorem ore hiante admirantes. Ea enim ratione eius quod bonum & honestum est ignaros in stuporem adducentes, vt ipsas mirentur amatores callido comminiscuntur artificio, qui eis paulò post nudis insultant. Atque ipsæ quidem suis maritis non se exuerint, simulatum pudorem probabiliter præ se ferentes. Licet autem aliis volentibus,

eas quæ domi sunt inclusæ, nudas videre in belneis. Hîc enim se exuere spectatoribus tanquam corporũ cauponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem.

Corpus fœmineo non exhilarare lauacro.

Suadet. Viris autem & fœminis cõmunia aperta sunt balnea,& ex eo exuuntur ad intemperantiam.(A visu enim hominibus amor proficiscitur) perinde ac si sit eis pudor in lauacris obrutus. Quæ autem non vsque adeò omnem pudorem exuerunt, externos quidem excludunt: vnà autem cum suis ministris collauantur, & seruis nudæ exuuntur,& ab eis fricantur, pertimescenti libidini concedentes, vt securè contrectet. Qui enim nudis dominabus ad lauacrum introducuntur, student se exuere,ad cupiditatis audaciam malo more metum circumscribentes. Ac veteres quidem Athletæ virum nudum ostendere erubescentes, dum certamen peragebant accinctis subligaculis seruabant verecundiam. Istæ autem cum simul cum tunica pudorem exuerint,volunt quidem videri pulchræ: similiter autem malæ vel inuitæ conuincuntur. Etenim per ipsum corpus maximè apparet lasciua concupiscentia, quemadmodum hydropicis per cutis superficiem quod humidum continetur. Quod autem in vtroque ægrotat,ex visu cognoscitur. Oportet ergo viros se pulchrum veritatis exemplum fœminis præbẽtes,erubescere vnà cum eis exui,lubricumque ac periculosum aspectum effugere. Qui enim curiosius, inquit,respexit,iam peccauit. Oportet ergo domi quidem parentum & famulorum pudore affici: in viis autem,eorum qui fiunt obuiam: in lauacris verò,mulierum: in solitudine autem,suiipsius: vbique autem,Verbi,quod est vbique,& sine ipso factum est nihil. Hac enim solum ratione fit vt quis nunquam labatur, si Deum sibiipsi semper adesse existimat.

Matth.5. *Ioan.1.*

Quòd solus Christianus sit diues. Cap. VI.

SVNT itaque habendæ diuitiæ,vt est rationi consentaneum, suntque benignè, non autem sordidè

nec insolenter communicandæ, neç est honesti studium in sui amorem superbiamque & arrogantiam consumendum, ne fortè nobis vtique dicat quispiam. Equus eius est pretij quindecim talentorum, vel fundus, vel seruus, vel aurum: ipse verò est tribus obolis vilior. Iam enim aufer mundum à fœminis, & seruos à Dominis, nihil inuenies dominos differre ab emptitiis mancipiis, non incessu, non aspectu, non sermone, adeò sunt similes mancipiis. Quinetiã in hoc discrepant, quòd sint seruis imbecilliores, & ita educti sint vt sint magis valetudinarij. Hoc ergo ex dogmatibus optimũ est perpetuò canẽdum, quòd vir quidẽ bonus, qui est moderatus & iustus, in cœlo recondit thesaurum pecuniæ. Is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus, inuenit thesaurum in quem non cadit interitus, vbi nec tinea est, nec latro. Is ergo est verè beatus, etiamsi sit paruus, imbecillus, & inglorius: ísque re vera magnas possidet diuitias. Quòd si sit vel Mida & [a] Cynira ditior, sit autem iniustus & insolens, quẽadmodum qui purpura & bysso luxuriosè vestiebatur, Lazarum autem contemnebat, & miser est, & in mœrore viuit, neque viuet. Diuitiæ ergo sunt serpenti similes, quem si quis nescit inoffensè eminus accipere, bestiam sine periculo summa cauda appendens: ea manu circumplicabitur, & mordebit. Pulchrè callent serpentum instar repentes diuitiæ, dum à perito vel ab imperito apprehenduntur, inhærere, & mordere. Sed si quis se magnificum præbens rectè & scienter eis vtatur, cum Verbi quidem carmine bestiam detraxerit, ipse verò illæsus manserit. Cæterum, vt videtur, non satis animaduertimus quis sit is solus diues, qui quæ sunt longè prætiosissima possidet. Magni autem pretij sunt, non gemma, non argentum, non vestis, nõ corporis pulchritudo, sed virtus. Ea est autem ratio tradita per Pædagogum ad exercitationem. Hæc est ratio, quæ abiurat delitias, & eam quæ per se fit operationem in ministerium euocat, laudatque frugalitatem filiam temperãtiæ: Accipite, inquit, disciplinã, & non argentum, & cognitionem super aurum pro-

Matth.6.
Ibidem.19.
Luc.16.
Prouer.8.

batum. Melior est enim sapientia lapidibus pretiosis. Quidquid est autẽ pretiosum nequaquã est ea dignũ. Et rursus: Colligite me super aurum, & lapidem pretiosum, & argẽtum. Germina enim mea meliora sunt argento electo. Quòd si etiam distinguere oporteat, sit quidem diues qui multa possidet, éstque auro onustus, vt sordidum marsupium: at in iusto quidem certè inest honestum ac decorum. Decorum enim est ordo, qui in administrando ita vt oportet largiendoque definitur. Sunt enim qui seminant, & plura colligunt. De quibus scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Quare non qui habet, & seruat: sed qui impertit, est diues, & impertitio ac communicatio, non autem possessio beatum reddit. Animæ autem fructus est communicatio. Diuitiæ ergo sunt in anima. Atqui bona possideri solum possunt à bonis. Boni autem Christiani. Homo autẽ insipiẽs vel intẽperans neque boni sensum habuerit, neque possessionis. A solis ergo Christianis possunt bona possideri. His autẽ bonis nihil est diuitius. Hi sunt ergo soli diuites. Veræ enim sunt diuitię iustitia, & ratio, quæ est quouis thesauro pretiosior. Quę quidem diuitiæ ex pecoribus & prædiis non augentur, sed à Deo donantur diuitiæ quæ auferri non possunt, cuius est thesaurus sola anima, possessio ei qui illam possidet optima, quæ hominem verè reddit beatum. Cui enim adest nihil eorum expetere quæ nõ sunt in nostra potestate, ea autem quæ expetit consequi: quin etiam quæ sanctè desiderat, ea petentem à Deo accipere: quomodo non is multa, imò verò omnia possidet, qui thesaurum æternum, nempe Deum habeat: Petenti, inquit, dabitur, & pulsanti aperietur. Si Deus nihil negat: pietate ac religione prediti viri sunt omnia.

Ibidem.

Psal. 111.

Matth. 7.

Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas. Cap. VII.

ELITIÆ autem errantes in voluptatibus, graue sunt ac periculosum hominibus naufragium. A verò enim honesti studio, & quæ viro bono conueniũt voluptatibus aliena est hæc iucunda, & gloriæ ac laudis expers multorum vita. Homo enim est natura excelsum & erectum animal, & quod veri quærendi ac inueniendi desiderio tenetur, vt qui vnius opus sit & effectũ. A diuina autẽ vita alienum est libidinis, voluptatísque studium, vtpote similiter quidem vesci ac passeres: coire autem similiter vt hirci & sues. Voluptatem enim bonum existimare, est planè perfectæ eius quod honestum est inscientiæ. Porrò autem nimia diuitiarum cupiditas hominem à recta vitæ ratione dimouet, persuadens vt ad res turpes omnem planè pudorem exuat, si modo ei sicut feræ liceat quibusuis vesci, & quælibet similiter bibere, & in rebus venereis suam quacunque ratione libidinem explere, & ideo rarissimè regni Dei sit hæres. Quorsum ergo tot parantur obsoni? Annõ vt vnum ventrem impleant? Quàm res sit immunda ingluuies, arguunt sterquilinia, in quæ ventres nostri expuunt reliquias conuiuij. Quorsum autem tot pocillatores congregant, cum calice vno possint impleri? Quorsum autem vestium arcas? Quorsum vasa aurea? & quorsum ornamenta? Compilatoribus & sceleratis hominibus hæc parantur, & oculis qui satiari nequeunt: Eleemosynæ autem & fides, inquit Scriptura, te non deserant. Ecce igitur Heliam quoque Thesbitem habemus pulchrum exemplum frugalitatis: quando sedit sub [a] rhamno, & Angelus ei affert alimentum. Erat subcinericius panis ordeaceus, & amphora aquæ. Eiusmodi prandium ad eum misit Dominus. Proficiscentes ergo nos ad veritatem, accinctos esse oportet: Ne portetis, inquit dominus, crumenam, non peram, neque calceamentum. Hoc est, Ne

Ecclesi. 7. 17. & 29
3. Regum. 19
Matth. 10. Luc. 9.

possideatis

possideatis diuitias quæ solum in erumena recondun-
tur; ne vestra implete horrea, tanquam sementem in
pera deponentes, sed iis etiam qui egent impertite. Ne
de iumentis & famulis sitis nimium solliciti, quæ di-
uitum ingressus calceamenta, cum onera portent, al-
legoricè dicta sunt. Abiicienda est ergo vasorum mul
titudo, & pocula aurea & argentea, & famulorum tur
ba; cum pulchras & venerandas pedissequas à Pæda-
gogo acceperimus, per seipsum operationem scilicet
& frugalitatem. Iam verò ita incedendum est vt con-
uenienter Verbo ingrediamur, & si cui adsit vxor & fi-
lij, domus nequaquam est onus, quæ cum prudéti via-
tore migrare didicerit. Vxor quoque quæ virum dili-
git, coërcenda est & componenda, vt similiter ac ma-
ritus iter ingrediatur. Pulchrum est viaticum viæ quæ
ducit ad cœlum, si frugalitatem cum vna moderata
grauitate iungamus. Mensura autem sicut pes calcei,
ita etiam vniuscuiusque possessionis est corpus. Quod
autem superabundat, quæ sunt, inquit, ornamenta &
suppellex diuitum, non sunt ornatus corporis. Opor-
tet autem vi in cœlos conscendere, & pulchrum bacu-
lum, beneficentiam scilicet, circumferre, & iis qui af-
fliguntur elargientem veram quietem percipere. Fa-
tetur enim Scriptura animæ redemptionis pretium *Prouerb. 13.*
esse proprias diuitias. Hoc est, si ditescat, saluus erit
per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque
putei scaturiunt, exhausti in pristinam mensuram re-
uertuntur. Ita etiam elargitio, quæ est bonus fons be-
nignitatis, potum sitientibus communicans, rursus au
getur & repletur, quemadmodum ad vbera, quæ su-
guntur vel etiam mulgentur; solet lac confluere. Est
enim minimè indigens, qui Deum Verbum habet o-
mnipotentem, & nullo eorum quibus opus habet vn-
quam eget. Verbum enim possessio est cui nihil deest,
& est causa omnis copiæ. Si quis autem dixerit se sæ-
pe vidisse iustum cui panis deerat, hoc quidem rarum *Deut. 8.*
est, & id vbi non est alius iustus, sed tamen illud quo- *Matth. 4.*
que legat: Non in solo pane viuet iustus, sed in verbo
domini: qui est panis verus panis cœlestis. Vir ergo

bonus nunquam laborat inopia quamdiu habuerit saluam in Deum confessionem. Licet enim ei petere & accipere ea quibus indiget à Patre vniuersorum, & propriis frui, si filium custodiat. Hoc quoque adest nullam sentire indigentiam. Hoc nostrum Verbum fungens munere Pædagogi, dat nobis diuitias, nec ditesce vlla est inuidia iis qui per ipsum possident vt nullius egeãt. Qui has habet diuitias, fiat hæres regni Dei.

Quòd similitudines & exempla sint rectæ doctrinæ pars maxima. Cap. VIII.

I-QVIS autem vestrum, delitias perpetuò fugerit, à frugalitate eductus, inuoluntarios labores facilius sustinere meditabitur, voluntarias afflictiones pro persecutionum perpetuis habens exercitiis: vt cum ad necessarios venerit labores, & dolores ac metus, ad eos tolerãdos non sit inexercitatus. Et ideo patriam non habemus in terra, vt possessiones terrenas contemnamus. Est itaque ditissima frugalitas, quæ exæquatur expensis non deficientibus, quas conuenit pendi ad ea quæ oportet & quãtum oportet. Expensæ enim sunt pensiones. Et quomodo oporteat quidem vxorem simul cum marito viuere, & de domus administratione, & vsu famulorum, & quomodo eam per se operari conueniat, & de tempore matrimonij, & de iis quæ ad mulieres partinent, disseruimus in libro de Nuptijs. Quæ autem ad Pædagogicam institutionem pertinent, ea nunc nobis loco descriptionis addenda sunt, Christianam vitam exprimentibus. Et plurima quidem iam dicta & in formã Pædagogicæ institutionis redacta sunt. Quod autem restat subiiciemus. Neque enim parui ad salutem momenti sunt exempla.

τὴν τὰ δαπανήματα. [margin]

Vlyssis vxorem vide(ait tragœdia) haud leto dedit
Telemachus, haud marito nanque iunxerat
Maritum, et cubile in ædibus sanctum manet.

Flagitiosum exprobrans adulterium, pulchram temperantiæ imaginem ostendit, in maritum amorem.

Ilotas auté (seruorū nomen sunt Ilotes) Lacedæmonij cogétes inebriari, sibiipsis sobriis ea quę faciebat ebrietas, correctionis curationísque loco ostédebant. Obseruantes ergo illorum turpitudieem, docebantur ne in idem quod damnabant vitium inciderent, ex ebriorum probro hoc fructus consequentes quod ipsi non peccarét. Ex hominibus enim alij quidé docti seruati sunt: alij verò sua sponte virtutem vel amplexi sunt, vel quæsierunt.

Optimus ille quidem est qui percipit omnia per se. Hesiodus.

Ipse est Abraham qui Deum quæsiuit.

Is bonus est rursus, qui paret recta monenti.

Hi sunt discipuli, qui Verbo crediderunt. Et ideo ille quidem appellatus est amicus: Illi autem Apostoli. Vnum & eundem Deum: ille quidem magna cura & studio inquirens: hi verò prædicantes. sunt autem ambo populi. Horum autem amborum auditores, ille quidem per inquisitionem commodum consecutus est: hic verò saluus euasit per inuentionem. Genes. 17. Luc. 6.

Sed qui nec per se apprehendit, nec recta monente.
Hunc abs reputas, planè vir inutilis ille.

Populus alius est gentilis, inutilis, hic est populus, qui Christum non sequitur. Multis tamen modis iuuans pædagogus, qui est clemens & benignus, hæc quidem suasit: illa verò etiam exprobrauit. Iá verò aliis quoque peccantibus eorum nobis ostédit turpitudinem, & quod eam consequitur supplicium, simulque & cósolans & admonens, se esse benignum & clementem ostendit, hoc consilio vt nos à vitio auerteret, ea quæ passi sunt ostendens. Per quas imagines & similitudines vt eos quidem qui malè affecti erant cessarent effecit: eos verò qui iis similia audebát prohibuit: alios ad tolerantiá fundauit: alios à vitio repressit: alios verò etiam curauit, per contemplationem eius quod est simile, traductos ad id quod est melius. Quis enim quépiá in via sequens non cauerit, si prior in fossam ceciderit: vt deuitet periculū, peccati cósequentiá fugiés? Quid verò si quis se exercet, viá q̃ ducit ad gloriá didicerit, & vidés athletá qui eū p̃cessit prēmiū habuisse,

non contendit ad coronam, ipsum antiquiorem imitans? Multę sunt eiusmodi similitudines diuinæ Sapientię. Vnius autem exempli meminero, & paucis exponam quod accidit Sodomitis, & fuit quidem iis qui scelus admiserant iudicium. Pædagogica autem institutio iis qui audiuerint. Sodomitæ cum propter multas delitias in libidinis & intemperantiæ vitium impegissent, adulteria quidem securè committentes, puerorum autem insano amore ardentes, respexit eos Verbum quod videt omnia: quem latere non possunt qui nefaria perpetrant. Neque verò eorũ libidini acquieuit vigilans humanæ naturæ custos, nos autem ab illorum imitatione auertens, ad suamque moderationem & temperantiam instituens, aliquos inuadens peccatores, ne si impunita relinqueretur impudicitia, ea frueretur nimia securitate, iussit comburi Sodoma: prouidi illius ignis aliquid effundens in intemperantiam, ne si non castigata esset eorum libido, fores nimis aperiret iis qui toto impetu feruntur ad voluptatem. Fuit ergo iustum Sodomorum supplicium, salutis bene ab hominibus considerandæ imago. Qui enim non similiter peccarint ac ij qui puniti sunt, nunquam peccatoribus similes pœnas dederint, vt qui propterea quod non peccarint ne paterētur cauerint. Volo enim vos scire, inquit Iudas, quòd Deus qui semel seruauit populum ex Ægypto, secundo perdidit eos qui non crediderunt, & Angelos qui non custodierunt suum imperium, sed reliquerunt proprium habitaculum, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine agrestium angelorum custodiit. Et paulatim eorum qui iudicantur imagines admodum ad docendum appositè explicat. Væ eis quòd in via Cain ambulauerunt, & in errore Balaam effusi sunt, & in cõtradictione Core perierunt. Eos enim qui ferre non possunt libertatem adoptionis filiorum Dei, arcet metus ne se insolenter gerant. Ideo enim sunt minæ ac supplicia, vt timentes pœnas à peccatis abstineamus. Possum tibi narrare pœnas nimiæ ornatus cupiditatis, & inanis glorię, non autem solius intemperantiæ:

Genes. 19.

& prętereà maledicta afferre in eos qui propter diuitias malè sentiunt & se gerunt, in quibus Deus terrendo prohibet à maleficiis. Cæterum parcens prolixitati operis, adducam Pædagogi præcepta quæ sequuntur, vt minas caueant.

Quanam de causa sit balneum accipiendum. Cap. IX.

ALNEI ergo (ab eo enim digressa est oratio) quatuor sunt causæ, per quas ad ipsum accedimus, Vel enim causa mũditiei, vel caloris, vel sanitatis, vel postremo voluptatis. Se ergo voluptatis causa lauare reiiciẽdum est. Impudens enim voluptas est omnino excindenda. Sumendum est autem lauacrum, mulieribus quidem mũdationis causa & sanitatis. Solius autem sanitatis causa, viris. Caloris verò causa lauari est superfluum, cum quod frigore horridum euaserit possit aliter recreari. Porrò autem balnei frequentes vsus vires adimunt, naturalemque roboris vehementiam relaxant, sæpe autem dissoluunt, & vt quis animo linquatur efficiũt. Quodammodo enim corpora, non secus ac arbores, non solum ore, sed etiam iis qui sunt in toto corpore meatibus inter lauandum bibunt. Huius autem rei est indicium, quòd qui sæpe sitierint, deinde in aquas descenderint, siti remedium inuenerunt. Nisi ergo ad aliquid prosit lauacrum, non oportet nos eo resoluere. Veteres ea αὐτρωποιγναφεῖα hoc est, fullonicas hominum officinas vocarunt, quoniam citius quàm par erat pannosa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt consenescere, abstergẽtia, dum non secus ac in ferro, calore caro mollificatur. Hinc frigidi veluti tinctura & temperatura opus habemus. Neque verò semper est lauãdum, sed siue paulò fueris inanior, vel rursus paulò repletior, respuendum est balneum. Sed eo certè vtendum est habita ratione ætatis corporis, & temporis anni. Non enim omnes semper,

nec semper iuuat, vt qui earum rerum sunt periti fatētur. Nobis autem sufficit symmetria, quam semper vt vitæ nostræ opem ferat accersimus. Neque enim balneo adeò vtendum est, vt manus alterius egeamus adminiculo. Neque verò assiduè & sæpe in die laudandum est, sicut frequenter in forum ventitamus. Iam verò multos quoque habere qui ministrent, est proximos iniuria afficere per delitias, & est eorum qui nō intelligunt oportere esse commune eorum qui lauantur balneum. Oportet autem maximè quidem lauare animam purgante ratione, & nonnunquam etiā corpus, propter sordes quæ ei adnascuntur. Quinetiam

Matth. 25. sunt nonnunquam resoluendi labores: Væ enim vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, dicit dominus, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Sepulchrum pulchrum apparet extrinsecus: intus autem plenū est mortuis ossibus, & omni immunditia. Et rursus dicit

Ibidem. eisdem: Væ vobis, quoniam mundatis quod est extrinsecus poculi & patinæ, intus autem plena sunt immūdiria: munda primum quod intus est poculi, vt sit etiā mundum quod est exterius: Optimum ergo lauacrum expurgat sordes animæ, estque spiritale. De quo dicit

Esa. 4. aperte Prophetia: Abluit dominus sordes filiorum & filiarum & Israël, & mundabit sanguinem ex medio ipsorum, sanguinem iniquitatis, & cædes Prophetarum. Purgationis autem modum subinxit dominus, dicens: In spiritu iudicij, & in spiritu vstionis. Quod est autem corporis carneum, vel per solam aquam abluitur, vt fit sæpe ruri, vbi non est balneum.

Quòd exercitia quoque sunt eligenda iis qui vitam agunt rationi consentaneam. Cap. X.

ADOLESCENTIBVS autem sufficit gymnasium, etiamsi adsit balneum. Etenim hæc viris quoque longè balneis anteferre, forte non malum fuerit, vt quæ habeant aliquid quod iuuenibus cōfert ad sanitatem, studiúmque ac laudis cupiditatē

afferunt, vt non solùm bonæ corporis habitudinis, sed etiam animi magnitudinis curam gerant. Quòd si fiat absque eo quòd à rebus melioribus abstrahantur, scitum est & non inutile. Neque verò hic sunt abducendę mulieres à labore corporis, sed nō ad luctam & cursum exhortandæ sunt: sed in lana & tela sunt exercendæ, & vt pistrici adsint, si opus sit. Præterea autem ipsas per se vxores oportet ex penu afferre ea quibus opus habemus, & neque eis ad pistrinum aut molendinum accedere turpe est: Sed neque in coquendo obsonio versari, modò id fit marito gratum: mulieri domus custodi & auxiliatrici est dedecus. Iam verò & pense vestes stragulas excutere, & sitienti marito potum præbere, cibumque apponere honestissimè poterit, seque ad moderatam sanitatem ita exercuerit. Talem mulierem suscipit Pædagogus, quæ cubitos extendat ad ea quæ sunt vtilia, manus suas colo fulcit: easdemque pauperi aperit: crapum verò mendico porrigit: nec, Sarram imitando, viatoribus ministrandi officio fungi erubescit. Dixit enim ei Abraham: Festina & commisse tres mensuras similæ, & fac subcinericios. Rachel autem filia Laban veniebat, inquit, cum ouibus patris sui. Nec ea suffecerunt, sed docens quàm ab omni esset fastu aliena, subiunxit: Ipsa enim pascebat oues patris sui. Alia nobis innumerabilia præbent Scripturæ exempla frugalitatis, laboris, & etiam exercitii. Ex viris autem, alij qudē nudi luctentur: alij verò paruo quoq; globo ludāt eo ludo qui Phenis* dicitur, maximè in Sole. Aliis verò sufficit deambulatio rus euntibus, vel in vrbē descendentibus. Quòd si etiam ligonem tractauerint, non est hæc illiberalis neç sordida mercatura œconomica, ad agricolā pertinentis exercitij. Cęterum oblitus sum propemodum dicere quòd Pittacus ille Rex Mytilenæorum moluit, eo efficaci vtens exercitio. Pulchrum est autem etiam aquam per se haurire, & ligna scindere quibus sit vsurus. Iacob autem pascebat oues Laban quæ relictæ fuerant, regale habens signum, virgam styracinam., per quæ lignum me-

Genes. 18.

Ibidem. 29.

ἠλεῖν

Genes. 30.

ditabatur naturam mutare in melius. Multis quoque quæ alta fit voce lectio, est exercitium. Iam verò luctà quoque quam se legimus, non assumatur gratia inutilis contentionis & vanæ gloriæ cupiditatis, sed vt viriles excernantur sudores. Nec verò laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim honestior & virilior, quę cum decoro robore fit hoc modò, exercitatio, quæ vtilis & conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliqui alii, gymnasticas, non liberalium vitæ studiorum meditationem profitentur. Modus autem est vbique attendendus: Quemadmodum enim est optimum labores cibos præcedere: ita supra modum laborare, est & pessimũ, & laboriosum, & morborum causa est. Neque ergò oportet esse omnino otiosum, neque esse omnino nimis laboriosum. Sicut enim de alimẽto diximus, ita etiã dicendũ est vbi quæ in omnibus. Non ad voluptatẽ luxuriosamque vitę rationẽ vita agenda est: nec rursus ad contrariam, & quæ nullum habeat tẽperamentum, sed eam quæ inter hæc medium locum obtinet, estque temperamenta ac moderata, & pura ab vtroque vitio, delitiarum scilicet, & parcitatis. Iam verò, sicut etiam antè diximus, virtus ea per quam contenti sumus, est exercitium à fastu alienum, & ipsum sibiipsi calceos induere, & pedes lauare, & oleo vnctũ seipsum confricare. Porrò autem ei quoque qui fricauit mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitiæ exercitium, & dormire iuxta amicum ægrotantem, quique non potest sibiipsi ministre, & egenti ea quæ sunt necessaria apponere. Et apposuit eis, inquit, tribus Abraham prandium sub arbore, & adstitit eis comedentibus. Piscatio quoque, quemadmodum Petro, si nobis superfuerit à disciplinis otium: Hæc est autem melior piscatio quam dominus largitus est discipulo, qui tanquam pisces per aquam homines piscari docuit.

αὐτουργία *Ibidem. 18.* *Ioan. 21.* *Matth. 4.*

Compendiosa optimæ vitæ pertractatio. Cap. XI.

VOCIRCA & aurum gestare & molliori vti veste, non omnino rescindendum est. Sed frenandæ sunt rationis expertes affectiones, ne per nimiam dissolutionem abripientes ad mollem nos ac luxuriosam vitam impellant. Quæ enim in satietatem impegerunt delitiæ, mirandum in modum exultant, & resistunt, aurigamque & Pædagogum excutiunt qui procul habenas retinés, equum humanum fert & agit ad salutem, animæ scilicet partem à ratione alienam, quæ in voluptates, & vituperandas appetitiones, & gemmas, & aurum, & vestem variam reliquumque luxum efferatur. Illud autem memoria maximè tenendū est, quod sanctè dictum est: Conuersationem vestram in gentibus habentes honestam, vt in quo de vobis malè lo- 1. Petr. 2. quuntur, tanquam maleficis, ex honestis operibus suspicientes, Deum glorificent. Nobis ergo concedit Pædagogus frugali veste vti, albo colore, & diximus, vt non arti varieganti, sed naturæ generanti nos accommodantes, quidquid est fallax, & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniusmodi veritatis amplectamur. Nimis luxuriosè ac delicatè viuentem reprehendens Sophocles dicit.

Quæ fœminarum sunt amicta vestibus,

Quas histriones referunt. Quemadmodum enim militis & nautæ, ita etiam pudicæ fœminæ est propria vestis quæ est minimè elaborata, & est decora ac mūda. Vnde etiam quæ in Lege per Mosen de lepra lata est lex, reiicit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, vt quod sit serpentis variis squammis simile. Eum ergo, qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsque ab extremos pedes est candidus, mundum esse statuit, vt quemadmodū in corpore, viria quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui nō est varius, nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus.

Qui autem in hoc quoque Mosis est imitator, longè optimus Plato, illam texturam admittit, cui non amplius operis est adhibitum quàm pudica mulier postulet. Albi verò colores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit. Et in textura non adhibere tincturas, præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis album conuenit. Quemadmodum ergo signa quæ ad causas proximè accedunt f..dsunt ipsum rei effectum significant, vel potius indicant, Quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autē color bonusque pulsus sanitatem: ita etiam talis qui est apud nos amictus indicat qualis sit nostrorum morum constitututio. Pura autem est & simplex moderatio & temperantia, quoniam munditia quidē est habitus puram vitæ rationem præparans, & minimè mixtam turpibus. Simplicitas autem est habitus, qui tollit superflua. Solida autem vestis, & à fullonico artificio maximè est aliena, & protegit calidum quod est in corpore, non quòd in se vestis habeat caliditatem, sed quòd quæ est in corpore exeuntem reuocet, & ei non præbeat exitum. Quòd si etiam aliqua in ea forte insit, ipsam in se comprehensam continet, & ab ipsa excalefacta corpus vicissim calefacit, Quapropter hyeme ea maximè vtendum est. Ea autem est facilis. Facilitas autem est habitus, ab iis quæ sunt superflua alienus, qui ad hoc vt nihil desit, suscipit ea quæ sufficiunt ad numerum eorum quæ pertinent ad sanitatem, & ad beatam vitam. Porrò autem vtatur etiam fœmina veste frugali & honesta, magis autem molli quàm viro conueniat, sed non quę pudorem omnino abiecerit, nec planè mollitie diffluat. Congruant autem vestes ætati, personæ, figuris naturæ, studiis. Pucherrimè enim nobis præcipit diuinus Apostolus vt Iesum Christum induamus, & ne carnis curam geramus in desideriis. Prohibet autē Verbū ne auriculas sauciemus vim naturæ afferentes. Cur non enim itidē narē? vt illud etiam impleatur quod dictū est. Quemadmodum inauris in narę suis, ita improbę fœminę pulchritudo. In summa enim si quis auro or-

Rom. 13.

Prouerb. 11.

nari existimet, is est auro inferior. Qui est autem auro inferior, is non est eius Dominus. Se autem Lydio ramento minus esse honestum & inferiorem fateri, quomodo non est absurdissimum? Quemadmodum ergo polluitur aurum suis immunditia cœnum rostro suo conturbantis: ita quæ sunt paulò magis luxui deditæ mulieres, si à nimiis copiis incitentur ad libidinem & impudicitiam, probro ac dedecore veram pulchritudinem afficiunt, eam inquinamentis veneris polluentes. Dat ergo eis annullum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed vt ea obsignet quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quòd seruandæ domus ad eam cura pertinet. Si enim rectam Pædagogi institutionem omnes propè sequerentur, nihil opus esset signaculis, cum omnes essent ex æquo iusti & serui & domini. Sed quoniam ignorantia & mala educatio præbet occasionem propensionis ad iniuriam, fuit opus sigilis. Sed nonnunquam etiam de illa seuera & accurata vitæ ratione est aliquid remittendum. Nonnunquam enim concedendum est illis, quæ in coniugem minus continẽtem incidunt, ornari, vt marito suo placeant. Hîc autem eis constituatur terminus, vt à solis suis maritis laudari, & eis placere ambiant. Atque ego quidem nollem eas corporeũ exercere decorem, sed eos quibus nupserunt pudico maritorum amore inducere, qui quidem est violentum & iustum medicamentum: sed quoniam ij volunt esse misera & infelici anima, permittatur eis, si pudicę & castæ esse velint, à ratione alienas maritorum cupiditates & appetitiones paulatim lenire ac sedare. Ipsi autem ad frugalitatem sensim sunt inducendi, paulatim assuefaciendo ei quod est moderatius ac temperatius. Honestas enim non eius quod est importunum & immodicum adiectione, sed eius quod est superuacaneum detractione accedit. Ea ergo quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennæ detrahẽda sunt, vt quæ instabilem superbiam ac mollitiem inanesque voluptates procreent, quibus excitatę & quodammodo alatę,

ſæpe à matrimoniis reſiliunt. Quocirca fœminæ honeſtè ornandæ, & pudico pudore aſtringendæ ſunt, ne à veritate propter mollitiem diffluant. Atque honeſtum quidem eſt vt viri vxoribus ſuis fidem habentes, eis domus cuſtodiam permittant, vt quæ eis ad id opitulatrices datæ ſunt. Quòd ſi oporteat nos quoque, dum rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & ſæpe etiam ſumus ſine vxoribus, nonnulla vt ſint tutiora obſignare: dat nobis quoque vnum ad hoc ſignaculum. Alij autem ſunt abiiciendi annuli, vt vult enim Scriptura, Aureus prudenti mũdus eſt diſciplina. Quæ aurum autem geſtant mulieres, mihi videntur timere, ne ſiquis aurum ab eis abſtulerit, exiſtimentur ancillæ, vt quæ non ſint ornatę. Nobilitas autem veritatis, quæ in eo quod eſt natura pulchrum ac honeſtum in anima diiudicatur, nõ emptione & venditione, ſed illiberali mente ſeruitutem diſcreuit. Nobis autem non videri, ſed liberos eſſe conuenit, qui à Deo quidem tanquam Pædagogo inſtituti, à Deo verò adoptati ſumus. Et ideo & ſtatus, & motus, & inceſſus, & veſtitus, & vniuerſa, vt ſemel dicam, vita eſt quàm maximè libera ſuſcipienda. Sed neque eſt à viris anul9 in articulo ferẽdus: Hoc enim eſt muliebre, ſed in paruo digito, atque adeò in extrema eius parte eſt demittendus. Ita enim erit manus maximè ad operandum expedita in iis in quibus ea egemus, neque facile excidet ſigillum, quod maiore articuli ligamento cuſtoditur. Sint autem nobis ſignacula, columba, vel piſcis, vel nauis quæ celeri curſu à vẽto fertur, vel lyra muſica, qua vſus eſt Polycrates, vel ancora nautica quam inſculpebat Seleucus, & ſi ſit piſcans aliquis, meminerit Apoſtoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur. Neque enim idolorum ſunt imprimendæ facies, quibus vel ſolum attendere prohibitum eſt. Sed nec enſis, vel arcus, iis qui pacem perſequuntur, nec pocula, iis qui ſunt moderati ac tẽperantes. Multi autem libidinoſi nudatos habent eos quos amant, vel amicas, vt ne ſi velint quidem, poſſint affectionis amoris obliuiſci, quòd libido & intempe-

Prouerb. 8.

rantia eis perpetuò in mentem reuocetur. De pilis autem ita videtur. Virorum quidem sit rarum caput, nisi forte pilos crispos habeat, barba autem hirsuta. Intorti autem capilli ne à capite nimium demittantur, in comam muliebrem dilabentes. Viris enim barba sufficit. Quòd si quis etiam barbæ non nihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda. est enim turpe spectaculum, barbæque ad cutem vsque tonsus, non videtur multũ abesse à vulsione & læuore. Iam enim Psalmographus barbæ coma delectatus: Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Is cum barbæ conduplicatione decorem laudasset, vultũ exhilarauit vnguento Domini. Quoniã autem non decoris gratia tonsus, sed propter circumstantiam accipitur, pili quidem capitis, ne si crescant, descendentes visum impediant, & forte qui in superiori labri parte inter comedendum polluuntur, tondendi sunt, non nouacula: est enim illiberabile: sed tonsorum forficibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, vt qui vultui grauitatem afferant, & quendam paternum terrorem incutiant. Porrò autem multos quoque docet non peccare figura & habitus, ne facile deprehendantur. Iis autem qui nolunt manifeste peccare latere figuram, & non esse insignem, est gratissimum. Quod veriti ij quibus licet peccare propterea quòd non cognoscantur, multis assimilati vt securè possent peccare consecuti sunt. Non solùm ergo seuerum virum ostendit capillorum raritas, sed etiam efficit vt minus facile lędatur cranium, cùm & frigori & æstui ipsum assuefaciat, & incommoda quæ ab eis proficiscuntur repellat, quæ quidem coma instar spongiæ in seipsam recipiens perpetuam ex humore noxiam cerebro infligit. Mulieribus autem crines mollire sufficit, & tenui aliqua fibula comam alligare frugaliter, simplici cultura pudicas comas in veram & germanã pulchritudinem alentibus. Meretricij enim pilorum plexus, & catenarum nexus, cum eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosis insertis vinculis

Psal. 132.

euellentes. Quo fit vt ne sua quidem tangant capita, ne capillos cōfundant pertimescētes. Quinetiam nō sine metu eas inuadit somnus, dum timent ne texturæ figuram imprudentes spolient. Alienorum autem capillorum appositiones sunt omnino reijciēdæ, & externas comas capiti adhibere est maximè impiū, quæ mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manū imponit Presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alij capiti. Si autem mulieris quidem caput est vir: viri autem caput est Christus: quomodo non est impiū eas in duplex peccatum incidere. Per immodicam enim comam viros decipiunt: Dominum autem, quantum in ipsis situm est, dedecore afficiunt, dum meretricè ornantur in fraudem veritatis, & caput quod verè pulchrum est maledictis incessunt. Nec ergo pili sunt tingendi, nec cani colorandi. Neque enim vestem variare concessum est: & maximè ætatis senium, & id cui magna fides habetur, non est tegendum. Dei autem decus in lucem proferendum est, ad hoc vt id honore t adolescentes. Cum enim impudenter se gerentibus apparuisset aliquando instar Pædagogi canicies, eos traduxit ad modestiam, & visus fulgore iuuenilē terruit & repressit cupiditatem: sed neque earū vultibus sunt callidæ sapientiæ illecebræ illinendæ. Pudicum autem eis ornatum ostendemus. Pulchritudo enim optima primum est pulchritudo animæ, vt sæpe significauimus, quando fuerit anima ornata sancto Spiritu, & iis quæ ab eo oriuntur ornata lætitiis, iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorū amore & pudore, quo nullus color nitidior vnquam visus est. Postea autē exerceatur quoque pulchritudo corporis, commoderatione membrorū & partium cum bono colore. Hic est sanitatis aptus & compositus ornatus, per quē ficti simulachri accedit ad verū transitus, conuenienter figuræ quæ à Deo data est. Ad ornandum autem secundū naturam magno prædita est artificio potus temperatura, & cibi cōmoderatio. Non solum enim corpus ex his sanitatē obtinet, sed etiam

1.Cor.11.

facit vt ex his appureat puchritudo. Ex eo enim quod est ignitum fulgor & splēdor accedit: ex humido autem, nitor & gratia: ex sicco autem, virtus & stabilitas: ex aëre autem, spirandi facilitas, & par æquilibrium. Ex quibus concinna & pulchra hæc verbi seu rationis statua ornata est. Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo. Sanitas enim intus operatur, exterius autem efflorescēs pulchritudo bonum colorem manifestum ostendit. Pulcherrimæ ergo & saluberrimæ vitæ agēdæ rationes, corpora exercentes, germanam & firmam efficiūt pulchritudinem, spiritu in seipsum attrahente succum omnem & frigidum spiritū. Ad se autem trahit caliditas ventilata motibus, postquam autem attraxerit, excalefactum, paulatim per ipsas carnes exhalat nutrimenti superabundantiam, aliquanta quidem humiditate, sed insigni caliditate. Et ideo prius quoque exinanitur nutrimentum. Corpori autem immobili cibus minimè adhærescit, sed excidit: quemadmodum a frigido clybano panis, vel totus, vel solum fundum relinquens. Iure ergo iis qui per exercitiorum abstersiones non excernunt, & vrinæ & stercora redundant. Redundant etiam eis alia excrementa, & præterea sudores, cum alimentū minimè distribuatur corpori, sed effundatur in ea quę sunt superuacanea. Hinc etiam ad partes genitales excitātur libidines, cum commoderatis motibus affluat superfluitas. Quocirca liquefacere oportet hanc superfluitatem, & eam in concoctionem effundere, per quā rubescit species. Est autem absurdum eos qui ad Dei imaginem & similitudinem facti sunt, tanquam archetypum exemplar contemnentes, externum ornatum inducere, improbum humanum artificium Dei opificio præferentes. Iubet autem Pædagogus eas in vestitu honesto cum pudore & modestia seipsas exornare, subiectas viris propriis, vt etsi qui verbo non pareant, per vxorum conuersationem absque verbo lucrifiant. Cum viderint, inquit, castam vestram quæ est in Verbo conuersationem. Quorū sit non qui est extrinsecus plicaturæ vel auri appositionis, vel vestiū

1. ad Tim. 2.

1. Petri. 3.

indumenti ornatus: sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti spiritus, qui est coram Deo pretiosus. Quæ à mulieribus auté per se fit operatio, eis veram & maximè germanam affert pulchritudinem, vt quæ earum corpora exerceat, & ipsas per se ornet: non ab aliis laboratum immundum mundum sordidúmque ac illiberalem & meretricium afferés: sed mundum vniuscuiusque pudicæ mulieris, qui per manus eius, quando maximè opus fuerit, & suppeditatur & texitur. Neque enim vnquam conuenit iis quæ ex foro emuntur, sed propriis ac domesticis videri ornatas operibus, quæ ex Dei legibus vitam suam instituunt. Res est enim pulcherrima, mulier domus custos, quæ & se & maritum propriis ormentis induit, per quæ omnes exultant, filij quidem propter matrem: maritus autem propter vxoré. Ipsa autem, propter eos. Omnes verò, propter Deum. Vt paucis igitur dicam, virtutis pœnus est, fortis mulier quæ cibos otiosa non comedit: Eleemosynæ autem leges sunt in ore eius: Quæ os suum sapienter & legitimè aperuit. Quam beatam dixerunt filij surgentes, maritus autem eius laudauit, vt sanctũ Verbum dicit per Solomonem. Mulier enim pia benedicitur, ipsa auté laudet timorem Domini. Et rursus: Mulier fortis corona est marito suo. Corrigendæ autem sunt quàm maximè & figuræ & aspectus & incessus & voces. Nó enim eas ita se gerere oportet vt nonnullæ, quæ gestus comœdiæ imitantes, & saltatorum fractos motus seruantes, effœminatis motibus, mollibúsque ingressibus, & fictis vocibus veluti in proscenium prodeũt, scintillantibus oculis intuentes, ad inescandam voluptatem instructæ. Mel enim à labris mulieris meretricis distillat, quæ ad gratiam loquens guttur suum impinguat: at id quidé certè postea felle amarius inuenies, & magis acutum quàm gladium ancipitem. Insipientiæ enim pedes deducunt eos qui illa vtuntur post mortem ad inferos. Generosum certè Sampsonem vicit fornicaria: & virum suum totondit alia mulier. Sed non ita conculcauit Ioseph alia mulier, victa est

Prouerb. 31. *Ibidem, 12.* *Ibidem, 5.* *Iudicum. 14.* *Ibidem. 16.*

est autem Ægyptia fornicatrix, & sumens vincula temperantiæ potentior apparet soluta potestate. Optimæ autem se habere videtur id quod dictum est. In summa nescio ego susurrare, neque fractus in obliquúmque reflexo collo ingredi: quemadmodum alios hic cinædos multos video in ciuitate, vulsósque ac picatos. Muliebres autẽ motus, luxus, & delitiæ sunt omnino arcendæ. Mollis enim in incedẽdo motus, effœminatéque ac eneruatè ingredi, vt ait Anacreon; sunt valde meretricia. Dicit quidem, vt mihi videtur, comœdia, meretricia vestigia relinquere formam & delitias. Fornicatoria autem vestigia minimè figuntur in veritate, vias enim vitæ non ingrediũtur. Sunt autem lubricæ ac periculosæ eius orbitæ; & quæ nõ sunt cognitu faciles. Porrò autem oculis maximè parcendum est, quoniam melius est labi pedibus quàm oculis. Dominus itaque quàm fieri potest compendiosissimè medetur huic vitio: Si te tuus, inquiens, scandalizat oculus, excinde eum, ex imo euellens cupiditatẽ: lasciui autem aspectus, & versatilibus ac tanquam conniuentibus oculis intueri, nihil est aliud quàm oculis mœchari, cũ per eos cupiditas ineat prima pugnæ præludia. Ante totum omne enim corpus corrũpuntur oculi. Pulchra autem ac bona contemplans oculus, cor lætitia afficit. Hoc est, qui rectè contemplari didicit, lætitia afficit. Annuens autem oculo cũ dolo, viris dolores congregat. Talem verique effœminatum Sardanapalum, Regem Assyriorum, in lecto pedibus sursum sublatis sedẽtem, purpuram carpentem, & albuginem oculorum versantem introducũt. Quæ hæc exercent mulieres suo intuitu suiipsarum lenæ sunt: Lucerna enim corporis est oculus, inquit Scriptura, per quem apparent interna, luce quæ cernitur illustrata. Fornicatio autem mulieris in eleuatione oculorum: Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ est idolorum cultus. Propter quæ venit ira Dei super filios inobedientiæ, clamat Apostolus. Nos autem affectio-

Genes. 39.

Matth. 5.

Ibidem. 6.

Ad Colos. 3.

nes animi excitamus, & non erubescimus: aliæ quidem ex iis mastichem deuorantes, obeuntes, diductis labris arrident iis qui ad eas accedunt. Aliæ verò, perinde ac si digitos non haberent, fibulis quas ferunt, capita scalpentes, deliciantur, & vt eas vel ex testudine, vel elephante, vel aliquo alio animali mortuo factas habeant magno studio procurant: Aliæ autem, tanquam quæ habeant pullulantes quosdam flores vt decoræ videantur aspectantibus, illitis coloribus ornatæ vultus suos commaculant. Stultam & audacem vocat huiusmodi mulierem per Solomonem, quę nescit verecundiam: Sedit in foribus domus suæ apertè super sellam, vocans eos qui in via prætereunt, eos scilicet qui vias suas dirigunt. Vocat autem per suam speciem & vniuersam vitam, dicens scilicet: Quis est vestrum stultissimus? Ad me declinet. Iis autem qui egent prudentia præcipit dicens. Absconsos panes iucundè tangite, & dulcem furti aquam. Furtiuam hanc dicit venerem. Hinc adiutus Bœotius Pindarus, Dulcis est, inquit, furtiua cura Veneris. Miser autem nescit quòd serpentes apud eam habitant, & quòd vadit ad laqueum inferi. Sed resilias, inquit Pædagogus, neque in loco diutius habites, neque in eam tuos defigas oculos. Ita enim aquam alienam traiicies, & trāsibis Acherontem. Quocirca hæc dicit Dominus per Esaiam: Propterea quòd ambulauerūt filiæ Sion erecto collo, & in nutibus oculorum, & simul cum incestu trahentes tunicas, & pedibus ludentes, & humiliabit Deus filias Sion, & reuelabit figuram earum, figuram indecoram. Ego quidem censeo ne ancillas quidem quæ probas sequūtur fœminas, oportere turpia dicere aut facere: sed ipsas debere castigari à Dominis. Valde itaque acriter dicit Comicus Philemon.

Prouer. 9.

Esa. 3.

Cum liceat post mulierem liberam, respicientem ancillam retro sequi pulchram, & ex Plateico consequētem quē piam eam limis intueri. In Dominam enim retorquetur ancillæ intemperantia, quæ concedit vt qui minora aggrediuntur non vereantur ad maiora conscendere, cum eo quòd ignoscat turpibus, Domi-

na præ se ferat se eam non damnare. Non succensere autem iis qui se dedũt libidini, est indicium animi ad similia propensi. Qualis enim Domina, talis est, vt dicitur in Prouerbio, catella. A deambulatione autem nobis procul est amãdandus furiosus incessus, sed honestus & lentus nobis est eligendus, non autem nimis tardus: sed neque in via fluctuare, nec supina ceruice obuios respicere an ipsum aspiciant, tanquam pompam in scena traducentem, & anullos ostentantem: nec si in locũ decliuiorem detrudatur eos oportet à famulis in pristinum locum reduci, vt nonnullos videmus delicatiores qui vidẽtur esse robusti, sed sunt ab animi mollitie effœminati. In fortis autẽ viri vultu nullum esse oportet signum mollitiei, sed neque in vlla parte corporis. Neque ergo in motu neque in habitu inueniatur vnquã magni animi & excelsi dedec⁹. Neque verò tanquã iumentis famulis vtendum est, ei qui fuerit sanæ mentis. Quemadmodum enim illis 1. Petri. 2.
præcipitur, vt cum omni metu, Dominis, non solum bonis & clementibus, sed morosis etiam & prauis, ait Petrus, subiiciantur: ita æquitas, & patientia, & benignitas Dominis pulchrè conuenit. In summa est, inquit: Omnes vnanimes, misericordes, fratrũ amantes, bonis visceribus præditi, humiles, & quæ sequuntur: Vt bonæ cuiusdam & amabilis benedictionis hæredes sitis. Adolescentulæ imaginem volens describere Zeno Citieus, eam ita effingit. Sit, inquit, pura facies, supercilium nõ demissum, nec oculus sublimis neque fractus, ceruix minimè supina, nec remissa membra corporis, sed erecta, & similia ei qui est in tonis, recto tono, sit in sermone acumen, & bona eorum quæ dicta fuerint memoria, habitúsque & motus qui nullam spem præbeat impudicis. Resideat quidem in vultu pudor, & viraginem aspectu prę se ferat. Procul autem absit myropolarum, aurificum, lanificum, cæterarúmque officinarum caligo, in quibus ornatu meretricio ornatæ, tanquam sedentes in prostibulo, totum diem transigunt. Neque ergo viri in tonstrinis & cauponis versantes, suauibus blan-

disque verbis nugentur, & assidentes mulieres cessent quandoque venari, qui etiam vt risum moueant non cessant maledicere. Iam verò prohibẽdus quoque est tessararũ ludus: & præterea ex talorum ludo lucri studium, quod nonnulli acriter persequuntur. Talia eis bile vexatis minimè reconditæ inueniunt delitiæ. In causa autem est otium. Amat autem quis inania quæ sunt à veritate seiuncta. Neque enim aliter possunt recreare animum absquè damno. Vniuscuiusque autem hominum mẽtis imitatio est vitæ electio. Cæterum, vt est consentaneum, ea demum vitæ prodest consuetudo, quæ intercedit cum viris bonis. Rursus autem vitæ vsum cũ improbis hominibus planè suillum agnoscẽs sapientissimus per Mosen Pædagogus, seniori populo porcis vesci prohibuit: significãs non oportere eos qui Deum inuocant cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar corporalibus voluptatibus, obscœnisque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, damnosa veneris voluptate perfunduntur. Sed neque miluium, raptóque vescentem auem, & aquilam dicit esse comedẽdam: Non appropinquabis iis, inquiens, qui rapina victum sibi comparant. Porrò autem alia quoque similiter eandẽ habent allegoriam. Cum quibusnam autem, nempe iustis, vitæ habenda sit coniunctio, rursus dicit per allegoriam: Quidquid enim bifidam habet vngulam, & ruminat est mundum. Quod bifidam enim habet vngulam, iustitiæ ostendit æquilibrium. Quod ruminat autem proprium iustitiæ nutrimentum, nempe Verbum, quod extrinsecus quidem ingreditur per catachesin, quemadmodum nutrimentum: ex cogitatione autem tanquam à ventre ad rationalem reminiscentiam intrinsecus reuocatur. Ruminat autem iustus spiritale nutrimentum, cum Verbum habet in ore. Bifida autẽ iure est iustitia, vt quæ & hîc sanctificet, in sæculúmque futurum transmittat. Non ducet ergo nos Pædagogus ad spectacula, nec inconcinnè stadia & theatra pestilentiæ cathedram quis vocauerit. Nã hîc quoque scelestum est cõsilium, quemadmodũ aduer-

Leuit. 11.

Deute. 14.

Ibidem.

sus iustum, & ideo maledictis deuouetur quod aduersus ipsum initur cõcilium. Magna itaque confusione & iniquitate hi cœtus pleni sunt, & occasio cõuentus causa est turpitudinis, cum viri & fœminæ permixtim conueniant alter ad alterius spectaculum. Hîc perperam iam agit concilium. Dum enim lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones, & oculi proximos impudentius respicere assuefacti, quòd concessum otiũ habeât, intendunt cupiditates. Prohibeantur ergo spectacula & acromata, quæ nequitia, verbísque obscœnis & vanis temere profusis plena sunt. Quod enim turpe factum non ostenditur in theatris? Quod autem verbũ impudens non proferunt qui risum mouent scurræ & histriones? Qui autem ex vitio quod in se est delectationem aliquam perceperunt, euidentes domi imagines imprimunt. Cõtrà autem qui his demulceri & his affici nequeunt, in ignauis voluptatibus minimè prolabentur. Si dixerint enim pro ludo assumi spectacula ad recreandos animos: dicemus non sapere ciuitates, quibus ludus pro re seria habetur. Neque enim ludi sunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad morte afficiendum adeò sunt immisericordes. Sed neque vana studia & inconsideratæ ambitiones, & prætereà suarũ facultatum impẽsæ. Neque verò quæ his de causis excitantur seditiones amplius ludi sunt. Vano enim studio nunquam emendum est otium. Neque enim qui sapit, id quod est iucundum, ei quod est melius prætulerit. At non omnes, inquit, philosophamur. Nũquid ergo nec omnes vitam persequimur? Quid tu dicis? Quomodo ergo credidisti? Quomodo autẽ præterea Deum amas & proximũ, si non philosopharis? Quomodo autem teipsum amas, si nõ sis vitæ cupidus? Literas, inquit, non didici. Sed si non didicisti legere, nõ est quòd de auditu te possis excusare, quoniam is nequit doceri. Fides autem nõ sapientum secundũ mundum, sed eorum qui secundum Deũ sunt sapientes, est possessio. Illa autẽ etiam absque literis discitur. Eius autem scriptũ quod & ad rudes ignarósque homines pertinet, & est diuinum, vocatum est charitas, quæ est

decretum spiritale. Licet etiam audire diuinam sapiẽtiam, & licet in administrãda republica versari, quinetiam quæ sunt in mundo honestè ex Dei sententia auferre minimè est prohibitum. Qui aliquid vendit aut emit, eorum quæ à se venduntur aut emuntur nũquam dicat duo pretia. Vnum autem ac simplex dicẽs, & vera dicere studens, si id non consequatur, dum veritatẽ assequitur, diues est recta animi affectione. Absit autem iusiurandum auctor omnium quæ venduntur. Absit autem etiam in aliis iusiurãdum, & ita philosophentur negotiatores forenses, & caupones: Non assumes nomen Domini in vano. Neque enim eum mundauerit Dominus, qui nomen eius in vano assumit. Eos autem qui præter hæc faciunt, qui sunt auari, mendaces, hypocritæ, qui veritatem cauponantur, ex paterna aula expulit Dominus, nolens iniustæ negotiationis, vel verborum, vel quæ ex materia consistunt possessionum domum esse, sanctam domũ Domini. In ecclesiam autem venire oportet virũ & mulierem, honestè indutos, nõ simulato incessu, silentiũ amplectentes, charitatem non fictam possidentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandũ aptos. Hoc amplius habeat mulier: Semper tecta sit, nisi domi fuerit. Est enim honestus habitus, & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa enim nunquam labetur, si & verecundiam & vestem ante oculos posuerit: nec ad peccati lapsum alium prouocabit, dum vultum suum aperit. Hoc enim Verbum requirit, quandoquidem conuenit eam tectam orare. Dicunt autem Æneæ uxorem propter insignem honestatem, ne cum Troia quidem caperetur perterritam se detexisse: sed etiam dum ab incendio fugeret, mansisse opertam. Oportet autem tales in tota vita & videri & effingi eos qui Christo initiantur, quales se in ecclesiis ad grauitatem & honestatem componunt, & esse, nõ autem videri esse tales, adeò mites, adeò pios ac religiosos, adeò charitati deditos. Nunc autem, nescio quomodo, vnà cum locis figuram, habitúmque & mores mutant, non secus ac Polypos dicunt petris qui-

Exod. 20.
Matth. 21.
Ioan. 2.

bus adhærescunt assimilatos, videri quoque colore esse tales. Postquam itaque excesserunt à cógregatione, deposita illa quæ in ea erat diuina inspiratione, multitudini cum qua versantur assimilantur: vel potius deposita falsa ac simulata grauitatis persona, deprehenduntur quales esse ignorabãtur: & cum qui de Deo habitus est sermonum venerati sunt, eum illic relinquunt vbi audiuerunt: foris autem impiis modis & amatoriis canticis se oblectant: tibiarum cãtu, plausu, temulentia, & quouis cœno ac sorde oppleti. Hoc autem dum cantant & recantant, ij qui immortalitatem aurea celebrabant, tandem perniciosissimam mali malè canunt palinodiam. Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Ij autem non cras verè, sed iam Deo mortui sunt: sepelientes suos mortuos, hoc est, seipsos in mortem infodientes. Eis autem fortiter resistit Apostolus: Ne erretis, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, & quæcunque alia his adiungit: regnum Dei possidebunt. Præterea: In regnum Dei vocati sumus: dignè regno ambulemus Deum diligentes & proximum. Dilectio autem non in osculo censetur, sed in beneuolentia. Illi autem nihil aliud osculo quàm ecclesias conturbant, cum ipsam non habeant intus amicitiã. Etenim hoc vtique turpem mouit suspitionem & maledicentiam, quod impudenter osculo vterentur quod esse oportebat mysticum. Id sanctum vocauit Apostolus. Regno dignè gustato, ore modesto & clauso beneuolentiam animi ostendamus, per quod maximè se exerit mansuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans. An nescitis quod etiam phalangia, se ore tantum tangant, graues dolores hominibus afferunt. Oscula autem impudicitiæ sæpe virus immittunt. Manifestum itaque nobis euasit osculum non esse dilectionem. Dilectio enim est Dei: Hæc est autem dilectio Dei, inquit Ioannes, vt mandata seruemus. Non vt nos inuicem ore demul-

1. Cor. 6.

1. ad Thess. 2.

c. 5

ceamus. Et mandata eius grauia non sunt. Cæterum dilectorum quoque in via salutationes, qui volunt per res externas euadere manifesti, ne minimam quidem habent gratiam. Si enim in adyto mysticè Deum orare conuenit: cōsequens fuerit proximum quoque, quem secūdo loco iubemur diligere, similiter ac Deū
Math. 5. mysticè intus amanter & benignè alloqui tempus re-
Ioan. 5. dimentes: Nos enim sumus sal terræ. Qui autem amico mane magna voce benedixit, ab eo qui execratur & maledicit nihil videbitur differre. Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus. Non solùm enim si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest. Quæ maxime vitare oportet eos qui rectè & syncerè instituuntur: Oculi enim tui recta videant: Supercilia autem recta annuant. Et si enim fieri potest vt qui viderit se fortiter gerat, verumtamen ne cadat, cauendum est. Fieri enim potest vt qui viderit, labatur: sed fieri non potest vt qui non viderit concupiscat. Non solùm enim pudicos ac temperantes satis
Legitur etiam ἐξίπιστοι habitu fideles. est esse puros, sed etiam adhibenda est opera, vt quod est extrinsecus, sit ab omni reprehensione & vitupe-
Rom. 12. ratione alienum, omni exclusa suspitionis causa, vt in
Eccles. 9. summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solum fideles, sed etiam videamur fide digni. Etenim hoc quoque cauendum est, vt ait Apostolus, ne quis nos reprehendat: Prouidentes enim, inquit, bona non solùm coram domino, sed etiam coram hominibus: Auerte autem oculum à muliere gratiosa, & ne discas alienam pulchritudinem, inquit Scriptura. Et si caussam roges, ipse tibi enarrabit: In pulchritudine enim mulieris multi seducti sunt: Et ex eo, tanquam ignis, accenditur amicitia, quæ ad ignem nunquam cessaturum adducit propter peccatum: amicitia, inquam, quæ ex igne oritur, quam appellant amorem.

Breuis optimæ vitæ similiter pertractatio, & quot loca Scripturæ sanctæ vitam Christianorum describunt. Cap. XII.

Ego verò iis quoque qui vxores duxerint consuluerim, ne vnquam vxores suas coram famulis osculentur. Nã ne famulis quidem eos vnquam arridere permisit Aristoteles: tantum abest vt in eorum conspectu videri osculari ac cõplecti vxorem. Melius est autem vt à domo incipiamus honestatem ostendere matrimonij. Temperantiæ enim maxima est coniugatio, quæ puram spirat ac redolet voluptatem. Admodum enim pulchrè dicit Tragœdia.

O fœminæ, non hominibus tantas ferunt
Aurium, tyrannis, vlla nec luxuria
Lætitias, boni vt mariti & fœminæ
Pia æqua mens, fauens mariti commodis.

Hæc præcepta iustitiæ, quę ab iis qui mundanam sequuntur sapientiam dicta sunt, sunt minimè recusanda. Scientes ergo suum cuiusque officium, in timore conuersemini tempore vestri incolatus, sciẽtes quòd non corruptibilibus argento & auro redempti sumus ex vana nostra conuersatione à patribus tradita, sed pretioso sanguine à patribus tradita, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati, & in quem nulla cadit reprehensio, Christi: Satis ergo fuit præteritum tẽpus, ait Petrus, ad faciendam Gentium voluntatem, dum ambulauimus in lasciuiis, concupiscentiis, temulẽtiis, comessationibus, potationibus, & nefariis idolorum cultibus. Limitem habemus crucem domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur. Regenerati ergo, in veritate affigamur, resipiscamúsque atque sanctificemur: Quoniam oculi domini super iustos, & aures eius in deprecationem ipsorũ. Vultus autem domini super facientes mala. Et quis est qui sit nobis malè facturus, si bonum secuti fuerimus? Optima autẽ educatio seu institutio, est moderatio, que

1. Pet. 1.

Psal. 33.

est decorum vndiquaque perfectum, firmaque ac stabilis ordinata potestas, ea quæ sunt inter se inuicem coniuncta & cohærētia factis rectè distribuēs, virtute insuperabilis. Hæc quidē vt asperius dicerē adductus sum, procurans salutē correctionis. A me quidē dicta
Prou. 24. 28. sunt, inquit Pædagogus, quoniā: Qui liberè quidē ar-
Ibidem. 4. guit, est pacificus. Vos autem si me quidem audieritis,
Esa. 5. salui eritis. Quòd si ea quæ dicta sunt non attēderitis,
Ezech. 18. 13 non est mihi curæ. Et tamē ei quoque hoc modo curæ
Esa. 1. est. Peccatoris enim mauult pœnitentiā quàm mortē:
1. Cor. 2. Si autem me audieritis, bona terræ comedetis, dicit rursus Pædagogus, bona terræ humana bona nominans, formam, diuitias, sanitatem, vires, & alimētum. Verè enim bona sunt ea quæ neque auris audiuit, neque vnquam in cor ascenderunt. Apud eum qui verè Rex est, & verè est, sunt bona quæ verè sunt, & nos expectāt. Bonorū enī est & donator & custos. Per illorū autem participationē quæ hîc sunt eodem nomine appellantur, hominū imbecillitatem Verbo in Deo erudiente, & eos deducente à sensilibus ad intelligentiā. Quæcunque sunt ergo domi seruanda, & quomodo vita sit corrigenda, nobis satis disseruit Pædagogus. Quæ itaque solet in via lubenter dicere pueris, donec eos ad Magistrū deduxerit, ea à nobis veluti in summa per ipsas scripturas subiiciūtur & apponuntur, nuda precepta adducēs, tēpori quidē peregrinationis accōmodans, interpretationes autē earum Magistro relinquens. Eius enim lex vult timorē soluere, liberū animi arbitriū ad fidē liberās. Audi, inquit, ô puer, qui
τὸ ἰκέτην. rectè institueris, capita salutis. Aperiā enī mores meos & tibi pulchre hæc præcepta suggerā, per quæ peruenies ad salutē. Duco autē te per viā salutarē. Discede à viis erroris, quoniā: Nouit dominus viā iustorum, &
Psal. 1. via impiorū peribit. Sequere ergo, ô puer, bonā viam, qua ego te deducā, aures mihi præbēs audiētes. Et dabo tibi thesauros arcanos, occultos, & qui nō possunt videri à gentibus, à nobis autē possunt. Sapiētiæ autē
Rom. 11. thesauri nō possunt deficere. quos admirās Apostolus. O profunditas, inquit, diuitiarum & sapientiæ. The-

sauri autem multi ab vno Deo suppeditantur, hi quidem per Legem, illi verò per Prophetas reuelantur. Alij verò ore diuino. Alius verò cōcinens heptachordo spiritus. Cum sit autem vnus dominus, est idem per hos omnes Pædagogus. Hic est ergo quod omnia summatim complectitur præceptum, & ad vitam pertinet admonitio: Quemadmodum vultis vt vobis faciant homines, vos quoque eis facite. Possunt etiam per duo omnia præcepta comprehendi, vt dicit dominus: Diliges Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Deinde ex his infert: Ex hoc dependent tota Lex & Prophetiæ. Iam verò ei qui interrogauit. Quid faciam vt vitæ æternæ hæreditatem possideam? Nosti mandata, respondit. Qui cum affirmasset: Hoc fac, inquit, & saluus eris. Veruntamen est etiam distinctius adducenda Pædagogi benignitas per varia & salutaria præcepta, vt ex copiosa salute, & scripturarum ordinatione ea promptius inueniamus. Est nobis qui per Mosen datus est Decalogus, simplici & vnius generis elemento significans, salutarem peccatorum appellationem circumscribens. Non mœchaberis. Idola non adorabis, Pueris stuprum non inferes. Non furaberis. Non dices falsum testimonium. Honora patrē tuum & matrem tuam, & ea quæ illa consequuntur, sunt à nobis seruanda, & quæcunque in libris legendis præcipiuntur. Porrò autem præcipit etiam per Esaiam: Lauamini, & mundi estote, auferte scelera ab animabus vestris coram oculis meis, discite bonum facere, quærite iudicium. Liberate eum qui iniuria afficitur, Iudicate orphano, & iustificate viduā, & venite & disceptemus, dicit dominus. Multa etiā apud alios, præcepta inuenerimus. quēadmodū, verbi gratia, orationis quidē, circa bona opera: Oratio domino accepta, dicit Scriptura, Et exponitur etiā mod⁹ orationis: Si videris, inquit, nudū, operi eū, & necessarios seminis tui nō despicies, tūc erūpet mane lumē tuū, & medelæ tuæ cito exorientur, & ambulabit ante te iustitia tua, & gloria Dei te complectetur. Quis est autē fru-

ἑπτάδι septenario numero
Matth. 5.
Ibidem. 22.
Ibidem. 19.
Exod. 2.
Deut. 5.
c. 1.
Aliuum. 10.
Iaco. 4.
Esa. 58.

Ibidem. ctus huius orationis? Tunc clamabis, & Deus te exaudiet. Adhuc loquente te, dicet: Ecce adsum. De ieiunio autem: Cur nam mihi ieiunatis, ait dominus? Nõ hoc ieiunium ego elegi, & diem, vt homo humiliet animam suam. Ne collum si quidem tuum flexeris vt circum, & saccum ac cinerem substraueris, ne sic quidem vocabitis ieiunium acceptum. Quid ergo sibi ieiunium? Ecce hoc est, inquit, ieiunium quod elegi, dicit dominus, solue omne vinculum iniquitatis, Dissolue peruersos nexus violentorum cõtractuum, libera eos qui sunt offensi in acceptilatione, & iniustam omnem scripturam discerpe. Frange esurienti panem tuum, & pauperes qui tecto carent introduc in domum tuã. Iam verò de sacrificiis quoque: Quid Mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, dicit dominus. Plenus sum haulocaustis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum, & hœdorum nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requisiuit hæc de manibus vestris? Atrium meum calcare non adiicietis, si similem afferatis. Mane incensum mihi est abominatio, neomenias vestras & sabbata nõ fero. Quomodo ergo sacrificabo domino? Sacrificiũ, inquit, domino spiritus contritus. Quomodo igitur coronabo, vel vngã vnguento, vel domino quodnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæc sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Preterea de patiẽtia: Si peccauerit, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te conuertatur, dicens: Me pœnitet, ei remitte. Et iis quidem qui militant, per Ioannem præcipit, vt sint solis stipendiis contenti, Publicanis autem, vt non amplius exigant quàm sit constitutum. Iudici autem: Non Acccipies, inquit, personam in iudicio. Dona enim excæcant oculos videntium, & corrumpunt verba iusta vt liberent eos qui faciunt iniuriam. Quinetiam iis qui student œconomiæ & domus administrationi: Possessio quæ paratur cum iniquitate, minor red-

Esa. 1.

Psal. 50.

Eccle. 35.

Matth. 18.

Luc. 3.

Deute. 16.

Pro. 13. 28.

ditur. Quinetiam de charitate: charitas, inquit, operit multitudinem peccatorum. Et de reipublicæ administratione: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. De iureiurando autem & de iniuriæ acceptæ recordatione: Nunquid ego mandaui, patribus vestris exeuntibus è terra Ægypti, vt offerrent mihi holocausta & sacrificia? Sed hoc mandaui vobis. Vnusquisquæ vestrum aduersus proximum in corde suo iniuriæ acceptę non recordetur, falsum iusiurãdum non diligat. Quinetiam mendacibus & superbis minatur. Illis quidem, hoc modo: Væ iis qui dicunt dulce, amarum: & amarum, dulce. His verò, sic: Væ prudentes in seipsis, & coram seipsis scientes: Qui enim seipsum humiliat, exaltabitur: & qui seipsum exaltat, humiliabitur. Et misericordes quidem beatos pronunciat, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iram autem infelicem pronunciat: Sapiẽtia: Quoniam ipsos quoque prudentes perdet. Iam verò iubet quoque inimicos diligere, & in iis qui nos execrantur benedicere, oraréque pro iis qui nobis insultant & nos iniuria afficiunt: Ei qui te, inquit, percutit in maxillam, præbe ei & alteram. Et si quis abstulerit tibi tunicam, ne prohibeas quominus tollat etiam pallium. De fide autem: Quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis, inquit. Infidelibus autem nihil est fidũ, vt ait Pindarus. Ac famulis quidem vtendum est, tanquam nobis ipsis. Sunt enim homines, sicut nos. Deus enim est omnibus liberis & seruis ex ęquo, si consideres. Oportet autem fratres quoque peccantes non punire, sed reprehendere: Qui suo enim parcit baculo, inquit, suum odit filium. Præterea gloriæ quidem expellit cupiditatem, dicens: Væ vobis Pharisæi, quoniam amatis primas sedes in synagogis, & salutationes in foro. Peccatoris autem amplectitur pœnitentiam, quæ peccata sequitur pœnitentiam diligens. Solum enim Verbum est, in quod peccatum non cadit. Est enim peccare natura omnibus innatum & commune. post peccatum autem resipiscere, non est cuiusuis hominis, sed eius qui est iure

Habacuc. 2.
1. Petri. 4.
Matth. 22.
Leuit. 19.
Ecclesia. 10.
Esa 3.
Luc. 14.
Matth. 5.
Ecclesiã. 30.
Matth. 5.
Ibidem. 21.
Prouerb. 13.
Matth. 23.
Ibidem. 11.
Luc. 7.
1. Petri. 2.

Matth. 25. magnificiendus. De communicatione autem: Venite, inquit, ad me omnes benedicti, estte hæredes regni, vobis parati à constitutione mundi. Esurij enim, & dedistis mihi ad comedendum: sitiui, & dedisti mihi potum. Peregrinus eram, & me collegistis: nudus, & me operuistis: infirmus, & visitastis me, eram in carcere, & ad me venistis. Et quando fecimus aliquid horum domino? Ipse rursus dicet dominus, fratrum beneuolentiam beneuolè in seipsum conuertens, & dicens: Quodcunque fecistis his paruis, mihi fecistis. Et ibunt qui tales sunt in vitam æternam. Tales sunt Verbi leges, verba consolatoria, non in tabulis lapideis, digitis domino scriptis, sed scriptæ in cordibus hominum, in quas solũ non cadit interitus. Quocirca fractæ sunt tabulæ eorum qui erant duri cordis, vt fides puerorum imprimeretur in teneris mentibus. Ambæ autem Leges Verbo seruiebant, ad humanæ naturæ institutionem. Illa quidem per Mosen, hæc verò per Apostolos. Cuiusmodi autem tradita sit per Apostolos puerilis institutio, mihi videtur de eo quoque genere necessariò differendum. Imò verò sui recordans dicit pędagogus. Atque ipsa quidem eius præcepta rursus exponam veluti in semine: Deposito mendacio loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra. Sol non occidat super iracundiam vestram, neque locum date Diabolo: Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius laboret, operans bonum, vt possis impertiri egenti. Omnis amaritudo, & ira, & excandescientia, & clamor, & maledictum tollatur à vobis cum omni vitio. Estote alter in alterum benigni, misericordes, vobis inuicem gratificantes, quemadmodum Deus quoque vobis in Christo gratificatus est. Estote ergo prudentes, & Dei imitatores, sicut filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit vos. Mulieres quidem propriis viris subiiciantur, tanquam domino. Mariti autem suas vxores diligant, sicut Christus dilexit ecclesiam. Se ergo inuicem diligent qui sunt coniuncti, sicut propria corpora. Filij obedite

Zacha. 8.

Ephe. 4.

Ephe. 5.

Ibid. 6.

vestris parentibus. Patres ne prouocate ad iram filios vestros, sed educate eos in disciplina & admonitione domini. Serui obedite dominis secundum carnem, cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo ex animo cum beneuolentia seruientes. Et domini benefacite seruis vestris, remittentes minas, scientes, quòd & ipsorum & vester dominus est in cœlis, & non est personæ acceptio. Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Ne simus vanæ gloriæ cupidi, alter alterum prouocantes, alter alteri inuidentes. Alter alterius onera portate, & ita implete legem Christi. Ne erretis, Deus non subsannatur: quod bonum est faciẽtes, ne animo deficiamur, proprio enim tempore metemus. Non dissoluti, pacem in vobis agite. Adhortamur autem vos fratres, admonete insolentes, consolemini pusillanimes, sustinete infirmos, patientes estote erga omnes. Videte ne quis malum alicui pro malo reddat. Spiritum ne extinguatis, Prophetiam ne nihili ducatis. Omnia autem probate, & quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete. In oratione perseuerate, vigilantes in ipsa. In gratiarum actione, in sapientia ambulate, apud eos qui extra sunt tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuique respondere. Enutriamini in sermonibus fidei. Exerceamini ad pietatem: corporalis enim exercitatio ad modicum est vtilis. Pietas autem est vtilis ad omnia, habens promissionem vitæ quę nunc est, & futuræ. Qui fideles habent dominos, ne contemnant, quoniam fratres sunt, sed magis seruiant, quoniam sunt fideles. Qui largitur, sit in simplicitate: qui præest, in studio: qui miseretur, in hilaritate: charitas non ficta, malum odio habentes, bono adhærentes, fraterna dilectione vestri inuicem amãtes, honore vos inuicẽ pręuenientes, studio non pigri, spiritu fruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, afflictionem sustinentes, in oratione perseuerantes, hospitalitatem persequentes, vsibus sanctorum communicantes,

Ad Gala. 5. *Ibidem. 6.* *1. Thessa. 5.* *Colo. 4.* *1. Timot. 4.* *Ibidem. 6.* *Rom. 12.*

Hæc pauca ex multis,exempli gratia,ex ipsis Scripturis percurrens Pædagogus, suis apponit pueris, per quæ,vt semel dicam, funditus excinditur vitium, & circunscribitur iniquitas. Plurima autem alia præcepta quæ ad electas personas pertinent, in sanctis libris scripta sunt: hæc quidem presbyteris, alia verò Episcopis,alia diaconis, alia autem viduis, de quibus fuerit aliud dicendi tempus. Multa autem etiam per enigmata,multa verò per parabolas quoque possunt prodesse iis qui in ea incidunt:sed non est meum,inquit Pædagogus,hæc docere,sed magistro ad sancta verba exponenda opus habemus, ad quem nobis eũdum est. Et iam quidem certè tempus est mihi quidẽ cessandi à Pædagogia, vobis autem audiendi Magistrum. Cum is autem vos exceperit in bona disciplina eductos,edocebit eloquia.Rectè autem cecinit ecclesia & sponsus, qui est solus magister, boni patris bona voluntas, sapientia germana, sanctificatio cognitionis. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris,
1. Ioan. 2. vt dicit Ioannes,qui medetur & corpori & animæ nostræ,proprio nempe homini, Iesus. Non solum autem pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Et in hoc cognoscimus quòd ipsum cognouimus, si eius mandata seruemus. Qui dicit,cognoui ipsum & mandata eius non seruat, mendax est,& in eo veritas nõ est. Qui autem seruat eius sermonẽ,vere perfecta est in eo Dei dilectio:in hoc cognoscimus quòd in eo sumus. Qui dicit in ipso manere,debet sicut ille ambulauit ipse quoque ambulare. O alumni beatæ pædagogiæ,impleamus pulchram ecclesiæ personam,& ad bonam matrem infantes accuramus, & si simus sermonis auditores,beatam glorificemus œconomiam, humanæ scilicet carnis susceptæ consilium, per quod tanquam à pædagogo quidem homo instituitur,sanctificatur autem tãquam Dei puellus, & in cœlis quidem versatur,è terra institutus,patrem autem illic sumit,quem discit in terra. Omnia verbum & facit, & docet,& instituit. Equus freno ducitur,& taurus iugo,fera laqueo capitur:homo autem verbo transformatur,

matur, quo feræ mansuescunt, inescantur natatilia, & attrahuntur volucres. Hoc verbum seu ratio reuera equo frænum construit, tauro iugum, feræ laqueum, pisci arundinem, aui laqueum. Hoc rempublicam gerit, agros colit, imperat, & est administer, & vniuersa fabricatur. ....

Hoc terram, ac cælum, maris æquordque alta creauit,
Astráque quæ cælum pulchra vndique cuncta coronant.

O diuina opera. O diuina præcepta. Aqua hæc in seipso fluctuet: hic ignis iram contineat: aër hic vagetur in æthere: terra autem & cõcrescat & ferat. Quando ego volo hominem formare, elementa sunt mihi materia, vnà cum meo figmento cohabito. Si me cognoueris, ignis tibi seruiet. Tale ac tantum est verbum. Hic est pædagogus, mundi & hominis opifex, & propter ipsum iam est mundi quoque pædagogus, cuius iussu ambo constamus, expectantes iudicium. Neque enim furtiuum fert hominibus vocale verbũ. Erit verbum sapientia, vt ait Bacchylides. Irreprehensibiles autem, & integri, & inculpati Deo, vt dicit Paulus, filij, in medio generationis prauæ & peruersæ, tanquam luminaria, in mundo apparere. Quod ergo restat, propter talem Verbi celebrationem Verbum orabimus. Placare tuis ô pædagoge pueris, pater auriga, fili Israël, & pater vnum ambo, domine. Dà nobis qui tua sequimur præcepta, vt impleamus similitudinem imaginis, & pro viribus sentiamus bonum Deum, & Iudicem non acerbum: præstaque vt omnes qui in tua pace versamur, vt in tuam ciuitatem transferamur, cùm vndas peccati absque fluctibus tranauerimus, tranquilli cum sancto Spiritu conueniamus, & ineffabili sapientia noctu & interdiu ad perfectum vsque diem laudantes, gratias agamus, laudemus vnum Patrem, & filium filium, inquam, pædagogum & magistrum, vna cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia vnũ, per quem est quod semper est, cuius membra omnes, cuius sunt gloria & secula, qui est vndiquaque bonus, vndiquaque pulcher, vndiquaque sapiens, vndi- Philip. 2.

quaque iustus: cui gloria nunc & in secula seculorum, Amen. Quoniam aut pædagogus nos duxit in ecclesiam, ipseque sibi ipsi, Verbo, inquam, quod docet, & omnia considerat, assidet, bene habuerit, si nos cùm in hoc loco sumus, iustæ gratiarum actionis mercedem, pulchræ pædagogiæ conuenientem laudem domino offeramus.

HYMNVS CHRISTI SERVATORIS A SANCTO CLEMENTE compositus, è Græco verbatim nulla versus habita ratione traductus.

Frenum pullorũ indocilium,
Penna volucrum non errantium,
Verus clauus infantium,
Pastor agnorum regaliũ,
Tuos simplices
Pueros congrega,
Ad sanctè laudandum,
Syncerè canendum
Ore innoxio
Christũ puerorum ducẽ.
Rex sanctorum,
Verbũ, qui domas omnia,
Patris altissimi,
Sapientiæ rector,
Laborum sustentaculum,
Æuo gaudens,
Humani generis
Seruator Iesu,
Pastor, arator,
Clauus, frænum,
Penna cœlestis
Sanctissimi gregis
Piscator hominum,
Qui salui fiunt.
Pelagi vitij
Pisces castos
Vnda ex infesta
Dulci vita inescans.
Sis dux ouium
Rationalium pastor
Sancte, sis dux,
Rex, puerorũ intactorũ.
Vestigia Christi,
Vita cœlestis,
Verbum perenne,
Æuum infinitum,
Lux æterna,
Fons misericordiæ,
Operatrix virtutis,
Honesta vita,
Deum laudent, Christe
Iesu.
Lac cœleste
Dulcibus vberibus
Nymphæ Gratiarum
Sapiẽtiæ tuæ expressum,
Infantuli
Ore tenero

Enutriti,
Mammæ rationalis
Roſcido ſpiritu
Impleti,
Laudes ſimplices,
Hymnos veraces,
Regi Chriſto,
Mercedes ſanctas
Vitæ doctrinæ,
Canamus ſimul,
Canamus ſimpliciter
Puerum valentem,
Chorus pacis,
Chriſto geniti,
Populus modeſtus.
Pſalamus ſimul deũ pacis.

SCHOLIA.

Cap. Secundum.

a. Eſt quidem hic locus Græcè corruptus, ſed hanc eſſe exiſtimo ſententiam.

Cap. III.

a. Maſtichen rodentes, vt ſordes ſcilicet ex dentibus emundent.

b. Meropoſcopus qui ex frontis inſpectione hominis naturam coniectat.

c. Coxarum, Græcè λορδουμένους id eſt poſteriores lumborum partes conſtringendo, anterius protendere pectus. Id enim ſignificat λορδος quod eſt contrarium dictioni κυρτὸς id eſt, connexus.

d. Sceleratas intelligit Tribades, quas vocant etiam Leſbias & Etæriſtrias.

Cap. IIII.

a. Circulatoribus, Græcè μητραγύρταις ſunt autem Metragyrtæ qui matri Deorum Rheæ dedicati, & præſtigias inducunt, & philtra componunt, quos etiam Gallos vocant, qui ſibi abſciderunt virilia, & ſunt ad turpia patienda paratiſſimi.

b. Melitæus catellus paruus & humilis quem νανύδιον vocant, ex eo quòd in altum non aſſurgat. eſt enim νανύδιον diminutium à νανος, quod paruum hominem ſignificat, dicitur autem Melitæus à Melite inſula in mari Tyrrheno.

Cap. VI.

a. Cinyras fuit Cypriorum Rex longè ditissimus. Is fertur ab irata Venere impulsus, filiæ suæ Myrrhæ stuprum intulisse ex quâ natus est Adonis.

Cap. VII.

a. Scriptura dicit sub iunipero & panem ὀλυρίτην est autem ὄλυρα quod multi vocant βρόμιον.

Cap. X.

a. Phenis ludus est eiusmodi. Ex ludentibus pueris quis sphæram tenens, deinde eam alij prius ostendens eam ad alium mittebat. Ita autem dictus est vel à Phenicida qui prius inuenit, vel à verbo φενακίζειν quod significat decipere. Decipiebat enim, vt qui alij quidem ostenderet, alij verò traderet.

COSMO MEDICI CLARISSIMO ET PRVDENTISSIMO FLORENTIÆ Duci Gentianus Heruetus. S. D. P.

VM Clementis Alexandrini Stromatum octo libri varia & multiplici eruditione referti, e tua bibliotheca exprompti, & à tuo typographo Graecè in lucem editi, à me Latinè essent versi, Clarissime Princeps, non committendum putaui, vt cum ij in studiorum manus propediem essent venturi, nescirent cuinam hunc thesaurum eos ferre acceptum oporteret. Nam cum multis nominibus tibi plurimum debeant qui literarum studiis delectantur, se quidem certè huius verè admirabilis auctoris editione tibi adeò obligatos fateantur necesse est, vt diuini huius beneficii memoriam nulla sit vnquam deletura obliuio. Est certè eiusmodi hic eius Commentarius, qui cuiusuis doctrinae tantas continet opes & tam innumerabiles, vt nullus sit vllis artibus ac disciplinis praeditus, qui non sit ex eo maximam vtilitatem accepturus. Qui si interiisset, & non tua ope esset in vitam propè dixerim reuocatus, incredibilem fecisset iacturam Christiana respublica. Quo quidem nomine ipsum quoque Clementem, quem, suum opus ad publicam vtilitatem conscriptum, ab interitu esse vindicatum, gaudere est consentaneum, magnas quoque tibi gratias & habiturum, & suis ad Deum precibus esse relaturum, piè credendum est. Ea verò magna laus est optime, princeps, non solum viuos sed eos quoque qui è viuis

excessere, tibi immortali tuo beneficio obstringere. Plurima sunt profectò eáque maxima & præclarissima, quæ plurimi in te iure suspiciunt, laudant, & admirantur: nihil est tamen quod omnes vno ore magis prædicant atque adeò in cœlum ferunt quàm & tuum insignem doctrinæ amorem, & eximiam in doctos beneuolentiam. Et meritò profectò. Nam cum in hac diuinitus ad te delata pulcherrima reipublicæ administratione hoc tibi proposueris, & eo omnes tuas actiones huc vsque direxeris, vt quod quidem est optimi & verè Christiani principis institutum, ciues tui bene ac beatè viuant, quod tum demum fit cum expulsis vitiis suus est virtuti ac dignitati locus: quid honestius & vtilius quàm & ex antiquorum monimentis preclara instituta & facta discere, & ad res honestas tuo exẽplo, studio & auxilio tuos ciues incitare? Ea re certe factum est vt cum peritissimi instar medici, & bene valentes ea quæ ad tuendam sanitatem pertinent docuisses, & ægros partim lenibus, partim acribus, prout morbus postulabat, medicamentis curasses, sit exoptata salus nostræ reddita reipublicæ. Sed quo feror, qui contra ac statueram in tuas laudes excurro, quas nec tam parui est ingenii, nec tam exiguæ in dicendo facultatis, minime certe huius epistolæ breuitatis celebrare: & non potius ad Clementem nostrum redeo? Quidni enim eum nostrum vocem, cum vterque in eum quod potuit contulerit? Tu eum liberaliter excepisti, fouisti, recreasti, nitidúmque & rectè curatum in publicum exire iussisti. Ego autem protinus non vulgari inita cum eo amicitia, non satis habui eum audire Græcè loquentem, nisi etiam, vt Latinis omnibus euaderet fa-

miliaris, cum Romane loqui docerem? Quàm bene quidam esto aliorum iudicium. Neque enim is sum qui nesciam quàm sit difficile Græcum senem sermonem discere peregrinum, maximè si ipse magister in ea quam ipse docet lingua sit hospes. Quomodocunque tamen se habeat, ego sedulo sum conatus, & me præstitisse opinor, vt si nihil aliud, cogitata certè sua Latinè fideliter & familiariter explicet. Huius itaque Clementis quæ quidem extant opera, maximo tuo beneficio in lucē nuper edita, cum Latinè reddidissem, & pulcherrimis typis in publicum edenda Florentiam misissem, hoc diuinum Stromatū opus faustissimis tuis auspiciis emittendum esse censui. Quod quidem vt facerem eo lubentius sum adductus, quòd cum Petrus Victorius vir egregiè doctus, Marcello Ceruino Cardinali Sanctæ Crucis, viro in primis pio & docto, in cuius sum clientela cum Protrepticon Clemētis benignè suppeditasset, omnia eius opera dedicarit, ab officio meo non alienum fore duxi, si hæc Stromata felici tuo nomini consecrans, testatum relinquerem quàm sit bonis omnibus gratum, & immortali laude celebratum, hoc tuū doctrinæ studium, & ad bonas prouehendas artes & disciplinas inexhausta liberalitas.

Vale Princeps optime, & Clementi Latinè loquenti faciles aures paulisper præbe. Eugubij pridie Non. Iulii. 1551.

CLEMENTIS
STROMATVM LIBER PRIMVS.

Deest principium.

* * * *

VT ea sub manu legas, & ea seruare possis. Vtrum autem ne omnino quidē, an est aliquibus permittēdū scribere? Et si prius quidē: quis est vsus literarū? Sin autē alterū: aut viris bonis: aut iis qui nō sunt eiusmodi. Ridiculum quidem certè fuerit, eorum qui sunt boni ac studiosi scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt componētes admittere. Sed Theopompo quidem & Timæo, qui fabulas & maledicta componūt, præterea autem Epicuro quoque qui est princeps & author impietatis, quinetiam Hipponacti & Archiloco tam turpiter scribere concedendum est: ei autem qui veritatem prædicat, prohibendum est posteris vtilitatem relinquere. Pulchrum autem esse & honestum existimo, iis etiam qui postea futuri sunt, bonos filios relinquere. Ac filij quidem, corporum, animæ autem sunt fœtus orationes. Iam Patres eos dicimus qui nos catechesi instituerunt. Philosophia autem, humana est & se lubenter communicat. Dicit itaque Solomō. *Prouerb. 2.* Fili, si susceptam præcepti mei dictionem apud te absconderis: exaudiet sapientiam auris tua. Sermonem qui seminatur, in eius qui discit anima, abscondi dicit, tanquam in terra, & hæc est plantatio spiritalis. Vnde etiam infert. Et applicabis cor tuum ad intelligentiam, applicabis autem ipsam ad admonitionem filio tuo. Anima enim animæ, & spiritus spiritui copulatus, per sermonis seminationem id quod deiectū est augent & viuificant, filius autem est, quisquis eruditur, ex eo quòd ei qui eum erudit obediat. Fili, inquit, præscriptorum meorum ne obliuiscaris. Quòd

si non est omnium cognitio: asinus ad lyram, vt ij dicunt qui prouerbiis vtuntur, vulgo sunt quæ scripta sunt. Sues quidem certè magis delectātur luto quàm aqua munda. Propterea, inquit Dominus, loquor eis in Parabolis, quòd videntes non vident, & audientes non audiunt, & non intelligunt, non quòd eis Dominus præbeat ignorationē. Sic enim sentire est nepharium, sed quòd eam quæ inerat, Propheticè arguerit, & ea quæ dicebantur nō esse intellecturos indicarit. Iam autem cernitur ipse Seruator, qui ex redundanti copia, pro eius qui accipit viribus, quæ ex exercitatione seruis augentur, facultates distribuerat, reuersus cum eis rationem ponere, quādo iis quidem qui eius pecuniam auxerant, qui in modico fuerāt fideles, exceptis, eos super multa constituturum pollicitus, in Domini gaudium iussit ingredi: ei autem qui pecuniam ad fœnerandum creditam occultauerat, & eam ipsam quam acceperat absque vllo emolumento reddebat. Serue, inquit, nequam & ignaue, oportebat te pecuniam meam dare nummulariis, & ego veniens meam recepissem. Propter hæc Seruus inutilis iniicietur in tenebras exteriores. Tu ergo fortis esto, ait quoque Paulus, in gratia quæ est in Christo Iesu, & quæ audiisti à me per multos testes, ea cōmitte fidelibus hominibus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere. Et rursus. Stude teipsum Deo probum exhibere operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Si ambo ergo verbum prædicant: hic quidem scripto, ille verò voce: quomodo non sunt ambo admittendi, qui effecerunt vt fides operetur per dilectionem? A culpa autem eius qui quod est optimum non elegit, Deus est prorsus alienus, & minimè eius causa. Iam verò illorum quidem munus est verbum fœnerari: horum autem, probare, & aut accipere, aut non. Iudicium autem in ipsis iudicatur. Sed prædicandi quidem scientia est quodammodo Angelica, vtrouis modo iuuans, seu per manum, seu per linguam operetur. Quoniam qui seminat in spiritum, de spiritu metet vitam æternam.

Matth. 13.

Luc. 19.

2. Tim. 2.

Ibidem

Quod autem bonum est facientes, ne simus pusillo & abiecto animo. In eum quidem certè qui diuina prouidentia in eam inciderit, confert ea quæ sunt maxima, principium fidei, vitæ rectè instituendæ promptũ & alacre desiderium, veritatis appetitionem & ad eam incitationem, motum inquisitionis, vestigium cognitionis, & vt rem in pauca conferam, dat materiam & occasionem salutis. Qui autem in verbis veritatis germanè & sincerè sunt educati, accepto vitæ æternæ viatico, sublimes in cœlum feruntur. Valde itaque mirabiliter dicit Apostolus. Semper vos exhibentes vt Dei ministros, vt pauperes, multos autem ditantes, vt nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum apertum est ad vos. Testificor autem, inquit scribens ad Timotheum, coram Deo & Christo Iesu, & electis Angelis, vt hæc serues absque præiudicio, nihil faciens secundum prouocationem. Necesse est ergo vtrosque eos probare seipsos, illum quidem an dignus sit qui dicat & monimenta relinquat: hunc verò, an iure possit audire & legere. Etiam Eucharistiam cum quidam vt mos est diuiserint, permittunt vnicuique ex populo eius partem sumere. Ad accuratè enim perfectéque eligendum ac fugiẽdum optima est conscientia. Firmum autem eius fundamentum, est recta vita, cum ea quæ conuenit doctrina, & sequi alios iam probatos & qui se rectè gesserũt optimum est, & ad veritatem intelligendam, & ad exequenda mãdata. Quamobrem qui comederit panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat. Consequens est ergo, vt qui vt proximis prosit curam suscipit, cõsideret, nunquid audacter ac temere, & aliqua in aliquos ductus æmulatione, ad docendum prosiluerit, num gloriam aucupetur eius verbi communicatio, num hanc solam accipit mercedem, eorum qui audiunt salutem, num loquendi ad gratiam, sordiúmque acceptorum munerum criminationem effugerit qui per literarum monimenta loquitur. Nun-

Margin notes: πλήρωμα. 2. Corin. 6. 1. Tim. 5. πρόσκλισιν. 1. Corin. 11. 1. Tim. 2.

quam enim in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, inquit Apostolus, neque in prætextu auaritiæ. Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis, neque ab aliis cum possemus esse oneri vt Christi Apostoli, sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Eadem autem ratione eis quoque qui sunt diuinorum verborum participes obseruandum est, num nimium curiosi animi vitio inducti, tanquam vrbium ædificia visuri, ad id accedant, num veniant vt sint rerum secularium participes, cum audierint eos qui sunt Christo consecrati, ea quæ sunt ad victum necessaria lubenter communicare. Sed sunt ij quidem hypocritæ, & ideo mittantur. Si quis autem non videri iustus sed esse velit, oportet vt optima is sit conscientia. Si est ergo messis quidem multa, operarij verò pauci: re vera orare oportet vt maximè sit plurium operariorũ copia. Est autem duplex agricultura, vna quidem quæ scriptis non continetur: altera verò quæ continetur. Vtrouis autem modo Domini operarius præclarum frumentum seminauerit, & spicas auxerit & messuerit, verè diuinus apparebit agricola. Operamini, inquit Dominus, non cibum qui perit, sed qui manet in vitam æternam. Sumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba, & reuera beati sunt pacifici, qui eos qui in hac vita & errore ab ignoratione oppugnantur, cõtraria docendo transmouent, & traducunt ad pacem quæ est in Verbo & vita quæ est ex Deo, & eos qui esuriunt iustitiam, panis distributione nutriunt. Sunt enim etiam animæ propria habentes nutrimenta, & aliæ quidem augentur per agnitionem & scientiam, aliæ verò per Græcam pascuntur Philosophiam, cuius, quemadmodum nucum, non est quiduis esculentum. Qui autem plantat & irrigat, cum eius qui auget sint ministri, in ministerio vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores: Dei agricultura. Dei ædificatio estis, vt ait Apostolus. Ne-

Ioan. 6.
Matth. 5.
1. Corin. 3.

que verò permittendum est auditoribus vt ex comparatione faciant probationem: neque verbum tradendum est examinandum iis qui educati sunt in artibus omnis generis doctrinæ, & inflatorum argumentorum viribus animam iam habent præoccupatam, & nondum exinanitam. Qui autem ex fide conuiuari instituerit, is ad diuinorum verborum susceptionem firmus est ac stabilis, vt qui iudicium quod bona nititur ratione, nempe fidem habeat. Eum autem hinc ex redundanti copia sequitur persuasio. Hoc itaque erat illud Propheticum. Nisi credideritis, non intelligetis. Dum ergo tempus habemus, operemur bonum, maximè autem apud domesticos fidei. Vnusquisque autem eorum ex beati Dauidis sententia psallat gratias agens. Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditam mihi facies lætitiam, & exultatione exultabunt ossa humiliata. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Atque qui ad præsentes quidem dicit, & tempore probat, & iudicio iudicat & discernit ab aliis eum qui potest audire, obseruans orationes, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, aspectum, sermonem, triuium, petram, viam quæ conculcatur, terram fertilem, siluescentem regionem, & regionem bonam ac feracem, & quæ colitur, & quæ potest multiplicare sementem. Qui autem per literarum monimenta loquitur, apud Deum Sacramenti religione obstringitur, hæc in scriptis vociferans, nec lucri gratia, nec inanis gloriæ causa, non vinci ab affectione, non quæstui seruire, non efferri voluptate; sed eorum qui legunt sola frui salute, cuius nec est in præsentia particeps, sed spe expectans eam quæ omnino reddenda est retributionem ab eo qui operariis pollicitus est se redditurum mercedem pro meritis. Sed nec eum qui in virorum numerum adscriptus est oportet desi-

κρίσιν εὔλογον iudicium rationabile, alludit autem ad λόγον.

Esa.6.

Galat.6.

Psal.40.

ἀφοριεῖται.

derare remunerationem. Non enim qui sua benefacta iactauit, propter gloriationẽ accepit retributionem. Qui autem eorum quæ oportet aliquid facit propter remunerationem, aut vt rectè operans studens recipere, aut vt maleficus pœnã vitans, an non mundana tenetur consuetudine? Oportet autem dominum, quo ad eius fieri potest, imitari. Is autem fuerit qui Dei voluntati inseruit, qui cum gratis acceperit, dat gratis, satis magnam recipiens mercedem ipsam vitæ institutionem. Non ingredietur autem, inquit, in sancta merces meretricis. Porrò autem prohibitum est offerre altari pretium canis. Cui autem mala educatione & doctrina obtusus est animæ oculus, vadat ad propriam lucem, ad veritatem, quæ in scriptis ea quæ non sunt scripta indicat. Qui sititis, ite ad aquam, dicit Esaias. Et bibite aquam de vasis vestris, monet Salomon. Plato itaque qui est ex Hebræis Philosophus, iubet Agricolas non irrigare, neque aquam ab aliis sumere, nisi cum prius apud se foderint vsque ad terram quę virginalis dicitur, terram aridam & aquæ expertem inuenerint. Inopiæ enim non succurrere non iustum est. Otio autem ac socordiæ viaticum suppeditare minimè est honestum, etiam si onus quidem simul imponere rationi esse consentaneum, simul autem portare non conuenire dicebat Pythagoras. Simul autem accendit scriptura igniculum animæ, & conuenientem oculum dirigit ad contemplationem, fortasse quidem etiam aliquid immittens vt is qui inserit Agricola, id autem quod inest excitans. Multi enim in nobis, ex diuini Apostoli sententia, sunt infirmi & imbecilli, & dormiunt multi. Si autem nos ipsos diiudicaremus, non diiudicaremur. Non est autem hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem. Sed mihi ad senectutem reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidentium & animatarum illarum orationum quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique reuera erant maximi pretij & æstimationis. Eorũ vnus quidem in Græcia, Ionicus, Alij verò in magna

Deut. 23.
ἄλλαγμα.
Esa. 55.
Prouer. 5.
Pla. de. 3. Leg.
Est apud Pla. γῆν κεραμῖτιδα, quod Clemens hic dicit παρθενικὴν.
1. Cor. 11.

Græcia, Alter eorum erat ex Cœlesyria, alter ex Ægypto, Alij autem ex oriente, & eius alter quidem Assyrius, Alter verò in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine. Cum autem in eum vltimum incidissem, erat autem primus potestate, conquieui in Ægypto venās ea quæ latuerant. Sicula re vera apis, Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, synceram quandam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum qui audiebant animis. Sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim à Petro & Iacobo & Ioanne & Paulo, sanctis Apostolis, filius à Patre accipiens, pauci autem sunt patribus similes, ad nos quoque Deo volente peruenerunt, illa à maioribus data & Apostolica depósituri semina. Rectè autē scio fore vt exultent, non hac dico lætati expositione, sed sola ea obseruatiōe quæ est in annotatione. Est enim hæc vt opinor, descriptio, animæ desiderantis beatam ita conseruare traditionem vt non possit effugere. Filio autem amante sapientiam, pater lætitia afficietur. Putei qui exhauriuntur, emittunt aquam magis perspicuam, corrumpuntur autem ij quorum nullus est particeps. Ferrum quoque vsus seruat purius, vsus autē defectus ei generat rubiginem. Vt semel enim dicam, exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus & corporibus. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepti fuerint conuiuio. Quid enim iuuat sapiētia, quæ non sapientem efficit eum qui potest audire. Præterea autem semper quoque seruat Seruator, & semper operatur vt videt Patrem. Docens aliquis plus discit, & dicens sæpe vna audit cum iis qui ipsum audiunt. Vnus est enim magister & eius qui discit & eius qui audit, qui & mentem irrigat & rationem. Nūquid etiam prohibuit dominus à bono feriari & sabbatum agere. Diuinis autem mysteriis & sancta illa luce impertiri illos concessit qui ea possent capere. Iam verò non reuelauit multis ea quæ non erant multorū, sed paucis quibus sciebat conuenire, qui & ea possent accipere, & ex eis informari. Arcana autē, sicut Deus,

Græcè est αὔδρος, sed puto legendum, παῖδος.

Matth. 5.

σαββατίζειν.

verbo creduntur, non scripto. Quòd si quis dicat scriptum esse. Nihil occultum quod non manifestabitur: nihil opertum quod reuelabitur: à nobis quoque audiat, ei qui occultè audit occultum manifestatum iri, & ei qui secretè ea quæ traduntur potest seruare, apertum iri quod opertum est, vt veritas, & id quod multis est occultum, fiat paucis manifestum. Nam cur omnes nesciunt veritatem? Cur autem non est ab omnibus amata iustitia, si est omnium iustitia? Sed enim traduntur mysticè mysteria, vt sit etiam in ore loquentis id quod loquitur, potius autem non in voce, sed in intelligentia. Dedit autem Deus ecclesiæ alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò Pastores & Doctores ad perfectioné sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Horum itaque meorum commentariorum scriptura, scio quàm sit imbecilla, si conferatur cum illo spiritu gratia pleno, quem vt audiremus digni sumus habiti. fuerit autem imago, archetypum in memoriam reuocans, ei qui thyrso ictus fuerit. Sapienti, enim inquit, loquere, & erit sapientior. Quinetiam habenti adiicietur. Profitetur autem, non arcana satis posse interpretari, multum abest, sed tantum memoriam reuocare, siue aliquando obliti fuerimus, siue ne obliuiscamur. Multa autem rectè scio effluxisse propter longitudinem temporis, vt quæ absque scriptis effugerint. Vnde memoriæ meæ imbecillitatem subleuans, expositionem capita constituentem, salutare memoriæ monimentum mihi comparãs, hac necessario vsus sum descriptione. Sunt ergo quædã quorum ne recordati quidem sumus, erat enim apud viros beatos magna quædam vis. Sunt etiam quædam non annotata, quæ cum tempore mansissent, nunc effugerunt, aliqua autem quę extinguebantur, vt quæ iā accessissent in ipsa cogitatione. Quoniam autem iis qui non sunt probati, nõ facile potest exhiberi eiusmodi ministeriũ, hęc monimẽtis suscitãs, nõnulla quidẽ cõsultò pręteromitto, timẽs scribere quæ etiã caui dicere, nõ vtique inuidẽs, neque enim fas, sed iis timens in ea

Matth. 10. Luc. 12.

Ephe. 4.

Prouer. 9.

inciderent, ne in aliam forte partem accipientes laberentur, & puero gladium, vt dicunt qui prouerbiis vtuntur, præbere inueniremur. Neque enim fieri potest vt quæ scripta sunt non elabantur, etiam si à me non edita manserint. Reuoluta autem, & vna semper voce, nempe ea quæ scripta est vtentia, interroganti nihil amplius præter ea quæ scripta sunt respondent. Necessario enim semper auxilio indigent, aut eius qui scripsit, aut alterius qui eisdem insistit vestigiis. Sunt autem quædam, etiam quæ mihi tacitè significabit scriptura, & in aliis quidem insistet, alia verò tantum dicet, conabitur autem & celans dicere, & occultans aperire, & tacens ostendere, & quę ab insignibus hæresibus decreta sancita sunt adducet, & aduersus ea dicet quæcunque ante propheticam contemplationem prius dispensata esse oportet, quæ nobis procedet ex gloriosa & veneranda traditionis regula, ab ortu mũdi progredientibus, ea quæ ex naturali contemplatione necessario prius tractanda sunt prius adducens, præpurgata prius terra & à spinis & ab omni herba, agricolæ ritu, ad plantandã vineam. Certamen enim est etiam præludium certaminis, & mysteria sunt ea quę præcedunt mysteria. Neque verò verebuntur nostri commentarij vti iis quæ sunt pulcherrima ex philosophia, & iis quæ præcedunt disciplinis. Non enim solum propter Hebræos, & eos qui sunt sub lege, par est fieri Iudæum, sed etiam propter Græcos græcum, vt omnes lucri faciamus. Et in epistola ad Colossenses, Admonentes, inquit, omnem hominem & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Quanquam alioqui commentariorum descriptioni conuenit splẽdor contemplationis. Iam verò ipsa quoque bonarũ disciplinarum copia est veluti quoddam condimentũ Athletæ cibo permixtum, non delitias quidem captãtis, sed bonum appetitum sumentis, laudis amorem. Psallentes quidem certè, nimis intensum grauitatis sonum modulatè remittimus. Quemadmodum autẽ qui volunt alloqui populum, hoc sæpenumero faciũt

[Margin notes: ὑποτικὴν θεωρίαν. — 1.Cor.9. — Col.1. — χρηστομαθίας. — γυμναζομένου.]

per

per præconem, vt ea quæ dicuntur magis exaudiatur: ita hic quoque cum ad multos habenda sit à nobis oratio quæ præcedit traditionem, adducendæ sunt opiniones & voces quæ eis in singulis resonant, per quas ij magis conuertentur qui audiet. Et vt paucis dicam. In multis quidem margaritis vna est. In multa autem piscium piscatione vnus est callionymus, tempore autem & labore elucescet veritas, si bonus obtigerit adiutor. Per homines enim diuinitus plurima beneficia suppeditantur. Atque omnes quidem qui visu vtimur, ea quæ cadunt in ipsum contemplamur, sed alij aliorum gratia. Iam non similiter ouem cõtemplatur coquus & pastor. Ille quidem an sit pinguis diligenter scrutatur: hic verò lac ouis obseruat an sit generosum. Mulgeat quidem aliquis, si cibo egeat: vellus tondeat, si ei tegumento opus sit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ Græcorum doctrinæ. Nullam enim existimo scripturam adeo fortunatam præcedere, cui nullus omnino contradicat: sed illam existimandum est esse rationi consentaneam, cui nemo iure contradicit. Et actio simul & institutum est admittendum, non quod est à reprehensione alienum, sed quod nullus iure reprehendit. Non statim autem si quis non principaliter efficit, hoc facit ꝙ id deuitet: sed id agit diuinam quandam sapienter adhibens dispensationẽ, & se rebus accommodans, & in omnem partem versans. Neque enim qui habet virtutem, via ad virtutem amplius opus habet, neque qui valet viribus, eget instauratione. Quemadmodum in terram prius rigant Agricolæ: ita etiam nos, eo quod ebibi potest ex Græcorum orationibus, id quod est in eis terrestre prius errigamus, vt suscipiat spiritale semen quod deiicitur, & id facile possit alere. Continebunt autem hæ orationes, quæ dicuntur στρωματεῖς. id est, stragulæ variæq; contextæ, admixtam veritatem Philosophiæ decretis, vel potius coopertam & absconsam, sicut testa operitur id quod est in nuce esculentum. Fidei enim semina solis, vt existimo, conuenit seruari fidei agricolis. Non me autem latuerunt ea etiam quæ ab aliquibus

καλλιχθύς. Hunc dicunt aliqui esse anthiam, id est ἱερὸν. ἰχθὺν seu sacrum piscem

κατὰ προηγ... κατὰ οἰκονομίαν. / κατ' οἰκονομίαν.

συμπεριφερόμενος.

imperitè tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in iis versari quæ sunt maximè necessaria, & quæ fidem continent: externa autem & quæ sunt superuacanea transilire, quæ nos frustra conterunt & detinét in iis quæ ad finem nihil conferunt. Alij autem etiam Philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, vt quæ profecta sit, à maligno aliquo inuentore. Ego autem quòd vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vnquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus quæ dicuntur στρωματεῖς, tacitè significans aliqua ratione diuinæ quoque prouidentiæ opus esse Philosophiam. De commentariis autem, qui in temporibus necessariis, Græcorum complexi sunt opinionem, tantum dico iis qui reprehendendi studio delectantur. Primum quidem etsi sit inutilis Philosophia, si eam esse inutilem confirmare vtile est, est vtilis. Deinde nec fieri potest vt ij Græcos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si non vnà sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel maximè fide digna probatio quæ est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorum quæ sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finem non conferant, artifici ornamétum afferunt. Et alioqui varia ac multiplex doctrina & variè probat id quod adducitur, & Catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata, ad eorum qui audiunt persuasionem, deducit, & ad veritatem. Est autem fide digna eiusmodi animum permouens persuasio, per quam qui sunt doctrinæ studiosi, quæ malè exagitatur, suscipiunt veritatem, ad hoc vt neque ipsa philosophia vitæ perniciem afferat, cum sit rerum falsarum & malorum operum artifex, quam nónulli falsò affirmarunt esse euidentem veritatis imaginem, donum Græcis datum diuinitus: neque nos à fide auellamur, à fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti præstigiis, sed vt semel dicam, maiori integumento vtentes, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam vtcunque compare-

ψυχαγωγία

X

mus. Quinetiam ipsorum quoque dogmatum conflictus, dum inter se conferuntur, veritatem conciliat, vnde consequitur cognitio, non quòd per principalē rationem ingressa sit Philosophia, sed quòd per eum fructum qui capitur ex cognitione, veræ comprehensionis firmam ac stabilem suscipiamus persuasionem, propter eorum quæ subintelliguntur scientiam. Taceo quòd hæ o ationes multiplici ac varia doctrina in vnum corpus coagmentatæ, volunt ex arte celare semina cognitionis. Quemadmodum ergo qui studio tenetur venationis, postquam quæsiit, inuestigauit, indagauit, canes qui cursu persequerentur emisit, feram capit: ita etiam apparet verum dulcedine quæsitum, & labore paratum. Quanam ergo de causa sic tuos commentarios tibi ordinare visum est? Quoniā magnū est periculū, verè arcanam veræ Philosophiæ rationem, iis propalare, qui profusè quidem ac petulanter, sed non iure volunt contra omnes dicere, omnia autem nomina ac verba turpiter & indecore eiaculantur, & seipsos fallentes, & eorum qui sibi adhærent oculos præstringentes. Hebræi enim signa quærunt, vt ait Apostolus. Græci autem sapientiam quærunt. Magna est autem turba eiusmodi. Ac eorū quidem aliqui voluptatibus mancipati, cum velint non credere, omni veneratione dignam irrident veritatem barbariem habentes ludibrio. Aliqui autem alij seipsos erigentes, calumnias verbis inuenire contendunt, contentiosas comparantes quæstiones, dictiuncularū venatores, pusillarum quarundam artium æmulatores, litigatores, & iurgiorum consarcinatores, vt ait ille Abderitanus.

ἐξορχήσασθαι

2.Cor.1.

ἐριδαντέες καὶ ἱμαντελικτέες.

Lingua volubilis est hominum, est & fabula multa.
Dictorum omnimodum hinc atque hinc diuisio multa est,
Quod verbum edideris te tale audire necesse est.

Ob hanc ergo artem se efferentes Sophistæ infelices, canoris quibusdam suis nugis garrientes, cum in nominum delectu & certa dictionum compositione & connexione tota vita laborant, cicadis apparent loquaciores, eos quibus pruriunt aures, non satis, vt mi-

Habetur in Græco τρυγόνων, id est turturibus, sed puto legendum τεττίγων, id est, cicadis.

hi videntur viriliter demulcentes & titillantes.

Verborum non stilla cadens, sed flumen, ineptum.

Et certè quomodo veterum calceorum, imbecilla quidem sunt eis alia & diffluunt. sola autem eis restat lingua. Pulchrè autem eos insectans, scribit Solon Atheniensis.

Ad linguam aspicitis, & dulcia verba loquentis.
Quilibet ast vestrum vulpis vestigia figit.
Cunctis est vobis petulans mens.

χαῦνος νόος.

Matth.8. Luc.9.

Hoc vtique significat vox illa salutaris. Vulpes foueas habet, filius autẽ hominis nõ habet vbi caput reclinet. Soli enim ei, vt arbitror, qui credit, perfectè distincto ab iis bestiis quę dictæ sunt a scriptura, eorũ quæ sunt, caput cõquiescit, nẽpe benignũ & mansuetũ verbum. Qui comprehendit sapientes, in astutia ipsorum. dominus enim solus cognoscit disceptationes sapientũ, quod vanæ sunt. Sapientes vtique scriptura vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus superfluis, Vnde ipsi quoque Græci, eos qui in re aliqua curiosè versantur, sapientes simul & Sophistas denominatiuè appellarunt. Cratinus itaque cum in Archilochiis Poetas recensuisset, ait, Vobis Sophistarum examen quod prodiit? Et similiter Iophon Comicus in Aulœdis Satyris, dicit de Rapsodis & aliquibus aliis.

1 Cor.3.

Nanque introiit.
Vna Sophistarum caterua plurima.

1.Corint.1.

De iis & similibus qui se inani dicendi genere exercuerunt, pulcherrimè dicit diuina scriptura. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. Homerus autem & fabrum vocat sapientem, & de Margite, si is vtique is est, sic scribit.

Hunc nec aratorem dii fossorémve crearunt,
Vllo aliòve modo sapientem, arsque ei fuit omnis.

Hesiodus autem cum Linum Citharœdum dixisset esse secundum suis sapientiæ peritum. Nautam etiam non veretur dicere sapientem scribens.

Nauticæ in arte aliquid qui nec sapit.

Daniel autem Propheta, Mysteriũ, inquit, quod Rex
rogat, non est sapientum, Magorum, incantatorum, Daniel. 2
Gazarenorum potestas vt Regi annuncient, sed est
Deus in cœlo reuelans. Quinetiam appellat sapientes
Babylonis. Quòd autem scriptura sapientiam appel-
let æquiuocè omnem mundanam siue sapientiam si-
ue artem, aliæ autem sunt quę per additionem & com-
positionem humana sint ratione excogitatæ, & quòd
à Deo sit quæ arte fit & est sapiens excogitatio, mani-
festum erit, si hanc dictionem adiecerimus. Et locutus Exod. 31.
est dominus ad Mosen, dicens. Ecce vocaui Beseleel
filium Vri, filij Or de tribu Iuda & impleui eum diui-
no spiritu sapientiæ, vt in omni opere excogitet & ar
chitectetur, operetur aurum & argentum & æs & hya-
cinthum & purpuram & concinum, & vt operetur o-
pera lapidea, & fabrilem artem lignorum, vsque ad il-
lud, & omnia opera. Deinde verò generalem infert o-
rationem. Et cuilibet intelligenti corde dedi intelli-
gentiam, hoc est, ei qui potest suscipere labore & exer
citatione. Rursus autem apertè scriptũ est ex nomine
domini. Et tu loquere omnibus sapientibus cogita-
tione, quos impleui spiritu sensus. Habent quidem a-
liquam peculiarem naturæ proprietatem, qui sunt sa-
pientes cogitatione. Duplicem autem sensus spiritum
accipiunt ab ea quæ est principalis sapientia, ij qui se-
ipsos idoneos exhibuerunt. Qui persequuntur enim
artes sordidas & illiberales, eo quod circa sensus ex-
cellit fruuntur. Auditu quidem, qui dicitur commu-
niter Musicus: tactu verò, figulus: & voce, cantor: ol-
factu, vnguentarius: visu, qui ea quæ in sigillis expri- συνέσθησιν,
muntur est tornandi facultate præditus. Qui autem in
doctrina versantur, suppeditatam habent consensio-
nem, per quam Poëtæ modos, dictionem Rhetores,
& syllogismos Dialectici, & Philosophi apprehendũt
eam quæ ad se pertinet contemplationem. Ad inue- ἐπιβάλλειν,
niendum enim & excogitandum res est apta consen-
sio, quæ & iam probabiliter animũ applicare persua-
det, animi autem auget applicationem vna ad scientiã
quoque exercitatio. Meritò ergo Apostolus variam ac

multiplicem dixit Dei sapientiã, vt quæ multifariam multísque modis, per artem, per scientiam, per fidem, per Prophetiam suam ostendat potentiam ad nostrum beneficium. Quoniam omnis sapientia à domino, & cum ipso est in sæcula, vt dicit Iesu sapientia. Si enim prudentiam & sensum magna voce inuocaueris, & eã quæsieris sicut argenti thesauros, & prõpto & alacri animo inuestigaris, intelliges Dei cultũ, & sensum diuinum inuenies. Ad differentiam sensus qui versatur in Philosophia, dixit Propheta, quẽ præclare ac magnificè docet scrutari ad profectum in Dei cultu & pietate in Deum. Ei autem opposuit sensum qui est in Dei cultu, cognitionem significans, & hæc dicens. Deus enim dat sapientiã ex ore suo, & sensum simul & prudentiam, & iustis instar thesauri recondit auxilium. Iis enim qui à Philosophia fuere iustificati, auxilium tanquam thesaurus reconditur, ea quoque consensio quæ ducit ad Dei cultum & pietatẽ in Deũ. Atque erat quidem ante Domini aduentum Philosophia Græcis necessaria ad iustitiam: nunc autem est vtilis ad Dei cultum & pietatem iis qui fidem colligunt per demonstrationem. Quoniam pes, inquit, tuus non offenderit, si quæ bona sunt ad Dei prouidentiam referas, siue Græca sint, siue nostra. Omnium enim bonorum Deus est causa, sed aliorum quidem principaliter, vt testamenti veteris & noui. Aliorum autem per consequentiam, sicut Philosophiæ. Forte autem principaliter tunc etiam Græcis data fuit, priusquam dominus Græcos quoque vocasset. Nam ipsa quoque Græcos Pædagogi more docebat, sicut lex Hebræos ad Christum. Præparat ergo Philosophia, ei viam muniens qui à Christo perficitur. Iam sapientiam, inquit Solomõ, vallo circũda, & te exaltabit, corona autẽ voluptatis te proteget. Nam cũ tu eam per Philosophiã & multam rectam eruditionẽ Gotica munieris, Sophistis inaccessam seruaueris. Atque est quidem vna via veritatis, sed in eam tanquam in fluuium perennem alia aliunde fluenta influunt. Diuinè ergo dictum est. Audi fili mi,

Ecclesi. 1.
Prou. 2.
Prouerb. 4.

& mea verba suscipe, vt sint tibi multæ viæ vitæ, vias enim sapiétię doceo te, ne te deficiãt fõtes qui ex ipsa terra scaturiũt. Quo quidem in loco vnius cuiusdã iusti vias plures salutares recensuit. Infert autem alias multorum multas iustorum vias, hoc modo id indicans. Viæ autem iustorum splendent sicut lux. Fuerint autem mandata quoque, & quæ prius audiuntur disciplinæ, viæ & adminicula vitæ. Hierusalem, hie- ἀφορμαί
rusalem quoties volui congregare filios tuos, sicut Luc. 13.
gallina congregat pullos suos. Hierusalem autem exponitur visio pacis. significat ergo prophetice, eos qui pacificè res sacras inspexerint, ad vocationem ἐποπτεύοντας
multis modis institui. Quid ergo? Voluit quidem non autem potuit? Quot aut modis, aut vbi? Bis, per Prophetas, & aduentum. Multiplicem ergo sapientiam ostendit dictio quoties, & vnoquoque modo qualitatis & quantitatis omnino seruat aliquos & in tempore & in seculo. Quoniam Spiritus domini repleuit orbem terræ. Quòd si quis Sapien. 1.
vim afferens, dicat. Ne animum adhibe mulieri ma- Prouerb. 7.
læ. Mel enim distillat à labiis mulieris meretricis, Græcam esse eruditionem, audiat quæ deinceps sequuntur, Quæ ad tempus vngit guttur suum. Philosophia autem non adulatur. Quamnam ergo significet eam quæ fornicata est, dilucidè infert. Stultitiæ enim pedes deducunt eos qui ea vtuntur post mortem ad inferos, eius autem vestigia minimè sunt stabilia. Fac ergo vt via tua longè absit à stulta voluptate. Ne steteris ad fores domus eius, vt non tradat aliis vitam tuam. Et protestatur. Deinde te pœnitebit in senectute, quando contritæ fuerint carnes tui corporis. Hic est enim finis stultæ voluptatis. Et hæc quidem ita se habent. Cum autem dixerit. Ne sis multùm apud alienam, vti quidem, sed non immorari & permanere in doctrina seculari admonet. Verbo enim domini præparant, ac prius instituunt, quæ temporibus conuenientibus vnicuique generationi vtiliter data sunt. Iam enim quidam ancillarum inescati amatoriis, contempserunt dominam Philosophiam, & ex ipsis

alij quidem consenuerunt in Musica: alij verò in Geometria: alij autem in grammatica: plurimi autem in Rhethorica. Sed quemadmodum liberales quæ stant in circulo disciplinæ, conferunt ad Philosophiá quæ est ipsorum domina; ita etiam ipsa Philosophia códucit ad parandam sapientiam. Est enim Philosophia quidem exercitatio. Sapientia verò scientia rerũ diuinarum & humanarum, & causarum ipsarum. Est enim sapientia domina Philosophiæ, sicut illa eius quæ prius auditur disciplinæ. Si enim Philosophia profitetur continentiam & linguæ & vétris & eorum quæ sunt sub ventrem, & est propter se eligéda: multo videbitur venerabilior & præstantior, si exerceatur propter Dei honorem & cognitionem. Eorũ autem quæ dicta sunt per hæc præbebit scriptura testimonium. Sarra erat olim sterilis. Abrahæ autem vxor, cum non pareret, Sarra, ancillam suam nomine Agar Ægyptiam permittit Abrahæ ad liberorum susceptionem. Sapientia ergo quæ cum fideli cohabitat, fidelis autem & iustus reputatus est Abraham, erat adhuc sterilis & sine liberis in illa generatione, vt quæ nihil adhuc Abrahæ quod esset ex virtute peperisset: merito autem volebat, vt qui proficiendi adhuc tempus haberet, cum mũdi seu seculi disciplina, per Ægyptum autem allegoricè significatur mundus, prius cõgrederetur, postea autem ad eam quoque accedens diuina prouidentia gigneret Isaac. Interpretatur autem Philo Agar quidem incolatum, hic enim dictum est. Ne multum sis apud alienam. Sarram autem meũ principatum. Licet ergo ei qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiam quæ vel maximè principatum obtinet, à qua augetur genus Israëliticum. Ex quibus ostenditur sapientiam esse docendi potestate præditam, ad quam peruenit Abraham, ex contemplatione cœlestium transiens ad eam quæ ex Deo est, fidem & iustitiam. Per Isaac autem id quod per se didicit indicatur. Quare etiam Christi typus inuenitur. Is fuit vir vnius vxoris, nempe Rbeccæ, quam transferunt tolerantiam. Dicitur autem Iacob con-

φιλοσοφίας Græc. habetur sed legendum puto σοφίας

Genes. 16. & 17.

Genes. 22.

gredi cum pluribus, vt qui exponatur exercitator. fiūt autem exercitationes per plura & differentia dogmata. Vnde hic etiam nominatur Israël, qui re vera est vi perspiciendi præditus, vt qui sit multarum rerum peritus & ad exercendum accommodatus. Fuerit etiā aliquid aliud quod significatur per tres illos priores patres, nempe esse firmum ac validum cognitionis signaculū, quod constat ex natura, & doctrina, & exercitatione. Habueris autem etiam aliam eorum quæ dicta sunt similitudinem, Thamar quæ sedit in triuio, & visa est esse meretrix. quam studiosus Iudas, exponitur autem potens, qui nihil relinquit quod non cōsideret ac scrutetur, considerauit & ad eam declinauit, seruans eam quam habuit in Deum cōfessionem. Vnde etiam Abraham, cum Sarra æmularetur Agar quæ erat in maiori quàm ipsa existimatione, vt qui secularis Philosophiæ solum id quod est vtile elegisset. Ecce, inquit, ancilla in manibus tuis, vtere ea vt lubet. Quasi diceret, Secularem quidem amplector doctrinam, & vt iuniorem, & vt conseruā: scientiam autem tuam, vt perfectam dominam, honoro & colo. Et afflixit eam Sarra quod perinde est ac correxit & admonuit. Rectè ita quæ dictum est. Noli negligere disciplinam domini, neque defatigeris cùm ab eo argueris. Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Ac prædictæ quidem scripturæ in aliis locis examinatæ, alia mysteria adesse significant. Hinc ergo dicimus Philosophiam nuda ratione habere inquisitionem veritatis & naturæ eorum quæ sunt. Hæc autem est veritas de qua ipse dixit dominus. Ego sum veritas, & rursus disciplinam quæ præcedit eam quæ est in Christo quietem, exercere mentem & excitare intelligentiam, generando ingenij acumen aptum ad inquirendum per veram Philosophiam, quam inuentam vel potius acceptam Mystæ habent ab ipsa veritate. Multum autē confert promptitudo ad videndum ea quæ oportet per exercitationem: Mentis autem fuerint exercitatio ea quę mente possunt percipi.

Ibidem. 35. — *Ibidem. 38.* — *Ibi. 16. et 21.* — *Prouerb. 3.* — *Heb. 12.* — *Ioan. 14.*

Triplex autem eorum natura, quæ in quantis continuis, & quantis discretis, & iis quæ sunt dicenda consideratur. Quæ enim ex demonstrationibus conficitur oratio, perfectam animæ fidem facit eius quod consequitur, vt non putet id quod demonstratum est aliter se habere: nec sinit, vt iis succumbat quæ nobis per fraudem incurrunt. In his ergo disciplinis à sensilibus expurgatur & excitatur anima, vt possit veritatem perspicere. Educatio enim, & bona quæ seruatur eruditio, bonas efficit naturas, & bonæ naturæ talem suscipientes disciplinam, fiunt adhuc prioribus meliores, cũ ad alia, tum ad gignendũ, quemadmodum in aliis animalibus. Vnde etiam dicit. Vade ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis aduersus minas hyemis, aut, Vade ad apem, & disce eam esse opificem. Ipsa enim omne pratum depascens, vnum fauum generat. Si autẽ oras in cella penuaria, sicut docuit dominus adorare spiritu, non vtiq; in sola domo versabitur œconomia, sed etiã in anima, quænã sint ei tribuenda, & quẽadmodum & quantum, & quænam sint reponenda, & in ipsam recondenda, & quando ea afferenda, & apud quos. Non enim natura sed disciplina viri boni & honesti fiunt, quemadmodum medici & gubernatores. Omnes itaque cõmuniter videmus vitem & equum, sed sciet quidem Agricola, vitis ne ac ferendum fructum bona sit an mala, & qui equorum habet cognitionem, facile discernit ignauum vel celerem. Alios autem esse aliis natura ad virtutem aptiores, ostendunt quidem quædam studia eorum qui sunt aliis natura aptiores: nullam autem ex virtute perfectionem arguunt eorum qui sunt meliori natura; cum etiam qui natura minimè apti sunt ad virtutem, eam quam par est assecuti disciplinam, vel ad omne genus probitatis & honestatis peruenerint, & contra, qui natura apti erãt ad virtutem euaserint mali negligentia & incuria. Nos rursus natura ad societatem & communicationem aptos iustósque Deus fabricatus est.

Prouerb. 6.

Ecclesi. 11.

ταμιείῳ

Ioan. 4.

Vnde nec iustum ex sola impositione oriri dicendum est, ex præcepto autem bonum opificii excitari intelligendum est, cum ex disciplina didicerit anima velle bonum eligere. Sed quemadmodum vel sine literis fidelem posse esse dicimus: ita quæ in fide dicuntur posse intelligere eum qui non didicit confitemur. Quæ enim bene dicuntur admittere, aliena autem non admittere, non sola fides, sed quæ circa disciplinam versatur fides efficit. Quod si ignorantia, imperitia simul & inscitia, rerum diuinarum & humanarum scientiam æquè affert ac doctrina, at quemadmodum in vitæ paupertate licet rectè viuere, ita etiã licet in abundantia, & facilius simul & celerius cum præcedentibus disciplinis liberalibus posse aliquem virtutem venari confitemur, quæ tamen non est eiusmodi vt sine iis capi non possit, sed tunc quoque ab iis qui didicerunt, & sensus habent exercitatos. Odiũ enim, inquit Salomon, excitat contentio. Vias autem vitæ custodit disciplina, vt non decipiamur, neque circumueniamur ab iis qui ad auditorum perniciem improbam artem exercuerunt. Disciplina vagatur, inquit, inconfutabilis. Oportet autem arguendi & refellendi genus persequi, vt Sophistarum fallaces repellantur opiniones. Rectè profectò ac diuinè Anaxarchus scribit in libro de regno. Multa ac varia doctrina multum quidem iuuat, multum autem lædit eum qui eam possidet. Iuuat quidem eum qui dignus est, lædit autem eum qui quiduis dicit vel in vniuerso populo. Oportet autem scire mensuram temporis. Hic est autem finis sapientiæ. Quicunque autem canunt pro foribus, etiam si quid doctum cecinerint, non reputati sapientes opinionem subeunt stultitiæ. Et Hesiodus,

[Margin: ἁπλῶς; προπαιδεία; Prouerb. 12.; πολυμαθία]

Musarum, reddunt hominem quæ multa loquentem.

Diuinum vocalẽ. In verbis enim copiosum dicit multa loquentem, acrem autẽ ac vehementem, vocalem, & diuinum, cum qui est peritus, & Philosophus,

[Margin: πολυφραδέοντα, αὐδήεντα, θέσπιον]

& sciens veritatis. Apparet itaque priores illas liberales Græcorum disciplinas vnà cum ipsa Philosophia venire diuinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum imbres erumpunt in terram bonam, & in fimum, & super domos. Similiter autem germinat & herba & frumentum, & nascitur etiam ficus in monimentis, & si qua est arbor impudentior. Et quæ nascuntur, emergunt in figura eorum quæ vera sunt, quoniam eandem pluuiæ virtutem sunt assecuta, sed non eandem habuere gratiam quam ea quæ in solo pingui nata sunt, vt quæ vel arefacta vel euulsa fuerint. Porro autem hic quoque est vtilis parabola sementis, quam Dominus est interpretatus. Vnus enim est agricola terrę quę est in hominibus, qui ex alto seminat à cõstitutione mundi alentia semina, qui vnoquoque tempore verbum principale impluit, tempora autem & loca quæ susceperunt, genuere differentiam. Et alioqui agricola non solum frumentum, & si eius quoque sunt plures differentiæ, sed etiam alia semina seminat, ordeum, fabas, pisa, cicer & semina quæ olera in ortis producunt, & flores. Eiusdẽ est autem agriculturæ, & plantandi officium, & operandi quæcunque pertinent ad ipsa plantaria, ortos, & pomaria, & in summa, ad omnis generis arbores producendas & alendas. Similiter autẽ non sola ars pascendarum ouium, sed & boum equorúmque & canum alẽdorum & curandarum apum artes omnes, & vt semel dicam, quæ in curandis gregibus animalibúsque nutriendis versantur, inter se quidem differunt eo quod est magis & minus. Sed sunt omnes vitæ vtiles. Philosophiam autem non dico Stoicam, nec Platonicam, aut Epicuream, & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quæ docẽt iustitiam cum pia scientia, hoc totum selectum dico Philosophiam: quæcunque autem ex huumanis amputata cogitatis adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. Iam verò illud quoque consideremus, quòd si quando rectè viuunt qui nesciunt benefacere, accidit enim vt bene faciant, nonnulli autem per intelligentiam ad

Matth. 13. Mar. 4.

ἀραξ. χανεύματα ἢ αὐτοματα σπέρματα.

veritatis verbum feruntur tanquam ad scopum: Abraham autem non ex operibus iustificatus est sed ex fide, nihil ergo eis post vitæ finem proderit, etiam si nunc rectè operentur, nisi fidem habeant. Propterea enim Græca voce expositæ sunt scripturæ, vt nullum vnquam ignorantiæ possint prætextum afferre, cum possint quæ sunt apud nos audire si tantum voluerint. Aliter dicit aliquis de veritate, aliter veritas seipsam interpretatur. Aliud est veritatis coniectura, & aliud veritas, aliud similitudo, aliud idipsum quod est. Et altera quidem accedit disciplina & exercitatione: altera verò potestate & fide. Est enim donum doctrina pietatis, gratia verò fides. Facientes enim Dei voluntatem, voluntatem cognoscimus. Aperite ergo, inquit scriptura, portas iustitiæ, vt in eas ingressus confitear Domino. Sed viæ quidem ad iustitiam, cum Deus seruet multis modis, est enim bonus, sunt multæ & variæ, & ferentes ad viam Dominicam & portā. Quòd si viam regiam & ingressum quæris valida auctoritate munitum, audies. Hęc est porta Domini, iusti intrabūt in eam. Cum ergo multæ apertæ sint portæ in iustitia, hæc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Iam Clemens in epistola ad Corinthios, his verbis inquit, exponens differentiam eorum qui sunt probati in ecclesia. Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupēdus in operibus. Ars autem Sophistica, quam sectati sunt Græci tanquam rem præclaram & magnificiendam, est potestas phantastica, seu quæ visione percipitur, verbis falsas opiniones tanquam veras ingenerans. Præbet enim ad persuadendum quidem dicendi artem, ad contendendum verò, litigandi ac decertandi: Artes ergo, si non fuerint cum Philosophia, fuerint cuilibet exitiales. Apertè itaque Plato malam artem appellauit sophisticam, & eum sequens Aristoteles, eam quādam furandi artem pronunciat, vt quæ totum sapientiæ officium probabiliter auferat, & profiteatur sapiē-

Psal. 117.

γνωσιν.

γοργός.

ἐξηλωσαν.

ἐριστικήν.

tiam in qua non est versata, nec in eam studium posuit. Vt paucis autem dicam. Quemadmodum artis quidem dicendi principium, est id quod est probabile: officium verò, argumentum: & finis, persuasio: ita litigandi ac concertandi artis principium est id quod visum fuerit: officium verò, contentio, & finis, victoria. Eodem enim modo Sophisticæ quoque artis principium quidem est id quod apparet, officium verò duplex, vnum quidem ex arte dicendi, quod cernitur perpetua oratione rem persequens: alterum verò ex Dialectica, interrogans, eius verò finis est obstupefactio & deductio ad admirationem. Et quæ rursus in scholis vulgo iactatur Dialectica, ostenditur Philosophi esse exercitatio in eo quod est opinabile, cõtradicendi facultatis gratia. Meritò ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendēs.

δοξαστικὸν ἐκπλῆξις

1.Tim.6.

Si quis non accedit, inquit, ad sanos sermones, doctrina autem aliqua est inflatus, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspitiones malæ, concertationes hominum mente corruptorum, & priuatorum veritate. Vides quomodo in eos inuectus sit, Logicam, id est quæ in sermone versatur, eorum artem, morbum appellans, propter quam se efferunt & magnificè circunspiciunt quibus cordi est hæc ars garrula & improba, siue sint Græci, siue etiam barbari Sophistæ. Pulcherrime ergo dicit Tragicus Euripides in Phœnissis.

διαπαρατριβαί.

Iniqua vero oratio,
In se ægra, pharmacis eget sapientibus.

Sanus enim dictus est sermo salutaris, cum ipse sit veritas, & id quod sanum est semper, manet immortale. Quæ est autem ab eo quod est sanum & diuinum secretio, est impietas & lethalis affectio. Hi sunt lupi rapaces tecti pellibus ouium, plagiarij & diserti animarum abigei, qui clam quidē furantur, sed fures esse conuincuntur, qui & dolo & vi nos conantur superare qui non delectamur superuacaneis, vt pote quòd minus eis in dicendo valeamus.

ψυχαγωγοί.

Vir impeditus sæpe lingua infantia,
Cum iusta dixit, at diserto habet minus.
Quin ore quòd bellè fluit, verissima
Surripiunt, appareant vt quæ haud decet.

Inquit tragœdia. Tales autem sunt litigiosi isti, siue sectas sectentur, siue artes nescio quas exerceant dialecticas. Isti sunt qui funiculos trahunt, inquit scriptura, & nihil texunt, inanem laborem plurimi faciêtes, quem imposturam & astutiam ipse vocauit Apostolus, aptam ad erroris insidias. Sunt enim, inquit, multi inobedientes, vaniloqui, mentem decipientes. Non omnibus ergo dictum est. Vos estis sal terræ. Sunt enim aliqui etiam ex iis qui verbum audiût, marinis piscibus similes, qui cum ab ipso ortu in salso nutriantur, salibus tamen ad cõdiendum indigent. Ego itaque vel lubentissimè admitto tragœdiam quæ dicit. O fili, rectè etiam dici possunt falsę orationes, specie autem verborum verum vicerint. Sed non est hoc perfectissimum verum natura & factũ. Quisquis autem fuerit lingua quidem sapiens, res tamen semper existimo esse verbis præstantiores. Multis ergo placere minimè est expetendum. Quę enim sunt illis iucunda nos non exercemus. Quæ nos autem scimus, procul sunt ab illorum affectione. Ne simus, inquit, Apostolus, inanis gloriæ cupidi, nos inuicem prouocantes inuicem inuidêtes. Sic itaque veri amator Plato, veluti à Deo incitatus dicit. Ego, inquit, sum eiusmodi vt nulli alij credam nisi rationi, quæ mihi cõsideranti optima visa fuerit. Eos ergo reprehendit qui absque mente & scientia credunt opinionibus, vtpote quod non oporteat relicta recta & sana ratione, ei credere quæ est falsi particeps. A veritate enim aberrasse malum est. Vera autem dicere, & ea quæ sunt opinari, bonum. Bonis autem inuiti quidem priuantur homines, priuantur tamen, vel circumuenti, vel præstigiis decepti, vel coacti & cum non crediderint. Atque qui credidit quidem, sua sponte capitur, circumuenitur autem qui in contrariam persuasionem traducitur, oblitus quòd alia quidem tempus,

κατάρτια lego ἀνάρτια. κυβείαν.
Ad Tit. 1. φρεναπάτωντες.
Matth. 6.
Galat.

alia verò ratio aufert imprudenti. Cogit autem sæpe dolor, & angor, & rursus contentio, & ira, postquam suscepta fuerit opinio. Postremò autem præstigiis decipiuntur, qui vel à voluptate sunt inducti, vel timore perterriti. Sunt autem mutationes omnes voluntariæ. Atque nihil quidem eorum vnquam acceperit scientia. Nonnulli autem qui se putant esse ingeniosos, nec Philosophiam attingere volunt, nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solum & nudam fidem requirūt, perinde ac si cum nullam vitis curā gesserint, velint ab initio statim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia, & agri colendi arte, quæ fit ratione ac sermone, fructus est vindemiandus. Putare oportet, fodere, ligare, & reliqua facere. Falce, vt sentio, & ligone & aliis rusticis instrumentis ad vitis curam opus est, vt nobis fructum producat esculentum. Quemadmodum autem in agricultura, ita etiam in medicina, ille vtiliter didicit qui varias attigit disciplinas, vt possit melius colere & curare. Ita hic etiā eum bene & vtiliter eruditum existimo, qui omnia refert ad veritatem adeò vt ex Geometria & Musica & ex Grammatica & ipsa Philosophia colligens quod est vtile, nullis insidiis interceptam seruet fidē. Porrò autem Athleta, vt prius dictum est, contemnitur, qui se non prius instruxit ad certamen. Iam verò Gubernatorem quoque laudamus qui multarum rerum habet experientiam, qui mores nouit multorum hominum, & medicum qui multa est expertus, qua ratione effingunt etiam empiricum. Qui autem singula refert ad rectam vitam, exempla afferēs ex Græcis & ex barbaris, is valde peritus veritatis inuestigator, & multi re vera consilij, instar lapidis indicis; is est autem Lydius, creditur posse discernere aurum adulterinum à probo, & aptus esse ad separandum is qui ex nobis habet multam rerum experientiam & cognitionem, Sophisticam quidem à Philosophia, ornatricem autem à gymnastica, & culinariam à medicina, & dicendi artem à Dialectica, quinetiam alias hæreses quæ sunt in

Ioan. 15.

χρηστομαθής.

κομμωτικήν.

barbara

barbara Philosophia ab ipsa veritate. Quomodo autem non necesse est vt de iis quæ intelligentia percipiuntur tractet philosophando, qui Dei velit potentiam attingere? Quomodo autem non est etiam vtile diuidere voces quæ sunt ancipites, & quæ in testamentis efferũtur æquiuocè? Ex amphibolia enim Dominus sapienter eludit diabolum in tempore tentationis. Nec ego hic vtique video, quonam modo Philosophiæ & Dialecticæ inuentor, vt quidam existimant, inducitur deceptus tropo amphiboliæ. Si autẽ Prophetæ & Apostoli artes nõ norant, per quas ostẽduntur exercitationes quæ sunt in Philosophia: at mens Prophetici & docentis spiritus, occulte loquens propterea quòd non sint aures omnium intelligẽtes, artificiosas doctrinas exigit ad explicationem. Securè enim nouerunt illarum sensum Prophetæ & spiritus discipuli. Ex fide enim & quàm dici non potest facile, dixit spiritus, sed non tam facile percipere possunt ij qui non didicerunt. Præcepta autem, inquit, scribe dupliciter, nempe voluntate & cognitione respondẽdi verba veritatis iis qui tibi proponunt. Quænam est autem respondendi, vel quæ etiam interrogandi scientia? Fuerit autem hæc dialectica. Quid verò, an non factum quoque est dicere? & facere ex verbo fit seu ratione? Si non enim verbo seu ratione agamus, citra rationem fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. Et nihil sine ipso factũ est, inquit. Verbo, inquam, Deo, seu ratione. Annon etiam Dominus omnia fecit verbo seu ratione. Operantur autem etiam iumenta acta cogente metu. Num etiam qui vocantur Orthodoxi, bona opera aggrediuntur, nescientes quæ faciunt? Propterea ergo Seruator cum panem accepisset, primum locutus est, & egit gratias; deinde cum panem fregisset apposuit, vt comedamus ex ratione, & cum scripturas agnouerimus, vitam instituamus per obedientiam. Quemadmodũ autem qui mala vtuntur oratione, nihil differunt ab iis qui malo facto vtuntur: Calumnia enim est ministra gladij, & affert dolorem: maledictum: ex quibus est

[Margin notes: ἐπιβολογχνέως. σοφίζεται. Matth. 4. — λόγῳ. Ioan. 1. — ὀρθοδοξασταί. Matth. 26. 1. Corin. 11. — λογικῶς]

vitæ euersio. Hæc autem fuerint opera improbæ orationis. Ita etiam qui bona vtuntur oratione propè accedunt ad eos qui bonis factis vtũtur. Recreat itaque animam oratio, & adhortatur ad honestatem. Beatus est autem qui pro dextera vtraque manu vtitur. Neque ergo qui bene potest facere, est maledictis incessendus ab eo qui bene potest dicere, neque est vituperandus qui bene potest dicere, ab eo qui bene facere potest. Faciat autẽ vterque id quod ei à natura est insitum. Quod autem alter factum ostendit, hoc alter loquitur, beneficientiæ veluti viam præparans, & deducens auditores vt bene operentur. Est enim etiam salutaris oratio, sicut opus salutare. Atque iustitia quidem certè non consistit absque oratione. Quemadmodum autem beneficio affici tollitur, si auferamus benefacere: ita tollitur obedientia & fides, si nec pręceptum, nec qui est ipsum explicaturus, simul assumuntur. Nunc autem altero alterius gratia, & verbis & factis abũdamus. Ars autem contentiosa & Sophistica est penitus repudianda, quandoquidem ipsæ Sophistarũ dictiones non solum multorum oculos præstringunt & eos seducunt; sed nonnunquã etiam vim afferentes, Cadmeam referunt victoriam. Est enim

Psal.48. longè verissimus ille Psalmus. Iustus viuet in finem, quoniam non videbit interitum, quando viderit sapientes morientes. Quosnam autem dicit sapientes, audi ex Iesu sapientia. Non est sapientia improbitatis scientia. Eam autem dicit quam excogitarũt artes

Prouer.10. quæ in dicendo & disserendo versantur. Quę res ergo apud malos sapientiam, & non inuenies. Et si rursus roges quænam ea est. os iusti, inquit, distillabit tibi sapientiam. Dicitur autem ars Sophistica æquiuocè

λόγῳ. cum veritate sapientia. Meum autem est probabile, vt existimo, institutum, verbo quidem ac rationi cõuenienter viuere, ea autem quæ significantur intellire: eloquentiam autem nunquam magnifacientem, contentum esse si significetur id quod intelligitur. Quo autem nomine significetur id quod volo exponere, nihil mihi curæ est. Opem enim ferre vt seruen-

tur ij qui seruari cupiunt, puto esse optimum, non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta componere. Et si caueris, inquit Pythagoreus in Platonis Politico, ne sis de nominibus nimium solicitus, prudētia locupletior apparebis in senectute. Et rursus inuenies in Theæteto. Nominum autem & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non est sordida & illiberalis, sed eius potius cōtrarium, est autē nonnunquam etiam necessaria. Hæc quàm fieri potest breuissimè scriptura enuntiauit, dicens. Ne multum verseris in verbis. Dictio enim est tanquam vestis in corpore. Res autem sunt carnes & nerui. Non oportet ergo maiorem vestis quàm salutis corporis curam gerere. Non solum enim frugalis vitæ ratio, sed etiam à superuacaneo cultu ornatúque aliena oratio, exercenda est ei qui veram vitam elegit, siquidem delitias vt dolosas & luxuriosas repudiamus, sicut vnguentum & purpuram veteres Lacedæmonij. Dolosas quidem vestes, & dolosas vnctiones rectè reputantes & nominantes, quoniam nec honestus est ille cibi apparatus qui plura habet condimenta quàm ea quæ nutriunt, nec est bellus vrbanúsve orationis vsus, qui auditores magis potest delectare quàm iuuare. Musas existimare Sirenibus iucundiores admonet Pythagoras, docens non cum voluptate exercere sapientias, arguens autem deceptricem aliam animi oblectationem. Qui nauigando præteruectus est Sirenas, vnus sufficit, & qui Sphingi respondit, vnus alius, atque adeò si vultis, nullus. Non oportet ergo vnquam dilatare phylacteria, vanā ambiendo & magnifaciendo gloriam. Sufficit autem ei qui cognoscendi est potestate præditus, si ei vel vnus inuentus sit auditor. Potest itaque audiri Pindarus scribens Bœotius. Non apud omnes licet veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentij viis. Stimulus autem pugnæ est dominans oratio. Admodum ergo rectè nos vehementer admonet beatus Apostolus, ne verbis contendamus propter nihil vtile, ad euersionem auditorum, prophanas autem vocum

Marginalia: τὰ κοσμια, — μὴ πολὺς γίνου. — ψυχαγωγίαν. — 2. Tim. 2.

nouitates vitemus, ad plurimum enim proficiunt impietatis, & sermo eorum serpit vt cancer. Hęc ergo sapientia mundi stultitia est apud Deum. Et horum sapientũ cognoscit Deus cogitationes quòd vanæ sunt. Nemo ergo glorietur humana præcellens cogitatione. Rectè enim scriptum est in Hieremia. Ne glorietur sapiẽs in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitiis suis. Sed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligat & cognoscat, quòd ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium, & iustitiam super terram. Quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus. Ne confidamus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitat mortuos, inquit Apostolus: Qui ex tanta morte nos eripuit, vt fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Spiritalis enim diiudicat omnia, ipse autẽ à nullo diiudicatur. Illa quoque eius audio. Hæc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, neque subingrediatur qui deprędatur. Et rursus. Videte ne quis sit qui vos seducat per Philosophiã & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christũ. Philosophiam quidem non omnem sed Epicuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens, quæ tollit prouidentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & si qua alia honore affecit elementa, quæ eis non constituens causam efficientem, ne visione quidem apprehendit opificem. Quinetiam Stoici, quorum ipse quoque meminit, non rectè dicunt, Deum, cum sit corpus, vilissimam peruasisse materiam. Traditionem autem humanam, canoras dicit nugas quæ versantur in oratione. Quamobrem illa quoque scribit. Iuniores fugite quæstiones. Sunt enim pueriles huiusmodi contentiones. Virtus autem nõ tenetur amore iuuenum, inquit Plato philosophus, & certamen nostrum, vt vult Gorgias Leontinus, duabus opus habet virtutibus, audacia & sapientia; audacia quidem, vt adeat periculum: Sapientia autem, vt discernat ænigma.

1.Cor. 3.
Hier. 9.
1.Cor. 2.
Col. 2.
τερθρείαν λογικήν.

Verbum enim quemadmodum in Olympia præconium, vocat quidem eum qui vult, sed coronat eum qui potest esse inuictus, quoniam re vera verbum non vult otiosum esse eum qui credidit. Quærite, enim inquit, & inuenietis, sed inquisitionem terminat inuentione, recentibus nugis exterminatis, inserta autem contemplatione quæ nostram fidem confirmat. Hoc autem dico, ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, ait Apostolus, vt qui quæ ab eis dicuntur discernere scilicet didiceritis, & iis quæ obiiciuntur occurrere docti sitis. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum, in eo ambulate radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide. Est autem persuasio fidei confirmatio. Videte ne quis sit qui vos abducat ab fide in Christum per philosophiam & inanem deceptionem, quæ tollit prouidentiam secũdum traditionem hominum. Quæ est enim secundum traditionem diuinam philosophia, constituit & confirmat prouidentiam qua sublata videtur fabula Seruatoris Oeconomia, cum nos secundum elementa huius mundi & non secundum Christum feramur. Quæ est enim Christo consentanea doctrina, & opificem Deum esse asserit, & deducit prouidentiam vsque ad singularia, & talem elementorum nouit esse naturam, vt in eam cadat ortus & mutatio, eáque docet à Deo regi ad hoc vt vim assimilantem ac dispẽsantem habeant, adeò vt mens principalis, omnem præcedat doctrinam. Elementa autem colunt, Diogenes quidem aërem. Thales verò aquam. Hippasius verò ignem, & qui principia posuerunt indiuidua, philosophiæ nomen suscipientes, impij quidam homunculi & voluptati dediti. Propterea oro, inquit, vt dilectio vestra adhuc magis & magis abundet in agnitione & omni sensu, ad hoc vt vos probetis quæ sunt potiora. Nam quando eramus, inquit Apostolus, paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes. Paruulus autem etiam si sit hæres, nihil differt à seruo vsque ad præfinitum tempus patris. Paruuli ergo sunt etiam Philosophi, nisi à Christo viri fiant. Si enim non fu-

Matth. 7.

Col. 2.

ἡγεμονικόν.

Philip. 1.

Hebr. 5.

turus sit hæres cum filio liberæ, at est quidem certè semen Abrahę quod non ex promissione donum suscepit proprium. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Quisquis.n.est lactis particeps, non est peritus sermonis iustitiæ, cum sit paruulus & nondum sciat verbum per quod credidit & operatur, nec possit in ipso reddere rationem. Omnia autem probate, inquit Apostolus, & quod bonum est tenete. Spiritalibus dicens, qui omnia quæ dicuntur ex veritate diiudicant, vtrū videantur, an sic veritati cohæreant. Inconfutabilis autem vagatur disciplina, & plagæ & reprehensiones dant disciplinam sapientiæ, reprehensiones.s.quæ sunt cum dilectione. Cor enim rectum exquirit cognitionem, quoniam qui quærit Deum, cognitionem inuenit cum iustitia. Qui ipsam autem rectè quæsierunt, pacem inuenerunt. Et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem: eos qui sunt opinione sapientes, & se quidem esse putant, non autem sunt sapientes, impetens hęc scribit. Non enim est in sermone regnū Dei. Non inquam in eo qui non est verus, sed opinione probabilis. In virtute autem dixit, seu potentia. Sola.n.est potens veritas. Et rursus, Si quis putat se nosse aliquid nondum nouit sicut nosse oportet. Nunquam est.n. veritas opinio. Sed cognitionis quidem opinio inflat & fastu replet, charitas autem ædificat, quæ nō in opinione versatur sed veritate. Vnde si quis diligit, is cognitus est, inquit. Quoniam autem non sola traditio est publica ei qui sensit sermonis magnificentiam. Occultanda est sapientia quæ dicta est in mysterio, quā docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgatur, vt possit dicere visionem, & nec linguam solum, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes. Hæc mihi erant impedimēto quo minus scriberem, & nunc adhuc vereor, vt ait, ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcent pedibus, & conuersi nos frangant. Est.n. difficile de verò lumine

1.Thess.2. 1.Corin.4. ἐπιρραπίζων. 1.Cor.8. Matth.7.

verè puros & perspicuos ostendere sermones suillis & indoctis auditoribus. His enim vix possunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula: rursus autem apud ingeniosos magis admirabilia & Deum magis inspirantia. Animalis autem homo non suscipit ea quæ sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia. Sapientes autem ore non præferunt quæ in cõsessu cogitant. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate super tecta, arcanas traditiones veræ cognitionis, quæ excelsè & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audiuimus, ita etiam tradere quibus oportet, non autem omnibus passim tradere quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed re vera commentariorum monimentorúmve descriptio, sunt quęcunque sparsim habent seminatam hic & illic veritatem, vt eos lateant qui more graculorum passim ac temere verba serunt. Postquam autem agricolam bonum nacta fuerint, producet vnumquodque ex iis & edet frumentum. Cum vnà sit itaque veritas, habet enim innumerabilia falsum diuerticula: quemadmodum Bacchæ quæ Penthei membra diuellerunt ac distulerunt, Philosophiæ tam barbaræ quàm Græcè hæreses, vnaquæque id quod sortita est, tanquam totam iactat veritatem. Lucis autem, vt opinor, exortu omnia illuminantur. Vniuersi ergo Græci ac barbari quicunque veritatem desiderarunt, alij quidem non paucas, alij verò partem aliquam, si modo vllam, veritatis Verbi habere ostendi possunt. Atque seculum quidem, temporis futurum & præsens, quinetiam præteritum, instar momenti constituunt. Sed multo est potentior seculi veritas ad propria colligenda semina, etiam si in terrã alienam ceciderint. Permulta enim inuenimus ex his quæ opinione recepta sunt, apud hæreses, quę nõ sunt omnino absurdæ, nec excisam habent naturalem consequentiam, vt quæ tanquã virum fœminæ Christum exciderint, etiam si certum sit & extra controuersiam eas esse dissimiles genere & tota veritate. Aut enim vt mẽbrum, aut vt species, aut vt genus in vnũ colligitur.

ἐνθουσιαστικώτερα.

2. Corint. 2.

Matth. 10.

ἀποτύπωσις

σπερμολόγοι.

ἀγρίως.

καθάπερ τὸν ἄνδρα αἱ γυναικωνῖτιδες ἀποκοψάμεναι τὸν χριστόν.

Iam enim hypate quoque cum sit Netæ contraria, est tamen vna harmonia, & numeris par differt ab impari, in Arithmetica tamen ambo conueniunt, quemadmodum figura circulus, & triangulus, & quadratus, & quæcunque aliæ figuræ inter se differunt. Quinetiam in mundo vniuerso partes omnes, etiam si inter se differant, seruant eam quæ est cum toto coniunctionem & conuenientiam. Sic ergo & barbara & Græca Philosophia, æternæ veritatis auulsam quandam particulam, non è Bacchi mythologia, sed ex verbi quod semper est Theologia decerpsit. Qui autem diuisa rursus composuerit, & perfectum verbum vnum fecerit, scias futurum vt veritatem citra periculum contempletur. Scriptum est itaque in Ecclesiaste. Et adieci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalē, & cor meum vidit multa, sapientiam & cognitionem, parabolas & scientiam noui præterea. Et hoc quidem est electio spiritus, quoniam in multitudine sapiētiæ est multitudo cognitionis. Qui est autem omnis generis sapientia præditus, is propriè fuerit virtutē cognoscendi assecutus. Iam verò scriptum est. Abundātia cognitionis sapientiæ, viuificabit eum qui est ex ipsa. Et rursus apertius confirmmat ea quæ dicta sunt hoc dictum. Sunt omnia in conspectu eorum qui intelligunt. Omnia autem, sunt Greca & barbara. Alterutra autem non sunt vtique omnia. In conspectu autem sunt iis qui sensum volunt accipere. Eligite disciplinam, & non argentum, & cognitionem super aurū probatum. Eligite autem sensum quoque plus quàm aurum purum. Melior est enim sapientia lapidibus pretiosis. Quicquid autem est pretiosum, non est pretio cum ea conferendum. Dicunt autem Græci post Orpheum & Linum, & poëtas qui apud eos fuerunt antiquissimi, in admiratione fuisse habitos propter sapientiam primos septem, qui cognominati fuerunt sapientes, quorum quatuor quidem fuerunt ex Asia, Thales Milesius & Bias Prieneus, & Pittacus Mitylenæus, & Cleobulus Lindius. Duo autem ex Europa, Solon Atheniensis, & Chilo Lacedæmonius. Septi-

Ecclisi. 1.

προαίρεσις.

γνωστικός.

ἐνώπια.

Prouer. 7.

ὀρτὰ ibet exemplar Græcum, sed puto legendum. ἐνώπια

οὐκ ἔστιν ἄξιον αὐτῆς.

mum autem autem alij quidem dicunt esse Periandrum Corinthium. Alij verò Anacharsim Scytham. Alij verò Epimenidem Cretensem, quem Græcum Prophetam nouit Paulus, cuius etiam meminit in epistola ad Titum, sic dicens. Dixit quidam ex ipsis proprius Propheta. Cretenses semper mendaces, malę bestiæ, ventres pigri. Et testimonium hoc verum est. Vides quomodo etiam in Græcorum prophetis dat aliquid veritatis. Nec erubescit, & ad ædificationem, & ad aliquorum quam gerit curam differens, vti Græcis poëmatibus. Itaque ad Corinthios (non enim hic solum) differens de resurrectione mortuorum, tragico iambo vsus est, dicens. Quid mihi prodest si mortui non resurgunt. Manducemus, & bibamus cras enim moriemur. Nolite seduci, corrumpunt bonos mores colloquia praua. Alij autem Acusilaum Argiuum in septem sapientum numerum retulerunt. Alij autem Pherecydem Syrum. Plato autem pro Periandro vt sapientia indigno, propterea quòd fuerit tyrannus, ponit Mysonem Cheneum. Et quòd longè quidem infra Mosis ætatem fuerint Græcorum sapientes, ostendetur paulopost. Quòd autem modus eius quæ fuit apud eos Philosophiæ fuerit Hebraicus & ænigmaticus, iam considerandum est. Breuitatem itaque amplectebantur quæ est admonitoria, & quæ vtilissima. Iam Plato hunc modum dicit studiosè ac diligenter fuisse consectatos, communiter quidem omnes Græcos, præcipuè autem Lacedæmonios & Cretenses qui optimis legibus vtebantur. Atque illud quidem Nosce teipsum, alij quidem existimarunt Chilonis. Chamæleo autem in libro de Diis, Thaletis. Aristoteles autem Pythiæ. Potest autem id iubere persequi cognitionem. Nam sine substantia vniuersorum non possunt nosci partes. Oportet autem ortum mundi diligenter inquirere, per quem poterit quoque disci natura hominis. Chiloni rursus Lacedæmonio tribuunt. Nequid nimis. Strato autem in opere de inuentis, ascribit hoc dictum Stratodemo Tegeatæ. Didymus autem id censet esse Solonis, sicut etiam Cleobuli.

Tim. 1.

ἐντροπὴν.

1. Corint. 15.

φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί

Modus optimus. Illud autem, Sponde noxa præsto est, Cleomenes quidẽ in libro de Hesiodo dicit prius fuisse dictum ab Homero his verbis δειλαίτοι δειλῶν τε καὶ ἐγγυάασθαι. Aristotelei autem existimant id fuisse Chilonis, Didymus autem dicit id fuisse admonitionem Thaletis. Et deinde illud. Omnes homines mali, vel plurimi hominũ mali (hoc enim dictum duobus modis effertur) Sotades Byzantinus dicit esse Biantis, & illud. Omnia vincit diligens meditatio, volunt esse Periandri. Similiter autem admonitionem quæ dicit: Nosce occasionem, fuisse Pittaci. Solon autem leges tulit Atheniensibus. Pittacus verò Mytylenæis. Tandem autem Pythagoras Pherecydis familiaris, seipsum primus appellauit Philosophum. Philosophiæ itaque, post viros qui prius dicti sunt, tres fuere successiones, quæ nomina sumpserunt à locis in quibus versatæ sunt. Italica quidem, quæ deriuata est à Pythagora. Ionica verò, quæ à Thalete. Eleatica autem quæ à Xenophane. Porrò autem Mnesarchi filius, Samius quidem erat, vt dicit Hippobotus, vt autem dicit Aristoxenus in vita Pythagoræ, & Aristarchus & Theopompus, erat Tuscus. vt autem Neanthes, Syrius vel Tyrius, adeò vt ex plurimorum sententia Pythagoras esset genere barbarus. Quinetiam Thales, vt referunt Leander & Herodotus, erat Phœnix. Vt autem nonnulli existimarunt, Milesius. Hic solus videtur esse cõgressus cum Prophetis Ægyptiorum. Eius autem nullus scribitur Præceptor, quemadmodum nec Pherecydis Syri, cuius fuit discipulus Pythagoras. Sed Pythagoræ quidem quæ Italica dicta est Philosophia, cõsenuit in Metaponto oppido Italiæ. Anaximander autem Praxidami filius, Milesius, succedit Thaleti. Ei Anaximenes Eurystrati Milesius. Post quẽ Anaxagoras Hegesibuli Clazomenius. Hic ex Ionia scholam traduxit Athenas. Ei succedit Archelaus, quem audiuit Socrates.

δια(τ)ριβήν.

Ex his æquiloquus declinauit lapicida. ἐννομολέσχης

Graiũ incantator, ait Timon in Sillis. Propterea quòd

à Physicis declinarit ad ea quæ ad mores pertinent. Socratem autem cum audiisset, Antisthenes quidem sectam introduxit Cynicam. Plato autem secessit in Academiam. Apud Platonem, Philosophatus Aristoteles, cum transiisset in Lyceum, hæresim creat Peripateticam. Ei succedit Theohrastus, cui Straton, cui Lycon. Deinde Critolaus. Deinde Diodorus. Platoni succedit Speusippus. Ei Xenocrates, cui Polemon. Polemonis autem auditores fuere Crates & Crantor, in quos desiit vetus Academia. Crantoris autem fuit particeps Arcesilaus, à quo vsque ad Hegesilaum media floruit Academia. Deinde Carneades succedit Hegesilao, & qui deinceps sequuntur. Eleaticæ autem disciplinæ princeps fuit Xenophanes Colophonius, quem dicit Timæus fuisse tempore Hieronis qui in Sicilia obtinuit Dominatum, & Epicharmi poëtæ. Apollodorus autem eum cum natus esset quadragesima Olympiade, peruenisse vsque ad tempora Darij & Cyri. Xenophanis ergo fuit auditor Parmenides. Eius Zeno. Deinde Leucippus. Deinde Democritus. Democriti autem auditores, Protagoras Abderitanus & Metrodorus Chius, cuius Diogenes Smyrnæus, cuius Anaxarchus. Eius autem Pyrrhon, cuius Nausiphanes. Eius dicunt nonnulli discipulum fuisse Epicurum. Et hæc est quidem successio eorum qui fuerunt apud Græcos philosophorum, tanquam in epitome. Tempora autem eorum qui fuerunt principes & auctores ipsorum philosophiæ, sunt dicenda consequenter, vt in conferendo ostendamus Hebræorũ philosophiam fuisse generationibus multis antiquiorem. Et de Xenophane quidem dictum est qui fuit Eleaticæ princeps philosophiæ. Thaletem autem Eudemus in Historiis astrologicis dicit prædixisse defectum Solis qui fuit eo tempore quo inter se manus conseruere Medi & Lydi, regnante quidem Cyaxare patre Astyagis in Media, Alyatte autem Crœsi in Lydia. Ei autem congruit Herodotus quoq; in primo. Sunt autem ea tẽpora circa quinquagesimã Olympiadẽ. Pythagoras autẽ inuenitur tẽpore Poly-

ἐκλιπών. ἀγωγῆς. διωας(?)ῶ. σικελίας.

cratis tyranni circa sexagesima secundâ Olympiade. Solonis autē æmulator fuisse scribitur Mnesiphilus, cum quo versatus est Themistocles. Floruit autem Solon quadragesima sexta Olympade. Heraclitus enim Bausonis filius persuasit Melanconiæ tyranno vt deponeret tyrannidem. Hic despexit Regem Darium adhortantem vt veniret ad Persas. Hæc sunt quidem tempora eorum qui apud Græcos fuere antiquissimi sapientum & Philosophorum. Quòd autem corũ plurimi fuerint in genere barbari, & à barbaris eruditi, quid opus est dicere? Siquidem Tuscum fuisse Pythagoram ostensum est. Phryx autem erat Atisthenes, & Orpheus Odrysius vel Thrax. Homerum enim plurimi ostendunt Aegyptium. Thales autem cum esset Phænix genere, etiam cum Ægyptiorum prophetis congressus esse dicitur, sicut etiam Pythagoras cum iis ipsis, propter quos etiam fuit circuncisus, vt adyta ingrediens, Ægyptiorum mysticam disceret Philosophiam, & cum Chaldæorum & Magorum versatus est præstantissimis, & eam que nunc vocatur ecclesiam, significat id quod apud ipsum est ὁμακοεῖον. Plato autem non it inficias se ea quę sunt prę stantissima in Philosophia mercatum esse à Barbaris, & se fatetur venisse in Ægyptum. in Phædone scribens vndiquaque posse iuuari Philosophum. Magna quidem est, inquit Græcia O Cebes, ait ille, in qua sunt viri omni ex parte boni, multa sunt autem etiam genera Barbarorum. Sic existimat Plato ex barbaris quoque esse aliquos Philosophos. Epicurus autem contra existimat solos Græcos posse philosophari. Et in Conuiuio Plato laudans barbaros vt qui philosophiam insigniter exercuerint, verè dicit. Et in multis aliis, & apud Græcos, & apud barbaros, quorum etiā sacra iam multa facta sunt, propter eiusmodi filios. Clarum est autem barbaros eximiè semper honorasse suos legum latores & præceptores, eos Deos appellantes. Bonas enim animas, vt dicit Plato, supercœlesti loco relicto, sustinuisse venire in hunc terrarum, & corpore suscepto, malorum omnium quæ sunt in

ὁμακοεῖον auditorium ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ἀκούειν

Plato in Phædone.

generatione fuisse participes existimant, humani generis curam gerentes, quæ & leges tulerunt, & philosophiam prædicarunt, quo maius bonum ad hominum genus nunquam venit, nec veniet. Atque mihi quidem videntur cum sensissent magna quæ per sapiētes conferebantur beneficia, & eos coluisse, & publicè esse philosophati, & Brachmanes vniuersi, & Odrysæ, & Getæ. Quinetiam genus Ægyptium diligentissimè illos in Deos retulit, & Chaldæi & Arabes qui dicti sunt Felices, & quicunque habitarunt Palæstinam, & non minimam Persici generis partem, & alia præter hæc genera innumerabilia. Clarum est autem inueniri semper Platonem magnifacere barbaros, vt qui meminisset se & pythagoram plurima eáque præstantissima & nobilissima dogmata didicisse apud Barbaros. Et ideo dixit etiam genera barbarorum, genera philosophorum barbarorum hominū cognoscēs. & in Phędro Regem Aegyptiū, & Thoyth nobis ostēdit sapientiorem, quem quidem nouit esse Mercurium. Quinetiam in Charmide videtur quosdam scire Thraces, qui dicuntur animam facere immortalem. Narratur autem Pythagoras quidem fuisse discipulus Sonchedis Archiprophetæ Aegyptij. Plato autem Sechnuphidis Heliopolitani. Eudoxus autem Cnidius Conuphidis qui ipse quoque fuit Aegyptius. In Dialogo autem de anima, rursus videtur Plato agnoscere Prophetiam, introducens propheta Lachesis orationem enunciantem, apud eas quæ sortiuntur animas prædicere. Et in Timæo sapientissimum Platonem introducit discentem à Barbaro. Ita autem se habet dictio. O Solon Solon, vos Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Gręcus. Disciplinā enim nullam habetis canam. Democritus autem morales libros scripsit Babylonicos. Dicitur enim Acicari, quam est interpretatus columnam, suis scriptis adiunxisse. Et possunt hæc ex ipso obseruari. Hæc autem dicit Democritus, cum de seipso quidem certè scriberet, & de magna sua se iactaret doctrina. Ego ex iis qui meo tempore fuerunt, plures terras peragraui, ea

quæ procul erant remota inquirens, & aëris & terræ vidi regiones plurimas, & homines doctos audiui plurimos, & in componendis cum demonstratione lineis nemo me adhuc superauit, nec qui Aegyptiorum quidem vocantur Arpedonaptæ. Cum his autem postremo octoginta annis fui in terra aliena. Adiit enim Babylonem Persidem & Ægyptum, Magorum & Sacerdotum se præbens discipulum. Zoroastrem autem Magum Persam Pythagoras ostendit. Qui Prodici hæresim persequuntur, gloriantur se arcanos libros huius viri possidere. Alexander autem in libro de Symbolis Pythagoricis, refert Pythagoram fuisse discipulum Nazareti Assyrij. Quidam eum existimāt Ezechielem, sed non est, vt ostendetur postea, & vult præterea Pythagoram Gallos audiisse & Brachmanas. Clearchus autē Peripateticus dicit se nosse quendam Iudæum cum quo versatus est Aristoteles. Heraclitus autem non humanitus sed diuitus potius dicit apparuisse Sibyllam. Aiunt itaque Delphis in curia ostendi petram quandam, super quam dicitur sedisse prima Sibylla, quę ex Helicone venerat, educata à musis, cum esset filia Lamiæ Sidoniæ. Serapion autem in versibus dicit ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sybyllam, & id quidem quod ex ea in aërem recessit post obitum, id esse quod in sortibus diuinat & auguriis, ex eo autem quod in terram mutatum est corpore, exorta, vt consentaneum est, herba, quæcunque eam bestiæ comedissent, cum in eo loco essent, scribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse. Eius autem animā existimat eam esse faciem quæ apparet in Luna. Et hæc quidem de Sibylla. Numa autem Rex Romanorum erat quidem Pythagoreus, ex iis autem quæ à Mose tradita sunt adiutus, prohibuit Romanis ne homini aut animali similem Dei facerent imaginem. Cum itaque centum & septuaginta primis annis templa ædificarent, nulla imaginem nę affictam nec depictam fecere. Occultè enim eis indicarat Numa, quòd id quod est optimum, non alia ratione quàm sola mente vlli

licet attingere. Philosophia ergo, res quædam valde vtilis, olim quidem floruit apud Barbaros, pergentes resplendens, postea autem venit etiam ad Græcos. Ei autem præfuerunt & Ægyptiorum Prophetæ, & Assyriorum Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & Semanæi Bactrorum, & Celtarum ij qui philosophati sunt, & Persarum Magi, qui quidem Seruatoris quoque nostri ortum significauerunt, stella eos præcedente venientes in Iudæam, & Indorum Gymnosophistæ, & alij philosophi Barbari. Est autem duplex eorum genus. Alij enim ex iis vocantur Sarmanæ, alij verò Brachmanes. Et ex Sarmanis quidem, ij qui appellantur Allobij, neque vrbes habitant, nec domos aut tecta habent. arborum autem induuntur corticibus, & glandes arborumque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus, non nuptias, non liberorum norunt procreationem, quemadmodum ij qui nunc vocãtur Encratitæ, id est continentes. Sunt autem etiam ex Indis, qui Buttæ parent præceptis, quem propter insignem virtutem vt Deum honorarunt. Scytha autem erat etiam Anacharsis, qui scribitur Græcorum multis antecelluisse philosophis. Hellanicus autem scribit Hyperboreos habitasse vltra riphæos montes, doceri autem ipsos iustitiam, non vescentes carnibus, sed arborum fructibus. Ij sexagenarios extra portas ducentes, tollunt de medio. Sunt autem etiam apud Germanos sacræ quæ vocantur mulieres, quæ fluuiorum vortices prospicientes, fluentorum quæ sonitus ac circumuolutiones, futura coniiciunt & prædicunt. Eæ non permiserunt vt ipsi cum Cæsare pugnarent antequam noua Luna illuxisset. His omnibus Iudæum genus est longè antiquius & eam quæ apud ipsos scriptis mandata est Philosophiam cepisse ante Græcam, multis verbis ostendit Philo Pythagoreus. Quinetiam Aristobulus quoque Peripateticus, & alij complures, ne in eis nominatim persequendis immorer. Apertissimè autẽ scriptor Megasthenes, qui vixit cum Seleuco Nicatore, scribit in tertio rerum Indicarum, Omnia quidem quæ de

ἀμυγόπλος

natura dicta sunt à veteribus, dicuntur etiam ab iis qui extra Græciam philosophiantur, partim quidem apud indos à Brachmanis: partim verò in Syria ab iis qui vocantur Iudæi. Quidam autem fabulosius ex iis qui Idæi appellantur Dactyli sapientes quosdam primos exortos esse dicunt, ad quos & Ephesiarum quæ dicuntur literarum, & eorum qui sunt in musica numerorum refertur inuentio. Propter quam causam sunt appellati qui sunt apud musicos Dactyli. Phryges autem erant & barbari Idæi Dactyli. Herodotus autem refert Herculem, cum fuisset vates & Physicus, ab Atlante Barbaro Phryge mundi suscepisse columnas. Hermippus autem Beryttius vocat Chironem Centaurum sapientem. De quo etiam dicit qui scripsit Titanomachiam, quòd is primus.

Ad iustum duxit mortalia secula, monstrans.
Iusiurandum, & sacra Deum, cœlique figuras.

Ab eo instituitur Achilles qui ducitur ad Ilium. Hippo autem filia Centauri, cum Aeolo habitans, docuit eum naturæ contemplationem, patriam sciẽtiam. De Hippone autem testatur quoque sic Euripides.

Diuina quæ primum quidem præsagiit
Oraculis, atque per ortus syderum.

Apud hũc Aeolum, Vlysses post Troiam captam hospitio excipitur. Obserua mihi tempora ad comparationem ætatis Mosis, & antiquissimæ quæ eius tempore fuit philosophiæ. Non solius autem philosophiæ, sed etiam omnium ferè artium fuere inuentores Barbari. Primi itaque Aegyptij Astrologiam ad homines deduxere. Similiter autem etiam Chaldæi. Aegyptij rursus & lucernas primi accendere docuerunt, & annum in menses duodecim diuiserunt, & in templis cum mulieribus coire prohibuerunt, neque ad sacra ab vxore illotis adeundum esse lege sanxerunt. Et rursus inuentores fuere Geometriæ. Sunt autem qui dicunt Cares, eam quæ ex astris colligitur, inuenisse præscientiam. Auium autem volatus primi Phryges obseruarunt. Aruspicinam autem seu extispicinam perfectè tenuerunt qui fuere vicini Italiæ.

Isauri

Isauri autem & Arabes auguriis studuere, sicut Telmisenses ei quæ per somnia fit diuinationi. Ethrusci tubam, & Phryges tibiã excogitauere. Phryges enim erant Olympus & Marsias. Cadmus autem erat Phœnix, qui fuit Græcis literarum inuentor, vt ait Euphorus. Vnde etiam scribit Herodotus literas appellatas fuisse Phœnicias. Alij autem dicunt Phœnices & Syros primos excogitasse literas. Medicinam autem Apim Ægyptium Indigenam, priusquam Io veniret in Aegyptum. postea autem Aesculapium dicunt artem amplificasse. Atlas autem Libs, primus nauem est fabricatus, & mare nauigauit. Et rursus Celmis & Dãnaneus Idæis Dactylis ferum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Ideus ferri inuenit temperaturam, vt autem Herodotus, Scytha. Ac Thraces quidem primi eam quæ ἅρπην vocatur inuenerunt, est autem incuruus gladius, & peltis primi vsi sunt in equis. Similiter autem Illirij quoque peltam inuenerunt. Præterea Canos figulinam excogitasse, & calcem dicit Sanites, is fuit qui primus excogitauit clypeũ. Cadmus θυρεόν autem Phœnix primus inuenit Lapicidinam, in mõ νάβλας te Pangæo excogitauit auri metella. Iam verò aliud quoque genus, Cappa doces, primi inuenerunt id quod Nablium appellatur, quemadmodum Assyrij δίχορδον quoque Dichordon. Carthaginenses autem primi construxerunt quadriremem. Eam autem ex tempore, & absque vlla præmeditatione, fabricatus est Bosphorus. Medæa autem Aeetæ filia, Colchis, prima pilos tingere excogitauit. Quinetiam Noropes. est autem gens Pæoniæ, nunc autem appellatur Norica æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt, & Amycus Rex Bebrycum, Lorã pugilum, id est cestus, primus excogitauit, & Olympus Mysius in Musica harmoniam Lydiam artificiosè inuenit, & qui vocantur Troglodite Sambucam instrumentum inuenere Musicum. Aiunt autem obliquam quoque fistulam Satyrum inuenisse Phrygem, χρούματα autem seu modos κρούματα Olympum similiter Phrygem, quemadmodum Phrygiam harmoniam & myxophrigiam & mixolydiam

Marsyam, qui erat eiusdem regionis cum iis qui ante dicti sunt, & Doricam Thamyrim Thracem excogitasse. Persas quoque primos audiuimus currum & lectum & pedum scabellum effecisse, & Sidonios triremem nauem ædificasse. Siculi quoque qui sunt in Italia primi inuenere Phormingem, quæ non multum differt à cithara, & inuenere crepitacula quæ dicuntur Crotala. Quinetiam tempore Semiramidis Regis Aegyptiorum, narrant inuentas fuisse vestes byssinas. Et primam scripsisse epistolas Atossam Persarum Reginam dicit Hellanicus. Scamon quidem Mitylinæus, & Theophrastus Eressius, & Cydippus Mantineus, & præterea Antiphanes, & Aristodemus, & Aristoteles, quinetiam Philostephanus, & Strato quoque Peripateticus, in libris suis de iis quæ sunt inuenta hæc narrarunt. Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem & vitæ vtilem naturam, quæ fuit apud Barbaros, à quibus, in studiis & rebus exercendis, Græci magnam accepere vtilitatem. Siquis autem vocem reprehendit barbaram. Mihi autem, inquit Anacharsis, omnes Græci Scythæ sunt. Is autem erat qui apud Græcos in admiratione est habitus, qui dixit. Mihi indumentum est læna, cœna, lac & caseus. Vides barbaram philosophiam, quæ facta non verba profitetur. Apostolus autem sic dicit. Et vos per linguam, si non rectè significantem vocem dederitis, quomodo cognoscetur quod dicitur. Eritis enim in aërem loquentes. Tot, verbi gratia, genera linguarum sunt in mundo, & nihil est vocis expers. Si ergo non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus, & qui loquitur lingua, oret, vt interpretur. Vix certè tandem ad Græcos accessit componendarum orationum doctrina, & scriptura. Et Alcmæon quidem Perithoi filius, Crotoniata primus librum scripsit de natura. Alij autem Anaxagoram Hegesibuli filium Clazomenium primum librum scriptum edidisse referunt. Modos autem poëmatibus primus adiecit, & Lacedæmoniorum leges numerosis versi-

ἀπήνην
τριήρη
φόρμιγγα
κρόταλα
σκυθίζουσι
1. Corin.14.
εἰ τύχοι
μέλος

bus scripsit Terpander Antillæus. Dithyrambum autem excogitauit Lassus Hermioneus. Hymnum Stesichorus Imeræus. Choream Alcmam Lacedæmonius. Amatoria Anacreon Teius. ὑπόρχημα id est, canticum ad saltandum accommodatum Pindarus Thebanus. Et νόμους quos vocant, Primos cecinit in choro & cithara Timotheus Milesius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilochus Parius. Claudum autem iambum Hipponax Ephesius. Et tragœdiam quidem Thespis Atheniensis. Comœdiam autem Sisarion Icarieus. Tempora horum tradunt Grãmatici. Longum autem fuerit ea accuratè adducere, cum ipse mox ostẽdatur Dionysius, nempe Bacchus, propter quem celebrantur & Dionysia & spectacula, esse Mose posterior. Aiunt autem & quæ in schola fiunt orationes; & rhetoricas proprietates; inuenisse, & mercede primum iudicialem orationem alteri tradendam conscripsisse Antiphontem tribu Rhamnusium, vt dicit Diodorus. Apollodorus autem Cumanus primus Cretici nomen suscepit, & appellatus est Grammaticus. Nonnulli autem dicunt Eratosthenem Cyrenæum. Quoniam autem duos edidit libros quos inscripsit Grammaticos, nominatus est grãmaticus, sicut nunc nominamus. Primus Praxiphanes Dionysiphanis filius, Mitylinæus, & Zaleucus Locrus primus scribitur leges tulisse. Alij autem dicunt Menotum filium Diosepilyncei. Is fuit post Danaum, decima generatione ab Inacho & mose; vt paulo inferius ostendemus. Lycurgus autem multis annis post Troiam captam, qui fuit centum & quinquaginta annis ante Olympiades, tulit leges Lacedęmoniis. Solonis verò tempus prius diximus. Dracon autem, qui ipse quoque fuit legislator, inuenitur fuisse circa tricesimam nonam Olympiadem. Antilochus autem qui scripsit de omnibus viris doctis à Pythagoræ ætate vsque ad mortem Epicuri, quæ fuit decimò mẽsis Octobris, cõplectitur omnes annos trecẽtos duodecim. Prętérea aiũt Phanotheã Icarij vxorẽ inuenisse Heroicum hexametrũ, alij verò Themin,

ἐμμελοποιία

χωλὸν ἴαμβον scazontẽ puto.

ἱστορεῖς

γαμηλιῶνος

vnam ex Titanidibus. Didymus autem in libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidem, primam ex mulieribus esse philosophatam, & scripsisse poëmata. Græca itaque philosophia, vt aliqui quidem, casu vtcunque & exiliter veritatem, sed non omnem assequitur, vt alij autem volunt, mota est à diabolo. Nonnulli autem vniuersam Philosophiam inferiores quasdam potestates inspirasse existimant. Sed si non comprehendit quidem Græca Philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata domini exequenda, at maximè regali quidem certè doctrinæ viam præparat, vtcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendam veritatem confirmans eum qui opinatur prouidentiam. At, inquiunt, scriptum est, omnes qui fuerunt ante aduentum domini, sunt fures & latrones. Omnes ergo hi qui in sermone continentur, qui fuerunt ante susceptam à verbo carnem, exaudiuntur generaliter. Sed Prophetæ quidem, vt qui à domino fuerūt missi & inspirati, non fures sed ministri. Dicit itaque scriptura. Misit sapientia seruos suos conuocans cum alto præconio ad craterem vini. Philosophia autem non missa est à domino, sed venit, inquit, furto surrepta, vel à fure donata. Siue ergo potestas, aut Angelus qui veritatis aliquid didicit, & in ea non mãsit, hæc inspirauit, & furto surrepta docuit: hoc fecit, non quòd nescierit dominus, qui fines eorum quæ futura sunt nouit ante constitutionē vniuscuiusque essentiæ, sed quòd non prohibuerit. Tunc enim aliquam habuit vtilitatem furtum quod redibat ad homines, non quòd is qui surripuit vtile sibi proponeret, sed prouidentia ad vtile dirigeret audacis cept' euentum. Scio multos in nos assiduè insurgere, & id quod non prohibet, causam esse dicere. Furti enim causam esse dicunt eum qui non seruauit, vel eum qui non prohibuit, quemadmodum incendij, eū qui ignem non extinxit incipientem, & naufragij, gubernatorem, qui rudentem non contraxerit. Iam verò puniuntur à lege qui horum causæ sunt. Nam in

Ioan. 10.

Prouerb. 1.

cuius potestate erat situm prohibere, in eũ eius quod accidit culpa confertur. Ad eos autem dicimus, in faciendo, operando, & agendo causam intelligi. Id autem quod non prohibet, hoc ipso remotum est ab operatione. Præterea causa quidem versatur in operatione, quemadmodum nauis ædificator in eo quòd fiat scapha. Domus autem ædificator, in eo quòd ædes construatur. Id autem quod non prohibet, ab eo quod fit separatum est. Propterea ergo perficitur, quòd id quod potest prohibere, non operatur nec prohibet. Quid enim operatur qui non prohibet? Iam verò ad absurdum quoque redit id quod ab eis dicitur, siquidem sauciationis causam esse dicent, non telum, sed clypeum, qui non prohibuit quominus telum peruaderet. Neque enim furem, sed eum qui furtum non prohibuit, reprehendent. Ergo Græcorum quoque naues non Hectorem dicant combussisse, sed Achillem, quoniam cum prohibere posset Hæctorem, non prohibuit. Sed ille quidem propter iram (in eius autem potestate non erat irasci vel nõ irasci) & ignem non prohibuit, & forte adiuuans causa fuit. Diabolus autem cum liberum haberet arbitrium, & duci posset pœnitentia & furari, ipse quoque furti causa est, non autem Dominus qui non prohibuit. Sed nec noxium erat donum, vt accederet prohibitio. Et si accuratè & subtiliter aduersus eos agendum est, sciant id quidem quod non prohibet, quod in furto factum esse dicimus, nullo modo esse causam: in id autem quod prohibet, causam culpamque conferri. Qui enim clypeo protegit ei qui protegitur causa est ne saucietur, prohibens ipsum sauciari. Et Socrati dæmonium causa erat, non prohibens, sed adhortans, & si non adhortaretur. Sed nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem, & appetendi & agrediendi, sed sit vitium inuoluntarium. Vnde qui prohibuit quidem, causa est. Qui autem non prohibuit liberam animę electionem, iustè iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitij. Quo-

Marginal notes:

αὐσυνέργητον

Græcè est ἐπ' αὐτῷ δὲ ἦν *sed puto legendũ* ἐπ' αὐτῷ δὲ οὐκ ἦν *vt opponatur ei quod sequitur diabolus autem &c.*

Hinc error Origenis.

ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς

προηγ. τῶν ἁμαρτημάτων ... ἁμαρτημάτων

niam autem libera electio & appetitio peccata primum inchoat, falsa autem nõnunquã dominatur opinio, à qua, cum sit iustitia & ignorantia, recedere negligimus, iure infliguntur supplicia. Febrire enim est inuoluntarium, sed cum per se & propter suam intemperantiam febrierit, eum reprehendimus, vt pote quòd vitium sit inuoluntarium. Nemo enim malum eligit, quatenus malum, sed adductus ab ea quæ inest in ipso voluptate, id bonum ratus, suspiciendum existimat. Quæ cum ita se habeant, & liberari ab ignoratione, & à mala & delectabili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasiis & visis, situm est in nostra potestate. Latro autẽ & fur dicitur diabolus, qui Prophetis Pseudoprophetas admiscuit, tanquam frumento zizania. Omnes ergo qui fuerunt ante dominum, fures & latrones, non absolutè autem omnes homines, sed omnes Pseudoprophetæ, & omnes qui non propriè ab ipso missi sunt. Habuerunt autem Pseudoprophetæ quoque furtum, Prophetæ nomen, cum Prophetæ quidem essent, sed eius qui est mendax. Dicit enim Dominus. vos ex patre vestro diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit, quoniam non est in ipso veritas. Cum locutus fuerit falsum, ex propriis loquitur, quoniam mendax est & pater eius. In falsis autem vera quoque aliqua dicebant Pseuprophetæ. Et ij re vera prophetabant in extasi, vt Apostatæ, eius, in quam, qui defecerat, ministri. Dicit autem Pastor quoque Angelus pœnitentiæ, ad Hermetem, de Pseudopropheta. Quædam enim verba vera dicit. Diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex iustis frangere. Omnia ergo à superis in bonum dispensantur, vt per ecclesiam cognoscatur multiplex ac varia Dei sapientia, ex seculorum præscientiã, quam fecit in Christo. Deo autem nihil aduersatur, nec est quidquam ei contrarium, vt qui sit dominus est omnipotens. Quinetiam eorum qui defecerunt consilia & operationes, cũ sint singulares,

Ioan. 8.

fiunt quidem ex mala affectione, sicut morbi corporis: ab vniuersa autem ac generali prouidentia administrantur ad finem salubrem, etiam si causa sit morbo efficiens. Est itaque maximum diuinæ prouidentiæ argumentum, non sinere vt vitium quod ex volũtaria defectione ortum est, inconducibile maneat & inutile, sed nec sit omnino noxium. Diuinæ enim sapientiæ & virtutis & potentiæ est officium, non solum bona facere (hæc est enim, vt semel dicam, Dei natura, vt ignis calefacere, & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, vt id quod per malos aliquos excogitatum est, ad bonum aliquem finem & vtilem deducat, & vtiliter iis quæ videntur mala vtatur, sicut eo quod ex tentatione processit testimonio. Est ergo etiã in philosophia, quæ furto surrepta & veluti à Prometheo, parum ignis aptum ad lumen qui vtiliter excitatur & vestigium aliquod sapientiæ, & motus à Deo. In his autem latrones & fures fuerint, qui sunt apud Græcos Philosophi qui ante Domini aduentum, à Prophetis Hebræis partes veritatis id minime agnoscentes sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt, & alia quidem adulterarunt, alia autem, superuacanea quadam diligentia, indoctè tanquam sapientes pronuntiarunt, alia autem etiam inuenerunt. Forte enim sensus quoque spiritum habuerunt. φφισάμενοι.
Assentitur autem scripturæ quoque Aristoteles, qui dixit Sophisticã esse furem sapientiæ, sicut antè ostẽdimus. Apostolus autem. Quæ etiam loquimur, inquit, non in iis quæ doceri possunt humanæ sapientiæ verbis, sed in iis quæ doceri possunt, spiritus. De prophetis enim, Omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus, Christi scilicet. Quare non sunt fures prophetæ. Et doctrina mea, non est mea, inquit Dominus, sed eius qui misit me Patris. Et de furibus. Qui autem ex seipso, inquit, loquitur, gloriam propriam quærit. Tales autem sunt qui sibi placẽt Græci, & sunt arrogantes. Sapientes autem eos dicens scriptura, nõ reprehendit eos qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur. De his autem dicit. Perdam sapientiam

1. Cor. 1.
διδακτοῖς.
Ioan. 1.
Ioan. 7.
1. Cor. 1.

ſapientum, & prudentiam prudentum abolebo. Infert itaque Apoſtolus. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? Vbi inquiſitor huius ſeculi? Vt à ſcribis diſtingueret, huius ſeculi inquiſitores ponens Philoſophos ex gentibus. Nonne infatuauit Deus mundi ſapientiam quod perinde eſt ac ſtultam oſtendit, & non veram vt putabant. Et ſi roges cauſam cur ſibi viderentur ſapientes. Propter cæcitatem cordis ſui, inquiet. Quoniam in ſapientia Dei, hoc eſt, quæ per Prophetas eſt annunciata, non cognouit mundus, nempe per ſapientiam quæ loquitur per Prophetas, ipſum ſcilicet Deum, ipſi Deo viſum eſt per prædicationem ſtultitiæ, quæ Græcis ſcilicet videtur eſſe ſtultitia; ſaluos facere credentes. Quoniam Iudæi, inquit, ſigna petunt ad fidē. Græci autem quærunt ſapientiam, nempe orationes quæ vocantur ἀναγκαστικοί hoc eſt neceſſario cōcludentes, & alios ſcilicet ſyllogiſmos. Nos autem prædicamus Ieſum Chriſtum crucifixum. Iudæis quidem ſcandalum, quòd cum ſciant prophetiam, non credant euentui. Græcis autem ſtultitiam. Fabuloſum enim eſſe exiſtimant, qui ſibi videntur ſapientes, & per hominem filium Dei loqui, & Deum habere filium, & eum eſſe paſſum, quo fit vt ſuæ opinionis anticipatio eis perſuadeat vt nō credant. Seruatoris enim aduentus, non ſtultos fecit & duros corde & infideles, ſed prudentes, & aptos quibus perſuadeatur, & præterea fideles. Oſtenſi ſunt autem, ab eorum qui obedierunt voluntaria inclinatione ſeparati, ij qui noluerunt parere, & imprudentes & infideles & ſtulti. Ipſis autem vocatis Iudæis & Græcis Chriſtus eſt Dei virtus, & Dei ſapientia. Num ergo, quod eſt etiam melius, exiſtimandum eſt eſſe enuntiatiuum, illud: Non infatuauit Deus ſapientiam mundi, perinde ac non ſtultam fecit, ne cauſa duritiei cordis à Deo eis facta videatur qui ſtultam fecit ſapientiam. Omnino enim & ſi ſapientes eſſent, maiori culpæ fuere obnoxij, qui prædicationi non crediderunt. Voluntaria enim eſt electio & delectus veritatis. Quinetiam illud Perdam ſapientiam ſapientum, eius quæ contem-

1.Cor.1.

nitur ac despicitur barbaræ philosophiæ oppositione dicit illustrasse, sicut etiam lucerna quæ à Sole illustratur dicitur periisse, eo quòd non æqualem edat operationem. Cum ergo omnes homines vocati sint, qui voluerunt obedire, nominati sunt vocati. Non est enim apud Deum iniustitia. Iam verò qui ex vtroque populo crediderunt, ij sunt populus peculiaris. Et in actis Apostolorum hoc his verbis inueneris. Qui itaque verbum eius susceperunt, baptizati sunt. Qui autem noluerunt parere, seipsos scilicet abduxerunt. Ad eos dicit Prophetia: Et si velitis, & me audieritis, bona terræ comedetis, in nobis situm esse arguens & eligere & declinare. Dei autem sapientiam dixit Apostolus doctrinam quę est ex Domino, vt veram philosophiam ostendat tradi per Dominum. Qui etiam qui sibi videtur sapiens, habet quasdam admonitiones, quæ iubent apud Apostolum induere nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quamobrem deponentes mendacium loquimini veritatem. Ne detis locum diabolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius laboret operans bonum. Operari autem est ad laborare quærēdo veritatem. Nempe cum ea quæ sermone fit beneficētia. Vt impertiri possitis ei qui opus habet, & seculares copias & diuinam sapientiam. Vult enim verbum doceri, & argentum mensis dari, perfectè examinatum, vt detur fœnori. Vnde infert. Turpe verbum ex ore vestro non exeat. Id autem turpe est, quod procedit ex opinione quam de se quis concipit. Sed si quod est bonum ad ædificationem vtilitatis, vt det gratiam audientibus. Boni autem Dei bonum sit verbum necesse est. Quomodo autem non est bonum quod saluum facit? Quòd itaque testimonio comprobetur Græcos vera quædam habere dogmata, hinc quoque licet considerare. Scribitur in Actis Apostolorum Paulum hæc dicere ad Areopagitas. Superstitiosiores vos video. Præteriens enim & vides simulachra vestra, inueni & aram in qua scriptum erat, ignoto Deo. Quem ergo ignorantes co-

Esa. 1.
Ephe. 4.
τῇ λογικῇ ποιΐᾳ.
σαπρός. putridum.
ὁμοίως.
Act. 17.
σεβάσματα.

litis, eum vobis annuntio. Deus enim qui fecit mundum & omnia quæ in ipso sunt, hic cœli & terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec à manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia, fecítque ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere Deum si fortè attrectent aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidem vestrorum Poëtarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Ex quibus clarum est quòd etiam Poëticis vtens exemplis, ex arati Phænomenis approbat quæ apud Græcos rectè dicta sunt, & per ignotum Deum, honorari quidem per circúlocutionem à Græcis opificem Deum significauit, ex agnitione autem oportere per filium accipere & discere. Misi ergo propterea te ad gentes, aperire, inquit, oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt ipsi accipiant remissionem peccatorum & hæreditatem in iis qui sunt fide sanctitati in me. Ij ergo sunt qui aperiũtur oculi cæcorum: Patris per filium agnitio, est circumlocutionis Græcè comprehensio, & conuerti à potestate Satanæ, est mutari à peccato, per quod introducta erat seruitus. Nec tamen absolutè omnem suscipimus Philosophiam, sed illam de qua apud Platonem quoque dicit Socrates. Sunt enim, vt aiunt, in mysteriis, multi quidem qui gestant ferulam, pauci verò Bacchi: multos quidem esse vocatos, paucos autem electos tacitè significans. Apertè itaque subiungit. Ij autem mea quidem sententia non sunt alij, quàm qui rectè sunt philosophati, à quibus ego quidem, quo ad eius à me fieri potuit, in vita nunquam abfui, sed vt ex eis essem omni ratione omnem adhibui diligentiam. An autem rectè adhibuerim, & quid perfecerimus, cum illuc venerimus apertè sciemus, si Deus velit, paulopost. Annon tibi videtur fidei ex scripturis Hebraicis eam quæ est post mortem

Act.26.

Matth.22.

iusti spem declarare? Et in Demodoco, si modo est opus Platonis. Nec existimes me dicere philosophari, in artes incumbentem viuere, nec multa discere appetentem. nam ego quidem hoc probrum esse ducebam. Sciebat enim, vt existimo, eum multarum rerum scientem mentem iam habere qui docet, vt est Heracliti sententia. Et in quinto de Republica. Hos ergo, inquit, omnes, & alios quarundam eiusmodi rerum, & nescio quarum artium Mathematicos, ponemus Philosophos? Nequaquam, inquit, sed similes Philosophis. Veros autem, inquit, quos nam dicis? Eos, inquam ego, qui veritatis delectantur contemplatione. Non enim in Geometria quæ postulata habet & positiones, est Philosophia. Neque in Musica quæ quidem est coniecturalis, neque in Astronomia, quæ naturalibus & fluentibus & verisimilibus est referta rationibus: sed est ipsius boni per scientiam & veritatem, cum aliæ quidem sint bonę viæ, sed tãquam ad bonum. Quare nec ipse doctrinæ orbem, quem vocant encyclopediam, dat ad bonum conferre, sed opem ferre ad excitandam & exercendam animam ad ea quæ percipiuntur intelligentia. Siue ergo dicunt Græcos diuinæ Philosophiæ esse casu aliquid elocutos: casus est diuinæ œconomiæ. Nõ enim propter eam quæ nobiscum intercedit contentionem, casum quis in Deos refert. Siue quòd præfixum scopum sint assecuti, ea assecutio non est expers prouidẽtiæ. Siue rursus dicat Græcos naturalem habuisse notionem, vnum naturæ cognoscimus opificem, qua ratione esse quoque naturalem diximus iustitiã. Siue mentem habuisse communem: quisnam sit eius pater, & quæ sit in mentis distributione iustitia consideremus. Nam siue quis dixerit προαναφώνησιν hoc est prælocutionem seu prædictionem, & causetur συνεκφώνησιν id est coniunctam explicationem, dicit species prophetiæ. Atque per veritatis quidem apparentem speciem alij dicunt quædam dicta esse à Philosophis. De nobis itaque dicit diuinus Apostolus. Videmus enim nunc tanquam per speculum, per eam quæ

ἐπιχωριάζοντα.

ἐγκύκλιον.

κατὰ περίπτωσιν.

ἐκθειάζουσι.

κατὰ συντυχίαν.

προαναφώνησις.

συνεκφώνησις.

ἔμφασις.

est in ipso reflexionem nos ipsos cognoscentes, & ex ea quæ est in nobis diuinitate efficientem caussam, quoad eius potest fieri, vnà contemplantes. Vidisti enim, inquit fratrem tuum, vidisti Deum tuum Seruatorem puto Deum nunc nobis dictum esse. Post carnem autem depositam, facie ad faciem, tunc iam definitè & comprehensè, quando cor purum fuerit. Et per apparentem quidem speciem & pellucentem Deum vident, qui apud Græcos exactè sunt philosophati. Tales enim sunt quæ ex imbecillitate cernuntur phãtasiæ seu visiones, quemadmodum visio cernitur in aquis, & videmus per perlucida & perspicua corpora. Rectè ergo Solomon. Qui seminat, inquit, iustitiam, operatur fidem. Sunt autem qui plura seminant, ij qui plura faciunt. Et rursus. Curam gere eorum quæ sunt in campo viridia, & tondebis herbam, & collige fœnũ maturum, vt habeas oues ad vestimentum. Vides quẽadmodum externi quoque integumenti & custodiæ sit cura gerenda. Scienter autem agnoscas animas gregis tui. Quando enim gentes quæ legem non habent, natura quæ sunt legis faciunt, ij non habentes legem sibiipsis sunt lex, præputio seruante Legis iustificationes ex sententia Apostoli, & ante Legem & ante aduentum. Tanquam comparationem autem faciens Philosophorum cum iis qui vocantur hæretici, admodum dilucidè. Melior est, inquit Verbum, amicus propè quàm frater longè habitans. Qui autem falsis innititur, is pascit ventos, & persequitur aues pẽnatas. Non existimo Verbum nunc dicere philosophiam, cũ in multis probabiliter argumentetur, & probabiliter loquatur philosophia, sed insectatur hæreses. Infert itaque. Reliquit enim vias suæ vineæ, in semitis autẽ propriæ agriculturæ aberrauit. Eæ autem sunt quæ ecclesiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cecidit in hæresin, transit per solitudinem sine aqua, eo qui verè Deus est relicto, à Deo desertus, aquam quærens sine aqua, inhabitabilem & sitibundam terram peruadens, colligens manibus sterilitatem fructuum. Et iis qui carent prudentia. Iubeo, inquit sapientia, iis qui

1.Cor.3.
ἔμφασιν καὶ διάφασιν.
Prou.11.
Prouerb.27.
ὥριμον.
Rom.2.
Prouerb.27.
Prouerb.10.
Prouerb.8.

versantur in hæresibus dicens scilicet. Panes abscon-sos lubenter tangite & aquam furti dulcem, panem & vinum, non in aliquibus aliis, quàm in iis quæ pane & vino, in oblatione, non ex regula ecclesiæ, vtuntur hæresibus, apertè ponente scriptura. Sunt enim qui sola aqua vtuntur in Eucharistia. Sed resilias, ne diu moreris in loco eius, locum synagogam, non autem ecclesiam, æquiuocè appellauit. Deinde acclamat. Ita enim traiicies aquam alienam, baptisma hæreticum, non conuenientem & germanam aquam reputans. Et transmeabis fluuium alienum, qui in mare defert & detrahit, in quod emittitur qui diuertit ab ea stabilitate quæ est in veritate, rursus confluens ad gentiles & inordinatos vitæ fluctus. Quemadmodum autem multi homines qui nauem trahunt, non dici possunt multæ causæ, sed vna causa ex multis. Non est enim vnusquisque causa vt nauis trahatur, sed cum aliis. Ita etiam philosophia confert ad comprehendendam veritatem, cum sit inquisitio veritatis, non quòd sit causa comprehensionis, sed causa cum aliis, & adiuuans, & forte etiam causa adiuuans. Quemadmodum autē cum beatum esse vnum sit, eius causæ sunt virtutes quæ sunt plures. Et quemadmodum eius quod est calefieri, & sol & ignis & balneum & vestis: ita cum sit vna veritas, multa sunt quæ conferunt ad eius inquisitionem, inuentio autem est per filium. Et siquidem rectè consideremus, potestate vna est virtus, accidit autem vt ea cum his quidem insit rebus, dicatur prudentia, in illis autem, temperantia, in aliis verò animi magnitudo vel iustitia. Eadem autem ratione cum sit vna quoque veritas, in Geometria, Geometriæ veritas, in Musica autem, Musicæ, & in recta philosophia fuerit Græca veritas. Sola autem hæc est præcipua veritas quæ manibus tradi non potest, quam docemur à Dei filio. Hoc modo dicimus de vna & eadem drachma, si data quidem fuerit nautæ, naulum, si Publicano, vectigal, & ei qui domum locat, merces conductæ domus præceptori, operæ merces, & ei qui vendit, arra. Vnaquæque autem siue virtus, siue etiam veritas vni-

Hi hæretici vocantur. ἰδροφαστάται.

ἀπαρτεχείρετος.

uoce vocetur, causa est solius qui per se est effectus. Per coniunctũ autem earũ vsum fit beatè viuere. Non enim ex nominibus beati fuerimus, cum rectam viam dicamus beatitudinem, & beatum cui virtute exornata est anima. Quòd si etiam philosophia opem fert eminus inuentioni veritatis, variis notionibus tendens ad nostram cognitionem quæ proximè attingit veritatem: at ei opem fert qui ex Verbo seu ratione studuerit conari apprehendere cognitionem. Et à nostra separatur Græca veritas: etiamsi sit idem nomẽ sortita, & propter magnitudinẽ cognitionis, & demõstrationem magis principalem, & diuinam virtutem, & quę sunt similia. A Deo enim docti sumus, qui literas verè sacras à filio Dei docemur. Vnde nec similiter mouent animas, sed diuersa doctrina. Quòd si propter eos qui lubenter reprehendunt, oportebit nos distinguere, cum dicamus Philosophiam adiuuantem causam & cooperatricem veræ comprehensionis, cum sit inquisitio veritatis, fatebimur eã esse disciplinam quæ præcedit vim cognoscendi, non causam statuentes eam quæ est causa adiuuens, neque continens, id quod adiuuat cooperatur, nec perinde ac non sit veritas absque philosophia. Nam omnes ferè absque disciplinarum orbe & Græca philosophia, alij autem etiam absque literis, diuina & barbara moti philosophia, potestate eum qui de Deo est per fidem accepimus sermonẽ, eruditi sapientia quæ per se operatur. Quod autem facit cum alio, cum sit imperfectũ vt per se operetur, cooperantem & adiuuantem causam dicimus, vt quod sit nominatum causa eo quòd vna venerit cum alio, per se autem non possit prębere verum effectum. Quanquam per se quoque aliquando Græcos iustificabat philosophia, sed non ad vniuersam ac generalẽ iustitiam, ad quam cooperatrix & adiutrix inuenitur, sicut primus & secundus gradus ei qui ascendit in cœnaculum, & Grammaticus ei qui est Philosophaturus. Non quòd per eius ablationem, vniuerso ac generali verbo desit aliquid, vel perimatur veritas. Nam & visus & auditus & vox confert ad veritatem. Mens autẽ

εὐγχρησιν. ἐπιβολάς. λογικῶς. τὸ γνωστικόν. γραμματιχῆς. φροσφυῶς.

est quæ eam apposité & naturaliter cognoscit. Sed ex iis quidem quæ adiuuant & cooperantur, alia quidem maiorem, alia verò minorem vim afferunt. Perspicuitas itaque opem fert ad tradendam veritatem, & dialectica, ne prosternamur ab hæresibus quæ faciunt incursiones. Et est quidem per se perfecta, & nullius indiga Seruatoris doctrinæ cum sit Dei virtus & sapientia. Accedens autem Græca philosophia, non veritatē facit potentiorem, sed debilem aduersus eam efficit Sophisticam argumētationem, & propulsans dolosas aduersus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes & vallus. Et quæ est quidem ex fide veritas, tanquam panis necessaria est ad viuendum. Quæ autem præcedit disciplina, est obsonio similis & bellariis. Desinente cœna suauis est placētula, vt ait Pindarus Theban⁹. Apertè autē dicit scriptura. Astutior erit simplex intelligens. Sapiēs autē suscipiet cognitionē. Et. Qui a seipso quidē accepit, gloriā propriā quærit, inquit Dominus. Qui autē quærit gloriam eius qui misit ipsum, verus est, & iniustitia nō est in ipso. Cōtrà igitur se iniustè gerit qui sibi vsurpauit ea quę sunt Barbarorum, & tanquā propriā iactās, suā augēs gloriā, & emētiens veritatem, Is fur dictus est à scriptura. Dicit itaque. Fili ne sis mendax deducit enim mendacium ad furtū. Iam autem fur, id quod habet surreptum, verè habet, etiam si sit aurum, etiam si argentum, etiam si oratio, etiam si decretū. Ex parte ergo ea quæ suffurati sunt, vera quidē sunt, sciunt autē per coniecturā, & rationū moti necessitatibus. Si itaque didicerint, agnoscēt cōprehendēdo. Et quod philosophorū quidem dogmata ex Hebræis surrepta fuerint, tractabimus paulopost. Pri⁹ autē, quod erat cōsequens iā dicendū est de tēporibus Mosis, per quæ ostendetur citra vllam cōtrouersiam, Hebræorum philosophiā esse quauis Philosophia lōgè antiquiorem ∴ Ac de iis quidem accuratè dictum est à Tatiano in oratione aduersus Græcos. Dictum est autem etiam à Casiano in primo Exegeticôn, postulat tamen commentarius, vt nos quoque ea percurramus quæ in loco dicta sunt. Apion itaque

σαφήνεια. θριγκός. τρωγάλιον. ἄχαρες. Eccles. 17. καταληπτικῶς. συνωρίσθαι.

Grammaticus, qui πλειστονίκης id est sæpe victor est cognominatus, in quarto historiarum Ægypti, & si esset infensus Hebræis vtpote genere Ægyptius, adeò vt etiam aduersus Iudæos librum scripserit, Amosis Ægypti Regis mentionem faciens, eius rerum gestarũ testem adducit Ptolemæum Mendesium. Eius autem verba sic habét. Effodit autem Amosis Athyriam, qui fuit tempore Inachi Argiui, vt scripsit in temporibus Mendesius Ptolemæus. Hic autem Ptolemęus, fuit quidem Sacerdos. Regum autem Aegypti res gestas tribus libris exponens, dicit tempore Amosis Ægypti Regis Mose duce Iudęos exiisse ex Ægypto. Ex quibus cernitur Mosem floruisse tempore Inachi. Ex rebus autem Gręcis, sunt antiquiores Argolicæ, eæ, inquam, quę ducunt originem ab Inacho, vt docet Dionysius Halicarnasseus in tẽporibus. His autem, quatuor quidem generationibus sunt res Atticæ recẽtiores quæ ducunt originem à Cecrope, qui duplici fuit natura & indigena, vt iisdem verbis dicit Tatianus. Nouem verò, res Arcadicæ à Pelasgo. Dicitur autem hic quoque Indigena. His autem sunt aliæ, quindecim recentiores, nempe Phtioticę quę à Deucalione. Ad tempus autem rerum Troianarum, ab Inacho generationes quidem viginti vel plures numerantur. Sunt autem anni, vt semel dicam, quadringenti & vltra. Iam verò res quoque Assyriorum videbuntur rebus Græcis multis annis antiquiores, ex iis quæ dicit Ctesias. Tricesimo secundo mouit Moses ex Aegypto tempora Amosis Aegyptii & Inachi Argiui. Fuit autem in Græcia, tempore quidem Phoronei qui fuit post Inachum, inundatio quæ fuit tempore Ogygis, & regnum quod fuit Sycione, primi quidem Ægialei. Deinde Europis. Deinde Telchinis, & regnum Cretis in Creta. Acusilaus enim dicit Phoroneum fuisse primum hominum. Vnde etiam poëta Phoronidis, dixit eum fuisse patrem mortalium hominum. Hinc Plato in Timæo secutus Acusilaum, scribit. Et cum vellet eos aliquando inducere vt dicerent de rebus antiquis huius ciuitatis, aggreditur dicere

τεσσαράκοντα Græce est, sed legendum esse, τέσσαρσι. Colligitur ex supputatione.

δίφυῦς.

Græcum habet πεντήκοντα.

δίνειν. sed puto legẽ. πεντεκαίδεκα.

cere quæ sunt antiquissima. De Phoroneo qui dictus est primus,& de Neobe, & quæ fuerunt post diluuiũ. Tempore autem Phorbantis fuit Actæus,à quo Actęa Attica. Tempore autem Triopæ, Prometheus & Atlas & Epimetheus, & qui duplicem naturam habebat Cecrops, & Ino. Tempore autem Crotopi, quæ Phaëtontis tempore fuit inflammatio, & quæ tempore Deucalionis fuit inundatio. Tempore autem Stheneli,& regnum Amphictyonis, & Danai in Peloponnesum aduentus, & Dardaniæ à Dardano ædificatio. A Ioue qui genitus, inquit Homerus nouit quiccogere nubes, & ex Creta in Phœniciam deductio. Tempore autem Lyncei, Proserpinæ raptus, & extructio templi quod est in Eleusine, & Triptolemi agricultura, & Cadmi Thebas aduentus, & regnum Minois. Tempore antem Prœti, bellum Eumolpi aduersus Athenienses. Tempore autem Acrisij, Pelopis ex Prygia transitus, & Iouis Athenas aduentus, & secundus Cecrops, & Persei & Bacchi res gestæ,& Orpheus & Musæus. Octaubdecimo autem anno regni Agamemnonis captum est Ilium regnantis Demophōtis Thesei filij anno primo duodecimo mensis Thargelionis,vt ait Dionysius Argiuus. Ægias autem & Dercylus in tertio,octauo mensis Panemi desinentis. Hellanicus enim dicit duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorum qui Attica scripserunt,octauo desinentis, postremo anno regnante Menestheo, in plenilunio. Noctis quidem erat medium, inquit is qui paruam fecit Iliadem, & splendebat lucida Luna. Alij autem eodem die Scirrhophorionis. Theseus autem qui erat æmulator Herculis,est Troianis vna generatione antiquior. Tlepolemi itaque qui fuit filius Herculis, meminit Homerus, quòd in Ilium militauerit. Ostenditur ergo Mosem fuisse antequam Bacchus referretur in Deos,annis sexcentis quatuor, siquidem in Deos refertur tricesimo secundo anno regni Persei,vt ait Apollodorus in Chronicis. A Baccho autem ad Herculem, & viros illos fortes qui cum Iasone in Argo nauigarunt, col-

θαργηλιών.

λήγοντος.

est autem hæc cõparatio more Atheniensiũ, qui post vicesimum Lunæ diẽ ita cõputubant.

ὀγδόν φθίνοντος.

ἑνδόμῃ φθίνοντος.

Est corruptus numerus, & forte pro sexcentis legendum est trecentis.

liguntur anni sexaginta tres, & Æsculapius & Dioscuri, id est Castor, & Pollux, cum eis nauigarunt, vt testatur Apollonius Rhodius in Argonauticis. A regno autem Herculis quod fuit Argis, vsque ad ipsius Herculis, & Æsculapij in Deos relationem, colliguntur anni triginta, vt vult Apollodorus chronographus. Hinc autem vsque ad relationem in Deos Castoris, & Pollucis, sunt anni quinquaginta tres. Hoc vtique tempore Troia quoque capta fuit. Quòd si Hesiodo quoque poëtæ oportet credere, eum audiamus.

Mercurius.

Editus estque Ioui pulchra ex Atlantide Maia
Præco Deum, fuerat cum sacrum ingressa cubile.
Præclarum at peperit natum Cadmæa, coisset
Cum furtim Semele, Bacchum valde exhilarantem.

Cadmus quidem Pater Semeles tempore Lyncei venit Thebas, & fuit inuentor Græcarum literarum. Triopas autem eodem fuit tempore cum Iside, generatione septima ab Inacho. Isidem autem dicunt eandem fuisse quæ Io, propterea quòd oberrans obierit totam terram. Ister autem in libro de Colonia Ægyptiorum, dicit eam fuisse filiam Promethei. Prometheus autem fuit tempore Triopæ, septima generatione post Mosem. Quare vel ante eam quæ ex Græcorum sententia fuit hominis generationem, Moses videtur floruisse. Leo autem qui tractauit de Diis qui sunt in Ægypto, dicit Isidem à Græcis vocari Cererem, quæ fuit tempore Lyncei, vndecima generatione post Mosem. Apis autem Rex Argorum, ædificat Memphim, vt dicit Aristippus in primo Arcadicorum. Aristeas verò Argiuus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse quem colunt Ægyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de legibus Asiæ, dicit Apim taurum mortuum & conditum, loculo qui σορὸς Græcè dicitur, fuisse repositum in templo dæmonis qui colebatur, & hinc appellatum fuisse Soroapim, & postea quadam eorum qui illic habitabant consuetudine, Sarapim.

Est autem Apis tertius ab Inacho. Iam verò Latona fuit tempore Tityi. Namque à Latona clara est Iouis incita coniux. Tityus autem fuit eodem tempore cum Tantalo. Meritò ergo scribit etiam Pindarus Bœotius: In tempore autem Apollo fuit genitus. Nec mirum, cum etiam Admeto vna cum Hercule inueniatur seruiisse mercede in magnum annum. Zethus autem & Amphion inuentores Musicæ, fuerunt circa Cadmi ætatem. Quòd si quis dicat Phemonoem primam Acrisio responsa cecinisse; sciat quòd viginti, & septem annis post Phemonoem fuit Orpheus, & Musæus, & Linus præceptor Herculis. Homerus autem & Hesiodus fuere Iliacis multò recentiores; post quos longe fuere recentiores Græcorum legislatores, Lycurgus, & Solon, & septem sapientes, & Syrius Pherecydes, & magnus Pythagoras, qui longè fuerunt inferius circa Olympiadas, vt prius ostendimus. Plurimis ergo qui apud Græcos coluntur, Diis, non solum iis qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, ostensum est nobis Mosem esse antiquiorem. Neque verò is solus, sed etiam Sibylla dicitur Orpheo antiquior. De esus enim cognomine, & de iis quæ ab ea prolata sunt responsis, multa dicuntur, & cum esset Phrygia, appellatam esse Diananm, & cum ea ad Delphos accessisset, cecinisse.

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis.
Serui, veni ad vos Iouis expositura potentis
Mentem, in Germanum cum sim bile percita Phœbum.

Est autem alia quoque quæ vocatur Herophile Erithræa. Harum meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Ægyptiam, & Italicam quæ Romæ habitauit Carmentale, cuius fuit filius Euander, qui Romæ templum panis, quod Lupercal appellatur, condidit. Operæpretium est autem, cum in hunc locum deuenerimus, aliorum quoque Prophetarum, qui post Mosem fuerunt apud Hebræos, tempora exquirere. Postquam è vita excessit Moses, dux populi succedit Iesus, qui bellum quidem gessit xvj

χρησμωδῆσαι.

κάρμεντα.

annis, in terra autem illa bona quieuit xxv. annis. Vt autem continet liber Iesu, Mosi successit vir prædictus annis xxvij. Deinde cum peccassent Hebræi, traduntur Mesopotamiæ Regi Chusachar octo annis, vt refert liber Iudicum. Cum autem postea Deũ orassent, ducem accipiunt Gothoniel, fratrem Chaleu iuniorẽ ex tribu Iuda, qui cum interfecisset Regem Mesopotamiæ, præfuit populo annis deinceps quinquaginta. Et cum rursus peccassent, traditi sunt Æglom Regi Moabitarum annis xxviij. Cum autem rursus rediissent, eorum dux fuit Aod annis octoginta, vir qui ambabus manib⁹ pro dextra vtebatur, ex tribu Ephraim. Is est qui Æglom de medio sustulit. Mortuo autem Aod cum rursus peccassent, traditi sunt Iabim Regi Chanaam xx. annis. Eius tempore fuit Prophetissa Debbora vxor Labidoth ex tribu Ephraim, erat autẽ Pont. Ozius filius Riesu. Cum per eam exercitum duxisset Barac filius Beaner ex tribu Nephtalim, acie congressus cum Sisara principe exercitus Iabim, potitus est victoria. Atque hinc quidem populo præfuit Debbora, cum iudicans. Ea autem mortua cum rursus peccasset populus, Madianitis traditur annis vij. Post hæc Gedeon ex tribu Manasse, filius Ioe, cũ ccc. in aciẽ produxisset, & centum & viginti eorum millia cecidisset, prefuit annis xl. Post quem eius filius Achimelech tribus annis. Ei successit Boleas filius Bedan filij Charran, ex tribu Ephraim. xxiij. annis magistratum obtinens. Post quem cum rursus peccasset populus, octodecim annis traditur Ammanitis. Cum autem ducti fuissent pœnitentia, eis præest Iephta Galaadites ex tribu Manassæ, & præfuit vj. annis. Post quem dux fuit Abanhau, qui erat ex Bethleem, de tribu Iuda annis septem. Deinde Ebron Zabulonites octo annis. Deinde Æglom ex Ephraim octo annis. Nonnulli autem septem annis Abanhau coniungunt quatuor annos Ebrom. Et cum post eum rursus peccasset populus, alienigenis Philisthæis subiicitur quadraginta annis. His autem reuersis, præest Sampson ex tribu Dan, cum in bello vicisset alienigenas. Is fuit

Græcè est τεσσαράκοντα, sed lego τέσσαρα.

dux viginti annis. Et post eum cum nullus esset qui præesset, populum iudicauit Heli Sacerdos quadraginta annis. Ei succedit Samuel Propheta, sub quo regnauit Saul, qui vigintiseptem annis regnum obtinuit. Is etiam Dauidem vnxit regem. Mortuus est autem Samuel duobus annis ante Saulem, cum esset Pontifex Abimelech. Is Saulem vnxit in Regem, qui primus post Iudices regnauit in Israël. Quorum vniuersus numerus vsque ad Samuelem, anni sunt quadringenti sexagintatres, menses septem. Deinde vt habetur Regum primo, regnauit renouatus Saul viginti annis. Post mortem autem Saulis, regnat Dauid secundo in Chebron, filius Iesse, ex tribu Iuda, quadraginta annis, vt continet secundus Regum. Erat autem Pontifex Abiathar, filius Abimelech, ex cognatione Heli. Fuerunt autem Gad & Nathan prophetæ eius tempore. Fiunt ergo à Iesu Naue vsque ad tempus quo Dauid regnum accepit, vt nonnulli quidem volunt, anni quadringenti quinquaginta; vt autem proposita ostendit chronographia, colliguntur anni quingenti xxiij. menses septem, vsque ad mortem Dauidis. Postea regnauit Solomon filius Dauid annis xl. Eius tempore fuit perpetuo Propheta Nathan, qui etiam eum adhortatus est vt templum extrueret. Similiter autem Achias quoque prophetauit in Silo. Erant autem ambo quoque Reges, Dauid & Solomon prophetæ. Sadoc autem primus Pontifex sacrificauit in templo quod ædificauit Solomon, qui erat octauus ab Aaron primo Pontifice. Sunt ergo à Mose vsque ad ætatem Solomonis, vt dicunt quidem aliqui, anni quingenti nonaginta quinque, vt alij autem, quingenti septuaginta sex. Si quis autem, iis qui sunt à Iesu vsque ad Dauid, quadringentis quinquaginta annis, quadraginta annos quibus dux fuit Moses connumerauerit, & alios octoginta annos quot natus erat Moses, priusquam exirent ex Ægypto Hebræi, & his adiecerit quadraginta annos regni Dauid, colliget omnes annos sexcentos decem. Accuratius autem ad perfectius procedet non chro

ἀναρχίας ὄντος.

ἐπαναχωνισθείς

nographia; si quingentis & viginti tribus annis & septem mensibus vsque ad mortem Dauidis, adiecerit quis centum & viginti annos Mosis, & Solomonis xl. Colliget enim omnes vsque ad mortem Solomonis, annos sexcentos octoginta tres, septem menses. Hiramus dat suam filiam Solomoni, quo tẽpore post Troiam captam venit Menelaus in Phœniciam, vt ait Menander Pergamenus & Lætus in Phœniciis. Post Solomonem autem regnat Roboam, filius eius, annis septendecim. Erat autem Pontifex Abimelech, filius Sadoc. Eius tempore diuiso regno in Samaria, regnat Hæroboam ex tribu Ephraim, seruus Salomonis. Prophetauit autem Achias quoque Silonites, & Sameas filius Amame, qui etiam ex Iuda abiit ad Roboam, & prophetauit super altare. Post eum regnauit Abiu filius eius, annis xxiij. & similiter eius filius Athaman. Is in senectute laborauit podagra. Prophetauit autem eius tempore Iehu filius Ananiæ. Post eũ regnauit Iosaphat eius filius, annis quinque. Eius tempore prophetarunt Helias Thesbites, & Micheas filius Ieble, & Abdias filius Ananiæ. Tempore autem Micheæ erat Pseudopropheta Sedecias filius Chanaã. Post eos sequitur regnum Ioran filii Iosaphat ad viij. annos, cuius tempore prophetauit Helias, & post Heliam Helisæus filius Saphat. Eius tempore, ij qui erant in Samaria, comederunt stercus columbæ, & suos liberos. Tempus autem Iosaphat extenditur ab vltima parte tertij Regum vsque ad quartum. Tempore autem Ioran assumptus est Helias. Cœpit autem prophetare Eliseus filius Saphat sex annis, cum esset natus annos quadraginta. Deinde Ochozias regnauit anno vno. Eius tempore adhuc prophetabat Eliseus, & cum eo Abdadonæus. Post eum mater Oziæ Gotholia regnat octo annis, interfectis filiis sui fratris: erat enim ex genere Achab. Soror autem Oziæ Iesabæa suffurata est filium Oziæ, Ioas, & ei postea regnum tribuit. Tempore huius Gotholiæ adhuc prophetabat Helisæus, postquã regnauit, vt dixi antea, Ioas, qui fuit seruat⁹ à Ie-

Sabæa vxore Iodeæ Pontificis. Fiunt autem omnes anni x l. Colligũtur ergo à Solomone vsque ad mortem Elizæi prophetæ, vt nonnulli quidem dicunt, centum & quinque, vt alij autem, centum & duo, vt quæ est autem proposita ostẽdit chronographia, à regno Solomonis anni centum octoginta vnus. A temporibus autem Troianis vsque ad ortum Homeri, ex Philochori quidem sententia, fiunt centum & octoginta anni post Ionicam deductam coloniam. Aristarchus autem in commentariis Archilochiis, dicit eum fuisse tempore deductionis coloniæ Ionicæ, quæ fuit centum & quadraginta annis post Troiana tempora, Apollodorus autem centum annis post deductam coloniam Ionicam, cum Agesilaus Dorysæus esset Rex Lacedæmoniorum, adeò vt ad eum peruenerit Lycurgus legislator, cum esset adhuc iuuenis. Euthimenes autem in Chronicis dicit eum floruisse cum Hesiodo, tempore Acasti, & natum fuisse in Chio circiter annum c c. post Troiam captam. In hac autem sententia est etiam Archemachus in tertio Eubœicorũ. Quo fit, vt ipse, & Hesiodus sint Helisæo Propheta recentiores. Quòd si quis velit sequi Grammaticum Cratetem, & dicat fuisse Homerum circa reditum Heraclidarum, octoginta annis post captam Troiam inuenietur rursus Solomone posterior, cuius tempore fuit Menelai aduentus in Phœniciam, vt ante dictum est. Eratosthenes autem centesimo anno post captam Troiam refert Homeri ætatem. Quinetiam Theopompus in quadragesimo tertio rerum Philippicarum, refert Homerũ fuisse quingentis annis post eos qui in Ilio militarunt. Euphorion autem in opere de Aliadibus, dicit eum fuisse tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadecima Olympiade, quem etiã dicit primum nominatum esse tyrãnum. Sosibius aũt Lacon in descriptione temporum, redigit Homerum in v i i i. annum regni Charilli Polydecti. Ac regnauit quidem Charillus annis sexaginta quatuor, post quem filius Nicander anni. x x x i x. In x x x i i i i eius anno dicũt fuisse positam primam Olimpiadem,

ὥστε ἐπιβαλεῖν αὐτῷ

Græcũ habet ἔτη τεσσαράκοντα τρία φιλιππικῶν sed puto legẽ. ἐπὶ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ φιλιππικῶν aut forte.

adeò vt esset vtique Homerus nonagnita annis antequam posita essent Olympia. Post Ioam regnum excipit Amasias eius filius annis XXXIX. Ei similiter succedit Ozias eius filius annis quinquaginta duobus. Is autem mortuus est leprosus. Eius autem tempore prophetarunt Amos & Esais eius filius, & Oseæ filius Beeri, & Ionas fil. Amathi, qui erat ex Gethchober, qui prædicauit Nineuitis, qui ex ventre cœti excessit. Deinde regnat Ioatham filius Oziæ annis XVI. Eius tempore adhuc prophetabat Esaias & Ozee, & Michæas Moaraëthites, & Ioel filius Bathuel. Ei succedit eius filius Achaz annis sexdecim. Eius tẽpore decimoquinto anno abductus est Israel Babylonem, & Salmanazar Rex Assyriorum transmigrare fecit eos qui habitabant in Samaria ad Medos, & Babylonem. Achaz rursus succedit Oseæ annis octo. Deinde Ezechias annis XXIX. Ei propter sanctitatẽ, cum ad finem vitæ peruenisset, largitur Deus per Esaiam, vt viueret alios quindecim annos, per regressum Solis. Ad eum vsque peruenerunt prophetantes Esaias, & Osee & Michæas. Hi autem dicuntur fuisse post ætatem Lycurgi legislatoris Lacedæmoniorum. Dieuchidas enim in quarto Megaricorum circa ducentesimum nonagesimum annum ex quo Troia fuit secundo capta, dicit floruisse Lycurgum. Esaias autem à Regno Solomonis, cuius tempore ostensum est Menelaum venisse in Phœniciam, ducentesimo anno adhuc prophetasse cernitur, & cum eo Michæas & Osee & Ioel filius Bathuel. Post Ezechiam autem, filius eius Manasses regnat annis quinquaginta quinque. Deinde eius filius Amos duobus annis. Post quem eius filius Iosias iusti & æqui obseruantissimus, annis triginta & vno. Is imposuit membra hominum super membra idolorum, quẽadmodũ scriptum est in Leuitico. Eius tempore anno decimooctauo pascha actum est, quod à Samuele, neque in eo quod intercesserat tempore fuerat celebratum. Tunc etiam Chelcias sacerdos, pater Hieremiæ Prophetæ, cum in librum legis incidisset in templo re-

ἔτη τεσσαράκοντα τρία id est in quadraginta tribus. vt qui non curet exprimere in quo libro.

τελεσθέν

conditum, eo tecto vitam finiit. Eius tempore prophetauit Olda, & Sophonias, & Heremias. Tempore autem Hieremiæ fuit Pseudopropheta Ananias filius Iosiæ. Is cum non audiisset Hieremiam prophetam, interemptus est à Nechao Rege Ægypti in fluuio Euphrate, cum ei occurrisset proficiscêti aduersus Ægyptios. Iosiæ succedit Ieconias, & Ioachas eius filius, mensibus tribus & decem diebus. Eum Nechao Rex Ægypti vinctum abduxit in Ægyptum, cum pro eo constituisset Regem fratrem eius Ioachin, tributarium regionis, annis vndecim. Post eum Ioachim eiusdem cum eo nominis, regnauit tribus mensibus. Deinde Sedechias annis vndecim, & ad eum vsque peruenit prophetans Hieremias. Prophetarunt autem & Buzi & Vrias filius Samei & cum eo Abacum. Hic accipiunt finem Hebræi Reges. Fiunt ergo à Mosis quidem ortu vsque ad hanc transmigrationem, vt nonnulli quidem dicunt, anni noningenti septuaginta duo, ex accurata autem & exacta chronographia, mille octoginta quinque, sex menses, decem dies. A regno autem Dauidis vsque ad captiuitatem quæ facta est à Chaldæis, anni quadringenti quinquaginta duo, menses sex. Vt autem colligit nostra accurata temporum supputatio, quadringenti anni octoginta duo, menses sex, decem dies. In duodecimo autem anno regni Sedechiæ, Nabuchodonosor septuaginta annis ante principatum Persarum, aduersus Phœnicas, & Iudæos bellum gessit, vt dicit Berosus in historiis Chaldaicis. Iohabas autem scribens de Assyriis, fatetur se à Beroso sumpsisse historiam, vera esse quæ ab eo dicuntur testificans. Nabucodonosor ergo excæcatum Sedechiam abducit babylonem, & totum facit populum transmigrare. Fuit autem hæc captiuitas septuaginta annis, paucis exceptis, qui confugerunt in Ægyptum. Prophetarunt autem etiam tempore Sedechiæ Hieremias adhuc & Abacum. Quinto autem anno eius regni Babylone prophetauit Ezechiel. Post quem Naum Propheta. De-

inde Daniel. Rursus verò post eum prophetarunt Aggæus & Zacharias, primi Darij tempore, duobus annis. Post quem qui fuit in duodecimo Angelus. Post Aggæum autem & Zachariam, Neemias qui fuit princeps pocillatorum Artaxerxis, filius autem Acheli Israëlitæ, ædificauit ciuitatem Hierusalem, & templum extruxit. In hac captiuitate fuit Esther & Mardochæus, cuius habetur liber, sicut etiam Machabæorum. In hac captiuitate cum statuam adorare noluissent Misaël, Ananias & Azarias, iniecti in fornacem ignis, seruati sunt apparente Angelo. Tunc per Draconem Daniel iniectus in lacum leonum, ab Abacum diuina prouidentia nutritur, septimo die seruatur. Hic etiam factum est signum Ionæ, & Tobias per Raphaëlem Angelum Saram ducit vxorem, cum dæmon septem primos eius procos sustulisset, & post nuptias Thobiæ, pater eius Tobet visum recipit. Hic Zorobabel cum aduersarius vicisset sapientia, emit à Dario renouationem Hierusalem, & cum Esdra rediit in patriam, per quem facta populi redemptio, & diuinitus inspiratorum eloquiorum recensio & renouatio, & pascha salutare celebratum est & soluta est affinitas quæ Hebræis intercesserat cum alienigenis. Publico autem præconio proclamauerat Darius Hebræorum restitutionem. Cum autem Darij tempore effectum esset quod promiserat, celebratum festum Encæniorum, sicut etiam Tabernaculorum. Fiunt autem anni omnes cum annis captiuitatis vsque ad populi restitutionem, ab ortu quidem Mosis, anni mille centum quinquaginta quinque, menses sex, decem dies. A regno autem Dauid, anni, vt nonnulli quidem trecenti quinquaginta duo, vt autem dicam accuratius, quingenti septuaginta duo, menses sex, decem dies. Impleta sunt ergo à captiuitate quæ tempore Hieremiæ Prophetæ fuit Babylone, ea quæ à Propheta Daniele dicta sunt, quæ sic habent. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, vt consumatur pecca-

Malachias ab Hebræis vocatur Angelus.

Daniel. 9.

tum, & vt obsignet peccata, & deleat iniquitates, & vt expiet, & vt agat iustitiam sempiternam, & obsignet visionem & Prophetam, & vngat sanctum sanctorum. Et cognosces & intelliges ab exitu sermonis. Vt respondeas, & ædifices Hierusalem vsque ad Christum ducem hebdomades septē & hebdomades septuaginta duæ erunt, & conuertetur & ædificabitur platea & murus, & inanientur tempora, & post sexaginta duas hebdomadas exterminabitur chrisma, & iudicium non est ipsi, & ciuitatem & sanctum destruet cum Duce veniente. Excindentur in innundatione, & vsque ad finem belli abbreuiati deletionibus. Et confirmabit testamentum multum hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis tolletur sacrificium meum & libamen, & in templo abominatio desolationum, & vsque ad cōsummationem temporis, consummatio dabitur in desolationem. Et dimidium hebdomadis cessare faciet thymiama sacrificij. Et expansio destructionis vsque ad consummationē, & instar destructionis libaminis. Quòd itaque in septem hebdomadibus ædificatum sit templum, hoc clarum est. In Esdra enim scriptū est. Et sic fuit Christus Rex dux Iudæorum, cum impletæ essent septem hebdomades in Hierusalem, & in sexaginta duabus hebdomadis quieuit vniuersa Iudæa, & fuit absque bellis, & dominus noster Christus sanctus sanctorum cum venisset, & visionem implesset & Prophetam, in carne vnctus est, patris sui spiritu. In his sexaginta duabus hebdomadibus, quemadmodum dixit Propheta, & in vna hebdomada, dominus. Dimidiū hebdomadis tenuit Nero regnans, & in sancta ciuitate Hierusalem statuit abominationem, & in dimidio hebdomadis, & ipse sublatus est, & Otho & Galba & Vitellius. Vespasianus autem & imperium obtinuit, & Hierusalem diruit, & sanctum desolatum reddidit. Et quòd hæc ita se habeant, ei qui potest quidem intelligere, clarum est, sicut dixit Propheta. Cum itaque impleretur vndecimus annus, in principio sequentis, regnante Ioachim, facta est ca

διαθήκην testamentum pactum.

ptiuitas Babylonica à Rege Nabuchodonosor, cum septimo iam anno Rex esset Assyriorum. Vafreus autem secundo anno esset Rex Ægyptiorum, Philippus autem magistratum summum gereret Athenis, primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis. Mansit autem captiuitas annis septuaginta, vt quæ cessarit anno secundo Darij Hystaspis filij, qui fuit Rex Persarum, Assyriorum & Ægyptiorum, cuius tempore, vt prius dixi, Aggæus & Zacharias, & qui fuit ex duodecim Angelus, prophetauere. erat autem Pontifex Iesus Iosedec filius. In secundo autem anno regni Darij, quem dicit Herodotus Magorum dissoluisse imperium, mittitur Zorobabel filius Salathiel, vt excitet & exornet templum quod erat Hierosolymis. Colliguntur autem sic quoque Persarum tempora. Cyrus annis triginta. Cambyses nouemdecim. Darius quadraginta sex. Xerxes viginti sex. Artaxerxes quadraginta & vnum. Darius octo. Artaxerxes quadraginta duos. Ochus vel Arses, tres. Colliguntur autem simul anni Regum Persarum, ducenti triginta quinque. Cũ hunc itaque Darium sustulisset Alexander Macedo, iis annis qui sunt a dicti regnare incipit. Similiter ergo Macedonum quoque Regum tempora, sic colliguntur. Alexander annis decem & octo. Ptolomæus Lagi filius, annis quadraginta. Ptolomæus Philadelphus annis viginti septem. Deinde Euergetes, annis vigintiquinqu. Deinde Philopator, annis septemdecim. Post quem Epiphanes annis vigintiquatuor. Ei succedit Philomater, & regnat annis trigintaquinque. Post quem Fuscon annis vigintinouem. Deinde Lathurus, annis trigintasex. Deinde qui fuit cognominatus Dionysius, annis vigintinouem. Postrema regnauit Cleopatra viginti duobus annis. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora, anni trecenti duodecim, dies octodecim. Ostenditur ergo eos qui tempore Darij Hystaspis filij, secundo anno eius regni prophetauere, nempe Aggæum & Zachariam, & Angelum qui fuit ex duodecim, cum in primo an-

ἄρχοντος φιλίππου.

no quadragesimæ octauæ Olympiadis prophetarint, esse Pythagora antiquiores, qui fertur fuisse sexagesima secunda Olympiade, & Thalete, qui ex Græcorũ sapientibus fuit antiquissimus, qui fuit circa quinquagesimam Olympiadem. Qui autem cum Thalete connumerati sunt sapientes fuerunt eodem tempore, vt ait Andron in tripode. Heraclitus enim cum esset Pythagora posterior, eius in suis scriptis meminit. Vnde citra controuersiam, ætate eorum qui prius dicti sunt prophetarum, simul cum iis etiam qui septem dicuntur sapientes, antiquior fuerit prima Olympias, quæ etiam ostẽditur fuisse Iliacis posterior, quadringentis septem annis. Facile ergo potest perspici, Solomonem qui fuit tempore Menelai, is autem fuit tẽporibus Troianis, fuisse Græcorum sapientibus multis annis antiquiorem. Eo autem rursus quot sit annis prior Moses, in iis quæ ante dicta sunt à nobis declaratum est. Alexander autem qui Polyistor, hoc est Multiscius, est cognominatus, in suo opere de Iudæis, aliquas scripsit epistolas, Solomonis quidem & ad Vafrem Regem Ægypti, & ad Regem Phœniciæ Tyriorum, & eorum ad Solomonem, in quibus ostenditur quidem Vafrem octoginta milia virorum Ægyptiorum ei misisse ad templi ædificationem: alterum autem totidem cum Architecto Tyrio, ex matre Iudæa, ex tribu Dauid, vt illic scriptum est cui nomen Hyperon. Quinetiam Onomacritus Atheniensis, cuius dicuntur esse poëmata quæ Orpheo adscribuntur, tempore principatus Pisistratidarum, circa quinquagesimam Olympiadem inuenitur. Et Orpheus Musæi discipulus qui vnà cum Hercule nauigauit. Amphion autem duabus generationibus præcedit Iliaca. Demodoc' verò & Phemius, post Troiam captam ille quidem apud Phæacas, hic verò apud Procos, propter artem pulsandi cytharam in magna erant existimatione. Iam verò quæ Musæi feruntur esse responsa, aiunt esse Onomacriti. Craterem verò Orphei, Zopyri Heracliotæ & descensum ad inferos esse Prodici Chij. Ion autem Chius in epigrammis refert Py-

thagoram hæc quoque Orpheo tribuere. Epigenes autem in iis quæ scripsit de poësi que refertur ad Orpheum, dicit esse Cercopis Pythagorei descensum ad inferos, & sacram orationem. peplum autem & physica, Brontim. Porrò autem nonnulli quoque Terpādrum inter priscos referunt. Ellanicus certè eum refert fuisse tempore Medæ Phanias autem ponens Leschen Lesbium ante Terpandrum, refert Terpādrum esse Archilocho recentiorem. Leschen autem concertasse cum Arctino & vicisse. Xanthus autem Lydius circa octauam decimam Olympiadem. Vt autē Dionysius, circa quintam decimam Olympiadem Thasum fuisse conditam, vt sit consentaneum iam cognitum fuisse Archilochum post vicesimam Olympiadē. Meminit certè & Magnetum exitij, quod paulo antè fuerat. Afferuntur quidem Simonides fuisse tempore Archilochi. Callinus autem non multo antiquior. Magnetum enim qui perierāt meminit Archilochus: Hic verò, vt quorum essent res secundæ meminit. Eumelus autem Corinthius cùm esset antiquior dicitur peruenisse vsque ad Archiam, qui condidit Syracusas. Et hæc quidem inductus sum vt dicerem, quod maximè quidem inter vetustissimos Poëtas ponant Cyclicos. Iam verò inter Græcos quoque dicuntur fuisse multi qui responsa dederunt, sicut Bacides, vnus quidem Bœotius, alter verò Arcas, qui multa multis prædixerunt. Atheniensis autem Amphileti consilio Pisistratus quoque confirmauit tyrannidem, cum ei inuadendi tempus significasset. Taceatur enim Cometa Cretensis: Cinyras Cyprius: Admetus Thessalus: Aristæus Cyrenæus: Amphiaraus Atheniensis: Timotheus Corcyreus: Demænetus Phocensis: Epigenes Thespiensis: Nicias Carystius: Aristo Thessalus: Dionysius Carthaginensis: Cleophon Corinthius: Hippo filia Chironis & Bœo, & Manto, & Sibyllarum turba, Samia, Colophonia, Cumana, Erythræa, Phyto, Tararandra, Macetis, Thessala, Thesprotis, & rursus Calchas & Mopsus qui fuere Troianis temporibus. Antiquior autem Mopsus, vt qui nauigaret

χρησμολόγοι.

vnà cum Argonautis. Aiunt autem Battũ Cyrenæum composuisse eam quæ Mopsi dicitur diuinationem. Et Dorotheus in primo libro qui inscribitur Pandecta, refert Mopsum audiisse Alcyonem & Coronem. Præscientiæ autem Pythagoras quoque magnus semper mentem adhibuit, & Abaris Hyperboreus, & Aristæas Proconnesius, & Epimenides Cretensis qui venit Spartam, & Zoroaster Medus, & Empedocles Agrigentinus, & Phormio Lacon. Quinetiam Polyaratus Thasius, & Empedotimus Syracusanus, & post hos maximè Socrates Atheniensis. Est enim mihi, inquit in Theage, quod ab ineunte ætate diuina sorte accedit, signum dæmonis. Id autem est vox, quę vbi fuerit edita, retinet ne faciam quod sum facturus, hortatur autem nunquam. Et Execestus Phocensium Tyrannus duos gestans incantatos annulos, qui inter se inuicem ab eis edebatur sonitu, sciebat tempus rerum gerendarum, mortuus tamen est dolo interfectus, etiam si id ei prius significasset sonitus, vt dicit Aristoteles in opere de Republ. Phocensium. Quinetiam ex iis qui aliquãdo fuere homines in Ægypto, opinione autem hominũ Dij fuerunt, Hermes Thebanus, & Æsculapius Memphitanus, & rursus Tiresias & Manto Thebis, vt dicit Euripides. Iam Helenus & Laocoon & Oenone & Brenus in Ilio. Crenus enim vnus Heraclidarum dicitur insignis vates, & Iacus alius in Elide, à quo Iacidæ, & Polydus Argis & Megaris, cuius meminit tragœdia. Quid opus est recensere Telemum, qui cum esset vates, Cyclopum, prædixit Polyphemo ea quæ in errore Vlyssis euenerunt, aut eum qui erat Athenis Onomacritum, aut Amphiaraum, qui cum septem qui aduersus Thebas bellum gesserunt, fertur Troia capta vna generatione fuisse posterior, aut Teoclymenum in Cephalenia, aut Telmesum in Caria, aut Galeum in Sicilia? Præter hos autem fuerint etiam alij, Idmon qui fuit cum Argonautis, Phemonoë Delphis, Mopsus Apollinis filius, & Manteus in Pamphylia, & Amphilochus Amphiarai filius in Cilicia. Alcmeon

ἐγγαστρι-μύθοι.

apud Acarnanes, Anias in Delo, Aristander Telmessensis, qui fuit cum Alexandro. Iam verò Philochorus, in primo de diuinatione, refert Orpheum fuisse Vatem. Theopompus autem & Ephorus & Timæus Orthagoram quendam Vatem fuisse scribunt, quemadmodum Pythocles Samius in quarto rerum Italicarum Caium Iulium Nepotem. Sed illi quidem fures omnes & latrones, vt dicit scriptura, plurima ex obseruatione & ex verisimilibus prædixerunt, sicut medici & Vates qui coniectant ex regula naturæ, alij autem etiam à dæmonibus incitati, vel per aquas, & suffitus, & aërem aliqua qualitate præditum, perturbati. Apud Hebræos autem Dei virtute & inspiratione, ante legem quidem Adam qui & in muliere & in animātum nominatione futura prædixit, & Noë qui prædicauit pœnitentiam. Abraam, Isaac & Iacob, qui apertè non pauca ex futuris & iis quæ iam instabant præsignificabant. Cum lege autem Moses & Aaron, post quos prophetauere Iesus filius Naue, Samuel, Gad, Achias, Amæas, Iehu, Helias, Michæas, Abdiu, Eliseus, Abdadonæ, Amos, Esaias, Osee, Ionas, Ioël, Hieremias, Sophonias, Buzi, Ezechiel, Vrias, Abacū, Naum, Daniel, Misaël, qui præerat rationibus, Aggeus, Zacharias, & qui erat ex duodecim Angelus. Sunt autē omnes prophetæ. xxxv. Ex mulieribus autem (nam eæ quoque prophetabant) Sarra, & Rebecca, & Maria, Debbora & Olda. Deinde circa eadem tempora prophetauit Ioannes vsque ad baptismū salutarem. Post Christi autem ortum, Anna & Symeon. Zacharias enim pater Ioannis, ante filium quoque in Euangeliis dicitur prophetasse. Ab alto ergo à Mose colligamus Græcorū chronographiam. Ab ortu Mosis vsque ad Iudæorum ex Ægypto exitum, anni octoginta, & qui fuerunt vsque ad eius mortem, alij quadraginta. Fuit Hebræorū exitus tempore Inachi ante Sothiacam reuolutionem, egresso ex Ægypto Mose, annis prius quadringentis quadraginta quinque. A Mosis autem principatu & Inacho vsque ad inundationem Deucalionis, secundum, inquam, diluuium, & in-

φυσιογνωμονοῦντες. Græcè est, ὁ τοῦς συλλογισμοὺς sed lego ὁ ἐπὶ λογισμοὺς qui præerat rationibus. Vel forte stare etiam potest ὁ τοῦς συλλογισμοὺς qui syllogismos supple faciebat, quoniam cū Magis & sapiētibus disputās, inuictus discesserit.

Græcum quidem habet πρὸ τῆς σωθιακῆς περιόδου id est, an-

& incendium Phaëtontis, quæ quidem tempore Crotopi acciderunt, enumerantur quatuor generationes. ad centum autem annorum numerum reducũtur tres generationes. Ab inundatione autem ad Idæ incendium, & ferri inuentionem, & Idæos dactylos, anni septuaginta tres, & ab Idæ incendio vsque ad raptum Ganymedis, anni sexaginta quinque. Hinc autem ad Persei expeditionem, quando etiam Glaucus Isthmia statuit propter Melicertam, anni quindecim. A Persei autem expeditione ad Troiam cõditam, anni triginta quatuor. Hinc ad nauis quæ Argo dicta est nauigationem, anni sexaginta quatuor. Ab eo ad Theseum & Minotaurum anni XXXII. Deinde ad eos septem qui Thebas oppugnauere, anni decem. Ad Olympicum autem certamen quod instituit Hercules propter Pelopem, anni tres, & Amazonum Athenas expeditionem, & Helenæ raptum à Theseo, anni nouem. Hinc ad Herculis relationem in Deos, anni vndecim. Deinde ad Helenæ raptum ab Alexandro, anni quatuor. A Troia autem capta ad Æneę descensum & cõditum Lauinium, anni decem, & ad Ascanij imperiũ anni octo, & ad Heraclidarum descensum, anni sexaginta vnus, & ad Iphiti Olympiadem, anni trecenti triginta octo. Eratosthenes autem tempora sic describit. A capta quidem Troia ad Heraclidarum descensum, anni octoginta. Hinc autem ad conditam Ioniam anni sexaginta. Quę autem deinceps consequũtur, ad Lycurgi quidem tutelam, anni centum quinquaginta nouem. Ad annum autem qui prima præcedit Olympia, anni centum octo. A qua Olympiade ad transitum Xerxis anni ducenti nonaginta septem: à quo ad principium belli Peloponnesiaci, anni quadraginta octo, & ad cladem quã à Lacedæmoniis accepere Athenięses, anni vigintiseptem, & ad pugnam Leutricam anni XXX. Post quam ad Philippi mortẽ, anni XXXV. Post hæc autem, ad Alexandri obitum, anni duodecim. Rursus à prima Olympiade nonnulli dicunt ad Romam conditam colligi annos XXIIII. Hinc ad Babylonis à Dario euersionem anni circiter

te Sothiacam reuolutionẽ. De ea autem meminit Plutarchus in quæstionibus conuiuialibus. Existimo autẽ scripsisse Clemẽtem πρὸ τῆς ἰλιακῆς ἁλώσεως. id est, ante captã Troiam. Ab Inacho enim ad captã Troiam intercessere plus quam quadringenti anni, vt ipse prius dixit.

Græcũ habet τεσσαράκοντα sed lego τέσσαρες.

ducenti quadraginta tres. A capta autem Babylone, ad mortem Alexãdri, anni centũ octoginta sex. Hinc ad victoriam Augusti, quando Antonius sibiipsi mortem consciuit Alexandriæ, anni ducenti nonaginta quatuor, cum tunc esset Augustus IIII. Consul. A quo tempore ad certamen quod Romæ exhibuit Domitianus, anni centum quatuordecim. A primo autẽ certamine, vsque ad mortem Commodi, anni centum vndecim. Sunt autem qui à Cecrope quidem, vsque ad Alexandrum Macedonem colligunt annos mille octingentos viginti octo. A Demophonte autẽ, mille ducentos quinquaginta, & à Troia capta ad descensum Heraclidarum, annos centum viginti, vel centum octoginta. Ab eo vsque ad Euænetum Athenis summum gerentem Magistratum, cuius tempore dicunt Alexandrum traiecisse in Asiam, vt Phanias quidem, anni septingenti quindecim, vt Ephorus autem, septingenti triginta quinque. Vt autem Timæus & Clitarchus, octingenti viginti. Vt autem Eratosthenes, septingenti septuaginta tres. Vt autem Duris, à Troia capta ad Alexandri in Asiam aduentum, anni mille. Hinc ad Euænetum qui Athenis summũ gerebat magistratum, cuius tempore obiit Alexander, anni vndecim. Hinc ad imperium Germanici Claudij Cæsaris, anni trecenti sexagintaquinque. A quo tempore manifesti sunt anni qui colligũtur vsque ad mortem Commodi. Post Græca autem sunt etiam ex barbarorum supputatione, maxima temporum tradenda spatia. Ab Adam quidem vsque ad diluuium, colliguntur anni bis mille centũ quadraginta octo, dies quatuor. A Sem autem vsque ad Abraam anni mille ducenti quinquaginta. Ab Isaac autem vsque ad terræ diuisionem, anni sexcenti sedecim. Deinde à Iudicibus vsque ad Samuelem, anni quadringenti sexaginta tres, mẽses septem. Et post Iudices, anni regnorum quingenti septuaginta duo, menses sex, dies decem. Post quæ tempora, Persici regni anni ducenti triginta quinque. Deinde Macedonici vsque ad mortem Antonij, anni trecenti duodecim, dies decem & octo. Post quod tẽ-

pus, regnum Romanorum vsque ad mortem Commodi, anni ducenti vigintiduo. Et rursus à captiuitate septuagenaria, & populi in patriam terram restitutione, ad captiuitatem quæ fuit tempore Vespasiani, colliguntur anni quadringenti decem. Postremo autem à Vespasiano vsque ad mortem Commodi inueniuntur anni centum viginti vnus, menses sex, dies viginti quatuor. Demetrius autem dicit in libro de Regibus Iudææ, tribum Iuda, & Beniamin, & Leui nō fuisse abductam in captiuitatem à Senacherib, sed esse ab hac captiuitate vsque ad vltimā, quam Nabuchodonosor fecit ex Hierosolymis, annos CXXVIII. menses sex. Ex quo autem decem tribus abductæ fuerunt captiuæ ex Samaria, vsque ad Ptolemæum quartum, anni quingenti septuaginta tres, nouem menses. Philo autem scripsit ipse quoq; Reges Iudæorum aliter quàm Demetrius. Præterea autē Eupolemus quoq; in simili opere, dicit omnes annos ab Adam vsque ad quintum annum Demetrij XII. anno Ptolemai in Ægypto regnātis, colligi annos quinquies M. CXLIX. A quo autem tempore Moses Iudæos eduxit ex Ægypto vsque ad prædictū tempus, colligi annos bis mille quingentos octoginta. Ab hoc autē tempore vsq; ad Consules Romæ Gaium Domitianum & Casianum, colliguntur anni CXX. Euporus autē & alij multi Historici, & gentes & linguas dicūt septuaginta quinq; à cum audissent vocem Mosis dicētis. Erant autem omnes animæ ex Iacob septuaginta quinque, quæ descēderunt in Ægyptum. Videntur autem ex vera ratione linguæ seu dialecti, vt vocant, & sermones generales esse septuaginta duæ, vt nostræ tradunt scripturæ. Fiunt autem aliæ per communionem duarum vel trium vel etiam plurium dialectorum. Est autem dialectus, dictio quæ loci proprium ostendit characterem, vel, dictio quæ proprium vel communem gentis characterem ostendit. Dicunt autem Græci esse quinque apud se dialectos, Atticam, Ionicam, Doricam, Æolicam, & quintam communem, quæ autem comprehēdi nequeūt voces Barbarorū, nō dici dialectos, διάλεκτοι.

sed linguas. Plato autem Diis quoque quandam dialectū attribuit maximè quidem id coniiciens ex somniis & oraculis, alias autem etiam ex dæmoniacis, qui nec sua voce nec dialecto loquuntur, sed dæmonum qui ingrediuntur. Existimat autem rationis quoque expertium esse animantium dialectos, quas exaudiūt quæ sunt eiusdem generis. Cum itaque in cœnum ceciderit Elephas & clamauerit, præsens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulo post, & secum ducit gregem Elephantū, & eum seruat qui ceciderat. Aiunt autem Scorpium quoque in Lybia, si non ei succedat vt hominem feriat, abeuntem reuerti cum pluribus, alterum autem ab altero instar catenæ dependentem, ita moliri insidias, non obscuro nutu bestiis vtentibus, sed nec figura sibi significantibus, sed propria, vt puto, dialecto. Dicunt autem aliqui quoque alij, quòd si quis piscis qui euellitur, rupto laqueo euaserit, non amplius inuenietur eo die piscis eius generis. Primæ autem & generales dialecti, barbaræ quidem, nomina autem habent naturâ. Nam preces quoque fatentur homines esse potentiores quæ dicuntur voce barbara. Porrò autē Plato in Cratylo, cum πῦρ, quod ignem significat, vellet interpretari, dicit esse nomen barbaricum. Testatur itaque Phrygas sic vocantes, paululum quid ab eo declinare. Nihil autem, vt existimo, posthæc offenderit, Romanorum quoque Imperatorum tēpora adducere, ad ortum Seruatoris ostendendum. Augustus annis quadraginta tribus. Tiberius annis XXII. Caius annis IIII. Claudius annis XIIII. Nero annis XIIII. Galba anno vno. Vespasianus annis X. Titus annis III. Domitianus annis XV. Nerua anno vno. Traianus annis XIX. Adrianus annis XXI. Antoninus annis XXI. Similiter rursus Antoninus & Commodus annis XXXII. Fiunt ab Augusto vsque ad Commodum anni omnes, CCXXII. & anni ab Adam vsque ad mortem Commodi, VMMMMDCCLXXXIIII. duo menses, duodecim dies. Quidam Romanorum Imperatorum tempora sic describunt. C. Iulius Cæsar annis tribus, quatuor

tuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnauit Augustus annis XLVI. mensibus quatuor, die vno. Deinde Tyberius annis XXVI. mensibus VII. diebus XXX. Cui succedit C. Cæsar annis tribus, decem mensibus, VIII. diebus. Ei Claudius XIII. annis VIII. mensibus XXVIII. diebus. Nero annis XIII. VIII. mensibus XXVIII. diebus. Galba mensibus septem VI. diebus. Otho, V. mensibus, die vno. Vitellius VIII. mensibus, die vno. Vespasianus annis XI. mensibus XI. diebus XXII. Titus II. annis, mensibus duobus. Domitianus annis XV. mesibus VIII. diebus V. Nerua anno vno, mēsibus IIII. diebus X. Traianus XIX. annis VII. mensibus XVI. diebus. Adrianus annis XX. mensibus X. diebus XXVIII. Antoninus annis XXII. mensibus III. VII. diebus. Marcus Aurelius Antoninus annis XIX. diebus XI. Commodus annis XII. mensibus IX. diebus XIIII. A Iulio ergo Cæsare vsque ad mortē Commodi, sunt anni CCXXVI. menses VI. Colliguntur autem omnes anni à Romulo qui vrbem condidit, vsque ad mortem Commodi, anni DCCLIII. mēses VI. Natus est autem Dominus noster XXVIII. anno, cum primum iusserunt censum descriptionémque fieri tempore Augusti. Quòd autem hoc verum sit, sic scriptum est in Euangelio secūdum Lucam. Anno autem quintodecimo Tiberij Cæsaris, factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium. Et rursus in eodem. Erat Iesus veniens ad baptisma, quasi XXX. annorum. Et quòd anno solo oporteret eum prædicare, hoc quoque sic scriptum est. Annum acceptabilem Domini prædicandum misit me. Hoc & Propheta dixit & Euangelium. Quintodecimo ergo anno Tiberij, & quintodecimo Augusti, sic implentur XXX. anni vsque ad tempus quo passus est. Ex quo autem passus est vsque ad euersionem Hierusalem, fiunt anni XLII. menses III. Et ab euersione Hierusalem, vsque ad mortem Commodi, anni CXXVIII. menses X. dies III. Fiunt autem ex quo natus est Dominus vsque ad mortem Commodi anni omnes CLXXXXIIII. mensis vnus. Sūt

Luc. 3.

Esa. 71.

autem qui curiosius natali Domini non solum annum, sed etiam diem addunt, quem dicunt XXVIII. anni Augusti in XXV. Pachon. Basilidis autem sectatores eius quoque baptismi diem celebrant, totam praecedentem noctem in lectionibus transigentes. Dicunt autem eum esse quintumdecimum annum Tiberij, quintumdecimum mensis Tubi. Aliqui autem eum esse vndecimum eiusdem mensis. Et de eius passione subtilius differentes, aliqui quidem sextodecimo anno Tiberij Caesaris XXV. Phamenoth, alij verò XXV. Pharmuthi, alij autem Pharmuthi XIX. dicunt passum esse Dominum. Quinetiam dicunt ex iis aliqui eum natum esse XXIIII. vel XXV. Pharmuthi. Praeterea autem illa quoque sunt referenda ad chronographiam, dies, inquam, quos significat Daniel à desolatione Hierusalem. Vespasiani anni VII. menses VI. Duo etiam anni adiunguntur Othonis & Galbae & Vitellij XVII. mensibus VIII. diebus, & sic fiunt anni tres & menses VI. quod est dimidium Hebdomadis, quemadmodum dixit Daniel Propheta. Dixit enim bis mille trecentos dies fuisse ex quo stetit abominatio à Nerone in ciuitatem sanctam vsque ad eius euersionem. Sic enim ostendit dictum quod subiicitur. Quousque stabit visio, & sacrificium sublatum, peccatum desolationis quod datum est: & potestas & sanctum conculcabitur. Et dixit ei, Vsque ad vesperam dies bis mille trecenti, & tolletur sanctum. Hi ergo bis mille trecenti dies fiunt anni sex, menses quatuor: quorum dimidium tenuit Nero Imperium obtinens, & fuit dimidium hebdomadis, dimidium autem Vespasianus cum Othone, Galba, & Vitellio. Et ideo dicit Daniel, Beatus qui peruenerit ad dies mille trecentos triginta quinque. Ad eos enim vsque dies fuit bellum, post haec autem cessauit. Ostenditur autem hic quoque numerus ex subiecto capite quod sic habet. Et à tempore immutationis perennitatis, & quo data fuerit abominatio desolationis, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui sustinuerit & peruenerit ad dies mille

παχὼν sort nomen mensis

προδιανυκτερεύοντες ἀναγνώσει.

le trecentos triginta quinque. Flauius autem Iosephus Iudæus, qui Iudaicas composuit historias, colligens tẽpora ait à Mose vsque ad Dauid esse annos DLXXXV. A Dauid vsque ad secundũ annũ Vespasiani MCLXXIX. Deinde ab eo vsque ad decimum annum Antonini anni lxxvij. ita vt à Mose vsque ad decimum annum Antonini sunt omnes anni MDCCCCXXXIII. Alij autẽ numerantes ab Inacho & Mose vsque ad mortem Cõmodi, dixerunt esse annos MMDCCCCXLII. Alij vero MMDCCCXXI. In Euangelio autem secundum Matthæum, quæ ab Abraam deducitur genealogia, vsque ad Mariam matrem Domini terminatur. Sunt enim inquit, ab Abraham vsque ad Dauid xiiij. generationes, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes xiiij. & à transmigratione Babylonis vsque ad Christũ similiter aliæ generationes xiiij. tria mystica interualla, quæ sex complentur hebdomadibus. Et quæ de temporibus quidem variè à multis scripta, & à nobis exposita fuerunt, sic habeant. Versas autem fuisse scripturas & legis & Prophetarum ex Hebræo sermone in linguam Græcam, aiunt tempore Ptolemæi Lagi filij, aut vt dicunt nonnulli, tempore eius qui fuit cognominatus Philadelphus, cum maximam ad eam rem contulisset diligentiam Demetrius Phalereus, & vt verterentur vehementer procurasset. Nam cum adhuc Asiam obtinerẽt Macedones, Rex magno studio contendens eam quæ Alexandriæ in eius potestate erat bibliothecam omnibus scripturis exornare, voluit vt Hierosolymitani quoque eas quæ apud se erant Prophetias in sermonem Græcum interpretarẽtur. Illi autẽ vt qui adhuc obedirent Macedonibus ex iis qui apud se erãt probatissimi & maximæ existimationis, scripturarũ peritos & Græcæ linguæ sciẽtes lxx. seniores delectos ad eũ miserũt cũ libris diuinis. Cũ autẽ vnusquisq; sigillatim ex sua propria interpretat⁹ esset prophetia, conspirarũt omnes simul collatæ interpretatiões & sentẽtias & dictionib⁹. Dei enĩ erat volũtas quæ id ad Græcorũ aures cõsulto cõparauerat. Neq; vero ab inspiratione Dei erat alie-

num qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tanquam Græcam efficeret prophetiam. Nam etiam in captiuitate Regis Nabuchodonosor, cum interiissent scripturæ tempore Artaxerxis Persarum Regis inspiratus Esdras Leuites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit omnes veteres rursus scripturas renouans. Aristobulus autem in primo libro ad Philometrem scribit his verbis. Secutus est autem nostras quoque leges Plato, & satis apertè ostendit se eorum quæ in eis dicuntur fuisse admodum studiosum. Ante Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persæ, versa fuerant & quæ ab Hebræis nostris gesta fuerãt in exitu ex Ægypto, & quęcũque eis insignia & facta erant & apparuerant, & regionis per vim quæsita possessio, & omnium quæ latę sunt legum descriptio, adeò vt clarum sit antè dictum philosophũ multa ex eis sumpsisse. Fuit enim multa doctrina præditus, sicut etiam Pythagoras multa ex nostris transtulit in suorum dogmatum traditionem. Numenius autem philosophus Pythagoreus apertè scribit. Quid enim est Plato, nisi Moses qui loquitur atticè? Hic Moses erat Theologus & propheta, vt autem nonnulli, sacrarum legum interpres. Genus eius & res gestas & vitam, ipsæ scripturæ quæ sunt fide dignæ prædicãt, & tamen à nobis quoque dicendum est, quòd Moses cum ex alto petita origine genere esset Chaldæus, natus est in Ægypto, cum maiores eius propter diuturnam famem ex Babylone migrassent in Ægyptum. Septima generatione genitus, & regaliter educatus, tali fortunæ casu vsus est. Cum Hebræi in Aegypto creuissent in magnam multitudinem, veritus Rex regionis, ne eorum qui ex Hebræis nascebantur multitudo, ei pararet insidias, iubet ipsos alere quidem fœminas (est enim rès ad bellum imbecilla mulier) masculos autem interimere, suspectam habens validam iuuentutem. Cum nobili autem loco esset natus puer, tribus deinceps mensibus celantes, cum parentes alebant, naturali amore vincente tyrãnicam crudelitatẽ. Postea autem veriti ne vnà cum puero perirent, cum

ἀφιςάσει.

ex papyro quæ in iis locis nascitur vas construxissent, ad palustris stagnantisque fluuij ripas puerum impositum exponunt. Obseruabat autem soror quid esset euenturum procul stans à puero. Regis filia, quæ lõgo tempore non concipiebat, filium autem desiderabat, illo die eò venit ad fluuium vt se lauaret & aspergeret. Cum flentem autem puerum audisset, iussit ad se adduci, eiúsque miserta, quærebat nutricem. Tunc accurrens soror pueri, dixit se habere Hebræam fœminã quæ non multo antè peperisset, eamque adducturam si velit. Quæ cum assensa esset & rogasset, adduxit ipsius pueri matrem, tanquam aliquam aliam, mercede constituta nutricem eius futuram. Deinde puero imponit nomen Regina, Moses, apta etymologia, eo quod eum ex aqua sustulisset. Aquam enim Moy vocãt Aegyptij, in qua moriturus fuerat expositus. Moysen enim vocant eum qui ex aqua emersus respirauerit. Clarum est ergo quod prius circunciso puero, parentes aliquod nomen imposuerũt. Vocabatur autẽ Ioachim. Habuit autem tertium quoque nomen in cœlo postquam assumptus est, vt dicunt Mystæ, nempe Melchi. Cum autem ætate esset grandior, Arithmeticã & Geometriam, Rythmicam & Harmonicam, & præterea medicinam simul & Musicam doctus est ab iis qui erunt insignes inter Aegyptios, & præterea eam quæ traditur per symbola seu signa philosophiam, quã in literis ostendunt Hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ orbem, tãquam puerum regium, Græci eũ docuere in Aegypto, vt dicit Philo in vita Mosis. Didicit autem literas Aegyptiorum, & rerum cœlestium scientiam à Chaldæis & ab Aegyptiis. Vnde in eius rebus gestis dicitur doctus fuisse in omni sapientia Aegyptiorum. Eupolemus autem in libro de Iudææ regibus, dicit Mosem primum fuisse sapientem, & grammaticam primum tradidisse Iudæis, & Phœnices accepisse à Iudæis. Græcos autem à Phœnicibus. Ad eorum autem deductus naturam, auxit prudentiam, eam quæ erat sui generis & maiorum suorum æmulatus doctrinam, adeò vt etiam Aegyptium, qui Hebræum

Exod. 2.

ἄξας.

iniustè inuaserat, percutiens interfecerit. Aiunt autem Mystæ eum solo verbo occidisse Ægyptium, sicut certè postea Petrus in Actibus fertur eos qui pretium agri sibi vsurpauerant & mentiti erant, verbo interfecisse. Artapanus certè in opere de Iudæis, refert Mosem in custodia inclusum à Nechephre Rege Ægyptiorum, eo quòd peteret vt populus liberaretur ex Ægypto, noctu aperto carcere Dei voluntate egressum, cum in regiam accessisset, dormienti Regi adstitisse, & eum excitasse, eum autem eo quod factum fuerat stupefactum, iussisse Mosi vt diceret nomen eius qui miserat, & illum quidem, cum ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem autem, cum audiisset, mutum cecidisse, cum eum autem Moses tenuisset, rursus reuixisse. De Mosis autem educatione nobiscum quoque consentiet Ezechielus Iudaicarum tragœdiarum Poëta in Actu qui inscribitur ἐξαγωγὴ id est Eductio, sic scribens ex persona Mosis.

Act. 5.

δράματι.

Nostrum videret nam genus cum crescere,
Est machinatus in nos plus satis doli
Rex Pharao, laterum acribus laboribus.
Aedificiorumque opprimens nos molibus
In vrbibúsque turrium ob se miseros,
Dein publico Hebræis iubet præconio
Proiicere masculos profundum in fluuium,
Quæ pepererat me abscondit ast parens
Mensibus, vt aiebat, tribus, prodita videns.
Exposuit, ornatu mihi circundato,
Ad fluuij ripas, hispida vbi erat palus,
Maria soror sed nostra spectabat propè.
Dein nata Regis quæ carebat liberis,
Venit aquis vt limpidis corpus suum
Recreet, videns statim me sustulit.
Cognouit Hebræum esse, verbáque hæc ait.
Maria soror celerem ad eam mouens pedem,
Tibi ex Hebræis visne nutricem petam
Puero? puellæ nata Regis annuit,
Profecta matri dixit, illáque aduenit
Mox mater, vlnis filiúmque amplectitur.
At nata Regis dixit, Hunc ô fœmina
Alas, tibi merces tua haud negabitur,

Desunt verba filiæ Pharaonis.

Nomen dedit Moses mihi, quod ab humida
Ripa receptum sustulit fluminea,
Infantiae ut tempus mihi vbi transiit,
Ad regiam me mater adduxit domum,
Cum vncta dixisset prius mihi ordine,
Genusque patrium Deique munera.
Dum puerilis vobis itaque aetas fuit,
Et victus imperatorius, & doctrina regia
Aequiparabantur ac si essem eius filius.
Plenus dierum sed vbi affuit sinus.
Aegressus aedes regias.

Deinde cum narrasset pugnam Hebraei & Aegyptij, & sepultũ in arena Aegyptium, de alia pugna sic dicit.

Feris cur qui tibi est imbecillior?
Nobis is autem dixit, Et quis iudicem
Te huc misit aut Magistratum? Num occidere
Me vis, heri sicut tu illum virum?
Timens ego dixi. Quo apertum istud fuit?

Deinde autem ex Aegypto fugit, & oues pascit, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur. Ei enim qui mãsuetissimo hominum gregi est praefuturus, est praeexercitatio ouium pascendarum scientia, sicut iis qui sunt natura bellicosi venatura. Ab ea autem ducit Deus, vt esset dux Hebraeorum exercitus. Deinde saepe quidem admonentur Aegyptij, qui saepe fuere insipientes. Fuerunt autem Hebraei spectatores malorum quae patiebantur alij, Dei potentiam citra vllum discentes periculum. Quoniam autem Aegyptij potentiae effecta auditione non accipiebant, propter insipientiam stolidi non credentes, tunc, vt est in Prouerbio, factũ stulti cognouerũt, & postea exeuntes Hebraei magna Aegyptiorum praeda exportata recesserunt; Non propter auaritiã, vt dicunt accusatores. Neque enim Deus eis aliena persuasit cõcupiscere, sed primum quidem, earum, quas omni tempore Aegyptiis praebuerunt, operarum ac seruitiorum necessariam mercedem referentes. Deinde etiam sic quodammodo vlti sunt, Aegyptiis vt auaris par pari referentes praedae exportatione, sicut illi Hebraeis prius molestiã attulerant, redigẽdo eos in seruitutẽ. Siue ergo vt in bello quis hoc fa-

ποιμαντική.

ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. ait Hesiodus.

ctum esse dixerit: res hostium victoriæ iure auferre volebant, vt potentiores inferiorum. Belli autem iusta erat causa. Supplices propter famem Hebræi venerunt ad Ægyptios. Illi autem hospites redactos in seruitutem, instar mancipiorum seruire coëgerunt, ne mercedem quidem eis soluentes. Siue vt in pace: mercedem prædam ab inuitis acceperunt, qui longo tempore non soluebant, sed ipsos ea priuabant. Est itaque noster Moses Propheticus, legum ferendarum peritus, ordinandæ & instruendæ aciei gnarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus & philosophus. Ac quomodo quidem fuerit Propheticus, post hæc dicetur quando de Prophetia tractabimus. Ordinandæ autem aciei peritia, fuerit pars artis Imperatoriæ seu ducendi exercitus. Ars autem ducendi exercitus, est pars regnandi scientiæ. Et rursus legum ferendarum peritia, regnandi scientiæ pars fuerit, sicut etiam iudicandi facultas. Regnandi autem scientiæ vna quidem pars fuerit diuina, cuiusmodi est quæ ex Deo & sancto ejus filio, à quibus & quæ ex terra bona sunt, & quæ externa, & perfecta suppeditatur felicitas. Petite enim inquit, magna & parua vobis adiicientur. Secunda est autem regni species post eam administrationem quæ rationalis pure est ac diuina, ea inquam, quæ animosa seu iracunda animæ parte solum in regendo vtitur, per quam speciem, Hercules quidem Argiuorum, Alexander verò rex fuit Macedonum. Tertia est, quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat, vt malo autem vel bono sit victoria curam gerere, ei minimè inest, quo quidem vsi sunt Persæ cum bellum gererent in Græcia. Iræ enim, vna quidem pars est solum contentiosa, quæ quærit potentiam vt dominatum obtineat, altera vero boni & honesti studiosa, ira vtente anima, ad id quod bonum est & honestum. Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finem sibi proponunt, vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus. Regnandi autem scientiæ, tam quæ vir-

προφητικός, νομοθετικός, τακτικός, στρατηγικός

τοῦ θυμοειδοῦς τῆς ψυχῆς

φιλόνεικον φιλόκαλον

tute vincit, quàm quæ vi, instrumentum est, aciei ordinandæ scientia. Alia autem in alia natura & materia. In armis quidem & pugnacibus animalibus, per animata & inanimata, anima & mens est id quod ordinat. In animæ autem perturbationibus, in quas virtute dominatum obtinemus, ratiocinatio est id quod est ordinandi potestate præditum, vt quæ continentiam, & temperantiam cum sanctitate, & bonam cognitionem cum veritate obsignet, finem ad pietatem Deique cultum referens; sic enim virtute vtentibus prudentia est quæ ordinat: diuina autem, sapientia: humana verò, politica, seu regendarum ciuitatum scientia. Omnia autem, scientia regnandi. Rex itaque is est qui imperat ex legibus, qui est præditus sciẽtia imperandi volẽtibus, cuiusmodi est dominus, qui eos qui in ipsum & per ipsum credunt admittit. Omnia enim tradidit Deus, & omnia Christo subiecit, Regi nostro, vt in nomine Iesu omnes genu flectatur cœlestium terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quòd dominus Iesus Christus, in gloriam Dei patris. Strategema autem, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtrisque mixta est. Vnaquæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta, aut per vtrunque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vlciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo vel verà dicendo, vel etiam simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum, cum Græci accepissent à Mose, non paruam accepere vtilitatem. Verbi autem gratia, vnius aut alterius, Imperatorij exempli meminero. Moses cum populum eduxisset, suspicatus fore vt persequerentur Aegyptij, breui & compendiosa via relicta, conuersus est in solitudinem, & maxima ex parte iter noctu faciebat. Alia enim erat Œconomia quà docebantur Hebræi, per multam solitudinem & longum tempus credere vnum solum Deum

Philip. 2.

ἀσφαλεῖ καὶ τῷ παραβόλῳ

ἐμφρίχθαι

esse, per moderatam assuefacti tolerantiam. Mosis ergo docet strategema, oportere ante pericula prouidere ea quæ sunt vtilia, & sic aggredi. Et certe euenit id quod suspicatus est. In equis enim & curribus persecuti sunt Ægyptij. Sed citò perierunt, cũ mare disruptũ esset, & ipsos cum equis & curribus obruisset, adeò vt eorum nullæ remanserint reliquiæ. Post hæc autem sequens columna ignis (eos enim præcedebat) duxit Hæbræos per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & fortitudinem eos exercens ac inducens, vt postquam eorum quæ videbantur grauia, periculum fecissent, quàm bona esset appareret regio, ad quam eos ex via inuia transmittebat. Iam verò hostes quoque qui prius regionem insidebant, in suram versos occidit, cum eos ex solitudine & via aspera (talis enim est virtus Imperatoria) in eos inuasisset. Hoc enim erat peritiæ, & ducendi exercitus scientiæ, hostium regionem occupasse. Hoc cum animaduertisset Miltiades Imperator exercitus Atheniensium, qui ea quæ in Marathone fuit pugna vicit Persas, hoc modo est imitatus. Noctu duxit Athenienses, per loca inuia iter faciens, & eos qui ipsum observabant Barbaros decipiens. Hippias enim qui defecerat ab Atheniensibus, barbaros in Atticam induxerat, & opportuna quæ præoccupauerat loca seruabat, propterea quòd erat peritus regionis. Ac difficile quidem erat latere Hippiam: Vnde meritò Miltiades & locis inuiis & nocte vsus, aggressus Persas quibus præerat Datis, in certamine cum iis quorum ipse dux erat, superior euasit, & rem bene ac feliciter gessit. Quinetiã Thrasibulo, qui exules ex Phyla reducebat & latere volebat, dux fit columna, & Thrasybulo noctu per loca non trita ingredienti, cum nec luceret Luna, hibernumque cœlum esset & caliginosum videbatur ignis præcedens, qui cum eos citra vllam deduxisset offensionem, defecit vbi nunc est ara τῆς φωσφόρου. Id est, Luciferæ. Vel ex hoc ergo euadant nostra Græcis credibilia, nempe quòd facere potest Deus Omnipotens vt columna ignis Hebræos noctu præcedat,

quæ etiam dux sit eorum itineris. Porrò autem dicitur etiam in quodam responso.

Exhilarans Bacchus Thebanis est qua columna.

Ex ea quæ est apud Hebræos historia. Quinetiam Euripides dicit in Antiopa.

Intus Bubulcum est in thalamis
Hedera comantem columnam Euij Dei.

Significat autem columna, Dei non posse effingi imaginem. Illuminata autem columna, præter hoc quod significat non posse effingi imaginem, Dei quoque stabilitatem significat ac firmitatem, & immutabilem eius lucem, quęque non potest figurari. Prius itaque quam accuratè perfectéque tenerentur imaginum habitus, veteres columnas erigentes, eas colebant tanquam statuas. Atque idcirco sic scribit qui fecit Phoronidem. ἀφιδρύματα

Callithoe clauem reginæ gestat Olympi,
Argiuæ Iunonis, sertis atque corollis
Reginæ primum est à qua exornata columna.

Quinetiam qui fecit Europiam, significat eam quæ est in Delphis Apollinis imaginem, esse columnam, per hæc.

Vt decimámque Deo primos fructusque dicemus,
Sedibus ex sacrosanctis celsaque columna.

Apollo quidem certè, qui mysticè ex priuatione multorum intelligitur, est vnus Deus. Quinetiam ignis ille qui columnæ erat similis, & ignis qui ingrediebatur per loca inuia & ad quæ nō patebat aditus est symbolum ac signum sanctę Lucis, quę transit per terram, & in cœlum rursus recurrit per lignum, per quam etiam datum est nobis videre per intelligentiam. Plato autem philosophus, à Mose in legibus ferendis adiutus, reprehendit quidem minois & Lycurgi Reipu. administrandæ rationem, vt quæ ad solam animi magnitudinem respicerent & fortitudinem, laudauit aūt vt honestiorē & magis venerandam, eam quæ vnum quid dicit, & semper ad vnū dirigitur decretū. Nam & robore & honestate & prudentia decet, nos decere ma

ἀπὸ ἀλλαργα, ἢ αὐτῶν πολλῶν absque multis.

gis philosophari, si ad cœli dignitatẽ respicientes, immutabiliter & citra vllam pœnitentiam, eadem sententia, & de iisdem vtamur. An non interpretatur ea quæ in lege dicuntur, vt ad vnum Deum respiciamus, & ea quæ iusta sunt agamus, præcipiens? Politici autem dicit esse duas species, vnam quidem, legitimum: alteram verò, politicum, æquiuocè nominatum. Et politicum quidem propriè significat opificem in libro eiusdem nominis, & eos qui ad ipsum respiciunt, & rectè operantur & iustè viuunt cum contemplatione, ipsos quoque nominat politicos. Quod autem politicum vocatum est, æquè ac legitimum, & in mũdanam diuidit mentis magnitudinem, & in priuatũ ordinem, quem moderationem, & concinnitatem vocauit & temperantiam, quando Magistratus quidem conuenientes fuerint iis quibus imperant, ij autem quibus imperatur, paruerint Magistratibus. Quod quidem vt fiat, Mosis opus magno studio contendit. Præterea legitimum quidem ad generationem, politicum autem ad amicitiam & concordiam pertinere, dicit adiutus Plato, & legibus quidem eum qui est in Epinomide philosophum coniunxit, qui nouit transitus omnis generationis quæ fit per errantia. Philosophorum autem alium Timæum, qui est & Astronomiæ peritus, & illorum motuum, & eam quæ est inter se consensionem & societatem contemplatur, coniungit libris de Republica. Deinde. Finis enim est, vt existimo, & Politici, & eius qui ex lege viuit, contemplatio. Necesse est ergo ciuitatem rectè administrare. Optimum est autem philosophari. Qui enim sapit, omnia sua referens ad cognitionem vixerit, vitam quidem suam, bonis factis dirigens, quæ autem sunt contraria despiciens, & quæ ad veritatem conferunt disciplinas persequens. Lex autem est, non ea quæ lege decernuntur, nam nec sunt ea quæ videntur, visus, neque quæuis opinio, non enim ea quoque quæ est mala, sed lex est opinio bona, bona est autem quæ est vera. Bona est autem, quæ id quod est inuenit, & id assequitur. Qui est autẽ, misit me, inquit Moses. Cui consequen-

Margin notes: ἀμεταμελήτως (beside "tentia"); Exo. 3. (beside "assequitur").

consequenter, bonæ scilicet opinioni; quidam dixerunt legem esse rectam rationem, quæ iubet quidem ea quæ sunt facienda, prohibet autem quæ non sunt facienda. Vnde meritò dictum est Legem datam esse per Mosen; vt quæ sit regula iustorum & iniustorum, & eum propriè θεσμὸν id est ritum, dixerimus, qui à Deo per Mosem est traditus. Habet itaque eam quæ est ad Deum deductionem. Dicit autem Paulus quoque. Lex propter præuaricationes est posita, donec veniret semen cui promissum est. Deinde veluti sensum explicans ac prosequens, infert; Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi timore, ex peccatis scilicet, in eam fidem quæ erat reuelanda. Quare Lex Pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificemur. Est autem legis ferendæ peritus, qui id quod conuenit, vnicuique animæ parti, & eius factis, tribuit. Moses autem, vt semel dicam, erat lex animata, quæ ratione bona seu verbo bono gubernatur. Subministrauit itaque bonam Reipub. administrandæ rationem. Ea autem est bona educatio hominum in societate. Iam verò facultatem tractauit iudiciariam, quæ est scientia peccata propter id quod est iustum, corrigens. Eiusdem autem cum ea ordinis, est puniens facultas, quæ tenet scientiam moderandarum castigationum. Cum sit autem castigatio, est animæ correctio. Versatur autem, vt semel dicam, tota Mosis institutio, & in docendis iis qui possunt esse boni & honesti, & in iis venãdis qui sunt eis similes; quæ quidem fuerit ars imperatoria. Quæ autem versatur in rectè vtendo iis quæ ratione ac verbo capta fuerint ea fuerit legum ferendarum sapientia. Eius enim vt quæ sit maximè regia, est proprium & acquirere & vti. Solum itaque sapientem, Philosophi Regem legislatorem, imperatorem, iustum, sanctum, Deo amicum prædicant. Si hæc autem in Mose inuenerimus, vt ex ipsis ostenditur scripturis, rectè persuasi dixerimus sapientē re vera esse Mosem. Quemadmodum ergo Pastoralem artē ouium curam gerere dicimus: ita enim Pastor bonus animã ponit pro

θεσμοῦ ἐτυμολογία.

Galat. 3.

Ioan. 1.

ouibus: ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominum curam gerat & prouidentiam. Quòd si grex qui à domino dicitur allegoricè, nihil est aliud quàm grex hominum, idem erit bonus Pastor & legislator. Vnius gregis, nempe earum quę ipsum audiunt ouium, vnus est curator, nempe is qui perditam & quærit & inuenit, lege & ratione, si quidem lex est spiritalis., & quæ ad ipsam ducit beatitudinem. Quæ enim spiritu sancto facta est, est spiritalis. Is autem est re vera legislator, qui non solum bona & honesta profitetur, sed scit etiam. Huius lex quoque est, qui scientiam habet iustum salutare, vel potius lex est iussus scientiæ. Potentia enim & sapientia est ratio seu Verbum Dei. Et hic ipse rursus est legum expositor, per quem lex data est, qui est primus expositor diuinorum præceptorũ, qui sinum patris explicat ac exponit, filius vnigenitus. Deinde qui legi quidem parent, quòd habeant quam eius cognitionem, neque possunt non credere, nec ignorare veritatem. Qui autem non credunt, & in factis & operibus minimè esse volunt, ij quoque si vlli alij, se veritatem ignorare fatentur. Quænam est ergo Græcorum incredulitas? num nolle credere veritati quæ dicit Legem per Mosem datam esse diuinitus, cum ipsi ex iis quæ apud se scripta sunt Mosem honorent, & Minoëm referant ad Iouis antrum venientem, nouem annorum spatio Leges à Ioue accepisse, & Lycurgum scribant assiduè Delphos euntem ad Apollinem, leges ab eo didicisse, & Plato & Ephorus, & Chamæleo Heracleotes in opere de ebrietate, & Aristoteles de Republica Locrorum, Zaleucum Locrum leges à Minerua accepisse, literarum monimentis mandarunt. Qui autem Græcorũ leges, vt maximè fide dignæ videantur pro viribus efferentes, ad Deos referunt, ad Mosaicæ prophetiæ similitudinẽ, sunt ingrati, vt qui non fateantur veritatem & exemplar, archetypum eorum quæ à se narrantur. Nemo ergo propter supplicia insectetur le-

Luc. 15.

gem, vt non bonam & honestam. Num enim qui aufert morbum corporis beneficio afficere videbitur? qui autem ab iniustitia animam conatur liberare, non maiorem videbitur curam gerere, quò est anima corpore præstantior? Sed pro sanitate quidem corporis, & secari & vri & medicamenta potare sustinemus, & qui hæc adhibet, & seruator vocatur & medicus, & nec ei inuidet, nec malè vult ægrotus, & vt artis dictat ratio partes quoque aliquas rescindit, ne sanæ partes vna cum eis intereant, nec tamen quis medici artem criminis arguerit. Animæ autem gratia, non similiter tolerabimus aut exilia, aut mulctas, aut vincula, si modo quis ex iniustitia sit restituendus iniustitiam? Lex enim eorum qui ei parent curam gerens, ad pietatem in Deum instituit, & dictat ea quæ sunt facienda, & propulsat vnumquodque peccatum, pœnas imponens iis quæ sunt mediocria. Cum autem viderit aliquem ita se habere, vt videatur immedicabilis, vtpote qui ad extremam prouehatur iniustitiam: tunc aliorum iam curã gerens, ne ab ipso corrumpantur, tanquam aliquam partem à toto corpore resecans, sic eum qui est huiusmodi, occidit saluberrimè. Iudicati autem à domino, inquit Apostolus, castigamur, nec cum mundo condẽnemur. Prædixit enim Propheta. Castigans castigauit me dominus, morti autẽ non tradidit me. Vt enim te suã doceret iustitiam, castigauit te, inquit, & tentauit, & fame & siti te afflixit in deserto. Vt cognoscerẽtur omnes iustificationes & iudicia eius in corde tuo, quæcunque ego tibi præcipio hodie, & scias in corde tuo, quod vt si quis homo castigabit filiũ suum, ita castigabit te dominus Deus noster. Quòd aũt exemplũ corrigat. Iam malus, inquit, videns malũ puniri, ipse vehementer castigatur. Nam generatio sapiẽtiæ est timor domini. Est autem maximum & perfectissimum bonum, quando à malè faciendo & à re male gerẽda, ad virtutem & bonam actionem possit quis aliquem traducere, quod quidem lex facit. Quare etiã quando in immedicabile aliquod malũ ceciderit, ab iniustitia

1. Corin. 11.

Psal. 117.

κακῶς πρά-τειν ἀπαλλά-σιαν

& auaritia obsessus aliquis, beneficio afficietur si interficiatur. Lex est enim benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis facere, si modo velint audire, alios verò liberat à malis præsentibus. Eos enim qui temperatè & iustè viuere elegerint, immortales satagit reddere. Nosse autem legem est bonæ mentis. Et rursus. Viri mali legem non intelligunt. Qui autem quærunt dominum, intelligent in omni bono. Oportet autem eam quæ administrat prouidentiam, esse & dominam & bonam. Vtriusque enim vis procurat salutem, illa quidem, supplicio castigans, vt domina: hæc verò, per beneficentiam commodans, vt benefica. Licet autem non esse filium incredulitatis, sed transire à tenebris ad vitam, & auræ sapientiæ accommodata, esse Dei legitimum, seruum quidem primum: deinde fidelem famulum, timentem dominum deum. Quod si quis ascenderit, refertur in numerum filiorum. Postquam autem charitas operuerit multitudinem peccatorum, beatæ spei perfectione, licet eum tunc auctum charitate suscipere, relatum in electam filiorum adoptionem quæ Dei vocata est amica, iam votum canentem & dicentem. Sit mihi dominus in deum. Legis autem beneficentiam, per eum locum in quo agit cum Iudæis, declarauit Apostolus sic scribens. Si tu autẽ Iudæus cognominaris, & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, & cognoscis voluntatem Dei, & probas vtiliora instructus per legem, & confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Hæc enim posse legem certum est & extra controuersiam etiam si ij qui vitam ex lege non instituunt, se tanquam in lege glorientur viuere. Beatus est autem vir qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Ex ore autem ipsius, sapientiæ scilicet, iustitia egreditur, legem autem & misericordiam fert in lingua. Vnius enim est domini operatio, qui est Dei virtus & sapientia, Lex & Euangelium, & quem timorem genuit lex, is est misericors ad salu-

Rom. 2.

Prouerb. 3.

Ibidem.

tem. Elemosynæ autem fides & veritas ne te deserant, alliga autem eas collo tuo. Similiter autem ac Paulus, prophetia exprobrat populo, quòd legem nō intelligat. Contritio & afflictio in viis ipsorum, & viam pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos ipsorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Scimus autem quòd lex bona sit si quis ea legitimè vtatur. Qui autem volunt esse legis doctores, non intelligunt, inquit Apostolus, nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant. Finis autem præcepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. At Mosaica quidem philosophia quadripartito diuiditur, & in partem historicam, & eam quæ propriè vocatur legitima, quæ quidem fuerint propriæ morum tractationis, tertiam autem eam quæ pertinet ad sacrificia, quod quidem est naturæ contemplationis, & postremo quartam, speciem Theologicam, quæ est superna contemplatio, quam dicit Plato esse re vera magnorum mysteriorum. Hanc autem speciem vocat Aristoteles μετὰ τὰ φυσικὰ, hoc est, post naturalia. Et quæ est quidem ex Platonis sententia dialectica seu ars disserendi, vt dicit in Politico, est quædam scientia inuentrix eorum quæ sunt significationis. A viro autem bono, & moderato est acquirenda, non vt aliquid dicat vel faciat eorum quæ dicuntur aut fiunt apud homines, vt faciunt qui nunc sunt dialectici, qui versantur in rebus Sophisticis, sed vt possint quidem dicere & facere ea quæ Deo grata sunt, idque vniuersum pro viribus. Cum sit autem vera dialectica, philosophia permixta veritate, res considerans, facultatesque & potestates examinans, transcendit ad præstantissimam omnium essentiam, & audet etiam vltra progredi ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peritiam sed diuinarum cœlestiumque scientiam profitens, quam consequitur, etiam in rebus humanis, qui in oratione & rebus agendis versatur, proprius vsus. Meritò ergo scriptura quoque tales nos esse volens dialecticos, sic ortatur. Effiacimini autem probi

1. Timot. 1.

ti apezitæ, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est tenentes. Hæc enim re vera dialectica, est prudentia prædita vi diuidendi ea quæ percipiuntur intelligẽtia, & purè ac sincere citraque omnẽ mixtionem ostẽdendi subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis, descendens vsque ad ea quæ sunt maximè specialia, præbens vnumquodque eorum quæ sunt, intuendũ quale sit. Quocirca ea sola veluti manu ducit ad veram sapientiam quæ quidem est diuina potestas, quæ ea quę sunt vt quæ sunt cognoscit, habens id quod est perfectum, libera ab omni animi perturbatione, non sine seruatore, qui à nostrę animę videndi potestate, à mala conuersatione infusa in caliginosam ignorationẽ diuino verbo amouit, & reddidit id quod est optimũ ac pręstantissimum, vt rectè cognoscamus hominemque Deumque. Is est qui re vera ostendit quomodo nos ipsos cognoscere oporteat, qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & facit vt intelligat, quoad fieri potest vt humana natura comprehẽdat. Nemo enim nouit filium nisi pater: neque Patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Meritò ergo Apostolus dicit per reuelationẽ se nosse mysteriũ. Quemadmodũ prius scripsi in breui, vt possitis legẽtes intelligere intelligentiã meam in mysterio Christi. Vt possitis dixit, quoniam sciebat aliquos lac solum accepisse, nondum autem cibum, & nec lac quidem solummodo. Tribus autem modis Dei voluntas est nobis accipienda, vel vt signum aperiens, vel vt præceptum confirmans ad rectam institutionem, vel prædicens, vt prophetia. Sat autem scio esse virorum, ea quæ sunt huiusmodi discernere ac didiscere. Non enim vna Myconis, vniuersa ad intelligendum scriptura, vt dicunt qui vtuntur prouerbiis. Est autem quàm maximè fieri potest dialecticè ad eam accedendum, consequentiam diuinæ doctrinæ venantibus. Vnde pulcherrime Sacerdos apud Platonem Ægyptius. O Solon Solon, inquit. Vos Græci, semper estis pueri, nullam penitus in animis per veterem auditionem an-

θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα Homeri hemistichium.

Ioan. 10. Ephe. 3.

τετράχως habet Græcũ, sed puto legẽdum τριχῶς. οὐ μία μύκωνος Non vna Myconis, line i est subaudiendum. Idem autem significat quod vna hirundo non facit ver.

tiquam habentes opinionem, ex Græcis autem nullus est senex. Senes, vt arbitror, dicens, qui antiquiora, hoc est nostra, nouerant, vt rursus iuuenes, qui recentiora, & quæ exercebantur à Græcis, quæ heri & nuper facta fuerant, vt vetera & antiqua referebant. Subiunxit itaque. Nec disciplina vlla cana tẽpore, more quodam barbarico non ficta & planè pura nobis vtentibus metaphora. Qui sunt ergo viri re vera bona mente præditi & cordati, absque vllo artificio accedunt ad totum figmentum interpretationis. De Græcis autem dicit, eorum opinionem parũ quid differre à fabulis. Non sunt.n.pueriles audiendæ fabulę, sed nec ij qui pueris fabulę facti sunt. Pueros autem dixit ipsas quidem certè fabulas, vtpote quòd parum videant qui se apud Græcos existimant sapientes, per canam disciplinam, tacitè significans antiquissimam quæ est apud barbaros, veritatẽm. Cui verbo opposuit illud, puer fabula, arguens fabulosam recentium tractationem, vt quæ puerorum instar, nihil habeat antiquius, vtrunque communiter, & fabulas eorum, & orationes esse pueriles ostendens. Diuinè ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione. Visiones, inquit, & reuelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis sint ea nec ne. Similiter autem ex redũdanti quoque doctrinæ copia validas efficiunt demonstrationes, confirmántque ac fundant rationes demonstratiuas, quatenus eorum tanquam iuuenum mentes pẽdent sublimes in aëre. Lucerna ergo est præceptũ bonum, vt vult scriptura. Lex autem est lumen vitæ. Vias enim vitæ arguit disciplina. Lex rex est omnium mortalium & immortalium, inquit Pindarus. Ego autem per hæc exaudio eum qui legem tulit, & Hesiodium illud dictum esse accipio de Deo vniuersorum, etiam si ex coniectura à Poëta dictum est, non autem ex cõprehensione.

Humano generi lex nanque est à Ioue lata,
Pisces atque feræ volucrésque per aëra nantes
Sese edunt, cum illis vlla haud sit notio iuris.

Ξυγνώμονες. Βιότηλος. Hesiodus.

Ast hominum generis iustum, est res quæ optima, cessit.

Siue ergo naturalem legem quæ est vna cum generatione, siue eam dicat quæ rursus data est, sed à Deo, & naturæ & disciplinæ vna est lex, vt etiam Plato in Politico dicit vnum legislatorem, in legibus autem vnū ea quæ ad musicam pertinent intellecturum, per hæc docens vnam esse rationem & Deum vnum. Moses autem videtur Dominum appellare διαθήκην hoc est, pactum seu testamentum. Ecce ego, dicens, pactum meū tecum. Nam prius quoque dixit pactum ipsum non esse quærendum in scriptura. Est enim pactum quod Deus statuit qui est auctor vniuersi. Deus autem Græcè θεὸς dictus παρὰ τὴν θέσιν, hoc est, expositione, ordine & administratione. In Petri autem prædicatione inueneris Dominum vocari Legem & Rationem. Sed qui ex vera quidem sumitur philosophia, cognitionis monimentorum primus liber Stromateus hic terminetur.

διαθήκην, ἀπὸ τοῦ τιθέναι. θεὸς, ἀπὸ τοῦ τιθέναι.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER SECVNDVS.

DEINCEPS autem fuerit tractandum, quoniam Barbaræ philosophiæ fures Scriptura Græcos esse dixit, quemadmodum hoc paucis ostendatur. Non solum enim ex iis quæ à nobis narrantur, ea quæ sunt admirabilia & præter fidem imitantes scripsisse ostēdemus: sed etiam principalia dogmata surripientes, eaque adulterantes, cū nostræ sint, vt demonstrauimus, scripturæ antiquiores, conuincemus, nempe & in decretis de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de pœnitentia, & continentia, quinetiam de Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quæcunque postulabit quæ in proposito loco fit adnotatio, comprehendentur, & quòd

maximè occultum barbaræ philosophię symbolicum hoc & ænigmaticum genus sunt æmulati, qui actione & exercitatione priscam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est vtilissimum, atque adeò maximè necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens iis respondere quæ dicunt Gręci dum in nos inuehuntur, paucas adducendo scripturas, si forte contingat vt Iudæus quoque paulatim exaudiens, ex iis quæ credidit, possit conuerti ad eum quem nō credidit. Præclaros autem egregiósque philosophos meritò excipiet, à charitate profecta, eorū vitæ & inuentionis nouarum dogmatum reprehēsio, nō vlciscentibus quidem nobis inimicos, multū quidem abest, cum etiam eis bene precari ac benedicere didicerimus qui nos execrantur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed vt illi cōuertantur, si forte erubuerint qui omni sunt ex parte sapientes, per barbaram correcti reprehensionem, vt possint tandem perspicere, cuiusmodi sint disciplinæ, quarum gratia peregrinando transmarinas obeunt regiones. Quorum enim sunt fures, ea quoque sunt demonstranda, eis nimio sui amore detracto, & maiori quàm par sit de se persuasione, quæ autem ipsi quærentes, gloriantur se inuenisse, eà sunt reprehendenda. Consequens autem est, vt disciplinarum qui vocatur orbis, ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica & arte præstringendi oculos, quæ dicitur γοητεία cursim est à nobis tractandum. De iis enim tāquam maximis scientiis, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem libere & audacter reprehendit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos vt Græci essemus exercuisse, neque in eo studium ponere. Hoc enim sufficit ad multos populari quadā persuasione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua sed in mente iuuabit eos qui audierint. Oportet autem, vt opinor, eum qui curam gerit veritatis, non insidiose captóque consilio accurata adhibita dictionem componere: sed conari tantum id quod vult quo modo potest exponere. Eos

πραγματικῶς.

ἀγαπητικὸς à charitate profecta, aut si dici posset, charitatiua.

διαπονητὸς φιλαυτίας.

εἰρηνοποιεῖ.

ἀποπλανᾶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt. Atque agricolæ quidem est proprium, rosam quæ in spinis nascitur citra noxam carpere, & artificis eã quæ in ostrei carne infossa est magaritam inuenire. Aiunt autem gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis nõ copioso apposito nutrimento, & eæ pedibus fodientes, cum labore alimentum colligunt. Si quis ergo eius quod est simile contemplandi potestate preditus, cupit in multis probabilibus iisque Grecis id quod verum est persequi: tãquam sub laruis verum vultum studiose perscrutatus, venabitur. Dicit.n. quæ Hermæ in visione apparuit potestas. Quod tibi contingit reuelari reuelabitur. Propter tuam autem ne efferaris sapientiam, dicunt prouerbia. In omnibus autem viis cognosce ipsam, vt recto tramite dirigat vias tuas, pes autẽ tuus ne offendat. Vult enim per hæc ostendere, oportere opera esse verbo consequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni doctrina eligendo habere id quod est vtile. Sunt autem viæ Sapiẽtiæ variæ, vt recto tramite incedamus ad viam veritatis. Via autem est fides, Pes autem tuus non offendat, ait de aliquibus qui videbantur aduersari vni eique diuinæ quæ prouidet administrationi. Vnde subiungit. Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ seditionem agitant aduersus Dei Oeconomiam ac dispensationem. Time autem Deum qui solus est potens. Cui est cõsequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui apertè quoque docet inductio, quòd Dei timor est mali declinatio. Dicit enim. Et declina ab omni malo. Hæc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, efficiens quidem vt doleat, adhoc vt intelligat, restituens autem ad pacem & incorruptionem. Barbara itaque quam nos persequimur philosophia, re vera est perfecta & vera. Dicit itaque in Sapientia. Ipse mihi dedit non falsam eorum quæ sunt cognitionem, vt cognoscam mundi constitutionem, & ea quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, Et vires radicum. In his omnibus naturalem comprehendit contemplationem,

μορμολυκείοις.

ὀρθοτομῇ.

Heb. 11.
Eccle. 15. 1. & 2.

quæ est omnium quæ facta sunt in mundo sensili. Deinceps autem tacitè quoque de iis significat quæ comprehenduntur intelligentia, per ea quæ subiungit. Et quæcunque sunt occulta & aperta cognoui. Quæ est enim omnium artifex, me docuit Sapientia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapientia. Horũ autem disciplina quę cum recta vitæ institutione fuerit exercitata, per omnium artificem sapientiam, erigit ad eum qui est dux & princeps vniuersi, qui est res apprehensu & venatu difficilis, quæ semper recedit & procul abest ab eo qui persequitur. Ipse autem cum procul sit incedit vel propinquissimè, res certè ineffabilis. Deus appropinquãs ego, inquit Dominus, procul quidem essentia. Quomodo enim quod est genitum, appropinquarit ingenito? Proximè autem est potestate, qua sinu suo omnia complectitur. Si clanculum quis fecerit, inquit, & non videbo eum? Atqui & vidente, & benefaciente, & docente quæ nos tangit potestate, semper adest Dei potentia. Vnde Moses cum persuasum haberet Deum nunquam humana cognitum iri sapientia. Ostende te mihi, inquit, & in caliginem, vbi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tempus, & proprietatem eorum quæ facta sunt. Quare nunquam est in parte, nec vt continens, nec vt qui contineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem. Quam enim domum ædificabitis mihi, inquit Dominus. Sed nec sibi ædificauit cum capi non possit. Et quãuis cœlum dicatur eius sedes, ne sic quidem continetur, sed requiescit delectatus opificio. Clarum est ergo occultatam nobis esse veritatem, & si id iam vno exemplo ostensum est, id quoque paulopost monstrabitur pluribus. Quomódo autem non sunt meritò excipiendi, qui & discere volunt, & ex sententia Solomonis possum nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere rationes prudentiæ, & suscipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam, vtpote quòd

Hiere.23. *Exo.33.* *Esa.66.*

sit alia, quæ non ex veritate docetur à Græcis legibus & aliis Philosophis. Et iudicia, inquit, dirigere, non
Prouer. 1. iudicialia, sed quod est in nobis iudicium, sanum & ab errore alienum oportere nos habere significat. Vt det simplicibus astutiam puero autem nuper nato sensum & beneuolentiam. Hæc enim cum audierit sapiens, qui persuasum habet obedire præceptis, erit per cognitionem sapientior. Qui est autem intelligens, acquiret gubernationem, & intelliget parabolam & obscurum sermonem, & sapientum dicta & ænigmata, Non enim adulterinas proferunt rationes, qui sunt à Deo inspirati, nec ij qui ab eis mercantur. Sed nec laqueos, quibus multi Sophistæ adolescentes implicant, nulli rei quæ vera sit vacantes. Sed qui spiritum quidem sanctum possident, profunda Dei scrutantur, hoc est ij qui ea assequuntur quæ latent in prophetiis. Sanctis autem canes impertire vetatur, donec bestiæ manserint. Non oportet enim inuidiosis & perturbatis & adhuc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, vnquam temperare diuinum & purum fluctum aquæ viuæ. Ne effun-
Prouerb. 5. dantur, inquit, aquæ extra fontem tuum, in tuas autē plateas transeant aquæ tuæ. Non enim hæc multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cum didicerint co-
Heraclitus. gnoscunt, vt ait egregius Heraclitus. An non is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare? Iu-
Abacum. 2. stus autem meus ex fide viuet, dixit Propheta. Dicit
Esa. 6. autem alius quoque Propheta. Nisi credideritis, non intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum contemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas?
Hebr. 11. Fides autem quam Græci calumniantur, existimantes inanem & barbaram, est voluntaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quæ sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, vt est sententia diuini Apostoli. Per eam enim maximè testimonium acceperunt antiquiores. Sine fide autem impossibile est Deo placere. Alij autem, rei non apparentis vnientem assensionem tradiderunt esse fidem, sicut certè demō-

strationem, rei quæ ignoratur manifestam assensionem. Si itaque voluntaria electio, est alicuius appetẽs: versatur nunc appetitio in cogitatione. Quoniam autem actionis principium est electio voluntaria: inuẽnitur fides esse principium actionis, fundamentum prudentis electionis, aliquo ei prius per fidem ostendente demonstrationẽ. Volentẽ autem sequi id quod est vtile, est principiũ prudentiæ. Magnũ itaque momentum ad cognitionem affert quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio, fit scientia quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. Scientiam itaque definiunt Philosophi, habitum qui transmoueri non potest à ratione. Est ergo aliquis alius eiusmodi vetus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. Non ego quidem, sed, vt arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationem. Qui diuinis ergo credidit scripturis, firmum habens iudicium, cui contradici nequit, demonstrationem, eius qui scripturas dedit vocem accipit. Non vtique fit ergo fides munita per demonstrationem. Beati itaque qui non viderunt & crediderunt. Ac Sirenum quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostendentes, eos qui in eas inciderant obstupefaciebant, vt ea quæ dicebantur exciperent, propemodum inuitos inducentes. Hic fidem esse naturalem existimant Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, vt quæ intelligente comprehensione disciplinas inueniat citra demonstrationem. Valentiniani autem cum nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui fiunt volunt esse cognitionem, ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse longè magis à fide separatam, quàm spiritale ab animali. Preterea dicunt Basili Dei fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spatio, rursus autem ex consequentia supermundanæ electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei vniuscuiusque conueniens quoque esse donum fidei.

Fides principiũ actionis, fundamentũ electionis.

Theophrastus

Ioan. 20.

Voluntariæ ergo ac liberæ electionis non est fides vtique officium, si est naturæ commodum, nec iustam cõsequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. Omnis autem fidei & incredulitatis proprietas & differẽtia, nec laudi nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cum habeat præcedentẽ naturalem necessitatem quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quòd si nos, tanquam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneũ est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. Nec ego illud vtique esse animal intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquando incredulus pœnitẽtia, per quam remissio peccatorum? Quare nec amplius baptismus rationi consentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pater, sed est eis impia, vt exististimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à scripturis accepimus: iudicio quod transmoueri & excidere non potest, fidei acquiescamus, alacrem & promptum ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus, & Deo per vocem illius credidimus, & qui verbo credidit, nouit rem esse veram. Verbum enim est veritas. Qui autẽ nõ credidit dicenti, Deo non credidit. Fide intelligamus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent, inquit Apostolus. Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit, per quam testimoniũ est consecutus quòd esset iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur, & quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, quam temporalis peccati habere iucunditatem. Hos ergo cum etiam ante legem fides iustificasset, cõstituit hæredes diuinæ promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens adduco testimonia? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Iephtæ, Dauid, Samuel & Prophetis, &

Pœnitentia. *Baptismus.* *Beatum signaculum.* *Hebr. 11.*

quæ sequuntur. Cum autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus intelligentia, scientia, opinio, natura quidem prima est mens seu intelligentia, nobis autem & ad nos relatus, sensus. Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia. Intelligentiæ autem & sensus cōmune est id quod est euidens. Sed sensus quidem est basis scientiæ. Fides autem progressa per sensilia, relinquit opinionem, contendit autem ad ea quæ sunt à falso aliena, & permanet in veritate. Si quis autem dicat scientiam demonstrare cū ratione, audiat, quòd sunt etiam principia quæ demōstrari nequeunt. Neque enim cognosci possunt arte nec prudentia. Hæc enim versatur in iis quæ contingit se aliter habere. Illa autem est efficiens & propemodum contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium vniuersorum. Quæuis enim scientia doceri potest. Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Græcis principium vniuersorum. Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam causam, neque ab aliis qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxagoras mentem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit, efficientem nescio quas amentes describens reuolutiones, cum mentis ab agēdo cessatione & amentia. Quocirca verbum quoque dicit. Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Quæ est enim scientia, est habitus demonstratiuus. Fides autem gratia, quæ ex iis quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex generale, & vniuersum, quod neque est cum materia, neque materia, neque sub materia. Increduli autem, vt videtur, ex cœlo & ex eo quod aspectari non potest, omnia trahunt in terram, manibus reuera petras & quercus apprehendentes, vt ait Plato. Omnia enim quæ sunt eiusmodi attingentes, hoc solum esse affirmāt, quod habet applicationē & contactū eiusmodi, idē definiētes corpus & essentiā. Aduersus eos ab alto decertātes, ex eo quod nō est aspectabile, alicūde eos pie admodū vlciscūtur, incorporeas quasdā, & quæ intelligētia per-

ὑπόληψις.

ὑπόβαθρα.

Matth. 23.

Fides gratia, quæ ex his, quæ demōstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale et vniuersum.

Plato.

cipiũtur, formas, vrgentes veram esse essentiam. Ecce facio noua, ait Verbum. Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nouo oculo, noua aure, nouo corde, quęcunque videri & audiri possunt, sunt per fidem & intelligentiam comprehendenda, spiritaliter dicentibus, audientibus, agentibus domini discipulis. Est enim probus nummus, & alius adulterinus, qui nihilo secius rudes decipit & ignaros, sed nõ argentarios, qui sciunt cum didicerint separare & discernere probum à reprobo eoque qui est malæ notæ, Sic argentarius rudi & ignaro solũ dicit nummum esse adulterinum. Quomodo autem solus scit argentarij familiaris, & qui in eo est exercitatus. Aristoteles autem, id quod consequitur scientiã, iudicium, quod verum sit hoc quidpiam, dicit esse fidem. Est ergo fides scientia præstantior, & eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura, quæ est imbecilla opinio, sicut adulator amicum, & lupus canem. Quoniam autem videt faber quòd qui aliqua didicit, fit artifex, & gubernator doctus artem, gubernare poterit, non satis esse reputans fieri bonum & honestum: necesse est eum qui paret, discere: parere autem Verbo, quem magistrum esse diximus, est illi credere, in nulla re repugnãdo, aut contradicendo. Quomodo enim fieri potest vt aduersus Deum aliquid sciamus, est ergo fidelis cognitio. Potest autem cognosci fides diuina quadam consecutione & mutua consequentia. Iã vero Epicurus quoque qui veritati maximè prætulit voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anticipationem autem definit, applicationem ad aliquid euidens, & ad euidentem rei intelligẽtiam: neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opinari, sed neque probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodò autem nõ habẽs quis anticipationem eius quod desiderat, didicerit id de quo quærit? Qui autem didicit anticipationem iã facit comprehensionem. Si autem is qui discit non discit absque anticipatione, quæ possit ea quæ dicuntur suscipere, ipse quidem habet aures præditas facultate

Esa. 43.
1. Corint. 9.
ἀργυραμοιβοῖς.
παρακινδυνευμένον.
εἴκασία.
Epicurus.
πρόληψις.
πρόληψιν.
κατάληψιν.

tate audiendæ veritatis. Beatus est autem qui dicit in aures audientium, sicut certè beatus quoque est is qui est obedientiæ. Audire autem est intelligere. Si ergo fides nihil est aliud quàm anticipatio cogitationis circa ea quæ dicuntur, & hoc dictum est obedientia, & intelligentia persuasio, sine fide autem non discet aliquis, quoniam nec sine anticipatione, verum ergo omnino ostenditur, quòd à Propheta dictum est, Nisi credideritis, non intelligetis. Hoc eloquium Heraclitus quoque Ephesius circumloquẽs, dixit. Nisi speret, id quod est speratum non inueniet, cum sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. Sed Plato quoque Philosophus, in legibus, eum qui beatus & fœlix est futurus, dicit oportere esse ab initio participem veritatis, vt cum sit verus, plurimo viuat tempore. Fidelis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuoluntarium, cum sit amens, nõ est animal. Neutrum eago est expetendum. Ingratus enim est quisquis est infidelis & ignarus. Nunquid autem in Euthydemo occulte hanc esse dicis regalem sapientiam. In Politico qnidem certè his verbis. Quare veri Regis regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus fuerit, omnino ex hac quidem arte βασιλικός id est Regalis, seu regnandi peritus, rectè appellabitur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est vncti, & sunt, & dicuntur, sicut ij qui sunt reuera Regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes sunt sapientia sapientes, & qui sunt iusti iure iusti sunt: Ita etiam sunt à Christo Rege reges, & qui Christi sunt, sunt Christiani. Deinde inferius apertè subiungit. Quod rectum est autem fuerit legitimum, & lex cum sit natura, est recta ratio, & non in scriptis, neque in aliis. Et hospes Eleates virum Regalem & politicum legem animatam pronunciat. Talis autem est qui legem quidem implet, facit autem voluntatem Patris, apertè in excelso aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar expositus iis qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephororum Lacedæmoniorum scytalas fuisse, lege in lignis

Esa. 6. *Heraclitus.* *Plato.* *ἄφρονος.* *νόμῳ νόμιμοι.*

LE DUING

inscriptas. Lex autem mea, vt prius dictum est, est & regia & animata, & recta ratio. Lex quæ est Rex omnium mortalium & immortalium, vt canit Pindarus Bœotius. Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem, videtur dicere similia Platoni, sic scribens. Si enim regnum res bona est & sapiens solus est Rex & princeps: lex cum sit recta ratio, bona fuerit, quæ quidem ita se habent. His consequentia statuunt Philosophi Stoici, qui regnum, Sacerdotium, Prophetiam, legis ferendæ scientiam, diuitias, veram pulchritudinem, nobilitatem, libertatem, soli sapiēti tribuūt. Fatentur autem ipsi quoque eum inueniri difficiliter. Videntur ergo omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapientis per hæc docet, & quoniam misertus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicum significat, dicens, Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur apertè vocatus amicus. Qui autem videt Deum, nomen mutasse ostenditur, & Isaac tanquam victimam consecratam allegorice sibi delegit, typum futuram salutaris Oeconomiæ. Et à Græcis celebratur Rex Minos, qui nouem annis familiariter cum Ioue est versatus, cum audiuissent quēadmodum Deus cum Mose loquebatur, vt si quis cum suo amico loqueretur. Erat autem Moses quidem sapiens, Rex, legislator. Seruator autem noster humanā omnem naturam superat. Pulcher quidem, vt à nobis solus ametur, qui veram desideramus pulchritudinē, erat enim lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudęis & ignorantibus vocatus, & ab ipsis Prophetis prædicatus ostenditur. Adeo autem diues vt omnem terram, & quod super terram, & sub terra est, aurum, quæ ei cum omni gloria ab aduersario dabantur, despexerit. Quid attinet dicere, quod sit solus Pontifex, qui solus Dei cultus tenet scientiam. Rex pacis Melchisedec, qui solus est, vel omnium aptissimus vt præsit humano generi. Legislator autem, vt qui dat legem in ore Prophetarum, quæ sunt agenda & quę non, apertissimè præcipiens & docens. Quis

Speusippus.

Exod. 13.

Plato in Minoe.

autem eo fuerit nobilior, cuius solus pater est Deus? Age verò ostendamus Platonem quoque eisdem suffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro quidem dixit esse diuitem, dicens. O dilecte Pan, & quæcunque alij Dij hic adestis, date mihi vt sim pulcher in iis quæ sunt intrinsecus, extrinsecus autem quæcunque habeo sint mihi amica iis quæ sunt intrinsecus, sapientem autem diuitem existimem. Hospes autem Atheniensis, eos reprehendens qui existimabant illos esse diuites qui multas possident pecunias, sic dicit. Vt autem valde sint diuites & boni nequit fieri, ij quidē, quos diuites vulgus numerat. Dicit autem eos qui in paucis hominum maximi precij possessiones possident, quas etiam malus aliquis possidet. Fidelis est, totus mundus pecuniarum, ait Solomon, infidelis autem, ne obulus quidem. Multo ergo magis scripturæ credendum est, quæ dicit fore vt celerius camelus per foramen acus transeat, quàm vt diues philosophetur. Contra autem pauperes Plato beatos censet, vt intellexit, dicens. Paupertas autem est existimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem. Non est enim paupertas, pecuniæ paucitas, sed insatiabilitas. Quæ si recesserit, qui bonus est diues quoque fuerit. Et in Alcibiade rem quidem seruilem dicit vitium, virtutem verò rem liberalem. Tollite, inquit, à vobis iugum graue, & sumite leue, ait sciptura, quemadmodum vocant etiam poëtę iugum seruile. Et illud venundati estis peccatis vestris, iis quæ prius dicta sunt conuenit. Omnis ergo qui facit peccatum, seruus est. Qui est autem seruus, non manet in domo in æternum. Si autem filius vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrum autem esse sapientem sic dicit hospes Atheniensis. Quòd si quis affirmet iustos, & si sint deformes corpore, quaten⁹ quidē sunt mores iustissimi, ea ratiōe esse pulchros: propemodū nullus sic dicens videri possit male dicere. Et species ei⁹ deficiebat prętér omnes filios hominū, prędixit Prophetia. Plato autē sapientē dixit Regē in Politico, vt prius iā dictū est. His autē demōstratis reuer-

Celerius camelus per foramē acus transeat. Matth. 19. Mar. 10.

Io. 8.

Esa. 53.

tamur ad susceptam de fide orationem. Iam vero Plato quoque omni ostendit demonstratione, quòd vbique fide opus sit. Ex vobis simul pacem. Fidelis enim & sincerus in seditionibus nunquam fuerit absque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello mori volunt permulti mercenarij, quorum plerique ferè omnes sunt audaces & iniusti, insolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem rectè dicuntur, quiuis legislator, qui est alicuius momenti, ad maximam virtutem maximè respiciens, feret leges. Ea est autem fidelitas, qua in omni tempore opus habemus, & in pace, & in bello, & in alia vniuersa denique vita. Videtur enim alias simul comprehensas continere. Quod optimum est autem, non est bellum, nec seditio. Iis enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter se inuicem & beneuolentia res est longè optima. Ex his quidem constat maximè esse optandum pacem habere, ex Platonis sententia, maxima autem mater virtutum est fides. Meritò ergo dictum est apud Solomonem. Sapientia est in ore fidelium: Nam Xenocrates quoque in libro de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum & essentiæ quæ percipitur intelligentia, existimans esse duplicem prodentiam, vnam quidem quæ versatur in agēdo, alteram quæ in contemplando, quam quidem esse dicit humanam sapientiam. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed non quæuis prudentia est sapientia. Ostensum est autem principij vniuersorum esse eam quæ fide habetur scientiam, non autem demonstrationem. Absurdum enim fuerit Pythagoræ quidem Samij sectatores, recusatis eorum quæ quærebantur demonstrationibus, illud ipse dixit fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierunt confirmanda hanc vocem satis esse ducere: eos autem qui contemplandæ veritatis tenentur desiderio, fide digno Magistro Soli Seruatori Deo fidem non habere aggredientes, eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere. Qui autem habet aures au-

diendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus. Mens videt, mens audit, alia autem sunt surda & cæca. Aliquos incredulos arguens Heraclitus, dicit. Audire nescientes, nec dicere, adiutus vtique à Solomone dicente. Si dilexeris audire, suscipies, & si inclinaueris aurem tuam, eris sapiens. Domine quis credidit auditui nostro, inquit Esaias. Fides enim est ex auditu. Auditus autem per Verbum Dei, inquit Apostolus. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint? Quemadmodum scriptum est. Quam speciosi pedes euangelizantium bona? Vides quomodo per auditum, & prædicationem Apostolorum, fidem erigit ad Verbum Domini & filium Dei? Nondum intelligimus demonstrationem esse verbum Domini. Quemadmodum ergo sphæra ludere, non solum dependet ab eo qui mittit sphæram, sed ei etiam eo opes est qui illam numerose excipiat, vt ex sphæræ legibus peragatur ludi exercitatio: ita etiam vt sit doctrina fide digna accidit, quando fides eorum qui audiunt, quæ est ars, vt semel dicam, naturalis, confert ad disciplinam. Adiuuat itaque terra quoque fertilis ad seminum deiectionem. Neque enim optimæ doctrinæ est aliqua vtilitas, nisi adsit eius qui dicit susceptio, neque prophetiæ, nisi adsit obedientia eorum qui audiunt. Aridæ enim festucæ, quæ sunt paratæ ad suscipiendam vrendi facultatem, facilius accenduntur, & lapis qui vulgo iactatur, ferrum trahit propter cognationem, & lachryma succini attrahit festucas, & electrum mouet paleas. Eis autem parent quæ trahuntur, qui dici non potest tracta spiritu, non vt principales causæ, sed vt adiuuantes. Cum sit ergo duplex vitij genus: vnum quidem, quod cum fraude & clanculum, alterum autem quod cum vi fert & trahit: diuinum Verbum clamauit omnes simul vocans, eos quidem vel ma-

Epicharmus. *ἐπήκοον.* *Heraclitus.* *Esa. 53.* *Rom. 10.* *σούχιον.* *ἀχυρμίας.*

xime cognoſcens qui non erant parituri, & tamen quoniam eſt in noſtra poteſtate parere & non parere, vt nulli poſſint cauſari prætextum, ignorantiæ, iuſtam fecit vocationem. Quod autem præſtare poſſunt vniuſcuiuſque vires, exigit.

τὸ κατὰ δύναμιν.

Nonnullis enim ſimul adeſt & velle & poſſe, vt iis qui per exercitationem eò peruenerint & purgati ſint. Alij autem etſi non dum poſſint, iam tamen habent velle. Eſt autem velle quidem, munus animæ. Agere autem, non ſine corpore, neque verò ſolus finis res dimetitur, ſed eæ etiam vniuſcuiuſque electione diiudicantur, ſi facile elegit, ſi peccatorum ſuorum ductus eſt pœnitentia, ſi propterea in quibus lapſus eſt eum remordit cõſcientia, & errorem recognouit, quod eſt, poſtea cognouit. Eſt enim tarda cognitio pœnitentia. Cognitio autem, eſt prima à peccato ceſſatio. Fidei ergo officium quoque & opus eſt pœnitentia.

ἔλαβεν σύνεσιν μετέγνω. κατόρθωμα.
Pœnitentia, eſt officium & opus fidei.

Niſi enim crediderit eſſe peccatum quo prius tenebatur, non dimouebitur, & niſi crediderit ei quidem qui delinquit impendere ſupplicium: paratam autem eſſe ſalutem ei qui ex præceptis viuit ne ſic quidem mutabitur. Iam autem ſpes quoque conſiſtit ex fide.

Timor poſt fidem. Spes quoque cõſiſtit ex fide.

Definiunt itaque fidem ſectatores Baſilidis, animæ aſſenſionem alicui eorum quæ ſenſum non mouent, propterea quod non adſunt. Spes autem eſt boni acquirendi expectatio.

Spes eſt boni acquirendi expectatio.

Fidelem autem neceſſe eſt eſſe expectationem. Fidelis autem eſt qui citra tranſgreſſionem ea ſeruat quæ ſunt ei tradita. Nobis autem traduntur quæ de Deo dicuntur, & verba diuina, nempe mandata, cum executione præceptorum.

Mãdata diuina nobis traduntur cũ executione præceptorum.

Hic eſt ſeruus fidelis qui laudatur à Domino. Cum autem dixerit fidelis Deus, cuinam pronuncianti par ſit credere ſignificat, & is fuerit Deus fidelis.

ὑπολαμβάνειν.

Quomodo ergo ſi credere eſt opinari aut exiſtimare: quæ à ſe dicuntur Philoſophi firma eſſe exiſtimant? Non eſt enim opinio aut exiſtimatio, ea quæ eſt voluntaria demonſtrationis præcedentis aſſenſio, ſed alicui valido ac potenti aſſenſio. Quis autem Deo fuerit potentior. Infidelitas autẽ, eſt eius quod eſt oppoſitũ.

imbecilla enuntiatiua opinio seu existimatio, quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur ἀπιστία est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidẽ est volunta ia existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensiouis. Expectatio autem est opinio futuri. Aliorum autem expectatio, est incerti opinio. Fiducia autem est firma de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habuimus in gloriam diuinam & salutem. In solo autem Deo fiduciam habuimus, quem scimus non transgressurum ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est autem beneuolentia, bonorum voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos autem desiuit beneficentia, & quæ est à Domino benignitas, cum sit diuina beneuolentia, & beneuolentia ad hoc vt bene faciat. Si autem Abrahæ qui credidit reputatum est ad iustitiam: semen autem Abrahæ sumus nos: per auditum quoque nobis est credendum. Israëlitæ enim sumus nos, qui non per signa, sed per auditum credimus. Propterea lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniam multi sunt filij desertæ magis quàm eius quæ habet virũ. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filij tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eædem mansiones à Prophetia & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: Ostenditur vnum esse Deum vtriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius. Hæreditasti testamentũ Israël, dicens ei quę est ex gentibus vocationi, quæ erat aliquando sterilis huius viri, qui est verbum, quæ prius fuerat deserta à sponso. Iustus autem ex fide viuet, quæ est in testamento & præceptis, quoniam hæc duo, nomine & tempore, ætate & profectu, data œconomicè, cum potestate quidem vnum sint, illud quidem nouum, hoc verò vetus, per filium ab vno Deo suppeditantur. Qua ratione dicit etiam Apostolus in epistola ad Romanos. Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem vnam, quæ ex Prophetia perficitur in Euangelio per

Expectatio. Fiducia.

Beneuolentia.

Esa. 54. Galat. 4. εἰς τὸ περίγραμμα

Testamẽtum vetus, & præcepta euangelica, vnum sunt.

Declaratur illud Apostoli in epistola ad Roma.

Iustitia enim Dei in ipso re

vnum & eundem dominum docens salutem. Hoc, inquit, præceptum commendo tibi filij Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem nanfragauerunt, quoniam quæ à Deo venit conscientiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides merito temere reprehendenda, vt & facilis, & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanum enim esset studium, vt existimabāt Græci: etiam extinctum esset. Sin autem augetur: non est vbi non sit. Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, vt dicunt accusatores, esse diuinum aliquid, vt quæ neque ab alia mundana amicitia diuellatur, neque à timore præsente dissoluatur. Charitas enim, ea, quæ illi cum fide intercedit, amicitia, facit fideles. Fides autem est basis ac stabilimentum charitatis, viciſſim inducens beneficentiam, quando etiam legis Pædagogus timor, propterea quòd credatur, timor quoq; esse creditur. Si enim in operādo, quod iis sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, non autem operans, & præsens, creditur: non ipse fidem procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus. Diuina ergo est tanta mutatio, vt qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoque credat & timori. At prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, postquam timor & spes & pœnitentia, cum continentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem. Meritò ergo Barnabas Apostolus. Ex qua parte, inquit, studui paulatim ad vos mittere, vt cum fide vestra perfectam etiam habeatis cognitionem. Fidei ergo nostræ coadiutores sunt timor & tolerantia, que autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continentia. His ergo, inquit, in iis quæ ad dominum pertinent castè manentibus, vnà cum eis lætantur sapientia, intelligētia, scientia, cognitio. Cū itaque prius dictæ virtutes sint elemēta cognitionis, euenit vt fides sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate prædi

uelatur ex fide, in fidem. &c.

Item declaratur locus in epistola ad Timotheum

Fides à charitate.

Fides à timore. Fideles ex fide & charitate.

Fides basis & stabilimentum charitatis.

ἕδρασμα

νηῦσι

Fides prima est ad salutē, postquam timor, & spes, & pœnitentia, cum continentia & tolerantia ducunt nos ad charitatem, & ad cognitionem.

tus est æque necessaria, ac ei qui in hoc mundo viuit, ad viuendum respiratio. Vt autem absque quatuor elementis non licet viuere: ita nec absque fide licet assequi cognitionem. Hæc est ergo basis veritatis. Qui timorem autem accusant, legem insectantur. Quod si legem: clarum est quod illum quoque qui legé dedit. Hæc enim tria necesse est consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, & id quod administratur. Si ergo legem per positionem abstulerint: necesse est vtique vt vnusquisque qui ducitur à cupiditate, voluptati obsequens, id quidem quod rectè honestéque se habet negligat, Deum autem despiciat, absque metu autem simul sit impius & iniustus, vt qui à veritate exiluerit. At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio & animi perturbatio. Quid tu dicis? & quomodo tibi amplius seruari possit hæc definitió, cum præceptum mihi per rationem seu verbum datum sit? Præceptum aut timorem pronuntiat, per disciplinam, eum qui id suscipit, parans vt corrigatur. Non est ergo timor à ratione alienus. Est itaque rationi consentaneus. Quid ni enim, cum adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non falsum dices testimonium. Sed si nomina astutè excogitant: εὐλάβειαν id est cautionem, vocent legis timorem Philosophi, quæ est consentanea rationi declinatio. Hos Critolaus Phaselites non inepte vocauit ὀνοματομάχους id est, qui depugnant de nominibus. Pulchrum ergo, atque adeò pulcherrimum, iis qui nos accusant præceptum apparuit, excogitata mutatione nominis. Cautio ergo esse rationi cõsentanea ostenditur, cum sit eius quod lædit declinatio ex qua exoritur eorum quæ præcesserunt peccatorũ pœnitentia. Principium enim Sapientie est timor domini. Intellectus auté bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat affectioné, quæ est timor domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timoré: principium Sapientiæ est legis cognitió, & nõ est sapiens absque lege. Insipiẽtes ergo sunt qui legem recusant, cui est consequens vt ipsi reputentur ἄθεοι seu impij.

Ex Fide viuere quomodo intelligatur.

χορηγίς

Timoris contra eos qui legem vituperabant assertio.

Præceptum timorem pronunciat.

Critolaus Phaselites.

Psal. 110.

ποιοῦσιν

Disciplina autem est principium sapientiæ. Sapientiam autem & disciplinam impij nihil pendent, ait scriptura. Videamus autem quænam esse timenda lex annunciet. Si ea quidem quæ sunt media inter virtutem & vitium, vt paupertatem, & morbum, & ignominiam, & ignobilitatem, & quæ sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in ciuitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera introducunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea conuenit opinio. Nobis autem data lex, ea quæ verè mala sunt iubet fugere, adulterium, petulantiam, puerorum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum animæ mortem, non eam quæ soluit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hæc sunt enim grauia & verè timenda vitia, & quæ ex eis proficiscuntur operationes. Verum enimuero iniustè pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi enim dum sunt sanguinum participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis hæresibus lex adhuc mala dicitur, vociferantibus dicere Apostolum: Per legem enim cognitio peccati. Quibus dicimus. Lex peccatum non fecit, sed ostendit. Cum enim ea quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo quidem vti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus quem non intelligunt, dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse substantiam. Quomodo autem non est bona lex, quæ erudit ac castigat & quæ data est Pædagogus ad Christum, vt dum per timorem castigationis ratione dirigimur, ad eam quę est per Christum perfectionē conuertamur. Nolo, inquit mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptum, quod ea quidem prohibet quæ non sunt facienda, benefacta autem profitetur. Mortem autem, vt arbitror, dicit ignorãtiam. Et qui est prope dominum, est plenus flagellis. Qui cognitioni scilicet appropinquat,

προτείνοντες Timēda quæ.

ἐμμὴν θησαυρίζουσιν Hæreses aliquę legem malam esse dicunt.

Apostoli locus in Epistola ad Roma. παραστατικῶς Enchirid. 18. Pœnitētia efficitur à præcepto.

periculis, timoribus, molestiis, afflictionibus vtitur, propter desiderium veritatis. Filius enim castigatus euasit sapiens, & seruatus est ab æstu filius intelligens suscipiet præcepta. Et Barnabas Apostolus. Væ qui sunt intelligentes apud seipsos, & coram se scientes. Et paulopost subiunxit. Efficiamur spiritales, templum Deo perfectum, quatenus est in nobis, Dei timorem meditemur, & eius præcepta seruare contendamus, vt lætemur in eius iustificationibus. Vnde sapiétiæ principium timor Dei diuinè dictus est. Hic Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipsum Principem cum exaudisset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter auditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cum ei præter spem annuntiatum esset Euang-lium, & eius obstupefactioné appellatã esse timorem qui fuit principium sapientiæ genera di iudicantis, & discernentis, & perficientis, & restituentis. Cum enim non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eum postremo amandat. Videtur autem Valétinus quoque in quadam epistola talia quædam mente apprehendisse. His enim verbis scribit. Et sic ex illo figmento terrore affectus, fuit auctor Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ conuenirent effictioni propter eum qui in ipso inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiæ, & libere loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum iis qui ea faciebant: quemadmodum statuæ & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem prębuit eius qui prius erat hominis, vt qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cum sit vnum principium, vt ostendetur paulo post, canoras quasdam nugas & figmenta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à legè & Prophetis prius erudiri ac castigari vtile esse Deo visum est: principium sapientiæ dictus est timor domini, qui à Domino per Mosem datus est iis qui non obediunt & sunt duri corde. Quos enim non

πεπαιδευμένος castigatus, eruditus.

Barnabæ Apostoli scripta.

φάσις

φιλοκρινητικῆς

ὅτι πᾶσιν

ὑπάρξει τοῖς ἀγγέλοις

Quos nō expugnat ratio mansuefacit metus.

expugnat ratio, eos mansuefacit metus. Quod quidem cum ab alto præuidisset Verbum quod erudit ac castigat, vtroque modo apte ac conuenienter expurgans ad pietatem, cōcinnauit instrumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpectatam visionem, tanquam nuncium. Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est vel est. Non animaduertunt itaque se affectionibus ac perturbationibus fecisse obnoxium, maximum, & qui ab eis celebratur, Deum, per obstupefactionem, & ante obstupefactionem versatum esse in ignoratione, siquidem ignoratio fuit ante obstupefactionem. Si autem obstupefactio & timor fuit Dei sapiētiæ principium: magnum est periculum, ne & ante Dei sapientiā & totius mundi creationem, quin etiam restitutionem & ipsam electionem quæ erat causa fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarum aliquid cessat obstupefactione: eis & minister cessat, & prædicatio, & baptisma. Sin autem malarum: quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, non descendisset minister. Sed nec obstupefactio cœpisset principem, vt ipsi dicunt: neque sapientiæ principium cœpisset ex timore ad electionem & mūdana diiudicanda. Si autem metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, vtpote quòd inaspectabile supernæ substantiæ semen collocaretur intus in opificio: aut ex inani opinione, quod quidē est incredibile, æmulatione perciti sunt in Angelos, propter opificium, cuius tanquam filij alicuius crediti sunt esse auctores, adeo vt nulla non in eos cadat ignorantia aut moti sunt, cū tenerentur præscientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod præsciuerunt, neque ob suum opus obstupefacti essent, cum ex præscientia semen supernum intellexissent, aut postremo freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoque non potest fieri, cum didicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Præterea

Obstupefactio quid? ἔκπληξις.

ἄφαντος.

πληρώματι.

& id quod est ad imaginem, in quo est etiam exemplar, & id quod cum reliqua cognitione est ab interitu alienum, assumpserunt. His ergo ipsis, & aliquibus aliis, maximè autem Marcionistis, non audientibus clamat scriptura. Qui autem me audit, requiescet in pace confidens, & sine metu cessabit ab omni malo. Quid ergo hi legem esse volunt? Malam quidem non inquient, sed iustam, bonum à iusto discernẽtes. Dominus autem iubens timere malum, non malum malo liberat, sed dissoluit contrarium contrario. Bono autem malum est contrarium, vt iustũ iniusto. Si ergo malorum dixit principium metus vacuitatem, quã facit Domini timor: timor bonum est, & qui est ex lege metus, non solum est iustus, sed etiam bonus, vt qui auferat vitium. Metu autem inducit metus vacuitatem, non animi perturbatione impatibilitatem, disciplina autem ingenerat affectionum moderationẽ. Cum itaque audierimus, honora Dominum, & eris fortis, præter ipsum autem ne time alium: timere peccare, sequi autem quæ à Deo data sunt præcepta, Dei honorem accepimus. Δέος autem est Dei metus. Sed etsi timor est affectio, vt volunt aliqui timorem esse affectionem, non est quiuis metus affectio. Superstitio quidem quæ vocatur δεισιδαιμονία est affectio vt quæ sit Dæmonum metus, qui affectionibus susque déque feruntur & agitantur. Rursus autem Dei impatibilis metus est impatibilis. Timet enim quis non Deum, sed à Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autem timet ne cadat, se esse ab interitu alienum vult & impatibilem. Sapiens timens declinauit à malo. Insipiens autem cõfidens aggreditur, ait scriptura. & rursus. In timore Domini est, inquit, spes fortitudinis. Deducit ergo talis metus & ad pœnitentiã & ad spem. Spes autem est expectatio bonorum, vel absentis boni bona speratio. Certè casus quoque vel ad bonam spem assumitur, quem ad charitatem deducere didicimus. Charitas autem, fuerit cõsensio eorum quæ sunt in ratione & vita & moribus, aut, vt paucis dicam, vi-

Timor qui ex lege non solũ est iustus, sed etiam bonus.

Prouerb. 7.

ἐκπεσεῖν καὶ ἐμπεσεῖν.

Prouerb. 14.

μίγνυται. *forte conserit manus.*

Timor deducit ad pœnitentiam, & ad spem.

ὁμόνοια.

tæ societas, vel amicitiæ & beneuolentiæ extensio cũ recta ratione ad vsum amicorum ac familiarium qui ἑταῖροι vocantur. (Dicitur autem ἑταῖροι quasi ἕτερος ἐγὼ id est ego alter) qua etiam eos fratres appellamus qui sunt eodem verbo regenerati. Adhæret autem chari- φιλοτεχνία. tati, & hospitalitas, quæ est artificium amicitiæ circa vsum hospitum. Hospites autem sunt, quorũ sunt externa quæ sunt mundana. Mundanos enim eos qui in terram sperant, & concupiscentias carnales exaudimus. Nolite conformari, inquit Apostolus, huic seculo, sed transformemini renouatione mentis, ad hoc vt vos probetis quæ sit voluntas Dei bona. bene placens, & perfecta. Versabitur ergo hospitalitas in eo quod est vtile hospitibus. Hospites autem sunt qui etiam dicuntur ἐπίξενοι. ἐπίξενοι autem sunt amici. Amici autem sunt fratres. Frater amice, inquit Homerus, & humanitas, quæ est amicus vsus hominum, & bona affectio, quæ est quoddam amicitiæ artificium in amicorum vel necessariorum dilectiones, comitantur charitatem. Si autem reuera homo qui est, in nobis, est spiritalis, humanitas est fraternitas iis qui sunt eiusdem spiritus participes. Affectio autem rursus est conseruatio, beneuolentiæ vel dilectionis. Dilectio autem est perfecta & absoluta demonstratio, & diligi, quod est ἀγαπᾶσθαι, est placere moribus duci que & abduci. In idem autem ducuntur, quæ est scientia communium bonorum. Cõsensio enim, quæ ὁμογνωμοσύνη, est concentus in animis. Et non ficta, inquit, charitas sit nobis, & odio habentes malum, adhæreamus bono & fraternitati, & quæ sequuntur vsque ad illud. Si possibile est, quantum in vobis est, cũ omnibus hominibus pacem habentes. Deinde. Ne vincaris, inquit, à malo, sed vince in bono malum. Et idem Apostolus fatetur se Iudæis ferre testimonium, quòd zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiã, & propriam quęrentes statuere, Dei iustitiæ non fuere subiecti. Non enim Dei voluntatem cognouerunt & fecerunt, sed quod ipsi existimauerunt, hoc etiam legem velle pu-

Margin notes: φιλοτεχνία. — Ro. 12. — ἐπίξενοι. — φιλανθρωπία. — φιλοστοργία. — πρᾶξις. ἀγαπᾶν ἀπὸ τ ἄγειν καὶ ἀπάγειν. — Ro. 12. — Ro. 10.

tarunt. Neque legi tanquam prophetanti crediderũt, ſed ſermoni ſolummodo & timori, non autem affectioni & fidei crediderunt. Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam, qui eſt à lege prædictus, omni credenti. Vnde eis dictum eſt à Moſe. Ego æmulatione vos prouocabo in non gente, in populo ſtulto vos ad iram irritabo, qui fuit ſcilicet paratus ad obediendũ. Et per Eſaiam. Inuentus ſum, inquit, iis qui me non credunt, manifeſtus fui iis qui me non interrogant, ante Domini aduentũ ſcilicet, poſt quam Iſraëli quoque illa quæ prædicta ſunt conuenienter dicuntur. Expandi manus meas toto die ad populum inobedientem & contradicentem. Vides cauſam vocationis gentium, apertè à Propheta dictam eſſe, populi inobedientiam & contradictionem. Deinde in his quoque Dei oſtenditur bonitas. Dicit enim Apoſtolus. Sed eorum delicto ſalus gẽtibus, ad hoc vt eos æmulatione prouocarent, & vt vellent ipſi duci pœnitentia. Paſtor autem cum ſolummodo de iis qui dormiiſſent poſuiſſet dictionem, nouit quoſdam iuſtos in gentibus & in Iudæis, nõ ſolum ante aduentum Domini, ſed etiam ante legem, ex eo quòd Deo grati acceptíque fuerint, vt Abel, vt Noë, vt ſi quis alius iuſtus. Dicit ergo Apoſtolos & Doctores filij Dei, etiam cum dormiiſſent, poteſtate & fide prædicaſſe iis qui prius dormierant. Deinde ſubiungit. Et ipſi dederunt ipſis ſignaculum prædicationis. Deſcenderunt ergo cum ipſis in aquam, & rurſus aſcenderunt. Sed hi viuentes deſcenderunt, & rurſus viuentes aſcenderunt. Illi autem qui prius dormierant, mortui deſcenderunt, viui autem aſcenderunt. Per hos ergo viuificati ſunt, & agnouerũt nomen filij Dei, Et ideo vnàquoque cum illis aſcenderunt, & eos compegerunt in turris ædificationem, & qui in lapides cædi non poterant, coædificati ſunt. In iuſtitia dormierunt, & in magna puritate. Solum autem hoc ſignaculum non habebant. Quando enim gentes legem non habentes, natura quæ ſunt legis faciunt, ij legem non habentes ſibiipſi ſunt lex, vt ait Apoſtolus. Quòd itaque

[Margin notes: δηλθέντι. — Deut. 32. — Eſa. 65. — Rom. 11. — Paſtor. — λαπόμενοι. — Rom. 2.]

virtutes se inuicem consequuntur, quid opus est dicere cum iam ostenderimus quòd fides quidem sperat propter pœnitentiam, pietas autem propter fidem, & quę in iis est perseuerentia & exercitatio, vna cum disciplina terminatur in charitate: illa verò perficitur cognitione. Illud autem necessario adnotandum est, quòd solus Deus est intelligendus natura esse sapiens. Quare sapientia quoque Dei virtus, quæ docuit veritatem, hic quoque assumpta est perfectio cognitionis. Amat autem & diligit veritatē Philosophus, eo quòd sit verus ac germanus famulus, iam propter charitatem existimatus amicus. Eius autem est principium, res admirari, vt dicit Plato in Theæteto. Et Matthias adhortans in traditionibus. Admirare præsentia, eum esse primum gradum statuens vlterioris cognitionis. Qua ratione etiam scriptum est in Euangelio secundum Hebræos. Qui admiratus fuerit, regnabit, & qui regnauit, requiescet. Fieri ergo non potest vt Philosophetur qui est rudis & ignarus, porrò autem non potest fieri vt philosophetur, is qui sapientiæ notionem nō ceperit, cum philosophia sit eius quod verè est appetitio, & earum quæ ad id tendunt disciplinarum. Et quãuis in rectè agēdo se aliqui exercuerint, vt sciatur tamen quomodo sit vtendum, & faciendum est & ad laborãdum, quatenus Deo quoque assimilatur aliquis, Deo inquam Seruatori, colens Deum Seruatorem per Verbum Pontificem, per quem videntur quæ in veritate sunt honesta & iusta. Religio est actio quę Deum sequitur. Hæc ergo tria noster sibi vendicat Philosophus, primum quidem contemplationem: Secundo autem, præceptorum executionem: Tertiò verò, bonorum virorum constitutionem. Quæ quidem cum conuenerint, efficiunt virum cognoscendi potestate præditum. Vnde diuinè dixit scriptura. Et dixit Dominus ad Mosen dicens. Loquere filiis Israël, & dices illis. Ego Dominus Deus vester. Secundum studia terrę Ægypti in qua habitastis in ea, non facietis, & secundum studia terræ Chanaam, in quam vos ego illuc introduco non facietis, & in eorum legitimis nō incedetis.

Ἀλήθεια. Plato. Matthias. Euangelium secundũ Hebraos. Εὐσέβεια. γνωστικόν.

incedetis. Iudicia mea facietis, & præcepta mea seruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus vester, & seruabitis omnia præcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego Dominus Deus vester. An autem mundi & deceptionis, an animi perturbationum & vitiorum sit signum ac symbolum Ægyptus & terra Chanaam, nunc quidem est prætermittẽdum. Quænam autem sint exercenda vt diuina & non mũdana, nobis ostendit eloquium. Cum autem dicit. Qui fecerit homo, viuet in eis: & ipsorum Hebræorum correctionem, & proximorum nostrorum & nostram exercitationem & profectũ, ipsorum vitam dicit & nostram. Qui enim sunt mortui delictis, conuiuificantur Christo per nostrum testamentum. Sæpe autem repetens scriptura illud. Ego Deus vester, pudore afficiendo pulcherrime hortatur, docens sequi Deum qui dedit præcepta. Admonet autem sensim Deum quærere, & quoad eius fieri potest, conari cognoscere, quæ quidem fuerit maxima contemplatio, quæ est re vera scientia supernæ speculationis, à qua nunquam separatur iusta operatio. Sed eorum quidem qui se sapientes existimant, siue sint barbaræ hæreses, siue Græcorum Philosophi, inflat sciẽtia, ex sententia Apostoli. Fidelis est autem cognitio, quæ fuerit ex scientia demonstratio eorum quæ traduntur in vera philosophia. Dixerimus autem eam esse orationem quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, fidem facit. Cum sit autem duplex fides, vna quidem quæ est ex scientia, altera verò quæ ex opinione: nihil obstat quo minus duplex nominetur quoque demonstratio, vna ex scientia: ex opinione altera, quãdoquidem cognitio quoque & præcognitio duplex dicitur: vna quidem quæ accuratam & exactam habet suam naturam: altera verò quæ mãcam. Nunquid autem ea sola quæ est apud nos vera fuerit demonstratio, vt quæ ex diuinis suppeditetur scripturis quæ sunt sacræ literę, & ex ea quæ à Deo docetur sapientia vt ait Apostolus. Disciplina ergo, & parere præceptis, quod est Deo credere, & fi-

νομίμοις. Leuit. 18.

ἐπιστημονικὴ ἐπιστήμη.

1. Cor. 8.

Mar. 4. Luc. 17. Matth. 9.

des Dei potentia, quæ est vis veritatis, statim dicit. Si habeatis fidem vt granum sinapis, montem transferetis. Et rursus, secundum fidem tuam fiat tibi, & vnus quidem curatur; suscepta per fidem curatione; mortuus autem resurgit per vim eius qui crediderat quòd esset resurrecturus. Quæ est autem ex opinione demonstratio, est & humana, & fit ex argumentis rhetoricis, vel etiã dialecticis syllogismis. Suprema enim demonstratio, quam ex scientia esse demõstrauimus, fidem inserit per allationem & apertionem scripturarum, animis eorum qui discere cupiunt, quæ quidem fuerit cognitio. Si enim quæ assumuntur ad id quod quæritur, vera sumuntur vt quæ sunt diuina & Prophetica, clarum est vtique quod quæ etiam eis infertur conclusio, vera inferetur, & rectè nobis demonstratio fuerit cognitio. Cum itaque diuini & cœlestis nutrimenti monimentum in vrna aurea consecrare iubebatur, Gomor inquit, erat decima trium mensura. In nobis enim ipsis tres mensuræ tria significantur iudicia: sensus quidem, sensilium: eorum autem quæ dicuntur nominum & verborum, ratio: eorum autem quæ præcipiuntur intelligentia, mens. Qui est ergo cognoscendi potestate præditus, abstinebit quidem à peccatis quæ fiunt & sermone, & cogitatione, & sensu, & opere, cum audierit, quemadmodum qui vidit ad concupiscendum, mœchatus est, & animo perceperit, quòd beati sunt qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, illud quoque sciens quòd non quæ intrant per os coinquinãt hominem, sed illa que per os exeunt hominem coinquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hęc est vt existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quæ hominem cõtinet decas, quam in summa tres prius dictæ significarunt mensuræ. Fuerit autem corpus & anima, & quinque sensus, & vocis edendæ potestas, vísque seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam, alia omnia transcendentes, in men-

Exod. 17.

ὀγνωστικός.

Matth. 5. Ibidem. Cogitatione, verbo, & opere, fiunt peccata. Matth. 15. Mar. 7.

te sistere, sicut certe in mundo quoque, cum nouem partes transilierimus, primã quidem quæ est per quatuor elementa quæ in vno loco ponitur propter mutationem, deinde autem septem errantes, & nonam in errantem, venire ad perfectum numerum qui est super Deos, nempe decimam partem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ Oephi & hostiarum, & paschæ dies festus incipiebat à decima, quæ est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est cognoscendi potestate præditus. Qui se autem existimat sapientem, ea quæ sunt veritatis non attingit infirmis & instabilibus vtens impulsionibus. Iure ergo scriptum est. Egressus est autem Cain à facie Dei, & habitauit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid est fluctus. Edem autem, delitiæ. Fides autem & cognitio & pax sunt delitiæ, quam qui non audiit, eiicitur. Qui se autem existimat sapientem, ne omnino quidem diuina vult audire præcepta, sed tanquam qui per se didicerit, effrenatus fertur in salum fluctuans; descendens ad mortalia & ea quæ sunt generabilia à cognitione ingeniti, aliàs alia opinans. Quibus autem non inest gubernatio, ij cadunt sicut folia. Ratio, & quæ est pars principalis animæ, quæque eam ducit, ac regit, dicta est eius gubernator. Est enim re vera immutabiliter ad id quod est immutabile deductio. Sic Abraham stabat rectus ex aduerso Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Mosi, tu autem sta hic mecum. Simonis autem sectatores, stanti quem colunt volunt assimilari moribus. Fides ergo & cognitio veritatis, efficiunt, vt quæ eas acceperit anima, eodẽ modo & semper similiter se habeat. Cum falso autem cognatione coniuncta sunt transitio, declinatio, & defectio, sicut vi cognoscendi tranquillitas, quies & pax. Quemadmodum ergo insectatur philosophiam arrogantia & gloriosa de se persuasio: ita etiam cognitionem falsa cognitio, & quæ appellatur æquiuoce. De qua scribens Apostolus,

Sphæra septem planetaru, & nona siderum non errantium, supra quam Deus.

γνωστικός.

Genesis 4.

ἐρμαῖς.

σάλος.

Gene. 18.

Exo. 34.

2. Timo. 1. O Timothee, inquit, depositum custodi, deuitās prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Cum ab hac voce conuincantur Hæretici, epistolas ad Timotheum abrogāt. Age ergo si Dominus est veritas, & sapientia, & Dei virtus, sicut est: ostendatur quòd re vera is est cognoscendi potestate præditus, qui eum cognouit, & per ipsum, eius patrē. Sentit enim vna cum qui dicit. Labia iustorum sciunt excelsa. Cum autem fides sicut etiam tempus sit duplex, inuenerimus duas virtutes quæ simul habitant. Tempori enim quod est præteritum, est memoria, ei autem quod futurum est, spes. Credimus enim fuisse præterita, & fore ea quæ futura sunt. Et rursus diligimus, sic se præterita habere fide persuasi, futura spe expectantes. Ei enim qui est cognoscendi potestate præditus omnia persuasit dilectio, vt qui vnū Deum sciuerit. Et ecce omnia quæcunque est architectatus erant valde bona, & nouit & admiratur. Pietas autem adiicit vitæ longitudinem, & timor Domini adiicit dies. Quemadmodum ergo dies sunt pars vitæ quæ pergit ascendere: ita etiam timor est principium dilectionis, qui fit per incrementum fides, deinde dilectio. Sed non sicut feram & timeo & odi, ita etiā patrem vereor quem timeo & amo. Rursus timēs ne castiger, me ipsum diligo, timorem eligens. Qui timet offendere patrem, seipsum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fidelis, dilectione & timore contemperatus. Fides autem est virtus ad salutem, & potētia ad vitam æternam. Rursus Prophetia est præcognitio, cognitio autem, est prophetiæ intelligētia. Veluti cognitio illorū quæ illis prius fuere cognita, à Domino qui omnīa prius manifestat. Cognitio ergo eorum quæ prędicta sunt, triplicem ostendit euentum, aut eum qui fuit olim, aut eū qui iam est præsens, aut eum qui est futurus. Deinde extrema quidem sub fidem cadunt, vel eorum quæ sunt perfecta, vel eorum quæ sperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema, affert persuasionem pręsens operatio. Si enim cum vna sit pro-

Epistola Pauli ad Timotheum non probabantur ab Hæreticis quòd eis conuincerentur.

Prouerb. 10.

Fides duplex, præteritorū, & futurorū.

Διοκλῆσαι.

phetia, eius quidē vna pars perficitur, altera verò pars est impleta, hinc fit credibile & id quod speratur, & verum quod præteriit. Prius enim erat præsens, deinde nobis præteriit, adeo vt sit etiam fides præteritorū, præteriti comprehensio, & spes quidem futura, comprehensio rei futuræ. Assensiones autem, non solum Platonici, sed etiam Stoici, dicunt esse in nostra potestate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & existimatio, & disciplina, quibus viuimus, & semper sumus cū humano genere, est assensio. Ea autem nihil fuerit aliud quàm fides. Et incredulitas seu infidelitas, quæ est fidei interemptio aut destructio, ostendit posse esse assensionem aut fidem. Eius enim quæ esse nō potuerit, non fuerit priuatio. Et si quis verum consideret, inueniet hominem quidem male audire ex eo quod falso assentiatur: multa autem habere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. Quæ ergo ecclesiam continet, vt Pastor, inquit, virtus, est fides, per quam seruantur electi Dei, ea autem se viriliter ac fortiter gerens, est continentia. Eas autem consequitur simplicitas, scientia, innocentia, honestas, dilectio. Hæ autem sunt filiæ fidei. Et rursus. Præcedit quidem fide, timor autem ædificat, perficit autem dilectio. Dicit itaque timendum esse Dominum ad ædificationē, sed non diabolum ad euersionem. Cōtra autem opera quidem Domini, hoc est, præcepta esse diligēda & facienda, opera autem Diaboli esse timenda & nō facienda. Timor enim Dei erudit ac castigat, & in dilectionem restituit. Timor autē operum diaboli, habet etiam odium cohabitās. Idem autem dicit etiam pœnitentiam esse magnam intelligentiam. Qui enim eorum quæ fecit ducitur pœnitentia, non amplius facit vel dicit. Propterea autem quæ peccauit torquens animam, bona facit. Remissio ergo peccatorum differt à pœnitentia. Ambo autem ea ostendit in nostra potestate. Eum ergo qui accepit remissionem peccatorum, non oportet amplius peccare, nempe in prima & sola peccatorum pœnitētia, ea autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita, ea, in-

ἀποσύστασις, αἰ ὑπαρξία, sed lego ἀνυπαρξίας.

Fidei filiæ.

Fides præcedit, timor ædificat, dilectio perficit.

βασανίζων.

Remissio peccatorum differt à pœnitentia.

Prima pœnitentia ante baptismum.

quam, quæ fuit in ignorantia. Iam iis qui vocati sunt proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, vt fides fundetur. Cum autem sit Dominus cognitor cordium, & futura præsciat, facilem hominis mutationem & ad reuertendum propensionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui homini inuidens propter remissionem peccatorum, aliquas peccatorum causas seruis Dei suggeret, astutè hoc moliens vt ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cum sit multæ misericordiæ, iis etiam qui in fide in aliquod peccatum incidunt, secundam pœnitentiam, quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, coactus & callide circumuentus, vnam adhuc impœnitendam acceperit pœnitentiam. Voluntariè enim peccātibus nobis, postquam acceperimus agnitionem veritatis, non amplius relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicij & zelus ignis qui est deuoraturus aduersarios. Continuæ autem, & se vicissim excipientes propter peccata pœnitentiæ, nihil differunt ab iis qui omnino non crediderunt, præterquam in eo solo quòd se peccare senserunt, neque scio vtrum sit deterius, prudentem ne ac scientem peccare, an cum pro iis quæ peccauit pœnitentia ductus fuerit, rursus peccare. Eo enim quòd vtrinque arguatur, peccatum apparet: illud quidem condemnatum, propterea quòd factum sit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui præscit id quod est faciendum, aggrediente vt malum. Et ille quidem iræ fortasse & voluptati obsequitur, non ignorans quibus gratificetur. Hic autem qui cum ductus sit pœnitentia propterea quòd sit gratificatus, deinde rursus recurrerit ad voluptatem, ei coniungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus est aliquis pœnitentia, hoc rursus faciens, quod à se condemnatum facit, hoc sua sponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fidem incitatus, remissionem peccatorum semel est consecutus. Hic autem qui etiam postea peccauit, deinde pœnitentia ducitur: etiam si veniam assequatur, debet eru-

Secunda pœnitentia post baptismum.

Hebr. 10.

ἐπάλληλοι.

Inter eos qui non crediderunt, & eos, qui in fide labuntur, differentia.

Peccans post baptismum, & pœnitēs,

bescere, vt qui non amplius lauetur in remissionem peccatorum. Oportet enim nō solum idola relinquere quæ prius pro diis habebat, sed etiam facta prioris vitę, eum qui non est ex sanguinibus, neque voluntate carnis, sed in spiritu regeneratur, quod quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Est enim rursus meditatio peccatorum, sæpe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, sed non est pœnitentia, sæpe petere veniam de iis quæ sæpe peccamus. Iustitia autem munit vias à reprehensione alienas. Et rursus. Viri innocentis iustitia diriget viam suam. Quinetiā sicut pater miseretur filiorum suorum, misertus est Dominus timentium eum scribit Dauid. Qui seminant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de iis loquens qui confitentur in pœnitentia. Beati enim omnes qui timent Dominum. Vides eam quæ est in Euangelio similem beatitudinem. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quando multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius. Ego autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo, Domine deduc me in iustitia tua. Atq; est quidem timorem incutiens, mentis ad aliquid vel ab aliquo impulsio. Affectio autē seu perturbatio est nimia impulsio, vel quę plus quàm par sit extendit mēsuras rationis, vel impulsio quæ effertur, & non paret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quę est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autem & recessus & inobedientia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnamquāque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit. Nō iudicatur ergo id quod est inuolūtariū. Id autē est duplex, vnū quidē quod fit ex ignoratiōe, alterū verò, necessitate. Nam quomodo iudicaueris de iis qui dicuntur peccare modis inuoluntariis? Aut e-

etiam si veniā assequatur nō lauatur amplius in remissionem peccatorum. Nō est pœnitentia sæpe petere veniam, de iis, quæ sæpe peccamus.

Prouerb. 13.

Psal. 102.

Psal. 125.

Psal. 113.

Psal. 48.

De libero arbitrio.

Inuoluntarium duplex.

nim quis seipsũ ignorauit, vt Cleomenes & Athemas qui erant correpti furore. Aut rem quam facit, vt Æschylus qui in scena effatus mysteria, in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysteriis initiatũ. Aut ignorans id quod agitur, vt qui emisit aduersariu n, & domesticum occidit pro inimico. Aut id in quo agitur, vt qui orbicularis exercetur lanceis & aliquem interfecit, cum orbem emisisset lãcea. Aut ignorans quemadmodum esset faciendum, vt qui in stadio occidit aduersarium. Non enim vt occideret, sed vt vinceret certabatur. Aut id cuius gratia agitur, quemadmodum dedit Medicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed vt eum seruaret. Ac puniebat quidem tũc quoque lex eũ qui non sponte interfecit, vt eum qui non sponte laborabat profluuio seminis, sed non æque atque eum qui sponte. Quanquam ille quoque punietur tanquã propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi genitalis incontinẽs, quod ipsum quoque est animæ affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis autem eligit res celare spiritu. Quæ sponte ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scrutatur corda &
Exo. 20. renes, & iudicatur is qui respexit ad concupiscẽtiam. Quare etiam dicit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, honorat me labiis, cor autem ipsorum procul est à me. Deus enim respicit ad animum. Nam vxorem
Mar. 10. Gene. 19. quoque Loth quæ sua sponte solum erat conuersa ad
λίθον ἀλάπαν. mundanum vitium, reliquit insensilem, efficiens eam vt petram salis, & statuens, ne vlterius progederetur, non stultam & quæ nihil efficeret imaginem sed quæ condire & confirmare posset eum qui potest perspicere spiritaliter. Voluntarium autem est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex instituto ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodammodo
ἁμάρτημα. inter se propè sita sunt, peccatum, infortunium, sce-
ἀτύχημα. lus seu iniustè factum. Et est peccatum quidem, ver-
ἀδίκημα. bi gratia, luxuriosè & intẽperanter viuere. Infortuniũ

autem, amicum tanquam inimicum inscienter occidere. Scelus autem est, sepulchrorum effossio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quòd nesciat iudicare quidnam facere oporteat, sicut certè in fossam quoque incidit aliquis, vel quòd ignorauerit, vel quòd transilire non potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, vt ad nostram deduci disciplinam, & parere præceptis, quoniam nisi voluerimus esse participes, iræ & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostrâ afficiemus animam. Laius enim ille dicit in tragœdia.

Quorum monet latuit nihil me penitus.
Mihi tamen scienti affert natura vim.

Hoc est, vt dedat animi perturbationi. Medea quoque ipsa similiter clamat in scena.

Factura quænam sim satis scio mala.
Consilio meo est ira est potentior.

Sed nec tacet Aiax, sed sibi manus allaturus vociferatur.

Res ergo mentem est nulla quæ sic liberi
Mordet viri ac iniqua iniusta infamia.
Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens
Condensa labes ex profundo commouet
Stimulis furoris concitum peracribus.

Atque hos quidem ira alios verò innumerabiles cupiditas deducit in tragœdiam, Phædram, Anthiam, Eriphylem.

Quæ sibi dilecti pretiosum acceperat aurum.

Comicum enim Thrasonidem alia scena. Puellula, inquit, vilis me sibi seruum fecit. Infortunium autem, est peccatum mentis præter rationem. Peccatum autē est voluntaria iniustitia. Iniustitia autem est vitium volūtarium. Est ergo peccatū quidem meum volūtarium. Et ideò dicit. Peccatum vobis nō dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicens iis qui iam crediderant. Quoniam eius nos liuore sanati sumus. Infortunium autem est alterius in me actio in-

Peccatum est voluntaria iniustitia.
Rom.6.
Esa.53.
1.Pet.2.

volũtaria. Iniustitia autem inuenitur solum voluntaria, siue sit mea, siue alterius. Has autem peccatorum differentias significat Psalmographus, Beatos dicens quorum Deus deleuit iniquitates, texit autem peccata, & alia non imputauit, & dimisit reliqua. Scriptum est enim. Beatus cui non imputauerit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Hæc beatitudo facta est super electos à Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Operit enim charitas multitudinem peccatorum. Delet autem is qui magis vult pœnitentiam quàm mortem peccatoris. Non imputantur autẽ quæ non constãt ex instituto & libera electione. Qui enim concupiuit, iam, inquit, mœchatus est. Et remittit peccata Verbum illuminans. Et in tempore illo, inquit Dominus, quærent iniustitiam Israël, & nõ erit, & peccata Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut ego, & quis stabit contra faciem meam? Vides vnum Deum annunciari bonum, & qui retribuit pro meritis, & peccata remittit. Videtur autem Ioannes quoque in maiore epistola, in his peccatorum docere differentias. Si quis viderit fratrem suum peccantem peccatum non ad mortem, petet, & dabit ei vitam. Peccantibus non ad mortem, inquit. Est enim peccatum ad mortem. Non de illo dico vt roget quis. Omnis iniustitia est peccatum. Et est peccatum non ad mortẽ. Sed & & Dauid, & ante Dauid Moses, per hæc, trium dogmatum ostendunt cognitionem. Beatus vir qui non ambulauit in via impiorum, sicut pisces ambulãt in tenebris in profundo. Qui enim squammas nõ habent, quos prohibet Moses tangere, pascuntur in profundo maris. Neque in via peccatorum stetit, sicut ij qui cum Dominum videantur timere, peccant, vt porcus. Esuriens enim clamat: repletus autem, non agnoscit Dominum. Neque sedit super cathedram pestilentiæ, sicut volucres paratæ ad rapinam. Suasit autem Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, neque coruo, neque quouis pisce qui non habet squammas. Hęc quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his rebus doctum, dicentem esse quidem gentes cõ-

Psal. 31. — 1. Pet. 4. — Hierem. 50. — Naum. 1. — Io. Apostoli epistolæ plures. — 1. Ioan. 3. — Psal. 1. — Barnabas.

filium impiorum. Viam autem peccatorũ, Iudaicam opinionẽ, & pestilentiæ cathedrã accipientẽ hæreses. Ali⁹ autẽ dicebat magis propriè positã quidẽ esse primã beatitudinẽ, in iis qui nõ sunt sceleratas secuti sententias, quæ à Deo defecerũt. Secundã autem, eorũ qui in lata via manẽt, vel eorũ qui nutriti sunt in lege, vel etiã eorum qui ex gẽtibus non sunt ducti pœnitẽtia. Cathedra autẽ pœnitẽtię & theatra fuerint & iudicia, vbi magis sequũtur improbas & exitiales potestates, & operũ eorũ societatẽ. Sed in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legẽ & verbũ appellauit dominũ: Videtur autẽ aliter quoque legislator docere tres modos quibus accipitur peccatũ. Eorũ quidẽ quæ in sermone fiũt, per pisces mutos. Est enim re vera vbi silentiũ est sermone præstãtius. Est etiã silẽtij munus expers periculi. Eorũ autẽ quæ sunt facto, per aues rapaces & carniuoras. Porcus cœno & stercore delectatur, & oportet ne conscientiã quidẽ habere pollutam. Meritò ergo dicit Propheta. Non sic inquit impij, sed tanquã puluis quẽ proiicit vẽtus à facie terræ. Propterea nõ resurgẽt impij in iudicio, qui iã sunt condẽnati: quoniã qui nõ credit iã iudicatus est. Neque peccatores in cõsilio iustorũ. Qui iã sunt dãnati, ad hoc vt nõ vniãtur iis qui citra vllũ lapsum vixerũt. Quoniã nouit Dominus viam iustorũ, & via peccatorũ peribit. Rursus dominus apertè ostẽdit in nostra esse potestate delicta & peccata, ponens modos curationis animi morbis cõuenientes, volens nos à Pastoribus corrigi per Ezechielem, accusans, opinor eorũ aliquos, quòd præcepta nõ seruauerint. Quod imbecillũ fuit nõ confirmastis, & quæ deinceps consequuntur, vsque ad illud, & nõ erat qui requireret, nec auerteret. Magnũ est enim gaudiũ apud Patrẽ, vno peccatore seruato, inquit dominus. Ea ratione magis est laudãdus Abrahã, qui ambulauit sicut locutus est ei dominus. Cũ hinc hausisset quidã ex Græcorũ sapientibus, illud dictũ protulit, Deũ sequere. Pij autẽ, inquit Esaias, ea quæ sunt sapiẽtia consultarũt. Consiliũ autẽ est quæstio quomodo in præsentibus rebus rectè trãsegerimus. ἐυβουλία autem

Vixere multi citra vllũ lapsum.

Ezech. 34. Luc. 15.

Antiquum dictum Deum sequere, vnde sumptum.

tem, id est bona consultatio, est prudentia in consiliis. Quid verò, an non Deus quoque post Cain datam veniam, consequenter non multo post introducit Enoch qui ductus fuerat pœnitentia, significans solere pœnitentiam generare veniam? Consistit autem venia nō ex remissione, sed ex medicatione. Hoc ipsum etiam fit apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidem ex Grecorum sapientibus, dixit. Venia est melior supplicio, sicut certè illud quoque. Sponde, noxa præsto est, ex voce Solomonis dicentis. Fili si pro amico tuo fideiusseris, trades manum inimico. Laqueus enim viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprij. Paulo autem iam magis mysticè illinc sumptum est illud. Nosce teipsum. Vidisti fratrem tuum, vidisti Deum tuum. Hac vtique ratione diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum. In his dicit præceptis totam legem & Prophetas pendere. His illa quoque concinnunt. Hæc locutus sum vobis vt gaudiū meum impleretur. Hoc autem est præceptum meum, vt vos inuicem diligatis sicut dilexi vos, est enim misericors & miserator dominus Christus vniuersis. Apertius autem illud nosce teipsum, præcipiens Moses, sæpe dicit. Attende tibi ipsi. Eleemosynis ergo & fide expurgantur peccata. Timore autem domini quilibet à malo declinat. Timor autem domini est disciplina & sapienta. Hic rursus exoriuntur accusatores, gaudium & tristitiam dicentes esse animi perturbationes. Gaudium enim definiunt elationem rationi consentaneam, & exultare, propter ea quæ sunt bona lætari, misericordiam autem, tristitiam propter eum qui indignè mala patitur, animæ autem esse mutationes & motus ea quæ sunt eiusmodi. Nos autem, vt videtur, hæc non cessamus carnaliter intelligere, & ex nostris animi affectiōibus deducere scripturas, & dei impatibilis voluntatem nostris motionibus similem accipere. Vt nos autem audire possumus, ita in omnipotente habere existimantes, impiè aberramus: sed vt nos audire poteramus qui carne eramus illigati, ita

συγγνώμη

Antiquum dictum. venia est melior supplicio vnde sumptum.

Sponde, noxa præsto est vnde sumptum. Prouerb. 6.

Nosce teipsū, vnde sumptū Matth. 21. & Galat. 5. Ioan. 15.

Eleemosynis & fide expurgantur peccata.

χαρὰ
ἀγαλλιᾶσθαι

nobis sunt locuti Prophetæ, domino se salubriter accommodante ac demittente ad hominũ imbecillitatem. Quoniam igitur est Dei voluntas, vt seruetur is qui paret præceptis, & suorum peccatorum ducitur pœnitentia, gaudemus autem propter nostram salutem: id quod nobis affert lætitiam, sibi vt proprium attribuit dominus qui locutus est per prophetas, quẽadmodum humanè dicens in Euangelio. Esuriui, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Quemadmodum ergo nutritur qui non nutritur, propterea quòd sit nutritus is quem velit: ita non mutatus gauisus est, propterea quòd gaudio affectus sit iis qui pœnitentia ductus est, vt volebat. Quia autem affatim miseretur Deus cum sit bonus, & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filij aduentum seruans & miserans eos quos est miseratus, & proprie miseretur maior minoris. Et homo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus est; est autem Deus homine maior in omnibus. Si ergo qui est maior, miseretur minoris, solus Deus nostri miserebitur. Homo enim fit à iustitia lubenter communicans, & ea impertit quæ à Deo accepit, & propter naturalem beneuolentiam & habitudinem, & propter pręcepta quibus paret. Deus autem nullam habet in nos naturalem habitudinem seu relationem, vt volunt hæresum conditores, nec si faciat ex iis quæ non sunt, nec si fabricetur ex materia, quandoquidem illud quidem ne omnino quidem est, hæc verò est à Deo diuersa in omnibus; nisi quis ipsam eius esse partem, & esse nos eiusdem cum Deo essentiæ ausit dicere. Nescio quomodo quis ita accipiens, Deum nosse possit sustinere: respiciens ad nostram vitam in quod versemur malis. Sic enim fuerit, quod nefas est dicere, Deus peccans in singulis partibus: siquidem partes sunt totius partes, & totum cõplent. Sin autem non complent: ne partes quidem fuerint. Verum enim vero cum natura Deus sit diues misericordia, nostri propter suam bonitatem curam

Matth. 25.

ἐλεεῖ

gerit, qui nec sumus eius partes, nec filii natura. Et est hoc quidem certe maximum Dei in nos bonitatis indicium, quod cum sic in ipsum nos geramus, & natura simus omnino alieni, nostri tamen curam gerat. Ac naturalis quidem est animantibus in suos fœtus affectio, & quæ ex consuetudine oritur amicitia, iis qui sunt eiusdem sententiæ. Est autem in nos copiosa Dei misericordia, qui nihil ad eum attinemus, vel essentia inquam nostra, vel natura, vel propria nostræ essentiæ facultate, sed eo tantum quòd simus opus eius voluntatis. Atque adeò eum qui sua sponte cum exercitatione & doctrina cognitionem accepit veritatis, vocat adoptionem, quæ est maximus omnium profectus, capiunt autem iniquitates, suis autem peccatorum catenis vnusquisque astringitur, nec eorum causa Deo est ascribenda. Et re vera beatus vir, qui omnia veretur propter pietatẽ. Quẽadmodum ergo scientia est habitus qui facit sistere, à quo scire euenit: fit autem ei comprehensio quæ dimoueri non potest à ratione: ita etiam ignoratio est phantasia seu visio cedens, quæ dimoueri potest à ratione. Quod autem dimouetur, vt id quod constituitur ac confirmatur à ratione, est in nostra potestate. Scientiæ autem est adiuncta, & experientia, & quę Græcè dicitur εἴδησις & quæ σύνεσις & intelligentia, & cognitio. Et fuerit quidem εἴδησις, vniuersorum scientia per speciem. Experientia autem, scientia comprehendens, adeò vt etiã diligenter perscrutetur quale sit vnumquodque. Intelligentia autem est scientia eius quod mẽte intelligitur. Et σύνεσις est sciẽtia eius quod est comparabile, aut comparatio quæ dimoueri non potest, aut comparatiua facultas eorum quorum est prudentia & scientia, & vniuscuiusque, & omniũ quę in vnam conferuntur rationem. Cognitio autem est eius ipsius quod est scientia, aut scientia quæ iis quæ fiunt congruit. Veritas autem veri scientia. Habitus autem veritatis, est scientia verorum. Scientia autem consistit per rationem, & alia ratione dimoueri non potest, & hic de cognitione diligenter inqui-

Prouerb. 5.

ἐπιστημὴ ἕξις

συμπαρεχόμενον

πολυπραγμονῶν

rit. Quæ autem non facimus, ea aut non facimus propterea quòd non possimus, aut propterea quòd nolimus, aut propter vtrunque. Non volamus itaque, quoniam nec possumus nec volumus. Non natamus autem modo, verbi gratia, quoniam possumus quidem, sed non volumus. Non sumus autem sicut dominus, quoniam volumus quidem, sed non possumus. Nullus est enim discipulus super magistrum. Satis est autem si facti fuerimus sicut dominus, non essentia. Fieri enim nõ potest vt id quod est adoptione, sit essentia æquale ei quod est natura, sed quòd facti simus sempiterni, & contemplationem eorum quæ sunt cognouerimus, & filij appellati simus, & patrem ex iis quæ sunt ei coniuncta solum videamus. ἀπὸ τῶν οἰκείων
Velle ergo omnia antecedit. Rationales enim facultates sunt eius quod est velle, ministræ. Velis, inquit, & poteris. Eius autem qui est cognoscendi potestate præditus, & voluntas, & iudicium, & exercitatio est eadem. Si sunt enim eædem propositiones, eadẽ sunt & dogmata & iudicia, vt ei sint & verba, & vita, & mores instituto argumento consequentes. Cor autem πιστεῦον
rectum exquirit cognitiones, & illas exaudit. Deus docuit me sapientiam, & noui sanctorum cognitionem. Clarũ est ergo omnes quoque alias virtutes quæ scriptæ sunt apud Mosem, præbuisse Græcis principiũ totius loci moralis, magni, inquam, animi virtutem, & temperantiam, & prudentiam & iustitiam, fortitudinem & tolerantiam, & honestatem, & continentiã, & quæ eas superat religionem. Sed religio quidem τὴν ἐπὶ πᾶσι
est cuilibet manifesta, quæ supremam & antiquissimam causam docet colere & honorare. Eadem quoque lex exhibet iustitiam, docens etiam & prudentiã per abstinentiam à simulachris sensilibus, & ad vniuersorum effectorem & patrem euocationem: ex qua quidem tanquam ex fonte aliquo, sententia, augetur omnis intelligentia. Sacrificia enim iniquorum sunt domino abaminatio. Vota autem eorũ qui recta via incedunt sunt ei accepta. Deo enim magis est accepta iustitia quàm sacrificium. Talia sunt etiam ea quæ

sunt apud Esaiam. Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, & vniuersa victimarum mactatio? & cætera, quę sequuntur. Solue omne vinculum iniquitatis. Hoc enim sacrificium est Deo acceptum. Cor contritum & querens eum qui formauit. Trutinę dolosę abominatio coram domino. Statera autem iusta est domino accepta. Hinc suadet Pythagoras staterā non transilire. Dolosa autem iustitia dicta est, professio hæresum. Et lingua quidem iniustorum peribit, Os autem iustorum distillat sapientiam, Sed enim sapientes & prudentes, stultos appellant. Longum aūt fuerit de his virtutibus testimonia adducere, cum vniuersa eas celebret scriptura. Quoniā autē magni quidem animi virtutem definiunt scientiam eorum quæ sunt grauia & non grauia, & eorum quę sunt intermedia: temperantiam autem habitum, qui eligendo & vitando seruat iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelsi animi virtuti, & tolerantia, quam appellant fortitudinem, scientiam eorum quæ sunt sustinenda & quæ non & celsitudo mentis, scientia eorum quæ accidunt, ea transcendens. Quin etiam temperantiæ, cautio, quæ est declinatio cum ratione. Custodia autem præceptorum, cum sit innoxia eorū obseruatio, est securitatis vitæ acquisitio. Nec potest esse quis tollerans absquæ magni animi virtute, neque continens absque temperantia. Se autem inuicem consequuntur virtutes, & apud quem sunt virtutum consequentiæ, apud eum est etiam salus, quæ est eius quod rectè habet conseruatio. Iuræ ergo si de his virtutibus adhuc tractauerimus, de omnibus considerauerimus, quoniam qui habet vnam cognoscendo virtutem, omnes per mutuam habet consequentiam. Iam continentia est affectio, quæ non transiluerit ea quæ visa fuerint ex recta ratione. Continens autem est is qui continet eas appetitiones quæ sunt præter rectam rationem, vel qui seipsum continet ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Temperantia autem ipsa non est fine magni animi virtute, quando quidem ex præceptis oritur, sequens Deum qui or-

Esa. 1.

Stateram non transilire Pythagoræ dictum.

Prouerb. 11.

Prouerb. 10.

φαῦλος

ὑπομένομεν

μεγαλοψυχία

γνωστικῶς

qui ordinauit, & prudentia, & quæ diuinum statum imitatur iustitia, per quam cum simus continentes, mundi ad pietatem ac religionem, & quæ Deum consequenter sequitur, actionem tendimus, assimilati domino, quoad eius fieri potest à nobis caducis & morti obnoxiis. Id autem est, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & est impatibilis. Vnde nec est propriè continens. In eum enim nulla vnquam cadit affectio aut perturbatio, vt eam superet. Nostra autem natura, quæ est obnoxia affectionibus & animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exercetur vt paucis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus paucis indiget, vt qui sit in confinio naturæ mortalis & immortalis, egens quidem & propter corpus & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, propter susceptam ratione continentiam. Quam nam enim habet rationem, quòd lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem? An non nos vult esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effœminari? Vult enim eum esse masculum qui veritati dat operam in ferendis laboribus & perpessionibus, in vita & moribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi testimonio seu martyrio opus sit quod procedat per sanguinem. Rursus si quis, inquit, domum à se nuper ædificatam nondum habitauit: aut vitem nuper plantatam operatus, fructus nondum fuit particeps: aut sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult humana lex esse immunes à militia, & prudenter vt decuit Imperatorem nedum auellimur à cupiditatibus, ignauo & deiecto animo demus operã militiæ. Sunt enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationẽ quæuis grauia pericula adeunt, humanè autem quoniam incertos bellorum casus reputans, iniquum esse duxit vt hic quidem suis non frueretur laboribus, alter autem citra vllum laborem ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autem lex quoque indicare animi magnitudinem, statuens oportere eũ

Margin notes: ἐπιχειροῦ — Deute. 22. — Deute. 24. — Immunes à militia.

F

qui plantauit fructum percipere, & eum qui ædificauit habitare, & eum qui puellam ambiit, vxorem ducere. Iis enim qui se exercuerunt spes non reddit irritas ex ratione cognitionis. Nam & mortui & viuentis boni viri spes non perit. Ego eos qui me diligunt amo inquit sapientia. Qui autem me quærunt, inueniunt pacem, & ea quæ sequuntur. Quid verò, an non mulieres Madianitarum, sua pulchritudine bellantes Hebræos, à temperantia per incontinentiā deduxerunt ad impietatem? Meretriciis enim illecebris à graui & honesta exercitatione ad meretricias voluptates forma inescantes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore percitos deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem defecerunt & à lege, & propemodum vniuersus populus in hostium manus venit ac potestatem muliebri strategemate, donec ipsos in periculum abductos exemit timor admonens. Iam verò ij qui reliqui erant, magno & lubenter pericula adeunte animo, pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus superiores. Sapientiæ ergo principium est religio. Intelligentia autem est rerum sanctarum cura prouidentia. Nosse autem legem est bonæ mentis. Qui ergo existimarunt legem efficere timorem in quem cadit perturbatio, nec sunt intelligentes, nec legem re vera perceperunt. Timor enim domini viuificat. Qui autem errat affligetur in laboribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mysticè profecto Barnabas. Deus qui est vniuersi mundi dominus, inquit, det etiam nobis sapientiam & intelligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, tolerantiam. Efficiamini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat dominus, vt inueniatis in die iudicij horum insidiatores. Dilectionis & pacis filios appellauit ex cognitione. De elargitione autem & communicatione cū multa dici possint sufficis hoc dicere, quod lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non eū solum qui est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eius-

Num. 25.

Timor domini viuificat.

Barnabas.

Θεοδίδακτοι

Deutero. 23.

Frater quis.

dem tribus, eiusdemque sententiæ, & eiusdem verbi particeps, non æquum censens vt ex pecuniis vsuras, sed laxis manibus & animis gratificari egentibus. Deus enim est talis doni conditor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit vsuras, ea quæ sunt apud homines pretiosissima, nempe mansuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bonam famem laudemque & gloriam. An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud, mercedem pauperis ipso die reddere. Docet oportere sine mora exoluere mercedem ministris. Remittitur enim vt opinor, ad id quod sequitur faciendum pauperis alacritas, si desit alimentum. Præterea fœnerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris, vi pignus accepturus, sed ille quidem iubeat extra proferre, qui verò habet, ne recuset. & in messi ea quæ à manipulis excidunt tollere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid infectum relinquere, per hoc possessores, valde exercens ad communicationem & magnificentiam, ex eo quòd ex propriis aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annunciat iustitiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat, & in ipsis vindemiis regredi vt carpant ea quæ sunt relicta, & vuas quæ excidunt colligere prohibet. Eadem etiam præcipit iis qui colligunt oleas. Iam verò decimæ quoque fructuum & pecorum docebant & pios esse in Deum, & non esse lucro omninò deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, vt puto, & primitiis alebantur Sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legem erudiri ad pietatem & communicationem & ad iustitiam & humanitatem. An non enim septimo quoque anno iubet agrum relinqui otiosum, pauperes autem iis qui diuinitus producti fuerint fructibus secure frui præcepit, agrum colente natura volentibus. Quomodo ergo nō est bona lex & magistra iustitiæ? Et rursus quinquagesimo anno iubet eadem facere

Leuiti. 19. Leuiti. 25.

quæ septimo, præterea reddens vnicuique proprium, si cui casu aliquo ablatus esset fundus, & eorum cupiditatem qui possidere desiderant dimenso vtendi fruendi tempore circunscribens, & eos qui propter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuò puniri. Eleemosynæ autem & fides custodiæ regiæ. Benedictio autem in caput eius qui elargitur, & qui miseretur mendicorum, beabitur, quoniā charitatem ostendit in sibi similem, propter eam quā habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quæ prius dicta sunt alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hæreditatis, sed non dicta sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vacuitatem, per odij remotionem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus vt diuidi & discerni non possit, sua libenter communicans. Rursus si videris, inquit, iumentum necessariorum aut amicorum, aut eorum quos cognoscis hominum errans in solitudine, adhuc ipsum & redde, & si procul abfuerit dominus, postquam seruaueris cum tuis donec redierit, redde, naturalem docet societatem, nempe vt inuentum existimemus depositum, & nec simus memores iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptum Domini, quod est re vera fons vitæ, facit declinare à laqueo mortis. Quid verò an

Deu. 24. 28. non iubet diligere aduenas, non solum vt amicos &

Leuit. 29. cognatos, sed etiam vt nos ipsos & animo & corpore? Iam verò gentes quoque honorauit, & nec in eos qui male fecerunt infenso est animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis Ægyptium, quoniam fuisti aduena in terra Ægypti, vel gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium, & hostes, etiamsi muris immineant, conantes vrbem capere, nondum hostes vult existimare, priusquam missis ad eos legatis ad pacem prouocauerint. Quinetiam

Deutero. 21. ne cum captiua quidam vult insolentem ac contumeliosam esse consuetudinem. Sed cum ei, inquit,

permiseris triginta diebus, vt vult lugere, cum eius postea vestes mutaueris, tanquam cum vxore lege cum ea congredere: Non erit enim amplius contumeliosa consuetudo. Sed nec mercede, tanquam meretricis, sed propter solam liberorum procreationem vult esse consuetudinem. Vides vna cum continentia humanitatem. Domino amanti captiuam, non permittit explere voluptatem. Sed præstituto spatio resecat cupiditatem, & præterea tondet etiam captiuæ pilos, vt probrosum auerfetur amorem. Si enim ei suadet ratio vt vxorem ducat, eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde, si quis expleta cupiditate noluerit amplius cum captiua habere consuetudinem, neque eam ei licere vendere constituit, sed neque amplius habere ancillam, sed vult esse liberam, & liberari à seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier, ei graue aliquid & intolerabile accidat ex zelotypia. Quid verò. Inimicorum quoque iumenta onere pressa alleuare & erigere præcipuit, eminus nos docens Dominus non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum insultare miseriis eisque lætari, vt in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Neque enim inuidere, & propter proximi bona dolore affici conuenit, neque propter mala proximi, gaudij vsuram percipere. Quod si alicuius, inquit, inimici errans iumentum inueneris: contentionis interno relicto incendio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim obliuionem consequitur vera vitæ probitas, & eam, inimicitiarum dissolutio. Hinc perfectè & integrè deducimur ad concordiam, ea verò nos veluti manu deducit ad beatitudinem. Et si aliquem ex moribus inimicum existimaueris, eum autem vel à cupiditate vel ira citra rationem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probitatem. Iam ne videtur humana lex & benigna, quæ est Pædagogus ad Christum? & Deus idem bonus cum iustitia, ab initio vsque ad finem vnoquoque genere aptè vsus ad salutem? Misereminì, inquit Dominus, vt misericordiam consequa-

Exod, 23.

mini, Remitte vt remittatur vobis, vt facitis, ita fiet vobis. Vt datis, ita dabitur vobis. Vt iudicatis, ita iudicabimini, vt benigni estis ita vobiscum agetur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Præterea eis qui victui seruiunt infamiam omnino irrogari prohibet, & iis qui propter debita redacti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino inducias. Quinetiam prohibet suplices dari ad supplicium. Est ergo verissimum illud eloquium, sicut probatur aurum & argentum in fornace, ita Dominus eligit corda hominum. Et vir quidem misericors est longanimis, & in quolibet qui est solicitus inest sapientia. In virum enim intelligentem cadet solicitudo, & qui est solicitus, ac curam gerit, vitam quæret, & qui Deum quærit, inueniet cognitionem cum iustitia. Qui eum autem rectè quæsierunt, pacem inuenerunt. Mihi autem videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis expertes mansuetudinem à lege accepisse. Iam iis quæ in ouium & caprarum gregibus boumque armentis nascuntur, protinus vti interdixit, ne prætextu quidem sacrificiorum, patrum & matrum gratia, hominem ad mansuetudinem vel ex infimis à brutis animantibus educens. Concede, inquit, matri fœtum vel septem primis diebus. Si enim nihil fit sine causa: & enixis animantibus lac redundat ad fœtus nutriendos: qui à dispensatione lactis fœtum auellit, naturam afficit contumelia. Erubescant ergo Græci, & si quis est alius, legem insectari, si ea quidem vel in bestias benigna sit: illi autem vel hominum fœtus exponunt, quanquam longè ante & prophetice eorum feritatem lex per hoc præceptum excinderet. Si enim fœtus bestiarum à matre separari prohibet ante lactis effusionem: multo magis in hominibus crudeli & immani menti præparat remedium, vt & si naturam, disciplinam certè non negligant. Hœdis enim & agnis ei impleri permissum est. Et aliqua quidem fortasse fuerit excusatio ei qui fœtum à matre se-

Mar. 4.

Deutero. 14.

parat. Infantis autem expositionis quænam causa fuerit? Ab initio enim oportebat ne vxorem quidem ducere, ei qui non cupiebat procreare liberos, potius quàm per voluptatis intemperantiam, filij fieri homicidam. Rursus autem benigna lex prohibet eodem die fœtum & matrem sacrificare. Hinc etiam Romani, si qua mulier pregnans fuerit damnata capitis, non prius permittunt vt supplicium subeat quàm pepererit. Apertè itaque quæcunque vterum gerunt animalia, ea lex non prius mactari permittit, quàm pepererint, eminus retardans hominum ad iniuriam faciendam propensionem. Ita vel vsque ad bruta animantia extendit benignitatem, vt cum eam in iis quæ sunt diuersi generis exercuerimus, longè maiori humanitate vtamur in iis quæ sunt eiusdem generis. Qui autem in aliquorum animantium ventres ante partum calces impingunt, vt contemperata lacte carne vescantur, matricem quæ est creata ad generationem, faciunt sepulchrum fœtus qui gestatur in vtero, cum lex apertè iubeat. Sed neque coques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit, id quod est viuentis nutrimentum, interempti animalis condimentum: neque quod est vitæ causa, opem ferat ad consumptionem corporis. Eadem autem lex edicit ne alligetur os boui trituranti. Oportet enim operarium dignum censere nutrimento, & prohibet simul in aratro coniungere bouem & asinum, fortasse quidem etiam coniectans quàm nulla sit inter eas animantes conuenientia. Simul autem significans nullum oportere ex diuersis gentibus iniuria afficere, neque iugo subiũgere, si nullius alterius rei eos possimus insimulare quàm quòd sint diuersi generis, quod quidem culpa caret, nec fit vitio, nec ex vitio proficiscitur. Mihi autem videtur quoque significare allegoria verbi culturam non esse ex æquo communicandam mundo & immundo, fideli & infideli, quoniam bos quidem est mundus, in immundis autem reputatus est asinus. Redūdanti autem quadam humanitate bona lex vtens, ne quæ sunt

L. pregnantis. ff. de pœnis.

Deut. 25.

domesticę mitisque materię arbores docet esse excindendas, neque segetem ante messem tondendam ad perniciem, sed neque fructum mitem omnino interimendum, neque terræ, neque animæ. Neque enim agros hostium permittit excindere. Iam verò qui sunt etiam studiosi agriculturæ, in his quoque possunt vtilitaté à lege accipere. Iubet enim arbores nuper plantatas tribus annis ordine sequentibus fouere & alere, superfluas quæ adnascuntur excindendo propagines, ne nimis grauatæ opprimantur, & ne alimento minutatim diuiso imbecillæ fiant propter inopiam, areque & circunfodere, vt nihil propè germinans ac pullulans prohibeat incrementum, & fructum non sinit imperfectum colligi ex imperfectis, sed post triennium cum quarto anno Deo consecrarit primitias, postquã arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agriculturæ figura, modus doctrinæ, docens oportere excindere peccatorum propagines, & quæ vna cum genitali fructu pullulant inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur. Quaternio virtutum Deo consecratur, cum tertia iam sola coniungatur cum quarta Domini hypostasi. Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciendi virtutem. Sin autem res tibi illuminatæ fuerint: cum vires acceperis & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cum ministri facti simus diuinæ gratiæ, seminare Dei beneficia, & eos qui appropinquant, bonos & honestos reddere, vt quàm maximè quidem temperans, continentes, qui est autem magni & excelsi animi, fortes, & sapiens, intelligétes, & iustus, iustos efficiat. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate præditus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil prætermittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, su-

Leuit. 19.

Hinc error Nestorii.

stinens, iustè viuens, imperans animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, Deum imitans eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter vtilia Dei bona. Quicunque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, inquit, irritat. Est enim arrogantia animæ vitium, cuius & aliorum vitiorum iubet duci pœnitentia, iis qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signúmque hęc fuerint, actionis quidem, manus: cor autem, consilij: & os, sermonis. Rectè ergo dictum est de pœnitentibus illud eloquium. Deũ elegisti hodie vt esset Deus tuus, & Dominus elegit te hodie, vt esses eius populus. Eum enim qui studium adhibet vt medeatur ei qui est famulus, Deus suum facit familiarem, & si vnus fuerit numero, æquæ ac populus est honoratus. Cum enim sit pars populi, eum adimplet, in eum ex quo erat, restitutus. Vocatur autem ex parte quoque totum. Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo quòd quæ sunt pulcherrima honestissimáque eligat ac exerceat. Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, vxorem sequens, vera autem & honesta, neglexit, quo factum est vt vitam immortalem mortali commutaret, sed non in perpetuum. Noë autem qui non sic factus est vt Adã, cura ac prouidentia diuina conseruatur. Se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus vxoribus liberos susceperat, non vt frueretur voluptate, sed quòd speraret, vt puto, in principio genus multiplicare, vnus solus hæres succedit bonis paternis, alij autem diuisi sunt à cognatione. Et cùm ex eo nati essent gemini, est hæres iunior qui patri cõplacuit, & vota suscipit, ei autem seruit is qui erat ætate maior. Malo enim bonum est maximum, id

Matth. 5.

Leu. 16.

quod non est in sua potestate. Hæc autem Oeconomia est & Prophetica & typica. Quod autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens. Quoniam Deus mei misertus est, sunt mihi omnia. Vnum enim oportere docet expetere, per quem facta sunt omnia, ex iis qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonus fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit Sapientiam, & eorum qui olim fuere iusti, qui & in lege & ante legem iuste vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus. Et sapientem rursus docens esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facit ei dicentes. Rex à Deo tu es in nobis, iis qui ab eo reguntur, propter zelum virtutis viro bono

Gene. 23. sua sponte parentibus. Plato autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam esse Deo assimilationem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens. magnæ enim naturæ & liberæ ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, vt dicit Philo Pythagoreus Mosis res gestas describés, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquiis, vt qui doctrinæ siti semper teneretur. Dicit enim lex. Post Dominum Deum vestrum ambulate, & mandata mea seruate. Assimilationem enim lex nominat consectationem. Talis autem consectatio, quoad eius fieri potest, assimilat. Estote, inquit Dominus, misericordes, sicut pater vester cœlestis est misericors. Hinc Stoici quoque naturæ consequenter

Luc. 6. viuere, finem esse statuerunt, eleganter Dei nomine transmutato in naturam, quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad arbores & lapides extenditur. Apertè ergo dictum est. Viri mali legem non intelligunt. Qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autem spientum erit in errore. Super quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & trementem verba mea, ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitiæ, & eorum primum qui-

περιβάλλουσιν ἑαυτοῖς τεῖχος.
Esa. 66.

dem est, idque optimum ac præstantissimum, id quod est ex virtute. Valida enim est quæ est ex ratione dilectio. Secundum autem ac medium, ex remuneratione. Est autem hoc genus aptum ad societatem ac communicationem, lubenter impertiens & vitæ cõducibile. Communis enim est quæ ex gratia amicitia. Vltimum autem ac tertium nos quidem dicimus id quod est ex consuetudine. Illi verò id quod ex voluptate verti ac mutari potest. Ac mihi quidem pulcherrimè Hippodamus Pythagoreus videtur describere amicitias. Vna quidem est ex scientia Deorum. Altera verò ex hominum suppeditatione. Tertia verò ex voluptate animantium. Est ergo vna quidem Philosophi amicitia: altera verò, hominis. Tertia autem animalis. Re vera enim Dei est imago homo benefaciens. Qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat & seruatur. Et ideo cum quis petens fuerit consecutus, non dicit danti. Rectè dedisti, sed rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem miserentur. Benigni autem erunt habitatores terræ. Innocentes autem relinquentur in ea. Qui autem iniquè se gerunt, exterminabuntur ab ea. Ac mihi videtur Homerus fidelem prędiuinans, dixisse. Da amico. Inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilio enim vincitur quidem beneuolentia, dissoluuntur verò inimicitiæ. Sed si proponatur quidem promptitudo & animi alacritas: quatenus habet est accepta, non quatenus non habet. Non enim vt aliis remissio, vobis autem afflictio, sed ex ęqualitate in præsenti tempore, & quę sequuntur. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait scriptura. Quod enim est ad imaginem & similitudinem, sicut etiam prius diximus, non ex corpore significatur. Nefas enim est mortale assimilari immortali, sed mente ac ratione, qua & eam quæ est in benefaciendo, & eam quæ in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus,

Hippodamus Pythagoreus.

χαλῶς ἔδωκας χαλῶς εἴληφας.

2. Cor. 8.

Psal. 111.

sed iudicio mentis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consiliis ciuitates certè administrantur, & rectè domus. Porrò autem animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, vt quæ impatibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea quæ narrantur de Anania, quorum vnus quoque fuit Daniel propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldæorum autem terram Abraham, qui paulo post fuit Dei amicus. In antrum feris plenum adduxit Danielem Rex Babyloniorum, ipsum autem eduxit illæsum qui Rex est vniuersorum, qui fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate præditus, quatenus est eiusmodi. Si tentatur: benedicet vt generosi animi Iob. Si deuoretur à Cœte, vt Ionas precabitur: & fides eum restituet prædicentem Niniuitis; & si inclusus fuerit cum leonibus: feras mansuefaciet, & si in ignem fuerit iniectus, rore recreabitur, non igne exuretur. Noctu erit testis, interdiu testis, in sermone, in vita, in moribus erit testis. Cum Domino cohabitans, eoque familiariter vtens in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. Mundus, inquit, ei crucifixus est, & ipse mūdo. Is Crucem Domini circunferens, Domini sequitur vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominem maxime exercet ad continentiam, eam statuens fundamentum virtutum. atque adeò nos præerudit ad continentiam acquirendam, ex vsu animantium, iis vesci prohibens quæ sunt natura pingula, quemadmodum genus suū quod carnis habet plurimum. Delicatis enim ac luxuriosis suppeditatur talis vsus. Dicitur itaque quidam Philosophus suis afferēs etymologiam, qui ὗς dicitur, ὗς dixisse quasi θῦς, vt qui ad θύειν, hoc est ad sacrificandum & mactandum aptus esset solummodo. Datam enim esse huic animali ad nihil aliud animam, quàm vt carnes luxuriarent. Et similiter nostras cupiditates reprimens, prohibuit illis vesci piscibus, qui nec pin-

Marginalia: ἀνάγκαι (beside "reducitur"); μαρτυρήσει. erit martyr seu testis. (beside "prædicentem Niniuitis"); Continentia fundamentum virtutum. (beside "Deus, effectus"); Quæ lex vesci prohibuerit. (beside "vt carnes luxuriarent")

nas habent nec squammas. Carnium enim bonitate & pinguedine hi aliis piscibus antecellunt. Hinc existimo mysteria quoque non solum prohibere aliqua tangere animalia, sed etiam nonnullas eorum quæ sacrificantur eximere vsus partes, propter eas quas Mystæ sciunt causas. Si est itaque venter continendus, & ea quæ sunt subter ventrem: clarum est quòd iam olim à Domino accepimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, si cupiditatis fomitem, voluptatem, inquam, non fictè damnauerimus. Dicũt eius hanc esse notionem, lenem & blandum motum cum aliquo sensu. Ei seruiẽtem Menelaum post Troiam captam, dicunt cùm impetu ferretur ad occidendam Helenam, vt quæ tot & tantorum fuisset causa malorum, id tamen non potuisse efficere, victum pulchritudine, per quam in mentem venit recordatio pristinæ voluptatis. Vnde ludificantes Tragici, cum probro ac dedecore in eum exclamant.

ἄγουσι. [margin]

Mamilla vbi visa est, reiecto gladio,
Adblandiens cani perditæ, osculum accipis.

Et rursus.

Ergo hebetantur enses pulchritudine.

Ego vero Antistheni assentior qui dicit, Ego Venerem si acciperem, iaculis cõfoderem, quod multas nostras pulchras ac bonas vxores corruperit, & naturę vitium dicit cupidinem, à quo cùm vincuntur miseri, morbũ Deum appellant. Per hæc enim ostenditur vinci imperitiores, propter ignorationem voluptatis, quæ non est admittenda, etsi Dea dicatur, hoc est, etsi diuinitus dáta sit ad vsum liberorum procreationis. Et Xenophon voluptatem aperte vitium dicens, inquit. O misera, Quid vero tu bonum nosti, aut quid sit honestũ consideras, quæ ne eorum quidem quæ sunt iucunda expectas cupiditatem, priusquam esurias quidem comedens: priusquam autem sitias, bibens: & vt iucundè quidem vescaris, obsoniorum conditores excogitans: vt autem suauiter bibas, sumptuosa vina comparas, & æstate circumcursans niuem quæris. Vt autem iucun-

Nix æstate ad voluptatem quæsita. [margin]

dè dormias, non solum molles lectos, sed etiam quæ lectis supponantur fulcra paras. Vnde, vt dicebat Aristo, ad totum tetrachordon, voluptatem, in quam, & dolorem, metum & cupiditatē, exercitatione magna & pugna opus est.

ὑπόβαθρα.

Hi nanque vel per interiora viscera
Vsque meant, hominúmque corda exagitant.

Eos enim qui magni & excelsi animi existimātur, Voluptas facit cereos, ex sētentia Platonis, quoniā vnaquæque voluptas & vnusquisque dolor corpori affigit animam, eius qui nō se separat ab animi perturbationibus, easque cruci affigit. Qui perdiderit animam suam, inquit Dominus, seruabit ipsam aut eā tradēs, lubenter adeundo pro Domino pericula aut eam perdens ex ea quæ est ei cū hac vita cōsuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare, (id enim crux significat) animam volueris ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam, in ea quæ expectatur spe inuentam & conquiescentem. Hoc enim fuerit meditatio mortis, si solis iis quæ sunt secundum naturam dimensæ appetitionibus, quæ ea quæ sunt secundum naturam nihil excedant, declinando ad id quod exuperat vel quod est præter naturā in quo peccandi enascitur potestas, contenti esse velimus. Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc vt possimus resistere insidiis diaboli. quoniam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed Deo potentia, ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes & omnem altitudinem se extollentem aduersus Dei cognitionem, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apostolus. Viro vtique opus est qui admirabiliter & inconfuse iis rebus sit vsurus, à quibus proficiscuntur animi perturbationes, vtpote diuitiis & paupertate, gloria & ignominia, sanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt enim indifferenter vtamur indifferentibus, magna nobis opus est differentia vt qui multa imbecillitate prius malè affecti simus, & in mala educatione & institutione prius versati cum ignoratione, Simplex er-

Matth. 16.

Crucem suā tollere quid.

Mortis meditatio.

Ephe. 6.

go ratio nostræ philosophiæ, dicit omnes animi perturbationes & vitia, esse impressiones mollis & cedentis animæ, & veluti obsignationes potestatum spiritalium, aduersus quas nobis est colluctatio. Maleficarum enim, vt puto, potestatum est opus, proprij habitus aliquid conari, sigillatim operari, vt nos qui eas abrenunciauimus, in certamine superent, & suos efficiant. Est ergo iure consequens vt aliqui quidem in lucta prosternantur. Quicunque autem certamen magis athleticè aggrediuntur, omni contentione decertantes, ad coronam vsque perueniunt, prædictæ autem potestates in multo sudore & cruore tunc deficiunt, victores admirantes. Eorum enim quæ mouentur, alia quidem ex appetitione mouentur & visione, sicut animalia: alia autem per translationem, sicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri transeundo ad augmentum, si quis eis esse plantas inanimas concesserit. Et habitum quidem lapides, naturam verò plantæ, & appetitionem & visionem, & ea rursus quæ prius dicta sunt, bruta quoque participant. Ratiocinandi autem potestas, quæ est propria humanæ animæ, non debet similiter impelli atque animantia ratione carentia, sed visa quę impellũt discernere, & nõ ab eis abduci. Hæ ergo de quibus diximus potestates, pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & tales eiusmodi inescantes visiones, iis quæ facile seduci possunt, animabus protendunt, quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. Deinde cum eos astu circumuenerint, qui non possunt veram voluptatem à falsa discernere, fluxamque ac caducam iniuriæque obnoxiã à sancta pulcbritudine, ducũt redactos in seruitutem. Vnaquæque autem deceptio assiduè premens animã, in ea imprimit visionem. & imprudens insciénsque anima, perturbationis ac vitij circunfert imaginem, cum causa oriatur ex inescatione & nostra assensione. Basilidis autem sectatores vitia & animi perturbationes cõsueuerunt vocare προσαρτήματα, id est appendices, & ea esse quosdã in essentia spiritus ap-

ἀναστυπώματα. ἐναποσφραγίσματα.

Abrenuntiamus diabolũ.

ἐν πολλῷ τῷ λύθρῳ.

θαλλὸς.

pensos animæ ratione præditæ, per quandam conturbationem & confusionem principalem. & alias rursus spirituũ adulterinas & diuersi generis naturas iis adnasci, vtpote lupi, simiæ, leonis, vrsi. quorum proprietates quæ visione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt assimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factaque imitantur. Et non solum cum rationis expertium animãtium appetitionibus & visionibus coniunctionem ineunt & familiaritatem, sed etiam plantarum æmulantur motus & pulchritudines, propterea quòd plantarum quoque ferant appensas proprietates, habere autem etiam habitus proprietates, vtpote duritiem adamantis. Sed aduersus hoc dogma quidem postea disseremus, quando de anima tractabimus. Nunc autem hoc solum adnotandum est, quòd Durij equi, vt est in poëticis fabulis, imaginem seruat homo ex sententia Basilidis, vt qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cũ dogma animaduertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans. Si enim alicui persuaseris non esse animam vnius partis: vi autem appendicũ fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes: non leuem pretextum habebunt homines scelerati, dicendi. Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum, cum ipse dux fuerit malorum cupiditatis, & cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cum parte ratiocinatiua facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas quoq; in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea considerabimus.

Isidorus Basilidis filius.

Valentinus.

Quinetiam Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus. Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filium manifestatio, & per eũ solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitantes spiritus id mundum esse non sinunt. Vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non cõuenientibus

insultans

insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio. Illud enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cum homines se petulanter gerant, & locum nihil omnino curent vt qui sit alienus. Eodẽ modo cor quoque, cum quandiu nulla eius cura geritur, sit immundum, & multorum dæmonum habitaculum. Postquam autẽ id inuiserit qui solus est bonus Pater, sanctificatum est, & luce resplendet, & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit. Quænam est ergo causa, quòd non ab initio talis animæ cura ac prouidentia geratur, dicant nobis. Aut enim non est digna & quomodo sicut ex pœnitentia accedit ad eam prouidentia, vel natura, vt ipse vult, seruatur? & necesse est eam cum ab initio eius cura geratur propter cognationem, immundis spiritibus nullum dare aditum, nisi ei vis afferatur, & imbecilla probetur: Si enim dederit, cùm ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inuitus dicet id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediente mutatione non autem ex natura esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac voraginibus oriuntur, conflantur in caliginem & nymbosam vertiginem: ita etiam carnalium cupiditatũ vapores malam animæ inurunt habitudinem, voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes: Intelligenti itaque luci tenebras offundunt, attrahente anima vapores qui oriũtur ex cupiditate, & perpetuitate voluptatum condensante vitiorum vertigines. Aurum è terra non tollitur, gleba. Sed cocta percolatur: Deinde cum munda fuerit, aurum vocatur, vt quæ sit terra mundata. Petite enim, & dabitur vobis, iis qui ex seipsis possunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur. Quomodo autem nos diaboli operationes, & spiritus in mundos in peccatoris animam seminare dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabã Apostolicum, (erat autem is ex septuaginta, & Pauli adiutor) his verbis sic dicentem. Antequam nos Deo crederemus, erat nostrum cordis ha-

τελμάτων.

σκανδέρους.

Barnabas.

bitaculum interitui obnoxium & imbecillum, verè templum manu ædificatum: quia erat quidem plenũ cultui idolorum,& erat domus dæmonum,quod faceret quæcunque Deo sunt contraria. Operationes ergo dæmonibus conuenientes dicit peccatores efficere, non autem ait ipsos spiritus habitare in anima infidelis. Et ideo subiungit. Attendite vt templum Domini gloriosè ædificetur. Discite vos accepisse remissionem peccatorum,& sperasse in nomen. Efficiamur rursus noui,creati ab initio. Non enim dæmones à nobis expelluntur,sed peccata,inquit,remittuntur,quæ similiter atque illi faciebamus priusquam crederemus. Merito ergo contrà opposuit ea quæ subiungũtur. Quare in nostro habitaculo vere Deus inhabitat. In nobis est quodãmodo Verbum eius fidei. vocatio eius promissionis. Sapientia iustificationum. mandata doctrinæ. Scio me in quandam incidisse hæresim. qui autem ei præerat,dicebat se per vsum voluptatis pugnare cũ voluptate. per simulatam pugnam ad voluptatem trãsfugiens præclarus hic gnosticus. Se enim dicebat esse gnosticum,id est cognoscendi potestate præditum. Dicebat enim non esse magnum abstinere à voluptate qui eam non esset expertus, sed eum qui in ea versatus esset non vinci. Vnde propter eam dicebat se in ea exerceri. Seipsum autem miser imprudens decipiebat arte voluptaria. In eãdem ergo, vt patet, venit sententiam Aristippus quoque Cyreneus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatem. Cum itaque probro ei daretur, quod cum meretrice Corinthia assiduè versaretur. Habeo, inquiebat, Laidem, sed ab ipsa non habeor. Tales autem sunt etiam qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monimentis mandatum, sed ab eis detortum, nempe Oportere carne vti. Sed ille quidem vir præclarus significabat oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidásque reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autem instar hircorum sunt profusi ad voluptatem, veluti corpus contumelia afficientes, suaui fruuntur delectatione, nescientes

Remißio peccatorum.

φιληδόνῳ.

Teneo Laidem, non teneor à Laide.

Aristippi responsum.

ἀπομνημονεύματι.

ἐκπαρατροπῆς.

παραχρῆσθαι χρὴ τῇ σαρκί.

quod id quidem cùm sit natura fluxum, sentum squallidum pannosumque redditur: ipsorum autem infossa est anima in cœno vitij, vt qui decretum ipsius voluptatis, non autem viri Apostolici sequantur. Quid hi enim differunt à Sardanapalo, cuius vitam significat epigramma? *Sardanapali Epitaphium.*

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio vsibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaque fieri posset vt absque ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur: non posset ostendi alius eius vsus. Neque enim operatio, neque affectio, sed neque aliqua pars nostri est voluptas. Sed vicarij ministerij gratia in vitam accessit. quemadmodum dicunt accessisse sales nutrimenti concoquendi causa. Quę est autem effrenata, & domus administrationẽ vi sibi vsurpauit, primam generat cupiditatem, quæ est desiderium, & appetitus à ratione alienus, eius qui est ei gratificatus. Ea Epicuro persuasit vt Philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaque rem is esse statuit, firmam ac stabilem bonam carnis constitutionem, & quod ea ita sit futura spem fide dignam. Quid enim est aliud delitiæ, quàm libidinosa liguritio, & superuacanea redundantia eorũ qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? Significanter scribit Diogenes in quadam tragœdia. *ὑπουργίας.* *ἐσιάζει.* *λιχνεία. Lecardia* *Diogenes. διεσχημένοις.*

Effœminatis quis mere ac cinædicis.
Cor alligatum est suauibus delitiis,
Qui laborare tantillum haud volunt.

Et quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati. Diuinè itaque mihi videtur lex voluisse vt metus impenderet necessario, vt cautione & attentione hoc sibi pararet & conseruaret philosophus, vt esset minime sollicitus, à lapsu alienus & peccato nõ affinis in omnibus permanẽs. Pax enim & libertas nõ aliter *ἀμεριμνίαν.*

accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem aduersus animi nostri motus repugnantiam. Sunt enim hi aduersarii crassi & Olympici, & vespis, vt vno verbo dicam, acriores, & maximè voluptas, quæ non sôlùm interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis, nos cum præstigiis inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cùm ipsi quoque voluptatem doceant seruire metui? Socrates itaque iubet ea cauere quæ persuadent vt non esurientes comedant, & bibant non sitientes, & pulchros aspectus & oscula, vt quæ scorpiis & areneis grauius venenum naturaliter emittant. Antisthenes autem vult potius insanire quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus.

Xenoph. in dictis Socratis.

Hac vincas rectis exultans moribus, atque
Te auro haud addicens cupidis nec amoribus vnquam
Seruam, nec mercatores sunt amplius illi.

Et totum colligit veluti in epilogum.

Mancipat at quem non turpis tangitque voluptas,
Regnum immortale, & libertas huic quoque amatur.

Hic autem alibi rectè admodum scribit, Rerum venerearum effrenati desiderij cataplasma esse famem. Sin minus autem, laqueum. Zenonis autẽ Stoici quænam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahẽtes, hoc modo.

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam
Vanam: docet nam esuriem discipulos.
Panis sit vnus, caricáque, & potus aqua.

Hi omnes vtique non erubescunt apertè confiteri eã quæ ex cautione accipitur vtilitatem. Quæ est autem vera, & non expers rationis, sapientia, non solis verbis confidens & decretis, sed tegumentis inuulnerabilibus & mysteriis efficacibus, & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per eam quæ ex ipsa inspiratur partem, à verbo seu ratione accipit. Iam verò Poëtici quoque Iouis describunt ægidem.

Terribilem, qua albo penitus redimita timore est.

His quoque inest, & vis vrgens, & frigidus horror.
Gorgoneumque caput, monstrum olim quod fuit ingens,
Terribile, horrendum, stentum Iouis egiserentis.

Iis autem qui id quod est salutare recte possunt perspicere, nescio an quid videbitur amabilius honestate ac grauitate legis, & eius filia, cautione ac religione. Verum enimuero quando aliquid nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, dicetur canere, sicut etiam Dominus in aliquos, ne aliqui ex iis qui eum æmulantur ac sequuntur, aliquid canant quod à tono fidiumque concentu discrepet: sic audio, non vt quod sit nimis intensum & quod iustum tonum excedat, sed quod sit eiusmodi iis qui diuinum nolunt iugum tollere. Iis enim qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatum, videtur nimis intensum & tonum excedere, & id quod est æquum, videtur esse summum ius quoscunque enim propterea quòd peccati amore tenentur subit indulgentia, ij veritatem existimant esse molestiam, & seueritatem sæuitiam, & eum qui non simul peccat & vna deorsum trahitur, immisericordem. Rectè ergo sic scribit de Plutone tragœdia.

εὐλαβεία.

ὑπέρτονον.

ἔκτονον καὶ ἄχορδον.

Venturus ad quem dæmonem tu sis, rogas?
Qui haud nouit æquum, sed neque vllam gratiam.
Solummodo ast illi placet iustitia.

Etsi enim nondum potestis facere quæ à lege imperantur: attamen considerantes esse nobis proposita pulcherrima exemplaria, libertatis amorem in ipsa nutrire & augere possumus. & ea ratione promptiori & alacriori animo iuuabimur, alia quidem prouocantes, alia verò imitantes, & alia reuerentes. Neque enim veteres illos qui ex lege vixerunt,

Annosa aut quercus genuit præruptáue petra.

sed eo quòd sincerè ac germane vellent philosophari, totos seipsos Deo obtulerunt ac dedicarunt, & in fidei rationem relati sunt. Pulchrè de Indis dicebat Zeno se vnum malle Indum videre qui torreatur, quàm omnes de laboris perpessione disserere probationes. Nobis autem sunt quotidie redundantes Mar-

tyrum seu testium fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur, & capite truncãtur. Eos omnes, legis metus, qui veluti pædagogus ad Christũ deduxit, exercuit, vt pietatem vel per sanguinem ostẽderent. Deus stetit in synagoga Deorum: in medio au

Psal.81. tem Deos diiudicat. Quosnam? Eos qui sunt voluptate superiores, qui vincunt animi motus ac perturbationes. qui sciunt vnumquodque eorum quæ faciũt eos qui sunt Gnostici, id est cognoscendi potestate prediti qui mundo sunt maiores. Et rursus, Ego dixi,

Ibidem. Dij estis, & filii altissimi omnes. Quibusnam dicit dominus? Iis, qui, quoad eius fieri potest, mortalia om-

1.Corint.11. nia repudiat. & dicit Apostolus, Vos autem non am-

Rom8. plius estis in carne, sed in spiritu. Et rursus dicit, In carne cum simus, non secundum carnem militamus. Caro enim & sanguis regnum Dei non possunt possidere. neque corruptio possidet incorruptionem. Ecce tanquam homines morimini, nos arguens dixit spiritus. Oportet ergo nos exercere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitiis, fugiendo, vt ij qui verè sunt Philosophi, eos cibos qui incitant ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remissionem & delectationem, & agendo vt ea quidem quæ in voluptate explenda fruendisque delitiis accidunt, sint aliis magnũ præmium, nobis autem non itidem. Est enim donum Dei maximum temperantia. Ipse enim dixit, Non te dimitto, nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germanam electionem. Sic ergo nos pie ac caute accedere conantes excipiet benignum ac suaue iugum Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum, vnumquemque nostrum agente ad salutem, vt accedat is quem par est. Fructus beatitudinis. Fit autem exercitatio, ex sententia Coi Hippocratis, non solum corporis sanitas,

Hippo. Cous ἀοκνίη πόνων. ἀκορίη τροφῆς. Epicuri impium dictum sed etiam animæ. impigra laborum susceptio, & non nimia nutrimenti exaturatio. Epicurus autem, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo ponẽs beatitudinem, vocem illam Deo parem exclamauit, impie dicens, se pro his vel cum Ioue patre esse pa-

gnaturum tanquam porcorum stercoribus vescentiũ, & non ratione præditorum & Philosophorũ, beatam decernens victoriam. Ex iis enim qui voluptati parẽt, constat esse Cyrenaicos & Epicurum. Eos enim aperte dicere, finem esse iucunde viuere. Perfectum autem bonum solum esse voluptatem. Epicurus autẽ doloris quoque amotionem dicit esse voluptatem. eligẽdum autem & expetendum esse dicit, id quod primum à seipso trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in motu. Dinomachus autem & Callipho dixerunt esse finem, quidquid in se est facere gratia consequendæ & fruendæ voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem quidem esse viuere sine molestia ac perturbatione: extremum autem, seu ad finem spectans, bonum, esse fœlicitatem. Et Diodorus qui similiter fuit ex eadem hæresi, finem esse pronunciat citra vllam mollestiam & honestè viuere. Atque Epicurus quidem, & Cirenaici, id quod est primum naturæ proprium & conueniens, dicunt esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquiunt virtus, peperit voluptatem. Ex calliphonis autem sententia, voluptatis quidem causa accessit virtus, procedente autem tempore cum suam vidisset pulchritudinem, effecit vt principio, hoc est voluptati, esset honore æqualis. Aristotelei autem finem esse tradunt viuere ex virtute. Sed nec fœlicitatèm nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutèm. Sapientem enim qui vexatur, & in varios casus præter voluntatem incidit, & ideo vult lubenter è vita effugere, nec esse beatum nec fœlicem. Virtuti autem tempore quoque aliquo opus est. Non enim accedit vno die, quæ etiam in perfecto consistit, quandoquidem non est vnquam, vt aiunt, puer beatus: perfectum autem tempus fuerit vita hominis: compleri itaque beatitudinem ex triplici genere bonorum. Neque ergo pauper: nec inglorius: sed nec valetudinarius: Sed nec si quis fuerit seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute viuere. Cleanthes autem naturæ conuenienter viuere,

De fœlicitate diuersæ philosophorum sententia.

ἐν τῷ ἐυλογιστεῖν

in bene ratiocinando, quod in iis quæ sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in iis quidem quæ sunt secundum naturã assidue & absque vlla prolapsione deligendis, iis autem quæ sunt præter naturam reiiciendis, positum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in iis quæ sunt secundum naturam maxima & præcipua, deligendis non posse transilire. Præter hos autem Panetius, conuenienter viuere appetitionibus quæ datæ sunt nobis à natura. Postremo autem Posidonius, viuere contemplando vniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, vt nulla in re ducatur à parte animæ quæ caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, viuere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recenseam? Is finem dicebat esse ἀδιαφορίαν, id est indifferentiam. Indifferens autem planè relinquit indifferens. Aut ea quæ ab Herillo dicuntur in mediam adducam. Ex scientia viuere ponit Herillus finem. Ex Academia enim recentiores volunt nonnulli finem tradere, firmam ac stabilem à visis abstinentiam. Quinetiam Lycus Peripateticus veram animæ lætitiam dicebat esse finem quemadmodum Leucimus eam quæ ex honestis proficiscitur. Critolaus autem qui ipse quoque fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitæ recte fluentis secundum naturam, quæ completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam significans perfectionem. Neque verò nobis his contentis quiescendum est, sed quàm maxime contendendum est, ea quoque quæ à Physicis de re proposita decernũtur adducere. Anaxagoram enim Clazomenium aiunt dixisse cõtemplationem esse vitæ finem, & eam quę ex ea procedit libertatem. Heraclitum autẽ Ephesium εὐα ἐστησιν. Pythagoram autem refert Heraclides Ponticus scientiam perfectionis virtutum animæ tradidisse esse beatitudinem. Quinetiam Abderitani docent esse finem, democritus quidem in libro de Fine, animi tanquillitatem, quam etiam appellauit Εὐεστώ,

εὐαρέστησις

& sæpe exclamat, Delectatio & eius priuiatio sunt eorum terminus qui ad ipsum vsque florem peruenerunt: Hæcatæus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodotus Cyzicenus animi delectationem, quemadmodum Nausiphanes admirationem vel obstupefactionem. Eam enim dicit à Democrito vocari ἀθαυβίην. Præter hos autem Diotimus absolutam omniũ bonorum perfectionem, quam dicit appellari ἐυεστὼ, finem pronunciauit. Rursus Antisthenes quidem fastus vacuitatem. Qui autem vocantur Annicerei ex successione Cyrenaica, nullum totius vitæ finem terminatũ statuerũt: vniuscuiusque autem actiones proprium esse finem, nempe eam quę ex actione efficitur voluptatẽ. Hi Cyrenaici, Epicuri voluptatis terminũ, hoc est doloris ablationem, infirmant & abrogant, eam constitutionem mortui appellantes: non solum enim nos gaudio affici propter voluptates, sed etiam propter consuetudines, & honores. Epicurus autem existimat omnem effici lætitiam ex carne primo affecta. Metrodorus autem in opere quod inscribitur, Maiorem esse causam ad felicitatem eam quæ est ex nobis, ea quæ ex rebus oritur, Animæ, inquit, bonum quid est aliud quàm firma ac stabilis bona carnis constitutio, & spes fide digna quòd ea sic futura sit? At vero Plato philosophus finem dicit esse duplicem. Vnũ quidem, id quod est participabile & primũ in ipsis formis, quod quidem nominat bonum. Alterum autem id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit similitudinem, quod quidem est in hominibus qui virtutem & veram philosophiam sibi vendicant. Quare Cleanthes quoque in secundo de voluptate, dicit Socratem vbique docere, eundem esse virum iustum & beatum. Et eum execrari qui primus diuisit iustum ab vtili, vt qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impij, qui vtile à iusto quod est ex lege separant. Ipse autem plato dicit beatitudinem, quæ est ἐυδαιμονία, esse, bene habere Dæmonem. Dici autem Dæmonem principalem animæ nostræ partem. Beatitudinem autem, esse perfectissi-

ἐυεστὼ quid
θεικμαστόν
κατάπληξιν
ἀτυφίαν

mum bonum & plenissimum. Aliquando autem vocat vitam sibi consentientem & conuenientem, & nōnunquam id quod est ex virtute perfectissimum. Id autem ponit in scientia boni, & in ea quæ est cū Deo similitudine, similitudinem pronuncians esse iustum & sanctum cum prudentia. An non sic quidem ex nostris ad imaginem quidem statim in ortu accepisse hominem, ad similitudinem autem per perfectionem postea esse accepturum intelligunt. Iam verò docens Plato hanc similitudinem viro bono futuram esse cū humilitate, illud vtique interpretatur. Omnis qui seipsum humiliat, exaltabitur. Dicit itaque in legibus. Deus quidem certè, vt vetus est oratio, tenens principium & medium & finem vniuersorum, recta pergit secundum naturam circumiens. Eum autem semper consequitur iustitia, vltrix eorum qui à lege diuina deficiunt. Vides quo modo ipse quoque legi diuinæ inducit religionem. Subiungit itaque. Cui qui beatus quidem est futurus, adhærens, sequitur humilis & moderatus. Deinde cum his ea quæ sunt consequentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit. Quænam est ergo actio Deo amica & consentiens? Vna, & quæ vnum quidem verbum habet vetus, nēpe quod simili quidem quod est moderatum, simile fuerit amicum: Quæ sunt autem immoderata, neque sibi inuicem, neque moderatis. Hac itaque ratione noster temperans est Deo amicus: est enim similis. Qui non est autem temperans, similis & diuersus. Hoc autem vetus decretum esse dicens, eam quæ à lege ad ipsum peruenit, doctrinam tacite significauit. Et in Thæteto, cum mala circa mortalem naturam & hunc locum necessario circumcursare dedisset, subiungit. Quare oportet tentare hinc illuc fugere quàm celerrimè. Fuga autem est, Deo quoad eius fieri potest assimilatio. Assimilatio autem, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Et Speusippus Platonis ex sorore filius, dicit beatitudinem esse perfectum habitum in iis quæ sunt secundum naturam, aut habitum bonorum: quam cōstitutionem omnes

Ad imaginē, & similitudinem Dei esse creatum hominē, quomodo intelligendum sit.

Luc. 14. et 18.

quidem homines appetere: coniectare autem bonos molestiæ & conturbationis vacuitatem fuerint autẽ virtutes effectrices fœlicitatis. Xenocrates vero Chalcedonẽsis definit beatitudinem, propriæ virtutis possessionẽ, & eius quæ ei inseruit facultatis. Deinde vt in quo quidẽ sit, videtur dicere animam vt aũt à quibus, virtutes. Vt autem ex quibus tanquã partibus, bonas actiões, & honestos habitus, & affectiones, & motus, & habitudines, vt pote quod non sine his sint ea quæ sunt corporis & externa. Xenocratis enim familiaris Polemo, videtur velle beatitudinẽ esse sufficientiam omnium bonorũ, vel plurimorum & maximorum. Decernit itaque sine virtute quidem non futuram vnquam beatitudinem, absque bonis autem corporis & externis, virtutẽ esse sufficientem ad beatitudinem. Et hæc quidẽ sic habeant. Quæ autem dicuntur aduersus eas quæ dictæ sunt sentẽtias, dicẽtur suo tempore. Nobis aũt est propositum peruenire ad finẽ minimè finiendũ, mandata, hoc est Deũ, sequentibus, & ex eis, sine reprehensione, & scienter, per diuinę voluntatis cognitionẽ viuentibus. Recte aũt rationi seu verbo, quoad eius fieri potest, assimilatio, est finis, & in perfectam adoptionem per filium restitutio, patrem semper glorificans per magnum Pontificem, qui nos fratres & cohæredes dignatus est appellare. Et Apostolus quidem breuiter finem describẽs in epistola ad Romanos, dicit, Nunc autẽ liberati à peccatis, Deo autem seruientes, habetis fructũ vestrum in sanctificationem, finem autem, vitam ęternam. Cùm autẽ spem nouisset duplicem, vnam quidem quæ expectatur, alteram vero quæ minis intenditur, iam finem docet fidei restitutionem. Patientia enim, inquit, probationem: probatio verò spem. Spes autem non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Propter quam charitatem est etiam in spem restitutio, quam requiem dicit alibi nobis esse repositam. Similia etiam inueneris apud Ezechielem que sic habent. Anima peccans ipsa morietur. &, Vir qui fuerit

Rom. 6.

Ibid. 5.

Ezechi. 18.

iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, supra montes non comœdit, & suos oculos nõ sustulit ad idola domus Israël, & vxorem proximi sui non polluit. & ad vxorem in tempore immunditiei suæ non accessit. Non vult enim semen hominis probro ac vituperio affici. Et virum, inquit, non male afficiet. pignus debitoris reddet, raptum non rapiet. Panem suum dabit esurienti. & plura habendi cupiditatem non sumet. ab iniquitate auertet manum suam. Verum faciet iudicium inter virum & proximum. in iustificationibus meis ambulabit, & iustificationes meas custodiet. Ad faciendam veritatem est iustus vita viuet, dicit Adonai Dominus. Et Esaias, eum quidem qui credidit, ad vitæ honestatem, eum autem qui est cognoscendi potestate præditus, ad scientiam adhortans, ostendẽs non esse eandem hominis & Dei virtutem, sic inquit. Quærite Dominum, & in inueniendo ipsum inuocate. Quando autem vobis appropinquauerit, relinquat impius vias suas, & conuertatur ad Dominum, & misericordiam consequetur. Vsque ad, Cogitata vestra à cogitatione mea. Nos ergo ex præclari Apostoli sententia, ex fide spem iustitiæ expectamus. In Christo enim neque circumcisio aliquid valet, neque præputium. sed fides quæ per dilectionem operatur. Cupimus autem vnumquemque vestrũ eandem ostẽdere solicitudinem ad expletionem spei, vsque ad illud, secundum ordinem Melchisedec factus Pontifex in æternum. Paulo quoque similia dicit Sapiẽtia quæ est omni virtute plena. Qui autem me audit, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio. Spes dicta est æquiuocè. Propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens, ostendens eum qui est huiusmodi, requieuisse, recepta ea spe quam sperabat. Quare etiam subiungit, Et quiescet securè ab omni malo. Apertè autem dicit Apostolus in priori ad Corinthios. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, vt illud efficiatur. Si vos mei, ego autẽ Christi, vos ergo estis Christi imitatores, Christus vero Dei. Deo ergo assimilari, vt quoad eius fieri potest,

Margin notes: πλεονεκτεῖν / πλεονασμόν. — Esa. 55. — Gal. 6. — Hebr. 7. — 1. Cor. 11.

fiat quis iustus & sanctus cum prudentia, statuit esse scopum fidei. finem autem, eam quæ fit propter fidem promissi restitutionem. Ex his ergo, fontes eorũ qui de fine decreuerunt, quos prius diximus, scaturiunt. Sed de his quidem satis est. Quoniam autem voluptas & cupiditas videtur cadere in matrimonium, de his quoque tractandum est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris coniunctio, ad liberorum procreationem. Menander itaque Comicus, Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam trado filiam. Quærimus autem an sit vxor ducenda, quodquidem est ex iis quæ dicta sunt aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducenda vxor. quod quidem est ac si dicas, aliquo modo se habenti. & aliqua vxor ducenda, & quæ aliquo modo se habeat. Neque enim est vxor ducenda cuilibet, neque semper. sed tempus quoque est, in quo conuenit. & persona cui conuenit. & ætas ad certum vsque terminũ. Neque ergo est cuilibet vxor ducenda neque semper. Sed neque omnino & impudenter ac temere sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet, & liberorũ gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum amantem diligit. Vnde dicit Abraham, de vxore, vt quæ soror esset, considerans. Mihi soror est ex patre, sed non ex matre. fuit autem mihi quoque in vxorem. docens eas quæ ex eadem matre natæ sunt, non esse ducendas vxores. Paucis autem hanc persequemur historiam. Plato ergo matrimonium collocat in bonis externis, astruens nostri generis immortalitatem, & quãdam filiorum perpetuitatem, quæ filiis veluti lampas traditur. Democritus autem repudiat matrimonium, & procreationem liberorum, propter multas quæ ex ipsis oriuntur molestias, & quod abstrahant ab iis quæ sunt magis necessaria. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicũque in voluptate molestiæque & doloris vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quidẽ sententia est indifferens, & matrimonium, & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Vt semel

Finis Christiano homini quis.

de Matrimonio.

Matrimoniũ non esse omnibus necessarium.

Gene. 2.

Sara fuit soror Abrahã ex patre non ex matre.

Sorores ex patre & matre non ducebãtur in vxores.

μεταλαμπαδευομένην.

autem dicam, dogmata lingua tenus deducentes, voluptatibus seruierunt, alij quidem pellicibus, alij verò meretricibus, plurimi autem vtentes adolescentulis. Sapiens autem ille quaternio, in orto cum meretrice, factis voluptatem gloria afficiebat. Non ergo eam quæ est de boue iungendo effugerint execrationem, qui cum sibi aliqua non conferre iudicent, alios ea hortentur facere, vel contrà. Hoc breuiter scriptura significauit, dicens, Quod odio habes, alij ne feceris. Cæterum qui matrimonium approbant, Nos, inquiunt, fecit natura aptos ad matrimonium, vt liquet ex compositione corporum masculorum & fœminarum. & frequenter illud acclamant, Crescite & multiplicamini. Si autem hæc quoque ita se habent: ipsis tamen turpe videtur, quod homo quem Deus est architectatus, sit animantibus brutis intemperantior, quæ cum multis & impudenter non congrediuntur, sed cum vno & quod est eiusdem generis. cuiusmodi sunt columbæ, & palumbes, & genus turturũ, & quæ sunt his similia. Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum naturã, vt qui suum successorem in suum locum nõ substituerit. Perfectus enim est qui ex seipso fecit similem. vel potius quando illum idem fecisse viderit hoc est, quãdo in eandem peruenerit naturam filius cuius est qui eum genuit. Est ergo omnino vxor ducenda, & patriæ causa & liberorum successionis, & mundi, quantum est in nobis, perfectionis. Nam alicuius etiã matrimonij miserentur poëtæ, quod est semiperfectum & caret liberis. beatum autem ducunt id quod floret & germinat vndiquaque. Morbi autem corporis maximè indicant necessarium esse matrimonium. Vxoris enim cura, & assidua eius perseuerantia, videtur aliorum necessariorum & amicorum tantum superare tolerantiam, quanto ea mutua doloris consensione & misericordia antecellit, & vult omniũ maximè lubenter assidere. Et reuera ex scripturæ sententia est necessaria adiutrix. Menander itaque Comicus cum matrimonium esset insectatus, alia etiam vtilia oppo-

Margin notes: βουζύγιον. Ea est autem quæ dicit, Maledictus qui arat in boue & in asino, vt puto. — Matth. 7. — ἀμφιθαλῆ. — συμπαθείᾳ.

nens, respondet ei qui dixerat.

Affectus in rem sum ego.
Non bene, sinistre eam nam tu quidem capis.

Deinde subiungit.

Grauia fuerunt & molesta quæ tibi
Vides in ipso, sed bona non aspicis.

Et quæ deinceps sequuntur. Fert autem opem quoque matrimonium iis qui ætate processerunt, vt quod exhibeat vxorem curam gerentem, & alat qui ex ea suscepti sunt liberos, vt in senectute parẽtes suos nutriant. κλωνόντες.

Viro autem gloria, Qui fiet in terra, ei fuerint filii.
Vt subera atque imo ex profundo rete, agent,

Et quę plagas seruant lino, ex Tragici Sophoclis sententia. Non permittunt autem Legislatores maximos magistratus gerere iis qui vxorem non duxerint. Iam vero Laconum Legislator, non solum pœnam imposuit ei qui vxorem nõ duxisset, sed etiam ei qui vnam tantum, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret. Præclarus autem Plato iubet vxoris quoque alimentum publico pendere ærario, eum qui vxorẽ non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis vxoribus liberos nõ susceperint, quod in eis quidem situm est hominum raritatem inuehent, & ciuitates dissoluent, & qui ex eis constat ornatum. Est autem eiusmodi eorum impietas qui diuinam dissoluunt generationem. Iam vero est ignaui & imbecilli animi fugere conuictum & vitæ consuetudinem cum vxore & liberis. Cuius enim est amissio malum, eius omnino possesio bonum est. Ita autem se habet etiam in reliquis. Atqui liberorum amissio, inquiunt, est ex supremis malis. Filiorum ergo possesio, bonum est. Quod si ita est, etiam matrimonium.

Absque genitore, inquit, nunquam fuerit filius.
Nec absque matre filii conceptio.
Patrem, vir vt matrem, efficit coniugium.

Maximum itaque votum statuit Homerus, virũ & familiam, sed non absolutè, verum cum bona consen-

sione & concordia. Nam aliorum quidem matrimonium in voluptate consentit & delectatione: Eorum autem qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensum, quod non formam sed mores permittit ornare mulieribus, & præcipit maritis, ne vtantur vxoribus tanquam iis quæ amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probrum afferant, sed ad totius vitæ auxilium, & optimam temperantiam, matrimoniũ vsurpent. Frumenti enim & ordei, vt arbitror, seminibus, quæ conuenientibus deiiciuntur temporibus, præstãtior est ac pretiosior homo qui seminatur, cui omnia à natura producuntur. Atque illa quidẽ semina Agricolæ sobrij deiiciunt. Si quod sit ergo sordidum & spurcum studium, id est à matrimonio expurgãdum, ne nobis probro dati possit, quod brutorum animantium congressus magis naturæ conueniat quàm humana coniunctio in ipso calore veneris. Nonnulla certe eorum quo tempore iubentur statim recedunt, relinquentia administrationi opificium. A tragicis autem scriptum est Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnam adhibuisse diligentiam vt honeste caderet. Illa tegens mares quæ haud licuit cernere. Fuit autem illi quoque calamitas matrimonium. Succũbere itaque & cedere vitiis & animi perturbationibus est extrema seruit⁹. Sicut ea certè vincere, sola est libertas. Diuina itaque scriptura, eos qui præcepta transilierunt, dicit esse venundatos alienigenis, hoc est, peccatis quæ naturæ non conueniunt, donec conuersi agant pœnitentiam. Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundum ab iis quæ polluunt, vtpote qui à somno quidem expergiscamur cũ Domino, eamus autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus,

Cumque cubile tenet, lux & cum fulserit alma.

Tota nostra vita Dominum testantes. Pietatem quidem ac religionem anima possidentes, temperantiam autem etiam vsque ad corpus deducentes. Deo enim re vera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem.

derationem. Ad impudẽtiam autem via est turpis sermo: & vtriusque finis est turpium rerum perpetratio. Quòd autem consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem apertè constituit. Nõ dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspicione autem & criminatione alienam ostẽdit vxorem, eo quòd non ornetur ac cometur plusquam sit decorum, assiduè attendendo precibus & orationibus, multos autem domus exitus custodiat: à sui autem aspectu, quoad eius fieri potest, excludẽs eos qui ad eam non attinent, ducendo domus custodiam in tempestiuis nugis conducibiliorem. Qui autem dimissam accipit vxorem, mœchatur, inquit. Si quis enim dimiserit vxorem, mœchatur ipsam, hoc est, cogit eam mœchari. Non solum autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, præbens mulieri peccandi occasionem. Si enim non suscipiat, reuertetur ad virum. Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli, eam quæ adulterata, & adulterij fuerit cõuicta. Sin autem fuerit vxor Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruitur autem adulter quoque lapidibus, sed non in eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Neque verò lex cum Euangelio pugnat, sed ei consentit. Quidni enim, cùm sit vtriusque vnus suppeditator Dominus. Quę enim est fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis. Quæ autem ducta est pœnitentia, vt quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem: mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam. Iis quæ dicta sunt fert spiritus testimonium dicẽs per Ezechielem. Nolo mortem peccatoris, se vt conuertatur. Iam verò obruuntur lapidibus, vt qui propter duritiem cordis sint legi mortui, cui non paruerunt. Sacerdotis autem vxori augetur supplicium, quia cui plus datum est, plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoque se-

αἰσχρολογία sed lego. αἰσχροποιία.

Vxorem dimittere non licet, nisi fornicationis causa, quomodo intelligendum.

Marc. 10. Luc. 16.

Ezech. 18.

cunda quæ στρωματεῖν dicitur oratio, propter prolixitatem capitum & multitudinem.

CLEMENTIS ALEXANDRINI, STROMATEON LIBER TERTIVS.

C Valẽtiniani quidem, qui ab alto ex diuinis productionibus deduxere cõiugationes, acceptum habent matrimonium. Basilidis autem sectatores, cum interrogassent, inquiũt, Apostoli num sit melius vxorem nõ ducere, dicunt respondisse Dominum. Non omnes capiũt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi alij quidem ab ortu, alij verò à necessitate. Hoc dictũ autem sic interpretantur. Quidam ex quo nati sunt naturaliter fœminã auersantur, qui quidem ac naturali vtẽtes contemperatura, rectè faciunt si vxorẽ non ducant. Hi, inquiũt, Eunuchi sunt ex quo nati sunt. Qui autem sunt à necessitate, ij sunt theatrici exercitatores, qui vt sibi bonam famam & gloriam attrahant, se continent. Qui autem excisi sunt impellente aliqua necessitate, Eunuchi facti sunt per necessitatem. Qui itaque Eunuchi fiunt per necessitatem, non fiunt Eunuchi per verbum seu rationem. Qui autem regni cœlestis gratia seipsos castrarunt, propter ea, inquiunt, quæ ex matrimonio eueniunt, cogitationem hanc suscipiunt, in necessariis rebus comparãdis veriti negotia. Et illud. Melius est nubere quàm vri, aiũt dicere Apostolum. Ne animam tuam in ignem iniicias, noctu & interdiu resistens, & timens ne à continentia excidas. Nam cum in resistendo occupata fuerit anima, à spe est diuisa. Apprehende ergo, inquit his verbis Isidorus in Moralibus, robustam mulierem, ne à Dei gratia auellaris, & cum ignem in semine excreueris, cum bona ores conscientia. Quando autem, inquit, tua gratia-

Matth. 19.

1. Cor. 7.

πῦρ ἀποσπερματίσας.

rum actio inciderit in petitionem, & destiteris deinceps, nõ rectè agere, sed non errare, duc vxorem. Sed est aliquis iuuenis, vel pauper, vel ad venerem procliuis, & non vult verbo seu rationi conuenienter vxorem ducere, is à fratre ne separetur dicat. Ingressus in sancta, nihil possum pati. Sed si habeat suspicionem, dicat, Frater impone mihi manum, vt non peccem, & accipiet auxilium tam quod mente potest percipi quã sensile. Velit tantum quod bonum est petere, & assequetur. Nonnunquam autem ore quidem dicimus. Nolumus peccare, cogitatio autem nostra defixa est in peccato. Qui est eiusmodi, propter metum quod vult non facit, ne ei imponatur supplicium. Humanitas autem habet quædam necessaria & solum naturalia. Quòd indumentis egeat, habet & necessarium & naturale, est autem res venerea naturalis, sed non necessaria. Has voces adduxi ad reprehendendũ Basilidianos qui non rectè viuunt, vel vt qui peccandi potestatem habeant propter perfectionem, vel omnino quidem natura salui futuri sint, & si peccent, propter innatam electionẽ, quoniam nec hæc quidem eis facere concedunt eorum dogmatis primi parentes. Ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in gẽtibus intemperantissimi incontinentius viuentes, nomini maledictum inurant. Qui enim sunt eiusmodi, Pseudapostoli, operarij dolosi, vsque ad illud. Quorũ finis erit secundũ opera eorum. Est ergo continentia, corporis despicientia conuenienter pactis conuentis cum Deo initis. Nõ solum enim in rebus venereis, sed etiam in aliis quæ anima perperam concupiscit, non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acquirendo, & in vtendo, & in cõcupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis temperantiã, vt quæ sit diuina potestas & gratia. Dicẽdũ est ergo quid nã nostris videatur, de eo quod est propositũ. Nos quidẽ castitatem, & eos quibus hoc à Deo datũ est, beatos dicimus, monogamiã autẽ & quæ cõsistit in vno solũ matrimonio, honestatẽ admiramur,

κατωφερὴς
κατὰ λόγον.

Res venerea naturalis quidẽ est, sed nõ necessaria.

2. Cor. 11.

Votum castitatis.

Castitas. dicentes tamen oportere aliorum misereri, & alterum *Monogamia.* alterius onera portare, ne quis cum rectè stare videatur, ipse quoque cadat. De secundis autem nuptiis. Si *Polygamia.* vraris, inquit Apostolus, iungere matrimonio. Qui autem à Carpocrate descendunt & Epiphane, censent oportere vxores esse communes, à quibus in nomen maximum emanauit probrum. Hic autem Epiphanes, cuius etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandriæ nomine, ex patre quidẽ Alexandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autem solum septemdecim annis, & Samæ, quæ est vrbs Cephaleniæ, vt Deus est honore affectus, quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæum, ædificatum est & consecratum, & cum est noua luna, conuenientes Cephalenei, natalẽ in Deos relationem Epiphani sacrificant, libántque & conuiuantur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps monadicæ cognitionis. A *Carpocrates.* quo etiam profluxit hæresis eorũ qui nunc sunt Carpocratianorum. Is ergo dicit in libro de Iustitia, iustitiam Dei esse quãdam cum æqualitate communionem. Æquale quidem certè cœlum vndiquaque extensum, totam terram continet in orbem, & nox ex æquo stellas omnes ostendit, & diei auctorem & lucis patrem, Solem, Deus ex alto æqualem effudit omnibus qui possunt aspicere. Illi autem omnes communiter respiciunt, quoniam non discernit diuitem vel pauperem vel populi principem, insipientes & sapientes, fœminas & masculos: liberos, seruos. Sed neque secus facit in brutis. Cum autem omnibus animantibus æquè ipsum communem effuderit bonis & malis, firmam ac solidam efficit iustitiam, cum nemo possit plus habere, neque auferre à proximo, vt ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omnibus animantibus communia exoriri nutrimenta, communi iustitia ex æquo data omnibus, & ad ea quæ sunt huiusmodi similiter fit genus boum, vt boues, & suum, vt sues, & ouiũ, vt oues & reliqua omnia. Iustitia enim

in iis apparet Communitas. Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & commune nutrimentum apertum est humi pascentibus iumentis omnibus, & omnibus ex æquo, vt quod nulla lege teneatur, eius autem qui donat iubentis suppeditatione, conuenienter iusteque adsit omnibus. Sed neque habet scriptam legem generationis, esset enim abolita. Ex æquo autem seminant & generant, habentia innatam à iustitia communionem. Ex æquo communiter omnibus, oculum ad videndum, creator & pater omnium, sua iustitia legem ferens, præbuit, non discernens fœminam à masculo, non id quod est rationis particeps ab experte rationis, & vt semel dicam, nullum à nullo, æqualitate autem & cōmunitate visum similiter diuidens, vno iussu omnibus est largitus. Leges autem inquit, hominum, cum ignorationem castigare non possent, contra leges facere docuerunt. Legum enim proprietas dissecuit diuinæ legis communionem, & arrodit non intelligēs, dictum Apostoli dicentis. Per legem peccatum cognoui. Et meum & tuum dicit subiisse per leges, vt quæ non amplius communiter fruantur (sunt enim cōmunia) neque terra, neque possessionibus, sed neque matrimonio. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem abnegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autem communio & æqualitas genuit furem pecorum & fructuum. Cum ergo Deus communiter omnia fecisset homini, & fœminam cum masculo communiter coniunxisset, & omnia similiter omnia animantia conglutinasset, pronūtiauit iustitiam, communionem cum æqualitate. Qui autem sic nati sunt, communionem, quæ eorum conciliat generationem abnegauerunt. Et dicit, si vnam ducens habeat, cum omniū posſint esse participes, sicut reliqua fecit animantia. Hæc cum his verbis dixisset, subiungit rursus his verbis. Intensam enim & vehementiorem ingenerauit masculis cupiditatem ad generis perpetuitatem: quam nec lex, nec mos, nec aliquid aliud potest abo-

μιτηγέφη περαν. Rom 3.

lere. Est enim Dei decretum. Et quomodo amplius hic in nostra examinetur oratione, cum legē & Euangelium per hæc apertè destruat. Illa enim dicit, Non
Exo. 20.
mœchaberis, hoc autem dicit: Quicunque respicit ad concupiscentiam iam mœchatus est. Illud enim, Non concupisces quòd à Lege dicitur, ostēdit vnum
Matth. 5.
esse Deum, qui prædicatur per Legem & Prophetas & Euangelium. Dicit enim, Non cōcupisces vxorem
Deut. 5.
proximi tui. Proximus autem non est Iudæus Iudæo. Frater enim est, & eundem habet spiritum. Restat ergo vt propinquum dicat eum qui est alterius gentis. Quomodo autem non propinquus, qui potest spiritus esse particeps? Non solum enim Hebræorum, sed etiam gentium pater est Abraham. Si autem quæ est adulterata, & qui in eam fornicatus est, capite punitur: clarum est vtique præceptū quod dicit, Non concupisces vxorem propinqui tui, loqui de Gentibus, vt cum quis ex Lege & ab vxore proximi & à sorore abstinuerit, apertè audiat à Domino, Ego autem dico non concupisces. Additio autē huius particulæ, Ego, ostendit præcepti operationem esse magis. Quòd autem cum Deo bellum gerat Carpocrates & Epiphanes in eo qui vulgo iactatur libro de Iustitia, patet ex eo quod subiungit his verbis: Hinc vt qui ridiculum dixerit, legislatoris hoc verbum audiendum est, Non concupisces, & vt magis ridiculè diceret. Res, inquit, proximi tui. Ipse enim qui dedit cupiditatem, vt quæ contineat generationē, iubet eam auferre, eam à nullo animali auferens. Illud autem, Vxorem proximi tui, communionem cogēs ad proprietatem, dixit adhuc magis ridiculè. Et hæc quidem dogmata constituunt egregij Carpocratiani. Hos dicunt & aliquos alios similium malorum æmulatores, ad cœnas conuenientes (neque enim dixerim agapen eorum congressionem) viros simul & mulieres, postquam satietate venerem excitante exatiati fuerint, lumine amoto quod eorum fornicatoriam hanc iustitiam pudore afficiebat, auersa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint, meditatos autē in eiusmodi agape

communionem, interdiu iam, à quibus velint mulieribus, exigere Carpocrateæ (diuinæ enim nefas est dicere) legis obedientiam. Has leges, vt sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum & suum & hircorum libidinibus. Mihi autem videtur Platonem quoque male audiisse in Republica, dicentem oportere esse communes omnium vxores, vt qui diceret eas quidé quæ nondum nupserant, esse communes eorum qui essent petituri, quemadmodum theatrum quoque est commune spectatorum, esse autem vnamquamque vniuscuiusque qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam quæ nupsisset. Xanthus autem in iis quę inscribuntur Magica, coëunt autem, inquit, Magi cũ matribus & filiabus & fas esse coire cum sororibus, & communes esse vxores non vi & clam, sed vtrisque cõsentientibus, cum velit alter ducere vxorem alterius. *Xanthus.* De his & similibus hæresibus existimo Iudam Prophetice dixisse in epistola: Similiter quidem hi quoque somniantes, non enim re vera ad veritatem se applicant, vsque ad illud, Et os eorum loquitur superba. *Iudæ Apostoli epistola.* Iam verò si & ipse Plato & Pythagorei, sicut etiam postea Marcionistæ, malam existimarunt esse generationem, longè abfuit vt communes ipse poneret vxores. Sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam, ex mala materia & à iusto factam opifice ac creatore. Qua quidem ratione nolentes implere mũdum qui factus est à creatore, volunt abstinere à nuptiis, resistentes suo creatori, & contendentes ad bonum qui vocauit, sed non ad eum qui, vt dicunt, Deus est alio modo. Vnde cum nihil hic velint relinquere proprium, non sunt ex electione & ex instituto continentes, sed propter odium conceptum aduersum eum qui creauit, nolãtes iis vti quæ ab ipso sunt creata. Sed hi quidé qui, propter impiũ quod aduersus Deũ gerũt bellũ, emoti sunt ab iis cogitationibus quæ sunt secũdũ naturã, Dei lõganimitaté contẽnentes & benignitaté, etsi nolunt vxorem ducere, cibis tamen vtuntur creatis, & aërem respirant creatoris, vt qui & eius sint opera, & in iis quæ sunt eius permaneant & nouam

quandam & alienam, vt aiunt, annunciant cognitionem, etiam si hoc nomine, mundi Domino deberent agere gratias, quòd hic acceperint Euangelium. Sed aduersus eos quidem cum de principiis tractabimus, accuratissime disseremus. Philosophi autem quorum mentionem fecimus, à quibus cum malam esse generationem impie didicissent Marcionistæ, tanquam suo dogmate gloriantur, non eam volunt esse natura malam, sed anima quæ id quod verum est tradidit. Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tanquam in locum supplicij. Oportet autem animas in corpus immissas expiari ex eorum sententia. Non conuenit autem amplius hoc dogma Marcionistis, sed iis qui censent in corpora intrudi, & iis alligari, & appropinquare animas. Aduersus quos fuerit aliud dicendi tempus, quando de anima tractabimus. Videtur itaque Heraclitus, maledictis insequi generationem. Quoniam autem, inquit, nati volunt viuere, & mortes habere, vel potius quiescere, filios quoque relinquunt vt mortes fiant. Clarum est autem cũ eo conuenire Empedoclem quoque dicentem.

ἐν σωματοῦσθαι. ἐνδεῖσθαι. μεπεγγίζεσθαι. μόροι.

Defleui & luxi, insolita est cum regio visa.

Et amplius.

Mortua nam ex viuis fecit, mutánsque vicißim.

Et rursus.

Hei mihi quàm infelix hominum genus atque misellum,
Litibus ex quantis prognati & planctibus estis.

Dicit autem Sibylla quoque.

Mortales homines, caro qui tantum, & nihil estis.

Similiter atque Poëta qui scribit.

Haud homine infœlix tellus magè quidquam alit alma.

Quinetiam Theognis malam ostendit generationẽ, dicens hoc modo.

Optima non nasci res in terrestribus esset,
Nec nitidi solis luce micante frui.
Ex templo aut natum transferre se ad hostia Ditis.

His autem consequentia scribit quoque Euripides Poëta tragicus.

Nam nos oporteret conuentu in celebri
Deflere natum, vt venit qui ad tot mala.
Ast mortuum, cuique à malis data est quies,
Laetos domo laetis efferre canticis.

Et rursus.

Quis nouit an viuere quidem sit mori,
Sic: mori autem viuere?

Idem quod hi, videtur Herodotus quoque inducere dicentem Solonem. O Crœse, quiuis homo nihil est aliud quàm calamitas. Iam vero de Cleobide & Bitone fabula apertè nihil vult aliud quàm vituperare quidem generationem, laudare autem mortem.

Et qualis folium, est hominum generatio talis

Ait Homerus. Plato autem in Cratylo, Orpheo tribuit id quod dicitur, quòd anima puniatur in corpore. Etenim nonnulli ipsum dicunt esse monimentum animae, vt quae in praesentia sit sepulta, & quoniam id significat quae significat anima, ideo rectè appellari σῆμα. Videtur quidem certè Orphaeus hoc nomen maximè imposuisse, vt quae eorum propter quae luit, luat poenas. Operaepretiũ est autem meminisse etiam eorũ quae dicit Philolaus. Sic enim dicit hic Pythagoreus. Testantur autem veteres quoque Theologi & Vates, quòd propter aliqua luenda supplicia anima coniuncta sit corpori, & in eo tanquam in aliquo monimento sit sepulta. Quinetiam Pindarus de iis quae sunt in Eleusine mysteriis loquens, infert. Beatus, qui cum illa sub terra viderit communia, nouit quidem vitae finem, nouit autem datum Iouis imperium. Et Plato consequenter in Phaedone nõ veretur hoc modo scribere. Porrò autem hi nobis his constitutis mysteriis, non aliquid aliud &c. vsque ad. Et cum Diis habitatione. Quid verò cum dicit. Donec corpus habuerimus, & confusa nostra fuerit anima: cum eiusmodi malo, illud quod desideramus, nunquam satis possederimus: an non significat generationem esse causam maximorum malorum. Iam verò in Phaedone quoque attestatur. Euenit enim vt qui rectè philosophantur, non animaduertãtur ab aliis in nullam rem aliã

σῆμα ἀπὸ τοῦ σημαίνειν. à significãdo.

suum studium conferre, quàm vt emoriantur & sint mortui. Et rursus. Ergo hic quoque Philosophi anima corpus maximè vilipendit, & ab eo fugit, ipsa autẽ per se esse quærit. Nunquid autem consentit cum diuino Apostolo, qui dicit. Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius. Nisi forte eorum consensionem qui detrahuntur in vitium, corpus mortis dicit tropicè. Atque coitum quoque qui est principium generationis, vel ante Marcionem videtur Plato auersari in primo de Republica. Infert enim laudans senectutem. Velim scias quòd quo magis flaccescunt aliæ voluptates, eo magis studiorum ac doctrinæ cupiditates crescunt & voluptates. Et cum rei venereæ iniecta esset mentio. Bona verba quæso, inquit. Ego verò lubenter isthinc tanquam ab insano aliquo & agresti Domino effugi. Rursus dicit in Phædone, generationem maledictis insequens. Quæ ergo de his in arcanis dicitur, hæc est oratio, quod nos homines sumus in custodia aliqua. Qui autem visi fuerint in vita sanctè agenda excelluisse, ij sunt qui ab iis quidem quæ sunt in terra locis, tanquam à carceribus, liberantur & soluuntur, ad puram autem sursum veniunt habitationem. Sed tamen quamuis ita se habeat, rectè se gerentem administrationem sentit & prouidentiam, & dicit. Non oportet autem seipsum soluere & effugere. Et vt paucis dicam, non dedit Marcioni occasionem vt malam existimaret materiam, cum ipse piè de mundo hæc dixerit. Ab eo enim qui construxit, habet omnia bona, à priori autem habitu, quæcunque in cœlo fiunt grauia & iniusta, ea & ipsum ex illo habet, & efficit in animantibus. Adhuc autem subiungit manifestius. Eorum autem ei causa est corporea contemperatura, quæ coalita est cum ea quæ olim fuit natura, quoniam magnæ confusionis & perturbationis erat particeps, priusquam veniret in eum qui nunc est mũdum. Nihilominus autẽ in legibus quoque defiet humanum genus, sic dicens. Dij miserti hominum generi quod fuerat natum laboriosum, vt à laboribus conquiescerent, dierum festorum constituerunt eis vicis-

Rom. 7.

situdines. Et in Epinomide sic quoque persequitur causas cur sint miserti, & sic dicit. Ab initio ipsum esse genitum, est graue cuilibet animāti. Primum quidem esse participem eorum quæ gestantur in vtero. Deinde ipsum nasci; & præterea nutriri & erudiri, per innumerabiles labores vniuersa fiunt, vt omnes dicimus. Quid verò, non Heraclitus generationem quoque dicit esse mortem? Pythagoras autem similiter atque Socrates in Gorgia, cum dicit. Mors est quæcunque experrecti videmus: quæcunque autem dormientes, somnus. Sed de his quidem satis. Quando autem tractabimus de principiis, tunc & has repugnantias quas & tacitè significant Philosophi, & suis dogmatibus decernunt Marcionistę, considerabimus. Cæterum satis dilucide ostensum esse existimo, externorum alienorúmque dogmatum occasiones, Marcionem ingratè & indoctè accepisse à Platone. Nobis autem procedat sermo de continentia. Dicebamus autem Græcos, cū haberent suspectam in vtendo difficultatem, in filiorum generationē multa dixisse: cum ea autem impiè excepissent Marcionistæ, eos fuisse ingratos in creatorem. Dicit enim tragœdia. δυσχρηστίαν

Non nasci et præstat homines quàm nasci.
Dein filios acerbis cum doloribus
Enitor, enixa at stultos si pepererim,
Affligor improbos videns, cum nil iuuet.
Rursúsque, si perdam bonos, salui at sient.
Mihi misellum cor timore liquitur,
Quid hoc verò boni? non sufficit vnam
Perdere animam, nisi te affligas amplius?

Et adhuc similiter.

Mihi siet vetúsque persuasio,
Plantare filios nunquam hominem oportuit,
Dum cernit ad quot illos gignimus mala.

In his autem quæ deinceps sequuntur, malorum quoque causam euidenter reducit ad principia, sic dicens.

O qui miser natus malísque obnoxius
Editus homo es, vitæ tuæque miseriam
Inde habuisti, cœpit æther omnibus.

Spiramen vnde alens tradere mortalibus.
Mortalis ego cum sis, ne sis immemor.

Rursus autem his similia sic tradit.

Mortalium omnium beatus non fuit
Quisquam, molestiis & nemo carens fuit.

Et deinde rursus.

Heu generi humano quot & quanta accidunt,
Quot species malorum neque finis datur.

Et adhuc similiter.

Inter homines beatus quis perpetuo non est.

Hac itaque, ratione dicunt etiam Pythagoreos abstinere à rebus venereis. Mihi autem contra videntur vxores quidem ducere vt liberos suscipiant, velle autem à venerea voluptate se continere post susceptos liberos. Hac ratione mysticè vti fabis prohibet, non quòd sit legumen flatum excitans & concoctu difficile, & somnos efficiat turbulentos, neque quòd hominis capiti sit assimilata, vt vult ille versiculus.

Idem est nam fabam atque caput corrodere patris.

Fabae steriles reddunt mulieres.

Sed potius quòd fabe, si comedantur, steriles efficiant mulieres. Theophrastus quidem certé in libro de causis naturalibus, fabarum siliquas, si ponantur ad radices arborum quæ nuper sunt plantatæ, refert plantas exiccare. Quinetiam gallinæ domesticæ quę eas assiduè comedunt, efficiũtur steriles. Ex iis autem qui ab hæresi aguntur, Marcionis quidẽ Pontici fecimus mẽtionẽ, propter ab eo susceptam aduersus Creatorem concertationem, vt qui mundanarũ rerum vsũm recusset. Ei autem continentiæ causa est si modo est ea dicenda continentia, ipse creator, cui se aduersari existimans, Gigas iste cũ Deo pugnans, est inuitus continens, in creaturam & Dei opus inuehens. Qui si vsurpent vocẽ domini qui dicit Philiippo. Sine mortuos

Matth. 8.

sepelire mortuos suos, tu autem sequere me. At illud cõsiderent quod simile carnis figmentum fert quoque Philippus, non habens cadauer infectum. Quomodo ergo cum carnem haberet, non habuit mortuum? Quoniam surrexit ex monimento domini, quod vitia morte affecit, dixit autem Christo. Meminimus

autem nefariæ quoque ex Carpocratis ſententia mulierum communionis. Cum autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermiſimus. Cum formoſam inquiunt haberet vxorem, & poſt Seruatoris aſſumptionem ei fuiſſet ab Apoſtolis exprobrata zelotypia, in medium adducta muliere, permiſit cui vellet eam nubere. Aiunt enim hanc actionem illi voci conſentaneam, quæ dicit, quòd carne vti oporteat, eiuſque factum & dictum abſolutè & inconſideratè ſequentes, qui eius hæreſim perſequuntur, impudenter effuſeque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidem nulla vnquam alia, quàm ea quę ei nupſerat, vxore vſum eſſe, & ex illius liberis filias quidem conſenuiſſe virgines, filium autem permanſiſſe incorruptũ. Quæ cum ita ſe habeant, vitij erat depulſio atque expurgatio, in medium Apoſtolorum circumactio vxoris, cuius dicebatur laborare zelotypia, & continentia à voluptatibus quæ magno ſtudio parantur, docebat illud. Vti carne hoc eſt exercere carnem. Neque enim, vt exiſtimo, volebant conuenienter domini præcepto, duobus dominis ſeruire, voluptati & Deo. Dicũt itaque Matthiam quoque ſic docuiſſe. Cum carne quidem pugnare, & ea vti, nihil ei impudicum largiẽdo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & cognitionem. Sunt autem qui etiam publicam venerem pronunciant myſticam communionem. Dicitur enim facere aliquid mali, operari, ſicut etiam aliquid boni facere, ſimiliter æquiuoce operari. Similiter autem communio quoque, bonum quidem eſt in communicatione pecuniæ, nutrimenti, & veſtitus. Illi autem quamlibet rei venereæ coniunctionem, impiæ vocauerunt communionem. Dicunt itaque ex iis quendam, cùm ad noſtram virginem vultu formoſam acceſſiſſet, dixiſſe. Scriptum eſt. Da omni à te petenti, illam autem honeſtè admodum reſpondiſſe, vt quæ non intelligeret hominis petulantiam. At tu matrem conueni de matrimonio. O impietatem, etiam voces domini ementiuntur iſti intemperantiæ communicatores, fratreſque libidinis, non ſolum probrum phi

Matth. 6.

Matthiæ documẽtum.

losophiæ, sed etiam totius vitæ, qui veritatem, quantum in eis situm est, adulterant ac corrumpunt, vel potius defodiunt, qui omnium hominum infelicissimi, carnis & coitus coniunctionem esse pronunciant sacram communionem, & eam existimant deducere ad regnum Dei. In fornices quidem & prostibula deducit hæc communio, & eius cum eis participes fuerint sues & hirci. In maiori autem spe apud eos fuerint, quæ præsunt lupanari meretrices, impudenter quoslibet qui volunt admittentes. Vos autem non sic Christum didicistis, si quidem ipsum audiistis, & in eo docti estis, quemadmodum est veritas in Christo Iesu, vt deponatis quæ sunt secundum veterem conuersationem, veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis, ad Dei similitudinem. Efficimini ergo Dei imitatores, vt filij dilecti, & ambulate in dilectiōe, sicut Christus quoque dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationē & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel auaritia, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium. Etenim docēs Apostolus meditari vel ex voce esse castos, scribit. Hoc enim scitote quòd omnis fornicator, &c. vsque ad illud. magis autē arguite. Effluxit autē eis dogma ex quodam arcano, atque adeò afferam dictionē, matrem eorum intemperātiæ, & siue ipsi huius libri scriptionis fuere auctores, vide arrogantiam, si quidem de Deo mentiuntur propter intemperantiam, siue cum in alios incidissent morbo præclari huius dogmatis laborarunt ij peruersè audiuere. Ita autem se habet dictio. Vnum erant omnia. Postquam autem eius vnitati visum est non esse solam, exiit ab eo inspiratio, & cum ea coniunctionem iniit & communionem, & fecit dilectum. Ex hinc autem egressa est ab ipso inspiratio, cum qua cum consuetudinem habuisset & coniunctionem, fecit potestates, quæ

Margin: ἱεροφαντικὴν τὴν κοινωνίαν (beside "ad regnum Dei"); Ephe. 4. (beside "Christum didicistis"); Ephe. 5. (beside "creatus est")

nec possunt videri nec audiri, vsque ad illud, vnamquāque in nomine proprio. Si enim hi quoque sicut Valentiniani, spiritales posuissent communiones, suscepisset forte aliquis eorum opinionem. Carnalis autem probri communionem ad sanctam extollere Prophetiam, & eius qui desperat salutem. Talia autem statuunt. Prodici quoque asseclæ, qui seipsos falso nomine vocant Gnosticos, seipsos quidem dicentes esse natura filios primi Dei. Nobilitate autem & libertate abutentes, viuunt vt volunt. Volunt autem libidinose, se nulla re teneri arbitrati, vt domini sabbati, & qui sint quouis genere superiores, filij regales. Regi autem, inquiunt, lex scripta non est. Primum quidem, quod non faciant omnia quæ volunt. multa enim eos prohibebunt etsi cupiant, & conentur. Quinetiam quæ faciunt, non faciunt vt reges, sed vt mastigiæ. Clanculum enim comittunt adulteria, timentes ne deprehendantur, & vitantes ne condemnentur & metuentes ne supplicio afficiantur. Quomodo autem res est libera intemperantia & turpis sermo? Omnis enim qui peccat, est seruus, inquit Apostolus. Sed quomodo vitam ex Deo instituit, qui seipsum præbuit dedititium cuiuis concupiscentiæ, cum dixerit dominus. Ego autem dico. Ne concupiscas. Vult autem quis sua sponte peccare, & fert decretum vt adulteria committat, voluptatibusque & delitiis se expleat, & aliorum violet matrimonia? Cum aliorum autem qui inuiti peccant misereamur, si in extremum mundum venerint, qui in alieno non fuerint fideles, eis fides non habebitur. Afficit autem hospes aliquis ciues contumelia, & eis iniuriam facit: non autem vt peregrinus, vtens necessariis, viuit, ciues non offendens? Quomodo autē cū eadem faciant quæ qui odio habentur gentibus, propterea quòd nō faciant ea quę edicta sunt legibus, nēpe, iniqui, & incontinētes, & auari, & adulteri dicūt se solos Deū nosse? Oporteret enim eos etiam cū in alienis adsunt rectè viuere, vt re vera regiam virtutem ostenderent. Iam verò & humanis legislatoribus,

Videtur tale quid deesse. Quum falsa sint quæ dicunt, ex his constat. Primum &c. vel id. consulto prætermisisse visus quadam breuitate more Thucididis.

2. Petr. 2.

Exod. 20.

& diuinæ legi odio habentur, cum inique & præter leges viuere instituerint. Is certè qui scortatorem cõfodit, à Deo pius esse ostenditur in numeris. Et si dixerimus, inquit Ioannes in epistola, quòd societatem habemus cum eo, nempe Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatẽ habemus cum ipso, & sanguis Iesu filij eius emundat nos à peccato. Quomodo ergo sunt hi huius mundi seu seculi hominibus meliores, qui vel pessimis huius mundi sunt similes? Sunt enim, vt arbitror, similes natura, qui sunt facti similes. Quibus autem se esse censent nobilitate superiores, eos debent etiam superare moribus, vt vitent ne includantur in carcere. Reuera enim vt dixit dominus. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei. De abstinentia autem à cibis ostenditur à Daniele. Vt semel autem dicam. De obedientia dicit psallens Dauid. In quo dirigit iunior viã suam. Et statim audit. In custodiendo sermones tuos in toto corde. Et dicit Hieremias. Hæc autem dicit dominus. Per vias gentium ne ambulaueritis. Hinc moti aliqui alij, pusilli, & nullius pretij, dicunt formatum fuisse hominem à diuersis potestatibus. & quæ sunt quidem vsque ad vmbilicum, esse artis diuinioris, quæ autem subter, minoris. qua de causa coitum quoque appetere. Non animaduertunt autem, quòd superiores quoque partes nutrimentum appetunt, & quibusdam libidinantur. Aduersantur autem Christo quoque, qui dixit Pharisæis, eundem Deum & internum nostrum & externum fecisse hominem. Quinetiam appetitio non est corporis, etsi fiat per corpus. Quidam alij quos etiam vocamus. Antitactas, hoc est aduersarios & repugnantes, dicũt quòd Deus quidem, pater vniuersorum, noster est natura & omnia quæcunque fecit bona sunt. Vnus autem quispiam ex iis qui ab ipso facti sunt, seminauit zizania, malorum naturam generans, quibus etiam nos omnes implicauit, nos efficiens patri aduersarios. Quare nos etiam

Num. 25.
1. Ioan. 1.
Matth. 5.
Psal. 118.

ipsi

ipsi huic aduersamur ad patrem vlciscendum, contra secundi voluntatem facientes. Quoniam ergo hic dixit. Non mœchaberis, nos, inquiunt, mœchamur, vt eius mandatum dissoluamus. Dixerimus autem ad eos quoque, quòd si Pseudoprophetas, & eos qui veritatem simulant, ex operibus cognosci accepimus, male audiunt autem & vituperantur vestra opera: quomodo adhuc dicetis vos veritatem tenere? Aut enim nullum est malum, & non est vtique dignus reprehensione, is quem vos insimulatis, vt qui Deo sit aduersatus: neque fuit alicuius mali effector. Vna enim cum malo arbor quoque interimitur, aut si est malum ac consistit, dicant nobis quid dicant esse ea quæ data sunt præcepta, de iustitia, de continentia, de tolerantia, de patientia, & iis quæ sunt huiusmodi, bona an mala, & si fuerit quidem malum præceptum, quod plurima prohibet facere turpia, aduersus seipsum legem feret vitium, vt seipsum dissoluat, quod quidem non potest fieri. Sin autem bonum: cum bonis aduersentur præceptis, bono aduersari, & mala facere confitentur. Iam verò ipse quoque Servator, cui soli censent esse parendum, odio habere, & maledictis insequi prohibuit. Et cùm aduersario, inquit, vadens, eius amicus conare discedere. Aut ergo Christi quoque negabunt suasionem, aduersantes aduersario, aut si sint amici, non eum contra afficiet iniuria. Quid verò, an nescitis viri egregij (loquar enim tanquam præsentibus) quòd cum præceptis quæ sere recte habent pugnantes, propriæ saluti resistitis? Non enim ea quæ sunt vtiliter edicta, sed vos ipsos euertitis. Et dominus, luceant quidem, inquit, bona vestra opera. vos autem libidines & intemperantias vestras manifestas redditis. Et alioqui si vultis legislatoris præcepta dissoluere quanamuis de causa, illud quidem. Non Mœchaberis, & hoc, stuprum puero non inferes, & quæcunque ad continentiam conferunt, dissoluere conamini, propter vestram intemperantiam non dissoluitis autem quæ ab ipso fit hyemem, vt media adhuc hyeme æstatem faciatis: neque terram na-

Matth. 5
Luc. 12.

Matth. 5.

uigabilem, mare autem quod pedibus obiri possit, faciatis, vt qui historias composuerunt, barbarum Xerxem dicunt voluisse facere. Cur verò nõ omnibus preceptis repugnatis? Nam cum ille dicat, Crescite & multiplicamini, oporteret vos qui aduersamini, nullo modo vti coitu, & cum dixit. Dedi vobis omnia ad vescendum & fruendum, vos nullo frui oportuit. Quin etiam eo dicente oculum pro oculo, non opprtuit vos decertationem contraria rependere decertatione. Et cum furem iusserit reddere quadruplum, oportuit vos furi aliquid etiam addere. Rursus verò similiter cum præcepto, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, repugnetis, oportuit nec vniuersorum quidem Deum diligere. Et rursus cum dixerit. Non facies sculptile neque fusile, consequens erat vt etiam sculptilia adoraretis. Quomodo ergo non impiè facitis, qui Creatori quidem, vt dicitis, resistitis, quæ sunt autem meretricibus & adulteris similia sectamini? Quomodo autem non sentitis vos eum maiorem facere, quem vt imbecillum existimatis, siquidem id fit quod vult nõ autem illud quod voluit bonus. Contra enim ostenditur quodam modo à vobis ipsis, imbecillum esse vestrum patrem vt dicitis. Recensent etiam ex quibusdam locis Propheticis decerptas dictiones, & male cõsarcinatas, quæ allegoricè dicta sunt, tanquam recto ductu & citra figuram dicta sumentes. Dicunt enim scriptum esse, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Illi autem & Deo impudenti hoc tribuunt, & hoc eloquium tanquam consilium præceptum accipiunt, & hoc suæ saluti adscribunt, quòd creatori resistant. At impudenti quidem Deo non scriptum est. Si autem sic quoque habeat, eum qui vocatus est Diabolus intellige impudentem, vel vt qui accuset peccatores, vel vt qui defecerit & sit apostata. Populus ergo de quo hoc dictum est, cum castigantur propter sua peccata, ægrè ferentes & gementes, his verbis quæ dicta sunt murmurabant, quod aliæ quidem gentes cum iniquè egerant non puniantur, ipsi autem in singulis vexentur, adeò vt Hieremias quoque dixerit. Cur via im-

Malach. 3. *Hiere. 12.*

piorum prosperatur? Quod simile est ei quod dictum est apud Malachiam, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Nam qui dicuntur Prophetæ, non dicunt solum se aliqua à Deo audire, sed ipsi etiam ostenduntur annunciare per ἀνθυποφορὰν ea quæ vulgo iactantur à populo, tanquam quæstiones quasdam quæ fiunt ab hominibus afferentes, ex quibus est etiam dictum propositum. Nunquid autem ad hos verba sua dirigens, scribit Apostolus in epistola ad Romanos. Et non sicut blasphemamur, & sicut dicunt aliqui nos dicere. Faciamus mala, vt veniant bona, quorum iusta est damnatio. Ij sunt qui in legendo, tono vocis peruertunt scripturas ad proprias voluptates, & aliquorum accentuum & punctorum transpositione, quæ moderatè & vtiliter præcepta sunt, ad suas trahunt delitias. Qui irritatis Deum sermonibus vestris, inquit Malachias. Et dicitis in quo nam eum irritauimus. Dum vos dicitis. Quicunque facit malum, bonus est coram domino, & ipse in eis complacuit, & vbi est Deus iustitiæ? Ne ergo hunc locum vngue amplius fodicantes, plurium absurdarum hæresum meminerimus: nec rursus dum in singulis aduersus vnăquamque dicere necesse habentes, propterea pudore afficiamur, & nimis prolixos hos faciamus Commentarios: age in duo diuidentes omnes hæresos, eis respondeamus. Aut enim docent indifferenter viuere: aut modum tonumque excedentes, per impietatem & odium profitentur continentiam. Prius autem tractandum est de prima parte. Si omnem vitam licet eligere: eam scilicet etiam licet qui est cum continentia, & si quæuis vita nulli est periculo obnoxia: electa scilicet, cum virtute & temperantia multo minus. Ei enim qui est dominus Sabbati data potestate, si vitæ intemperanter actæ nulla est reddenda ratio: multo magis qui vitam moderatè & temperatè instituit, nulli erit rationi reddendæ obnoxius. Omnia enim licent, sed non omnia expediunt, ait Apostolus. Quod si omnia licent, videlicet moderatum quoque esse & temperantem. Quemadmodum ergo is est laudandus, qui

[Margin notes: ἀνθυποφορά (beside line 5); Rom. 3. (beside line 10); Malach. 2. (beside line 17); ὀνυχίζοντες (beside line 22); ἀπέραντον (beside line 30); 1. Corin. 6. (beside line 33)]

libertate vsus est ad viuedum ex virtute: ita multo magis qui dedit nobis liberam & nostri iuris potestatem, & concessit nobis viuere vt vellemus, est venerandus & adorandus, vt qui non permiserit vt nostra electio & vitatio seruiret necessariò. Si est autẽ vterque æquè securus, & qui incontinentiam, & qui continentiam elegerit, non est tamen ex æquo honestum & decorum. Qui enim impegit in voluptates, gratificatur corpori. Temperans autem, animam corporis dominam liberat à vitiis. Et si dicant nos vocatos fuisse in libertatem: solummodo ne præbeamus libertatem in occasionem carni, ex sententia Apostoli. Si autem cupiditati est obsequendum, & quæ probrosa est & turpis vita vt indifferens est eligenda, vt ipsi dicunt: aut cupiditatibus est omnino parendum, & si hoc ita est: facienda sunt quæuis impudicissima & maximè nefaria, eos sequendo qui in nobis persuadẽt aut sunt aliquæ declinandæ cupiditates, & non est amplius viuendum indifferenter: neque est impudenter seruiendum vilissimis & abiectissimis nostris partibus, ventri & pudendis, propter cupiditatem nostro blandiendo cadaueri. Nutritur enim & viuificatur cupiditas, dum ei vt optatis fruatur inseruitur: quemadmodum rursus si arceatur & interturbetur, flaccescit. Quomodo autem fieri potest, vt qui victus est à voluptatibus, domino assimiletur, aut Dei habeat cognitionẽ? Omnis enim voluptatis principium est cupiditas. Cupiditas autem est molestia & solicitudo, quæ propter egestatem aliquid appetit. Quare nihil aliud mihi videntur, qui hac vitę rationẽ suscipiunt, quã quod dicitur.

Galat. 5.

Vltra ignominiam sæuos sentire dolores.

Vt qui attrahendum ad se malum nunc & in posterũ eligant. Si ergo omnia licerent, nec timendum esset ne à spe excideremus propter malas actiones: esset fortasse eis aliquis prætextus cur male viueret & miserabiliter. Quoniam autem vita quædam beata nobis ostensa est per præcepta, quam oportet omnes sequutos, nec aliquid eorum quæ dicta sunt perperam audientes, nec eorum quæ conuenit aliquid, & si sit vel

minimum, contemnentes, sequi quo verbum ducit; cum si ab eo exciderimus, in malum immortale incidamus necesse est: si Diuinam autem scripturam secuti fuerimus, per quam ingrediuntur qui crediderunt, vt Domino quoad eius fieri potest, assimilentur: non est viuendum indifferenter, sed pro viribus mundos esse oportet à voluptatibus & cupiditatibus: & cura est gerenda animæ. Mens enim quæ est munda & ab omni vitio libera, est quodammodo apta ad potestatem Dei suscipiendam, cum diuina in eo assurgat imago, & quicunque habet hanc spem in Domino, seipsum, inquit, mundum castumque facit, quatenus ille est castus. Vt ij autem accipiant Dei cognitionem qui adhuc ducuntur à vitiis, minimè potest fieri. Ergo nec vt finem assequantur, qui nullam habent Dei cognitionem. Et eum quidē qui hunc finem non assequitur, accusare videtur Dei ignoratio. Vt Deus autem ignoretur, efficit vitæ institutio. Omnino enim fieri non potest vt quis simul sit & scientia præditus, & blandiri corpori nō erubescat. Neque enim potest vnquam couenire, quòd voluptas sit bonum, cum eo quod bonū sit solum pulchrum & honestum, vel etiam cū eo quòd solus sit pulcher dominus, & solus bonus Deus & solus amabilis. In Christo autem circumcisi estis, circūcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi. Si ergo cum Christo consurrexistis, quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis, & vita vestra absconsa est cum Christo Deo, non autem ea quam exercens fornicatio. Mortificate ergo membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium, propter quæ venit ira. Deponant ergo ipsi quoque iram, indignationem, vitium, maledictum, turpem sermonem ex ore suo, exuentes veterem hominem cū concupiscentiis, & induentes nouum qui renouatur in agnitionem ad imaginem eius qui creauit ipsum. Vitæ enim institutio apertè eos arguit qui mandata nouere. Qualis enim sermo,

1. Ioan. 3. Clemens legit ἁγνίζει noster interpres ἁγιάζει vertit enim sanctificat.

Colo. 2.

talis est vita. Arbor autem cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & foliis ac ramis. Cognitio ergo est ex fructu & vitæ institutione, non ex verbo & flore. Non enim solum verbum dicimus esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in anima ex præceptorum obediētia, quæ facit omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominem instruit vt seipsum cognoscat, & docet hominem, vt ad Deum suas cogitationes dirigat. Quod enim oculus est in corpore, hoc est in mēte cognitio. Neque dicant libertatem eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut ij qui bilem dicunt dulcem. Nos enim didicimus libertatem, qua Dominus noster nos liberat, soluens à voluptatibus & à cupiditatibus, & aliis vitiis animique perturbationibus. Qui dicit: Noui dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est, ait Ioannes. Iis autem qui speciosis quibusdam verbis, per continentiam, sunt impij & in creaturam & sanctum opificem, qui est solus Deus omnipotens, & dicunt non esse admittendum matrimonium & liberorum procreationem, nec immundum esse inducendos alios infelices futuros, nec suppeditandum esse morti nutrimentum, illa sunt dicenda. Primum quidem illud Ioannis. Et nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus quòd nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nomini si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Deinde sunt etiam euertenda & dissoluenda quæ ab eis afferuntur, hoc modo. Salomææ interroganti quousque vigebit mors, non quasi vita esset mala, & mala creatura; Dominus. Quoad vsque, inquit, vos mulieres paritis; sed quasi naturalem docens consequentiam. Ortum enim omnino sequitur interitus. Vult ergo lex quidem vos à delitiis omníque probro & dedecore educere. Et hic est eius finis, ab iniustitia ad iustitiam deducere, honesta ac moderata eligendo matrimonia, & liberorum procreationem, bonamque vitæ institutionem. Dominus autem non venit ad sol-

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 2.

uendam legem sed ad implendam, ad implendam autem, nō vt cui aliquid deesset, sed quòd perfectæ fuerint legis prophetiæ in eius aduentu. Nam recta vitæ institutio, iis, etiam qui iustè vixerunt, ante legem per verbum prædicabatur. Vulgus ergo hominum quod non nouit continentiam, corpore vitam degit, sed non spiritu. Sine spiritu autem corpus est terra & cinis. Iam adulterium iudicat Dominus ex cogitatione. Quid enim, an nō licet etiam continenter vti matrimonio, & non conari dissoluere quod coniunxit Dominus. Talia enim docent coniugij diuisores, propter quod, nomen probris ac maledictis appetitur inter gentes. Sceleratum autem dicentes isti esse coitum, qui ipsi quoque vt consisterent, ex coitu accepere, quomodo nō fuerint scelerati. Eorum autem qui sunt sanctificati, sanctum quoque, vt puto, semen est. Ac nobis quidem debet esse sanctificatus, non solum spiritus, sed & mores, & vita, & corpus. Nam quanam ratione dicit Paulus Apostolus esse sanctificatam mulierem à viro, aut virum à muliere? Quid est autem quod Dominus quoque dixit iis qui interrogabant de diuortio, an liceat vxorem dimittere, cum Moses id permiserit. Ad duritiam cordis vestri, inquit Moses, hæc scripsit. Vos autem non legistis quòd protoplasto Deus dixit. Eritis duo in carne vna: Quare qui dimittit vxorem, præterquam fornicationis causa, facit eam mœchari. Sed post resurrectionem, inquit, nec vxores ducunt, nec nubunt, etenim de ventre & cibis dictum est. Escæ ventri, & venter escis. Deus autem & illum & has destruet, hos impetens, qui instar caprorum & hircorum sibi viuendum esse censent ne securè ac sine timore comessent & coirent. Si resurrectionem itaque acceperunt, vt ipsi dicunt, & ideo matrimonium infirmant & abrogant: nec comedant, nec bibant. Otiosum enim esse cessatúque vẽtrem & cibos dicit Apostolus in resurrectione. Quomodo ergo esuriunt, & sitiunt & carnis patiuntur affectiones, & alia quæ non patietur, qui per Christum accepit perfectam, quæ speratur, resurre-

1.Cor.7.
Matth.19.
Mar.10.
Luc.20.
1.Cor.6.
καταργήσει. ociosa reddet, & cessare faciet.

ctionem? Quinetiam ij qui colunt idola, à cibis & venere abstinent. Non est autem, inquit, regnum Dei cibus & potus. Certè Magis quoque curæ est, qui Angelos colunt & dæmones, simul a vino & animatis & rebus abstinere venereis. Quemadmodum autem humilitas est mansuetudo, non autem afflictio corporis: ita etiam continentia est animæ virtus, quæ nō est in manifesto, sed in occulto. Sunt autem etiam qui matrimonium apertè dicunt fornicationem, & decernunt id traditum esse à diabolo. Dicunt autem gloriosi isti iactatores se imitari Dominum, qui neque vxorem duxit, neque in mundo aliquid possedit, se magis quàm alij Euangelium intellexisse gloriantes. Eis autem dicit scriptura. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Deinde nesciunt caussam cur Dominus vxorem non duxerit. Primum quidem propriam sponsam habuit ecclesiam. Deinde verò nec homo erat communis, vt opus haberet etiam adiutore aliquo secundum carnem. Neque erat ei necesse procreare filios qui manet in æternum, & natus est solus Dei filius. Hic ipse autem Dominus dicit. Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Et rursus. Sicut autem erat in diebus Noë, erant nubentes, & nuptui dantes, ædificantes & plantantes, & sicut erat in diebus Loth ita erit aduentus filij hominis. Et quod non dicit ad gentes, subiungit. Num cum venerit filius hominis, inueniet fidem in terra. Et rursus. Væ prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Quamquam hæc quoque dicuntur allegoricè. Propterea nec tempora præfinit quæ pater posuit in sua potestate, vt permaneret mundus per generationes. Illud autem. Non omnes capiunt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi qui sic nati sunt, & sunt Eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt Eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat, nesciunt quòd postquam de diuortio esset locutus, cum quidem rogassent. Si sic sit caussa vxoris, non expedit homini vxorem ducere: tunc dixit Dominus. Non omnes capiunt verbum hoc, sed qui-

Rom. 14. Matth. 19. Mar. 10. Matth. 24. Luc. 18. Luc. 21. Matth. 19.

bus datum est. Hoc autem qui rogabant, volebant ex eo scire, an vxore damnata & eiecta propter fornicationem, concedat aliam ducere. Aiunt autem Athletas quoque non paucos abstinere à venere, propter exercitationem corporis continentes, quemadmodum Crotoniatem Ascylum, & Crisonem Imeræum. Quinetiam Amœbeus cytharœdus, cum recẽter vxorem duxisset, à sponsa abstinuit, & Cyrenæus Aristoteles amantem Laidem solus despexit. Cum meretrici itaque, iurasset se eum esse in patriam abducturum, si ei aduersus decertantes aduersarios in aliquibus opem tulisset, postquam id perfecit, lepidè à se scriptum iusiurandum exequens, eius quàm simillimam Cyrenæ statuit imaginem, vt scribit Ister in libro de Proprietate certaminum. Quare nec castitas est bonum & ex virtute, nisi fiat propter dilectionem in Deum. Iam de iis qui matrimonium abhorrent dicit beatus Paulus. In nouissimis diebus deficiẽt quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, prohibentium nubere, abstinere à cibis. Et rursus dicit. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione & parsimonia corporis. Idem autem illa quoque scribit. Alligatus es vxori, ne quæras solutionem. Solutus es ab vxore, ne quæras vxorem. Et rursus. Vnusquisque autem suam vxorem habeat, ne tentet vos Sathanas. Quid verò, non etiam iusti veteres creaturam cum gratiarum actione participabant? Aliqui autem etiam liberos susceperunt, cum continenter versati essent in matrimonio. Et Heliæ quidem corui alimentum afferebant, panes & carnes. Quinetiam Samuel Propheta, armum, quem ex iis quæ comedebat reliquerat, allatum, dedit edendum Sauli. Hi autem qui se eos dicunt vitæ institutis excellere, cum illorum actionibus ne potuerunt quidem conferri. Qui itaque non comedit, comedentem ne spernat. Qui autem comedit, eum qui non comedit nõ iudicet. Deus enim ipsum accepit. Quinetiam Dominus de seipso dicens, Venit, inquit, Ioannes, nec comedens nec bibens, & dicunt Dæmonium

Ister. *ἐγκράτειαν*
1.Tim 4.
Coloss.2.
1.Cor.7.
Rom.14.
Matth.11.

habet. Venit filius hominis comedẽs & bibens, & dicunt. Ecce homo vorax & vini potor, amicus publicanorum & peccatorum. An etiam reprobãt Apostolos. Petrus enim & Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. Et Paulus quidem certè non veretur in quadã epistola suam appellare coniugem, quam non circumferebat, quod non magno ei esset opus ministerio. Dicit itaque in quadam epistola. Non habemus potestatem sororem mulierem circunducẽdi sicut & reliqui Apostoli? Sed hi quidem, vt erat consentaneum, ministerio quod diuelli non poterat, prædicationi scilicet attendẽtes, non vt vxores, sed vt sorores circũducebant mulieres, quæ vnà ministraturæ essent apud mulieres quæ domos custodiebant: per quas etiam in gynæcæum, absque vlla reprehensione maláue suspicione, ingredi posset doctrina Domini. Atqui hic ipse exclamauit, Non est regnum Dei esca & potus. Neque verò abstinentia à vino & carnibus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quis eorũ ouilla pelle indutus, & zona pellicea accinctus, circuit vt Helias? vel subligaculum tantum habens lineum, vt Hieremias. Ioannis autem vitę institutum cognitione præditum quis imitabitur? Sed sic quoque viuentes, gratias creatori agebant beati Prophetæ. Carpocratis autem iustitia, & eorum qui æquè atque ipse impudicam & intemperantem persequuntur communionem, hoc modo dissoluitur. Simul enim ac dixerit, A te petẽti des, subiungit, Et eum qui velit mutuo accipere ne auerseris, hanc docens communicationem, non autem illam incestam & impudicam coniunctionẽ. Quomodo autem fuerit is qui petit & accipit, is qui mutuatur, si nullus sit qui habeat & det mutuo? Quid verò quãdo dicit Dominus, Esurij & me pauistis, sitij, & potum mihi dedistis, hospes eram, & me collegistis, nudus, & me vestiistis, Deinde subiungit, Quatenus fecistis vni horum minimorum, mihi fecistis: nunc quid easdem quoque tulit leges in veteri testamento? Qui dat mendico, fœneratur Deo, & Ne abstineas

Marginal notes: Philip. 4. Et tu germane compar. græce σύζυγε. 1. Cor. 9. Rom. 14. Luc. 6. Matt. 25.

ris à benefaciendo egeno, inquit. Et rursus, Eleemosynæ & fides ne te deficiant, inquit. Paupertas autem virum humiliat, ditant autem manus virorum. Subiungit autem, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, fit acceptus: &, Pretium redemptionis animæ propriæ iudicantur diuitiæ. An non apertè indicat, quòd sicut mundus componitur ex contrariis, nempe ex calido & frigido humido & sicco, ita etiam ex iis qui dant & ex iis qui accipiunt? Et rursus cùm dixit, Si vis perfectus esse, vende quæ habes & da pauperibus; refellit eum qui gloriatur quòd omnia à iuuentute præcepta seruauerit. Non enim impleuerat illud, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Tunc autem vt qui à Domino perficeretur, docebatur communicare & impertiri per caritatem. Pulchrè ergo non prohibuit esse diuitem, sed esse diuitem iniustè & inexplebiliter. Possessio enim quæ cum iniquitate acceleratur, minor redditur. Sunt enim qui seminantes multiplicant, & qui colligentes minus habent. De quibus scriptum est, Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in seculum seculi. Qui enim seminat & plura colligit, is est qui per terrenam & temporalem communicationem ac distributionem, cœlestia acquirit & æterna. Est autem alius qui incassum nemini impertit, & thesauros in terra colligit, Vbi ærugo & tinea destruunt. De quo scriptum est, Qui colligit mercedes, colligit in saccum perforatum. Huius agrum Dominus in Euangelio dicit fuisse fertilem: deinde cum vellet fructus reponere, & esset maiora horrea & apothecas sibi ædificaturus sibi dixisse per prosopopœiam, Habes bona multa reposita tibi in multos annos, ede, bibe, lætare. Stulte ergo, inquit, hac nocte animam tuam à te repetunt: Quæ ergo parasti, cuius erunt? Humana ergo continentia, ea, inquam, quæ est ex sententia Philosophorum Græcorum, profitetur pugnare cum cupiditate, & in factis ei non inseruire. Quæ est autem ex nostra sententia continentia, non concu-

Prouerb. 19. Psal. 14. Psal. 48. Matth. 19. Psal. 111. Agg. 1. Luc. 12.

piscere: non vt quis concupiscens se fortiter gerat, sed vt etiam à concupiscendo se contineat. Non potest autem ea aliter accipi continentia, nisi gratia Dei. Et ideo dixit: Petite & dabitur vobis. Hanc gratiam Moses quoque accepit qui indigo corpore erat indutus, vt quadraginta diebus neque esuriret neque sitiret. Quemadmodum autem melius est sanum esse, quèm ægrotantem disserere de sanitate: ita lucem esse, quàm loqui de luce. & quæ est ex veritate continentia, ea quæ docetur à Philosophis. Nō enim vbi est lux illic tenebræ. Vbi autem sola insidet cupiditas, etiam si quiescat ab ea quæ per corpus fit operatione, at memoria quidem certè cum eo quod non est præsens congreditur. In summa autem & generaliter nobis procedat oratio, de matrimonio, nutrimento, & aliis, vt nihil faciamus ex cupiditate, velimus autē ea sola quæ sunt necessaria. Non sumus enim filij cupiditatis, sed voluntatis. & eum qui vxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiam, vt ne suam quidem concupiscat vxorem, quam debet diligere, honesta & moderata voluntate operā dans liberis, Non enim carnis curam gerere ad concupiscentias didicimus: honestè autem tanquam in die Christo, & dominica lucida vitæ institutione ac conuersatione ambulantes. non in comessationibus & & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in litibus & contentionibus. Verum enimuero non oportet considerare continentiam in vno solum genere, nempe in rebus venereis, sed etiam in quibuscūque aliis quæ luxuriosa concupiscit anima, non contenta necessariis, sed solicita de delitiis. Cōtinentia est pecuniam despicere, voluptatem, possessionem, spectaculum magno & excelso animo contemnere, os cōtinere, ratione quæ sunt mala vincere. Iam verò angeli quoque quidam cum fuissent incontinentes, victi cupiditate, huc è cœlo descenderunt. Valentinus autem in epistola ad Agathopopodem, Cùm omnia, inquit, sustinuisset, erat continens. diuinitatem operabatur Iesus. edebat & bibebat propriè, non reddens

Matth. 7.
Luc. 11.

cibos: tanta ei inerat vis continentiæ, vt etiam nutrimentum in eo nō interierit, quoniam ipse nō habuit interitum. Nos ergo propter dilectionem in dominū, & propter ipsum honestum, amplectimur continentiam: templum spiritus sanctificantes. Honestū enim est, propter regnum cœlorum seipsum castrare ab omni cupiditate, & emundare conscientiam à mortuis operibus, ad seruiendum Deo viuenti. Qui autem propter odium aduersus carnem susceptum, à coniugali coniunctione, & eorum qui conueniunt ciborū participatione liberari desiderāt, indocti sunt & impij, & absque ratione continentes, sicut aliæ gentes plurimæ. Brachmanes quidem certe neque animatum comedunt, neque vinum bibunt. Sed aliqui quidem ex iis, quotidie sicut nos cibum capiunt, nonnulli autem ex iis tertio quoque die, vt ait Alexander Polyhistor in lib. de Rebus Indicis: mortem autem contemnūt, & viuere nihili faciunt: credunt enim esse regenerationem. Aliqui autem colunt Herculem & Panem. Qui autem ex Indis vocantur σεμνοὶ, hoc est honesti ac venerandi, nudi totam vitam transigunt. Ij veritatem exercent, & futura prædicunt, & colūt quandam pyramidem, sub qua existimant alicuius Dei ossa esse reposita. Neque verò Gymnosophistæ, nec qui dicuntur σεμνοὶ, id est venerandi, vtuntur mulieribus. hoc enim præter naturam & iniquum esse existimant. Qua de causa seipsos castos conseruant. Virgines autem sunt etiam mulieres quæ dicuntur σεμναὶ, hoc est venerandæ. Videntur autem obseruare cœlestia, & per eorum significationem quędam futura prædicere. Quoniam autem qui introducunt indifferentiam, paucas quasdam scripturas detorquentes, titillanti suæ voluptati eas suffragari existimant, quinetiam illam quoque. Peccatum enim vestri non dominabitur: nō estis enim sub lege, sed sub gratia, & aliquas alias huiusmodi, quarum propter hæc non est rationi consentaneum vt faciam mentionem. Non enim nauē instruo piraticam: age paucis eorum argumentum perstringamus. Ipse enim egregius Apostolus, prædictæ dictio- *Rom. 6.*

ni subiungens, intentati criminis afferet solutionem. Quid ergo, peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Adeò diuinè & propheticè è vestigio dissoluit artem voluptatis sophisticam. Non intelligunt ergo, vt videtur, quòd omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque per corpus ea quæ fecit, siue bonum siue malum: vt

2.Corint.5. quæ per corpus fecit aliquis recipiat. Quare si qua est in Christo noua creatura, ea non est amplius peccatis dedita. Vetera præterierũt. Vitam antiquam exuimus:

ἁμαρτητική. ecce enim noua facta sunt, castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinentia: iustitia ex iniustitia. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ, aut quæ luci cum tenebris societas? Quæ est autem con-

2.Cor.6. uentio Christo cum Belial? Quæ pars est fideli cum infideli? Quæ est autem consensio templo Dei cum idolis? Has ergo habentes promissiones, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus,

2.Cor.7. perficientes sanctitatem in timore Dei. Qui autem Dei creaturæ resistunt per speciosam illam continentiam, illa quoque dicunt quę ad Salomen dicta sunt, quorum prius meminimus. Habentur autem, vt existimo, in Euangelio secundum Ægyptios. Aiũt enim

Euangelium secundum Aegyptios. ipsum dixisse Seruatorem. Veni ad dissoluendum opera fœminæ: fœminæ quidem, cupiditatis: opera autem, generationem & interitum. Quid ergo dixerint, Soluta est hæc administratio? Non dixerint. Manet enim mundus in eadem œconomia. Sed non falsum dixit Dominus. Re vera enim opera dissoluit cupiditatis, auaritiam, contentionem, gloriæ cupiditatem, mulierum insanum amorem, prędicatum, ingluuiem, luxum & profusionem, & quæ sunt his similia. Horũ autem ortus, est animæ interitus, siquidem delictis mortui efficimur. Ea verò fœmina est intemperantia. Ortum autem & interitum, qui est in creatura, principaliter fieri necesse est, vsque ad perfectam & omni ex parte absolutam distinctionem, & electionis restitutionem, per quam, quæ etiam sunt mundo permixtæ & confusæ substantiæ, proprietati suæ restituuntur.

Vnde meritò cum de consummatione Verbum significasset, ait Salome, Quousque morientur homines? Hominem autem vocat scriptura dupliciter. & eum qui apparet, & animam: & eum rursus qui seruatur & eum qui non. Mors autem animæ dicitur peccatū. Quare cautè & consideratè respondet dominus, Quo ad vsque pepererint mulieres, hoc est quandiu operabuntur cupiditates. Et ideo quemadmodum per vnum hominem peccatum ingressum est in mundum: per peccatum quoque mors ad omnes homines peruasit: quatenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, inquit Apostolus: naturali autem diuinæ Oeconomiæ necessitate, mors sequitur generationem. & corporis & animæ coniunctionem cōsequitur eorum dissolutio. Si est autem propter doctrinam & agnitionem generatio: restitutionis autem est dissolutio: Quomodo autem existimatur mulier causa mortis, propterea quòd pariat: ita etiam dicetur dux vitæ propter eandem causam. Iam quæ prior inchoauit transgressionem, vita est appellata, propter causam successionis. & eorum qui generantur, tam iustorum quàm iniustorum, mater est, vnoquoque nostrum seipsum iustificante, vel contrà inobedientem seipsum constituente. Vnde nō ego quidem arbitror Apostolum abhorrere vitam quæ est in carne, cùm dicit. Sed in omni fiducia, vt semper, nunc quoque Christus magnificabitur in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus, & mori lucrum. Si autem viuere in carne est hoc quoque mihi fructus operis, quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens resolui, & esse cum Christo: multo enim melius: manere autem in carne, est magis necessarium propter vos. Per hæc enim, vt puto, apertè ostendit, exitus quidem corporis perfectionem, esse in Deum dilectionem: eius autem præsentia in carne, ex grato animo profectam tolerantiam, propter eos qui opus habent vt salui fiant. Quid verò, non etiam ea quę deinceps sequuntur ex iis quæ dicta sunt ad Salomen subiungunt, ij qui quiduis potius quàm quæ

Rom. 5 ἐφ' ᾧ.

Phil. 1.

est ex veritate Euágelicam regulam su..t secuti? Cùm ea enim dixisset, Rectè ergo feci quæ non peperi: vtpote quòd non vt oportet assumeretur generatio, excipit Dominus, dicens. Omni herba vescere, ea autem quæ habet amaritudinem ne vescaris. Per hæc enim significat, esse in nostra potestate, & non esse necessariam ex prohibitione præcepti, vel continentiam, vel etiam matrimonium. & quòd matrimonium creationi aliquid affert auxilij, præterea explicans. Nemo ergo peccatum existimet matrimonium quod est ex ratione seu per Verbum. Nisi existimat esse amaram filiorum educationem. multis enim contrà, carere liberis videtur esse molestissimum. Neque amara videatur alicui liberorum procreatio, à diuinis abstrahés propter ea quæ ad vsum necessaria geruntur negotia. Hic autem non facile ferens vitam solitariam, desiderat matrimonium, quãdoquidem id quod cordi est, cum temperantia est innoxium. & habet vnusquisque nostrum potestatem eligendi an velit gignere filios. Cõsidero autem quemadmodum aliqui quidem qui prætextu matrimonij difficultatum ab eo abstinuerunt, non conuenienter sanctæ cognitioni, ad inhumanitatem & odium hominum destuxerunt: & perit apud ipsos caritas. Aliqui autem, qui legis concessioni acquiescentes sunt alligati, & titillãti sensuum voluptate perfusi, fuerunt, vt ait Propheta, assimilati iumentis. Quinam sunt autem illi duo & tres, qui congregãtur in nomine domini, in quorum medio est Dominus: an non virum & mulierem & filium tres dicit, quoniam mulier cum viro per Deum cõiungitur? Sed si accinctus quis esse velit & expeditus, nõ volés procreare liberos, propter eam quæ est in procreandis liberis molestiam & occupationem: maneat, inquit Apostolus, cœlebs vt ego. Velle enim dicere Dominum exponunt, cum pluribus quidem esse creatorem, effectorem Deum generationis: cum vno autem, nempe electo, Seruatorem, qui est alterius scilicet Dei, qui bonus est, filius. Hoc autem non ita habet. Sed est quidem etiam cũ iis qui honestè ac moderatè in matrimonio

συνεργὸς ἔσται τῇ κτίσει κατὰ λόγον διὰ τὰς χρειώδεις ἀσχολίας. ἐναρισον.

μισανθρωπίαν.

Matth. 18.

ἄγαμος.
1. Cor. 7.

trimonio versati sunt,& liberos susceperunt, Deus per filium: Est autem etiam cum eo qui rationi seu verbo conuenienter fuit cōtinens idem Deus similiter. Fuerint autem aliter quoque tres quidem, ira, cupiditas, & ratio: caro autem & anima & spiritus alia ratione. Forte autem & vocationem, & electionem, secūdam, & tertium genus quod in primo honore collocatur, tacitè significat trias quæ prius dicta est. cum quibus est quæ omnia considerat Dei potestas, absque diuisione cadens in diuisionem. Qui ergo animæ quæ sunt secundum naturam ita vt oportet vtitur operationibus, desiderat quidem ea quæ sunt conueniētia, odio autem habet ea quæ lædunt, sicut iubent mandata. Benedices enim, inquit, benedicenti, & maledices maledicenti. Quando autem hæc transiliens, iram scilicet & cupiditatem, creaturam re vera amauerit, propter eum qui est Deus & effector omnium, is ex recta viuet cognitione, non laborioso continentiæ habitu acquisito per eam quæ est seruatori assimilationem, vnita cognitione, fide, dilectione: vt qui finis iudicio vnus sit, & verè spiritalis, quæ ex ira & cupiditate procedunt cogitationes omnino non admittēs. qui ad Domini imaginem ab ipso artifice efficitur homo perfectus, dignus iam qui frater à Domino nominetur, is simul est amicus & filius. Sic ergo duo & tres in eodem congregantur, nempe in homine cognitione prædito. Fuerit autem multorum quoque concordia ex tribus numerata, cum quibus est Dominus, vna ecclesia: vnus homo, genus vnum. An non cum vno quidem Iudæo erat Dominus legem ferens. Iam autē prophetans, & Hieremiam mittens Babylonem, quinetiam eos qui erant ex gentibus vocans per prophetiam, congregauit duos populos. Tertius autem est vnus, qui ex duobus creatur in nouum hominem, quo inambulat & inhabitat in ipsa ecclesia. Et lex simul & Prophetæ, vnà cum Euangelio, in nomine Christi congregantur in vnam cognitionem. Qui ergo propter odium vxorem non ducunt, vel propter concupiscentiam carne indifferenter abutūtur, non sunt in

λογικῶς.

ἀμερῶς μερίζεσθαι.

K

numero illorum qui seruantur, cum quibus est Dominus. His sic ostensis, age quæcunque scripturæ aduersantur iis Sophistis qui sunt ex hæresibus, iam adducamus. declarãtes regulam cõtinentiæ quæ rationi seu Verbo conueniẽter obseruatur. Vnaquæque autẽ hæresis scripturam, quæ sibi conuenienter affertur. Qui autem intelligit, opportunè eligens, vtetur ad eos confutandos qui præter præcepta decreta cõstituunt. Atqui vt ab alto rem repetamus, lex quidem, sicut prius diximus illud, Non cõcupisces vxorem proximi tui, prius exclamauit ante propinquam & cohærẽtem Domini vocem, quæ dicit ex sua ipsius persona. Audiuistis legem præcipientem, Nõ mœchaberis. Ego autem dico non cõcupisces. Quòd enim vellet lex viros vti moderatè vxoribus, & propter solam liberorũ susceptionem, ex eo clarũ est, quòd prohibet quidẽ eum qui nõ habet vxorem, statim cum captiua habere consuetudinẽ. Quòd si semel desiderauerit, ei cum tõsa fuerit capillos, permittere vt lugeat triginta diebus. Si autẽ ne sic quidem emarcescat cupiditas, tunc liberis operã dare. cum quæ dominatur impulsio, probata sit præfinito tempore cõsentanea rationi appetio. Vnde nullum ex veteribus ex scriptura ostenderis, qui cũ prægnante rem habuerit. sed postquàm gestauit vterum, & postquam editum fœtum à lacte depulit, rursus à viris cognitas fuisse vxores. Iam hunc scopum & institutum inuenies seruantem Mosis patrem, cùm triennium post Aaronẽ editum intermisisset, genuisse Mosem. Et rursus Leuitica tribus seruans hanc naturæ legem à Deo traditam, aliis numero minor ingressa est in terram promissam. Non enim facile multiplicatur genus, cùm viri quidem seminant qui legitimum ineunt matrimoniũ, expectant autem non solum vteri gestationem, sed etiam à lacte depulsionẽ. Vnde meritò Moses quoque Iudęos paulatim prouehens ad cõtinentiam, cùm tribus diebus deinceps consequẽtibus à venerea voluptate abstinuissent, iussit audire verba Dei. Nos ergo Dei templa sumus, sicut dixit Propheta. Inhabitabo in eis, & inambulabo; & ero eorum

Matth. 5.

ex Scriptura nõ potest ostẽdi veteres solitos fuisse cognoscere prægnantes.

γαλακτεχίαν

Leuit. 26.
2. Corint. 6.

Deus, & ipsi erunt meus populus, si ex præceptis vitã instituamus, siue vnusquisque nostrũ, siue tota simul ecclesia. Quare egredimini è medio ipsorum, & separemini, dicit Dominus, & immundum ne tangatis, & ego vos suscipiam, & ero vobis in Patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens. *Esa. 52. 2. Cor. 6.* Non ab iis qui vxores duxerunt, vt aiunt, sed à gentibus quæ adhuc viuebant in fornicatione, præterea autem à prius quoque dictis hæresibus, vt immundis & impiis, prophetice nos iubet separari. Vnde etiã Paulus quoque verba dirigens ad eos, qui erant iis qui dicti sunt similes, Has ergo promissiones habete, inquit, *2. Cor. 7.* dilecti: mundemus corda nostra ab omni inquinamẽto carnis & spiritus, perficientes sanctitatem in timore Dei. Zelo enim vos Zelo Dei, despõdi enim vos *2. Cor. 11.* vni viro virginem castam exhibere Christo. Ecclesia autem alij non iungitur matrimonio, sponsum possidens. Sed vnusquisque nostrum, habet, si velit, potestatem ducendi legitimam vxorem, in primis, inquam, nuptiis. Vereor autem ne sicut serpens seduxit Euam in astutia, corrumpantur sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. piè admodum & doctoris instar dixit Apostolus. Quocirca admirabilis quoque Petrus, Charissimi, inquit, obsecro vos tanquam aduenas & *1. Pet. 2.* peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter gentes habentes bonam: quoniam sic est volũtas Dei, vt bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, & nõ quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed vt serui Dei. Similiter etiam scribit Paulus in epistola ad Romanos, Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in ipso? Quoniam vetus homo noster simul est crucifixus, vt destruatur corpus peccati. vsque ad illud, Neque exhibete membra vestra, arma iniustitiæ peccato. Atque adeò cùm in hunc locum deuenerim, videor mihi non esse innotatum prætermissurus, quòd eundem Deum per legem & Prophetas & Euangelium prædicet Apostolus. Illud enim,

ἐργασίαν habet Græcũ clementis. Rom. 6.

Lex etiã concupiscentiam prohibebat. Non concupisces, quód scriptum est in Euangelio; legi attribuit in epistola ad Romanos, sciens esse vnũ eum qui prædicauit per legem & Prophetas, & Patrẽ, qui per ipsum est annũcatus. Dicit enim, Quid dicemus? Lex est ne peccatum? Absit. Sed peccatum nõ cognoui nisi per legem. Concupiscentiam enim nõ cognouissem, nisi lex diceret, Non concupisces. etiamsi ij qui sunt diuersæ sententiæ, repugnantes, existiment Paulum verba sua dirigẽtem aduersus Creatorem, dixisse ea quæ deinceps sequuntur. Noui enim quòd nõ habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Sed legãt ea quæ prius dicta sunt, & ea quę consequũtur. Prius enĩ dixit, Sed inhabitãs in me peccatũ. propter quod consentaneum erat dicere illud, non habitat in carne mea bonum. Consequenter subiũxit, Si autem quod nolo hoc ego facio, nõ vtique ego id operor, sed quod inhabitat in me peccatum. quod repugnans, inquit, legi Dei & legi mentis meæ, captiuat me in lege peccati quæ est in membris meis. Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et rursus (nũquam enim quouis modo iuuãdo defatigatur) nõ veretur veluti concludere. Lex enim spiritus liberauit me à lege peccati & mortis. quoniam per filium Deus condemnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secũdum carnem ambulamus sed secundum spiritum. Præter hæc adhuc declarãs ea quæ prius dicta sunt, exclamat, Corpus quidem mortuum propter peccatum. significãs id nõ esse templum, sed animæ sepulchrum. Quando enim sanctificatum fuerit Deo, spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Qui viuificabit etiã mortalia vestra corpora, per eius spiritum qui habitat in vobis. Rursus itaque voluptarios increpãs, illa adiicit. Prudẽtia enim carnis, mors. quoniam qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant. & prudentia carnis est cum Deo gerere inimicitias: Legi enim Dei non subiicitur. Qui autem sunt in carne, non vt quidã decernũt, Deo placere non possunt, sed vt prius diximus. Deinde vt eos distinguat, dicit ecclesiæ. Vos

Rom. 7.

ἐπιλέγειν.

Rom. 8.

autem non estis in carne sed in spiritu. siquidem spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Si autem Christus in vobis, corpus quidem est mortuum per peccatum. Spiritus autem viuus per iustitiam. Debitores itaque sumus fratres, non carni vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri. Si vero spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Et aduersus nobilitatem & aduersus libertatem, quæ execrabiliter ab iis qui sunt diuersæ sententiæ introducitur, qui propter libidinem & intemperantiam gloriantur, subiungit, dicens. Nō enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. hoc est, ad hoc accepimus, vt cognoscamus eum quē oramus, qui est verè pater, qui eorum quæ sunt solus est pater, qui ad salutem erudit & castigat vt pater, & timorem minatur. Quod autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium, doctrina est cōtinentiæ. Adiecit enim illud quidem, Ex consensu, ne quis dissolueret matrimonium. Ad tempus autem, ne ex necessitate exercēs continentiam is qui vxorem duxerit, aliquando labatur in peccatum, vt qui in id incidat vt suo quidē coniugio parcat, alienū autē concupiscat. Qua ratione eū etiā qui se turpiter & indecore gerere existimat quod virginē alat, rectè eā dicit esse nuptū datutū. Propositū autē vniuscuiusque tam eius qui seipsum castrauit, hoc est, qui castitatē delegit, & qui rursus propter liberorū procreationē seipsum cōiunxit matrimonio, debet perseuerare, nō cedēs & acquiescēs ei quod est minus ac inferius. Si eni vitæ suæ aliquid incremēti poterit adiicere, ipse sibi in Deo maiorē acquiret dignitatem, vt qui purè simul & cōsideratè fuerit cōtinens. Si autem eā quā elegit regulā superauerit, in maiorē deinde ad spē gloriā recidet. Habet enim sicut castitas, ita etiam matrimoniū propria munera & ministeria, quę ad dominū pertinēt, filiorū, inquā, curam gerere & vxoris,

1. Cor. 7. Deest aliquid.

Quod enĩ honestè causatur is qui est in matrimonio perfectus, est coniugij necessitudo, vt qui omnium curam ac prouidentiam in domo communi ostenderit. Iam Episcopos, inquit, oportet cõstitui, qui ex domo propria toti quoque ecclesiæ præesse sint meditati. Vnusquisque ergo in quo vocatus est opere ministeriũ peragat, vt liber in Christo fiat. Et rursus de lege differens, vtẽs allegoria. Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. & quæ sequũtur. Et rursus, Mulier est alligata, quãdiu viuit vir eius. Sin autẽ mortuus fuerit, libera est vt nubat, modo in domino. Beata est autem si sic permanserit mea quidem sententia. Sed in priore quidẽ particula Mortificati estis, inquit, legi, non matrimonio. vt efficiamini vos alteri, qui excitatus est ex mortuis, sponsa & ecclesia, quam castam esse oportet, & ab iis quæ sunt intus cogitationibus, quæ sunt contrariæ veritati, & ab iis qui tentãt extrinsecus, hoc est, ab iis qui sectãtur hæreses, & persuadẽt vobis fornicari ab vno viro, nẽpe omnipotẽti Deo. ne sicut serpẽs decepit Euã quæ vita, dicitur, nos quoque inducti à callidis hæresum illecebris, transgrediamur mãdata. Secũda autem particula statuit monogamiã. Nõ enim, vt quidam existimarũt, mulieris cum viro alligationẽ, carnis cum interitu cõnexionem, significari putandum est. Impiorum enim hominũ, qui matrimonij inuẽtionem diabolo apertè tribuunt, reprehendit, & in periculum venit Legislator ne incessatur maledictis. Tatianũ arbitror Syrum talia audere dogmata decernere. His verbis quidẽ certè scribit in libro de perfectione secundũ seruatorẽ. Consensum quidẽ coniungit orationi. Cõmunio autem seu coniunctio interitus, soluit interpellationẽ. Admodum certè circũspectè arcet per cõcessionẽ. Nã cũ rursus permisit simul cõuenire ꝑpter Satanã & intẽperantiã, pronunciauit eũ qui est pariturus, seruiturũ duobus dominis. per cõsensum quidẽ, Deo: per dissensionẽ autẽ, intẽperãtiæ & fornicationi & diabolo. Hæc autẽ dicit, Apostolũ exponẽs. Sophisticè autẽ eludit veritatẽ, per verũ falsum cõfirmãs. Intẽperantiã enim & fornicatio-

1.Tim.3. Rom.7. Tatianus. ἀσυμφωνίας

nem Diabolica esse vitia & affectiones nos quoque confitemur. Moderati autem matrimonij intercedit consensio,& ad precationem continenter deducens, & ad procreandos liberos cum honestate concilians. Cognitio quidem certè à scriptura dictum est tempus liberorum procreationis,cum dixit. Cognouit autem Adam Euam vxorem suam,& concepit, & peperit filium,& nominauit nomē eius Seth. Suscitauit enim mihi Deus aliud semen pro Abel. Vides quemnā maledictis incessant,qui honestam ac moderatam incessunt seminationem, & Diabolo attribuunt generationem. Non enim Deum absolutè dixit,qui articuli adiectione, nempe ὁ θεὸς dicens,significauit eum qui est omnipotens. Quod ab Apostolo autem subiungitur,& rursus,simul conuenire,propter Satanam,illud prius rescindit,ne vnquam ad alias declinent cupiditates. Non enim perfectè repellit naturæ appetitiones,qui à verecundia motus fit ad tempus consensus. per quem rursus inducit coniugationem matrimonij, non ad intemperantiam & fornicationem & opus diaboli,sed ne subiungetur intemperantiæ fornicationi & diabolo. Separat autem veterem quoque hominē & nouum Tatianus,sed non vt nos dicimus. veterem quidem virum,legem, nouum autem Euangelium,ei assentimur,nos quoque dicentes,sed nō eo modo quo vult ille,dissoluens legem vt alterius Dei. Sed idem vir & Dominus vetera renouans, non amplius concedit polygamiam. Tunc enim id exigebat Deus,quando oportebat augeri & multiplicari. Monagamiam autem introducit propter liberorum procreationem,& domus curam gerendam, ad quam data est mulier adiutrix,& si cui Apostolus, propter intemperantiam & vstionem,ex venia secundum cōcedit matrimonium. Nam hic quoque non peccat quidem ex testamento: Non est enim à lege prohibitus: non implet autem summam illam vitæ perfectionem quæ agitur ex Euangelio. Gloriam autem sibi acquirit cœlestem,qui apud se manserit,eam quæ est morte dissoluta impollutam seruans coniunctionem, & gra

to ac lubenti animo paret Œconomiæ, per quam effe ctũ est, vt diuelli non possit à domini ministerio. Sed nec eum qui ex coniugali surgit cubili, similiter vt olim, tingi nunc quoque iubet diuina per dominum prouidentia. Non enim necessariò à liberorum abdu cit procreatione, qui credentes per vnum baptismum, ad consuetudinem omni ex parte perfectam abluit dominus, qui etiam multa Mosis baptismata per vnũ comprehendit baptismum. Olim itaque lex, per carnalem generationem, nostram prædicens generationẽ, propter generãtem seminis facultatem adhibebat baptismum, non abhorrens hominis generationem. Quod enim apparet homo generatus, hoc potest seminis deiectio. Non sunt ergo multi coitus genitales, sed matricis susceptio profitetur generationem, in naturæ officina semine formato in fœtum. Quomodo autem vetus quidem est solum matrimonium & legis inuentum, alienum autem est quod est ex domino matrimonium, cum idem Deus seruetur à nobis? Non enim quod Deus coniunxit, homo iure dissoluerit. Multo autem magis quæ iussit Pater seruabit quoque filius. Si autem idem simul est & Legislator & Euangelista, nunquam ipse secum pugnat. Viuit enim lex cùm sit spiritalis, & intelligatur ex cognitione. Nos autem mortui sumus legi per corpus Christi, vt gigneremur alteri qui resurrexit ex mortuis, qui prædictus fuit à lege, vt Deo fructificaremus. Quare lex quidem est sancta, & mandatum sanctum & iustũ & bonum. Mortui ergo sumus legi, hoc est, peccato quod à lege significatur: quod ostendit, non autem generat lex, per iussionem eorum quæ sunt facienda, & prohibitionem eorum quæ non facienda reprehendens subiectum peccatum, vt appareat peccatum. Si autem peccatum est matrimonium quod est ex lege, nescio quomodo quis dicet se Deũ nosse, dicens Dei iussum esse peccatum. Quòd si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christum & ecclesiam ducit Apostolus. Quemadmodum quod ex carne generatur, caro est: ita quod ex spiritu,

ηυσυμῶσα

Legislator & Euangelij auctor idem.

Rom. 7.

γνωστικῶς

spiritus. non solum in pariendo, sed etiam in discendo. Iam sancti sunt filij, Deo gratæ oblectationes verborum Dominicorum, quæ desponderunt animam. Sunt ergo separata fornicatio & matrimoniũ, quoniam à Deo longè abest diabolus. Et vos ergo mortui estis legi per corpus Christi, vt vos gigneremini alteri, qui surrexit à mortuis. Simul autem proximè exauditur, si fuerimus obedientes, quandoquidem etiã ex veritate legis, eidẽ domino obedimus qui præcipit eminus. Nunquid autẽ de eiusmodi hominibus meritò apertè dicit spiritus? in posterioribus tẽporibus deficient quidã à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum, in hypocrisi falsi loquorum, cauteriatam habentium conscientiam, & prohibentiũ nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad participationem cum gratiarum actione, fidelibus, & qui agnouerunt veritatem, quòd omnis creatura Dei bona est, & nihil est reiiciendum quod sumitur cũ gratiarum actione, Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Necessariò ergo non est prohibendum iungi matrimonio, neque carnibus vesci, aut vinum bibere. Scriptum est enim, Bonum est carnem non comedere, nec vinum bibere, si comedat per offendiculum. Et, bonum est manere, sicut ego. sed & qui vtitur, cum gratiarum actione, & qui rursus non vtitur, ipse quoque cum gratiarum actione, & cum moderata ac temperanti viuat perceptione, rationi conuenienter. Et vt in summa dicam, omnes Apostoli epistolæ, quæ moderationem docent & continentiam, cum & de matrimonio & de liberorum procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatumque matrimonium prohibuerunt aut abrogarunt, sed legis cum Euangelio seruantes conuenientiam, vtrunque admittunt: & eum, qui Deo agendo gratias, moderatè vtitur matrimonio, & eum qui, vt vult Dominus, viuit in castigate, quẽadmodũ vocatus est vnusquisque inoffensè & perfectè eligens. Et erat terra Iacob laudata supra omnem

τῷ θεῷ ἐυαρεστήσεις
1. Timot. 4.
πλάνοις planis deceptoribus.
Rom. 14.
1. Corin. 7.

terram, inquit Propheta, ipse vas spiritus gloria afficiens. Insectatur autē aliquis generationē, in eam dicens interitū cadere eamq; perire, & vim affert ac detorquet aliquis, dicens de filiorum procreatione dixisse seruatorem, Non oportere in terra thesauros recon-
Mar. 6. Luc. 12. dere, vbi tinea & ærugo demolitur: nec erubescit his addere ea quæ dicit Propheta, Omnes vos sicut vestimentū veterascetis, & tinea vos exedet. Sed neq; nos contradicimus scripturæ, in nostra corpora cadere interitū, eaq; esse fluxa. Fortasse aūt iis cum quibus disseruit vtpote peccatoribus prædicit interitum. Seruator aūt non dixit de liberorū procreatione, sed ad impertiendum ac cōmunicandum eos adhortans, qui solum opibus abundare, egentibus aūt nolūt opem ferre. Quamobrē dicit, Operamini nō cibum qui perit,
Ioan. 6. Matth. 22. Luc. 20. sed eum qui manet in vitā æternam. Similiter autem afferunt etiam illud dictū de resurrectione mortuorū. Filij illius seculi nec nubūt nec nubuntur. Sed hāc interrogationē, & eos qui interrogant, si quis ruminauerit, inueniet dominū non reprobare matrimoniū, sed remedium afferre expectationi carnalis cupiditatis in resurrectione. Illud autē, filij huius seculi, non dixit ad distinctionem alicuius alius seculi, sed perinde ac si diceret, qui in hoc nati sunt seculo, cū propter generationem sint filij, & gignunt & gignūtur: quoniam nō absque generatione hanc quis vitā prætergredietur. Sed hęc generatio similē suscipiens interitū, non amplius expectat eū qui ab hac vita est separatus. Vnus est ergo pater noster qui est in cœlis. Sed
Matth. 23 is ipse quoque pater est omniū per creationē. Ne vocaueritis ergo, inquit, vobis patrē super terram. Quasi diceret, Ne existimetis eū qui carnali vos seuit satu, auctorem & causam vestræ essentiæ, sed adiuuantem causam generatiōis, vel ministrū potius. Sic ergo nos rursus conuersos vult effici vt pueros, eum qui verè pater est agnoscētes, vt qui simus regenerati per aquam, cum hæc sit alia satio in creatione. At, inquit, qui est cœlebs curat quę sunt domini. Qui autem duxit vxo-
1. Corin. 7. rem, quomodo placebit vxori. Quid vero, an non li-

cet etiam eis qui ex Deo placét vxori, Deo gratias agere? An non permittitur etiam ei qui vxoré duxit, vnà cum coniugio, etiam esse solicitũ de iis quæ sunt domini? Sed quemadmodũ quæ non nupsit solicita est de iis quæ sunt Domini: vt sit sancta corpore & spiritu: Ita etiam quæ nupsit, & de iis quę sunt mariti, & de iis quæ sunt Domini, est in Domino solicita vt sit sancta & corpore & spiritu. Ambæ enim sunt sanctæ in Domino, hæc quidem vt vxor: illa vero vt virgo. Ad eos autem pudore afficiendos & reprimendos qui sunt procliues ad secundas nuptias, aptè Apostolus alto quodam tono eloquitur. Iam, inquit, Omne peccatum est extra corpus. Qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. Si quis autem matrimonium audet dicere fornicationem, rursus legem & Dominum insectans, maledictis impetit. Quemadmodum enim auaritia & plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, vt quæ aduersetur sufficientiæ: & vt Idololatria est ex vno in multos Dei attributio: Ita fornicatio est ab vno matrimonio ad plura prolapsio. Tribus enim modis, vt diximus, fornicatio & adulterium sumitur apud Apostolum. De his dicit propheta, Peccatis vestris venundati estis. Et rursus. Pollutus es in terra aliena, coniunctionem sceleratam existimans, quæ cum alieno corpore facta est, & non cum eo quod datur in coniugio ad liberorum procreationem. Vnde etiam Apostolus. Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, domui præesse nullam dare occasionem aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam diuerterunt post Satanam. Iam verò vnius quoque vxoris virum vtique admittit, seu sit Presbyter, seu Diaconus, seu Laicus, vtens matrimonio citra reprehensionem. Seruabitur auté per filiorum procreationé. Et rursus Seruator dicens Iudæos generationé prauam & adulterã, docet eos legé non cognouisse, vt lex vult; Sed seniorum traditioné & hominũ pręcepta sequentes, adulterare legem, non vt quæ dicta sit vir & Dominus eorum virginitatis. Fortasse aũt eos quoque nouit alienis mancipatos cũ

1. Corin. 6.
1. Timot. 5.
1. Timot. 3.
1. Timot. 2.
Matth. 12.

-piditatibus propter quas aſsiduè quoque ſeruientes peccatis, vendebantur alienigenis. Nam apud Iudęos non erãt admiſſæ communes mulieres. quinetiã prohibitum erat adulterium. *Luc. 14.* Qui autem dicit, Vxorem duxi, non poſſum venire ad diuinam cœnam, eſt quidem exemplum ad eos arguendos, qui propter voluptates abſtinent à diuino mandato. Nam hac ratione nec qui iuſti fuere ante aduentum, nec qui poſt aduentum vxores duxerunt, ſeruabuntur, etiam ſi ſint Apoſtoli. Quòd ſi illud attulerint quod Propheta quoque dicit, Inueterani inter omnes inimicos meos, inimicos peccata audiant. Vnum quoddam autem eſt peccatum, non matrimonium, ſed fornicatio. Non ſic quoque dicant peccatum generationem, & creatorem generationis. Talibus argumentis vtitur quoque Iulius Caſſian⁹ qui fuit princeps viſionis ſeu Phãtaſiæ: In opere certè de Continentia, vel de caſtitate, his verbis dicit. Nec dicat aliquis quòd quoniam tales habemus partes, vt ſic ſit quidem figurata fœmina, ſic verò maſculus, illa quidem ad ſuſcipiendum, hic verò ad ſeminandum, conceſſam eſſe à Deo conſuetudinem. Si enim à Deo ad quem tendimus eſſet hæc conſtitutio, non beatos dixiſſet eſſe Eunuchos, neque Propheta dixiſſet eos non eſſe arborem infrugiferam: transferens ab arbore ad hominem qui ſua ſponte & ex inſtituto ſe caſtrat tali cogitatione. Et pro impia opinione adhuc decertans, ſubiũgit. Quomodo autem non iure quis reprehenderit Seruatorẽ, ſi nos transformauit, & ab errore liberauit, & à coniunctione partium & additamentorum & pudendorum? in hoc eadem decernens cum Tatiano. Hic autem prodiit ex ſchola Valentini. Propterea dicit Caſſianus, Cum interrogaret Salome, quando cognoſcẽtur ea de quibus interrogabat, ait Dominus, Quando pudoris indumentum conculcaueritis, & quando duo facta fuerint vnum, & maſculum cum fœmina, nec maſculum nec fœmininum. Primùm quidem in nobis traditis quatuor Euangeliis non habemus hoc dictum, ſed in eo quod eſt ſecundũ Ægyptios. Dein-

τῆς δοκήσεως id eſt ſectæ Docitarum qui dicebant Dominum corpus ſumpſiſſe phãtaſticum.

de mihi videtur ignorare, quòd iram quidem masculam appetitionem, fœminam verò significat cupiditatem. Quæ cum operata fuerint, pœnitentia & pudor consequitur. Cùm quis ergo neque iræ neque cupiditati obsequens, quæ quidem & ex consuetudine & ex mala aucta educatione, obumbrant & contegũt rationem, sed quæ ex iis proficiscitur exuens caliginem, & pudore affectus ex pœnitentia, spiritũ & animam vni erit in obedientia rationis: tunc, vt ait Paulus, non inest in nobis nec masculus nec fœmina. Recedens enim anima ab ea figura qua discernitur masculus & fœmina, traducitur ad vnionem, cùm neutrum sit. Existimat autem hic vir pręclarus plus quàm par sit Platonicè, animam quę est ab initio diuina, cupiditate effœminatam, huc venire ad generationem & interitum. Iam verò vel inuitum cogit Paulum dicere, generationem ex errore constare, cum dicit, Vereor autẽ ne sicut serpens Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quę est in Christo. Sed certum est Dominum quoque venisse ad ea quæ aberrauerant. Aberrauerant autem non ab alto repetita origine in ea quæ hic est generatione. Est enim generatio creatura omnipotentis, qui nunquam ex melioribus ad deteriora deduxerit animam. Sed ad eos qui sensibus seu cogitationibus aberrauerant, ad nos inquam venit Seruator: quæ quidem ex nostra in præceptis inobedientia corrupta sunt, dum nimis auide voluptatem persequeremur, cùm vtique protoplastus noster tempus præuenisset, & non in tempore, matrimonij gratiam appetiisset, & aberrasset: quoniam quicunque aspicit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est in corde suo, vt qui volũtatis tempus non expectauerit. Is ipse ergo erat Dominus, qui tunc quoque damnabat cupiditatem quæ præuenit matrimonium. Cùm ergo dixit Apostolus, Induite nouum hominem qui secundum Deum creatur, nobis dicit, qui ab omnipotentis voluntate effecti sumus, sicut sumus effecti. Veterem autem dixit, non respiciens ad generationem & regenerationem, sed

2.Cor.11.

Ephe.4.

ad vitam quæ est in inobedientia, & obedientia. Pelliceas autem tunicas existimat Cassianus esse corpora: de quibus postea & eum & qui idem cùm eo sentiunt aberrasse ostendemus, cùm de ortu hominis, iis cõsequenter quæ prius dicenda sunt, aggredimur expositionem. Quoniam, inquit, qui à terrenis reguntur, & generant & generantur: nostra autem habitatio est in cœlo, ex quo etiam Saluatorẽ expectamus. Rectè ergo nos hæc quoque dicta esse scimus, quoniã vt hospites & aduenæ peregrinantes debemus vitam instituere, Qui vxorem habent, vt non habentes, qui possident, vt non possidentes. Qui liberos procreãt, vt mortales gignentes, vt relicturi possessiones, vt etiã sine vxore victuri, si opus sit. nõ cum affectione possessione vtentes, sed cum gratiarum actione, & magna quædam ac præclara animo agitantes. Et rursus

1.Cor.7. cùm dicit, Bonum est homini vxorem non tangere, sed propter fornicationes vnusquisque suam vxorem habeat. id veluti exponens rursus dicit, Ne vos tentet Satanas. Nõ enim iis qui continẽter vtũtur matrimonio propter solam liberorum procreationem, dicit, Propter intemperantiam, sed iis qui etiam finem liberorum procreationis cupiunt transilire: ne cùm nimium annuerit noster aduersarius, excitet appetitionem ad alienas voluptates. Fortasse autem quoniam iis qui iustè viuunt resistit propter æmulationẽ, & aduersus eos contendit, volens eos ad suos ordines traducere: per laboriosam continentiam eis vult præbere occasionem. Meritò ergo dicit, Melius est matrimonio iungi quàm vri. vt vir reddat debitum vxori, & vxor viro. & ne se frustrentur inuicem hoc diui-

Luc.14. no ad generationem dato auxilio. Qui autem, inquiunt, non oderit patrem, vel matrem, vel vxorem,

Exo.20. vel filios, non potest meus esse discipulus. Non iubet odisse genus. Honora enim, inquit, patrem & matrẽ, vt tibi bene sit. Sed ne abducaris, inquit, ab ea ratione alienis appetitionibus: sed neque cum ciuilibus moribus coniungaris. Domus enim constat ex genere, ciuitates autem ex domibus, quemadmodum Paulus

quoque eos qui occupantur in matrimonio, mundo dixit placere. Rursus dicit Dominus, qui vxorem duxit, ne expellat: & qui non duxit, ne ducat. Qui ex proposito castitatis, professus est vxorem nō ducere, maneat celebs. Vtrisque ergo idē Dominus per Prophetam Esaiam conuenientes dat promissiones, sic dicens. Nē dicat Eunuchus, sum lignum aridum. Hæc autem dicit Dominus Eunuchis. Si custodieritis sabbata mea, & feceritis quæcunque præcipio, dabo vobis locum meliorem filiis & filiabus. Non sola enim iustificat castitas, sed nec sabbatum Eunuchi, nisi fecerit mandata. Infert autem iis qui vxorem duxerūt, & dicit, Electi mei non laborabunt in vanum, neque procreabunt filios in execrationem, quia semē est benedictum à Domino. Ei autem qui verbo seu rationi cōuenienter filios procreauit & educauit & erudiuit in Domino, sicut etiam ei qui genuit per veram catechesim & institutionem, merces quædam est proposita, sicut etiam electo semini. Alij autem execrationem accipiunt liberorū procreationem, & nō intelligūt aduersus illos ipsos dicere scripturam. Qui enim sunt re vera electi Domini, nō dogmata decernūt, nec filios progignunt qui sunt ad execrationē, vt hæreses. Eunuchus ergo non qui per vim excisas habet partes, sed nec qui cœlebs est, dictus est, sed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum. Si autem verbo obedierit, & sabbata custodierit per abstinentiam à peccatis, & fecerit mandata, erit honorabilior iis, qui absque recta vitæ institutione solo verbo erudiūtur. Filioli modicū adhuc sum vobiscum, inquit Magister. Quare Paulus quoque scribens ad Galatas, dicit, Filioli mei quos iterū parturio, donec formetur in vobis Christus. Si enim decies mille Pędagogos, inquit, habeatis in Christo, sed nō multos patres. In Christo enim per Euangeliū ego vos genui. Propterea nō ingredietur Eunuchus in ecclesiam Dei, qui est sterilis, & nō fert fructū, nec vitæ institutione, nec sermone. Sed qui se quidem castrarunt ab omni peccato propter regnū cœlorum, ij sunt beati qui à mūdo ieiunāt.

1. Cor. 7. *Votum castitatis.* *Esa. 56.* *Ioan. 13.* *Gal. 4.*

Hier. 20. Execranda autem dies in qua natus sum, & non sit optando, inquit Hieremias, non absolutè execrandã dicens generationem, sed populi peccata ægrè ferens & inobedientiam. Subiungit itaque. Cur enim natus sum vt viderem labores & dolores, & in perpetuo probro fuerunt dies mei? Iam omnes qui prædicabant veritatem, propter eorum qui audiebant inobedientiam, quęrebantur ad pœnã, & veniebant in periculum. Cur enim non fuit vterus matris meæ sepulchrum, ne viderem afflictionem Iacob, & laborẽ generis Israël? ait Esdras Propheta. Nullus est à sorde mundus, ait Iob, nec si sit quidem vna dies vitæ eius.

Iob. 25. Dicant ergo nobis vbi fornicatus est infans natus. Vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, vt videtur, consequenter, vt dicat malam esse generationem, non solum eam quæ est corporis, sed etiam quæ est animæ, propter quam etiam corpus. Ea quando dixit Dauid, In peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea. Dicit Propheticè quidem matrem Euam, sed Eua fuit mater viuentium, etsi in peccatis fuit conceptus, sed non ipse in peccato neque verò ipse peccatum. Si autem quicunque etiam à peccato ad fidem conuertitur, à peccatoris consuetudine tanquam à matre conuertitur ad vitam, feret mihi testimonium vnus ex duodecim Prophetis, qui dixit. Videam primogenita pro impietate fructum ventris mei, pro peccatis animæ meæ. Non accuset eum qui dixit, Crescite & multiplicamini: sed primas impulsiones & motus ex generatione, per quos Deum non cognoscimus, dicit impietates. Si quis autem ea ratione dicit malam generationem: illa etiam ratione dicat bonam, quatenus in ipso veritatem cognoscimus. Abluamini iustè, & ne peccetis. Ignorationem enim Dei quidam habent, videlicet qui peccãt. Quoniam nobis est colluctatio non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia. Possunt autem tentare principes tenebrarum huius mundi, & ideo datur venia. Et ideo Paulus quoque, Corpus meum, inquit,

Psal. 50. Peccatũ originis non satis fuit cognitum à clemente.

inquit, castigo, & in seruitutem redigo. Quoniam qui certat, in omnibus abstinet, hoc est, est ad omnia continens, non ab omnibus abstinens, sed continenter vtens iis quæ vtenda iudicauit. Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos autem vt incorruptibilem. in lucta vincentes, non autem sine puluere coronam accipientes. Iam nonnulli quoque præferunt viduam virgini incontinenti, vt quæ quam experta est voluptatem magno & excelso animo contempserit. Sin autem malum est generatio: in malo dicant fuisse Dominum qui fuit particeps generationis: in malo virginem quæ genuit. Hei mihi quot & quanta mala: Dei voluntatem maledictis incessunt & mysterium creationis, dum inuehuntur in generationē. Et ideo visio seu phantasia Cassiano. Ideo etiam Marcioni, & Valentino quoque corpus animale: quoniam homo, inquiunt, assimilatus est iumentis, veniens ad coitum. Sed quando aliena inire cubilia, vera insania percitus, voluerit, tunc re vera qui talis est efferatur. Equi in fœminas furētes facti sunt, vnusquisque hinniebat ad vxorem proximi sui. Et si cùm ex brutis animantibus insidiosi consilij rationem cepisset serpens, & persuasisset, dicat Adam assensum esse cum Eua coniunctioni, nempe quòd hac natura aliàs vsi non essent Protoplasti, vt nonnulli existimant: rursus maledictis incessitur creatio, vt quæ rationis expertium animantium natura homines fecerit imbecilliores: quas consecuti sunt qui à Deo primi formati fuere. Sin autem natura quidem eos sicut bruta deduxit ad filiorum procreationem: moti autem sunt citius quàm oportuit, fraude inducti cùm adhuc essent iuuenes, iustum quidem est Dei iudicium in eos qui non expectarunt volūtatem: sancta est autem generatio, per quam mundus constitit, per quam essentiæ, per quam naturæ, per quam Angeli: per quam potestates, per quam animæ, per quam præcepta, per quam Lex, per quam Euangelium, per quam Dei cognitio. Et omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, & fœnum qui-

1. Cor. 9.

οἴμοι τῶν κακῶν.

δοκήσει λέγεται autem dicti sunt Haeretici qui dicebant Christū habuisse corpus phantasticum.

Hier. 5.

Esa. 40.

dem exiccatur, flos autem decidit. Sed verbum Domini manet, quod vnxit animã & vniit spiritui. Quomodo autem quæ est in ecclesia apud nos Oeconomia, accepisset finem absque corpore, cùm etiam ipse qui est caput ecclesiæ, in carne quidem informis & specie carens transiit, docens nos respicere ad id quod est diuinæ causæ informe & incorporeum. Arbor enim vitæ, inquit Propheta, est in bono desiderio, docens bona & mũda desideria quæ sunt in Domino viuenti. Iam verò volũt viri cum vxore in matrimonio consuetudinem, quæ dicta est cognitio, esse peccatum, eam enim significari ex esu ligni boni & mali, per significationem huius vocabuli Cognouit, significantem mandati transgressionem. Si autem hoc ita est: veritatis quoque cognitio, est esus ligni vitæ. Potest ergo honestum ac moderatum matrimonium illius quoque ligni esse particeps. Nobis autem prius dictum est, quòd licet benè & malè vti matrimonio. Et hoc est lignum cognitionis, si non transgrediamur leges matrimonij. Quid verò num Seruator noster, sicut animam, ita etiam corpus curauit ab affectionibus? Neque verò si esset caro inimica animæ, inimicam aduersus ipsam muniisset, per sanitatẽ instruens. Hoc autem dico fratres, quòd caro & sanguis regnum Dei non possunt possidere, neque corruptio possidet incorruptionem. Peccatũ enim cùm sit corruptio, non potest habere societatem cum incorruptione, quæ est iustitia. Adeò stulti, inquit, estis: cũ spiritu cœperitis nunc carne consummamini. Iustitiam ergo & salutaris harmoniam, quæ est veneranda firmaque ac stabilis, alij quidem, vt ostendimus, nimium intenderunt, blasphemè ac maledicè cum quauis impietate suscipientes continentiam, cùm liceret ex sana regula castitatem eligere cum pietate, gratias quidem agendo propter datam gratiam, non habendo autem odio creaturam, neque eos aspernãdo qui iuncti sunt matrimonio. Est enim creatus mũdus, creata est etiam castitas. Ambo autem agant gratias in iis in quibus sunt collocati, si modo ea quoque

1.Cor.15.
Græcũ habet ἐπισκιάζων sed puto leg. ἐπισκευάζων instruens.
Gal.3.

norunt in quibus sunt collocati. Alij autem effrenati se petulanter & insolenter gesserunt, re vera effecti equi in fœminas insanientes, & ad proximorum suorum vxores hinnientes, vt qui & ipsi contineri non possint, & proximis suis persuadeant vt dent operam voluptati, infeliciter illas audientes scripturas. Quæ tibi obtigit partẽ pone nobiscũ, crumenã autem vnã possideamus communem, & vnum fiat nobis marsupium. Propter eos idem Propheta dicit nobis consulens. Ne ambulaueris in via cum ipsis, declina pedem tuum à semitis eorum. Non enim iniustè tenduntur retia pennatis. Ipsi enim cum sint sanguinum participes, thesauros malorum sibi recondunt, hoc est sibi vendicantes immunditiam, & proximos similia docentes, bellatores, percussores caudis suis, vt ait Propheta, quas quidem Græci κέρκους appellant. Fuerint autem ij quos significat Prophetia, ad malum procliues, intemperantes, qui sunt caudis suis pugnaces, tenebrarum iræque filij, manus sibi afferentes, & homicidæ propinquorum. Expurgate ergo vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, nobis exclamat Apostolus. Et rursus propter quosdam eiusmodi homines indignans, præcipit ne cõuersari quidem, si quis frater nominetur vel fornicator, vel auarus, vel idololatra, vel maledicus, vel ebriosus, vel raptor, cum eo qui est talis ne vna quidem comedere. Ego enim per legem legi mortuus sum, inquit, vt Deo viuam, cum Christo sum crucifixus. Viuo autem non amplius ego, vt viuebam per cupiditates, viuit autem in me Christus castè & beatè per obedientiam præceptorum. Quare tunc quidem viuebam carnaliter. Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. In viam gentium ne abieritis, & ne ingrediamini in vrbem Samaritanorum, à contraria vitæ institutione nos dehortans dicit Dominus, quoniam iniquorum virorum mala est conuersatio. Et hæ sunt viæ omnium qui ea quæ sunt iniqua efficiunt. Væ homini illi, inquit Dominus, bonum esset ei si non natus esset, quàm vt vnum ex electis meis scandaliza-

Prouerb. 1.

1. Cor. 5.

Gal. 2.

Obedientia præceptorũ.

Matth. 10.

Matth. 18.

Mar.9. ret. Melius esset vt ei mola imponeretur, & in mari demergeretur, quàm vt vnum ex meis electis peruerteret. Nomen enim Dei blasphematur propter ipsos. Vnde præclarè Apostolus, scripsi, inquit, vobis in epistola' non conuersari cum fornicatoribus, vsque ad illud. Corpus autem non fornicationi sed Domino, & Dominus corpori. Et quòd matrimonium nō dicat fornicationem, subiungit. An nescitis quòd qui adhæret meretrici, vnum est corpus, aut meretricem quis dicet virginem priusquam nubat. Et ne fraudetis, inquit, vos inuicem, nisi ex consensu ad tempus. Per dictionem fraudetis, ostendens matrimonij debitum esse liberorum procreationem, quòd quidem in iis quæ præcedunt ostendit, dicēs. Mulieri vir debitum reddat. Similiter autem mulier quoque viro, postquam exolutionem, in domo custodienda, & in ea quæ est in Christo fide, adiutrix. Et si quid apertiùs dicens iis qui sunt iuncti matrimonio, præcipio, inquit, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non separari. Sin autem separata fuerit, maneat innupta, vel viro reconcilietur. Et virum vxorem non dimittere. Reliquis autem dico ego, non Dominus. Si quis autem frater, vsque ad illud, nunc autem sancta est. Quid autem ad hæc dicunt qui in legem inuehuntur, & in matrimonium, vt quod sit solum à lege concessum, non autem etiam in nouo testamento? Quid ad has leges latas possunt dicere, qui sationem abhorrēt & generationem, cum Episcopum quoque qui domui rectè præsit, ecclesiæ ducem constituat. Domū autem dominicā vnius mulieris constituit coniugium. Omnia ergo dicit esse munda mundis. Pollutis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta est eorum & mens & cōscientia. De ea autem voluptate quæ est præter regulam. Ne erretis, inquit, nec fornicatores, nec idololatræ, nec adulteri, nec molles, nec masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, nec raptores regnum Dei possidebunt. Et nos quidem abluti sumus qui in his eramus. Qui autem in hanc tingunt intemperantiam, ex tempe-

Margin notes: 1.Cor.6. (beside "que ad illud"); Tit.1. (beside "dominicā vnius"); 1.Cor.6. (beside "præter regulam")

rantia in fornicationem baptizant, voluptatibus & vitiis esse indulgēdum decernentes, incontinentes ex moderatis esse docentes, & spem suam membrorum suorum impudentiæ attribuentes, vt à regno Dei abdicentur, non autem vt inscribantur qui ad eos ventitant efficientes, falsò nominatæ cognitionis appellatione, eam quæ ad exteriores ducit tenebras viam ingredientes. Quod reliquum est fratres, quæcunque vera, quæcunque honesta, quæcunque iusta, quæcunque casta, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, & si qua laus, ea considerate quæ & didicistis, quæ etiam accepistis & audiistis & vidistis in me, ea facite, & Deus pacis erit vobiscum. Et Petrus similia dicit in epistola. Vt fides vestra & spes sit in Deum, cum animas vestras castas effeceritis in obedientia veritatis. Quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus desideriis quæ fuerunt in ignorantia, sed secūdum eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi sancti sitis in omni conuersatione. Quoniam scriptum est, sancti eritis, quoniā ego sanctus sum. Sed enim quæ aduersus eos qui cognitionem falso nomine simulant, necessario suscepta est à nobis disputatio, nos longius quàm par sit abduxit, & orationem effecit prolixiorem. Vnde tertius quoque liber Stromateus, eorum quæ sunt in vera philosophia cognitionis monimentorum, hunc finem habeat.

Philip. 4.

1. Petr. 1.

CLEMENTIS

ALEXANDRINI, STROMATEON

LIBER QVARTVS.

CONSEQVENS autem deinceps esse existimo, vt de martyrio tractemus, & quisnam sit perfectus. Quibus comprehendentur ea quæ consequuntur ex eo quòd exigunt illa quæ sunt dicenda, & quòd æquè sit philosophādum & seruo & libero, siue

sit vir sexu, siue fœmina, & cum quę deinceps sequuntur, & de fide & de inquirendo absoluerimus, genus symbolicum adducemus, vt cùm concluserimus orationem quæ ad mores pertinet, summatim ostendamus vtilitatem quæ allata est Græcis à barbara philosophia. Quam quidem postquam oculis subiecero, & aduersus Græcos & aduersus Iudæos tradetur cōpendiosa scripturarum expositio, & quæcunque in libris præcedentibus, cum in procœmij ingressu, vno Commentario statuissemus perficere, rerum autem multitudini necessario seruierimus, non licuit comprehendere. Post hæc à nobis, quoad eius fieri potest rerum propositarū impleta declaratione, quæ de naturalibus principiis, & à Græcis & ab aliis barbaris, prout ad nos peruenerunt opiniones, tradita sunt oportet recensere, & aduersus præcipua eorum quæ sunt excogitata à Philosophis argumentari. Quibus fuerit cōsequens, vt postquam Theologiam cursim percurrerimus, ea quæ in prophetiis tradita sunt tractemus, vt cū etiam scripturas quibus credidimus, validas ac ratas esse omnipotenti auctoritate ostenderimus, serie possimus per ipsas progredi, & hinc omnibus hæresibus vnum Deum ostendere, & Dominum omnipotentem, qui per legem & Prophetas & beatum etiam Euāgelium fuit sincerè ac germanè prædicatus. Multa autem sequuntur dicenda aduersus eos qui sunt diuersæ opinionis, cum conamur ea dissoluere quæ in scriptis ab ipsis afferuntur, & vel inuitis persuadere, per ipsas conuincendo scripturas. perfecto itaque nobis vniuerso proposito, iis quibus voluerit spiritus, commētariis, ad vsum instantem adiuti (quædam enim ante veritatem omnino præfari necesse est) tunc reuera gnosticam, id est homini cognoscenndi potestate prædito conuenientem, naturæ aggredimur contemplationem, paruis ante magna initiati mysteria, vt verè diuinæ sacrorum interpretatione nihil sit impedimento, prius expurgatis atque informatis iis quæ oportet ante sciri & tradi. Quæ est ergo ex veritatis regula gnosticæ traditionis naturæ contem-

ἱεροφαντεία.

φυσιολογία

platio, vel potius superna quædam speculatio, dependet ex ea oratione quæ traditur de ortu mūdi, hinc ad formam ascendens theologicam, seu quæ in diuinitatis consistit cōtemplatione. Vnde ab eo ortu qui prophetice est literis mandatus, nempe à Genesi, in parte principiū ducemus traditionis, & quæ ab iis qui diuersa sentiūt, dicūtur, aducētes & quoad eius à nobis fieri poterit, dissoluentes. Sed hoc quidē mox scribetur, si Deus velit & nos inspirauerit. Nunc autem aggrediēdum est id quod est propositum, & absoluenda est ea quæ ad mores pertinet oratio. Sint autem nostra, vt sæpe diximus, Commentaria, propter eos qui impudenter ac imperitè ad ea legenda sunt accessuri, varia, & vt ipsum nomen indicat, contexta, ab vno ad aliud continens transeuntia, & per verborum quidem seriē ac contextum aliud significantia, aliud verò indicantia. Qui enim aurum, inquit Heraclitus, quærunt, multum terræ fodiunt, & parum inueniunt. Qui autem id quòd verè aurei generis cognatum est scrutātur, multum in pauco inuenient. Inueniet enim scriptura vnū qui sit eam intellecturus. Iuuant ergo & ad reuocandum in memoriam, & ad veritatem apertè declarandam, ei qui potest quærere cum ratione, Stromata Cōmentariorum. Oportet autem nos quoque adlaborare, & his alia adinuenire, quoniam iis qui ea via abeūt quam nesciunt, sufficit eam quę ducit solummodo indicare, postea autem iam est ingrediendum, & reliquū viæ inueniendum. Quemadmodū dicunt, Seruo quoque aliquando sciscitanti, quidnam agens, Domino sit placiturus, respondisse Pythiam, inuenies si quæsieris. Et est quidem re vera, vt videtur, difficile, pulchrū & honestum quod latet inuenire, quoniam sudor ante virtutem est positus.

μᾶλλον δ' ἐποπτεία. προφητευθείσης.

Via longa est atque accliuis ad ipsam.
Ardua namque prius, sed cum ad fastigia ventum,
Fit facilis, quæ difficilis valde ante clueret.

Hesiodus.

Est enim re vera arcta & angusta via domini, & regnū Dei est violentorum. Vnde quære, inquit, & inuenies, tenens viam verè regiam, & non prætercurrens. Est

Matth. 7. *Matth. 11.*

ergo in exiguo quidem spatio multa genitalis copia seminum dogmatum quæ comprehenduntur in hoc opere, tanquam ager omnibus herbis plenus, ait scriptura. Aut etiam propriam habent inscriptioné Stromata Commentariorum, re vera multum similem illi veteri floridæ oblationi, de qua scribit Sophocles.

παμβότανον τῦ ἀγρῦ.

Quis enim erat vellus, erátque vitium
Libamen, vuaque & probè recondita.
Erátque fructus mixtus omnis generis,
Pinguéque oliuum variúmque maximè
Flaue quod apis munere fit cereum.

Iam Stromata nostra, vt inquit agricola Timoclis Comici, ficus, oleum, caricas, mel reddunt, tanquam ex agro feracissimo, propter quam feracitatem subiungit.

εἰρεσιώνη.

Iresionem, non agrum cultum refers.

Consuerant enim acclamare Athenienses.

κοτύλη.

Fert ficus, pingues, & panes Iresione
Melli quoque in catino, atque oleum quo te vngere possis.

πλοκάμοις.

Sæpe ergo oportet tanquam ex variè contextis capillis multa eaque confusa semina excutiendo ac iaciendo, frumentum legere. Multi autem habent affectionem non absimilem constitutioni hyemis, instabilé & inconsyderabilem. Multa incredulitas fecit bona, fides mala. Et Epicharmus. Non crede, sunt articuli hi præcordium. Iam non credere quidé veritati affert mortem, sicut credere vitam. Contra autem, falso credere, non credere autem veritati, trahit in exitium. Eadem est ratio de continentia & incontinentia. Si continere quidem est bonum opus, malum autem opus non continere, ab iniustitia autem abstinere est principium salutis. Ac mihi quidem videtur Sabbatū per abstinentiam à malis significare continentiam. Et quidnam est in quo differt homo à bestiis, & eo rursus Dei angeli sapientiores? Minuisti eum, inquit, paululominus ab Angelis. De Domino enim non accipiūt scripturam, quanquam ille quoque carnem ferebat, sed de eo qui est perfectus & gnosticus seu cognoscédi potestate præditus, qui & tempore & induméto di-

μὴ πιστεύειν ἄρ.

Ἀθρατῶν φρενῶν.

In non credēdo summa sita est prudentia.

Psal. 8.

minutus est ab Angelis. Sapientiam ergo nihil aliud dico quàm sciẽtiam, quoniam vita non differt à vita. Naturæ enim humanæ, hoc est homini, cum eo quod dignùm habitum est immortalitate, commune est, viuere, & habitus contemplationis & continentiæ, cum sit alterum præstãtius. Ac mihi quidem certè videtur Pythagoras solum Deum sapientem esse dicere. Nam Apostolus quoque scribit in epistola ad Romanos. Ad obediẽtiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapiẽti Deo per Iesum Christum. Propter eam autem quæ illi cum Deo intercedebat amicitiam, vocabat se philosophum. Loquebatur itaque cum Mose, inquit, Deus, vt amicus cum amico. Itaque verum, quod Deo est manifestum, generat veritatem. Gnosticus autem, seu qui est cognitionis potestate præditus, amat veritatem. Vade, inquit, ad formicam ô piger, & apis efficere discipulus, ait Solomon. Si enim vniuscuiusque propriæ naturę vnũ est munus, & bouis similiter & equi & canis, quodnam dicemus esse propriũ munus hominis. Videtur autem, vt opinor, esse similis cẽtauro, figmẽto Thessalico, vt qui sit compositus ex rationis participe & experte rationis, anima & corpore. Sed corpus quidem & terram operatur, & tendit ad terram, anima autem ad Deum extollitur, quæ quidem per veram erudita philosophiam, contendit ad suos qui supra sunt cognatos, auersa à corporis cupiditatibus, & præterea à labore & metu. Quanquam bono esse & tolerantiã & metum ostendimus. Si enim per legem est agnitio peccati, vt dicunt qui legem insectantur, & vsque ad legem peccatum fuit in mundo. Sed sine lege mortuũ est peccatum, nos eis contra occinamus. Si enim timori, causam peccatum abstuleris, aufer etiam timorem. Multo autem magis supplicium, cum id abfuerit cui innatum est vt concupiscat. Iusto enim, scriptura, inquit, lex non est posita. Pulchre ergo Heraclitus. Iustitiæ, inquit, nomen non alligassent, si hæc non essent. Socrates autem dicit Legem non fuisse factam propter bonos. Sed neque hoc cognouerunt accusatores quomodo dicit Apostolus, quòd qui propinquum

Roma. 16. Exo. 33. Prouerb. 6. Roma. 3. Roma. 5. 1. Tim. 1. Roma. 13.

suum diligit, malum non operatur. Illud enim, Non occides, non mœchaberis, non furtũ facies, & si quod sit aliud præceptum, in hoc solo sermone in vnã veluti summam redigitur. Diliges proximum tuum sicut

Matth. 22.

teipsum. Hac vtique ratione diliges, inquit, Dominũ Deum tuum, ex toto corde tuo: & diliges proximum tuum sicut teipsum, si quidem qui proximum diligit, malum non agit, & omne præceptum in hoc veluti in summam redigitur, in diligendo proximum. Quæ autem præcepta efficiunt vt metum impendeat, ea dilectionem pariunt, non odium. Vitium ergo non est lex quæ timorem procreat. Quare lex est sancta & re vera spiritalis ex sententia Apostoli. Oportet autem, vt est consentaneum, cum & corporis naturam & animę essentiam diligenter inquisierimus, vtriusque finem comprehendere, & non mortem malum esse putare. Quando enim serui eratis peccati, inquit Apostolus, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum tũc habuistis, ex iis propter quę nunc erubescitis? Finis enim illorum est mors. Nunc autem liberati à peccato, Deo autem serui effecti, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem, vitam æternam. Stipẽdium enim peccati mors est. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Res itaque eo videtur esse deducta, vt ostensum sit mortem quidem esse eam in corpore animæ coniunctionem, quæ est dedita peccato. Vitam autem à peccato separationem. Multi autem nos impediunt valli & fossæ cupiditatis, iræque & excandescentiæ voragines, quas transilire necesse est, & omnem insidiarum effugere molitionem, eum qui non est amplius per speculum visurus Dei cognitionem.

Rom. 7.

Rom. 6.

Altitonánsque viro virtutis Iuppiter aufert
Dimidium, quem alij misère seruire necesse est,

Seruos autem eos qui sunt sub peccato, & qui peccatis sunt venundati, qui voluptati & libidini sunt dediti, & tenentur amore corporis, nouit scriptura, & bestias potius quàm homines eos qui sunt assimilati iumentis, equos in fœminas insanientes, ad proximorum

Hier. 5.

vxores hinnientes. Est asinus insolens is qui est intemperans, efferatus lupus, auarus & serpens, is qui est impostor & fraudulentus. Corporis ergo ab anima separatio, quàm toto vitæ tempore meditatur Philosophus, quandam cognitione præditam parit animi alacritatem, vt possit facile ferre mortem naturæ, quæ est solutio vinculorum animæ à corpore. Mihi enim crucifixus est mundus, & ego mundo, inquit. Viuo autem iam cum sim in carne, vt si in cœlo versarer. Vnde merito qui Gnosticus vocatur facile exaudit, & ei qui corporeum quid petit donat offerens, & huius carunculæ affectiones prius exuens, tentatorem non iniuria afficiens, sed simul docens & arguens. Gal. 6.

Ex quantis opibus quàm magno & lapsus honore.

Vt ait Empedocles, hic deinceps versetur cum mortalibus. Is verè feret testimonium, sibi quidem, quòd sit in Deum sincerus & germanus fidelis, tentatori autem, quod frustra sit æmulatione percitus in eum qui est fidelis per dilectionem. Domino autem, quòd à Deo sit inspirata doctrinæ persuasio, à qua non deficiet metu mortis. Quinetia facto confirmat veritatem prædicationis, potentem eum esse ostendens ad quem contendit. Mireris eius dilectionem quam docet euidenter, ei quod est cognatum & vnius generis grato animo vnitus, quinetiam pretioso sanguine infideles pudore afficiens. Is ergo metu popter præceptum declinat Christum negare, vt metu fiat testis. Sed neque propter spem donorum paratorum fidem vendens: sed propter suam in Dominum dilectionem, lubentissimè ab hac vita liberabitur habens fortasse gratiam, & ei qui causam præbuit vt hinc exiret, & ei qui molitus est insidias, honesta accepta occasione, quàm ipse non præbuit, se ipsum non ostendendi quisnam sit, illi quidem per tolerantiam, Domino verò, per charitatem, per quam ostendebatur domino, qui etiã antequã nascatur nouit institutũ & liberam animi voluntatẽ eius qui tulit testimonium. Bono itaque animo venit ad amicum Dominum, pro quo & corpus atque etiam animam,

vt iudices expectabant, tradidit, & à Seruatore nostro, ô frater dilecte, vt dicam poëticè, compellatur. Iam consummationem vocamus martyrium, non quod vitæ finem homo acceperit, vt reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit charitatis. Porrò autem Græci quoque veteres, laudant finem eorum qui mortui sunt in bello, non mortem violentam consulentes, sed quòd qui in bello, vitam finit, mortem non timés recessit, amputatus à corpore, cum nec prius animo laborasset, nec emolitus esset, cuiusmodi solent in morbis accidere hominibus, recedunt enim effœminati & viuere cupientes, & ideo neque puram emittunt animam, sed quæ, veluti notas plumbeas, secum effert cupiditates, nisi fuerint eorum aliqui docti & ex virtute considerati, sunt etiam qui moriuntur in bello cum cupiditatibus, quod perinde est ac si morbo contabuerint, si itaque quæ est apud deum confessio est testimonium, quæcunque anima se purè & sincerè gessit cum Dei agnitione, & quæ præceptis paruit, & vita & sermone est testis, quomodocunque liberetur à corpore, fidem, tanquam sanguinem, per totam vitam, & etiam in exitu profundens. Iam dicit Dominus in Euangelio, qui reliquerit patrem vel matrem vel fratres, & quæ deinceps sequuntur, propter euangelium & nomen meum, is est beatus, non quoduis significans testimonium, sed quod est ex cognitione, vt qui ex regula Euangelij vitam egerit propter dilectionem in Dominum. Cognitionem enim significat perceptio nominis & intelligentia Euangelij, sed non nudam ac simplicem appellationem, relinquere quidem genus mundanum, relinquere autem facultates & omnem possessionem, propterea quòd viuat citra vllam ad ea affectionem. Dicitur quidem certè patria mater & nutrix allegoricè, patres autem leges ciuiles, quæ quidem grato animo sunt contemnanda viro iusto qui est magni & excelsi animi, vt Deo fiat amicus, & consequatur dexteras partes sanctificationis, sicut etiam fecerunt Apostoli. Deinde dicit quidem Heraclitus, Marte cæsos Dij honorant & homi-

[Margin notes: τελείωσιν (beside line 3); Matth. 10. (beside "Iam dicit Dominus"); νόμοι lex græcè est masculini generis. (beside "viro iusto")]

nes,& scribit Plato in quinto de republica. Eorum autem qui in bello mortui fuerint, qui præclarè se gerens obierit, an non primum quidem dicemus eum esse aurei generis? Omnium maximè. Aureum autem genus per Deos est ex iis qui sunt in cœlo & in sphæra inerrante, qui maximè principatum obtinent in homines prouidentiæ. Quidam autem ex hæreticis, cum malè dominum audijssent, impiè simul & timidè vitæ tenentur cupiditate, dicentes verum esse testimonium, eius qui verè est Deus cognitionem, quod quidem nos quoque fatemur, eum autem esse sui occisorem & sibi mortem consciscere, qui per mortem fuerit confessus, & alia eiusmodi sophismata callidaque commenta timiditatis in medium afferunt. Aduersus quod dicetur cum tempus postulauerit, dissident enim à nobis in principiis. Dicimus autem nos quoque eos qui de industria mortem quærunt (sunt enim quidam non nostri, sed tantum nominis participes, qui quidem se ipsos magno studio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes) eos, inquam, dicimus seipsos producere absque vllo martyrio ac testificatione, etsi publicè puniantur. Fidelis enim testimonij non seruant characterem, qui eum qui verè Deus est non cognouere. Vanæ autem morti seipsos tradunt, sicut se temere in ignem coniiciunt Indorum Gymnosophistæ. Quoniam autem isti qui falsum sibi nomen sumpserunt, in corpus inuehuntur, discant quòd bona corporis compages & recta compositio animo confert ad ingenij solertiam. Quare in tertio de Republica Plato, quem maxime citant testem ad vituperandam generationem, dixit oportere curam gerere corporis propter harmaniã animæ, per quod licet & viuere & rectè viuere ei qui annunciat prædicationem veritatis. Per vitam enim & sanitatem ingredientes, ediscimus cognitionem. Cui enim nihil penitus licet in altũ progredi absque eo quòd sit in necessariis, & per ea facere omnia, quæ tendunt ad cognitionem, ei rectè viuere quomodo non est eligendum. In viuendo ergo,

ἀριστεύοντες

bene viuere rectè se gerit, & ad æternitatis habitum transmittitur, qui per corpus ad bene viuendū se exercuit. Æquum est autem Stoicos quoque admirari, qui dicunt animam nihil affici à corpore, neque ad vitium à morbo, neque ad virtutem à sanitate, sed vtraque hæc dicunt esse indifferentia. Quanquam Iob quoque propter insignem continentiam & fidem eximiam, vt qui pauper quidem ex diuite, ex illustri abiectus, ex pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est nobis præclarum exemplar propositus, pudore afficiens eum qui tentauerat, benedicens ei qui formauerat, secunda ita ferens vt prima, rectè docens Peripateticos eum qui est cognitione præditus rectè posse vti omnibus. Et quòd quæ à veteribus rectè & ex virtute gesta sunt, ad nostras bonas actiones, propositæ sint imagines, ostendens Apostolus: Vt mea, inquit, vincula fuerint in Christo manifesta in omni prætorio & reliquis, & plures fratres in domino, confisi meis vinculis, auderent abundantius absque metu loqui verbum Dei, quandoquidem martyria quoque sunt exemplaria conuersionis, gloriosè sanctificata. Quæcunque enim, inquit, scripta sunt, ad nostrā doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus consolationis. Videtur autem si adsit dolor, anima quodammodo ab ipso declinare, & magnifacere à præsenti liberari molestia. Illo certè tempore quiescit etiam à disciplinis, quando aliæ quoque contemptæ sunt virtutes. Non autem vtique dicimus ipsam pati virtutem, nam nec ægrotat virtus. Qui est autem vtriusque particeps & virtutis & morbi, ab eo quod vrget premitur, & si non fuerit magni & excelsi animi qui nondum continentiæ habitum acquisiit, loco pellitur, & instar fugæ inuenitur non tolerare. Eadem est autem etiam ratio de paupertate. Nam ipsa quoque à necessariis, contemplatione inquam, & pura peccati amotione cessare cogit animam, vt quæ versandi in acquirendo necessitatem afferat ei qui non se totum Deo dedicauerit: Sicut rursus sanitas & rerum necessariarum copia, li-

Iob. 1.

Philip. 1.

Rom. 15.

beram custodit animam, & quæ nullum habeat impedimentum,& sciat rectè vti rebus præsentibus. Tribulationem enim carnis habebũt,inquit, Apostolus, qui sunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Volo enim vos esse non solicitos ad hoc vt decore & honeste domino indiuulsè assideatis. Hæc sunt ergo retinenda non propter se,sed propter corpus. Habetur autem cura corporis propter animam ad quam fit relatio. Necesse est enim eum,qui vitam instituit ex cognitione,in ea discere ea quę conuenit. Nam bonum quidem non esse voluptatem,patet ex eo quòd malæ sint quędam voluptates. Hac ratione apparet bonum esse malum,& malum bonum. Præterea autem si aliquas quidem expetimus voluptates, aliquas verò fugimus,non est quæuis voluptas malum. Similiter autem eadem quoque est ratio in doloribus, quorum alios quidem toleramus,alios verò fugimus. Fit autem electio & fuga ex scientia,adeò vt bonum sit sciẽtia non voluptas,propter quam,voluptatem quoque aliquam nonnunquam eligimus. Iam Martyr, idest testis,eam quæ propter spem capitur voluptatem,eligit atque expetit per præsentem dolorem. Si autem in siti quidem dolor intelligitur, in potu autem voluptas:dolor qui præcessit fuerit efficiens voluptatis. Boni autem malum non fuerit efficiens. Neutrum ergo est malum. Ac Simonides quidem,sicut etiam Aristoteles,scribit homini quidem esse optimum,sanũ esse. Secundum autem, ad bonum & honestum natura & ingenio esse aptum. Tertium autem, absque dolo & fraude esse diuitem,& Theognis Megarensis.

1. Corin. 7

Simonides

Aristoteles.

Pauperiem vt fugias piscosi & in æquora ponti,
Te & Cyrne aris deiicito ex scopulis.

Contra autem Antiphanes Comicus. Plutus, inquit, idest diuitiæ,cum plus aliis vidẽtes acceperit aliquos, cæcos facit. Iam à Poëtis prædicatur ab ortu esse cæcus. Et ei genuit natum qui Solem non vidit, ait Euphorion Chalcidensis.

ηλιάζερα

Virtus docetur per malè à diuitiis,
Et quæ virtii modum superant delitiis.

Dixit de Alexandro Euripides. Dictum certè est Paupertati obtigit Sapientia propter cognationē, amor autem pecuniæ non solum Spartam, sed etiam quamuis vrbem ceperit. Non est ergo hic solum nummus, album argentum vel aurum, sed etiam virtus mortalibus, vt ait Sophocles. Seruator autem noster ille sanctus, & in spiritalibus & in sensilibus, collocauit paupertatem & diuitias, & quæ sunt his similia. Cum enim dixit. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, nos apertè docet in omni casu quærere martyrem, qui si fuerit pauper propter iustitiam, testatur esse bonum quam dilexit iustitiam. Et si esuriat & sitiat propter iustitiam, iustitiam assequi testatur esse optimum. Similiter autem qui flet quoque & luget propter iustitiam, testatur optimam legem esse pulchram & honestam. Quemadmodum ergo eos qui persecutionem patiuntur, ita etiam qui esuriunt & sitiunt propter iustitiam, beatos dicit, qui sincerum ac germanum suscipit desideriū, quod ne fames quidem potuit perfringere, & si ipsam sitiant iustitiam, beati sunt autem pauperes quoque, siue spiritu, siue facultatibus, propter iustitiam videlicet. Num ergo non absolutè pauperes, sed eos qui propter iustitiam voluerint fieri pauperes, eos beatos esse dicit, qui eos qui hic sunt honores contempserunt vt bonum acquirerent. Similiter autem eos quoque qui pulchris moribus & corpore fuere propter castitatem, clarosque & illustres, qui propter iustitiam prouecti sunt ad filiorum adoptionem, & ideo acceperunt potestatem vt filij Dei fierent, & super serpentes & scorpios ambularent, & in dæmones & in aduersarij copias dominatum obtinerent. Et vt in summa dicam, Dominica exercitatio gratè ac lubenter animam abducit à corpore, si quidem ipsa quoque seipsam transferendo auellit. Qui enim amat animam suam, perdet illam, & qui perdidit, inueniet ipsam, si modo nostram fragilitatem applicemus ad Dei incorruptionem. Dei autem voluntas, est Dei agnitio, quæ est communicatio incorruptionis. Qui ergo per pœnitentiæ rationem pec-

Matth. 5.

Ioan. 1.

Matth. 10. Mar. 8. Luc. 9. Ioan. 12

nem peccatricẽ agnoſcit animã, perdet ipſam à peccato à quo eſt auulſa, perditã aũt inueniet per obedientiam, vt quæ fidei quidem vixerit, mortua autem ſit peccato. Hoc eſt ergo inuenire animam, noſce ſeipſum. Eam autem quæ fit ad diuina conuerſionẽ, Stoici quidã dicunt factam eſſe ex mutatione, mutata anima in Sapientiam, Plato aũt animæ ad meliora circũactionem, quæ etiã accepit conuerſionem ex nocturno quodam die. Iam etiã viro bono permittunt Philoſophi vt liceat animã iuſta de cauſa educere, ſi quis ab agendo adeò fuerit remotus, vt nulla ei ſpes amplius reliqua ſit actionis. Iudex autem qui vim intulit vt negaretur dilectus, videtur probare quiſnam ſit Deo amicus, & quis non. Hic autem ne comparatio quidem relinquitur, quid quiſnam magis elegerit, minaſne hominum an Dei dilectionem. Et abſtinentia à malis actionibus, inuenitur quodammodo diminutio & extinctio malorum, dum eorum tollitur operatio per ceſſationem ab agendo. Et hoc eſt, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & ſequere me, hoc eſt, ſequere ea quæ dicuntur à domino. Et cum Græcè ſit ὑπάρχοντα quod & ea quæ ſunt, & facultates quas habemus ſignificat, nonnulli dicunt eum dixiſſe ea quæ ſunt aliena in anima & quomodo ea diſtribuit pauperibus minimè poſſunt dicere. Sed enim Deus omnia omnibus diſtribuit pro meritis, cum iuſta ſit diſpenſatio & œconomia. Facultatibus ergo, inquit, contemptis, quas Deus diſtribuit propter tuam magnificentiam, ſequere ea quę à me dicũtur, contende ad aſcenſum ſpiritus, non ſolum iuſtificatus per abſtinentiam à malis, ſed etiam Dominica conſummatus beneficentia. Iam vero eum qui gloriabatur ſe legis pręcepta perfectè adimpleſſe refellit, vt qui non dilexiſſet proximum. Beneficentiam autem profitetur charitas, quæ dominatur Sabbato per aſcenſum cognitionis. Exiſtimo autem oportere, neque propter metum ſupplicij, neque propter aliquam doni promiſſionem, ſed propter ipſum bonum accedere ad verbum ſalutare. Qui autem tales ſunt, ſtant

Matth. 19.
Mar. 10.

ἁγίασμα

à dextris sanctuarij. Qui autem pro donatione eorum in quæ cadit corruptio & interitus, existimant se vicissim accepturos incorruptionem, in duorum fratrum parabola vocati sunt mercenarij. Et nunquid hic quoque, illud, ad similitudinem & imaginem reducitur? Vt illi quidem ex ea quæ est cum Seruatore similitudine simul cum eo versentur. Qui autem stāt à sinistris, ad imaginem. Tria ergo sunt, cum à veritate ambobus sit vna subiecta radix, non sit autem æqualis electio, vel potius non sit æqualis quæ est ex electione differentia. Differt autem, vt existimo, elegisse ex imitatione, ab eo quod elegit ex cognitione, vt id quod est ignitum & id quod illuminatum. Lumen ergo eius quæ est ex scriptura similitudinis, est Israël, alius autem imago. Quid autem sibi vult Lazari parabola, ostendens Domino similitudinem diuitis & pauperis? Quid verò. Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & mãmonæ, cum pecuniæ amorem sic vocasset dominus. Iam qui suarum possessionum amore tenebãtur, ad cœnã vocati non veniunt, non quòd possiderent, sed quòd possiderent cum affectione. Vulpes itaque foueas habent, eos qui in effodiendis & infodiẽdis versantur diuitiis, homines prauos & planè terræ filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, ecce dæmonia eiicio, & curationes efficio hodie & cras, & tertio cõsummor. Volucres enim cœli, eos qui cælo ab aliis auibus sunt distincti, qui re vera sunt mundi, qui ad cœlestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Non solum enim diuitiarum, gloriæ, & matrimonij, sed etiam paupertatis, ei qui non fert, immunerabiles sunt solicitudines. Atque has quidem curas significauit in parabola seminis quadripartiti, dicens semen verbi quod cecidit in spinas & sepes, fuisse ab eis suffocatum, & fructum nequiuisse producere. Discere ergo necesse est quomodo vnoquoque eorumquæ accidunt vtendum sit, vt per bonam vitam ex cognitione agendam, ad habitum vitæ æternæ exerceamur. Vidi enim, inquit, impium qui super exal-

Luc. 15. Luc. 19. Matth. 6. Luc. 4. Matth. 8. Luc. 9. Matth. 13. Matth. 13. Luc. 8.

tabatur & efferebatur super cedros libani, & transii, Psal. 36.
inquit scriptura, & ecce non erat, & quæsiui ipsum, &
non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, &
vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Is autem fuerit qui non simulatè credit ex toto corde, & toto est animo trãquillus. Alius enim populus me labiis honorat, cor verò eius longe abest à domino, ore suo benedicũt, corde vero suo execrãtur. Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum nõ erat rectum cum ipso, neque fideles fuerunt in testamento suo. Et ideo muta fiant labia dolosa, & linguam magniloquam, qui dixerũt, linguam nostram magnificabimus, Labia nostra à nobis sunt. Quis est noster dominus. Ab afflictione inopum, & eiulatu pauperum nunc exurgam, dicit dominus, ponam in salutari, libere agam cum ipso. Est enim Christus eorum qui humiliter se gerunt, non eorum qui eriguntur in gregem suum. Ne thesaurizate ergo vobis thesauros in terra, vbi tinea & erugo demolitur, & fures effodiunt & suffurantur, fortasse quidem eos insectans qui tenentur amore possessionem, id dicit dominus, fortasse autem eos etiam qui sunt absolute soliciti & curis affecti. Iam verò eos quoque qui tenentur amore corporis. Amores enim & morbi, & male cogitationes, rationem & totum hominem perfodiunt. Est autem re vera noster thesaurus, vbi est mentis lege cogitatio, quandoquidem communicantem ac distribuentẽ vim tradit iustitiæ, indicans oportere reddere consuetudini veteris conuersationis, ea quæ ab ipsa sunt nobis acquisita, & ad Deum recurrere, petentes misericordiã. Is est re vera crumena quæ non veterascit, viaticum vitæ æternæ, thesaurus in cœlo non deficiens. Quoniam miserens miserebor cuius miserebor, ait dominus. Dicunt autem hæc iis quoque qui volunt esse pauperes propter iustitiam. Audierunt enim per mandatum, latam & spaciosam esse viam quæ ducit ad interitum, & multi qui per eam transeunt, de nullo alio loquuntur, quàm de luxu, & amore mulierum, glo-

Psa. 29. Mar. 7. Psal. 77. Psal. 30. Psal 11. Mar. 6. Exod. 33. Rom. 9. Math. 7.

riæ cupiditate & ambitione, & similibus animi vitiis & perturbationibus. Stulte enim sic, inquit, hac nocte animam tuam repetunt. Quæ autem ei parasti, cuius erunt? Et mandatum quidem his verbis & hoc modo se habet. Cauete ergo ab omni auaritia & plura habendi cupiditate, quoniam non in eo quòd alicui abundent facultates, vita eius. Quid enim prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat? aut quod dabit homo pretium pro anima sua? Et ideo dicit. Ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, neque copori quid induamini. Anima enim est plus quàm cibus, & corpus quàm indumentum. Et rursus. Scit enim pater vester quòd his omnibus opus habetis. Quærite autem primum regnum cœlorum & iustitiam, ea enim magna sunt, parua autem & quę ad victum pertinent, ea adiicientur vobis. An nõ apertè nos iubet persequi vitam quæ ex cognione instituitur, & verbo & facto hortatur quærere veritatẽ? Diuitem ergo nõ ex donatione, sed ex instituto ac voluntate docet Christus animam instituens. Zacchæum ergo, alij autem dicunt Matthiam publicanorum principem, cum audiisset Dominum qui dignatus fuerat esse apud ipsum, dixisse, Domine dimidium bonorum meorum do eleemosynam, & si alicuius aliquid habui per calumniam, reddo quadruplum. De quo etiam dixit Seruator. Filius hominis cum venisset hodie, inuenit, quod perierat. Et rursus cum vidisset in gazophylacium iecisse quidem diuitem conuenienter suis facultatibus, viduam autem duos nummos, dixit viduam iecisse plus quàm omnes. Ille enim ex abundantia, hæc verò ex egestate contulit. Quoniam autem omnia reduxit ad animæ institutionem. Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Mites autem sunt qui insidam quæ est in anima pugnam sedauerunt, iræ & cupiditatis, & eorum quæ sub eas cadunt. Mites autem laudat eos qui tales sunt sponte & ex animi instituto, nõ autem eos qui ex necessitate. Sunt enim apud dominũ complures mercedes & mansiones, ex vitæ eorũ pro-

Luc. 12. Matth. 6. Luc. 19. Luc. 21. Matth. 5.

portione. Qui enim inquit, Prophetam in nomine Propheta susceperit, mercedem Prophetæ accipiet, & qui iustũ in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, & qui susceperit vnũ ex paruis his discipulis, non amittit mercedẽ. Et rursus virtutis pro meritis differẽtias, & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales. Præterea autem & vnicuique operariorum æqualis redditæ mercedis, hoc est salutis, quam significat denarius, æquũ ius significauit, per eos qui operati sunt horis inter se minimè conuenientibus. Operabuntur ergo conuenienter mansionibus quæ proportione respondent iis qui dignati sunt præmiis, ineffabilis œconomiæ & muneris adiutores. Qui autẽ, inquit Plato, visi fuerint insigniter euocati ad hoc vt sanctè viuant, ij sunt qui ab iis quæ sunt in terra, tanquam à carceribus, liberantur & solluũtur, sursum autem ad supernam veniunt habitationẽ. Et rursus apertius idem dicit. Ex iis aũt ipsis, qui in philosophia satis sunt expurgati, & sine corporibus omnino viuunt in vniuersum tempus. Quanquam figuras quasdã illis adiicit, aliis quidem ex ipsis, aëreas, alij verò, etiam igneas. Subiungit præterea. Et veniunt in habitationes adhuc his pulchriores, quæ nec sunt explicatu faciles, nec tempus ad id sufficit in præsentia. Vnde meritò dicit, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationẽ accipient. Qui enim malè actæ vitę ducti sunt pœnitentia, aderunt ad vocationem. Hoc enim sibi vult παρακληθῆναι quod ad consolationẽ accipere significat, & euocatũ esse. Duo autẽ sunt modi eius qui ducitur pœnitẽtia, vnus quidem communio timor propter ea quæ facta sunt. Alter aũt magis proprius, animæ apud seipsam verecundia ex conscientia. Siue ergo hic, siue etiam alibi, quoniam nullus locus vacat Dei misericordia. Rursus dicit, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequentur. Misericordia autem non est, vt quidam existimarunt Philosophi, molestia propter alienas calamitates, sed est potius qui diuinum, vt dicunt prophetæ. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Misericordes autem esse

Matth. 10. *Matth. 20.* *Matth. 5.* *ἀστεῖον Græcè, id est vrbanum, sed lege θεῖον diuinum.*

vult, non solũ qui faciunt misericordiam, sed etiã qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest vt spõte & libera voluntate operentur. Nonnunquam enim
a Osee. 6. Matth. 9. volumus, vel dando pecuniam, vel corpoream dando operam, facere misericordiam, vtpote egenti opẽ ferre, vel ægrotanti inseruire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possumus, vel propter paupertatem, vel morbum, vel senectutem (nam ea quoque morbus est naturalis) exequi institutum, ea quæ cupimus, & ad quæ interno animi motu ferimur, non potentes efficere. Eundem autem honorem consequentur ij qui voluerunt cum iis qui potuerunt, quorum est voluntas æqualis, etsi alij superent facultatibus. Quoniam autem eorum quæ ad salutis ducunt perfectionem duæ viæ inueniuntur, opera & cognitio, beatos dixit eos qui sunt mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt. Et si re vera verũ consideremus, cognitio est principalis animæ partis purgatio, & est bona operatio. Ac bona quidẽ sunt alia quidẽ ipsa per se; alia autem, vt quę bona participent, vt bonas dicimus actiones. Absque iis autem quæ intercedunt, quæ quidẽ obtinent locum materiæ, neque bonæ neque malæ cõstant actiones, vtpote verbi gratia, vita & sanitate, & aliis quę vel sunt necessaria, vel cir-
ἐξισατικῶν cunsistentia. Corporeis ergo cupiditatibus & sanctis cogitationibus vult esse mundos eos qui veniunt ad Dei agnitionem, quando animæ facultas principalis, nihil habet adulterinum quod se ei obiiciat & eam impediat. Quando ergo versatus & immoratus fuerit in contemplatione, cum Deo puram habens consuetudinem, qui est ex cognitione sanctæ qualitatis particeps, propinquius accedit ad habitum impatibilis identitatis, vt non habeat amplius scientiam & possideat cognitionem, sed sit scientia & co-
ταυτότητος gnitio. Beati ergo pacifici, qui legem mentis nostræ sententiæ repugnantem, iræ minas, & cupiditatis escas, & alias affectiones, quæ rationem oppugnant, mansuefecerunt, quietasque reddiderunt, qui cum scientia bonorum operum & veræ rationis vixerint,

restituentur in amiciorem & gratiorem filiorum adoptionem. Fuerit autem perfecta pacificatio, quæ in quocunque casu pacificum seruat immutabilem, sanctámque & honestam dicens administrationem, posita in rerum diuinarum & humanarum scientia, per quam eas quæ sunt in mundo repugnantias, creaturæ pulcherrimam existimat harmoniam ac cōcordiam. Pacificant autem eos quoque qui hic oppugnātur à belli duce peccato, eos docentes vt ad fidem pacémque transeant, totius autem virtutis summa, est vt existimo, Dominus docens oportere ex cognitione, propter charitatem in Deum, nos mortem contemnere. Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur, vel, vt nonnulli ex iis qui Euangelia transponunt. Beati, inquit, quos persequitur iustitia, quoniam ipsi erunt perfecti, & beati qui persecutionem patiuntur propter me, quoniam locum habebunt ad quem non perueniet persecutio, & Beati eritis, quando vos homines odio habuerint, quādo exterminauerint, quādo nomen vestrum vt sceleratum expunxerint, propter filium hominis. Si eos videlicet qui non persequuntur non abominemur, & sustineamus quæ ab eis infliguntur supplicia, nequaquam eos odio habentes, cogitantes nos esse tentatos tardius quàm expectauimus. Sed illud quoque scientes martyrij occasionem esse quamuis tentationem. Deinde qui mentitus quidem est, & seipsum ostendit infidelem, & ad diaboli transfugit exercitum, in quanto eum malo versari credimus. Mentitur itaque Domino, vel potius spei suæ mentitur, eámque frustratur, qui Deo nō credit. Non credit autem qui non facit ea quæ mandauerat. Quid verò, an non seipsum negat, qui negat Dominum. Domino enim non aufert dominum, qui se ea quæ cum illo intercedit priuat necessitudine. Qui negat ergo Seruatorem, negat vitam: quoniam lux erat vita. Eos quidem non dicit esse modicę fidei, sed infideles & hypocritas, qui nominis quidem suscipiunt inscriptionem, fideles autem esse abne-

gant. Fidelis autē dictus est & seruus & amicus. Quare si quis seipsum diligit, diligit Dominum, & confitetur salutem, vt suam seruet animam. Atqui si vel pro proximo moriaris propter charitatem, existimes Seruatorem nostrum esse propinquum. Deus enim appropinquans dictus est, is qui seruat, & qui seruatur, mortem eligens propter vitam, & propter teipsum pótius quàm propter illum patiens. Et nunquid propterea dictus est frater, qui passus propter sua in Deū dilectionem, passus propter propriam salutem, & qui rursus moritur propter propriam salutem, sustinet propter dilectionem Domini? Etenim ipse cum esset vita, propter nos pati voluit, vt eius passione viueremus. Quid mihi dicitis, inquit, Domine Domine, & non facitis quæ dico? Qui enim labiis diligit populus, cor autem longè habet à Domino, est alius alio persuasus & ei se sua sponte vendidit. Quicunque autem Seruatoris mandata exequuntur, in vnaquaque actione sunt martyres, id est testes, facientes quidem quod vult, consequenter autem nominantes Dominum, & reipsa testantes ei cui credunt esse carnem, cum eam cruci affixerint cum vitiis & concupiscentiis. Si spiritu viuimus, inquit, spiritu ambulemus. Qui seminat in suam carnem, ex carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritum, ex spiritu metet vitam æternā. Miseris autem hominibus, quod præbetur per sanguinem de Domino testimonium, videtur esse mors violentissima, nescientibus hanc mortis ianuam, esse veræ vitæ principium. Et nec honores post mortem eorum qui sanctè vixerunt, nec supplicia eorum qui iniustè & libidinosè se gesserunt, volunt intelligere, non ex nostris solum dico scripturis, hæc enim omnia fere mandata significant, sed nec suorum scriptis volunt aures præbere. Scribit enim Theanò Pythagorica. Esset enim re vera pulchris vita conuiuium, iis qui se sceleratè gesserunt, deinde moriuntur, si non esset anima immortalis, mors esset lucrum. Et Plato in Phædone. Si esset enim mors à toto liberatio, & quæ deinceps sequuntur, Non

Math.7.

Matth.15.

Gal.6.

est ergo cogitandum ex sententia Telephi apud Æschylum, simplicem ac vnicam viam ferre ad inferos. Sunt enim viæ multæ, & multa quæ abducunt peccata. Errabundos hos, vt est verisimile, infideles comicè ludificans Aristophanes. Agite, inquit, obscuræ vitæ homines, generationi foliorum similes, imbecilli, ceræ figmenta folia instar vmbræ reddentia, euanidi, inuolucres, vnius tantum diei vitam habentes. Et Epicharmus. Ipsa, inquit, hominum vita sunt vtres inflati. Nobis autem dixit Seruator. Spiritus promptus, caro infirma, quoniam prudentia carnis est Deo inimica, vt exponit Apostolus: Legi enim Dei non subiicitur, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Et id amplius explicans, subiungit, ne quis ingrato animo, vt Marcion, esse malam accipiat creaturam. Si autem Christus est in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem viuit propter iustitiam. Et rursus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri. Considero enim quod non sunt condignæ passiones huius mundi ad gloriam quę reuelanda est in nobis, si quidem compatimur, vt & conglorificemur, vt cohæredes Christi. Scimus autem quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui vocati sunt secundum propositum. Quoniam quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imagini filij Dei, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, eos & vocauit. Quos autem vocauit, eos & iustificauit. Quos autem iustificauit, eos & glorificauit. Vides per dilectionem doceri martyrium. Quòd si velis martyr esse & testimonium ferre propter bonorum remunerationem, rursus audies. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed etsi patimur propter iustitiam, inquit Petrus, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, neque conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Parati autẽ sem-

Matth.26. Rom.8.

1.Petr.3.

per ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, sed cum modestia & timore conscientiam habentes bonam, vt in quo detrahunt vobis, cōfundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem. Melius est enim benefacientes, si voluntas Dei velit, pati quàm malefacientes. Et si quis altercans dicat. Et quomodo fieri potest vt caro imbecilla resistat potestatibus & spiritibus Dominationum? illud sciat quòd omnipotenti & Domino freti in eóque habentes fiduciam, aduersamur potestatibus tenebrarum & morti. Adhuc te lo-
Esa. 58. quente, inquit, dicet. Ecce ad sum. Vides adiutorem inuictum qui nos defendit. Ne vobis noua & aliena, inquit Petrus, videatur quæ ad tentationem vobis fit
1. Pet. 2. per ignem probatio, sed quatenus cōmunicatis Christi passionibus, gaudete vt etiam in reuelatione eius gloriꝗ gaudeatis exultantes si in nomine Christi probris afficimini, beati, quòd gloriæ & Dei spiritus super vos requiescit. Sicut scriptum est, propter te mor-
Psal. 43. tificamur tota die: reputati sumus vt oues occisionis.
Rom. 8. Sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.

Ex mente sed mea quæ vis rescifcere,
Non audies, nec si cremes, ferras graues
Nec capite summo si ad pedes imos liges.
Duris nec omnibus si vinclis vincias,

Vt dicit in Tragœdia fœmina se gerēs viriliter, & Antigone Creontis edictum despiciens dicit audacter.

Non Iuppiter namque mihi hæc edixerat.

Sed Deus nobis edicit & prædicat, éique est parendū. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit con-
Rom. 10. fessio ad salutem. Dicit itaque scriptura. Omnis qui credit in eum pudore non afficietur. Meritò ergo scribit Simonides. Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus, nunc autem eam celerem castum locum tenere, & quæ nec àspici possit omnium mortalium ciliis, sed ab eo demum ad quem sudor venerit qui medetur iracundiæ, & processerit ad summam animi magnitudinem, Et Pindarus. Iuuenum autem

curæ quæ versantur cum laboribus, gloriam inueniunt. Tempore autem resplendent facta in æthere illustrata. Hanc cum appprehendisset sentétiam Æschylus, dicit.

Laborem qui perpetitur,
Debetur huic laboris natus, gloria

Maiori enim morti maiores partes obtingunt, ex sententia Heracliti.

Qui mortis est seruus, timore is haud vacat.

Non enim dedit nobis Deus spiritum seruitutis rursus in timorem, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Ne ergo te pudeat mei qui sum eius vinctus, scribit ad Timotheum. Fuerit autem huiusmodi qui bono adhæret ex sententia Apostoli, odio habens malum, habens charitatem non fictam. Qui enim alterum diligit, legem impleuit. Si est autem Deus spei, is cuius testes sumus, sicut est, spem nostram confitemur, ad spem cõtendentes, & quòd est bonitatis maximũ impleti, inquit, omni cognitione. Indorũ Philosophi dicunt Alexandro Macedonum: Traduces quidem corpora de loco ad locum, animas autẽ nostras non coges facere quæ nolumus. Ignis est hominibus maximus cruciatus, eum nos contemnimus. Hinc Heraclitus vnam gloriam omnibus præposuit, profitetur autem se vulgo cedere, vt se expleant tanquam pecora. 2.Tim.1.

Multi labores gratia sunt corporis.
Propter id & fortes domos inuenimus
Effodere argentum, & agros colere
Aliáque quæ nos nouimus nominibus.

Vulgo ergo inanis hic labor videtur expetendus. Nobis autem minime, inquit Apostolus. Hoc autem scimus, quod vetus noster homo simul est crucifixus, vt aboleatur corpus peccati, vt non amplius seruiamus peccato. An non illa quoque apertè subiungit Apostolus ostendens quàm sit fides apud multos verecunda. Puto enim quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos. Quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. Rom.6. 1.Cor.4.

Vſque in hanc horam & eſurimus,& ſitimus, & nudi ſumus,& colaphis cedimur,& inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris,maledicimur & benedicimus,perſecutioné patimur,& ſuſtinemus. Tã quã purgaméta huius mũdi facti ſumus. Talia ſunt ea etiã quæ dicit Plato in Repub. etiãſi torqueatur iuſtus, etiãſi ei effodiantur oculi,eum futurũ eſſe beatũ. Is ergo qui eſt cognitione prædítus, nunquam finem habebit poſitum in anima,ſed in eo quòd ſit ſemper fœlix,& beatus,& regius Dei amicus,& licet quis ei inurat ignominiam,eumque & exilio & publicatione facultatum,& poſtremò morte afficiat, nunquam auelletur à libertate,& præcipua in Deum charitate. Omnia ſuſtinet,& omnia ſuffert charitas,quod ei ſit perſuaſum diuinam prouidentiam omnia rectè adminiſtrare. Rogo ergo vos,inquit, imitatores mei eſtote. Primus ergo gradus corporis,eſt doctrina cum timore,per quam abſtinemus ab iniuria. Secundus autem eſt ſpes,per quam deſideramus quæ ſunt optima, perficit autem,vt eſt cõſentaneum,charitas,quæ iã docet per viam cognitionis. Gentiles enim, neſcio quomodo,cum neceſſitati quæ caret ratione, ea quæ eueniãt tribuerint,inuiti ſe parere confitentur. Dicit certe Euripides.

1.Cor.13.

1.Cor.4.

Quæ tibi ſuadeo mulier es accipe.
Qui non laboret nullus eſt mortalium.
Humet natos,nouos & dein ſerat,
Atque obeat mortem. Hæc ægrè homines ferunt.

Deinde ſubiungit.

Oportet hæc Natura quæ vult perpeti. Aſt eò decet
Migrare,nil vbi neceſſarium graue eſt.

Iis autem qui tendunt ad perfectionem eſt propoſita cognitio rationalis, cuius fundamentum eſt ſancta Trinitas,fides,ſpes,charitas,maior autem horũ charitas. Omnia quidem certè licent, ſed non omnia expediunt. Omnia licent, ſed non omnia ædificant, inquit Apoſtolus,&. Nemo quærat quod eſt ſuum ſolummodo,ſed etiam quod alterius, vt poſſit ſimul & facere,& docere, ædificans & ſuperædificans. Quòd

1.Cor.10.

enim Domini sit terra,& plenitudo eius certum est & extra controuersiam.Sed infirmi sustinetur conscientia.Conscientiam autem dico,non suam,sed alterius. Cur enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia? Si ego gratia participo,cur vituperor propter id propter quod gratias ago?Siue ergo comeditis, siue bibitis,siue aliquid facitis,omnia ad gloriam Dei facite. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non sunt carnalia,sed potentia Deo ad destructionem munimentorum,cogitationes destruentes,& omnem altitudinē se extollentem aduersus cognitionem Domini. His armis munitus is qui est cognitione præditus, O Domine,inquit,da casum & afflictionem,& accipe ostensionem,accedat hoc graue & formidabile.Pericula ego despicio propter meam in te dilectionem. 1.Cor.10.

Nam sola virtus,rebus in mortalium,
Non præmia ex clypeis capit militia,
Sed ipsa seipsam habet laborum præmium.

Induite ergo,sicut electi Dei,sancti & dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem,lenitatem:Super omnia autem hęc, charitatem,quæ est vinculum perfectionis,& pax Christi regnet in cordibus vestris,in qua etiam vocati estis in vno corpore,& grati estote, qui adhuc estis in corpore,sicut veteres iusti, percipientes animæ impatibilitatem & vacuitatem perturbationis. Nam non solum Asopij & Macedones & Lacones dum torquentur fortiter tolerant, vt ait Eratosthenes in iis quæ scribit de bonis & malis.Sed Zeno quoque Eleates dum cogeretur arcanum aliquid enunciare,restitit tormentis nihil confitens, qui etiam postremo linguam erodens, eam expuit in tyrannum,quem alij quidem Nearchū: alij verò Demylum appellant.Similiter autem facit etiam Theodotus Pythagoreus: & Paulus Lacydis familiaris, vt dicit Timotheus Pergamenus in libro de Magnitudine animi Philosophorum, & Achaicus in Moralibus.Quinetiam Posthumus Romanus captus à Peucetione,non modo nihil ex iis quæ erant occul-

ta aperuit, sed cum etiam manum in ignem, tanquam in æs immisisset, constitit vultu firmo & planè immutabili. Taceo Anaxarchum exclamantem, tunde Anaxarchi capsam, Anaxarchum enim non tundis, cum pistillis ferreis tunderetur à tyranno. Neque ergo spes fœlicitatis, neque in Deum charitas, ægrè fert ea quæ accidunt. Manet autem libera, etiamsi in bestias incidat immanissimas, & in ignem voracissimum, & licet tyrannicis conficiatur tormentis, à diuinis pendens amicitiis, minimè redacta in seruitutem, superas obit regiones, corpore iis tradito qui id solum possunt tenere. Dicitur autem gens barbara non aliena à gustu philosophiæ, quotannis eligere legatum ad Zamolxim Heroëm, erat autem Zamolxis vnus ex familiaribus Pythagoræ. Mactatur ergo is qui fuerit iudicatus probatissimus, iis qui sunt philosophati quidem, sed non electi, mœrentibus vt qui sint repulsi à beato ministerio. Plena est ergo tota ecclesia iis qui per omnem vitam sunt meditati mortẽ, quæ excitat ad Christum, sicut virorum, ita etiam mulierum temperantiũ. Licet enim ei qui ex more nostro vitam instituit, etiã absque literis philosophari, seu sit barbarus, seu Græcus, seu seruus, seu senex, seu puellus, seu mulier. Est enim temperantia communis omnium hominum qui eam suo arbitrio delegerint. Est autem apud nos extra controuersiam, eandem naturam in vno quoque genere eandem etiam habere virtutem. Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatem, aliam verò videtur vir habere, sed eandem. Quare etiam virtutem. Si autem viri vtique virtus est temperantia & iustitia, & quæcunque eas consequi existimantur: soli viro conuenit esse virtute præditum, intẽperantem autem & iniustam mulierem, sed turpe est hoc vel dicere. Temperantiæ ergo & iustitiæ, & cuiusuis alterius virtutis, similiter quidem virum & mulierem, liberum & seruum, curam oportet gerere, quoniã accidit vt sit vna & eadem virtus eiusdem naturæ. Atque quòd sit quidem eadem natura fœminæ quæ viri, quatenus est fœmina, non dicimus. Omnino enim

conuenit vtrique eorum esse aliquam differentiam, per quam vnum quidem eorum fœmineum, alterum verò factum est masculinum. Vterum ergo gestare & parere fœminæ adesse dicimus, quatenus est fœmina, non quatenus est homo. Si autem viri & fœminæ nulla esset differentia, vtrunque eorum eadem ageret & pateretur. Quatenus ergo est idem, eo quòd sit eadem anima, veniet ad eandem virtutem. Quatenus autem diuersum per proprietatem corporis, ad vtero gestandos fœtus, & seruandam domum. Volo enim, inquit Apostolus, vos scire, quòd cuiusuis viri caput est Christus, caput autem mulieris vir. Nõ est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Sed neque mulier est separata à viro: neque vir separatus à muliere in Domino. Sicut enim virum temperãtem, & vincere voluptates oportere dicimus, ita etiam censuerimus mulierem esse oportere temperantem, & in pugna aduersus voluptates exercitatam. Dico autem, spiritu ambulate, & desiderium carnis non feceritis, præceptum consulit Apostolicum. Caro enim concupiscit aduersus spiritum. Spiritus autem aduersus carnem. Hæc ergo opponuntur non vt malum bono, sed vt quæ pugnant vtiliter. Subiungit itaque. Vt non quæ volueritis ea faciatis. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quòd qui talia agũt, regnũ Dei non possidebunt. Fructus autẽ spiritus est charitas, gaudiũ, pax, patiẽtia, benignitas, continẽtia, bonitas, fides, mãsuetudo. Carnẽ, vt existimo, peccatores, vt spiritũ iustos dixit. Iã verò assumẽda est fortitudo & magni animi virt⁹, pro animi fiducia & pro tolerãtia, vt ei qui pulsat maxillã porrigatur alia, & ei qui aufert palliũ, cedatur etiã tunica, irã coërcendo fortiter. Non enim Amazones aliquas ad bellicã virtutem exercemus fœminas, cũ etiã homines velimus esse pacificos. Audio autem mulieres quoque Sauromatidas non min⁹ belligerari quàm viros, & alias Sacides quæ

1.Cor.11.

Gal.5.

à tergo sagittant simulantes fugere æquè atque viri. Scio etiam fœminas Iberiæ propinquas, & factis & laboribus virilibus vtentes, etiamsi vterum gestent & iã parturiant, nihil de iis quæ sunt agenda remittere, sed sæpe in ipsa laborum contentione, mulier quæ peperit, infantem sublatum domum portat. Iam ergo mulieres, non minus quàm masculi, & domum custodiũt, & venantur, & greges pascunt.

Acriter & cerui vestigia Cressa secuta est.

Est ergo philosophandum mulieribus similiter ac viris, etiamsi præstantiores masculi primas in omnibus partes ferant, nisi euaserint molles & effœminati. Vniuerso ergo hominum generi necessaria est disciplina & virtus, si quidem tendant ad fœlicitatem. Quomodo autem non temere variè scribit Euripides, aliquãdo quidem, Est quæuis viro coniux deterior, etiãsi optimus ducat probatissimam: aliquando autem. Quæuis pudica mulier est viri serua. Quæ autem non est pudica, eum qui vnà versatur superat amentia.

Nam melius neç præstantius vllum est,
Concordes quàm cum in tecto versantur eodem
Vir simul & mulier.

Capùt ergo est id quod est principale, & quod principatum obtinet. Si est autem Dominus viri caput: mulieris autem vir, vir est Dominus vxoris, vt qui sit imago & gloria Dei. Quocirca dicit etiam in epistola ad Ephesios, subiecti inuicem in timore Dei. Mulieres suis viris subiectæ sint, sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, vt etiam Christus caput ecclesiæ, ipse Saluator corporis: sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita etiam mulieres propriis viris in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiã. Ita etiam viri debent diligere suas vxores, vt sua corpora. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam vnquam odio habuit. Iam verò in epistola quoque ad Colosienses inquit, Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores & nolite esse amari in illas. Filij obedite

Ephe. 5.

Col. 2.

dite parentibus per omnia, hoc enim beneplacitũ est in Domino. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, tanquam hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Et quodcunque facitis ex animo operamini, sicut Domino seruientes & non hominibus. Scientes quòd à Domino accipietis retributionẽ hereditatis. Domino enim Christo seruitis. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit, & non est personarum acceptio apud Deum. Domini, quod iustum est & æquũ seruis præstate: scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo. Col. 4. Vbi non est Græcus nec Iudæus, circumcisio & præputium, nec Barbarus nec Scytha, nec seruus nec liber, sed omnia & in omnibus Christus. Cœlestis autem ecclesiæ imago est terrestris. Quocirca precamur Col. 3. etiam in terra fieri voluntatem Dei sicut in cœlo, induentes viscera miserationis, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, lenitatem, sustinentes nos inuicem, & condonantes nobis inuicem, si quis aduersus aliquem habeat querelam, sicut Christus condonauit nobis, ita & nos. Super hæc autem omnia charitas, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi regat in cordibus nostris, ad quam etiam vocati estis in vno corpore, & grati estote. Nihil enim vetat quo minus sæpe eadem adducatur scriptura, vt pudeat Marcionem, si qua forte ratione persuasus mutetur, sciens oportere fidelem esse gratum in opificem qui nos vocauit, & nobis Euangelium annunciauit in corpore. Ex his ergo nobis est aperta quæ ex fide vnitas, & ostensum est quis sit perfectus. Quare vel inuitis aliquibus & valde resistentibus, etiamsi à marito vel à Domino impendeant supplicia, philosophabitur seruus & mulier. Quinetiam libet quoque, etiamsi Tyrannus ei mortem minitetur, etiamsi ducatur ad iudicia, & trahatur ad vltima supplicia, & de facultatibus ac fortunis suis omnibus veniat in periculum, nullo modo abstinebit à pietate & vero Dei

cultu, neque vnquam ab eo dissentiet, mulier quidem quæ cum malo marito habitat, filius autem si malum habeat patrem, vel improbum Dominum seruus, forti ac generoso animo virtutẽ persequentes. Sed vt viro pulchrum & honestũ & pro virtute, & pro libertate, & pro seipso mori: ita etiã mulieri. Non est enim hoc proprium masculorum naturæ, sed bonorum. Et senex ergo & iuuenis, & mulier & seruus mandatis obediens fideliter viuet, & si opus fuerit, morietur, quod quidem fuerit per mortem viuificari. Scim' quidẽ certe & filios & mulieres & seruos sæpe inuitis parentibus & maritis & Dominis euasisse optimos. Nõ minus ergo prompto & alacri animo eos esse oportet qui piè vitam sunt acturi, cum visi fuerint aliqui eos arcere: sed multo magis conuenit contendere & egregie decertare, ne victi excidant ab optimis & maximè necessariis consiliis. Neque enim existimo vllam admittere comparationem, vtrum sit melius adscribi in consortium omnipotentis, an dæmonum tenebras eligere. Quæ enim à nobis aguntur propter alios, ea semper egerimus, ad illos conantes respicere propter quos videntur fieri, mensuram esse ducentes id quod est illis gratum. Quæ autem propter nos ipsos potius quàm propter alios agũtur, æquali studio à nobis fiãt, siue videantur aliquibus placere, siue non videantur. Quod si nonnulla ex iis quæ sunt indifferentia, tantum honorem sunt assecuta, vt etiam aliquibus inuitis videantur esse expetenda ac eligenda, multo magis existimandum est esse pro virtute decertandum, non aliquid aliud respiciendo quàm id quod rectè honesteque geri potest, siue id aliquibus aliis videatur, siue non. Pulchrè ergo Epicurus quoque dicit, scribens ad Menecœum. Nec si sit aliquis iuuenis, differat philosophari: neque si sit senex, defatigetur philosophando. Nam nec est aliquis immaturus, neque nimis prouectæ & exhaustæ ætatis, ad adipiscendam animi sanitatem. Qui autem dicit nondum esse vel præteriisse tempus philosophandi, similis est ei qui dicit ad beatitudinem vel nondum adesse tempus, vel tem-

pus præteriisse. Quare & iuniori philosophandum est & seni. Huic quidem, vt senescens iuuenescat bonis, per gratiam eorum quæ facta fuerint. Illi autem, vt sit simul iuuenis & senex, per futurorum metus vacuitatem. De martyrio autem seu testimonio apertè dixit Dominus, ea autem simul coniungemus quę diuersis in locis scripta sunt. Dico autem vobis, quicunque in me confessus fuerit corã hominibus, filius etiam hominis cõfitebitur in eo coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabo ipsum coram Angelis. Quem enim mei vel meorum verborũ puduerit in hac generatione adultera & peccatrice, filium quoque hominis eius pudebit, quando venerit in gloriam patris sui cum Angelis suis. Quicunque ergo in me confessus fuerit coram hominibus, ego quoque in eo confitebor coram patre meo qui est in cœlis. Cum autem induxerint vos in synagogas, & ad magistratus & potestates ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis, aut quid loquamini. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Hunc locum exponens Heracleon, cuius in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit, confessionem quidem vnam esse fide & vitæ institutione, alteram verò voce. Atque quæ fit quidem voce confessio, fit etiam apud potestates, quam solam, inquit, multi non rectè confessionem esse existimant. Possunt autem hac confessione vti etiam hypocritæ. Sed nec hæc oratio inuenietur dicta esse vniuerse ac generaliter. Non enim omnes qui salui fiunt, ea confessione quæ voce fit vsi sunt, & excessere, ex quibus est Matthæus, Philippus, Thomas, Leuis, & alij multi: & est quæ voce fit confessio, non vniuersa ac generalis, sed singularis. Vniuersam autem ac generalem nunc dicit eam quæ fit factis & operibus, ei quæ est in ipsum fidei congruentibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam singularis quæ fit apud potestates, si opus fuerit, & ratio impulerit. Nam is voce quoque rectè confitebitur, cum affectione prius rectè fuerit confessus. Pulchre autem in iis qui confi-

Matth. 10.
Mar. 8.
Matth. 10.
Luc. 12.

tentur quidem. In me dixit. In iis autem qui negant, adiecit illud, me. Nam ij etsi ipsum voce confessi fuerint, ipsum negant, actione minimè confitentes. Ij autem soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione viuunt: vt pote quòd & ipse iis implicetur quæ confitetur, & ab iis teneatur. Quo circa nunquam potest seipsum negare. Eum autem negant qui non sunt in ipso. Non enim dixit. Qui negauerit in me, sed me. Nullus enim vnquam qui est in ipso, ipsum negat. Illud autem, coram hominibus, & iis qui salui fiunt, & etiam gentilibus similiter. apud alios quidem vitæ institutione: apud alios verò etiam voce. Quamobrem nunquam possunt ipsi negare: eum autem negant qui non sunt in ipso. Hæc quidem Heracleon, & in aliis quidem videtur nobiscum sentire in hac parte. Illud autem nõ aduertit, quòd etsi non actione aliqua & vita confessi sunt Christum coram hominibus, eo tamen quòd voce confiteantur in iudiciis, & vsque ad mortem cruciati non negent, ex affectione credidisse cernuntur. Confitens autem affectio, & maximè quæ ne morte quidem mutatur, omnia vitia, quæ gignebãtur per cupiditatem corporis omnino rescindit. Est enim, vt semel dicam, repente accumulata per actionem pœnitentia, & vera in Christum confessio, voce testificante. Si autem spiritus patris in nobis testificatur: quomodo sumus adhuc hypocritæ, quos dixit sola voce testari? Dabitur autem aliquibus si expediat respõdere ac defendere, vt & per testimonium & per confessionem omnes iuuentur, dum confirmantur quidem qui sunt in ecclesia, admirantur autem & ad fidem deducuntur, qui ex gentibus salutem curiose quæsierint, reliqui autem stupore afficiuntur. Quamobrem oportet omnino confiteri. Id enim situm est in nostra potestate. Respondere autẽ & defendere, non omnino.
Matth. 24. Non est enim hoc quoque situm in nostra potestate. Qui autem sustinuerit in finem, is saluus erit. Nam
Tit. 1. quis ex iis qui sapiunt, non potius elegerit in Deo regnare quàm seruire? Deum ergo confitentur qui-

dam nosse, vt dicit Apostolus, factis autem negant, cum sint abominandi, increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Illi autem etsi hoc solum confessi fuerint, aliquod vnum bonum effecerint in fine. Videtur ergo Martyrium esse expurgatio peccatorum cum gloria. Iam verò dicit Pastor. Effugietis operationem feræ agrestis, si cor vestrum fuerit mundum & ab omni reprehensione alienũ. Quin etiam ipse Dominus. Expetiuit, inquit, vos Satanas vt cribraret, ego autem rogaui. Solus ergo Dominus propter eorum qui ei insidiabãtur hominum, & infidelium expurgationem, bibit calicem. Quem imitantes Apostoli, vt qui re vera essent cognitione præditi & perfecti, pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt. Sic ergo ij qui sunt cognitione præditi, vestigiis insistentes Apostolicis, debent ita se gerere vt in eos non cadat peccatum, & propter dilectionem in Dominum, diligant etiam proximum, vt si casus aliquis pro ecclesia euocet, citra offensionem patientes afflictiones, bibant calicem. Quicunque autem factis quidem in vita, verbis autem in iudicio ferunt testimonium, & spem expectantes, & timorem reformidantes, ij sunt meliores iis qui ore solum confitẽtur salutem. Quòd si quis etiam transierit ad charitatem, is reuera est beatus & germanus testis, vt qui sit perfectè confessus, & præceptis & Deo, per Dominum, quem diligẽs significauit esse fratrem, totum seipsum tradiderit, propter Deum, tanquam depositum, gratè & amanter reddẽs hominem qui exigitur. Cum autem rursus dixerit, Quando vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet fugere, tanquam malum sit pati persecutionem: nec vt mortem extimescentes, iubet nos eam fuga declinare. Vult autem nos nulli esse auctores, neque alicuius mali causæ adiutores, nec nobisipsis, nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodo vt caueat. Qui autem non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè se in manifesta pericula coniiciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat: is quo-

Luc. 22.

Matth. 10.

que eius cædis reus tenetur qui se offert iudicio. Is autem fuerit qui nō vitat persecutionem, se capiendū præbens per audaciam. Is est, qui quantum in se est, adiuuat improbitatem eius qui persequitur. Quòd si etiam ipse causam præbens, feram planè irritet, similiter etiam si præbeat aliquam pugnæ causam, vel damni, vel iudicij vel inimicitiarum, is occasionem peperit persecutionis. Et ideo iussi sumus nihil retinere ex iis quæ ad hanc vitam pertinent: sed ei qui tollit pallium, præterea etiam dare tunicam: non solum vt permaneamus obnoxij nullis animi perturbationibus, sed ne ea vendicantes, eos qui in iudicio contendunt, in nos reddamus efferatos, & per nos eos cōmoueamus vt nomen maledictis appetant. At inquiunt, si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte afficimini? an ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existimamus velle Dominum vt in casus incidamus, sed propheticè prædixisse ea quæ essent euentura, fore scilicet vt propter nomen eius pateremur persecutionem, vt occideremur, & vt suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionē, sed ea quę passuri sumus prius significauit, per eam quod sint euētura prædictionem, exercens ad tollerantiam, cui promisit hæreditatem. Quanquam non soli sed cum multis supplicio afficimur. At illi inquiunt, cum sint malefici, iure luunt pœnas. Ergo vel inuiti nobis iustitiam suo testimonio tribuunt, qui iniustè propter iustitiam punimur. Sed neque iniuria iudicis attingit Dei prouidentiam. Oportet enim Iudicem in sua potestate habere sui animi sententiam, nō qui instar animatorum quodammodo trahatur funibus, vt qui ab externa fortasse solum causa capiat occasiones. Examinatur ergo & probatur ipse sicut nos, in eo quod iudicat, & per eorum quæ sunt eligenda electionem, & per patientiam. Quamuis autem non faciamus iniuriam, tanquam tamē iniuriam facientes, nos intuetur Iudex, Neque enim nostra nouit, neque vult scire, quodam autem inani præoccupato abripitur præiudicio. Quocirca etiā iudica-

tur. Nos ergo persequuntur, non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quòd nos vitæ humanæ iniuriam facere existimēt, eo quòd simus Christiani, & ipsos inquam qui sic vitam instituimus, & alios quos adhortamur vt vitam degant similem. Cur autem, inquiunt, cum vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilij? Quid enim, quod ad nos quidem attinet, nobis fit iniuriæ, cum morte dissoluamur ituri ad dominū, & veluti ætatis, vitæ sustinentes mutationem. Si autem sapuerimus, iis gratias habebimus qui nobis præbuerint occasionem celeris migrationis, si testimonium feramus propter dilectionem. Si autem mali quidam homines nos multis esse visi sumus, si ipsi quoque nouissent veritatem, omnes quidem in viam in siliissent, non fuisset autem electio. Sed enim nostra fides, cum sit lux mundi, arguit infidelitatem. Nam me Anytus quidem & Melitus interfecerint, nullo autem modo me læserit quispiam. Neque enim fas esse existimo vt id quod est melius, lædatur ab eo quod est deterius, adeò vt vnusquisque ex nobis securè dicat & confidenter. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum. Basilides autem in vicesimò tertio Exegeticon, de iis qui in martyrio puniuntur, his verbis hæc dicit. Dico enim, quicunque incidunt in eas quæ dicuntur afflictiones, siue cum imprudentes peccauerint in aliis lapsibus, ad hoc bonum deducuntur, benignitate eius qui adducit, cum re vera alia ex aliis crimina intententur, ne patiantur ob ea quæ mala esse certum est & extra omnem controuersiam, neque maledictis appetiti vt adulter vel occisor, sed accusati quòd sint Christiani, quòd quidē eos consolabitur, vt ne videantur quidem pati. si quis, qui omnino non peccauerit, accesserit ad patiendum, rarū id quidē, ne is quidem aliquid patietur ex paratis à potestate insidiis, sed patietur vt passus est infans qui videbatur nil peccasse. Deinde paulo inferius subiungit, Sicut ergo infans qui prius nō peccauit, aut actu qui-

Psal. 117
Sapient. 3.

dem in se nihil peccauit, sed quod habeat id quod peccauit, postquam coniectus fuerit ad patiendũ, afficitur beneficio, vt qui lucretur multaque sunt difficilia: ita etiam si perfectus quoq; qui actu, nihil peccauerit, patiatur & passus fuerit, passus est similiter atque infans. In se quidem habens peccandi potestatẽ, non accepta autem occasione ad peccandum non peccauit. Quare non est sibi imputandum quòd non peccauerit. Quomodo enim qui vult adulteriũ admitere, est adulter, etiamsi nõ consequatur effectus: & qui vult cędẽ facere, est homicida, etiamsi nõ possit occidere: ita etiam eum quem dico non peccasse si videro patientem, etiam si nihil mali fecerit, malum dicam eo quòd velit peccare. Quiduis enim dicam potius quàm malũ id quod prouidet. Deinde inferius, apertè quoque de Domino dicit tanquã de homine. Sin autem his omnibus prætermissis oratiõibus accesseris ad hoc vt mihi adducta aliquarum personarum reuerentia dicas, verbi causa. Hic ergo peccauit: hic enim est passus: si permittas quidem, dicam, Non peccauit quidẽ, sed erat similis infanti qui patiebatur. Sed si vehementius vrgeas, dicam quemcunque hominem nominaueris, eum esse hominem: iustum autem Deum. Nullus enim est mundus, vt dixit quispiam, à sorde. Sed Basilidis fundamentum dicit animam quæ prius peccauerat in alia vita, hic pati supplicium, electam quidem, vt puniatur, aliam autem, vt quæ suo purgetur supplicio. Quomodo autem hoc verum est, cum in nostra potestate situm sit confiteri & puniri, aut non? In eo enim qui est negaturus, soluitur ea quæ est ex Basilidis sententia, prouidentia. Rogabo ergo eum in eo qui tenetur confessore, vtrum feret testimonium, & punietur ex prouidentia, an non. Nam si neget, non punietur. Sin autem & exitus, & quòd non oporteat eum puniri, dicet esse interitum eorum qui sunt negaturi, ex prouidẽtia: inuitus feret testimoniũ. Quomodo autem adhuc in cœlis reponetur gloriosissima merces ei qui testimonium tulerit, propterea quod fuerit testis? Sin autem eum qui erat

peccandi poteſtate præditus,non ſiuit prouidentia venire ad peccandum:in vtroque eſt iniuſta, & quod eū non liberet qui propter iuſtitiam trahitur ad ſupplicium, & quod eum qui volebat iniuriam facere liberauerit, cum ille quidē fecerit propterea quod voluit, hæc verò opus prohibuerit, & non iure ei faueat qui eſt peccandi poteſtate prǫditus.quomodo autem non eſt verè impius & à Deo alienus, qui diabolum quidem in deos referat,hominem autem peccandi poteſtate præditum auſus eſt dicere Dominum? Eſt enim tentator diabolus, ſciens quidem quod ſumus, neſciens autem an tolerabimus,ſed nos volens à fide excutere, ad ſe etiam conatur adducere, quod quidem eſt ei ſolum permiſſum, & propterea quòd nos,quòd ex nobis ipſis ſaluos eſſe oporteat,occaſiones ex præceptis acceperimus:& propter eius probrum ac ignominiā qui tentauit,& non eſt aſſecutus:& propter eorum confirmationem qui ſunt in eccleſia, & propter eorum conſcientiam qui ſunt admirati tolerantiam. Si autem martyrium eſt retributio per ſupplicium:& fides quoque & doctrina, per quas eſt martyrium. Sunt ergo hæ quoque adiutrices ſupplicij, quo quidnam aliud poſſit eſſe abſurdius? Sed ad illa quidem dogmata, an à corporibus in corpora migret anima,& de diabolo,dicetur ſuo tempore. Nunc autem iis quǫ dicta ſunt hæc quoque adiiciamus. Vbi eſt adhuc fides, ſi pro luendis pœnis eorum quæ prius peccata ſunt ſubeatur maryrium? Vbi eſt autem charitas in Deum,quæ propter veritatem perſecutionem patitur & ſuſtinet? Vbi eſt autem laus eius qui cōfeſſus eſt,& vituperatio eius qui abnegauit? Ad quid autem eſt adhuc vtilis recta vitæ inſtitutio,morte afficere cupiditates,& nullam odiſſe creaturam? Si autem,vt ipſe dicit Baſilides, vnam partem ex Dei quæ dicitur voluntate, exiſtimamus omnia diligere, quòd omnia rationem ac proportionem conſeruent ad vniuerſum, alteram autem, nihil concupiſcere: & tertiam nihil odiſſe, voluntate Dei erunt etiam ſupplicia, quod quidem impium eſt cogitare. Neque enim do-

minus passus est voluntate Patris, nec qui patiuntur persecutionem, eam Dei voluntate patiuntur. Nam ex duobus alterum, aut bonum quid & honestum erit persecutio propter Dei voluntatem, aut erunt insontes qui eos afficiunt & affligunt. Sed nihil fit sine voluntate Domini vniuersorum. Restat itaque, vt breuiter dicamus, ea quæ sunt huiusmodi, euenire, Deo non prohibente. Hoc enim solum seruat & prouidentiam, & Dei bonitatem. Non est ergo existimandum eum operando exercere afflictiones, nequæ enim hoc cogitare licuerit, sed non prohibere eos qui eas exercent persuasum habere conuenit, & ad bonum vti audacibus ceptis aduersariorum. Destruam, inquit, murum, & erit in conculcationem, cum eiusmodi ars erudiens sit ipsa prouidentia, in aliis quidem propter sua vniuscuiusque peccata, in Domino autem & Apostolis, propter nostra.

Esa. 4.

1. Thess. 5. Iam verò diuinus Apostolus, Hæc enim est, inquit, Dei voluntas, sanctificatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat vnusquisque vestrũ vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in affectione cupiditatis sicut gentes quæ non norunt Dominum, & non exuperet & per auaritiam circunscribat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut etiam vobis prædiximus, & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus propter immunditiam sed in sanctificatione. Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit nobis spiritum suum sanctum. Propter hanc ergo sanctificationem nostram, non prohibitus fuit pati dominus. Si quis autem ex eis respondens, dicat puniri quidẽ Martyrem, propter peccata quæ sunt admissa ante hanc in corpus migrationem, fructum autem rursus esse percepturũ vitæ quæ hic acta fuerit: sic enim constitutam esse administrationem: eum rogabimus an remuneratio fiat ex prouidentia. Nam si quidem non fuerit diuinæ administrationis: perit consilium & dispensatio expiationis: & eis suum excidit argumentum & fundamentũ eorum opinionis,

Si autem à prouidentia sunt expiationes: sunt punitiones quoque ex prouidentia. Prouidentia auté, etsi à principe, vt ita dicam, moueri incipit, immixta tamen est & insita in substantiis, cum eo quòd etiam facta est substantiarum à Deo vniuersorum. Quæ cum ita habeant, necesse est vt ipsi fateãtur vel nõ esse iniustam punitionem, & rectè iustéque se gerunt qui condemnãt & persequuntur Martyres: aut ex Dei voluntate exerceri persecutiones. Non vtique ergo labor & metus rebus accidit vt ipsi dicunt tanquam rubigo ferro, sed ex propria voluntate accedit ad animam. Sed de his quidem multa reseruantur dicenda, quod ad eorum, quæ quidem postea fiet, attinet consideratio nem, eam in tempore tractantibus. Valentinus autem in quadam Homilia scribit his verbis. Ab initio estis immortales, & filij estis vitæ æternæ, & mortem voluistis inter vos ipsos dispertiri, vt eam consumeretis, & mors in vobis moreretur, & per vos. Quando enim mundum quidem soluitis, vos autem non dissoluimini, estis Domini creaturæ & cuiusuis interitus. Natura enim fieri saluũ genus ponit ipse quoque similiter atque Basilides, ad nos autem desuper huc venire hoc diuersum genus, ad mortem de medio tollendam, mortis autem ortũ, esse opus eius qui creauit mundum. Quamobrem sic etiam accipit illam scripturã. Nemo videbit faciem Dei, & viuet, vt qui sit auctor & causa mortis. De hoc Deo illa tacitè innuit, scribens his verbis. Quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus, viuo æone. Quænam est ergo causa imaginis? Faciei maiestas, quę pictori exhibuit figuram, vt per eius nomen honoraretur. Non enim ex se & sua auctoritate fuit forma inuenta, sed impleuit nomen quod erat defectum in latitudine. Adiuuat autem quod Dei quoque est inaspectabile, ad fidem eius quod effictum est. Creatorem enim, vt qui Deus & pater sit vocatus, veri Dei imaginem & Prophetam appellauit: Pictorem autem, sapientiam, cuius figmentũ est imago, ad gloriam eius qui est inaspectabilis. Nam quęcunq; procedũt ex coniugatio-

Genes. 33. *αἰών æuum seculum.*

ne, ea sunt pleromata, id est, implementa: Quæcunque autem ab vno, imagines. Quoniam autem non est id quod eius apparet: quæ est ex dimidio anima venit, nempe id quod est differens, & hoc est insufflatio differentis spiritus, & in summa id quod inspiratur in animam imaginem spiritus. Et vt in summa dicam. Quæ dicũtur de Creatore qui factus est ad imaginem, ea in imagine sensili in generatione dicunt fuisse prædicta de generatione hominis. Quinetiam ad seipsos quoque transferũt similitudinem, eius qui differt spiritus interiectionem Creatori fuisse ignotã tradentes. Atque quando quòd sit quidem vnus Deus, qui prædicatur per legem & Prophetas & Euangeliũ, tractabimus, aduersus hoc quoque disseremus, est enim oratio principalis. Ei autem quod vrget est occurrendum. Si ad dissoluendam mortem venit genus differens, Christus mortem non aboleuit, nisi ipse quoque dicatur eiusdem cum eis essentiæ. Si autem vnus eam aboleuit, ita vt genus non attingeret differens: non isti mortem abolent qui sunt æmuli Creatoris, qui eius quæ est ex dimidio animæ suæ inspirãt imagini vitam supernam, conuenienter ei quod à se susceptum est dogmati, etiam si hoc dicant euenire per matrem. Sed etsi dicant vna cum Christo aduersus mortem belligerari: occultum confiteantur decretum, quòd audeant Creatoris diuinam insectari potentiam, corrigentes eius creaturam, tanquam potẽtioris, quam ipse non potuit liberare ab interitu. Fuerit autem Dominus quoque Deo creatore melior ac præstantior. Nunquam enim filius cum patre cõtenderit, ídque inter Deos. Quòd autem hic sit pater filij, Creator vniuersorum, Dominus omnipotens, ad illam differamus contemplationem, in qua aduersus hæreses disserere promisimus, ostẽdentes eum esse solum qui est ab ipso prædicatus. Sed nobis quidẽ scribens Apostolus ad tolerantiam afflictionum. Et hoc, inquit, ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solum in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini, idem habẽtes certamen, quale vidistis in me,

Philip. 1.

& nunc auditis in me. Si qua est ergo consolatio in Christo: si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera & miserationes, implete meum gaudium, vt idem sentiatis eandem habentes charitatem, vnanimes, idem sentientes. Si autem immolatur super sacrificio & ministerio fidei gaudens & congratulans, eos ad quos loquitur Apostolus, Philippēses vocans gratiæ consortes & socios, quomodo ipsos dicit vnanimes & animales? Similiter etiam de Timotheo quoque scribens & seipso. Neminem enim inquit, habeo tam vnanimem, qui germane de vobis futurus sit solicitus. Omnes enim quæ sua sunt, quærūt, non quæ Iesu Christi. Ne ij ergo qui prius dicti sunt, probri instar nos animales dicant. Quinetiam Phryges, iam enim ij quoque illos qui nouam non attendunt Prophetiam, animales appellant, aduersus quos differemus, cum agemus de Prophetia. Eum ergo qui est perfectus oportet exercere charitatem, & hinc ad diuinam tendere amicitiam, per charitatem exequendo mandata. Diligere autem inimicos, non dicit malum amare, neque impietatem, vel adulterium, vel furtum: sed furem, & impium, & adulterum, non quatenus peccat, & aliqua actione inquinat hominis appellationem: sed quatenus est homo, & opus Dei. Peccare certè inter actiones ponitur, non inter substantias. Quamobrem nec Dei est opus. Dei autem inimici dicti sunt peccatores, qui sunt inimici mandatorū quibus non obediunt, sicut amici qui audiūt. Hi quidem, propter coniunctionem, illi verò, propter alienationem ex libero animi arbitrio profectā, appellati. Nihil enim sunt inimicitiæ, neque peccatum, absque inimico & peccatore, & nihil concupiscere, non tanquam sint aliena quæ sunt desiderabilia, docet nō affici desiderio, vt existimarūt qui Creatorem alium esse à primo Deo decernunt, neque tanquam sit execranda & mala generatio. Eæ enim sunt impiæ opiniones. Quæ autem sunt mundi, aliena dicimus, non vt quæ sint absurda, nec vt quæ non sunt Dei Domini vniuersorū, sed quoniam per totum se- Philip. 2.

culum non in eis permanemus, vt quę possessione sint aliena, & successorum, vsu verò sint vniuscuiusque nostrum propria, propter quos etiam facta sunt, sed tamen eatenus quatenus vna cum eis esse nobis necesse est. Igitur conuenienter naturali appetitioni, rectè vtendum est iis quæ sunt prohibita, cauendo ne quouis modo nimium dilabamur, & supra modum in ea afficiamur. Porrò autem quanta est etiam benignitas? Diligite, inquit, inimicos vestros. Benedicite iis qui vos execrantur, & orate pro eis qui vos afficiunt contumeliis, & similia. Quibus adiicit. Vt sitis similes patris vestri qui est in cœlis, significans eã quæ Deo fit assimilationem. Rursus autem, inquit. Sis cito beneuolus aduersario tuo, donec es in via cum ipso. Aduersarius autem, non est corpus, vt quidam volunt, sed diabolus, & qui ei assimilantur, qui vna nobiscum in via ingreditur, per homines qui eius facta imitantur in hac vita terrena. Fieri ergo non potest vt non patiantur inimicissima, qui se Christi quidem esse confitentur in Diaboli autem versantur operibus. Scriptum est enim. Ne forte te tradat Iudici. Iudex autem ministro imperij diaboli. Persuasum enim habeo, quòd neque mors, quam afferunt ij qui persequuntur, neque vita quæ hic agitur, neque Angeli qui defecerunt, Neque principatus, (Satanæ autem principatus est vita quam eligit. Tales enim sunt qui sunt ex eo principatus, & potestates tenebrarum.) Neque præsentia, in quibus sumus tempore huius vitæ, vt spes quidem militis, lucrum verò mercatoris, Neque altitudo, neque profunditas. Neque aliqua alia creatura (quæ per propriam homini operationem resistit fidei eius qui suo eligit arbitrio, Creatura autem dicitur vniuocè operatio, vt quæ sit nostrum opus.) Non poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Habes summam Martyris cognitione prediti. Scimus autem quòd omnes habemus cognitionem quæ est in communibus, & quòd vnus sit Deus. Scribebat enim ad fideles, vnde infert. Sed non est in omnibus cogni-

Luc.6. Matth.5.

Matth.5. Rom.8.

1.Cor.8.

tio, quæ traditur in paucis. Sunt autem qui dicũt eam quæ est de iis quæ simulachris immolata sunt cognitionem non ferre in omnibus. Ne forte potestas nostra fiat offendiculum infirmis. Perit enim infirmus tua cognitione. Quòd si dicant oportere emere quidquid venditur in macello, per interrogationem subiungentes illud, nihil interrogantes, æque ac interrogantes, ridiculam afferant interpretationẽ, dicit enim Apostolus, omnia alia ex macello emitte, nihil interrogantes, conuenienter exceptioni eorum quæ ostẽduntur in generali omnium Apostolorum epistola, quæ quòd ita visum sit spiritui sancto, scripta quidem est in Actis Apostolorum, lata autem fuit ad fideles per ipsum Paulum qui ministrabat, significarũt enim oportere necessariò abstinere ab immolatis, & sanguine, & suffocatis, & fornicatione à quibus se cõseruantes, rectè esse facturos. aliud ergo est quod dictum est ab Apostolo. Nunquid non habemus potestatem comedendi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierẽm circunducẽdi? vt etiam reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas. Sed non vsi sumus, inquit hac potestate, sed omnia sustinem⁹, ne demus offensionem Euangelio Christi, aut onera circumferentes, cum oporteat esse expeditos ad omnia, aut effecti exemplum iis qui volunt continere, vt qui non ita instructi simus, vt quæ nobis apponuntur non libenter comedamus, & temere cum muliere habeamus consuetudinem. Maximè autem eos quibus est credita tanta dispensatio, conuenit esse purum & nulla labe pollutum exemplar discentibus. Nam cum liber inquit, essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt omnes lucrifacerem. Omnis autem qui in certamine cõtendit, est continens in omnibus. Sed Domini est terra & plenitudo eius. Propter cõscientiam ergo abstinendũ est ab his à quibus est abstinendum. Conscientiam autem dico, non suam, est enim cognitione prædita: sed alterius, ne malè ædificetur per ignorationem imitando id quod non cognoscit, & pro magni & excelsi animi viro fiat contemptor.

Act. 15.

1. Cor. 9.

Cur enim mea libertas iudicatur ab alia conscientia? Si ego cum gratia participo, cur maledictis appetor pro eo pro quo gratias ago? Omnia ergo quæ facitis, in gloriam Dei facite, quæ scilicet à regula fidei permissum est facere. Corde quidem creditur ad iustitiã, Ore autem fit confessio ad salutem. Dicit itaque scriptura. Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quòd si confessus fueris verbum in ore tuo, quòd Dominus Iesus, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris, euidẽter perfectam describit iustitiam, & opere impletam & contemplatione. Benedicere ergo oportet iis qui persequuntur. Benedicite, & nolite execrari. Gloriatio enim nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ quòd in sanctitate & sinceritate Deum cognouimus, per hanc paruam occasionem, opus ostendentes charitatis, quòd non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersari sumus in mundo. Hæc Apostolus quidem de cognitione, communem autem fidei doctrinam, dixit odorem cognitionis, in secunda epistola ad Corinthios. Nam in hodiernum vsque diem, idem velum multis in lectione veteris testamenti manet, vt quod non sit apertum per conuersionem ad Dominum. Propterea ostendit etiam resurrectionem, iis qui possunt perspicere eam quæ est adhuc in carne, vitæ serpentis super ventrem. Vnde etiam eos qui sunt eiusmodi vocauit fœtus viperarum, libidinosos, ac voluptarios, ventríque & peni seruientes, & propter mundanas cupiditates sua inuicem capita abscindentes. Filioli, ne diligamus sermone, nec lingua, ait Ioãnes, perfectos esse docens, sed opere & veritate. In hoc cognoscemus quòd ex veritate sumus. Si autem Deus est charitas: charitas quoque est pietas ac Dei cultus. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas extra mittit timorem. Hæc est charitas Dei, vt eius præcepta seruemus. Et rursus ei qui cupit fieri cognitione præditus, scriptum est. Sed sis forma fidelium, in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate.

Rom.10. 2.Cor.1. 2.Cor.2. 2.Cor.3. 1.Ioan.2. 1.Tit.4.

Fidei

Fidei enim, vt arbitror, perfectio distinguitur à communi fide. Porrò autem diuinus quoque Apostolus per hæc tradit regulã eius qui est præditus cognitione, sic scribens. Ego enim didici in iis in quibus sum esse contentus. Scio & esse humilis, Scio & abundare. *Philip.4.* Vbique & in omnibus sum institutus, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui mihi dat vires. Iam verò cum aliis quoque disserens, vt eos arguat & admoneat, non veretur dicere: Recordemini autem priorum dierum, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionũ: partim quidem opprobriis & afflictionibus facti spectaculum, partim autem socij taliter conuersantium effecti. *Hebr.10.* Nam & vincula mea commiserati estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliores & manentes facultates. Nolite itaque amittere confidentiam vestram quæ magnam habet remunerationem. Opus enim habetis patientia, vt cum Dei voluntatem feceritis, reportetis promissionem. Adhuc enim parumper. Qui venit veniet, & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet. Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nõ sumus subtractionis ad perditionem, sed fidei ad acquisitionem animæ. Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An non inquit, fide se rectè gesserunt, qui ludibria & flagella, & vincula præterea & carcerem experti sunt? Lapidati fuerunt, tentati sunt, in cæde gladij mortui sunt, circuierunt in ouinis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, vexati, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, & montibus, & speluncis, & foraminibus terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem. *Hebr.11.* Restat intelligendum quod per παρασιώπησιν id est reticentiam dictũ est, soli. Subiungit itaque. Cum de nobis melius aliquid Deus præuidisset: Bonus enim erat. Vt non sine nobis consummarentur. Itaque cum & nos circa nos habeamus tantam nubem sanctam & pellucidam testium, deponentes omne pondus, & nos facile cir-

cunstans peccatum, per patientiam curramus ad nobis propositum certamen, respicientes ad fidei auctorem & consummatorem Iesum. Et quòd vnam quidem dicit salutem in Christo, & iustorum, & nostrã, prius quidẽ dixit apertè: nihilo tamen secius de Mose quoque dicens, subiungit. Maiores existimans diuitias quàm thesauros Ægypti, Christi improperium. Respiciebat enim remunerationẽ. Fide reliquit Ægyptum, non veritus iram Regis. Inuisibilem enim tanquam qui videret, sustinuit. Diuina sapientia dicit de
Sap. 3. Martyribus. Visi sunt in oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus, contritio: illi verò sunt in pace. Etenim si in oculis hominum suppliciis affecti fuerint, spes eorum plena est immortalitatis. Deinde subiungit, gloriosam expurgationem docens esse martyriũ. Et in paucis castigati, magnis afficientur beneficiis, quoniam Deus tentauit eos, hoc est, ad eorum probationem, & vt pudore afficiatur tẽtator, finit eos tentari. Et inuenit eos se dignos, vt scilicet vocentur filij. Tãquam aurum in fornace probauit eos, & tanquã solidam sacrificij oblationem excepit eos, & in tempore inspectionis eorum fulgebunt, & tanquam scintillæ in stipula percurrent. Iudicabunt gentes, & dominabuntur populis, & Rex eorũ erit Dominus in secula. Porrò autem Clemens quoque Apostolus in epistola ad Corinthios, ipse quoque nobis quandam formã eius qui est præditus cognitione describens, dicit. Quis enim apud vos versatus, omni virtute perfectam, firmámque ac stabilem fidem vestram non probauit? temperantémque ac moderatam vestram in Christo pietatem nõ est admiratus? & vestri in hospites amoris magnificos vestros mores non prædicauit? & perfectam firmámque ac stabilem cognitionem nõ beatam esse cẽsuit? Nam citra personarum acceptionem omnia fecistis: & in Dei legitimis ambulastis. Deinde apertius. Fixis ergo oculis eos intueamur qui magnificæ eius gloriæ perfectè seruierunt. Accipiamus Enoch, qui in obedientia iustus inuentus, fuit trans-

latus: & Noë, qui cum credidisset, fuit seruatus: & Abraham, qui propter fidem, & hospitalitatem, Dei amicus, pater autem Isaac est appellatus. Propter hospitalitatem verámque religionem, Loth fuit seruatus ex Sodomis. Propter fidem, & hospitalitatem, seruata est Raab meretrix. Propter patientiam & fidem, in pellibus caprinis & ouinis, & ex camelorum pilis contextis vestibus ambularunt, prædicantes regnum Christi. Dicimus autem Eliam & Elisæum, Ezechielem & Ioannem, Prophetas. Qui enim Dei amicus, propter fidem liberam, vocatus est Abraham, nõ fuit gloria elatus: sed magna vtens modestia, dixit. Ego autem sum terra & cinis. Et de Iob sic scriptum est. Iob autem erat iustus, & reprehensioni non obnoxius, Deum ritè colens, abstinens ab omni malo. Is qui sua patientia superauit tentatorem, & simul fuit testis, & à Deo accepit testimonium, humilitatem amplectitur, & dicit. Nullus est mundus à sorde, ne si sit quidem vnius diei vita eius. Moses, fidelis seruus in tota domo eius, dixit ad eum qui ex rubo dabat responsa. Quis ego sum, quòd me mittis? Ego autem sum & voce tenui & lingua tardiori, vt Domini vocem ministrem per linguam humanam. Et rursus. Ego autem sum vapor ex olla. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Iam verò Dauid quoque, de quo testimonium ferens, dicit Dominus, inueni hominem secundum cor meum, Dauid Iesse filium, in oleo sancto vnxi eũ, sed ipse quoque dicit ad Deum. Miserere mei Deus secũdum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo mũda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Deinde tacitè significans peccatũ quod legi nõ subiicitur, scite suam ostendens modestiam, subiungit. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Dicit enim alicubi scriptura. Spiritus Domini, lucerna, scrutans ventris penetralia. Et quo quis se iustè gerens, eua-

Gene. 18. Iob. 1. Iob. 25. Exo. 3. Iacob. 4. Psal. 50.

dit maiori cognitione præditus, eo est ei propinquior spiritus lucidus. Sic iustis appropinquat Dominus, & nihil eum latet ex nostris cogitationibus, & quas facimus disputationibus. Dominum Iesum dico, qui omnipotenti sua voluntate corda nostra intuetur, cuius sanguis fuit pro nobis sanctificatus. Obseruemus ergo eos qui nobis præsunt, & reuereamur seniores, honoremus iuuenes. Dei doceamus disciplinam. Beatus enim qui docuerit & fecerit quę sunt Domini, pro dignitate. Est autem præclaræ magnificæque notionis & contemplantis veritatis. Vxores nostras ad id quod bonum est corrigamus. Amabiles, inquit, mores castitatis ostendant, puram & sinceram suæ mansuetudinis demõstrent voluntatem. Linguæ suæ moderationem silentio efficiant manifestam. Charitatem suam nõ per prouocationes, sed omnibus qui timent Dominum, sanctè præbeant æqualem. Filij nostri sint disciplinæ Domini participes. Discant quid valeat apud Deum humilitas, quid possit casta apud Deum dilectio, quomodo timor Domini bonus & magnus, seruans omnes qui in ipso sanctè versantur in puro corde. Est enim scrutator cogitationum & mentis consiliorum, cuius spiritus est in nobis, & cum voluerit, eum aufert. Hæc autem omnia confirmat fides quæ est in Christo. Adeste filij, audite me, ait Dominus, timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Deinde hebdomadis & ogdoadis, septenarij, inquã, & octonarij numeri subiungit mysterium quod inducit cognitionem. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Declina à malo, & fac bonum. Quære pacẽ, & persequere eam. Per hæc enim significat cognitionem, cum abstinentia à malis, & cum operatione bonorum, docens perfici & opere & sermone. Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauit autem Dominus, & exaudiit, & ex omnibus afflictionibus liberauit eum. Nam multa quidem flagella pec-

Psal. 35.

catorum: sperantes autem in Domino misericordia circundabit. A multitudine misericordiæ contineri dicit eum qui germanè & sincerè sperat, quoniã scriptum est in epistola ad Corinthios. Per Iesum Christum incipiẽs & obscurata mens nostra in lucem pullulat. Per eum voluit Dominus nos immortalem gustare cognitionem. Vnde etiam euidentius ostendẽs proprietatem cognitionis, subiunxit. Cum hæc ergo sint nobis manifesta, vel procumbentes in profundum diuinæ cognitionis, debemus omnia ritè & ordine facere, quæ nos iussit Dominus peragere, ordinatis temporibus. Sapiens ergo suam ostendat sapientiam, non verbis solum, sed in bonis operibus. Humilis ferat testimoniũ, non sibi, sed in eo quòd ipse testimonium accipiat ab alio. Qui est carne castus, non insolescat, sciens esse alium qui ei suppeditat cõtinentiam. Videte fratres, quo maiori cognitione digni sumus habiti, eo maius subimus periculum. Venerabilis ergo & casta institutio nostræ benignitatis, ex sententia Clementis, quærit id quod est communiter vtile, siue testimonium præbeat, siue doceat opere & sermone: eóque duplici, & non scripto, & scripto. Hæc est charitas, diligere Deum & proximũ. Ea extollit in altitudinem quæ non potest explicari: Charitas operit multitudinem peccatorum. Charitas omnia sustinet, in omnibus est patiẽs. Charitas nos Deo conglutinat. Omnia facit in concordia. In charitate consummati sunt omnes electi Dei. Absque charitate nihil est gratum Deo. Eius perfectionis non est, inquit, explicatio. Quis est idone⁹ vt in ipsa inueniatur, nisi quos ipse Deus dignos esse censuerit. Iã verò Apostolus Paulus. Si corpus meum, inquit, tradidero, charitatem autem non habeam, sum æs resonans, & cymbalum tinniens. Si non ex affectione electa, inquit, per charitatem cognitione præditam, tulero testimonium, propter metum autem fortè & eam quæ expectatur mercedem, labra mouens ad testimonium, fuero confessus Dominum, sum homo communis, Dominum resonans, non cognoscens. Est enim & popu-

Psal. 31.

1. Cor. 13.

lus qui diligit labiis. Est etiam alius qui tradit corpus vt comburatur. Et si distribuero omnes facultates meas ad alendos pauperes, inquit, non ex ratione cōmunicationis quæ proficiscitur à charitate, sed ratione remunerationis quæ vel ab ipso qui beneficio afficitur, vel à Domino qui promisit, expectatur. Et si habeam omnem fidem, vt montes transferam, & vitia quæ tenebras offundunt abiiciam, non fuero autem fidelis Domino propter charitatem, nihil sum, vt qui si conferar cum eo qui ex cognitione in vulgus fert testimonium, nihil reputer egregium. Omnes autem generationes ab Adam in hodiernū vsque diem præterierunt. Sed qui per Dei gratiam consummati sunt in charitate, habent locum piorum, qui manifestabuntur in visitatione regni Christi. Charitas non sinit peccare. Quòd si etiam inuitus in aliquem talem casum inciderit per suggestiones aduersarij, Dauid
Psal. 68. imitans psallet. Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulum nouellum cornua producentem & vngulas. Videant pauperes, & lætentur. Dicit enim, Sa-
Psal. 166. crifica Deo sacrificium laudis: & redde Domino vo-
Psal 80. ta tua, & inuoca me in die afflictionis tuæ: & libera-
Psal. 50. bo te, & glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus contritus. Charitas ergo etiam Deus dicitur cū sit bonus: cuius charitas proximo malum non operatur, neque iniuriam faciens, nec referens, omnibus autem, vt semel dicam, benefaciens, ad Dei imagi-
Ioan. 4. nem. Plenitudo ergo legis est charitas, sicut Christus, hoc est præsentia Domini qui nos diligit, & quæ est nostra ex Christo doctrina charitatis, & vitæ institu-
Rom. 13. tio. Charitas ergo perficit non mœchandi præceptū, & præceptum vxorem proximi non concupiscendi, quod prius metu fuerat prohibitum. Idem ergo factū refert, an factum sit per metum, an perfectum per charitatem, & an per fidem, an etiam ex cognitione exerceatur. Meritò ergo conuenienter eorum differentiæ ei quidem qui est præditus cognitione, parata sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt. Ei autem qui nudè & solum

modo credidit, concedit suo testimonio centum partibus plura quàm ea essent quæ reliquit, quam promissionem contingit cadere in hominum intelligẽtiam. Hoc in loco mihi venit in mentem cuiusdã qui se dicebat esse gnosticum, id est cognitione præditum. Exponens enim illud, Ego autem dico, qui aspexit mulierem ad concupiscentiam, iam mœchatus est, non censebat nudam iudicari cupiditatem. Sed si per cupiditatem, quod ex ea fit opus, procedens vltra cupiditatem, in ipsa peragatur. Aut enim in somnis simul visione vtitur aut etiam corpore. Atque qui historias quidem conscripsere, iusti Bocchoridis tale referunt iudicium. Adolescens captus amore meretricis, persuadet certa quadam mercede constituta, vt postridie puella ad eum veniat. Cum autem eum in somnis præuenisset cupiditas, præter spem expleta libidine, puellam quam amabat ad se venientem, vt constitutũ fuerat, arcet aditu. Illa autem cum id quod euenerat didicisset, exigebat mercedem, dicens se ea ratione amatoris explesse cupiditatem. Venerũt ergo ad Iudicem. Is iusso adolescente crumenam in qua erat merces, in sole extendere, iussit meretricem vmbram apprehendere, lepide imperans, vt simulachrum mercedis redderet pro simulachro complexus: Atque somniat quidem aliquis visioni assentiente anima, Vere autẽ somniat, qui aspicit ad concupiscentiam, non solum vt ille dicebat gnosticus, si simulatque viderit, cum muliere consuetudinem animo comprehendat, hoc enim iam est cupiditatis opus, vt cupiditatis: Sed si corporis respexerit pulchritudinem, ait verbum, & ei ex libidine ac cupiditate caro pulchra visa fuerit, cum carnaliter & propenso animo ad peccandum viderit, propter ea quòd eam sit admiratus condemnatur. Contrà autem, qui per castam aspicit dilectionem, non carnem, sed animam pulchram esse existimat, corpus, mea quidem sententia, admirans tanquam statuam per quam pulchritudinem, ipse quoque seipsum transmittit ad artificem, & id quòd est verè pulchrum, sanctũ signũ, lucidum iustitiæ characterem ostendens Angelis qui

præsunt ascensui vnctionem dico bene compositæ, & quæ Deo placet mentis, qualitatem affectionis inditã animæ quæ gestit & exultat propter inhabitationem sancti Spiritus. Hanc gloriam quæ in Mosis facie refulserat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen assumebat apud eos qui intuebantur carnaliter. Eos enim qui aliqua inducunt ex rebus mundanis, ij detinent qui vectigal exigunt, ab iis qui suis grauantur vitiis & animi perturbationibus: eum autem qui nudus quidem est ab iis in quæ cadit vectigal, est autem plenus cognitione & ea quæ est ex operibus iustitia, simul precantes virum transmittunt, eum cum opere beatum pronuntiantes. Et eius folium non defluet, ligni inquam, vitalis quod est nutritũ secus decursus aquarum. Comparatur autem iustus arboribus frugiferis, non iis solis quæ sublime feruntur sacrificiis. Erant autem in sacrificiorum quoque oblationibus, penes legem qui hostiarum vitia considerabãt. Appetitionem itaque discernũt à cupiditate, qui sunt in his rebus cognoscendis pulchre exercitati, & hanc quidem voluptati tribuunt & intemperantiæ, appetitioné autem esse statuunt in iis quæ sunt secundú naturam, vt qui sit motus qui est ex ratione. Huius perfectionis potest & vir & mulier æquè esse particeps. Iam verò non solus Moses qui audiuit à Deo, locutus sum ad te semel & bis, dicens. Vidi populum hunc, & ecce est dura ceruice. Sine me eos perdere, & delebo nomen eorum sub cœlo, & faciam te in gentem magnam & admirabilem, & longè magis quàm hanc, respondet rogans, non id quod suum erat spectans, sed communem salutem. Nequaquam Domine, mitte peccatum huic populo: aut dele me etiam de libro Viuentium, tanta fuit eius perfectio vt maluerit vna mori cum populo, quàm solus esse saluus: sed etiam Iudith quæ consummata fuit in mulieribus, cum esset vrbs circumsessa, precata seniores, ingreditur quidem in castra alienigenarum, omne periculum contemnens pro patria, seipsam tradens hostibus in fide Dei; præmia autem fidei mox accipit, cum mulier

Psal. 1.

Exo. 32.

in hostem fidei se præclare gesserit, & potita sit capite Holophernis. Et rursus perfecta illa in fide Esther, Israëlem à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapæ, sola mulier afflicta ieiuniis, restitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem soluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit, Aman verò repressit, & Israëlem perfecta ad Deum oratione illæsum conseruauit. Taceo enim Susannam & Mosis sororem, quòd hæc quidem vna duxit exercitum cum Propheta, princeps omnium mulierum quæ apud Hebræos erant insignes sapientia, illa verò per summam honestatem vel ad mortem vsque procedens, cum ab intemperantibus condemnaretur amatoribus, perstitit firma & constans testis pudicitiæ. Dion certè Philosophus refert quandam mulierem Lysidisam, propter insignem pudorem, se lauasse cum ipsa tunica. Philoteram autem, cum esset ingressura solium, paulatim contraxisse tunicam, quantum quæ nuda erant tegebantur ab aqua. Deinde rursus paulatim ascendentem induisse. An non enim tormenta quoque tulit fortiter Leæna Attica, quæ cum esset conscia insidiarum quæ ab Armodio & Aristogitone parabâtur in Hipparchum, nihil omnino est elocuta, etsi valde cruciaretur. Aiunt autem Argolicas quoque, Telesilla poëtria duce, Spartanos qui magna erant virtute in rebus bellicis, cum primum se eis ostendisset, fugasse, & effecisse vt illæ mortem nihil extimescerent. De filiabus quoque Danai dicit similia is qui fecit Danaidem.

Túncque cito Danai sumpserunt arma puellæ,
In ripis pulchro labentis flumine Nili.

Et quæ sequuntur.

Canunt autem reliqui Poëtæ velocitatem Atalantæ in venatione, & egregiam Anticleæ amicitiam, & Alcedistis in maritum amorem, & Macariæ & Hyacinthi dum magnum & excelsum animum. Quid verò non Theano quidem Pythagorica eo processit philosophiæ, vt ei qui ipsam curiosè aspexerat, & dixerat,

pulcher cubitus, responderit. At non publicus. Eiusdem grauitatis fertur illud quoque dictum. Rogata enim Postæa mulier à quo viro descenderit in Thesmophorium. A proprio quidem, inquit, & statim subiunxit. Nunquam autem ab alieno. Quinetiam Themisto quoque Zoili filia, Lampsacena, vxor Leonticei Lampsaceni, dabat operam philosophiæ Epicureæ, sicut Myia Theanus filia, Pythagoreæ, & Arginete quæ scripsit res gestas Dionysij. Filiæ autem Diodori, cui fuit cognomen Saturnus, fuerunt omnes dialecticæ vt ait Philo dialecticus in Menexeno, quarum hæc feruntur esse nomina. Menexene, Argia, Theognis, Artemesia, Pantaclea. Memini autem etiam Cynicæ cuiusdam. Hipparchia autem vocabatur Maronitis, vxor Cratetis, propter quam in Poëcile quoque celebrata fuere Cynogamia. Arete autem Aristippi Cyrenaica, erudiit Aristippum qui μητροδίδακτος id est, à matre doctus fuit cognominatus. Apud Platonem etiam philosophabantur Lasthenia Arcadia, & Axiothea Phliasia. Aspasia autem Milesia, de qua multa quoque conscribunt Comici, vsus quidem est Socrates, ad Philosophiam. Pericles autem, ad rhetoricam. Prætermitto alias, ne sit prolixior oratio, neque recensens Poëtrias, Corynnam & Telesillam, Myiam & Sappho, aut pictrices, vt Irenem Cratini filiam, & Anaxandram Nealcis, vt dicit Dydimus in Symposiacis, Cleobuli autem sapientis & Lyndiorum Monarchæ filiam, non pudebat lauare pedes paternorum hospitum. Nam Abrahæ quoque vxor beata Sarra, parauit ipsa Angelis panes subcinericios, & puellæ regiæ pascebant oues apud Hebræos. Vnde etiam quæ est apud Homerum Nausicaa, inerat ad pannos lauādos. Velit ergo pudica mulier, primum quidem si fieri possit marito persuadere, vt sit ei socius eorum quæ ferūt ad beatitudinem. Si id autem non possit efficere, sola contendat ad virtutem marito quidem parens in omnibus, vt inuito illo nihil vnquam faciat, præter ea quæ censentur pertinere ad virtutem & salutem. Sed

& si quis citra vllam pergentem simulationem, aut vxore, aut etiam ancillam, arceat à tali affectione, nihil aliud videtur is tunc facere, quàm à iustitia quidé & temperantia statuisse abducere, iniustam autem simul & intemperantem voluisse domum suam efficere. Fieri ergo non potest vt nec vir, nec mulier, sit in vlla re doctus, qui non fuerit vsus disciplina, meditationéque, & exercitatione. Virtutem autem non in aliquibus aliis sed vel in nobis maximè sitam esse dicimus. Itaque alia quidem potest quis arcere bellum gerens. Quod autem in nostra situm est in potestate, nequaquam, nec si maxime quidem institerit. Est enim donum datum diuinitus & quod non alicui alij subiicitur. Vnde intemperantia quidem non videri potuerit esse alicuius malũ, quàm eius qui se gerit intemperanter. Temperantia autem rursus eius bonum qui potest se temperare. Mulierem autem quæ cum honestate amat maritum describit Euripides, sic monens.

Bonisque verbis prosequi.
Videri oportet si quid coniux dixerit,
Si haud dixerit, laborare, vt ad gratiam
Dicat mariti.

Et his rursus vtique similia,

Dulce estque coniugem, mali
Si euenerit quid, cum viro tristarier,
Doloris esse gaudij participem.

Sic morum mansuetudinem ostendens & beneuolentiam esse vel in calamitatibus. Deinde subiungit.

Aegrotus & si sis, ægra simul feram
Tuáque patiar mala. & certè mihi.
Non quidquam acerbi, vna cum amicis nam decet
Fieri beatos, quid nisi hoc amicitia est?

Sanctificatur itaque etiam quod per Verbum perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, & cum vero corde administretur in fidei certitudine, sanctificatorum corda à mala conscientia, & ablutorum corpus aqua munda, & habentium confessionem fidei. Fidelis enim est qui promisit. Oportet autem fœlix matrimonium, neque vnquam diuitiis, nec pulchritudine censeri, sed virtute. Nulli quidem, ait tragœdia.

Coniugi in maritum pulchra forma profuit.

Multis autem virtus profuit. Quæuis enim bona mulier, quæ viro adhæret, ſcit eſſe temperans. Deinde veluti dans admonitiones, ait.

Hoc primum adeſt, nam deformis maritus ſi ſiet,
Formoſum ei quæ ſapit decet videri ier.
Non oculus, ſed mens ea eſt quæ iudicant.

Et quæ conſequuntur. Valde autem propriè dixit ſcriptura mulierem datam eſſe à Deo adiutricem. Clarum eſt ergo quòd vnicuique ex iis quę à marito eueniunt moleſtiis, ratione cum perſuaſione mederi apud ſe conſtituet. Sin autem non obediat, tunc iam conabitur, quo ad eius fieri poteſt ab humana, vitam nulli peccato affinem tranſigere, & ſeu cum Verbo mori oporteat, ſeu viuere, talis actionis adiutorem & ſocium Deum eſſe exiſtimans, qui re vera & adeſt & eſt Seruator & in præſentia & in futuro, illumque ducē & principem cuiuſuis actionis conſtituens, temperantiam quidem & iuſtitiam ſuū eſſe munus exiſtimans, religionem autem & in Deum pietatem & amorem finem ſuum eſſe ſtatuens. Eleganter itaque Apoſtolus
Tit. 2. in epiſtola ad Titum dicit, anus debere eſſe in habitu ſancto, non calumniatrices, non vino multo ſeruientes, vt erudiant adoleſcētes, vt ſint virorum ſuorum amantes, & filios ſuos diligant, prudentes, caſtæ & ſobriæ, domus curam habentes, benignæ, ſubditæ
Hebr. 12. viris ſuis, ne Verbum Dei blaſphemetur. Potius autem, inquit, pacem perſequemini cum omnibus & ſanctificationem, ſine quo nemo videbit dominum:
Ibidem. attendētes ne quis fornicator aut prophanus, vt Eſau, qui pro cibo vno vendidit ſua primogenita: ne qua radix amaritudinis ſurſum naſcēs moleſtiam afferat, & per eam inquinētur multi. Deinde veluti colophonē
Heb. 13. imponens quæſtioni de matrimonio, ſubiungit. Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores autē & adulteros iudicabit Deus. Cum vnus vtique ſcopus & vnus finis & viro & mulieri ſit oſtenſus, de eo qui eſt perfectus dicit Petrus
1 Petr. 1. in epiſtola. Modicum nunc ſi oportet triſtitia affecti

in variis tentationibus vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro quod perit,& per ignem est probatũ, inueniatur, in laudem & gloriam in reuelatione Iesu Christi, quem cum non videritis, diligitis, in quem nunc cum non videatis,credatis autem, exultatis lætitia,inerrabili & glorificata,reportantes finem fidei, salutem animarum. Quamobrem Paulus quoque gloriatur se propter Christum fuisse in laboribus abundantius,in plagis supra modum,in mortibus frequenter. Hic inuenio perfectum multis modis accipi,prout is est qui in vnaquaque virtute se rectè gerit. Perficitur itaque & consummatur aliquis, & vt pius ac religiosus,& vt tolerans,& vt continens & vt operarius, & vt Martyr & vt cognitione præditus. In omnibus autem simul perfectus, nescio an vllus sit qui est adhuc homo, nisi solum iis qui propter nos induit hominem. Quanquam ex nuda lege fuerit quis vtique perfectus,qui profitetur abstinentiam à malis. Ea autem est via ad Euangelium,& ad benefaciendum. Sed legis quidem ex cognitione perfectio, est assumptio Euangelij, vt fiat is qui est ex lege perfectus. Ita enim prædixit is qui est ex lege Moses esse audiendum vt accipiamus ex Apostoli sententia, Christum legis plenitudinem. In Euangelio autem iam proficit is qui est cognitione præditus,nō solum vtens lege tanquā gradu,sed eam percipiens & mente intelligens,vt tradidit Apostolis qui dedit testamenta dominus. Quòd si etiam rectè vitam instituerit,sicut certè fieri nō potest vt in bene operando difficultatem consequatur cognitio,& præterea rectissimè confessus, Martyr seu testis fiat, maximam, & inter homines dignitatem meritumque accipiens, ne sic quidem eò perueniet vt vocetur in carne perfectus, quoniam hāc appellationem præoccupauit vitæ finis,cum qui est testis ex cognitione,iam eo peruenerit vt perfectum opus ostēderet & propriè produceret, sanguine per charitatem ex cognitione profectam benignè donato emittens spiritum,beatus autem hinc fuerit & iure perfectus vocetur,vt sublimitas potestatis sit Dei,& non ex nō

1. Corin. 11.

2. Corin. 4. bis, vt dicit Apostolus. Solum conseruemus liberum eligendi arbitrium & charitatem in quolibet afflicti, sed non redacti in angustias egentes, sed non oppressi egestate, persecutionem patientes, sed non derelicti, deiecti, sed non perditi. Oportet enim eos qui ex sententia Apostoli contendũt ad consummationem, nullam in nulla re dare offensionẽ, sed in re qualibet
2. Corin. 10. commendare seipsos non hominibus, sed Deo. Sit autem accessio & additamentum parere etiam hominibus, etenim his etiam parere est cõsentaneum, pro-
2. Corin. 6. pter ea quę insectantur maledicta. Commendatio autem in tolerantia multa in afflictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in cognitione, in patientia, in benignitate, in sancto spiritu, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, vt simus templa Dei emundata ab omni inquinamento carnis & spiritus. Et ego, inquit, vos accipiam: & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in
2. Corin. 7. filios, & filias, ait dominus omnipotẽs. Perficiamus ergo, inquit, sanctitatem in timore Dei. Nam etsi tristitiam timor generat, gaudeo, inquam, non quod tristitia effecti estis: sed quod tristitia affecti estis ad pœnitentiam. Tristitia enim affecti estis secundum Deum, vt in nullo detrimentũ à nobis accipiatis. Nam quæ est secundum Deum tristitia, pœnitentiam ad salutẽ operatur impœnitẽdam. Tristitia autem mundi mortem operatur. Etenim hoc ipsum quòd tristitia affecistis secundum Deum, quãtum in vobis operatur studium, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationẽ, sed vindictam. In omni exibuistis vos esse castos negotio. Hæc sunt exercitationis, quæ ex cognitione proficiscitur, præ
Ephe. 4. exercitamenta. Quoniam autem deus ipse omnipotens dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministrerij, ad ædificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis

Dei filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: studendum est viri euadere ex cognitione,& quam maximè perfici adhuc in carne manentes,ex perfecta hîc concordia & consensione,meditantes cum Dei voluntate concurrere, ad restitutionem eius quæ verè est perfecta nobilitatis & cognationis,in plenitudinem Christi quæ ex perfectione perfecta est absolutè. Iam cernimus quanam ratione & quomodo & quando perfectum dicit diuinus Apostolus, & vt perfectorum ostendit differentias. Et rursus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ. Alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu. Alij autem gratiæ sanitatum in eodem spiritu. Alij vero operationes virtutum. Alij prophetia. Alij discretio spirituū. Alij genera linguarū. Alij autē interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus & idē spiritus,diuidēs seorsum vnicuique prout vult. Quæ cū ita se habeant,Prophetę quidem perfecti sunt in prophetia,iusti autem in iustitia, & Martyres in confessione. Alij autem in prædicatione, non expertes quidem virtutum communium,sed rectè se gerētes in iis in quibus sunt ordinati. Quis enim sanæ mentis dixerit Prophetam non esse iustum? Quid enim,non iusti quoque sicut Abraham, prophetarunt? 1. Corin. 12.

Bellica namque Deus dedit huic vt munera obiret,
Illi vt saltaret,cithara cantu ve sonaret. Hom.

Ait Homerus. Sed vnusquisque habet proprium donum à Deo,hic quidem sic,ille verò sic. Apostoli aūt fuere pleni in omnibus. Inuenies itaq;, si volueris,ex eorum rebus gestis & scriptis eorum cognitionē, vitam,prædicationem,iustitiā,castitatem,prophetiam. Sciendū est autem quod etsi Paulus sit tempore recentior, vt qui statim floruerit post domini assumptionem:eius tamen scriptura dependet ex veteri testamēto illinc & spirans & loquens. Quæ est enim in Christū fides,& Euangelij cognitio,est expositio, & legis adimpletio,& ideo dictū est Hebræis. Nisi credideri-

Esa. 7. tis, nõ intelligetis. Hoc est: Nisi ei credideritis qui per legem est prędictus, & à legis oraculo est significatus, non intelligetis vetus testamentum, quon ipse per propriam exposuit præsentiam. Quocirca intelligẽs & perspicax quoque est hic qui est cognitione præditus. Est autem eius opus non à malis abstinentia, ea est enim basis maximi profectus, sed nec aliquid boni facere vel propter metum. Scriptũ est enim: Quo
Psal. 136. fugiam, & vbi abscondar à facie tua? Si ascendero in cœlum, tu illic es. Si abiero ad extrema maris, illic est dextera tua. Si descendero in abyssos, illic spiritus tuus. Sed neque propter spem promissi honoris. Di-
Apoca. 22. ctum est enim. Ecce dominus, & merces eius à facie eius, vt reddat vnicuique secundum opera sua. Quæ
1. Corin. 3. oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor homi nis non ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui ipsum diligunt. Solà autem quæ propter charitatem fit beneficentia, propter ipsum honestum est expetenda ei qui est cognitione præditus. Iam verò ex perso-
Psal. 2. na Dei Domino dictum est. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Petitio maximè regia, quę docet hominum salutem peti sine mercede, Vt nos sumus hęredes & possideamus dominũ. Contra enim alicuius vsus gratia, nempe vt hoc fiat, vel illud non fiat, eam quæ circa Deum versatur desiderare scientiam, non est proprium eius qui est cognitione præditus. Causa autem contemplationis ei sufficit, ipsa cognitio, ausim enim dicere. Nõ eo quòd velis saluus esse, eliget cognitionem, qui persequitur cognitionẽ propter iustam diuinam scientiã. Intelligentia enim semper versare, extenditur ad id quod est semper versare intelligentia, Illud autem semper versare intelligentia cum per temperationem nullis interuallis disiunctam, facta fuerit eius qui cognoscit essentia, & perpetua contemplatio manet viua substãtia. Si quis ergo per positionem ei qui est cognitione præditus proposuerit, vtrum malit Dei cognitionem, an salutem æternam: sint autem ea separata, cum sint omnino eadem, nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem,

tionem,propter se iudicans esse expetendam eam quę fidem transcendit per charitatem ad cognitionem, proprietatem. Hæc est ergo prima eius qui est perfectus beneficentia, quando non fit propter aliquem vsum eorum quæ ad se pertinent. Cum autem iudicauerit pulchrum esse & honestum id quod bonum est facere, vehementer incitata operatio bene se gerit in omni actione, non in aliqua quidem rectè, in aliqua verò non, sed in bene faciendi habitu constituta, neque prætetea propter gloriam, aut vt philosophi dicunt, εὔκλειαν id est, famam illustrem, neque propter mercedem aut ab hominibus, aut à Deo, ad imaginē & similitudinem domini vitam peregerit. Et si aliqua ratione ei bonum operanti aliquid contrarium occurrerit, talionem parisque pari relationem vt bonā, citra vllam acceptæ iniuriæ recordationem, proiiciet, vt qui erga iustos, & iniustos existat iustus & bonus. Eis qui sunt eiusmodi dicit dominus. Estote sicut pater vester perfectus. Ei caro est mortua, viuit autem ipse solus, vt qui sepulchrum in sanctum templum domino consecrauerit, veterem peccatis obnoxiam animam ad Deum conuertens. Is non est amplius continens, sed peruenit ad habitum impatibilitatis, vt diuinam figuram induat expectans. Si eleemosynam, inquit, feceris, nemo sciat, & si ieiunaueris, vngere, vt Deus solus cognoscat, nullus autem homo. Sed neque ipse qui miseretur, debet scire se misereri. Sic enim erit aliquando quidem misericors, aliquando verò non. Cum autem ex habitu fecerit id quod est beneficum, naturam boni imitabitur. Affectio autē & natura erit & exercitatio. Non oportet autem elatos trāsmoueri, sed ingredientes peruenire quo oportet. Hoc est enim trahi à patre, dignum effici vt gratię virtutum à Deo accipiat, & currat citra impedimentum, & si electum odio habeant aliqui, is nouit eorū inscitiam, animi eorum miserens ignorationis. Meritò ergo ipsa diligit cognitio, & eos qui ignorant docet & erudit omnem Dei omnipotentis honorare creaturam, siquidem Deum didicit diligere. Is non

Matth. 5.

Matth. 6.

ita habebit virtutem vt ea vel vigilando possit amitti, vel in somnis, vel vlla visione, quoniam nec à seipso vnquam excedit habitus ab eo quod est esse habitum excidens. Siue ergo cognitio dicatur esse habitus vel affectio, eo quòd nunquam subeant diuersæ notiones, principalis pars animæ manens non alterabilis, non assumit aliquam visorum diuersitatem, quæ ex diurnis motibus fiunt simulachra somnians. Propterea certè Dominus quoque præcipit vigilare, vt nec nostra quidem in somnis vnquam moueatur anima animi perturbationibus, sed noctis quoque vitæ institutionem, tanquam quæ interdiu operietur, puram & immaculatam imperat custodire. Hæc est enim quæ fit quoad eius fieri potest, Deo assimilatio, mentem cõseruare in ea habitudine ac relatione quæ fit in iis quæ sunt eadem, hæc est autem mentis habitudo, tanquam mentis. Varia autem affectio fit per eam quæ est erga res materiales affectionem. Qua quidem ratione mihi videtur noctem vocasse Εὐφρόνην quoniam anima tunc cessans à sensibus, conuertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. Propterea ergo sacra quoque mysteria maximè noctu fiunt, significantia eam quæ noctu fit, animæ à corpore contractionem. Ne dormiamus igitur vt reliqui, sed vigilemus & sobrij simus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui inebriantur, noctu inebriantur. Nos autem cum simus diei, sobrij simus, induentes loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis, quæcunque autem dicunt de somno, eadem etiam oportet exaudire de morte. Vtrunque enim significat abcessum animæ, mors quidem magis, somnus verò minus, quod quidem potest etiam accipi ab Heraclito. Homo in lætitia tangit lucem, sibi mortuus, extinctus, viuus autem tangit mortuum, dormiens, extinctus oculos. Vigilans tangit dormiẽtem. Beati enim qui viderunt Dominum ex sententia Apostoli. Quoniam tempus est iam nos ex somno surgere, nunc enim est propius nostra salus, quam quando credidimus. Nox processit, dies appropinquauit.

Εὐφρόνη nox dicitur à bene prouidendo.

1. Thessa. 5.

Deponamus ergo opera tenebrarum,& induamur arma lucis. Diem autem allegoricè dicit filium & lucē, & rursus pręcepta arma lucis metaphoricè. Hac ratione dicunt oportere nos ablutos, ad sacrificia & preces ire mundos & splendidos,& hoc quidem fieri symboli signíve gratia, esse scilicet extrinsecus ornatum & emundatum. Emundatio autem est, ea quæ sunt sancta animo agitare & sentire. Quinetiam imago quoque fuerit baptismatis quæ etiam à Mose poëtis tradita fuit hoc modo.

Cum hausit aquam, mundasq; gestans in corpore vestes
Penelope venit ad preces, Telemachus autem
Ablutusque manus pelago, edit vota Mineruæ.

Hic erat mos Iudæorum,vt etiam sæpe in lecto tingerentur. Bene ergo illud quoque dictum est. Non lauacro mundus esto,sed animo. Est enim perfecta,vt sentio,mundities,quę est mentis & operum & cogitationum,& præterea sermonis quoque synceritas,& vltima,peccati in insomniis vacuitas. Est autē sufficiēs, vt ego quidem opinor,homini purgatio,perfecta firmáque ac stabilis pœnitētia,si cum de præcedentibus nos damnauerimus actiōibus, anterius procedamus, postea intelligentes, & mentem immersam sustollentes,tam ab iis quæ per sensum delectant,quā prioribus delictis. Si itaque scientiæ quæ dicitur ἐπιστήμη dāda est etymologia,ex statione & quiete quę dicitur στάσις eius sumenda est explicatio, quoniam nostram in rebus sistit mentē,quæ prius alias aliter ferebatur. Similiter fidei quoq; πίστεως inquā,danda est etymologia,animæ nostræ περὶ τὸ ὂν στάσις id est,circa id quod est statio & quies. Nos autē eum qui semper & in omnibus est iustus scire cupimus;qui nec timens supplicia quæ à lege statuuntur,nec eorū cum quibus versatur, & qui peccata persequuntur,odium vitans in improbos,nec quod ex ipsis sceleribus & flagitiis impendet periculū reformidās,iustus permanet. Qui enim propter hæc abstinet à faciēdo aliquid ex iis quæ sunt iniusta,non est sua sponte,sed metu bonus. Atque Epicurus quidē ait eum qui est ex eius sententia sapiens,

velle propter aliquod lucrum facere iniuriam. Non posse enim sibi persuadere fore vt lateat. Quare si sciuerit fore vt lateat, faciet iniuriam, vt est eius sententia. Et hæc quidem sunt tenebricosa dogmata. Si autem ab iniuria facienda abstinuerit propter spem remunerationis à Deo consequendæ ob ea quæ iustè fecerit, ne sic quidem sua sponte est bonus. Sicut enim illum metus, sic hunc quoque merces iustum facit, vel potius efficit vt videatur iustus. Eam autem spem quę est post mortem, non solum sciūt qui barbaram persequuntur philosophiam, bonis quidem bonam, malis autem contrariam: sed etiam Pythagorei: nam illi quoque spem in fine denunciabant iis qui philosophabantur, cum etiam Socrates dicat in Phædone bonas animas hinc cum bona spe excedere, & rursus malos vituperans, ei opponit. Viuunt enim cum mala spe, dicens. Ei videtur etiam consentire Heraclitus, per ea quæ dicit disserens de hominibus. Homines mortuos manent quæ non sperant, nec expectant.
Rom. 5. Diuinè ergo Paulus apertè scribit ad Romanos. Afflictio patientiam operatur. Patientia verò probationem. Probatio autem spem. Spes verò pudore non afficit. Propter spem enim futuram est patientia. Spes autem est etiam æquiuocæ spei redditio & restitutio, quæ etiam pudore non afficit, vt quæ probris & contumeliis non amplius afficiatur. Qui autem nudæ vocationi, quatenus vocatus est, obedit, is neque propter timorem, neque propter voluptates, tendit ad cognitionem. Non enim considerat an aliquod vtile lucrum vel delectatio aliqua extrinsecus consequatur, sed tractus à dilectione eius qui verè est amatoris, & ad id quod fieri oportet adductus, pius est Dei cultor. Vnde nec si per positionem à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra vllam pœnam, neque si propterea beatorum bona accepturum eum esse ei promissum fuerit: sed nec si persuasum habuerit fore vt Deum lateant ea quæ gerit, quod quidem fieri non potest: in animum vnquã esse inducturum vt aliquid agat præter rectam rationem,

cum id quod vere est honestum, & ex seipso eligendum, & ea ratione expetendum amandumque, semel elegerit, Non enim in esca ventris esse quod bonum est accepimus. Audiuit autem ille quòd cibus nos nō commendabit, neque matrimonium, sed neque abstinentia à matrimonio in ignoratione: sed opus ex virtute quod fit per cognitionem. Nam canis quoque qui est animal expers rationis, sic dicatur esse continens, dum eum timet qui tollit baculum, & ideo à cibo abstinet. Horum ergo scias quòd ablata quæ facta est promissio, & circunscriptus is cuius minæ intentatæ sunt metus, & separatum quod impendet periculum arguit propositum. Non enim ipsi rei naturæ se propriè coniungunt accommodant, vt re vera comprehendant per cognitionem, esse quidem bona omnia quę creata sunt ad vsum nostrum, vt matrimoniū, verbi gratia, & liberorum procreationem si adsumptę sint cum temperantia, bona autem esse melius, per eā quæ est Deo assimilationem, euadere impatibilem & virtute præditum. Sed ex iis quæ extrinsecus adducuntur bonis vel malis, ab aliis quidem abstinent: ab aliis verò minimè. Quinetiam ea à quibus abstinent abhorrentes, creaturam & opificem cernuntur accusare, & licet ipsa specie versentur fideliter, habent tamen impium iudicium. Illud autem. Non concupisces, neque necessitate eget quæ est ex timore, quæ cogit abstinere à suauibus, neque mercede quę per promissionem persuadet reprimere appetitiones. Neque obedientiam propter mandatum, sed propter promissionem eligunt, qui Deo propter promissa obediunt, à voluptate inescati. Sed neque auersatio à rebus sensilibus, effecerit consequenter coniunctionem cum iis quæ percipiuntur intelligentia. Contra autem, cum iis quæ intelligentia percipiuntur coniunctio, ei qui est cognitione præditus, secundum naturam deducitur à rebus sensilibus, vt qui per eorum quæ sunt pulchra electionem, bonum scienter elegerit, & admiretur quidem generationem, & sanctificet Creatorem, sanctificet autem eam quæ fit Deo assimila-

1. Corin. 8.

tionem. Sed ego me liberabo, dixerit, à cupiditate. O Domine, vt mihi tecum intercedat coniunctio. Pulchra enim est quæ vtique creata est dispensatio, & omnia rectè administrantur, & nihil fit sine causa. In tuis me esse oportet. Omnipotens, & licet hic fuero, sum apud te. Volo autem expers esse metus, vt ad te possim appropinquare, meditans vt tua paucis contenta sit electio, quæ iusta est, eorum quæ sunt bonæ ex similibus. Mysticè admodum & sanctissimè nos docens Apostolus eam quæ verè grata est electionem, non quòd alia tãquam mala reprobet, sed quod bonis censet esse meliora, significauit, dicens. Quare
1. Corin. 7. & qui matrimonio iungit virginem suam benefacit, & qui non iungit, melius facit, ad id quod honestum est, & facultatem præbeat indiuulsè Domino assidendi. Scimus autem ea quæ difficiliter quidem, parari possunt, non esse necessaria, quæ autem sunt necessaria, paratu facilia benignè facta esse à Deo. Quamobrem benè dicit Democritus naturam & doctrinam rem esse per similem. Causam autem breuiter reddimus. Natura enim hominem concinnat & componit. Concinnans autem ac componẽs, naturam ei tribuit, neque interest an fuerit natura effectus talis, an tempore & disciplina transformatus. Vtrunque autẽ præbuit dominus, illud quidem per creationem: hoc verò per recreationem & renouationem quæ fit ex testamento. Quod autem conducit ei quod est magis principale, idest magis eligendum, est autem omniũ maximè principale, mens, sic ergo videntur re vera honesta esse iucundissima, & ex se prębere eum quem desiderant fructum, nempe animæ tranquillitatem.
Prouerb. 1. Qui aũt me audit, inquit, requiescet in pace cõfidens: & sine metu cõquiescet ab omni malo. Confide in toto corde tuo & mente tua in Deo. Hoc modo fieri potest vt qui est cognitione præditus, iam Deus euaserit.
Psal. 8. Ioan. 10. Ego, dixi Dij estis, & filii altissimi. Dicit autem Empedocles quoque sapientum animas Deos fieri, hoc modo scribens.

Postremo vates, & qui hymnos carmine cantant,

Et medici in sectis hominum terrestribus insunt.
Hinc existunt Dij, sunt quorum maximi honores.

Atque homo quidẽ qui est in genere, fingitur ex idea spiritus qui est congenitus. Neque enim informis & figuræ expers creatur in officina naturæ, vbi hominis generatio mysticè perficitur, cùm sit communis & ars & essentia. Homo autem hic quispiam, seu homo singularis, characterem suscipit ex forma animæ insita eorum quæ elegerit. Qua ratione Adam quoque dicimus fuisse perfectum, quod attinet ad formationem. Nihil enim ei defuit ex iis quæ homini formæ & speciei characterem tribuunt. Ille autem dùm fieret accepit perfectionem, & iustificatus est per obedientiam. Hoc erat quod in virum crescebat, nempe id quod in eius potestate erat situm, seu liberum arbitrium. Quòd autem elegerit, atque adeò id quod erat vetitum elegerit, nõn est culpa in Deum conferenda. Duplex enim est generatio, vna quidem eorum quæ gignuntur, altera verò eorum quæ fiunt, & hominis quidem magni & fortis animi virtus, cùm sit, vt aiunt, sua essentia perturbationibus ac motibus animi obnoxius, reddit metus expertem & insuperabilem eum qui est eius particeps, & est ira mentis satelles in patientia, & tolerantia, & iis quæ sunt similia. Sub cupiditate autem collocatur etiam temperantia, & salutaris prudentia: Deus autem est impatibilis, itaque expers & cupiditatis, & nõ per eam est metus expers, aut ea declinat quæ sunt molesta & grauia. Sed neque est temperans aut imperat cupiditatibus. Neque enim in graue aliquod aut molestum Dei natura inciderit. Neque fugit Deus timorem, sicut nec concupiscet, vt etiam imperet cupiditati. Mysticè ergo apud nos quoque dictum est illud Pythagoreum: Oportere hominem quoque fieri vnum. Nam ipse quoque Pontifex est vnus, cum sit vnus Deus per immutabilem huius habitum, quod bona scilicet semper currant. Iam verè Seruator per cupiditatem vnà etiam sustulit iram quæ est vindictæ cupiditas. In summa enim patibilitas est per quodlibet gen' cupiditatis. Qui

θεός *Deus,* ἀπὸ τοῦ θεῖν *quod est currere.*

autem ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur citra vllum inquinamentum, fit vnicus. Quomodo ergo qui in mari ab ancora stabiliuntur, trahunt quidem ancoram: non illam autem attrahunt, sed seipsos ad ancoram, ita qui per vitam quæ proficiscitur à cognitione, Deum attrahunt, imprudentes, & non aduertentes, seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo que versatur in contemplatione, sui quis curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam synceram purgationem Deum sanctum sanctè contemplatur. Quæ enim assistit temperantia, seipsam assidue considerans & contemplans, Deo, quo ad eius fieri potest, assimilatur. Iam verò id est in nostra potestate, cuius ex æquo sumus Domini, & eius quod ei aduersatur, vt philosophari, vel non: & credere, aut non credere. Per hoc ergo quòd sumus æquè participes vtriusque eorum quę inter se aduersantur, inuenitur fieri posse id quod est in nostra potestate. Quinetiã præcepta sunt eiusmodi vt à nobis possint fieri & non fieri, quæ consentaneum est vt cõsequatur laus & vituperatio: & qui rursus puniũtur propter ea quæ ab ipsis admissa sunt peccata, propter ipsa sola puniuntur. Præterierunt enim ea quæ facta sunt neque fieri potest vt sit vnquam infectum quod factum est. Dimittuntur ergo quæ facta sunt ante fidem, non vt non facta sint, sed tanquã non facta sint. Sed ne omnia quidem dicit Basilides, sed sola dimitti inuoluntaria, & quæ fiunt per ignorationem, perinde ac si homo aliquis non Deus tam magnum præberet donum. Huic dicit scriptura. Existi- Psal. 49.
masti ô impie quòd ero tui similis? Sed etsi punimur propter voluntaria, nõ vt non facta fuerint, sed quòd facta sint punimur. Punitio autem non iuuat eum qui peccauit ad hoc vt non fecerit, sed ad hoc vt non peccet amplius, neque vllus alius incidat in similia. Hic ergo bonus Deus castigat propter has tres causas, primum quidem, vt is qui castigatur, seipso melior euadat. Deinde vt ij qui possunt salui fieri per exempla, præparentur admoniti, & tertio ne is qui iniuria affi-

citur, contemptui habeatur, & aptus sit ad iniuriam accipiendam. Sunt autem duo quoque modi correctionis, vnus quidem, docendo, alter verò, corrigendo, quem etiam castigantem diximus. Sciendum est autem eos qui post lauacrum in peccata incidunt, eos esse qui castigantur. Quæ enim prius facta sunt, dimissa sunt. Quæ autem postea fiunt, expurgantur. De incredulis dictum est, eos esse reputatos tanquam puluerem quem proiicit ventus à facie terræ, & guttam quæ à cado excidit. Beatus est qui habet scientiæ disciplinam, & neque ad damna ciuium, neque ad iniustas impellitur actiones, sed immortalis naturæ senij expertem intuetur ornatum, quanam ratione, & quo pacto quóue modo cōstiterit. Iis autem qui sunt eiusmodi, nunquam turpium factorum insidet meditatio. Meritò ergo Plato quoque eum qui ideas contemplatur, dicit victurum esse Deum inter homines, mens autem est locus idearum, mens verò est Deus. Eum qui Deum in quem non cadit aspectus contemplatur, dixit Deum viuentem inter homines. Porrò autem in Sophista quoque Eleatē hospitem qui erat dialecticus, Socrates Deum nominauit, quales sunt Dijs externis hospitibus similes, qui in vrbes ventitant. Quando enim anima quæ transcendit generationem, per se fuerit, & cum formis seu ideis versatur, qualis est qui est dux chori in Thæteto, is factus tanquam Angelus, erit cum Christo, vt qui versetur in contemplatione, semper Dei voluntatem considerans, re vera, hic solus prudens, isti volitant velut vmbræ. Mortui enim sepeliunt mortuos suos. Vnde dicit Hieremias. Implebo ipsam mortuis terra genitis, quos percussit ira mea. Atque Deus quidem cum demonstrari nequeat, non efficit scientiam. filius autem est & sapientia, & scientia, & veritas, & quæcunque cum his vllam habent cognationem. Quinetiam habet demonstrationem, & vim ratiocinandi. Omnes autem spiritus potestates, cū simul res vna factæ fuerint, ad idem conferunt, nempe ad filium. Est autem indefinitus vnaquaque suarum potestatum notione.

Psal. 1.
Esa. 40.
Hesiodus.
Matth. 8.

Quãquam non fit verè vnum vt vnum, neque multa vt partes filius, sed vt omnia vnum vnde etiam omnia. Est enim idem circulus omnium potestatum, quæ in vnum circũuoluuntur & vniuntur. Et ideo verbum dictum est Alpha & ω, cuius solius finis fit principiũ, & rursus desinit in id quod est de super principium, nusquam distãtiam accipiens & dimensionem. Quãobrem & in ipsum & per ipsum credere est vnicum, fieri scilicet in ipso indiuulse vnitum. Non credere autem, est dubitare, spatióque ac interuallo disiungi

Ezech. 44. & diuidi. Propterea hæc dicit Dominus. Omnis filius alienigena, est incircuncisus corde, & incircuncisus carne, hoc est immundus & corpore & spiritu. Non ingredietur in sancta ex alienigenis in medio domus Israël, præterquam Leuitæ. Alienigenas autem dixit eos qui noluerunt credere, sed volunt esse increduli. Soli ergo ij qui puram agunt vitam, verè sunt Dei sacerdotes. Ea de causa cum omnes tribus circuncidederentur reputatæ sunt sanctiores quæ vngebant in Pontifices & Reges & Prophetas. Vnde eis præcipit ne tangere quidem mortuos, nec ingredi ad obeuntes, non quòd sit sceleratum corpus, sed quòd peccatum & inobedientia sit carnalis, & in corpore versetur, sitque mortua, & ideo abominanda. Ad solũ ergo patrem & matrem filiúmque & filiam mortuam permissum est ingredi sacerdoti, quoniam hi soli sunt cognati carnis & seminis, à quibus proximam & cõtinentem causam ingressus in vitam accepit quoque sacerdos. Mundantur autem hi quoque septem diebus, per quot dies perficitur generatio. Septimo enim quies celebratur. Octauo autem offert propitiationem, vt scriptum est in Ezechiele, per quam propitiationem potest accipi promissio. Perfecta est autem, vt existimo, purgatio ac emundatio, quæ per legem & Prophetas est propitia fides in Euangelium, & quæ est per omnem obedientiam puritas, cum rerũ quoque mundanarum depositione, vsque ad gratam tabernaculi redditionem à iucundo vsu animæ. Siue ergo fuerit tempus quod per septem quæ enumerantur

periodos in summam redit quietem, Siue septem cœli quos quidam per ascensum numerant, Siue etiam inerrans regio, quæ appropinquat mundo qui percipitur intelligẽtia, dicatur Octaua, dicit tamen oportere eum qui est præditus cognitione, ex generatione emergere & ex peccato. Septem itaque diebus sacrificantur hostiæ pro peccatis. Cautio enim mutationis adhuc tangit septimum ambitum. Iob autem iustus. Ipse, inquit, nudus sum egressus ex vtero matris meæ, & nudus illuc reuertar, non nudus à possessionibus, hoc enim est & paruum & commune, sed vt iustus recedit nudus à vitio & peccato, & ab informi simulachro quod eos cõsequitur qui iniustè vixerunt. Hoc enim fuit quod dictum est: Nisi conuersi effecti fueritis vt puelli, mundi quidem carne, sancti verò anima, per abstinentiam à malis operibus, ostẽdens quòd nos tales esse vult, quales etiam genuit ex matrice aquæ. Generatio enim excipiens generationem, vult immortales reddere per profectum. Impiorum autem lucerna extinguetur. Porrò autem castitatem in corpore & anima quam is persequitur qui est cognitione præditus, sapientissimus Moses pulchre epanalepsi seu repetitione vsus, significauit, corporis & animę incorruptionem describens in Rebecca hoc modo: Virgo autem erat pulchra, vir non cognouit ipsam. Rebecca autem exponitur Dei gloria, Dei autem gloria est incorruptio. Hæc est quæ verè est iustitia, nolle rei alterius plus quàm par sit habere, sed totum esse templum Domini sanctificatum. Iustitia ergo est pax vitæ & stabilitas ac tranquillitas, ad quam Dominus amandauit dicens. Abi in pacem. Salem enim pax exponitur, cuius noster Seruator Rex describitur, quem dicit Moses, Melchisedech, Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi, qui vinum & panem sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiæ. Quinetiam Melchisedech exponitur Rex iustus. Vniuoca autem sunt iustitia & pax, Basilides autẽ qui defecit, iustitiam, & eius filiam pacem, existimat manere collocatas in Octaua. Trans-

Iob. 1. *Matth. 18.* *Gene. 24.*

eundum est autem à naturalioribus ad moralia quæ sunt aperiora. Quæ enim de illis habetur oratio, sequetur post eam quæ est in manibus tractationem. Verè ergo Seruator noster nos mysteriis initiat, conuenienter iis quæ dicit tragœdia.

Videns videntes, donat & ipsa Orgia.

Quòd si roges, hęc orgia quamnam tibi habeant speciem, rursus audies.

Arcana non bacchantibus scire haud licet.

Quòd si quis rursus curiose scrutetur cuiusmodi ea sint, rursus audiat.

Te scire nefas, sed scire operæpretium est.

Qui est impius, sunt huic Dei infesta Orgia.

Deus autem est expers principij, perfectum & omni ex parte absolutum vniuersorum principium, principij efficiens, & quatenus quidem est essentia, est principium loci efficiétis, quatenus autem est bonum, moralis: Quatenus autem rursus est mens ratiocinantis loci & iudicantis. Vnde & iam solus est magister, qui est solus altissimi casti Patris, qui erudit hominem. Non ergo rectè faciunt, qui figmentum insectantur, & corpus vituperant, non considerantes corporis constitutionem rectam factam esse ad cœlum contemplãdum. & instrumentorum sensuum effectionem tendere ad cognitionem, & membra & partes aptè esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Vnde suscipit hoc habitaculum animam Deo pretiosissimã: & spiritu sancto dignum censetur per animæ & corporis sanctificationem, vt quod perfectione Seruatoris perficiatur. Quinetiam mutua trium virtutum consequẽtia inuenitur in homine cognitione prædito, qui moraliter, naturaliter & logicè circa Deum versatur. Sapientia enim est scientia rerum diuinarum & humanarum. Iustitia autem est concentus partium animæ. Sanctitas autem est Dei cultus. Si quis autem dicat se accusare carnem, & propter ipsam generationẽ; adducens Esaiam qui dicit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos cecidit. Verbum autem Domini

Esa. 40.

manet in æternum: audiat spiritum per Hieremiam interpretātem id quod quæritur. Et dispersi ipsos tanquam paleas quæ à vento agitatæ volant in solitudinem. Hæc est sors & pars vestræ incredulitatis, dicit Dominus. Sicut oblitus es mei, & sperasti in falsis, ego quoque reuelabo posteriora tua super faciem tuā & videbitur ignominia tua, adulterium tuum, & hinnitus tuus, & quæ deinceps consequuntur. Hic est enī flos fœni, & secundum carnem ambulare, & carnales esse ex Apostoli sententia, eos qui sunt in peccatis. Præstantiorem quidem hominis partem esse animam est extra controuersiam, corpus autem deteriorem. Sed neque anima bonum est natura: neque rursus malum natura corpus. Neque verò quod non est bonum, hoc est protinus malum. Sunt enim quædam quę medium locum obtinent, & in mediis sunt præposita & reiecta. Oportebat ergo hominis cōpositionem quæ est in sensilibus consistere ex diuersis sed non ex contrariis, corpore & anima. Semper ergo bonę actiones, vt meliores, attribuuntur ei quod est præstantius, nēpe spiritui principali: voluptuariæ autem & peccantes, ei quod est deterius, nempe peccanti spiritui. Iam verò sapientis anima, & eius qui est cognitione præditus, vt quæ in corpore peregrinetur, eò seuerè & austerè vtitur, non in ipsum nimiam affectionem ostendens aut indulgentiam, vt quæ sit euestigio relictura tabernaculum, si excedendi & migrandi tempus eam vocauerit. Aduena, inquit, sum in terra, & peregrinus sum ego vobiscum. Et hinc externam mundi electionem Basilides eam dicit accepisse, vt quæ sit natura supramūdana. Hoc autem non ita se habet. Vnius enim Dei sunt omnia, & non fuerit aliquis natura mundi hospes, cum sit vna quidem essentia, vnus autē Deus. Sed electus vitam agit tanquam hospes, sciens omnia quæ sunt acquirenda & quæ reiicienda: quæcunque autem bona triplicia esse volunt Peripatetici, eis vtitur: quinetiam corpore, sicut aliquis qui procul peregre proficiscitur, diuersoriis & habitaculis quæ ei in via occurrūt, curam quidem gerens etiam rerum mū-

προηγμένα καὶ ἀποπροηγμένα. sun. Stoicorū vocabula. De quibus Cicero tertio de finibus.

danarum loci in quo diuersatur, habitationem autem & possessionem, sicut etiã vsum, relinquens, nulla motus affectione: prompto & alacri animo eum sequens qui è vita abducit: nulla occasione se vnquam retro cõuertens, de incolatu quidem agens gratias, benedicẽs autem propter exitum: cœlestem amplectens mansio-
2.Cor.5. nem. Scimus enim quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, Domum non manu factam æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod est ex cœlo superindui cupientes, siquidem etiã induti non nudi inueniemur. Per fidem enim ambulamus, non per speciem, vt ait Apostolus. Magis autẽ volumus peregrinari à corpore, & apud Deum versari. Magis autem est in comparatione. Comparatio autem est in iis quæ cadũnt in similitudinem vt fortior fortibus fortior: fortiũ autem fortissimus. Vnde subiunxit, quamobrem contendimus, siue peregrinãtes, siue apud eum versantes ei placere, vni scilicet Deo, cuius omnia sunt opus & creatura, & mundus, & supermundana. Admiror Epicharmum qui apertè dicit, Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superius manet in cœlo spiritus, & Poëtam lyricum canentem. Impiorum autem animæ sub cœlo volant incruẽtis doloribus, sub malorum iugis ineuitabilibus: Piorum autem, in cœlis habitant, cantibus beatum, magnum canentes in hymnis. Non ergo huc de cœlis anima ad ea quæ sunt deteriora demittitur. Deus enĩ facit omnia ad ea quæ sunt meliora, sed ea quæ vitam elegit optimam ex Deo & iustitia, cœlum terra commutat. Meritò ergo Iob qui peruenit ad cognitionẽ:
Iob.42. Nunc inquit, scio quòd omnia potes, nihil est autem quod tu non possis. Quis enim annunciat mihi quæ non noueram, magna & admirabilia quæ nesciebam. Ego autem meipsum vilipendi, existimans meipsum esse terram & cinerem. Nam qui est in ignoratione, est peccato obnoxius & terra & cinis. Qui consistit autem in cognitione, Deo quantum potest assimilatus, iam est spiritalis, & ideo electus. Quod autem

amentes & inobedientes terram vocet ſcriptura, planum faciet Hieremias propheta de Ioachim, & eius fratribus, dicens. Terra, terra, audi vèrbum Domini, ſcribe virum hunc hominem abdicatum. Alius autem rurſus Propheta dicit. Audi cœlum, & auſcultra terra, auditum appellans intelligentiam: & cœlum animam eius qui eſt præditus cognitione, qui cœli & rerum diuinarum ſuſcepit contemplationem, & ea ratione factus eſt Iſraëlita. Contra enim eum qui elegerat inſcitiam & cordis duritiẽ, terram dixit, & illud: Auſculta, appellauit ab auribus quæ ſunt inſtrumenta auditus, carnalia attribuens iis qui rebus attendunt ſenſilibus. Hi ſunt de quibus dicit Micheas Propheta. Audite populi verbum Domini, qui cohabitatis ſimul cum doloribus. Et Abraham. Nequaquam dixit Dominus qui iudicat terram. Nam qui non credidit, conuenienter ſalutari voci iam iudicatus eſt. Scriptum eſt autem in libris quoque Regum iudicium & ſententia Domini, quæ ſic habet. Iuſtos exaudit Deus, impios autem non ſeruat, eo quòd ipſi nolint noſſe Deum. Abſurda enim non faciet omnipotens. Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreſes, cum omnipotentem bonũ Deum prædicet ſcriptura, & vitij & iniuſtitiæ minimè eſſe auctorem, ſiquidem ignorantia quidem propterea oritur quòd non cognoſcat: Deus autem nihil facit abſurdum. Hic eſt enim, inquit, Deus noſter, & nõ eſt præter eum qui ſeruet. Non eſt enim apud Deum iniuſtitia ex ſententia Apoſtoli. Apertè autem adhuc Propheta Dei conſilium, & cognitionis profectũ per hæc docet. Et nunc Iſraël, quid Dominus Deus tuus à te petit, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius. Vt & eum diligas, & illi ſoli ſeruias, petitur à te qui habes poteſtatem eligendæ ſalutis. Quid ergo ſibi volentes Pythagorei, iubent cum voce precari? Non quòd, vt mihi quidem videtur, exiſtimarent Deum non poſſe exaudire eos qui tacitè loquuntur: ſed quòd iuſtas vellent eſſe preces, quas non vereretur quis fundere multis eas ſcientibus. Nos autem deprecatione quidem, procedente

Hiere.22. *Eſa.1.* *Miche.3.* *Gen.18.* *Ioan.3.* *Eſa.45.* *Rom.9.* *Deut.10.*

oratione,& tempore tractabimus. Debemus autem habere opera clamantia, tanquam in die ambulantes. Luceant enim opera tua. Et ecce homo & opera eius ante faciem eius. Ecce enim Deus, & opera eius. Deum oportet imitari, quo ad eius fieri potest ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autem videntur Poëtæ quoque electos, appellare θεοειδέας id est, Dei formes, & δίους id est, diuos, & ἀντιθέους hoc est, Deo æquales, & διὶ μῆτιν ἀταλάντους hoc est, consilio Ioui pares, & θεοῖς ἐναλίγκια μήδε' ἔχοντες hoc est, Est quorum similis prudentia diuis, & θεοεικέλους id est, Deo similis, corrodentes illud ad imaginem & similitudinem. Euripides itaque. In meo, inquit, tergo sunt pennæ aureæ: & aptantur grata Sirenum talaria. Iboque in immensum sublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Christi spiritum orauerim, vt me in meam sustolat Hierusalem. Dicunt enim Stoici quoque, cœlum quidem propriè esse ciuitatem, quæ autem sunt hic in terra, non vtique ciuitates, dici enim, sed non esse. Res enim bona est ciuitas, & populus, honestus aliquis cœtus, & multitudo hominum, quæ regitur lege, sicut verbo ecclesia, ciuitas quæ non potest circumsideri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in cœlo, Huius autem ciuitatis imagines Poëtæ quoque condunt, scribentes. Hyperboreæ enim & Arimaspiæ ciuitates, & campi Elysij, sunt reipublicæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque rempublicam esse positam in cœlo vt exemplar.

Matth. 5.
Roma. 13.

Finis quarti libri.

CLEMEN-

CLEMENTIS ALEXANDRINI, STROMATUM, LIBER QVINTUS.

E EO quidem qui est cognitione prædıtus, hæc quodam modo cursim sumus persecuti: iã autem pergamus ad ea quæ deinceps consequuntur. Atque fides quidem rursus est consideranda. Sunt enim qui fidem quidem nostram esse de filio, cognitionem autẽ de spiritu, distinguant. Non animaduerterunt autem quòd verè quidem credere oportet filio, & quòd filius, & quòd venerit, & quomodo, & propter quid, & de passione: nosse autẽ necesse est quis sit filius Dei. Iam verò neque est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Sed neque pater est sine filio. Simul enim cum eo quod est pater: est filij pater. Filius autem verus est de patre magister. Et vt credat quis filio, oportet nosse patrem, ad quem refertur etiam filius. Et rursus vt patrẽ prius cognoscamus, oportet credere filio, quoniam docet Dei filius. Ex fide enim ad cognitionem per filium pater. Cognitio autem filij & patris, quæ est ex cognoscendi regula, quæ verè est regula cognitionis, est aggressio & tractatio veritatis per veritatem. Nos ergo sumus qui sumus fideles in eo quòd non creditur, & qui sumus cognitione præditi in eo quod non cognoscitur, hoc est, in eo quod ignoratur & non creditur ab omnibus, cognitione autem præditi, in eo q à paucis creditur, & cognoscitur. Cognitione autem præditi, non oratione opera describentes, sed ipsa contemplatione. Beatus qui dicit in aures audientium. Fides autem, sunt aures animæ. Hanc autem fidem tacitè innuit Dominus, dicens. Qui habet aures audiendi, audiat, vt cum crediderit, intelligat ea quæ dicit, vt dicit. Cæterum Homerus quoque poetarum antiquissimus, pro eo quod est sentire, verbo audire, *Luc. 8.*

Q

specie pro genere vsus scribit. Cum audibant maximè & ipsi. In summa enim, concentus & consensio fidei amborum, in vno fine versatur, nempe salute. Verus autem nobis testis est Apostolus, dicens. Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis donum impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Hoc autem est, vt simul consolationem in vobis accipiatis per eam quæ est inter nos inuicem fidem, vestram & meam. Et rursus paulo inferius subiungit. Iustitia autem Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem. Videtur ergo Apostolus duplicem, fidem annũciare, vel potius vnam, quę augmentum suscipit & perfectionem. Nam communis quidem fides subiicitur tanquam fundamentum. Iis quidem certè qui cupiebant curari, vt qui fideliter mouerentur, dicebat, fides tua te saluum fecit. Quæ autẽ eximiè superædificatur, fideli consummatur, & rursus perficitur per eam quæ accedit ex doctrina, & ratione peragendi mandata quales erant Apostoli, de quibus dictum est fidem montes transmouere, & arbores trãsplantare. Vnde cum sensissent magnitudinem potestatis, rogabant vt adderetur eis fides, quæ vt granum sinapis morderet vtiliter animam, & in ipsa adeò cresceret, vt in ipsa requiescerent de rebus sublimibus rationes. Si quis enim Deum scit natura, vt existimat Basilides, intelligentiam eximiam fidem simul & regnum vocans, & creaturam essentia dignam, prope eum qui fecit ipsam esse interpretans essentiam, sed non potestatem: & naturam, & substantiam, & creaturæ quæ superari non potest indefinitam pulchritudinem, non autem libero arbitrio vtentis rationalem assensionem dicit fidem: sunt ergo superuacanea præcepta tam in veteri quàm in nouo Testamento, cum natura saluus fiat aliquis, vt vult Valentinus, & sit natura fidelis & electus, vt putat Basilides, fieri autem poterat vt absque aduentu Seruatoris aliquo tandem tẽpore posset natura resplendescere. Si autem necessarium dixerint aduentum Domini: eis euanescunt naturæ proprietates, cum doctrina & purgatione & bonorum operum effectione, non autem natura, serue-

Rom. 1.

tur electio. Abraham itaque qui per auditum credidit voci, quę sub quercu quæ erat in Mambre, est pollicita. Do tibi terram hanc & semini tuo, electus ne erat, an non? Sed si non erat quidem: quomodo statim credidit tanquam naturaliter. Sin autem erat electus solutũ est eorum fundamentum, cum inueniatur atque etiam salua fiat electio ante aduentum Domini. Reputatum est enim ei ad iustitiã. Si quis enim ausit dicere, sequens Marcionem, Creatorem seruare eum qui in ipsum credidit etiam ante aduentum Domini, cum propria eius salute seruetur etiam electio, plus quàm par sit ab eo commendabitur boni potestas, vt quæ sero, & post eum qui ab eis iactatur, Creatorem, ipsa quoque salutem dare aggrediatur, vel doctrina, vel etiam eius imitatione. Sed etiam si ita se habens, det salutem bonus, ex eorum sententia: neque suos, neque cum eius voluntate qui fecit creaturam aggreditur dare salutem, sed vi, vel dolo. Et quomodo erit vtique bonus qui sic facit, & est posterior? Si autem differt locus & mansio omnipotentis remota est à mãsione boni: ad eius qui dat salutem voluntas non est remota à bono, vt quæ prior cœperit. Ex iis ergo quæ peregrinus, infideles esse amentes ostenditur. Semitæ enim eorum sunt peruersæ, & nesciunt pacem, inquit Propheta. Stultas autem & ineruditas quæstiones vitare diuinus suasit Paulus, quoniam generant pugnas, & clamat Æschylus.

Gene. 13. *Gene. 15.* *2. Tim. 2.*

Ne in iis labores temere quæ nihil iuuant.

Nam eam quidem quæ vnà cum fide conuenit quæstionem, quæ supra fundamẽtum fidei superædificat; splendidam ac magnificam veritatis cognitionem, optimam esse scimus. Scimus autem quòd neque ea vtique quærantur quæ sunt manifesta, vt exempli causa, An sit dies, cum sit dies. Neque ea quæ sunt incerta, & nunquam futura sunt manifesta, vt illud, sint ne stellæ pares an impares. Sed neque quæ conuertuntur autem quæ etiam ab iis qui aduersantur, in disserendo, ex æquo dici possunt, vt illud. An sit animal quod est in vtero, an nõ animal. Quartus modus est,

quando ex alterutra horum parte producitur argumentum contra quod dici, & quod solui non potest. Si ergo quærendi causa omnibus modis de medio tollitur, fides firmatur ac stabilitur. Eis ergo illud producimus contra quod dici non potest, quod Deus est qui dicit, & de vno quoque eorum de quibus quæro traditum adducit in scriptis. Quis est ergo adeo impius & à Deo alienus, vt Deo non credat & probationes à Deo postulet tãquam ab hominibus? Rursus ex quæstionibus, aliæ quidem sensu indigent, vt si quis quærat an ignis sit calidus, aut nix alba. Aliquæ verò admonitione & increpatione vt ait Aristoteles, vt illa interrogatio. An oporteat honorare parentes. Sunt etiam quædam dignæ quæ puniantur, cuiusmodi est, quærere probationes an sit prouidẽtia. Cum sit ergo prouidentia, non ex prouidentia factam fuisse & prophetiam, & eam quæ in Seruatorem facta est œconomiã diuinámque dispensationem, putare, est nefarium. Et fortasse ne conari quidem oportet hæc probare, cum sit manifesta diuina prouidentia ex aspectu omnium quæ videntur effectorum quæ arte constat & sapiẽtia, quorum alia quidem fiũt ordine: alia vero ordine manifestantur. Qui nos autem essentia & vita impertiit, dedit etiam verbum seu rationem, nos simul conuenienter rationi volens & bene viuere. Verbum enim patris vniuersorum, non est hoc quod profertur, sed sapientia, & Dei bonitas manifestissima, & rursus omnipotens potestas & verè diuina, quæ non est eiusmodi vt intelligentia comprehendi non possit vel ab iis qui non confitentur, voluntas quę omnia continet sua omnipotentia. Quoniam autem partim quidem infideles, partim verò cõtentiosi, non omnes assequũtur boni perfectionem. Nam neque fieri potest vt sine libero animi nostri arbitrio & instituto cõsequamur: neque vniuersum est positum in nostra voluntate, quale sit quod est euenturum: gratia enim seruamur, sed non absque bonis operibus: sed oportet quidem cum natura aptissimus ad bonum ad id aliquod adhibere studium. Oportet autem mentem quoque habe-

re sanam, & quæ nulla retardetur pœnitentia à boni venatione, ad quod quidem maximè diuina opus habemus gratia, rectaque doctrina, castaque & mundana animi affectione, & patris ad ipsum attractione. Terreno enim corpori illigati, sensilia quidē per corpus apprehendimus, quæ intelligentia autem percipiuntur, per ipsam vim rationis. Si quis autem expectauerit fore vt omnia sensiliter comprehendat, longè à veritate excidit. Spiritaliter quidem certè scribit Apostolus de Dei cognitione. Videmus enim nunc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. Paucis enim datum est spectaculum veritatis. Dicit itaque Plato quoque in Epinomide. Non dico fieri posse vt omnes homines sint beati & fœlices, præterquam pauci. Donec vixero, hoc definio. Bona autem spes est fore vt postquam excessero omnia consequar. Eadem sibi volunt quæ dicūtur apud Mosem, Nemo videbit faciem meam, & viuet. Clarum est enim neminem vnquam vitæ tempore posse Deum euidenter cō prehendere. Qui sunt autem mundi corde Deum videbunt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem. Cum enim ad ea quæ sunt comprehendenda imbecillis esset anima, & diuino Magistro egeremus, deorsum mittitur Seruator, boni possessionis & doctor & suppeditator, arcanum magnæ prouidentiæ, sanctumque signum & indicium. Vbi est ergo scriba? Vbi inquisitor huius seculi? Non infatuauit, inquit, Deus stultitiam huius mundi. Et rursus. Perdam sapiētiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobabo, horum scilicet qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Pulcherrimè itaque dicit Hieremies. Hæc dicit Dominus. State in viis, & interrogate semitas æternas quænam sit via bona, & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Interrogate, inquit, & audite ab iis qui norunt, citra contentionem & decertationem. Cum didicerimus autē viam veritatis recta ingrediamur minimè nos retro conuertentes, donec consecuti sumus id quod desideratur. Meritò ergo Rex quidem Romanorum, Numa

1. Cor. 13.
1. Cor. 1.
Hiere. 6.

erat ei nomen, cum esset Pythagoreus, primus ex omnibus hominibus, posuit templum fidei & pacis. Abrahæ autem qui credidit reputata fuit iustitia. Is cum sublimem eorum quæ in aëre eueniunt, & excelsam eorum quæ in cœlo mouentur persequeretur Philosophiam, vocabatur Abram, quod exponitur Pater sublimis. Postea autem cum in cœlum suspexisset, siue viso in spiritu filio, vt quidam exponunt, siue glorioso Angelo, siue etiam alias cognito Deo creatura præstantiore, & quolibet qui est in ipsa ordine, assumit alpha, nempe cognitionem vnius & solius Dei, & dicitur Abraam, vt qui pro naturæ indagatore, sapiens, piusque in Deum & eius amicus factus est. Exponitur enim pater electus sonitus. Verbum enim factum sonat. Huius autem pater, est mens, eius autem qui est virtute præditus est mens electa. Mihi autem venit in mentem Agrigentinum Poëtam laudare, qui fidem laudibus sic celebrat.

Dilecti, scio quòd verum sermonibus insit
Quos dico, res difficilis sed & ardua valde,
Aegrè hominum est subiens fidei est impulsio mentes.

1. Cor. 2. Propterea hortatur quoque Apostolus, vt fides nostra non sit in sapientia hominum, qui profitetur persuadere, sed in Dei virtute, quæ sola, & absque demōstrationibus per solam fidem potest dare salutem. Eorum enim qui sunt probati probatissimus nouit seruare. Quinetiam falsorum quoque architectos & testes cō prehendet iustitia, inquit Ephesius. Nam hic quoque nouit, vt qui ex barbara didicerit philosophia, eā quæ fit per ignem expurgationem eorum qui male vixerunt, quam ἐκπύρωσιν hoc est, exustionem seu inflammationem postea vocarunt Stoici, qua ratione eū etiā qui est proprie certa præditus qualitate statuūt futurū vt resurgat, eo ipso tuētes resurrectionē. Plato autem terram quibusdam temporibus dicit per ignem & aquam expurgari, hoc modo, Multi sæpe fuerūt hominum interitus, & erunt igne quidem & aqua maximi. Quinetiam aliis quoque innumerabilibus alij breuiores, Et paulopost subiungit. Re vera autē est eorū

quæ terram & cœlum obeunt immutatio, & qui post longa temporum interualla, eorum quæ sunt in terra multo igne fit interitus. Deinde subiungit de diluuio. Quando autem rursus Dij terram aquis expurgantes inundant, qui sunt quidem in montibus bubulci & pastores, conseruantur. Qui autem sunt in iis quæ sunt apud nos vrbibus, in mare feruntur à fluuiis. Ostendimus autem in primo Stromate Græcorum philosophos dici fures, qui à Mose & Prophetis præcipua dogmata non grate acceperunt. Quibus illud quoque adiiciemus, quod Angeli illi quibus superna sors obtigerat, delapsi ad voluptates, enunciarunt arcana mulieribus, & quæcunque ad eorum venerunt cognitionem, cum alij celarent Angeli, vel potius reseruarent in aduentum domini. Illinc profluxit doctrina prouidentiæ, & sublimium rerum reuelatio. Cum autem Prophetia iam Græcis esset tradita, tractatio de dogmatibus suscepta est à Philosophis, alicubi quidem vera rectè, alicubi verò falsa & quę aberrabant coniectantibus cùm quod allegoria occultaretur prophetica minimę intelligerent, quod etiam paucis propositum est adnotare, ea quæ vrgent persequentibus. Fidem ergo non otiosam & solam, sed cum inquisitione ostendere oportere dicimus. Non hoc enim dico, non oportere omnino quærere. Quære enim, inquit, & inuenies. *Luc. 11.*

Quod autem quæritur.

Capi potest quod negligitur verò effugit. vt ait Sophocles.

Similia autem dicit etiam Menander Comicus. Quęcunque autem quęruntur, studio & solicitudine opus habere dicunt qui sunt sapientissimi, sed perspicientem quidem animę facultatem ad inuentionem oportet dirigere, & quæ impedimentum afferunt expurgare, & rursus contentionem, inuidiam, & ipsam litem pessime perdendam abiicere. Pulcherrime enim scribit Timon Phliasius.

Pernicies hominum resonans lis venit inane.
Cui soror & socia est faciens contentio cædes.
Cunctis res alias quæ circumuoluitur, at dein

Ceruicem obfirmans, hominem ad spes trudit inanes.

Deinde paulo inferius subiugit.

Quis pugnaturos lite hos commisit acerba?
Concurrans cum Echo turba indignata, silentes
Vlta viros mortum immisit, multique cadebant.

κερατίνε διλλυθοτος κροκοδειλί-τε εγκεκαλυμμένε *Psal. 22.*

De oratione falsa negante, & ceratine & latente, & crocodiline, & sorite præterea, & de ea quæ est detecta, & de ambiguitatibus & sophismatibus. De Deo ergo quærere, si non ad litem, sed ad inuentionem tendat, est salutare. Scriptum est enim in Dauid. Comedent pauperes, & implebuntur, & laudabunt dominum qui quærunt ipsum, viuet cor ipsorum in seculum seculi. Qui enim quærunt vera inquisitione, laudantes Dominum, implebuntur dono quod à Deo proficiscitur, hoc est cognitione, & viuet anima eorum. Anima enim per allegoriam dicitur cor, quæ vitam suppeditauit, quoniam pater per filium cognoscitur. Sed nec omnibus qui impudenter & temere dicunt & scribunt, oportet aures præbere. Nam calices quoque qui à multis sumuntur per aures, hoc est ansas aures quidem amittunt, præterea autem etiam ipsi excidentes confringuntur. Eodem modo ij quoque qui multis nugis, fidei castam incestarint auditionem ad veritatem iam tandem obsurdescentes, & inutiles fiunt, & in terram decidunt. Non ergo temere pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, vt osculentur eos qui ad ipsos attinent, hoc vtique tacitè significantes, ingenerari per auditum sensum dilectionis. Deus autem est dilectio, qui cognosci potest ab iis qui diligunt, sicut Deus est fidelis qui fidelibus traditur per disciplinam, & oportet nos ei effici coniunctos ac familiares per diuinam dilectionem, vt simile simili contemplemur, purè & citra fraudem verbum audientes veritatis, instar puerorum qui nobis obediunt. Hoc autem erat quòd tacitè significabat, quicunque is fuerit qui inscripsit in aditu templi in Epidauro.

Esse decet castum sancti qui lumina templi. Ingreditur.

Castitas autem est, sancta cogitare. Quòd si non fa-

&i inquit, fueritis vt hi puelli, non intrabitis in regnũ coelorum. Hic enim Dei templum tribus cernitur fundatum fundamentis, fide, spe, charitate. Atque de fide quidem satis testimoniorum adduximus earum quæ sunt apud Græcos scripturarum. Ne autem sit nostra prolixior progressio, si de spe & charitate plurima conemur colligere, sufficiet hæc sola dicere, quòd Socrates in Critone, benè viuere & mori vitæ præponens, aliquam spem alterius vitę si post mortem habere existimat. Etenim in Phædro quoque dicẽs ipsam animam cum per se fuerit, solam posse verę sapientię, & quæ vires humanas superat, esse participem, & quãdo ipsam qui hinc sumitur amor in coelum sustulerit, per philosophicam charitatem ad spei finem peruenientem, dicit accipere pretium alterius vitæ æternæ. In conuiuio autem dicit omnibus quidem esse immixtum naturalem amorem generandi simile & hominibus quidem solum homines, viro autem bono, similem. hoc autem non potest vir bonus efficere, qui non perfectas habeat virtutes, per quas sit eruditurus iuuenes, qui ad eum ventitant, & vt dicit in Theæteto, generabit, & homines efficiet. Alios enim procreare quidem corpore: alios vero anima. Nam apud barbaros quoque Philosophos per auditum instituere & illuminare, dicitur regenerare. Et ego genui vos in in Christo Iesu, dicit alicubi pręclarus Apostolus. Empedocles autem in principiis connumerat etiã amicitiã, intelligẽs quãdã charitatem quę cogit ac cõciliat. Matth. 18. Gala. 4.

Quam mente aspicias, oculis nec cernere cures.

Quinetiam Parmenides in suo poëmate de spe tacite significans, hæc dicit.

Attamen & quæ absunt cum iis quæ sunt mente videto
Firma, nanque quod est abeo nunquam resecabit.
Vbique nec toto quod dispergebatur in orbe. Nec quod consistit.

Nam is qui sperat, sicut etiam qui credit, mente videt ea quæ perspiciuntur intelligentia, & ea quæ sunt futura. Si ergo dicimus aliquid esse iustum: dicimus autem etiam esse pulchrum & honestum: quinetiam veritatem aliquid esse dicimus: ex his autem nihil ocu-

lis vnquam vidimus, præterquam sola mente. Verbũ autem Dei, Ego sum, inquit, veritas: Est ergo verbũ mente considerandum. Veros autem, inquit, Philosophos quosnam dicis? Eos, dixi ego, qui sunt studiosi contemplandæ veritatis: In Phædro autem Plato veritatem declarauit esse ideã. Idea autem est Dei intelligentia, seu quod à mente diuina intelligitur, quod quidem Barbari dixerunt λόγον θεοῦ id est, Dei verbum seu rationem. Eius autem sic habet dictio. Audendũ enim est verum dicere, maximè cum dicatur de veritate. Quę enim est coloris & figurę expers, & non tactilis, & quæ verè est animæ essentia, à solo gubernatore Deo potest aspici. Progressum aũt verbum opificiũ causa est & creationis. Deinde etiam seipsum generat quando verbum caro factum fuerit vt etiam cadat sub aspectum. Iustus ergo quæret inuentionem quæ oritur ex charitate, ad quam contendens, efficitur fortunatus. Pulsanti enim, inquit, aperietur. Petite, dabitur vobis. Qui enim regnum rapiunt sunt violẽti, non contentiosis orationibus, sed rectæ vitæ assiduitate, & orationibus quæ fiunt sine intermissione dicti sunt vim afferre, vt qui ex prioribus peccatis contractas abstulerint maculas.

Ioan. 1. ἀγαπητικὴν Luc. 11. Matth. 11.

Turmatim vitium certę vel pendere possis.
Deus laboranti nam fert auxilium.

Non enim expugnatu difficilia musarum dona in medio sita, sunt à quolibet auferenda. Ignorationis itaq; animaduersio est prima disciplina ei qui verbo seu rationi cõuenienter ambulat. Cum ignorasset quispiã, quæsiuit, & cũ quæsiisset, inuenit magistrũ, & cũ inuenisset, credidit, & cum credidisset, sperauit, & cũ hinc dilexisset, dilecto similis efficitur, hoc esse studẽs quod prius dilexit. Hanc viã & rationem Socrates indicat Alcibiadi, sic roganti. Non aliter existimas me de iis quæ sunt iusta cognoscere? Certe, si quidem inueneris. Sed non putas me posse inuenire? Et maximè quidẽ, si quæsieris. Deinde existimas me non posse quærere? Ego quidẽ existimo, si putaris te non nosse. Hac ratione sunt etiam prudentum virginũ lampades, quę

noctu sunt accensæ in densis tenebris castitatis, quas esse noctem tacitè significauit scriptura. Prudentes animæ mundæ vt virgines, cum intelligant se esse sitas in mũdana inscitia, lumẽ accendũt, & mentẽ excitant: & tenebras illuminãt: & ignorationẽ expellunt, & quærũt veritatem: & expectant aduentum præceptoris. Fieri ergo non potest, inquã ego, vt sit vulgus philosophũ.

Thyrsigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi,

Ex Platonis sententia. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et non est in omnibus, inquit Apostolus, cognitio. Orate autem vt liberemur à prauis & peruersis hominibus. Non est enim omniũ fides. Quinetiam Cleanthis quoque Stoici Philosophi Poëtica, hoc modo scribit similia. Matth. 20. 2. Thess. 3.

Ne spectes famam, dum vis sophos esse repente.
Terreat amentis nec te sententia vulgi.
Iudicium sapiens & iustum non habet vllum
Vulgus, & in paucis vix hoc reperire licebit.

Magis autem sententiose & breuiter Comicus.

Pulchra in tumultu iudicare non decet.

Audierunt enim, vt existimo, pulchram illam quæ nobis dicit sapientiam. In medio insipientum obserua occasinem. In medio autem cogitantium versare perpetuo. Et rursus. Sapientes occultabunt sapientiam. Pignus enim veritatis exigit vulgus probationem, nõ contenti nuda quæ ex fide salute.

In prauis sed quæ vincunt non credere valde est,
Præcipit at nostra tibi sic persuasio musa.
Dissecto noscas intra tua viscera verbo.

Prauis enim, inquit Empedocles, hoc est familiare, velle quæ sunt vera vincere ex eo quòd non credant. Quòd autem nostra sint probabilia, & digna quę credantur, cognoscent Græci si verbum magis examinetur, per ea quæ consequuntur. Simili enim edocemur simile. Dicit enim Solomon. Responde stulto secundum stultitiam suam. Quocirca iis quoque qui petũt eam quę est apud ipsos sapientiam, ea sunt exhibenda quæ eis conueniunt & sunt familiaria, vt facillimę per propria veniant, vt est consentaneum, ad fidem Prouer. 26.

1.Cor.8. veritatis. Omnis enim omnia factus sum, inquit, vt
Matth.5. omnes lucrifaciam. Nam imber quoque diuinæ gratiæ super iustos & iniustos dimittitur. Num Iudæo-
Rom.3. rum solum est Deus, num etiam gẽtium? Certe etiam gentium, si quidem vnus est Deus, egregius clamauit Apostolus. Sed quoniam nec bono iuste, nec cognitione ad salutem volunt credere: nos ipsi ea quæ sunt illorum propria existimantes, quoniam Dei sunt omnia, quoniam quæ sunt pulchra & honesta à nobis ad Græcos peruenerunt, ea aggrediamur prout ipsi apti sunt ad audiendum. Sapientiam enim vel iustitiam, non ex veritate, sed ex iis quibus delectatur, maxima pars vulgi metitur. Delectatur autem non magis aliis quã iis quæ sunt ei similia. Quicquid enim est adhuc surdum & cæcum, & nec habet intelligentiam, nequæ animæ contemplandi cupidæ interitum & perspicacem aspectum, quem solus præbet Seruator, sicut in mysteriis prophanũ, vel in choreis musicæ imperitum, nondum mundum, nec casta veritate dignum, incõcinnúmque & inordinatum & adhuc ma-
1.Cor.2. teriale, stare oportet extra chorum diuinum. Spiritalibus enim spiritalia comparamus. Propterea certè per modum occultationis qui est verè diuinus, & maximè nobis necessarius, in adyto veritatis repositum verbum re vera sacrum, Ægyptij quidem per ea quæ apud ipsos vocantur adyta. Hebræi autem per velum significarunt licere solis iis adire qui erant ex ipsis cõsecrati, hoc est Deo dedicati, quibus erant circuncisæ vitiorum cupiditates, per suam in solum Deum charitatem. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoque videbatur esse nepharium. Hinc Prophetiæ & responsa dantur per ænigmata. Nec ostenduntur mysteria iis qui temere & impudenter accedunt, sed cum quibusdam expiationibus & prędictionibus. Musa enim non erat tunc quæstuosa, neque operaria, neque dulcia vendũtur mellisona, à Trepsichore vultu deargentata, mollia carmina. Iam verò qui docentur ab Ægyptiis, primum quidem docent Ægyptiarum literarum viam ac rationem quæ vocatur ἐπιστο-

λογραφικὴ, hoc eſt, apta ad ſcribendas epiſtolas. Secundam autem Sacerdotalem, qua vtuntur ἱερογραμματεῖς, id eſt qui de rebus ſacris ſcribũt. Vltimam autem ἱερογλυφικὴν, id eſt, ſacram quæ inſculpitur ſcripturam, cuius vnam quidem eſt per prima elementa κυριολογικὴ, id eſt, propriè loquens, altera verò ſymbolica, id eſt, per ſigna ſignificans. Symbolicæ autem vna quidem propriè loquitur per imitationem, alia verò ſcribitur veluti tropicè, alia verò apertè ſumitur allegoricè per quædam ænigmata. Qui ſolem itaque volunt ſcribere, faciũt circulum: lunam autem, figuram lunæ cornuum formam præ ſe ferentem conuenienter ei formæ quæ propriè dicitur. Tropicè autem, per conuenientiam traducentes & transferentes, & alia quidem immutantes, alia verò multis modis transfigurantes, imprimunt. Regum itaque laudes fabulis per quas in Deos referuntur mandantes, inſculptis inſcribũt notis. Tertij autem generis quod fit per ænigmata, hoc ſit indicium. Alia quidem aſtra propter obliquam conuerſionem, aſſimilabant corporibus ſerpentum. Solem verò, Scarabeo, quoniam cum rotundam ex bubulo ſtercore effinxit figuram, eam vultu aduerſo conuoluit. Aiunt autem hoc quoque animal ſex quidem menſibus ſub terra: alteram verò partem anni vitam degere ſuper terram & ſemen in globum emittere, & gignere, & non naſci fœminam ſcarabeum. Omnes ergo vt ſemel dicam, qui de rebus diuinis tractarunt, tam barbari quàm Græci rerum quidẽ principia occultauerunt, veritatem autem ænigmatibus, ſignı́ſque ac ſymbolis, & allegoriis rurſus & metaphoris, & quibuſdam talibus tropis modı́ſque tradiderunt, cuiuſmodi ſunt etiam apud Græcos oracula, & Apollo quidem Pythius dicitur λοξίας id eſt, obliquus. Quinetiam dicta eorum qui apud Græcos vocantur ſapientes, paucis dictionibus rem maiorem ſignificant, cuiuſmodi certè eſt illud, Parce tempori, aut quoniam vita eſt breuis, & nõ eſt hoc tempus temere conſumendum, aut contra parcendum eſt priuatis ſumptibus, vt etſi, inquit, multos annos vixeris,

non desint tibi necessaria. Similiter etiam illud nosce teipsum, multa indicat, & quòd sis mortalis, & quòd homo natus es, & quòd si fiat collatio aliorum quæ sunt in vita præstantissima & excellẽtissima, nullã esse tui putes habendam rationem, si dicas te gloria insignem vel diuitem, vel contra, quòd cum sis diues & gloria insignis, non de solis commodis quibus alios superas te iactare oporteat, & ad quid nat⁹ sis, inquit, cognosce, & cuius sis imago, & quæ nam sit tua essentia, & quod opificium: & quænam cum Deo coniunctio & affinitas, & quæ sunt his similia. Dicit autẽ per
Esa.45. Esaiam quoque Prophetam spiritus. Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos. Dei autem thesauri, & quæ non deficiunt diuitiæ, est quę est venatu difficilis sapientia. Quinetiam Poëtæ qui à Prophetis didicere Theologiam, per arcana sensa multa philosophãtur. Orpheus, inquam, Linus, Musæus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum autem eis apud vulgus est poëtica delectatio, somniáque & symbola, quæ sunt omnia hominibus obscuriora, nõ propter inuidiam. Nephas enim est Deum intelligere patibilem: sed vt ænigmatum notionem subiens inquisitio, ad inueniẽdam recurrat veritatem. Ea ratione dicit vtique Sophocles Poëta tragicus.

Eiusmodique ego cognoui esse Deum
Diuina semper exhibet sapientibus.
Prauis malus sed est, magistérque breuis.

Malum ponẽs pro simplici. Aperte itaque de tota nostra scriptura, in Psalmis scriptum est, vt quæ dicta sit
Psal.77. in parabola. Audite populus meus legem meã, inclinate autem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. Præclarus quoque Apostolus sic dicit quodãmodo simi-
1.Cor.2. lia. Loquimur autem sapientiam inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio abscõsam, quam præfinit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nullus ex principibus huius seculi cognouit. Si enim cognouissent,

Dominum gloriæ non crucifixissent. Philosophi autem non laborarunt vt aduentum Domini afficerent ignominia. Restat ergo vt impugnet & inuehatur Apostolus in vanam persuasionem eorum qui erant sapientes apud Iudæos. Et ideo subiungit. Sed prædicamus, inquit, vt scriptum est, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt quę præparauit Deus iis qui ipsum diligunt. Nobis enim reuelauit Deus per spiritum. Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei. Spiritalē enim & cognitione prędittum nouit sancti spiritus discipulum qui à Deo suppeditatur, qui est Christi intelligētia, animalis autem homo non suscipit ea quæ sunt spiritus. Est enim ei stultitia. Iam vero Apostolus ad distinctionē perfectionis quæ existit ex cognitione, communem fidem alicubi quidem dicit fundamentum: alicubi verò lac. Scribens hoc modo. Fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquam infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis, sed neque adhuc nūc potestis. Adhuc enim carnales estis. Vbi enim inter vos est æmulatio & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quæ quidem eliguntur & sponte suscipiuntur ab hominibus peccatoribus. Qui autem ab eis abstinuerunt, quæ sunt diuina cogitant, & cognitionis cibi sunt participes. Secundum gratiam, inquit, mihi datam, vt sapiens architectus posui fundamentum. Alius autem superædificat aurum, & argentum lapides pretiosos. Hæc sunt ædificia cognitionis, quæ ponūtur super fundamētū fidei quæ est in Christo Iesu. Stipula autē quæ offerūtur & dedicantur ab Hęresibus, & ligna & fœnū. Quale autē sit vnicuiusq; opus ignis probabit. Cognitionis ædificiū in epistola quoque ad Romanos tacite significās inquit. Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis donū impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Non poterant aperte literis scribi eiusmodi dona. Iam verò à barbara philosophia admodū occulte dependent symbola Pytha-

1. Cor. 3.

Rom. 1.

gorica. Suadet itaque Samius domi non habere hirundinem, hoc est loquacem & susurronem & effrenatæ linguæ hominem, qui non potest continere, nec capere ea quæ illi fuerint communicata. Hirundo enim & turtur, passeres agri, nouerunt tempora suorum ingressuum, inquit scriptura, nec oportet vnquã simul habitare cum nugis. Iam verò turtur murmurans, querelæ ingratam ostendens maledicentiam, ædibus meritò expellitur.

Hier. 8.

Edatis varios mihi ne hinc illincque susuros.

Hirundo autem quæ tacite innuit fabulam Pandionis, deprecanda sunt & expianda quæ propter illam vulgo iactantur accidisse: ex quibus Tereum alia quidem esse passum, alia verò etiam fecisse accepimus. Persequitur auté cicadas quoque musicas. Vnde merito expellitur qui verbum persequitur. Per eam quæ Olympum despicit sceptriferam Iunonem. Est mihi in lingua fidele penarium, ait poëtica & Æschylus.

Mihi quoque in lingua est clauis custodiens.

Rursus Pythagoras olla ab igne sublata, præcipit non relinquere figuram in cinere sed eam confundere: & qui surgunt è cubili, conturbare stragula. Tacitè enim significabat non solum esse delendum fastum & superbiam, sed ne iræ quidem esse relinquendum vestigium. Cum autem ebullire cessauerit, eam esse cõponendam, & omnem esse delendam iniuriæ memoriam. Sol autem vobis ne occidat super iracundiam vestram, inquit scriptura. Et qui dixit, Non concupisces, sustulit omnem acceptæ iniuriæ recordationem. Ira enim inuenitur, impulsio cupiditatis mansuetæ animæ, vltionem citra rationem supra modum desiderans. Similiter etiam suadetur vt cubile quoque conturbetur, vt nec alicuius somni nec insonnij interdiu, sed nec alicuius quæ fuit in nocte, voluptatis meminerimus. Forte auté caliginosam quoque phãtasiam significabat oportere luce veritatis confundere. Irascimini, & nolite peccare, inquit Dauid: non assentiri viso, neque factum inducere, iram confirmando, oportere docens. Rursus super terram non

Ephe. 5.

Psal. 4.

esse

esse nauigandum est symbolum Pythagoricum. Significat autē vectigalia, & similes conductiones, quæ sunt turbulentæ & instabiles, esse recusandas. Propterea dicit Verbū Publicanos difficiliter salutem assecuturos. Rursus autem non esse gestandos annulos, neque Deorum imagines esse eis insculpendas præcipit Pythagoras, sicut Moses multis ante seculis apertè legem sanxit, nullam oportere sculptilem vel fusilem vel fictam vel pictam imaginem simulachrúmue facere, vt sensilia minimè attenderemus, sed ad ea trāsiremus quæ percipiuntur intellig ntia. Vt Dei enim maiestas vilis & contempta reddatur efficit, quę est in promptu videndi consuetudo, & quæ intelligentia percipitur essentiam colere per materiam, est eam per sensum vilipendere. Quocirca Ægyptiorum quoque Sacerdotum sapientissimi, Mineruæ ędem sub dio esse constituerunt, vt Hebræi qui templum posuerūt absque imagine. Sūnt autem qui Deum colentes, facta hominis effigie quæ astra continet, eum adorant, cum nostra quidem certe dicat scriptura. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Operæpretium autem existimo Eurysi quoque Pythagorei vocem adducere, quæ sic habet. Qui cum in opere de fortuna dixisset opificem seipso exemplari vtētem fecisse hominem, subiunxit. Tabernaculum autem est reliquis simile, vt quod factum fuerit ex eadē materia: à præstantissimo autem effectum artifice, qui ipsum est fabricatus seipso vsus archetypo. Et in summa Pythagoras, & qui sunt ex eo cognominati, vna etiam cum Platone maxime aliorum philosophorū; vsi sūnt legislatore, vt conijci potest ex ipsis dogmatibus: & cum per rectè cōiectantem famam diuinationis, nō absque instinctu diuino concurrissent, in quibusdam vocibus propheticis, veritatem per partes & species tractatam, non obscuris appellationibus, nec extra rerum declarationem ingredientibus, honorarunt, cum accepissent manifestationem cōiunctionis quæ intercedit cum veritate. Vnde Græca quidem philosophia est similis illuminationi quæ fit ex scin-

Exo. 20.

Græcum exemplar habet οὐρανῷ id est cæ: sed credo legendum esse ἀνθρώπου id est hominis alioqui aut nullus aut frigidus est sensus.

po, quem homines accendunt, lucem artificiosè à Sole suffurantes. Verbo autem prædicato, vniuersa illa sancta lux eluxit. Deinde furtum quidem noctu vtile est in ædibus, interdiu autem illustratur ignis, & vniuersa nox illuminatur tanto sole lucis quæ percipitur intelligentia. Iam verò eorum quæ à Mose dicta sunt de iustitia compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam, hoc est nō prætergrediendam esse æqualitatem quæ versatur in distributionibus, honorando iustitiam.

Amicis semper colligat.
Simul quæ amicos, atque etiam oppida oppidis,
Ac socios sociis, ius est æqualitas.
Hominibus infestum est ei quod amplius,
Minus, odióque hostili ipsum persequitur.

Vt habet venustas poëtica.

Matth. 11. Propterea Dominus Tollite, inquit, iugum meum, quoniam benignum est & leue, & iis qui de primatu contendunt familiaribus, cum simplicitate præcipit

Matth. 19. æqualitatem, dicens. Oportere eos fieri vt puellos. Si-

Gal. 6. militer etiam Apostolus scribit nullum esse in Christo seruum vel liberum, vel Græcum vel Iudæum. Noua est enim creatura quæ est in Christo, contentione & auaritia vacua, & iusta æqualitas. Stat enim inuidia extra chorum diuinum, & æmulatio, & tristitia. Qua ratione Mystæ quoque prohibent vesci corde, docentes non oportere animum mordere & exedere socordia & dolore, propter ea quæ præter consilium & opinionem eueniunt. Miser ergo ille est, quē Homerus quoque dicit solum errantem, suum ani-

Matth. 7. mum exedere. Rursus verò cum duas vias ponat Euāgelium & Apostoli similiter atque omnes Prophetæ: & vnam quidem vocent arctam & angustam, vt quæ cōtracta sit in præceptis & prohibitionibus: alterā verò contrariam, latam & spatiosam & cui nihil obsi-

Psal. 1. stit: & dicant, Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit; hinc & Prodici Chij proficiscitur fabula de virtute & vitio, & Pythagoras iubens ingredi via regia, non ve-

retur prohibere sequi vulgi sententiam quæ caret iudicio, & non est sine controuersia. Aristocritus autẽ in primo libro eorum quæ sentit contra Heracleodorum, meminit cuiusdam epistolæ quæ sic habet. Rex Scytharum Atœas populo Byzantino. Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, ne mei equi aquam vestrã bibant. Symbolice enim bellum quod eis erat illaturus significauit barbarus. Similiter Euphorion quoque Poëta inducit dicentem Nestorem.

Mouimus à fluuio nondum Simoente caballos.

Et ideo Ægyptij quoque in sacris ponunt Sphingas, vtpote quòd de Deo oratio sit ænigmatica & obscura. Fortè autem quòd Deum oporteat amare & timere: amare quidem, vt sanctis benignum & propitium: timere autem, vt qui sit impiis iustus inexorabiliter. Ferę enim simul & hominis imaginem Sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi Prophetica & legalia, ea afferendo quæ dicta sunt per ænigmata. Ferè enim vniuersa hoc modo loquitur diuina scriptura. Ei autem qui est sanæ mentis, ad ostendendum id quod est propositum, sufficiunt, vt existimo, pauca quædam exempla exposita. Iam enim confitetur occultationem, quæ in veteri templo narratur septem ambituum quę ad aliquid spectabat apud Hebræos relatio, & quæ erat in talari per varia symbola compositio, quæ referuntur ad ea quæ apparent, significãs compositionem quæ à cœlo ad terram vsque pertingit. Et operimentũ & velum hyacintho & purpura & cocco & bysso erat variatum. significabat autem quòd natura elementorum obtinet Dei reuelationem. Purpura enim est ex aqua, & byssus ex terra: & hyacinthus assimilatus est aëri cũ sit ater & obscurus, sicut coccus igni. In medio autem operimenti & veli, quo licebat ingredi Sacerdotibus, erat situm thuribulum, symbolum terræ quæ est sita in hoc mundo medio, ex qua oriuntur exhalationes. Ille quoque locus medius qui est intra velum, in quem soli permissum erat Pontifici ingredi statis diebus, & exterius atrium quod patebat omnibus Hebræis, dicunt es-

Exo. 25 & 26.

se medium cœli & terræ. Alij autem dicunt esse symbolum mundi qui intelligentia percipitur, & sensilis. Operculũ ergo quo arcebatur populi infidelitas, expansum erat ante quinque columnas, arcens eos qui erant in ambitu. Ea ratione valde mysticè franguntur quinque panes à Seruatore, & multiplicantur eorum qui audiunt multitudini. Multi enim solis attendunt sensilibus, vt quæ sola sint. Vide autem circumspiciés, inquit Plato, ne quis exaudiat ex iis qui non sunt mysteriis initiati. Sunt autem ij qui nihil aliud esse putant, nisi id quod possint manibus tenaciter apprehẽdere, actiones autem, & generationes, & quicquid non est aspectabile, non admittentes in ordinem substantiæ. Tales enim sunt qui attendunt solum sensuũ quinarium. Auditus autem, & quæ sunt eius generis, adire non possunt Dei intelligentiam. Hinc facies patris dictus est filius, sensuum quinario effectus carnẽ gestans verbum, qui & index paternæ proprietatis. Si autem spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Per fidem ambulamus, non per speciem, egregius dicit Apostolus. Igitur intra operimentum abditum fuit Sacerdotale ministerium, & eos qui in ipso laborant, longè arcet ab iis qui sunt extrinsecus. Rursus velum aditus ad sancta sanctorum, quatuor illic columnæ declarant sanctum quaternionem veterum testamentorum. Quinetiam mysticum illud nomen tetragrãmatum, quod iis solis imponebatur qui poterant ingredi aditum, dicitur autem Iehoua, quod exponitur qui est & qui est futurus. Quinetiam apud Græcos nomen θεὸς id est Deus, literarum continet quaternionẽ. Cum autem in mundo qui percipitur intelligẽtia solus fuisset Dominus, ingreditur perpessiones, subiens cognitionem eius quod est ineffabile, exuperans omne nomen quod voce cognoscitur. Iam verò cãdelabrum quoque erat situm in australibus partibus thuribuli, per quod declarati sunt motus septem luminarium, quæ australes faciunt conuersiones. Ex vtraque enim parte candelabri tres inserti sunt rami, & in ipsis lucernæ, quoniam Sol quoque tanquam can-

Ioan. 6.

Gal. 5.
2. Cor. 5.

Exo. 25. & 26.

delabrum collocatus in medio aliarum errantium, & iis qui sunt super ipsum, & iis qui sunt sub ipso, diuina quadam musica lucem indit. Habet autem aliud quoque ænigma, aureum candelabrum, signi Christi, non figura sola, sed eo etiam quòd lucem immittat multifariã multisque modis in eos qui in ipsum credunt, sperant, & respiciunt, per ministerium eorum quæ sunt primo creata. Dicunt autem esse septẽ oculos Domini, septem spiritus, requiescentes in virga quæ floret ex radice Iesse. Ad Boreales autem partes Esa.11. thuribuli, sita erat mẽsa super quam panum erat propositio, quoniam ex spiritibus maximè nutriunt Boreales. Fuerint autem quædam mansiones ecclesiarum quę conspirant in vnum corpus & vnum cœtum. Quæ autem de sancta arca narrantur, significãt mundum qui percipitur intelligentia, qui est occultus & vulgo occlusus. Porrò autem aureæ quoque illæ imagines, vtraque sex habens alas, aut duas vrsas, vt quidam volunt, significat, aut quod magis quadrat, duo hesmiphæria. Vult autem nomen Cherubim significare multam cognitionem. Sed habent ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus quod in ipso fertur, significant mundum sensilem. De his, vt existimo, dicit etiam, tragœdia loquens naturaliter. Et indefessum tempus perenni fluento plenũ circuit, ipsum seipsum pariens. Et geminæ vrsæ perniciter errantibus alarum motionibus Atlanticum seruant polum. Atlas autem qui non patitur, potest quidem esse polus, & inerrans sphæra. Melius est autem fortasse intelligi æuum immobile. Melius autem existimo arcam quæ ex Hebraico nomine appellatur Thebotha, aliquid aliud significare. Exponitur autem vnũ pro vno ex omnibus locis. An ergo ogdoas, id est, octonarius, & mundus qui percipitur intelligentia, an etiam qui omnia comprehendit, éstque figuræ expers, & non cadit sub aspectum, Deus significetur, in præsentia dicere differatur. Cæterum significat quietem quæ est cum spiritibus glorificantibus, quos significant Cherubim. Nunquam enim qui ne

ſculptile quidem fabricari ſuaſit ſimulachrum, ipſe ſanctorum effinxiſſet imaginem. Neque eſt omnino compoſitum & ſenſile aliquod in cœlo animal quòd ita ſe habeat. Eſt autem facies quidem ſymbolū animæ præditæ ratione. Alæ autē ſunt miniſteria & operationes ſublimes dexterarum ſimul & ſiniſtrarum poteſtatum. Vox autem, eſt gratæ mentis gloria, in contemplatione quæ non poteſt ceſſare. Sufficit myſticam interpretationem huc vſque procedere. Pontificis autem veſtis talaris eſt ſignum mūdi ſenſilis. Septem quidem errantium, quinque gemmæ, & duo carbunculi, propter Saturnum & Lunam. Ille enim eſt meridionalis quidem, & humidus, & terreſtris, & grauis, hæc verò aërea. Vnde à nonnullis dicta eſt ἄρτεμις quaſi ἀεροτόμος hoc eſt, ſecans aërem, eſt autem aër obſcurus, Eos autem qui conferunt ad eorū quæ hic ſunt generationem, eos, inquam, qui præſunt ſtellis errantibus, diuina prouidentia & in pectore & in humeris meritò deſcribit fuiſſe poſitos, per quos actio effectrix generationis eſt primus ſeptenarius. Pectus autem eſt habitaculum cordis & animæ. Fuerint autem aliàs quoque gemmæ varij modi ſalutis, aliæ quidem in ſupereminentibus, aliæ verò in inferioribus partibus poſitæ cuiuſuis corporis quod ſalutem aſſequitur. Trecenta autem ſexaginta ſex tintinabula quæ pendent à veſte talari, eſt tempus annuum. Annus inquam, Domini acceptus, prædicans & reſonans maximum aduentum Seruatoris. Quinetiam pileus aureus qui eſt extenſus, ſignificat regalem Domini poteſtatem, ſiquidem caput eccleſiæ eſt Seruator. Signū certè principalis imperij eſt pileus capiti impoſitus & alioqui audiuimus. Et Chriſti caput eſt Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Iam verò Pectorale quidem conſtat & ex ſuperhumerali, quod eſt ſymbolū operis, & ex rationali, hoc autem ſignificat rationē, & eſt imago cœli quod ratione ſeu verbo factum eſt, & ſubiicitur omnium capiti Chriſto, vt quod ſimiliter & eodem modo mouetur. Lucidæ verò ſmaragdi gemmæ, quæ ſunt ſuper ſuperhumerale, ſignifi-

1.Cor.11.

cāt Solem & Lunā, qui sunt adiutores naturæ. Manus autem, vt opinor, principium est humerus. Duodecim autem illæ quæ sunt in quatuor ordinibus locatæ super pectus, describunt nobis circulum zodiacum, conuenienter quatuor anni conuersionibus. Et alioqui oportebat capiti Dominico legem quidem subiici & Prophetas, propterea quòd iusti significantur in vtrisque testamentis. Prophetas enim simul & iustos dicētes esse Apostolos, rectè dixerimus, cum vnus & idem sanctus spiritus operetur per omnes. Quomodo autē Dominus est supra mundum vniuersum, atque adeò vltra mundum qui percipitur intelligentia: ita etiam nomen quod inscriptum est in lamina, dignum fuit habitum, quod esset super omnem principatum & potestatem. Inscriptum est autem & propter præcepta mandata literis, & propter sensilem præsentiam. Dictum est autem nomen Dei, quoniam sicut filius aspicit bonitatem Patris, operatur Deus Seruator vocatus; qui est vniuersorum principium, quod ex Deo quidem quod non cadit sub aspectum, imago effectū est primum, & ante secula. Figurauit autē omnia quæ post se facta sunt. Iam verò rationale, Prophetiā quæ per verbum clamat & prædicat, & futurum iudicium significat. Nam idem est verbum quod simul prædicit, & iudicat, & singula discernit. Aiunt autem indumentum, vestem, inquam, talarem, prædicere carnis susceptæ dispensationem, per quam in mundo visus est propinquius. Ea certe ratione sanctificatam exuens Pontifex tunicam, mundus autem, & quæ est in mūdo creatura, sanctificata est ab eo qui quæ facta sunt bona simul composuit, lauatur & induitur aliam sanctam sancti, vt ita dicam, tunicam, quæ vna cum eo ingreditur in adyta, ostendens, vt mihi videtur, leuitā & cognitione præditum, vt qui sit princeps aliorum Sacerdotum, cum illi quidem aqua sint abluti, & sola fide induti, & propriam expectant mansionem, ipsum cum ea quæ percipiuntur intelligentia discreuerit sensilibus, superatis aliis Sacerdotibus, contendentem ad peruadendum id quod percipitur intelligentia, ab

iis quæ hic sunt elui, non amplius aqua emundatum, vt prius, cum in tribus Leuiticæ referretur ordinem. Sed cum iam verbo cognitionis toto quidem corde sit mundus, valde autem se rectè gesserit, & vitæ institutionem in extremis à Sacerdote datam in maius auxerit, re vera & verbo & vita sanctificatus, indutus exultatione gloriæ, spiritalis illius & perfecti viri arcana accepta hæreditate, quam oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, effectus filius & amicus, facie iam ad faciem impletur contemplatione quæ non potest satiari. Sed nihil melius fuerit quàm ipsum audire verbum quod per scripturam, maiorem affert intelligétiam. Sic enim dicit. Et exuet vestem lineam, quam induerat cum ingrederetur in sancta, & eam illic deponet, & lauabit corpus suum aqua in loco sancto & induet vestem suam. Aliter autem vt opinor, Dominus exuit & induit, descendés ad sensum. Aliter autem qui per ipsum credidit, exuit & induit, vt etiam significauit Apostolus, vestem sanctificatam. Hinc ad imaginem Domini eligebantur Pontifices qui erant probatissimi ex tribu sanctificata, & qui ad regnum, & ad Prophetiam erant electi, vngebantur. Vnde etiam Ægyptij non quibuslibet ea quæ erant apud ipsos committebát mysteria: neque rerum diuinarum cognitionem deferebant ad prophanos: sed ad eos solos qui erant ad regnum peruenturi, & ex Sacerdotibus iis qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & doctrina, & genere. Ergo quod attinet ad occultationem, sunt Hebraicis similia Ægyptiorum ænigmata. Ex Ægyptiis alij quidem in nauigio, alij verò in Crocodilo Solem ostendunt. Significant autem quòd Sol per aërem dulcem & humidú ingrediens, gignit tempus, quòd ænigmaticè significat Crocodylus per quendam aliam Sacerdotalem historiam. Porrò autem Diospoli quoque, quæ est vrbs Ægypti, in æde sacra quæ vocatur Pylō, figuratus quidem est puellus, signum generationis: senex verò, interitus, & rursus Dei symbolum, accipiter, vt piscis symbolum odij. Et in alio rursus significato, Croco-

ditus est signum impudétiæ. Videtur ergo vniuersum hoc symbolum simul positum hoc significare. O qui nascimini & interitis, Deus odio habet impudétiam. Et aures & oculos fabricantes ex materia pretiosa, cōsecrant, Diis dedicantes, hoc vtique tacitè significātes quòd Deus omnia videt & audit. His accedit quòd roboris quidem & fortitudinis signum est eis Leo, sicut certè & ipsius terræ, & agriculturæ, & alimenti, & bos: magníque animi virtutis & libertatis, equus, roboris autem rursus cum ingenij solertia, sphinx, quæ totum quidem corpus habet Leonis, faciem autem hominis. His quoque similiter, ingenij solertiam & mentem & vires potentiamque & artem homo significans, ab eis in sacris insculpitur. Iam verò in iis quoque quæ ab ipsis vocantur Deorū κωμασίαι aureas imagines, duos quidem canes, vnum autem accipitrem, & Ibim vnam circunferūt: & quatuor imaginum simulachra, vocāt quatuor literas. Atque duo quidem canes sunt symbola duorum hemisphæriorum, vt quæ circumeant & custodiant. Accipiter verò, Solis: est enim igneus, & qui vim habet interimēdi, pestilentes itaque morbos Soli attribuunt. Ibis autem, Lunæ, vmbrosa quidem, nigro: lucida autem, albo, plumis referentibus. Sunt autem qui volunt quidem tropicos significari à canibus, qui custodiunt, & instar ianitorum obseruāt, accessum Solis ad Austrum & Septentrionem, æquinoctialem autem, qui est altus & perustus, significat accipiter, sicut Ibis obliquum seu signiferum. Numeri enim inuentionis & mensuræ, maximè ex animalibus, Ibis videtur principium præbuisse Aegyptiis, sicut ex circulis obliquus. Sed enim non solum qui ex Ægyptiis vi ratiocinandi plurimum valuere: sed ex aliis quoq;. barbaris ij qui erāt dediti studio philosophiæ, symbolicum genus sunt consectati. Aiūt quidem certe Idanthuram quoque Scytharum Regem, vt refert Pherecydes Syrius, Dario qui Istrum traiecerat bellū minantem, symbolum misisse pro literis, murem, ranam, auem, iaculum, aratrum. Cum autem de his, vt erat consentaneum, exorta esset dubitatio, Oron-

κωμασίαι θεῶν.

topagas quidem Tribunus militum, dicebat eos tradituros imperium, coniectans ex mure quidem, habitationes: ex rana autem, aquas: ex aue verò, aërem: ex iaculo autem, arma: ex aratro verò regionem. Xiphodres autem contra est interpretatus. Dicebat enim. Nisi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures terram, vel tanquam ranæ aquam subierimus, illorum tela non effugerimus. Non sumus enim Domini regionis. Anacharsim quoque Scytham dicit dormiẽtem sinistra quidem continuisse pudenda, os autẽ dextera, significantem oportere quidem vtrunque, sed maius esse, linguam cohibere, quàm voluptatem. Et quid opus est vt in barbaris referendis immorer, cum liceat ostendere ipsos Græcos valde esse vsos occultatione? Androcydes certè Pythagoricus literas quæ vocantur Ephesiæ in vulgus autem fuere valde iactatæ, dicit locum tenere symbolorũ. Significare autem ἄσκιον quidem tenebras, eas enim non habere vmbras. κατάσκιον autem, lucem: quoniam illustrat vmbram. λὶξ autem prisca appellatione est terra, & τετρὰς hoc est quaternio, annus, propter horas. δαμναμενεὺς autem Sol qui domat, & ἄισια, vox vera. Significat autem symbolum, rerum diuinarum eum esse ornatum, qui est tenebrarum si conferatur cum luce, & Sol cum anno, & terra cum omnis generis naturæ generatione. Quinetiam Dionysius Thrax Grammaticus in libro de declaratione symboli de rotulis, dicit his verbis. Significabãt autem non per verba solum, sed etiam per symbola, nonnulli actiones. Per verba quidem, vt se habẽt quæ dicuntur præcepta Delphica. Nihil nimis, & Nosce teipsum, & quæ sunt his similia. Per symbola autem, vt & rota quæ vertitur in Deorum templis, quæ tracta est ab Ægyptiis, & rami qui dantur iis qui adorant. Dicit enim Orpehus Thracius.

Ramorum, est quis sunt hominum terrestria curæ,
Non vno stant fata loco in mente, omnia circum
Voluuntur, nec fas vna est consistere parte
Vt cœpit cursus verum est pars cuilibet aqua,

Rami autem, aut sunt symbolum primi nutrimenti, aut vt sciat vulgus fructus quidem omnino germinare & augeri, longissimo tempore permanétes: se autẽ accepisse exiguum vitæ tempus, ea de causa volũt dari ramos. Fortasse autem etiam vt sciant quod sicut ij rursus vruntur, ita illos quoque hanc vitam citò esse relicturos, & ignis opus futuros. Genus ergo symbolicæ interpretationis est ad multa vtilissimum, vt quod & ad rectam conferat Theologiam & pietatem, & ad iudicandam ingenij solertiam, & breuitatis exercitationem & ad ostendendam sapientiam. Sapientis enim esse vti dictione symbolica, appositè dicit Didymus Grammaticus, & declarare id quod per eam significatur. Iam puerorum quoque doctrina quæ versatur in elementis, complectitur interpretationem quatuor elementorum. Dicit enim Phrygas aquam vocare Bedy sicut etiam Orpheus.

Nympharùmque Bedy promanat limpida lympha.

Quinetiam Dion Thytes, est sacrificator, videtur scribere similiter. & acceptum Bedy effunde manibus, & conuertere ad aruspicinam. Contra autem Comicus Phylideus Bedy aërem, qui vitam suppeditat, per hæc intelligit.

Traham vt Bedy salutare deprecor.
Quod sanitatis est pars vel potissima.

Vt traham, inquit, aërem purum, non perturbatum. Huic opinioni consentit etiam Neanthes Cyzicenus, scribens Sacerdotes Macedonum in precibus inuocare Bedy vt sit eis propitius & filiis, quod quidem interpretantur, aërem. Zaps autem alij quidem indoctè acceperunt ignem, à verbo ζέειν quod significat ebullitionem. Sic autem vocatur mare vt Euphorion in iis quæ scripsit aduersus Theoridam.

Nauibus exitio fuerat, quem cantibus vrget
Zaps.
Et Zaps insano nunc plangit in æquore salsus

Similiter autem Cratinus iunior Comicus,

Producit & squillas Zaps & pisciculos

Et Simmias Rhodius.

Ex amisignetis Cabrisque enatus amarus,
Est Zaps.

χθὼν autem est terra quæ est effusa in magnitudinem. Et πλῆκτρον id est plectrum, alij quidem polũ: alij verò aërem, qui omnia pulsat & mouet ad naturam & augmentum: aut qui omnia implet. Non legerunt autem isti Cleanthem, Philosophum qui solem apertè vocat πλῆκτρον. In oriente enim iubar fulciens, mundum veluti pulsans, in concinnum aptumque cursum lucem deducit. Ex sole autem reliqua quoque astra significat. Sphinx autem non est intelligentia vniuersorum, & ex Poëtæ Arati sententia, mundi conuersio: sed forte fuerit quidem spiritalis tenor qui peruadit, & mundum continet: melius autem fuerit accipere ęthera, qui omnia continet & constringit, sicut etiam dicit Empedocles.

σφὶγξ ἀπὸ τ σφίγγω

Principium Solis tibi nunc age carmine dicam,
Atque orta vnde fient quæ à nobis cuncta videntur,
Tellus, atque mare exundans, atque humidus aer.
Titan, atque æther qui cuncta astringit in orbem.

Apollodorus autem Corcyræus dicit hos versus fuisse prolatos à Brancho vate, Milesios expiante à fame. Ille enim multitudinem ramis lauri aspergens hymnum dicendo præiuit hoc modo.

ἑκάεργος καὶ ἑκάεργα epitheta Apollinis, & Dianæ, ita dicta quòd operentur eminus.

Cantetis pueri heus Hecaergon atque Hecaergam.

Ita autem acclamauit populus vt diceret, Bedy, Zaphs, Chton, plectrum, Sphinx, Cnachzbi. Chtyptes, Phlegmo. Drops. Meminit autem historiæ Callimachus quoque in Iambis. Cnaachzbi autem per deriuationem est morbus, ex eo quod est κναίειν id est angere & dolore afficere, & ἀμφίρειν quod est differre, ac dispergere, & θρύψαι quod est fulmine comburere. Thespis autem Tragicus per hæc dicit aliquid aliud significari, scribẽs hoc modo. Ecce tibi libo cnachzbi candidum, quod ex Cnecis expressi lactentibus. Ecce cum tibi chtyptem caseum, rubro melle miscuerim, Pandiorum tempore in tuis sanctis id pono altaribus. Ecce tibi Bromij candens fulgur libro. Significat autem, vt existimo, primum lacteum nutrimentum quod est ex xxiiij. elemẽtis animæ, post quod cibus iam est lac concretum. Postremum autem san-

κνακῶν πανδιάγιον

guis vitis verbi, docet candens vinum, nempe perficientem lætitiam educationis. Drops autem est verbum efficax quod ex prima cathechesi, hoc est quæ per auditum fit institutione, ad viri incrementum, in mensuram ætatis, hominem accendit & illuminat. Fertur etiam tertia puerilis in hunc modum descriptio μάρπτε σφίγξ, κνὼψ ζυγχ θυπτόν. Significat autem, vt opinor, per elementorum & mundi administrationem, oportere nos progredi ad perfectiorum cognitionē, vi & labore æterna superata salute μάρψαι enim significat comprehendere. Sphinx autem mūdi compagem. ζυγχ θυπτὸν autem difficultatem, & κλώψ latentem domini cognitionem simul & diem significat. Quid verò, an nō Epigenes quoque in libro de poësi Orphei, ea quæ apud Orpheum sunt eius propria exponens, dicit κερκίσι καμπυλοχ ρόοισι id est, radiis incurui corporis aratra significari. στημόσιν autem, hoc est stami nibus, sulcos. μίτον autem, hoc est filum, dici allegoricè semen, & Iouis lachrymas significare pluuiam. μοῖρας autem, quod est parcas, rursus partes Lunæ, tricesimam, quintamdecimam, & nouam Lunam. Quocirca dicit etiam Orpheum eas vocare λευκοστόλους id est condidatas, vt quæ sint partes lucis. Rursus ἄνθιον quidem, id est floridum, ver significare propter naturam. Noctem autem ἀργίδα propter quietē, & lunā γοργόνιον propter eam quæ est in ipsa faciem. Et ἀφροδίτην, id est venerem, apud Theologum dici tempus quo seminare oporteat. Huiusmodi etiam ænigmatibus vtebantur Pythagorei, Proserpinæ quidem canes, stellas errantes: Saturni autem lachrymam, mare dicentes allegoricè. Et innumerabilia inuenerimus tam apud Philosophos quàm apud Poëtas dicta ænigmaticè; cum etiam toti libri indicent abditam scriptoris voluntatem, cuiusmodi est liber Heracliti de natura, qui etiam propterea appellatus est σκοτεινὸς, id est, obscurus ac tenebricosus. Huic libro est similis Pherecydis quoque Syri Theologia. Euphorion enim Poëta, & Callimachi causæ, & Lycophronis Alexandra, & quæ sunt his similia, sunt instar gymnasij proposita ad ex-

ἀργὸς id est otiosus. ἀφροδίτη ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ id est à spuma.

plicandum, omnibus Grammaticis. Talia ergo Moses quoque præcipit, vt hæc communia. Non vesci porco, neque aquila, neque accipitre, neque coruo. Nam porcus quidem quod est animal voluptati deditum & immundum, ciborum cupiditatem, & salacem in re venerea libidinem, & inquinatam significat intemperantiam, materialemq́ue & in luto iacentem, & quæ ad cædem pinguescit & interitum. Rursus autem permittit vesci iis, quæ habent fissam vngulam & quæ ruminant, significans, inquit, Barnabas, oportere adhærere iis qui timent Dominum, & in corde meditantur eam quam acceperunt verbi distinctionem: iis qui loquuntur & seruant domini iustificationes: iis qui sciunt quod meditatio est opus lætitiæ, & qui verbum Domini ruminant. Quid verò est quod fissas & duplices habet vngulas? quod iustus & in hoc mundo ambulat, & sanctum expectat seculum. Deinde subiungit. Videte quàm pulchrè legem Moses tulerit. Sed vndenam illis in mentem venerit vt hæc cogitarent? Nos iure præcepta intelligentes, loquimur vt Deus voluit: Propterea aures nostras & corda circuncidit, vt hæc intelligamus. Quando certè dixit. Non vesceris aquila, accipitre, & miluio, & coruo. Non adhærebis, inquit, neque assimilaberis his hominibus, qui labore & sudore nesciunt sibi parare victum, sed in rapina viuunt & in iniquitate. Aquila enim rapinam: Accipiter autem iniustitiam, & Coruus auaritiam, & plura habendi cupiditatem significat. Scriptum est autem. Cum viro innocente eris innocens, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Sanctis ergo conuenit adhærere: quoniam ij qui eis adhærent sanctificabuntur. Hinc scribit Theognis.

Psal. 17.

Te bona námque boni, si vna versere, docebunt.
Praui sed periment quod fuit ingenium.

Exod. 15. Et rursus quando dicit in cantico. Gloriosè enim magnificatus est equum & ascensorem deiecit in mare: Multiplex, & beluinum, & quod appetitionis impetu fertur vitium, vnà cum Auriga qui ascenderat, & ha-

benas laxarat voluptatibus, in mare proiecit, in mundi deiiciens tumultus & perturbationes. Ita etiam Plato in libro de Anima, & Aurigam & equum qui defecerat, partem expertem rationis, quę bipertito diuiditur, nempe in iram & cupiditatem, dicit cadere. Qua ratione Phaëthontem quoque propter incontinentiam fabula è curru excidisse significat. Ita etiam se habet de Ioseph. Cum ei adolescenti fratres inuidissent, vt qui amplius aliquid pręuideret in cognitione, cum varia exuerunt tunica, & acceptum in lacum proiecerunt (lacus autem inanis non habuit aquam) vt qui variam viri boni cognitionem ex diligenti studio comparatam amandassent & valere iussissent, aut nuda quæ ex lege fide vtentes, proiecerunt in lacum aqua vacuum, vt qui vendidissent in Ægyptum, diuino verbo defectum. Vacuus autem scientia lacus, in quem proiectus, cum exuisset cognitionem, videbatur similis fratribus, est nudus cognitione qui deliturat sapiens. Alio autem significato fuerit cupiditas varium indumentum, quæ in vastum barathrum est proiecta. Si quis autem, inquit, lacum aperuerit, vel ædificauerit, & ipsum non texerit, vitulus autem vel asinus in eum inciderit, lacus dominus soluet pecuniam, & dabit proximo, quod autem fuerit mortuũ, eius erit. Hic mihi illam subiunge prophetiam. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non intellexit. Ne quis ergo ex iis cum inciderit in eam quæ à te docetur cognitionem, nec possit continere veritatem, non obediat & excidat, sis cautus in vsu verbi, & apud eos quidem qui accedunt citra rationem, occlude fontę qui viuit in profundo, potũ autem præbe iis qui sitierint veritatem. Apud eos ergo qui nõ possunt accipere profunditatem cognitionis, tege lacum. Dominus ergo lacus, ipse inquam, qui est cognitione præditus, multabitur, inquit, vt in quem culpa conferatur quòd is fuerit offensus, & deuoratus verbi magnitudine, cum tantas opes verbi minimę caperet, aut quòd eum qui operabatur traduxerit ad cõtemplationem,

Gene. 37.

Exod. 21.

Esa. 1.

& à rudi & illaborata fide abduxerit per occasionem. Pecuniam autem dabit voluntati omnipotenti, sui facti reddens rationem. Hic est ergo typus & figura legis & prophetarum, quæ fuit vsque ad Ioannem. Ille autem etiam si sit locutus apertius, vt qui nõ amplius vt propheta prædiceret, sed iam præsentem ostenderet, qui ab initio symbolicè annuntiabatur. Non sum tamen inquit, dignus qui soluam corrigiam eius calcei. Fatetur enim se non esse dignum qui tantam baptizet potestatem. Oportet enim eos qui mundos faciunt, animam exoluere à corpore & eius peccatis, tãquam pedem à vinculo. Fortasse autem postremam quoque Seruatoris in nos operationem, proximam inquam, & continentem, quæ Prophetiæ ænigmate occultabatur per præsentiam, is qui per ipsum ostendit aspectum, eum qui prædicebatur, eam quæ procul in apertum veniebat significando præsentiam, re vera soluit finem eloquiorum carnis dispensationis, detecta notione symbolorum. Et quæ à Romanis fiunt in testamentis, locum obtinuerunt, nempe libræ illæ, & asses propter iustitiam: fructuumque perceptiones, & aurium contrectationem. Illa quidem, vt iuste quidem fiant: hæc autem, ad honoris diuisionem. Tertiũ verò, vt qui incidisset, cum ei onus imponeretur, stãs audiret, & teneret locũ intercessoris. Sed, vt videtur, nimio quodam demonstrandi studio, plus quam par sit sum progressus. Me enim vita deficiet adducentem eorum multitudinem qui symbolicè philosophantur. Memoriæ ergo causa, & breuitatis, & quod se extendant ad veritatem, tales sunt scripturæ barbaricæ philosophiæ. Eorum enim qui sæpe ad eas accedunt, & dederunt sui experientiam, & in fide, & in vita vniuersa, solum esse volunt eam quæ verè est Philosophiam, & veram Theologiam. Iam verò nos quoque volunt opus habere aliquo interprete & duce. Sic enim fore vt maius in eam studium conferatur, & minimè decipiantur cum accipiant ab iis qui norunt, & profint iis qui se sunt digni, existimarunt. Et alioqui omnia quæ ostenduntur per aliquod velamentum, maiorem

Ioan. 1.

χειραπισμοί

maioré & præclariorem ostẽdunt veritatem, sicut res quæ in aqua pellucent, & formæ quæ per tegumenta cõcedunt aliquam sui euidentiã. Arguunt enim splendores, præter id quòd quæ sunt manifesta, vno modo intelligantur. Cum ergo liceat pluribus modis accipere, sicut certè accipimus in iis quæ dicta sunt cum occultatione, ea cùm ita se habeant, fallitur quidem indoctus & imperitus: comprehendit autem qui est cognitione præditus. Iam ergo nec quibuslibet volunt omnia exponi temere: nec communicari bona sapientiæ, iis qui ne in somniis quidem sunt anima expurgati (Neque enim fas est quibuslibet obuiis ea expetere quæ parata fuere cum tot certaminibus.) Neque prophanis verbi narrare mysteria. Aiunt certè Hipparchum Pythagoreum accusatum quòd apertè scripsisset decreta Pythagoræ, expulsum fuisse è schola, & propter ipsum, tãquam propter mortuum, factam esse columnam. Quocirca etiam in barbara philosophia vocant mortuos, eos qui exciderũt à dogmatibus, & mentem subiecerunt animæ perturbationibus. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ, vt ait diuinus Apostolus, aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ autem est conuentio Christo cum Belial, aut quę pars est fideli cum infideli? Olympiorum enim & mortuorum sunt separati honores. Quocirca egredimini è medio ipsorum, & separemini, dicit dominus, & immundum ne tangatis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in filios & filias. Non soli autem Pythagoræi, & Plato multa occultabant: sed etiam Epicurei dicunt quędam esse apud se arcana, & non permittere omnibus vt ea scripta legant. Quinetiam Stoici dicunt à Zenone primo quædam fuisse conscripta, quæ non facile permittunt legere Discipulis, quorum nõ prius fuerit factum ab ipsis periculum an germanè & syncerè philosophentur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidé esse ἐσωτερικὰ id est, interna: alia verò communia & ἐξωτερικὰ hoc est, externa. Quinetiam ij qui fecere mysteria, cum essent Philosophi, sua dog

Margin: ὑριν; 2. Corin. 6.

mata obscurauerunt fabulis, vt non essent manifesta omnibus. Deinde illi quidem humanas celantes opiniones, arcebant indoctos ne ad eas adirent: eorum autem quæ verè sunt sanctam & beatam contemplationem, non multo magis celari conferebat? Sed neque ea quæ sunt barbaræ philosophiæ, neque fabulæ Pythagoricæ, neque quæ apud Platonem in Republica ab Armenio, & in Gorgia ab Aeaco & Rhadamantho, & in Phædone fabula, Tartari, & in Protagora Promethei & Epimethei, & præterea fabula belli gesti inter Atlantinos & Athenienses in Atlantico, non sunt in omnibus nominibus exponendæ allegoricè: sed quæcunque vniuersam ad generalem significant sententiam. Atque hæc certe inuenerimus significari per symbola sub velo allegoriæ. Quinetiam cum Pythagora consuetudo, & quæ cum familiaribus erat duplex coniunctio, vocans quosdam ἀκουσματικοὺς id est, Auscultatores, quosdam vero Mathematicos, qui syncerè ac germanè attingebant philosophiã significabat aliud quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud quoque duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile & quod ἐπιστημονικὸν, id est, scientiã constituens vocatur, non multum abest quin diuidat opinionem ad famam à vera gloria, quæ dicitur εὔκλεια, & à veritate.

δόξα

εὔκλεια

Mortali à seclo flores decerpere honorum.
Te minime subiget, pia possis quo mage fari.

Musæ certè Ionicæ dicunt dilucidè vulgus quidem hominum, & eos ex populis qui sibi videntur sapientes, sequi poëtas, & vti legibus vt qui sciant multos esse malos. eos autem qui sunt optimi, gloriam persequi. Eligunt enim, inquit, Optimi omnium contraria, perennem gloriam mortalium. Multi autem se explent & exaturant, tanquam pecora, ventre & pudẽdis, & rebus ex iis quæ sunt in nobis turpissimis, metientes beatitudinem. Magnus quoque ille Parmenides Eleates, introducit duarum viarum doctrinam, sic scribens.

Vna quidem veri est, bene quam cor credere constans
Possit, opinio sed nimium leuis altera vulgi,
Cui non certa fides, nec inest persuasio vera.

Meritò ergo dicit diuinus Apostolus. Per reuelationẽ, *Ephe. 3.* notum mihi factum est sacramentum, sicut prius scripsi paucis, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & prophetis. Est *Coloss. 1.* enim aliqua quoque perfectorum doctrina, de qua dicit scribens ad Colossenses. Non cessamus pro vobis orare & petere, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spirituali, vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes & crescentes in cognitione Dei, omni virtute confirmati, secũdum potentiam gloriæ eius. & rursus. Secundũ dispensationem Dei quę data est mihi, inquit, in vobis, vt impleam verbum Dei, mysterium quod fuit absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestatũ est sanctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius in gentibus. Quocirca alia quidẽ sunt mysteria quæ fuerũt abscondita vsq; ad Apostolos, & tradita sunt ab ipsis, vt à domino acceperũt, abscondita autem in veteri testamento, quæ nunc manifestata sunt sanctis. Aliud verò est quod est diuitiæ gloriæ mysterij, quod est in gentibus, quod est fides & spes in Christum, quem alibi dixit fundamentum. Et rursus veluti cupiens manifestare cognitionem, sic scribit. Admonentes omnem hominem in omni sapientia, *Ibidem. 1.* vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Non omnem hominem absolutè, quoniam nullus esset infidelis, sed nec omnem qui credit, perfectũ in Christo, sed omnem dicit hominem perinde ac si diceret. Totum hominem, vtpote sanctificatum corpore & anima. Quòd enim non sit omnium cognitio, subiungit aperte: Constructi in charitate, & in omnes diuitias certitudinis intelligentiæ, in agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes

thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Orationi
Colos. 4. instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione.
Gratiarum autem actio, non solum fit in anima &
bonis spiritalibus, sed etiam in corpore & bonis corporis.
Adhuc quoque apertius ostendit, cognitionem
non esse omnium, subiungens. Orantes simul & pro
nobis, vt Deus aperiat nobis ostium ad loquendum
mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum,
vt manifestem ipsum ita vt oportet me loqui. Iam
enim erant quædam quæ tradebantur Hebræis sine
Hebr. 5. scriptis. Etenim cum deberetis, inquit, esse doctores,
propter tempus, vt qui in testamento veteri consenueritis,
rursus opus habetis vt vos doceam quæ nam
sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus
lacte sit opus, non solido cibo. Omnis enim qui
lactis est particeps, est imperitus sermonis iustitiæ,
est enim paruulus, vt cui sint primæ creditæ disciplinæ.
Heb. 6. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter
habitum habent sensus exercitatos ad discretionem
boni ac mali. Quocirca dimittentes initij Christi
Sermonem, ad perfectionem feramur. Quinetiam
Barnabas, qui ipsi quoque prædicauit verbum vna
cum Apostolo, Simplicius, inquit, vobis scribo, vt
intelligatis. Deinde paulo inferius, iam adducens manifestius
vestigium traditionis quæ est ex cognitione,
dicit. Quid ei, dicit alius Propheta Moses? Ecce
hæc dicit Dominus Deus. Intrare in terram bonam,
quam iurauit dominus Deus. Deus Abrahæ, & Isaac,
& Iacob, & possidete eam terram fluentem lacte &
melle. Quid dicat cognitio, discite. Sperate, inquit,
in eum qui in carne est vobis manifestandus Iesus
Christus. Homo enim est terra patiēs. Ex facie enim
terræ fuit Adæ formatio. Quid ergo dicit in terram
bonam fluentem lacte & melle? Benedictus Dominus
noster O fratres, qui sapientiam & intelligentiā
posuit in nobis occultorum suorum. Dicit enim Propheta
parabolam domini quis intelliget, nisi sapiens,
& sciens, & diligens Dominum suum? Paucorum est
hæc capere. Non enim inuidens, inquit, præcepit

Dominus in aliquo Euangelio. Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ, in tuto & extra solitudinem statuens electionem, vt cum ea acceperit quæ sunt coniuncta & conuenientia iis quæ elegerit, sit zelo superior. Qui enim non habet boni cognitionem, est malus, quoniam vnus est bonus, pater, patrem autem ignorare est mors, vt nosse, vita æterna, per participationem potestatis in quam non cadit interitus. Et non interire quidem, est esse participem diuinitatis. Interitum autem affert recessus à Dei cognitione. Rursus Propheta. Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quòd ego Dominus Deus. His conuenienter Dauid quoque psalit. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Diem diei eructat verbum, vt apertè scriptum est, & nox nocti annunciat scientiam quæ est abdita mysticè. Et nō sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum. Deo qui dixit, faciet quis clanculum, & non videbo ipsũ. Propterea disciplina dicta est illuminatio, vt quæ manifestauerit ea, quæ erant occulta, cũ magister solum aperuit arcæ operculum, cōtra quam Poëtæ dicunt Iouem bonorum quidem dolium obturasse, malorum autem aperuisse. Scio quod veniẽs ad vos, inquit Apostolus, veniam in plenitudine benedictionis Christi. Spiritale donum, & traditionem quæ est ex cognitione, eis præsentibus præsens cupit impertire. Neque enim ea poterant significari per epistolam. Plenitudinem Christi vocans per reuelationem mysterij quod æternis temporibus fuerat tacitum, nunc autem fuit manifestatum per scripturas Propheticas, secundum mandatum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cogniti, hoc est, in eos qui ex gentibus eum esse credebant. Paucis autem ex his ostenditur quænã sunt ea quæ sunt in mysterio. Meritò ergo Plato quoque de Deo tractans in epistolis. Dicendum est, inquit, tibi, tibi per ænigmata, vt si tabulæ vel in mari vel in terra aliquid acciderit, qui legit non intelligat. Deus enim vniuer-

Esa. 45.
Psal. 50.
Psal. 18.
Num. 24.
Rom. 15.

ſorum, qui omnem vocem, omnem cogitationem, & omnem ſuperat notionem ac intelligentiam, nunquam mandari poſſit literis, cum ſit poteſtate ſua eiuſmodi vt verbis non poſſit exprimi, quod ipſum quoque Plato ſignificauit, dicens. Hæc ergo conſiderans, caue ne te aliquando pœniteat eorum quæ nunc indignè exciderunt. Maxima autem cautio eſt non ſcribere, ſed diſcere. Non poteſt enim, nō poteſt fieri, vt quæ ſcripta ſunt non excidant. His germana

1. Corin. 2. dicit ſanctus quoque Apoſtolus Paulus, Propheticam & verè antiquā conſeruans occultationem, à qua quæ Græcis fuerunt pulchra profluxere dogmata. Sapientiam autem loquimur inter perfectos, ſapientiam autem non huius ſeculi, neque principium huius ſeculi qui deſtruuntur: ſed loquitur Dei ſapientiam in

1. Corin. 3. myſterio abſconditam. Deinde paulo inferius cautionem ne ſermones in vulgus exeant, docet hoc modo. Et ego, fratres, non potui loqui vobis tanquam ſpiritalibus, ſed tanquam carnalibus. Tanquam infantibus in Chriſto lac vobis potum dedi, non cibum: nondum enim poteratis, ſed neque nunc poteſtis, adhuc enim carnales eſtis. Si ergo lac quidem eſt infantium: cibus autem, perfectorum nutrimentum, dictus eſt ab Apoſtolis, lac quidem intelligetur cathecheſis, veluti primum nutrimentum animæ. Cibus autem, ſuſcipiens contemplatio, quæ ſunt ipſæ carnes & ſanguis verbi: hoc eſt comprehenſio diuinę potentiæ & eſſentiæ. Guſtate & videte, inquit, quod Chriſtus eſt dominus. Sic enim ſeipſum impertit iis qui ſunt talis cibi ſpiritalius particeps quādo anima ipſam ſeipſa nutrit ex ſententia Platonis. Cibus enim & potus verbi diuini, eſt cognitio diuinę eſſentiæ. Quamobrem Plato quoque dicit in ſecundo de Republica, cum ſacrificauerimus, non porcum, ſed magnum aliquod & dubium ſacrificium, ita demum

1. Corin. 5. oportere de Deo quærere. Apoſtolus autem, & paſcha, inquit, noſtrum immolatus eſt Chriſtus, re vera dubium & ineplicabile ſacrificiū, filius Dei qui pro nobis ſanctificatur, Sacrificium autem Deo acceptum

est, corporis & eius affectionum ac vitiorum separatio. Is est verus re vera Dei cultus. Num autem propterea meritò dicta est à Socrate philosophia mortis meditatio. Qui enim neque visum adducit in cogitando, neque aliquem trahit ex aliis sensibus, sed ipsa pura mente se rebus applicat, is veram persequitur philosophiam. Hoc sibi vult etiam Pythagoræ quinque annorum silentium, quod præcepit discipulis, vt scilicet auersi à rebus sensilibus, nuda mente Deum contemplarentur. Hæc ergo à Mose accepta sunt philosophati Græcorum præstantissimi. Præcipit enim vt holocausta cum ea excoriauerint, membratim diuidant, quoniam cognoscentem animam cum nuda fuerit à pelle materiali, absque nugis corporis & omnibus vitiis, quæ sibi vendicant inanes & falsæ opiniones, carnalibus exutam cupiditatibus, luci consecrari necesse est. Plurimi autem homines, id quod est mortale tanquam cochleæ, induentes, & circa suas ipsarũ libidines & intẽperantias, non secus ac Histrices, instar globi circumacti, de beato Deo, & in quẽ non cadit interitus, talia qualia de se opinantur. Non animaduertũt autem etsi sint nobis propinqui, Deum dedisse nobis innumerabilia quorum ipse nõ est particeps, generationem quidem, cum ipse sit ingenitus, nutrimentum autem, cum ipse eo non egeat: & augmentum, cum sit in æqualitate: senectutis & mortis potestatem, cum ipse sit senij & mortis expers. Quocirca & manus, & pedes, & os, & oculos, & ingressus, & egressus, & iras & minas, nemo aliquo modo existimet dici Dei affectiones apud Hebræos. Sanctius est autem & magis pium, quædam ex his nominibus dici allegoricè, quæ quidem procedente tempore suo loco aperiemus. Ex omnibus medicamentis est maximè salutaris sapientia. Callimachus scribit in Epigrammatibus. Alius autem ex alio sapiens, Et olim & nunc, inquit Bacchylides in Pæanibus. Neque enim obscurorum versuum fores facile est inuenire. Pulchre itaque Isocrates in Panathenaico, cum prius posuisset, Quósnam ergo voco sapientes? sub-

iungit; Primum quidem, eos qui rectè vtuntur iis rebus quæ quotidie accidunt, & quorum est eiusmodi opinio vt temporum oportunitates facile assequatur, & magna ex parte coniectet id quod est vtile. Deinde eos qui honestè & iustè semper versantur cũ eis quorum vtuntur consuetudine, & quæ ab aliis quidem afferuntur molestias & indignitates toleranter & facile ferunt, seipsos autem quàm fieri potest minimè graues, & quàm moderatissimos exhibent iis qui eis vtũtur. Præterea autem eos qui voluptatibus quidem imperant & sunt eis superiores, nõ vincuntur autem à rebus aduersis, sed in eis se strenue gerunt, & pro dignitate naturæ cuius sunt participes. Quartum, quod quidem est maximum, eos quos non corrumpunt res secundæ, nec ab eis ad immoderationem traducuntur & insolentiam, sed permanent in ordine eorum qui sunt modesti & rectè sapiunt. Deinde colophonem addit orationi. Eos autem qui non solum ad vnum ex his, sed ad hæc omnia habent animæ habitum bene compositum, eos dico esse & prudentes & perfectos viros, & omnes habere virtutes. Vides quomodo vitam quæ ex cognitione agitur, Græci quoque (etsi nesciant quomodo scire oporteat) diuinis laudibus celebrent, quænam sit autem cognitio ne in somnis quidam norunt. Si ergo inter nos conuenit cognitionem esse cibũ rationalem, re vera sunt beati qui conuenienter diuinæ scripturæ esuriunt & sitiunt veritaté, quoniam implebuntur alimento æterno. Valde autem admirabiliter qui est in scena Philosophus Euripides, inuenitur iis quæ dicta sunt consentire per hæc, patrem & filium simul nescio quomodo tacitè significans. Tibi omnium Regi libamen & molam offerens, Iupiter, siue manis Dis vocari. Tu autem mihi sacrificium dubium omnis fructuum oblationis accipe, plenum, profusum. Perfecta enim & omni ex parte absoluta olatio, dubiúmque, & quod exitum inuenire non potest, pro nobis Christus est sacrificium. Et quòd Seruatorem ipsum nesciens dicat, planum faciet, subiungens. Tu enim &

in cœlestibus sceptrum Iouis tractãs, terrestrium autem ô Dis es imperij particeps. Deinde dicit apertè. Mitte quidem lucem, animæ virorum scire volentium certamina vnde non germinauerint: quænam radix malorum: & quémnam ex beatis cum exposuerint, inueniri possit quies laborum. Non abs re ergo in mysteriis quoque quæ fiunt apud Græcos, primum locum tenent expiationes & lustrationes sicut etiam apud Barbaros lauacrum. Post hæc autem sunt parua mysteria, quæ habent aliquod fundamentum doctrinæ & præparationis futurorum. In magnis autem de vniuersis non restat amplius discere: sed contemplari & mente comprehendere & naturam & res ipsas. Acceperimus autem expiandi quidem & expurgandi modum, confessione, contemplandi autem resolutione, procedentes ad primam intelligentiam per resolutionem, ex iis quæ sunt ei subiecta ducentes initium, auferentes quidem à corpore qualitates naturales, circumcidentes autem eam quæ est in profundum dimensionem, deinde eam quæ est in latitudinem, & post hæc, eam quæ est in longitudinem. Quod enim restat signum, est vnitas, quæ, vt ita dicam, habet posituram. Si ergo ablatis omnibus quæ adsunt corporibus, & iis quę dicuntur incorporea, nos ipsos proiecerimus ad Christi magnitudinem: & deinde in vastitatem immensitatémque sanctitate processerimus, ad intelligentiã omnipotentis vtcunque processerimus, non quod est, sed quod non est cognoscentes. Figura autem & motus vel status, vel sedes, vel locus, vel dextera, vel sinistra, de patre vniuersorũ ne sunt quidem cogitanda. Atqui hæc quoque scripta sunt. Sed quid velit significare vnumquodque eorum, ostendetur suo loco. Non est ergo prima causa in loco, sed supra locum & tempus & nomen & intelligentiam. Propterea Moses quoque dicit. Ostẽde mihi teipsum euidentissimè, tacitè innuens Deum non posse doceri, nec verbis exprimi ab hominibus, sed sola ea quæ ab ipso proficiscitur posse potestate cognosci. Inquisitio enim est informis, & quæ non cadit sub aspectũ, Exod. 33.

gratia autem cognitionis est ab ipso per filium. Apertissime autem Solomon nobis feret testimonium, dicens hoc modo: Prudentia hominis non est in me, Deus autem dat mihi sapientiam, scio autem sancta. Iam vero diuinā prouidentiam allegorice Moses nominauit lignum vitæ quod plantatum fuit in paradi-
Prouer.30. so. Qui quidem paradisus potest etiam esse mundus, in quo orta sunt omnia quæ processere ex creatione. In eo & verbum floruit & fructum tulit caro factum, & eos qui eius benignitatem gustarant viuificauit, quoniam nec absque ligno nobis venit in cognitionem. Suspensa enim est vita nostra ad fidem nostram. Porro autem Solomō quoque rursus dicit. Arbor est
Sap.15. immortalitatis iis qui ipsam apprehendunt. Et ideo
Eccle.15. dicit. Ecce do ante faciem tuam vitam & mortem, di-
Deute.30. ligere Dominum Deum, & ambulare in viis eius, & audire vocem eius, & credere vitæ. Sin autem transgressi fueritis iustificationes & iudicia quæ dedi vobis, perditione perdemini. Hoc enim est vita & lon-
Gene.22. gitudo dierum tuorum, diligere Dominum Deum tuum. Rursus Abraham cum venisset in locum quem dixit ei Deus tertio die, suscipiens videt locum eminus. Nam primus quidem dies est qui fit per aspectū rerum pulchrarum & honestarum. Secundus est optimæ animæ desiderium. Tertio verò mens perspicit spiritalia, apertis oculis à Magistro qui die tertio resurrexit. Fuerint autem tres quoque dies mysterium signaculi, per quod, is qui verè est De⁹, creditur. Eminus ergo consequenter videt locum, est enim Dei regio captu difficilis, quem appellauit Plato χώραν ἰδεῶν hoc est, idearum regionem seu campum ac receptaculum, cum à Mose eum accepisset esse locum, vt qui omnia & vniuersa contineat. Meritò autem eminus videtur ab Abraham, propterea quòd sit in generatione, & per Angelum continenter ac proximè my-
1.Cor.13. steriis initiatur. Hinc Apostolus: Videmus nunc, inquit, tanquam per speculum: tunc autem facie ad faciem, per solas illas puras & incorporeas mentis applicationes. Fieri autem potest vt quis in disserendo

de Deo diuinet, si aggrediatur absque omnibus sensibus, contendere ad id quod est vnumquodque, & ab iis quæ sunt non prius discedere quàm transcendens ea quæ id supereminent, id quod est bonum, ipsa apprehẽderit intelligẽtia, versans in ipso fine eius quod potest apprehendi intelligentia, ex Platonis sententia. Rursus Moses nõ permittens aras & delubra multis in locis construi, vno Dei templo extructo, & vnigenitum esse mundum, vt ait Basilides, & vnum, vt nõ amplius videtur Basilidi, Deum annuntiauit, & quoniam eum qui comprehendi non potest loco non cõprehendit Moses qui est præditus cognitione, in templo nullum posuit colẽdum simulachrum, Deum sub aspectum non cadere, & circumscribi non posse significans, ad Dei autem notitiam Hebræos vtcũque adducens, per honorem eius quod est in templo nominis. Quinetiam verbum prohibens & fanorũ constructiones, & omnia sacrificia, omnipotentem non esse in aliquo tacitè significat, per ea quæ dicit. Quam domum ædificabitis mihi, inquit Dominus? Cœlum mihi est sedes, & quæ deinceps consequuntur. Et de sacrificiis similiter, Sanguinem taurorum, & adipem agnorum nolo, & quæ post hæc per Prophetam prohibet spiritus Domini. Pulcherrimè igitur his quoque Euripides adstipulatur, scribens.

Esa. 66. *Psal. 49.*

Constructa ab Architectis quæ queat domus.
Corpus Dei plexu cohibere mœnium?

Et de sacrificiis similiter.

Namque indiget Deus, Deus si rectè siet.

Poëtarum sunt hęc verba infelicia. Deus enim nõ fecit mundum, quòd ei opus esset, & honores scilicet ab hominibus, & ab aliis Diis & Dæmonibus, inquit Plato, perciperet, veluti quoddam vectigal accipiens à generatione, à nobis quidem fumos, à Diis autem & dæmonibus propria eorum numera ac ministeria. Apositissimè ergo & efficacissimè ad docendum Paulus in Actis Apostolorum, Deus, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cum sit Dominus cœli & terræ, non in manu factis templis

Act. 17.

habitat, neque ab humanis manibus colitur aliquo indigens, cum ipse det omnibus spiritum & vitam & omnia. Dicit autem Zeno quoque auctor sectæ Stoicæ, in libro de Republica, neque oporteret templa facere, nec imagines. Nihil enim quod sit compositum, esse diis dignum. Nec veritus est hæc his verbis scribere. Neque opus erit fana ædificare. Fanum enim quod nō sit magni pretij & sanctum nihil est existimandū. Nullum autem magni pretij & sanctum est ædificatorum opus & illiberalium opificum. Meritò ergo Plato quoque sciens mundum esse Dei templum, ciuibus ostendit vnum locum ciuitatis, vbi eis essent reponenda simulachra. Priuatim autem prohibuit vt nemo haberet Deorum imagines. Nemo ergo alius inquit, Diis sacra consecret. Nam aurum quidem & argentum & in aliis ciuitatibus priuatim, & in sacris, res est inuidiosa. Ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium. Ferrum autem & æs sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem, quod ex vno est ligno compactum quodcunque voluerit offerat. Similiter etiam ex lapide quoque ad sacra communia. Meritò ergo in magna epistola: Verbis enim, inquit, nequaquam potest explicari vt aliæ disciplinę. Sed cum re ipsa diuturnus fuerit vsus & longa vitæ consuetudo, repente tanquam ex igne qui exiliit lux accensa in anima, ipsa seipsam iam alit. An non hæc sunt similia iis quæ dicta sunt à Propheta Sophonia? Et assumpsit me spiritus, & sustulit in quintum cœlū, & contemplabar Angelos qui Domini vocabantur, & diadema eorum impositum in sancto spiritu, & erat sedes vniuscuiusque eorum septuplo maior luce Solis orientis, habitantes in templis salutis, & laudātes Deum ineffabilem, altissimum. Patrem enim effectorem huius vniuersi & inuenire est difficile, & cum inueneris, vt apud omnes eloquaris, nequit fieri. Verbis enim minimè explicari potest, vt aliæ disciplinæ, veri amicus dicit Plato. Pulchrè enim audierat quòd sapiētissimus Moses montem adscendens per sanctam contemplationem, ad fastigium eorum quæ percipiuntur

intelligentia, necessario discernens prohibet ne totus populus secum ascendat. Et quando dicit scriptura. Ingressus est autem Moses in caliginẽ vbi erat Deus, hoc significat iis qui possunt intelligere, Deum nec esse aspectabilem, nec verbis posse enuntiari. Caligo autem re vera, nempe multorum incredulitas & ignoratio, obiicitur splendori veritatis. Et rursus Orpheus Theologus cum ex eo adiutus dixisset.

Vnus perfectus per se, ex vno omnia facta,

Aut, *Nata.*

nam sic quoque scribitur, subiungit.

Nullus & ipsum.
Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Apertius autem subiungit.

Non video hunc, solidus positus nam nymbus in orbem est.
Námque pupillæ oculis hominum mortalibus insunt
Paruæ & mortales, iis insunt nam caro & ossa.

Iis quæ dicta sunt feret testimonium Apostolus, dicens. Noui hominem in Christo raptum vsque ad tertium cœlum, & illinc in paradisum, qui audiuit verba arcana quæ non licet homini loqui, sic tacitè significans, Deũ verbis non posse explicari, non lege & metu alicuius præcepti, illud non licet, adiiciens: sed sancta potestate Deum verbis enuntiari non posse significans. Siquidem super tertium cœlum loqui incipit, vt fas est iis qui illic sunt electas animas initiare sacris. Scio autem apud Platonem (multa enim exempla quæ sunt ex barbara philosophiæ, nunc mihi suggerit scriptura, conuenienter primis promissis, tempus expectans) multos cœlos intelligi. Cùm certè dubitasset in Timæo, an oporteat plures mundos, an huncvnum existimare, indifferenter vtitur nominibus, citra vllũ discrimen nominis, mundum & cœlum appellans. Dictio autem sic habet. Vtrum ergo rectè diximus vnum cœlum an multos & infinitos. Rectius fuerit vnum dicere, siquidem effectus est ad exemplar. Quinetiam in epistola Romanorum ad Corinthios scriptum est. Oceanus infinitus, & qui sunt post ipsum mundi. His ergo cõsequenter exclamat diuinus Apostolus. O al-

1. Cor. 12. *Rom. 11.*

titudo diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei. Nunquid ergo hoc erat quod tacite significabat Propheta, iubens subcinericios, qui ἐγκρυφίαι id est occulti dicuntur, facere azymos: significans verè sacrum de ingenito & potestatibus eius verbum mysticum oportere celari. Hæc confirmãs in epistola ad Corinthios

1.Cor.2. apertè dixit Apostolus. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Et

Col.2. rursus alibi dicit. Ad agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ

Matth.13 absconditi. Hæc obsignat ipse Seruator noster sic dicens. Vobis datum est nosse mysterium regni cœlorũ. Et rursus Euangelium dicit Seruatorem nostrum di-

Psal.77. xisse Apostolis sermonem in mysterio. Dicit enim de eo prophetia. Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quę sunt absconsa à constitutione mundi. Iam verò per parabolam quoque de fermento significat Dominus occultationem. Dicit enim. Simile est regnum

Matth.1. cœlorum fermento, quod cum accepisset mulier, abscondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermẽtatum. Aut enim tripertito per obedientiam salua fit anima: per spiritalem potestatem in ea abscõsam, per fidem, aut quòd vis verbi quæ data est nobis, cum sit & valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit, & intra se possederit, occultè & latenter ad se trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit ad vnitatẽ. Hæc ergo à Solone sapientissimè scripta sunt de Deo.

γνωμοσύνης μέτρον mensuram cognitionis.

Mensura haud facilè est obscuram mente videre,
Extrema ex rebus quæ omnia sola tenet.

De Deo enim dicit Poëta Agrigentinus.

Illum non oculis nostris apprehendere fas est,
Aut manibus, via quæ re vera est maxima, mentes
Vt credant hominum quæ mox deducere possit.

Ioan.1. Et Ioannes Apostolas, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Deus qui est in sinu patris, ille exposuit. Cum autem inaspectabilem & ineffabilem Dei sinum nominasset, hinc quidam eum profundũ vocauerunt,

vt qui omnia comprehenderit & veluti sinu complexus sit, nec possit quis eum assequi, & sit infinitus. Est quidem certè hæc de Deo oratio tractatu difficillima. Quoniam enim cuiusuis rei principium est inuentu longè difficillimum: est certè omnino primum & antiquissimum principium difficillimum ad demonstrãdum, quod quidem est etiã aliis omnibus causa vt fiãt & facta sint. Quemadmodũ enim dici potuerit, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque indiuiduum, neque numerus: Sed neque accidẽs aliquod, neque cui aliquid accidit? Neque verò eum totum rectè dixerit quispiam. In magnitudine enim totum ponitur, & est pater vniuersorum. Sed neque dicendum est esse aliquas eius partes. In vnum enim nõ cadit diuisio, & ideo est etiam infinitum, non quòd eiusmodi mente cogitetur vt peruadi non possit, sed quatenus nullam distantiam suscipit ac dimensionem & finem non habet: & ideo est figuræ expers, & quod nominari nõ potest. Et si aliquando eũ nominemus, non propriè vocantes, aut vnum, aut bonum, aut mẽtem, aut ipsum id quod est, aut patrem, aut Deum, aut creatorem, aut Dominum, non id dicimus tanquam nomen eius proferentes: sed propter eius potestatem pulchris vtimur nominibus, vt in aliis non aberrans, his inniti possit cogitatio. Non enim vnumquodque ex his Deum significat, sed omnia simul omnipotentis indicant potentiam. Quæ enim dicũtur ex iis quæ ipsis adsunt, aut ex ea quæ est inter se inuicem habitudine ac relatione. Horum autem nihil potest de Deo accipi. Sed neque scientia accipitur demonstratiua, ea enim ex prioribus constat & ex notioribus. Nihil est autem ante ingenitum. Restat vtique vt diuina gratia, & solo quod ab eo proficiscitur verbo, id quod est ignotum intelligamus. Quomodo Lucas quoque in Actibus Apostolorum Paulum dicere cõmemorat. Viri Athenienses, per omnia tanquam superstitiosiores vos video. Præteriens enim & contemplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiam aram in qua inscriptum erat Ignoto Deo. Quem er- *Act. 17.*

go ignorantes colitis, eum ego vobis annũtio. Quidquid ergo cadit sub nomen, est genitum, velint an nõ. Siue ergo Pater ipse ad se trahit quemlibet qui purè vixerit, & processerit ad notionem beatæ naturæ, & in quam non cadit interitus: siue liberum quod est in nobis arbitrium, veniens ad boni cognitionem, septa transilit, vt dicitur in gymnasiis: non tamen absque eximia gratia erigitur & exurgit anima, & extollitur supra ea quæ supereminent, quicquid graue est deponens, & reddens ei quod est cognatum. Dicit autem Plato quoque in Menone virtutem esse datam diuinitus, vt hæc eius verba ostendunt. Ex hac ergo consideratione ô Menon videtur nobis virtus diuina sorte accedere quibus accedit. An non tibi videtur eum qui ad omnes venit cognoscendi habitus, diuinā sortem tacite significasse? Apertius autem subiungit. Sin autem nos nunc in hac tota recte quæsiuimus oratione, virtus nec fuerit natura, nec eiusmodi vt doceri possit, sed diuina sorte accedere, non absque mente, iis ad quos accesserit. Ergo diuinitus data sapientia, quæ est virtus patris, adhortatur quidem nostrum liberum arbitrium, excipit autem fidem, curamque & attentionē remuneratur electionis suprema communicatione. Porro autem ipsum quoque tibi adducam Platonem, apertè volentem vt credatur Dei filiis. Nam cum de Diis qui sub aspectum non cadunt & sunt geniti verba fecisset in Timæo, de aliis dicere dæmonibus, & eorum ortum scire, dicit nostras vires superare: credendum autem esse iis qui prius dixerunt, qui à Diis quidem, vt dixerunt, genus duxere, aperte autem suos parentes cognouere. Fieri ergo non potest vt Deorum filiis fides non habeatur, etiamsi absque probabilibus & necessariis dicant demonstrationibus. Nõ arbitror à Græcis posse manifestius ferri testimonium, Seruatorem nostrum, & eos qui vncti sunt in Prophetiam, hos quidem Dei filios esse appellatos: Dominum autem cum sit verus & germanus filius, veros esse testes rerum diuinarum. Et ideo adiecit oportere eis credere, cum sint inspirati diuinitus, etiā si quis paulo magis

gis

gis tragicè dixerit non credere.

Nam non erat Iupiter hac qui prædicauerat.

Sed sciat ipsum Deum per filium prædicasse scripturas. Fide dignus autem est is qui sua annuntiat: quoniam, Nemo, inquit Dominus, nouit patrem, nisi filius: & cui filius reuelauerit. Est ergo hoc credendum ex Platonis quoque sententia, etiamsi absque probabilibus & necessariis demonstrationibus, per vetus & per nouum testamentũ prædicetur & dicatur. Si enim non credideritis, inquit Dominus, in peccatis vestris moriemini. Contra autem. Qui credit habet vitam æternam. Beati ergo sunt omnes qui confidunt in ipso. Fiduciam autẽ habere est quid fide amplius. Quãdo enim sciuerit quispiam magistrum nostrum esse Dei filium, concepit fiduciam quod eius doctrina sit vera. Quomodo autem doctrina, ex sententia Empedoclis, auget præcordia: ita in Dominum fiducia auget fidem. Atque eorum quidem esse dicimus, philosophiam quidem vituperare, fidem autem insectari, & laudare iniustitiam, & beatam vitam esse ducere quæ agitur ex cupiditate & libidine. Iam verò fides, etsi est voluntaria animæ assensio, est tamen bonorum operatrix, & iustæ fundamentum actionis. Quòd si artificiose disputet Aristoteles, facere quidem docens poni & in bestiis & in inanimis, agere autem esse hominũ tantum, eos corrigat qui dicunt Deum esse factorem vniuersorum. Quod autem agitur, est vel bonum, inquit, vel necessarium. Iniuriam ergo facere non est bonum. Nemo enim facit iniuriam nisi propter aliquid aliud. Ex iis autem quæ sunt necessaria nihil est volũtarium. Iniuriam ergo facere est voluntarium: Quare nec est necessarium. Boni autem à malis maximè differunt institutis & electionibus & bonis desideriis. Quæuis enim animæ nequitia fit cum intemperãtia, & qui agit per affectionem, per intemperantiam agit & nequitiam. Mihi itaque succurrit in singulis admirari diuinam illam vocem. Amen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in ouile, sed aliũde ascendens, ille est fur & latro. Qui autem ingredi-

Soph. in Antig. *Matth. 11.* *Ioan. 8.* *Ioan. 3.* *Psal. 2.* φρένας *ποιεῖν* *πράττειν* *Ioan. 10.*

tur per ostium, est pastor ouium, ei ianitor aperit. Deinde rē prosequens dicit Dominus. Ego sum ostiū ouiū: Oportet ergo eos qui per Christū didicerunt veritatem fieri saluos, etiam si fuerint Græcam philosophati philosophiam. Nunc enim aperte est ostensum. Quod aliis generationibus notum non euaserat, nūc hominum filiis est reuelatum. Nam Dei quidem manifestatio erat vnius omnipotentis, apud omnes qui recte sapiunt omnino naturalis, & æternum ex diuina prouidentia beneficium apprehenderunt plurimi, qui non planè omnem exuerunt pudorem aduersus veritatem. Atque vt summatim quidem dicam, Xenocrates Carthaginensis non spem omnem abiicit quin etiam in rationis expertibus animantibus sit Dei notitia. Democritus autem, etsi nolit, confitebitur per dogmatum consequentiam. Fecit enim easdem imagines in homines incurrentes & in animantes rationis expertes, ex diuina essentia. Longe certè abest vt sit homo expers diuinæ notionis, quem etiam scriptū est participem fuisse inspirationis in generatione, vt qui fuerit purioris essentiæ particeps quàm alia animantia. Hinc Pythagoras dicit mentem diuina sorte venire ad homines, sicut fatentur Plato & Aristoteles. Sed nos quidem dicimus spiritum sanctum inspirari ei qui credidit. Platonici autem, mentem quidem, quæ est à diuina sorte effluxio, in anima inhabitantem: animam autem in corpore constituunt. Aperte enim dictum est per Ioël qui erat vnus ex duodecim Prophetis: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & filij vestri & filiæ vestræ prophetabunt. Sed non vt pars Dei, est spiritus in vnoquoque nostrum. Sed quomodo fiat hæc diuisio, & quidnam sit spiritus sanctus, ostendetur à nobis in libris de Prophetia, & in libris de Anima. Sed ad cognoscendas quidem cognitionis profunditates bona est incredulitas ex sententia Heracliti. Non cognosci enim suum habet refugium ad incredulitatem. Quod autem deinceps consequitur est tradendum: & Græcorum furtum ex barbara sumptum philosophia

Iohel. 2.

iam est clarius ostendendum. Aiunt Stoici Deum esse corpus & spiritum essentia, sicut certe etiam animam. Hæc omnia aperte inuenies in scripturis. Ne mihi enim in præsentia earum allegorias animo cogitaueris, vt quæ ex cognitione habetur tradit veritas, num aliquid aliud indicent, sicut sapientes luctatores aliud eas ostendere significant. Sed illi quidem dicunt Deum vniuersam peruadere essentiam. Nos autem eum solum dicimus effectorem, & verbo effectorem. Induxit autem eos quod dictũ est in sapientiam. Trãsit autem & peruadit omnia propter puritatem, quoniam non intellexerunt hæc dici de sapiẽtia quæ fuit primo à Deo creata. Ne, inquiunt, sed materiam ponunt Philosophi, & Stoici, & Pythagoras, qui etiam Aristoteles Peripateticus: non autem vnum principium. Sciant ergo eam quæ vocatur materiam, quæ ab ipsis dicitur expers qualitatis & figuræ, audacius quoque à Platone dictam esse id quod non est. Num autem vel in primis mysticè cum sciret esse vnũ quod verè est principium, in Timæo dicit his verbis. Nunc autem sic nostra se habeat oratio. De vniuersorum quidem siue principio, siue principiis, siue quomodocunque de his videatur, nunc non est dicendum, non propter aliquid aliud quàm quòd sit difficile præsenti modo pertractationis ea quæ videantur declarare. Et alioqui dictio illa prophetica. Terra autem erat inaspectabilis & incomposita, præbuit eis occasionem materialis tradendæ substantiæ. Iam verò hinc Epicuri quidem mentẽ subiit casus, cum hoc dictũ nõ intellexisset: Vanitas vanitatũ & omnia vanitas. Aristoteli autem venit in mentẽ vsque ad lunã deducere prouidentiã, ex hoc Psalmo. Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Nondũ enim reuelata fuerat Propheticorum mysteriorũ declaratio vsque ad aduentum Domini. Et rursus supplicia post mortẽ, & pœnas quæ igne luuntur, à barbara philosophia, & vniuersa musa Poëtica, & Græca etiam surripuit philosophia. Plato certè in vltimo de Republica, dicit his verbis. Hic viri agrestes aspectu ignito cum

Sap. 7. Gen. 1. Eccle. 1. Psal. 35.

astitissent, sermoné intelligentes, alios quidé seorsum assumptos ducebant. Aridæum autem & alios cum colligassent, manúsque & pedes & caput deiecissent, atq; ab eis pellem detraxissent, extra viam non longè trahentes, aspalathis lacerabant. Viri enim illi igniti ei volunt significare Angelos, qui assumptos iniustos puniunt, Qui facit, inquit, Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardenté. His autem est consequés, animam esse immortalem. Quod enim punitur vel castigatur, cum sit sensu præditum, viuit, etiam si dicatur pati. Quid verò non nouit Plato & fluuios ignis & terræ altitudinem eam quæ à barbaris gehenna vocatur, tartarũ nominans Prophetice: Cocytum que & Acherontem & Pyriphlegethontem, & quædam huiusmodi, quæ ad castigationem disciplinamque inducunt, loca suppliciorum. Paruorum autem, conuenienter scripturæ, & minimorum Angelos Deum videtes, qui etiam nostri curationem & visitationem quæ ad nos venit per Angelos qui nobis præsunt, indicans, non veretur scribere, postquam omnes animæ vitam elegissent, ita vt sortitæ erant, ordine accedere ad Lachesim, illam auté eum quem vnusquisque elegit dæmonem, cum eo mittere vitæ custodé, & vt adimpleat ea quæ elegerit. Fortasse autem Socrati quoque dæmonium tale quid significabat. Iam verò genitũ esse mundum, cum id à Mose accepissent, decreuerunt Philosophi. Quin etiam Plato quoque dixit apertè. Vtrũ fuit nullum habens ortus principium, an ortus est? Ortus est, vt qui cœperit ab aliquo principio. Nam & cũ sit aspectabilis, est tractabilis, & cum sit tractabilis, est corporeus. Et rursus quando dixit. Atque effectorem quidem & patrem huius vniuersi inuenire est difficile, non solum mundum ostendit esse genitum, sed etiam ex ipso significat esse genitum, tanquam filium, patrem autem eius esse vocatum, vt qui ex solo sit genitus, & ex eo qui non esset constiterit. Genitum autem mundum ponunt etiam Stoici, & qui in barbara philosophia est frequens, diabolum principem inquã dæmonum, maleficam esse animam. dicit Plato in li-

Psal. 103.

bro de Legibus decimo, his verbis. Animam quæ ea administrat quæ vndique mouetur, cœlum etiam necesse est administrare Dixisse. Quid verò, vnam an plures? Plures ego pro vobis respondebo. Non minus vtique quàm duas effecisse posuerimus, nempe eam quæ est benefica, & eam quæ potest efficere contraria. Similiter autem hæc quoque scribit in Phædro: Atque sunt quidem alia quoque mala. Sed dæmon quidem aliquis plurimis in præsentia admiscuit vel voluptatem. Quinetiam in decimo de Legibus, aperte ostendit illud Apostolicum: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus spiritalia eorum quæ sunt in cœlis. Scribens hoc modo. Quoniam enim eis concessimus, nobis quidem esse cœlum multis bonis plenum, esse autem etiam contrarijs, pluribus autem qui non sunt eiusmodi, est, inquimus, pugna eiusmodi immortalis, & quæ magna cautione indiget. Et rursus vnum quidem mundum nouit barbara philosophia qui percipitur intelligentia, alterum verò, sensilem; illum quidem archetypum: hunc verò imaginem eius qui exemplar dicitur, & illum quidem attribuit vnitati, vt qui percipiatur intelligentia: hunc verò, nempe sensilem, senario. Coniugium enim apud Pythagoreos vocatur senarius, vt qui sit genitalis numerus. Et in vnitate quidē constituit cœlum non aspectabile, & terrā sanctam, & lucē quæ percipitur intelligētia. In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inuisibilis. Deinde subiungit. Et dixit Deus. Fiat lux, & facta est lux. In ortu autem mundi sensilis cœlum fabricatur solidum (Quod est autem solidum, est sensile) & terram aspectabilem, & lucem quæ videtur. An non tibi hinc videtur Plato animantium ideas relinquere in mundo qui percipitur intelligentia, & formas sensiles, & quæ intelligentia percipiuntur fabricari genera? Merito ergo ex terra quidem corpus dicit formari Moses, quod dicit terrenum Plato tabernaculum: animam autem rationale præditam desuper inspiratam fuisse in faciem. Hic

Eph. c. 6.

enim dicunt esse collocatam principalem animæ facultatem, ingressum animæ in Protoplastum, per accessionem sensuum, interpretantes, & ideo factum esse hominem ad imaginem & similitudinẽ. Dei enim imago est verbum diuinum & regium, homo impatibilis, imago autem imaginis, mens humana. Si alio autem nomine velis assumere assimilationem, inueneris apud Mosem diuinã quæ nominatur cõsequentiã. Dicit enim: Post Dominũ Deũ vestrũ ambulate, & eius præcepta custodite. Sunt autẽ, vt opinor, Dei assectatores & cultores, omnes qui sunt virtute pditi. Hinc Stoici quidẽ dixerũt esse finẽ Philosophiæ, secundũ naturã viuere: Plato autẽ Deo assimilationem, vt ostẽdimus in secũdo Stromate, & Zeno Stoicus qui id accepit à Platone. Is autẽ Plato ex barbara id sumẽs Philosophia, dicit omnes bonos esse inter se amicos. Dicit enim Socrates in Phædro, non consequi ac euenire q̃ malum sit malo amicum, neque vt bonum bono non amicum. Quod quidem satis quoque probauit in Lysia, quod in iniustitia & improbitate nunquam seruari potuerit amicitia. Et hospes Atheniensis similiter dicit actionem esse charã & Deo consequentem, & quæ habet vnam antiquam rationem, quando simile quidem simili, quod est moderatum, sit simile: Immoderata autem, nec immoderatis, nec moderatis sunt amica. Deus autem fuerit nobis rerum omnium mensura. Deinde rursus subiungit inferius. Quiuis enim bonus est bono similis. Ea autem ratione & qui est Deo similis, cuiuis bono est amicus, & Deo. Cum in hoc sum loco, illius quoque sum recordatus. Dicit enim in fine Timæi, oportere id quod intelligit assimilare ei quod intelligentia apprehẽditur conuenienter antiquæ naturæ. Cum autem assimilauerit, habere finem vitæ optimæ, quę à diis proposita est homini, & in tẽpus præsens & in futurum. Illa enim eandem vim habent quam hæc: Non cessabit qui quærit donec inuenerit. Cum autem inuenerit admirabitur, admirans autem, regnabit, regnans autem requiescet. Quid vero, nũ illa quoque Thaletis quæ ex his sumpta sunt, in

secula seculorum Deum gloria affici,& cordis cognitoré à nobis dici apertè interpretatur? Rogatus enim Thales quid sit Deus; Id, inquit, quod neque habet principium nec finem. Cum autem rogasset alius, an Deum lateat homo aliquid agens: Et quomodo, inquit, qui ne cogitans quidem? Porrò solum esse bonú id quod est honestum, nouit barbara philosophia,& virtutem sufficere ad felicitatem, cum dixit. Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Nam quod bonum est vitam appellat,& honestum eius electionem, malum autem, electioné contrarij. Boni autem & vitæ vnus est finis, esse pium ac religiosum. Hæc est enim vita tua & dierum longitudo, id diligere quod pertinet ad veritatem. Illa auté se habent manifestius. Seruator enim cum Deum diligere iussisset & proximum, dicit in his duobus mandatis totam legem pendêre & prophetas. Hæc dogmata vulgo iactant Stoici,& ante eos in Phædro precans Socrates: O Pan & Dij alij, date mihi vt intus sim pulcher & honestus. In Theæteto autem aperte dicit: Qui enim pulchrè dicit & honestè, is pulcher est, bonusque & honestus. Et in Protagora fatetur Protagoræ familiaribus, se cum conuenisse qui esset pulchrior Alcibiade, siquidem est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim virtutem esse animæ pulchritudinem, contra autem, vitium animæ turpitudinem. Atque Antipater quidem Stoicus tribus quos scripsit libris, quod ex sententia Platonis quod solum honestú est bonum, probat etiam quòd ex eius sententia sit sufficiens virtus ad beatitudinem, & complura alia adducit dogmata quæ conueniunt cum Stoicis, ab Aristobulo autem qui fuit tempore Ptolomæi Philadelphi, cuius meminit is qui composuit epitomen rerum gestarum à Machabæis, multos fuisse libros per quos probat, Philosophiam peripateticam, ex lege Mosaica,& aliis dependisse prophetis. Et hæc quidem ita se habeant. Fratres autem esse nos tanquam vnius Dei & vnius magistri, videtur vtique nos Plato quoque vocare hoc modo; Nam

Deute. 30.

Matth. 22.

estis quidem omnino, qui estis in ciuitate, fratres, vt ad eos dicemus narrantes fabulas. Sed Deus dum fingeret, quicunque quidem ex vobis erant apti ad imperandum, aurum eis commiscuit in generatione, & ideo sunt præstantissimi & maximi pretij. Quicunque autem erant auxiliatores, argentum, ferrum autem & æs agricolis & aliis opificibus. Vnde dicit fuisse necesse vt amplecterentur & amarent, ij quidem ea propter quæ est cognitio: illi autem ea propter quæ est gloria. Fortasse autem diuinat electam hanc naturã quæ desiderat cognitionem, nisi forte tres aliquas ponens naturas, describit tres formas reipublicæ, vt quidam existimarunt, & Iudæorum quidem, argenteam: Græcorum autem, tertiam: Christianorum autem, quibus aurum regale est admixtum, nempe sanctus spiritus, & vitam Christianam ostendens, his verbis scribit in Theæteto: Dicamus verò de iis qui sunt summi & præcipui. Quid enim dixerit quispiam eos qui malè versantur in philosophia? ij autem nec viam norunt in forum, nec vbi sit prætorium aut curia, aut aliquis alius communis conuentus ciuitatis. Leges autem & scripta decreta neque vident neque audiunt. Sodalium autem studia & congressiones, & quæ cum tibicinis fiunt commessationes ne in somnis quidem eis venit in mentem exercere. Bene autem an male factum quid sit in ciuitate, aut quodnam est malum quod factum est à maioribus, magis eos latuit quàm qui maris dicuntur choes & hæc nesciunt quidem se nescire; sed re vera iacet quidem humi eius corpus & cum populo versatur. Ipse autem, vt ait Pindarus, & terram & cœlum superuolat, astrorum motus quærens, & vniuersam naturam omni ex parte indagans. Rursus ipsi dicto Domini. Sermo vester sit ita ita, & non non, illud est assimilandum. Sed mihi & falsum cõcedere, & verum de medio tollere non est fas. Et iurandi prohibitioni congruit hæc dictio quæ est in decimo de Legibus: Laus autem & iusiurandum absit de re qualibet. Et in summa Pythagoras & Socrates & Plato, dicentes se audire vocem Dei, conside-

χ̇ες Matth. 5.

rantes vniuersorum constructionem quæ à Deo accuratè & perfectè facta est & ab eo perpetuo cõtinetur, audiuerunt Mosem dicentem. Dixit, & facta sunt, describente verbum Dei esse opus. Et cum constitissent in formatione hominis quæ facta est ex puluere, terrenum quidem esse corpus Philosophi sigillatim pronunciant. Homerus autem non veretur ponere loco execrationis.

Omnes in terram sed vos redeatis & vdam.

Sicut Esaias dicens. Et conculcate ipsos tanquam lutum. Callimachus autem scribit dilucidè. Erat ille annus, quo aliquando volucris, & quod est in mari, & quadrupes ei loquebatur, vt lutum Promethei. Et rursus idem. Si te, inquit, finxit Prometheus, & non ex alio luto factus es, & Hesiodus dicit de Pandora.

Vulcanum insignem iußit mox puluere limpham
Miscere, vna hominisque ille præbere loquelam. Et mentem.

Ignem ergo artificiosum via euntem in generationẽ, naturam definiunt Stoici. Ignis autem & lux allegoricè dicitur Deus, & verbum eius, à scriptura. Quid vero, non Homerus quoque describens per paraphrasim aquæ à terra separationem, & manifestam aridæ detectionem, dicit de tethide & Oceano?

Tempore nam longo cessauit inire cubile Alter in alterius.

Rursus Deo potentiam in omnibus tribuunt, etiam qui apud Græcos sunt eruditissimi. Epicharmus quidẽ, erat autem Pythagoreus, dicens. Deum nihil effugit, hoc te oportet scire. Ipse nostri est inspector, nihil est autem quod non possit Deus. Vates autem Lyricus. Potest autem Deus ex nigra nocte lucem emittere intemeratam, atris autem tenebris tegere purum diei iubar. Qui solus, inquit, potest, cum est dies, noctem facere, is est Deus. Et Aratus in iis quę inscribuntur Phęnomena.

A Ioue principium, aßiduis quem laudibus omnes
Concelebrant homines, fora sunt Iouis omnia plena,
Compita cum pagis, omnes & cum æquore portus.
Omnibus atque vtimur Ioue nos ex partibus oïs. deinde infert.
Nam generis illius sumus Nempe creatione.

Isque & numine dexter.
Dextera significat, pigrásque ad munia gentes
Excitat, in cœlis namque ipse hæc signa locauit,
Astra & distinguens, claris annumque coronans
Stellis, queis homini certissima signa darentur
Horarum, vt stabili procedant omnia cursu.
Atque illum semper primum extremúmque precantur
Salue mire Pater qui ingentia commoda præbes.

Qui etiam ante eum Homerus in clypeo quem fabricatus est Vulcanus mundi creationem scribens ex Mosis sententia.

Terras atque mare & cœlum fabricatus in illo est,
Omnia resplendens & cœlum quæ astra coronant.

Qui enim & poëtarum versibus, & iis quæ soluta scripta sunt oratione, canitur Iupiter, in Deum refert cogitationẽ. Iam verò, vt semel dicam, Democritus scribit paucos esse sub luce homines, qui hic manus extẽdunt, quem nunc aërem Græci vocamus. Dicitur in fabulis omnia Iupiter, isque omnia nouit, & donat, & aufert, & est is Rex omnium. Magis aũt mysticè Pindarus quidem Bœotus, vt qui esset Pythagoreus, Vnũ virorum, dicẽs diuinitus afflatorum est genus, ex vna autem matre spiramus ambo, tradi materiam, & vnũ eius opificem, quem ἀριστοτέχναν vocat, id est, præclarũ ac optimum artificem, qui etiã pro meritis progressionem præbuit ad diuinitatem. Taceo enim Platonem; Is apertè in epistola ad Erastum & Coriscum, videtur nescio quomodo patrem & filium ostendere ex scripturis Hebraicis, Cum ita eos hortatur: Iurantes, studio adhibito à musis non alieno, & studij sorore disciplina, Deum ipsum omnium rerũ causam & ducis & causæ patrem dominum iuretis, quem si rectè philosophati fueritis intelligetis. Et quæ est in Timæo concio, patrẽ vocat opificem, sic dicens. Dei Deorũ quorum ego sum pater & opifex operum. Quare quando etiã dicit: Circa omnium Regem sunt omnia, & illius causa omnia, illũ quoque omnium causam appellãs: Secundũ autem circa secunda, & tertium circa tertia, non aliter ego exaudio, quã sanctam significari trinitatem. Nam tertium quidem esse sanctum spiritum,

filium autem ſecundum, per quem facta ſunt omnia ex voluntate patris. Idem autem in decimo libro de Republica meminit Heri Armenij, genere Pamphili qui eſt Zoroaſter. Ipſe quidem certe Zoroaſter hæc ſcribit: Conſcripſit Zoroaſter Armenij filius, genere Pamphylus: In bello mortuus, cū eſſem apud inferos, à Diis didici. Hūc Zoroaſtrē, cū duodecimo die poſt mortē in rogo fuiſſet poſitus. Plato dicit reuixiſſe. Ac fortaſſe quidem reſurrectionem, fortaſſe autem illa tacite ſignificat, nēpe quod per duodecim ſigna animæ viam capeſſunt ad aſſumptionem. Ipſe autem ad generationem quoque dicit eundem eſſe deſcenſum. Ea ratione exiſtimandum eſt Herculis quoque fuiſſe duodecim certamina, poſt quę, à toto mundo liberationē conſequitur anima. Admito etiam Empedoclem, qui admodum, naturaliter vniuerſorum meminit inſtaurationis, quod ſcilicet aliquando futura ſit mutatio in ignis ęſſentiam. Hæraclitus Epheſius eſt manifeſtiſſimè in hac ſententia, cum vnum quidem mundū cenſuiſſet eſſe ęternum, alterum verò nouiſſet interire, eū ſcilicet qui conſiſtit per variam & multiplicem exornationem, vt qui non ſit alius ab illo qui aliquo modo ſe habet. Cæterum quòd æternum quidem nouerat mundum qui ex vniuerſa eſſentia eſt æternè qualis, planum facit, ſic dicens. Mundum eundem vniuerſorum neque Deorum vllus fecit, nec hominum. Sed fuit ſemper, & eſt, & erit ignis ſemper viuens, menſuras accendens, & extinguens menſuras. Quod autem eum & ortum eſſe, & in eum cadere interitū, putaret, ſignificant ea quæ ſubiuguntur: Ignis conuerſiones, primum mare: Maris autem dimidium quidem terra, dimidium verò fulmen. Virtute enim ac poteſtate dicit, quod ab adminiſtrante verbo & Deo, ignis, nempe omnia per aërem conuertuntur in humidum, quod eſt veluti ſemen mundi diſpoſitionis, quod vocat mare. Ex eo autem rurſus gignitur terra & cœlum, & quæ in eis continentur. Quomodo autem rurſus in priſtinum ſtatum redeat & igneſcat, per hæc aperte oſtendit: Mare diffunditur, & menſionem ac-

cipit eadem ratione quæ prius erat antequam mare fieret. Similiter eadem quoque de aliis elementis. Ei consimilia decreta ferunt etiam Stoicorum doctissimi, tractantes & de conflagratione, & mundi administratione, & de mundo qui est æternè qualis & de homine, & de animarum nostrarum permansione. Rursus autem Plato quoque in septimo de Republica, eum qui est hic diem, nocturnum appellauit, propter mundi principes, vt sentio, harum tenebrarum. Somnum autem & mortem, animæ descẽsum in corpus, eo modo quo Heraclitus. Nunquid autem de Seruatore hoc prædixit spiritus, dicens per Dauid. Ego dormiui & soporatus sum, excitatus sum quoniam Dominus me suscipiet. Non solam enim Christi resurrectionem ex somno excitationem, sed etiam Domini in carnem descensum, somnum vocat allegoricè. Iam verò idem Seruator præcipit, vigilate, perinde acsi diceret. Meditemini viuere, & tentetis separare animam à corpore. Diem quoque dominicum, in decimo de Republica Plato per hæc diuinat: Postquam autem iis qui fuerint in prato septem dies transierint, surgentes hinc oportet octauo proficisci, & quarto die venire. Atque pratum quidem oportet audire sphæram inerratem, vtpote locum mitem, placidum & benignum, piorúmque & sanctorum locũ. Septem autem dies, vnumquemque motum septem errantium, & omnem operandi artem quæ tendit ad finem quietis. Iter autem quod fit post errantes, deducit ad cœlum, hoc est, octauum motum & diem. Quarto autem die dicit abire animas, significans iter quod fit per quatuor elemẽta. Quinetiam septimum diem sacrum, non solum sciunt Hebræi, verum etiam Græci, per quem vniuersus mundus circumagitur eorũm quæ viua gignuntur, & omnium quæ producũtur à natura. Hesiodus quidem sic de eo dicit.

Psal. 3.

Matth. 25.

Prima dies sacra est, tum quarta & septima sacra.

Et rursus.

Septimo erat rursus lux vel clarissima Solis.

Homerus autem.

Sacra dies verò post hæc tum septima venit
Septima sacra fuit.

Et rursus.

Septenúsque dies fuit, in quo cuncta peracta.

Et rursus.

Lucéque septena ex ripis Acherontis abimus.

Quinetiam Callimachus quoque Poëta scribit.

Omnia septenáque die perfecta fuere.

Et rursus.

Septimus inque bonis, natalis septimus illi est.

Et rursus.

Septimus in primis, perfectus septimus extat.

Et rursus.

Sydereꝗ in cœlo septem perfecta fuere.
Orbibus, omnia quæ apparent voluentibus annis.

Quinetiam Solonis elegiæ septenarium numerũ valde celebrant. Quid verò, an non similiter scriptura quæ dicit, Tollamus iustum à nobis, quoniam est nobis inutilis, Plato propemodum propheticè prædicẽs salutarem dispensationem, sic dicit in secũdo de Republica? Qui autem sic est affectus iustus, flagris cædetur, torquebitur, vincietur, ei oculi effodientur, & postremo omnia mala perpessus, suspendetur. Et Antisthenes Socraticus vocem illam propheticam circũlocutione exprimens quę dicit. Cui me assimilauistis, dicit Dominus: ait eum nulli esse similem, quoniam nemo potest eum discere ex similitudine & imagine. Xenophon quoque Atheniensis similia dicit his verbis: Qui ergo omnia concutit & facit quiescere, manifestus quidem est, vt qui sit magnus & potens: quali autem sit forma præditus non apparet. Neque verò Sol qui videtur luce illustrare omnia, ipseq quoque videtur permittere vt videatur. Sed si quis eum impudenter fuerit contemplatus, is priuatur oculis. Esa. 40.

Quæ caro námque oculis cœlestem cernere possit
Verum, immortalémque Deum, cui in vertice cœli est
Sedes? Sed Solis radios nec cernere fixis
Luminibus poterit quisquam mortalis ab ortu.

Vt prædixit Sibylla.

Rectè ergo Xenophanes quoque Colophonius docens vnum esse Deum & incorporeum, subiungit.

Maximus in genere est diuum atque hominum Deus vnus,
Qui nec corpore nec mente est mortalibus vllis Assimilis.

Et rursus.

Verum videntur progignere homines Deos.
Horúmque veste vocéque & corpore vtier.

Et rursus.

Si instrumenta manu bubus atque leonibus essent,
Pingere quîs possent, hominúmque operarier artes,
Depingenda ab eis essêt si forma Deorum,
Tales hi formas facerent & corpora eorum
Talia, quale sibi corpus natura dedisset.

Rursus igitur audiamus Lyricum Bacchylidem de diuina natura dicentem. Sunt hi quidem à morbis vel valde indomiti, & nulli crimini affines, hominibus nulla in re similes, & Cleanthē Stoicum, qui in quodam poëmate de Deo hæc scribit.

Sit quale nam bonum rogas, à me audies,
Quod ordinatum est, religiosúmque ac pium.
Iustum, sui potens, decorum ac vtile.
Quod est seuerum, graue, semper conducibile.
Expers metus, doloris, & molestiæ,
Iuuans, placens, pulchrè sibi consentiens.
Clarum nec insolens, modestum & vehemens.
Quod permanet, potest nec quis imitarier.

Idem autem tacitè reprehendens vulgi idololatriam, subiungit.

Seruilis est qui opinionem respicit,
Vt consecuturus aliquid per hanc boni.

Non est ergo de Deo sentiendum conuenienter vulgi opinioni.

Nam clanculum haud existimo
Viri scelesti amictum illum imitarier.
Atque vt hominem, tuum cubile ingredier.

Ait Amphion Antiopæ. Sophocles autem directè dicit ac dilucide.

Congressus est eius cum matre Iupiter,
Non aureus forma, aut amyctus cygneis.

Plumis, puellam olim velut Pleuroniam
Ingrauidauit, sed homo vel planißimè.

Deinde verò persequens, hæc quoque subiunxit.

Sponsæ velox adulter mox scandit gradus

Et deinde narrat apertius incontinentiã Iouis de quo narrantur hæ fabulæ.

Is nec cibum tetigit, aqua nec se abluit.
Cubile init sed corde qui esset saucius.
Et nocte tota operam voluptati dedit.

Atque hæc quidem dimittantur theatrorum ignorãtiæ. Apertè autẽ dicit quidem Heraclitus: Eius quod oportet orationem homines semper minimè intelligunt, & priusquam audierint, & cum primum audierint, Lyricus autẽ Melanippides canẽs, dicit: Audi me ô pater miraculum mortalium, qui regis animam semper viuentem. Magnus autem Parmenides, vt Plato dicit in Sophista, de Deo hoc modo scribit:

Est is & ingenitus, nec in hunc vnquam cadit vllus
Interitus, totusque, vnigena, firmus, & ortus. Expers.

Et Hesiodus,

Cunctorum quæ morte carent rex es dominúsque.
De imperio poterit nec quis contendere tecum.

Iam verò tragœdia quoque abducens à simulachris, docet in cœlum suscipere. Sophocles quidem, vt ait Hecatæus qui composuit historias, vbi agit de Abrahamo & de Ægyptiis, in scena apertè exclamat.

In veritate est vnus Deus.
Cœlúmque terrámque spatiosam is condidit,
Ponti trucésque fluctus, vímque fluminum.
Sed corde multi aberrantes mortalium,
Nos posuimus malorum pro solatio,
Imagines Deûm factas ex lapidibus,
Ex ære vel auro, vel ex ebore typos.
Iísque immolántes, & celebrantes dies
Festos, pios, piéque agere nos credimus.

Euripides autem tragicè canens in eadem scena.

Altum, inquit, vides & infinitum hunc æthera,
Suo humido terram qui complexu tenet.
Puta Iouem hunc, cúmque credito Deum.

In actu autem qui inscribitur Pirithus, hæc quoque canit tragicè: Te qui per te ort⁹ es, qui in imbre æthereo omnium naturam implicasti, circum quem lux quidem & furua nox, variorúmque colorum, & quæ discerni non potest astrorum multitudo assiduè ducit choreas. Hic enim eum qui per se est ortus, mentem dixit opificem. Quę autem deinceps consequuntur pro mundo ponuntur, in quo est repugnantia lucis & tenebrarum, & Euphorion & Æschylus de Deo dicit grauissime.

Iupiter est æther, est terra Iupiter

Cælúmque & omnia Iupiter, & si quid supra.

Scio ego Platonem quoque Heraclito adstipulari qui scribit: Vnum quod est sapiens, solum dici non vult, & vult, nomen Iouis. Et rursus: Lex est & consilium vni parere. Quod si velis illud dictum ad sensum deducere anagogicum. Qui habet aures audiendi, audiat, id inueneris sic declarari ab Ephesio: Qui nō intelligentes audierunt, sunt surdis similes. Quod vulgo dicitur, testatur eos abesse præsentes. Sed vnū quoque principium ex Græcis audire desideras? Timæus Locrus in opere de Natura his verbis mihi feret testimonium: Vnum principium omnium est ingenitum. Si enim esset genitum, non esset vtique amplius principium, sed illa ex quibus genitum esset principium. Ex illo enim vera profluxit opinio, nempe. Audi, inquit, Israël, Dominus Deus tuus vnus est, & ei soli seruies.

Omnibus en patet is, clarúsque & apertus, inerrans.

Vt ait Sibylla. Iam verò videtur Homerus quoque dicere patrem & filium, per aptam, vt contigit, horum diuinationem.

Certè cum solus sis vim tibi si afferat Vtis,

Nec ratione queat fugier morbus Iouis vlla,

Námque Iouem ægiferū nihilum curare Cyclopes. Suerūt.

Et ante eum Iupiter loquens de eo quod est propositum dixit.

Nate Iouis magni, pater & Iouis ægiferentis.

Xenocrates autem Chalcedonius, vnum quidem vocans

cans supremum Iouem, alterum vero vltimum, relinquit patris & filij expressionem. Et quod est admirabile & præter opinionem, videtur Homerus quoque Deũ cognoscere, qui inducit Deos obnoxios humanis motibus & affectionibus, quem ne sic quidem reuereretur Epicurus, sic certè dicit.

Insequeris cur me pedibus pernicibus, ipse
Mortalis Pelide immortalem, an tibi notus
Non ego sum Deus?

Deum enim à mortali nō posse capi, nec pedibus, nec manibus, nec oculis, nec denique toto corpore comprehendi, significauit. Cuinam assimilastis Dominũ, aut cui nã similitudini ipsum assimilastis, inquit scriptura. Num faber fecit imaginem, aut aurifex fuso auro eum inaurauit? & quæ sequuntur. Et Comicus Epicharmus de verbo sic apertè dicit in Republica: Vita hominum ratiocinatione & numero valde indiget. Viuimus autem numero & ratiocinatione. Hæc enim conseruant homines. Deinde subiungit apertè: Ratio regit homines, & ritè seruat. Deinde si est homini ratiocinatio, diuina quoque præterea ratio inest homini in iis quæ ad victum pertinent & alimentã. Artes autem omnes diuina consequitur ratio, quæ ipsa semper eos edocet quidnã vtile facere oporteat. Non enim homo inuenit artem, sed eam affert Deus. Hominis autem ratio orta est ex diuina ratione. Iam vero cum spiritus clamauerit per Esaiam. Quid mihi multitudinem sacrificiorum? inquit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: Adipem agnorum, & sanguinem taurorum nolo, & paulopost subiungat. Lauamini, mundi estote; auferte iniquitates ab animabus vestris, & quæ deinceps consequuntur, Menãder Comicus scribit iisdem verbis.

Esa. 40. *λόγος verbum & ratio.* *Esa. 1.*

Sacrificium at si quis offerens, ô Pamphile,
Taurorum aut hœdorum aliquam multitudinem,
Aut aliorum eiusmodi, vel quidpiam
Quod arte sit laboratum, vtpote aureas
Purpureas vel quas confecit chlamydas,
Eburnea aut smaragdina animalcula,

Propitium futurum sibi putat Deum,
Et fallitur, nimísque is est mente leui.
Namque probus frugíque oportet vir siet
Nec virgines vitiet, adulter nec siet.
Nec quid furetur is, cædem nec perpetret.
Ne acum quidem implicatum cupias Pamphile.
Namque aspicit propinquus qui est tibi Deus.

Hie.23. Deus appropinquans, inquit, ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis, & non videbo ipsum, inquit per Hieremiã. Et rursus Menãder scripturam illã circum loquendo proferens: Sacrificate sacrificiũ iustitiæ & sperate in Domino, sic scribit.

Neque acum charissime.
Desideres vnquam alienam, nam Deo
Facta haud iniqua sed quæ iusta sunt placent.
Sinit laborantem sed augere rem suam.
Terram colentem noctúque & interdiu.
Iustus Deo autem assiduè sacrifica.
Non vestibus nitidus sed corde splendidus.
Si audiueris tonitru, ne fugito, conscius
Si nil tibi sis penitus here, nam Deus
Te respicit præsens propè.

Esa.52. Adhuc te loquente, inquit scriptura, dicam. Ecce adsum. Diphilus rursus Comicus quædam huiusmodi disserit de iudicio:

Tu ne mortuos putas heus Nicerate,
Qui se omnibus repleuere voluptatibus,
Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?
Iustitiæ est oculus tuetur qui omnia.
Namque in inferis duas putamus semitas,
Vnam bonorum, sed malorum esse alteram
Viam, licet duas tellus simul tegat
Agedum furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, spolia, at ne errauerit.
Iudicium est, faciet quidem quod in inferis
Qui est omnium Dominus Deus, cui nomen est
Terribile, ego quod neque nominauerim.
Mortalium si quis putat sed indies
Dum agit mali quidquam, latere illud Deos

Male iu putat, falsique dein conuincitur.
In otio & quiete dum degit iustitia,
Videte quicunque haud Deum esse creditis.
Est, est enim Deus, si quis facit sed improbè
Cum sit malus, tempus ille contemperet.
Nam tempore ille postero pœnas dabit.

Conuenit autem his quoque per hæc tragœdias

Erit ne, erit nouum nam tempus seculi.
Quando ignis effundet refertas copias
Auratus æther, flamma quæ pasta & fuit,
Terrena cuncta, cunctáque & sublimia
Vret furens.

Et rursus subiungit paulo post.

Sed vniuersum vbi defecerit,
Totum profundum tunc peribit fluctuum.
Tellus manebit & deserta, non enim
Pennata producet folia igne torrida.
Seruabit at deinde cuncta quæ perdiderat.

His similia inuenimus etiam in Orphicis scripta hoc modo.

Nam quos celarat, iucunda ad lumina cunctos
Rursus solicitus sacro de corde remisit.

Quòd si sanctè & iustè vixerimus, beati hic quidẽ, sed post excessum è vita beatiores, non qui aliquo tẽpore simus felices, sed qui possimus in æuum quiescere.

Vna cum superis habitantes: mensa in eadem
Qua fortes Danai, communi & sorte fruentes,

Ait philosophica Empedoclis Poëtica. Non erit aliquis adeo magnus, vel ex Græcorum sententia, vt superet iustitiã, neque adeò paruus, vt lateat. Idem autem Orpheus hæc quoque dicit.

At verbum aspiciens diuinum, totus in illo
Persiste, atque tuæ præcordia corrige mentis.
Ingrediens recta & solum cæli aspice Regem Immortalẽ.

Et rursus de Deo dicens, eum non cadere sub aspectũ, ait eum fuisse cognitum vni soli genere Chaldæo, siue eum dicens Abraham, vel eius filium, his verbis.

Vnus præterquam, cui deriuatur origo
Chaldæum ex genere, is noscebat sydera cæli

Illorúmque vias, & quî moueatur in orbem
Sphæra, & tellurem circumuertatur in axe.
Spiritus & regat hanc & in aere & æquore fuso.

Deinde illud, subiungit Cœlum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum.

Ipse autem in magno constans & firmus olympo est.
Aureus huic thronus est, pedibus subiectáque terra.
Oceani ad fines illi portenditur ingens
Dextera, montanas atque intùs concutit illi
Ira bases, motus nec possunt ferre valentes.
Ipse est in cælis, & terram amplectitur omnem.
Principium mediis extremisque ipse paratum est,
Non aliter fas est te dicere, membra tremiscunt
Cogito dum summum.

Et quæ deinceps sequuntur. Per hæc enim significauit omnia illa Prophetica. Si aperueris cœlum, tremor ex te apprehendet mõtes: & liquescent sicut à facie ignis liquescit cera, & per Esaiam. Quis mensus est cœlum palmo, & terram pugillo? Rursus quando dixit.

Esa 40.

Aetheris atque erebi, ponti terræque tyrannus,
Terribili tonitru quassasque palatia cæli.
Dæmones & quem horrent, timet & quem turba Deorum,
Cui parent parcæ, quamuis nil mitiget illas.
Exitij expers Matripater, voluuntur ab ira
Cui omnia, qui ventosque moues, atque omnia nymbis
Contegis, atque secas latum æthera fulmine. In astris
Perpetuus tuus est ordo, præcepta sequendo.
Candentique tuæ sedi per multa laborans
Adstant Angelicus populus, quis maxima cura
Mandata est hominum. Producit ver tibi flores
Purpureos veniens. At te quoque tempus hibernum est,
Nubibus aduentans gelidis, quas diuidit vuis.

Deinde subiungit apertè Deum appellans omnipotentem.

Exitij expertem, immortalem, dicere solum
Quem possunt, quibus est innatum morte carere.
Maxime diuorum fato comitatus adesto,
Magnus, & expers interitus, quo es ab æthere cinctus.

Fato, αἰάγκῃ id est necessitate

Per illud quidem Matripater, non solum significauit

generationem, sed etiam dedit occasionem iis qui introducunt productionem, vt Dei quoque coniugem excogitarent. Paraphrasticè autem scripturas illas exponit Propheticas, nempe & eam quæ dicitur per Esaiam. Ego solidans tonitru, & creans spiritum, cuius manus exercitū cœli fundauerunt, & eam quæ per Mosem. Videte, videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & medebor, non est qui de manibus meis eripiat.

φρικτῶς, ἀντιπέδος μέγας, ἄφθιτος.

Deut. 33.

Ipse malum exque malo plantat mortalibus, atque
Ærumnas tristes, deinde & lachrymabile bellum,

Ex Orphei sentētia. Talia etiam Archilochus Parius: O Iupiter, tuum quidem est cœli imperium. Vides autem opera quę populum ad cœlos dirigunt, & quæ fas est fieri. Canat rursus nobis Orpheus.

Oceani ad fines expansa est & manus illi
Vndique dextera, sub pedibus subiectáque terra est.

Hæc illinc apertè sumpta sunt, nempe Dominus seruabit ciuitates quæ habitantur: & totum orbem terræ manu comprehendet, tanquam nidum, Dominus qui fecit terrā in fortitudine sua, vt ait Hieremias, & erexit orbem terræ in sua sapiētia. Præterea autem Phocylides Angelos vocās dæmones, alios quidem ex his esse bonos, alios verò esse malos per hęc ostēdit. Nam nos quoque accepimus aliquos qui defecerunt.

Dæmonibus non vna viris natura nocendi est,
Sunt etenim longè venientia qui mala pellunt.

Rectè verò Philæmon quoque Comicus simulachrorum cultum per hæc excindit.

Fortuna non est nobis vlla vsquam Dea.
Non est, sed vnicuique quod euenerit,
Casuque fit, fortuna nobis dicitur.

Sophocles autem Tragicus.

Ipsis non veniunt certe Diis omnia sponte
Excepto Ioue, principium nam & finis in illo est.

Et Orpheus.

Imperium vnum est, vnus dæmon, lumine replens
Cælum, facta in eo sunt in quo & cuncta mouentur,

Ignis aqua & tellus.
Et quæ deinceps consequuntur.
Et Pindarus Lyricus, veluti quodam bacchico furore corripitur, & aperte, dixit quid sit Deus, nempe quòd vniuersum. Cum autem dixerit: Exiguam sapientiam sperat homo habere ab homine. Deorum autem consilia mortali mente scrutari est difficile, mortali auté natus est matre, ex illo deduxit sententiam, nempe: Quis nouit mentem Domini, aut quis eius fuit consiliarius? Quinetiam Hesiodus per ea quæ scribit his consonat.

Esa.40.

Non vates inter terrestres vllus habetur,
Qui Iouis ægiferi possit cognoscere mentem.

Meritò ergo Solon Atheniésis qui ipse quoque secutus est Hesiodum scribit.

Omnibus atque viris mens est obscura Deorum

Gen.3.

Rursus cum Moses prædixerit mulierem in labore & dolore esse parituram, propter præuaricationem, scribit quidam poëta non ignobilis.

Nunquam noctuque diuque
A tristi ærumna cessabunt atque labore,
Horum diique graues mittent in pectore curas.

Præterea Homerus quidem, cum dixit.

Ex auro verum trutinas pater ipse librabat.

Deum iustum significat. Menander autem Comicus Deum bonum interpretans, dicit.

Adest viro cuilibet dæmon bonus,
Cum natus est statim, vt ad vitam instituat.
Nam dæmonem malum non par est credere
Esse, vt bonam lædat vitam.

Deinde subiungit.

Sed bonum in omnibus Deum, aut omnem Deum dicens esse bonum, aut quod potius dicendum est, Deũ esse bonum in omnibus. Rursus Æschylus quidem Tragicus, Dei exponens potentiam, non veretur ipsum appellare etiam altissimum, per hæc.

πάντα ἀγαθὸν est anceps potest enim significare omnem bonũ aut bonum in omnibus.

Mortalium à rebus Deum seiungito.
Neque similem vnquam eum tibi esse credito.
Nescis eum quandoque ignem videri?

Potentia est magna, nunc aqua est, nunc tenebræ.
Et similis ipse fit quandoque bestiis,
Ventóque, nubíque, fulguri, atque pluuia.
Inseruiunt ei mare, altique scopuli,
Fons omnis, vndáque est collecta simul.
Montes tremiscunt, terráque, & vasti maris
Ingens profundum, & montium cacumina,
Cum viderint Domini oculos terribiles.
Cuncta, potens nam gloria est altißimi.

An non tibi videtur explicare per paraphrasim illud. A facie Domini tremit terra. Hic accedit quod Apollo diuinandi peritissimus, Dei gloriæ ferens testimonium, cogitur dicere de Minerua, quando Medi bellũ gerebant in Græciam, quòd rogabat & Ioui supplicabat pro Attica. Sic autem habet oraculum. *Psal. 113.*

Casta Iouem haud potis est summum placare Minerua,
Permultis verbis prudenti & pectore supplex,
Igni at multa dabit vehementi templa Deorum,
Quæ sudore hîc stant nunc promanantia multo,
Et concussa metu.

Et quæ sequuntur.

Theatrides autem scribit in libro de Natura. Vnum est autem eorum quæ sunt principium quidem vnum verò verum. Illud enim est in principio vnum & solũ.

Sed non est alius quisquam magno sine Rege.

Inquit Orpheus. Cui credens Comicus Diphilus sententiosissimè. Eum, inquit, qui est pater omnium, solũ honora perpetuò.

Qui tot bonorum inuentor est & conditor.

Meritò ergo Plato quoque assuefacit optima ingenia, vt veniant ad disciplinã, quam prius diximus esse maximam, & vt videant bonum, & illa ascendant ascensione. Hoc autem, vt videtur, non fuerit testæ conuersio, sed animæ circumactio à nocturno quodã die ad verum eius quòd verè est reditũ, quem quidẽ dicemus esse philosophiam: & eos qui sunt eius participes, aurei generis esse iudicent, dicendo: Estis quidẽ omnes fratres: quinam autẽ sint aurei generis, accuratissimè & omnino iudicent. Patrem ergo & vniuersorum esse

ctorem naturaliter & citra doctrinam omnia ex omnibus apprehendunt, inanima quidem, quæ naturalẽ quandam habent consensionem & cõuenientiam cũ animali, ex animatis autem, alia quidem iam immortalia quæ per diem operantur. Ex iis autem quæ sunt adhuc mortalia, alia quidem in metu, & quæ per matrem adhuc vehuntur in vtero. Alia autem quæ libera & quæ est in eorum potestate vtũtur ratiocinatione, vt ex hominibus omnes Græci & barbari. Nullũ autẽ vsquam genus, neque agricolarũ, neque pastorum, neque eorum qui versantur in ciuitatibus, potest viuere, nisi eius quod est præstantius ac melius fide præoccupatum præuentumque fuerit. Quamobrem vniuersa quidem gens Orientalium, & vniuersa quæ pertinet ad occidentem, septentrionem & austrum, vnã habet & eandem anticipatam notionem de principatu eius qui constituit, siquidem quæ sunt vniuersæ & maximè generales eius operationes, omnes ex æquo persuaserunt. Longè autem magis qui apud Græcos fuere curiosi philosophi, à barbara moti philosophia, ei qui non cadit sub aspectũ, & est solus, & potentissimus, & artifex maximus, & eorũ quæ sunt pulcherrima auctor præcipuus, dedere prouidentiã, verũ quæ sunt his consequentia, nisi à nobis instituti fuerint, nesciẽtes: sed neque quomodo natura sit insitum vt Deus mente cogitetur, sed solũ, vt iam sæpe diximus, per eius apparẽtem verã ostensionem. Meritò ergo Apostolus: At Iudæorũ, inquit, solum est Deus, non etiã Græcorũ, non solum dicens Propheticè, eos qui ex Græcis credunt Græcos, Deũ esse cognituros, sed illud quoque significant, quòd potestate quidem fuerit dominus & Deus omnium, & re vera omnipotens, cognitione autẽ non omnium. Neque enim id quod est, neque quomodo Dominus & pater & creator, neque aliam veritatis norunt œconomiam ac dispensationem, nisi ab ipsa didicerint. Similiter etiam Prophetica habent eandẽ vim cum dicto Apostolico. Nam Esaias quidẽ dicit: Si autem dicit is, In domino Deo nostro confidimus, nunc misceamini cum domino meo Rege Assyriorum. Et

κατὰ περίφρασιν.

Rom. 3.

subiungit: Et nunc non sine Domino ascendimus in hanc regionem vt in eam bellaremus. Ionas autẽ ipse quoque Propheta idem tacitè significat, cum dicit: Et accessit ad ipsum is qui prorã gubernabat, & dixit ei. Cur tu stertis? Surge, inuoca dominum Deum tuũ, vt seruet nos, & non pereamus. Nam illud quidem Deus tuus, dicens ei qui norat per agnitionem, hoc autem, vt seruet nos Deus, significauit consensionem gentiũ quæ applicarat mentem ad omnipotentem, & nondũ crediderant. Et rursus idem: Et dixit ad ipsos. Seruus Domini ego sum, & Dominũ Deum cœli ego timeo. Et rursus idem: Et dixerunt. Nequaquam Domine, ne pereamus propter animam hominis huius. Malachias autem Propheta aperte ostendit Deum dicentem: Sacrificium non accipiam ex manibus vestris, quoniã ab ortu Solis vsque ad occasum, nomẽ meum glorificatum est in gentibus: & in omni loco mihi offertur sacrificium. Et rursus. Quoniam Rex magnus ego sum, ait Dominus omnipotens, & nomen meum est in gentibus. Cuiusmodi nomen? In iis quidem qui crediderunt, filius patrem significans. In Græcis autem, Deus creator. Liberum autem arbitrium Plato per hæc ostẽdit. Virtus autem non paret alterius Dominio, quam prout vnusquisque vel honorauit vel despexerit, erit eius particeps. Eius qui elegerit, culpæ non potest in Deum causa conferri. Deus enim nunquam est causa malorum. O Troiani bellicosi, inquit Lyricus, Iupiter regnator superûm qui omnia aspicit, non est mortalibus causa malorum, Sed omnibus hominibus in medio est propositum vt apprehendant iustitiam castam & sanctam Eunomiæ comitem & prudentis Themidis. Beatorum ô pueri qui nunc inuenistis sociam vna habitantem. Pindarus autem apertè inducit Seruatorem vnà habitantem cum Themide, Regem Seruatorem iustum hoc modo interpretans: Primum quidem bono consilio præditam Themin cœlestem, aureis equis, propter Oceani rupem parcæ ad venerabiles Olympi scalas, in viam duxere præpinguem vt esset vetus Seruatoris coniunx. Ea verò, frænis aureis, & præ-

Iona. 1.

Mal. 1.

clarum fructum ferétes, peperit bona Seruatores. Qui ergo non credit veritati, humana autem est doctrina inflatus, miserque est & infelix, & qui, vt ait Euripides, hæc videns, Deum mente non cogitat, de sublimibus autem rebus disputationis, procul tortuosas iacit fallacias, quas indomita temere iaculatur lingua, de iis quę non videntur, nullius certè particeps sentétiæ, accedés, inquam, ad veram qui vult disciplinã, audiat quidem Parmenidem Eleatem promittentem.

Aetheredmque scies naturam & in aethere cuncta,
Signa, & sacra ti clarissima lumina Solis,
Quæ res obscura est valde, vndéque nata fuere.
Magnáque Cyclopis facta in plantaria Lunæ,
Naturámque scies, cœlum & quod circuit orbem.
Effugit namque hinc, illud dunum vt quę necessum
Vinxit, vt astrorum fines teneat.

Necessum ἀνάγκη. *necessitas.*

Et Metrodorum, qui etsi fuerit Epicureus, hæc diuinè dixit, Memento Menestrate, quoniam es mortalis, & vitam accepisti terminatã, anima ascendere, donec seculum, & rerum videris infinitatem, tam quæ futuræ sunt quàm quæ fuerunt: quando cum beato choro, ex Platonis sententia, felicem visionem spectaculúmque contemplabimur, nos quidem cum Ioue sequentes, alij autem cum Diis aliis, & beatissima, si fas est dicere, mysteria peragemus ac celebrabimus, ipsi quidem integri & nulli malorum perpessioni obnoxij, quæ in posteriori tempore nos manserunt: integra autem & quieta visa aspicientes & contemplantes in luce pura, puri, & nequaquam hoc obsignati, quod nũc corpus circunferentes nominamus, eo instar ostrei alligati. Pythagorei autę cœlum appellant ἀντίχθονα hoc est, terram ex aduerso sitam. In qua terra, inquit per Hieremiam, collocabo te in filios, & dabo tibi terram electam hæreditatem Dei omnipotétis, cuius qui fuerunt hæredes, erunt reges terræ. Affluunt mihi innumerabilia adiicienda, sed vt sit dicendi modus, finem imponam orationi: ne id nobis quoque eueniat quod dicit Agatho Tragicus,

Id quod obiter dicitur, ut id de quo agitur,

Existimantes, & persequentes grauiter.

Cum ergo apertè, vt arbitror, ostensum sit, quomodo fures à Domino dictum esse Græcos, sit audiendũ, lubens prætermitto dogmata Philosophorum. Nã si eorum quoque dictiones persequeremur, mox Commẽtariorum innumerabilem collegerimus multitudinẽ, ostendentes omnem quæ est apud Græcos sapiẽtiam, esse à barbara sumptam philosophia. Quam contemplationem nihilo secius necessario attingemus, quãdo colligemus opiniones Græcorum quæ feruntur de principiis. Sed hoc quoque nobis ex iis quę dicta sunt licet tacitè considerare, quemadmodum sint legendi libri Græcorum, & qui scit tranare eorum fluctus.

Diuinæ mentis possedit qui bona, fœlix,

Vt videtur ex sententia Empedoclis.

Sed miser est tenebrosa Deûm cui opinio curæ.

Cognitionem & ignorationem, felicitatis & infelicitatis esse fines diuinè significauit. Oportet enim multarum rerum esse gnaros viros philosophos, ex Heracliti sententia, & re vera necesse est.

Esse bonum hunc hominem, qui quærens multa pererrat.

Ex iis ergo quæ prius dicta sunt iam est nobis perspicuum, esse æternam Dei beneficentiam, & verè æqualem naturalem iustitiã, à principij experte principio, pro vniuscuiusque generis dignitate, ad omnes processisse, cum nunquam cœpisset. Neque enim huius quod est esse dominum & bonum principium accepit Deus, qui est semper id quod est. Sed neque cessabit vnquam benefacere, etiam si singula ad finem perduxerit. Est autem vnusquisque nostrum beneficentiæ particeps ad id quod vult. Differentiam enim fecit anima quæ euasit digna electione, voluntariumque institutũ & exercitatio. Sic ergo quintus quoque liber Commentariorum cognitionis qui sunt in vera philosophia, qui nominatur Stromateus, finiatur.

Finis libri Quinti.

CLEMENTIS
ALEXANDRINI STROMATVM LIBER SEXTVS.

Hic autem sextus simul & septimus liber, eorum, qui ex vera sunt philosophia, Commentariorum, cognitionem informantium, qui dicitur Stromateus, cum moralem rationem quæ in his traditur, quàm maximè fieri potuerit, descripserit, & ostenderit quonam sit vitæ instituto is qui est cognitione præditus, procedit, philosophis ostensurus eum minime esse impium & à Dei religione alienum, vt existimauerunt, solum autem verè piũ, & qui in Deo colendo ritè versatur, eius qui est cognitione præditus religionis modum summatim exponens, quod attinet ad eam, quæ admonet & in memoriam reuocat, scripturam citra periculum imperimendam. Operari enim cibum qui in æuum permanet nos iussit dominus. Et alicubi dicit Propheta: Beatus qui seminat super omnem aquam, quam conculcat vitulus & asinus, nempe qui ex lege & gentibus in vnã fidem congregatur populus. Qui autem est imbecillus, olera comedit, vt ait præclarus Apostolus. Prius autem Pædagogus, qui à nobis diuiditur in tribus libris, ostendit educationem & institutionem quæ datur à pueritia, hoc est, quæ ex cathechesi, seu ex auditione tradita doctrina, fide simul augetur, vitæ informationem, & iis qui in numerum virorum adscribuntur, præparat animam virtute præditam, ad scientiam quæ cognitionem præbet accipiendam. Cum ergo ex iis quæ per hæc à nobis dicenda sunt, Græci euidenter didicerint, quòd cum eum qui est pius & verus Dei cultor nefariè persequantur, ipsi se impiè gerant: tunc iam procedentibus conuenienter Stromatum stylo & formæ Commentariis, soluendæ sunt quæ & à Græcis & à barbaris in nos mouētur dubitationes de aduentu domini. Atque in prato quidem qui variè flo-

Ioan. 5. *Esa. 3.* *Rom. 14.*

rent flores, & in orto arborum plantatio, non est separata per vnamquanque speciem eorum quæ sunt alterius generis, etiamsi quidam, eruditis variè decerptis collectionibus, prata & Heliconas & fauos & peplos conscripserint: sed iis quæ vt contigit mihi venerunt in mentem, & neque ordine neque dictione sunt expurgata, sunt autem de industria dispersa, permixtim nobis instar prati variata est Stromatum descriptio. que cum ita habeant, & mihi erunt ad me excitãdum Commentarij: & ei qui est aptus ad cognitionem, si forte in ea inciderit, eius quod est vtile ac conducibile cum sudore fiet inquisitio. Nõ solum enim cibum, sed multo magis etiam cognitionem, labor præcedat æquum est, iis qui per arctam & angustam verè viam dominicam, ad æternam & beatam transmittuntur salutem. Nostra autem cognitio, & ortus spiritalis, est ipse noster Seruator, in quem implantamur, transpositi & transformati in terram bonam ex vita veteri. Mutatio autem plãtationis, confert ad fertilitatem & bonitatem fructuum. Lux est autem dominus & vera cognitio, in quem sumus transpositi. Dicitur autem alioqui duplex etiam cognitio, vna quidem communiter, quæ est in omnibus hominibus similiter intelligentia & apprehensio, quæ vulgo & publicè vbique ex eo apparet, quòd norit vnumquodque eorum quæ sunt subiecta: quam nõ solum habent potestates quæ sunt ratione præditæ, sed etiam quæ ea carent, quam ego nunquam nominauerim cognitionem, vt cui sit à natura ingeneratum vt cognoscat per sensus. Quæ autem excellenter & præcipuè nominatur cognitio, ex mẽte & ratione formam accipit & caractẽrem, per quam solæ potestates rationis participes fiunt cognitiones, quæ iis quæ apprehenduntur intelligẽtia, per nudam animæ operationem purè ac syncere applicãtur. Bonus est vir, inquit Dauid, qui miseretur eorum qui errore pereunt, & commodat impertiendo verbũ veritatis, non temere & vt contigit, sed si pensabit sermones suos in iudicio, profunda supputatione ac ratiocinatione. Is dispersit, dedit pauperibus. Prius *Psal. 111.*

quàm autem aggrediamur id quod est propositum, fini quinti libri Stromatum sunt instar procemij reddenda ea quæ desunt. Quoniam enim ostendimus symbolicum genus esse antiquum: eo autem esse vsos non solum Prophetas qui sunt apud nos, sed etiam ex priscis Græcis per multos, & non paucos ex aliis barbaris qui sunt in gentibus, oportebat eorum quoque qui initiantur persequi mysteria. Hæc autem declarare distuli in eum locum, quo ea quæ à Græcis dicta sunt de principiis persequentes, confutabimus: nam huius quoque contemplationis ostendemus fore mysteria. Cum autem ostenderimus Græcorum cogitatorum eum qui apparet sensum, ex veritate quæ nobis fuit tradita per scripturas, fuisse illustratū, in quo significato fructum veritatis ad ipsos peruenisse postea, si nō sit graue dictu, monstrauimus: age ipsos Græcos furti in seipsos admissi testes adducamus. Qui enim quæ sunt eorum propria tam euidenter à se inuicem suffurantur, se quidem fures esse confirmant: vel inuiti autem ostenduntur à nobis acceptam vsurpasse veritatem & eis qui erant sui generis clanculum tradidisse. Qui enim ne à seipsis quidem abstinent, à nostris vix abstinebunt. Atque tacebo quidem eorum dogmata in philosophia, cum scriptis fateantur ij qui in sectas distribuuntur, ne ingrati animi criminis conuincerentur, sed decreta præcipua accepisse à Socrate. Cum autem vsus fuero paucis testimoniis eorum qui sermonibus celebrantur & in magna existimatione habentur apud Grçcos, & eorum furandi genus in diuersis temporibus conuicerō, conuertar ad ea quæ deinceps sequuntur. Nam cum fecisset Orpheus.

Deterius peiusque aliud quàm fœmina nihil est.

Homerus apertè dicit.

Deterius grauiusque aliud quàm fœmina nil est.

Et cum scripsisset Musæus.

Melior longéque est robore semper ars.

Dicit Homerus.

Non alio qui ligna secat, nisi robore vincit.

Et rursus cum fecisset Musæus.

In lucem vtque vides almam folia edere terram,
Atque perire alia in ramis, ac rursus oriri
Altera, sic hominum seclum generatio voluit.

Transcribit Homerus.

Ventus fundit humi folia altera, syluáque rursus
Altera producit viridantia tempore verno.
Nascitur humanum sic seclum, sicque recedit.

Et rursus cum dixisset Homerus.

De fato functis minimè se extollere fas est.

Scribunt Archilochus & Cratinus: Ille quidem: Non belle habet, propter mortuos maledictis persequi. Cratinus autem in Laconibus: Terribile est hominibus de mortuis iuuenibus se valde iactare. Et rursus Archilocus illud transferens Homericum.

Sum læsus, nec ego pro multis ferre recuso.

Hoc modo scribit. Erraui, & aliquem vtique alium deprehendit calamitas. Sicut certè illum quoque versum.

Communis perimit Mars & qui occiderat antè,

Ipse transmutans sic protulit: Faciam, re vera enim Mars est communis hominibus. Præterea illud quoque transferens.

Omnis in arbitrio victoria posta Deorum est.

Per hunc Iambum iuuenibus etiam apertè addit animum.

Victoria ast sita est Deum in arbitrio.

Rursus dixisset Homerus.

Illotis plantis in humo duráque cubantes,

Scribit Euripides in Erechtheo.

In solo minime strato dormiunt.
Fontibus autem minime lauant pedes.

Et cum similiter dixisset Archilocus.

Cor alij de alio mouetur gaudio,

Conuenienter illi Homerico.

De factis aliis alius nam gaudia sumit,

Dicit Euripides in Oeneo.

Namque aliis alius magis lætatur moribus.

Audiui autem Æschylum quidem dicentem.

Est qui beatus, is maneat domi decet
Rem qui gerit malè, is bene est vt maneat,

Euripide similiter in scena clamante.

Felix is est, beatus qui cum sit, domi manet.

Cum sic dicat etiam Menander in Comœdia.

Domi manere oportet, & esse liberum,
Aut non beatum illum esse vere dicier.

Rursus cum Theognis quidem dicat.

Qui exulat, est illi non vllus fidus amicus,

Fecit Euripides.

Procul fugit quiuis amicus pauperem

Locus corruptus. Et cum dixisset Epicharmus. O filia, hei mihi, cum quanā fortuna me facis habitare, & subiungat: Nam is quidem aliam sumit adolescentulam, alia autem alium quærit quempiam, scribit Euripides.

Dare iuueni iuuenem mala est res coniugem.
Namque is cupit cubile inire alterius.
Sed machinatur ip sa egens illi malum.

Præterea cum Euripides quidem dixisset in Medea.

Etenim mali munus viri haud est vtile.

Sophocles in Aiace flagellifero dicit illud Iambicum.

Dona hostium non dona sunt, nec vtilia.

Cum autem fecisset Solon.

Nascitur ex nimiis opibus petulantia multa,

Aperte scribit Theognis.

Nascitur ex nimiis opibus petulantia prauis.

Vnde etiam Thucydides in historiis. Solent autem, inquit, permulti homines, quibus maximè res secundæ aliquantisper euenerint, fieri insolentes. Philistus quoque similiter eadem imitatur, sic dicens. Multa autem quæ conuenienter rationi feliciter succedunt hominibus, sunt & ad famam & ad rerum aduersarum cautionem tutiora. Quibus enim præter spem & expectationem res secundæ accidunt, solent euadere insolentes. Rursus cum fecisset Euripides.

Ex patre matréque vitam egere qui asperam
Et laboriosam, meliores filij.

Scribit Critias. Incipio autem ab ortu hominū, quēadmodum fuerit corpore præstantissimus & fortissimus, si

mus, si is qui serit exerceatur & strenuè comedat, & corpus vexet laboribus, & mater futuri infantis & sit robusto corpore, & se exerceat. Rursus cũ Homerus dixisset de clypeo quod fabricatus erat Vulcanus.

Tellurem maréque & cœlum fabricatus in illo est

Oceani magnam & vim fluminis indidit illi.

Dicit Pherecydes Syrus, Zas facit magnum pulchrũque pallium, & variè in eo describit terram & Ogenum & domos Ogeni. Et cum dixisset Homerus,

Qui pudor ipse hominem multum læditque iuuatque.

Euripides scribit in Erechtheo.

Quid de pudore dicam haud facile iudicem.

Eo est opus certè, nec est malum graue.

Ex mutua autem comparatione furti loca sumpseris, & ex iis qui simul floruerunt, & in iisdem inter se concertarunt. Ex Euripide quidem in Oreste.

Illecebra soporis, & mali remedium.

Et Sophocle ex Eriphile.

Abi ad soporem huius mali qui est medicus.

Et Euripide quidem ex Antigone.

Nothum dedit probrosum natura nomine.

Sophocles autem ex Aleuadibus.

Quicquid bonum est, naturam habet consimilem.

Rursus Euripide quidem in Crimeno.

Etenim laboranti Deus dat auxilium.

Sophocle autem in Minoë.

Qui nil agunt, iis non fortuna fert opem.

Quinetiam Euripides quidem ex Alexandro.

Ostendet autem tempus, ex quo indicio,

Aut te probrum vel improbum cognouerim.

Sophocles autem ex Hippono.

Ad hæc nihil celes, quod omnia enim videt,

Et audit omnia, illud tempus explicat.

Sed illa quoque similiter persequamur. Nam cum Eumulus fecerit.

Mnemosyne atque Ioue est soboles prognata nouena.

Solon sic incipit elegiam.

Nata ex Mnemosyne & Ioue qui est regnator Olympi.

Rursus Euripides illud Homericum paraphrasticè circumloquens.

Quis tu bonus es, & tibi quænam est patria, qui que parentes?

His Iambis vtitur in Ægeo.

Dicemus à qua te abiisse patria
Multa peragrantem loca, & quænam tua
Terra est, tuum quemnam asseris dici patrem?

Quid verò, non cum dixisset Theognis.

Potetur nimium si vinum, est res mala. Sed si
Vtatur bene quis, res bona, non mala res.

Scribit Panuyases.

A superis homini præclarum munus habetur,
Vinum quod modicum est, immodicum at res pessima vinum,

Quinetiam cum dicat Hesiodus.

Nam tibi pro igne malum reddam quod recreet omnes.

Facit Euripides: pro igne enim alius maior & expugnatu difficilior, geminarunt fœminæ. Ad hæc cum dicat Homerus.

Perdendus venter nulla ratione repleri,
Quit, mala plurima qui miseris mortalibus affert,

Scribit Euripides.

Vincit quidem vsus, venterque male perditus
Ex quo quidem certè omnia profluunt mala.

Præterea scribente Callia Comico, Insanientibus aiunt oportere omnes insanire, similiter Manander in Comœdia quæ inscribitur φολούμενοι.

Adesse semper non decet prudentiam.
Etiam euenire aliqua oportet.

Et cum dixisset Antimachus Teius:

Ex donis hominum generi mala plurima fiunt,

Fecit Augias:

Namque hominum mentes cum factis muneri fallunt.

Cum autem dixisset Hesiodus.

Namque homini melior fuerit possessio nulla
Coniux quàm bona, nil scelerata at peius habetur,

Dixit Simonides. Vxore autẽ bona vir nullã rem possidet meliorem, neq; mala, deteriorẽ. Rursus cũ dixisset Epicharmus. Tanquam longo tempore victurus, & tanquam breui, ita animo agites scribit Euripides:

Cum cursus in rebus secundis haud fiet?
Certus, molestias cur non repellimus?

Similiter cum dixisset Comicus Diphilus: Vita est ho hominum mutabilis, ait Posidippus:

Expers molestiæ acta nemini fuit
Vita, beatus nec finem vsque ad vltimum Permansit.

Et alioqui id dicit tibi Plato, scribens de homine qui est animal mutabile. Rursus cum dixisset Euripides, ô laboriosa vita mortalium, quàm es omninò lubrica, & hæc quidem auges, illa verò minuis, nec est vllus terminus constitutus ad quem oporteat peruenire mortales, nisi quando venerit gelidus à Ioue missus mortis finis, scribit Diphilus.

Non vlla vita quæ omnino caret malis,
Curis, doloribus, & egritudinibus.
Cum apparuit sed mors, eorum vt medicus,
Dat requiem iis quibus malè est, hos sopiens.

Præterea cum dixisset Euripides dæmoniorum multę sunt species: Præter spem autem Dij multa efficiunt. Tragigicus similiter Theodectes scribit esse instabiles fortunas mortalium. Et cum dixisset Bacchylides: Apud quos autem mortalium, dæmoni visum est vt toto tempore vitam agens mediocrem, in tempore ad canam perueniat senectam, priusquam incidant infortunia? scribit Moschion Comicus.

Verè beatissimus ille est omnium
Perpetuo vitam qui egit æquabilem.

Inueneris autem cum dixisset etiam Theognides:

Non iuuenis vetulo coniux est apta marito.
Quæ cymba vt clauo, haud audiet imperio.

Aristophanem Comicum scribentem.

Non fœminæ iuueni maritus conuenit Senex.

Cum autem fecisset Anacreon: Amorem enim cano delicatum, florentibus scatentem matricibus: Is & suam in Deos exercet potentiam, atque homines domat, scribit Euripides:

Non adoritur viros amor tantummodo
Et fœminas, sed ipsorum etiam Deûm
Turbat animos, ipsum mare atque ingreditur.

Sed ne nostra longius procedat oratio, dum contendimus ostendere quàm sint Græci procliues ad furtũ, & in orationibus & in dogmatibus, age adducamus Hippiam Sophistam Eleum nobis apertè ferentem testimonium, qui id tractabat quod ad considerandum est nobis propositum. Sic autem dicit: Ex his fortasse dicta sunt alia quidem ab Orpheo, alia vero à Musæo breuiter, alia alibi. Alia autem ab Hæsiodo, alia verò ab Homero, alia verò ab aliis Poëtis, alia verò in iis quæ scripta sunt soluta oratione, alia quidem à Græcis, alia verò à barbaris. Ego autem cum ex his omnibus ea quæ sunt maxima & eiusdem generis cõposuero hanc nouam & multiformem conficiam orationem. Vt autem & philosophiam & historiam & etiam dicẽdi facultatem seu rhetoricam ostendamus non esse immunem ab hac reprehensione, consentaneũ est vt ex his quoque pauca adducamus. Nam cũ diceret Alcmæon Crotoniata: Inimicum facilius est cauere quàm amicum, Sophocles quidem fecit in Antigone:

Quod maius vlcus quàm amicus fiet malus?

Xenophon autem dixit: Non aliter inimicos læserit quispiam quàm si videatur esse amicus. Quinetiam cum in Terepho dixisset Euripides:

Græci sumus, idem seruiemus barbaris?

Thrasymachus, in oratione pro Larissęis dicit: Archelao seruiemus, cum simus Gręci, barbaro? Cum autem fecisset Orpheus.

Lympha anima est, sed mors est commutatio lymphis.
Ex lympha tellus, lympha ex tellure reuertit.
Ex illo autem anima est integrum quæ aëra mutat.

Heraclitus, ex his, ea quæ ab ipso dicta sunt componens, scribit: Animis mors est, aquam fieri. Aquæ autem mors est, fieri terram. Ex terra autem fit aqua, ex aqua verò anima. Iam verò cum dixisset Athamas Pythagoricus: Sic oriebatur vniuersi principium, & sunt radices quatuor, ignis, aqua, aër, terra, ex his enim gignuntur ea quæ gignuntur, Agrigentinus fecit Empedocles:

Cunctarum rerum radices quatuor extant.
Ignem primum & aquam & terram, deinde æthera summum
Audi, hinc præterita, & præsentia, quæque futura.

Et cum diceret quidem Plato: Propterea Dij quoque qui norunt homines, quos plurimi faciunt, eos à vita celerius liberant: Menander fecit:

Dei quem amant, excedit is vita iuuenis.

Cum autem in Œnomao scriberet Euripides: Ex præsentibus futura coniicimus. In Phœnice autem: Obscura indiciis deprehenduntur verisimiliter, dicit Hyperides: quæ autem sunt obscura, necesse est eos qui docent inquirere signis & iis quæ sunt probabilia. Et cum rursus dixisset Isocrates: Coniectanda autem sunt futura ex iis quæ prius facta sunt, Andocides nō veretur dicere: Oportet enim iis quæ prius facta sunt, vti tanquam signis futurorum. Præterea cum fecisset Theognis:

Argentum reprobum atque aurum falsaue moneta,
Non ægrè sapiens vir reperire queat.
Mentem autem chari num pectore fallat amici
Callidus, atque intus corda dolosa tegat,
Qua non à superis res est mage reproba, nosse
Inter res omnes est mage difficile

Euripides quidem.

O Iupiter, cur adulterinum quod siet
Arum dedisti signa aperta inter homines.
Sed quo queat signo malus cognoscier,
Est insitus nullus character corpori?

Hyperides autem ipse quoque dicit: Nullus character animi est in vultu hominibus. Rursus cum fecisset Stasinus:

Stultus qui patrem occidit, gnatósque relinquit.

Dixit Xenophon: Mihi enim videor similiter nunc fecisse, atque si quis patre occiso, eius filiis perceperit. Et cum Sophocles fecisset in Antigone.

Nam mater & pater cui sunt in inferis,
Fieri nequit frater vt illi germinet.

Dicit Herodotus: Nam cum mater & pater non sint amplius, fratrem non habebo. Adhæc cum dixisset

Theopompus, Bis pueri senes recta ratione, & ante eũ Sophocles in Peleo:

Gnatum Aeaci Pelea ego sola in aedibus
Similiter erudio, nutrio, atque instituo.
Rursus puer namque est quisquis consenuit.

Dicit orator Antipho: Senis enim educatio, est similis educationi pueri. Quinetiam Philosophus quoque Plato: Senex ergo, vt videtur, bis fuerit puer. Porrò autem cum dicat Thucydides: Et soli Marathone periculũ adiisse, dicit Demosthenes: per eos qui Marathone periculũ adierunt. Sed nec illa omittam, quod cũ Cratinus dixisset in pœtine: Apparatum quidẽ fortasse cognoscitis: dicit Orator Andocides: Apparatũ quidem ô Iudices, vehemensque animi studium & contentionem aduersariorum meorum omnes propemodum scitis. Similiter etiam Nicias in oratione de deposito, aduersus Lysiam: Apparatũ quidem aduersariorum & animi studium & contentionem videtis Iudices. Et post eum dicit Æschines: Apparatum quidem videtis ô viri Athenienses, & veluti instructã aciem. Rursus cum dixisset Demosthenes: Quantum quidem ô Athenienses, fuerit in hac causa studium, & quam sollicita postulatio ac prehensatio, existimo vos omnes propemodum sensisse. Et Philinus similiter: Quantum quidem fuerit ô iudices studium, & qualis veluti aciei instructio & odornatio in hac causa dicenda, neminem vestrum ignorare existimo. Rursus cum dixisset Isocrates: Perinde ac si esset pecuniæ cognatus, non illius: Lysias dicit in Orphicis: Et planum factum est eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ. Nam cũ Homerus quoque fecisset.

Cum vitata esset si hac nobis alea belli,
Essemus senij expertes mortisque futuri,
Non inter primos vellem hancce capessere pugnam.
Praelia sed nec ego te nunc praeclara iuberem
Ingredier, verum innumeras cum saeua pararunt
Mortis fata vias quae impendent, posse caueri
Nec datur, insignis nobis age fama paretur
Pugna, aut ex nobis alij ingens gloria detur.

Scribit Theopompus: Nam si cum præsens quidem vitassemus periculum, liceret reliquum tempus securè transigere, non esset mirandum si vitæ essemus cupidi. Nunc autem vitæ nostræ tot sunt ingenerata imminéntque pericula fatalia, vt mortem in prælio oppetere videatur esse magis optandum. Quid verò, an non cum Chilo quoque Sophista dictum illud enunciasset, Sponde, noxa præsto est, Epicharmus eandē sententiam alio nomine protulit, dicens: Sponsio est noxæ filia. Sponsio verò multæ. Quinetiam cū medicus scripsisset Hippocrates: Respicere oportet & tempus, & regionem, & ætatem, & morbos, dicit Euripides in hexametro:

Quicunque rectè autem sciunt mederier,
Hos rationem victus cum respexerint,
Et regionem ciuium, morbos discernere Decet.

Rursus cum dixerit Homerus:

Dico nulli homini mortem vitare licere,

Dicit Archinus, deberi quidem mortem omnibus hominibus, aut prius, aut posterius. Et Demosthenes: Nam omnibus quidē hominibus vitæ finis est mors, etiam si quis seipsum seruet inclusum in domuncula. Et cū dixisset Herodotus vbi agebat de Glauco Spartano, Pythiam dixisse: In Deo perinde esse dicere ac facere, dixit Aristophanes, tantum valet mente agitare atque agere, & ante eum Eleates Parmenides: Idem est enim & intelligentia percipere & esse. An non etiā cum Plato dixisset: Nos autem hoc fortè ostendemus non absurdè, quod visus quidem est amoris principium: affectionem autem spes minuit: alit verò memoria: conseruat autem consuetudo: scribit Philemon Comicus:

Primum vident omnes. Dein subit admiratio,
Deinde contemplantur, & dein spes venit.

Ita fit ex his amor. Quinetiam cum dixisset Demosthenes: Mors enim debetur omnibus, & quæ deinde consequuntur scribit Phanocles in libro qui inscribitur Amores seu Pulchra:

Sed nec caueri vllo modo parta queunt,

Alma à quibuscunque terra depascitur.

Porrò autem inuenies quoque, quòd cũ Plato dixisset: Cuiusuis enim plantæ primum quòd rectæ ortum est germen, ad suæ naturæ virtutem est præcipuum: appositũ finem imposuerit Historicus scribẽs: Quinetiam nulli plantæ agresti est à natura insitum vt mãsuescat, vbi teneriorem ætatem præterierint. Et illud Empedoclis:

Ipse ego namque fui puer olim, deinde puella,
Arbustum, & volucris, mutus quoque in æquore piscis,

Euripides transcribit in Chrysippo: Ex iis quæ gignũtur nihil moritur: sed dum vnum ab alio discernitur, aliam formam ostendit. Et cum Plato in libris de Republica dixisset mulieres esse communes, Euripides scribit in Protesilao:

Ergo esse communem & torum fœmineum.

Quinetiam cum scriberet Euripides:

Quæ satis sunt enim, sufficiunt sapientibus.

Epicurus dicit apertè, sufficientia res est omnium ditissima. Et rursus cum scribat Aristophanes:

Si iustus es, vitam habebis stabilem.
Viues bene expers & tumultus & metus.

Dicit Epicurus: Iustitiæ fructus maximus, est vacuitas perturbationis. Atque furti quidem Græcorum, quod attinet ad sententiam, species cum sint eiusmodi, sufficiant ad exemplum euidens ei qui potest perspicere. Iam vero non sententias solum & dictiones suffurati esse & per paraphrasim enunciasse sunt deprehensi, vt ostendetur, sed etiam furta integra habere apertè arguentur. Nam cùm quæ erant aliorum, tota omnino surripuissent, enũciarunt tanquam propria, vt Eugamen Cyrenæus, ex Musæo librum integrum de Thesprotis, & Pisander Camireus Pisini Lydij Heracleam, & Panyasis Halicarnasseus à Cleophylo Samyo Oechaliæ captiuitatem. Inueneris autem Homerum quoque magnum illum poëtam, illos versus.

Atque vt vir nutrit ramum viridantis oliuæ,

Et quæ deinceps consequuntur, ad verbũ transtulisse

ex Orpheo de Deleto Dionyso. Et quę ab Orpheo in Theogonia facta sunt de Saturno:

Atque is transuersa crassa ceruice iacebat,
Illum cuncta domans & somnus ceperat,

Ea Homerus trāstulit ad Cyclopem. Hesiodus autem facit de Melampode:

Facta autem à superis quæ sunt parere lubenter
Per homines, praui atque mali clarißima sunt hæc Signa.

Et quæ deinceps consequuntur, quæ ad verbum accepit à Musæo Poëta. Aristophanes autem in primis Thesmophoriazusis, versus transtulit ex Comœdia Cratini cui nomen Empipirameni, id est, exusti. Plato autem Comicus & Aristophanes in Dædalo à se inuicem surripiūt. Cocalum autem qui aptè factus fuerat à Poëta Aristophane, Comicus Philemon, cum eum paululum immutasset, egit in Comœdia quæ ὑποβολιμαῖος inscribitur, id est, suppositus. Hesiodi autem carmina cum in solutam tramutassent orationem, ediderunt tanquam sua, Eumelus & Acusilaus historiographi. A Melesagora autē est suffuratus Gorgias Leontinus, & Eudemus Naxius historici, & præterea Bion Procōnesius, qui etiam veteris Cadmi res gestas trāscripsit, eas in summam redigens, & Amphilochus & Aristocles, & Leandrius, & Anaximenes, & Hellanicus, & Hecatæus, & Androtion, & Philochorus. Dieuchidas autem Megaricus, orationis principium traduxit ex Hellanici Deucalionia. Taceo Heraclitū Ephesium qui plurima accepit ab Orpheo. A Pythagora autem, immortalem esse animam auulsit Plato, Ille verò ab Ægyptiis. Multi quoque Platonici scripta literis mandauere, quibus ostendunt, vt in principio diximus, & Stoicos, & Aristotelem plurima & præcipua dogmata sumpsisse à Platone. Quinetiam Epicurus à Democrito principalia decreta surripuit. Atque hæc quidem ita se habeant. Vita enim me deficiet si velim sigillatim persequi Græcorum furta quę à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem quam à nobis acceperunt.

Iam verò non solum conuincuntur à barbaris dogmata surripere, sed ea etiam imitari quæ apud nos, diuina virtute, ab iis qui sanctè vixerūt dum nostri curam gerunt, fiebant admirabiliter & præter opinionem, ea tanquam Græcas fabulas prodigiosè narrantes. Atque eos quidem rogabimus verane ea quæ scribunt esse dicant an falsa. Sed falsa quidem non dicent. Non enim seipsos sua quidem sponte maximæ damnabunt stultitię quod falsa scribant. Sed vera esse cōfitebuntur. Et quomodo eis adhuc videntur incredibilia, quæ per Mosem & alios prophetas, facta sunt miracula? Omnium enim hominum curam gerens Deus omnipotens, alios quidem præceptis, alios verò minis, & nonnullos quidem signis prodigiosis, aliquos verò benignis promissis conuertit ad salutem. Verum enimuero cum diuturna siccitas Græciam aliquando affligeret, & fructuum esset maxima sterilitas, qui remanserant, inquiunt, propter famem Delphos supplices venientes, rogarunt Pythiam quomodo liberarentur à tam graui calamitate. Ea respondit, calamitatis vnum esse remedium si vterentur precibus Æaci. Eis ergo morem gerens Æacus, cum in Græcum montem ascendisset, mundis in cœlum extensis manibus, communem Deum inuocans precatus est vt afflictæ misereretur Græciæ. Simulac autem cœpit precari, felix statim tonitru insonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus nubibus. Vehementes autem & continui imbres erumpentes totam impleuere regionem. Hinc efficitur abūdans & copiosa fructuum feracitas, Æaci, quæ agriculturæ instar fuere, impetrata precibus. Et inuocauit, inquit, Samuel Dominum, & dedit Dominus voces, & pluuiam in die messis. Vides vnum esse Deum qui per subiectas potestates pluit super iustos & iniustos. Plena est autem nostra scriptura Dei exaudientis, & vnamquamque efficientis petitionem, per iustorum orationes. Rursus narrant Græci quòd cum Etesiæ venti aliquando deficerent, Aristæus in Cæo sacrificarit Ioui Isthmio, maxima enim erat calamitas, Qui cum ardore om-

1.Reg.12.

nia conflagrarent, & venti hon spirarent qui solebāt fructus refrigerare, eos facile reuocauit. Delphi autem, cum Xerxes bello inuasisset Græciam, dixisset autem Pythia.

Placate ô Delphi ventos, melliusque se habebit.

Altari posito, & facto ventis sacrificio, eos habuere adiutores. Nam cum circa Sæpiadem promontorium spirassent vehemēter, Persicæ classis vniuersum apparatum contriuere. Empedocles quoque Agrigentinus κωλυσανέμας id est, vēti prohibitor, fuit cognominatus. Dicitur certè quòd cū ex mōte Agrigenti grauis quidam aliquando spiraret ventus, qui non solum morbos importabat incolis, sed eorū etiam vxoribus erat causa sterilitatis, fecisse vt is cessaret. Quocirca ipse quoque scribit in versibus.

Indefessorum ventorum flamina tolles,
Qui spirando hominum perdentes arua fatigant.

Et rursus.

Cumque voles, eadem tu rursus flamina pones.

Dicebátque aliquos quidem eum sequi qui opus habebant diuinationibus, alios verò qui grauibus morbis diu cruciati fuerant. Atque iustos quidem & curationes & signa & miracula efficere, ex nostris credidere scripturis. Si enim aliquæ virtutes seu potestates mouent ventos, & imbres distribuunt, audiant Psalmographum. Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum. Is est virtutum & principatuū & potestatū Dominus. De quo dicit Moses. Vt cum eo simus, & circumcidite durum cor vestrum; & ceruicem vestrā nō amplius indurabitis. Dominus enim Dominorū, & Deus Deorum. Deus magnus & fortis, & quę deinceps cōsequuntur. Et Esaias. Tollite, inquit, in altum oculos vestros, & videte quis hæc omnia fecerit. Porrò autem dicunt aliqui, pestilentias, & grandines, & procellas, & quæ sunt his similia, non fieri ex sola materiali egestate ordinis, sed solere etiam fieri per aliquam iram dæmonum vel Angelorum non bonorū. Iam verò aiunt Magos qui sunt Cleonis, obseruantes sublimia nubiū quæ erāt grandines, eiaculaturæ can-

Psal. 83.
Deut. 10.

ticis & sacrificiis iram depellere. Quod si fortè eis quandoque defuerit animal, suo cruentato digito sacrificant. Mantinica quoque Diotima Atheniensibus qui sacrificauerant ante pestilentiam, effecit vt morbus differretur decem annis. Sicut etiam Epimenidis Cretensis sacrificia, ipsis Atheniensibus in tantum tempus Persicum bellum distulerunt. Existimant autem nihil referre an has animas Deos dicamus an Angelos. Iam verò qui sunt eorum doctrinæ periti, in multis templis tanquam deorum statuas, omnes ferè mortuorum loculos posuere, dæmones quidem vocantes eorum animas: docētes eas coli ab hominibus, vt quę diuina prouidentia propter vitæ puritatem potestatē acceperint, vt ad hominum ministerium obirent locū qui est circa terram. Sciebant enim aliquas animas ex natura teneri corpore. Sed de his quidem, cum agetur de Angelis, procedente scriptura suo tempore differemus. Democritus autem ex cœli & sublimium rerum obseruatione multa prædicens, cognominatus fuit sapiētia. Cum itaque eum benignè accepisset frater Damasus, ex quibusdam stellis capta cōiectura, prædixit futuram multam pluuiam. Atque illi quidem ei credētes, fructus collegerunt. Nam cum esset æstas, adhuc erant in areis. Alij autem omnia amiserunt, cum maxima & inopinata ingruisset pluuia. Quomodo autē
Exo. 3. sunt Græci adhuc non credituri apparuisse Deum in monte Sina, quo tempore ardebat quidem ignis nihil consumens ex iis quæ nascebantur in mōte: & tubarum ferebatur sonitus, qui absque vllis inspirabatur instrumētis? Ille enim Dei in montē descensus, est aduētus diuinæ potestatis quæ peruadit omnem mūdum, & prædicat lucem ad quam non datur aditus. Talis enim est allegoria quæ est scripturæ conueniēs. Cæterum visus est ignis vt dicit Aristobulus, cum totus populus, qui erat non minus quàm centum myriadum, præter pueros & ætate minores, circa montem esset congregatus, esset autem montis ambitus non minor quàm quinque dierum. Per totum ergo locum visionis, eis omnibus in orbem, vtpote castrametanti-

bus,visus est ignis ardens circumcirca. Quo fit vt descensus minimè fuerit loco terminatus. Deus enim est vbique. Dicunt autem ij quoque qui conscripserunt historias,in Britannia insula esse quandam speluncã monti subiectam:in fastigio autem hiatum:Cum autem ventus incidit in speluncam, & in fossæ sinu alliditur,audiri sonum cymbalorum quæ numerose pulsantur. Sæpe autem cum in syluis quoque mouentur folia, per repentinum & densum spiritus impetum, editur sonus auium cantui similis. Cæterum ij qui composuere Persica,in locis quæ in Magorum regione sunt eminentiora,referunt tres montes in longò campo deinceps esse positos, eos autem qui locum transmittunt,cum ad primum quidem montem peruenerint,audire vocem confusam,veluti clamantium non paucorum millium hominũ, perinde ac si essent in acie:ad medium autem cum venerint,maiorem simul& euidentiorem strepitum apprehẽdere, tandem autem audire in fine canentes pæana, perinde ac qui vicissent. Cuiusuis autem soni causa est, vt existimo, & locorum leuitas & concauitas. Reiectus itaque qui ingressus est spiritus,in eundem locum procedens,sonat vehementius. Et hæc quidem ita se habent. Deus autem omnipotens,etsi nihil sit ei subiectum, potest vocem & visionem auditu ingenerare, suam indicans maiestatem præter ea quæ solita sunt naturalem habere consequentiam,ad conuertendam eam quæ nõdum credit animam,& ad accipiendum id quod datur præceptum. Cum autem esset nubes & mons altus, quomodo non poterat diuersus exaudiri sonitus, dũ per operantem causam moueretur spiritus? Quamobrem dicit etiam propheta. Vocem verborum vos audiistis,& similitudinem non vidiltis. Vides quemad- *Deut. 5.*
modum vox Dominica,Verbum expers figuræ,Verbi virtus,verbum Domini lucidum,veritas quæ de cœlo venit desuper ad congregationem ecclesiæ, operabatur per lucidum cõtinens ministerium. Inuenerimus autem aliud quoque testimonium, ad confirmãdum, quòd cum præstantissimi philosophi pulcherrima ex

iis quæ sunt apud nos dogmata sibi vendicauerint, iis se veluti iactent & glorientur: nempe quod ex aliis quoque barbaris quædam decerpserint quæ conferũt ad vnamquamque sectam, maximè autem ex Ægyptiis, cũ alia, tum dogma de migratione animæ in corpora. Ægyptij enim quandam suam persequuntur philosophiam. Hoc autem maximè ostendunt sacræ eorum ceremoniæ. Primus enim procedit Cantor, vnũ aliquod afferens ex symbolis musicæ. Eum dicunt oportere accipere duos libros ex libris Mercurij, ex quibus vnus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitæ regiæ. Post cantorem verò procedit horoscopus, qui in manu habet horologium & palmã, symbola & signa Astrologiæ. Eũ libros Mercurij qui tractant de Astrologia, qui quidem sunt quatuor numero, oportet semper habere in ore. Ex quib⁹ vnus quidem est de ordine inerrantium quæ videtur astrorum, alius verò de coitu & illuminatione Solis & Lunæ, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem progreditur ἱερογραμματεὺς id est scriba sacrorum, pẽnas habens in capite, & librum in manibus & regulam, in qua est & attramentum ad scribendum, & iuncus quo scribũt. Hunc oportet scire & ea quæ vocantur hieroglyphica, & mundi descriptionem, & geographiam, & ordinem Solis & Lunæ, & quinque erratium, Ægyptique chorographiam & Nili descriptionem: & descriptionem instrumentorum, ornamentorumque sacrorum, & locorum eis consecratorum: mẽsurásque, & ea quæ sunt in sacris vtilia. Deinde post eos qui prius dicti sunt, sequitur, qui dicitur στολιστὴς id est ornator, qui habet & iustitiæ cubitum, & calicem ad libandum. Is scit omnia quæ vocantur παιδευτικὰ id est, ad disciplinam & institutionem pertinentia, & μοσχοσφαγιστικὰ hoc est, pertinentia ad ritum mactandorum vitulorum. Sunt autem decem quæ pertinent ad honorem eorum qui sunt apud eos Deorum, & Ægyptiam continent religionem, nempe sacrificia, primitię, hymni, preces, põpæ, dies festi, & quæ sunt his similia. Post omnes exit Propheta, qui in sinu apertè gestat hydriam, quem se-

quuntur qui emissos panes portant. Is, vt qui sit sacrorum præfectus, ediscit libros decem qui vocantur sacerdotales. Continent autem de legibus & Diis, & vniuersa Sacerdotum disciplina. Propheta enim apud Ægyptios præest etiam distributioni vectigalium. Sunt ergo quadraginta duo libri Mercurij valde necessarij, ex quibus triginta quidem & sex, qui continent omnem Ægyptiorum philosophiam, ediscunt ij qui ante dicti sunt. Reliquos autem sex παστοφόροι, id est, qui gestant pallium, vt qui pertineant ad medicinam, nempe de constructione corporis, & de morbis, & de instrumentis, & medicamentis, & de oculis, & postremo de mulieribus. Et res quidem Ægyptiorum, vt paucis dicam, sunt eiusmodi. Indorum auté philosophia fuit ipsa quoque valde celebrata. Alexander quidem certe Macedo, cum Indorum decem cepisset Gymnosophistas qui videbantur esse optimi & præstantissimi sermonísque breuitate cęteris antecellere, quæstiones eis proposuit, eum qui non aptè responderet se esse de medio sublaturum minatus. Et cum ex iis quidem maiorem natu respondere iussisset, iis quidem primus examinatus vtros existimet esse plures, viuos ne an mortuos, viuos dixit, non esse enim mortuos. Secundus autem, Terra ne an mare maiores aleret beluas. Terra, inquit, nam eius quoque pars est mare. Tertius autem, quod nam est animātium callidissimum, quod huc vsque non fuit cognitum. Homo inquit. Quartus autem, rogatus, quanam ratione moti, Sabba, qui erat eorum princeps impulissent ad defectionem, respondit. Volentes eum vel honestè viuere, vel malè mori. Quintus autem rogatus vtrum existimet fuisse priorem, diem an noctem, vno die, inquit. Dubiarum enim quæstionum necesse est etiam esse dubias dubitationes. Sextus autem rogatus quanam ratione fieri posset vt quis maximè diligeretur. Si cū sit, inquit, potētissimus, nō fuerit terribilis. Septim⁹ auté rogat⁹ quomodo ex hominibus fieret De⁹ aliquis. Si ea, inqt, fecerit q̄ fieri nō potest vt homo faciat. Octauus autē interrogat⁹ quid sit forti⁹, vita an mors, vita, inqt, que

tã multa mala ferat. Nonus autẽ examinat⁹, quousq; bene sit homini viuere, quousque, inquit, non existimet melius esse mori quàm viuere. Cum autem iussisset Alexander vt decimus quoque diceret aliquid, erat enim Iudex. Alius, inquit, alio dixit deterius. Cum autem dixisset Alexander. Ergo tu quoque morieris primus, qui hæc iudicas. Et quomodo, inquit, ô Rex, verus fueris, qui dixisti te primum eum esse interfecturum qui pessimè respondisset. Et quòd totius quidem scripturæ Græci dicti sint fures, satis, vt opinor, pluribus ostensum est indiciis. Quod autem Deum norunt non per agnitionem, sed per qualemcunque eius manifestationem, Græcorum præstantissimi, dicit Petrus in prædicatione. Cognoscite ergo vnum esse Deum qui fecit omnium principium: & finis habet potestatem: & qui non cadit sub aspectum: qui omnia videt, qui cum capi non possit, omnia capit, nullus indigẽs, cuius indigent omnia, & per quem sunt omnia, qui comprehendi nõ potest, æternus: ab interitu alienus, non factus. Qui omnia fecit verbo virtutis suę, scripturæ inquam, cognoscentis, hoc est, filij. Deinde subiungit. Hunc Deum colite, non vt Græci, vtpote quòd eundem quem nos, colunt Deum qui sunt viri probi apud Græcos, sed non perfecta & absoluta agnitione, vt qui à filio datam non didicerint traditionem. Non ergo dixit. Ne colatis Deum quem Græci, sed non colatis vt Græci. Dei cultus modum mutans, non autem alium annuncians. Quid autem sit. Nõ colatis vt Græci, ipse Petrus explanabit, subiungens. Quoniam dum feruntur ignorantia, & Deum nesciunt vt nos perfecta cognitione cum potestate quam dedit eis ad vsum, formassent ligna & lapides, æs & ferrum, aurum & argentum ex ipsorum materia & vsu, & quæ substantiæ serua sunt excitassent, ea colunt, & quæ eis dedit Deus in cibum, volucres aëris, & maris natalitia, & terræ serpentes & feras, cum agri pecoribus quadrupedibus, mustelásque & mures, feles & canes & simias, & proprios cibos hominibus sacrificant, & mortua mortuis offerentes tanquam Diis, in Deum sunt ingrati, per hæc

ἀρχὴν καὶ τέλους ἐξουσίαν.

hæc ipſum eſſe negantes. Et quòd ita feratur, vtpote quód nos ipſi & Græci eundem Deum nouerimus,ſed non ſimiliter,ſic rurſus inferet hoc modo. Neque colite vt Iudæi.Etenim illi ſoli ſe Deum noſſe putantes, neſciunt ſe adorare Angelos & Archangelos menſem & Lunam,& niſi Luna apparuerit, non agunt ſabbatum quod dicitur primum,neque agunt neomeniam, neque azyma, neque feſtum, neque magnum diem. Deinde eius quod quæritur infert colophonẽ: Quare vos quoque ſanctè & iuſtè quæ vobis tradimus diſcẽtes,ſeruate,nouè Deum per Chriſtum colentes.Inuenimus enim in ſcripturis,ſicut dicit Dominus: Ecce facio vobis teſtamentum nouum,non vt feci patribus veſtris in monte Choreb. Nouum dedit nobis teſtamentum. Quæ enim ſunt Iudæorum & Græcorum, ſunt vetera. Nos autem qui nouè ipſum tertio genere colimus,ſumus Chriſtiani. Apertè enim, vt arbitror oſtendit vnum & ſolum Deum,à Græcis quidem gentiliter: à Iudæis autem Iudaicè: nouè autem à nobis cognoſci & ſpiritaliter. Præterea autem oſtẽdit quod idem Deus ſuppeditauit vtrunque teſtamentum, qui etiam Græcis dedit Græcam philoſophiam,per quam omnipotens à Græcis gloria afficitur. Eſt autem hinc quoque manifeſtum.Ex Græca quidem certè diſciplina & ex Regali,in vnum genus populi cui ſalus datur, congregantur qui fidem admittunt, non tempore diuiſis tribus populis, ne quis triplices exiſtimet naturas, ſed diuerſis eruditis teſtamentis, cum ſint vnius Domini,vnius Domini verbo. Nam quòd quomodo Iudæos Deus ſaluos eſſe voluit,dãs eis Prophetas: ita etiam Græcorum ſpectatiſſimos propriæ ſuæ linguæ Prophetas excitatos,prout poterant capere Dei beneficentiam,à vulgo ſecreuit,præter Petri prędicationẽ, declarabit Paulus Apoſtolus dicens: Libros quoque Græcos ſumite, agnoſcite Sibyllam,quomodo vnum Deum ſignificet, & ea quæ ſunt futura, & Hyſtaſpem ſumite & legite: & inuenietis Dei filium multo clarius & apertius eſſe ſcriptum, & quemadmodum aduerſus Chriſtum multi Reges inſtruent aciem, qui eum ha-

bent odio, & eos qui nomen eius gestant, & eius fideles, & eius tolerantiam & aduentum. Deinde vno verbo nos interrogat. Totus autem mundus, & quæ sunt in mundo, cuius sunt, nonne Dei? Propterea dicit Petrus Dominum dixisse Apostolis: Si quis ergo velit ex Israël duci pœnitentia, & propter nomen meum credere in Deum: remittentur ei peccata post duodecim annos. Egredimini in mundum, Ne quis dicat, Non audiuimus. Sed vt in tempore nunc venit prædicatio, ita in tempore data quidem est lex & Prophetæ barbaris: philosophia autem Græcis, aures assuefaciens ad prædicationem. Dicit itaque Dominus qui saluum fecit Israël: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis tibi dedi auxilium, dedi te in testamentum gentium, vt inhabitares terram, & possideres hæreditatem, dicens iis qui sunt in vinculis: Egredimini, & vt reuelareris iis qui sunt in tenebris. Si enim vincti quidem sunt Iudæi, quibus etiam dixit Dominus: Egredimini ex vinculis qui vultis, dicens eos qui sua sponte sunt vincti, & qui onera, inquit, toleratu difficilia in se per humanam susceperunt impositionem: clarum est quòd qui sunt in tenebris, ij sunt qui habent principalem animæ partem defossam in cultu simulachrorum. Nam iis quidem qui erant iusti ex lege, fides deerat. Et ideo cum eos curaret Dominus, dicebat, fides tua te saluum fecit. Iis autem qui erant iusti ex philosophia, non solum opus erat fide in Dominum, sed etiam vt discederent à cultu simulachrorum. Iam verô reuelata eis veritate, ipsi quoque pœnitentia ducti sunt propter ea quę fecerant. Quamobrē prædicauit Dominus iis quoque qui erant apud inferos. Dicit quidem certe scriptura: Dicit infernus perditioni: Eius quidem speciem non vidimus, eius autem vocem audiuimus. Non locus vtique voce accepta, dicit ea quæ prius dicta sunt, sed ij qui sunt collocati apud inferos, & seipsos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue aliqua se sua sponte in mare proiicientes. Ipsi ergo sunt qui diuinam audierunt virtutem & vocem:

Esa. 49.

Iob. 28.

Nam quis sanæ mentis, & iustorum & peccatorum animas esse existimauerit in vna condemnatione iniustitiæ maculā infundens prouidentiæ? Quid verò, an non significant dominum annunciasse Euangelium, & iis qui perierant in diluuio, vel potius vincti fuerāt, & iis qui in præsidio continebantur & custodia? Ostēsum est autem in secundo quoque Stromate, Apostolos consequenter domino, iis quoque qui erant apud inferos annunciasse Euangelium. Oportebat enim, vt existimo, sicut hîc, ita illic quoque, optimos ac præstātissimos discipulos esse magistri imitatores, vt vnus quidem, eos qui erant ex Hebræis, alij verò gentes deducerent ad conuersionem, hoc est, eos qui in iustitia quæ est ex lege & ex philosophia vixerant quidē: sed non perfectè, sed cum errore & prolapsione vitā trāsegerant. Hoc enim diuinum decebat consiliū & prouidentiam, vt qui in iustitia maiorem habuere dignitatem & merita, & præ cæteris egregie vixerunt, & eorum quæ peccarant ducti sunt pœnitentia, etiamsi sint in alio loco, cum extra controuersiam sint in eorum numero qui sunt Dei omnipotētis, salui fierēt per propriā vniuscuiusque cognitionē. Operatur autē, vt existimo, Seruator, quandoquidē eius est opus seruare & saluū facere, quod quidē certè fecit, vt qui eos qui in ipsum voluerint credere per prædicationē, vbicunque essent traxerit ad salutē. Si ergo dominus nulla alia de causa descendit ad inferos quàm vt annunciaret Euangeliū, sicut descendit, aut descēdit vt annunciaret omnibus, aut solis Hebræis. Atque si omnibus quidē, salui erūt omnes qui crediderint, etiamsi sint ex gētibus, cum iam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt, Dei castigationes, adducentes ad conuersionem, & potius pœnitentiam eligentes quàm mortem, idque cum possint animæ purius perspicere, quæ sunt libere à corporibus, etiāsi obscurentur vitiis & perturbationibus, eo quòd nō se amplius eis opponat & eas impediat carūcula. Sin autē Iudæis solū annunciauit Euangeliū, quib⁹ defuit ea quę est per Seruatorē agnitio & fides: clarū est vtique quòd cū apud

φιλονηκεμένων

Deũ nullus sit personarũ respectus, Apostoli quoq; sicut hîc, ita etiam illic, annunciarunt Euangelium iis qui ex gentibus erant apti ad conuersionem, & rectè dictum est à pastore. Descenderunt ergo eorum in aquam, sed hi quidem descenderunt viuentes, & viuentes ascenderunt. Illi autem qui prius dormierãt, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Iam verò dicit etiam Euangelium surrexisse multa corpora eorum qui dormierant, vt qui videlicet trãslati essent ad meliorem locum. Fuit ergo generalis quidam motus & translatio per Seruatoris dispensationem. Iustus ergo non differt à iusto, quatenus est iustus, siue is fuerit ex lege, siue Græcus. Non enim Iudæorum solum, sed etiam omnium hominum est Deus dominus, propinquius autem pater eorum qui cognouerunt. Si enim honestè viuere est etiam legitimè viuere, & vitã agere rationi consentaneam, est viuere ex lege: qui autem rectè vixerunt ante legem, in fidem sunt reputati, & iusti sunt iudicati: clarum est quòd ij etiam qui cum extra legem essent, rectè vixerunt per vocis proprietatem, etiamsi in inferis essent & in custodia, exaudita voce domini, vel ipsa per se, vel etiam quæ operabatur per Apostolos, mox conuersi fuerint & crediderint. Meminimus dominum esse Dei virtutem, & fieri non posse vt virtus vnquam fuerit imbecilla. Sic existimo ostendi bonum quidem esse Deum: Potentem vero dominum salutem dare cum iustitia & æqualitate in eos qui conuertuntur, siue hîc, siue etiam alibi. Non huc enim solum peruenit virtus operatrix, sed est vbique, & semper operatur. Iam verò in Petri prædicatione dicit Dominus ad discipulos post resurrectionẽ. Elegi vos duodecim discipulos, iudicans esse me dignos, quos voluit Dominus, & fideles ratus esse Apostolos, mittens in mundum ad annunciandum Euangelium hominibus qui sunt in orbe terrarum, vt cognoscant vnum esse Deum, per meam Christi fidem futura significantes: vt qui audierint & crediderint, salui fiant. Qui autem non crediderint, cum audierint ferant testimonium, vt qui non possint se excusare di-

cendo, nō audiuimus. Quid ergo, non etiam apud inferos fuit eadem œconomia ac dispēsatio: vt illic quoque omnes animæ, audita prædicatione, aut ostendāt pœnitentiam, aut propterea quòd non crediderunt, iustum fateantur esse supplicium? Esset autem non leuis iniquitatis, eos qui ante aduentum Domini excessissent, cum nec eis fuisset annunciatum Euangelium, nec in credendo vel non credendo vlla posset in eos culpa conferri, vel salutem assequi, vel puniri. Neque enim fas est illos quidem indicta causa fuisse condemnatos: solis autem eis qui fuerunt post eius aduentum, frui diuina licuisse iustitia. Omnibus autem animis ratione præditis desuper dictum est: Quæcunque vestrum fecit aliquis in ignoratione, Deum apertè non cognoscens, si ea agnoscens ductus fuerit pœnitentia, ei omnia peccata remittentur. Ecce enim inquit posui ante faciem vestram mortem & vitam, vt eligatis vitam, ad comparationem electionis dicens Deus posuisse non ambo fecisse. Et in alia dicit scriptura. Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis. Sin autem me non audieritis, neque volueritis: gladius comedet vos. Os enim Domini hæc locutum est. Rursus autem apertè Dauid, vel potius Dominus ex persona sancti (est autem is vnus à mundo condito, quicunque diuersis temporibus per fidem fuit & erit saluus) Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Præterea autem caro quoque mea in spe habitabit, inquit. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas fecistis mihi vias vitæ. Implebis me lætitia cū vultu tuo. Quomodo ergo pretiosus est populus Domino: ita populus sanctus omnis est cū Iudæo etiam is qui ex gentibus conuertitur qui prædicabatur proselytus. Merito ergo dicit scriptura bouem & vrsam simul futuros. Nam bos quidem dictus est Iudæus, ex animali quod à lege sub iugo iudicatum est mundū: quandoquidem bos & fissam habet vngulam, & ruminat. Gentilis autem significatur per vrsam, quæ est animal immundum & agreste. Parit autem animal car-

Deut. 30.

Esa. 1.

Psal. 15.

Esa. 11.

nem informem, quam lingua sola effingit in similitudinem animalis. Verbo enim formatur ad hoc vt ex vita ferina mansuescat, qui conuertitur ex gentibus. Iam autem mãsuefactus, ipse quoque vt bos sanctificatur. Iam verò dicit Propheta: Sirenes me benedicẽt
Esa. 43. & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri. Ab immundis animantibus bestię agri cognoscuntur, hoc est mũdi, quoniã eos qui in fidẽ sũt agrestes, & vita sordidi, nec ea quæ est ex lege iustitia purgati, appellat feras. Mutati autẽ ex eo quod est esse feras per fidem Dominicã fiũt homines Dei, ex eo quòd velint mutari, primũ ad hoc quòd fiãt proficiẽtes. Alios enim adhortatur Do-
Sap. 6. minus, aliis verò qui iã sunt aggressi, & manũ præbet & trahit. Nõ enim personã respicit & reueretur qui est omniũ dominus: neque curabit magnitudinẽ, quoniã ipse fecit magnũ & paruũ, & similiter omnibus proui-
Psal. 9. det & omnium curam gerit. Dauid quoque dicit: Sin autem infixæ sunt etiam gentes in interitu quem fecerunt. In hoc laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Sed fuit Dominus refugiũ pauperi, adiutor in opportunitate & in afflictione. Opportunè ergo annunciatum est Euangelium iis qui sunt in afflictione. Et ideo dicit: Annunciate in gentibus studia eius, ne iniustè iudicentur. Si ergo iis qui erant in carne, propterea annunciauit Euangelium, ne iniustè condemnẽtur: quomodo non iis etiam qui
Psal. 10. excesserunt ante eius aduentum, propter eandem causam annunciauit? Iustus enim Dominus, & iustitiam dilexit, rectitudinem vidit vultus eius. Qui autem diligit iniustitiam, odio habet animam suam. Si ergo in diluuio periit omnis caro peccatrix, eis castigatione redeunte in disciplinam, pri[illegible]um quidem voluntatẽ Dei quæ vim habet erudiendi & operandi, credẽdum est dare salutem iis qui conuertuntur. Deinde etiam anima quæ est res longè subtilior, minimè potuerit affici ab aqua quæ est crassior, vt quæ propter subtilitatẽ & simplicitatẽ minimè superetur, quæ etiam appellatur incorporea. Quod autem crassium, à peccato fuerit incrassatum, hoc vna cũ spiritu carnali abiicitur

qui concupiſcit aduerſus animam. Iam verò eorum quoque qui communionem inducunt & commẽdant princeps Valentinus, in ea quę eſt de amicis Homilia, ſcribit ad verbum. Multa ex iis quæ ſcripta ſunt in libris publicis, inueniuntur ſcripta in Dei eccleſia. Hæc enim ſunt inania verba quæ à corde proficiſcuntur. Lex quæ ſcripta eſt in corde, ea eſt populus dilecti, qui diligitur, & ipſum diligit. Libros autem communes, dicit vel ſcripturas Iudaicas, vel ſcripturas philoſophorum. Communem autem facit veritatem. Iſidorus quoque Baſilidis ſimul filius & diſcipulus, in primo libro expoſitionum Prophetæ Parchor, ipſe quoque ſcribit his verbis: Dicunt autem Attici quædam fuiſſe ſignificata Socrati, Dæmonæ eum conſequente. Dicit etiã Ariſtoteles omnes homines vti dæmonibus qui eos ſequũtur eo tẽpore quo migrant in corpus, propheticam hanc accipiens doctrinam, & eã ponens in ſuis libris, nõ confitens vnde hanc ſumpſiſſet orationem. Et rurſus in ſecundo eiuſdem operis ſic ſcribit, Nec exiſtimet aliquis, quod dicimus eſſe proprium electorum, hoc fuiſſe prædictum ab aliquibus Philoſophis. Non eſt enim hoc eorum inuẽtum, ſed cum ſumpſiſſent à prophetis, id tribuerunt ei qui eſt ſapiens ex eorum ſententia. Et rurſus in eodem. Mihi enim videtur eos qui ſibi Philoſophiam vendicant, vt diſcant quid ſit quercus alata, & varium quod in ea eſt pallium, quęcunque Pherecydes allegoricè dixit in Theologia, ſumens ex prophetia Cham. Fundamentum autem, vt olim adnotauimus, non dicimus eam quæ in vnaquaque hæreſi ſuſcipitur vitæ inſtitutionem, ſed id quod verè eſt philoſophia, rectè artificioſam ſapientiam, quæ præbet experientiam eorum quæ ſunt in vita. Sapientiam autem, ſolidam rerum diuinarum & humanarum cognitionem, firmam quandam & ſtabilem, & quæ non poteſt excidere, comprehenſionem, & quæ comprehendit ea quæ ſunt, & præterita, & futura, quam nos docuit per ſuam præſentiam & per Prophetas Dominus, eſtque eiuſmodi vt nõ poſſit excidere, vt quæ à verbo ſit

tradita. Ea quoque omnino vera est voluntate, vt quę sit cognita per filium, & partim quidem est æterna, partim autem tempori vtilis, & partim quidem vna est & eadem, partim autem multæ & indifferentes, & partim quidem est absque vllo motu patibili, partim autem cum patibili appetitione, & partim quidē perfecta, partim verò indigens. Hanc ergo sapientiam concupiscit Philosophia animæ & verbi rectitudinis, & vitæ puritatis, quæ est beneuole affecta in sapientiam, & omnia facit vt eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidem dicuntur qui amant sapientiam, quę est omnium opifex & magistra, hoc est, filij Dei cognitionem. Apud Græcos autem dicuntur Philosophi, qui disputationes de virtute suscipipiūt. Fuerit autem Philosophia, quæ in vnaquaque heresi (de iis loquor quæ sunt in philosophia) ea quæ reprehendi non possunt, decreta cum vita congruente in vnam coacta electionem, quæ ipsa quoque à barbara diuinitus data surrepta gratia, Græca ornata sunt eloquētia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia verò male audierunt. In aliis autem, aliqua quidem dixerunt, imitātes, sed ea non reddidere perfecta, aliqua autem humana coniectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur. Arbitrantur autem se isti quidem assequi veritatem perfectè, vt nos autem ipsos cōprehendimus, aliqua ex parte. Nihil certè amplius norūt quàm hūc mundum. Quanquam versatur Geometria in mensuris, magnitudinibus, & figuris per eam quæ fit in planis descriptionem, & pictura totum locum opticum, quem vocāt perspectiuum, videtur assumere in iis quę adumbrantur. Hæc autem falso describit visum artificiosè vtens signis quę fiunt per applicationem linearum visus. Hinc conseruantur ἐπιφάσεις id est, eminentes visiones, & hypotheses, hoc est visiones inferiores, & φάσεις hoc est visa. Et videntur quidem alia eminere, alia verò subsidere: aliqua vero aliquo alío modo visione apprehendi in loco leui & æquabili. Ita autem Philosophi quoque instar picturę imitantur veritatem. φιλαυτία autē, hoc est nimius amor sui, est sem-

per quibuslibet causa peccatorum omniũ. Quocirca non oportet eligendo & expetendo gloriam ab homi nibus, esse nimium sui amantem, sed deum diligendo, esse sanctum cum prudentia. Si quis ergo vtatur quidem singularibus, tanquam vniuersis ad generalibus, & id quod seruit habeat pro eo quod dominatur, à veritate excidit, non intelligens id quod à Dauid di ctum est per confessionem. Terram seu cinerem tanquam ponem manducabam. Nimius autem sui amor *Psal. 101.* & vana opinio ac persuasio, est ei & terra, & error. Quod si ita est, est ex disciplina cognitio & scientia. Si est autem disciplina necesse est quærere magistrũ. Nam Cleanthes quidem sibi magistrum adscribit Zenonem, & Theophrastus Aristotelem, & Metrodorus Epicurum, & Plato Socratem. Sed etsi venero ad Pythagoram, & pherecydem, & Thaletem, & primos sapientes, consisto quærens eorum magistrum. Et seu dixeris Ægyptios, seu Indos, seu Babylonios, seu Magos ipsos, non cessabo eorum doctorem requirere. Porrò autẽ te quoque deduco ad primum ortum hominum, & illinc incipio quærere quis fuerit magister, nullus quidem ex hominibus, nondum enim di dicerant. Sed nec aliquis ex Angelis. Neque enim quo modo significant Angeli quatenus Angeli: ita audiũt homines. Neque enim quomodo sunt nobis aures: ita est illis lingua, neque instrumenta vocis quis dederit Angelis, labra, inquam, & quæ propter ea sita sunt, & guttur, & arteriam, & viscera, & spiritum, & aërem qui pulsatur. Multum autem abest vt Deus insonet sanctitate quæ adiri non potest, qui ipse quoque separatus est ab Archangelis. Iam verò Angelos quoque accepimus didicisse veritatem, & qui eis subsunt principatus. Ortum enim habuere. Restat ergo vt nos quoque ascendentes, eorum doctorem desideremus. Quoniam autem vnum est ingenium, nempe Deus omnipotens, vnum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. *Ioan. 1.* Vnus enim est re vera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significãs primogenitum filium,

Genes. 1. vt scribit Petrus, præclarè intelligens illud. In principio fecit Deus cœlum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is est magister omnium quæ orta sunt, Dei consiliarius qui præsciuit omnia. Is autem ab alto à prima mundi constitutione, multifariam multisque modis & docuit & perficit. Vnde merito dictum est: ne dixeritis vobis magistrum super terram. Vides vndenam ansas acceperit vera philosophia, etiam si lex sit imago & vmbra veritatis. Sed Græcorum nimius amor sui, quosdam homines prædicat doctores. Quomodo ergo ad deum creatorem omnis recurrit paternitas, ita etiam ad Dominum, eorum quæ bona sunt & honesta doctrina, & quæ iustificat, & quæ ad hoc deducit & fert opem. Si qui autem ex aliqua affectione semina veritatis quomodocunque accepta non enutrierunt sed terræ sterili & aridæ mandantes, ea herbis suffocarunt agrestibus, quomodo Pharisæi à lege declinarunt, doctrinas humanas inducentes: nō est eorum causa magister, sed qui perperam audire voluerunt. Qui autem ex eis crediderunt & domini aduentui, & scripturarum declarationi, ij versantur in cognitione legis, sicut etiam Philosophi, per doctrinam domini, perducuntur ad agnitionem veræ philosophiæ. Eloquia enim domini eloquia casta, argentum ignitum probatum terræ, purgatum septuplum, aut quòd vt argentum sæpe purgatum probatur iustus, domini nummus effectus, & qui regalem accepit characterem: aut quoniam Salomon quoque dicit linguā iusti esse argentum ignitum, probatam autem & sapientem doctrinam, esse laudabilem & admittendam significans, quando sæpe terra fuerit expurgata, hoc est, quando anima cognitione prædita fuerit multis modis sanctificata, per astinentiam à terrenis inflammationibus. Sanctificatur autem corpus quoque in quo habitat, cum vt proprium dedicatur in sancti tēpli puritatem & sinceritatem. Quæ est autem in corpore primæ animæ prima purgatio, ea est abstinentia à malis, quam quidam existimant perfectionē ac con

Margin notes: Heb. 1. (beside "ne, multifariam…"); Matth. (beside "cit. Vnde merito…"); Psal. 11. (beside "phiæ. Eloquia…")

summationem, eaque est, vt semel dicam perfectio cõmunis Iudæi fidelis & Græci. Eius autem qui est cognitione præditus, post eam quæ aliis lege decernitur perfectioné, iustitia procedit ad operationem beneficentię, & cui iustitiæ augmentum creuit ad beneficétiam, ei perfectio permanet in immutabili habitu beneficentiæ ad Dei similitudinem. Nam qui sunt quidem semen Abrahæ & serui Dei, ij sunt vocati. Filij auté Iacob, eius electi, qui supplantauerunt vitij operationem. Si ergo & ipsum Christum dicimus sapientiam, & eius operationem, eam quę fit per Prophetas, per quam edisci potest traditio quæ est ex cognitione, vt ipse per præsentiam sanctos docuit Apostolos: sapientia fuerit cognitio, vt quæ sit scientia & cõprehensio eorum quæ sunt & futura sunt & præterita, stabilis & firma, vt quæ à filio Dei sit tradita & reuelata. Atque si est quidé sapientis finis, cõtemplatio: ea quidem contemplatio quæ est adhuc philosophorum, diuinam appetit scientiam: nondum autem assequitur, nisi per disciplinam acceperit vocem propheticam sibi declaratam, per quam accipit quomodo se habent, habuerunt, & habitura sint, quę sunt, quę futura sunt, & prius fuerunt. Cognitio autem ipsa est, quę per successioné ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita peruenit. Hinc ergo cognitio seu sapiétia exerceatur oportet ad contemplationis habitum æternum, & in quem non cadit alteratio. Nam Paulus quoque in Epistolis non videtur reprehendere philosophiam: sed eum qui est particeps altitudinis cognitionis, non vult amplius recurrere ad Græcam philosophiam, eam allegoricè vocans mundi elementa, vt quæ elementa quodammodo doceat, & sit veluti disciplina præcedens veritatem. Quocirca ad Hebræos quoque scribens qui à fide ad legem reflectebantur. An rursus, inquit, opus habetis vt vos doceam quænam sunt elementa initij eloquiorum Dei; & facti estis opus habentes lacte & non solido cibo. Similiter auté ad Colossenses quoque qui conuertuntur ex Græcis: Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & Hebr. 5. Colo. 2.

inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi, & non secũdum Christum, significans elementalem doctrinam reuerti ad philosophiam. Quòd si quis dicat per hominum intelligentiam fuisse inuentam à Græcis philosophiam, atqui inuenio scripturas dicentes intelligentiam esse à Deo missam. Psalmographus quidem certè maximum esse donum existimat intelligẽtiam, & petit dicens: Seruus tuus ego sum, fac vt sim intelligens. Nunquid autem multiplicem petens cognitionem scribit Dauid, bonitatem & disciplinã & cognitionem doce me, quoniam mandatis tuis credidi. Testamenta esse principalia & maximæ auctoritatis, est extra controuersiam, & dari præstantioribus. Dicit quidem certè Psalmus de Deo: Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non manifestauit eis. Illud autem: Non sic fecit, fecisse quidem significat, sed non sic. Illud ergo sic, positum est, vt fiat comparatio cum nostra excellentia. Poterat autem vtique Propheta dicere absolutè, Nõ fecit absque additamento huius, Sic. Quinetiam Petrus quoque in Actibus: In veritate cõprehendo, inquit, quòd Dominus non acceptor personarum: sed in omni gente qui temet ipsum & operatur iustitiam, est ei acceptus. Non tempore ergo perfectum est vt Deus personas non respiceret, sed id fuit ab æterno. Neque verò cepit vnquam eius beneficentia. Sed neque circunscribitur locis vel vllis hominibus. Neque enim singularis eius beneficéntia. Aperite mihi, inquit, portas iustitiæ, in ipsas ingressus, confitebor Domino. Prophetæ autem dictum exponens Barnabas; infert: Cum multæ portæ sint apertæ, quæ est in iustitia, ea est in Christo, in quam beati sunt omnes qui sunt ingressi. Eidem sententiæ adhæret illud quoque Propheticum, Dominus super aquas multas, vtpote quòd non solum testamenta diuersa, sed etiàm diuersi mõdi doctrinæ sint ij qui inter Græcos adducunt ad iustitiam, & qui inter barbaros. Iam verò apertè quoque psallit Dauid, veritati ferens testimonium: Auertantur peccatores in infer-

Significans, Græcè habet ἀγνοῶν inescans sed lege δηλῶν id est, significans.

Psal. 118.

Psal. 147.

Act. 10.

Psal. 117.

Psal. 28.

Psal. 9.

num, Omnes gentes quæ obliuiscuntur Dei. Obliuiscuntur scilicet eius cuius prius meminerant, & quem cognoscebant priusquam obliuiscerentur, cum iubet valere & amandant. Erat ergo quædam obscura Dei cognitio etiam apud gentes. Et hæc quidem ita se habeant. Oportet autem eum qui est cognitione præditus multa didicisse. Et quoniam dicunt Græci, cum prior cœpisset Protagoras, paratam esse orationẽ quæ cuiuis orationi aduersetur, dici conuenit etiam aduersus tales orationes. Dicit enim scriptura: Qui multa dicit, vicissim quoque audiet. Parabolam autem Domini quis intelliget, nisi sapiens & sciens & qui diligit Dominum suum? Sit ergo qui talis est fidelis. Sit eiusmodi vt possit explicare cognitionem. Sit sapiens in verbis discernendis. Sit in factis admirabilis. Sit castus & mundus: eo enim debet esse magis humilis, quo videtur esse maior, Dicit Clemens in epistola ad Corinthios. Talis vt qui possit parere præcepto, & aliquos quidem ex igne rapite: misereminí autem eorum qui discernuntur. Falx quidem certè facta est vt rami amputentur, sed implexos quoque palmites in ea distinguimus: & spinas quæ vitibus cohærescunt excindimus, ad quas non potest accedi facile. Hæc autem omnia referuntur ad putandas vites. Rursus homo factus est principaliter ad Dei cognitionem, sed & est Geometra, & agricola, & philosophatur, ex quibus vnum quidem factum est ad viuendum: alterum verò ad bene viuendum: tertium ad ea meditanda quæ demonstrant. Porrò autem illi qui dicunt philosophiam esse profectam à Diabolo, illud quoque sciant, quòd scriptura dicit Diabolum transfigurari in Angelum lucis. Quid agentem? Prophetantem scilicet. Si autem prophetat vt Angelus lucis, vera dicit scilicet. Si angelica lucida prophetat, tunc etiam prophetat vtilia quando transfiguratur ad similitudinem operationis, etiam si sit alius, quatenus est subiectum defectionis. Nam quomodo deceperit quempiam, si non studiosum per vera adducat ad coniunctionem & familiaritatem, & ita postea ad verum attrahat, & 2. Cor. 11.

alioqui inuenietur scire veritatem, etsi nō ita vt comprehendat, ita tamen vt non sit eius ignarus. Non est ergo falsa philosophia, etiam si qui est fur & mēdax, per transfigurationem operationis vera dicat. Neque verò propter eum qui dicit, sunt imperitè ea prius dānanda quæ dicuntur. Quod in iis quoque qui nunc prophetare dicuntur est obseruandum: sed sunt considerande quæ dicuntur an veritati cohæreant. Iam verò si vniuersa quoque ac generali oratione, quæcūque sunt necessaria & vitæ vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus, minimè errabimus, vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datam esse testamentum, vt quæ sit fundamentum Christianæ philosophiæ, etiam si qui ex Græcis philosophātur, ad veritatem sua sponte obsurdescāt, barbarorum vocem vilipēdentes, aut etiam reformidantes mortis periculum quod impendet fideli à legibus ciuilibus. Quomodo autem in barbara philosophia: ita etiam in Græca seminata sunt zizania ab ipso verò agricola zizaniorum. Vnde etiam & quæ sunt apud nos, exortæ sunt hæreses in bono & genitali tritico: & qui Epicuri impietatem, & voluptatē, & quæcunque alia sata sunt præter rectam rationem, diuinitus datæ agriculturæ sunt Græcis fructus adulterini.
1.Cor.2. Hanc dicit Apostolus sapiētiam huius seculi, quæ est scilicet voluptaria, & nimio tenetur sui amore, vt quæ doceat quæ sunt huius mūdi, & quæ sunt circa ipsum solum, & consequenter, quod ad præfecturam attinet, est subiecta iis qui hîc sunt principibus. Quamobrem singularis hęc philosophia quodammodo tradit elementa eius quæ verè perfecta est scientiæ, quæ versatur circa ea quæ percipiuntur intelligentia, & his adhuc magis spiritalia, quæ oculus non vidit, & au-
1.Cor.3. ris non audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, prius quàm quod de iis est verbum, magister noster, nobis aperiat sancta sanctorum, & his præterea sanctiora per ascensum reuelet iis qui germanè sincerèque & non adulterinè sunt hæredes Dominicæ adoptionis. Iam enim audemus dicere (hic enim est fides cogni-

tionis) eum omnia scire, & firma comprehensione comprehendere, ea etiam quæ sunt nobis dubia & inexplicabilia, qui verè est cognitione præditus, cuiusmodi fuit Iacobus, Petrus, Ioannes, Paulus, & reliqui Apostoli. Est enim prophetia cognitione plena, vt quę data sit à Domino, & rursus per Dominum declarata Apostolis? Nunquid autem cognitio est proprietas animæ ratione præditæ, quæ ad hoc exercetur, vt per cognitionem inscribatur ad immortalitatem. Sũt enim ambæ animæ potestates, cognitio inquã & appetitio seu impulsio. Inuenitur autem appetitio motus quidam qui est post aliquam assẽsionẽ. Qui enim ad aliquam impellitur actionem, ante actionem sumit cognitionem. Secundo autem appetitionem seu impulsionem. Præterea in hoc quoque cõsideremus. Quoniã enim discere est antiquius quàm agere. Nam naturaliter qui agit, id quod vult agere prius discit. Et cognitio quidem est ex eo quòd didicerit. Egisse autem, ex eo quòd appetierit seu incitatus sit: & ex quod discatur, est cognitio: scientiam autem sequitur appetitio, post quam actio: omnis actionis quæ ratione suscipitur principium & opifex, fuerit cognitio. Quare rursus meritò ex ea sola formam & characterem suscipit proprietas animę ratione præditæ. Re vera enim appetitio quidem, sicut etiam cognitio, mouetur in iis quę sunt. Cognitio autem eo ipso, est quędam animæ consummata contemplatio eorum quæ sunt, aut alicuius, aut aliquorum, aut omnium simul. Quanquam dicunt aliqui sapientem hominem persuasum habere esse quędam quę cõprehendi nequeãt, adeo vt de iis aliquam cõprehendat comprehensionem, nempe quòd comprehendi nequeant quæ sunt incomprehensibilia, quod quidem est commune, & eorum qui parũ possunt prospicere. Nam qui est eiusmodi, confirmat esse aliqua quæ comprehendi nequeant. Ille autẽ cognitione prędıtus, de quo loquor, ipse ea comprehendit quę videntur ab aliis non posse cõprehendi, vt qui credat Dei filio nihil esse incõprehensibile, vnde nec esse eiusmodi vt doceri nõ possit.

ὁρμὴ impulsio ad aliquid agendum.

Qui enim propter suam in nos charitatem passus est, nihil omiserit quòd faciat ad doctrinam cognitionis. Fit ergo ipsa fides, firma & stabilis constansque demonstratio in iis quæ tradita sunt à Deo, quam sequitur veritas. Quòd si quis etiam desiderat multarum
Sap. 8. rerum experientiam, nouit antiqua, & coniectat futura: scit strophas orationum, & solutiones ænigmatum. Præscit signa & prodigia: & temporũ euentus, discipulus sapientiæ. Talis enim estis qui est cognitione præditus, vt in eum eæ solæ cadant affectiones quæ oriuntur vt corpus maneat, nempe fames, sitis, & similia. Sed in Seruatore quidem corpus, vt corpus, necessaria postulare ministeria vt permaneat, fuerit ridiculum. Comedebat enim, non propter corpus quod sancta virtute continebatur: sed ne eis qui vna cum eo versabantur, in mentem veniret de eo aliter sentire, sicut certè postea quidam existimarunt eum apparuisse visione & phantasmate. Ipse autem, vt semel dicam, erat impatibilis, quem nullus subit motus affectionis, neque voluptas, nec dolor. Apostoli autem cum iram & metum & cupiditatem, per Dominicam doctrinam, ex vberiori quadam cognitione superassent, ne ea quidem quæ videntur bona ex patibilibus motionibus, vtpote cõfidentiam, æmulationem, gaudium, cupiditatem susceperunt, vt qui propter firmum quendam & stabilem statum mentis, nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manentes alieni ab alteratione, post Domini quidem certè resurrectionem. Nam & si ea quæ prius dicta sunt, si cum ratione fiant, aliquis bona esse accipiat: at in perfecto quidem certe minimè sunt admittenda, qui neque habet confidentiam, neque enim versatur in rebus grauibus & molestis, cum ex iis quæ sunt in vita, nihil graue molestúmue existimet, neque potest eum aliquid abducere à Dei charitate, neque tranquillitate animi opus habet (neque enim in dolorem incidit animíue angorem) cum persuasum habeat omnia rectè fieri, neque irascitur, nihil est enim quod eum ad iram moueat, cum semper
Deum

Deum diligat,& ad hoc ſolum totus ſit conuerſus, & ideo ex Dei creaturis nullam habet odio. Sed neque æmulatur: nihil enim ei deeſt ad aſſimilationẽ quo ſit bonus & honeſtus. Sed neque amat aliquem communi hac amicitia: ſed creatorem diligit per creaturas, neque ergo in cupiditatem aliquam incidit aut appetitionẽ, neque in anima indiget aliquo ex aliis, cum iam per charitatem verſetur cũ dilecto, cui quidem iam eſt familiariter coniunctus per electionem: & per habitũ qui procedit ex exercitatione, ei appropinquat continentius, & eſt beatus propter bonorum abundantiam. Quamobrem his de cauſis maxima vi contendit aſſimilari Domino in impatibilitate. Eſt enim verbum ſeu ratio Dei intelligens, per quam mentis imago & aſſimilatio in ſolo homine cernitur, vel etiam Dei formis & Deo ſimilis ſit per animam vir bonus, & rurſus Deus eſt hominis formæ ſimilis, forma enim vniuſcuiuſque eſt mens, ex qua characterem ſuſcipimus. Quo fit vt qui peccant in hominem, ſint impij & execrandi. Eſt enim nugatorum dicere, eum qui eſt cognitione præditus & perfectus, non oportere eximere iram & confidentiam, vtpote quod abſque his neque ſit aduerſus ea quę ingruerint excitandus, neque quæ ſunt grauia toleraturus. Sed ſi etiam cupiditatem ab eo abſtulerimus, fore vt ab omnibus rebus moleſtis & aſperis conturbetur & obruatur, & ideo à vita peſſimè excedat, ſi non ſit eius particeps, aut, vt quibuſdam videtur, non eum capiat earum rerũ deſiderium quas capit viros bonos & honeſtos. Si ergo omnis coniunctio & conciliatio quæ cum iis quæ ſunt bona & honeſta initur, fit cum appetitione: quomodo manet, inquit, impatibilis is qui ea quæ ſunt honeſta expetit. Sed hi, vt videtur, neſciunt diuinitatem charitatis. Non eſt enim vtique charitas eius qui diligit appetitio, ſed eſt beneuola & firma coniunctio, in vnitatem fidei reſtituens eum qui eſt cognitione præditus, loco & tempore minimè indigentem. Qui autem per charitatem iam fuerit in iis in quibus eſt futurus, vt qui ſpem præceperit per

cognitionem, nihil expetit, vt qui, quo ad eius fieri potest, habeat quod est expetendũ. Meritò ergo manet in vno immutabili habitu, diligens ex cognitione. Neque ergo vehementi ardebit studio vt assimiletur bonis, cum habeat per charitatem id quod est bonum & honestum. Confidentia autem & cupiditate quid ei adhuc est opus, cum impatibili Deo coniunctionem & familiaritatem acceperit per charitatem, & per eam se in eius amicorum numerum adscripserit. Is ergo qui est cognitione prӕditus & perfectus, eximendus est à quauis animӕ affectione ac perturbatione. Cognitio enim efficit exercitationem, exercitatio autem habitum vel affectionem. Eiusmodi autẽ constitutio efficit impatibilitatem, non autem animi motuum moderationẽ. Fruitur autem impatibilitate perfecta & absoluta amputatio cupiditatis. Sed nec eorũ quӕ vulgo iactãtur bonorũ, hoc est, patibilium bonorũ quӕ adiungũtur animi perturbationibus, est particeps is qui est cognitione prӕditus, vt exempli causa, lӕtitiӕ, quӕ adiuncta est voluptati, & mœstitię, ipsa enim adiuncta est dolori, & cautionis: Subiicitur enim metui. Sed nec excãdescẽtiӕ, collocata est enim propter iram, etiamsi quidã dicant ea iam nõ esse amplius mala, sed bona. Fieri enim nõ potest vt qui iam semel est cõsummatus per charitatem, & inexplebilẽ cõtemplationis delectationẽ ӕternè & insatiabiliter percipit, eáque fruitur paruis & humilibus quibusdã & abiectis delectetur. Quӕ enim iusta ei amplius restat causa cur ad bona mundana reuertatur, qui eã acceperit lucẽ ad quã nõ patet aditus, etsi nondũ tẽpore, & loco, at illa quidẽ certe cognitione prӕdita charitate, propter quam sequitur hӕreditas, perfectáque & absoluta restitutio: per opera cõfirmãte eo qui reddit mercedẽ, quod quia elegit per cognitionẽ, prӕuenit per charitatẽ accipiens is qui est cognitione prędit⁹. An nõ enim peregrinans ad Dominum propter suam in eum charitatẽ, etiamsi in terra cernatur eius tabernaculum, seipsum quidem à vita non educit? non est enim ei permissum, sed animam abducit à motibus &

affectionibus, est enim ei concessum, & rursus viuit morte affectis cupiditatibus, & corpore non amplius vtitur, sed solum ei permittit vti necessariis, ne ei præbeat causam dissolutionis. Quemadmodum ergo est ei amplius opus magni animi virtute, qui in malis nõ versetur, vt qui ne sit quidem præsens, sed totus sit cũ eo quem diligit. Quis verò est etiam vsus temperantiæ, cum ea non egeat? Tales enim habere cupiditates, vt temperantia opus sit ad eas cõtinendas ac coërcendas, nondum est mundi, sed eius qui adhuc mouetur animi perturbationibus. Magni autem & excelsi animi virtus assumitur propter metum & timiditatẽ. Non est enim vtique decorum vt Dei amicus, quem Deus prædestinauit ante mundi cõstitutionem vt referatur in summam filiorum adoptionem, voluptatibus subiiciatur vel timoribus, & occupetur in comprimendis animi perturbationibus. Audacter enim dixerim, quemadmodum est prędestinatus per ea quę eget & id quod consequetur: ita ipse quoque cũ prędestinauerit, propter eum quem cognouit, habet quem dilexit nec habet futurum coniectu difficile, sicut multi viuunt coniectantes: sed per fidem cognitione præditam, accepit id quod est incertum & obscurum aliis, & propter charitatem, iam est ei præsens id quod eiis futurum. Credidit enim, & propter prophetiam, & propter præsentiam, Deo qui non mentitur, & habet id quod credidit, & obtinet promissionem, veritas autem est qui promisit, & finem promissionis, propterea quòd fide dignus sit is qui promisit, firmiter ac stabiliter accepit per scientiam. Is autem qui per eum in quibus est statum, nouit firmam ac stabilem futurorum comprehensionem, futuro occurrit per charitatem. Iam verò nec optabit quidem consequi ea quæ hic sunt, cui persuasum est fore vt consequatur ea quæ verè bona sunt, sed semper optabit fectam & rectè se gerentem tenere fidem, & prætereà quàm plurimos fieri sibi similes ad Dei gloriam, qua perficitur & cõsummatur per cognitionem. Est enim salutaris, qui Seruatori assimilatur, quatenus huma-

ne naturæ fas est ad eius peruenire imaginem, in exequendis præceptis, ea minimè transgrediendo, rectè se gerens. Hoc autem est Deum colere, per eam quæ verè est iustitiam factorum & cognitionis. Huius vocem in precatione non expectat Dominus, pete, inquiens, & faciam, animo cogita, & dabo. In summa enim, in eo quod vertitur ac mutatur, fieri non potest vt id quod est immutabile, concrescat & concilietur. Cum autem in continua mutatione, & ideo instabili, versatur facultas animæ principalis, non conseruatur vis habitus. Quomodo enim qui ab iis quæ extrinsecus ingrediuntur & incurrunt semper mutatur, habitum & affectionem tenere, & vt semel dicam, scientiam possidere potuerit. Quanquam Philosophi quoque virtutes habitus & affectiones & scientias existimant. Quomodo autem non simul generatur cũ hominibus, sed est mixta scientia: & vt discatur quidem in principio opus est attentione educationéque & incremento: deinde ex assidua, & quæ non intermittitur, meditatione peruenit ad habitum: ita etiam perfecta & consummata in habitu mystico, propter charitatem manet talis vt non possit excidere. Non solum enim primam causam, & eam quæ ab ea est genita causam comprehendit, & in his est firmus ac stabilis, stabiliter stabiles, & quæ excidere & dimoueri nequeunt, rationes possidens. Quinetiã de bonis & malis, & de vniuerso rerum ortu ac generatione, & vt semel dicam, de iis quæ locutus est Dominus, accuratissimam & exactissimam à mundi constitutione ad finem vsque veritatem, ab ipsa veritate didicit, non si quid visum fuerit probabile, aut ex Græca oratione necessarium, ipsi veritati præponens. Quæ autem à Domino dicta sunt, pro apertis & manifestis sumens, etiamsi aliis obscura fuerint, iam de omnibus accepit cognitionem. Quæ sunt autem apud nos eloquia, & de iis quæ sunt, vt sunt, respondent: & de futuris, vt erunt: & de iis quæ facta sunt, vt fuerunt. In iis solis quæ scientiam constituunt, cum sit scientia præditus, se præclare geret, & de bono tractãdam suscipiet ora-

tionẽ, iis quę intelligentia percipiuntur ſemper adhę-rens: ab illis ſupernis archetypis exemplaribus ſuam rerum humanarum deſcribens adminiſtrationẽ, quomodo qui nauigant, nauem ad aſtrum dirigunt: ad omnem bonam actionem ſemper præſto & paratus, omnia grauia & moleſta ſolitus deſpicere, quãdo aliquid ſuſtinere oportuerit, nihil temerarium, neque quod ſibi & Reipublicæ nõ conueniat, vnquàm peragens, prouidus ac proſpiciens, & qui minimè flectitur voluptatibus, tam iis quæ verè ſunt, quàm iis quæ noctu accidunt. Tenui enim diætæ, quæ vt paucis ſit contentus efficit, aſſuefactus, eſt temperans, & moderatus cum grauitate & honeſtate, paucis ad vitam neceſſariis indigens: nihil quærens quod ſit ſuperuacaneum, ſed nec hæc vt principalia, ſed ex vitæ conſuetudine, vt peregrinationi, carnis neceſſaria, quantum neceſſe eſt admittens. Præcipua enim eſt ei cognitio. Per cõſequentiam ergo iis quoque attendit quę exercent ad cognitionem, ſumens ex vnaquaque diſciplina id quod confert ad veritatem. Ex muſica ergo perſequens proportionem quæ eſt in iis quæ ſunt coniuncta & compoſita. In Arithmetica autem adnotans augmenta & decremẽta numerorum, & eas quæ ſunt inter ſe inuicem relationes, & quòd plurima cadunt in proportionem numerorum: & Geometricam ipſam ſubſtantiam in ſeipſa contemplans & aſſuefaciens, aliquod continuum intelligentia percipit ſpatium, & immutabilem eſſentiam quæ eſt alia à corporibus. Et rurſus ab Aſtronomia à terra eleuatus, vna cum cœlo mente in altum extolletur, & ſimul cũ eorum conuerſione circumagetur, ſemper conſiderans diuina, & eam quæ eſt inter ſe inuicem cõſenſionem & conuenientiam, à quibus adductus Abraham adſcendit ad cognitionem eius qui creauerat. Quinetiã dialectica vtetur is qui eſt cognitione præditus, eligens diuiſionem generum in ſpecies: & adducet eorum quæ ſunt diſtinctionem, donec attigerit prima & ſimplicia. Multi autem non ſecus pueri laruas, timent Græcam Philoſophiam, dum verẽtur ne eos ab-

ducat. Sed si talis est apud eos fides, non dixerim enim cognitionem, vt probabilitate orationis per eos dissoluatur: fateantur se non esse habituros veritatem. Veritas enim, vt aiunt, est insuperabilis. Dissoluitur autem falsa opinio. Iam enim eligimus purpurā per comparationem alterius purpuræ. Quare si quis fatetur se non habere cor rectè informatum, & explicatum, is non habet mensam argentariorum, sed neque rationem quæ habet vim iudicandi. Et quemadmodum erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum nummum à falso & adulterino?
Psal. 114. Clamauit autem Dauid: In æternum non commouebitur iustus. Neque ergo fallaci oratione, neque falsa voluptate. Vnde neque mouebitur à sua hæreditate. Ab auditione ergo mala non timebit. Neque ergo ab inani calumnia, sed nec à falsa opinione quæ eum circumsistat. Sed neque astutas & callidas pertimescet orationes, qui eas potest discernere ad interrogandum & rectè respondendum. Est enim dialectica veluti vallus quidam, ne veritas conculcetur à Sophistis. Oportet enim eos qui laudantur in sancto nomine Domini, vt vult Propheta, lætari corde quærentes
Psal. 68. Dominū. Quærite ergo eum, & confirmemini. Quærite faciem eius perpetuo modis omnibus. Nam cum multifariam & multis modis sit locutus, non absolutè cognoscitur. Non his ergo tanquam virtutibus vtens, is qui est cognitione præditus, habebit disciplinarum multarum cognitionem, sed vtens tāquam adiutricibus in communibus & propriis discernendis admittet ad veritatem. Est enim omnis erroris & omnis falsæ opinionis causa, non posse discernere quánam ratione inter se conueniant ea quæ sunt, & quánam ratione differant. Sin autem non persequatur quis orationem, quatenus ea sunt diuisa, nō animaduertet se confundere communia & propria. Hoc autē si fiat, necesse est vt via amittatur & incidatur in errores. Nominū autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis magnam lucem affert animis. Necesse est enim exaudire & dictiones plura significantes, &

plures, quando quid vnum significant. Vnde etiam fit vt rectè respondeatur. Vitãdus est autem multus eius & planè inutilis abusus, qui consumitur in iis in quibus non oportet, eo qui est cognitione prædito, vtente disciplinis tanquam præexercitationibus, quæ adiuuantium causarum instar habeant, & ad accuratam veritatis traditionem, quatenus id potest assequi, nec ab eo potest diuelli, & ad propulsandas artificiosas rationes quæ improbè moliuntur excindere veritatem. Nõ relinquet ergo ea quę promouent ad eas quæ sunt in orbe disciplinas, & Græcã philosophiã: sed nõ principali ratione, sed ea quæ est necessaria, & secunda, & quæ deriuatur ex circunstãtiis. Quib⁹ enim ĩprobe & malitiose vtũtur ij qui suã operã ponũt in hæresibus, iis rectè vtetur iis qui est cognitione prędìtus. Cum sit ergo singularis veritas quæ in Græca apparet philosophia, q̃ verè quidẽ est veritas quomodo Sol illuminãs colores, & albũ & nigrũ, ostẽdit qualis sit vnusquisque eorũ sic ipsa quoq; refellit omnẽ sermonis probabilitatẽ. Merito ergo à Gręcis quoque acclamatũ est: Principiũ magnæ virtutis est regina veritas. Quẽadmodũ ergo in Astronomia habemus exemplum Abraham: ita etiam in Arithmetica eundem Abraham. Cũ enim audiisset abductũ fuisse Loth captiuum, trecentis vernaculis suis numeratis, hostes aggressus vincit maximum eorum numerum. Dicunt ergo Dominici quidem signi typum, quod ad figuram attinet, esse elemẽtum, quod significat trecentos ἰῶτα autem & ἦτα significare nomen salutare. Significari ergo eos esse Abrahæ domesticos & ei coniunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum & nomen Domini confugerunt, & superasse eos qui ipsos abducebant in captiuitatẽ, & plurimas gẽtes infideles q̃ eos sequebãtur. Iã verò numerus quidẽ trecẽtenarius est ternarius in cẽtenario. Decimus autẽ citra vllã controuersiã est vndiquaque perfectus. Octo autẽ qui est primus cubus, est æqualitas in omnibus dimẽsionib⁹ lõgitudinis, latitudinis, & altitudinis. Dies hominum, inquit, erũt. 100. & 20. anni. Est autę numer⁹ ab vnitate p cõpositionẽ quint⁹

T. litera est typus crucis, quæ litera significat etiam trecẽtos. I. H. verò & Iesũ significat, & octodecim.

Gen. 6.

decimus. Luna autem quintadecima est plena. Est autem alias quoque centum viginti numerus triangulus, & constat ex paritate quidem numeri.64. Quorũ quæ fit per partem compositio, gignit quadratos. 1.3. 5.7.9.11,13.15. Ex imparitate autem numeri.56. nempe septem paribus à binario, qui generant eos qui sunt altera parte longiores.2.4.6.8.10.12.14. In alio rursus significato constat.120. numerus ex quatuor, vno quidem triangulo, nempe.15. altero verò quadrato, nẽpe.25. tertio autem pentagono, nempe.35, quarto autẽ hexagono, nempe, 45. Eadem enim proportione sumptum est.5. in vnaquaque specie. Triangulorum enim ab vnitate.5. quidem est.15. Quadratorum verò.25. & eorum qui deinceps sequuntur, per proportionẽ. Iam verò numerus.25. qui est.5. ab vnitate dicitur esse symbolum tribus Leuiticæ. Numerus autem.35. ipse quoque habetur ex ea quę fit ex duplis descriptione, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica, nempe.6.8.9.12. Quorum compositio generat numerũ.35. In his diebus dicunt Iudæi formari fœtus septem mensium. Numerus autem.45. constat ex descriptione quæ fit ex triplis, nempe.6.9.12.18. quorum cõpositio procreat.45. Et in his similiter diebus dicunt formari fœtus nouẽ mensium. Et est hoc quidem forma exempli Arithmetici. Geometriæ autem testimonium fit tabernaculum quod construitur, & arca quæ fabricatur, quæ quibusdam proportionibus, quæ cum summa ratione procedunt, diuinis construuntur inuentionibus, per donum intelligentiæ, quæ à sensilibus ad ea quæ percipiuntur intelligentia, vel potius ab iis ad sancta, & sancta sanctorum nos traducit. Ligna enim quadrata, significãt quadratam figuram quoquo versus peruasisse, securitatem & stabilitatem efficientem rectis angulis. Et ædificij quidem longitudo erat trecentorum cubitorum. Latitudo verò quinquaginta, altitudo autem triginta, & supernè in cubitum, qui ex lata base acuitur instar pyramidis definit arca, eorum qui per ignem purgantur & probantur symbolum. Hæc Geometrica præbetur proportio ad sanctas illas transmittendum

Post.64 videtur hæc verba deesse. Nempe octo, imparibus ab vnitate, Vbi autem est, Gignit quadratos, videtur legendũ gignit triangulos.

mansiones, quarum differentias subiectorum numerorum ostenduut differentiæ. Qui autem inferuntur numeri, sunt secupli, vt trecenta ad quinquaginta, & decupla, vt trecenta sunt decupla ad.30. & ἐπιδίμοιροι hoc est superbi partientes. Quinquaginta enim sunt ad.30. superbi partientia. Sunt autem qui trecentos cubitos dicũt esse symbolum signi Domini. Quinquaginta autem, spei & remissionis quæ datur in pentecoste. Et triginta, aut, vt est in nõnullis, duodecim, dicunt significare prædicationem, quoniam tricesimo quidem anno prædicauit Dominus, duodecim autem fuerunt Apostoli. Et in cubitum consummatum fuisse ædificium, iusti profectu desinente in monadem, & in vnitatem fidei. Mensa autem in templo erat sex cubitorum, & eius pedes quatuor erant circiter unius cubiti & dimidij. Colligunt ergo omnes cubitos duodecim, conuenienter duodecim mensium conuersioni quæ fit per circulum anni, quibus terra omnia producit & perficit, cum quatuor temporibus anni inita consuetudine. Terræ autem, vt arbitror, imaginem mensa significat, quæ quatuor fulcitur pedibus, æstate, autumno, vere, hyeme, per quos annus ingreditur. Quocirca dicit etiam mensam habere vndulas inflexas ac tortiles, aut quòd temporum conuersionibus omnia circumagantur, aut fortasse significauit terram quam circunfluit Oceanus. Præterea exemplum musicæ simul psallens & prophetans ponatur Dauid, Deũ concinne & numerose laudans. Doricæ autem harmoniæ maximè conuenit genus ἐναρμόνιον, id est, concinnum, & Phrygiæ διατόνον quod est vehemens aut acutum, vt ait Aristoxenus. Barbari itaque Psalterij harmonia, modorum ostendens honestatem & grauitatem, cum sit antiquissima, maximè fuit exemplum Terpandro ad Doricam harmoniam, Iouem laudanti hoc modo. Iupiter omnium principium, Dux omnium, hoc hymnorum principium ad te mitto Iupiter. Potuerit autem a Psalmographo allegoricè accipi cithara, in primo quidem significato, Dominus. In secundo autem ij qui proximè ac continenter pul-

Illud Aut vt est i nõnullis, duodecim, videtur esse omnino tollendũ vt superfluũ.

sant animas, canticum præeunte Domino. Populus quoque qui fit saluus, dici potuerit cithara per Dei inspirationem. Et qui per Dei cognitionem musicè glorificat, exauditur, verbo pulsans ad fidem. Aliter quoque acceperis musicam cõsonantiam, nempe ecclesiasticam, legis & Prophetarum simul & Apostolorum, vna cum Euangelio, & concentum qui in vnoquoque propheta est positus, dum ab vna persona ad aliam transilitur. Sed plurimi, vt videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti, non secus ac socij Vlyssis, rusticè aggrediuntur doctrinam, non Sirenes, sed numeros & modos prætereuntes, obstruentes ora propter inscitiam, quoniam sciunt, si Græcis disciplinis aurẽ semel præbuerint, futurum vt nunquam possint reuerti postea. Ei autem qui decerpit id quod est cõducibile ad vsum Catechumenorum, & maximè eorum qui sunt Græci, Domini autem est terra & plenitudo eius, non est abstinẽdum à studio doctrinæ, instar brutorum animátium. Sunt autem plurima iis qui audiunt, quoad eius fieri potest, suppeditanda auxilia. Sed nequaquam est in his immorãdum, præterquam ad id quod ex iis accipi potest commodi, vt cum id acceptum possederimus, possimus domum reuerti ad veram philosophiã, quæ est firmum animæ refugium quod ab omnibus præbet securitatem. Est ergo attingenda musica ad mores ornandos & componendos. Certè etiam in conuiuio nobis inuicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatem, & Deum glorificãtes propter copiosam donationem eorum quibus vtuntur & fruuntur homines, & quòd perpetuo suppeditata fuerint nutrimenta ad augmentum corporis & animæ. Est autem superuacanea respuenda musica, quæ frangit animos & variè afficit, vt quæ sit aliquãdo quidem lugubris, aliquando verò impudica & incitãs ad libidinem, aliquãdo autem limphata & insana. Eadem ratio est etiam de Astronomia. Ea enim cum rerum sublimium cognitione, de figura vniuersi, & cœli conuersione, & astrorum motione, ad creantem virtutem propius adducens animam, docet nos facile sentire

tempora anniuersaria, mutationem aëris, ortúsque & occasus syderum. Nam ars quoque nauigandi & agricultura referta est vsu qui ex ea redundat: sicut Geometria, Architectura, & ars ædificandi. Efficit autē hæc quoque disciplina vt anima maximè assequatur, & verum perspiciat, & falsum arguat, certásque assensiones inueniat & proportiones, adeò vt venetur simile in dissimilibus, inducitque nos vt inueniamus longitudinē absque latitudine, & superficiem quæ caret altitudine, & signum quod nullas habet partes, & à sensilibus nos traducit ad ea quæ percipiuntur intelligenta. Philosophiam ergo adiuuant disciplinæ, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate . Ecce enim chlamys primum fuit vellus, deinde carptum fuit , & subtegmen staménque factum est, Deinde fuit contextum. Oportet ergo animam prius esse præparatam, & variè elaboratam, si sit constituenda optima & præstantissima. Nā veritatis alia quidem est pars quæ versatur in cognitione, alia verò in actione. Profluxit autem à contemplatione. Magna autem exercitatione opus est & experientia. Quinetiam contemplationis, alia quidē pars est vt aduersus proximos; alia verò vt aduersus seipsum. Quamobrem sic quoque eruditionem oportet esse cōparatam vt vtrisque conueniat. Ei ergo qui sufficienter didicerit illa quæ continent ea quæ deducunt ad cognitionem, licet deinceps manere quietū, actiones dirigendo ad contemplationem. Cum autem propter proximorum vtilitatem, alij quidem se conferant ad scribendum, alij verò ad Verbum tradendum se cōparent, cum alia doctrina est vtilis, tum scripturarū Domini lectio est necessaria ad eorum quæ dicuntur demonstrationem, & maximè si ij qui audiunt accedunt ex Græcorum doctrina. Quandā talem ecclesiā describit Dauid: Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circūdata varietate: Græcis, inquā, & superfluis aureis fimbr eis circundata & variata. Veritas autem per Dominum: Consilium enim tuum, inquit, quis nouit, si non tu dederis sapientiam, & miseris sanctum tuū spiritū ab altissimis, & ita correctæ fuerint viæ eo

Psal.44.

Sap.9.

rum qui sunt super terram, & didicerint homines ea quæ tibi placent,& salui fuerint sapientia. Nam qui est cognitione præditus,per scripturam nouit antiqua, & coiicit futura. Scit strophas orationum, & ænigmatũ solutiones:præscit signa &prodigia,& euẽtus temporum,vt prius diximus. Vides fontem disciplinarum manare à sapientia.Iis autem qui obiiciũt: Quid enim iuuat nosse causas,(exempli causa) Quomodo Sol moueatur,&reliqua astra,aut,Geometrica speculatum esse theoremata, aut dialectica, & vnamquamque ex aliis disciplinis?ad ea enim quæ oportet tradenda eas nihil conferre, & humanam esse intelligentiam Græcam philosophiam: minime enim doceri à veritate,illa sunt dicenda, primum quidem, quòd ii falluntur in iis quæ sunt ex iis quæ sunt maxima, nempe in mentis & intelligentiæ voluntaria electione. Qui enim sancta,inquit,sanctè seruant, sanctificabuntur,& qui ea didicerunt, inuenient responsionem. Qui enim est cognitione præditus, merito omnia sanctè faciet quæ sunt facienda, vt didicit per doctrinam domini, etiamsi acceperit per homines. Et rursus licet audire: In manu enim eius,hoc est,virtute & sapientia,& nos,& verba nostra,& omnis prudẽtia, & operum scientia. Nihil enim diligit Deus nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Præterea autem non legerunt quod dictum est à Salomone. Nam cum de templi constructione tractasset,apertè dicit: Artifex autem construxit sapientia, tua autem pater gubernat prouidentia. Et quomodo non est à ratione alienum,arte fabrili & arte ædificandarum nauiũ deteriorem existimare philosophiam? Fortasse autem dominus quoque illam eorum qui in herba decubuerunt multitudinem ex aduerso Tiberiadis piscibus duobus,& hordeaceis quinque aluit panibus, tacitè significans priorem Iudæorum & Græcorum eruditionem quæ præcedit diuinum frumentum nutrimenti quod per legem colitur. Est enim hordeum frumento citius in tempore æstatis. Quæ autem per vndas gentiles gignitur & fertur Græcam philoso-

Sapien. 8.

Sapien. 7.

Ibidem. 7.

phiam,pisces significabant ad profusam vitæ conuersationem dati iis qui humi iacebant,qui non ita quidem dabant augmentum sicut fragmenta panum:sed cum benedictionis domini facti essent participes,habuerunt inspiratam diuinitatis resurrectionem per Verbi potentiam. Sed etsi es nimis curiosus,accipe vnum ex piscibus eam quæ est in orbe disciplinam,reliquum verò significare ipsam quæ transcendit philosophiam,quæ scilicet cum ipsius domini verbo comparantur. Mutorum autem piscium chorus afflúxerit, dixit alicubi musa tragica. Me quoque oportet minui,augeri autem solum iam deinceps Verbum domini,in quo lex finitur,dixit Propheta Ioannes.Iam mihi intellige mysterium veritatis, veniam tribués si ad id pertractandum vereor progredi vlterius,hoc solum prædicans. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Dictus certeest lapis angularis, in quo omnis ædificatio coagmentata augetur in sanctum Dei templum, vt ait diuinus Apostolus. Taceo in præsentia parabolam quæ est in Euangelio, dicentem: Simile est regnum cœlorum homini qui sagenam iecit in mare, & ex multitudine captorum piscium meliores eligit. Iam verò quatuor quoque virtutes apertè quæ est apud nos sapientia sic prædicat, vt earum quoque fontes, Græcis dati sint ab Hebræis. Ex his autem sciri potest: Et si quis diligit iustitiam,labores eius sunt virtutes. Tẽperantia enim & prudentia docet iustitiam & magni excelsique animi virtutẽ,quibus nihil est in vita hominibus vtilius.

συνάλογοι puto legendũ συναγέλογοι
Ioan. 3.
Ioan. 1.
Ephes. 2.
Matth. 13.
Sapien. 8.

Postremò illud quoq; illos scire oportebat,quod natura quidẽ apti nati sumus ad virtutem,sed non quòd eã habeamus ab ortu,sed simus apti ad eam acquirendã. Qua ratione soluitur ea dubitatio quæ ab Hæreticis aduersus nõ mouetur, Vtrum perfectus formatus sit Adam,an imperfectus. Sed si imperfectus quidem, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? Sin autem perfectus,quomodo transgreditur præcepta? Audient enim etiam à nobis,quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed

aptus ad suscipiendam virtutem. Multum enim refert factum esse aptum ad eam acquirendam. Vult autem nos ex nobis ipsis saluos fieri. Hæc est ergo natura animæ, à seipsa impelli & incitari. Deinde cum simus ratione præditi, ratione autem constet Philosophia, habemus quandam cũ ipsa cognationem. Aptitudo autem est quidem motus ad virtutem, non autẽ virtus. Atque omnes quidem, vt dixi, apti sunt natura ad acquirendam virtutem, sed alius quidem magis, alius verò minus accedit ad disciplinam & exercitationem. Quocirca alij quidem vsque ad perfectam peruenere virtutem, alij verò vsque ad aliquam. Neglecti autem rursus aliqui, etiamsi alioqui bonum haberent ingenium, auersi sunt in cõtrarium. Multo autem magis quæ magnitudine & veritate præstat omnibus disciplinis cognitio, est & ad acquirendum difficillima, & multo labore superatur. Sed, vt videtur, Dei non nouere mysteria, quòd scilicet Deus creauit hominem ob immortalitatem, & fecit eum imaginem suæ proprietatis, per quam proprietatem eius qui nouit omnia, is qui est cognitione præditus & iustus & sanctus, cum prudentia contendit peruenire ad mensuram perfectæ ætatis. Quòd autem non solum actiones & cogitationes, sed etiam verba, sint munda ei qui est cognitione præditus. Probasti cor meum, visitasti me noctu, inquit, inflammasti me, & non est inuenta in me iniquitas. Ne loquatur os meum opera hominum. Et quid dico opera hominum? Ipsum cognoscit peccatum, non id quod est adductum ad pœnitentiam, est enim hoc cõmune aliorum quoque fidelium, sed quod est peccatum. Neque enim hoc quidpiam condemnat, sed vt semel dicam, omne peccatum, neque quod quis malè fecit, sed quod non sit faciendum, adducit. Vnde est etiam duplex pœnitentia. Vna quidem est communis, propterea quòd peccauerit. Altera verò, cum peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem rationem. Cui est consequens vt non peccet. Ne ergo dicant, quod qui facit iniu-

Sapien. 3.

riam, & peccat, delinquit per dæmonum operationẽ. Sic enim nulli esset culpæ affinis. Cum autem in peccando eadem eligat quæ dæmones, instabilis & leuis & mutabilis in cupiditatibus vt dæmon, fit homo dęmoniacus: Iam qui est natura quidem malus, cum propter vitium factus sit peccator, redditus est improbus, id habens quod elegit: Contra autem vir bonus se rectè gerit. Quocirca non solum virtutes, sed etiam actiões honestas, bona vocamus. Ex bonis aũt, scimus alia quidem per se esse eligenda & expetenda, vt cognitionem (Nihil enim aliud ex ipsa venamur cum affuerit, nisi solummodo vt ea adsit, & in perpetua simus contemplatione, & ad ipsam & propter ipsam decertemus.) Alia autem, propter alia, vt fidẽ, & propter euitationem supplicij quæ ex ea proficiscitur, & vtilitatẽ quæ capitur ex remuneratione. Timor enim est multis causa ne peccent. Promissio autem est occasio persequendi obedientiam, per quam salus. Perfectissimũ ergo bonum est cognitio, quę est per se expetenda. Per consequentiã autem, bona quoque quę per eam cosequuntur. Et supplicium, ei quidem qui punitur, est causa correctionis, iis autẽ qui possunt eminus perspicere, fit exemplum, per quod cauent ne amplius cadant in similia. Suscipiamus ergo cognitionem, non ea quæ eueniunt cupientes, sed propter hoc ipsum solum, nempe vt cognoscamus, eam amplectẽtes. Prima enim vtilitas est habitus cognitionis, innoxias præbens voluptates per exultationem, & nunc & in posterum. Exultationem autem dicunt esse lætitiam, quæ est reputatio virtutis ex veritate, per quandam exhilarationem & diffusionem animi. Facta autem quæ participant cognitionem, sunt bonæ & honestæ actiones. Nam veræ quidem diuitiæ, est abundantia in iis quæ sunt ex virtute actionibus. Paupertas autem est inopia in moderatis actionibus. Possessiones enim & vsus rerum necessariarum, non habent qualitatem noxiam, sed eam quæ est præter modum quantitatem. Quocirca circumscribit cupiditates is qui est cognitione præditus, & in possessione & in

ἰϛάνω

vsu, non transiliens terminum eorum quæ sunt necessaria. Hîc ergo viuere necessarium existimans ad augendam scientiam & parandam cognitionem, non viuere, sed bene viuere faciet plurimi. Neque filios, neque rursus matrimonium, aut parentes præferens charitati in Deum & ei quæ in vita iustititiæ. Vxor autem ei soror post liberorum susceptionem, iudicatur, tanquam quæ sit eodem patre nata, tunc solum viri recordans, quando filios aspexerit, vt quæ sit re vera futura soror post carnis depositionem, quæ diuidit & distinguit cognitionem spiritalium, proprietate sexuũ.
σχήματος Ipse enim per se ex æquo sunt animæ, animæ neutræ, nec masculæ, nec fœminæ quandoquidem neque vxores ducunt, nec nubunt. Nunquid autem sic in virum
Genes. 18. transmutatur mulier non effœminata, quę ęquè sit virilis & perfecta? Hoc ergo fuit Sarræ risus, cui pueri ortus fuit annunciatus, non quæ, vt arbitror, Angelo fidem non habuisset, sed quam rursus puderet congres-
Genes. 20. sionis per quam futura erat mater filij. Et nunquid ab eo tempore, quo apud Regem Ægypti, propter Sarræ pulchritudinem vocatus est in periculum, eam propriè Abraham appellauit sororem, sed nondum eadẽ matre & eodem patre natam? Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt pœnitentia, & non solidè crediderunt, per preces præbet Deus petitiones. Iis autẽ qui viuunt citra peccatum & ex cognitione, concedit si vel solummodo cogitarint. Ecce enim Annæ quæ solummodo cogitauerat de puero, data est Samuelis conceptio. Pete, inquit scriptura, & faciam, animo cogita, & dabo. Deum enim accepimus cognitiorẽ cordium, non qui coniicitur ex motu animę, sicut nos homines. Sed neque ex euentu, ridiculum enim esset sic cogitare. Neque vt Architectus laudauit opus, factum est, sic quoque Deus cum fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille autem etiam priusquam fecisset, sciens qualis esset futura, eam laudauit quæ facta est, vt qui potestate ab alto bonũ faceret per principio carens propositum, id quod actu futurum erat bonum, & quod futurum erat, iam prædixit esse bonum,

num, dictione hyperbato celante veritatem. Orat ergo is qui est cognitione præditus, etiam cogitatione, omni hora per charitatem Deo coniunctus, & familiaris effectus. Et primum quidem petet remissionem peccatorum. Postea non amplius peccare. Deinde posse benefacere, & omnem quæ facta est per Dominum creationem & dispensationem intelligere, vt mũdo corde effectus per agnitionem quæ est per filium Dei, facie ad faciem in beati spectaculi mysterio initietur, exaudiens scripturam quæ dicit. Bonum est ieiunium cum oratione. Ieiunia autem significant omnem generaliter abstinentiam ab omnibus malis tam quæ actu fiunt quàm quæ verbis, & ipsa cogitatione. Est ergo, vt videtur, iustitia quadrata, omni ex parte æqualis & similis, in verbo, in facto, in abstinentia à malis, in beneficentia, in perfectione cognitionis, nusquam vllo modo claudicans, ne videatur iniustus & inæqualis. Quatenus ergo est aliquis iustus, est omnino is quoque fidelis. Quatenus autem est fidelis, nondũ est etiam iustus. Iustitiam dico quę fit per profectum & consummationem, per quam is qui est cognitione præditus, iustus dicitur. Iam verò Abrahæ qui factus fuerat fidelis, reputatum est ad iustitiam, vt qui processerat ad id quod est fidei maximum & perfectissimũ. Non enim qui abstinet solũ à mala actione, est iustus, nisi præterea perfecerit vt & benefaciat, & cognoscat propter quam causam abstinẽdum quidem sit ab his, illa verò sint agenda. Per arma iustitiæ dextera & sinistra, dicit Apostolus iustum transmitti ad summam hęreditatem, ab his quidem munitũ, illis verò, etiam agẽtem. Non enim solum armaturæ tegumentũ, & abstinentia à peccatis, sufficit ad perfectionem, nisi adsumpserit etiam opus iustitiæ, eam quæ ad benefaciendum est operationem. Tunc autem ambabus vtens manibus iis qui est cognitione præditus, in iustitia reuelatur, iam ex hoc quoque non secus ac Moses, facie animæ glorificatus, quam quidem prius diximus corpus quod formam & characterem tribuit iustæ animæ. Quomodo enim lanæ quæ indita man-

Thobia. 12.

Genes. 15.

2. Corin. 6.

sit tinctura, in reliquas quoque lanas proprietatem transmittit & mutationem: ita etiam in anima, transit quidem labor, manet autem quod est bonum & honestum, & quod iucundum quidem est, relinquitur, quod turpe autem est, abstergitur. Hæ sunt enim qualitates, quę vtrique animæ formam & characterem tribuunt, ex quibus vna quidem cognoscitur glorificata, altera verò condemnata. Certe sicut Mosi, ex iusta operatione, & ex ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo loquente consuetudine, vultui insidebat glorificata quędam coloris species: ita etiam iustę animæ diuina quædam vis bonitatis inhærens per inspectionem, prophetiam, & administrantem operationē, quasi intelligentis illuminationis perinde atque caloris solaris, imprimit quoddam apertum iustitię signaculum, lucem animæ vnitam per charitatem quæ nullo spatio disiungitur, quæ Deo afflat & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui est cognitione præditus, qui quidem euasit perfectus, quantum licet humanæ naturæ. Sicut pater, inquit, qui est in cœlis. Ipse est qui dixit. Filioli adhuc parum sum vobiscum. Nam Deus quoque, non quatenus est natura bonus, ea ratione manet beatus & ab interitu alienus: neque habens negotij aliquid, neque alij exhibens. Propriè autem bona faciens, cum verò sit Deus & pater bonus, & versetur in continua beneficentia, in eadem bonitatate ita permanet vt nunquam ab ea digrediatur. Quis est enim boni vsus, quod neque operatur, neque bono afficit? Qui ergo primum suis moderatus est animi motibus, & vt impatibilis euadat est meditatus, & creuit ad beneficentiam cognione præditæ perfectionis, est hic quidem æqualis Angelis, iam autem lucidus, & tanquam Sol resplendens per beneficentiam, contendit iusta cognitione per Dei dilectionem, ad sanctam mansionem, sicut Apostoli, non quòd fuerint electi Apostoli ex quadam eximia naturæ proprietate, nam Iudas quoque fuerat cum eis electus, sed poterant fieri Apostoli, electi ab eo qui etiam fines prę uidet. Qui itaque

Math. 5.
Ioan. 13.

non vna cum eis fuit electus Mathias, cum se præbuisset dignum vt fieret Apostolus, sufficitur in locum Iudæ. Licet ergo nunc eis quoque qui se in dominicis exercuere mandatis, & perfectè vixere conuenienter Euangelio, ex cognitione quoque adscribi in numerum Apostolorum. Hic est reuera Presbyter ecclesiæ, & verus Diaconus, id est, minister, Dei voluntatis, si faciat & doceat quæ sunt domini, non vt qui ordinetur ab hominibus, neque quòd iustus censeatur presbyter, sed quod iustus referatur in presbyteratum. Et licet hic in terris non fuerit prima sede honoratus, sedebit in quatuor & viginti thronis populum iudicãs, vt dicit Ioannes in Apocalypsi. Nam vnum quidem est re vera salutare testamentum, quod à constitutione mundi ad nos peruenit per generationes diuersas & tempora, etiamsi datione existimatum fuerit esse diuersum. Consequens enim est esse vnam immutabilem salutis dationem, ab vno Deo per vnum dominum, quæ multis modis prodest. Propter quam caussam tollitur materia, quæ diuidebat Græcum à Iudæo ad hoc vt esset populus peculiaris. Et sic ambo perueniunt ad vnam fidei vanitatem, & ex ambobus vna est electio. Et electis, inquit, sunt magis electi, qui ex perfecta cognitione, & ab ipsa ecclesia sunt decerpti, & magnificentissima gloria honorati, Iudices & administratores, ex æquo & ex Iudæis & ex Græcis quatuor & viginti duplicata gratia. Nam hic quoque in ecclesia progressiones Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, sunt, vt arbitror, imitationes gloriæ Angelicæ, & illius œconomiæ ac dispensationis, quam dicunt scripturæ illos expectare, qui insistentes vestigiis Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitiæ conuenienter Euangelio. Hos sublatos in nubibus scribit Apostolus primum quidem Diaconos futuros. Deinde cooptandos esse in presbyteratum per profectum gloriæ. Gloria enim differt à gloria, donec creuerint in virum perfectum. Qui sunt tales, vt ait beatus Dauid, requiescent in monte sancto Dei, suprema ecclesia, in qua congregantur Dei

Apoca. 4.

Ephe. 2.

Psal. 14. Ioan. 1. Philosophi, qui verè sunt Israëlitæ, mundi corde, in quibus nullus est dolus, qui non permanserunt in septenario quietis, sed bonorũ operum effectione diuinæ assimilationis, ad octonarij beneficentiæ, hæreditatem sublati sunt, insatiabilis contemplationis puræ ac sinceræ speculationi attendentes. Ioan. 10. Sunt autem aliæ quoque, inquit dominus, oues, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ alio ouili & mansione pro proportione fidei sunt dignatæ. Meæ autem oues meam vocem audiunt, ex cognitione mea mãdata intelligentes. Hoc autem licet magnificè & pro dignitate meritisque accipere, cum operum remuneratione, & mutua consequentia. Quare quando audierimus. Fides tua te saluam fecit, nõ accepimus eum dicere absolutè eos saluos futuros qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta. Iam verò Iudæis solis hanc dicebat vocem qui legem tenebant & vixerant absque reprehẽsione, quibus sola fides restabat in dominum. Non ergo fuerit fidelis cum intemperantia, sed, & si à carne exierit, necesse est vt vitia quoque deponat, vt possit ad propriam peruenire mansionem. Plus est autem cognoscere quàm credere sicut etiam quàm saluum esse, maius est postquam saluus factus est supremo honore dignum esse habitum. Cum ergo per multam disciplinam vitia exuerit qui est nobis fidelis, transit ad maximum supplicium quod est melius priori mansione, inferens proprietatem pœnitentiæ eorum peccatorum quæ admisit post baptismum. Cruciatur ergo adhuc amplius, cum vel nondum, vel ne omnino quidem ea assequatur quorum videt alios esse participes. Præterea autem pudore afficitur ob ea quæ deliquit, quæ quidem sunt fideli maxima supplicia. Bona est enim Dei iustitia, & iusta est eius bonitas. Quòd si forte cessauerint cruciatus in implendis quas luunt pœnis, & expiandis quæ admissa sunt ab vnoquoque delictis, habent tamen maximum permanentem dolorem, quòd cum sint inuenti digni alio ouili, non vna sint cum iis qui sunt gloria affecti propter iustitiam. Iam verò Salomon sapientem vocans

eum qui est præditus cognitione, hæc dicit de iis qui mirantur dignitatem eius mansionis. Videbunt enim mortem sapientis: & non intelligent quid de eo decreuerit, & ad quid eum stabilierit dominus, & dicent de eius gloria: Is est quem aliquando habuimus in derisum, & in parabolam opprobrij, insipientes. Vitã eius existimauimus insaniam, & mortem eius ignominiosam. Quomodo est enumeratus inter filios Dei, & in sanctis est sors eius? Non solum ergo fidelis, sed etiam gentilis, iustissimè iudicatur. Quoniam enim sciebat Deus, vt qui habeat præscientiam, eum nõ esse crediturum, nihilo secius vt suam acciperet perfectionem, ei quidem philosophiam dedit, sed ante fidem. Dedit autem Solem & Lunam & astra ad religionem, quæ Deus fecit gentibus, inquit lex, ne si omnino essent impij & plane à Deo alieni, omnino etiam interirent. Illi autem etsi in hoc nati essent mandato, ingrati, sculptilibus attenderunt imaginibus. Quod si non fuerint ducti pœnitentia, iudicantur. Aliqui quidem quòd cum possent, noluerunt Deo credere. Alij verò, quòd etiam cum vellent, non elaborauerunt vt fierẽt fideles. Quinetiam illi quoque, qui à cultu astrorum non recurrerunt ad eorum creatorem. Hæc enim via data fuit gentibus, vt per astrorum cultum Deum suspicerent. Qui autem ne in eis quidẽ quæ eis data sunt astris voluerunt permanere, sed etiam ab eis ad ligna & lapides procidère, repuꝫati sunt, inquit, vt puluis terræ, & vt gutta ex cado, superuacanei ad salutem, qui eiiciuntur à corpore. Quomodo ergo absolutè quidem saluum facere, est ex iis quæ sunt media, rectè autem & vt decet, perfectum est officium, ita etiam omnis actio, eius quidem qui est cognitione præditus, rectum & perfectum est officium, eius autem qui est solummodo fidelis, media dici possit actio, vt quæ ex verbo seu ratione nondum efficiatur, neque rectè geratur ex scientia. Contra autem cuiusuis gentilis peccat actio. Non enim absolutè bene agere, sed scopum quendam spectantes actiones facere, & ex verbo seu ratione operari oportere ostendunt scripturæ.

Sapiem. 5.

Deute. 5.

Quomodo ergo lyram pulsandi imperitis non est lyra tangenda, ita nec sunt attingenda negotia iis qui non acceperunt cognitionem, & nesciunt quomodo iis vti oporteat ex verbo vitæ. Atque non solum quidem in bellis suscipitur à bellatoribus certamen pro libertate, sed etiam in conuiuiis, & in cubili, & in iudiciis ij qui verbo sunt vncti, erubescẽtes serui fieri voluptatis. Iniusto lucro nunquam virtutẽ permutauero. Lucrum autem euidenter iniustum est voluptas & dolor, labor & metus, & vt semel dicam, vitia & motus animę, quorum id quod est in præsentia iucundũ, affert postea molestiam. Quid enim prodest si totum mundũ lucreris, inquit, perdas autem animam? Clarum est ergo quòd qui bonas non faciunt actiones, nec ea quidem norunt quæ sunt sibi vtilia. Quòd si ita est, ne ij quidem Deum precari possunt vt ab eo bona accipiant, cum quę sint verè bona ignorent, neque si acceperint, donum senserint, neque pro dignitate vsi fuerint quod non norunt, & propter imperitiam rectè vtendi iis quæ data sunt, & propter nimiam inscitiam, ne quomodo diuinis quidem donis vtendum sit scientes. Inscitia autem est causa ignorationis. Atque iactabundæ quidem, sed bene sibi consciæ animę est gloriatio, aduersus eos casus qui eueniunt eloqui. Aduersus hæc oportet se cautè & prudẽter gerere. Nã quod bene fit, & est iustum, mihi feret auxilium, neque vnquam malè facere deprehendar. Hæc autẽ bona conscientia, & sanctitatem erga Deos, & iustitiam erga homines conseruat, mundam custodiens animam honestis cogitationibus, & verbis castis, & iustis operibus. Sic vim Domini cum acceperit anima, meditatur esse Deus, putans nullum aliud esse malum præter quàm ignorationis, & operationis quæ non fit ex recta ratione. Semper autem propter omnia Deo agẽs gratias, per iustam auditionem, & diuinam lectionem, per veram inquisitionem, per sanctam oblationem, per beatam orationem, laudans, canens, benedicens, psallens. A Deo nullo vnquam tẽpore talis diuiditur anima. Meritò ergo dictum est. Et qui in

Matth. 16.

ipso confidunt, intelligent veritatem, & fideles in dilectione in ipso permanebunt. Vides quęnam differat sapientia de iis qui sunt præditi cognitione. Proportione ergo habita & conuenientia sunt variæ quidem mansiones, pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Ecce enim Salomon. Dabitur enim ei, inquit, fidei gratia electa, & sors in tẽplo Domini iucundior. Comparatiuum enim ea quidem ostendit quæ sunt inferiora in tẽplo Dei, quod est vniuersa ecclesia: relinquit autem superlatiuum quoque cogitandum, in quo est Dominus. Has tres electas mansiones significant numeri qui sunt in Euangelio, triginta, & sexaginta, & centum. Et perfecta quidem hæreditas est eorum qui euadũt in virum perfectum ad imaginem Domini. Similitudo autem non est, vt quidam existimant, in figura humana. Est enim impia hæc consideratio. Sed nec quæ in virtute primæ causæ traditur assimilatio. Est enim hæc quoque impia traditio eorũ qui expectarũt eandem esse virtutem hominis & Dei omnipotentis. Existimasti, inquit, inique, quòd ero tibi similis. Sufficit enim discipulo si fiat vt magister, inquit magister. Ad Dei ergo fit similitudinẽ, qui est in filium adoptatus, & in numerum amicorũ cooptatus, ex eo quòd est cohæres Dominorum & Deorum, si quemadmodum ipse docuit Dominus, per Euangelium fuerit consummatus. Qui est ergo cognitione præditus, magis propinquam & magis cohærentem exprimit similitudinem, nempe magistri mentem, quam cum ille haberet, pręcepit & consuluit sapientibus & temperantibus. Exprimit, inquam, hanc intelligens vt voluit qui docuit, & magnifico sensu accepto, pro dignitate quidem docens super tecta, eos qui altè volunt ędificari, prius autem incipiens facto exequi ea quæ dicuntur, conuenienter exemplo vitæ institutionis, ea enim pręcepit quæ fieri poterant. Et reuera oportet eum qui est regalis & Christianus principatum posse obtinere, & pręesse. Neque enim solum constitutum est vt dominaremur iis solis quę sunt foris bestiis, sed etiam agrestibus quæ sunt in nobis ip-

Sap. 3.
Psal. 49.
Ioan. 13.

ijs animi perturbationibus. Per scientiam ergo, vt videtur bonæ & malæ vitę, saluus fit is qui est cognitione præditus, plus intelligens & operans quam scribæ & Pharisæi. Intende, bene prosperare, & regna, scribit

Psal. 44. Dauid. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiã, & deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, Dominus. Quis ergo sapiens, & intelliget hæc, intelli-

Psal. 106. gens, & cognoscet hæc? Quoniam rectæ viæ Domini, inquit Propheta, significans eum solum qui est præditus cognitione posse ea intelligere quę abditè dicta sunt à spiritu. Et qui intelligit, in tempore illo silebit, inquit scriptura, in enunciando scilicet ad indignos.

Psal. 18. Quoniam, inquit Dominus, qui habet aures audiendi audiat, dicens non esse quorúmuis audire & intelligere. Iam verò Dauid dicit: Tenebrosa aqua in nubibus aëris. A fulgore coram ipso nubes transierũt, grãdo & carbones ignis, abditos esse docens sanctos sermones, & iis quidem qui sunt cognitione præditi, claras & perspicuas, tanquam grandinem innoxiam, significat demitti diuinitus, vulgo autẽ obscuros, tanquam qui ex igne extincti sunt carbones, quos nisi quis accenderit & suscitarit, nõ ardebunt, neque illu-

Esa. 50. minabuntur. Dominus ergo, inquit, dat mihi linguã disciplinæ, vt sciam in tempore quando oporteat loqui sermonem, non solum inferendo testimonio, sed etiam in interrogando & respondendo. Et disciplina Domini aperit os meum. Est ergo eius qui est cognitione præditus, scire vti sermone & quando, & quo-

Col. 2. modo, & apud quos oportet. Iã verò Apostolus quoque dicens: Secundum elementa mundi, & non secũdum Christum, tradit doctrinam quidem Gręcam esse instar elementorũ: Christi autem doctrinam esse perfectam, sicut iam prius significauimus. Iam verò olea-

Rom. 11. ster inseritur in pinguedine oleæ. Quinetiam nascitur eadẽ specie qua oleæ satiuæ. Nam id quod est insitum, pro terra vtitur arbore in qua inseritur. Omnes autem plantæ simul iussu diuino germinarunt. Quocirca etiam si sit oleaster agrestis, eos tamen coronat qui in Olympicis vincunt certaminibus, & vlmus vi-

tem in altum extollens, eam docet esse fertilem. Videmus autem plus nutrimẽti attrahere agrestes arbores, propterea quòd non possint concoquere. Quæ sunt ergo agrestia, minus concoquunt quam satiua, & caussa cur ea sint agrestia, est priuatio facultatis cõcoctricis. Plus ergo nutrimenti accipit inserta olea, propterea quòd sit plantata in agresti. Assuesit autem veluti concoquere nutrimentum, dum assimilatur pinguedini satiuæ. Sic etiã Philosophus qui agresti oleæ assimilatur, cum multa habeat non concocta, propterea quòd & lubenter inquirat, & facile assequatur, & pinguedinem appetat veritatis, si per fidem, diuinam acceperit virtutem, in bonam & mitem insertus cognitionem, tanquam oleaster insitus in sermonem verè pulchrum & misericordem, & quòd traditur nutrimentum concoquit, & fit bona & satiua olea. Insitio enim eas quæ erant inutiles facit generosas: & quę erant steriles, cogit esse fertiles, arte agriculturæ, & scientia quæ est ex cognitione. Aiunt autem insitionem fieri quatuor modis, vno quidem, quo inter lignum & corticem oportet eum adaptare qui inserit, quo quidem modo Catechismum suscipiunt, qui sunt ex gentibus Idiotæ, qui verbum accipiunt in superficie. Altero autem, quando ligno fisso, in ipsum plantam generosam immiserint, quod quidem accidit in iis qui sunt philosophati. Eis enim dissectis dogmatibus, ingeneratur agnitio veritatis. Sic autem Iudæis quoque aperta veteri scriptura, noua & generosa plãta oleæ inseritur. Tertia autem insitio agrestes tangit & hæreticos, qui vi trahuntur ad veritatem. Nam cum vtrunque surculum falce acuta deraserint, donec medullam quidem nudauerint, sed non vlcerauerint, eas inter se vincunt. Quartus autem modus insitionis, est qui dicitur inoculatio. A generoso enim trunco circunciditur oculus, ei quoque cortice vna in orbem circumscripto, vnius palmi magnitudine. Deinde eraditur truncus oculo æquali circumscriptione, & sic immittitur circumligatus, & luto circumlitus, integro seruato & illæso oculo & minimè inquinato. Hoc

ἀγριάδην. ἐμφυτεῖν.

est genus doctrinæ quæ oritur ex cognitione, quæ res potest perspicere. Hoc quidem certè genus est maximè vtile in arboribus satiuis. Potest autem quæ ab Apostolo dicitur insitio, in bonam oleam fieri, nempe in ipsum Christum, agrestis & infidelis naturæ quę implantatur in Christum, hoc est, eorum qui credunt in Christum. Melius est autem vniuscuiusque fidem in ipsa inseri anima. Sanctus enim spiritus per eam quodammodo distributus transplantatur, prout est vniuscuiusque circumscriptio, incircũscriptè. De cognitione autem differens Salomon, hæc dicit: Clara est, & quæ non marcescit sapientia, & facile cernitur ab iis qui ipsam diligunt, eos qui cupiunt præuenit vt pręcognoscatur. Qui manè surrexerit ad ipsam, nõ laborabit. De ipsa enim cogitare est perfectio prudentiæ. Et qui propter ipsam vigilauerit, cito erit cura vacuus, quoniã eos qui in ipsa digni sunt ipsa quærens circuit. Non est enim omnium cognitio. Et in semitis ab ipsis beneuolè visione apprehenditur. Semitæ autem sunt vitæ traducendæ ratio, & quæ est ex testamentis multiformis varietas. Mox subiungit: Et in omni cogitatione occurrit ipsis, vt quæ variè consideretur, per omnem scilicet doctrinam. Deinde infert, perficientem adducens charitatem, per rationem syllogisticam, & veras propositiones, maximè demõstratiuam veram sic inducens illationem: Eius enim principium verissimũ, est desiderium disciplinæ, hoc est, cognitionis. Cura autem disciplinæ est dilectio. Dilectio autem est obseruatio legum eius. Attentio autem est legum confirmatio. Confirmatio verò legum est vacuitas interitus. Vacuitas autem interitus facit vt ad Deum prope accedatur. Sapientię ergo desiderium attollit ad regnum. Docet enim, vt arbitror, quòd vera disciplina, est quoddam desiderium cognitionis. Et dilectio quidem est obseruatio mandatorum quæ deducunt ad cognitionem. Obseruatio autem ipsorum est confirmatio præceptorum, propter quam contingit vacuitas interitus. Vacuitas autẽ interitus, efficit vt prope Deum simus. Si ergo dilectio

Sap. 6.

cognitionis facit alienum ab interitu, & eum qui est regalis prope Deum extollit: Oportet ergo cognitionem quærere ad inuentionem. Est autem inquisitio quidem, incitatio & impulsio ad comprehendendum, quæ per quædam signa inuenit id quod est subiectũ. Inuentio autem est finis & requies inquisitionis quæ peruenit ad comprehensionem, quod quidem est cognitio, & ipsa propriè inuentio est cognitio, vt quæ sit comprehensio inquisitionis. Signum autem dicũt esse id quod præcedit, aut quòd est vna, aut quod sequitur, quod quidem est comprehensio. Eius ergo quæ est de Deo inquisitionis, inuẽtio quidem est doctrina quæ est per filium. Signum autem quòd sit Seruator noster ille ipse filius Dei, sunt & quæ eius aduẽtum præcedunt prophetiæ, quæ ipsum prædicant: & quæ cum eius ortu sensili fuerunt de ipso testimonia: & quæ præterea post eius assumptionem prædicantur & apertè ostenduntur, virtutes. Quòd ergo sit apud nos veritas, est indicium, quòd ipse docuerit Dei filius. Si enim in omni quæstione hæc generalia inueniuntur, res & persona, quæ verè est veritas apud nos esse ostenditur. Nam veritatis quidem quæ ostenditur persona est filius Dei. Res verò, virtus fidei, quæ quodcunque ei aduersatur, & vel ipsum totum mundum repugnantem superat. Sed quoniam hoc iam est certum & extra controuersiam confirmatum esse in æternis factis & sermonibus, & visus est dignus qui supplicio afficiatur, non contra quem dicatur, quicunque existimat non esse prouidentiam, & re vera impius, nobis autem est propositum, quid agentes, & quomodo viuentes, peruenerimus ad omnipotentis Dei cognitionem, & quemadmodum Deum honorantes, efficiamur nobis causa salutis: cum non à Sophistis, sed ab ipso Deo cognouerimus & didicerimus, quod ei est gratum iustum & sanctum facere aggredimur. Nos autem esse saluos, quod quidem est ei gratum, & salus, accedit per bonam operationem & cognitionem, quorum amborum est magister Dominus. Si ergo vel ex Platonis sententia, aut à Deo

aut ab iis qui à Diis duxere originem, verum solum disci potest, meritò à diuinis eloquiis eligentes testimonia, iactamus nos veritatem discere per filiũ Dei, quæ fuerunt quidem primum prædicta, deinde declarata. Quæ autem ad veritatem inueniendam adiuuant, ne sunt ipsa quidem reproba. Ipsa certè philosophia, quæ annunciat prouidentiam, & beatæ quidem vitæ remunerationem, miserè autem punitionem comprehensim tractat Theologicè. Quæ autem accuratè & exactè tradũtur, & quæ sigillatim habentur, ea vtique nõ seruat. Neque enim de filio Dei, neque de ea quæ est per prouidentiam œconomiam tractat, vt nos. Non enim diuinam nouerat religionem. Quamobrem hæreses quoque quæ sunt in barbara philosophia, etiãsi vnum Deum dicant, etiamsi Christum celebrẽt, id ex comprehensione dicunt, non ex veritate. Nam & aliũ Deum adinueniunt, & Christum non excipiunt sicut tradunt Prophetiæ. Verum enimuero quæ sunt apud eos falsa dogmata, quamdiu aduersantur vitæ quæ agitur ex veritate, sunt contra nos. Iam enim Paulus

Act.16. Timotheum circuncidit propter eos qui credebant ex Iudæis, ne eo dissoluente ea quæ à lege carnalius prius

κατὰ συμπεριφοράν. sumpta fuerant, à fide deficerent qui erant ex lege Catechumeni, etsi rectè sciret quòd non iustificat circuncisio. Omnibus enim omnia fieri profitebatur, dum se

Daniel.5. demitteret & variè eis accommodaret, ea conseruans quæ erant principalia dogmata, vt omnes lucrifaceret. Daniel autem torquem gestauit, cum non neglexisset quód afflictus esset populus à Rege Persarum. Mendaces ergo sunt re vera, non ij qui se demittunt & se accommodant propter œconomiam salutis: neque qui labuntur in aliquibus ex iis quæ sunt

λέγοντες. singularia, sed qui concidunt in iis quæ sunt vel maxime principalia, & Dominum quidem, quoad eius fieri ab eis potest, infirmant & abrogant: auferunt autem veram Domini doctrinam, qui non pro dignitate Dei & Domini scripturas disserunt & tradunt. Depositum enim quod Deo redditur, est cõuenienter domini doctrinæ, per eius Apostolorum piam traditio-

nem, intelligentia & exercitatio. Quod autem auditis in aurem, abditè scilicet & in mysterio (nam quæ sunt eiusmodi, dicũtur in aurem dici allegoricè) super domos, inquit, prædicate, cum ea præclarè ac magnificè accepissent, sublimique & excelso dicendi genere traderent, & ex regula veritatis scripturas explanarent. Neque enim prophetia, Neque ipse Seruator adeò crasse & generaliter elocutus est diuina mysteria, vt ea facile capi possent à quibuslibet: sed disseruit in parabolis. De Domino quidem certè dicunt Apostoli, quòd omnia locutus est in parabolis, & nihil loquebatur eis sine parabola. Si autem omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: ergo Prophetia quoque & lex per ipsum factæ sunt, & per ipsum dictę sunt in parabolis. Cæterum recta sunt omnia, inquit scriptura, coram iis qui intelligunt, hoc est, iis qui ab ipso declaratam scripturarum expositionem, ex ecclesiastica regula accipientes, conseruant. Regula autem ecclesiastica est concentus & consensio legis & Prophetarum, conuenienter testemẽto quod traditur per Domini aduentum. Atque cognitionem quidem sequitur prudentia, prudentiam autem temperantia. Dicatur prudentiam quidem esse diuinam cognitionem, & in iis qui Dij fiunt. Temperantiam autem philosophantur esse mortalem, & in hominibus nondum sapientibus. Iam verò si virtus est diuina, & ceu ipsius cognitio: temperantia autem est veluti imperfecta prudentia, prudentiam quidem desiderans, laboriosè autẽ operans, & non cõtemplans, sicut certè iustitia quæ est humana, vt quid commune subiicitur sanctitati, cũ sit diuina iustitia. Ei enim qui est perfectus, non in ciuilibus contractibus, neque in prohibitione legis, sed ex propria actione ei dilectione in Deum est iustitia. Propter multas ergo causas occultant scripturæ sentẽtiam. Primum quidem, vt diligenter inquiramus, & semper vigilemus in inueniendis salutaribus orationibus. Præterea ne omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere, ne læderentur aliter accipientes ea quæ à sancto Spiritu dicta sunt salutariter. Quocir

Matth. 10.

Mar. 4.

ea iis qui sunt electi ex hominibus, & iis qui ex fide cooptati sunt ad cognitionem, quæ seruantur sancta mysteria Prophetiarum, teguntur parabolis. Scripturarũ enim stylus est parabolicus. Quocirca Dominus quoque cũ non esset mundanus, tanquam mundanus venit ad homines. Portauit enim omnẽ virtutem, & hominẽ qui erat in mũdo enutritus, ad ea quæ percipiuntur intelligẽtia & sunt principalia, à mundo in mundũ erat sublaturus. Quocirca scriptura quoque vtitur metaphora. Est enim parabola res eiusmodi, oratio ab aliquo non proprio quidẽ, sed quod est simile proprio, ad id quod est verũ & propriũ deducens eum qui intelligit. Aut vt dicunt aliqui: Dictio quæ per alia, ea quæ propriè dicuntur ostendit cum efficacia. Iã verò vniuersa quoque œconomia quæ prædicta est à Prophetis de Domino, videtur verè parabola iis qui veritatẽ non norũt, quando filiũ Dei qui fecit omnia, carnem suscepisse, & in vtero virginis cõceptum esse, quatenus fuit genita sensilis eius caruncula, consequẽter autem quatenus fuit genita, passam esse & resurrexisse, vnus quidẽ dicit, alij verò audiũt. Iudæis quidem scandalũ, Græcis autẽ stultitiã, vt dicit Apostolus. Apertè autẽ scripturæ & iis qui aures habent verum ostendentes, illud ipsum quod passa est caro quam suscepit Dominus, Dei virtutem & sapiẽtiam annũciant. Postremo parabolicum scripturæ genus, cũ sit, vt ostẽdimus, antiquissimũ, meritò apud Prophetas maximè abundauit, vt etiam Philosophos, qui erant apud Græcos, & eos qui erant apud alios barbaros sapientes, ostẽdat sanctus spiritus ignorasse futurum Domini aduentum, & mysticam, quæ ab ipso tradẽda fuit, doctrinam. Meritò ergo quæ Dominũ prædicat Prophetia, ne preter multorum dicens opiniones aliquibus videretur blasphemare, ea quæ significantur figurauit vocibus, quæ possint etiam ducere ad alias mentis conceptiones. Iam verò Prophetæ omnes qui Domini aduentum prædixerũt, & sancta quæ erant cum ipso mysteria, persecutionem passi sunt, occisi sunt, sicut ipse quoque Dominus qui eis explanauit scripturas. Eius

quoque familiares, qui verbum prædicauerunt, postquam ipse excessit è vita, vsi sunt parabolis. Vnde etiã Petrus in prædicatione loquens de Apostolis, dicit. Nos autem cũ euoluissemus libros quos habuimus Prophetarũ, qui partim quidem per parabolas, partim autẽ per ænigmata, partim verò expressa sua auctoritate & ipsis verbis Christũ Iesum nominant. Inuenimus eius aduentũ, & mortẽ, & crucẽ, & reliqua omnia supplicia quibus eũ affecerunt Iudæi, & resurrectionẽ, & in cœlos assumptionẽ, priusquam conderẽtur Hierosolyma, Sicut scriptũ est: Hæc omnia quæ oportebat ipsum pati, & post ipsum ea quæ erunt. Hæc ergo cũ agnouissemus, Deo credidimus per ea quæ de ipso scripta sunt. Et paulopost rursus infert diuina prouidẽtia factas esse scripturas, sic referens: Sciebamus enim Deũ hæc verè iussisse: & absque scriptura nihil dicim⁹. Habet autẽ alias quoque quasdã proprietates sermo Hebræus, sicut etiam vnusquisque ex reliquis, continens quandam orationẽ quæ gentis ostendit stylũ & figurã. Definiunt itaque sermonẽ, dictionẽ quæ gẽtis stylo ac figura cõficitur. Sed nõ illis sermonibus nota est Prophetia. Græcis enim, quæ troporum vocantur mutationes, de industria celant, deductæ ad similitudinem earum quæ sunt apud nos propheti arum, verũ ostenditur tropus esse voluntariæ à recto declinationis, quę fit vel versu vel soluta dictione. Est quidem certè tropus, dictio transcripta à proprio ad non proprium, compositionis causa, & propter rectum vsum dictionis quæ est in oratione. Prophetia autem minimè vtitur figuris in dictionibus, propter ornatum orationis. Eo autem quòd non sit omnium, multis modis occultat veritatem, iis solis qui sunt initiati ad cognitionem, qui veritatem quęrunt propter charitatem, lucem faciens exoriri. Dicitur autem prophetiæ species prouerbium à barbara Philosophia. Dicitur aliqua quoque parabola, & deinde ænigma. Quinetiam dicitur sapientia, & vt ab ea diuersum quid, disciplina, & rursus sermones prudentiæ, & strophæ verborum, & vera iustitia, & rur-

διάλεκτοι.

sus doctrina dirigendi iudicium, & astutia quæ simplicibus accidit ex disciplina, & sensus & intelligentia, quæ ei inditur qui est recenter imbutus catechesi. Qui hos, inquit, audiuit Prophetas, sapiens erit sapientior, gubernationem autem possidebit intelligens, & intelliget parabolam & obscuram orationem, & sapientũ dicta & ænigmata. Si autem ab Hellene Iouis filio qui fuit cognominatus Deucalion, contigit Hellenicas, id est Græcas, appellari linguas, ex temporibus quæ prius diximus facile perspici potest, quot generationibus sint Hebræa voce posteriores linguæ quæ sunt apud Græcos. Procedente autem scriptura, cum qui prædicti sunt à Propheta tropos in vnaquaque parte adnotauerimus, adducemus viuendi rationem ex cognitione, per regulam veritatis, eam sedulo & artificiosè ostendentes. An non enim quæ Hermæ quoque in visione apparuit potestas in typo ecclesię, dedit librum legendum quem voluit annunciari electis. Eum autem, inquit, trãscripsit ad literam, cum non inueniret quomodo finiret syllabas. Significabat autem vtique literam esse omnibus claram, si in nuda lectione accipiatur, & hanc esse fidem quæ obtinet locum elementorum. Quocirca quæ est ad literã lectio, suscipit etiam allegoriam. Scripturarum autem ex cognitione explicationem, fide iam proficiente assimilari ei quæ fit per syllabas lectioni accipim⁹. Quin etiam iubetur Esaias propheta, nouo libro accepto in eo scribere sanctam quandam postea futuram cognitionem per scripturarum expositionem, prophetice prædicendo spiritu eam quæ illo tempore erat adhuc non scripta, propterea quòd nondum cognosceretur. Dictum enim fuerat ab initio iis solis qui intelligunt. Iam verò cum Apostolos docuerit Seruator, scriptæ non scripta iam quoque nobis traditur traditio. Ea ratione qui apud Græcos sunt eruditissimi, Mercurio, quem dicunt esse orationem, consecrant propter interpretationẽ, fructum mali punici. Habet enim multas latebras oratio. Meritò ergo Mosem quoque qui assumebatur, duplicem vidit Iesus filius Naue, & vnũ quidem

Prouerb. 1.

quidem cum Angelis. Alterum autem ſupra montes, qui dignus erat cui in conuallibus iuſta fierent. Vidit autem Ieſus hoc ſpectaculum inferius, ſublatus ſpiritu, vna cum Chaleb. Sed non vident ambo ſimiliter. Sed hic quidem deſcendit citius, vt qui multum quod grauabat inferret. Ille autem cum deſcendiſſet, poſtea narrauit gloriam quam erat contemplatus, vt qui magis quàm alter poſſet perſpicere, vt qui eſſet purior, ſignificante, vt arbitror, hiſtoria non omnium eſſe cognitionem. Nam alij quidem corpus literarum, nempe dictiones & nomina, perinde ac corpus Moſis accipiunt. Alij verò ſententias, & quæ à nominibus ſignificantur peruident, eum qui eſt cum Angelis Moſem curioſe inquirentes. Certe etiam ex iis qui ipſum Dominum inuocabant, multi quidem dicebant: Fili Dauid miſerere mei, pauci autem cognoſcebant filium Dei, ſicut Petrus. Quem etiam beatum pronunciauit, quoniam ei caro & ſanguis non reuelauit veritatem, ſed pater eius qui eſt in cœlis, ſignificans eum qui eſt cognitione præditus, non per eius carnem quæ fuit geſtata in vtero, ſed per ipſam paternam potentiam cognoſcere filium omnipotentis. Non ſolum autem iis qui tantummodo incidunt, eſt adeò difficilis acquiſitio veritatis: ſed eorum etiam quorum eſt propria ſciẽtia, ne his quidem totam ſimul aceruatim dari contẽplationem, docet Moſis hiſtoria, donec ſicut Hebræi gloriam Moſis aduerſis oculis aſpicere ſoliti, & ſancti Iſraël Angelorum viſiones: ita nos quoque obiectum veritatis ſplendorem poſſimus intueri. Nobis autem curſim exponatur indicium ad declarãdam cognitionem, Decalogus. Et quod ſacer quidem ſit Denarius, ſuperuacaneum eſt nunc dicere. Sin autem tabulę ſcriptæ, opus Dei, inueniẽtur naturale oſtendere opificiũ. Digitus autem Dei intelligitur Dei potentia, per quã efficitur creatio cœli & terræ. Quorum amborum intelligentur tabulæ eſſe ſigna. Nam Dei quidem ſcriptura & formatio in ſubiecta tabula, eſt mundi creatio. Decalogus autem, in imagine quidem cœleſti continet Solem & Lunã, aſtra, nubes, lucem, ſpiritum, aquã,

Matth. 15.

Ibidem. 16.

aërem, tenebras, ignem. Hic est cœli naturalis decalogus. Terræ autem imago continet homines, pecora, reptilia, bestias, & ex aquatilibus pisces & cete: & rursus similiter ex volucribus, & quæ sunt carniuoræ, & quæ miti ac mansueto vtuntur cibo: & ex plantis similiter, & quæ sunt fertiles, & quæ steriles. Hic est terræ naturalis decalogus. Porrò autem arca quæ hæc cõtinebat, fuerit rerum diuinarum & humanarum cognitio & sapientia. Fortasse autem fuerint hæ duæ tabulæ, Prophetia duorum testamentorum. Mysticè autẽ sunt renouatæ, cum simul abundaret ignoratio & peccatum. Dupliciter autem, vt videtur, scribuntur præcepta duplicibus spiritibus, nempe & principali, & eo
Gal. 5. qui subiicitur, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Est autem in ipso quoque homine quidam denarius, quinque sensus, & vocis edendæ facultas, & vis seminaria & hic quoque octauus qui fuit in formatione spiritus, nona est facultas animæ quæ tenet principatum, quæ etiam dicitur principalis, & decima est sancti Spiritus quæ per fidẽ accedit, formam & characterem tribuens proprietas. His accedit, quod decem quibusdam humanis partibus videtur lex imperare, visui, & auditui, & odoratui, tactui, & gustui, & instrumentis eorũ administris, quæ sunt duplicia, nempe manibus & pedibus. Hæc est enim formatio hominis. Ingreditur autem anima, & etiam prius ingreditur principalis facultas qua ratiocinamur, quæ non generatur per deiectionem seminis, vt etiam absque ea numerus decimus colligatur, per quæ vniuersa actio hominis perficitur ordine. Nam cum primum est homo genitus, accipit initium vitæ à patibilibus. Ratiocinandi ergo facultatem & eam quæ est principalis, dicimus esse animali causam constitutionis. Quinetiam hanc partem expertem rationis, & fieri animatam & esse eius partem. Iam vitalem quidem facultatem, qua continetur vis nutriendi & augendi, & vt in summa dicam, mouendi, sortitus est spiritus carnalis, qui & motu est facillim', & quoquo versus per sensus & reliquum corpus procedit, &

per corpus primum patitur. Principalis autem animæ facultas habet liberam eligẽdi facultatem, in qua existit inquisitio, disciplina, & cognitio. Verumenimuero ordinata est vniuersorum relatio ad vnam principalem facultatem, & propter illam & viuit homo, & certo modo viuit. Per corporeum itaque spiritum homo sentit, concupiscit, lætatur, irascitur, alitur, augetur, quinetiam per eum ad ad actiones aggreditur, cõuenienter ei quod mens cogitarit & conceperit. Postquam autem vicerit cupiditates, regnat principali facultas. Illud ergo, Non concupisces. Non seruies, inquit carnali spiritui, sed ei imperabis, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & insurgit vt se turpiter & indecore gerat præter naturam, & spiritus aduersus carnem obtinet imperium, ad hoc vt homo vitam transigat secũdum naturam. Num ergo meritò dictus est homo factus esse ad Dei imaginem, non quod attinet ad figuram constructionis, sed quoniam Deus quidem ratione omnia architectatur: homo autem qui euaserit cognitione præditus, ratiocinandi facultate bonas & honestas peragit actiones. Meritò ergo duæ tabulæ duobus spiritibus data præcepta, & ei qui est formatus, & ei qui est principalis, quæ ante legem tradita fuerunt, dictæ sunt significare, & sensuum motus exprimunt per cogitationem, & manifestant per eam quæ est ex corpore operationem. Est enim ex ambobus comprehensio. Ea rursus vt se habet sensus ad sensile: ita intelligentia ad id quod ea comprehenditur. Sunt autem duplices quoque actiones, aliæ quidẽ per mentis agitationem ac conceptionem, aliæ verò per operationem. Et primum quidem præceptum decalogi ostendit vnum solum esse Deum omnipotentem, qui populũ transtulit ex Ægypto per solitudinẽ in terrã patriã, vt per diuinas quidẽ operationes comprehẽderẽt vt poterãt eius potentiã: ab eorũ autẽ quæ sunt genita abstinerẽt idololatria, omnẽ spẽ habẽtes in Deo qui est ex veritate. Secũda autẽ oratio significabat nõ oportere assumere neq; inferre magnã & omni veneratione dignã eius potentiã, q̃ quidẽ est nomẽ

Exo. 20.
Gal. 5.
Hic locus est corruptus.

(huius enim solummodo discendi multi sunt adhuc capaces) neque transferre eius nuncupationem ad res genitas & inanes, quas quidem fecere homines artifices: in his autem is qui est non ponitur. In identitate enim ingenita, qui est, est ipse solus. Tertia autem est oratio quæ significat mundum à Deo esse factum: & dedisse nobis septimum diem ad quiescendum, propter eam quæ est in vita afflictionem & malorum perpessionem. Deus enim est indefessus, & impatibilis, & qui nullius indiget. Quiete autem indigemus nos qui carnem gestamus. Septimus ergo dies prædicatur quies, abstinentia à malis, præparans illum primarium & ex quo cuncta orta sunt diem, qui est verè nostra quies, qui quidem prima quoque est re vera lucis generatio, in qua omnia simul & cernuntur & possidentur. Ex hoc die prima sapientia & cognitio nos illuminat. Lux enim veritatis, lux vera, vmbræ expers, qui citra diuisionem diuiditur, spiritus Domini in eos qui sunt per fidem sanctificati, qui est instar luminaris ad eorum quę sunt agnitionem. Eum ergo sequentes, per totam vitam reddimur impatibiles. Id autem est quiescere. Quocirca Salomon quoque ante cœlum & terram & omnia quæ sunt, omnipotēti dicit genitam fuisse sapientiam, cuius participatio quæ est per virtutem, nō dico per essentiam, docet eos qui hîc fuerint, rerum diuinarum & humanarum habere scientiā via comprehensionis. Hæc quoque sunt obiter reuocanda in memoriam, quoniam de septenario, & octonario ingressa est oratio. Qui est enim octonarius, videtur esse omnino propriè septenarius: septenarius autē apertè senarius, & hic quidem propriè esse Sabbatum. Septenarius autem operarius. Nam & mundi ortus finitur in sex diebus, & motus Solis qui fit à conuersionibus ad conuersiones, seu ab vno tropico ad alterū, perficitur in sex mensibus, per quem partim quidem cadunt folia, partim verò plantæ pullulant, & seminū fiunt perfectiones. Aiunt autem fœtum quoque perfectè absolui mense sexto, hoc est, centum & octoginta duobus diebus & dimidio, vt scribit Polybus

quidem medicus in libro de octomestribus. Aristoteles autem Philosophus in libro de Natura, & Pythagorei, hinc, vt arbitror, ex mundi ortu ex sententia Prophetæ, numerum senarium perfectum existimãt, & eum appellant μεσευθὴν & γάμον: μεσεύθη quidem, id est medirectum, quòd sit medium recti, hoc est, decem & duorum. Videtur enim ex æquo abesse ab ambobus, γάμος autem, id est coniugium. Nam vt coniugium generat ex masculo & fœmina, ita sex ex impari quidem ternario, qui dicitur masculus, ex pari autem, nempe binario, qui fœmina existimatur, gignitur. Bis enim tria fiunt sex. Tot rursus sunt motus maximè generales, per quos fertur omnis generatio, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, antè, ponè. Meritò ergo numerum septenarium existimant esse sine matre & sine prole, Sabbatum interpretãtes, & speciem quietis dicentes allegoricè. in qua nec vxores ducunt, nec nuptum dantur amplius. Neque enim ex numero aliquo ad aliquem sumentibus fit septenarius, neque ad aliquem sumptus facit alium ex iis qui sunt intra duodenarium. Octonarium autem cubum appellant, cum septem errantibus inerrantem sphæram connumerantes, per quas fit magnus annus, veluti quædam periodus remunerationis eorum quæ sunt promissa. Ea ratione cum Dominus quartus in montem adscendisset, fit sextus, & spiritali luce illuminatur, nudata quæ à se proficiscitur virtute, quantũ videri poterat ab iis qui electi fuerant, vt viderent, per septimam vocem prædicatus filius Dei, vt illi quidem quiescerent qui de ipso erant persuasi, ipse verò pegenerationem quam significauit senarius, cum esset insignis octonarius, appareret Deus in caruncula, ostendens potentiam, qui numerabatur quidem vt homo: celabatur autem quisnam esset. Nam in numerorum quoque ordinem refertur senarius. Elementorũ autem consequentia id insignè facit quod non scribitur. Hic in ipsis quidem numeris seruatur ordine vnaquæque vnitas vsque ad septenarium & octonariũ. In ordine autem elementorum fit ζῆτα sextum, & η se-

ptimum. Surrepto autem nescio quomodo eo quod est insigne ad scribendum, si sic quidem sequamur, fit septenarius quidẽ sextus, octonarius verò septimus. Quocirca etiam sexto dicitur homo fuisse factus, qui fuit fidelis ei qui est insignis, vt Dominicæ hæreditatis quietem protinus acciperet. Tale quid ostendit etiam hora sexta salutaris œconomiæ, qua homo fuit consummatus. Iam verò ipsorum quidem octo media fiunt septem. Septem autem videntur habere sex spatia. Alia est enim illa ratio quando septenarius glorificauerit octonarium, & cœli cœlis enarrant gloriã Dei. Figuræ autem eorum sensiles, sunt elementa quæ sunt apud nos vocalia. Sic etiam ipse Dominus dictus est A & ω, principium & finis, per quem omnia facta sunt, & sine iqso factum est nihil. Non ergo sicut quidam Dei quietem existimant, cessauit Deus facere. Nã cum sit bonus, si cessarit vnquam benefacere, Deus quoque esse cessabit, quod nefas quidem est dicere. Quieuisse ergo, est ordinasse vt seruaretur citra vllam transgressionem in omne tempus ordo eorum quæ facta sunt: & fecisse vt vnaquæque creatura cessaret à veteri coufusione. Quæ enim diuersis diebus fuerunt creationes, maximæ acceptæ sunt consequentia, vtpote quòd omnia quæ facta sunt, quæ simul creata sunt cum cogitatione, honorem sint habitura ex eo quod est antiquius, nec sit futura par eorum æstimatio, neque voce fuisset declaratus vniuscuiusque ortus, si aceruatim & simul omnia fecisse dicta esset creatio. Oportebat enim aliquid primum quoque nominasse. Propterea ergo prima propheticè dicta sunt, cum omnia simul potestate facta sint ex vna essentia. Est enim vna, vt opinor, Dei voluntas in vna identitate. Quomodo autem in tẽpore facta fuerit creatio, cũ si vna cũ iis quæ sunt tempus quoque factũ fuerit? Iã verò etiã in septenariis totus mundus circũagitur omniũ quæ & viua gignuntur & quæ nascuntur. Septem quidem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes. Porrò autẽ Mathematici quoque dicunt esse septem stellas errantes quæ terrã admini-

strant, à quibus Chaldei existimant omnia per consensum quæ ad mortalem vitam pertinent fieri. Quo fit vt etiam de futuris quædam promittant dicere. Ex inerrantibus autem septem quidem sunt Pleiades. Vrsæ autem constant ex septem stellis, per quas & agricultura exercetur & nauigatur. Luna verò septimo quoque die mutat figuram. Et in prima quidem hebdomada, est dimidia sui parte cæsa. In secunda est plena: Tertia autem, ab occasu rursus est dimidia sui parte cæsa: & quarta, non apparet. Quinetiam ipsa quoque sicut tradit Seleucus Mathematicus, mutat figuram septies. Ex obscura enim & non apparente fit cornuta lunula. Deinde dimidia sui parte cæsa. Deinde ἀμφίκυρτος id est concaua ac gibbosa, & plena. Et rursus occidendo concaua ac gibbosa, & similiter sui dimidia parte cæsa, & cornuta lunula.

Septem nostra tonis pulchros lyra personet hymnos.

Scribit quidam Poëta non ignobilis, docens veterem Lyram habuisse septem sonos. Sunt etiam in nostra facie septem instrumenta sensuum. Duo quidem oculorum, Duo autem meatum auditus, Duo autem narium, & oris septimum. Ætatum quoque mutationes fieri per septenarium elegiæ Solonis significāt hoc modo,

Infans septenos postquam compleuerit annos,
Producti dentes vallus vt oris erunt.
Postquam septem alios Deus huic concesserit annos,
Fit pubes, semenque huic genitale datur.
Verum septem aliis postquam annis creuerit ætas,
Densa seges barbæ contegit orta genas.
Additus est illi cum septenarius alter,
Vir tum virtutis fortia signa dabit.
Sed monet adueniens vxorem ducere quintus,
Posteritatis & hunc tum meminisse suæ.
Solers ingenium, firma & prudentia sexto est.
Stulta nec hunc deinceps facta videre iuuat.
Septimus accessit cum septenarius, atque
Octauus, lingua pollet & ingenio.
Nono aliquid possunt, sed iam minuuntur in illo

Vires, qui peragunt fortia facta viri.
Sed decimus cum alios septem perfecerit annos,
Maturam mortem tristia fata dabunt.

Rursus in morbis dies criticus, id est, ferẽs iudicium, est septimus & quartusdecimus, inquibus decertat natura aduersus causas morbi efficientes. Alia eiusmodi innumerabilia adducit Hermippus Berytius in libro de septenario. Aperte autem mysticam de septenario & octonario rationem, iis qui cognoscunt, tradit beatus Dauid sic psallens: Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Sin autem in potentatibus octoginta anni. Id autẽ fuerit nos regnare. Vt ergo discamus mũdum esse genitum, non in tempore aũt facere Deũ existimemus, subiunxit Prophetia: Hic est liber generationis, & eorum quæ sunt in ipsis, quando facta sunt, quo die fecit Deus cœlum & terram. Illud enim quando facta sunt, enunciationem significat indefinitam & expertem temporis. Hoc autem. Quo die fecit Deus, hoc est, in quo per quem fecit omnia, & sine quo factum est nihil, significat eam quæ per filium fit operationem, quem dicit Dauid: Hęc est dies quem fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea, hoc est: Per eam quæ per ipsum tradita est cognitionem, diuinis fruamur epulis. Dies enim dictum est verbũ quod occulta illuminat, & per quod in lucem & ad generationem accessit vnaquæque creatura. Et in summa decalogus, per elementum ἰῶτα significat nomẽ beatum, Iesum qui est verbum, ostendens. Quinta autem deinceps sequitur oratio, de honore patris & matris. Deum autem apertè dicit patrem & Dominum. Quocirca eos etiam qui ipsum agnouerunt, appellat filios & Deos. Dominus ergo & pater est, qui est creator omnium. Mater autem, non vt quidam existimãt, est substantia ex qua sumus geniti, neque, vt aliqui exposuerunt, ecclesia, sed diuina cognitio & sapientia, vt dicit Salomon, iustorum matrem appellans sapientiam, & est propter se eligenda. Et rursus quidquid est bonum & honestum, à Deo per filium co-

Psal. 89.

Genes. 2.

Psal. 117.

Decem scribitur per ἰῶτα quæ est prima litera nominis Iesu.

gnoscitur. Eam consequitur oratio de adulterio. Est autem adulterium, si quis relicta ecclesiastica & vera cognitione, & de Deo persuasione, accedat ad falsam quæ non conuenit opinionem, aut in Deos referens aliquid ex iis quæ sunt genita, & alicuius ex iis quæ non sunt simulachrum aliquod constituens, ad transiliendum cognitionem, vel potius ab ea desiliendum. Ab eo autem qui est cognitione præditus aliena est falsa opinio, sicut vera est ei coniuncta & familiaris. Quocirca præclarus quoque Apostolus vnam fornicationis speciem vocat Idololatriam consequenter Prophetæ qui dicit: Mœchatus est cum ligno & lapide, Ligno dixit, Pater meus es tu, & lapidi, tu me genuisti. Deinde quæ est de cæde consequitur oratio. Hiere. 3.
Est autem cædes firma ac constans ablatio. Veram ergo de Deo & eius æternitate orationem qui vult auferre, vt falsum inserat, dicens vel vniuersum nulla regi prouidentia, vel mundum esse ingenitum, vel negans aliquid ex iis quæ sunt firma ac stabilia in vera doctrina, is est perniciosissimus. post hanc autem est oratio de furto. Quomodo ergo qui aliena furatur, cum magnam faciat iniuriam, in ea quæ meretur mala meritò incidit, ita qui diuina opera sibi vēdicat per fingendi vel pingendi artem, & dicens se esse effectorem animantium & plantarum: Et similiter qui verā imitantur philosophiam, sunt fures: Siue fuerit quis agricola, siue pater filij, est minister deiectionis seminum. Deus autem præbens omnium augmentum & perfectionem, adducit ea quæ gignuntur ad id quod est secundum naturam. Plurimi autem, vna cum philosophis, augmenta & mutationes tribuūt astris principaliter, quod in se est, vniuersorum patrem priuantes sua indefessa & inexhausta potentia. Elementa autem & astra, hoc est, potestates quæ administrant, iussa sunt ea exequi quæ pertinent ad diuinam œconomiam, eaque parent, & aguntur ab iis quæ sunt eis imperata, quo ea duxerit verbum Domini, quandoquidem diuinæ inest potentiæ vt omnia occultè operetur. Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fe-

cisse ex iis quæ pertinent ad creationem, impij & nefarij incepti dabit pœnas. Doctrina autem oratio est de omnibus cupiditatibus. Quomodo ergo qui concupiscit ea quæ non decet, cogitur reddere rationem: eodem modo non permittitur res falsas cōcupiscere, neque existimare, ex iis quæ sunt in generatione, animata quidem per se posse, inanimata autem omnino non posse salutem dare vel lædere. Et si quis dicat antidotum non posse mederi, & cicutam interimere, latenter callido decipit sophismate. Nihil enim ex iis operatur absque eo qui herba & medicamento vtitur, sicut nec securis absque eo qui scindit, neque serra absque eo qui secat. Quomodo autem per se quidem non operantur, habent autem aliquas qualitates naturales, quæ artificis operatione proprium opus efficiunt: ita generali & vniuersa Dei prouidentia, per ea quæ mouentur propinquius, per submissionem transmittitur ad singularia efficax operatio. Sed vt videtur, Græci Philosophi Deum nominantes, non cognoscunt, quoniam Deum nequaquam colunt vt Deum. Quæ enim ipsi philosophantur, vt ait Empedocles, vt quæ per vulgi linguam temere transierint, effusa, sunt cum ora parum nouerint vniuersi. Nam vt ars viam excogitat, qua lux quæ à Sole procedit, per vas vitreum aqua plenum ignescat: ita etiam Philosophia, cum ex diuina scriptura veluti quandam ignis scintillam acceperit, in paucis visione apprehendit. Certè quomodo eundem aërem spirant omnia animantia, sed alia aliter, & ad diuersum quidpiam: ita etiam plurimi accedunt ad veritatem, vel potius ad id quod de veritate dicitur. Non enim de Deo dicunt aliquid, sed suas affectiones Deo attribuentes exponunt. Agitur enim ab eis vita, quærentibus id quod est probabile, non autem id quod verum. Ex imitatione autem non docetur veritas, sed ex disciplina. Non enim vt videamur esse Christum credimus: quomodo nec ad Solem, vt in Sole tantum esse videamur, accedimus. Sed hîc quidem, vt calefcamus: illic autem, vt viri boni & honesti simus, vt

simus Christiani vim facimus. Regnum enim est corũ qui sunt maximè violenti: qui ex inquisitione disciplina & perfecta exercitatione hoc percipiunt fructus, quòd Reges fiant. Qui ergo imitatur opinionẽ, ostendit etiam anticipatam notionem. Quando autẽ quispiam accepta rei scintilla, eam intus in anima accẽderit desiderio & doctrina, omnia mouet postea vt cognoscat. Quod quis enim non apprehendit, neque ipsum desiderat, neque suscipit eam quæ ex ipso capitur vtilitatẽ. Posterius ergo is qui est cogitione prę-ditus, propter finem eorum quæ rectè & ex virtute geruntur, imitatur dominum, quoad eius fieri potest ab hominibus, quadam dominica accepta qualitate, ad Dei assimilationem. Qui autem nesciũt cognitionẽ, nec certa possunt regula inquirere veritatẽ. Fieri ergo non potest vt simus participes contemplationum quę ducuntur ex cognitione, nisi nos exinaniamus prioribus cogitationibus. Sic enim absolutè dicitur communiter veritas de quolibet quod intelligentia percipitur & de sensili, Iam verò licet etiam videre veritatem picturæ distinctam à vulgari, & musicæ honestatem seiunctã ab impudica. Ergo philosophiæ quoq; est aliqua veritas separata ab aliis philosophis, & vera pulchritudo præter adulterinam. Non eæ ergo quæ sunt in parte veritates, de quibus predicatur veritas, sed ipsa veritas est magna cura & studio indaganda, non quærendo scire nomina. Quod enim de Deo dicitur, non est res vna, sed innumerabiles. Refert autem an Deum dicas, an quę sunt de Deo. In summa autem cum de vnaquaque re dicitur, à substantia distinguenda sunt ea quæ accidunt. Ac mihi sufficit dicere Deum esse eum qui est dominus vniuersorum. Per se autem perfectè & absolutè dico dominum vniuersorum, nullo reliquo quod excipiatur. Quoniam ergo duæ sunt ideæ seu species veritatis, nempe nomina & res, alij quidem dicunt nomina, qui in ornatu & elegantia versantur orationis, cuiusmodi sunt apud Græcos Philosophi. Res autem sunt apud nos barbaros. Iam verò Dominus non frustra voluit vti vili

Matth. 11.

& humili forma corporis: ne quis ſpeciem laudans, & admirans pulchritudinem, abſiſtat ab iis quæ dicũtur, & attendens iis quæ relinquuntur, abducatur ab iis quæ percipit intelligentia. Non eſt ergo verſandum in dictione, ſed in iis quæ ſignificantur. Atque iis quidem quę apprehendi poſſunt, & non mota ſunt ad cognitionem, verbũ minimè creditur. Nam corui quoque voces imitãtur humanas, cum eius rei quam dicunt nullam habeant notitiam. Intelligens autem apprehẽſio fidem proximè conſequitur. Ita etiam dixit Homerus. Hominum pater atque Deorum, neſciens quiſnam ſit pater, & quomodo pater. Quomodo autem ei qui habet manus ſumere eſt ſecundum naturam: & ei qui oculos ſanos, lucem videre: ita ei qui fidem acceperit, proprium eſt eſſe participem cognitionis, ſi iacto fundamento aurum, argentum, lapides pretioſos elaborare, & ei ſuperædificare voluerit. Non ergo pollicetur ſe velle eſſe participem, ſed imperare, neque ſe futurum, ſed eſſe regalem, & lucidum, & cognitione præditum. Neque nomine, ſed re ipſa res velle attingere conuenit. Nam cum ſit bonus Deus, propter principalem vniuerſæ creaturæ partem, cum eam vellet eſſe ſaluam, ad reliqua quoque facienda eſt conuerſus, hoc eis primum præbens beneficium ab initio, vt fierent. Eſſe enim melius eſſe quàm non eſſe, quiuis confitebitur. Deinde prout erat capax vniuſcuiuſque natura, factum eſt & fit vnumquodque ad ipſum quod eſt melius proficiẽs. Quamobrem non eſt abſcurdum datam quoque eſſe philoſophiam à diuina prouidentia, prius erudientem ad eam quæ eſt per Chriſtum perfectionem, ſi non erubeſcat à barbara cognitione diſcere philoſophia profectum ad veritatem. Sed ſunt pili quidem numerati & viles motiones. Philoſophia autem quomodo non eſt in Verbo? Atqui Sampſoni quoque data eſt vis in pilis, vt etiam reiectitiæ artes eorum quæ ſunt in vita, quæ iacent & humi manent poſt exceſſum animę, cogitari non poſſint abſque diuina poteſtate. Iam verò diuina prouidentia, deſuper ex iis quæ ſunt prin-

cipalia, tanquam ex capite, peruadit ad omnes. Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbã Aaron, & in oram vestimenti eius, hoc est, magni Sacerdotis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil non in mundum corporis. Extrinsecus autem philosophia populi, est tanquam vestis. Philosophi ergo qui ad propriũ sensum sunt spiritali sensu exercitati, postquam non partem philosophiæ, sed eam quę est per se perfectè & absolutè philosophia, curiosè indagauerint, & cum quodam amore veritatis & citra vllam arrogantiam veritati ferentes testimoniũ, ex iis quæ apud eos qui sunt diuersæ opinionis rectè dicta sunt profecerint ad intelligentiam, per diuinam administrationem & ineffabilem bonitatẽ, quæ semper, quantum fieri potest, ad id quod est melius adducit eorum quæ sunt naturam. Deinde non solum cum Græcis, sed etiam cum barbaris habuerint consuetudinem, à communi ad suam intelligentiam exercitatione ducuntur ad fidem: Tanquam fundamento autem suscepta vi veritatis, assumunt etiam vlteriorem progressionem ad inquirẽdum, & ex hinc eis quidem gratum est discere, cupientes autem cognitionẽ, magno studio contendunt ad salutem. Ea ratione dicit scriptura spiritum sensus datũ esse à Deo artificibus. Is autem nihil est aliud quàm prudentia, vis animæ quæ contemplatur ea quæ sunt, discernítque & comparat id quod est consequens, simile & dissimile, præcipítque & prohibet, & futura coniectat. Pertinet autem non ad artes solum, sed etiam ad ipsam philosophiam. Cur nam ergo serpens quoque dictus est prudens? Quoniam in maleficiis quoque potest inueniri consequentia aliqua & discretio, & compositio, & coniectura futurorum, & ideo latent plurima scelera, quoniam mali sibi omni ratione prouident vt possint vitare supplicia. Cum sit autem multiplex prudentia quæ extensa est per totum mundum, & per omnia humana, in vnoquoque eorũ mutat appellationem. Et cum primis quidem causis se applicauerit appellatur intelligentia. Quando autem eam demonstratiua ra-

Psal. 132.

Deest aliquid, vt sit non in mundum corporis, sed animæ, vel aliquid eiusmodi.

tione confirmauerit, nominatur cognitio, sapiētia, & scientia. Quando autem versatur in iis quæ tendunt ad pietatem, & à principio deductam absque contemplatione acceperit rationem, per operationis quæ est in ipsa obseruationem, fides dicitur. Et si in rebus sensilibus id quod videtur constituerit, tanquam in his verissimum, recta opinio. Et in iis rursus quæ admotis manibus fiunt actionibus, ars. Cum autem absque primarum causarum contemplatione, similium obseruatione & traductione ad aliquid agēdum impulsionem cœperit, & aliquid constituerit, appellatur experientia. Eius est proprius ille re vera principalis sanctus Spiritus, quam post firmam ac stabilem fidē, postremo per inspectionem ac curationē assumit is qui credidit. Cum sensum ergo excellentiorem participarit Philosophia, vt ostensum est ex iis quæ prius dicta sunt: quæ de iis quidem quæ percepta fuerint intelligētia, ratione fit pertractatio, cum electione & assensione, dicitur dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate, confirmat per demonstrationem: eas autem quæ inferuntur dissoluit dubitationes. Qui ergo dicunt Philosophiam non venire huc à Deo, videntur omnino dicere fieri non posse vt Deus videat omnia singularia: neque eum esse causam bonorū omnium, cum vnumquodque eorum sit ex singularibus. Nihil autem ex iis quæ sunt omnino constiterit, si Deus nolit. Quod si eo volēte est à Deo Philosophia, ea est cum talem esse qualis est esse voluerit, propter eos qui nō alia ratione abstinerēt à malis. Deus enim nouit omnia non solum ea quæ sunt, sed etiam quæ futura sunt, & vt erit vnumquodque, & eos qui sunt singulares motus præuidens, intuetur omnia, & omnia exaudit, & nudam animam aspiciens intrinsecus, vniuscuiusque etiam ex singularibus æternam habet intelligentiam, & quod fit in theatris, & in partibus vniuscuiusque, inspiciendo, circumspiciendo, & conspiciendo: hoc in Deo simul fit & aceruatim. Omnia enim & singula intuetur vna applicatione, non tamē omnia per principale institutum. Iam enim mul-

ta quidem ex iis quæ sunt in vita, per humanam quoque rationem ortum accipiunt, cum diuinitus acceperint illuminationem. Ecce enim sanitas, per medicinam: & bona corporis habitudo, per alipticam, id est vngendi artem, & diuitiæ per negotiationem & rei faciendæ artem oriuntur & ad sunt, per diuinam quidē prouidētiam, per humanam autem opem & operam. A Deo autem est etiam intelligentia. Atque diuinæ quidem voluntati maximè obedit bonorum virorum liberum eligendi arbitrium, quoniam bonorum quidem & malorum hominum multa sunt commoda communia, fiunt tamen vtilia solis bonis & probis, quorum causa Deus hæc fecit. Ad vsum enim bonorum virorum, enata est vis eorum quæ data sunt diuinitus. Quin etiam cogitata eorū qui sunt virtute præditi, per diuinam fiunt inspirationem, cum anima aliquo modo afficitur, & diuina voluntas in humanas animas transmittitur, dum qui sunt singulares diuini administri, ad talia opem ferant ministeria. Nam per gentes & ciuitates sunt distributæ Angelorū præfecturæ: fortasse autem etiam ex iis sunt deputati singulis. Pastor itaque & singularum ouium curam gerit: eos maximè prouidendi & visendi tenet studium, qui sunt & præclaro ingenio, & populo multum possunt prodesse. Ij autem sunt qui & ad regendum & docendum sunt apti, per quos prouidentiæ euidentia apertè ostenditur, quando vel per doctrinam, vel per magistratum aliquem, & administrationem vult Deus benefacere hominibus. Vult autem semper. Et ideo mouet eos qui sunt apti ad ea vtiliter efficienda quæ pertinent ad pacem & virtutem & beneficentiam. Quidquid autem est ex virtute, & à virtute oritur, & refertur ad virtutem, & aut ad hoc datur vt sint boni, aut ad hoc vt ij qui sunt boni, vtantur iis commodis quæ sunt secundum naturam. Adiuuat enim & in vniuersis, & in singularibus. Quemadmodum ergo non est absurdum vt qui diabolo insolentiam tribuunt & iniustitiam, cum rei bonæ & quæ est ex virtute, nempe philosophiæ, datorem consti-

tuant? Contra autem existimo legis esse proprium & rectæ rationis, reddere quod vnicuique conuenit, & quod est eius proprium, & quod ad eum pertinet. Nã vt lyra est solius cytharœdi, & tibia tibicinis: ita commoda bonorum virorum sunt possessiones: vt eius qui est beneficus natura est benefacere: vt ignis est calefacere, & lucis illuminare. Malum autem non faciet bonus: vt neque lux tenebras, aut ignis frigefaciet. Ita contra vitium non fecerit aliquid quod sit ex virtute, est enim eius operatio malè facere, vt tenebrarum, oculos confundere. Non est ergo vitij opus Philosophia, quæ facit homines virtute præditos. Restat itaque vt sit Dei, cuius solum opus est benefacere, & quæcunque à Deo dantur, rectè & dantur accipiuntur. Porrò autem si vsus Philosophiæ non est malorum, sed datus est Græcorum optimis & præstantissimis, hinc quoque clarum à quo data sit, à prouidentia scilicet, quæ vnicuique distribuit pro meritis ea quæ conueniunt. Meritò ergo Iudæis quidẽ lex: Græcis autem data est philosophia vsque ad aduentum. Hinc autem est vniuersa ac generalis vocatio ad peculiarem populum iustitiæ, per eam quæ est ex fide doctrinam, per vnum cogente Dominum, eo qui est vnus solus Deus amborum, Græcorum scilicet & barbarorum, vel potius totius humani generis. Philosophiam autem sæpe diximus id quod per philosophiã assequitur veritatem, etiamsi sit singulare. Iam verò ea etiam quæ bona sunt in artibus, vt in artibus, habent principium diuinitus. Vt autem artificiosè aliquid facere continetur in artis contemplationibus: ita prudenter facere locatur sub prudentia. Prudentia autem est virtus: & proprium est eius & alia cognoscere, & ea maximè quæ ad ipsam pertinent. Et sapientia quæ est facultas, nihil est aliud quàm scientia diuinorum & humanorum bonorum. Dei autem est terra & eius plenitudo, bona diuinitus venire ad homines docens dixit scriptura, per diuinam virtutem ac potestatem, perueniente distributione ad humanũ auxilium. Iam verò sunt tres modi omnis vtilitatis qua alius alium

impertitur,

impertitur, vnus quidem per affectationem, vt Pædotriba qui effingit puerum. Alius autem per assimilationem, vt qui alterum vt crescat hortatur, eo quòd ipse prior creuerit. Et ille quidem adiuuat eum qui discit, Hic autem simul prodest ei qui accipit. Tertius autem modus est qui fit iussu quando Pædotriba non amplius informans eum qui discit, nec per se luctam ostendens puero ad imitationem, sed tanquam iam satis exercitato nominatim imperat vt luctetur. Is ergo qui est cognitione præditus, cum à Deo potestatem iuuandi acceperit, alios quidem iuuat, effingens affectatione: alios verò adhortans assimilatione: alios verò præceptione docens & erudiens. Certè ipse quoque pari ratione adiutus est à Domino. Sic ergo cognoscitur vtilitas quæ à Deo peruenit ad homines, simul adhortātibus Angelis. Etenim diuina virtus præbet bona per Angelos. Siue videantur, siue non videantur. Talis etiam fuit modus in aduentu Domini, quando & per hominum cogitationes & ratiocinationes virtus aliquid inspirat, & in mentes vim immittit & sensum perfectiorem, prōptitudinis & animi alacritatis vehementiam præbens & ad quæstiones & ad implenda opera. Exponuntur autem nobis quoque nihilo secius ad imitationem & assimilationem, verè admirabilia & sancta virtutis exempla per res gestas quæ scriptæ sunt. Porrò autem genus quoque actionis est manifestissimum & per testamenta Domini, & per leges quæ sunt apud Græcos, quinetiā per ea quæ sunt præcepta in philosophia. Et vt semel dicam, omnis vtilitas quæ ad vitam pertinet, suprema quidem ratione, à Deo omnipotente, qui præest omnibus patre, perficitur per filium, qui etiam propterea est Seruator omnium, inquit Apostolus, maxime autem fidelium. Proximè autem ab iis quæ sunt proxima singulis, per iussum & præceptionem eius qui est propinquus primæ causæ, nempe Domino. Qui est autem apud nos cognitione præditus, semper versatur in iis quæ sunt præcipua. Sed si quando est ei otium, & tempus relaxandi animi ab iis quæ sunt præ- 1. Tim. 4.

cipua, loco alterius recreationis, Græcam quoque attingit philosophiam, vt qui sit bellarium ad cœnam illaturus, non vt qui neglexerit ea quæ sunt præstantiora, sed vt qui acceperit quantum decet, idque propter eas quas dixi causas. Qui autem in Philosophia appetunt ea quæ non sunt necessaria, sed superuacanea, & solum contentiosis vacant sophismatibus, discedunt ab iis quæ sunt necessaria & præcipua, rationum vmbras verè persequentes. Ac bonum quidem est scire omnia. Cui autem imbecillus est animus ad multarũ disciplinarũ suscipiẽdam peritiam, ea sola eliget quæ sunt præcipua & meliora. Nam quæ est re vera scientia, quam dicimus solum habere eum qui est præditus cognitione, est firma ac stabilis comprehensio: per constantes ac stabiles rationes deducens ad causæ cognitionem. Qui habet autem scientiã eius quod verum est in re aliqua quæcunque ea sit, in eadem habet etiam eius quod verum est scientiam. Illa ergo oratio mihi videtur rectè se habere, an sit philosophandum. Eam enim hoc ipsum consequitur. Sed etsi non sit philosophandum, nõ enim aliquid condemnarit quispiam, si non prius nouerit. Est ergo philosophandum. Hæc cum ita se habeant, oportet Græcos discere per legem & prophetas, colere vnum Deum qui est verè omnipotens. Deinde doceri per Apostolum: Nobis autem nullum est simulachrum in mundo, quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Præterea doceri quòd nec eorum quos colunt simulachra sunt imagines. Neque enim figura tale est genus animarum, cuiusmodi fingunt Græci statuas. Non cadunt enim animæ sub aspectum, non solum quæ sunt compotes rationis, sed etiam animæ aliorum animantium. Corpora autem ipsarum, nunquam fiunt partes ipsarum animarum, sed instrumenta vt quibus aliæ quidem insideant, aliarum verò ea sunt vehicula, aliarum verò alio modo possessiones. Sed nec fieri potest vt instrumentorũ expresse imitentur imagines. Fingat enim Solem, vt videtur, aliquis, & In-

1.Cor.8.

dis imaginem repræsentet coloribus: Postquam autem simulachra reliquerint, tunc audient scripturam: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, qui iustificantur per abstinentiam à malis, cum eo quòd cum ea quæ est in his perfectione, proximum quoque poßitis diligere & ei benefacere, non eritis regales. Augmentum enim eius, quæ est ex lege iustitiæ, ostendit eum qui est præditus cognitione. Sic cum fuerit aliquis collocatus in capite quod suum regit corpus, cum peruenerit ad summum fidei, ipsam, inquam, cognitionem circa quam sunt omnes sensus: assequetur similiter summam hæreditatem. Cognitionem autem obtinere principatum, apertè ostendit Apostolus iis qui possunt perspicere, hoc modo scribens Græcis illis Corinthiis: Spem autem habentes augescente fide vestra fore vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quæ sunt supra vos euangelizem. Non dicens extensionem prædicationis quæ fuit in loco, quoniam fidem quoque dicit abundasse in Achaia. Fertur autem in Actibus quoque Apostolorum, Verbum prædicasse Athenis, sed docet cognitionem, quæ est perfectio fidei, abundare vltra catechesim, conuenienter maiestati doctrinæ Domini, & regulæ ecclesiasticæ. Quocirca paulo etiam inferius subiungit: Si autem sum imperitus sermone, sed non cognitione. Cæterum qui ex Græcis gloriantur quòd ab eis comprehensa fuerit veritas, dicant nobis à quonam gloriantur se didicisse. A Deo quidem, non dixerint. Ab hominibus autem confitentur. Et si hoc ita est, aut cum à seipsis serò didicerint, sicut certè ex ipsis quoque quidam insolenter gloriantur: aut ab aliis similibus. Sed non sunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines. Neque enim qui homo est, potest pro dignitate de Deo vera dicere, imbecillus & morti obnoxius, de ingenito & eo in quem non cadit interitus, & opus de eo qui fecit. Deinde qui non potest de seipso vera dicere, an non multo magis ne

Matth. 5. *2. Cor. 10.* *Act. 17.*

de Deo quidem ei credendum est? Quantum enim abest homo à Dei potestate, tantũ est etiam eius oratio imbecilla, etiamsi non Deum, sed de Deo dicat, & Verbo diuino. Est enim imbecilla natura humana oratio, & quæ non posit Deum dicere, non dico nomen, est enim hoc commune nõ solum Philosophis, sed etiam Poëtis nominare, neque essentiam, neque enim potest fieri, sed Dei vim & opera. Quanquam qui Deum sibi adscribunt magistrum, vix perueniunt ad Dei notitiam, opem eis ferente gratia ad quantulamcunque cognitionem, vtpote voluntate voluntatem, & sancto Spiritu sanctum Spiritum contemplari assuefacientes, quoniam spiritus scrutatur Dei profunda. Animalis autem homo non capit ea quæ sunt Spirit⁹. Sola ergo est à Deo tradita, quæ est apud nos doctrina, à qua dependent omnes fontes sapientiæ, quicunque ad veritatem tanquam ad scopum feruntur. Venientis certe ad homines Domini qui nos erat docturus, innumerabiles fuere significatores, annunciatores, præparatores, præcursores ab alto ex mundi constitutione, per opera, per verba præsignificantes, prædicentes esse venturum, & quomodo, & quando, & quænam signa. Eminus certè lex præmeditatur & prophetia. Deinde præcursor ostendit præsentem, post quem prædicatores docentes aduentus virtutem significant. Philosophi Græcis solis, neque iis omnibus placuere. Sed Platoni quidem Socrates, & Xenocrati Plato, Aristoteles Theophrasto, & Cleãthi Zenõ, qui suis solis persuaserunt assectis. Magistri autem nostri Verbum non mansit in sola Iudæa, sicut Philosophia in Græcia, sed diffusum est per totum orbem terræ, Græcorum simul & Barbarorum gentibus & vicis & totis vrbibus persuadẽs, totas domos & seorsum vnumquemque ex iis qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos iam traducens ad veritatem. Et Græcam quidem philosophiam si quiuis magistratus prohibuerit, ea statim perit. Nostram autem doctrinam à prima vsque prædicatione prohibent simul Reges & Tyranni, & singuli Duces

1. Cor. 2.

Adieci duo vocabula quæ in Græco videbantur deesse, nẽpe philosophi Græcis.

& magistratus cum vniuersis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, & nos pro viribus excindere conantes, Illa autem magis etiam floret. Non enim emoritur vt doctrina humana, neque flaccescit vt donum imbecillum. Nullum enim Dei donum est imbecillum, manet autem eiusmodi vt prohiberi nequeat, cum prædictum tamen sit fore vt ea patiatur persecutionem. Deinde de Poëtica quidem dicit Plato, res quædam leuis & sacra est Poëta, nec potest versus facere priusquam fuerit Deo afflatus & mente excesserit. Democritus quoque similiter: Poëta autem quæcunque quidem scripserit cum Dei afflatu & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Scimus autem qualia dicunt Poëtæ. Omnipotétis autem Dei prophetas, qui instrumenta fuere diuinæ vocis, nemo stupuerit. Eius ergo qui est cognitione præditus veluti statuam effingentes, iam quidem ostendimus, quænam sit eius morum magnitudo & pulchritudo, veluti describentes. Qualis autem sit in contemplatione rerum naturalium, postea ostendetur, cum de ortu mundi tractare cœperimus.

CLEMENTIS

ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER SEPTIMVS.

IAM verò tempus est vt Græcis ostendamus, solum esse verè pium ac religiosum, eum qui est cognitione præditus, vt cum didicerint Philosophi qualis sit is qui verè est Christianus, suam damnent inscitiam, vt qui temere quidem & inconsideratè nomen persequantur: nullo autem iudicio eos impios & à Deo alienos vocent, qui norunt eum qui verè est Deus. Oportet autem ad philosophos euidentioribus vti rationibus, vt ex sua

ipsorũ doctrina exercitati iam possint exaudire, etiam si seipsos nondum dignos præbuerint, vt essent facultatis credendi participes. Dictionum autem Propheticarum non meminerimus in præsentia, tempore opportuno postea vsuri scripturis. Quæ autem ab eis significantur indicabimus, Christianismum summatim describentes: ne interrumpamus orationis continuationem, si vnà complectamur scripturas, idque iis qui nondum intelligunt earum dictiones. Postquam autem ostenderimus ea quæ significantur, tunc eis cum crediderint, ex redundanti copia aperientur scripturæ. Quòd si ea quæ à nobis dicuntur, videãtur aliquibus ex vulgo diuersa à scripturis Domini: sciendum est ea illinc & spirare & viuere, & cum ex eis argumentum habeant, se sententiam solam non dictionem profiteri adducere. Nimia enim pertractatio quæ non fit in tempore, meritò videri potuerit esse superuacanea, & non considerare omnino id quod instat & vrget, nimiæ fuerit socordiæ & egestatis. Verè autem beati sunt qui scrutantut testimonia Domini. In toto corde exquirent ipsum. De Domino autem testimonium ferunt Lex & Prophetæ. Est ergo nobis propositum ostendere eum solum qui est cognitione præditus, esse sanctum, & ritè eum, qui est verè Deus colere, prout eius decet maiestatem. Eum autem qui Deum colit vt eius maiestatem decet colere, consequitur Dei amor & in Deum pietas. Quidquid ergo est excellens & superius, existimat esse honorabile pro dignitate, & in rebus quidẽ sensilibus, esse honorandos magistratus & parentes, & omnem presbyterũ. In iis autem quæ docentur, antiquissimã philosophiam, & vetustissimam prophetiam. In his autẽ quę intelligentia percipiũtur, id quod est vetustius. In generatione, tempore & principio carẽs principium, & eorũ quæ sunt primitias, filium, à quo discere eam quæ omnia superat causam, nempe patrem vniuersorum, quæ quidem est vetustissima, & omnium beneficentissima, & voce non vtique traditur, sed cultu & silẽtio cum sancta admiratione est colẽda & venerãda,

Psal. 118.

& perquam propriè quidem dicitur à Domino, quantum possunt audire ij qui discunt, intelligitur autem ab iis qui à Domino electi sunt ad cognitionem, est eorum qui sunt, vt ait Apostolus, exercitati sensibus. Dei ergo cultus, est continua animæ cura ei qui est præditus cognitione, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Eius enim cultus qui versatur circa res hominū, vnus quidem est, qui reddit meliores: alius verò, qui seruit. Medicina quidē corpus, philosophia verò animam reddit meliorem. Ac parentibus quidem à filiis magistratibus autem ac principibus ab iis qui parent eorum ditioni, seruiens accedit vtilitas. Similiter autem etiam in ecclesia, eam quidem quæ facit meliores, Presbyteri seruant in ecclesia, eam autem quæ seruit Diaconi. Ambobus his ministeriis Angeli Deo seruiunt in dispensatione & œconomia rerum terrenarum: & ipse qui est cognitione præditus, qui Deo quidē inseruit: hominibus autem ostendit eam quę meliores facit cō templationem: quomodocunque ad erudiēdum fuerit constitutus, ad hominum correctionem. Ille enim solus est pius ac religiosus, qui pulchrè ac citra vllam reprehensionem in rebus humanis Deo seruit. Quomodo enim plantarum cultura est optima, per quam nascuntur & importantur fructus, scientia & agriculturæ experientia hominibus vtilitatem afferens: ita eius qui est cognitione præditus, pius ac religiosus Dei cultus, eorum hominum fructus qui per ipsum crediderunt in se accipiens, cum plures ad agnitionem veniant & per ipsam salui fiant, optimum importat prouentum per experientiam, θεοπρέπεια autem, ita enim vocatur cultus Dei maiestati conueniens, est habitus qui id conseruat quod Deum decet. θεοπρεπὴς, id est, qui conuenienter Dei maiestati Deum colit, solus fuerit Dei amicus. Is autem fuerit qui nouit quid deceat & scientia & vita, qua sit viuendum ei qui est futurus, & iam Deo assimilatur. Ea ergo ratione fuerit primum & Dei amans. Nam vt qui patrem honorat, amat patrem: ita qui Deum honorat, Deum amat. Qua quidē

ratione mihi quoque videtur esse tria effecta cognoscendi potestatis. Res nosse: Secundum, id efficere quod Verbum seu ratio dictauerit: & tertium, posse tradere, prout Dei conuenit maiestati, ea quæ occulta fuerant apud veritatem. Is ergo cui persuasum fuerit Deum esse omnipotentem, & diuina mysteria didicerit à filio eius vnigenito, quemadmodum fuerit is ἄθεος id est, impius. Nam ἄθεος quidem est qui non putat esse Deum δεισιδαίμων autẽ, hoc est superstitiosus, qui timet dæmonia: qui omnia refert in Deos, & lignum, & lapidem, & spiritum, & hominem qui viuit è ratione redactum in seruitutem. Fides ergo est nosse Deum, quę est prima post fiduciã doctrinæ Seruatoris, nullo modo iniusta facere, existimare hoc decere Dei agnitionẽ. Ea re in terra quidem res est præstantissima, homo qui est maxima in Deũ pietate. In cœlo autẽ res est præstãtissima Angelus, qui loco propius & iam purius est æternę & beatæ vitæ particeps. Perfectissima autẽ & sanctissima, & maximè principalis, & quę maximè præest & est maximè Regia, & lõgè beneficẽtissima, est natura filij, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate patris, & optimè gubernat vniuersum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quòd agit, arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquã enim à sua excedit specula Dei filius, vt qui non diuidatur, non dissecetur, non transeat à loco ad locum, sit autem semper vbique, & nequaquam contineatur, tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, potestate scrutatur potestates. Ei subiecta est vniuersa militia Angelorum & Deorum, Verbo paterno quod sanctam suscepit œconomiam ac dispensationem, propter eum qui subiecit. Per quæ sunt etiam omnes eius homines. Sed alij quidem, per agnitionem, alij verò, nondum, & alij quidem, vt amici, alij verò, vt serui fideles, alij verò, vt absolutè serui. Hic est magister, qui mysteriis quidem erudit eum qui est præditus cognitione: & spe bona eum qui est fidelis: & cor

rigente disciplina per sentientem operationem, eum qui est duro corde. Hinc est prouidentia priuatim, publicè, & vbique. Dei autem esse filium, & eum esse Seruatorem & Dominum quem nos dicimus, apertè diuinæ ostendunt Prophetiæ. Hac ratione qui est omnium Græcorum & barbarorum Dominus, persuadet iis qui volunt. Neminem enim cogit ab ipso salutem accipere, propterea quòd possit eligere; & omnia à se implere ad spem accipiendam. Hic est qui dat Græcis sapientiam per inferiores Angelos. Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi Angeli. Sed pars Domini est opinio credentium. Aut enim omnium hominum curam non gerit Dominus, idque ei acciderit, aut quòd nō possit, quod quidem est nefarium, est enim signum imbecillitatis, aut quòd nolit cum possit, non est autem boni affectio. Non est ergo socors ob delitias, qui propter nos carnem accepit patibilem. Aut curam gerit vniuersorum, quod quidem pertinet etiam ad eum qui est Dominus vniuersorum. Seruator enim est, non horum quidem Seruator, illorum verò non. Pro ea autem quam habet vnusquisque aptitudine, suum diuisit beneficium & Græcis & barbaris, & iis qui ex eis prædestinati quidem fuerant, suo autem tempore sunt vocati, fideles & electi. Neque ergo vnquam aliquibus inuiderit qui omnes quidem ex æquo vocauit, iis autem qui eximiæ crediderunt, honores tribuit eximios. Neque ab alio prohibitus vnquam fuerit, qui est omnium Dominus, & maximè boni & omnipotentis patris voluntati seruiens. Sed neque Dominum impatibilem, qui sine principio est genitus, vnquam tangit inuidia. Sed nec res hominum ita habent, vt eis possit inuidere Dominus. Alius autem est qui inuidet, quem etiam tetigit affectio. Sed nec dici potest Dominum nolle dare salutem humano generi propter ignorationem, quòd nesciat quomodo sit gerenda cura vniuscuiusque. Ignoratio enim Deum non tangit, qui ante mundi constitutionem fuit patris consiliarius. Hæc

erat enim ſapientia qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus ſiue poteſtas eſt filius, vtpote ante omnia quæ ſunt genita Verbum Patris maximè principale, & eius ſapientia, propriè etiam dici potuerit magiſter eorum qui per ipſum ſunt formati. Sed neque ab aliqua voluptate abſtractus relinquit vnquã hominum curationem, qui cum ſuſcepiſſet carnẽ quę natura genita fuerat patibilis, ad impatibilitatis habitum eam erudiit. Quomodo autem eſt Seruator & Dominus, ſi non eſt omnium Seruator & Dominus? Sed eſt quidem Seruator eorum qui crediderunt, propterea quòd ſcire voluerint. Eorum autem qui nõ crediderunt eſt Dominus, ſi cum potuerint confiteri, propriã & eis cõuenientem acceperint beneficentiã. Omnis autem Domini operatio, relationem habet ad omnipotentem, & eſt filius paterna quædam vt ita dicam, operatio. Nunquam ergo ſeruator habet odio homines, qui etiã propter ſuã excellentem benignitatem & in homines charitatem, non deſpecta carnis humanæ imbecillitate, ſed ea indutus, ad communem venit hominum ſalutem. Eſt enim cõmunis fides eorum qui elegerũt. Sed neque proprium opus vnquam neglexerit, quòd ſoli ex animalibus homini notio & mentis perceptio indita ſit à creatione, neque alia melior, & conuenientior hominum adminiſtratio Deo fuerit quàm quæ eſt ordinata. Semper ergo cõuenit ei quod eſt ſecundum naturam melius ac præſtantius, vt præſit ei quod eſt deterius, & eius quod nõ poteſt aliquid rectè regere, ei detur adminiſtratio. Eſt autẽ id quod verè regit & preeſt, diuinum Verbum & eius prouidẽtia, quæ omnia quidem reſpicit, nullius autem ex iis qui ad eam pertinent deſpicit curationem. Ij autẽ qui ad ipſum pertinere & ei eſſe coniuncti elegerunt, fuerint, qui per fidem initiãtur. Hic omnium bonorum, voluntate patris omnipotentis, auctor & cauſa filius, eſt primus effector motus, poteſtas quæ ſenſu non poteſt comprehendi. Nõ enim id quod erat, viſus eſt, iis, qui non poterant capere propter imbecillitatem carnis. Cum ergo carnem accepiſſet ſenſilem, venit o-

stensurus hominibus sufficientes esse eorum vires vt possint obedire mandatis. Cum sit ergo virtus paterna, facilè superat ea quæ voluerit, ne minimum quidem relinquens cuius curam non gerat eius administratio. Neque enim totum ab eo vtique rectè esset effectum. Maximæ autem, vt arbitror, potestatis est omnium partium etiam vsque ad minimam, accurata examinatio, peruadens ad primum vniuersorum administratorem, qui ex voluntate patris gubernat omnium salutem, aliis ordinatis qui ad alios perfectos respiciunt, donec perueniatur ad magnum pontificem. Ab vno enim desuper principio, quod conuenienter voluntati operatur, dependent prima, secunda, & tertia. Deinde in summo fine eius quod apparet, beati positi sunt Angeli, atque adeò vsque ad nos ipsos alij sub aliis sunt collocati, qui ex vno & per vnum & seruantur & seruant. Quomodo ergo vel minima pars ferri, vna mouetur spiritu lapidis magnetis, extensa per multos annulos ferreos: ita etiam qui sunt virtute præditi, diuino spiritu attracti, cum prima mansione coniunguntur, Deinceps autẽ alij vsque ad postremam. Qui autem sunt mali ex imbecillitate, cum propter iniustam imbecillitatem in malum habitum inciderint, vt qui nec teneant nec teneantur, circunfluunt circumacti animi perturbationibus, humique decidunt. Lex enim hæc ab alto data est, vt qui velit eligat virtutem. Quocirca præcepta quoque, quæ & in lege, & ante legem erant, nõ legibus (iusto enim non est lex lata) statuerunt vt qui elegisset quidem, æternã vitam & beatum præmium acciperet, qui autem rursus vitio esset delectatus, concessere vt versaretur cũ iis quos elegerat, & rursus vt anima quæ assiduè euadit melior ad acquirendam virtutem & parandam iustitiam, meliorem locum accipiat in vniuerso, vt quæ per vnumquemque profectum extendatur ad habitum impatibilitatis, donec peruenerit ad virum perfectum, nempe ad cognitionis simul & hæreditatis excellentiam. Salutares hæ conuersiones, pro ordine mutationis diuidun-

tur &temporibus,& locis,& honoribus, & cognitionibus,& hæreditatibus, & ministeriis, vsque ad eam quę transcendit contemplationem,& est proxima domino in æternitate. Quod est autem amabile, adducit ad sui contemplationem,quemlibet qui se totum applicauit ad cognitionem per dilectionem cognitionis. Quocirca præcepta dedit & priora & posteriora, ex vno fonte hauriens Dominus, nec eos qui erant ante Legem sine lege esse nihili pendens,nec eos qui non audiebant barbaram philosophiam, ferri effrenatos permittens. Nam cum illis quidem præcepta, his verò præbuisset philòsophiam,incredulitatem cõclusit ad aduentum, quo tempore est inexcusabilis quisquis non crediderit. Ab alio enim & Græco & barbaro profectu, deducit ad eam quæ est per fidem perfectionem. Si quis autem ex Græcis, transgressus id quod præcedit Græcæ philosophiæ, protinus ad veram aggressus est doctrinam,is etsi sit planè rudis,longo superauit interuallo,cum salutis compendium per fidem elegerit ad perfectionem. Quæcunque ergo nihil impediebant quominus esset homini liberum eligendi arbitrium,effecit vt ea ad virtutem opem ferrent,vt aliqua quidem ratione iis etiam qui possunt obscurè & exiliter dispicere, is qui re vera est solus vnus omnipotens, bonus appareat Deus,à seculo in seculum dans salutem per filium. Is rursus nulla ratione fuit auctor & causa mali. Ad vniuersi enim salutem,ab eo qui est vniuersorũ dominus, omnia sunt ordinata,& vniuersè & sigillatim. Est ergo officium iustitiæ salutaris,vnumquodque semper deducere ad id quod est melius,prout contingit & conceditur. Ad salutem enim & permansionem eius quod est præstãtius,conuenienter suorum morum proportioni, administrantur etiã quæ sunt minora. Ecce enim quidquid est virtute præditum, mutatur in melius,habens propriam causam mutationis, electionem cognitionis,quam habebat anima in sua potestate. Castigationes autem, quæ sunt necessariæ bonitati magni qui intuetur iudicis, & per propinquos Angelos,&

per varia præiudicia,& per perfectũ & omni ex parte absolutum iudicium,cogunt eos qui doloris sensum paulo amplius exuerunt,duci pœnitentia. Alia autem taceo,dominum glorificans. Cæterum dico illas animas cognitione præditas,quæ magnificentiæ contem plationis, vniuscuiusque sancti ordinis vitæ institutũ superant,cum in quibus beatæ Deorum definitæ habitationes sunt distributæ, sanctæ in sanctis fuerint reputatæ, & totæ ex totis transportate in melioribus locis meliora loca venerint, nõ in speculis aut per specula diuinam amplectentes contemplationem,quam maximè autem euidenti & verè puro ac syncero diuinæ contemplationis sempiternæ, sempiterno exceptas conuiuio,quo satiari non possunt quæ supra modum amant animæ, & inexpleblili fruentes lætitia in secula nunquam terminanda,permanere, honoratas, vt ita dicam,identitate vniuersæ excellentiæ.Hæc est contemplatio quæ comprehẽdi potest ab iis qui sunt mundo corde. Hæc est ergo operatio eius qui est con summatus in cognitione,cum Deo habere consuetudinem per magnum pontificem, pro viribus domino assimilatum per omnem in Deum pietatem & religionem: quæ tendit ad hominum salutem per curam exercendæ in nos beneficentiæ,& rursus per sacra ministeria, & per doctrinam, & per bonorum operum effectionem. Iam verò seipsum quoque creat & fabricatur. Quin etiam eos qui ipsum audiunt exornat is qui est cognitione præditus, ei quod natura possidet impatibilitatem,idquod ex exercitatione eam habet, quoad eius fieri potest,maximè assimilans,idque cum à Domini consuetudine & conuersatione minimè possit auelli. Mansuetudo autem,vt ego quidem opinor,& benignitas,magnificusque & maiestate plenus Dei cultus, sunt regulæ assimilationis quæ oritur ex cognitione. Has ego dico virtutes esse sacrificium Deo gratum & acceptum,cor à superbia & fastu alienum cum recta scientia, dicente scriptura esse Dei holocaustum,cum quisquis ex hominibus assumptus est ad sanctitatem,illuminetur ad eam quæ discerni non

potest vnionem. Nam seipsos redigere in captiuitatem, & seipsos interimere, veterem hominem qui per cupiditates corrumpitur, interficientes, & nouum suscitantes à veteri mortis conuersione, & Euangelium iubet & Apostolus, depositis quidem animi perturbationibus, à peccato autem effectos omnino alienos. Hoc erat quod lex quoque tacitè significabat iubens peccatorem tolli de medio, & à morte ad vitam traduci eam quæ est ex fide impatibilitatem. Quod cum non intelligerent ij qui leges docebant, legem autem accepissent vt quæ delectaretur rixis & contentionibus, dederunt occasionem iis qui eam temere volunt calumniari. Propter quam causam meritò Deo non sacrificamus, qui nullius indiget, & omnia præbuit hominibus: sed eum glorificamus qui est pro nobis sacrificatus, nos ipsos sacrificantes, ad id quod est nullius indigẽs, ex eo quod nullius indiget, & ab impatibili ad id quod est impatibile. Deus enim sola nostra salute delectatur. Meritò ergo ei non offerrimus sacrificium, qui non vincitur à voluptatibus, cum inferius, & nec vsque ad crassissimas nubes, & longè etiam ab iis perueniat quæ fit per fumum exhalatio, si modo perueniat. Nullius ergo indiget Deus, nec capitur voluptate, nec est aut lucri aut pecuniæ cupidus, cum sit plenus, & cuilibet quod ortum est & indiget omnia præbeat. Neque sacrificiis, sed neque donariis, neque rursus gloria & honore Deus inuocatur, neque aliquibus eiusmodi allicitur. Sed solis viris bonis & honestis apparet, qui iustum nunquam prodiderint vel propter metum intentatum, vel propter promissa magnifica. Qui autem non perspexere humanæ animæ libertatem, & quæ quod ad vitæ attinet electionem, non potest redigi in seruitutem, quæ ab inerudita fiunt iniustitia ægrè ferentes, Deum non esse existimant. His consimili opinione, qui in voluptatũ intemperantiam, & vehementes dolores & in infortunia prẹter expectationem incidunt, & casus lamentantur, dicunt non esse Deum: vel si sit, non omnia intueri. Alij autẽ sunt quibus est persuasum eos qui Dij

existimantur, sacrificiis & donis posse placari, assentientes & fauentes eorum libidinibus, & neque volunt credere solum esse eum qui est verè Deus, qui est in veræ iustitiæ identitate. Pius ergo est ac religiosus is qui est cognitione præditus, qui primum quidem sui curam gerit. Deinde proximorum, vt fiant quàm optimi. Etenim filius bono patri gratificatur, seipsum præbens bonum & patri similem, & principi ac magistratui is qui eius subiungitur imperio. Nam credere quidem & parere est in nostra potestate. Malorum autem causam si quis putauerit & materiæ imbecillitatem, & non voluntate adductos ignorationis impetus, & rationis expertes propter inscitiam necessitates, cum eos perinde ac bestias aliquas per disciplinã longè superauerit qui est cognitione præditus, diuinum imitans institutum, bene facit pro viribus hominibus qui voluerint. Et si quando fuerit in magistratu constitutus, non secus ac Moses, præerit ad salutem eorum in quos obtinebit imperium, & mansuefaciet id quod est agreste & infidele: honore quidem eorum qui sunt optimi ac præstantissimi, supplicio autem improborum, quod conuenienter rationi adscriptum est ad disciplinam. Imago enim valde diuina & Deo similis, est viri iusti anima, in qua per præceptorum obedientiam ædificatur & collocatur, dux mortalium & immortalium omnium, Rexque & genitor omnium, bonorum re vera lex & præscriptum, & verbum æternum, qui & priuatim singulis, & communiter omnibus est vnus Seruator. Hic est re vera vnigenitus, & omnium Regis & omnipotentis patris gloriæ figura quæ ei qui est cognitione præditus imprimit perfectam contemplationem ad suam imaginem, vt sit iam tertia diuina imago, quæ quoad eius fieri potest assimilatur causæ secundæ, ei quæ est re vera vita, per quã, veram vitã viuimus, veluti nobis describẽtes eũ qui est cognitione præditus, qui versatur in iis quæ sunt firma ac stabilia, & nec mutari possunt & alterari. Sibi ergo & suis imperãs, firmã ac stabilẽ possidens cõprehensionẽ diuinę sciẽtię germanè ac

syncere accedit ad veritatē. Eorū enim quæ intelligētia percipiuntur cognitio & cōprehensio, iure dicatur firma ac stabilis scientia. Cuius ea quidem pars quæ versatur in rebus diuinis, hoc habet munus vt consideret quidem quæ sit quidem prima causa, quid verò sit per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: & quæ nam sunt ea quæ sunt vt peruadentia, quæ autem vt continentia, & quæ sunt quidem coniuncta, quæ vero vt disiuncta, & quamnam habeat ordinem vnumquodque eorum, & quas vires & quod ministerium afferat vnumquodque. Et rursus in rebus humanis, quid sit ipse homo, & quid sit ei secundum & præter naturam: & quemadmodū rursus agere vel pati oporteat: & quæ nam sint eius virtutes & quæ nam vitia, & de bonis & malis & mediis & quæcunque tractantur de magni & excelsi animi virtute, de prudentia, & temperantia, & de ea, quæ est post omnes omni ex parte perfecta & absoluta virtute, iustitia. Sed prudentia quidem & iustitia vtitur ad parandam sapientiam. Magni autem animi virtute, non solùm in ferendis casibus, sed etiam in eo quod resistat voluptati & cupiditati, dolorique, & iræ, & in summa cuiuis rei quæ nos vel vi vel fraude aliqua illicit. Non enim oportet vitia & honesta sustinere, sed persuaderi & ea sustinere, quæ sunt terribilia. Inuenitur autem dolor quoque vtilis, & in medicina, & ad erudiendum, & castigandum: & per eum corriguntur mores ad vtilitatem hominum. Magni autem & excelsi animi virtutis species sunt tolerantia ingens spiritus, magnitudo animi, liberalitas, magnificentia. Propter quam causam, nec reprehensionem, nec vulgi malam famam apprehendit is qui est cognitione præditus. Neque gloriis subiicitur, neque assentationibus, & in sustinendis laboribus simul aliquid agens eorum quę oportet, & casus omnes magno & forti animo superans, re vera vir apparet inter alios homines Et rursus conseruans prudentiam & moderatus ac temperans in quiete animæ, ea quæ præcipiuntur excipiens tanquam quæ sibi conueniant. Ea vero quæ sunt turpia vt aliena

vt aliena auersans, mundanus & supermũdanus ornatè & decorè se gerens, & nullo modo delinquens. Maximè quidem diues, ex eo quòd nihil concupiscat, vt qui paucis egeat, & cuiusuis boni magnis abundet copiis propter boni cognitionẽ. Eius enim iustitiæ est primum munus, amore complecti eos qui sunt eiusdẽ generis, & cũ eis agere & versari, & in terra & cœlo. Ea ratione lubẽter quoque impertit & communicat si possideat: & cum sit comis ac benignus, summo odio habet malos, quoduis maleficium perfectè abhorrens & auersans. Oportet ergo discere esse fidelem & sibi & proximo & parere præceptis. Hic est enim Dei seruus, qui sua sponte se subiicit præceptis. Qui autem non iam propter præcepta, sed propter ipsam cognitionẽ est mũdus corde, is est Dei amicus. Neque enim nascimur natura virtute præditi, neque ea natis, vt aliquæ aliæ partes corporis, accedit postea naturaliter. Nam sic non esset voluntarium, nec laudabile: Sed nec ex eorum qui conuenerunt accedente vsu & consuetudine, quomodo sermo, virtus perficitur. Vitium enim propemodum hoc modo ingeneratur. Sed nec ex arte aliqua, siue ex iis quę proponunt sibi quæstum, siue ex iis quæ pertinent ad curam corporis, accedit cognitio. Sed nec ex iis quæ sunt orbe disciplinis: bene enim cum eis ageretur, si tantũ possent præparare animam & ei ministrare. Nam leges ciuiles malas actiones fortè possunt reprimere. Sed neque ad persuadendum comparatæ orationes, cum versentur in superficie, præbuerint permansionem veritatis quę constituit scientiam. Philosophia autem Græca veluti præpurgat & præparat animam ad fidem accipiendam, super quam veritas ædificat cognitionem. Hic est verus Athleta, qui in magno stadio, nempe pulchro hoc mundo, coronatur veram assecutus victoriam aduersus omnes animi perturbationes. Nam & Agonotheta est omnipotens Deus: & qui brauia seu præmia distribuit est vnigenitus Dei filius: Spectatores autem sunt Angeli & Dii: variumque & ex omni genere pugnæ constans certamen, non est aduersus

uersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritales potestates quæ per carnes operantur vehementes vitiorum & affectionum motus. His magnis superatis certaminibus, & veluti postrato imminente tentatore, potitus est immortalitate. Falli enim non potest Dei sententia in iustissimo iudicio. Ac vocatum quidem est theatrum ad certamen. In stadio autem decertant athletæ, Et ex his vtique superat qui aliptæ paruerit. Omnibus enim omnia à Deo proposita sunt æqualia: & est ipse alienus à reprehensione: misericordiam autem consequitur is qui potest: & potés est is qui voluerit. Hac ratione menté quoque accepimus, vt sciamus quod agimus, & illud nosce teipsum, hic est scire propter quid orti sumus. Orti autem sumus vt eligeremus obedire præceptis, ad hoc vt vellemus esse salui. Hic est Nemesis, per quam Deum non licet effugere. Est ergo officium hominis, Deo parére, qui variam annunciauit salutem per præcepta. Grati autem animi significatio est confessio. Benefactor enim prior incipit benefacere. Qui autem cum iis, cum quibus par est considerationibus prompto & alacri animo acceperit, & mandata custodierit, is est fidelis. Qui autem pro accepto beneficio pro viribus refert gratias per charitatem, is iam est amicus. Vna est autem ab hominibus præcipua gratiç relatio, ea facere quæ Deo sunt optima. Nam tanquam proprij fœtus, & in aliquo cognati effectus, magister & seruator accipit vtilitates & correctiones hominum ad propriam gratiam & honorem, sicut etiam damna & offensiones quas accipiunt ij qui ipsi crediderunt, tanquam ingrati animi in se admissa crimina propriaque probra & dedecora existimat. Quod enim aliud probrum ac dedecus Deum attigerit? Quocirca nec possunt omnino referri gratiæ pro dignitate salutis, si conferantur cum vtilitate quæ à domino proficiscitur: Quomodo autem qui vexant possessiones, dominos iniuria afficiunt: & qui milites, eorum Imperatorem: ita Domini est contemptio, eorum qui sunt illi dedicati vexatio. Quomodo enim Sol non solum

ἀδράστεια nemesis ex eo dicta quod effugi non possit.

εὐχαρίστως

cœlum & totum mundum illuminat, super terram & mare resplendens, sed etiam per fenestram & paruum foramen, vel in intima penetralia domorum lucem emittit, ita Verbum vndiquaque effusum, vel minima respicit ex iis quæ in vita geruntur. Græci autem sicut hominibus forma similes, ita iisdem quoque quibus ipsi, animi perturbationibus, Deos ponunt obnoxios, & quomodo eorum formas sibi similes singuli describunt, vt ait Xenophanes: Æthiopes quidem, nigros & simos: Thraces autem fuluos & cæruleos: ita etiam animos quoque assimilant iis qui eos effingunt. Barbari quidem agrestes & efferatis moribus: Græci autem mansuetiores, sed in quos tamen cadunt motus & perturbationes. Quocirca necesse est quidē vt improbi malas de Deo suscipiāt cogitationes, probi autem optimas. Quamobrem qui est animo verè regio & cognitione præditus, is cū & piè Deum colat & sit alienus à superstitione, persuasum habet eum solum qui est solus Deus, esse honorandum, venerandum, magnificum, beneficentia omnes complectentem, principem & auctorem bonorum, malorum autem non esse causam. Atque de Græcorum quidem falsa religione satis, vt arbitror, ostendimus in libro qui dicitur protrepticos, abundè vtentes iis quæ ad id faciebant historiis. Non sunt ergo repetenda ea quæ apertè dicta sunt. Quòd ad notandum autem attinet cum ad hunc locum peruenerimus, satis est pauca ex multis adducere ad ostendendum eos esse impios qui Deum pessimis hominibus assimilant. Aut enim eis Dij læduntur ab hominibus: & qui læduntur ab hominibus, ostenduntur esse iis inferiores. Aut si non læduntur: quemadmodū cum non lædantur, perinde ac iracunda anicula ad iram incitata, indignantur? vt dicūt Dianā propter Œneū iratam fuisse Ætolis. Quemadmodū enim cum Dea esset non cogitauit, quod nō cōtemnens Œneus, sed vel cum esset oblitus, vel cū sacrificasset, neglexit? Bene autem ipsa quoque causam suam defendens apud Mineruam, propterea quòd ei succenseret quòd in templo peperisset, dicit.

Cruentæ quidem spolia gaudes,
Cernens detracta ex mortuis.
Nec hæc sunt tibi execranda.
Si autem ego peperi, graue ducis.

Quanquam cætera quoque animalia quæ in templis pariunt, eis nullam faciunt iniuriam. Meritò ergo superstitiosi, cum tam procliues ad iram pertimescant, omnia quæ eueniunt, existimant esse signa & causas malorum. Si mus aram quæ erat è luto constructa perfoderit, & cum nihil aliud haberet, lecythum corroserit, si gallus qui alitur, vespere cecinerit, hoc alicuius signum esse statuentes. Talem quendam ludificatur Menander in Comœdia quæ inscribitur δεισιδαίμων id est, superstitiosus.

Quidnam boni mihi accidat ô boni Dei?
Nam dexteri alligans calcei corrigiam Rupi.

Meritò ô Nugator, erat enim putrida: Tu autem es parcus & sordidus, qui nolis nouos emere. Lepidum est illud Antiphontis. Nam cum quidam malè præsâgiret ex eo quòd sus porcellos deuorasset, isque eam vidisset ob sordes eius qui ipsam alebat fame valde attenuatam. De signo, inquit, lętare, quòd cũ sic esuriret, filios tuos non comederit. Quid mirum, inquit, Bion, si mus calathum arroserit, cum non inueniret quod comederet? Hoc enim fuisset mirum, si (vt ludens argutabatur Arcesilaus) murem calathus comedisset. rectè certè Diogenes quoque ad eum qui admirabatur quòd inuenisset pistillum à serpẽte in gyrũ circundatum: Ne mireris, inquit: esset enim illud mirabilius, si vidisses rectum serpentem esse à pistillo circundatum. Oportet enim animantia rationis expertia currere, pugnare, parere, & mori: quæ cum illis sint secundum naturam, præter naturam nobis nunquam fuerint.

Et volucres multa veniunt sub lumina Solis.

Philemon quoque Comicus talia ridet in Comœdia. Cum videro, inquit, obseruantem quis sternutarit, vel quis sit locutus, aut respicientẽ quis sit qui pullo procedat, statim in foro sternutat vnusquisque nostrum, is secum ingreditur & loquitur, dicens ciuibus res aδ

euenire vt earum fert natura; Deinde sobrij quidem petunt sanitatem: se autem implentes, & in ebrietatibus festis diebus volutantes, morbos ad se attrahunt. Multi autem suspensas quoque timent scripturas. Lepidè admodum Diogenes, cum inuenisset scriptum super domum cuiusdam improbi; Insignis victoria Hercules hic habitat, nihil mali ingrediatur. Et quomodo ingredietur, inquit, Dominus ædium? Ij autem ipsi omne lignum, & omnem lapidem pinguem, vt dicitur, adorãtes, lanas flauas, & frustra salis, & faces, & scillam, & sulfur timent, incantati à præstigiatoribus per quasdam immundas expiationes. Deus autem qui re vera est Deus, sanctos solos nouit, iustimores, sicut iniustos, impuros & sceleratos. Videre quidem certe licet oua ab his quæ purgantur si fota fuerint, viuificari, atque hoc nequaquam fieret. Si eius ipsius, quod purgatur, mala participarent. Eleganter certè Comicus quoque Diphilus per hæc ridet præstigiatores. Puellas expians Prœtidas, & patrem ipsarum Prœtum Abantiadem, & anum quintam inter eos. Face vna, & scilla vna, quot hominum corpora, & sulphure & bitumine maris magnũ edentis strepitum, ex quieto sed profundo fluente Oceano. Sed beate aër mitte per nubes Anticyrã, vt ex cimice fucum efficiam. Certè rectè quoque Menander: Si aliquod quidem verum malum haberes, hos tibi verum medicamentum adhibere oporteret: Nunc non habes, Inane medicamentum inueni ad inane: Existima autem id te aliquid iuuare. Abstergant te circumcirca mulieres, & ex tribus fontibus aquam afferant vt te aspergant; salemque & lentem inijcient: Quilibet est mundus qui nullius est sibi mali conscius. Iam verò dicit Tragœdia, Oreste, quis te perdit morbus? conscientia ipsa, quoniam sum mihi conscius me perpetrasse grauia. Re vera enim non est alia puritas quàm abstinere à peccatis. Pulchrè ergo dicit etiam Epicharmus: Mundam si mentem habeas, es mundus toto corpore. Porro autem animas quoque dicimus oportere prius purgari à malis dogm-

probis dogmatibus per rectam rationem, & tunc sic conuerti ad commemoranda præcipua capita: nam ante mysteriorum quoque seu sacramentorum traditionem, exhiberi oportere quasdam expiationes iis qui sunt initiandi mysteriis, vtpote quòd oporteat impia deposita opinione ad veram conuerti traditionem. Nam enim rectè & verè aliquo loco non circumscribimus eum qui non potest circumscribi, neque in templis manu factis cõcludimus eum qui omnia continet? Ædificatorum autem & lapicidarum sordidæque & illiberalis artis quod nam fuerit sanctum opus? Non sunt iis meliores qui aërem & id quod continet, vel potius totum mundum & vniuersum, existimarunt esse dignum Dei excellentia? Ridiculum enim fuerit, vt ipsi dicunt Philosophi, hominem qui est ludus Deorum, Deum efficere, & ex ludicra arte Deũ fieri, quoniã id quod fit, fit idem & simile ei ex quo fit, vt quod fit ex ebore eburneũ, & quod ex auro aureum. Quæ autem à vilibus & sordidis hominibus conficiuntur imagines & templa fiunt ex vana & inutili materia. Quare ipsa quoque fuerint vana, inutilia, materialia, & prophana, & vt artem perfeceris, sordes semper participant & illiberalitatem. Non sunt ergo vtique sacra & diuina artis opera. Quidnam verò poni & collocari potuerit, cum nihil sit quod non sit positum & collocatum, quoniam omnia sunt in loco. Iã verò quod ponitur & collocatur, ponitur & collocatur, cum prius positum & collocatum non esset. Si ergo Deus ponitur & collocatur ab hominibus, fuit aliquando non positus & non locatus, & nec omnino quidem erat. Id enim erat non locatum & positum quod non erat, quandoquidẽ quicquid non est, ponitur & collocatur. Quod aũt est, nõ poni & collocari potuerit ab eo quod non est, sed nec ab vllo alio. Nam ipsum quoque verè est. Restat itaque vt à seipso. Et quomodo aliquid ipsum seipsum generabit: aut quomodo ipsum quod est, seipsum esse ponet & collocabit? Vtrum cum prius non esset positum & collocatũ, prius seipsum posuit & collocauit

Sed nec sic quidem fuisset, quoniam id quod non est poni & collocari non potest. Et quod existimatum est esse positum & collocatum, quomodo id quod est quod prius habuit, hoc seipsum postea fecerit? Cuius autem sunt ea quæ sunt, quomodo hoc aliquo adhuc opus habuerit? Sed etsi Deus est homini forma simi-lis, perinde ac homo opus habebit nutrimento & tegumento & domo, & aliis quæ consequenter accidunt? Nam qui eandem habent formam & easdem affectiones, eodem quoque victu egebunt. Si autem sacrum accipitur duobus modis: nempe & Deus ipse, & id quod est constructum in eius honorem: quomodo nõ propriè eam quæ in Dei honorem per sanctam agnitionem facta est ecclesiam, Dei sacrum dixerimus, quod est magni pretij, & non sordida & illiberali arte constructum: sed neque manu præstigiatoris ornatum: sed voluntate Dei templum effectum? Non enim nũc locum, sed electorum congregationem, appello ecclesiam. Melius est hoc templum ad accipiendam Dei dignitatis magnitudinẽ. Animal enim quod est magni pretij, ei qui est omni pretio dignus, imò cuius pretio nihil omnino respondet, consecratũ est propter insignem sanctitatem. Fuerit autem magni prætij is qui est cognitione præditus, qui est in honore & pretio apud Deũ, in quo Deus est collocatus, hoc est, de Deo consecrata est cognitio. Hic diuinã inuenerimus effigiem & sanctam imaginem in iusta anima, quãdo ea quidem fuerit beata, vt quæ est præpurgata, beata autem efficiat opera. Hic est & quod collocari potest, & quod est collocatum, hoc quidem in iis qui iam sunt assecuti cognitionem. Illud autem in iis qui possunt fieri, etiamsi nondum sint digni Dei scientiam accipere. Nam quidquid est crediturũ, iam fidelis Deo, & posita in honorem imago virtute prædita, Deo est dedicata. Quomodo ergo Deus loco non circumscribitur, neque animalis figuræ vnquam assimilatur: ita nec in eum similes cadunt affectiones, neque alicuius indiget, sicut quæ sunt natiua, vt sacrificiũ instar alimenti propter famem concupiscat,

Quæ tangit affectio, in ea omnia cadit interitus, & ei qui nō nutritur, cibum præbere est stultitia. Porro autem Comicus quoque ille Pherecrates lepidè in comœdia quæ inscribitur Fugitiui, fecit Deos cū hominibus expostulare de sacris, quod cum Diis sacrificarent, primum secernetetur id quod eorū dedecori assignaretur, dicendo: Non cum fœmora ad inguinem vsque valde circumlinxeritis, & lumbo valde tenues, ipsam deinceps spinam tāquam limatam distribuistis nobis tanquam canibus? Deinde cum vos vestri inuicem pudeat, multis molis contegitis. Eubulus autem qui est ipse quoque Comicus, hoc modo ipse quoque scribit de sacrificiis. Claudam solam & fœmur sacrificatis, tanquam pædiconibus. Et in comœdia Semele introductum Dionysium facit disceptātem: Primū quidem quòd mihi sacrificant quidem sanguinem & vesicam, cordis autem ne superficiem quidem. Ego enim neque dulci vescor victima, nec fœmoribus. Scripsit autem Menander: Cum summos lumbos, bilem, & quæ comedi non possunt ossa Diis imposuerint, ipsi consumunt alia. An non enim à nidore sacrificiorum vel bestiis est abstinēdum? Sin autem re vera nidor est munus Deorum qui sunt apud Græcos, cur nō prius quoque coquos in Deos retulerint, qui ęquali dignantur beatitudine, & nō ipsum adorant caminum qui est huic venerabili nidori propinquior? Quinetiā Hesiodus dicit Iouem deceptū à Prometheo in diuisione carnium, accepisse:

Arte mala ossa bouis nitida pinguedine tecta. (Hes. in Theo.)
Hinc fit vt ossa viri sacras adolere per aras
Assueti, veteris imitantur originis vsum.

Sed nequàquam dixerim, quæ ex indigētia oritur cupiditate vexatum Deum nutriri. Eum itaque efficient plantæ similem, vt qui nutriatur absque appetitione, & bestiis quæ latent in cauernis. Eas quidem certè dicunt, aut ab ea quæ est in aëre crassitudine, aut etiam ab ipsa proprij corporis exhalatione nutriri, & citra offensionem augeri. Atqui si citra vllam egestatem eis Deus nutritu, quid est opus nutrimento ei qui nō

(margin: ἐλνίμα.)

indiget? Sin autem gaudet honorari, cum natura nullius indigeat: non abs re nos Deum precibus honoramus, & hoc sacrificium optimum & sanctissimum cum iustitia emittimus, iustissimo verbo eum honorantes, per quem accipimus cognitionem, ea quæ didicimus per eum glorificantes. Est ergo quod est hîc apud nos altare, terrestris congregatio eorum qui sunt dedicati orationibus, qui veluti vnam vocẽ habent communem & vnam mentem. Quæ per odoratum autem accipiũtur nutrimenta, etsi sint diuiniora iis quæ per corpus, significant tamen respirationem. Quid ergo de Deo dicunt, vtrum perspirat sicut genus dæmonum? an inspirat solum, vt aquatilia per branchiorum dilatationem? an circumspirat, vt insecta per compressionem pennarum incisionis? Sed nulli ex his, si sapiant, Deum assimilauerint. Quæ autem respirant per pulmonis ad thoracem obiectam dilatationem, ea attrahunt aërem. Deinde si Deo dederint viscera & arterias, & venas, & neruos, & partes, inducent eum nihil differentem. Conspiratio autem propriè dicitur in ecclesia. Est enim ecclesiæ sacrificium. Verbum quod à sanctis exhalatur animis, cum sacrificium simul aperiatur & tota mens Deo. Sed antiquissimam quidem aram in Delo sanctã vulgo iactarunt. Ad hanc autem solam dicunt etiam accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam: Aram autem verè sanctam iustam animam, & qui ab ea emittitur suffitum nobis sanctam dicentibus orationem, non credent? Esus autem carnium, vt arbitror, prætextu, excogitata sunt hominibus sacrificia. Licebat autem alioqui absque tali cultu simulachrorum, ei qui vellet, vesci carnibus. Quæ enim ex lege fiunt sacrificia, allegoricè nostram significant religionem, vt turtur & columba, quæ offeruntur pro peccatis, emundationem partis animæ quæ caret ratione, Deo esse acceptam significant. Si quis autem ex iustis esu carnium animam non onerat, satis consentanea vtitur ratione, non quia Pythagoras & eius asseclæ somniantes animæ transmigrationem. Vide-

tur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimento ex animalibus, & Polemon in Opere de Vita secundum naturam, apertè dicere esse inutile quod fit per carnes nutrimentum, iam confectum & assimilatum animis bestiarum. Ea ratione Iudæi quoque maximè abstinēt à carne suilla, vtpote quod hoc animal sit maximè sceleratum & execrandum, quoniam maximè ex aliis fructus effodit & corrumpit. Sin autem dicāt hominibus data esse animantia: nos quoque id confitemur, sed non omnino ad comedendum. Sed neque omnia, sed quæcunque non laborant, Quocirca non malè Plato Comicus in Comœdia quæ inscribitur Festa, dicit: Ex quadrupedibus autem nullum deinceps oporteret nos occidere, præter sues. Carnes enim habent suauissimas, & nihil ad nos redit ex sue, præterquam setæ & lutum & clamor. Vnde etiam dicebat Æsopus, non rectè clamare sues, cum quando trahuntur maximè intelligāt se ad nihil aliud esse vtiles quàm ad sacrificium. Quocirca Cleanthes quoque dicebat eos pro sale habere animam, ne carnes putrescerent. Alij ergo eo non vescuntur vt qui sit inutilis. Alij verò, vt qui fructus perimat, & alij eo non vescuntur quòd sit animal procliue ad coitum. Ea ratione neque hircum lex sacrificat, præterquam propter solam malorum amandationem, quandoquidem voluptas est vitij metropolis. Iam verò hircinarum quoque carnium esum dicunt conferre ad morbum comitialem. Dicunt autem maximum augmentum fieri ex carnibus porcinis. Quocirca iis quidem qui corpus exercent est vtilis, iis autem qui ipsam conantur augere animam, propter eam quæ ex esu carnium ingeneratur hebetudinem, non vtique. Fortasse autem ex iis qui sunt præditi cognitione, exercitationis quoque gratia abstinuerit à carnibus aliquis, & ne caro nimis luxuriet & nimio impetu feratur ad rem venereā. Vinum enim, inquit Androcydes, & carnis ingurgitationes, corpus quidem robustum efficiunt, animam verò debiliorem. Est ergo impium & à religione alienum hoc nutrimentum ad perfectam intelligentiam.

Quocirca Ægyptij quoque in iis quæ eorum ritu fiũt sanctificationibus, non permittunt Sacerdotibus vesci carnibus: & auiculis vtuntur quàm leuissimis: & pisces non tangunt, cum propter alias quasdam fabulas, tum maximè quòd eiusmodi cibus carnem reddat humidam. Iam verò animantia quidem terrestria & volucria, eundem quẽ nostræ animæ, aërem inspirantia, nutriuntur, vt qui eiusdem generis aëre habeãt animam. Pisces autem ne hunc quidem dicunt inspirare aërem, sed illum qui cum aqua fuit contemperatus statim in primo mundi ortu, sicut etiam cum reliquis elementis, quod etiam est indicium materialis permansionis. Oportet ergo Deo offerre sacrificia, nõ sumptuosa ac splendida, sed quæ sunt pia & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui cõstat ex multis linguis & vocibus in oratione, vel potius qui ex diuersis gentibus & sexibus per donum testamentorum construitur in vnitatem fidei: & in laudibus congregatur, mente quidem pura, iusta autem & recta vitæ institutione, ex sanctis operib⁹ & iusta oratione. Nam quis adeò stultus, vt ait lepor poëticus, & tam ignaui est animi.

Tam credulus vir est quisquam, vt speret Deos,
Quæ non habent carnem ossibus, tosta & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere,

Et iis qui hæc faciunt gratiam reddere, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni? Nos autem dicimus ignem sanctificare, nõ carnes, sed animas peccatrices, ignem dicentes non illum edacem & omnia consumentem & planè sordidum & illiberalem: sed prudentem, qui peruadit animam per ignem transeuntem. Iubemur autem colere & honorare eundem quem & Verbum esse & Seruatorem & ducem habemus persuasum: & per ipsum, patrem, non selectis diebus, vt aliqui alij, sed continenter per totam vitam hoc agentes, & modis omnibus. Certè genus electum, per præceptum iustificatum: Septies, inquit, laudem dixi tibi. Vnde nec in definito loco, neque in templo selecto, neque

diebus aliquibus festis & præstitutis, sed per totam vitam is qui est præditus cognitione, in omni loco, etiã si per se sit solus, & si habuerit aliquos qui similiter crediderunt, Deum honorat: hoc est, agit gratias propter rectæ vitæ cognitionem. Si autem alicuius boni viri præsentia, propter obseruantiam & reuerentiam eius quod est præstantius, eum qui conuersatur semper format & effingit: quemadmodum is qui cum Deo semper est præsens, per cognitionem & vitam & gratiarum actionem, non iure se melior semper euadat in omnibus factis & verbis & affectionibus? Talis est is cui est persuasum, Deũ vbique adesse, non autẽ & arbitratu eũ certis ac definitis locis esse conclusum: vt cum se absque eo esse aliquando existimauerit, noctu & interdiu intemperantiæ se dedat & libidine. Per totam ergo vitam diem festum agentes, vbique & omni ex parte Deum adesse persuasi, laudantes agros colimus, laudantes nauigamus, & in omni alio vitæ instituto vt decet ex arte versamur. Propius autẽ Deo iungitur & familiaris efficitur is qui est cognitionẽ præditus, vt qui simul quidem grauitatem & hilaritatem ostendat in omnibus. Grauitatem quidem, propterea quòd ad Deum conuertatur. Hilaritatẽ autem, propterea quòd humana bona reputet quæ dedit nobis Deus. Videtur autem cognitionis excellentiam Propheta sic ostendere: Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me, per adscensum amplificans id quod est principale perfectionis. Hic ergo homo qui est verè regalis, Sacerdos, sanctus Dei, quod quidem nunc quoque seruatur apud eos qui sunt doctissimi ex barbaris, genus Sacerdotale ad regnum prouehentes: Hic ergo nequaquam se tradit confusæ turbæ dominæ theatrorum. Quæ autem dicuntur & fiunt & videntur voluptatis illicientis gratia, ne in somnis quidem admittit. Neque has ergo quæ visu percipiuntur voluptates, nec eas quæ in aliis fruendis capiuntur varietates: vt sumptuosos & magnificos suffitus qui odoratum alliciunt, aut condimenta ciborum, & quæ ex variis vinis sentiuntur de-

litias gustum inescantes: neque odoriferas ex variis floribus contexturas, quæ per sensum animam effœminant: sed honestum rerum omnium vsum ad Deũ semper referens, & cibi, & potus, & vnctionis, vniuersorum datori offert primitias, gratias agens & per donum & vnctionem, & per Verbum ei datum, ad conuiuiales epulas rarò veniens, nisi quòd amicitiam cõcordiamque & consensionem profitetur conuiuium, vt veniat ei persuaserit. Est enim ei persuasum Deum omnia scire & audire, nec vocem solùm, sed etiam cogitationem. Nam auditus quoque qui fit in nobis per meatus corporeos, non apprehendit per vim corpoream, sed per quendam sensum animalem & intelligentiam quæ discernit voces aliquid significantes. Nõ est ergo Deus humana forma præditus, vt audiat, neque ei sensibus est opus, vt placuit Stoicis, maximè auditu & visu, non posse enim vnquam aliter apprehẽdere. Sed & aëris ad patiendum facilitas, & acerrimus Angelorum consensus, & vis quæ animæ attingit cõsciẽtiam, inexplicabili potestate etiam absque sensili auditione simul cũ cogitato cognoscit omnia. Quòd si quis dicat vocem quæ inferius circa aërẽ voluitur, ad Deum non peruenire, at cogitata sanctorum secant non solum aërem, sed etiam totum mundum. Occupat autem vis diuina perinde ac lux, totam animam perspicere. Quid verò, non etiam vota & institiuta ad Deum perueniunt, suam vocem emittentia: an non ea etiam transmittuntur à conscientia? Quam nã vocem expectauerit, qui secundum propositum electum etiam ante ortum, & id quod futurum est tanquam quod sit cognouit? An non profundum cuiusuis animæ elucescere facit lux potestatis, cum penetralia, vt ait scriptura, scrutetur lux potestatis. Totus auditus & totus oculus, est, vt his nominibus vtar, Deus. Nullam ergo religionem, nec vllum Dei cultum seruat, neque in hymnis, neque in sermonibus: sed neque in scripturis aut dogmatibus, quæ non conuenit de Deo opinio, ad humiles & indecoras deflectens nõtiones & cogitationes. Quo fit vt multorum laudatio

nihil differat à maledicto, propter veritatis ignorationem. Atque quorum quidem sunt appetitiones, cupiditates, & vt semel dicam, animi impulsiones, eorum sunt etiam precationes. Quamobrem nemo potum desiderat, sed bibere potum, sed nec hæreditatem, verum esse hæredem. Ita autem neque cognitionem, sed nosse. Neque enim rectam rempublicam, sed rempublicam gerere. Eorum ergo sunt precationes, quorum petitiones, & eorum sunt petitiones, quorum sunt cupiditates. Precari autem & appetere fiunt inter se inuicem, ad habendum bona & ea quæ adiũcta sunt commoda. Is itaque qui est cognitione prædirus, creaturæ & petit & precatur ea quę sunt verè bona, nempe bona animæ, ipse quoque adiuuans vt perueniat ad habitum bonitatis, vt non amplius habeat bona tanquam aliquas adiunctas disciplinas, sit autem bonus. Quocirca eos maximè decet precari qui Deum norunt vt oportet, & ei rei habent virtutem appositam & consentaneam, qui sciunt quænam sint verè bona, & quæ sint petenda, & quando, & quomodo singula. Est autem extrema inscitia ab iis qui non sunt dii tanquam à diis petere: aut quæ non sunt conducibilia petere, petendo sibi mala quæ visione bona esse apprehendunt. Vnde merito cum sit vnus bonus Deus, ab ipso ex bonis alia quidem dari, alia verò permanere precamur nos & Angeli. Sed non similiter. Non est enim idem, petere vt donum permaneat, aut ab initio vt id accipiamus contendere. Quinetiam auersio & depulsio malorum, est species precationis. Sed ea precatione nunquam est vtendum ad damnum hominũm, nisi iustitiæ curam gerẽs hoc moliatur is qui est cognitione præditus, & dispenset hanc petitionẽ iis qui mali sensum exuerũt. Est ergo, vt audacius dicam, precatio, cum Deo cõuersatio, & collocutio. Licet ergo susurrantes, & nec labra quidem aperientes tacitè loquamur, intus clamauimus. Omnem enim intrinsecus paratam collocutionem Deus exaudit perpetuò. Ea caput & manus in cœlum extẽdimus, & pedes excitamus in vltima acclamatio-

ne orationis, promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam quæ apprehenditur intelligẽtia: & vnà cum verbo corpus à terra abducere conantes, erectam & eleuatam animã desiderio meliorũ, cogimus in sancta progredi, magno animo carnis vinculũ despicientes. Scimus enim optimè eum qui est præditus cognitione, totũ mundum lubenter trãsmittere, vt certè Iudæi Ægyptum, apertè ostendendo se Deo quàm proximum esse futurũ. Quòd si nonnulli certas ac definitas horas constituunt orationi, vt verbi causa, tertiam, sextam, nonam: at is qui est cognitione prẹditus per totam orat vitam, per preces quidem cum Deo studens versari. Reliquit autem, vt semel dicam, omnia quæ nõ sunt vtilia, cum eo iam peruenerit, vt iam hinc acceperit consummationẽ eius qui agit ex charitate. Iam verò triplicẽ horarũ diuisionem, quẹ totidẽ sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionũ trinitatẽ. Hic mihi venit in mentem quorundã qui diuersa sentiunt, nẽpe Prodici hæresis sectatorũ, dogmatum, quẹ inducunt non esse orandũ. Ne ergo de hac impia sua sapientia, tanquã noua & aliena hẹresi se efferant: sciant eam fuisse quidem prius acceptã à philosophis, qui dicuntur Cyrenaici. Suo autem tẽpore aduersus impiam execrandorum istorum dicetur cognitionem, ne si huic Commentario insereretur cõtra eos disputatio, quæ de iis prolixa futura esset pertractatio, interrũperet cœptã orationem, cum nos solum ostendamus verè pium ac religiosum Dei esse cultorẽ, qui ex regula ecclesiastica verè est cognitione præditus, cui soli, cũ ex Dei voluntate dispertiat ac distribuat, fit petitio cũ petiuerit atque adeò cogitauerit. Quomodo enim quidquid vult potest Deus, ita quidquid petierit is qui est cognitione prẹditus, id accipit. Omnino enim nouit Deus eos qui bonis digni sunt, & qui non, vnde dat ea quæ singulis conueniunt. Quamobrem indignis, etiamsi sæpe petierint, non dabit. Dabit autem scilicet iis qui sunt digni. Non est tamen petio superflua, etiamsi bona dentur absque oratione. Iam & gratiarum

actio, & petitio eorum quæ pertinent ad conuersionem proximorum, est opus eius qui est præditus cognitione: qua quidem ratione orauit quoque Dominus, gratias quidem agens propter ministerium, rogans autem quamplurimos esse in cognitione: vt in iis qui salui fiunt, per salutem ex agnitione Deus glorificetur: & qui est solus bonus & qui solus Seruator, per filium ex seculo in seculum agnoscatur. Quanquam fides quoque futurum esse vt accipiat, est species orationis quæ est reposita vt conuenit cognitioni. Cæterum si oratio sit occasio cum Deo conuersationis, aditus ad Deum nulla est prætermittenda occasio. Eius certè qui est præditus cognitione, sanctitas conuexa cum beata prouidentia, per spontaneam confessionem, ostendit perfectum Dei beneficium. Est enim veluti quædam mutuo respondens prouidentiæ cura, sanctitas eius qui est preditus cognitione, & quæ conuertitur amici Dei beneuolentia. Neque enim Deus inuitus est bonus, quomodo ignis est præditus vi calefaciendi. Est autem voluntaria bonorum impertitio, etiam si anticipet petitionem. Neque verò inuitus saluus erit is qui fit saluus. Non est enim inanimis, sed omnino voluntariè & libero animi arbitrio contendet ad salutem. Quocirca præcepta quoque homo accepit, vt qui ex se moueri & incitari possit ad vtrum velit ex iis quæ sunt eligenda & fugienda. Non facit ergo Deus bona ex necessitate, sed libera voluntate bene facit iis qui ex se conuertuntur. Nō est enim seruilis quæ ad nos venit diuinitus, tanquam à deterioribus ad meliores procedens, prouidentia. Ex miseratione autem nostræ imbecillitatis, exercentur quæ sunt proximæ ac continentes prouidētiæ dispensationes. Sicut etiam pastores ouium curam gerunt, & Rex eorum qui eius parēt imperio, & nos paremus præfectis nostris, qui eos regunt qui sunt eis commissi, eo ordine qui fuit eis traditus. Dei ergo sunt serui & cultores, qui liberalissimum & maximè regalem cultum exhibent, qui fit per piam ac religiosam mentem & cognitionem. Est ergo omnis quoque locus

cus

eus verè facer, in quo Dei accipimus notionem & cogitationem, & tempus. Quando autem is cuius est bona mens & bonum animi institutum & qui est gratus, petit per orationem, nonnullam aliqua ex parte fert opem, lubenter per ea quæ flagitat precibus, accipiens id quod desiderat. Quando enim nostram bonam animi propensionem acceperit is qui est dator bonorum, eius conceptionem omnia simul bona cōsequuntur. Certè per orationem examinatur modus quomodo se habeat ad id quod oportet. Si autem vox & dictio nobis data est causa intelligentiæ: quemadmodum non ipsam animam & mētem Deus exaudit, cum iam certè anima animam, & mens mentem exaudiat. Vnde quæ multas edunt voces Deus linguas nō expectat, vt hominum interpretes, sed cognoscit omnium, vt semel dicam, mentes, & quod nobis vox significat, hoc Deo nostra loquitur cogitatio, quam etiam ante creationem sciebat esse venturam in mentem. Licet ergo ne voce quidem emittere orationē, sed solum quidquid est intrinsecus spiritale, intendere in vocem quæ mente percipitur, per indiuulsam ad Deum conuersionem. Quoniam autem diei natalis imago est Oriens, illinc quoque lux augetur quæ primum illuxit ex tenebris, sed etiam iis qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione qua Sol in Oriente matutino, nempe orationes. Vnde etiā quæ erant ex templis antiquissima, respiciebāt ad Occidentē, vt qui stāt vultu conuerso ad imagines, doceantur verti ad Orientē. Dirigatur oratio mea tanquā incēsum in conspectu tuo, Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, aiunt Psalmi. Sceleratis ergo hominibus oratio, non solum in alios, sed etiā in seipsos est perniciosissima, si quidē etiasi quæ fausta & prospera dicunt, petita acceperint, ledunt eos qui acceperunt, vt qui sint vsus eorum nescij. Qui enim orant vt possideant ea bona quæ non habent, ea quæ videntur bona, ea quæ sunt, petunt. Qui autem est cognitione præditus, eorum quidem quæ possidet permansionem, ad ea autem quæ est fu- *Psal. 140.*

Ee

peraturus aptitudinem, eorum autem quæ non est accepturus, petet æternitatem. Quæ autem verè sunt bona quæ versantur in animo, ea & sibi esse, & ei permanere precatur: neque aliquid ex iis quæ absunt desiderat, contentus præsentibus. Neque enim est propriis bonis defectus, cum satis iam sibi sit ex diuina gratia & cognitione. Sed cum suis quidem sit contentus, aliis autem non egeat, omnipotentem autem cognoscat voluntatem, & simul habeat & precetur, maximæ autem proximæ adhærescat potentiæ, studens esse spiritalis, per indefinitam charitatem est vnitus Spiritui. Sic magni est & excelsi animi, qui id quod est omnium præstantissimum, quod omnium optimum, possidet per scientiam, & facile quidem mouetur & applicatur ad contemplationem, eorum autem quæ cadunt in contemplationem, in anima vim habet permanentem, hoc est, perspicacem scientiæ acrimoniam. Hanc autem vt possideat potestatem quam maxima vi contendit, se abstinens ab iis quæ menti aduersantur, & in contemplatione quidem perpetuò residens, & in ea se exercens exercitatione, quæ ab iis quæ sunt iucunda se abstinet, & ea quæ sunt facienda rectè gerit, & magna præterea vtens experientia, tam in doctrina, quàm in iis quæ ad vitam pertinent, habet dicendi libertatem, non vim effrenatæ linguæ, sed vim & facultatem simplici oratione vtentem, quæ nihil eorum quæ conuenienti tempore dici possunt, & de quibus maximè dicendum est pro dignitate, celat, neque propter gratiam, neque propter timorem. Qui ergo quæ Dei sunt accepit à choro mystico ipsius veritatis, vtitur oratione adhortatoria, quæ magnitudinem virtuis, ipsam, inquam, & quæ ab ea oriuntur, pro dignitate, indicat, cum diuina orationis eleuatione, iis quę percipiuntur intelligentia, & quę sunt spiritalia, quàm maximè fieri potest, ex cognitione se reddens familiarem. Quo fit vt sit semper benignus, mansuetus, aditu facilis, affabilis, patiens, gratus, bona præditus conscientia. Is est non solum rigidus & austerus ad hoc vt non corrumpatur, sed etiam ad hoc

vt non tentetur. Præbet enim animum, qui neque voluptati neque dolori cedit, aut ab eis expugnatur. Iudex, si vocet ratio, immobilis, animi motibus nihil penitus largiens, immutabiliter quà iustũ iubet proficisci, ingrediens, persuasum habens omnia pulcherrimè administrari, & animas semper in melius proficere, donec ad ipsum bonum venerint, vt quæ in vestibulis, vt semel dicam, patris, magno, pontifici propinquæ euaserint. Hic cognitione præditus, qui est fidelis, & cui est persuasum quæ sunt in mundo optimè administrari, æquo certè fert animo omnia quæ eueniunt. Meritò ergo nihil requirit ex iis quę ad vitam pertinent ad vsum necessarium, vt cui sit planè persuasum, quod qui omnia nouit Deus, id quod est vtile suppeditat bonis etiam non petentibus. Sicut enim artifici artificiosè, & gentili gentiliter, ita etiam ei qui est cognitione præditus, ex cognitione præbet singula. Et qui ex gentibus quidem conuertitur, fidem: qui autem adscendit ad cognitionem, charitatis petet perfectionem. Qui autem summum iam attigit cognitione præditus, precatur vt cõtemplatio augeatur & permaneat: sicut qui est homo communis, vt sit perpetuò sanus. Iam verò petet etiam vt à virtute nunquã excidat, maximè adiuuans & dans operam vt perpetuò maneat eiusmodi vt non possit excidere. Nouit enim aliquos quoque ex Angelis, qui propter socordiam humi lapsi fuerant, nondum perfectè ad vnum illum habitum, ab ea quæ est ad duplicitatem aptitudine se ipsos expressisse. Is qui hic ad summum cognitionis & excellentem viri perfecti altitudinem se exercuit, & ita viuere vt nullo loco nec tempore labatur elegit, & in eo se exercet per mentis vndique exæquatam & vnius planè tenoris stabilitatem. Quibus autem grauis aliquis adhuc relinquitur angulus deorsum vergens, vna quoque detrahitur id quod per fidem sustollitur. Ei ergo qui exercitatione profecta ex cognitione parauerit virtutẽ quæ nõ potest amitti, efficitur naturalis habitus. Et quomodo lapidi grauitas, ita hui[9] sciẽtia euadit huiusmodi vt amitti nõ possit, nõ inuolun-

μονότροπ.

tariè, sed voluntariè, vi rationis & cognitionis atque prouidentiæ. Quoniam autem amissum, non esse per cautionem fit eiusmodi vt non possit amitti: cautionẽ quidem ad hoc vt non peccet, bonam autem considerationem, ad hoc vt virtus non amittatur, retinebit. Cognitio autem videtur bonam præbere considerationem, docens perspicere ea quæ possunt adiuuare ad hoc vt virtus permaneat. Res est ergo maxima Dei cognitio. Quocirca ea quoque ita conseruatur virtus vt amitti nequeat. Qui autem Deum nouit, est sanct9 & pius. Qui est ergo cognitione præditus, ostensum est eum solum esse pium & religiosum. Is gaudet quidem de bonis præsentibus. Lætatur autem propter ea quæ sunt promissa, tanquam iam præsentia. Neque enim eum latent tanquam adhuc absentia, propterea quòd qualia sint iam ante cognouerit. Cognitione ergo persuasus quomodo sit vnumquodque ex futuris, hoc possidet. Quod enim est mancum ac defectũ metiendum est ex eo quod ad ipsum pertinet. Si ergo possidet sapientiam, & est res diuina sapientia: qui est particeps eius quod non indiget, non fuerit indigens. Non enim sapientiæ communicatio fit dum se inuicem mouent & retinent operatio & id quod participat: neque dum aliquid aufertur, aut fit alicuius indigens. Ostenditur ergo minui non posse operationem per ipsam communicationem. Sic ergo nobis habet omnia bona is qui est cognitione præditus, potestate: sed nõdum etiam numero, nam alioqui dimoueri nõ posset, quod attinet ad diuinos qui debẽtur profectus & administrationes. Hũc quoque Deus adiuuat, propinquiore honorans curatione. An non enim bonorum virorũ gratia, & vt ea possiderent & illis vtui, vel potius saluti essent omnia facta sunt? Nõ ergo eis abstulerit ea quæ sunt propter virtutẽ, propter quos sunt quæ facta sunt. Clarum est enim quòd bonam ipsorũ naturam & sanctum institutum honorans, iis qui bene viuere constituerunt, vires inspirat ad reliquam salutem, alios quidem solum adhortans: aliis verò qui ex se digni euaserunt opem ferens. Est enim omne

bonum eiusmodi vt adnascatur ei qui est præditus cognitione, siquidem ei est finis scire & facere scienter vnumquodque. Quomodo autem medicus præbet sanitatem iis qui ei opem ferunt ad sanitatem: ita etiam Deus æternam salutem iis qui opem illi ferunt & cum eo cooperantur ad cognitionem, & ad bonas actiones. Cum autem simul cum eo quod facimus, in nostra sint potestate ea quæ præcepta imperant, perficitur quoque promissio. Ac mihi videtur illud quoque rectè dici apud Græcos. Athleta quidem nõ ignobilis nec pusilli animi inter veteres, cum longo tempore corpusculum exercuisset ad fortitudinẽ, adscendens ad Olympia, cum Pisani Iouis aspexisset statuam: Si omnia, inquit, O Iupiter, mihi rectè parata sunt ad certamen, iustè mihi redde victoriam. Sic enim cum is quoque qui est cognitione præditus, citra reprehensionem & cum bona conscientia, quod ad se attinet, omnia impleuerit, & ad doctrinam, & ad exercitationem, & ad bonorum operum effectionem, & ad hoc vt Deo sit gratus & acceptus, id vniuersum salutem deducit ad perfectionem. Hæc ergo à nobis exiguntur quæ sita sunt in nostra potestate, & eorum quæ ad nos pertinent tam præsentium quàm absentium electio & desiderium & possessio & vsus & permansio. Quocirca verè puram & immaculatam oportet habere animam, eum qui cum Deo conuersatur, seipsum bonum perfectè efficientem. Sin minus, proficientem ad cognitionem, & eam desiderantem, à vitij autem operibus omnino esse auulsum. Quin etiam decet eum omnes orationes, & probè facere, & cum probis. Est enim lubricum ac periculosum vna adscribi cum peccatis aliorum. Vna ergo cum iis qui recentius crediderunt, is qui est cognitione præditus, de iis precabitur de quibus vna etiam agere conuenit. Vniuersa autem eius vita, est quidam celebris ac sanctus dies festus. Atque ei quidem sacrificia, sunt ipsæ preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scripturarũ lectiones. Psalmi autem & hymni, dum cibus sumitur. Antequam eatur cubitum, quinetiam noctu

rursus orationes. Per eas seipsum vnit choro diuino, ex memoria continua, in memoriæ semper mandanda positus contemplatione. Quid verò, non aliud quoque sacrificium, nempe dogmatum & pecuniarũ in egenos largitionem, cognoscit? Maximè. Sed nec ea quæ fit ore vtitur verbosa precatione, vt qui quę petere à Domino oporteat didicerit. In omni ergo loco orabit, sed non vt apertè populo appareat. Is verò dum & ambulatione vtitur & sermone & quiete & lectione, & iis quæ fiunt ex ratione, omni modo precatur, & si in ipsius animæ penetralibus solum cogitauerit, etiam inenarrabilibus gemitus patrem inuocauerit. Ille autem propè adest eo adhuc loquente. Cum sint autem tres fines cuiusuis actionis, propter id quidem quod est bonum & vtile omnia operatur: voluptatis autem causa aliquid agere, his relinquit, qui vulgarem vitam sequuntur. Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & diiudicatur, sit ad mẽtiendum propensus & ad iurandum. Est enim iusiurandum quidem confessio definitiua cum diuina assumptione. Qui est autem semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit vt ea sit firmum ac definitum iusiurãdum, & fidem confessionis ostenderit in constanti stabilique vita & sermone? Si autem in iudicio eius qui facit & loquitur positum est facere iniuriam, non in perpessione eius qui patitur persecutionem: neque mentietur, neque peierabit, vt qui Deum afficeret iniuria, cum eum sciat natura esse huiusmodi vt minimè lædi possit. Sed neque propter proximum mentietur, vel aliquid transgredietur, quem didicit diligere, etiamsi non sit familiaris. Propter seipsum autem multo magis neque mẽtietur, neque peierabit, siquidem nunquam sua sponte in seipsum iniustus inuenietur. Sed neque iurat, vt qui in affirmatione quidem, Ne vel Est. in negatione autem, Non, ponere constituerit. Iurare enim est iusiurandum, vel tanquam iusiurandum mente cõceptum proferre affirmatiue. Sufficit ergo ei vel affir-

mationi vel negationi addere illud, verè dico, ad comprobandum iis qui non perſpiciunt ſtabilitatem eius reſponſionis. Oportet enim eum habere, vt ego quidem exiſtimo, apud externos quidem vitam fide dignam, vt ne poſtuletur quidem ab eo iuſiurandum: in ſeipſum autem & eos qui conuerſantur, animi æquitatem, quę eſt iuſtitia voluntaria. Iam verò rectè & verè iurans, non autem procliuis ad iurandum, eſt is qui eſt præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad iurandum, ſed ita vt diximus. Quanquam verum eſſe in iureiurando, fit cum ea quæ eſt in vero conſenſione. Cõtingit ergo hoc euenire, quatenus quis ſe rectè gerit in officiis. Vbi nam ergo eſt amplius opus iureiurando, ei qui ita viuit vt qui peruenerit ad ſummum veritatis? Qui ergo ne iurat quidem, multum abeſt vt ſit peieraturus. Qui autem nihil tranſgreditur ex iis quæ pacta & conuenta ſunt, is nunquam iurauerit, cũ tranſgreſſionis & perfectæ obſeruationis in factis ſit obſeruatio, ſicut certè mentiri & peierare, in dicendo & iurando præter officium. Qui autem iuſtè viuit, nihil ex iis quæ decet fieri tranſiliens, vbi examinatur iudicium veritatis, is factis verè & ſanctè iurat. Eſt ergo ei ſuperfluum linguæ teſtimonium. Cum ergo ſit ei ſemper perſuaſum Deum eſſe vbique, & erubeſcat nõ verum dicere, & falſum dicere cognoſcat ſe eſſe indignum, diuina & ſua ipſius contentus eſt conſcientia, & ideo non mentitur: neque præter pacta conuenta facit aliquid. Ea ratione neque iurat, ſi fuerit rogatus, neque vnquam negat, ne falſum dicat, etiam ſi moriatur in tormentis. Eius autem qui eſt præditus cognitione, dignitatem maximè auget & amplificat, qui aliorum docendorum ſuſcepit perfecturam, vt qui maximi quod eſt in terris boni diſpenſationem & verbo & facto acceperit, per quam intercedit vt fiat cum Deo coniunctio & ſocietas. Quomodo autem qui res terrenas colunt ac venerantur, precantur imagines perinde ac ſi audiant, firma ac ſtabilia ducentes pacta conuenta que eis fiunt auctoribus: ita auctoribus ac ducibus animatis imaginibus, ſcilicet

ἐγγνωμένων

hominibus, vera verbi magnificentia à fide digno magistro accipitur: & quod in eos confertur beneficium refertur ad ipsum Dominum, ad cuius imaginem docens is qui re vera est homo, fabricatur & componit, ad salutem renouans, hominem Cathecumenum. Quomodo enim ferrum Martem Græci appellant, & vinum Bacchum per aliquam relationem: ita is qui est præditus cognitione, proximorum vtilitatē propriā salutem existimans, meritò dicatur Domini imago animata, non quoad formæ proprietatem, sed quoad symbolum signumve potestatis, & similitudinem prædicationis. Quidquid habet in mente, id etiam fert in lingua, apud eos qui digni sunt audire, ex assensione & certa sententia simul dicens & viuens. Vera enim simul sentit & dicit, nisi si quando loco medicinæ, vt medicus ad ægrotantes, ad eorum qui laborant salutem, mentietur, aut falsum dicet, vt aiunt Sophistæ.

Act. 6. Gala. 5. 6. Ecce enim Timotheum præclarus circuncidit Apostolus, cum vociferaretur & scriberet circumcisionem manu factam nihil prodesse: sed ne repente & aceruatim à lege auellens, ad eam quæ est ex fide cordis circūcisionem, adhuc reluctantes eos qui audiebāt Hebræos à synagoga cogeret abrumpere, se Iudæis accommodans, factus est Iudæus, vt omnes lucrifaceret. Qui ergo propter proximorum salutem quibus se accommodat, se ad solam demittit accommodationem, is nullius simulationis omnino cogitur esse particeps, propter periculum quod imminet iustis ab iis qui eis inuident. Propter solam autem propinquorum vtilitatem, faciet quædam quæ non principaliter ab eo fierent, si non faceret propter illos. Is seipsum tradit pro ecclesia, pro familiaribus, quos ipse in fide genuit, in exemplum iis qui possunt suscipere summam œconomiam, benigni & pij doctoris, ad ostendendam verborum veritatem, ad operationem charitatis in Dominum. Is est eiusmodi vt à timore non redigatur in seruitutem: verus in sermone: tolerans in labore: nec in ea quæ profertur oratione volens vnquam mentiri, & in ea se semper ita gerens vt non peccet, quādo-

quidem ipsum mendacium, vt quod cum aliquo dolo dictum sit, non est sermo otiosus, sed exercetur ad vitium. Vndique ergo veritati testimonium fert is solus qui est cognitione præditus, & facto & oratione. Semper enim in omnibus omnino se rectè gerit, & in sermone, & in actione, & in ipsa cogitatione. Hæc ergo est, vt cursim persequendo dixerim, Christiani pietas & religio. Si hæc facit vt dicit, & conuenienter rectæ rationi piè facit & iustè. Si hæc autem ita se habent, solus re vera fuerit pius, iustus, religiosusque ac verus Dei cultor, is qui est cognitione præditus. Non est ergo Christianus impius (Hoc enim fuerat propositum ostendere Philosophis) Quare nullum malum vel turpe, quod est iniustum, nullo modo vnquã operabitur. Consequenter ergo nec se gerit impiè, sed vel solus piè ac sanctè Deum colit, eum, inquam, qui verè est Deus, princeps & Rex omnium & omnipotens, ex vera religione purè & castè colens. Est enim, vt semel dicam, cognitio, quędam hominis tanquam hominis perfęctio, quæ completur per rerum diuinarum scientiam, & modo & vita & sermone congruens & cõsentiens sibi & verbo diuino. Per hanc enim fides perficitur, vtpote quòd per eam solũmodo fidelis efficiatur perfectus. Est ergo fides aliquod bonum intrinsecus positum, & quæ absque eo quòd Deum quærat, Deũ esse confitetur, & vt qui sit glorificat. Vnde oportet ab hac fide eductum, & in ea auctum, gratia Dei, quoad eius fieri potest, eius accipere cognitionem. Dicimus autem cognitionem differre à sapientia quæ est per doctrinam. Nam quatenus quidem est aliquid cognitio, hoc omnino est etiam sapientia.

Quatenus autem est aliquid sapientia, non est omnino cognitio. In sola enim sermonis qui profertur cognitione, nomen sapientiæ visione apprehenditur. Verum enimuero de Deo non dubitare, sed credere, est fundamentum cognitionis. Est autem vtrũque Christus, fundamentum, inquam, & ædificium, per quem est & principium & finis. Et extrema quidẽ non doceatur, nempe principium & finis, fides in-

quam,& charitas. Cognitio autem quæ datur ex traditione per Dei gratiam, veluti quoddam depositum committitur iis qui seipsos doctrina dignos exhibuerint, ex qua elucescit charitatis dignitas, ex luce in lucem. Dictum est enim, habenti dabitur. Fidei quidem, cognitio: cognitioni autem, charitas: Charitati autem, hæreditas. Hoc autem fit quando quis pependerit à Domino per fidem, cognitionem & charitatem, & vna cum eo adscenderit, vbi est fidei nostræ & charitatis Deus & custos. Vnde in fine traditur cognitio iis qui ad hoc sunt apti & selecti, eo quòd maiori præparatione opus sit & præexercitatione, & ad ea audienda quæ dicuntur, & ad vitam componendam, & ad consideratè progrediendum ad id quod est vltra eam, quæ est ex lege, iustitiam. Ea nos deducit ad finem interminatum & perfectum, prius docens eam quæ nobis est futura, Deo conuenientem cum Diis viuendi rationem, cum ab omni pœna & supplicio fuerimus liberati: quæ sustinemus ex peccatis ad salutarē disciplinam. Post quam redemptionem, præmium & honores dantur consummatis, cum cessauerint quidem à purgatione, cessauerint autem etiam ab alio ministerio, etsi sit sanctum, & inter sanctos. Deinde iis qui fuerint mundo corde, per proximam Domino adhæsionem, perpetuę contemplationi permanet restitutio, & Dij vocati sunt appellatione, qui in iisdem sedibus sunt collocati, in quibus alij Dij qui sunt primi à Seruatore constituti. Est ergo cognitio velox ad purgationem, & apta ad mutationem facile suscipiendam in melius. Vnde etiam facile traducit ad id quod est animæ cognatum ac diuinum & sanctum, & per cuiusdam proprij luminis mysticos profectus transmittit hominem, donec in supremum quietis locum restituerit eum qui est mundo corde, docēs Deum scienter & per comprehensionem contemplari facie ad faciem. Hæc est enim vtique animæ cognoscentis perfectio, vt cum omnem purgationem & ministerium superauerit, sit cum Domino, vbi est proximè, & ei cohærendo subiecta. Fides ergo, vt semel di-

Matth. 25. Luc. 14.

cam,est breuis & compendiosa eorum,quæ vrgent cognitio. Cognitio autem est firma ac stabilis demõstratio eorũ,quæ assumpta sunt per fidem,quę per doctrinam domini super fidem ædificatur, quæ transmittit ad id quod non potest excidere & mutari, & potest comprehendi scientia. Ac mihi quidem videtur esse prima quædam salutaris mutatio, quæ fit à gentibus ad fidem,vt prius dixi. Secunda autem, quæ est à fide in cognitionẽ. Illa verò traiiciẽs ad charitatem, hinc iam reddit amicũ amico,id quod cognoscit, ei quod cognoscitur. Et fortasse qui est eiusmodi,exhinc iam anticipauit vt sit similis Angelis. Post eam ergo postręmam quæ est in carne excellentiam,semper prout cõuenit mutatus ad id quod est melius,ad paternam aulam,ad verè Dominicam per sanctam hebdomadem contendit mansionem, futurus, vt ita dicam,lumen stans & manens propriè, quod est omni ex parte & omnino immutabile,qui est primus modus dominicæ operationis,eius quæ dicta est à nobis remunerationis,conuenienter pietati & verę religioni. Ex multis aũt quæ sunt testimoniis,vnum summatim exemplum adducam,quod sic dictum est à Dauid propheta: Quis ascendet in montem domini,aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus,& mũdo corde,qui non accepit in vano animam suam: neque iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionẽ à Domino, & misericordiã à Deo seruatore suo. Hæc est generatio quærentium Dominum,quærentium faciem Dei Iacob. Breuiter, vt arbitror, nobis significauit Propheta eum qui est præditus cognitione, cursimque & obiter, vt videtur, nobis demonstrauit Dauid, Seruatorem esse Deum, dicens eum esse faciem Dei Iacob, qui annunciauit & docuit de spiritu. Quocirca Apostolus quoque appellauit filium characterem seu typum gloriæ patris, qui veritatem de Deo docuerit, & expresserit quòd Deus & pater vnus est & solus omnipotens, quem nemo nouit nisi filius,& cui filius reuelauerit. Vnum autem esse Deum, per eos qui quærunt faciem

Psal. 23.

Dei Iacob, meminit, quem solum esse Deum patrem bonum exprimit Seruator noster & Deus. Generatio autem quærentium eum, est genus electum, quod est vi inquirendi præditum ad cognitionem. Et ideo
1.Cor.14. Apostolus quoque dicit: Nihil vobis prodero, nisi vobis locutus fuero aut in reuelatione, aut in cognitione, aut in Prophetia aut in doctrina. Quanquam nonnulla quoque rectè fiunt ab iis qui non sunt præditi cognitione: sed nō ex ratione: sicut est in magni animi virtute. Nonnulli enim cum sint natura iracundi, & deinde id absque ratione aluerint, ad multa citra rationem quodam feruntur impetu, & faciunt similia iis, qui sunt magni & excelsi animi, adeò vt sordidi & illiberales opifices eadem nonnunquam rectè gerunt, quod attinet ad tolerantiam. Sed neque ex eadem causa ex qua qui est præditus cognitione, neque idem sibi proponentes, nec si totum corpus tradant. Charitatem enim non habent, vt ait Apostolus, quæ generatur per cognitionē. Quæcunque ergo fit actio à sciente, ea est recta actio. Quæcunque autem ab insciēte, mala est, etiam si maximè instet & vrgeat, quoniam non fit fortis ex consideratione, neque dirigit actionē ad aliquid vtile ex iis quæ conuertunt ad virtutem & procedunt à virtute. Eadem autem ratio est etiam in aliis virtutibus. Quare etiam iis conuenienter in Dei cultu & religione. Non ergo in sanctitate solùm talis est nobis is, qui est cognitione præditus. Religioni autem ac Dei cultui qui fit ex scientia, sunt etiam consequentia præcepta de alia eius vitæ institutione. Vitam enim eius, qui est cognitione præditus, nunc est nobis propositum describere, non autem adducere dogmatum contemplationem, quam conuenienti tempore postea exponemus, simul etiam seruantes consequentiam. De vniuersis ergo verè & magnificè disseruit, vt qui diuinam conceperit doctrinam. Cum ergo initium duxisset à creaturæ admiratione, quòd possit accipi cognitio domo argumentū afferens, fit alacer & promptus Domini discipulus. Cum primum autem audiuisset Deum & prouiden-

tiam, credidit ex iis quæ est admiratus. Hinc impulsus, omnibus modis dat operam disciplinæ, omnia illa faciens, per quæ poterit accipere cognitionem eorum quæ desiderat. Desiderium autem per profectum fidei, consistit contemperatum simul cum insiquisitione. Id autem est fieri dignum tali & tanta contemplatione. Sic Dei gustabit voluntatem is qui est præditus cognitione. Non aures enim præbet, sed animum, rebus quæ significantur ab iis quæ dicuntur. Cũ ergo essentias & res ipsas acceperit per Verba, meritò animam quoque deducit ad ea quæ oportet, illud, Non mœchaberis, Non occides, propriè accipiẽs, vt dictum est ei, qui est præditus cognitione, non vt existimatum est ab aliis. Accedit ergo se exercens cõtemplatione quæ effecit scientiam, vt certamen ineat cum iis, quæ magis vniuersè & magnificentius dicta sunt, rectè sciens, quòd qui docet hominem scientiam, vt ait Propheta, est Dominus, per os hominis Dominus operans. Ea ratione carnem quoque accepit. Meritò ergo nunquam iucundum præfert vtili, nec si casu aliquo eum præuentum meretricie vim afferẽs prouocet formosa mulier, quoniam nec Ioseph quidem ab instituto abducere potuit vxor Domini. Ei autem se exuit per vim tenenti tunicam, vt qui à peccato quidem fuerit nudatus, honestatis autem & temperantiæ ornamentum induerit. Nam etsi oculi Domini, Ægyptij, inquam, Ioseph non videbant: at omnipotentis quidem certè inspiciebant. Nam nos vocem quidem audimus, & corpora contemplamur: Deus autem rem examinat, à qua fertur vocem edere & aspicere. His consequenter, si vel morbus vel casus aliquis eum inuaserit qui est præditus cognitione, atque adeò mors quæ est omnium terribilissima, manet animo interritus, sciens quæcunque sunt huiusmodi, esse naturæ necessitatem: sed sic quoque Dei virtute ea effici medicamentum salutis, vt quæ per disciplinam eos beneficio afficiant qui sunt incompositiores, & à sancta pro meritis verè dispertiantur prouidentia. Vtens autem rebus creatis, quando dicet & quan-

tum dicet Verbum, ei qui creauit agendo gratias, vsus earum fit Dominus. Nunquam acceptę est memor iniuriæ, nulli indignatur aut in eum acerbè inuehitur, etiam si sit odio dignus propter ea quæ facit. Colit enim creatorem, diligit autem vitæ socium, eius miserens, & pro eo orans propter eius ignorantiã. In corpus quoque suum per consensionem afficitur, cui quidem natura patibili est alligatus, sed nõ in ipsum primam suscipit affectionem. In inuoluntariis quidem certè casibus, à doloribus seipsum deducens ad ea quæ sunt eius propria, non abducitur ab iis quæ sunt eius aliena, iis autem cedit & se accõmodat quæ sunt eius solum necessaria, quatenus illæsa cõseruatur anima. Non enim opinione aut existimatione solũ vult videri esse fidelis, sed cognitione & veritate, hoc & firmo & stabili facto, & sermone efficaci. Non solum ergo laudat bona & honesta, sed ipse etiam cogitur esse bonus & honestus, à bono & fideli seruo transiẽs ad amicum per charitatem propter perfectionem habitus, quam ex vera disciplina & multa exercitatione acquisiit. Vt qui ergo magna vi contendat vt perueniat ad summũ cognitionis, moribus ornatus, habitu compositus, habens omnia illa commoda eius qui est verè cognitione præditus, pulchras respiciens imagines, multos quidẽ qui recte & ex virtute se antea gesserunt, Patriarchas, plurimos autem Prophetas, & innumerabiles Angelos, & postremo Dominum, qui nos docuit & ostẽdit fieri posse vt summam illam vitam assequamur, propterea omnia mundi bona quæ sunt in promptu & ad manum non diligit, ne humi remaneat, sed ea quæ sperantur, vel potius quæ iam sunt cognita, sperantur autem esse comprehendenda. Hac ergo ratione labores & tormenta & afflictiones sustinet, nõ vt qui sunt fortes apud Philosophos, propter spem quòd præsentes quidem sint cessaturi dolores, sint autem rursus iucundorum futuri participes, sed cognitio ei persuasionem ingenerauit firmissimã futurorum spei recipiendæ. Quocirca non solum quę hic sunt supplicia, sed etiam iucunda contemnit om-

nia. Aiunt certè beatum Petrum, cum vidisset vxorem suam duci ad mortem, lætatum quidem esse propter vocationem, & quòd domum reuerteretur, valde autem exhortando & consolando, proprio nomine eam compellantem dixisse, heus tu memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium, & vsque ad amicissima perfecta affectio. Ea ratione Apostolus quoque qui vxorem ducit, tanquam qui nõ ducat, inquit, volens matrimonium minimè moueri affectione, & nequaquam diuelli à charitate in Dominum, quam tenere ad Dominum peregrinanti vxori suasit, qui vere erat vir. An non est ergo eis manifesta fides spei post mortem, qui etiam in ipso tempore tormentorum Deo agunt gratias? Firmam enim & constantem, vt opinor, fidem possidebant, quam fideles quoque consequebantur operationes. Est ergo in quouis casu fortis ac valida anima eius, qui est cognitione præditus, quę veluti corp⁹ Athletę, & optima est habitudine, & maximas habet vires. Est enim optimi quidem consilij, in iis quæ ad hómines pertinent, quid sit iusto faciendum sententiam exponens, nempe quæ supernè à Deo procedunt principia, & ad Dei assimilationem, voluptatũ & molestiarum corporis acquirit moderationem. Audacter autem insurgit aduersus metus, in Deo habens fiduciam. Re vera ergo terrestris diuinæ virtutis imago est anima cognitione prędita, perfecta virtute, exornata ex his omnibus simul, natura, exercitatione, & quę simul creuit ratione. Hęc pulchritudo animæ fit templum sancti Spiritus, quãdo affectionem Euangelio consentientem per totam vitam habuerit. Qui est eiusmodi, insurgit aduersus omnem metum, omne periculum, & quicquid est formidabile, non solùm mortem, sed etiam paupertatem & morbum, & ignominiam, & quæcunque sunt huius generis, vt qui & à voluptate vinci nequeat, & rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim nouit quæ sint agenda, & quæ non, vt qui strenuè nouerit, quæ nam sint re vera grauia ac pertimescenda, & quæ non. Vnde scienter ea sustinet

quæ oportet,& quæ decere ei dictat ratio, ſcienter diſtinguens ea de quibus habenda eſt fiducia,hoc eſt,ea quæ ſunt bona,ab iis quæ videntur,& terribilia ab iis quæ apparent, vtpote morte, morbo, & paupertate, quæ quidem ſunt opinionis potius quàm veritatis. Hic eſt qui eſt re vera vir bonus, qui per habitum vel affectionem animæ virtute præditæ remotus ab animi perturbationibus, vniuerſam vitam ſuperauit affectionibus obnoxiam.Huius omnia à ſeipſo dependent ad finem acquirendùm. Nam quæ fortunæ dicũtur incommoda,ea viro bono non ſunt formidabilia, quoniam non ſunt mala. Quæ autem verè ſunt grauia, ea ſunt à Chriſtiano aliena qui eſt præditus cognitione, vtpote quæ ex diametro pugnant cum bonis, quoniam ea ſunt mala, nec fieri poteſt vt eidem eodem tempore ſimul inſint contraria. Qui citra vllam ergo reprehenſionem agit actum vitæ, quem ei Deus agendum prębuerit,quæ ſunt agenda & quæ ſuſtinenda cognoſcit. Nunquid ergo ſi propter eorum quæ ſunt grauia aut non grauia ignorationem,conſiſtit puſilli & abiecti animi vitium:ſolus is qui eſt pręditus cognitione, audenti fidentique eſt animo, vt qui norit bona quæ ſunt, & futura ſunt. Cum his autem, vt dixi,vnà ſciens ea quæ nõ ſunt re vera grauia, vt qui ſciat ſolum vitium eſſe inimicũ & exitium afferens iis qui proficiunt ad cognitionem, armis Domini munitus, aduerſus id bellum gerit. Non enim ſi quid conſtat propter imprudentiam, & diaboli operationem, vel potius cooperationem, hoc protinus fuerit imprudẽtia aut Diabolus, quoniam nulla operatio eſt prudentia. Prudentia enim eſt habitus. Nulla autem operatio eſt habitus. Non ergo neque quæ propter ignorationem conſiſtit actio,iam eſt ignoratio. Sed vitium quidem eſt propter ignorationem,nõ tamen ignoratio. Neque enim animi motus, neque peccata, ſunt vitia, etſi procedant à vitio. Nullus ergo citra rationẽ fortis, eſt cognitione præditus, nam pueros quoque ſic dixerit aliquis fortes, qui quæ ſunt formidabilia ſuſtinent, propter eorum quæ ſunt grauia

uia ignorationem: ignem quidem certè sic tangunt, & feras quæ in hastas incurrunt, cum sint fortes citra rationem, vocauerint ratione præditas. Fortasse autem hi quoque fortes dicent præstigiatores se in gladios rotantes, qui ex quadam experientia propter vilem mercedem malam artem exercent. Qui est autem re vera fortis, cum propter multorum inuidiam & æmulationem, manifestum videat periculum, quod accedit confidenter accipit, hac ratione separatus ab aliis qui dicuntur Martyres, quòd alij quidem sibipsis præbeant occasionem, & se nescio quomodo in ipsa pericula iniiciant, bonis enim verbis vti par est: hi verò se ex recta ratione componentes, deinde cum Deus vocauerit prompto & alacri animo se tradentes, & cõfirmant vocationem ex eo quòd nihil temerè & præcipitanter de se constituerint, & virum præbent examinandum in ea, quæ est ex veritate rationali fortitudine. Neque ergo metu maiorum minora tolerant vt reliqui, neque timentes ne vituperentur ab iis, qui sunt eiusdem loci & sententiæ, in confessione persistunt vocationis, sed propter suam in Deum charitatem lubentes parent vocationi, nullum alium sibi scopum proponentes, nisi vt Deo placeant, non autem propter præmia laborum. Nam alij quidem propter gloriæ cupiditatem: alij verò quòd vitent aliud grauius supplicium: alij verò propter quasdam lætitias & voluptates post mortẽ futuras, patiuntur: pueri in fide, beati quidem, sed qui nondum sunt viri in ea quæ est erga Deum charitate, vt is qui est cognitione præditus. Sunt enim, sunt quomodo in gymnicis certaminibus ita etiam in ecclesia coronæ virorum & puerorum. Charitas autem ipsa propter se est eligenda & expetenda, non propter aliquid aliud. Ei ergo qui est cognitione præditus, vna cum cognitione augetur perfectio fortitudinis, ex vitę exercitatione, quę semper est meditata vincere motus animi. Metu ergo & formidine vacuum, & in Domino confidentem, reddit suum Athletam, inungens & exercens charitas: quomodo ei tribuit iustitia vt per totam vi-

tam verum dicat. Est enim iustitiæ compendium dicere: Erit vestrum, Næ næ, & non non. Eadem ratio est etiam in temperantia. Neque enim propter honoris cupiditatem, quomodo Athletæ propter coronas & gloriam; neque rursus propter pecuniæ cupiditatem, vt nonnulli, præ se ferunt esse temperantes ac moderati, graui motu ac perturbatione animi bonum persequentes. Sed neque, qui propter rusticitatem est continens, & non gustat voluptates, est vllus verè temperãs. Certè cum voluptates gustauerint qui in faciendo opere vitam terunt, continentiæ inflexam duritiem infringunt ad voluptates. Tales autem sunt ij quoque qui lege & metu prohibentur. Nam si acceperint occasionem, furtim legem transgrediuntur, ea quæ sunt honesta fugientes. Quæ est autem propter seipsam expetenda temperantia, vt quæ per cognitionem perficiatur & semper maneat, virum efficit Dominum, & qui sua auctoritate imperet, vt sit temperans is qui est cognitione præditus, & nec afficiatur à voluptatibus, nec liquetur doloribus, vt aiunt adamantem igne minimè liquescere. Horum ergo causa est sanctissima & totius scientiæ præcipua charitas. Per cultum enim eius, qui est optimus & excellentissimus, qui ex vno characterem accipit, amicum simul & filium efficit eum qui est præditus cognitione, perfectum re vera virum, vt qui creuerit in mensuram ætatis. Quinetiam quæ est circa eandem rem concordia ac consensio, est assensio. Quod autem idem est, vnum est. Amicitia autem perficitur per similitudinem communitatis quæ sita est in vno. Qui est ergo cognitione prӕditus, cum diligat eum qui verè est vnus Deus, vt sit vir verè perfectus & Dei amicus, in filij locum cooptatus (hæc enim sunt nomina nobilitatis & cognitionis & perfectionis, per Dei contemplationem, quam summum profectum cognoscens capit anima, munda planè effecta, & facie, inquit, ad faciem Deum omnipotentem æternè videre dignata, tota enim effecta spiritalis, cum ad id, quod est cognatũ processerit in ecclesia spiritali, ma-

net ad Dei requiem, atque hæc quidem ita sint.) Cum autem ita se habeat is qui est cognitione præditus, & quod ad corpus attinet, & quod ad animam, & quod ad propinquos, seu fuerit seruus, seu hostis lege factus, seu qualiscunque, inuenitur æqualis & similis. (Non enim conuenienter legi diuinæ despicit fratrem eodem patre & eadem matre natum.) Eum certè, qui affligitur alleuat, consolationibus, adhortationibus, iis quæ sunt ad vitam necessaria succurrens: dam omnibus egētibus, sed non similiter, sed iustè & pro meritis: quinetiàm ei qui persequitur & odio habet, si eo indigeat, parum curās eos, qui dicunt propter metum ei dedisse, si non hoc fecerit propter metum, sed vt ei opem ferret. Qui enim vt inimicis subueniant non parcunt pecuniæ, & odio habent improbos, quemadmodum non fuerit in suos maior eorum charitas? Qui talis est, ex hoc progreditur ad perfectè sciendum, & cui nam maximè, & quantùm, & quando, & quomodo sit daturus. Quis autem eius viri iure fuerit inimicus, qui nullam inimicitiarum caussam præbet omnino? Nunquid autem sicut de Deo dicimus Deum nulli aduersari, nec esse alicuius inimicum, est enim creator omnium, & nihil est ex iis, quæ constiterunt quod nolit? Dicimus autem ei esse inimicos eos qui non parent, & ex eius præceptis non ambulant, vt qui in eius testamentum gerant inimicitias: eodem modo inuenerimus etiam in eo qui est præditus cognitione. Ipse enim nulli vnquam vllo modo fuerit inimicus: eius autem inimici intelligi potuerint qui in viam ei contrariam conuertuntur. Et alioqui is, qui est in nobis distribuendi habitus, dicitur iustitia: quinetiam habitus discernendi pro meritis aut magis aut minus, in quibus id oportet fieri ex scientia, est species summæ iustitiæ. Ac sunt quidem quædam quæ vulgi more rectè geruntur ab aliquibus, vt continentia à voluptatibus. Quomodo enim inter gentes, & ex eo quòd non possit consequi quod videt aliquis, & ex eo quòd timeat homines: sunt autem etiam qui propter maiores voluptates ab-

ſtinent ab iis quæ ſunt iucunda in præſentia, ita etiam in fide, aut propter promiſſionem, aut propter Dei metum ſe nonnulli continent. Sed eſt quidem fundamentum cognitionis talis continentia, & quædã deductio ad id quod eſt melius, & ad id quod eſt perfectum incitatio. Initium enim ſapientiæ, inquit, eſt timor Domini. Qui eſt autem perfectus, propter charitatem omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, non vt homini placens, ſed Deo. Quanquam eum quoque laus ſequitur per conſequentiam, non ad ſuam vtilitatẽ, ſed ad imitationem & vſum eorum qui laudant. Dicitur autem in alio quoque ſignificato continens, non ſolum is qui cõprimit animi perturbationes, ſed etiam is qui bona continuit, & firmiter ac ſtabiliter acquiſiit ſcientiæ magnitudinem, ex qua producit eas quæ ex virtute fiunt operationes. Ea facit vt ſi quis caſus euenerit, à proprio habitu nũquam excedat is qui eſt præditus cognitione. Eſt enim ſolida & immutabilis boni quæ ſcientiam conſtituit poſſeſsio, vt quæ ſit ſcientia diuinarum rerum & humanarum. Cognitio ergo nunquam fit ignoratio, neque bonum mutatur in malum. Quocirca & comedit, & bibit, & vxorem ducit, non principaliter, ſed neceſſario. Vxorem autem ducere, dico, ſi verbum dixerit, & vt conuenit. Qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apoſtolos, & re vera vir oſtenditur, non in eo quòd vitam elegerit monaſticam: ſed ille viros vincit, qui in matrimonio, & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia, citra voluptatem & dolorem ſe exercet, & cum domus curatione eſt indiuulſus à Dei charitate, & inſurgit aduerſus omnem tentationem quæ affertur per filios, vxorem, & famulos, & poſſeſsiones. Ei autem qui domum non habet magna ex parte euenit vt non tentetur. Qui ergo ſui ſolummodo curam gerit, vincitur ab eo, qui cum ſit inferior quidem in iis, quæ pertinent ad ſuam ſalutem, ſuperior autem in iis quæ ad vitæ ſpectant diſpenſationem, exiguam re vera conſeruat imaginẽ, veritatis prouidentia. Sed nobis quidem quàm fieri poteſt maximè prius variè

exercenda est anima, vt ad suscipiēdam cognitionem sit operatu facilis. Non videtis quemadmodum mollitur cera & purgatur æs, vt accedentem accipiat characterem? Iam verò vt mors est animę separatio à corpore: ita cognitio est veluti mors rationalis, abducens & separans animam à motibus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficentiæ & bonarum operationum, vt tunc Deo dicat libere, viuo sicut vis. Nam cuius est institutum vt placeat hominibus, is Deo placere non potest, quoniam non quæ conferunt sed quæ delectant multi eligūt. Qui autem Deo placet, bonis hominibus per consequentiam fit gratus & acceptus. Quomodo ergo cibus & potus & venus ei amplius fuerit delectabilis, cum etiam sermonem qui aliquam affert voluptatem, motúmque cogitationis & operationem iucūdam habeat suspectam? Nemo enim potest duobus Dominis seruire, Deo & Mammonæ. Non pecuniam dicens sic nudè dicit: sed suppeditationem quæ fit à pecunia in varias voluptates. Re vera non potest fieri vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur seruiat voluptatibus. Est ergo vnus quidem solus ab omni cupiditate alienus ab initio, benignus & clemens Dominus, qui propter nos quoque est homo. Quicunque autem student assimilari characteri qui ab ipso datus est, vt fiant expertes cupiditatis magna vi contendunt ex exercitatione. Qui enim concupiuit, & seipsum continuit, vt vidua quæ est rursus virgo per temperātiam, is iam cognitionis mercedem seruatori & magistro reddidit, quam ipse petiit, nempe abstinentiam à malis, & bonarum actionum operationem, per quas accedit salus. Quomodo ergò qui artes didicerūt, per ea quæ docti sunt, alimenta acquirāt, ita is qui est cognitione præditus, per ea quæ scit, vitam acquirens, fit salus. Qui enim noluerit perturbationem animæ excindere, seipsum occidit. Sed, vt videtur, alimenti quidem defectus est ignoratio animæ, nutrimentum verò, cognitio. Hæ autem sunt cognoscētes animæ, quas assimilauit Euangelium virginibus sanctis-

Matth. 6. (margin, beside "Nemo enim potest duobus Dominis")

Matth. 25. (margin, beside "excindere, seipsum occidit")

catis, quæ Dominum expectant. Nam virgines quidem sunt vt quæ à malis abstinuerint, expectant autẽ Dominum propter charitatem: & suum lumen accendunt ad rerum contemplationem, prudentes virgines, dicentes. O Domine, iam tandem desideramus te recipere. Consequenter iis quę tu mandasti viximus, nihil prætermittentes eorum quæ pręcepisti. Quamobrem promissa quoque petimus. Precamur autem quæ sunt vtilia, vtpotè quod nõ conueniat à te petere quæ sunt pulcherrima, & accipiemus omnia ad vtilitatem, etiamsi videantur esse mala quæ accedunt exercitia, quæ quidem nobis tua præbet œconomia, ad stabilitatem exercendam & constantiam. Atque qui est quidem cognitione præditus, propter insignem sanctitatem, est paratior si petat non assequi, quàm si non petat assequi. Precatio quidem est ei vniuersa vita, & cum Deo conuersatio. Quòd si sit mundus à peccatis, omnino quod vult assequetur. Iusto enim dicit Deus: Pete & dabo tibi: cogita & faciam. Si sunt ergo vtilia, accipiet protinus, inutilia autem nunquam petet: & ideo nõ accipiet. Sic erit id quod vult. Quòd si quis dicat nobis quosdam etiam peccatores impetrare petitiones: hoc quidem rarò fit propter iustam Dei bonitatem. Datur autem iis etiam qui possunt aliis benefacere. Vnde non fit donatio propter eum qui petiit, sed œconomia præuidens eum qui per ipsum est saluus futurus, rursus iustam facit donationẽ. Iis autem qui sunt digni, ea etiam quæ verè sunt bona dantur etiam non petentibus. Quando ergo non necessitate vel metu vel spe fuerit iustus aliquis, sed ex libero animi instituto, hæc dicitur via regia, quam ingreditur regale genus. Sunt autem lubricæ & præcipites aliæ ab ea declinationes. Si quis ergo metum & honorẽ abstulerit, nescio an adhuc sustinuerint afflictiones præclari qui liberè loquũtur Philosophi. Cupiditates ergo & alia peccata dicta sunt tribuli & valli. Operatur ergo is qui est pręditus cognitione, in vinea Domini, plantans, putans, irrigans, verè diuinus agricola eorum, qui sunt plãtati in fide. Et qui malum

quidem non fecerunt, æquum censent vt otij mercedē accipiāt. Qui autem bona fecit ex nudo ac puro animi instituto, exigit mercedem vt bonus operarius. Duplam certè is accepisset, & propter ea quæ non fecit, & propter ea quæ bene fecit. Hic qui est cognoscendi potestate præditus, à nemine tentatur, nisi Deus permiserit, idque propter eorum qui cum eo versantur vtilitatem. Confirmat certè ad fidem per virilem adhortans tolerantiā. Et profecto propterea beati Apostoli, ad confirmandas & stabiliendas ecclesias, ad experientiam & testimonium ducti sunt perfectionis. Cum ergo habeat is qui est cognitione præditus, vocem in auribus resonatem quæ dicit. Quem ego percussero, tu eius miserere, petit vt ij etiam qui odio habent, ducantur pœnitentia. Nam quod de maleficis in stadiis sumitur supplicium, est etiam puerorum nō contemplari. Non potest enim fieri vt ab iisdem vnquam doceatur vel delectetur is qui est præditus cognitione, qui ex libero animi instituto vt bonus esset & honestus se exercuit. Et ideo qui voluptatibus minimè est liquefactus, nec in peccata vnquam incidit, alienorum malorum exemplis non castigatur. Multum autem abest vt terrenis voluptatibus & spectaculit delectetur, qui mundanas, & si sint diuinæ, contempsit promissiones. Non omnis ergo qui dicit, Domine, Domine, ingredietur in regnum Dei, sed qui facie voluntatem Dei. Is autem fuerit qui est cognitione præditus operarius, qui mundanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. De iis autem quæ cognouit futuris, & quæ adhuc sub visum non cadūt, tam certam habet persuasionem, vt ea magis adesse putet quàm quæ sunt præsentia. Hic est aptus & opportunus operarius, qui iis quidem quæ nouit lætatur, quod autem in huius vitæ necessitatibus voluetur, animo contrahitur, nondum dignatus efficace eorum quæ nouit participatione. Hac ratione hac vita vtitur tanquam aliena, quantum requirit necessitas. Nouit ipse ieiunij quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti. Dicitur autem

Matth. 7.

ille quidem Mercurij, hic verò Veneris. Ecce enim ieiunat in vita & ab auaritia & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia. Fornicationis enim iam tres supremas ex Apostoli sententia posuimus differentias, libidinem, auaritiam, idololatriam. Ieiunat ergo etiã ex lege à malis actionibus, & ex Euangelij præfectione à malis cogitationibus. Ei exhibentur etiam tentationes, non ad expiationem, sed ad propinquorum, vt diximus, vtilitatem, si laborum & dolorum periculo facto, eos contempserit & amandarit. Eadem est etiã ratio de voluptate, est enim res maxima, cum quis eã expertus fuerit, deinde abstinuisse. Quid enim magnum, si quis se contineat ab iis quæ non nouit? Is cũ executus sit præceptum quod est ex Euangelio, facit illum diem Dominicum, quando malam abiecerit cogitationem, & acceperit eam quæ est ex cognitione, eam quæ est in ipso, Domini glorificans resurrectionem. Quinetiam cum theorematis quod est ex sciẽtia acceperit comprehensionem, se Dominũ videre existimat, visum suum deducens ad ea quæ cadunt sub aspectum, etsi videatur videre ea quæ non vult videre, castigans videndi facultatem, cum senserit se voluptate affici ex applicatione visus. Nam hoc solũ vult videre & audire quod ad se pertinet. Iam verò fratrum animas considerans, carnis quoque pulchritudinem ipsa adspicit anima, quæ solum id quod est honestum cõsueuit intueri absque voluptate carnali. Fratres autem sunt qui re vera per electam creationem, & morum consensionem, & operum substantiam, eadem faciunt & cogitant & loquuntur opera sancta & honesta, quæ Dominus voluit ipsos, cum sint electi, sentire. Nam fides quidem est in eo quòd eadem eligant. Cognitio autem, in eo quòd eadem didicerint & sentiant. Spes autem, in eo quòd eadem faciant. Quòd si propter vitæ necessitatem in se nutriendo consumat aliquid temporis, se debitũ fraudare existimat, vt qui à suo auellatur negotio. Hinc fit re vera ne somnium quidem videat, quod non electo conueniat. Nam re vera is est totus hospes & peregrinus in tota vita, qui

ciuitatem habitās, contemnit ea quę sunt in ciuitate, quæ apud alios habentur in admiratione, & viuit in ciuitate tanquam in solitudine, vt non locus eum cogat, sed liberum elrgendi arbitrium cum iustum ostēdat. Hic qui est cognitione præditus, vt semel dicam, Apostolicam adimplet absentiam, rectè viuens, accuratè cognoscens, suos iuuans necessarios, mōtes propinquorum transmouens, & inæqualitates ipsorum animæ abiiciens. Quanquam vnusquisque nostrûm sui est & vita & operarius. Qui autem etiam quæ sunt optima agens vult latere homines, Domino simul & sibi ipsi persuadens quòd viuat ex præceptis, ea præferens ex eo quòd esse credidit. Vbi enim, inquit, est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus, ipse seipsum diminuit, ad hoc nunquam contemnat fratrem qui fuerit in afflictione, propter eam quæ est in charitate perfectionem, si se sciuerit facilius laturum egestatem quàm frater. Existimat certè illius dolorem esse dolorem proprium, & si ex sua præbens inopia, propter beneficentiam aliquo afficiatur incommodo, id non ægre fert, sed adhuc magis auget beneficium. Habet enim puram & synceram fidem, eam quæ est de rebus, per opera & contemplationem laudans Euangelium. Atqui nō laudem ab hominibus accipit, sed à Deo, peragens ea quæ docuit Dominns. Hic cum attrahatur à spe propria, non gustat ea quæ sunt in mūdo pulchra, omnia quæ hîc sunt magno animo despiciens, miserēs eorū, qui post mortem castigantur, per suppliciū inuiti cōfitentes, bonam semper habens cō scientiam & semper paratus ad exitum, vt peregrinus & hospes earum, quæ hîc sunt hæreditatum, memor tantum propriorum, quæ autem hîc sunt omnia aliena existimans, non solum Domini mandata admirās, sed, vt semel dicam, per ipsam cognitionem particeps diuinæ voluntatis, verè familiaris Domini, & mandatorum electus vt iustus, regendi autem & regnādi potestate præditus, vt cognitione præditus, omne quidē aurum quod est super terram & sub terra, & regnum quòd est à finibus ad fines Oceani despiciens, vt so- *Matth.6.*

lum Domini cultum teneat. Quocirca & comedens, & bibens, & vxorem ducens si dicat Verbum, quinetiã somnia aspiciens, sancta facit & cogitat, ea ratione semper mundus ad orationem. Is verò etiam precatur cum Angelis, vt qui iam fit etiam æqualis Angelis, neque est vnquam extra sanctam custodiam, & licet oret solus, habet chorum Angelorum vna assistentem. Duplicem is nouit, & eius qui credidit operationem, & eius quod creditur, eam quę est pro digna excellentia. Nam iustitia quoque est duplex, vna quidem propter
Psal. 18. charitatem, altera verò propter metum. Dictum quidẽ certè est, timor domini castus, permanens in seculum seculi. Qui enim conuertuntur à timore ad fidem & iustitiam, permanent in seculum. Iam verò abstinentiam à malis operatur is qui timet. Adhortatur autem
Ioan. 15. benefacere charitas ædificans super voluntarium, vt quis audiat à Domino. Non vos amplius dico seruos sed amicos. Et iam cum fiducia accedit ad preces. Genus autem ipsum orationis est gratiarum actio propter præterita, præsentia, & futura, vt quæ sint per fidẽ iam præsentia. Id autem præcedit, accepisse cognitionem. Quinetiam sic quoque petit vt viuat vitam in carne definitam, vt cognoscendi potestate prędituś, vt expers carnis, & cõsequatur quidem quæ sunt optima, fugiet autem quæ sunt deteriora. Petit autem alleuationem quoque eorum quæ nos peccauimus, & conuersionem ad agnitionem, tam acriter sequens eum qui vocat in excessu, quàm ille vocat, vt ita dicã, producens, propter bonam conscientiã festinans ad agẽdas gratias, & vt cum illic fuerit cum Christo, vt qui seipsum dignum præbuerit propter puritatem, per cõtemperaturam habeat Dei virtutem quæ suppeditatur per Christum. Non enim caloris participatione calidus, neque ignis, lucidus: sed vult totus esset lux. Is accuratę nouit id quod dictum est. Nisi odio habueritis patrem & matrem, & præterea propriã quoque ani-
Luca, 14. mam, & nisi signum portaueritis. Nam & carnales affectiones, quę voluptatis maximas habent illecebras, & magno animo despicit omniá quæ sunt accommo-

data ad creationem & nutritionem carnis: sed etiam insurgit aduersus animam corpoream, imperium detrectanti spiritui experti rationis frenum iniiciens, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum. Signũ autem portare, est mortem circumferre, adhuc viuum renunciantem omnibus, quoniã non est æqualis charitas eius qui seminauit carnem, & eius qui animam creauit ad scientiam. Hic cum ad benefaciendi habitum peruenerit, dicto citius beneficio afficit, orans vt fratrum quidem peccatorum sit particeps ad confessionem & cognatorum conuersionem: ad propria autem bona amicissimis communicanda paratissimus: Ipsi autem sic ei sunt amici. Augens autem quæ apud ipsum deponuntur semina, ea quam mandauit dominus agricultura, manet quidem nulli peccato finis, fit autem continens, & degit cum iis qui sunt simili spiritu in choris sanctorum, etiamsi adhuc in terris detineatur. Hic toto die & nocte dicens & faciens iussa Domini, supra modum lætatur, non solùm cum mane surgit & in meridie: sed etiam cum deambulat & dormit & vestes induit & exuit, & docet filiũ, si sit genere filius. Inseparabilis à mandato & à spe. Deo semper agens gratias, sicut animalia glorificãtia, quæ allegoricè dicũtur per Esaiã. Tolerans cuiuscuis tẽtationis. Iob. 1. Dominus, inquit, dedit. Dominus abstulit. Talis erat Iob quoq; qui propter in Dominũ charitatem omnia sibi externa vnà cũ sanitate auferenda deposuit. Erat enim, inquit, iustus, sanctus, abstinẽs ab omni improbitate. Sanctũ autẽ significat ea iura quæ ad Deũ pertinẽt & omnẽ œconomiã, quæ quidẽ sciens, erat præditus cognitione. Oportet eni neque si sint bona, eis esse nimium deditum, neque rursus si mala, nimium ægreferre: sed vtrisque esse superiorem, hæc quidem conculcantẽ, illa verò ad ægenos transmittentem. In dispensando autem & se demittendo & accommodando est admodum cautus iis qui est præditus cautione, ne forte non intelligatur, aut pro constitutione habeatur dispensatio. Nunquam meminit eorum quæ in se peccata sunt, sed ea remittit. Quo-

circa iustè etiam orat dicens: Dimitte nobis, nom nos quoque dimittimus. Nam hoc quoque vnum est ex iis quæ vult Deus, nihil concupiscere, nullum habere odio. Est enim opus vnius voluntatis, omnes homines. Nunquid autem eum est cognitione præditus, perfectum esse volens Seruator noster, sicut patrem cœlestem, hoc est seipsum, dicens: Venite filij, audite
Psal. 33. á me timorem domini, non vult nos amplius opus habere auxilio quod datur per Angelos, sed à seipso cũ dignus euaserit accipere, & à seipso habere prçsidium per obedientiam. Qui talis est, exigit à Domino, nõ autem petit, & egentibus fratribus nõ petet is qui est cognitione præditus, pecuniæ copias ad eis impertiendum: sed optabit illis suppeditari ea quibus indigent. Nam sic dat etiam preces iis qui indigent, is qui est præditus cognitione, & nõ per preces inscienter simul prçbet & simpliciter. Sæpe ergo paupertas & morbus, & tales tentationes, præbentur ad admonitionem & correctionem præteritorum, & ad curam futurorum. Qui est eiusmodi, his petens alleuationem, vt qui habeat id quod est eximium cognitionis, non propter vanam gloriam, sed propter hoc ipsum quòd sit cognitione præditus, exercet ipse beneficentiam, vt qui factus sit instrumentum Dei bonitatis. Dicunt autem Matthiam Apostolum inter cætera dixisse: Si electi vicinus peccauerit, peccauit electus. Nam si se ita gessisset vt iubet Verbum seu ratio, eius vitam ita esset reueritus vicinus vt non peccasset. Quid ergo di-
1. Corin. 3. cemus de eo qui est præditus cognitione? An nescitis, inquit Apostolus, quòd templum Dei estis? Diuinus ergo est is qui præditus cognitione, & iam sanctus, qui Deo afflat & afflatur. Iam verò ostendens scriptura eum esse alienum à peccato, eum quidem qui offendisset vendit alienigenis. Ne aspiciat autem ad concupiscentiam mulierem alienam, dicens, apertè dicit peccatum esse alienum, & præter naturam templi Dei. Templum autem vnum quidem est magnum vt ecclesia, alterum verò paruum, vt homo qui seruat semen Abrahæ. Non concupiscet ergo aliquid aliud,

qui habet Deum qui requiescit. Iam verò relictis omnibus quę sunt impedimento, & despecta tota quæ eũ abstrahit materia, cœlum secat per scientiam: & spiritalibus transmissis essentiis, & omni principatu & potestate, tangit supremos thronos, ad illud solum tendens, propter quòd solum cognoscebat. Serpente ergo commixto cum columba, simul perfectè viuit & cum bona conscientia, spem fide commiscens ad expectationem futuri. Sentit enim donum quod accepit, vt qui dignus sit habitus qui consequeretur, & translatus sit à seruitute in filorum adoptionem, consequenter scientiæ: & neque non Deum cognouerit, vel potius sit ab ipso cognitus propter finem, & pro gratiæ meritis ostendat operationes. Opera enim sequuntur cognitonem, non secus ac vmbra corpus. Meritò ergo nihil eum conturbat ex iis quæ accidũt, neque quidquam veretur ex iis quæ diuino consilio fiunt propter vtile, neque erubescit mori, vt qui bonã habeat conscientiam, vt ostendatur potestatibus, ab omnibus, vt semel dicam, animę maculis emundatus, & qui sciat post excessum ex hac vita fore vt secum agatur melius. Vnde iucundum & vtile nunquam præfert œconomiæ & diuino consilio, per mandata seipsum exercens vt euadat domino gratus & acceptus in omnibus, & apud mundum laudabilis, quandoquidẽ dependent omnia ab vno Deo omnipotente. In propria, inquit, venit filius Dei, & sui eum non receperũt. *Ioan. 1.* Quamobrem etiam in vsu rerum mundanarum, non solùm agit gratias & admiratur creaturam, sed etiam vtens vt oportet laudatur, quoniam ei finis definit in contemplationem per operationem ex cognitione profectam, quæ fit conuenienter mandatis. Hinc iam per scientiam colligens viaticum contemplationis, postquam magnificè accepit magnitudinem contemplationis procedit ad trãslationis sanctam remunerationem. Audiuit enim Psalmum dicentem: Circundate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius. *Psal. 47.* Significat enim, vt arbitror, eos qui Verbum altè susceperunt, futuros altos vt turres, & firmiter & sta

biliter staturos in fide & cognitione. Et hæc quidem quàm fieri potest breuissimè dicta sint Græcis instar seminis, de eo qui est præditus cognitione. Sciendum est autem, quòd si vnum vel alterum ex his fidelis rectè gesserit, non tamen geret omnia, neque cum summa illa scientia cum qua is qui est præditus cognitione. Atque illius quidem, vt ita dicam, impatibilitatis quæ nobis est in eo, qui est præditus cognitione, per quam perfectio eius qui est fidelis, per charitatem in virum perfectum procedens ad mensuram peruenit ætatis, Deo assimilata, vt quæ verè facta sit æqualis Angelis, succurrunt multa alia, quæ ex scriptura addu ci possunt, testimonia. Satius autem existimo hanc laudem propter orationis proxilitatem iis relinquere qui volunt laborare, permittentes vt vna etiam elaborent dogmata per allegationem scripturarum. Vnius autem breuissimè meminero, ne locum prętermittam non adnotatum. Dicit enim diuinus Apostolus in priori epistola ad Corinthios: Audet aliquis vestrum habens negotium, cum alio, iudicio contendere apud iniustos, & non apud sanctos? An nescitis quòd sancti mundum iudicabunt, & quæ sequuntur. Cum sit autem ea pars maxima, opportunis dictorum Apostolicorum vtentes dictionibus, paucissimis persequentes, & dictionem enuntiantes veluti metaphrasticè, ostendemus sententiam dicti apostolici, per quã describit perfectionem eius qui est præditus cognitione. Non constituit enim eum qui est præditus cognitione, ex hoc solùm quòd magis iniuria efficiatur, quàm afficiat: sed eum docet etiam obliuisci acceptæ iniuriæ, nec permittens malè precari ei qui fecit iniuriam. Scit enim dominum quoque aperte iussisse orare pro inimicis. Dicere enim eum qui & affectus iniuria iudicio contendere apud iniustos, nihil est aliud quàm velle videri vicem reddere, & velle iniuriam referre, quod quidem est ipsum quoque similiter facere iniuriam. Dicere autẽ aliquos velle apud sanctos iudicio contendere, ostendit eos qui petũt precibus vt iis qui fecerunt iniuriam par pari referatur, & esse quidẽ

1. Corin. 6.

prioribus secundos meliores,sed nondum planè obedientes nisi iniuriæ perfectè obliuiscentes ex doctrina domini precentur etiam pro inimicis. Pulchrũ est ergo quòd bonam mentem ex ea quę est ad fidem pœnitentia acceperint. Nam etsi veritas eos videatur habere inimicos qui inuident & æmulantur,ipsa tamen nulli est inimica. Nam & Deus facit Solem suũ oriri super iustos & iniustos. Quinetiam ipsum Dominũ misit ad iustos & iniustos,& qui cõtendit Deo assimilari,per maximam iniuriæ acceptæ obliuionẽ, remittens septuagesies septies,vtpote per totam vitã & vniuersam mundi conuersionẽ quæ hebdomadibus quæ numerantur significatur, est benignus & clemens in quemlibet,etiamsi quis hoc vniuersum in vita viuens tempus,iniuria afficit eum qui est præditus cognitione. Non solam enim possessionem vult virum bonum aliis permittere ex iis qui ipsum affecere iniuria: sed etiam vult iustum ab illis iudicibus petere remissionẽ peccatorũ,iis qui in ipsum peccarũt. Et meritò,si quidem in eo solum quod est externũ,& in eo quòd pertinet ad corpus,si vel ad mortem vsque procedatur,detrimento afficiunt ij qui conantur facere iniuriam,ex quibus nihil est quod sit proprium eius qui est præditus cognitione. Quemadmodum autem Angelos qui defecerunt iudicabit quispiam, qui ipse defecerit ab illa lenitate,& acceptæ iniuriæ obliuione,quam præscribit Euangelium? Cur non ergo potius, inquit, iniuria afficimini? Cur non potius fraudamini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis,eis scilicet male precãtes qui peccant per ignorantiã:& fraudatis Dei clementia & bonitate,quantum est in vobis, eos quibus malè precamini,fratres dicens non eos solos qui sunt in fide,sed etiam proselytos. An enim is qui nunc est inimicus sit postea crediturus, nos nondum scimus. Ex quibus apertè colligitur, etsi non esse omnes, at nobis quidem ipsis videri esse fratres. Iam verò omnes quoque homines qui sunt vnius Dei opus & vna imago,vna circundati substantia,etiamsi sint alij aliis magis obscurati,solus cognoscit is qui scit etiam per

creaturas operationem, per quam rursus Dei adoras voluntatem. An nescitis quòd iniusti regnum Dei non possidebunt. Iniuriam ergo facit qui refert iniuriam, seu facto seu verbo, siue etiam volendi cogitatione, quam post legis pædagogiã circunscribit Euangelium. Et hæc quidem eratis. Tales scilicet, quales adhuc sunt quibus ipsi nõ ignoscitis. Sed abluti estis. Non absolutè vt reliqui, sed cum per cognitionem abiecistis animæ affectiones, vt pro viribus assimilaremini bonitati Dei prouidentiç, & per tolerantiam, & per acceptæ iniuriæ obliuionem. Super iustos & iniustos, Verbi & operum benignitatis lucem, sicut Sol, emittentes, siue hoc animi magnitudine, hoc sibi vendicabit is qui est præditus cognitione, siue imitatione eius quod est melius. Tertia est autem causa. Remitte, & remittetur tibi, veluti cogente mandato ad salutem propter insignem bonitatem. Sed sanctificati estis. Ei enim qui ad hunc venit habitum, sanctum esse conuenit, nullo modo cadendo in nullam animi perturbationem, sed perinde ac si carne careat, & absque ac terra sanctus euaserit. Quamobrem iustificati estis, inquit, nomine domini. Facti estis, vt ita dicam, ab ipso, vt iusti essetis sicut ipse, & spiritui sancto, quo ad eius fieri potuit, commixti & cõtẽperati estis. Num enim omnia mihi licent? Sed non in potestatem redigar, inquit, vt aliquid faciam vel cogitẽ vel loquar præter Euangelium. Escæ autem ventri, & venter escis: Quas Deus destruet. Hoc est, eos qui sic cogitant & viuunt, tanquam nati sint vt comedant, non autem comedunt vt viuant quidem per consequentiam, cognitioni autem attendant principaliter. Et nunquid eos esse dicit veluti carnes sancti corporis? Corpus autem allegoricè dicitur Domini ecclesia, spiritalis & sanctus chorus, ex quibus ij qui vocantur solum nomine, viuunt autem non ex ratione, sunt carnes. Hoc autem corpus spiritale, hoc est, sancta ecclesia, non fornicationi, nec ab Euangelio defectioni. Quæ nullo modo oportet inire consuetudinem & familiaritatem cum vita gentilium. Fornicatur enim in ecclesiam

siam eius quoque corpus, is qui gentiliter viuit in ecclesia, siue in facto, siue in verbo, siue etiam in ipsa cogitatione. Qui huic adhæret meretrici, ei inquam quæ est præter testamentum operationi, fit aliud corpus non sanctum in carnem vnam, & vitam gentilem & spem aliam. Qui autem adhæret domino in spiritu, corpus spiritale, diuersum genus congressionis. Filius hic totus, homo sanctus, impatibilis, cognitione præditus, perfectus formatus doctrina domini, vt cum facto & verbo & ipso spiritu domino adhæserit, recipiat illam mansionem quæ debetur ei qui sic vir euasit. Sufficit hoc specimen eis qui habent aures. Non est enim euoluendum mysterium, sed tantum est ostendendũ quantum sufficit ad reuocandum in memoriam iis qui sunt participes cognitionis, qui etiam intelligent quemadmodum dictum sit à domino, Estote vt pater vester perfecti, perfectè peccata remittentes, & acceptæ iniuriæ obliuiscentes, & viuentes in habitu impatibilitatis. Quomodo enim perfectum dicimus Medicum, & perfectum Philosophum: ita, vt opinor, perfectè cognitione præditum. Sed nihil ex his, etsi sit maximum, assumitur ad Dei similitudiné. Non enim, vt Stoici valde impiè, hominis & Dei eandem virtutem esse dicimus. Nunquid ergo debemus esse perfecti, vt vult pater. Nequaquam enim fieri potest vt sit aliquis perfectus vt est Deus. Vult autem Pater nos ita viuentes vt obediamus Euangelio, perfectos fieri citra reprehensionem. Si ergo dicti quod ita prolatum est vt ei aliquid desit, id quod deficit subaudierimus, ad locum implendum iis qui possunt intelligere: & voluntatem Dei cognoscemus, & pro dignitate mandati simul piè & magnificè viuemus. Quoniam autem est consequens respondere iis quæ à Græcis & Iudæis nobis obiiciuntur: in nonnullis autem dubitationibus similiter atque prædicti nos reprehendunt, quę aliam sequuntur doctrinam hæreses, bene habuerint vt prius expurgatis iis quæ sunt impedimento, parati ad soluendas dubitationes, progrediamur ad sequens Stroma. Primum ergo hoc aduersus nos

adducunt, dicentes non oportere credere propter dissensionem hæresum. Retardatur enim ac differtur veritas dum alij alia dogmata constituunt. Ad quos dicimus, quòd & apud vos Iudæos, & apud eos qui inter Græcos fuere in maxima existimatione, Philosophos, fuere plurimæ hæreses: neque tamen ideo dubitandum esse dicitis philosophari, aut se Iudaicæ tradere disciplinæ, propter eam quæ est inter se vestrarum sectarum dissentionem. Præterea autem fortè vt in veritate seminentur hæreses, vt in frumēto zizania, propheticè dictum est à domino, & fieri non potest vt nō fiat id quod prædictum est esse futurum. Huius autē causa est, quòd quidquid est pulchrum sequitur Momus. Num ergo si quis pacta conuenta non obseruauerit, & transgressus fuerit eam quæ fit apud nos confessionem, propter eum qui nō stetit suæ professioni, abstinebimus nos quoque à veritate? Sed vt oportet virum probum minimè esse mendacem, & nihil infirmare eorum quæ est pollicitus, etiam si aliqui alij pacta conuenta transiliant: ita nos quoque nullo modo conuenit transilire regulam ecclesiasticam, & maximè eam quæ fit de rebus maximis professionem, nos quidem obseruamus: illi verò transiliunt. Est ergo credendum iis quæ firmiter adhærent veritati. Iam verò nobis vt largè vtentibus hac defensione licet ad eos dicere, quòd medici quoque quorū conuenienter suis sectis diuersæ sunt sentētiæ, ex æquo reipsa curant. Nū ergo quispiam ægrotās & vt curetur opus habens, nō admittit medicum propter eas quæ sunt in medicina hæreses? Neque ergo qui anima ægrotat, & est plenus simulachris, pro sanitate & ad Deum cōuersione prætexat vnquam hæreses. Certè propter probatos, inquit, sunt hæreses. Probatos autem dicit, vel eos qui venientes ad fidem, maiori electione accedunt ad doctrinam dominicam, tanquam probos argētarios qui nummū domini adulterinum discernunt ex falsa impressione, aut eos qui in ipsa fide iam probi euaserūt, & in vita, & in cognitione. Propterea ergo maiori cura opus est & prouidentia, vt examinetur quomo-

do sit exactè & perfectè viuendum, & quænam sit vera pietas & rectus Dei cultus. Clarum est enim quòd cum veritas sit ardua & difficilis, propterea certè fuerunt quæstiones, ex quibus quæ nimio sui amore laborant, & sunt ambitiosæ & gloriæ cupidæ, sunt hæreses eorum qui non didicerunt quidem, neque verè acceperunt, sed sibi cognitionis sumpsere persuasionem. Est ergo nobis maiore studio & cura perscrutanda ea quæ verè est veritas, quæ sola versatur circa eum qui verè est Deus. Laborem autem consequitur dulcis inuentio & memoria. Est ergo labor inueniendi subeundus propter hęreses: sed non est omnino deficiciedum. Neque enim si appositus sit fructus, vnus quidem verus & maturus: alius verò factus ex cera quàm maximè similis: propter similitudinem est abstinendum ab vtroque. Simul autem discernendum est comprehendente contemplatione, & principali consideratione, verum ab eo quod apparet. Et quomodo sit vna quidem sit via regia, & multæ etiam aliæ, ex quibus aliquæ ferunt in præcipitium, aliquæ verò ad fluuium rapidè fluentem, aut ad mare profundum, non dubitauerit quispiam viam ingredi propter dissensionem, sed vtetur via regia & trita & seiuncta à periculo. Ita cùm alij alia dicant de veritate, non est discedendũ, sed est exactius & diligentius inquirenda eius exactissima & accuratissima cognitio. Nam cum oleribus hortensibus vnà etiam nascuntur herbæ. Nũ ergo abstinent agricolæ à cultura hortorum? Cum ergo habeamus à natura multa quæ nos incitant & dãt occasionem ad ea quæ dicuntur examinãda: debemus etiam veritatis inuenire consequentiam. Quocirca meritò etiam condemnamur, non assentiẽtes iis quibus oportet parere, non discernentes id quod repugnat & indecorum & præter naturam & falsum, à verò & consentaneo, & decoro & eo quod est secundum naturam, quibus quidem vtendum est vt quę incitent & sint occasio agnoscendæ eius quæ verè est veritatis. Græcis ergo est inanis hic prætextus. Volentibus enim licebit inuenire veritatem. Iis autem qui

causas adducunt quæ carent ratione, est iudicium quòd nullam habet excusationem. Vtrum enim perimunt, an assentiuntur esse demonstrationem? Existimo omnes esse confessuros præter eos qui sensus perimunt. Cum sit autem demonstratio, necesse est descendere ad quæstiones, & per ipsas scripturas discere demonstratiue, quemadmodum lapsæ quidem sunt hæreses: quemadmodum autem in sola veritate & antiqua ecclesia sit perfectissima cognitio, & ea quæ est re vera optima hæresis, id est, electio. Ex iis autem qui declinant à veritate, alij quidem seipsos solos, alij vero propinquos quoque conantur fallere. Atque ij quidem qui appellantur δοξόσοφοι hoc est, opinione sapientes, qui se veritatem inuenisse existimant, nullam habentes veram demõstrationem, ij seipsos decipiũt, se acquieuisse existimantes, quorum non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitantium propter condemnationem. Qui autem eos qui accedunt decipiunt, sunt valde callidi & astuti, qui etiamsi satis assequantur se nihil scire, probabilibus tamen argumentis obscurant veritatem. Alia est autem, vt opinor, natura probabilium argumentorum, & alia verorum. Et quòd necesse sit nomen hæresum ita dici vt veritati opponatur & ab ea distinguatur, cognoscimus. A qua cum quædam ad hominum perniciem auulserint Sophistæ, humanis à se inuentis eà infodientes artibus, gloriantur se præesse diatribæ seu scholæ potius quã ecclesiæ. Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impendere sunt parati, non potius desistent quærere veritatem, quam ex ipsis scripturis acceperint demonstrationem. Ac sunt quidem quidam communes hominum iudices, vtpote sensus. Alij autem, eorum qui consultarunt & exercuerunt ea quæ vera sunt, nempe quæ sunt verarum & falsarum orationum artes per mentem & ratiocinationem. Maximum est autẽ deponere opinionem, consistendo in medio accuratæ perfectæque scientiæ, & temerariæ sapientiæ opinionis, & nosse quod qui æternam sperat quietẽ, cognos-

cit etiam eius ingressum qui est laboriosus & arctus. Et qui semel admisit Euangelium, & salutare, inquit, quando cognouerit, ne ad ea quæ sunt retro conuertatur sicut vxor Loth, neque ad priorem vitam quæ dat operam rebus sensilibus. Sed neque recurrat ad hæreses. Assuefaciunt enim nescio quomodo eum qui non est nosse Deum. Qui enim diligit patrem vel matrem plus quàm me, qui sum verè pater & magister veritatis, qui regenero & recreo, foueoque & alo electam animam, non est me dignus, vt sit, inquit, Dei filius, & Dei discipulus, & simul etiam amicus & cognatus. Nemo enim ad ea quæ sunt retro respiciẽs, & manum suam mittens ad aratrum, est aptus regno Dei. Sed, vt videtur, multis in hodiernum diem videtur Maria esse puerpera propter ortum filij, cum non sit puerpera. Etenim dicunt aliqui eã postquam peperisset, inspectam ab obstetrice, inuentam fuisse virginem. Tales autem sunt nobis scripturæ dominicæ, veritatem parientes, & manentes virgines cum occultatione mysteriorum. peperit, & non peperit, inquit scriptura, vt quę ex se, non ex coniunctione conceperit. Quamobrem iis qui sunt cognitione prę-diti conceperunt scripturæ. Hæreses autem, vt quæ non intellexerint, amandant tanquam quæ non conceperint. Cum autem omnes homines idem habeant iudicium, alij quidem Verbum quod dictat sequentes, faciunt argumenta; Alij autem cum seipsos dedicerint voluptatibus, scripturam torquent ad suas cupiditates. Opus est autem, vt opinor, amatori veritatis robore animi. Necesse est enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, nisi regulam veritatis ab ipsa veritate acceptam tenuerint. Qui autem sunt eiusmodi, vt qui à recta via exciderint, meritò etiam falluntur in plurimis singularibus, propterea, quòd non habeant verorum & falsorum iudiciũ planè exercitatum in iis quæ oportet eligere. Si enim haberent, parerent scripturis diuinis. Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque ij qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei esse, & do-

Luc. 9.

mino fidelis esse perdidit, qui aduersus ecclesiasticam recalcitrauit traditionē, & in humanarū hæresum desiluit opiniones. Qui autem ex errore reuersus, obediit scripturis, & vitam suam permisit veritati, Deus quodammodo ex homine efficitur. Principium enim doctrinæ habemus dominum, qui & per Prophetas, & per Euangelium, & per beatos Apostolos, multifariam multisque modis á principio ad finem deducit cognitionis. Principium autem si quis alio opus habere existimauerit, non vtique verè potuerit conseruari principium. Qui est ergo ex seipso fidelis, dominica scriptura & voce est fide dignus, quæ per dominū exercetur ad hominum beneficium. Ipsa autem iudice vtimur ad res inueniendas. Quidquid autem iudicatur, non creditur, priusquam fuerit iudicatū. Quare nec est principium id quod opus habet iudicio. Meritò ergo cum fide cōprehenderimus principiū indemōstrabile, & ex redundanti quadam copia demonstrationes ab ipso principio sumpserimus de principio, voce domini erudimur ad agnitionem veritatis. Non enim absolutè enuntiantibus hominibus fidē habuerimus, quibus licet etiam enunciare cōtrarium. Si autem non satis est solū absolutè dicere quod visum est, sed oportet etiam probare quod dictum est, non expectamus testimoniū quod datur ab hominibus, sed voce domini probamus quod quæritur, quæ est magis fide digna quàm quæuis demonstrationes, vel potius quę est sola demonstratio per quam scientiā, qui solū quidem gustauere scripturas, sunt fideles. Qui autem etiam vlterius processerunt, sunt perfecti gnomones veritatis, ij scilicet qui sunt cognitione præditi, quandoquidē etiam in iis quæ ad vitam pertinent, eos qui sunt rudes superāt artifices, & per cōmunes notiones exprimunt id quod est melius. Sic ergo nos quoq; ex ipsis de ipsis scripturis perfectè demōstrantes, ex fide persuademus demōstratiue. Quòd si propheticis quoque scripturis vti ausi fuerint qui persequuntur hæreses; primū quidem non omnibus. Deinde non perfectis, neque vt dictat corpus & contextura Prophetiæ:

ſed eligentes ea quæ dicta ſunt ambiguè, traducũt ad proprias opiniones, paucas voces ſparſim carpentes, non id cõſiderantes quod ex ipſis ſignificatur, ſed ipſa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis quæ adducunt, inueneris ipſos ſola nomina attẽdentes, vt qui mutent ſignificata, neque quemadmodum dicantur cognoſcant, neque iis quas afferunt allegationibus, ita vt earũ natura poſtulat, vtantur. Veritas autem nõ inuenitur in eo quòd transferat ſignificata. Sic enim omnem veram euertẽt veritatem: ſed in eo quòd conſiderent quid Domino & omnipotenti Deo perfectè conueniat & eũ deceat, & in eo quòd confirment vnumquodque ex iis quæ demonſtrantur per ſcripturas, ex ipſis rurſus ſimilibus ſcripturis. Neque ergo volunt cõuerti ad veritatem, vt quos pudeat deponere commodum ſui in ſeipſos amoris, neque ſciũt qua ratione poſſint ſuas ſtabilire opiniones, ſcripturis vim afferentes. Cum autem ad falſa in vulgus proferẽdum dogmata proceſſerint, cum omnibus ferè ſcripturis euidenter pugnantes, & ſemper à nobis qui contra eos dicimus confutati, quod reliquum eſt, nũc adhuc quoque ſuſtinent: partim quidem ex Propheticis aliqua non admittere: partim autem nos, tãquam qui ſimus alterius naturæ, non poſſe quæ ſunt illorum propria intelligere calumniantur. Nonnunquam autẽ etiam cum conuincuntur, ſua negant dogmata, apertè confiteri erubeſcentes quæ ſe ſeorſum ſic docere gloriantur. Sic enim in omnibus hæreſibus videre licet, perſequendo ipſorum dogmatum nequitias. Nam poſtquam à nobis euerſi fuerint, oſtendentibus ipſos apertè aduerſari ſcripturis, duorum alterum videre licet fieri ab iis qui præſunt dogmati. Aut enim ſuorum dogmatum conſequentiam, aut ipſam Prophetiam, vel potius ſuam ipſorũ ſpem deſpiciunt. Semper enim ſibi ſumunt id quod eis viſum fuerit eſſe euidentius, quàm quod dictum eſt à Domino per Prophetas, & ab Euangelio, & etiam Apoſtolorum teſtimonio comprobatum & confirmatum. Cum viderent ergo ſibi imminere periculum, nõ de vno dog-

mate, sed de conseruanda hæresi, non veritatem inuenire (nam cum quæ sunt in medio posita & in promptu sunt apud nos legissent, ea vt vilia contempserũt) sed quod est commune fidei superare contendentes, excesserunt à veritate. Nam cum ecclesiasticæ cognitionis non didicissent mysteria, neque veritatis percepissent magnitudinem, vt qui in perscrutando rerum profundo fuissent socordes, & superficie tenus legissent, scripturas valere iusserunt. Inani ergo sapientiæ opinioni elati, perpetuo litigant, apertè ostendentes se magis curare vt videantur, quàm vt philosophentur. Iam verò cum non necessariis rerũ nitantur principiis, & humanis moti opinionibus, vt finis deinde eis necessariò sequatur comparant, sauciantur argumentis eorum qui veram tractant philosophiam, & quiduis potius tolerant, & omnem, vt aiunt, rudentem mouent, etiam si futuri sint impij, propterea quòd non credant scripturis, quàm à sectæ sibi grato honore traducantur, & à vulgo iactata in eorum ecclesiis prima sede, propter quam, illam quoque cõuiuialem, per eam quę falsò nomine appellatur charitatem, primum accubitum amplectuntur. Quæ est autem apud nos agnitio veritatis, vt ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quæ nondum sunt, fides habeatur efficit, quæ quidem est essentia, vt ita dicam, demõstrationis. Sed omnis, vt videtur, hæresis ab initio habet aures quæ nõ audiunt id quod est vtile, sed solùm patent iis quæ dicuntur ad voluptatem. Nam curatus vtique esset eorum aliquis, si tantum voluisset parere veritati. Est autem triplex ratio curandæ opinionis, sicut etiam cuiusuis affectionis, causę cognitio, & quomodo ea possit auferri, & tertium, animę exercitatio, & assuefactio vt possit sequi ea quę rectè iudicata fuerint. Quomodo enim turbatus oculus, ita etiam anima conturbata iis dogmatibus quæ sunt præter naturam, non potest veritatis lucem perfectè videre, quinetiam ea quæ sunt præ pedibus ægre intuetur. Dicunt itaque anguillas quoque excæcatas capi in aqua turbida. Et sicut improbi pueri excludunt Pædagogum, ita etiam

hi arcent Prophetias, à sua ecclesia, suspectas eas habentes propter reprehensionem & admonitionem. Quam plurima certè consarciunt mẽdacia & figmẽta, vt iure videantur non admittere scripturas. Hac ergo ratione non sunt pij, vt qui diuinis præceptis non acquiescãt, hoc est, sancto Spiritui. Quomodo autem dicuntur inanes amygdalæ, non in quibus nihil inest, sed in quibus id quod inest est inutile: ita etiam hæreticos dicimus qui sunt inanes Dei consiliorum & Christi traditionum, & amarescũt non secus ac agrestis amygdala, & sunt principes auctorésque dogmatum, nisi si quæ propter veri euidentiam deponere & occultare non potuerunt. Quomodo ergo in bello non est ordo deserendus quem dedit Imperator militi: ita nec deserẽdus est ordo quem dedit nobis Verbum, quem accepimus principem ac Ducem cognitionis & vitæ. Vulgus autem ne hoc quidem examinauit, an sit sequendus aliquis, & quísnam hic, & quemadmodum. Quale enim est Verbum, talem quoque vitam esse conuenit fideli, vt posit sequi Deum qui ab initio omnia recta via dirigit. Postquam autem trãsgressus fuerit Verbũ quispiam, & per id, Deũ, si imbecillus quidem fuit propterea quòd aliqua repentina se obtulerit visio, efficiendum est vt sint prõpta visa quæ sunt ex ratione. Sin autem more qui prius inualuit, vict⁹ fuerit, vt ait scriptura, is qui est ex vulgo, curandum est vt mos conquiescat in eo quod est perfectum & omni ex parte absolutum, & vt contra eum dicat exercenda est anima. Si autem pugnantia quoque aliqua dogmata videtur attrahere, ea sunt subducenda, & eundum est ad eos qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantant qui sunt rudes & imperiti, & strepitum pertimescunt, per testamentorum consequentiam eis veritatem explanantes. Sed vt videtur, magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiamsi sint contraria, quàm ad veritatem, est enim austera grauísque ac seuera. Atque cũ sint quidem tres animæ affectiones, ignoratio, opinio, scientia. Qui in ignoratione quidem versantur,

sunt gentes. Qui autem in scientia, vera ecclesia. Qui vero in opinione, ij qui sectantur hæreses. Nihilo ergo apertius videre licet affirmantes eos qui sciunt de iis quæ sciunt, quàm hos de iis quæ opinantur, quod attinet ad affirmandam absque demõstratione. Se itaque inuicem despiciũt & irrident, & accidit vt eadem intelligentia ab aliis quidem in maximo honore habeatur, ab aliis autem damnetur amentiæ. Atqui didicimus aliud quidem esse voluptatem, quę est attribuẽda gentibus: aliud autem, litem ac contentionẽ quæ præponenda est in hæresibus, aliud gaudium, quod vt proprium est ecclesiæ assignandum: aliud autem, lætitiam, quæ danda est ei qui est ex veritate præditus cognitione. Quemadmodum autem si quis in Ischomacho studium posuerit, eum faciet agricolam: & si Lampidi, nautam: & Charidemo, Imperatorem, & Simoni, equitandi gnarum: & Perdici, cauponẽ: & Crobylo, opsoniorum conditorem: & Archelao, saltatorem: & Homero, Poëtam: & Pyrrhoni, contentiosum: & Demostheni, oratorem: & Chrysippo, dialecticum: & Aristoteli, Physicum: & Platoni, Philosophum: ita qui paret Domino, & per eum datam sequitur Prophetiam, efficitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur. Hanc ergo altitudinem minimè assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducentem. Ducit autem per scripturas diuinitus inspiratas. Atque cum ea quidem sint innumerabilia quæ fiũt ab hominibus, sunt vtique duo cuiusuis peccati principia, ignoratio & imbecillitas. Est autem vtrunque in nostra potestate, cum nec velimus discere, nec cupiditatem continere. Ex his autem, vnum quidem est par quod non rectè iudicant, alterum verò, per quod non possunt exequi quæ rectè sunt iudicata. Neque enim si quis fuerit deceptus in sententia, rectè agere potuerit, etiam si sit satis potens vt agat ea quæ fuerint cognita, neque qui potest id quod oportet iudicare, se ab omni reprehensione alienum præbuerit, si sit ad res gerendas impotens. Consequenter ergo duæ quoque genere disciplinæ tradũtur vtrique peccato vtiles. Illi

Εὐφροσύνη
Lætitia coniuncta prudentia.

quidem, cognitio,& ex scripturarum testimonio euidens demonstratio, huic verò,quæ est ex Verbo exercitatio, quæ à fide & timore tanquam Pædagogis docetur: crescunt autem ambo in perfectam charitatem. Eius enim qui est præditus cognitione, est hic quidē, vt arbitror, duplex finis. In aliquibus quidem, contemplatio ex scientia: In aliis verò, actio. Ac fieri quidem potuerit vt hi hæretici discentes ex his Commentariis, corrigantur & cōuertantur ad Deum omnipotentem. Sin autem tanquam surdi serpentes(quod nouè quidem dicitur, est autem antiquissimū)non exaudiant canticum, à Deo certè castigentur, paternas admonitiones quæ ante iudicium fiunt patienter sustinentes, donec pudore affecti ducantur pœnitentia: nō autem per immanem inobediētiam seipsos iniiciant in perfectum iudicium. Fiunt enim singulares quoque quædam disciplinæ, quas vocant castigationes, in quas multi ex nostris qui in delicto fuerunt, ex populo Dominico dilabentes incidunt, sed sicut à magistro vel patre pueri, ita nos castigamur à prouidentia. Deus autem non punit, est enim punitio mali redditio. Castigat autem & communiter & priuatim ad vtilitatem eorum qui puniuntur. Hæc quidem adduxi, volens adhortari studiosos ne facile prolabantur in hæreses: alios autem vt ab hac quæ consistit in superficie, siue inscitia, siue stultitia, siue mala habitudine, siue quocunque alio nomine eam vocare oporteat, desistant efficere cupiens: contrà autem persuasos conans adducere ad veritatem eos qui non sunt omnino immedicabiles, vsus sum his sermonibus. Sūt enim qui nec omnino quidem in animum inducūt vt audiant eos qui hortantur ad veritatem. Quinetiam nugari aggrediuntur, verba in veritatem maledica effundentes, sibi arrogātes quòd quæ sunt ex rebus maxima cognouerint, cum nec didicerint, nec quęsierint, nec laborarint, nec inuenerint consequentiam, quorum miserebitur potius aliquis, quàm odio habebit, propter talem vitę eorum rationem. Si quis est autem medicabilis, qui tanquam ignem vel ferrum ferre

possit libertatem veritatis, secantem & vrentem falsas eorum opiniones, præbeat aures animæ. Hoc autem fiet, si non otium & socordiam amplectentes extrudãt veritatem, aut gloriam desiderantes, res nouas magna vi persequantur. Sunt enim socordes, qui, cum liceat ex ipsis scripturis diuinis scripturis conuenientes colligere demonstrationes, id omnino non faciunt, sed quod eorum voluptatibus suffragatur eligunt. Glorię autem tenentur desiderio, qui ea quæ ex sua natura conueniunt sermonibus diuinitus inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris, sua spõte fallaci Sapiētiæ simulatione corrumpũt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni, vt hæresim constituant. Nam inter eos viros qui tanti erant in ecclesiastica cognitione quid restabat dicendum à Marcione, verbi gratia, aut Prodico, & similibus, qui non sunt ingressi recta via? Neque enim eos qui præcesserunt superare potuerunt sapientia, vt aliquid adinuenirent iis quę ab illis verè dicta sunt. Sed bene cũ eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. Is ergo nobis solus qui est cognitione præditus, cum in ipsis scripturis cõsenuerit, Apostolicam & ecclesiasticam seruans dogmatum rectitudinem, rectissimè viuit conuenienter Euangelio: & demonstrationes ita vt quærit inuenit, vt qui emittatur à Domino, à lege & à Prophetis. Nam vita, vt opinor, eius qui est præditus cognitione, nihil est aliud quàm facta & verba quę consequuntur traditionem domini. Sed nõ est
1. Cor. 10. omnium cognitio. Nolo enim vos ignorare fratres, inquit Apostolus, quòd omnes sub nube erant, & spiritalis cibi & potus erant participes, apertè confirmãs non omnes qui Verbum audiunt, facto & verbo cepisse magnitudinem cognitionis. Vnde etiam subiũxit.
Luca. 6. Sed non in eis omnibus est complacitum. Cuinam? Ei qui dixit: Quid mihi dicitis, Domine, & non facitis voluntatem patris mei, hoc est, doctrinam Seruatoris, quę est nobis cibus spiritalis, & potus qui nescit sitim,
1. Cor. 4. aqua vitę cognitione præditæ. At, inquiunt, dicta est inflare cognitio. Ad quos dicimus. Fortasse quidē quæ

videtur cognitio inflare dicitur, si quis existimet dictionem idem sibi velle quod tumefacere & insolentem reddere. Sin autem quod magis dicendum est, magnificè & verè sentire significat vox Apostoli, solutum quidem est id de quo dubitatur. Sequentes autem scripturas, confirmemus quod dictum est. Sapientia, inquit Salomon, inflauit suos filios. Non enim iis quæ sunt in doctrina singularia, fastum & arrogantiā ingenerauit Dominus, sed in veritate habere fiduciā, & esse magnificū in cognitione quæ traditur per scripturas, efficit contemptorem eorum quæ trahunt ad peccatum, quod significat dictio inflauit, quæ docet magnificentiam sapientiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filiis. Iam verò, inquit Apostolus: Et cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed virtutem, an magnificè, quod quidem est, verè, veritate autem nihil est maius, scripturas intelligatis. In hoc enim est virtus inflatorum filiorum Sapientiæ. Quasi dicat: Sciam an de vestra cognitione iure vos magnificè sentiatis. Notus enim est, vt ait Dauid, in Iudæa Deus, hoc est, Israëlitis qui sunt per cognitionem. Iudæa enim exponitur confessio. Meritò ergo dictum est ab Apostolo illud, Non mœchaberis, Non furaberis, Non concupisces, etsi quod est aliud mandatum, in hoc Verbo in summam redigitur, nempè. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non oportet enim vnquam, vt faciunt qui hæreses persequuntur, adulterare veritatem, neque furari regulam ecclesiæ, propriæ cupiditati & gloriæ inseruiendo in fraudem propinquorum, quos omnino diligentes veritatem, decet docere eam complecti. Apertè ergo dictum est. Annunciate inter gentes studia eius, vt non iudicentur, sed conuertantur qui prius audierint. Quicunque autem linguis suis dolosè agūt, scriptis pœnis puniūtur. Qui impios ergo attingunt sermones, neque verbis diuinis rectè sed peruersè vtūtur, neque ipsi in regnum cœlorum ingrediuntur: neque eos quos deceperunt sinunt assequi veritatem. Sed nec ipsi ingressus clauē habentes, sed falsam quandam, &, vt dicit con-

Eccle. 4.

Psal. 75.

Rom. 13.

Psal 9.

suetudo, ἀντικλεῖδα, id est, aduersam clauem, per quam, non relaxato velo, vt nos ingredimur per Domini traditionem, sed exciso ostio, & muro ecclesiæ clam perfosso, veritatem transgredientes, efficiuntur principes ac duces mysteriorum animæ impiorum. Quòd enim catholica ecclesia posteriora sua fecerint conciliabula, non opus est multis verbis. Nam Domini quę fuit in aduentu doctrina, cum cœpisset ab Augusto, medio tempore Tiberij, consummatur: Apostolorum autem eius doctrina, vsque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consummatur. Inferius autem circa tẽpora Adriani Imperatoris fuerunt qui hæreses excogitarunt, & peruenerunt vsque ad ætatem Antonini natu maioris, vt Basilides, etiãsi Glauciã sibi adscribat magistrum, vt ipsi gloriãtur, qui fuit Petri interpres. Similiter autem Valentinum quoque dicunt audiuisse Theodadi. Is autem fuit Pauli familiaris. Marcion enim cum natus esset eadem, qua ipsi ætate, versabatur vt senex cum iunioribus. Post quem, Simon Petrũ audiit paululum prædicãtem. Quæ cum ita habeant, clarũ est ex antiquissima & verissima ecclesia, has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores, tempore fuisse innouatas, adulterinæ notæ hæreses. Ex iis quæ dicta sunt manifestum esse existimo, vnam esse verã ecclesiam, eam quæ verè est antiqua, in cuius catalogum referuntur ij qui sunt iusti secundum propositũ. Nam cum vnus sit Deus & vnus Dominus, propterea id etiã quod est summè venerabile, laudatur ex vnione & ex eo quòd sit solum, vt quod sit imitatio principij quod est vnum. In vnius ergo naturæ sortem cooptatur ecclesia quæ est vna, quam conantur hæreses in multas discindere. Et substantia ergo & cogitatione & principio & excellentia, solam esse dicimus, quã etiam antiquam & catholicam ecclesiam, in vnitatem vnius fidei quæ est ex propriis testamentis, vel potius ex testamento quod est vnum diuersis temporibus, in quibus Dei voluntate per vnum Dominum congregat eos qui iã sunt ordinati, quos prædestinauit Deus, cũ eos iustos cognouisset ante mundi constitutionẽ.

Cæterum ecclesiæ quoque eminentia, sicut principiũ constructionis, est ex vnitate, omnia alia superans, & nihil habens sibi simile vel æquale. Atque de iis quidem dicetur postea. Ex hæresibus autem aliæ quidem appellantur ex nomine, vt quæ appellatæ sunt ex Valentino & Marcione & Basilide, etiam si glorientur se Matthiæ opinionem adducere. Fuit enim vna omniũ Apostolorum sicut doctrina, ita etiam traditio. Aliæ autem ex loco, vt Peratici. Aliæ autẽ ex gente, vt Phrygum hæresis. Aliæ autem ex operatione, vt Encratitarum. Aliæ autẽ ex propriis dogmatibus, vt Docitarũ & Hæmatitarum. Alij autẽ, ex positionibus & iis quæ ipsi honorarunt, vt qui appellantur Caianistæ & Ophiani. Aliæ verò, ex iis quæ nefariè ausæ sunt & perpetrarunt, vt qui ex Simonianis vocantur Entychitæ. Cum autem iis qui ex ecclesia spectandi tenentur desiderio, ex lege de sacrificiis, tũ de Iudæis vulgaribus, tum de hæresibus quæ misticè discernuntur, tanquam immũdæ, ex diuina mundorũ & immundorũ animalium distinctione paruum quoddã foramen ostenderimus, finiemus orationẽ. Quæ enim sunt fissis vngulis & ruminant, hostias esse mundas & Deo acceptas tradit scriptura, vtpote quòd iusti per fidem iter ingrediantur ad patrem & filium. Hæc est enim stabilitas eorum quorũ fissæ sunt vngulæ, qui Dei eloquia diu noctuque meditantur & ruminant in animæ receptaculo disciplinarum, quam etiam cognitione præditã exercitationẽ, mundi animalis ruminationẽ dicit lex allegoricè. Quæ autẽ neque vtrũque, neque ex iis habent alterum, secernit vt immunda. Ac quę ruminant quidẽ, bifidam autem non habent vngulã, vulgus Iudæorum tacitè significant, qui eloquia quidem Dei habent in ore, fidem autem & basim non habent, quę transmittit ad patrem per filium & innititur veritati. Vna etiã eiusmodi genus animantiũ satis facile prolabitur, vt quorũ pedes minimè sunt bifidi, neque duplicitate fidei innitantur. Nemo enim, inquit, cognoscit patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Rursus *Luca. 10.* autem illa quoque contrà sunt similiter immũda, quę

bifidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. Hæc enim indicant Hæreticos, qui ingrediũtur quidem in nomine Patris & filij, accuratam autẽ eloquiorũ declarationẽ subtiliter exprimere & in tenues partes cõminuere nequeunt, & iustitiæ opera paulo crassius non autẽ accuratius & subtilius obeant, si modo obeunt. Iis qui sunt tales dicit Dominus. Cur mihi dicitis, Domine Domine, & non facitis quæ dico? Sũt autem omnino immundi, qui non bifidas habent vngulas, neque ruminant. Vos autem Megarẽses, inquit Theognis, neque tertij, neque quarti, neque duodecimi estis, neque in ratione, nec numero. Sed tanquã puluis quem proiicit ventus a facie terræ, & tanquam stilla à cado. His à nobis prætractatis, & loco morali nobis summatim sparsimque descripto vt sumus polliciti, & quæ ad veram excitant cogitionem, ita hic & illic disseminatis dogmatibus, vt à quolibet ex iis qui mysteriis nõ sunt initiati, nõ facile possint iueniri sanctæ traditiones aggrediamur quod sum⁹ polliciti. Sũt autem libri Stromatum vtique similes, nõ illis elaboratis hortis in quibus sunt arbores & plãtatę & in certum ordinem digestæ ad delectandos oculos: sed alicui potius spisso & vmbroso monti, in quo simul sunt plantatæ cupressi & platani, laurus & hædera, mali & oleę & ficus, de industria commistis plantis arborum fertiliũ simul & infertilium, propter eos qui quæ sunt pulchra ac matura surripiunt & suffurantur, latere volẽte scriptura. Ex quibus cum viui, radices sumpserit & alibi inseruerit agricola, pulchrum hortum efficiet & nemus amœnum. Neque ergo ordinem, neque dictionẽ spectant libri Stromatũ, cum etiã Græci de industria nolint adesse ornatum dictionis, & latenter dogmata inserãt & nõ vt rei habet veritas, hoc agẽtes vt si qui eorum scripta legant, sint laboriosi & acres ad inueniendum. Sũt enim multæ & variæ escæ propter multas piscium differentias. Atque adeo post hunc septimum librum Stromatum, de iis quæ deinceps sequuntur tractemus, aliud sumentes exordium.

Lucæ. 6.

Psal. 1.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER OCTAVVS.

SED neque antiquissimi Philosophi ad contendendum ferebantur & ad dubitandum, nedum nos qui amplectimur eam quæ verè est, philosophiam, quos apertè causa inuentionis ad perscrutandum quærere iubet scriptura. Recentiores autem Græcorum Philosophi, inani laudis cupiditate commoti, refellendo simul & contendendo, ad nugas deducuntur inutiles. Contra autē barbara philosophia omnem expellens contentionem, Quærite, inquit, & inuenietis, pulsate & aperietur. Petite, & dabitur vobis. Atque pulsat quidē per inquisitionem, quæ per interrogationē & responsionē habetur oratio, veritatis fores, per id quod apparet. Aperte autem perscrutationem eo quod est impedimento, ingeneratur contemplatio quæ est ex scientia. Iis qui sic pulsant aperitur, vt opinor, id quod quæritur. Et iis qui sic petunt interrogationes per scripturas, ad quod quidem à Deo contendunt, fit donatio diuinitus datæ cognitionis comprehendēdo per rationalem quæ verè elucet inquisitionem. Non enim fieri quidem potest vt inueniat, non autem quærat, neque vt quærat quidem non antē perscrutetur, & explicet & aperiat per interrogationē, ad euidentiā deducens id quod quæritur, neque vt rursus procedēs per omnē examinationem, non deinceps accipiat præmium, videlicet scientiam eius quod quæritur. Sed potest quidē inuenire qui quæsierit, quærere autem, si prius existimauerit se nescire, Hinc autem ductus desiderio ad id quod bonum est & honestum inueniendum, benigne quærit, citra contentionem & citra gloriæ cupiditatem, interrogando & respondendo, & ea etiam quæ dicuntur cōsiderādo. Oportet enim nō solū eos qui ad diuinas se

Luca. 11.

applicant scripturas, sed eos etiam qui communes insequuntur notiones, ita proponere quæstiones vt desinat inuentio in finem aliquem vtilem. Turbulentos enim homines, & forenses inuentiones, alius excipit locus & alia turba. Eum autem qui veritatis simul est amator & familiaris, decet esse pacificum, & inquisitionibus, per demonstrationem quæ fit ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amãtem, accedere ad eam quæ comprehendit cognitionẽ. Quænam ergo fuerit alia melior aut euidentior methodus ad principium talis doctrinæ, quàm nomen propositum tam apertè oratione persequi, vt id assequantur quicunque eadem voce vtũtur? Est ne demõstrationis ergo nõmen eiusmodi, cuiusmodi est Blityri, vox solum nihil significans? Et quomodo neque Philosophus, neque Orator, sed neque Iudex, tanquã nomen nihil significans profert demonstrationem, neque aliquis ex iis qui iudicio contendunt, ignorat esse significatum. Iam vero Philosophi excogitant demonstrationem, vt quæ consistat, alius aliter. De quadis ergo re quæsita si quis rectè tractet, non ad aliud principium quod sit certum & extra controuersiam potius deducet orationem, quàm ad id quod quicunque sunt eiusdem gentis & sermonis, ex appellatione fatentur significari. Deinde ab eo progrediendo, necesse est quęrere existat nec ne id quod oratione significatur. Deinde si esse ostensum fuerit, accuratè quærendum est qualis sit eius natura, & num ordinem datum superet. Si autem non sufficit id solum quod visum est, absolutè dicere de eo quod quæritur: licet enim ei qui aduersatur, ex ęquo contra quod velit pronunciare. Sed oportet cõfirmare id quod dictum est. Et si eius quidem referatur iudicium ad id de quo similiter dubitatur, & illius rursus, ad alterum de quo dubitatur similiter: procedet in infinitum, & non poterit demonstrari. Si autem eius quod est certũ & extra controuersiam, referatur fides ad id quod omnes confitentur, illud est constituendum doctrinæ principiũ. Omne ergo nomen propositum est sumendũ ad ora-

tionem quæ est certa & extra controuersiam, & manifesta iis qui sunt participes considerationis, futurũ quidem doctrinæ principium, expositurum autem inuentionem eorum quæ quæruntur. Age ergo propositum sit nomen Sol. Dicunt itaque Stoici eum esse, intelligens vinculum ex aquis marinis. An non est ergo oratio seu definitio, ipso nomine obscurior, quæ alia demonstratione indiget an sit vera. Melius est ergo dicere, communi & aperta oratione Solem nominari id quod est splendidissimum eorum quæ cælũ obeũt. Est enim vt opinor, fide dignior, & apertior, & quam omnes similiter confitentur homines, hæc oratio. Similiter autem demonstrationem quoque omnes homines confessi fuerint rationi esse consentaneam, quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, facit fidem. Non solum autem demonstratio & fides & cognitio, sed etiã præscientia seu præcognitio dicitur duobus modis, vna quidem q̃ est ex scientia, firma ac stabilis. Alia autem solùm ex spe. Ac propriè quidem dicitur demonstratio, quæ fidẽ ex scientia indit animis eorum qui discunt. Altera autem est ex opinione. Sicut etiã homo, vnus quidẽ verè est homo qui cõmunem habet prudẽtiã: alter verò agrestis & beluinus. Sic etiam dixit Comicus. Charies est homo, donec fuerit homo. De boue quoque equo & cane eadem est ratio, prout fuerit virtus vel vitium animalis. Respiciẽtes enim ad perfectionem generis, venimus ad ea quæ sunt præcipua ex significatis. Ecce enim medicum intelligimus cui nihil deest medicæ facultatis. Cognitione autem præditũ, eum cui nihil deficit cognitionis quæ est ex scientia. A syllogismo autem differt indicatio quatenus id quidem quod indicat, vnum significat, cum sit vnum, vt vterum gerere dicimus esse indicium quod non sit amplius virgo. Quod autem in syllogismo sumitur, cum sit vnum, plura consequitur, vt quòd Pytho proderet Byzantinos, verbi causa, non vnum sed plura sumuntur quæ id significent. Et concludere quidem ex iis quæ quis confitetur, est ratiocinari seu syllogismum confi-

cerex Ex veris autem aliquid concludere, est demonstrare, adeò vt sit quædam composita vtilitas demonstrationis, nempe & ex eo quòd quæ sumuntur vera sumat ad ea quæ quæruntur: & ex eo quòd inferatur consequens conclusio. Quòd si non sit prius, vel id non consequatur secundum, nō demonstrauit quidē, sed est ratiocinatus, seu effecit syllogismum. Assumptis enim propositionibus cōuenientem inferre conclusionem, solum est ratiocinari. Ex assumptis autem propositionibus esse etiam vnamquamque veram, nō solum est ratiocinari, sed etiam demonstrare. Concludere autem, quod est συμπέραν, vt etiam patet ex nomine, est ad finem deducere. Est autē in vnaquaque oratione finis id quod quæritur, quod etiam vocatur cōclusio. Nulla autem simplex & prima oratio vocatur syllogismus, etiamsi sit vera, sed est ad minimum composita ex tribus huiusmodi, duabus quidē, vt quæ sumuntur propositionibus, vna autem, vt conclusione. Aut autem omnia egent demonstratione: aut etiam quædam ex iis sunt credibilia. Sed si prius quidem verum est: vniuscuiusque demonstrationis petentes, depetentes demonstrationem, procedemus in infinitū, & sic euertetur demonstratio. Sin autem secūdum, ea ipsa quæ sunt ex se credibilia, erunt principia demonstrationum. Iam verò Philosophi fatentur esse indemonstrabilia principia vniuersorum. Quamobrem si est demōstratio, omnino necesse est prius esse aliquid ex se credibile, quod quidem dicitur primum & indemonstrabile. Ad fidem ergo indemonstrabilem reducitur omnis demōstratio. Fuerint autem alia quoque principia demonstrationum post eum fontem qui est ex fide, nempe ea quæ euidenter apparent ex sensu & intelligentia. Nam ea quidem quæ ex sensu euenerūt, sunt simplicia & eiusmodi vt solui nequeāt. Quæ autem ex intelligentia, simplicia, rationalia, & prima. Quæ autē ex his gignūtur, sunt quidem cōposita, sed nihilo secius euidentia & credibilia, & primis magis rationalia. Quam ergo propriā orationis facultatem habemus omnes natura insita, ea est ex eo quod con-

sequens & eo quod repugnat. Si qua ergo fuerit eiusmodi inuenta oratio, vt ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quæ nõdum sunt probabilia, possit fidẽ facere, eã ipsam dicemus esse essentiã demõstrationis. Dictũ est autem fidei quoq; & demõstrationis genus esse duplex. Vnum quidẽ, quod solam affert persuasionẽ animis auditorũ. Alterũ vero, quod efficit sciẽtiã. Si quis ergo inceperit ex iis quæ sunt euidentia sensui & intelligentiæ, & deinde conuenienter intulerit cõclusionẽ, vere demonstrat. Sin autẽ ex opinabilibus solum, sed nõ primis, hoc est, neque sensui euidentibus, nec intelligentiæ, si conuenienter quidẽ inferat conclusionem, ratiocinabitur quidẽ, sed non quæ scientiam cõstituat efficiet demonstrationẽ. Sin autem non conuenientem: ne omnino quidem ratiocinabitur. Differt autem demonstratio à resolutione. Vnumquodque enim ex iis quæ demonstrantur, demonstratur per quædam quæ demonstrantur, illis quoque prius demonstratis ab aliis, donec recurrerimus ad ea quæ sunt per se credibilia, aut ad ea quæ sunt euidentia sensui & intelligentiæ, quod quidẽ nominatur resolutio. Demonstratio autem est, quando à primis venit id quod quæritur, per omnia quæ sunt intermedia. Oportet ergo virum qui est præditus facultate demonstrandi, veritatis quidem propositionum multam curam gerere, nomina autem non curare, siue quis pronũciata, siue propositiones, siue assumptiones quis velit eas vocare. Similiter autem magna quoque cura est gerenda quorumnam subiectorum quid concludat, an autem concludentem orationem, an syllogisticam quis velit appellare, non curare. Dico enim eum qui demonstrat oportere hæc duo obseruare in omnibus; nempe vt veras quidẽ assumat propositiones, eis autẽ cõsequenter inferat conclusionẽ, quam quidẽ nonnulli etiam appellant epiphoram, hoc est, illationẽ, id scilicet quod in vnaquaque quæstione infertur propositionibus, de eo quod quæritur. Atque diuersis quidẽ opus est propositionibus. Et autem quod est propositum, id quoque quod est ei propositum ad orationem, conue-

niens assumere necesse est, & hanc orationem oportet esse apud omnes certam & extra omnem controuersiam. Si sumantur autem propositiones quæ quæstioni propositæ non conueniant, non contingit eum aliquid rectè inuenire, cum ignoretur tota quæstio proposita, quæ etiam quæstio naturæ appellatur. In omnibus ergo quæ quæruntur, est aliquid quod prius quæritur, quod cum sit omnino ex seipso credibile, creditur absque demonstratione, à quo quidem est procedendum ad eorum inquisitionem, statuendúmque est id esse iudicem eorum quę videntur esse inuenta. Omnis enim quęstio inuenitur ex ea quæ prius cōsistit cognitione. esse autem cognitionem quæ prius constiterit ante quamcunque rem quæ quæritur, aliquando quidem solummodo essentiæ, cum eius ignorentur munera & officia, vt, verbi causa, lapidum, & omnium animantium, quorum ignoramus operationes aut affectionum, aut facultatum, aut, vt semel dicam, eorum quę insunt in iis quæ sunt. Nonnunquam autem cognosci quidem aliquid ex his facultatibus, vel affectionibus, vel aliqua ex his, vt animæ cupiditates & affectiones: ignorari autem & quæri essentiā. In multis autem cum ipsa nostra intelligentia sit sibi ipsi subiecta, hæc omnia in quæstione versari cui nemo ex substantiis sic insint. Nam cum vtrorumque, essentiæ scilicet & operationis, notiones cogitatione conceperimus, ita quæstionem aggredimur. Sunt autem etiam aliqua, quorum cum sciamus operationes simul cum essentiis, ignoramus affectiones. Est ergo inuentionis ratio & methodus eiusmodi. Incipiendum enim est à cognitione earum quæ proponuntur quæstionum. Sæpe enim decipit figura dictionis, & confundit ac perturbat cogitationem, vt non facile inueniat ex qua sit differentia. Vt, exempli causa. An non sit animal fœtus qui gestatur in vtero. Nam cum & animalis & fœtus qui in vtero gestatur aliquam habeamus notionem, quærimus an fœtui qui in vtero gestatur insit esse animal. Hoc autem est, an substantię quę gestatur in vtero insit vt

tunc possit moueri, & præterea sentire. Quamobrem operationum & affectionum inquisitio est in essentia quæ prius cognoscitur. Statim ergo is qui proponit prius est interrogandus quidnam vocet animal. Hoc enim est maximè faciendum, quando viderimus nomen duci ad diuersos vsus. Et perscrutandum est an de significato dubitetur ex appellatione, an sit apud omnes extra controuersiam. Si enim dixerit se vocare animal, quidquid augetur & alitur: rursus eum rogabimus an plantas quoque existimet animalia. Deinde cum sic quidem dixerit, iam oportet ostēdere quid sit quod vtero gestatur & alitur. Plato enim plantas quoque vocat animalia, vt quæ solā tertiam animæ speciem, nempe eam quæ concupiscit, participent. Aristoteles autem censet plantas & naturalis & nutrientis animæ esse participes: animantia autem non censet esse vocanda. Quod enim alterius animæ, nempe sentientis, & particeps, id solum vult vocari animal. Stoici autem naturalem seu vegetantem facultatem non nominant animam. Quod si is qui opposuit negauerit plantas esse animalia, ostendemus eum secum pugnantia dicere. Nam cum definierit animal ex eo quod alatur & augeatur, & plantam non esse animal pronuntiarit, nihil aliud visus est dicere, quàm quod id quod alitur & augetur, est & animal, & non animal. Dicat ergo quid velit discere. Nam an augeatur & nutriatur fœtus qui est in vtero, aut an sit particeps sensus alicuius, an etiam motus qui est ex appetitione. Nam ex sententia quidem Platonis, planta est animata & animal. Ex sententia verò Aristotelis, nondum quidem est animal: deest enim ei vis sentiēdi, sed iam animata. Est ergo, vt ipse vult, animal, essentia animata sentiendi potestate prædita. Ex Stoicorum autem sententia, neque animatum, neque animal est planta. Est enim animal animata essentia. Si ergo animal est animatum, anima autem est natura vi sētiēdi prædita: clarum est quòd iam animatum est sentiendi potestate præditum. Si ergo is qui quæsiuit vicissim fuerit interrogatus, an

animal quod est in vtero adhuc vocet animal, quod alatur & augeatur, habet responsionem. Sin autem dicat esse id quod quærit, vtrum fœtus qui gestatur in vtero sit iam sentiendi vi præditus, an etiam per aliquam appetitionem sit se mouendi potestate præditus, fit iam apertè rei perscrutatio, non manente amplius deceptione nominis. Si autem nō respondeat ad id quod fuit vicissim rogatus, neque velit dicere quidnam intelligat, aut cui nam rei tribuens nomen animalis, fecerit propositionem, iubeat autem nos diuidere, potuerit cognosci eum esse contentiosum. Si autem cum sint duo modi, vnus quidem qui fit per interrogationem & responsionem, alter autem persequendo & explicando latius, negauit alterum: audiat nos omnia persequentes quæ pertinent ad quæstionem propositam. Deinde postquam perfecerimus, tunc licebit ei vicissim tractare de vnoquoque. Si autem conetur interrogando, interrumpere examinationem, planum est eum nihil velle audire. Sed si malit quidem respondere, primum omnium est rogandus cuinam rei tribuat nomen animalis. Et vbi hoc responderit, rursus est rogandus, quidnam ei significet fœtus qui gestatur in vtero, an quæ sunt iam formata & animalia, an etiam semen deiectum vult significare id quod est in vtero, an ea quæ iam sunt membris effica & expressa, quæ appellatur ἔμβρυα. Cum autem ad hoc quoque responderit, oportet deinceps id, quod est propositū cōcludere & docere. Si autem ipse nos velit dicere non respondens, audiat. Quoniam tu non vis dicere de quonam significato dicas id quod proposuisti: Sic enim fieret vt ego non verba facerem de significatis, sed iam de rebus ipsis considerarem: Scias te perinde fecisse ac si proposuisses an canis sit animal, meritò enim dixissem. De quo cane. Ego enim & de terrestri & marino, & de astro cœlesti, quinetiam de Diogene, & de aliis deinceps loquor canibus. Non enim diuinauerim vtrum de omnibus interrogas, an de aliquo. Quod ergo postea es facturus, hoc cum iam didiceris, dic apertè de quonam

quæras. Sin autem in excutiendis nominibus lubens versteris: clarum est quod ipsum nomen fœtus, neque est animal, neque planta, sed nomen, & vox, & corpus, & id quod est, & aliquid, & quiduis potius quàm animal. Et si hoc proposuisti, habes responsionem. Sed neque quod significatur ex nomine fœtus, est animal. Sed illud quidem est & incorporeum, & dicendum est id esse & rem & cogitatum, & quiduis potius quàm animal. Fuerit autem quædam alia natura animalis. Apertè enim ostensum est, à réipsa de qua quæritur, natura, inquam, fœtus qui est in vtero, cuiusmodi ea sit, alia est quæ proponitur quæstio de significatis huius nominis animal. Dico ergo, si hoc dicis animal, quod potest sentire, & moueri ex appetitione, est animal non absolutè, id quod ex appetitione & mouetur & sentit. Nam potest etiam dormire, aut si non adsint sensilia, non sentire. Quod autem potest, vel impelli appetitione, vel etiam sentire, est à natura datum signum quo animal cognoscitur. Tale quid enim ex his significatur. Primum quidem an fœtus qui in vtero gestatur, ex appetitione non sentire aut moueri possit, quod quidem proponitur considerandum. Alterum autem. An fœtus qui gestatur in vtero, aliquando sentire aut moueri potest ex appetitione. In quo significato nullus quærit, cum sit euidens. Quæsitum autem fuerat vtrum fœtus iam sit animal, an adhuc planta. Deinde nomē animalis traductum est ad definitionem, vt esset manifestum, cum sensu & motu qui proficiscitur ex appetitione, inuenissemus ipsum differre à non animali. Id rursus distinximus à rebus ei adiunctis, dicentes aliud quidem esse id quod potestate est tale, quod nōdum quidem sentit & mouetur, erit autem aliquando tale: Alterum autem, quod actu iam est tale. Huius autem est aliud quidem quod iam agit, aliud autem, quod agere quidem potest, quiescit autē vel dormit. Hoc est autem id quod quæritur. Non enim ex eo quòd alatur fœtus, dicendum est esse animal, quod quidem est eorum qui recedunt ab essentia: iis autem

quæ alioqui accidunt mentem adhibent. In omnibus autem quæ dicuntur inueniri posita est demonstratio, quæ quidem est oratio quæ probat aliud ex aliis. Ea autem ex quibus probatur id quod quæritur, oportet eum qui discit confiteri & cognoscere. Horum autem omnium est principium, id quod est euidens sensu & intelligentia. Atque prima quidem demonstratio constat ex his omnibus. Quæ autem ex iis quę per hanc prius fuerē demōstrata, rursus aliquid aliud concludit, & quidem non minus credibilis quàm prior, non potest tamē prima quoque nominari; quoniam neque ex primis concluditur propositionibus. Prima ergo species differentiæ eorum quæ quæruntur, cum tres sint, est ostensa. Dico autem cum cognoscatur essentia, ignorari aliquam eius actionem vel affectionem. Secunda autem erat differentia earum quæ proponuntur quæstionum, in qua actiones quidē & affectiones omnes cognoscimus, ignoramus autem essentiam, vt, exempli causa, in qua nam parte corporis sita sit pars animæ principalis. Eadē aūt demonstrationis pertractatio est etiā in hac quæstione. Dicunt aliqui non contingere esse pluri principia vnius animalis. Atque vnius quidem generis principia non contingit esse plura vnius animalis: generibus autem diuersa, non est absurdum. Apud Pyrrhonios, inquiunt, est ἐποχὴ hoc est assensionis sustentatio, quæ vult nihil esse firmum ac stabile. Et si à seipsa inceperit, clarum est quod primum seipsam infirmabit. Aut ergo dat aliquid esse verum: & non est ille omnibus sustinenda assensio. Aut persistit dicens nihil esse veri: & clarum est quòd nec ipsa prius verum dicet. Aut enim ipsa verum dicit, aut non. Sed si verum quidem dicit: concedit vel inuita esse aliquid veri. Sin autem non verum dicit: vera ea relinquit quæ volebat tollere de medio. Nam quatenus falsa ostenditur quæ perimit Epoche, seu assensionis sustentatio, eatenus vera esse ostenduntur ea quę perimuntur, quomodo somnium quod dicit omnia somnia esse falsa. Nam cū seipsam perimat, confirmat alia. Et in summa si est vera, ducet

à seipsa principium, cum non sit alicuius alterius sustentatio assensionis, sed primum suiipsius. Deinde si comprehendit quòd sit homo, vel quòd sustinet assensionem: clarum est eum non sustinere assensionem. Quomodo autem etiam ad rogatum? Nam clarum est eum de hoc non sustinere assensionem. Atqui se sustinere assensionem pronuntiat, quod sequendo si opporteat nos de rebus omnibus sustinere assensionem, de ipsa assensionis sustententatione assensionem primum sustinebimus, sit ne ei credendum an non. Præterea si hoc ipsum verum est, eum verum nescire: neque omninò veri quidquam ab illo datur. Si autem hoc quoque dicet dubitabile, verum ignorare: eo ipso dat verum cognosci posse, quòd suam de ipso assensionis sustentationem videatur non confirmare. Quod si hæresis est dogmatum inclinatio, aut quidam dicunt, inclinatio quæ multis dogmatibus præbet consequentiam inter se & ea quæ videntur, tendens ad rectè viuendum: & dogma quidem est quædam quæ fit ratione comprehensio: comprehensio autem est habitus & assensio animi: non solum Ephectici, sed etiam quilibet dogmaticus, id est qui tradit dogmata in nonnullis solet sustinere assensionem, aut propter mentis imbecillitatem, aut rerum obscuritatem, aut vires æquales rationum. Ante definitiones autem, demonstrationes, & diuisiones, prius ponendum est quot modis dicatur id quod quæritur: & tractanda sunt homonyma, & synonyma sunt aptè & distinctè ponenda in sua significatione. Deinde quærendum est an ex iis, quæ considerantur relata ad alia, sit id quod proponitur, an per seipsum sumatur. Posthæc. An sit. Quid sit. Quid ei accidat. Aut sic etiam: An sit. Quid sit. Propter quid sit. Ad hæc autem contemplanda confert singulorum cognitio & vniuersorum, & ea quæ sunt priora, & differentiæ, & earum diuisiones. Atque inductio quidem affert id quod est vniuersum & definitionem. Diuisiones autem species, & quid sit, & indiuiduum. Contem-

platio autem quia consideratur, quot modis dicatur, affert assumptionem eius quod est proprium. Dubitationes autem, eas quæ sunt in ipsis, differentias & demonstrationes. Et alioqui augent contemplationem ea quæ ipsam consequuntur. Ex omnibus autem oritur auditu scientia & veritas. Rursus id quod in summam redigitur ex diuisione, appellatur definitio. Sumitur enim prior diuisionis & posterior distinctio. Prior quidem, quando excessum vel propositum fuerit. Posterior autem, quando demonstrauerit. Porrò autem per sensum, ex quod est singulare, in summam colligitur id quod est vniuersum ac generale. Inductionis enim principium est sensus: finis autem, id quod est vniuersum ac generale. Atque inductio quidem non ostendit quid sit, sed quod sit vel non sit. Diuisio autem quid sit, & distinctio similiter atque diuisio, essentiam docet & quid sit, nō autem an sit. Demōstratio autem tria, nempe an sit, & quid sit, & propter quid sit aperit. Sunt autem nonnullæ quoque definitiones quæ causam continent. Quoniam autem scire est quando causam viderimus, sunt autem causæ quatuor, materia, id quod mouet, forma, finis: erit quatuor modis distinctio. Primum ergo sumendum est genus in quo sunt ea quæ sunt proxima iis quæ sunt suprema. Postea propinqua ac continens differentia. Differentiarum autem continuatio, quæ scinditur & diuiditur, implet quid sit esse, seu rei essentiam ac definitionem. Non necesse est autem dicere omnes vniuscuiusque differentias, sed eas quæ formam tribuunt. Geometriæ resolutio & compositio est diuisioni dialecticæ & definitioni similis. Et à diuisione quidem recurrimus ad ea quæ sunt simpliciora & magis principalia. Atque genus quidem rei quæ quæritur diuidimus in eas quæ exhibent species. Vt exempli causa, in homine animal quod est genus, diuidimus in eas quæ in ipso apparent species, nempe mortale & immortale. Et sic semper genera quæ videntur esse composita, secantes in species simpliciores, accedimus ad id quod non quæritur, & non amplius suscipit diuisio-

nem. Cũ enim animal diuiserimus in mortale & immortale: Deinde verò mortale in terrestre & aquatile: & rursus terrestre in volucre & Pedestre: & sic propinquam ei quod quæritur speciem quæ etiam comprehendit id quod quæritur diuiserimus: secando deueniemus ad simplicissimam speciem, quæ nihil quidem aliud, sed id solum quod quæritur comprehendit. Rursus enim pedestre diuidimus in rationis particeps & expers rationis. Deinde ex iis speciebus quæ sumuntur ex diuisione, eligentes ea quæ sunt magis propinqua homini, cum ea in vnam composuerimus orationem, efficimus hominis definitionem, quæ est, animal mortale, terrestre, pedestre, rationis particeps. Quo fit vt materiæ quidem locum obtineat diuisio, definitioni quærens simplicitatem nominis. Artificis autem & opificis, definitio quæ componit & construit, & eius quod est ostẽdit cognitionem. Non harum autem rerum, nec idearum sunt definitiones, sed rerum quarum habemus vniuersas & generales in animo notiones. Harum notionum dicimus esse orationes quæ eas interpretantur; Harum enim notionum fiunt etiam diuisiones. Ex diuisionibus autem, vna quidem diuidit id quod diuiditur, in species, vt genus. Altera autem in partes, vt totum. Alia verò in ea quæ accidunt. Atque totius quidem in partes diuisio, vt plurimum consideratur in magnitudine. Quæ fit autem in ea quæ accidunt, nunquam potest tota accipi, siquidem oportet vnicuique etiam omnino inesse eorum quę sunt essentiam. Vnde etiam reprobantur ambæ hæ diuisiones: sola autem probatur diuisio generis in species, à qua formam characterémque accipit quæ est in genere idẽtitas, & diuersitas quæ est in differentiis specialibus. Species semper in aliqua parte consideratur. Non tamen contra si quid est pars alicuius, hoc erit etiã species. Manus enim est pars quidem hominis, non est autem species. Et genus quidem inest in speciebus: animal enim inest in homine & boue. Totum autem non inest in partibus. Homo enim non inest in pedibus. Quocirca species est

parte magis principalis. Et quæcunque de genere prædicātur, ea etiam omnia prædicātur de specie. Atque optimum quidem fuerit contemplari genus in duabus speciebus, Sin minus autem: in tribus. Species ergo diuisæ quidem generalius, characterem accipiunt ex eodem & altero. Deinde verò diuisæ, per ea quæ generaliter significantur characterem accipiunt. Vnaquæque enim species, aut est essentia, vt cum dicimus: Ex iis quę sunt, alia quidem sunt corpora: alia verò incorporea: aut quantum: aut quod refertur ad aliquid: aut vbi: aut quando: aut agere: aut pati. Cuiuscunque ergo rei habet aliquis scientiam, eius etiam dabit definitionem: quemadmodum qui non potest oratione comprehendere & definire quodlibet, eius rei nunquam habuerit scientiam. Ex ignoratione autem definitionis, accidit vt multæ dubitationes oriantur & deceptiones. Si enim qui rem nouit, habet in animo eius cognitionem: potest autem etiā oratione explicare id quod habet in animo: eius autem quod animo cogitatur explicatio est definitio: necesse vt qui rem norit, possit eius etiam dare definitionem. Assumitur autem in definitionibus etiam differentia, quæ signi locum obtinet in definitione. Hominis itaque definitioni adiectum, vi ridendi præditum facit totum, animal rationis particeps, mortale, terrestre, pedestre, vi ridēdi præditum. Quæ enim per differētiam adhibentur definitioni, sunt signa rerum propriarum: ipsarum autem rerum naturam non indicant. Iam verò dicunt differentiam esse proprij redditionem, & quatenus differt ab aliis id quod habet differentiam, quod soli inest & de re mutuò prædicatur: necesse est in definitionibus primum genus assumere vt principale, & quod possit consistere. Et in lōgioribus quidem definitionibus, multitudo specierū quæ inueniuntur per decem prædicamenta: in minimis autem, quæ ex propinquis & continentibus speciebus sumptę fuerint principales, rei essentiam & naturam significant. Quæ est autem minima, constat ex tribus, ex genere, & duabus speciebus maximè neces-

sariis. Hoc autem fit propter breuitatem. Dicimus ergo. Homo est animal vi ridendi præditum. Tūc assumendum est id quod præcipue accidit ei quod definitur, aut propria eius virtus, aut proprium eius munus ac officium, aut aliquid aliud eiusmodi. Quare definitio quæ rei exponit essentiam, non potest quidem rei naturam accuratè comprehendere, per præcipuas autem species declarat essentiam. Habet autem definitio propemodum essentiam in qualitate. Quæ efficiunt vt sustineatur assentio, causæ sunt duæ supremę. Vna quidem, mens humana quæ est multiplex & instabilis, cui quidem natura est insitum vt generet dissensionem aut eorum inter se, aut sui ipsorum à seipsis. Secunda autem, ea quæ est in rebus discrepantia, quæ etiam maximè efficit vt sustineatur assensio. Nam cum neque omnibus visis possimus credere propter repugnantiam: neque omnibus fidem non habere, quòd id quod dicit omnia esse incredibilia, cum sit ex omnibus, in numerum etiam omnium adscribatur: neque aliquibus quidem credere, aliquibus verò non credere, propter æqualitatem, eo deducti sumus vt sustineremus assensionem. Harum autem principalium causarum assensionis sustentationis, cogitationis quidem instabilitas, generat dissensionem. Dissensio autem est propinqua causa sustentationis assensionis. Vnde plena quidem est vita iudiciis & curiis, & in summa, eorum quæ dicuntur bona & mala, electione, quæ quidem dubiæ mentis & ad oppositarum rerum infirmitatem claudicantis, sunt argumenta. Sunt itaque libris plenæ bibliothecæ, classesque & commentationes iis qui in dogmatibus inter se dissentiunt, & sibi persuaserunt se in rebus tenere veritatem. In voce tria versantur, nempe & nomina quæ sunt signa eorum quæ animo cogitantur principaliter: per consequentiam autem, etiam subiectorum, secundo autem cogitata, quæ res subiectas referunt & exprimunt. Vnde sunt omnibus eadem cogitata, propterea quòd ex rebus subiectis eadem forma & typus ingeneretur omnibus: non itidem etiam

nomina, propter diuersos sermones. Tertium autem, sunt res subiectæ, ex quibus nobis imprimuntur cogitata. Atque nomina quidem reducit Grammatica in viginti quatuor vniuersa ac generalia elemẽta. Oportet enim esse elementa definita, eorum enim quæ sunt singularia, cum sint infinita, non est scientia. Est autem proprium sciẽtiæ, vniuersis ac generalibus theorematibus niti & definitis. Vnde singularia reducuntur ad vniuersa ac generalia. Philosophorum autem indagatio versatur & in iis quæ animo cogitantur, & in rebus subiectis. Quoniam autem singularia horũ sunt infinita, horum quoque sunt quædam inuenta elementa, ad quæ reducitur quidquid quæritur. Et si videatur quidem subire vnum aliquod vel etiam plura ex elementis, id esse pronunciamus. Quòd si omnia effugerit, nequaquam esse. Ex iis quæ dicuntur, alia quidem dicuntur absque cõnexione, vt homo, & vt currit, & quæcunque orationem minimè perficiũt, quæ habet verũ vel falsum. Alia verò cum connexione. Ex iis autem quæ dicuntur absque connexione: alia quidem significant essentiam: alia autem quale: alia verò quantum: alia autem, quæ referuntur ad aliquid: alia autem vbi: alia verò quando: alia autem situm esse, alia autem habere: alia verò agere: alia autem pati. Quæ etiam dicimus esse elementa eorũ quæ sunt, quæ sunt in materia & post principia. Considerari enim possunt hæc ratione. Quæ carent autẽ materia, sola mente possunt apprehendi per primam applicationem. Ex iis autem quæ collocatur sub decem prædicamenta: alia quidem per se dicuntur, vt nouem prædicamenta. Alia autem relata ad aliquid. Et rursus ex iis quæ sunt sub his decem prædicamentis, alia quidem sunt synonyma, quorũ & nomen est ambobus commune, vt animal, & ratio eadem, hoc est definitio, hoc est, essentia animata. Heteronyma autẽ sunt, quæ circa idem subiectum sunt in diuersis nominibus, vt adscensus & descensus. Est enim eadem via, siue sursum, siue deorsum. Est autem alia species heteronymorum, vtpote equus, & niger, quæ & nomen & rationem

& rationem habẽt alterum ab altero diuersam, & neque habent idem subiectum. Sunt ea autem dicenda altera, non heteronyma. Polyonyma autem sunt quę eandem quidem habent rationem, nomen autem diuersum, vt ensis, spatha, gladius. Denominatiua autẽ sunt, quæ ex aliquo altero sunt nominata, vt à fortitudine fortis. Homonyma autem sunt, quæ vtuntur eodem nomine, non habent autem eandem rationẽ, vt homo, & qui est animal, & homo pictus. Ex homonymis autem, alia quidem habent idem nomẽ ex fortuna, vt Aiax Locrus, & Aiax Salaminius. Alia autem ex cogitatione. Et ex his, alia quidem per similitudinem, vt homo, & qui est animal, & qui pictus. Alia autem per proportionem ac conuenientiam: vt pedes Idæ, & nostri pedes, propterea quòd sint inferius. Alia autem ex operatione, vt pes nauis per quem nauis nauigat, & pes noster, per quem mouemur. Dicuntur etiam homonyma ab eodem & ad idem, vt à medico liber & scalpellum medica, & ex medico qui vtitur, & ad rationem medicam. Ex causis, aliæ quidem sunt quæ dicuntur procatarcticæ, aliæ verò synecticę, aliæ autẽ adiuuantes, aliæ, sine quibus non. Procatarcticæ, quæ primo dant occasionem ad hoc vt aliquid fiat, quemadmodũ pulchritudo dat in continentibus occasionem amoris. Eis enim visa solùm ingenerat affectionem amatoriam, nec tamen necessario. Synecticę, quæ etiam per synonymiã seu vniuocè vocantur per se perfectæ, quandoquidem per se est efficiens effectus. Deinceps autem sunt omnes causæ ostendendæ in eo qui dicit. Pater quidem est causa procatarctica, seu primordialis, disciplinæ. Magister autem, synectica, id est continens. Eius autem qui discit ingenium, est causa adiuuans. Tempus autem obtinet rationem causarum sine quibus non. Causa autem propriè dicitur, id quod agendo est aliquid præbens seu præbendi potestate præditum. Sicut etiam ferrum dicimus esse τμητικὸν hoc est secandi potestate præditum, non solum in secando, sed etiam in nõ secando. Sic ergo παρεκτικὸν quoque, id est, prębendi pote-

προκαταρκτικαὶ primordiales, συνεκτικαὶ continentes.

ſtate præditum, ambo ſignificat, & id quod iam operatur: & quod nondum quidem operatur, ſed vim habet operandi. Porrò autem alij quidem dicunt cauſas eſſe ex corporibus: alij verò ex incorporeis. Alij autẽ dicunt corpus quidem eſſe propriè cauſam: incorporeum autem per abuſionem & veluti cauſaliter. Alij autem conuertunt econtrario, res incorporeas quidem propriè dicentes eſſe cauſas: per abuſionẽ autem corpora, vt, verbi cauſa, ſectionem, quæ eſt operatio, eſſe incorpoream: & eſſe cauſam ſecandi, cum ſit operatio & incorporea, & quòd ſecetur ſimiliter gladio & eo qui ſecat, quæ ſunt corpora. Aliquorum autem cauſa dicitur tribus modis, vna quidem quæ eſt cauſa vt ſtatuarius. Alia autem, cuius cauſa eſt vt fiat ſtatua. Alia verò cui eſt cauſa, vt materia Aeri. n. cauſa eſt vt fiat ſtatua. Fieri ergo & ſcindi, quæ ſunt cauſæ cuius ſunt, cum ſint operationes, ſunt incorporea. Qua ratione, categorematum, vel, vt nonnulli dicunt dictorum (categoremata enim λεκτὰ hoc eſt dicta, vocant Cleanthes & Archedemus) ſunt cauſæ, vel quod potius dicendum eſt, aliæ quidem dicentur cauſæ categorematum, vt huius ſcinditur, cuius caſus eſt ſcindi. Aliæ verò, pronunciatorum, vt huius, nauis fit. Cuius rurſus caſus eſt, nauem fieri. Ariſtoteles autem vocat appellationem, nempe eorum quæ ſunt huiuſmodi. Domus: nauis: vſtionis: ſectionis. Eſt autem extra cõtrouerſiam caſum eſſe incorporeum. Quocirca illud quoque Sophiſma ſic ſoluitur. Quod tu dicis tranſit per os tuum, quod quidem eſt verum. Domũm autem dicis. Domus ergo tranſit per os tuum, quod quidem eſt verum. Neque enim domum dicimus quæ eſt corpus, ſed caſum qui eſt incorporeus, quem habet domus. Et ædificatorem dicimus ædificare per eam relationem quæ fit ad id quod futurum eſt. Sic dicimus texi chlamydem. Id enim quod facit, ſignificat operationem. Nõ eſt autem alterius quidem, id quod facit: alterius vero, cauſa, ſed eiuſdem & chlamydis & domus. Quatenus. n. cauſa eſt vt fiat, ea ratione eſt etiam efficiens quòd fiat. Eadem autem eſt cauſa & ef-

ficiens & propter quod. Et si aliquid quidem est causa & efficiens, hoc quoque est omnino propter quod. Si quid autem est propter quod, non est id omnino quoque causa. Multa quidem certè concurrunt ad vnum effectum, propter quæ fit finis, Sed non sunt omnia causæ. Filios enim non occidisset Medea, nisi fuisset irata, neque fuisset irata, nisi laborásset zelotypia: neque fuisset zelotypa, nisi amasset. Neque amasset, nisi Iason Colchos nauigasset. Neque Colchos nauigasset, nisi Argo fuisset ædificata, neque Argo fuisset ædificata, nisi ligna fuissent scissa ex Pelio. In his enim omnibus cum sit propter quod, non sunt omnia causæ cædis filiorum: sed sola Medea. Quamobrem id quod non prohibet, non operatur. Quocirca non est causa id quod non prohibet, sed id quod prohibet. In aliquid enim agendo & operando causa intelligitur. Præterea quod nō prohibet, separatum est ab eo quod fit. Causa autem refertur ad id quod fit. Non fuerit ergo causa id quod non prohibet. Propterea quidem certè perficitur, quòd non adsit id quod potest prohibere. Quatuor autem modis dicitur causa: efficiens, vt statuarius: & materia, vt æs: & forma, vt character: & finis, vt honor gymnasiarchæ. Eorum ergo sine quibus non, rationem æs tenet, ad hoc vt fiat statua. Et est similiter causa. Nam quidquid est sine quo non contingit fieri effectum, causa est necessario. Causa autem non absolutè. Non est enim synectica seu continens causa, id sine quo non, sed adiuuans. Quidquid autem operatur, effectum reddit cum eius quod patitur aptitudine. Nam afficit quidem causa. Patitur autem vnumquodque prout ei fuerit aliquid à natura insitum, cum sit ea quæ id præbet aptitudo, & eorum sine quibus non, rationem obtineat. Est ergò causa inefficax absque aptitudine. Non est autem causa, sed causa adiuuās. Omnis enim causa consideratur in agendo. Seipsam autem non fecerit terra. Quare nec fuerit causa sui ipsius. Ridiculum est autem dicere, non ignem esse causam vstionis, sed ligna: neque gladium, sectionis, sed carnem: neq; quòd

victus sit Athleta, vires aduersarij, sed suam imbecillitatem. Causa continens non opus habet tempore. Nam cauterium simul ac carni fuerit applicatum, prębet dolorem. Ex procatarcticis, aliæ quidem tempore opus habent, donec ad finem perductus fuerit effectus: aliæ autem non indigent, vt casus in fractura. Num ergo hæc non dicuntur expertia temporis per eius priuationem, sed per diminutionem, vt etiam repente, quod nec ipsum quidem factum est absque tẽpore? Omnis causa, quæ tanquam causa comprehendi potest cogitatione, est alicuius, & versatur in aliquo. Alicuius quidem effectus, vt gladius secandi. In aliquo autem versatur, nempe in eo quod est aptum & accommodatum, quemadmodum ignis in ligno, non vret enim adamantem. Causa est ex iis quæ referuntur ad aliquid. Mente enim concipitur per eam quæ est ad alterum habitudinem & relationem. Quo fit vt duobus sibi inuicem applicatis causam vt causam intellgamus. Eadem autem est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid, ipsum sui ipsius causa, neque est aliquis pater suus. Nam sic primum futurum esset secundum. Causa quidem verè agit & afficit. Quod à causa factum est, patitur & afficitur. Non potest autem idem à seipso sumptum operari simul & affici, neque esse filius & pater. Et aliroqui id quod est causa eius quod fit ab ipsa, est prius tempore quo ad essentiam, vt gladius incisionis. Non potest autem idem simul & tempore esse prius quo ad materiam, quatenus est causa, & tempore esse posterius, quatenus est opus causæ. Et differt esse ab eo quod est factum esse. Sic etiam causa quidẽ eius quod fit: Pater verò filij. Nõ contingit enim idem per idem & esse simul & fieri. Nihil est ergo sua ipsi9 causa. Causæ non sunt altera alterius inuicem, sed altera alteri. Spleniaca enim quæ prius existit affectio, non est causa febris, sed vt fiat febris, & quæ præcessit febris, non splenis causa est, sed vt augeatur affectio. Sic etiam virtutes sunt sibi inuicẽ causæ ne separentur, propter mutuã consequentiam, & qui sunt in fornice lapides,

funt sibi inuicem causæ manendi, non sunt autem sui inuicem causę. Magister quoque & discipulus sunt sibi inuicem causæ proficiendi. Dicuntur autem alteri alterius inter se causæ, aliquando quidem eorundem, vt mercator & caupo sunt sibi inuicem causæ vt proficiant, aliquando autem alterius & alterius, quẽadmodum ensis & caro. Ille quidem carni, vt scindatur. Caro autẽ gladio, vt scindat. Oculum pro oculo, & animam pro anima. Qui enim alicui vulnus inflixit lethale, is ei causa est mortis, aut vt ei mors accidat. Qui autem ab ipso est vicissim lethaliter sauciatus, eum vicissim causam habuit: non quatenus ei fuit causa, sed per aliud. Ipsi enim fit causa mortis: non autẽ mors mortale ipsi vulnus vicissim intulit, sed ipse sauciatus. Quare ipse quidem fuit alterius causa, aliam autẽ causam habuit. Et qui alij fecit iniuriam, causa quidẽ est alterius, nempe eius cui facta est iniuiuria. Lex autem quæ contra iubet eum supplicio affici, non in iniuriæ ac maleficij, sed alteri quidem vindictæ, alteri verò disciplinæ causa est. Quamobrem non sunt sui inuicem causæ vt causæ si causæ sunt. Præterea quæritur an multa fiant multæ causæ vnius per cõgressum. Cõiuncti enim homines causa sunt vt nauis attrahatur, sed cum aliis, nisi sit etiam aliqua causa adiuuans, quę concausa dicitur. Alij autem dicunt, si multæ causæ fiunt seorsum vna vnius causa, eius quidem quod est esse beatum, quod vnum est, causæ sunt virtutes quæ sunt multę: & eius quod est calefieri & dolere multæ sunt causæ similiter. Num quid ergo multæ virtutes sunt vna potestate, & quæ calefaciunt, & dolore afficiunt: & multitudo virtutum quæ est vnum genere, fit causa vnius, nempe eius quod est esse beatum. Re vera autem procatarcticæ quidem causæ sunt vnius plures & genere & specie. Et genere quidem, vt cuiuslibet morbi, exempli gratia, algor, resolutio, labor, inconcoctio, ebrietas: specie autem, febris. Continentes autem, causæ genere solum, non itidem etiam specie. Eius enim quod est bene olere, quod est vnum genere, multæ sunt causæ specie, vt pote thus,

rosa,crocus,styrax,myrrha, vnguentum. Rosa enim non fuerit adeo odorifera,vt myrrha. Idem autem fit causa contrariorum,aliquando quidem ob causę tum vim tum magnitudinem, aliquando autem ob eius quod patitur aptitudinem. Ob certam quidem vim nempe eadem chorda ob intensionem, aut remissionem,acutum aut grauem edit sonum. Ob aptitudinem autem eorum quæ patiuntur, mel quidem sanos dulcedine afficit,amarore autem eos qui febre laborant,& vnum & idem vinum alios quidem ciet ad irā, alios verò exhilarat, & idem Sol ceram quidem liquefacit:lutum autem exicccat. porrò autem ex causis aliæ quidem sunt apertæ, aliæ verò obscuræ,& aliæ quidem consideratione comprehenduntur, *aliæ* ratiocinatione. Ex obscuris autem,aliæ quidem sunt obscuræ ad tempus, vt quæ aliquo quidem tempore abditæ fuerint, aliquando autem rursus apertè videantur. Aliæ autem obscuræ natura, quæ nullo tempore possunt esse apertæ. Et ex his quidem quæ sunt natura,aliæ quidem possunt comprehendi, quas quidem vocabant non obscuras, quæ per signa sumuntur reputando ac ratiocinando, quemadmodum symmetria dubiarum oarationum quæ cadunt in cōtemplationem. Aliæ autem quæ comprehendi nequeunt,quæ nullo modo possunt cadere sub comprehensionem, quæ etiam omnino dicuntur obscuræ. Et aliæ quidem sunt procatarcticæ,seu primordiales, aliæ verò synectycæ,id est,continentes, aliæ concausæ:aliæ verò adiuuantes. Et aliæ quidem eius quod est secundum naturam. Aliæ autem morbi,& per accidens, aliæ quidem affectionum, aliæ verò earum magnitudinis.Alię autem temporum & occasionum. Atque si tollantur quidemcausæ primordiales, manet tamen effectus. Continens autem causa est, quæ si adsit, manet effectus: & si tollatur, tollitur. Continentem per synonymiam appellant, etiam per se perfectam,quandoquidem est sufficienter per se efficiens effectus. Si autem causa per se perfectam significat operationem, adiuuans causa significat ministeriū,

& munus quod obit cum alio. Atque si nihil quidem præbetur, ne dicetur quidem adiuuans. Sin autem præbetur, eius fit omnino causa cuius etiam præbetur: hoc est, eius quod fit per ipsam. Est ergo causa adiuuans, quæ cũ adest, fit effectus, aperta quidem apertæ, obscura autem obscuræ. Porro autem concausa quoque est ex genere causarum, quemadmodum commilito est miles, & coëphebus est ephebus. Atque adiuuans quidem causa, fert opem causæ continenti, ad intensionem eius quod ab ipsa fit. Concausa autem non ita mente concipitur. Potest enim esse concausa, & si nõ sit aliqua causa continens. Intelligitur enim concausa cum alio, quod nec ipsum per se potest effectum efficere, vt quæ sit causa cum causa. Differt autem adiuuans causa à concausa, quod concausa quidem ei quod seorsum non efficit præbeat effectum: Adiuuans autem, in eo quod seorsum quidem non efficiat, alteri autem accedens quæ seorsum efficit, ei ferat opem ad hoc vt sit effectus vehementissimus. Maximè autem ex primordiali causa factam esse causam adiuuantem, ad vim causę intendendam adducit.

FINIS.